.VII
E
2

BIBLIOTECA NAZ
Vittorio Emanuele III
LVII
E
2
NAPOLI

GERMANICARVM RERVM SCRIPTORES VARII, PARTIM HACTENVS INCOGNITI.

Qui res in Germania & Imperio ſub FRIDERICO III. MAXIMILIANO I. Impp. memorabiliter geſtas, illo æuo litteris prodiderunt.

TOMVS SECVNDVS.

Nunc primùm editus.

Ex Bibliotheca MARQVARDI FREHERI, Conſiliarij Palatini.

Auctorum Catalogus, qui hocce Tomo continentur, poſt Nuncupatoriam apparebit.

Cum INDICE rerum & verborum in primis memorabilium copioſiſſimo.

FRANCOFVRTI,

Sumptibus Clementis Schleichij, & conſortûm.

Typis Caſpari Rôtelij.

ANNO M. DC. XXXVII.

MAGNIFICIS, NOBILISSIMIS ET PRVDENTISSIMIS, IIVIRIS, VIIVIRVMQ COLLEGIO, ET AMPLISSIMO DECVRIONVM *ordini Reip. Norimberg.*

VEtus querela eſt, Patres ampliſſimi, quod non Germaniȩ quantum aliis gentibus, Romanæ potiſsimum & Græcæ, ſcriptorum fuerit, quorum opera geſta eius & decora poſteritati innotuiſſent. Vetus: ſed neſcio an valde mira, vel etiam ſatis æquo animo accipienda. Quid enim monſtri non ſuppetere, quȩ ſi etiã aliqua extiterunt, ȩſtimata & conſeruata non fuerint? Quod vt de caſcis illis Germaniæ incultæ temporibus non replicemus, an non in ſuperioribus ſæculis, quibus accepta Imperii maieſtate maximè effloruit, eſt deplorandũ? quibus vt ſui ſubinde ſcriptores minime defuerũt, ita neſcio quo tunc in precio habiti, certè à poſteris velut data opera neglecti planiſsimè periiſſent, niſi à paucis demum annis cultiſsimo hoc æuo, eruditorũ patriæque amantium hominum improbo ſtudio velut e rogo & fauilla erutæ reuixiſſent. Vel ſæculum illud patrum memoriam præcedẽs, quo

grauiſsimi principes, FRIDERICVS & MAXIMILIANVS imperarũt, conſiderate: notandũ in primis & memorabile, ob multas rerum miraſq; vices, quas dudũ parturiẽtia fata ad magnam totius prope humani generis mutationem ingẽti niſu ediderunt. Dum iſthinc capto Byzantio & exciſo Orientali imperio, dimidio propemodũ Orbi vaſtitas & barbaries inducitur: hinc noſtra Teutonia, totaq; ferè Heſperia & Triones, graue Tiberis iugũ peroſa, conceptos diu gemitus erumpere motuſque iuſtos audere cœpit; quos continuò ingens illa prudentibus dudum præuiſa, non nullis etiã prædicta conuerſio, quæ nõ minus verè ac illa olim ſub Conſtantino FELIX TEMPORVM REPARATIO dici poſsit, eſt ſubſecuta: cui mox omnis etiã ciuilium artiũ elegantia & commoditas acceſsit, inſtauratis linguarũ ſtudiis, & Palladiis ſcholis inſtitutis, typographia quoque & omni mechanica, felici ingeniorum certamine excogitata. Neq; ita modo mutata rerum facie, velutique ſenio exuto mundus renouari viſus eſt: ſed & ſimul magna ſui parte ſubitò augeri, longinquis & eatenus ignotis quibuſdam inſulis, regionibus, imò mundis diuerſo Sole calentibus detectis, ditiſsimaque penu præter omnem opinionem aperta; & commerciorum, nauigationum, expeditionum noua materia data. Plane vt felix illud Auguſti ſeculum, qui adeo Friderico illo Cæſare imperii

diuturnitate ſimiliorem non habuit) renatum videretur. Neque verò tum ceſſabat erudita ſcriptorum diligentia, non indigenarum tantùm, ſed exterorum quoque, ad quos tantus rerum noſtrarum ſplendor non diffundere ſe non poterat: quique adeo ea tempeſtate ad ſtyli accurationem veterũ imitatione primulùm conuerſi, alii perpetuis annalibus ſeriem rerum condere, alii ſingula per partes exequi certabant: nihilo tamen benigniore præ anterioribus fortunâ vſi. Quos ideo nunc demum ſtudioſiùs conquiſitos, & quantũ fieri potuit integritati reſtitutos, cum reipublicæ & poſteritatis gratiâ in publicum ſeu emittere ſeu remittere pararem; cuius auſpiciis tam vtile inſtitutum adgrederer, ne ſemel quidem cum amicis in conſilium eundum putaui. Cum enim ſuperiori collectioni nobiliſsimæ Vindelicum metropoli oblatæ, iſtam iam tum promiſſam iuſta ſerie adnectere, ſimilibuſque patronis commendare par eſſet; quæ alia occurrebat Reſpublica illi coniunctior? quæ hac honoris delatione dignior? quæ tantum de patre meo meiſque omnib. merita? Planè vt, ſi à patre patria dicẽda eſt, pro altera patria illã nos habere libẽter meritò profiteamur, in qua tot annos honeſtiſſima functione ornatus, & in dignatione habitus vir optimus ætatem tranquillam exegit, vitamque clauſit. Quem affectum nuper ipſa ma-

gis etiam fouit & excitauit, cum ab illius funere me apud vos hoſpitem nullo non honoris & beneuolentiæ genere prolixè acciperetis. Neque iam hoc loco quis expectet, vt in laudes Vrbis veſtræ & reipublicæ vela pandam: quæ non tantùm fœcundiora olim ingenia exercere meruere, & his ipſis in ſcriptoribus non ſemel locum inuenere; ſed ad remotarum quoque gentiũ noticiã penetrauere; vt apud Atticos homines vix ſatis rerũ locorũq; gnaros, magno & prope inuidendo elogio ΠΟΛΙΣ ΕΥΔΑΙΜΩΝ celebrata legatur. Et ideo æuo, quo ſi inter cæteras vrbes caput altè efferebat, ad id tamẽ magnificentiæ culmen nõ excreuerat, quod nunc ſingulari Superûm fauore obtinens, ſapientum virorum iudicio inter prima Germaniæ ornamenta, Imperii robora, artium & omnis elegantiæ præſidia habetur. A quo ſplendore ſi huic etiam operi (noſtro ferè dixiſſem, quod nos quidem prope ſepultum eruimus, diſiectũ recollegimus, ſitu ſquallidum expoliuimus) ſtricturam aliquam quæram, & vt in viſenda illa Bibliotheca veſtra aſſeruatum à ſecundo deinceps interitu ſecurum degat, procurem; ritè & ordine facere optimo cuique videri potero, neque ipſi (ſi prudentiam & humanitatem veſtram noui) auſum improbabitis ſcio. Vos itaque, Ampliſsimi Patres, vt qualecunque mei in vos & ciuitatem veſtram cultus & affectus monumentum boni

conſula-

conſulatis,veſtrumque illum fauorem & beneuolentiam tot argumentis compertam mihi meiſque,ſi meremur,deinceps conſeruetis;per ipſum,quod priuata charius vobis eſſe ſcio,publicæ rei decus rogo & obteſtor. Bene valete.

E Plinianis,Non.Mart.Anno Chriſti
MDCII.

MARQVARDVS FREHERVS
Conſiliarius Palatinus.

)(4 AD

AD NOBILISS. VIRVM, MARQVARDVM FREHERVM, CONSILIARIVM PALATINVM, GERMANIÆ SVOS SCRIPTORES reſtituentem.

VT non eſt auro ſuus vſus honorve, latente
Dum terræ tegitur ſordidiore ſinu;
Sed pretii demum tunc nomen & omen adimplet,
Vt venit inque oculos ſæpius inque manus:
Sic nulla vtilitas, nulla eſt ſua adorea Libris,
Bibliothecarum quos malè carcer habet.
In pœnam ſolùm veniunt, ſi viuere verum eſt,
Membratim caries quos edit atque ſitus:
Quosque velut geminato hinc blatta hinc tinea rodit
Compede, dum fiant nil niſi nigra cinis.
Ergo tuum meritum quantum eſt ac quale, tot vltrò
Qui ſimul Auctores luce FREHERE beas?
Omnimodè magnum. Nam quod Germania, ab annis
Mille ferè, propius ſit modò nota ſibi;
Cernat & in ſpeculo monumenta foriſque domique
Geſta ſubinde ſago, geſta ſubinde toga;
Omne FREHERE tuum eſt: hoc eſt, tibi debet, in iſto
Quæ ſit anus ſenio, ne videatur anus:
Illo ſed, ſupra Phœnicem, vere vireſcat,
Temporis in quam nil iura ſecunda queant.

IANVS GRVTERVS.

IAM verò & gerere, & geſtas Germania nouit
Scribere res: olim faciens digniſſima ſcribi,
Non ſcribens, breuibus nimirum promptior haſtis
Quam calamo, nec Cæſar erat, vel Cæſare ſi quis
Maior, Teutonicæ genti damnoſior hoſtis,
Quam tenebroſa fuit geſtarum Obliuio rerum.
Hanc, gentis miſerata, procul noſtro exigit orbe
Vindex Hiſtoria: *illa almæ ſanctiſſima nutrix*
Mnemoſynes, cuius templo tua fama FREHERE
Aureolis inſcripta notis ſuſpenditur, atque
Mittitur ad ſeros ceu conſecrata nepotes.
Ipſa tibi laudemque ſuam tituloſque reſignat

Hiſto-

Hiſtoria: *ut qui ſcripta ſitu ſenioque ſepulta*
Eruis, & Patriæ manifeſta in luce reponis,
Abſtruſi teſtis veri, lux temporis & dux,
Vitaque Germanis veniens celebreris in æuum.

BARTHOLOMÆVS KECKERMANNVS
Dantiſcanus.

TEVTONICÆ *gentis decus, & Mauortia facta,*
Dignaque Germanis libera verba viris;
Et conſulta piè patri gnatóque, duobus
Cæſaribus, vates quos vetuère mori;
Pontificumque artes, pietatis fallere laruâ
Mortales ſolitas, Auſonidumque dolos,
Eruis ex chartis dum culte FREHERE *vetuſtis,*
Et Regum archiuis, autographiſque Ducum;
Rem magnam præſtas, pro qua, ſi cætera deſint,
Non deerit gratæ poſteritatis honos.

SIMON STENIVS
Lomaceenſis

AVCTO-

AVCTORES HISTORIARVM QVI HOC TOMO SECVNDO CONTINENTVR.

** Inſerto indicio quorundam ad eſ[illegible] ſtudium pertinentium, qui hic tamen non extant, & aſteriſco notantur*

BENEVENVTI DE RAMBALDIS Imolenſis, Oratoris, Poetæ & Hiſtoriographi Cæſarei, Liber Au[illegible], vitas Cæſarum à C. Iulio vſque ad Wenceslaum Imp. ſummatim complectens. Cum ſupplemento Æneæ Syluii vſque ad Fridericum III. Imp. *quod tamen quia nondum ad nos peruenit, eius loco Egnatianam Epitomen vſque ad Maximilianum I. Imp. ſuppoſuimus.*

* FRIDERICI ROM. Regis Reformatio, de conſenſu Principum Electorum & Imperii ordinum inſtituta, & publicata Francofordiæ Anno Domini MCCCCXLII. *Extat inter acta Conciliorum,* Reichsabſchied/ *& Baſileæ per S.H. Petri in 8.*

M. IACOBI MOTZII Theologi, Legati Cæſarei, coram Alphonſo Rege Portugalliæ pro filia eius Leonora Friderico Cæſari deſponſanda: & eodem tempore ad Imperatricem tunc futuram, in præſentia Regis & ſui parlamenti, habita oratio. Fol. 15 *Ex ms. noſtro.*

Ad eundem Regem Alphonſum, ſuper prædicto connubio Friderici & Leonoræ, incerti Auctoris oratio gratulatoria. Fol. 18.

Oratio Legati Cæſarei pro coronatione Friderici III. Regis Rom. ad Nicolaum V. PP. cum petitione pro congregando Concilio generali. Fol. 21, *Ex. ms. Palat.*

Oratio ſuaſoria eodem tempore habita ad Nicolaum V. PP. vt Fridericum Cæſarem in Turcos pa[illegible] parantem modis omnibus adiuuare velit. Fol. 25. *Ex ms. Palat. multo correctius edita, quam olim inter epiſtolas AEn. Syluii.*

THADÆI QVIRINI Patricii Veneti, ad Fridericum III. Imp. Româ à coronatione venientem, no[illegible] Reipublicæ oratio gratulatoria. Fol. 28. *Ex ms. Palat.*

Alia oratio pro Vicario Cremonæ, ad eundem Imp. Fridericum III. aduentantem, habita Laureti Anno [illegible] Fol. 3[illegible].

MICHAELIS APOSTOLII BYZANTINI Oratio panegyrica Græca ad Fridericum Imp. Ariſtonymi Byza[illegible] nomine ſcripta, circa annum 1457. Fol. 33. *Ex ms. Palat. cum verſione Latina Bart. Keckermanni.*

* NICOLAI Epiſcopi Hipponenſis de Friderici III. Imp. & Leonoræ Portugalliæ reginæ deſpon[illegible]e, b[illegible]ictione & coronatione: tum de Maximiliani Regis eiuſque fo[illegible]ris Kun[illegible]æ natiuitate, hiſtoriola ex variis litterarum monumentis & fragmentis concinnata. [*H*]*unc libellum nonnisi Germanice editum Auguſtæ anno 150*[illegible] *habemus: nec* [illegible]*cimus an Latine prodi*[illegible]]

* ÆNEÆ SYLVII, Poetæ & oratoris, & imperialis curiæ Secretarii, de eodem itinere, nuptiis, cor[illegible] & [illegible] F[illegible] Imp. commentatiolus. *Hunc ipſi quidem nondum vidimus* [illegible] *fide di*[illegible]*derunt & deſcripſerunt cognouimus.*

* Eiuſdem de ortu & auctoritate Romani Imperii, ad Fridericum III. Imp. liber vnus. *Extat ex*[illegible] *B*[illegible] *8. &* [illegible]*. iunctus aliis eiuſ*[illegible]*em argumentis t*[illegible]*bus. Sed & vetuſtior editio per Frider.* [illegible] *ro*[illegible]*ata Moguntiæ.*

ÆNEÆ PI[illegible] OM[illegible] Senenſis Cardinalis, de his quæ Friderico III. Imperante in G[illegible] & per totam Euro[illegible] memorabiliter [illegible] ſunt, vſque ad annum MCCCCLVIII. commentar[i]us. *Veterum Codicum collatione multo quam antea emendatior, atque etiam auctior* Fol. 3[illegible].

MARTINI MAIORIS Cancellarii Moguntini, ſuper Germanicæ nationis grauaminibus contra Romanam curiam [illegible] Senen[illegible] epiſtola, ſcripta Anno 1458. Fol 3[illegible]. Ad hanc Æ[illegible] man[illegible] re[illegible] Epiſt[illegible] duabus, quæ leguntur inter eius Epiſtola[illegible] & 6[illegible] etiam libello peculiari, qui in[illegible] o[illegible] vi[illegible] GERMANIA, [illegible] & per[illegible]. Ad quam reſponſionem [illegible]atum poſte[illegible] pro Im[illegible] per [illegible] W[illegible] Sele[illegible] Theo[illegible] Brand burgicum A[illegible] di[illegible] T[illegible] F[illegible] 3[illegible].

* PETRI

*Petri de Andlo Canonici Colmarienſis, de origine, progreſſu & mutationibus Imperii Roman. eiuſdemque iuribus, ritibus, & cæremoniis, ad Fridericum III. Imp. libri duo ſcripti anno 1460. *Eodem hoc tempore ex Bibl. Palat. eduntur, cum notis noſtris.*

De Sigismundi Ducis Auſtriæ honorabiliſſimo aduentu ad Conſtantiam ciuitatem Alemaniæ, anno 1459. epiſtola Venturæ de Peruſio Pontani ad Stephanum de Nardinis Protonotarium &c. Fol. 113. *Ex mſ. noſtro.*

Sigismundi Ducis Auſtriæ, eiuſque aduocati Gregorii Heimburg, appellatio & apologia contra cenſuram & excommunicationem Pii II. PP. anno 1460. interpoſita. Fol. 118. *Correctiora ex mſſ. noſtris.*

De Leodiensium diſſidio cum epiſcopo ſuo Ludouico Borbonio, & de Leodii ciuitatis excidio lamentabili anno 1468. narratio hiſtorica, è Iacobi Picolominei Cardinalis Papienſis Commentariorum libro IIII. *Romana editio correctior.* Fol. 129.

De Caroli Burgundiæ Ducis laudibus & victoriis, nec non Leodienſium clade & excidio, incerti Auctoris epiſtola, tractatui De cuſtodia Principum, præfixa. Fol. 135. *Ex mſ. noſtro.*

* Caroli Burgundiæ Ducis vita, per Hadrianum Barlandum peculiari libello deſcripta, iuncta eiuſdem Barlandi Comitibus Hollandiæ, apud Plantin. 1584.

* Philippi à Burgundia, Boni Philippi Ducis Burgund. F. clariſſimi principis vita: in qua etiam origo belli inter Epiſcopum Vltraiectinum & Carolum Gelriorum principem inſeritur: auctore Emondo Dintero, viro prudentiſſimo, qui Bono illi Philippo Duci à ſecretis fuit. *Excuſa Argentorati apud Chriſtian. Egenolphum, 1529.*

De Friderici III. Imp. in Italiam protectione votiua, & honorifico ad Vrbem aduentu, quidque ibi cum Paulo II. PP. anno 1469. egerit, narratio elegans è Iacobi Picolominei Cardinalis Papienſis Commentariorum libro 7. Fol. 141. *Romana editio correctior.*

De Comitiis Imperii ſub Friderico Imp. III apud Ratiſponam celebratis anno MCCCCLXXI. Auguſtini Patricii commentariolus. Fol. 143. Item Iohannis Antonii Campani ad Iacobum Cardinalem Papienſem, ex eiſdem Comitiis, de rebus ibi geſtis Epiſtolæ familiares. *Editio Romana correctior.* Fol. 147.

* Campani eiuſdem, Epiſcopi Interamnienſis, in eiſdem Comitiis ad Fridericum Imp. habita oratio exhortatoria ad bellum in Turcas ſuſcipiendum. *Extat recens recuſa in Antiturcico V. C. Nicolai Reuſneri. vol. I.*

De congreſſu Friderici III. Imp. & Caroli Ducis Burgundiæ apud Treuerin anno 1474. hiſtoriola perelegans è Gallico, Rodulpho Agricola Friſio interprete. Fol. 155.

* Friderici Palatini Comitis Bauariæque Ducis, Principis Electoris, res geſtæ, ſcriptore Iohanne Trithemio Abbate Spanheimenſi: cum additionibus ex eiuſdem Principis hiſtoria per Matthiam Kemnatenſem, & alios, deſcripta. *Hac quoque eodem hoc tempore apud nos eduntur.*

Rhodiorum militum magiſtri, Petri Danbuſſoni, de ſeruata vrbe præſidioq; ſuo, & inſigni contra Turcas victoria, ad Fridericum III. Imp. relatio, Anno 1480. Fol. 158. *Ex veteri illius temporis editione, in Bibl. Palat.*

Sixti PP. IIII. Paſſagium, ſiue Bulla exhortans Principes Chriſtianos ad ſacram expeditionem in Turcas ſuſcipiendam, miſſa Philippo Palatino anno 1481. Fol. 161. *Ex mſ Palat.*

Matthiæ Corvini Hungariæ & Bohemiæ Regis Oratorum ad Principes Imperii Noribergæ congregatos, pro auxilio contra Turcas ferendo imploratio, anno 1482. Fol. 166.

* Eiuſdem de denegata audientia & ope querela, ad Henricum Epiſcopum Ratiſ. [illegible] ſcripta anno 1483. *extat apud Andream Presbyterum Ratiſpon. in chronico Bauariæ, ſub illo anno.*

M. Antonii Torquati Ferrarienſis Medicinæ Doctoris, & Aſtrologi clariſſimi, Prognoſticon de Europæ euerſione: quod Matthiæ Regi Hungariæ direxit anno 1480. vſque ad annum 1538. Euentibus inſignioribus, quos ibi prædixit, ad marginem annotatis. Fol. 169.

Apophtegmata Imperatorum Romanorum Rudolphi, Caroli IIII. Sigiſmundi, Alberti, Friderici II. per Poggium Florentinum, Æneam Syluium, & Henricum Bebelium conſignata. Fol. 175.

Friderici III. Imp. Epiſtolæ aliquot. Fol. 181. *Quibus cum tempore, & amicorum ope, plures accedere poterunt*

* Eiuſdem

* Eiuſdem Friderici Imp. formula precationis ad Deum, pro Imperii incolumitate. *Extat apud Bruſchium in Monaſteriis Germaniæ.* Fol. 174.

HERMOLAI BARBARI Zachatiæ F. legati Veneti, ad Federicum Imp. & Maximilianum Regem Rom. recens creatum, principes inuictiſſimos, oratio gratulatoria, habita anno 1486. Fol. 185. Ad eandem reſponſio extemporanea D. Antonii Abbatis Admontenſis, nomine Cæſ. Maieſt. * *Deeſt.*

* LVDOVICI BRVNI I.V.D. & Poetæ Laureati, de Maximiliani Regis Rom. nuper electi coronatione, Gratulatio. *Deeſt.*

Q. ÆMYLIANI CIMBRIACI Poetæ & comitis Palatini, Encomiaſticon ad Diuos Cæſs. Fredericum Imp. & Maximilianum Regem Rom. lib. v. Quibus præcipue electio prædicti Regis, reſque eorum geſtæ apud Brugas Flandrorum anno 1488. celebrantur. Fol. 190. *Hæc cum ſcholiis etiam Iac. Spiegelii excuſa audio.*

D. CONRADI WENGERI Canonici Brixinenſis, de bello inter Venetos & Sigiſmu dum Auſtriæ Archiducem geſto anno 1487. Commentarius. Fol. 215.

* BVRCHARDI DE ANWEIL Germani, viri nobilis & egregii, de eodem bello carmen Heroicum. *Eius meminit Iac. Wimpheling. in Epit. rer. German. cap.* 60.

* BAPTISTÆ MANTVANI ad Andream Bentiuolum de eodem carmen. *Eius ibidem meminit Wimpheling.*

ORATIO extemporalis habita ad Maximilianum Rom. Regem, cum anno 1489. apud Philippum Comitem Palatinum Heidelbergæ pernoctaret, à Pallante Spangel Theologo, nomine Vniuerſitatis ibidem. Fol. 221.

* Ad eundem Oratio habita Vniuerſitatis Friburgenſis nomine, Vdalrico Zaſio IC. dicente. *Extat inter alias eiuſdem orationes, commentario Feudali ſubiectas.*

* Q. [Æ]MILIANI CIMBRIACI Poetæ in obitum Friderici III. Imp. laudatiſſimi Epicedion. *[E]xcuſum Argentinæ* 1514. *ſed ad nos nondum peruenit.*

* APOLOGIA & defenſio Maximiliani Regis Rom. contra calumnias Gallorum, per Locu[m]tenentem & Senatum magnum Mechliniæ in Brabantia edita, anno 1452. *Hanc tantum Germanicè habemus.*

IASOMIS MAYNI IC. Equitis Romani, Cæſarei & Ducalis Senatoris, ac Ducalem legatum in Germania agentis, ad sereniſſ. Maximilianum Rom Regem, in auſpicatiſſimis eius & Blancæ Mariæ Mediolani Vicecomitis nuptiis, Epithalamion proſa ſcriptum. Fol. 222.

* Earundem fauſtarum nuptiarum Epithalamion Sebaſtiani Brand.

PANDVLPHI COLLENVTII IC. & Equitis, Ferrariæ Ducis legati, ad Auguſtiſſ. principem Maximilianũ Cæſ. Rom. regẽ, Oratio dicta Iſpruchis in auditorio Cæſaris. Fol. 228.

HENRICI GLAREANI Heluetii, Poetæ Laureati, ad Maximilianum Imp. Panegyricon. Fol. 233.

LITTERÆ credentiales & inſtructio Ambaſiatoris Regis Poloniæ ſuper irruptione Turcorum in eius dominium, ad conuentum Principum ſub Maximiliano Rege, in Friburgo exhibitæ & præſentatæ, Anno 1498. Fol. 235. *Ex ms. Palat.*

PRIVILEGIVM & erectio Collegii Poetarum & Oratorum in Viennenſi Gymnaſio per Maximilianum Imp. anno 1501. cum Panegyrico de eadem re Vincentii Longini Eleutherii Sileſitani. Fol. 237.

* CORNELII AVRELII, D. Eraſmi quondam præceptoris, Diadema Imperatorium, ſiue de coronatione Maximiliani Imp. deq; boni Imperatoris officio, Oratio compoſita in perſona ſummi Pontificis, quando Cæſarem coronat. *Extat excuſa per Plantin. poſt eiuſdem Aurelii Bataviam: ſed & in Anti-Turcico Reuſneri, volum.* 1.

* HENRICI BEBELII Inſtingenſis Sueui, ad Maximilianum Rom. regem de eius atq; Germaniæ laudibus, Oratio ex Jnſpruck anno 1501 *Extat in eius operibus, & in Tomo* 1. *rer. German. S. Schardii, fol.* 221. *vbi plura huc facientia, quæ non repetimus.*

STAVROSTICHON Ioh. Franciſci Pici Mirandulæ Domini & Concordiæ Comitis, de myſteriis dominicæ Crucis paſſim in Germaniam delapſis anno 1503. ad Maximilianum Aug. Fol. 242.

* RICHARDI BARTOLINI Peruſini Auſtriados libri XII. de bello Bauarico inter Albertum Bauariæ Ducem & Rupertum Philippi F. Palatinum Rheni, ſuper ſucceſſione Georgii Bauariæ Ducis, per Maximilianum Imp. dirempto anno 1504. *Extat cum ſcholiis Iac. Spiegelii, Baſileæ, & Francofurti recuſum.*

[illegible] Czſaris Maximiliani contra [illegible]

L[illegible] Heliani Vercellenſis, Regis F[illegible]rum Orat[illegible] in conuentu [illegible] Auguſtæ anno 1510. Oratio in Venetos inuectiua per-eleg[illegible]. *Ex Iohannis Trithemii Abbatis Annalium Hirſaugienſium volumine II. nondum edito, [illegible]*

* E[illegible] in eodem conuentu exhortatio ad Germaniæ principes ad expeditionem [illegible] Turcas ſuſcipiendam. *E[x]tat impreſſa ab Oporino cum Impp. Turcicis Dauidis Peiferi, & in Anti Turcico N. Reuſneri volum.1.*

* Oratio legatorum Reipublicæ Venetæ ad Maximilianum Imp. habita Memmingæ, 3 [illegible] & ad eam D[illegible] Imperatoris reſponſio.

[illegible] PP. ad ſereniſſ. D. Maximilianum Imp. Dat. Romæ [illegible] April. 150[illegible]

* Eiuſdem Pontificis monitorium & bannus ob contumaciam & exceſſus Venetorum [illegible] Romæ [illegible] April.1509. *Hæc tria nonnisi Germanice verſa habemus.*

M[illegible] Tubingenſis de bello Maximiliani Imp. cum Venetis geſto anno 1511 Commentarius. Fol.167.

* Vlrici de Hutten Eq. Franci, Oratoris & poetæ, de bello Veneto Epi[illegible] Maximilianum. Item exhortatio ad eum de bellum proſequendum [illegible] de [illegible] Venetorum, & Marcus Venetus. Item Italiæ epiſtola ad Maximilianum Imp. Et reſponſoria Imperatoris ad Italiam, auctore Helio Eobano Heſſo. *Extant omnia in operibus Hutteni.*

* Marvl[illegible] Conſtantinopolitani carmen eruditiſſimum de Maximiliani Imp. præclaris [illegible]toriis. *Ho[c] [illegible] ſolo indicio Iac. Wimphelingii in Epit. German. cap. 59. nobis cognitum, neque in operibus eius conſpicitur, neque hactenus nobis comparuit.*

Io[h]. Pierii Valeriani, de honoribus D. Matthæo Langio Epiſcopo Gurzenſi, & Cæſareo [illegible]rius Italiæ vicario, Vrbem ingredienti habitis, anno 1512 ad Petrum Criſpum epiſtola. Item Panegyris eidem Epiſcopo dicata per Ianum Franciſcum Viralem P[illegible] Fol.292.

Hieronymi Nogaroli Comitis, ad Maximilianum Aug. pro Vicentinis oratio, habita ad illum pro templi foribus, cum à Patauina obſidione Vicentiam veniſſet Fol.[illegible]

Iohannis Cuſpiniani Præfecti vrbis Viennenſis, Diarium de congreſſu Cæſ. Maximiliani Aug. & trium Regum, Vladiſlai Hungariæ, Ludouici Bohemiæ, & Sigiſmundi Poloniæ, apud Viennam Auſtriæ anno 1515.

Hodœporicon ſiue itinerarium Reuerendiſſ. D. Mathæi Cardinalis Gurcenſis, [illegible] Salisburgenſis &c. Quæque in conuentu Maximiliani Cæſ. Aug. & ſerenissimorum Regum Vladiſlai, Sigiſmundi ac Ludouici memoratu digna geſta ſunt: multis inſignibus Orationibus, Epiſtolis, Carminibus inſertis. Per Ricardum Bartolinum Peruſinum. Fol.[illegible]

Gravamina Germanicæ Nationis contra ſedem Romanam, [illegible] remediis & a[illegible] ad [illegible] Maximilianum, & cum eiuſdem Edicto. Fol.373

Iacobi Wimphelingii Seleſtadienſis Theologi, de Germanicæ nationis & Imperii [illegible]bus contra ſedem & curiam Romanam, tractatus Maximiliani Cæſ. iuſſu ſcriptus. Fol.379 * *Non integer.*

Eiuſdem ſuper [illegible] argumento contra Æneæ Syluii Cardinalis Senenſis tractatum Replica, ad Albertum Archiepiſcopum Moguntinum [illegible] anno 1515 Fol.381.

[E]rasmi Vitelii [illegible] Sigiſmundi Regis Poloniæ ad Cæſ. Maximilianum & Electores Principeſque Germaniæ, in conuentu Auguſto habita Oratio [illegible] Anno 1518. Olim a Iac. Spiegelio miſſa Eraſmo. *Extat in [illegible]rum Poloniarum [illegible], & in Anti Turcico Reuſneri.*

[illegible] Bartolini Peruſini oratio ad Imp. Maxim. & [illegible] Germaniæ [illegible] expeditione in Turcas ſuſcipienda. Extat in [illegible] Anti Turc.

L[illegible] oratorum oratio coram Imp. Maximiliano & [illegible]us Imperii [illegible] contra Turcas, anno 1519. E[illegible] op[illegible] [illegible], Ne Principes [illegible]
[illegible]lenti[illegible]

[illegible] M[illegible] [illegible], Cæſarei Hiſtoriographi & [illegible] Epiſtola [illegible]

...orum actuum anno 1518. in vrbe Auguſta celebratorum narrationem continens. I. Inueſtituræ Cardinalitiæ dignitatis Alberto Brandeburgico Archiepiſcopo Moguntino collatæ. II. Gladii & pilei per Pontificis legatum Maximiliano Imp. oblati. Fol. 397

Oratio funebris in depoſitione Cæſ. Maximiliani in oppido Weli Auſtriæ præſentibus Mathæo Cardinale Saltzburgenſe, Epiſcopo Tergeſtino, aliis Prælatis & Nobilibus, per F. Iacobum Fabrum Auguſtanum Prædicatorem habita 16. Ianuar. anno 1519. Fol. 402

Georgii Savromani ad Auguſtos principes Carolum V. Imp. electum & Ferdinandum germanum, poſt Maximiliani Cæſ. eorum aui obitum Oratio Fol. 421

Petri Ægydii in eundem Threnodiæ, cum ſcholiis Spiegelii, & alia quædam eo pertinentia. Fol. 435.

* Vdalrici Zasii IC. ſuper eodem Oratio funebris, habita Friburgi Id. Febr. Anno eodem. Eiuſdem Oratio in funere illuſtriſſ. Blancæ Mariæ coniugis Cæſareæ. *Extant inter eius alias Orationes, poſt Epitomen Feudorum.*

* Cenotaphia Friderici III. & Maximiliani I. Impp. Cæss. Auguſtæ Vind. poſita. *Videntur in Deliciis Itinerum Nathanis Chytræi, pag. 73.*

ELA-

E LAONICI CALCONDYLÆ ATHENIENSIS HISTORIA GRÆCA RERVM TVRCICARVM, LIB. II.

locus inſignis GERMANIÆ deſcriptionem continens.

Cum Verſione recenſita, & Commentariolo.

Ἀγγελία δὲ ἀφίκετο αὐτῷ, ὡς οἱ Παίονες ἡγουμένου Σιγισμούνδου Ῥωμαίων βασιλέως τε καὶ αὐτοκράτορος, καὶ Κελτοὶ καὶ Γερμανῶν οὐκ ὀλίγοι συνελέγησαν ὡς ἐπ᾽ αὐτὸν ἰόντες καὶ τόν τε Ἴστρον παρασκευάζοιντο διαβῆναι, καὶ Δάκες δὲ γένος οὐκ ἀγεννὲς ἔχοιεν μετ᾽ αὐτῶν, τῆς τε ὁδοῦ ἡγουμένους, καὶ τὴν ἐσήγησιν τοῦ στρατοῦ ποιουμένους. Σιγισμοῦνδος δὲ οὗτος, ὁ ἐπὶ Παιαζήτην στρατευόμενος, ἡγεμόνι Γερμανῶν τὴν ἀρχὴν ἐτύγχανεν ὢν περὶ Βιέννην τὴν πόλιν τὰ πολλὰ διατρίβων, καὶ χώρας τῆς ταύτῃ Γερμανῶν ἄρχων οὐ φαύλως, Παιόνων μετὰ ταῦτα προσαγομένων σφίσιν αὐτὸς βασιλεὺς τε ἅμα καθιστήκει Παιόνων, καὶ τῆς Γερμανῶν χώρας ἡγεμών. ἡ δὲ Γερμανία ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Πυρηναίου ὄρους, ὅθεν καὶ ὁ Ταρτησσὸς ῥέων, ἐπὶ τὸν πρὸς Ἑσπέραν ὠκεανόν. καὶ ἔστι μὲν ἡ ἄνω Γερμανία, ἀφ᾽ ὅσον δὴ προϊόντα καθήκει ἐς τε Κολωνίαν καὶ Ἀργεντίνην, πόλεις οὕτω καλουμένας· τὸ δὲ ἐντεῦθεν καθήκει ἐπὶ ὠκεανόν, τὸν περὶ Κελτικήν τε ἐπὶ δεξιᾷ, καὶ περὶ Δακίαν ἐπ᾽ ἀριστερᾷ, ὡς ἐπὶ τὰς Βρεττανικὰς νήσους. Ἔστι δὲ καὶ ὑπὸ Ἴστρῳ Γερμανία ἀπὸ Βιέννης πόλεως, ἐπ᾽ αὐτῇ δὲ ἐς Ταρτησσὸν προϊοῦσα χώρα. καὶ ἐπὶ Βραγανίας πολεμίας. εἴη δὲ ἂν ἀπὸ Βιέννης ἐς Ὠκεανὸν ἀνδρὶ εὐζώνῳ πέντε καὶ εἴκοσιν ἡμερῶν ἀνύσαι τὸ μῆκος· τὸ δὲ πλάτος εἴη ἂν καὶ πλεῖον τούτων, βραχὺ ἀπὸ τῆς Κελτικῆς ἐπὶ τὴν Δακίαν χώραν. Εὐνομεῖται δὲ ἡ χώρα αὕτη μάλιστα δὴ τῶν πρός τε ἄρκτον τε καὶ ἑσπέραν πασῶν τῶν ταύτῃ χωρῶν ἅμα καὶ ἐθνῶν, ἔς τε πόλεις διαφανεῖς καὶ εὐδαίμονας, καὶ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἐς τὸ ἰσαίτατον εὐθυνομένας διῃρημένας,* καὶ ἐς τυραννίδας καὶ ὑπὸ ἀρχιερεῦσι τεταγμένας τοῖς ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων μεγάλου ἀρχιερέως καὶ [illegible]. καὶ πόλεις μὲν ἐς ἰσονομίαν συνῳκισμέναι εἰσὶν αὗται, [illegible] ἐν τῇ ἄνω καὶ κάτω Γερμανίᾳ, [illegible] Νόριβεργαν πόλιν εὐδαίμονα, καὶ Ἀργεντίνην, καὶ Ἀμπέργαν, καὶ ἀρ-

INTERIM autem nunciatum eſt Paiazeti, Pannones duce Sigiſmundo Romanorum Rege & Imperatore, & Gallos Germanoſq; non paucos in vnum collectos bellum ipſi inferre decreuiſſe, iamq; Iſtrũ tranſire parare, allectis & Dacis, hominum genere non ignobili, qui viæ ſint duces, exercitumq; ducãt in hoſtilem regionem. Sigiſmundus ille, qui cōpias aduerſus Paiazitem duxit, primò Germanorum fuit Imperator, & plerumque moratus eſt Viennæ, imperitans ibi Germanorum regioni haudquaquã malè. Poſtea allectis Pannonibus, horum Rex, Germanorumq; regionis Dux creatus eſt. Germania incipit à mōte Pyrenæo, inde Tarteſus * fluuius fluit in Oceanũ, verſus Occidẽtem. Et Germaniæ pars, qua itur verſus Coloniam, & Argentinam, vrbes ſic dictas, ſuperior Germania nuncupatur. Hinc pertingit ad Oceanum Gallicum, verſus dextram, at verſus ſiniſtram pater Pyridaſtiam * vſque ad Britannicas inſulas. Dicitur quoque Germania ea regio, quæ ab Iſtro procurrit, procedens à Vienna vſque ad Tarteſum flumen, & ad Pragam Bœmorum. Longitudo à Vienna Oceanum vſque, tãtum ſpatii complectitur, quantũ vir agilis itinere viginti quinque dierum conficere poteſt. Latitudo eſt maior, etiamſi quis ingrediatur iter breuiſſimum à Gallia Celtica verſus Daciam * regionem. Iſta natio gubernatur meliotibus legibus, quàm vlla earum vel regionum vel gentium, quę reſpiciunt vel Septentrionem vel Occidentem. Diſcreta eſt in vrbes præclaras & florentes, quæ propriis legibus & quàm proximè ad æquitatem accedentibus reguntur. Diuiditur & in principatus, ſubiectaq; eſt ſacerdotibus & Epiſcopis adhærentibus Romano Pontifici. Vrbes quàm maximè ad æquitatem conſtitutæ in ſuperiore & inferiore Germania ſunt, Noreberga vrbs opulenta, Argentina, & Ainpergum, * quę

* ſ Rhe: num.
* Daciam vel Daniam.
* Daniã
* ſ Hamburgum.

reguntur ab Epiſcopis, Coloniaq; à Vienna in inferiorem Germaniam recedens. Sunt & aliæ vrbes non paucæ propemodum ducentæ, quæ in paucis quibuſdam à prædictis differunt. In tres Principatus quis diuidere poſſet vniuerſos totius Germaniæ ducatus, videlicet Aezillæ vrbes, & Auſtriæ, & Blenæ, quæ in ſuperiori Germania ſita eſt. Genus hoc hominum magnum eſt, longè lateq; per vniuerſum orbem imperat, magnitudineq; ſecundum poſt Scythas & Nomades habetur. Itaque ſi concordiæ ſtudioſi eſſent, & ſub vno degerent Principe, planè eſſent inuicti, mortaliumque fortiſſimi. Sunt quantum ad corpora attinet, per quàm ſani, vt qui ſub Septentrionali ætatē agant plaga, & circa mediterraneum iſthic mare nullius rei indigentes. Nec eſt gens (quod ſciam) quæ melioribus regatur Legibus. Nec ibi ſæuit peſtis, quæ ex corrupto naſcitur aere, maximeque infeſtat Orientales, pluriſque ibi habitantes perdit: neque alii morbi, qui æſtiuo autumnalique tempore reliquis mortalibus graues ſunt, Germaniæ incolas lædunt. Terræ motus rari memoratu digni eam regionē quatiunt. Pluuia præ cæteris regionibus æſtiuo tempore in iſta regione vbertima conſpicitur. Victu moribuſq; Romanos imitantur, nec cætera quicquam ab his differūt. Nec eſt vlla gens quę ſuperſtitioſius Romanorum religionem colat, maximè qua Occidenti ꝓpinqua eſt. Monomachia apud eos vel maximè celebris eſt. Congrediuntur autem non equis inſidentes, verùm terræ inſiſtentes. Nec facile inuenias gentem ad machinas reliquaq; opera bellica magis idoneam. In artib. omnibus prærogatiua maxima gaudent. Quidam credunt, tormenta bellica & bombardarios ab iſta gēte initio demōſtratos, & hinc totum peruaſiſſe orbem, vt paucæ gentes bōbardis nunc careant. Reliquorum fructuū, præterquam olei & ficuum, regio iſta feraciſſima perhibetur. Pannonia, quæ & Vngaria, incipitā Vienna Germanorum oppido, & verſus Orientem, ſecundum Iſtrum procedens attingit Dacas & Triballos: verſus Septentrionem excurrit ad Boemos, quos Cechios nuncupant. Habet Pannonia & Principes, verùm ſinguli patrias regunt regiones, ſubiecti tamē Regi ſuo certis quibuſdam legibus & conditionibus. Regem de ſuo corpore admodum rarò conſtituunt: verum plerumq; accer-

ἱερεῦσι τετιμημένας, Κωλωνία, Βιέννη ἐς τὴν κάτω Γερμανίαν ἰοῦσι, καὶ ἄλλαι μὲν οὐκ ὀλίγαι πόλεις, ἀποδέουσαι τούτων ὀλίγῳ τινί, ἀμφὶ τὰς διακοσίας. ἐς δὲ τυραννίδας τρεῖς μάλιστά πῃ διέλοι τις τῆς Γερμανίας ἡγεμόνας, τῆς τε Ετζιλεΐης πόλεως, καὶ Αὐστρίας, καὶ Βλένης, τῆς ἄνω Γερμανίας γινομένης. ἔστι δὲ γένος τοῦτο μέγα, καὶ ἐπὶ πολὺ διῆκον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην, μετά γε Σκυθῶν τῶν Νομάδων δεύτερον. ὡς εἰ ταὐτὰ φρονοίη καὶ ὑφ' ἑνὶ ἄρχοντι ἡγεμόνι, ἀμάχητόν τε ἂν εἴη καὶ πολλῷ κράτιστον. ὑγιεινότατον δὲ ὄν, ἅτε ὑπὸ τὴν ἀρκτῴαν μοῖραν τεταγμένον· καὶ περὶ τὴν ταύτῃ μάλιστά πῃ μεσόγαιον θαλάττῃ οὐ πάνυ τοι προσκεχρημένους. εὐνομεῖται μάλιστα δὴ ἐθνῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, οὔτε λοιμοῦ, ὃς δὴ ὑπὸ τῆς τοῦ ἀέρος σήψεως ἐπιγινομένης μάλιστα ἐπιφοιτῶν τοῖς ἑῴοις ἀπόλλυσι πολύ τι μέρος τῶν ταύτῃ ᾠκημένων· οὔτε ἄλλων δὴ νόσων τῶν ἐς ἡμᾶς πάνυ τοι εἰωθότων, θέρους τε καὶ φθινοπώρου, ἐπιφοιτᾶν τῶν χωριζόντων αὐτοῖς θαμά, ὥστε καὶ ἱκανόν τι ἀπογίνεσθαι τοῦ γένους τούτου. οὔτε σεισ, ὅτι καὶ ἄξιον λόγου· ὕει δὲ θέρους μάλιστα δὴ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ. πολιτεύεται δὲ κατὰ ταὐτὰ Ῥωμαίοις, ἔς τε δίαιταν καὶ ἤθη τετραμμένον, συμφερόμενον τὰ ἄλλα Ῥωμαίοις, καὶ ἐς τὴν θρησκείαν Ῥωμαίων, μάλιστα δὲ τῶν πρὸς Ἑσπέραν δυσισαμονῶν. νομίζεται δὲ παρὰ τούτοις καὶ μονομαχία, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ἐθνῶν· ὥστε γῆθεν οὐδ' ἐφ' ἵππων ἀλλήλοις μονομαχεῖν. τὸ δὲ γένος τοῦ τε δεξιώτατον ἔς τε μηχανὰς ὂν καὶ ἐς τὰ πολεμικὰ ἔργα, καὶ ἐς πάσας τὰς τέχνας πολύ τι εὐδοκιμεῖ. φέρει δὲ ἡ χώρα αὕτη πλὴν ἐλαίας καὶ ἰσχάδων τ' ἄλλα πάντα οὐκ ἐλάσσω τῶν ἐς τὴν ἄλλην χώραν φερομένων. οἴονται δὲ τηλεβόλους τε καὶ τηλεβολίσκους, ὑπὸ Γερμανῶν ἀρχὴν ὑποδεδειγμένους ἐς ἀλλήλους προσελθεῖν, καὶ ἐς τὴν ἄλλην οἰκουμένην. Παιονία δὲ ἄρχεται ἀπὸ Βιέννης τῆς Γερμανῶν πόλεως, καὶ ἐπὶ μὲν ἕω τῷ Ἴστρῳ συμπαροικοῦσα, καθήκει ἐπὶ Δακάς τε καὶ Τριβαλλούς, ἐπὶ δὲ ἄρκτον ἐπὶ Βοέμους τοὺς Κεχίους καλουμένους καθήκει. ἔνεισι δὲ ἄρχοντες ταύτῃ τῇ χώρᾳ, ἄρχων δὲ ἕκαστος τῆς πατρῴας χώρας καὶ ὑποτεταγμένος τῷ βασιλεῖ αὐτῶν, ἐς ὅσον νομίζεται σφίσι. νομίζεται δὲ ἐπὶ ῥητοῖς. καὶ ἐπιχωρίῳ μὲν βασιλεῖ οὐ πάνυ τοι χρῶνται. ἐπάγονται δὲ

ἢ ἀπὸ Βοέμων, τοῦ βασιλείου οἴκου, ἢ ἀπὸ Γερμανῶν, ἢ Πολόνων, ἢ καὶ ἄλλων τῶν ταύτῃ ἐθνῶν. συμφέρονται δὲ Γερμανοῖς, τά τε ὅπλα, καὶ τὴν ἐς τὰ ἤθη αὐτῶν δίαιταν. ἐς τὸ ἀβροδίαιτον ἀποκλίνοντες, ᾗ φασὶ Κελτοὺς καὶ Γερμανούς. νομίζει δὲ κατὰ ταὐτὰ Ῥωμαίοις τὰ ἐς θρησκείαν. γένος δὲ τοῦτο ἄλκιμον, καὶ ἐς μάχας τόλμῃ προσχρώμενον ἐπιεικεῖ. ποιοῦνται δὲ καὶ ἐπιτροπεύοντά τινα τῶν ἀρχόντων τὰ πρῶτα ἐς τὴν βασιλείαν ἀνήκοντα, καὶ οἰκονόμον δή τινα, καὶ μὴ δὲ ἄρχοντα ὀνομάζουσι. φωνῇ δὲ χρῶνται ἰδίᾳ μὲν, παραπλησίᾳ ἑτέρῳ τινὶ τῶν γενῶν, ἀλλὰ ἄλλῃ τῇ παρ᾽ ἅπαν, διενηνοχυίᾳ τῆς Γερμανῶν τε καὶ Βοέμων, καὶ Πολόνων. οἴονται δὲ τινες τούτους, οἱ μὲν Γέτας γενέσθαι τὸ παλαιὸν, καὶ ἐπὶ τὸν Αἷμον οἰκοῦντας ὑπὸ Σκυθῶν κακουμένους, ἀναχωρῆσαι ἐς ταύτην τὴν χώραν ἣν καὶ νῦν οἰκοῦσιν. οἱ δὲ φασὶ Δάκας γενέσθαι. ἐγὼ δὲ ὁποῖον ἄν τι εἴη τὸ γένος τοῦτο τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν οὕτως ῥᾳδίως εἰπεῖν ἔχοιμι. τ᾽ οὔνομα μέντοι τοῦτο, ἀπό τε σφῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ Ἰταλῶν καλουμένους, οὐ πάνυ τοι καλῶς ἔχοιμι ἑτέρῳ τινὶ ὀνόματι καλεῖν τούτους. ἔστι δὲ αὐτοῖς βασίλεια ἐν Βούδῃ πόλει εὐδαίμονι παρὰ τὸν Ἴστρον. Σιγισμοῦνδον δὲ τὸν Βιέννης τῆς Γερμανῶν πόλεως ἡγεμόνα ἐπαγόμενοι οὗτοι δὴ οἱ Παίονες βασιλέα τε σφίσιν αὐτοῖς καθίστασαν, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπέτρεψαν αὐτῷ διαθεῖναι, ὡς ἔχοι ἐπὶ τὸ ἀσφαλέστερον. οὗτος μὲν οὖν ἐπείτε τὴν Παιόνων παρέλαβε βασιλείαν, διεπρεσβεύετο πρὸς τὸν Ῥωμαίων ἀρχιερέα, συνήθη τε ὄντα αὐτῷ καὶ ἐπιτήδειον ὡς τὰ μάλιστα, ὥστε ἐπιψηφισθῆναι αὐτῷ αὐτοκράτορα Ῥωμαίων γενέσθαι. τοῦτο μὲν οἱ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖς τοῖς * καλεῦσι βασιλεῦσι τὸ πρῶτον ἐπιδέδωσαν, διὰ τοὺς πολεμίους, οὓς θαυμά τι καὶ ἀνδρειότατα πρὸς τοὺς ἀπὸ Λιβύης διαβάντας ἐπὶ Ἰβηρίαν βαρβάρους καὶ τὰ πολλὰ τῆς Ἰβηρίας καταστρεψαμένους αὐτοῖς. μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τοὺς Γερμανῶν ἡγεμόνας μετενήνεκται ὁ ψῆφος τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως. Σιγισμοῦνδον ὡς ὑπισχνοῖτο ὁ ἀρχιερεὺς τήν τε ἀξίαν ταύτην ἐπιθεῖναι, καὶ δὴ μεταπέμψαντος ἐπὶ τοῦτο, ὥρμητο μὲν ἐπὶ Ἰταλίαν διὰ τῆς Ἐνετῶν χώρας. οὗτοι μὲν οὖν ὡς ἐπύθοντο Σιγισμοῦνδον διὰ τῆς χώρας αὐτῶν τὴν πορείαν ποιούμενον, ἔπεμψαν ἄγγελον

* l. Κελτῶν.

ſitur ex Boemorum regia familia, aut petitur à Germanis, aut Polonis, aut ab aliis gentibus finitimis. Germanos moribus armorumq; cultu referunt. Cæterùm ſequuntur victus rationem intemperantiorem quemadmodum Germani & Galli. Religionem ſectantur Romanorum. Hoc hominum genus eximiæ fortitudinis eſt, mirumq; dictu quanta audacia & animoſitate bella gerant. Creant de ſua gente quendam de numero Principum, qui reliquorum primus in regiam aſcenderit, eumque œconomum ſiue procuratorem aut adminiſtratorem, nec Principem nominant. Lingua vtuntur quaſi peculiari, quę nihil commercii cum lingua Germanorum & Boemorum Polonorumq; habere deprehenditur. Quidam tradunt eos antiquitus Getas extitiſſe, ſedesq; habuiſſe quas inſederint, ſub monte Hæmo: tandemq; pulſos a Scythis conceſſiſſe in eam regionem quam nunc tenent. Quidam putant eos quondam Dacos fuiſſe. Ego autem quænam ipſorum origo ſit, dicere non poſſum. Prȩterea cum ſibi dederint iſtud nomen, vt Pannones vocentur, ſicq; appellentur ab Italis, non decorum fore ratus ſum, ſi aliud iis impoſuero nomen. Regia eorum eſt Buda, vrbs florētiſſima, Iſtro adiacens. Sigiſmundum autem Germanorū Imperatorem agentē Viennæ vocantes Pannones declarauerūt Regem, eique tradiderunt regnum vniuerſum, & quæ ad regni curam pertinent, vt omnia ſic ordinaret, quemadmodum putaret ea fore commodiſſima. Hic vt primum regium honorem iniit, legatos miſit ad Romanum Pontificem, * iam ante ſibi familiarem & neceſſitudine deuinctum, rogans vt ſuum conſenſum præſtaret, quo Romanorum declararetur Imperator. Imperatoriam dignitatē Romani Pontifices primò contribuere Gallarum regibus, propter hoſtes * ex Libya in Iberiam tranſuectos fortiter cæſos, & ob Iberiam à Barbaricis incurſionibus liberatam. Poſtmodum eligendi Romanum Imperatorem poteſtas tranſlata eſt à Pontifice ad Germanos. Sigiſmundus cum eam dignitatem ſe daturum reſpondiſſet Pontifex, accerſitus & vocatus eſt à Pontifice, vt Imperatoriam dignitatem acciperet. Sigiſmundus Romam proficiſcens iter faciebat per Venetorum regionem. Hi, vt primùm nunciatum eſt Sigiſmundum per ipſorum regionem tranſitum facere, miſerunt nuncium

* Eugenium IV.

* Saracenos.

qui moneret, vt ipſorum regione excederet. Hic nuncio Venetorū parere neglexit, niſi cerneret eos te ipſa tranſitū prohibituros. Veneti igitur congregato exercitu vim facere parabant Sigiſmundo, niſi confeſtim ſua diſceſſiſſet regione. Vt cognouit Venetos id moliri, copias in aciem eduxit, & cum Venetorum exercitu prælium commiſit. Amiſit autem in eo prælio non modicam exercitus partem, ipſeq; in fugam compulſus, ægrè quò minus caperetur, fuga euaſit. Cum iam planiſſimè deſperaret, ſe poſſe per Venetorū regionem adire Romam, iter flectit in ſuperiorē Germaniam peruenitq; ad Liguriæ * Principem. Hinc iter Romam inſtituit. Quò cum veniſſet, Imperator à Pontifice Maximo conſalutatus eſt. Poſtea rogauit Pontificem Maximum auxilium, quo adiutus, expeditionem contra Barbaros ſuſceptam conficere poſſet. Flagitabat autem pecuniam, viroſque. Pontifex legatione miſſa ad Gallorum Regem Burgundiæque Ducem effecit, vt ſibi darentur octo millia militum: belli autem ducem accepit Burgundiæ Ducis fratrem. Sigiſmundus quoq; ſe ad bellum parabat, conſcribens exercitum ex Germanis, quoſcunq; ſe potuit mercede conducens. Cum iam ad bellum ſatis foret inſtructus, aſſumtis Pannonib. & Dacis, qui itinera monſtrarēt, rectaq; per Iſtrum cōtra Paiazitem copias duxit. Legatos quoque miſit, conſulente id Pontifice Maximo, ad Hiſpanorū Italorumq; principes, petens ad iſtam expeditionem milites & pecuniam. Pontifex quoq; milites miſit, & pecuniā ſuppeditauit. Paiazites quàm primum didicit Sigiſmundum Romanorum Imperatorem magnis copiis ſtipatū, aduerſum ſe pergere, accepto Europæ Aſiæq; exercitu, ſumma celeritate obuiam profectus eſt hoſti vſq; ad Iſtrum, caſtraque cōmuniuit ab Iſtro ſtadiis quaſi quadraginta. Galli autē (vt ſunt audaces, plerumq; verò imprudentes) cum cuperent victoriam ſuam facere, arma capiunt, barbaroſq; aggrediūtur, quaſi eos primo impetu domituri. Tandem cùm prælium vtrinque maxima virtute ferueret, Galli fugam ineunt, incitatiſſimoq; curſu cum agerentur ad ſuos, inſequentibus Turcis, & Sigiſmundi militibus admixtis atrox prælium coortum eſt. Cùm acriter inſtarent Turci, etiam Pannones &

* Philippū vicecom. Mediolani

προσαγορεύοντες αὐτῷ μὴ διιέναι διὰ τῆς χώρας αὐτῶν· ὁ δὲ οὐκ ἔφη πείσεσθαι, ἂν μὴ γνῷ αὐτοὺς πειρωμένους διακωλύσαι διαπορευόμενον. παρεσκευάζοντο μὲν οὖν οἱ Ἐνετοὶ στρατὸν, καὶ διεκώλυον. ὁ δὲ ἤσθετο κωλυόμενος, παρετάξατο ἐς μάχην καὶ συνέβαλε τῷ ἐν τῷ στρατῷ, καὶ ἀπεγένετο αὐτῷ οὐκ ὀλίγα τοῦ στρατεύματος, τετραμμένῳ τε ἐς φυγὴν, καὶ μόλις διαφυγόντι τοὺς ἐναντίους. ὡς μὲν δὴ ἐπείτε ἀπέγνω τὴν διὰ Ἐνετῶν πορείαν, ἀπῄει διὰ τῆς ἄνω Γερμανίας ἐς τὸν Λιγυρίας τύραννον ἀφικόμενος, ἐντεῦθεν δὲ ἐς Ῥώμην παραγίνεται, καὶ βασιλεύς τε καθίστατο ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως ἐς τοῦτο ἀποδειχθείς. μετὰ δὲ ταῦτα ἐδέετο τε τοῦ ἀρχιερέως συμβαλέσθαι ἐς τὴν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους αὐτῷ ἐκστρατείαν γενομένην· ἠτεῖτο δὲ αὐτὸν χρήματά τε καὶ ἄνδρας. ὁ δὲ πρός τε τὸν Κελτῶν βασιλέα διαπρεσβευσάμενος καὶ πρὸς τὸν Βουργουνδίας τύραννον, διεπράξατο ἐς δοθῆναι ὀκτακισχιλίους καὶ στρατηγὸν τὸν Βουργουνδίας ἡγεμόνος ἀδελφόν. παρεσκευάζετο μὲν οὖν καὶ αὐτὸς συλλέξας στράτευμα ἀπὸ Γερμανῶν ὅσον ἠδύνατο μισθωσάμενος. ὡς ἤδη αὐτῷ τε τὰ ἐς τὸν πόλεμον παρεσκεύαστο, ἐξήλαυνε λαβὼν τοὺς Παίονας καὶ Δάκας τῆς ὁδοῦ ἡγεμόνας εὐθὺ τοῦ Ἴστρου ἐπὶ Παιαζήτην. διεπρεσβεύσατο δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἰταλῶν καὶ Ἰβήρων ἡγεμόνας, χρηματίζοντος δὲ τοῦτο αὐτῷ τοῦ ἀρχιερέως, αἰτούμενος χρήματα καὶ ἄνδρας. καὶ χρήματα μὲν ἐπέπεμψεν αὐτῷ ἱκανὰ ὁ ἀρχιερεὺς, ἄνδρας τε. ὁ μὲν οὖν Παιαζήτης, ὡς ἐπύθετο ἐπιόντα οἱ Σιγισμοῦνδον τὸν Ῥωμαίων αὐτοκράτορα σὺν πολλῷ στρατεύματι ἐλαύνοντα, παραλαβὼν τόν τε τῆς Εὐρώπης τε καὶ Ἀσίας στρατὸν ἅπαντα, ἀντεπῄει ἐπὶ Ἴστρον ᾗ ἠδύνατο τάχιστα πορευόμενος. στρατοπεδευσαμένου δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἴστρου ἐπὶ σταδίους τεσσαράκοντα, οἱ Κελτοὶ αὐθάδεις τε ὄντες καὶ ἀγνώμονες ὡς τὰ πολλὰ, ἀξιοῦντες σφῶν αὐτῶν μόνων τὴν νίκην γενέσθαι, ὁπλισάμενοι ἐπῄεσαν πρότεροι ὡς ἀνδραποδισόμενοι τοὺς βαρβάρους· μάχης δὲ καρτερᾶς γενομένης, τρέπονται οἱ Κελτοὶ, καὶ φεύγοντες ἀνὰ κράτος καὶ οὐδενὶ κόσμῳ ἐπιπίπτουσι τῷ σφετέρῳ στρατεύματι, ἐπισπωμένων τῶν Τούρκων. ἐνταῦθα ἀναμὶξ γενομένων αὐτῶν, ὡς ἐπέκειντο οἱ βάρβαροι, τρέπονται ἅμα τούτοις οἵ τε Παίονες καὶ Γερμανοί.

Γερμανοί. ἐπιγενομένων δὲ εἰς τὴν τοῦ Ἴστρου διάβασιν, ἀπώλετο πολὺ τοῦ στρατεύματος κατὰ τὸν ποταμόν. ἐγένετο δὲ φόνος πολὺς, ὀλλυμένων τῶν Κελτῶν καὶ Παιόνων ὑπὸ τῶν ἐναντίων, καὶ ὁ Βουργουνδίων στρατηγὸς ἑάλω, καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι Παιόνων τε καὶ Κελτῶν. ὁ μὲν οὖν Σιγισμοῦνδος διακινδυνεύσας τὰ ἔσχατα, καὶ παρὰ βραχὺ ἐλθὼν ἁλῶναι διαφυγὼν, ἐμβὰς ἐς τριήρη κατὰ τὸν ποταμὸν οὖσαν ἐς Βυζάντιον παρὰ βασιλέα Ἑλλήνων. ἐς λόγους δὲ ἀφικόμενος τῷ Βυζαντίου βασιλεῖ, καὶ χρηματίσας αὐτῷ ὅσα ἐβούλετο, ᾤχετο ἀπιὼν πλέων ἐπ' οἴκου.

Germani fugæ Gallorum ſe ſociant. Feſtinantibus autem iis Iſtrum tranſire, maxima pars exercitus flumine abſumpta eſt. Facta eſt cædes maxima Gallorum & Pannonum pereuntium. Dux Burgundiorum qui totius belli Imperator electus erat, ab hoſtibus captus eſt: capti ſunt & alii Pannones, Gallique plurimi. At Sigiſmundus in maximum vitæ diſcrimen adductus, vixque hoſtis manus, quo minus caperetur, effugiens, triremem quæ in flumine erat, conſcendit, Byzantiumque ad Græcorum Imperatorem nauigauit. Cum plurima cum iſto Rege diſſeruiſſet, & quæ volebat expediuiſſet, domum reuerſus eſt.

COMMENTARIVS.

LOcvs hicce Laonici Athenienſis vt ad honorem Germanæ gentis inſigniter pertinet, ita tot & iam inſignibus mendis non iam à librariis (quorum quidem culpæ trium Codicum Palatinorum mss. collatione mederi, quantum licuit, anniſi ſumus) quàm ipſo ſcriptore, homine non in Germania noſtra hoſpite, ſed planè ignota loquente, quæ ſola auditione neſcio vnde accepiſſet, oppletus eſt, vt multum dubitarem, an eum licet anxiè quæſitum & deſcriptum in hanc collectionem admittere; nedum in eo ſcholiis explicando aliquid operæ ponere vellem. Sed vtut ipſe tanti non videretur, tanti quidem viſa eſt patria Germania, quam neque iſta hominis exotici commendatione defraudaremus. In qua quidquid veri eſt, neceſſe eſt à vulgatiſſima fama rerum pluſquam notoriarum (vt vulgo loquuntur) & toto orbe compertarum fuiſſe profectum. Quo in genere ſcholia ſcribenti non difficile fuiſſet plura etiam congerere, niſi modum tenere præclarius putaſſemus. Cæterum alicubi etiam in his ſalebris pedem hæſiſſe nihil mirum, orbatis præcipuo ductore illo, qui ſolus inde expedire poterat: Levnclavio inquam noſtro, horum ſcriptorum peritiſſimo; quique adeo totum iſtum Laonicum ſua manu, dum hîc verſaretur, diligenter etiam deſcripſerat. Quanto (heu) redimerem, vel horulam vnam ſuper hoc loco cum eo ſermones contuliſſe! Sed ad rem.

Σιγισμούνδου] Iam vel hoc miror rectè ſcriptum, cum apud alios Græcos nomina noſtra miris modis lancinata video: Ἀμεράγγες, Δολοίκος, Ρομπέρτος, Σφενδοσθλάβος: in quibus vix recognoſcas noſtrum Henricum, Lodouicum, Rupertum, Wenceslaum.

Πυρηναῖον ὄρος, ὅθεν καὶ ὁ Ταρτησσὸς ῥέων.] Ex Pyrenæo ſane, Celticæ regionis monte, Tarteſum defluere auctor eſt Ariſtoteles 1. Meteor. à quo Tarteſum oppidum nomen traxiſſe, ſcribit Stephanus de Vrbibus. Eſt id oppidum Hiſpaniæ non procul Gadibus ad fretum Herculeum, teſte Plinio lib. 3. cap. 1. Strab. lib. 3. Liuio lib. 8. Dec. 3. Sed quid huic cum Germania? Quid Laonico in mentem venit, vt Germaniam vſque ad Pyrenæos montes extenderet, quos certum eſt diſcriminare Galliam ab Hiſpania, ita vt Alpes Italiam à Germania. Sine ambagibus, Rhenum voluit dicere patrem fluuiorum Germaniæ, quem & pro ipſa Germania ponere ſolebat antiquitas: cuius propemodum nullus ſcriptor, qui Germaniæ res attigerit, non meminit: cuius hic quoque nullam mentionem fieri mirum eſſet, vbi tamen fit adſitarum vrbium, Coloniæ, Argentinæ. Sed cur pro hoc flumen illud Iberum? Quid mirum in homine Græco, qui totius Heſperiæ vnum tantum montem Pyrenæum, vnum flumen Tarteſum putauit. Nimirum & Nonnus, auctor non paulo eruditior, Rhenum noſtrum Iberum vocat, duobus Dionyſiacorum locis, pag. 397. & 747. quem locum attigi in Originibus. Palatin. cap. 3. Dicet quis: At Rhenus non ſe effundit Oceano occidentali, (vt hîc de Tarteſo dicitur) ſed Germanico? Ita quidem, ſi per Occidentalem intelligas Atlanticum: ſed tamen nihil prohibet, quominus etiam Germanicus dicatur Occidentalis reſpectu Thraciæ aut vicinarum regionum, vbi egiſſe videtur Chalcondyles, quantumuis nonnihil ad Aquilonem declinet. Imo verò (ſi rem exactè conſideremus) mare Germanicum pars & ſinus eſt Oceani occidentalis, Germaniæ, Britanniæ, & Daniæ littoribus clauſus. Sed regeret alius, quid Rheno cum Pyrenæis montibus, à quibus tota Galliarum longitudine diſtat? Reſpondeo. Quid Iſtro cum Pyrenæo Celtico? vnde eum oriri non tantum Ariſtoteles ſcribit loco prædicto, ſed etiam Herodotus in Euterpe. Cum tamen vtriuſque fluuij origo ſit in Alpibus Rhæticis: quod etiam è Græcis Strabo benè nouerat, & Dionyſius Alexandrinus, interprete Priſciano:

Incipiunt Alpes: quibus exit gurgite vaſto
Oceani rumpens glacialis littora Rhenus.
Hunc prope conſurgit fons Iſtri flumine longo.

Neque neſcimus, eſſe etiam Pyrenæos Germaniæ, & ſummam partem Alpium, qua Oeniponte Tridentum iter eſt, montem Pyrenæum dici, vulgo etiamnum der Brenner. De quo cum plura annotet Ortelius

relius

telius in Theſauro, Baſſi tantum epigramma adſcribere placet, interprete Stuckio noſtro:

Saxa Pyrenæ, & depreſſa vallibus Alpes,
Quà Rheni fontes haud procul aſpicitu.

Sed hoc emplaſtrum neque Ariſtoteli Herodotoque obduci poteſt, propter ἐπιθέτων Celtici: neque etiam Laonico noſtro, ob Tarteſi mentionem, de quo nunquam guſtauit hæc Germania. Sed fatendum quod res eſt. Nimirum in omni nomine Germanico miſificè cæcutit, hallucinatur, impingit, labitur Græcia. Vt cum Stephanus Byzantius Francos populos facit Italiæ, auctorem dicti adducens Parthenium: cum Arrianus non procul ab Ionio Germanorum ſedes deſignat: quos alioſque lapſus notauit Irenicus lib. 9. Exegeſ. German. cap. 3. & 4.

Ἡ ἄνω Γερμανία.] Alia diuiſio primæ & ſecundæ Germaniæ in veteri Notitia Imperii: item in diſtributione Metropoleon. Sed iuuat huius locum inſignem, quatenus Germaniam concernit, apponere ex veteri Cod. S. Galli. *Prima prouincia Germania habet ciuitates numero II. Metropolis ciuitas Agrippina, id eſt Colonia. Ciuitas Tungrum. Secunda prouincia Germania habet ciuitates numero VI Metropolis ciuitas Mogonciacum. Ciuitas Argentoracenſis, id eſt Strasburg. Ciuitas Nemnetis, id eſt Spira. Ciuitas VVangionum, id eſt VVormatia. Ciuitas VVirtzburgenſis. Ciuitas Conſtantia. Caſtrum Rubilocus, quod Eihſtett dicitur. Ciuitas Auguſta Vindelicorum, id eſt Auneſpurch Prouincia Baioariorum, id eſt Noricus ripenſis ſuper Danubium, ſiue Noricus mediterranea habet ciuitates numero VI. Metropolis ciuitas Iuuano, id eſt Salzburg. Ciuitas Regino. Ciuitas Patania. Ciuitas Frigiſienſis. Ciuitas Noua. Ciuitas Sabionenſis. Prouincia Sequanorum habet ciuitates numero VII. Metropolis ciuitas Vezontio. Ciuitas equeſtris, id eſt Auenticus. Ciuitas Baſilienſis. Ciuitas Vindonenſis. Ciuitas Argentarienſis. Ciuitas Ebrtunenſis. Ciuitas Rauracenſis.*

Περὶ Δασίαν.] Sic legit ms. vnus: alius vero πυριδασίαν, tertius denique πυριδασίαν, vnde monſtrum regionis interpres fecit, Pyridaſtiam. Sed ſi ſuperior de Tarteſo expoſitio valet, legendum videtur Περὶ Δασίαν vel Δακίαν: notum eſt enim ſuperiori æuo *Daciam* vulgò dictam & ſcriptam (licet malè) quæ hodie Dania. Vt ſit ſenſus, Germaniam inferiorem (cuius tamen poſt ſuperioris factam mentionem expreſsè hîc non meminit) Oceanum attingere: qui ex ſiniſtra quidem parte (nam & hoc emendandum eſt) Gallias, ex dextra vero Daniam alluat: & obiectas quaſi medio in Oceano Britannicas habeat inſulas. Et confirmat quod paulo poſt longitudinem Germaniæ à Galliarum finibus ad Daniam vſque protendit.

Βέργαν τὰς πελιμίας.] Sic quidem omnes msss. Palatini. Interpretem apparet legiſſe Βέργαν τῶν Βοέμων vel Ποέμων. Senſus erit, iter Vienna facientibus Tarteſum (id eſt Rhenum) verſus, oſtia eius ſcilicet, Pragam Bohemorum eſſe tranſeundam. Cæterum Laonicus hic contra omnium aliorum auctorum morem, longitudinem Germaniæ à meridie in Septentrionem, à Vienna Auſtriæ in Oceanum vſque Germanicum protenſam facit: latitudinem vero ab extrema ora Galliæ in Daniam ſecundum littora maris Germanici ab Occidente verſus Orientem. Nam (vt & hoc obiter) vbi duo Codices, alter quidem Δακίαν, alter vero Δασίαν, ibi tertius melius habet Δανίαν.

Ἀνδρὶ εὐζώνῳ.] Non noſtris iam hominibus, aut vix certe. Nimirum veteres, præſertim Græci, Aſiatici, Orientales, agilitate & pernicitate pedum excellebant. De quorum etiam curſoribus quæ leguntur, fidem noſtram hodie ferè ſuperant. Vide Lipſ. centur. 3. epiſt. 59.

Εὐνομεῖται ἡ χώρα αὕτη μάλιστα.] Repetit hoc infra mox: εὐνομεῖται μάλιστα δὴ ἐθνῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν. Æneas Syluius in Germania cap. 68. *Vidimus iudicia veſtra: & concilia veſtra qua republica gerebantur, ſæpius interfuimus. Omnia & prudenter & grauiter adminiſtrari, nec facile à recto tramite deflectimini. Nec vobis ciuiles leges, nec iura deſunt pontificalia: litteræ quoque & omnia bonarum artium ſtudia apud vos florent.* At olim Germaniæ nulla à re minus laudis erat, quàm à legibus. Nam quæ ſuperſunt caſcæ maiorum noſtrorum leges, plane inter prima Germanicæ antiquitatis monumenta cenſendæ, Alemanicæ, Boiaricæ, Saxonicæ, Francicæ, & aliæ; præterquam quod verbis aſperæ, etiam re ipſa longius à ſumma illa æquitate recedunt: tanquam à Mauortiis profectæ nationibus, quæ potius manus ferro quàm ex iure conſerere, & in caſtrenſibus armis quàm ſubtili iuris indagatione operam ponere conſueuiſſent, & (vt Enniano verbo vtar) *Bellipotentes erant mage quàm ſapienti potentes.* Quamquam pro hac legum incuria alia, & quidem maior, illis laus ſuccedebat, quod (vt Tacitus ait) *plus apud illos boni mores quàm apud alios ipſæ leges valerent.* Donec tandem orbe Romano ad occidentem Solem ſubacto, cum Imperio etiam leges tanquam illius inſtrumentum accipiendum, eoque ceu freno ad prouincias illas regendas vtendum arbitrati ſunt. Vnde in Gothorum primum, dein Longobardorum, tandemque Francorum leges multa ex Romanis translata videmus: quod Carolinarum præſertim legum volumen ſatis loquitur, neque Ius ipſum Saxonicum diſſimulare poteſt. Iuſtiniani autem legiſlationem integram per multa ſæcula Germania non agnouit, imo nec habuit aut vidit: vt nec aliæ Occidentis prouinciæ, quod alibi demonſtrauimus. Primum Lotharium Saxonem Imp. repertis Amalphi vrbe Apuliæ Pandectis, ius illud in lucem & vſum reuocaſſe fama eſt, Irnerio ſuaſore, cuius Vrſpergenſis meminit, notatus & ipſe à Sigonio libro 14. de regno Ital. De quo etiam nos alibi latius.

Τὰς ὑπὸ Ῥωμαίων.] Hoc ad differentiam Græcæ Eccleſiæ, quæ Papam non agnoſcebat. In Germaniæ & Heſperiæ totius Epiſcopatus primatum & ſuperioritatem vſurpabat Roma. Hinc illa Diœceſeon diſtributio, taxæ, pallia, &c.

Νδέβεργον, Ἀμπεργαν.] Nomina vrbium miſerè habita: quippe Græcis hominibus dictu ſcriptuque planè difficillima. In mentem venit ſimilis locus Beniamini Tudelenſis in Itinerario, qua parte Germaniam attingit, quam olim *Aſchenaz* dictam apud ſuos norat, de quo Diuſ. 1. Animaduerſ. cap. 41. *Hæ ſunt*, inquit ille, *apud Germaniam regiones, in quibus Iſraelitarum collegia ſunt, iuxta fluuium Mo-*

ſillam

... & Konphilinas (Confluentiam intelligit) *& Odraucab. & Kuma, & Kotania, & Binga, & Garmeza* (Germersheim puto) *& Maſlbiran.* Et paulo poſt : *Sunt præterea Aſtanburk* (forte Strasburgum) *& Dantraiburk* (quod de Auguſta noſtra Vindelica feliciſſime exponit, eximium eius columen & decus M. Velſerus lib. vi. rerum Vindelic.) *& Mandatrah & Piſinghas, & Bambark, & Sar, & Raſenburk. quia regni etiam ſub eſt. Inde autem & vlterius regio Bohem eſt, quæ nunc Praga dicitur, eſtque Sclauonia terra initium.* Forte & populorum ciuitatumque nomina aliquando mutata euariant. Quis pu- ... os illos Germaniæ iam nouit, quos enumerat Gregorius PP. III. in quadam epiſtola: *Vniuerſis optimatibus & populo prouinciarum Germaniæ, Thuringis, & Theſis, & Boribaus, & Niſtreſis, Vuedredu, & ... gnau, Sudnodis, & Graffeltis, vel omnibus in Orientali plaga conſtitutis.* Non tam miror Panegyristæ ... ſcam, horrentis vel ad nomina noſtra: *Quid memorem*, inquit Nazarius, *Bracteros, quid Chamauos, quid Cheruſcos, Vangiones, Almanos, Tubantes? Bellicum ſtrepunt nomina, & immanitas barbariæ in ipſis vocabulis adhibet horrorem.*

Πόλις εὐδαίμων. Magnum elogium, magnum. Εὐδαίμονας pagos quoſdam in Hyrcania dictos Diodorus ſcribit, ob ficuum aliorumque fructuum miram abundantiam. εὐδαίμονες χῶραι ſunt apud Appianum in Parthicis. εὐδαίμονες inſulæ circa Arabiam Felicem ſunt Agatharchidi. Sed & Romani Felicem Iuliam, Felicitatem Iuliam; colonias, lacus, legiones Felices ſuas habuerunt. Hoc cognomen Noribergæ Laonicus tribuit, & ſoli. Vnde æſtimare licet, quæ tunc temporis celebritas & ſplendor vrbis fuerit: quæ tamen poſtea multis modis aucta & amplificata eſt. Proxime huius æuum Æneas Syluius Cardinalis Senenſis ad Martinum Maiorem IC. ſcribens, non parcis laudibus εὐδαιμονίαν illam nobis explicat: *Noricorum oppidum, inquit, flumine Regniſia* (Pegneſo dicendum) *interſectum, nam hodie Franconibus datur, præterire non poſſumus. Dic rogamus,* (nam hinc vxorem duxiſti, caſtiſſimam æquè ac pulchram) *quænam facies huius vrbis? quis ſplendor, quæ amœnitas, quæ delitiæ, quæ forma regiminis? quid illis ad ciuitatem omni ex parte perfectam deſiderare quiſpiam potuerit? Quis venientibus Franconia inferiori & procul ſpectantibus eius vrbis aſpectus, quæ maieſtas? quod decus ab extra viſentibus, quis intus nitor platearum, quæ domorum munditia? Quid S. Sebaldi templo magnificentius, quid ſplendidius D. Laurentii delubro? Quid arce regia vel ſuperbius vel munitius? quæ foſſæ, quid mœnibus illuſtrius? Quot ibi ciuium ædes inuenias regibus dignas. Cuperent tam egregiè Scotorum reges quam mediocres Nuremberga ciues habitare.* Idem in Europa cap. 39. poſtquam diſceptauit, Franconiæ an Bauariæ ſit accenſenda: *Ipſi Norimbergenſes nec Bauarus, nec Francones videri volunt, ſed tertium quoddam ſeparatum genus. Vrbs ea nobilis magnificis operibus publicis ac priuatis ornata eſt: amne Pegneſo interlabente, in agro ſterili & arenoſo condita: atq; ob eam rem induſtrioſo populo. Omnes enim aut opifices ſunt, aut negociatores. Hinc multa illis diuitiæ, & magnum in Germania nomen. Aptiſſima Imperatorum ſedes, libera vrbs, & in medio ferme Germaniæ ſita.* Sed latius eam deſcribit Ioannes Cochlæus Noricus, in deſcriptione German. c. 4. & Conradus Celtes Protucius, Heliuſque Eobanus Heſſus poeta, ſingularibus libellis, hic verſu, ille proſa, celebrandam ſibi ſumſerunt. Sed Iulii Cæſaris Scaligeri, diuini hominis, aureos de ea verſus omittere hoc loco non poſſum, dignos quos vel deſcribendo ediſcam. In Vrbibus, lemmate Nuremberga.

Diua mihi extremi da munera ſacra laboris,
Non tamen extremo conſpicienda loco.
Sed velut abducto veneramur in ordine cælum,
Hic vbi natura ſine quieuit opus.
Non potes ætherea deducere ſedibus aſtra:
Inuenies tibi quæ Norica terra dabit.
Hunc ſibi corruptas terras Aſtræa relinquens
Fatali ſtatuit ſede tenere locum.
Quis putet horrifico ſociatas Marte Camœnas?
Sacra tamen duplex tempora laurus obit.
Martis habe, & Phœbi felicia tempora lautè:
Sanctaq; ſit valido fœdere iuncta fides.
Omnibus ex iſtis ne cui, ne dempſeris vnum,
Addere quiu potius omnia magna, ſuum eſt.

Quod autem Noricæ vrbis *ἰσονομίαν καὶ εὐνομίαν* Laonicus, & reipublicæ formam Syluius commendant, ſuffragantem ex recentioribus ſcriptoribus habent Bodinum de Republica libro 2. cap. 6. vbi magiſtratuum & officiorum ordines (quàm liquidò, non dicam) exponit: & Stephanum Pighium elegantiſſimum ſcriptorem in Hercule Prodicio pag. 146. magna magnæ vrbis decora digno calamo exequentem: qui vtrique eruditorum manibus teruntur. Neque plures illuſtrando Soli faces adhibere animus eſt, aut locus.

Ἄμπεργαν. Amberga metropolis eſt Palatinatus ſuperioris in Bauaria, elegans & ampla ciuitas: ſed nullo tamen modo cum Noriberga (quam Codices tres Palatini hoc loco conſtanter Νέμβεργον ſcribunt) aut Argentina conferenda: neque par illis, neque ſecunda. Melius itaque cum interprete Hamburgum intellexerimus, quæ ciuitas eſt diuitiis ſplendida, populo potens, & commerciis longinquis celebris: fœderis Hanſatici (quod vocatur) ciuitatum hodie caput. Eadem ſedes Epiſcopalis olim fuit, & Eccleſia Hamburgenſis antiquitus metropolis omnium Aquilonarium, de quo Crantzius in Metropoli. Quod autem Laonicus ciuitatibus quæ ἀρχιερέα habeant, Noribergam etiam accenſet, fallitur: nam Epiſcopum proprium nunquam habuit, diœceſi Bambergenſi incluſa, vt Syluius ſcribit in Europ. capite 39.

Ἀμφὶ τὰς διακοσίας. Vt minimum quidem. Certe prope centenas, ſaltem imperiales, enume-

tas

tat Matricula (quæ vocatur) Imperii. De quibus ita Æneas in Germania: *Ciuitates etiam quas vocant liberas, quod Imperatori ſolum ſubiiciuntur cuius iugum inſtar eſt libertatis. Nec profectò vſquam gentium tanta libertas eſt, quanta fruuntur huiuſcemodi ciuitates. Nam populi quos Itali vocant liberos, hi potiſſimè ſeruiunt, ſiue Venetias ſpectes, ſiue Florentiam, aut Senas: in quibus ciues, præter paucos qui reliquos ducunt, loco mancipiorum habentur. cum nec rebus ſuis vti vt libet, vel fari audeant quæ velint, & grauiſſimis opprimantur pecuniarum exactionibus. Apud Germanos omnia læta ſunt, omnia iocunda nemo ſuis priuatur bonis: ſalua cuique ſua hæreditas eſt. Nulli niſi nocenti magiſtratus nocent nec apud illos factiones, ſicut apud Italas vrbes graſſantur. Sunt autem ſupra centum ciuitates has libertate fruentes. nam & in Rheno, & in Danubio multæ ſunt: & mari proxima, quas appellant Stagnales: quamplurima & in mediterraneis alia quæ ſimul fœderata iniurias principum propriis armis propulſant.* Sed quid de centum vrbibus dicimus? Cum centum pagos integros Sueuia ſiue Alemania olim habuerit, Cæſare & Tacito teſtibus. De quibus ſcripſimus in Origin. Palatin. cap. 5.

Ἐς περιγνώλας τρεῖς.] Mira Germaniæ diuiſio, quam non credo alibi apud quemquam ſcriptorem reperiri: & alioquin etiam ſi non inepta, certè obſcura, ipſis Germanis vix intelligenda aut diuinanda. Quæ enim iſta Etzilia? Aquileia enim, & Auguſta Acilia, quas Clauſerus interpres in margine notauit, vrbes ſunt, non præfecturæ aut principatus: ſed & huius nomen dudum exoleuit. Si quid coniectare hoc loco licet (vbi autem magis impunè licebit) pro Ἐτζιλεὺς ſubſtituere geſtiam Ἐλβετίης vel Ἐλουιτίης. Heluetiorum certè gens ab omni æuo, illa etiam tempeſtate, robore & virtute inter Germanos facilè prima.

Αὐστρίας.] Huius metropolin Viennam iam ſupra tetigit Laonicus: & ipſa Auſtria tum florens, plures iam Auguſtos orbi Chriſtiano tulerat, & tum rerum potientem Sigiſmundum.

Βλένης τῆς ἄνω Γερμανίας γνωριμώτης.] Quæ iſta Blena? Blennus ipſe auctor noſter, & ſi quis ei fidem habet. Et Bauariam quidem (quam Clauſerus in margine notat) libenter hinc exſculperem: ſi ſatis eſſet primam & vltimam vtriuſque vocis litteram conuenire. Sed & amicos in conſilium miſi. Alius pro βλένης mallet βοέμης vel βοεμίας, quam neſcio an Germaniæ adſcribere voluiſſet Laonicus: alius Βελγικῆς vel Βολγικῆς, non abludente Germanico nomine Fleming ab iſta Βλένη ſi illud æque conueniret, τῆς ἄνω Γερμανίας γνωριμώτης. Equidem locum conclamatum, quod olim ægris deſperatis facere ſolebant, in triuio depono: & publicæ pietati, aut fortunæ ſuæ committo.

Γένος τοῦτο μέγα.] Toti enim Triones (vt Sidonius loquitur) in hanc effuſi: verè officinam gentium. Nazarius in panegyr. ad Conſtantinum M. *Iacet in latere Galliarum aut in ſinu tuo fuſa Barbaria, per ſeipſa potens natio, & poſt Romanam magnitudinem in terris ſecunda.* Locus inſignis, & ad Germaniæ honorem vnicus, cui ſecundum Latinus homo locum tribuat à Roma cui alius prouincialis nihil ſimile nihil ſecundum aſſentabundus dixerat. Sed vereor lupum cauda teneri, & hanc laudem nobis extortam iri à Perſis: quibus non paullo promtius hoc elogium dediſſet homo Romanus, quàm Germanis, qui abſque iuſto principatu diſtracti in plures gentes, interque ſe diſcordes. Et ſi ex animi mei ſententia roger, eum poſtremo editore non hærens ita legâ: *Iacet in latere Galliarum aut in ſinu tuo fuſa Barbaria Perſa, ipſa potens natio & poſt Romanam magnitudinem in terris ſecunda, amicitiam ſuam, Conſtantine Maxime non minus trepidè quam amabiliter petiuerunt. Nulla in terris tam ferox natio eſt, quæ te non metuat aut diligat.* Hoc modo pulcrè & verborum ſtructura & ſenſus conſtant Sed & Germanicum Parthis aut Perſis plerunque iungi ſolent: vtrique hoſtes populi Romani, l. hoſtes. 24. D. de capt. & poſtlim. Themiſtius oratione v. In numis Victoria viſitur in ſcribens clypeo palmæ affixo: VIC. GER. & in aliis: VIC. PAR.

Σκυθῶν τῶν Νομάδων ὁδὸ τερον] Hiſce & Strabo Germanos comparat lib. 7. τροφὴ δ' ἀπὸ τῶν θρεμμάτων ἡ πλείστη, καθάπερ τοῖς Νόμασιν, ὥστ' ἐκείνους μιμούμενοι &c.

Εἶτα αὐτονομίᾳ, καὶ ὑφ' ἑνὶ ἄρχοντι ἡγεμόνι] Æneas Syluius in Germania cap. 72. *Pluralitatem Principum Philoſophi abhorrent: vos ea gaudetis. Nam quamuis Imperatorem & regem & dominum veſtrum eſſe fatemini, precario tamen ille imperare videtur, nulla ei potentia eſt. Tantum ei paretis quantum vultis, vultis autem minimum. Libertas omnibus in communi placet, neque ciuitates, neque Principes, quod ſuum eſt Imperatori prabent: nulla illi vectigalia, nullum ærarium. Quiſque ſuæ rei moderator & arbiter eſſe vult. Hinc diſcordia inter vos crebra, & aſſidua bella graſſantur: ex quibus rapinæ, incendia, cædes, & mille malorum emergunt genera: quemadmodum ibi interuenire neceſſe eſt, vbi plura dominantur capita.* Petrus de Andlo lib. 1. de Imper. Rom. cap. vlt. *Confidenter loquor, ſi Germani principes Imperatori, tanquam aduocato Eccleſiæ, fideliter aſſiſterent, prout temporibus antiquis conſueuerunt; omnis profectò poteſtas contraria videretur parua. Tunc non ſolum Græcia, ſed Ægyptus & Chaldæa contremiſceret, ac vltimæ regiones Saracenorum trepidarent. Protendente nempe aquila Romanorum ab Europa alas ſuas, nec gryphones Aſiæ atque Africæ ſatis tuta erunt.*

Οὔτι πώ] Idem de Gallia ſcribit Plinius. Terræmotus tamen plurimos Annales ſubinde annotant. Sed nimirum frequentiores & vehementiores in Aſia & Oriente, vbi ciuitates etiam intergras euerterunt.

Πολιτεύεται κατὰ ταῦτα Ῥωμαίοις.] Ita iamdudum Agathias de Francis: καὶ πολιτείᾳ ὡς τὰ πολλὰ χρῶνται ῥωμαϊκῇ, καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς ... τὰ ἄλλα ὁμοίως ἀμφί τε τὰ συμβόλαια καὶ γάμους καὶ τὴν τοῦ θείου θεραπείαν νομίζουσιν. Et vt altius rem repetamus, ... us lib. 4 cap. 12. *Mores noſtros magis quã arma ſub imperatore Druſo ſuſceperant.* Et verè ex perpetuis cum Romanis bellis, quæque accedunt, legationibus, fœderibus, quin & commerciis, multum ſubinde & ad linguam & vitam Germani traxerunt. Quid quod & deductæ in noſtras oras Romanorum coloniæ, & per connubia mixtus ſanguis; & exportati Romam captiui, ſerui;

ſtipendia

[illegible] Romani [illegible] rò [illegible] Romani [illegible] Vn[illegible] is le- [illegible] 43. § [illegible] *Romanus homo poſſeſſor, s. qui in pago vbi [illegible] manet proprie poſſidet occiſus fue-* [illegible] *uincitur, [illegible] den. culpabilis iudicetur. [illegible] quis Romanum tributarium occiderit &c. & aliis* [illegible] *&c. Si Franc[illegible] homo &c.* Quibus ipſi [illegible] in legib[illegible] ſane vetuſtiſſimis, præter quod [illegible] compluraetiam ſubinde veluti [illegible] & ductus à Romanis deri- [illegible] t. Ta[illegible] e uerſo & [illegible] Germanas nationes in perio Gothi L[illegible]go- [illegible] & [illegible] es quoque [illegible] s, ceremonias, formulas, [illegible] Et poſt [illegible] Germani [illegible] S[illegible] inquam, [illegible] S[illegible]nes, cum Reges & Cæſares [illegible] L[illegible] lem maieſt[illegible] & cothurnu[illegible] mni ſtudio affectabant: vt de [illegible] 4. [illegible] quas conſ[illegible] Roma[illegible] ium iam ex parte magna dele- [illegible] um initat [illegible] feciſſe; adeo vt etiam ad [illegible] in ſemi- [illegible] *Sigma* [illegible] vocabat & editiore loco p[illegible] itam [illegible] ſedere. Neque alia [illegible] a[illegible]us & tabularum mon[illegible] end[illegible]s no- [illegible] & leges rande[illegible] R[illegible]anas a Iuſtiniano compoſitas [illegible] & [illegible] duxerunt [illegible] certi[illegible] veteris [illegible] Romanitatis ſignum, & [illegible] argumentum S[illegible] mundi certe tempore, quo iſta Laonicus ſcripſit, Germania [illegible] vt ipſe loquitur) [illegible] Addo & [illegible] m Agathia [illegible] ἔχουσι [illegible]

[illegible]

[illegible] Ῥωμαίων [illegible]] Germania primitus ſimplice Chriſti doctrina imbuta [illegible] p[illegible] A[illegible] vt in [illegible] legimus) [illegible] nam inſtitutionem fidel[illegible] ſeruau[illegible] Vt Hilarius, [illegible] teſtantur. Etiam dudum A[illegible]thias de Fr[illegible] ait [illegible] Neque verò id beneficium Latinis magis quàm Græcis debe[illegible]e, elegan- [illegible] V Valaf[illegible] hoc cap. [illegible] vbi exponit, v[illegible] Eccleſiam & domum Dei Theotiſci Kirche vocent. [illegible] *autem quæritur*, inquit, *qua occaſione ad nos veſtigia hæc Græcanitatis aduene-* [illegible] *dicendum eſt* [illegible] *barbaros in Romana Republica militaſſe, & multos prædicatorum Græcæ & Latinæ locutionis peritos,* [illegible] *erroribus pugnaturos veniſſe, & eis pro cauſis multa noſtros quæ prius non nouerant, vtilia didiciſſe: præ-* [illegible] *te, cum eo tempore quo ad fidem Chriſti (licet non recto itinere) perducti ſunt* [illegible] *noraſ*[illegible] *id eſt, Theoti cum ſermonem habuerint, & vt hiſtoria teſtantur, poſtmodum ſtudioſi il-* [illegible] *locutionis proprietatem tranſtulerint. Et fidelium fratrum relatione didicimus, apud quaſ-* [illegible] *maxime Tomitanos, eadem locutione diuina hactenus celebrari officia.* Demum circa annum [illegible] Epi[illegible]pus R[illegible] quendam VV[illegible]fridum, aliàs Bonifacium, cum man- [illegible] nes Eccleſiæ Romanæ, quod cō[illegible] verbi iuram Gregorio II. ob hoc meritū [illegible] Epiſtulis cognoſcere eſt, quæ extant To[illegible] Concilior. & can- [illegible] q. x[illegible] q. II. [illegible] *Apoſtolum Germaniæ* illum poſteri vo[illegible] quod ordinem & [illegible] quo iam dudum ante [illegible] erat, & tunc Bri- [illegible] quibus aliquot poſtea infelicibus & damnatis [illegible] N[illegible] tamen [illegible] (vt author noſter loquitur) vel ἐθελοθρησκείαις [illegible] R[illegible] & Franci [illegible] delectati [illegible] Imaginum cultu, de quo [illegible] M[illegible] habemus, & locum memorabilem Nicetæ Aco[illegible]nati, cum [illegible] Philippolin occupaſſe[illegible] Al[illegible] annos ab A[illegible], qui ſoli in vr- [illegible] vt amicos exceptos: [illegible] abundans in [illegible]

[illegible] Nimirū [illegible] tū magna pars [illegible] Eccl[illegible] Romanæ auctoritat[illegible] toque ſacerdotio, de v[illegible] maribus ab ea [illegible] & [illegible] ſubſtantiationis, diuerſum liberè ſentire cœperat contra quos ſub [illegible] extat E[illegible] Monac[illegible] & conſtitutiones [illegible] ſimul [illegible] A[illegible] C[illegible] c. & ter[illegible] lium perſecutionum pleni ſunt Annales. Sed & ſub [illegible] ſcripſit, nutare Cleri & Ponti[illegible] auctorit[illegible] magnopere vi- [illegible] & [illegible] & labefactata, vt ipſe Imper[illegible] refor- [illegible] VV[illegible] & Huſſi doct[illegible] & [illegible] Etiam in [illegible] *annum* [illegible] *non eſt aliquis recipiendus in* [illegible] *ſed viuendum eſt more Græco-* [illegible] V[illegible] vt ſe[illegible] tiens, & [illegible] prmebitur [illegible] [illegible] col[illegible] odu[illegible] cuius [illegible] orib[illegible]s obſer-

[illegible] P[illegible] b. 2. [illegible] Q[illegible]ntilio a Germanis cæſo, narr[illegible] [illegible] *que ſua nouitate incognitæ diſciplina mit*[illegible] [illegible] Ale[illegible] [illegible] *allum album.* L[illegible] 6 § 1 *æquatur cum* [illegible] *poteſt ad* [illegible]

[illegible]nar-

pugnam, illa pugnam a post mortem mulieris rem nunquam renovatur. Prætereum vero Tit. 84. *Quando parati sunt ad pugnam tunc ponant se ante terram in medio, & tangant ipſam cum Spathis ſuis, cum quibus pugnare debent & teſtentur Deum creatorem, vt cuius ſit iuſtitia, eiuſdem ſit pugna & victoria.* Donec hoc probationis & purgationis genus per duellum, tam frequens in Longobardicis, Francicis, Saxonicis legibus, per Canones [illegible] tum fuit [illegible] per conſtitutiones P[illegible] [illegible] ludus [illegible] latorius. Quod [illegible] ante Laconi nostri [illegible] factum [illegible] imo cum h[illegible] de ex[illegible] tiali loqui [illegible] Germania pube [illegible] diebus, per [illegible] armatura ge[illegible], gladios, ac [illegible] pugnis [illegible] publice [illegible] inſerviens neque [illegible] ſemper innoxio decet. In [illegible] ludo [illegible] ſeas Tacitum Germania. *Exercitatio artem parat, ars decorem. Non in quæſtum tamen & mercedem quamuis laſciuia precium eſt voluptas ſpectantium.*

Δεξιώτατοι [illegible] μηχανᾶν. In machinis [illegible], [illegible] graphide, cælatura, ingenio & [illegible] te Germania cæteras nationes præcell[illegible], & in ea cæteras [illegible] Norimberga, induſtriæ populo læta [illegible] ex Ænea S[illegible] [illegible] elatum) & ingenio [illegible] patens. *Artificum in ea ingenia, ait C[illegible] nedum Germani, ſed Itali quoque ac Galli extremique mirantur Hiſpani, eoſque perſæpe requirunt, & eorum opera longiſſime mittuntur.* Extollit q; Albertum Durerum pictorem incomparabilem, Iohannem Neuſchelium tubarum exſculptorem pariter & inflatorem, Petrum Fi[illegible] herum fuſorem & cælatorem metallorum, Erhardum [illegible] & [illegible] um Hele h[illegible] olo[illegible] fabricantes. Sed omittere non poſſum elegantem locum [illegible] poetæ Galli, Guilielmi Sal [illegible] Bar[illegible] lib. 6. Hebdomadis:

——— Que diray ie de l'aigle,
Dont vn docte Alemant honora noſtre ſiecle?
Aigle qui deſlogeant de la maiſtreſſe main
Alla loin au deuant d'vn Empereur Germain:
Et l'ayant rencontré, ſoudain d'vne aiſle accorte
Se tournant, le ſuiuit iuſqu' au ſueil de la porte
Du fort Norembergeois: que le pilliers dorés
Les tapiſſés chemins, les arcs elabourez,
Les fouldroyans canons, ne la teuſneſſe ſnelle,
Ni le chenu Senat n' honoroient tant comme elle.

Cuius miraculi Petrus etiam Ramus in præfatione libri et. Mathematic. meminit, idque Iohanni de Monte regio attribuit.

Πολεμικὰ [illegible]. Quid Romani arietes machinæque omnes poliorceticæ, aut etiam Græcorum ignis marinus (qui *Chelandria* apud Zonaram & Nicetam vocatur) ad Germanorum fulminea tormenta illa [illegible] ueredipiola, murorum titriumque peſtem certiſſimam. De quibus Æn. Sylu. in Germania cap. 67. *Rideant neceſſe eſt reliquas armorum officinas, qui publica Teutonicorum armamentaria viderit. Tot ibi maiores baliſtæ, tot catapultæ, tot arietes, tot inſolita magnitudinis anea tormenta viſuntur, quas vocant Bombardas, quorum & ipſi Teutones repertores habentur.* Huttenus in elegantiſſ. Idyllio De non degeneri Germania:

Nam quæ ſidereas vocalis machina turres
D[illegible] ruit, ac ſolidas impulſu concutit arces
Mœniaque ac [illegible] aggeſto pondere muros
Æquat [illegible], ſternitque domos, & deſtruit vrbes,
Prod[illegible] a nobis. ----

Hæc eleganti voce [illegible] & [illegible] nominat, qua etiam Laſcar[illegible] vtitur: eo[illegible] que inuen[illegible] Germanis [illegible] quod & pluribus repetit lib. 5. fol. 379. Pl[illegible] de Bombar[illegible] Polydor. Vergilius lib. 2. cap. [illegible] & [illegible] cap. 18. Gubert. Coſtanus in Polyhiſtore cap. 9. Wimpheling. in epitome German. cap. 64. & Mu[illegible] Coſmograph. lib. 3.

Ἐπινοίας [illegible]. Aliò mutata à veteri illa rudique Germania: facile vt appareat (quod Tull[illegible] [illegible] hominibus ait) noſtros omnia conſequi potuiſſe, ſimul vt velle cœpiſſent. De omnium [illegible] o & vtiliſſimo inuento Typographiæ Laonicus mentionem facere non potuit, quod [illegible] ætate [illegible] ſub Friderici III. imperio natum eſt, vt annotauit Wimpheling. in epit. German. cap. 6[illegible] & P[illegible] lo[illegible] lib. [illegible] c. 7. Hadrian. Iunius in Batauia.

Φ[illegible] [illegible] πάντα. Etiam metalla omne genus, quod olim Tacitus negauit. Sed de his alibi. Illud d[illegible] volu[illegible] [illegible] mirum Dio[illegible] ſio & S[illegible] an[illegible] otatum, riſu d[illegible] num eſt:

Quod paſſit volucre (mirum) ful[illegible] tibus ali
[illegible] ducibus noctu cernunt [illegible] viarum.

[illegible] Quod V[illegible] Bohemiæ, inde eſt, quod ſub [illegible] etiam com[illegible] B[illegible] Vngariam attingunt. Quod ve[illegible] Cecro[illegible] & [illegible] quibus Bohemus Czech vt Vng[illegible] [illegible] budus. Quod nomen à Czech [illegible] conditore [illegible] primo duce auctoreque ſuo [illegible] Aleandri Guaguini anno aut. [illegible] [illegible] & Conſtan[illegible] [illegible] tm

τῶν Νεμίζων. atque iterum: ἀπὸ τῶν Νεμίτζων. Gentem Gallicam interpres vertit, & tamen in Indice Germanos ſubodoratus eſt, adeoque Nemetes Rheni accolas. Leunclauius autem noſter in Glyca ad oram annotauit, Teutones Sclauorum lingua *Nemitzos* vocari. Et Ortelius quoque in Theſauro pro *Niemecbu* id eſt, Germanis habendos cenſet.

Συμφέρονται δὲ Γερμανοῖς] Hoc quoque fide Laonici ſit, Vngaros cum Germanis iiſdem armis & moribus vti.

Ἀπὸ τῆς σφῶν αὐτῶν] Quod hic ſcribit, Vngaros ſua ipſorum lingua Pannones dici, neſcio an olim verum fuerit; hodie certe non eſt. *Magiar* diſſyllabam Vngaris Vngarus dicitur; *Magiarok* Vngari.

Ῥωμαίων ἀρχιερέα] Eugenium IIII cuius in Epitaphio idipſum legitur:

Iſtius ante ſacros ſe prabuit, alter ab ortu
Alter ab occaſu, Cæſar vterque pedes.
Alter vt accipiat fidei documenta Latina,
Alter vt aurato cingat honore caput.

Τοῖς Κελτῶν βασιλεῦσι] Ita omnino legendum: & pro Celtis vel Gallis, Francis potius dicendum. Neque id tam merito liberatæ à Saracenis Hiſpaniæ, (quod putat Laonicus) quàm defenſæ ipſius Italiæ & Romæ. Luitprando enim Longobardorum regem Romam obſidente, Gregorius III. PP. non iam ad ſolitum auxilium Imperatoris Conſtantinopolitani (quem ob eiectas templis imagines communione & imperio priuauerat) confugit, ſed ad principes Francorum Gallias tenentium, vbi Carolus Martellus Francus palatii magiſter erat: cuius rogatu Luitprandus obſidionem ſoluit. Pippinus Martelli filius, Childerico domino ſuo ignauo monaſterio incluſo, anno DCCLIII. curat ſe eligi, & ad Zachariam dicti Gregorii ſucceſſorem mittit: qui accepti beneficii memor mox annuit, & omnes Childerico fide obſtrictos abſoluit. c. alius. 15. q. 6. Dehinc Carolus M. Pippini filius rogatus ab Hadriano (c. hortatu. 23. q. 8.) Deſiderium Longobardorum regem inſigni bello deuicit, regnumque illud deleuit, anno DCCLXXVI. Deinde poſt complures annos inuocatus à Leone III. Româ (quod ibi dominatum vſurpare expulſo, eum in ſedem reſtituit: à quo viciſſim Imperator declaratus eſt, & coronatus Romæ die Natalis Domini anno DCCCI.

Μετενήνεκται ὁ ψῆφος] A Latinis auditione accepit Laonicus, de translatione imperii, & inſtituto Electorum. Quod non miror: cum etiam Conſtantini donationem Photius ponat in Nomocanone. Fuit autem imperium hereditarium in ſtirpe Caroli Magni per centum viginti annos, vſque ad Conradum primum: qui moriens anno DCCCCXX. vltro detulit imperium ad Henricum Aucupem Saxonum Ducem, cum quo bellum iniuſte gerebat. In familia huius Henrici I. (de quo eſt c. conſtituoo. D. ſt. 63.) hæreditarium fuit imperium vſque ad Ottonem III. pronepotem eius: qui carens filiis, in comitiis imperialibus Principum ſeptem Electores inſtituit, & vt Francofordiæ electio fieret: approbante Gregorio V. Papa, natione & ipſo Saxone. Itaque anno MIII. Henricus Bauariæ Dux iuxta illam conſtitutionem primus, & huius nominis ſecundus electus fuit. Hæc C. M. in addit. gl. ad c. venerabilem. De election. & Clem. 1. De iureiur.

Iam verò (lubet enim hanc digreſſiunculam adnectere) etſi Carolus ille Magnus non tantum iure belli, quod cum Longobardis ἀμυνόμενος geſſerat, & S. P. Q. R. voluntate, & Pontificis coronatione verus & legitimus (ſi quis vnquam alius) effectus eſſet Imperator; ſed tranſactione inſuper cum Irene Auguſta, eamque ſequutis Nicephoro & Baſilio Impp. interpoſita, certiſque terminis Imperii inter eos diuiſione facta ius ſuum abunde confirmaſſet, ideoque legati Byzantini eum Βασιλέα palam ſalutaſſent, & omnino ita inter ipſos conuentum diuque obſeruatum eſſet, vt æquo iure Byzantini & noſtri Auguſtos adeoque fratres ſe appellarent: paulatim tamen inuida & ambitioſa illa natio noſtris Cæſarib. eum titulum detrahere conata eſt, & ſuos ſolos Βασιλεῖς & αὐτοκράτορας Ῥωμαίων in diplomatis & numiſmatis praeſcribere, Dominoſque orbis terrarum iactare: noſtros autem *Latinos* tantum, & *Alemanos Francoſque*. & Cæſarem noſtrum non minus inepto quàm nooo commento ῥῆγα Ἀλαμανίας ἢ Φραγγίας. Vnde factum eſt, vt à noſtris viciſſim paria reponentibus non aliter quàm *Græcorum Reges*, & *Conſtantinopolitani Imperatores* dicerentur, vt apud Helmoldum. Othonem Friſing. Petr. de Vineis & alios videmus. Et quis ſine ſtomacho legat Græculum Henrico Imp. ita oggannientem: ὡς εἰ κυρίων κύριος καθέστηκε, & βασιλεὺς αὐθάδεικται βασιλέων, ὅπως μοναρχίαν περιβαλεῖται, καὶ κύριος ἐσεῖται τῶν κύκλῳ δυναστειῶν, τοὺς Ἀντωνίνους καὶ Αὐγούστους τῷ ἀξιώματι ἐπαμφανταζόμενος, καὶ πρὸς τῶν ἐκείνων ἀρχὴν ἀνατείνων τὴν ὄψιν, καὶ μικροῦ συγγραψάμενος κατ' Ἀλέξανδρον, τὰ τῇδε πάντα ἐμά. Is eſt Nicetas Choniates. Quid quod Friderico Imp. tranſitum exercitui ſuo petenti (quod Godefridus noſter Colonienſis annotauit ſub Anno 1187.) Byzantinus per reſponſales ſuos demandauit *Se poſt Deum eſſe dominum dominantium. Quod ſi regnum Romanorum dare vellet in manus eius, & ab eo loco hominium recipere, conductum ei daret per terras ſuas, & mercatum ſufficiens.* Quaſi non noſtri potius à veteri Roma, quam illi à Noua ſua Conſtantina (quam nec ipſam abſque Gothorum ope ſtructam ſurrexiſſe, Iornandes in Geticis auctor eſt) nomen Principatus ſui & Antoninorum Auguſtorumque ſucceſſionem deducerent? & ſi vel Roma relicta (quod etiam antiqui Principes non raro fecerunt, Mediolanum, Treuerin, Lutetiam Romæ præferentes) alibi habitare præoptaſſent; atque adeo Romam alteri habitandam vltrò ceſſiſſent, vt quondam Zeno Imp. Theodorico Gotho; non potius aula & comitatus Cæſaris, & vbi curiam celebrat (vt noſtri ſcriptores loquuntur) denique vbi Cæſar eſt, Roma haberi debuiſſet. Ita enim fatis viſum eſt, vt Germania poſtquam inde ab vrbis auſpiciis eius inimica & æmula, non minus quam Carthago, Romanam virtutem perpetuis bellis exercuiſſet, & quàm ... à Romanis expertita, GERMANICI titulum præ aliis à terra triumphata magis quàm victa ... tam inſuperabilis ſemper reſtitiſſet, limitemque victoriarum quem excedere non magis ... Parthicum Perſicumque poſſet, ad Rheni & Danubii fluenta eis præfixiſſet: tandem verſa vice

 ipſa

ipſa vltrò Romaniam immiſſis procellæ more immenſis populorum millibus adgrederetur : neque tantum omnes ad occidentem prouincias Romanis extorqueret, quibus ceu inductis ex ſe colonis in hodiernum diem ſub diuerſis nominibus Francorum, Longobardorum, Gothorum, Anglorum, Burgundorum, Nortmannorum dominatur; vt iam tota Europa nil aliud quam magna quædam Germania videatur: ſed verò Italiam ipſam & vrbem dominam Imperii ſedem, vi & armis non ſemel occuparet; tandemque titulo & dignitate Imperii legitimè potiretur. Ita vt Imperium Romanum, quod Germanos capere non potuit, illorum virtute captum; & qui hoſtes olim Romanis, nunc victores; quod olim Barbaricum Romanis, vt ipſi præ ſe ferebant, deſpicatui, re autem vera formidini fuit, id nunc artibus & moribus cultiſſimum ſedes & arx Imperii factum ſit. Quod ſi etiam ditionis vtriuſque amplitudinem inſpicere libeat, quamuis ea ad hanc quæſtionem non pertinet (quid enim? ſi vel ad eas anguſtias Imperium redigatur, non dicam vt Germaniam, quam olim ſolam deſiderabat, iam ſolam habeat: ſed vt ſolum *quantum ſub Tatio populus Romanus arabat*; eòue minus Romanum foret?) certè porrecta Germaniæ vt ſpacio terræ nulli vnquam regioni ceſſerunt, ita nec hodie viribus, armis, artibus aut ingeniis cuiquam habitati orbis prouinciæ vel hilum concedant: & Occidentis imperium, ſi cum Germania ſede Principis cætera ſocia regna, quæ ceu coloniæ ex illa gentium officina prodierunt, & alterutrius linguæ Teutonicæ meræ aut Latinæ corruptæ conſortio nobiſcum tenentur, eodemque iure Romano nobiſcum communiter vtuntur, coniungantur; quantum tandem Græciæ toti imperioque Eoo, etiam vbi illud integerrimum & florentiſſimum fuit, concedet? Siue autem vtriuſque vires & potentiam conferamus, an Francorum illis Regibus potentiſſimis, Carolo præſertim tot populorum victori & dominatori fortiſſimo & ſapientiſſimo, vllus Græcorum par eſſe potuiſſet? Quoties Germanicum per tanta terræ pelagique interualla bello ſacro Saracenos in Aſia petere, & terram illam (quam vocant) ſanctam Græcorum ignauia dudum amiſſam magna ex parte recuperare poterant, vel in tranſitu Byzantinis Regibus terrori & formidini fuerunt? Nonne verò illorum principatus ſub Alexio Angelo Germanis tributarius factus, & vectigal inde Ἀλαμανικὸν vocatum Græcis hominib. indictum? ad quod conficiendũ nec quidem priorum Imperatorum theſauris nec ſepulchris parcitum fuit. Cum Henricus Friderici Barbaroſſæ filius fecialibus ad illum miſſis Romanas prouincias omnes ab Epidamno vſque ad Theſſalonicam repetens & Germanis in Palæſtina militantibus auxilia naualia mitti iubens, ni imperata facerent, bellum præſens denuntiaret: quod Choniates prolixè deſcribit. Quid quod non multis poſt annis ipſum Imperium eiuſque regia ſedes Conſtantinopolis à Germanis Balduino Flandro duce occupatum; Græcis interea Niceam & Trapezuntem in anguſtias coactis; & plus quinquaginta annis ab illius poſteritate poſſeſſum fuit. Non addam, illos imperiis ſuis, & Niceno, & Trapezuntino, & Byzantino tandem à Turcis citius exutos, funditusque exciſos & deletos: contra quos Germana virtus hactenus inuicta non tantum patriam tutam præſtiterit, ſed & cæteris Heſperiæ prouinciis contra immaniſſimæ gentis eluuionem veluti muri aggeriſque vicem fuerit: quod totum illud non ab humanarum virium oſtentatione, ſed ſola diuina ope pendere agnoſcamus. Cum autem imperia & regna, ſi non iuſta, nil niſi magna ſint latrocinia; in promptu fuerit diiudicare, vter horum legitimi principis nomen melius tueretur: illéne qui plerunque nulla iuſta neque ſucceſſione neque electione, ſed aliquando magicis ſortibus, aliiſque malis artibus affectata tyrannide, vero principe (ſi vel frater ſit) aut ſica venenóue peremto, aut (vt mitius) elucificato vel caſtrato, aut (vt mitiſſimè) tonſo & in monaſterium detruſo imperium male arripit, peius gerit, peſſimè & ſimili exitu rurſus amittit: vel forte non dicam fœminarum, ſed (quod indignius) Eunuchorum nutu & libidine, aliquando & factionum theatricarum impetu, nonnunquam etiam ipſorum hoſtium & barbarorum atque adeo Turcarum voluntate & minis, ad ſceptra extollit, quorum omnium exempla in Græcorum hiſtoriis ſunt obuia: an verò ille potius, qui ſapientiſſimo & liberrimo Antiſtitum principumque ſummorum conſilio, ob virtutis ſpectatæ meritum & alti generis indolem electus, ſacris cerimoniis & exquiſitis ſolennitatibus more maiorum initiatus, conceptis verbis Eccleſiæ & patriæ fidem ſuam obſtringens, populo adclamante rite renunciatur, trina coronatione ſancitur; atque ita legitimè ceu Dei manu in ſolio collocatus, vt præſens in terris numen colitur pariter & timetur. Iure igitur hoc germanè Romanum imperium, tot hactenus ſapientibus, fortibus, moderatis principibus gubernatum, non tantum legitimum & iuſtum, ſed verè (quod vocatur) ſacroſanctum, ideoque Deo charum & Θεοφρούρητον cenſetur: & ab omnibus Chriſtiani orbis populis regibuſque huic non grauatim faſces ſubmittentibus honoratur: taleque ad finem mundi duraturum prophetarum oraculis creditur. Cum in altera illa ad Euxinum pontum ſepticolli Roma, & imperitantes ipſi Neronum potius Claudiorumque quàm Conſtantini (cuius nomen affectabant) ſucceſſores variis morum damnis & vitæ flagitiis, in ſocios perfidia, perniciali inter ipſos diſcordia, infanda crudelitate, & tragicis ſceleribus, adeoque aperta impietate: & eorum exemplo corruptus (vt fit) populus eo diſſolutionis, nequitiæ, infamiæ prolaberetur, vt pro Noua Roma & Sione (nam & hoc titulo ſibi blandiebantur) noua potius Sybaris & Sodoma vel ipſis teſtibus eſſet dicenda. Quam peruerſionem fatalis eius interitus & excidium iuſto Adraſtiæ iudicio eſt conſecuta. Poſtquam enim cum vicinis omnibus populis, iam velut iratis & diuinitus immiſſis hoſtibus, ab Occidente Vandalis, Gothis, Bulgaris, Vlachis, Myſis, Hunnis, Anaribus, Seruiis, Triballis, Patzinacis, Roſſis, Vris; ab Oriente verò Perſis, Abaſgis, Iberis, Arabibus, Armeniis, tandem Turcis & Saracenis omnium acerrimis, tanquam capitis reus beſtiis obiectus diu varia fortuna fuiſſet conflictatum; plerunque verò aut magna ſtrage attenuatum, aut ad duriſſimas dependendi tributi conditiones adactum: non tantum fines illos imperii olim latiſſimi exteriores perpetua quaſi alluuione arroſos, amiſſis ſubinde optimis quibuſque prouinciis magis magiſque contrahere neceſſe habuit, ſed vix tandem pomœria ſua imo mœnia portaſque tutari potuit. Itaque cum aliquot obſidiones Conſtantinopolis, ab Anaribus, Saracenis, Genuenſibus, atque etiam in ciuilibus bellis paſſa, iuſto pœnitendi tempore elapſo nihilo interim euaderet

melior;

me[...], ſed veluti obligato ſibi diuino auxilio inuincibilem ſe & Θεοφρούρητον iactaret, tandem à Deo deſe[r]ta (quod Leo Imp. dudum in quodam vaticinio præſagierat) vt à Conſtantino primo condita, ita ab vlt[im]o amiſſa, immaniſſimæ Turcarum genti pertinaciter obſidionem vrgenti, nunquam ſatis deplorando orbis Chriſtiani damno conceſſit. Nobis interea manifeſto exemplo, vt dum in illis errorum ſuperſtitionumq; colluuiem, bonarum legum contemtum, diſciplinæ diſſolutionem, inteſtinas diſcordias, aulæque & cleri corruptelas, & perditos denique populi mores notamus; obuia in pleriſque noſtrorum temporum ſimilitudine, niſi de pœnitentia ſerio cogitemus, ab eiſdem cauſis pares exitus animo præ[ci]mus. Quæquidem hoc loco paullo fuſius diſſerere, quando eo ipſo æuo cuius hic varios ſcriptores repræſentamus, ea Byzantini imperii euerſio contigit, & à multis illorum annotata repetietur, non alienum putauimus.

DE

DE NON DEGENERI STATV GERMANORVM,

Heroicum perelegans

VLRICI HVTTENI EQ: FRANCI.

RHENIGENAS populos & robuſtiſſima mundi
Pectora, quiſquis auis atq; à virtute priorum
Degeneraſſe putas non æquo remque diſque
Arbitrio pendis. Liceat cum tempore priſco
Præſentem conferre ſtatum. Non ſemper in armis
Eſſe licet, mollem non ſemper amare quietem.
Alternas iuuat ire vices, belloque remiſſos
Tuta quies animos, paxque inter poſta reſoluunt.
Nec tu crede Deos ita nos intendere contra,
Vt rerum inuideant ſummam, & faſtigia nolint
Germanos, orbiſque caput molemque tenere.
Tunc cum tempus erat gerere arma, & cogere gentes,
Expugnare vrbes, regumque infringere faſtus;
Fecimus egregiè, motiſque indulſimus armis.
Nunc placidas artes, pacemque admittere curis
Eſt opus, atq; animos trãquillum aduertere in vſum:
Dum Sophiæ fruges, cultumque, & quaslibet artes,
Poſt tot geſta virûm, noſter quoque calleat orbis.
Ergo adit Italia quiſque loca, vt adferat inde
Ingenij cultum, & Latia commercia linguæ,
Græcorumque artes: nimirum illa ampla parentum
Cum ſatis eniteat geſtarum gloria rerum.
Nec minus hoc Ducibus curæ eſt: dant præmia doctis
Paſſim, Academias ſtatuunt, et honoribus augent
Altiloquos vates, ac Muſica Sacra profeſſos:
Ingeniiſque fauent manſueta fruge colendis.
Sunt tamen interea, ſi qua interceſſerit illis
Cauſſa recens ſtudiis, qui priſca negocia tractent.
Iamque iterum fines Italorum & Martia regna
Cæſar adit, motoque animo ſeſe obtulit armis,
Vt Venetûm luxus, vanamque vbi preſſerit iram
Oſtendas, pacem qui admiſerit, arma præroſas
Non etiam timuiſſe minas, potuiſſe in vtramque
Eſſe animo conſtante vicem. Iam diſcimus artes,
Scribimus, & ſerum nos commendamus in æuum:
Famaque compertum eſt quantum res adiuuet iſtas.
Quæ cum cura leuis noſtris maioribus eſſet,
Acta ducum tacuit: nec quid Germania rerum
Egerit, inuictâque manu quas ceperit vrbes,
Quos dederit leto Reges, & vicerit hoſtes,
Scire datur. Neque enim ſcriptis calamoq; vacabant
Vtiliora armis corda, & præſtantibus actis.
Maluit illa ætas, quam ſcribere, niti ter armis
Ædereque inſignes, quas ſcriberet altera, pugnas.
Quod ſi noſtra forent victuris geſta libellis
Scripta, velut Latiæ, velut ampla volumina Gratæ
Cernimus hiſtoriæ, non tantum hæc vltima ſcirent

Sæcula

Sæcula Teutonicas Alpino in vertice pugnas,
Cymbrorumq; manus, & quas tum fœmina ſtrages
Miſcuerit, fractumq; dolis non viribus hoſtem,
Ter victaſq; acies Italas, Orbiſque retuſum
Ingenti terrore caput, Romamque timentem,
Feralemq; vrbis planctum; quæ caſtra cohortes
Syllani dederint, quas Capio ſenſerit iras,
Vtque fuga turpi patrias repetiuerit arces
Manlius, attrita quæ deſperatio Romæ:
Quale Dionæo confectum à Cæſare bellum,
Quæ vix dum viſi fuerit victoria Rheni,
Mentitaq; fuga, & cœpti ſolatia pontis:
Vindice vt Arminio celeris prope rura Viſurgi
Romanas acies miro Germania motu
Quintiliumque ducem conciderit: vnde biroſtra
Contigerint Aquilæ traducti inſignia regni,
Excuſſumq; iugum: nō tantum hæc tempora noſſent;
Quo tum Roma metu noſtrorum expauerit iras,
Præmia quæ belli nec non quæ laude Cherusci
Re bene tum geſta tulerint, & gloria quæ ſit
Ereptum imperium, compreſſa ſuperbia faſtus
Italici, pulſumque nefas, vt libera tandem
Teutona gens falſos poſſet ridere triumphos,
Quos egit Caliga notus cognomine Cæſar,
Tunc vbi ſe rutulis æquabant nigra capillis
Tempora, & Auſoniis ſtridebant barbara linguis
Murmura, vbi currus ſimulata trophæa pudendi
Pone ſequebantur, fingentemque iſta prætbat
P.. 's ſua victorem Germanum imitata ſuſurrum.
Non hæc clarorum præter tot millia patrum
Cognita facta forent: ſciremus vt ordine geſta
Et quæ bella ſient, nec gens tantum vlla loquacis
Scriberet hiſtoriæ. Nunc cum facere inclyta nobis,
Scribere ſors aliis dederit, Germania tantas
Perdiderit pugnas, & quæ clariſſima quondam
Confecit lateant, obſcura in nube feratur
Quæ patribus virtus fuit aut quæ gloria: nemo
Poſſit ab antiquo Germanam extendere laudem:
Attigerint nullos veterum monimenta nepotes,
Idque errore patrum. Nos, quo ne obliuio noſtri
Temporis obſcuret ſi quid memorabile geſtum eſt,
Scribere tentemus, cultumque inhiemus ad iſtum:
Vtque hac eſſe olim poſſimus laude ſuperbi,
Bella remittamus; quantumque à Marte licebit,
Ocia Muſarum & placidas vigilemus ad artes:
Vt non ſit mirum, ſi ſegnius arma feramus.
Nec ferimus ſegnes: quia iam prudentia maior,
At furor eſt lenior: nec qui nos prouocet hoſtis,
Contigit his annis. Si quis volet, inferat vltro
His bellum populis, requiem tentetque ſupinam:
Sentiet vltrices in ſe concurrere vires,
Comperietque hanc nos pacem formaſſe, rudeſq;
Erudiiſſe animos, ſtudioque acuiſſe ſequeſtro.
Sentiet horribiles non fruſtra extre Sueuos,
Atque etiam lingua Francos verbiſque timendos,
Terribiles equitum turmas, & fulmina belli,

Vindelicaſque Aquilas, atque ebrietate feroces
Saxoniæ populos, nec egentem viribus Heſſum,
Et nunquam domitum Rhenum totieſq; petitum,
Et medias gentes, quarum nunc gloria maior
Quam fuit illa vetus. cui ſi quem temporis huius
Pœnituit ſortiſque ſuæ, præconia laudum
Attribuit meliore loco; præſentia ſordent
Dura quibus Fortuna venit, cui proſpera non ſunt
Tempora, Felices primos vocat, vltima damnat.
Si ſumus imbelles, priſcaſq; amiſimus artes;
Cur non noſtra venit Romani irrumpere Gallus
Aemulus imperii? cur non ſeſe Itala tellus
Eripit his titulis, nobiſq; ſubeſſe recuſat?
Cur non cuncta petens animo Mahumeticus hoſtis
Audet in has vires? Certè haud hoc tempore quiſquam
Bella gerit, qui non noſtris ſe viribus armet.
Nos Aſiæ reges, Tanaiſque ferocia regna,
Et fera Turcarum manus, Aſſyriaque tyranni,
Sarmata nos Parthique legunt: nos Perſia diues
Ante aciem ſtatuit, nos vltima regna ſequendis
Affectant caſtris, nos vltimus appetit orbis.
Nos penes eſt ſtudium armorum: nos iſta docemus,
Nos facimus: per nos alij faciuntq; ſciuntque.
Indicunt alii, iurantq; in bella viciſſim:
Nos gerimus. vincit, Germano milite quiſquis
Bella gerit: noſtra eſt hæc gloria, ſolaque noſtra eſt.
Quid dicam mores ita nulla in gente pudicos?
Quanquam aliquas dederint, quod noſtras polluit vrbes
Molliculi labes Itali: quanquam improba Roma
Veneris in ritus, ſpurciſq; infecerit iſtud
Acre libidinibus, caſtrum corruperit omne
Roma, ſacerdotum luxus vitamque ſupinam
Pontificum non tam ipſa ferens, quam ſemine ſparſo
Gentibus immittens. Quid dicam vt in vrbibus ipſis
Tot veniant cultus, tot opes, tam ſplendida cuncta,
Vt nulli nobis auſint certare priores!
Nos etiam argentum , nos nobile mittimus aurum,
Nos legimus gemmas, & ſuccina priſca recenti
Spernimus inuento: tanta eſt induſtria, tantum
Creuimus ingeniis. Et adhuc quis fingit ab horum
Degeneraſſe patrum virtute illuſtribus actis.
Cum videat cultuſque nouos, poſſitq; vetuſtam
Barbariem votis odiſſe, hæc tempora votis
Omnibus amplecti. Nam quæ non aſpera quondam
Dicta magis tellus, alia eſt nunc: omnia gignit,
Vina etiam, pulchrumq; crocum, veſteſq; ſuperbas,
Velleraq; & fruges confertim, atque omne metallum.
Præterea (vt fingis) donec deſedimus iſto
In torpore pigri, dumq; has tractauimus artes;
Hac in ſegnitie interea quædam egimus omni
Ingenio veterum maiora ac laude parentum.
Obiice deſidiam, torporem, & molle quietum
Obiice liuor edax. nos quaſdam inuenimus artes,
Quarum nulla ſatis laudem celebrauerit ætas.
Nam quæ ſidereas ocalis machina turreis
Deiicit, ac ſolidas impulſu concutit artes,

Mœnia-

Mœniaq; & ſpiſſos aggeſto pondere muros
Æquat agris, ſternitq; domus, & deſtruit vrbes.
Prodiit à nobis. Nos primi excudimus ære,
Et ſculptis manſura notis tot ſæcla, tot annos,
Omne genus ſcripti, Vatum æternoſque labores.
Quæque diu nemo perituris ſcribere chartis
Poſſet, & in multas ita paſſim ſpargere gentes;
Per nos vna dies in mille volumina profert.
Quod tantum eſt, vt ſi cunctas perpenderis artes,
Italia quas acies Latiumque exercet acumen,
Inuentas omnes hac vtilitate minores.
Nunc quiſq; innumeros etiam de paupere turba
Exiguo parat ære libros, & munere noſtro
Conſequitur decus ingenii, paruoque labore
Omnia vel per ſe, quæ longo addiſceret vſu,
Et vigili cura ſomnoq; carentibus horis,
Imbibit. hoc tantum eſt, vt quod nunc omnia plenis
Sunt congeſta libris, vt quod nunc oppida doctos
Cuncta viros referunt; quod nulla ita barbara tellus,
Quin animum colat, & fæcundis artibus ornet;
Solis deberi nobis nemo neget vſquam.
Eſſe rudes igitur quiſquam nos dicat, & iſtam
Segniter ætatem duci, vel in otia lapſos;
Dum ſinat hanc nobis, vbi ademerit omnia, laudem.

BENE-

BENEVENVTI DE RAMBALDIS IMOLENSIS, IN librum ſuum Auguſtalem,

PRÆFACIO

Ad originibus pietateque inſignem virum, NICOLAVM principem Ateſtenſem.

OPTAS *Clariſſime Marchio, Heroicarum cultor virtutum, poſſe faciliter & citò internoſcere bona & mala Principum Romanorum, vt vtrorumq; fine notato cautior fias eminenti in ſpeculo exemplorum. Parebo libens, & calculatis more rem magnam breui ratione ſummabo. Quia non modicum confert commoditatis, ad cognitionem rerum geſtarum, præſertim poſtquam venit tempus gratiæ, quo vniuerſi & Vrbem & Orbem totum ad vnam voluit redigi Monarchiam, noſſe annos quibus quiſque Principum imperauit, non per modum narrantis, ſed potius numerantis, ſingulorum tempora breuiter, imò tranſcurrenter perſtringam ludicro cum ſermone. Eſt autem vtiliter præſciendum, quòd omnes Hiſtoriarum ſcriptores Catholici, ſiue in obſequium fidei, ſiue ob aliam cauſam. ſicut Oroſius in Ormeſta mundi, & alii plures, incipiunt deſcriptiones à Cæſare Auguſto: quia ſub eo Chriſtus naſci dignatus eſt, à quo incepit primitiua Eccleſia, vel quia diutius imperauit, & ſalubrius Rempub. gubernauit. Vnde videntur velle, quod C. Iulius Cæſar fuerit potius quidam præcurſor Imperii, ſicut Baptiſta fuit præcurſor Domini. Omnes verò gentiles Hiſtorici incipiunt, à Iulio Cæſare, ſicut Suetonius & alii multi, quos magis ſequi intendo, quia non aliud quàm veritatem tradere poſteris curauerunt.*

BENEVENVTI DE RAMBALDIS, ORATORIS POETÆ ET HISTORIOGRAPHI C. LIBER Auguſtalis.

C. IVL. CÆSAR.

PRIMVS igitur qui Romanorum arripuit imperium, fuit Iulius Cæſar, Lucij F. valentiſſimus omnium principum, qui in vigore animi non habuit parem, nec ante ſe, nec poſt ſe. Hic vixit annis L V I. Imperauit autem poſt finem bellorum ſuorum annis tribus, & ſeptem menſibus. Interfectus eſt in medio Senatus, viginti tribus vulneribus.

CÆS. OCT. AVGVSTVS.

CÆS. Auguſtus, dictus Octauianus, à natiuitate pronepos Cæſ. & filius adoptariuus, ſucceſſit illi in Imperio. Hic fuit fœliciſſimus omnium principum priorum, & poſteriorum: nam alta prouidentia ſua, imperauit prudenter & laudabiliter, tot annis quot Cæſar vixerat, ſcilicet L V I. De quibus regnauit X I I. cum Antonio & Lepido I I I. vir, reliquum ſolus, cum magna pace & tranquillitate orbis, clauſo templo Iani, & vixit annis LXXV. diebus. Mortuus eſt fœliciter apud Nolam ciuitatem Campaniæ.

TIBERIVS NERO.

TIBERIVS priuignus Auguſti ex Liuia, adoptatus ab eo, hæres fuit imperij. Hic (vt ait Plinius) fuit triſtiſſimus hominum, ſenex fœdiſſimus, omni turpitudine luxuriarum & ebrietarum: fuit tamen ſtrenuus victor in iuuentute, de quo dicit Oroſius, quod ex manſuetiſſimo principe conuerſus eſt in ſæuiſſimam beſtiam, cum non impetraſſet in Senatu, quod ipſe pro Deo haberetur. Mortuus eſt graui morbo vel veneno. Vixit annis LXXVIII. imperauitque XXIII.

C. CÆS. CALIGVLA.

CAIVS Caligula, pronepos Tiberij, natus ex Germanico filio Druſi, qui fuerat frater ipſius Tiberij. Hic fuit iuuenis peſſimus omnium (excepto Nerone) omni ſcelere contaminatus; qui vixit annis viginti & octo, imperauitque annis tribus, menſibus decem, diebus octo. Interfectus coniuratione ſuorum, triginta vulneribus, & turpiter tractatus.

CLAVDIVS CÆSAR.

CLAVDIVS nepos Tiberii, natus ex Druſo, patruus C. Caligulæ, indifferens fuit, & varius multum, qui à prima ætate fuit ſemper infirmus, vilis & triſtis. Vnde cum debuit ſuccedere Tiberio in imperio, Caius fuit ſibi prælatus. Fuit tamen ſatis vtilis ſed infortunatus in vxoribus, de quarum vna Meſſalina, ſcribit Cornelius Tacitus, & Iuuenalis dicentes:

Et laſſata viris nondum ſatiata receſſit.

Altera vero Agrippina mater Neronis, quæ ipſum Claudium venerauit in fungis. Claudius vixit annis ſexaginta quatuor, imperauitque quatuordecim

DOMITIVS NERO.

NERO degente Domitia, priuignus Claudii, & gener eius, adoptatus fraude Agrippinæ. Hic fuit nequiſſimus omnium, hoſtis humani generis, & ideo iudicatus eſt hoſtis à Senatu. Interfecit ſe pugione, quarto milliario longe ab Vrbe, cum imperaſſet annis paulo minus quatuordecim. Vixitque annis triginta duo, & familia Cæſarum in Nerone defecit.

Sergivs Galba.

GAlba ſenex, de nobili ſtirpe Sulpitiorum, ſeptimus poſt Neronem, vir vitioſus, commiſit ſe totum regendum vitioſiſſimis ſeruis. Vnde omnibus odioſus, occiſus eſt in foro à militibus Otthonis, cum imperaſſet menſibus ſeptem, vixitque annis ſeptuaginta tribus.

M. Salvivs Otto.

OTto octauus Imperator, fuit nobilis homo, natus ex equite Romano: non poterat eſſe bonus, quia fuerat familiariſſimus Neroni: fuit tamen militibus dilectiſſimus. Qui victus à Vitellio, ſe occidit pugione, cum imperaſſet nonaginta diebus, anno ætatis ſuæ LVII.

Vitellivs.

VItellivs nobilis, de gente Vitelliorum, vir profundæ gulæ & crudelis, qui à pueritia fuit educatus inter meretrices Tiberij vituperatiſſime: occiſus in furore populi, inter omnia ludibria & tormenta, Regnauit menſibus octo, vixitque annis LVII. & nota quod Oroſius Ottonem, & Vitellium abiicit de numero principum Romanorum.

Vespasianvs.

VEspasianvs nobilis, de gente Flauia, ſucceſſit decimus in imperio Vitellio, cum eſſet dux belli Iudaici pro Nerone. Hic fuit ſapiens, ſenex & vtilis Reip. qui vixit annis ſexaginta nouem, menſibus tribus, & diebus ſeptem. Imperauit annis decem, & mortuus ex fluxu ventris.

Titvs Vespasianvs.

TItvs Veſpaſiani filius, clariſſimus omni virtute, glorioſiſſimum triumphum duxit de Iudæis ſimul cum patre, quia ſimul ambo imperauerunt, vt dicit Plinius optimus teſtis, qui aſſcribit Veſpaſiano. Ethic amore omnium tenuit imperium ſolus annis duobus, menſibus duobus, & diebus XX. vixitque annis XLII. & mortuus eſt febre, cum magno planctu omnium.

Domitianvs.

DOmitianvs filius Veſpaſiani, frater Titi, hoſtis virtutum, patris & fratris; crudelis, ſauguinarius; perſecutor muſcarum, & Chriſtianorum, & Iudæorum, qui vixit annis XLV. imperauit annis quindecim, occiſus à ſuis in camera.

Cocceivs Nerva.

NErva ſenex ſatis nobilis, honeſtus & modeſtus, contrarius Domitiano, factus eſt Imperator, opera occiſorum eius: qui adoptauit Traianum in filium, propter egregiam eius virtutem. Vixit annis ſeptuaginta duobus, imperauit anno vno, & mortuus eſt morte naturali.

Vlpivs Traianvs.

TRaianvs ortus Romæ, cuius antiqui fuerunt Hiſpani, optimus fuit omnium Auguſtorum, ſummæ iuſtitiæ, clementiæ & ciuilitatis, qui vir diuinus, mirabili virtute & fœlicitate Romanum imperium ſatis infirmatum magnifice ampliauit. Hic vixit annis ſexaginta octo, menſibus octo, & quatuor diebus, Imperauitque annis octodecim, menſibus ſex, & mortuus eſt ex fluxu ventris.

Ælivs Adrianvs.

ADrianvs (vt ſcribit Spartianus) natus ex conſobrino Traiani, filius adoptiuus eius, cius fuerunt maiores in Italia, temporibus Scipionum? vir magnæ ſcientiæ, maximæ eloquentiæ, nunc crudelis, nunc clemens: qui plus percurrit prouincias Romani imperij, quam aliquis alius Imperator. Adrianus vitæ tædio afflictus petebat occidi, & mortuus eſt anno ætatis LXXII. menſe V. cum imperaſſet annis XXI. menſibus XI.

Antoninvs Pivs.

ANtoninvs Pius, gener Adriani, & filius adoptiuus, vir formæ pulcher, inſignis ingenio & eloquio, magnæ literaturæ, moderatiſſimus & benigniſſimus, qui Romanum imperium plus ſtuduit conſeruare, quam ampliare, habens illud in ore Scipionis: *Malo vnum ciuem ſeruare, quam mille hoſtes occidere.* Antoninus periit anno ſeptuageſimo, imperauit annis viginti tribus, mortuus eſt ex febre, quaſi dormiens.

An-

ANTONINVS VERVS.

ANTONINVS Verus genet Pij, ſucceſſit ei in imperio, cum Lucio fratre ſuo. Iſti duo fratres primi ſimul vocati ſunt Auguſti. Iſte Verus ſapientiſſime celauit & ſupportauit vitia fratris, qui regnauit ſecum annis vndecim. Fuit enim magnus Philoſophus, ſanctitate vitæ omnibus præponendus, nunquam mutans vultum: qui vir tantæ virtutis poterat dici felix, ſi vxorem Fauſtinam & Filium Commodum non habuiſſet. Imperauit annis XVIII. vixit LXI. & mortuus eſt à morbo.

ANTONINVS COMMODVS.

ANTONINVS Commodus, filius Veri, paternarum virtutum hoſtis, crudelis, luxurioſus, qui à pueritia fuit toto corpore omni turpitudine fœdatus, trecentas meretrices, & totidem pulchros pueros habens in palatio, infamator omnium, ac omnibus incommodus: cum imperaſſet tredecim annis, ſtrangulatus fuit, cum magno commodo omnium.

HELVIVS PERTINAX.

PERTINAX factus Imperator, mandato Senatus, fuit genere ignobilis, ex patre libertino; ſed moribus nobilis, ſenex venerabilis, temperatus, contrarius Commodo. Reputatus eſt auarus, dilectus populo, & militibus odioſus. A quibus occiſus eſt in domo ſua, opera Iuliani, vixitque annis 60. & menſibus ſex, & 25. diebus.

IVLIANVS DIDIVS.

IVLIANVS Didius poſt Pertinacem aſſumpſit imperium, qui fuit nepos Iuliani Magni Iuriſconſulti, quod magis nobilitauit eum: cuius antiqui fuerunt de Mediolano. Iulianus fuit parciſſimus hominum, miſerrime viuens, vnde odioſus populo, deſertus ab omnibus, priuatus eſt imperio, auctoritate Senatus, & in palatio occiſus: vixitque annis quadraginta ſex, & menſibus quatuor. Imperauit duobus menſibus, & diebus quinque.

SEPTIMIVS SEVERVS.

SEVERVS ſolus innumero principium fuit ex Africa; qui vir fortis, magna bella geſſit, terribilis S.P.Q.R. ſed militibus amabilis, qui maius ſtipendium dedit, quam aliquis Imperator. Hic tantum annonæ reliquit in morte, quod ſufficere poterat vrbi ſeptem annis, dando LXXV. millia modiorum in die. De quo dixit Senatus: *Quod nunquam debuiſſet naſci, vel nunquam mori.* Vixit annis LXXIX. Mortuus eſt in Britannia, cum imperaſſet annis XVIII.

ANTONIVS CARACALLA, BASSIANVS.

BASSIANVS filius Seueri, dictus Antoninus Caracalla, ſucceſſit patri in imperio, aſperior eo, luxurioſus multum, qui Papinianum magnum Iuriſconſultum trucidari fecit; quia reprehendebat eum, quod duxerat Iuliam nouercam ſuam in vxorem. Hic imperauit annis quaſi ſex, & occiſus eſt apud Charras, inſidiis Macrini præfecti, anno ætatis ſuæ XLIII.

OPILIVS MACRINVS.

MACRINVS occiſo Baſſiano, arripuit imperium, homo omnium vitiorum, viliſſime natus, & viliſſimus ſeruus ſub Commodo: fuit crudelis, ſanguinarius, inuentor nouarum mortium, ſed poſt annum ſui imperii fuit occiſus, apud Antiochiam ab Heliogabalo:

VARIVS HELIOGABALVS.

VARIVS HELIOGABALVS, reputatus filius ſupra ſcripti Baſſiani, ex Semirama vulgatiſſima meretrice, ad cuius voluntatem fecit omnia turpia, impurior omni beſtia, occiſus eſt coniuratione militum, & deiectus in cloacam ſtercorariam, & mater cum eo, digniſſima tali filio luxurioſo, prodigo, cœnoſo; qui non eſt nominandus homo; ſed vpupa fœdiſſima. Imperauit annis tribus.

ALEXANDER SEVERVS.

ALEXANDER filius Varii Heliogabali, natus ex Mammea Chriſtianiſſima muliere, accepit imperium ad remedium generis humani, qui iuuenis virtuoſiſſimus, purgatis ſordibus Heliogabali, Remp. ſalubriter gubernauit conſilio Vlpiani, qui fuit legalis ſcientiæ princeps. Habuit iſte Alexander omnes dotes naturæ, fortunæ: & vitam bonorum principum metrice ſcripſit. Vixit annis triginta nouem, mēſibus tribus, diebus duodecim. Imperauit annis tredecim. Occiſus eſt in Gallia, à militibus opera Maximini, quod indigniſſimum viſum eſt. Nam omnes boni principes vt plurimum bene mortui ſunt, & mali male.

MAXIMINVS.

MAXIMINVS natus de origine Thraciæ, ex patre & matre Barbaris, ſine auctoritate Senatus, a militibus appellatus eſt Auguſtus, qui fuit magnus vt gigas, fortiſſimus, ferus, aſpet & ſuperbus, nullum animal eo crudelius fuit in terris: vnde milites in Africa fecerunt Imperatorem Gordianum ſenem grauiſſimum. ſed Maximinus occiſo Gordiano, & filio eius iuuene, veniebat contra Romam fulminans. Senatus vero territus, fecit tres Imperatores contra eum, ſcilicet Pupienum, Albinum & Gordianum paruulum, nepotē Gordiani ſenis interfecti. Maximinus vero apud Aquileiam occiſus eſt à militibus, cum filio ſuo, cum Imperaſſet annis tribus.

GORDIANVS.

GORDIANVS tertius, qui appellatus fuerat Auguſtus à Senatu, cum Pupieno & Albino illis occiſis fraude militum, qui iam imperauerant duobus annis, ſolus tenuit imperium valde puer. Cui nihil deficiebat niſi ætas, amabilis & gratioſus. Hic cum bella fœliciter gereret in Oriente; conſilio Miſithei ſoceri ſui viri prudentiſſimi, occiſus fuit à militibus fraude Philippi Arabis, dicentis: *Quod puer neſciebat regere imperium.* Imperauit annis ſex.

PHILIPPVS.

PHilippus de Arabia, poſt Gordianum factus imperator, Philippum filium fecit participem regni. Qui de vili genere natus, ſuperbe imperauit annis ſeptem, nihil laudabile fecit, niſi quod fuerit primus Imperator Chriſtianus, & ambo in tumultu militari interfecti ſunt, fraude Decii, pater Veronæ, filius Romæ. Et hic nota quod omnis Auguſtus eſt Cæſar, ſed non è conuerſo. Nam Cæſar eſt electus à principe, vel exercitu; Auguſtus vero confirmatus a Senatu.

DECIVS.

DECIVS de Pannonia natus, vir induſtria militari ſtrenuus, occiſis Philippis, inuaſit imperium, quod tenuit annis tribus, & ipſe cum filio, quem Cæſarem fecerat, occiſus eſt in medio Barbarorum, cum bellum pararet contra Æmilianum, qui in Mœſia rebellauerat. Crudelis fuit contra Chriſtianos.

GALLVS HOSTILIANVS.

GAllus Hoſtilianus, poſt mortem Decii ſucceſſit in imperio, cum filio ſuo Voluſiano, quod tenuit annis vix duobus, quo tempore perſecutionem fecerunt in Chriſtianos, & peſtis generaliter fuit vbique.

LICINIVS VALERIANVS.

VAlerianus ab exercitu appellatus Auguſtus, volente populo & gaudente Senatu, quia fuit vir nobilis ſanguine, ſcientia clarus, glorioſus eloquentia. Et hic verificatur dictū Ariſtotelis, *Vbi plurimum de virtute, ibi minimum de fortuna, & è conuerſo.* Sed infeliciſſimus fuit omnium, nam captus à Rege Perſarum, in miſera ſeruitute conſenuit: ſuſtinens ſemper in tergo Regem, cum aſcenderet equum. Hic vixit annis LXX. imperauitq; annis ſex.

GALLIENVS.

GAllienus filius Valeriani, qui iam erat Cæſar, factus eſt Auguſtus à Senatu loco patris. Qui luxurioſus marcens otio, ſe totum dedit voluptatibus, neglecto patre, & imperio. Vnde 30. Tyranni inuaſerunt imperium. Fuit tamen poeta clarus, vnde cum ſemel celebraret nuptias, tenens ſponſum & ſponſam per manus, dixit iſtos mirabiles verſus:

Ite o pueri, pariter ſudate medullis
Omnibus inter vos, non murmura veſtra columbæ,
Brachia non hederæ, non vincant oſcula conchæ.

Imperauitque annis XI.

CLAVDIVS.

CLaudius ſecundus, Imperator factus de voluntate Senatus, dicitur habuiſſe in ſe bona omnium principum, ſicut virtutem Traiani, pietatem Antonini, prouidentiam Auguſti. Hic victis fœliciter Gothis, mortuus eſt ex infirmitate familiari, virtutibus ſuis cœlum petiit, cum imperaſſet quaſi duobus annis. Quo mortuo Quintilianus frater eius, vir optimus imperium tenuit ſolum 17. diebus, & occiſus eſt.

AVRELIANVS.

AVRELIANVS natus ex paruis parentibus Barbaris, fuit vir fortiſſimus, & in omni genere armorum exercitatus à pueritia, qui magna bella geſſit in Oriente, & muros Vrbis plus ampliauit, quam aliquis alius ante, vel poſt. Sed clementiam non habuit, quæ eſt prima virtus principum. Triumphus eius fuit glorioſiſſimus. Nam Zenobiam magnanimam mulierem, quæ magnifice vendicauerat ſibi Syriam, duxit ante currum triumphalem, ligatam multis cathenis aureis. Imperauit annis quinque, menſibus VI. occiſus fraude notarij ſui apud Byzantium.

TACITVS.

TACITVS V. Conſ. ſenex & grauis, factus eſt Imperator cum ſumma concordia & longa deliberatione militum, Senatus & populi; ſpatio ſex menſium, temperatus, ſobrius, lectione librorum delectatus. Non fecit magnifica propter temporis breuitatem, quia tantum ſex menſibus imperauit, morbo perijt.

FLORIANVS.

FLORIANVS frater eius ſibi ſimilis. Imperium tenuit duobus menſibus, & occiſus eſt inſidiis militum.

PROBVS DE PANNONIA.

PROBVS de Pannonia oriundus, de ciuitate Syrmienſi, nobiliore matre, qui vere probus iudicio omnium bonorum factus imperator, Remp. quietiſſimam, & ſecuriſſimam reddidit, nobiliſſimis virtutibus clarus; ſub magnis ducibus Valeriano, Aureliano & Claudio, multa bella geſſit fœliciter & probiter, terror Barbarorum. Ideo finaliter occiſus eſt apud Syrmium, quia nimis eos grauabat prælijs & laboribus, anno imperij ſui V.

CARVS.

CARVS Romanus vel Mediolanenſis, viſus eſt militibus dignus imperio, poſt mortem Probi, & tamen medius fuit inter principes bonos & malos. Hic capta ciuitate Carrarum in Perſia, longius procedendo cum exercitu fulminatus eſt, cum imperaſſet annis duobus. Carus habuit duos filios Cæſares, quorum minor Numerianus, magnus Orator & Poeta, ſine pari tempore ſuo, occiſus eſt proditione Apri ſoceri ſui, qui volebat occupare imperium. Maior autem nomine Carinus contaminatiſſimus omnium, victus & occiſus eſt à Diocletiano.

DIOCLETIANVS.

DIOCLETIANVS, cum bonus princeps quæreretur, occiſo Numeriano, conſenſu omnium appellatus eſt Auguſtus, vir magnanimus, prudens, alti conſilij, qui dicebat, *Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* Cum autem ſolus libere imperaret, ſubito ortis magnis bellis, Diocletianus fecit Auguſtum Maximianum, quem à principio fecerat Cæſarem, & elegit Cæſares Conſtantium patrem Magni Conſtantini & Galerium. Poſt multas victorias bellorum, Diocletianus ſenex reduxit ſe primum ad vitam priuatam, apud Salonas ciuitatem Dalmatiæ patriam ſuam. Maximianus coactus ab eo, & idem fecit apud Mediolanum: & Diocletianus in Oriente, & Maximianus in Occidente crudelius perſecuti ſunt Chriſtianos, quam Valerianus & Decius, Aurelianus & cæteri. Diocletianus venenum bibit anno ætatis LXVIII. cum imperaſſet annis decem.

CONSTANTIVS.

CONSTANTIVS & Galerius Cæſares, facti Auguſti, diuiſerunt imperium inter ſe. Nam Conſtantius contentus Gallia & Hiſpania, cæteras prouincias collegæ ceſſit. Conſtantius ex patre Eutropio nobili Romano, fuit vir optimæ conſtantiæ & ciuilitatis, omnibus amabilis & venerabilis; qui mortuus eſt in Britannia, anno imperij ſui XIII. relicto Conſtantino filio ex Helena.

GALERIVS.

GALERIVS cum imperaſſet Illyrico, milites prætoriani Romæ fecerunt Imperatorem Maxentium, filium Maximiani, contra quem Galerius miſit quendam Seuerum, qui cum incredibili multitudine obſedit Romam, & tamen proditione ſuorum à Maxentio fugiens occiſus eſt, & Maxentius confirmatus in imperio: factus eſt ſæuiſſimus tyrannus. Galerius vero poſt multa mala quæ fecerat in Chriſtianos, dum putaret venire in Italiam; morbo faſtidiendo putrefactus, cum vermes inceſſabiliter emitteret de corpore, cruciatus impatiens, manu ſua ſe interfecit, anno imperij ſui X. Imperauit ſolus annis duobus.

M. Flavivs Constantinvs Magnvs.

Constantinvs Magnus Conſtantij filius, omni virtute refulgens, optimis principibus comparandus, rogatus à S.P.Q.R. vt ciues ſuos liberaret à ſeruitute crudeliſſimæ beſtiæ, Maxentij, conuocatoque Licinio, qui imperabat in Hiſpania, cum magno apparatu belli venit contra Maxentium; quem magno prælio vicit, & Maxentius fugiens ſuffocatus eſt in Tyberi. Conſtantinus cum magna gloria intrauit Vrbem. Poſtea Licinium ſibi rebellem, ſæpe victum, tandem occidi fecit. Conſtantinus itaque omnium victor Eccleſiam Romanam reformauit, fidem Chriſtianam confirmauit, ſedem imperii transtulit in Græciam, vbi fecit ſecundam Romam. Conſtantinus cum magna virtute & fortuna proſperrima imperauit XXX. annis, menſibus X. diebus XI. vixitque annis LXVI. & mortuus eſt feliciter.

Constans.

Constans & Conſtantinus filij Conſtantini occiſo fratre eorum Conſtantino, tenuerunt ambo imperium. Conſtans prauus Arrianus perſecutus eſt Catholicos, ſed poſt multa prælia geſta contra Perſas, factus omnibus intolerabilis, occiſus eſt anno imperii eius XIX. ætatis vero anno XXX.

Constantivs.

Constantivs poſt fratrem ſolus tenuit imperium annis ſex, temperans & placidus, quamuis Arrianus. Hic Iulianum conſanguineum ſuum fecit Cæſarem, & ſororium ſuum, & miſit in Gallias, qui elatus victoria inuaſit imperium in Italia, Conſtantio occupato bellis Parthorum, Conſtantius vero rediens contra eum mortuus eſt in via, anno ætatis ſuæ XLV.

Ivlianvs.

Ivlianvs ſucceſſit ſolus in imperio, vir liberalis, literatus, eloquens, memorioſus, cupidus gloriæ. Fuit tamen ingratus contra Conſtantium, & perfidus contra fidem; vnde vocatus eſt apoſtata, quia ſolus poſt Conſtantinum receſſit a fide Chriſtiana, & Chriſtianos odio habuit, quibus interdixit officia & ſtudia ſcientiarum. Iulianus vixit annis XXXII. Imperauit anno vno, menſib. VIII. transfixus telo in deſerto Parthiæ, ab vno milite ignoto.

Iovinianvs.

Iovinianvs de Pannonia oriundus, electus eſt Imperator ab exercitu Iuliani: qui corpore pulcher, lætus animo, exercitum quem Iulianus fecerat paganum, fecit Chriſtianum, & reduxit ſaluum ex periculo magno. Mortuus octauo menſe imperii ætatis eius XXXIII.

Valentinianvs.

Valentinianvs de Pannonia, qui receſſerat à Iuliano, quia verus Chriſtianus erat, factus eſt imperator à militibus nolens, vir pulcher, prudens, probus, ſimilis Hadriano, & Aureliano: qui fratrem ſuum Valentem, & Gratianum filium fecit Auguſtos. Hic vir perfectus, poſt multa bella mortuus eſt, ſubita ſanguinis effuſione, anno imperii XI. ætatis vero LV. Quo mortuo Valens tenuit imperium in Oriente, Gratianus in occidente.

Valens.

Valens imperator in Oriẽte, tanquam Arrianus, perſecutus eſt catholicos Chriſtianos, vnde præcepit vt Monachi militarent. Sed infeliciſſime bellum gerens cum Gothis, perdito exercitu, ipſe vulneratus ſagitta, fugiens in vilem caſam, viuus crematus eſt igne, cum imperaſſet quaſi annis IV.

Gratianvs.

Gratianus poſt mortem patrui imperauit annis VI. qui iuuenis gratus catholicus & fidelis, contra Alemanos fœliciter pugnauit; ſub quo Italia tota receſſit à perfidia Arrianorum. Gratianus videns multas gentes infeſtas Romano imperio, elegit in Imperatorem orientis Theodoſium nobiliſſimum Hiſpanum: qui vir XXXIII. annorum, Tartaros terribiles debellauit, & cæteris hoſtibus conciliatis, glorioſus fuit apud Conſtantinopolim.

Valentinianvs II.

Valentinianus ſecundus, frater Gratiani imperauit in Occidente, Theodoſio imperante in Oriente. Iſte vir bonus, expulſus de Gallia à Maximo tyranno, tyrannum potentem cum paruo apparatu fœliciter vicit apud Aquileiam, & captum decapitauit. Valentinianus

nianus ergo reſtitutus in regno Occidentis, cum in pace regnaret, ſtrangulatus eſt apud Viennam, fraude Arbogaſti comitis ſui, cum imperaſſet annis VIII.

THEODOSIVS MAGNVS.

THEODOSIVS magnus, cum iam imperaſſet XIII. annis cum Gratiano & Valentiniano fratribus, ſolus remanſit in imperio annis tribus, in Oriente & Occidente. Iſte fuit optimus imperator Chriſtianorum, ſimilis Traiano, à quo originem traxit, de quo mirabiles laudes fecit Ambroſius, cuius auxilio expulit Arrianos de Mediolano. Theodoſius contra Eugenium, qui vſurpabat imperium in Galliis, confidens virtute CHRISTI, illius auxilio ſuppliciter inuocato, in Alpibus ruit in prælium, & ſubito orta vi ventorum cum erudeli tempeſtate contra hoſtes, Theodoſius victor cum parua cæde ſuorum, Eugenium captum interfecit. De qua re memoriam facit Claudianus Florentinus poeta paganus, vt refert Auguſtinus de ciuitate Dei. Theodoſius anno ætatis L. fœliciter mortuus eſt apud Mediolanum, relictis duobus Auguſtis filiis ſuis, Arcadio & Honorio.

ARCADIVS.

ARCADIVS ſucceſſit patri Theodoſio in imperio Orientis, & Honorius in imperio Occidentis, ambo viri boni, non degenerantes à patre. Anno vero imperij Rhadagaſus rex Gothorum, cum infinita multitudine Barbarorum miſerabiliter victus à Romanis, fame & frigore occiſus eſt, Romæ captiuis more pecudum venditis. Arcadius vero anno imperii eius XIII. mortuus eſt, apud Conſtantinopolim, relicto filio ſuo Theodoſio in imperio Orientis.

HONORIVS.

HONORIVS qui iam XIII. annis imperauerat cum fratre ſuo, poſtea imperauit cum Theodoſio minore annis XV. ſub quorum imperio. Alaricus Rex Gothorum cepit Romam cum furore, & ſpoliauit: parcens tamen fugientibus ad templa Sanctorum. Sub iſto Honorio multa bella ciuilia, & externa terminata ſunt in Occidente, cum immodico ſanguine; ipſe vero occiſus eſt Romæ ſine filiis. *Alaricus Gothus.*

THEODOSIVS MINOR.

THEODOSIVS minor filius Arcadij, mortuo Honorio regnauit in Oriente, annis XXVII. cum iam poſt mortem patris regnaſſet annis XIII. & cum patre viuente annis octo. Hic Valentinianum conſobrinum ſuum fecit Auguſtum, & generum ſuum, qui in occidente regnauit XXV. Tempore huius Theodoſij Carthago crudelius capta eſt à Genſerico Rege Wandalorum, quam Roma ab Alarico, quia Genſericus non pepercit eccleſijs. Theodoſius mortuus eſt apud Conſtantinopolim, & ſepultus cum patre ſuo Arcadio.

VALENTINIANVS III.

VALENTINIANVS tertius in Occidente tenuit imperium quinque annis, poſt mortem Theodoſij, cum quo imperauerat annis XXV. & Martianus ſucceſſit Theodoſio, tempore iſto, quo Attila ille potens & terribilis, cum multis Regibus & gentibus barbaris de Pannonia veniens, Italiam crudeliter afflixit, Venetamque prouinciam, & Lombardiam, Aquileia primo euerſa Tunc autem facta eſt ciuitas Venetiarum à fugientibus ſæuitiam Attilæ. Valentinianus autem timore vel inuidia occidit Etium, ducem bellicoſiſſimum Romani exercitus in Gallia, qui ſolus erat victor Attilæ, cuius morte ruit imperium & ſalus occidentis. Ipſe quoque Valentinianus anno ſequenti occiſus eſt Romæ, ab vno milite Etij, cum iam annis vigintiquinque rexiſſet imperium. *Venetia.*

FL. VALERIVS MARTIANVS.

MARTIANVS qui iam quinque annis imperauerat cum Valentiniano, poſt mortem eius imperauit annis duobus; quo tempore Genſericus rex Wandalorum veniens ex Africa cum Mauris, cepit Romam, & eam rapaciter ſpoliauit, ſimiliter Capuam, & Campaniam. Martianus vero anno ſeptimo ſui imperij, occiſus eſt coniuratione ſuorum apud Conſtantinopolim. *Genſericus Vandal.*

LEO.

LEO in Conſtantinopoli inuaſit imperium, qui Leonem filium ſuum regni Orientis fecit conſortem. Quo tempore imperium Occidentis à multis laceratum eſt: nam quidam Maioranus inuaſit imperium apud Rauennam, & ita alij multi: Rauenna enim eo tempore Gothorum potentiſſima erat. Leo vero anno imperij ſui XVII. mortuus eſt in oriente.

Zeno.

Theodoricus Gothus.

ZENO imperator Leonis gener, ſucceſſit illi in imperio. Quo tempore Odoacer veniens cum forti exercitu, de vltimis finibus Pannoniæ, obtinuit regnum Romæ cum tota Italia. Quod cum tenuiſſet quatuordecim annis, Theodoricus rex Gothorum veniens de Græcia cum auctoritate Zenonis, vir ſtrenuiſſimus, victo Odoacro obtinuit Romam, cum tota Italia. Zeno vero in Græcia cum imperaſſet annis XVI. mortuus eſt, Similis Papyrio Curſori in velocitate pedum.

Fl. Valerius Anastasius, Dicoros.

ANASTASIVS poſt Zenonem adeptus eſt imperium, qui factus hæreticus pertinax, cum non poſſet reuocari ad fidem ſanctam, iuſto iudicio Dei fulmine percuſſus, periit, anno imperii ſui XVII. Quo tempore Theodoricus glorioſe regnauit in Italia circa annos XL.

Ivstinvs Maior.

IVSTINVS maior ſucceſſit Anaſtaſio, qui vir catholicus & pius, in partibus Orientis omni ſtudio nomen Arrianorum quærebat extinguere. Sed Theodoricus minatus eſt ei, quod niſi reſtitueret Arrianos, ipſe in Italia omnes populos gladio necaret. Iuſtinus vero ex compaſſione Arrianos dimiſit in pace. Ipſe vero Iuſtinus cum imperaſſet annis vndecim, in pace quieuit Conſtantinopoli.

Ivstinianvs.

IVSTINIANVS Iuſtini ſororis filius ſucceſſit illi in imperio, qui iuſtiſſimus princeps, Romanum imperium armis & legibus reparauit. Nam per Belliſarium virum bellicoſiſſimum debellauit Perſas, qui inuaſerant fines Romanos, Africam liberauit de manibus Wandalorum, atque Italiam de manibus Gothorum, vbi Neapolim receptantem Gothos crudeliſſime exterminauit, nulli parcens. Poſtea Narſes Eunuchus iterum Romam liberauit de manibus Totilæ regis Gothorum, quem interfecit. Iuſtinianus vero leges Romanas mirabili breuitate reformauit, qui mortuus eſt fœliciter, cum imperaſſet annis XXXVIII.

Ivstinvs Minor.

IVSTINVS minor, nepos Iuſtiniani, ſucceſſit in imperio, qui fuit homo auarus, rapax, impius & hæreticus. Propter quod Narſes, qui per inuidiam fuerat illi falſo accuſatus, odio & timore Auguſtæ, quæ minabatur reducere eum inter mulieres, fecit venire Longobardos de Pannonia in Italiam; qui cœperunt Mediolanum, Papiam, & quaſi totam Lombardiam. Iuſtinus cum imperaſſet annis vndecim, alienatus mente mortuus eſt, relicto Tiberio Cæſare.

Tiberivs II.

TIBERIVS ſecundus ſucceſſit imperio Iuſtino, qui fuit recte contrarius illi; vir largus in pauperes, Chriſtianus perfectus, ſapiens & iuſtus, qui theſauros Iuſtini male acquiſitos, pauperibus erogauit, & de Perſis magnam prædam habuit. Iſte Tiberius moriens, reliquit hæredem imperii Mauricium, data ſibi filia in vxorem, cum imperaſſet ſeptem annis.

Mavricivs.

MAVRICIVS gener Tiberij, primus ex Græcis habuit imperium, vir vtilis Reipublicæ, cuius tempore magnum diluuium fuit in Italia apud Vrbem & Veronam. Mauricius vero anno ſeptimo imperij ſui occiſus fuit, cum duobus filiis ſuis a Phoca.

Phocas.

PHOCAS occiſor Mauritii & filiorum, obtinuit imperium. Qui primus conſtituit, *Quod Romana Eccleſia eſſe caput omnium Eccleſiarum*, cum prius Conſtantinopolitana ſupremam ſe nominaret. Phocas vero, cum imperaſſet quinque annis, priuatus ſimul vita & imperio ab Heraclio, qui Africam regebat.

Heraclivs.

Mahometus.

HERACLIVS ſucceſſit Phocæ in imperio, cum filiis ſuis Conſtante & Conſtantino ſecundo ex illa familia. Quo tempore Mahometus peſtilentiſſimus draco in Arabia fecit ſectam ſuam, ab Oriente in Occidentem venenum ſuum diſſeminans, cum peſſima deſolatione fidei Chriſtianæ. Iſte Heraclius factus hydropicus, mortuus eſt anno imperii ſui XXXI.

Constantinvs II.

CONSTANTINVS ſecundus cum fratre Conſtante iura ſuſcepit imperii. Qui crudelis raptor, veniens in Italiam, Romam ſpoliauit omnibus ornamentis ſuis. Deinde in Siciliam

cilia fecit inauditas crudelitates, & rapinas. Ibi tandem occiſus eſt à ſuis in balneo, cum regnaſſet annis viginti octo.

Constantinvs Pogonatvs III.

Constantinvs tertius ſuperioris filius, ſucceſſit illi in imperio: qui vir bonus & catholicus, multum confirmauit fidem Chriſtianam contra hæreticos, & mortuus eſt in pace cum regnaſſet annis viginti ſeptem.

Ivstinianvs II.

Ivstinianvs ſecundus, filius Conſtantini tertij, de familia Heracliorum, ſucceſſit in imperio, qui liberauit Africam de manibus Sarracenorum. Fuit tamen ſchiſmaticus, & infeſtus populo Romano. Imperauit quoque ãnnis decem. Et hic nota, quod omnes Principes poſt mortem Heraclii vſq; ad Carolum Magnum, fuerunt de ſtirpe eius.

Leontivs.

Leontivs expulit Iuſtinianum prædictum de regno, quem relegauit in Pontum; imperauit annis tribus, deinde regnum perdidit, vt ſtatim dicetur.

Tiberivs III. Apsimarvs.

Tiberivs tertius inſurgens contra Lontium arripuit regnum, eumque tenuit in cuſtodia toto tempore ſui imperii, qui regnauit annis ſeptem

Ivstinianvs II.

Ivstinianvs ſecundus prædictus, qui relegatus fuerat à Leontio ſecundo, recuperauit Imperium; & continuo ſingulari fecit in publico Leontium, qui expulerat eum, & Tyberium qui inuaſerat imperium Leontij. Iſte quidem multa magnifice fecit, ſed contra eum quidam Philippicus (relegatus ab eo) creatus Imperator ab exercitu, apud Conſtantinopolim vicit, & occidit ipſum Iuſtinianum, cum imperaſſet annis ſex cum filio ſuo Tyberio.

Philippicvs Bardanes.

Philippicvs dictus Bardanes, ſuccedens Iuſtiniano à ſe occiſo, priuatus eſt regno & oculis ab Anaſtaſio, cum imperaſſet anno vno, & menſibus ſex, qui fautor fuit hæreticorum.

Artemivs, qvi et Anastasivs.

Anastasivs ſecundus (dictus Artemius) priuato vita Philippico, tenuit imperium; ſed exercitus eius elegit Theodoſium imperatorem, licet inuitum, anno tertio imperii eius, cum eſſet fautor Catholicorum.

Theodosivs Atramitenvs.

Theodosivs tertius factus Imperator à militibus, Anaſtaſium graui prælio vicit; quem captum fieri fecit ſacerdotem, ipſe vero Catholicorum amicus, anno imperauit vno.

Leo Isavrvs sev Cono.

Leo tertius ſucceſſit Theodoſio in imperio: qui Conſtantinum filium ſuum fecit regni conſortem, quo tempore fuit Conſtantinopolis longa obſidione miſerabiliter afflicta a Sarracenis. Hic Leo prauus fuit, qui imagines Mariæ & ſanctorum in publico fecit igne cremari, & tamen imperauit annis XXV.

Constantinvs Copronymvs.

Constantinvs quintus prædicti Leonis filius, peior patre, dictus eſt perſecutor Eccleſiæ, qui multos religioſos & vere Catholicos occidit, vacans impie magicis artibus: attamen regnauit annis vigintiquinque. Quo tempore Pipinus pater Caroli Magni vicit in Italia Aſtulphum Regem Longobardorum. Pipinus Francus.

Leo.

Leo quartus filius Conſtantini quinti, imperauit in Oriente poſt eum annis quinque, dignus patre ſuo ſuccedere in vitiis.

Constantinvs et Hierene mater.

Constantinvs ſextus Leonis filius imperauit cum matre Hirene, qui poſtea matre priuata regnauit ſolus annis quinq;. Mater vero cæcauit filium, & ſola regnauit quinq; annis: & tunc imperium Romanum, quod fuerat in Oriente à primo Conſtantino

vſque

Imperij diuiſio. vſque ad iſtum vltimum, terminatum eſt. Nam facta eſt diuiſio Imperij, vt imperium Occidentale ſolum diceretur Romanorum, & Orientale diceretur Græcorum; & tunc imperium Romanorum tranſiuit ad Francos.

Carolvs Magnvs.

CArolvs Magnus Pipini filius, victo Deſiderio rege Longobardorum in Italia apud Papiam, veniens Romam, electus eſt Imperator à S.P.Q.R. & confirmatus à ſummo Pontifice, quia adiutor erat Eccleſiæ. Hic fuit optimus princeps Chriſtianorum, qui terram ſanctam occupatam à Sarracenis, & imperium in Oriente recuperauit, vbi tunc fœmina praua Hyrena regnabat in Oriente, totam Hiſpaniam liberauit, maximus Romanæ Eccleſiæ pugil, & protector fidei Chriſtianæ. Carolus vixit annis LXXI. & mortuus eſt fœliciter, cum regnaſſet annis XLVII. & imperaſſet annis XIIII.

Lvdovicvs Pivs.

LVdovicvs Pius Caroli Magni filius, ſucceſſit patri in imperio, ſuperatis duobus fratribus ſuis. Hic fuit vir inuictus, ſed plus clemens, ſobrius & temperatus, vltra omnes patiens, nullis vincibilis malis: qui & viuente patre, cum regnaret, & poſt mortem cum imperaret, magnifica multa geſſit. Deuotiſſimus Chriſtianus, non diſſimilis patri. Vixit annis ſexaginta quatuor, imperauit annis XXV.

Lotharivs.

LOtharivs Ludouici Pij filius imperium arripuit, non faciens partem regni fratribus ſuis, ſecundum ordinatam diuiſionem patris: vnde contractis virib. inaudita ſtrage Francorum, pace fracta, Lotharius imperauit in Italia. Hic anno quinto decimo imperii ſui diuiſo filiis regno factus eſt Monachus, & mortuus eſt fœliciter, qui fuerat violentus in vita.

Lvdovicvs II.

LVdovicvs ſecundus Lotharij monachi filius, imperauit annis XXI. qui ſiue triſte, ſiue infœlix bellum habuit cum Carolo fratre ſuo, crudeliter regnante ſuper Francos, turpiter victus eſt, & nihil magnificum gerens, mortuus eſt in Italia, & in Mediolano videtur ſepultus. Dicitur quoque quod Italiam ſapienter & pacifice rexerit.

Carolvs II. Calvvs.

CArolvs ſecundus dictus Caluus, filius Ludouici Pij, & patruus Ludouici ſecundi, & frater Lotharii, ſucceſſit Ludouico ſecundo in imperio; vir lepore timidior, fugere quam fugare paratior: dictus eſt Groſſus vel Simplex, qui multa monaſteria fabricari fecit, ac etiam dotauit. Veneno vero extinctus, cum imperaſſet anno vno & menſibus nouem.

Carolvs Crassvs III.

CArolvs minor nomine tertius, Ludouici Germanorum regis filius, & nepos eiuſdem Caroli Calui, Imperium in Italia tenuit, Galliam & Germaniam poſſedit pacifice. Robertum ducem Normandiæ victum, de ſacro fonte leuauit, & filiam ſuam dedit illi in vxorem. Hic anno imperii duodecimo deficiens animo & corpore, repudiatus eſt à magnatibus regni, Arnulpho facto imperatore · anno vero ſequenti, idem Carolus mortuus eſt.

Arnvlphvs.

ARnvlphvs ex Carolorũ progenie, hic Normandos mirabili cæde deleuit, Romam cepit; tandem longa ægritudine diſſolutus, à pediculis roſus eſt: ſic fœlix prælio, infœlix morbo periit, anno imperii ſui XI.

Lvdovicvs III.

LVdovicvs tertius Arnulphi filius, ſucceſſit patri in imperio, quod tenuit annis X. non fœlicior patre: nam ſub eo defecit Imperium de progenie Carolorum, cum non iuuaret Eccleſiam more maiorum ſuorum, contra Longobardos infeſtantes Eccleſiam. Et tunc diuiſum eſt Imperium, quia aliqui imperauerant in Italia, ſicut quatuor Berengarii; aliqui in Alemannia, ſicut Conradus & Heinricus vſque ad Ottonem I. qui vtrobique imperauit. Ludouicus perſecutus eſt Berengarium in Italia, captus apud Veronam, cæcatus dicitur, cum imperaſſet annis X.

Berengarivs.

BErengarivs I. imperante Ludouico tertio, imperauit in Italia, tantum quatuor annis. Hic fuit vir prudens, & ſtrenuus in armis, qui & bellum cum Romanis geſſit.

Con-

CONRADVS.

CONRADVS Alemanus ſucceſſit Ludouico tertio in imperio, ſed nec ipſe peruenit ad benedictionem in Italia, ideo non ponitur inter Principes: vir tamen ſapiens, fortis & victor fuit. Hic imperauit annis ſeptem, & moriens coram Principibus regni deſignauit Regem Heinricum, filium Otthonis ducem Saxonum.

BERENGARIVS II.

BERENGARIVS ſecundus, imperauit annis nouem in Italia, cui pauca memoranda aſcribuntur.

HEINRICVS.

HEINRICVS poſt Conradum imperauit in Alemannia, annis XVIII. vir bonus & ſimplex, qui genuit Otthonem primum. Iſte Heinricus non computatur inter Imperatores, quia non regnauit in Italia, nec operam dedit vt Italiam de manibus Tyrannorum liberaret.

BERENGARIVS III.

BERENGARIVS III. tempore præfati Heinrici imperauit Italicis, annis VII. ſub quo magnum ſchiſma fuit in Italia: nam Vgo rex Burgundiorum, inuitatus ab Italicis, pugnauit cum Berengario, & victor regnum Italiæ tenuit tribus annis, & relicto Lothario filio rediit in Galliam.

LOTHARIVS VGONIS.

LOTHARIVS Vgonis Burgundionis filius, imperauit in Italia annis duobus, de quo pauca ſcribuntur.

BERENGARIVS III.

BERENGARIVS III. poſt Lotharium regnauit annis XII. cum Alberto filio ſuo, apud Mediolanum. Iſte vir ferox, nimium tyrannice premebat Italiam, ſed finaliter victus ab Otthone primo, mortuus eſt miſere in exilio in Alemannia, & Albertus miſerrime in Corſica. Et nota quod omnes à Berengario primo vſque ad iſtum vltimum, non videntur poſſe dici vere nec proprie Imperatores.

OTTO I.

OTTO I. Heinrici filius, ex Germanorum gente, primus ex Teutonicis ſolus obtinuit imperium Occidentis; & poſt eum ſoli Teutonici imperauerunt vſque ad præſens tempus. Hic vir probus & potens, fœliciter reformauit Italiam, ſpiritaliter & temporaliter, liberando Eccleſiam à manibus Ioannis Papæ XII. qui turpiter tractabat eam, & Italiam traxit de manibus Berengarij IV. qui impie premebat eam. Otto vero imperauit annis XXXV. ſecundum Sigisbertum, & ſecundum alios annis XII. & mortuus eſt ſenex valde, relicto eiuſdem nominis filio.

OTTO II.

OTTO ſecundus filius primi, ſucceſſit patri in imperio & virtute: qui vir acer in armis, ſagax ingenio, imperium fœliciter confirmauit. Nam Romanos proceres ſæpe rebelles vocatos ad conuiuium cinxit armatis, & nocuos ſecuri percuſſit, reliquos epulari conuiuio iuſſit, imperauit quoque annis IX.

OTTO III.

OTTO tertius filius ſecundi, ſucceſſit patri in imperio. De quo dictum eſt:

Otto, poſt Otto, regnauit tertius Otto.

Hic fuit vir iuſtus & conſtans, qui Creſcentium potentem Romanum in caſtello ſancti Angeli obſeſſum, diu tandem poſt multa tormenta fecit decollari, & Antipapam introductum per eum ludibrioſe tractauit. Ipſe etiam vxorem ſuam viuam fecit igne cremari, quia falſo accuſauerat militem innocentem, imperauitque annis XIX. & mortuus eſt ſine liberis. Et Imperatores ex poſt per electionem, & non per ſucceſſionem creati ſunt.

HEINRICVS I.

HEINRICVS primus accepit imperium poſt Ottonem tertium, Bauariæ dux, filius Heinrici ducis, qui fuit natus ex Heinrico fratre primi Ottonis. Hic vir honeſtiſſimus, multa bella in Germania proſpere geſſit, & in Italia contra Ardoinium, qui electus erat rex à Longobardis. Stephanum Regem Hungariæ fecit Chriſtianum cum gente ſua, opera ſororis ſuæ, quam dedit illi in vxorem, imperauitque annis XXII. licet aliqui dicant XII. Ali-

qui

qui etiam vocant iſtum Heinricum ſecundum, quia habent reſpectum ad Heinricum ſuperiorem. Sed quo ad Teutonicos, denominatur primus. Hic ſiquidem finem ſuum ſancte & fœliciter fecit.

CONRADVS I.

CONRADVS I. nobilis ex gente Francorum vir, nepos ſuperioris Heinrici, peruenit ad imperium auctoritate ipſius Heinrici, & Electorum opera. Qui vir ſtrenuus, veniens in Italiam, coronatus eſt apud Mediolanum, & Romam, & ſiluit terra in conſpectu eius. Sed tandem indignatus contra Archiepiſcopum, dum impugnaret Mediolanum, mortuus eſt anno XV. imperii ſui. Alij tamen dicunt quod imperauit annis XX.

HEINRICVS II.

HEINRICVS II. gener Conradi prædicti, & filius adoptiuus fuit, hæres patrimonij & imperij, potius fato quam à propoſito. Hic fuit vir aptus imperio, iucundus, lætus, bellator, qui Wandalos ſubegit, conterminos Sueuis Hungaros vicit. Pandulphum principem Capuanum cepit, multa dabat pauperibus, expulſis ioculatoribus à curia ſua. Qui charus omnibus cum floreret imperio, migrauit a ſeculo anno XVII. imperij, relicto filio paruulo ſui nominis.

HEINRICVS III.

HEINRICVS III. ſecundi filius ſucceſſit patri in imperio, vir impius, qui imperauit annis quinquaginta, inuidens gloriæ proborum virorum, Eccleſiæ hoſtis: & propter multa mala geſta eius, fuit electus Rodulphus dux Saxonum contra eum, quem tamen Heinricus atrociſſimo bello vicit, ſed infelicem finem habuit. Nam filius eius aſſumpta corona imperii, inſurgens contra eum inuaſit ipſum bello; & pater Leodij latens, & pauper mortuus eſt, & excommunicatus.

HEINRICVS IV.

HEINRICVS IV. tertii filius, arripuit patri imperium, ſub colore ſuccurrendi Eccleſię & imperio, contra iura naturæ & hominum: & tamen ipſe fuit hoſtis Eccleſiæ, licet reconciliatus. Quo tempore claruit inclyta Comitiſſa Maſildis in Lombardia, & Robertus Guiſcardus in Sicilia. Hic Heinricus mortuus eſt ſine liberis, cum regnaſſet annis XV.

LOTHARIVS III.

LOTHARIVS III. (qui & Lutarius dictus eſt) cum magno conſenſu, & conſilio electus eſt Imperator, hic dux Saxonum ſapiens, & induſtrioſus. Fuit amicus & deuotus Eccleſiæ, pollens diuitiis & victoriis magnis, imperauit fœliciter annis XL.

CONRADVS II.

CONRADVS ſecundus, nepos Heinrici quarti ex ſorore, qui imperium affectauerat ante Lotharium, ſucceſſit illi in imperio. Hic vir optimus paſſagium fecit, collecta magna multitudine cruceſignatorum; & poſt aliqua proſpere geſta virtute magna, tandem inconſulte preſſus inopia victualium, multa millia ſuorum amiſit, & reuerſus in regnum, obiit cum imperaſſet annis XV.

FREDERICVS I.

FREDERICVS I. nepos Conradi ſecundi, defuncto patre ſuo, Romanum ſuſcepit imperium, de nobiliſſima domo Sueuiæ, vocatus eſt Barbaruſſa. Hic vir ſtrenuiſſimus Mediolanum ciuitatem florentiſſimam, cum auxilio Papienſium, & multorum Lombardorum euertit. Sæpe fuit infeſtus Eccleſiæ, & Alexandrum Papam perſecutus eſt apud Venetias victus, pacem fecit. Tandem cum iuiſſet in ſubſidium Terræ ſanctæ, ſuffocatus eſt in quodam flumine. Imperauit magnifice annis XXXII.

HEINRICVS V.

HEINRICVS V. filius Barbaruſſæ imperauit poſt patrem, qui fuit maritus Conſtantiæ monachæ, filiæ Guilhelmi optimi regis Siciliæ, ſub cuius titulo inſulam cepit. Fuit ſtrenuus & aſper more patris, & aliquanto infeſtus Eccleſiæ. Mortuus eſt in Sicilia, & ſepultus apud Panormum, relicto Frederico filio infantulo, & Philippo fratre ſuo, ad gubernationem regni, cum imperaſſet annis VII. & menſib. V.

OTTO IV.

OTTO quartus dux Saxoniæ, defuncto Heinrico electus & coronatus eſt Imperator, cum magno fauore Lombardorum. Sed continuo contra iuramentum ſuum Eccleſiæ oc-

ſiæ occupauit: contra quem electus eſt Fridericus ſecundus iuuenis, cum auxilio Philippi tertij Regis Francorum, à quo tandem debellatus, mortuus eſt Otto miſere, cum imperaſſet annis duobus: ideo non ponitur inter Principes.

FREDERICVS II.

FREDERICVS ſecundus, natus ex Henrico quinto, & Conſtãtia monacha vetula, fuit potentiſſimus imperator Italiæ, Siciliæ Sardiniæ, Hieruſalem & Sueuiæ, quo nullus magnificentior tenuit Romanum imperium, à Carolo magno citra. Fuit armorum ſtrenuus, linguarum peritus, rigoroſus, luxurioſus, Epicureus, nihil curans, vel credens niſi temporale. Fuit malleus Romanę Eccleſiæ, cum multis pontificibus bellum habuit, pręcipue cum Gregorio nono; tandem virtute Innocentii quarti Ianuenſis excommunicatus, victus & fugatus eſt de Lombardia, nec ſibi proficere potuit potentia. Vixit annis L V I I. imperauit annis X X X. Male mortuus eſt in regno Apuliæ in oppido Ferentino, præſente ſolo Manfredo ex filiis ſuis. Poſt cuius mortem vacauit imperium circa annos X X I I I I.

CONRADVS.

CONRADVS filius Frederici ſecundi, electus adhuc viuente patre, poſt mortem eius regnauit annis quaſi duobus. Sed Manfredus frater eius naturalis venenato Conrado, tenuit regnum Siciliæ magnifice annis XIII. & Carolus ſenior victor Manfredi & Conradi nepotis eius regnauit annis X V I. Hic Conradus caruit imperiali benedictione, ideo non dicitur Imperator.

RODVLPHVS.

RODVLPHVS comes de Auenſperg, genere Germanus, poſt longam vacationem imperij electus eſt Rex Romanorum, & confirmatus eſt à Gregorio X. in fauorem Terræ ſanctæ. Hic fuit vir prudens in agendis, in armis ſtrenuus, iuſtus, Deum timens, ciuilis & parcus; & tamen licet regnauerat X X. annis, nunquam viſitauit Italiam vt minabatur; implicitus multis agendis in regno Alamanniæ. Nam regem Bohemiæ Ottacarum diuitem & potentem, dedignantem obedire ſibi duriſſimo prælio vicit; quo occiſo, dedit filio pacem, & filiam ſuam in vxorem.

ADVLPHVS.

ADVLPHVS comes de Naſſau, genere Germanus, in Romanorũ Regem electus eſt: ſed non benedictionem, nec coronationem recepit in Italia. Hic fuit vir magnanimus, contra quem Albertus Rodulphi prædicti filius inſurgens, ipſum bello vicit. Nam Adulphus magis viribus, quam conſilio vtens occiſus eſt, cum regnaſſet annis I I I.

ALBERTVS.

ALBERTVS dux Auſtriæ, Rodulphi filius, victo & occiſo Adulpho, electus eſt in Romanorum Regem ab Electoribus, & à Bonifacio Papa famoſo petiit venire ad benedictionem & Coronationem. Cui Bonifacius magnanimus tyrannus ſacerdotum reſpondit: *Ipſum indignum imperio, quia occiderat proditione dominum ſuum Adulphum in prælio.* & tenens coronam in capite, & ſpatam ad latus dixit: *Ego ſum Cæſar.* Tamen poſtea orta grauiſſima diſcordia inter Philippum Regem Franciæ & ſe, confirmauit Albertum, & vocauerat eum. Hic Albertus cum regnaſſet annis X. interfectus eſt ab vno nepote filio fratris.

HENRICVS. VI.

HEINRICVS hoc nomine ſextus, genere Germanus, paruus Comes de Luzenburgo, factus eſt Imperator; & veniens in Italiam, coronatus eſt Romæ cum difficultate, obſiſtente ſibi ſapientiſſimo rege Roberto. Hic vir prudens, iuſtus, honeſtus, catholicus, dilectus omnibus, ſedatis ſollicite diſcordiis Alamanniæ, alto animo diſponebat reformare potentem Italiam, vt ſic facilius redimeret Terram ſanctam, ſi fata permiſiſſent; & ſperabatur dominus omnium in breui, cum magno fauore Lombardorum & Tuſcorum. Sed Bononia & Florentia, cum quibuſdam aliis obuiauerunt ſibi; vnde opera Florentinorum (vt in fama fuit) venenatus apud Bonconuentum caſtellum Senarum, * optimus Imperator, cum imperaſſet annis I V. menſibus V I I I. & diebus X V I I I. nunquam elatus proſperitate, nunquam deiectus aduerſitate, anno Domini M.D.XIII. mortuus eſt.

* *Hunc lo. cum citat Conrad. Venet in vita huius Imp. ſub fin.*

CAROLVS IIII.

CAROLVS quartus de Luzemburgo, nepos ſupraſcripti magni Heinrici, ex Ioãne Bohemiæ Rege factus Imperator, coronatus eſt Romæ ſine reſiſtentia. Hic fuit vir peritus literarum & multarum linguarum, aſtutus & ſagax, qui regnum Bohemiæ optime reformauit. Sed in Italia victrices Harpyias præ ſe ferens loco aquilarum, & Baccho immolans, nihil memorale geſſit. Nam cum maximo potentatu veniens, opera & fauore Vrbani

quinti, terribilis omnibus primo apparuit; ſed cito cum magna pecunia, ſed maiore infamia reuerſus eſt ad patriam. Humilis Imperator mortuus eſt ſenex, cum imperaſſet annis viginti.

Wenezeslavs Caroli Filivs.

WENECESLAVS ſupraſcripti Caroli filius, viuenteq; adhuc patre electus eſt Imperator, hodie regnat. Hic iuuenis, robuſtus venator, quid facturus ſit ignoro, cum minatur ſe venturum ad Italiam. Sed non venias (precamur te) ſi non vincis laude genitorem tuum: quanquam aliud in te ſperamus, cum præſentia primi Cæſaris vix ſufficeret ad compeſcenda mala, quibus miſera vndique laceſſitur Italia temporibus tuis. Sed imperium orbis cœlum verſat, & illud quondam potens, veneratum gentibus & Regibus Romanum Imperium, præfiguratum in tibijs ferreis, cui nihil olim defuit, niſi modicum Orientis; nunc (proh dolor) nihil poſſidet niſi modicum Occidentis.

ADDITIO. *Sequentes Imperatores ad ſuam vſque ætatem continuando adiecerat Æneas Syluius Cardinalis Senenſis, vt ex eius epiſtola ad Antonium Cardinalem Ilerdenſem ſcript. anno 1458. & Europæ præfixa apparet. Sed quia ea non extant, ſupplementi loco Egnatii Epitomen (qui etiam non paulo æquior iſto Rambaldo noſcitur) ſubijcere viſum eſt.*

Robertvs Bavarvs.

QVVM Wenceslao ſuffectus eſſet Robertus Bauariæ Dux, nihil ille antiquius habuit, quam vt Florentino populo gratificaturus ad comprimendam Galeacii Vicecomitis potentiam in Italiam tranſcenderet. Cæterum ad Benacum Galeacii copiis congreſſus, facile repellitur: vnde mox ad Venetos deflectens magno ab his honore excipitur: inde ſoluens, in caſſum Florentinis adnitentibus ne Italia excederet, in Germaniam retro abiit, paci religionique vacaturus, vita functus anno Imperij x.

Sigismvndvs.

OPTIMVM haud dubio Principem ac nobiliſſimum Germania nobis imputet; & qui ſi ad pacis artes, quibus excelluit, parem belli felicitatem addidiſſet, Carolis & Othonibus æquari potuit: Nam puer adhuc per Mariam vxorem ad Pannonici regni ſpem euocatus, mox adoleſcens Wenceslao fratre (quod parum vtilis haberetur) à ſe capto, Bohemiæ regnum hæreditarium aſſequitur: ſed & Alberto vita functo omnium votis Imperator deſignatur. Hic igitur Pannonia potitus à Ludouici morte, cui Maria ſuperſtes filia fuit, duas ac xxx. Regulas ſecuri percuti iubet, quod regiæ puellæ aduerſati eſſent. Vnde illi tanta mox gentis inuidia conflata, vt poſt vxoris mortem captus, necanduſque magis quam aſſeruandus, fœminæ, cuius maritum ille interfecerat, ſit traditus. Ille vero maieſtate oris & blanda oratione dimiſſus, hinc Boëmiam petit, quam non ſine labore vix tandem obtinuit, longo ab his bello ac difficili petitus, ſæpe etiam acie ab his victus. Nec Italica expeditio vna alteraue in nos Taruiſino agro peruaſtato felicior: nam Pippus eius dux & ipſe mox tota Venetia ac Foroiulio Venetis armis expellitur. Hinc quia grauius periculum à Turcis imminebat, qui iam magnæ Europæ parti ſeſe inſinuarant, Gallicis etiam Philippi Burgundi copijs accinctus, ab Amurate Turcarum Principe graui prælio victus, caſtris exuitur. Cæſis magna ex parte ducibus, & Philippo capto, ipſe Byzantium fugiens, mox Venetæ claſſis occurſu, cui Thomas Morenicus præerat, incolumis de fuga vix euaſit. Quæ clades ignominioſior ne an funeſtior fuerit, haud ſatis explicem. Diſcordia certe noſtra victor hoſtis, Adrianopolin ſe recepit: & hæc foris. Quantum autem pace præſtiterit, præter generis nobilitatem (quæ haud dubie clariſſima fuit, tot ſummorum Principum ſerie) & præter inſignem corporis proceritatem ac imperatoriam plane indolem, affuit illi liberalitas ac munificentia, quanta in nullo antea principum, religionis ac pietatis augendæ ſtudium incredibile, multarum etiam linguarum ſcientia, & in his linguæ Latinæ ſtudium excelluit: quare doctos homines imprimis fouit, & dignitatibus etiam amplis honeſtauit. Accuſauit ſæpe Germanos Principes, qui Latinas odiſſent literas. A quibus reprehenſus quandoque, quod doctos homines foueret, ſed humiles genere: *Ego*, inquit, *eos amo quos natura alios anteſtare facile voluit.* Illud autem nulla vnquam ætas obliuiſcatur, quod triennium magnam Europæ partem ipſe peragrarit, dum Principes Chriſtianos ac Pontifices adit, quo ſchiſma Chriſtiano nomini calamitoſiſſimum tolleretur. Nec alterius Principis opera magis enituit in vera pietate vindicanda, quare ita effecit, vt reiectis adulterinis tribus, qui Barionæ ſedem inuaſerant, Oddo Columnius magno omnium conſenſu pontifex declararetur. Parem operam Eugenio in Baſilienſi ſynodo tollenda præſtitit; à quo tamen prius contemptim pene habitus, ac vix poſt ſextum menſem, quam Senis fuerat, imperij corona donatus eſt. Hic vero Princeps egregius quum ſine virili prole decel-

Æn. Syl. Europ. cap. 1.

Laon. Chalcocand. lib. 2.

deceſſiſſet, Albertum Auſtriæ ducem, filiæ maritum & vtriuſque regni hæredem reliquit, anno imperij XXVII.

Albertvs.

NEMO vnquam maiore ſpe ad imperium venit. Et ſane conceptam animis hominum opinionem haud fruſtratus eſſet, ſiquidem toto biennio quo præfuit, Morauos ac Sarmatas (qui hodie Poloni ſunt) intra ſuos fines quieſcere compulit. Ptaſconem Boëmum factionis hæreticæ caput, ita attriuit, vt tota Boëmia ſibi cederet. In Turcas autem profectus, Synderouiam caſtellum ad Danubii ripam munitiſſimum obſidentes, dum copias in itinere maiores expectat, oppidani deditionem fecere; ipſe Auſtriam repetens apud locum cui longa villa eſt nomen, dyſenteriæ morbo confectus eſt, Ladiſlao filio ſuperſtite.

Fridericvs III.

PACIS atque otii ſtudioſiſſimus Fridericus extitit: quam tenore perpetuo annos quatuor ac quinquaginta (tot enim rerum potitus eſt) coluit, ſeu fatum id fuerit, quietiore Germania quam multis retroactis ætatibus; ſeu prudentia verius id Principis effecit, Ille vero nihil ab initio antiquius habuit, quam tuendæ pacis ſtudio tumultus, qui oriebantur, ſedare: quare & ſeditionem mouentes Auſtrales facile compeſcuit, & bellum à Matthia Pannonum Rege illatum compoſuit. Quin etiam in Flandros mouens, qui Maximilianum Cæſarem aſſeruarant, recepto filio, paucorum pœnâ contentus, omnem diſcordiarum fomitem ſuſtulit. Ducta igitur Heleonora Luſitanici ſanguinis, quam in Italiam tranſcendiſſet ad Nicolaum Pontificem profecturus, ab eo nullo non honoris genere excipitur, illi & vxori coronâ Imperij impoſita. Hinc Neapolin diuertit in Alphonſi gratiam; cuius Heleonora perneceſſaria erat. Nec minore apparatu à Venetis (eius enim vrbis inuiſendæ incredibili deſiderio flagrabat) obuiam illi itum, quos exinde ſumma ſemper amoris ac beneuolentiæ ſignificatione dilexit. Eius etiam opera Amadeus Allobrox, qui ſe pro Pontifice gerebat, Baſilienſi Concilio innixus, in ordinem ſe redegit. Iterum Paulo pontifice, priuati pene more voti reus Romam petiit: quo damnatus retro ad ſuos abiens, quieſcente Germania, tandem imperii anno quarto ac quinquageſimo naturæ conceſſit, Maximiliano filio Cæſare prius declarato.

Maximilianvs.

SVPERERAT mihi Maximilianus Imperator, quem pater octauo antequam moreretur anno, Cæſarem deſignandum curarat: magnus bello princeps, & pace præclarus, cuius eximia bonitas, liberalitas ſumma, & Chriſtianæ pietatis cultus præcipue commendantur. Accedunt ad haſce animi dotes, oris probitas, ſtatura quadrata (in qua tamen imperatoria maieſtas elucear) corpus validum ac robuſtum, idemque laboris atque operis patientiſſimum, par victus frugalitas, & ex eo valetudo proſperrima. De hoc autem cum adhuc viuat, Tranquillum, Plutarchumque ac veteres alios ſcriptores æmulatus, nihil eſt quod addam. Deus faxit vt quod illum agitare ſemper animo Vincentius Quirinus aſſerebat (qui legatum Venetum egit apud illum) ſumma cum laude ex ſententia conficiat. Neque enim iuſtius vllum eſt bellum, quam quod pro religione ſumitur: & ea denique vera æternaque gloria Principum noſtrorum exiſtimari debet, quam res præclare in hoſtes fidei geſtæ commendant.

M. IACOBI MOTZII THEOLOGI, LEGATI CÆSAREI CORAM SEreniſſimo Alphonſo Rege Portugaliæ Oratio, pro filia eius Lionora Friderico Cæſari deſponſanda.

INCVMBERET mihi hodie, Sereniſſime Rex, excellentiſſime Princeps, quæ ſunt tuæ virtutis meo ſermone complecti; laudare clariſſimum genus tuum, efferre regni tui, tuæq; potentiæ magnitudinem. Sic enim mos eſſe ſolet eorum qui legatione funguntur, quando primum in conſpectu veniunt. Sed dabit veniam tua Regia manſuetudo, ſi res meis humeris nimium graues aggredi recuſo. Tot enim ſunt tuæ ſerenitatis præcipue dotes, tam ſplendida maiorum tuorum nomina: tanta eſt regni tui gloria, poteſtas, & excellentia, vt verbis meis exprimi nequeant, magnum oratorem, ſingularem eloquentiam, facundiam exuberantem hæc requirerent, ſi exprimi pro ſuo merito deberent. Abeſt enim à me dicendi facultas, qui ſacris literis non eloquentię meam ſacraui ętatem. Nec detrimentum tua patitur ſublimitas, ſi tenui & rauco organo meo non extollitur, quę nota eſt vbique terrarum, & à pręclariſſimis ingeniis celebrata. Quibus ex rebus quę minus rite a me perfici poſſunt, ANNO 141

 adea

ad ea veniam quæ noſtra legatio requirit. In his ſunt duæ partes, in alterâ continetur expoſitio beneuolentiæ: In alterâ cœptorum negotiorum executio. Fateor, potentiſſime Rex, me adhæc minus idoneum. Nec enim in me eſt vis ſermonis vt poſſem ad vnguem exponere, quâ beneuolentiâ, dilectione & caritate ſereniſſimus atque inuictiſſimus princeps, Diuus Cæſar Fredericus, Romanorum rex ſemper Auguſtus, tuam domum, tuamque maieſtatem proſequitur. Sed neque hic verbis opus eſt, vbi facta mentem demonſtrant. Ex hac enim dilectione factum eſt, vt clariſſimam atque ſuperilluſtrem dominam Leonoram, ſororem tuam in matrimonium ſibi copulari Cæſar perierit. Quoniam enim tuæ ſublimitati, tuo generi effectuoſiſſima eſt Imperatoria celſitudo, idcirco in hanc affinitatem aſpirauit. Et ego illud addicere poſſum, adeo tibi Cæſar fauet, adeo tuam Maieſtatem obſeruat, vt tuis deſideriis omni conatu ſtudeat morem gerere: qui etſi plus faceret erga te tuoſque omnes, minus tamen ſibi feciſſe videbitur quam decebat. Sed veniam ad ſecundam partem noſtræ legationis nobis commiſſæ. Nouit tua Maieſtas (antequam loquar quæ ſit noſtri cauſa aduentus) apud Neapolim quæ geſta ſunt inter tuos & Cæſareos Oratores. Iam diu tibi relatum eſt ex his quæ illic concluſa ſunt. Hoc ſupererat, vt ad contrahendum matrimonium per verba de præſenti, cum præfatâ ſorore tuâ ſuos procuratores Cæſar tranſmitteret. His ergo ſatisfacturus conuentionibus & pactis, ad rem hanc nos (quamuis minimos) miſit. Miſit autem ſereniſſimus Imperator ſacerdotes: quia in omni diuino opere, tam in veteri, quam in nouâ lege ita diſpoſitum eſt fieri. Vnde in opere incarnationis prophetice dictum eſt: *Mitto angelum meum ante te:* id eſt, ſacerdotem. Et rurſum: *Ipſe præibit ante illum in ſpiritu & in virtute Eliæ.* Et iterum, quia ſolis ſacerdotibus Chriſtus in vltima cœna Sacramenta ſtatuit cæteris communicanda. Inter quæ Sacramentum Matrimonij ratione prioritatis digniſſimum habet locum. Volens autem ſereniſſimus Rex Romanorum ſequi normam & regulam Prophetarum & Euangeliſtarum, miſit binos, vt gaudia renunciarent; miſit duos, vt veritatem teſtarentur: miſit duos, vt ſi vnus in viâ deficeret, alter inceptum opus glorioſe terminaret. Sors igitur ſuper nos cecidit, qui cum plenâ poteſtate miſſi ſumus ad ea gerenda quæ reſtant. Et quando tuæ Maieſtati placebit, nos promptos & paratos habebis. Neque enim in tantâ temporis breuitate, tantaque rerum feſtinatione, ad iter tam longum, tum periculoſum, & æſtiuo tempore tam feruidum ſuos proceres Cæſar mittere potuit. Hortatur autem tuâ Maieſtatem Cæſarea ſublimitas, vt quæ culmini tuo incumbant, in ſuis temporibus agat, quemadmodum conuentum eſt. Nam quæ ad ſe pertinent, omnia ſine dolo complebuntur, quemadmodum ſuis ex literis, quibus approbantur, ratificantur conuenta, manifeſtius inſtrueris.

Eodem tempore ad Imperatricem tunc futuram Oratio facta, in præſentia Regis, & ſui perlamenti.

SERMO meus, Rex ſereniſſime inuictiſſimeque Princeps, colendi Præſules, proceresque nobiliſſimi, doctores eximij, ceterique domini (quibus titulus dignitatum ignoti) prædignus in hoc actu præſenti, quantam mea fert opinio, ad præclariſſimam atque ſuperilluſtrem virginē dominam Leonoram, hic præſentem, & hunc cœtum ſuo ſplendore ornantē, vobis omiſſis conuertetur. Sua eſt enim hæc dies, ſua eſt hæc ſolennitas: ſua eſt hæc celebritas. Audi ergo, nobiliſſima atque excellentiſſima virgo, inclina aurem tuam mihi. Accipe quæ dicam verba. Non vtor multis, paucis opus eſt. Nam quid ſit matrimonium? quia inſolubile vinculum mariti & fœminæ, *Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet;* Quâ ratione inſtitutum eſt? quia cauſa prolis procreandæ, *Creſcite & multiplicamini.* Quâ firmatum auctoritate? quia a Deo patre, *Hoc nunc os ex oſſibus meis.* Quâ deuotione colendum? quia Chriſtus nuptiis interfuit, & ſuâ præſentiâ matrimonium conſecrauit, & miraculis approbauit. Quam vtile, vt lubricitas carnis vitetur, *Cum nullus immundus & fornicator regnum Dei poſſidere poſſit.* Quam neceſſarium, vt caritas in orbe terrarum ſeruetur, ſine quâ nihil poteſt fieri. *Non enim bonum eſt hominem eſſe ſolum.* Non dubito te dudum ac ſæpius Chriſtianiſſime inſtructam. Per hoc enim videlicet matrimonium amici amicitiores efficiuntur, per hoc inimici placātur, per hoc regna in pace conſeruantur, per hoc homines vitæ ſe politicæ vniunt; per hoc ordo naturæ bene regitur: per hoc tandem lapſus Angelorū redintegratur? Non paruū, neq; vulgare coniugiū eſt, de quo nūc agitur: in quo Regius ſanguis Imperatorio coniungendus eſt. Inter te hodie, regio ſanguine, ac ſereniſſimū ac glorioſiſſimum principem, Diuum Cēſarem Fridericum, Romanorum regem, pium, felicem, ac triumphatorem, matrimonium contrahendū eſt. Ego q; ſi annuis, ſi tibi Cæſar placet, ſi nubere domino meo Regi Friderico, in animo tuo eſt, ſi virum accipere cupis, legitimoq; thoro iungi, annulo te

ſubar-

ſubarrabo: dominum meum, & corpus ſuum (nam ſic facultas eſt mihi) perpetuo tibi dicabo, ac te, ſi corpus tuum accipiam inſolubilis matrimonij nexu iungendam. Quod antequam facio, precor adorna thalamum tuum, & ſuſcipe Regem. Moueat te, inducat te ad ſuſcipiendum amorem, vt ſi colloquatur tibi, blandiatur, ſi enim ſuſceperis Regem in thalamum cordis, cordialiſſime diligendo, ipſe te ſuſcipiet in palatio ſuo glorioſiſſime coronandam. Dico autem adrona, non emunda, cum de tua vllo modo phas ſit dubitare caſtitate, probitate, aliiſque inſignibus virtutibus, humilitate pediſſequa virginis benedictæ ſingulariſſima. Adorna thalamum quaterno redimitum ornatu. Ab ortu Solis frontem erigendo, ſummum bonum ſuper omnia, & præ omnibus diligendo: Ab occaſu frontem erige vnanimi conſenſu, ſacramentali fide in intimo Regem ſuſcipiendo. Sintq; tibi latera contra Aquilonem, & Meridiem; firmitas in blandis, & firmitas in duris. Quia vbi ſpiritus ſapientiæ & ſcientiæ præeſt immutatio rerum non perturbat. In te enim dependet à fronte Orientali cortina Prudentiæ: quia homo niſi prudentia regatur, in errorem vadit. Sic enim in Occidentali fronte in te relucet, cortina fortitudinis; fortem enim animum non emolliunt blandimenta bonorum, immo neque ſublime, neque profundum ſeparat à caritate. Super has cortinas generalis & ſericeus dependet in te ornatus, Iuſtitia, quæ reddit Cæſari quæ Cæſaris ſunt, & Deo quæ Dei ſunt. Tota igitur pulchra es, intus pulchra, pulchra foris; intus in corde, foris in corpore. Intus rubicunda, foris candida, vtrobique compoſita. Rubicunda per catitatem, candida per caſtitatem: compoſita per humilitatem. In toto grata, in nullo ingrata, in toto places, in nullo diſplices. Tota pulchra es per naturam, pulchrior per virtutes, pulchrior per gratiam deſuper datam. Tu es regis Aſſueri puella, ad thalamum Imperatoris ducenda, ingenti diligentia comparata, glorioſiſſime veſtita varietate virtutum, annullo ornatiſſimo ſubarranda. Non penſanda pretioſitas, ſed rei ſignificatio acceptanda, & aſpicienda eſt. Hortor igitur ô te virgo nobiliſſima, vna ex omnibus electiſſima, vt in hoc annulo, quo ſubarrari debes, duo quam breuiter animaduertas, materiam, atque formam. Eſt quidem materia aurea, forma circularis. En quam pulchre apteque matrimonio (de quo nunc agimus) hæc duo conſonant. Sicut enim aurum præſtat metallis, ſic tua excellens & admirabilis forma omnes ſuperat virgines quæ noſtrâ ætate ſpecioſæ dicuntur. Neque ab ortu in Occaſum virgo vlla eſt, quæ tibi vel decore, vel moribus, vel prudentiâ poſſit æquari. Recte ergo tibi conuenit aurum: ſed nec Cæſarem dedecet, qui dignitate ſublimis Imperatoria, vt Sol inter ſidera, ſic inter cæteras poteſtates altior aſſurgit, atque ſublimior, virtute inſignis & potentia glorioſus, ætate mediâ, celſo corpore, lætis oculis, copioſa cæſatie, nullâ ex parte mendoſus, ſimillimus auro. Quid forma? quid ſibi vult circulus? Equidem ſicut circuli forma finem habet nullum, ſemper in ſe reflexa: Sic & amorem ſine fine coniugalem eſſe oportet ardentem, caſtiſſimum, ſolidum, ſemper in ſe reflexum: vxor virum amet, alium neſciat. Vir vxorem diligat, nulli alteri afficiatur. Sic amor interminabilis ſine fine, & viro in vxorem, & ab vxore in virum perpetuo & inuiolabili modo reuolutus. Poſſem de naturâ luciſſimi lapidis aliquid dicere, quia ſolidiſſimus (vt ferrum) cæteras gemmas penetret, vt ſolo plumbo hircinoque molleſcit ſanguine, inſaniæ reſiſtit, hoſtes ſuperat, feras & feroces homines mitigat, iurgia tollit, phantaſmata & incubos fugat: quæ omnia ad proprietatem matrimonij reduci poſſunt. Sed obſtant anguſtiæ temporis, cedo priori ſermoni, ad finem feſtinat oratio. Dixi quæ ſum facturus, ſi accipis glorioſiſſimum dominum meum, Dominum Fredericum Romanorum regem, virum tuum legitimum ex ordine rituque ſacroſanctæ Romanæ & vniuerſalis Eccleſiæ. Quinimo quem iam te dicis accipere, vtrumque hunc optare atque amplecti mente. Sic dic: *Ego infantula domina Leonora recipio Fredericum regem Romanorum, in meum maritum bonum & legitimum, ſicut mandat Sancta Eccleſia Romana, in perſonâ tui magiſtri Iacobi Motz, ſui ſufficientis procuratoris ad hunc actum.* Et ego prænominatus M. Iacob. M. nomine præfati Frederici Regis Romanorum, tanquam procurator eius ad hunc actum legitime conſtitutus, recipio te infantiſſam Dominam Leonoram, in ſuam legitimam vxorem, ſicut mandat ſacra Eccleſia Romana; atque te hoc anulo ſubarrabo, ad laudem & gloriam omnipotentis Dei, & ad felicem vtriuſque partis ſtatum & optimam conſolationem: vt duo in carne vnâ longo tempore ſimul viuatis, generetiſque filios & filias, qui Deo & hominibus ſint accepti, vobiſque ſenibus ſuperuiuant. Repleantur & benedictionibus omnium bene viuentium, fruanturque pace æternâ. In nomine patris & Filij & Spiritus ſancti. Amen.

AD EVNDEM. REGEM ALPHONSVM, SVPER PRÆDICTO connubio FRIDERICI *&* LEONORÆ, *incerti auctoris Oratio gratulatoria.*

QVAMVIS grandes materias (vt inquit Ieronymus) ingenia parua non ſuffetant, conandum tamen eſt mihi, ſereniſſime Princeps rexque victorioſiſſime, quæ per hos dies tuæ Maieſtatis auctoritate ſponſalia ſunt concluſa, his qui adſunt exponere. Cum de reb. ad Imperatoriam ſublimitatem pertinentibus loqui nulli magis incumbat, q̃ legatis imperatorijs. Audiat igitur tua Serenitas, oro, audiant & circumſtãtes, precor; & ſi nõ mihi (neq; enim mereor) rei ſaltẽ de qua ſermo fiet, aures accõmodent, quæ magna eſt, admirabilis, rara, honeſtiſſima. De nobiliſſimo namq; matrimonio loquar, altiſſimo, potentiſſimo, incomparabili. Regia virgo Romano Imperatori promiſſa, Leonora infans Portugalię, excellentiſſima nobilium puellarum, neptis tua chariſſima, diuo Cęſari Friderico Romanorũ regi Auguſto, pio, felici atq; triumphatori deſponſata eſt. Ingens affinitas, potẽtiſſima parentela, generoſiſſima cõiunctio, ob q̃ cauſam diuina res agitur, Deo noſtro gratias reddimus, feſtam haud iniuria ducimus diem, exultamus, hilares oẽs ſumus, nec tantã amicitiam ſine magno Chriſtianæ religionis fructu conflarani eſſe putamus, in qua nõ ſolum res ipſa matrimonij commendanda eſt, ſed perſonæ quoq; contrahentes ingentibus extollẽdæ laudib. ſeſe offerunt. De his ergo duobus dicendũ eſt mihi, etſi rerum dignitatẽ mea magis attenuabit q̃ explicabit oratio. Dicturus aũt de bono coniugij, neceſſariũ arbitror eos prius refellere qui genus omne feminarũ maledictis compellationibuſq; probroſis inſectari non deſinunt. Namq; cũ matrimonium ex matris atq; feminæ coniugatione cõſiſtat, quæ poterit laus illi cõpetere, ſi vna ex parte mancũ claudumq; fuerit. Nõ eſt hæc Danielis ſtatua, cui⁹ pedũ pars quędã ferrea, pars fictilis erat. Nec beſtiã contuemur Horatij, quæ mulier formoſa ſuperne in atrũ fingitur piſcẽ deſinere: ſed rem veluti ſacrã ſic ex partib⁹ ſuis integrã ac perfectã proſequimur. Audiamus tamẽ, quid aduerſus feminas afferatur, poſtea iudicemus. Aiunt equidẽ in ſacris eloquijs complurima eſſe teſtimonia, quæ mulieribus aduerſantur. Rugire contra feminas Auguſtinum, Ambroſium, Hieronymũ, Gregorium, cæteroſq; Doctores Eccleſiæ duros in eas: Virgilius, Iuuenalis, totuſq; Poëtarum cuneus aſper, Cato ſæuiſſimus cõmemoratur: auaras, inſtabiles, crudeles faminas eſſe affirmant. Adducunt exempla malarũ, atq; ab his clades exortas in medio proponunt. Poſt hæc Philoſophos citant, qui de vxore ducẽda conſulti aut diſuaſerunt, aut ſuadere non pręſumpſerunt, cũ huic orbi tantas inde moleſtias formidarent. Metelli quoq; Numidici mentionem efficiunt, qui (vt eſt apud Gellium de noctibus Atticis) *ſi ſine*, inquit, *vxoribus poſſemus Quirites eſſe, omnes ea moleſtia careremus; ſed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis ſatis cõmode, nec ſine illis vllo modo viui poſſit, ſaluti perpetuæ potius quam breui voluptati conſulendum.* Atq; hæc fere ſunt, quæ cõtra femineum ſexum, contra matrimonium, non iuſti æſtimatores adducere conſueuerunt. Sed ſunt hæc omnia (niſi fallor) confutatu facilia, inprimis enim quod in ſacris literis aduerſus fœminas traditur, de quibuſdam peruerſis accipimus. Fatemur enim, vt in ſexu femineo malitiam reperiri, * videlicet vniuerſaliter recipimus, alioquin & viros omnes damnare oporteret. Nam & ſi de feminis ſcriptum eſt, *Vnam de millibus non inueniri*, de viris quoque in Pſalmis legimus, *Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.* Et apud Satyricum:

Rari quippe boni, vix ſunt numero totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis oſtia Nili.

Et amplius ſeſe cohærens: *

Egregium, ait ſanctumque virum ſi cerno, bimembri
Hoc monſtrum puero, & miranti iam ſub aratro.
Piſcibus inuentis, & fœtæ comparo mulæ.

* *f. Corrigens.*

Sancti vero Doctores dum feminas deteſtantur, aut malas quaſdam iure condemnant, aut caſtitatis promiſſores alloquuntur, quos fugere mulieres abhorrereque ſuadent. Idem virginibus ſacris Deo dicatis atq; nuptis de virili ſexu & ſæpe dictũ eſt, & ſæpius eſſet dicendum. Continentiam namque profeſſis viris feminæ, & feminis viri formidandi ſunt hoſtes. Poetas nihil mirum eſt in feminas debachari, nam viris quoque non parcunt. Catoni Magno ſatis apud Liuium reſpondit L. Valerius, qui legem Oppiam iniquam mulieribus obtinuit abrogari. De criminibus nihil attinet diſputare: quando hæc eadem & multo peiora in noſtro ſexu reperiantur. Nec malarum exempla me mouent, aut antiquæ clades humano generi per mulieres illatæ. Namque ſi mulierum virorumque turpia facta repetere, & a primo proditore Cain vſque ad ſceleratiſſimum Iudam, & in hanc vſque

diem

diem ſceleratas vtriuſque ſexus actiones comparare voluerimus; innocentes reſpectu virorum feminas oſtendemus. Sed obſtant anguſtiæ temporis, indulgeo breuitati. Ad Philoſophos venio, quorum nullus (teſte Lactantio) ſic vixit vt ſcripſit. Quis fontem eorum ac verticem, & Apollinis teſtimonio ſapientiſſimum Socratem coniugio derrahentem æquis auribus audiet? cum Xantippe non contentus vna, duabus ſeſe vxoribus commiſcuerit. Melius quippe (me iudice) ſilerent obtrectatores feminarum, quam ſine fundameto loquerentur: qui dum Metelli auctoritate ſe iuuant, neſciunt illum doctorum virorum iudicio damnatum, vt qui nec vere, nec ad ſuadendum apte ſit orſus. Exiſtimauerunt enim prudentiores, contra potius orationem debuiſſe ſumi, vt nullas plerumque eſſe in matrimoniis moleſtias aſſeueraret, & ſi tamen accedere nonnunquam viderētur, paruas ac leues; facileſque eſſe toleratu diceret, maioribuſque eas emolumentis ac voluptatibus obliterari: eaſdemq; ipſas neque omnibus, neque naturæ vitio, ſed quorundam maritorum culpa & iniuſtitia euenire. Sed facio verbis modum quando res nota eſt, & viros bonos, & mulieres inueniri probas, ex quibus eſſe iuſta, ſancta & honeſtiſſima coniugia poſſint.

Nunc de bono matrimonij perpauca libanda ſunt, in quo tria mihi præcipue commendanda videntur, honeſta dignitas, grandis vtilitas, dulcis iucunditas, inſunt enim hæc omnia matrimonio, quæramus hæc tria. Illa meo iudicio digniora videntur quæ ſunt antiquiora, quæque præſtantiores inueniuntur auctores habere. Matrimonium vero & antiquiſſimum eſt, quippe quod in primis parentibus cœpit, ac nobiliſſimum habet auctorem, Deum patrem omnipotentem totamque Trinitatem, cum (teſte Hieronymo) matrimonium tunc ſit inſtitutum, cum dominus ait, *Creſcite & multiplicamini, & replete terram.* Neque enim, vt Athenienſes arbitrati ſunt, eorum vetuſtiſſimum Regem inuentorem nuptiarum dicimus eſſe Cecropem, quem propterea bimembrem figurauit antiquitas, quia primus omnium marem feminæ legitime coniunxit. Longe ante conditas Athenas in ipſo mundi naſcentis initio, non homo, ſed Deus; non creatura, ſed creator, rector & conditor orbis matrimonium conſecrauit. Cuius tanta dignitas eſt, vt ſemel coniunctum dirimi nequeat, dicente ſcriptura: *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Coniuncti namque diuino nutu creduntur, quicunque matrimonium rite contraxerunt. Hinc mater Eccleſia dux morum, magiſtra vitæ, nuntia veritatis, inter maxima ſacramenta, quibus vtitur veluti diuinitus reuelatis, matrimonium reuelauit. Hinc dominus & ſaluator Deus homo Chriſtus Ieſus & naſci ex nupta, & intereſſe nuptiis voluit, ac primo quod fertur patraſſe, miraculo coniugium honorare. Dignitatē tenemus: inueſtigemus vtilitatem: ſed hęc intellectu quam dictu facilior. Nam quæ res eſt, quæ domos, quæ ciuitates, quæ prouincias, quæ regna, quæ genus humanum conſeruat, niſi matrimonium? Quid ſunt aliud nuptiæ, niſi ſeminarium Reipublicæ? Quis familias iungit? quis gentes propagat? quis populis æternitatem niſi matrimonia largiuntur? Quæ pax, quæ fides, quæ charitas inter mortales eſſet, ſi more Platonis abſque legitimis nuptiis viueremus paſſim feminis abutentes? Omitto infinitas vtilitates, quas priuata domus ex matrimonijs elicit. Ad iocunditatem feſtino. Nunquid iocunditas in matrimonio reperitur? Ariſtoteles philoſophorum acutiſſimus non ſolum in Politicis, ſed in Ethicis quoque iocundam inter coniuges amicitiam eſſe teſtatur. Ab vrbe condita vſque ad D. ſiue (vt Tertulianus ait) vſque ad DC. ferè annos nullum diuortium interceſſit, tanta coniugiorum iocunditas fuit. An ſuauius quicquam, dulcius, iucundius eſſe poteſt illius vita, qui morigeram ac fœcundam ſortitus vxorem, ſi quando ex fori rumoribus, ex curiæ tædiis, ex Reip. laboribus domum ſe confert, veram conſolationem reperit, veram amatorem, diuinæ domus humanæque ſociam reperit, dulces liberos, ſibi matrique blandientes videt, quibus laborat, quibus congregat, quibus viuit, in quibus etiam poſt mortem victurus ſit. Non curabo teſtes humanos, vbi diuina intonuit auctoritas. *Propter hoc*, inquit oraculum Geneſis, *relinquet vir patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ & erunt duo in carne vna.* Magna vis delectationis, magna iocunditas, quæ duobus ex corporibus vnam carnem facit. Ariſtophanes in duobus corporibus vnam eſſe animam conſenſit. Sed hæc ſatis de bono matrimonij dicta. Iam poſtremo loco quales quantæque ſint perſonæ contrahentes intuendum eſt, præſentique concioni breuiſſime referēdum. Neq; enim de plebe ſunt, neq; de* fortuna, ſed de ſublimi celſoq; ſtatu, quæ contrahunt. Regius ſanguis & Imperatorius in coniugium venit. Attenuabitur rerum dignitas, ſe meis verbis perſonarum excellentiam conabor explicare; longe melius eas ipſas audiemus de ſe ſuiſq; meritis diſſerētes. Fingamus enim pręſentes qui nuptias celebraturi ſunt, loquatur de ſe regia virgo, loquatur & Cæſar, ſuaſq; dignitates enumerent: Dic tu Leonota quę nubis, quid dotis affers, quid expedibile tuum narras, quo pacto diuo Cęſari

complacuiſti? audire te cupimus, non ſine cauſa tantus te Princeps adamauit, audite proceres, audite omnes. Iam virgo loquitur. Ego, inquit Leonora, ex alta Portugaliæ domo ſum nata, ex antiquiſſima Regum ſtirpe, patre rege, matre regina, clariſſimum genus eſt meum, ſiue temporis vetuſtatem, ſiue maiorum geſta requiris, infinitis iam ſeculis ſanguis meus regnat; inuicta virtute progenitores fuere belli domique. Teſtis victoriarum eſt Hiſpania tota, in qua nullus eſt angulus, quem noſtri maiores armis non penetrauerint, ſiue dum Barbaros inſequuntur, ſiue dum Chriſtianos domo propulſant iniuſta bella mouentes. Recens adhuc eſt memoria claſſis illius, cum qua meus auus in Africam tranſiens felici magnoque prælio extuibauit Saracenos, vrbem captam expugnauit, ac noſtris fidelibus Coloniam deduxit, vbi adhuc inuitis frendentibuſque Barbaris ſalutiferæ crucis obiecta ſunt ſigna. Hæc eſt paterna hæreditas omni patrimonio præſtantior. Si melius eſt (vt inquit Sapiens) nomen bonum quam diuitiæ multæ. Fuerunt & genitori meo cum potentiſſimis Caſtellæ atque Angliæ Regibus conſanguinitatis ſtrictiſſima vincula. Idem vt erat fama potens, virtute potentior, amitam meam cordatiſſimam & ſapientiſſimam principem famoliſſimo Burgundiorum Duci in matrimonium collocauit. Sed accipe nunc maternam gloriam, duo mihi ex matre ſunt auunculi, Reges ambo. Sed qui reges? alter Nauarræ præſidet, virtute ac nomine clarus, alterum Archiregem melius appellauerim, cum non ſolum apud Hiſpanos, ſed apud Italos, Siculos, Sardos, Maioricos, Minoricos regna poſſideat. Prætereo vetuſtos domus Arragonum proceres in omne ſeculum fama colendos. Vnus nobis ad gloriam ſatis Alfonſus erit, cuius inuicta virtus, inſuperabilis conſtantia, nouercantem ſibi fortunam non ſolum vicit ſed amicam blandientemque reddidit. Quos portus, quas inſulas, quas terras, quas maris oras hic non armatus, non victor adiit? Quæ regio in terris Alfonſi nomẽ ignorat? Quis belli, quis pacis artes melius nouit? Quis ciuibus, quis peregrinis dilectior eſt? Quis noſtro ſeculo præter hunc vnum fauet ingeniis? quis iuſtior, quis liberalior, quis animo maiori regnat? An ſolus hic ex principatibus eſt, qui neque ſecundis rebus intumeſcit, neque deſtituitur aduerſis? verus fortunæ mitor & noſtri gloria ſeculi, qui non minori perſeuerantia Neapolim cepit, quam Græci duces Troiam expugnauerunt. Oſtendi tibi, domine, meam ex paterna maternaque domo non paruam gloriam. Quod ſi meam formam, meoſque mores noſſe cupis, malim alios de me loqui. Qua ſum tum facie, quæ ſtatura, quis lineamentis, oratores Cęſarei qui ante biennium me viderunt, non eſt putandum ſuo Principi retinuiſſe. Niſi placuiſſem, non eſſem prorogata. Ego inter matronas modeſtia & auctoritate graues ſum nutrita, nec puto me vlla ex parte vel à maioribus degeneraſſe, vel magiſtris diſplicuiſſe. Quibus ex rebus ſum (mihi videtur) ad nuptias nemo minime contemnenda: quæ paternis materniſque titulis illuſtrata, pudicitiam virginis, formam egregiam, probos mores, cum ingenti gloria mecum affero nobilitatiſſimæ domus. Audiuimus regiam virginem (vt mea fert opinio) dotes egregias afferentem: audiamus, ſi placet ſponſum. Dic tu Friderice, quibus rebus nuptias exornabis, vnde tibi regiam virginem poſtules, tam generoſam, tam formoſam, tot dotibus eminentem? Magnum eſſe oportet, quem tali matrimonio dignemur, attendite Præſules, adhibete aures viri præſtantes. Iam Cæſar, fateor, inquit, vera eſſe quæ ſponſa narrauit, maioraq; mihi de ſuo genere perſuadeo, quam dicta ſint, formam eius, quantum relatu didici, cõplector & amo: mores eius accepi regios eſſe, dignoſq; ſanguine ſuo. Cæterũ nec ego inglorius vxorem ducam. De meis motibus aliorum eſſe non meum iudicium volo: vixiſſe tamen me ſic hactenus arbitror, vt meis progenitoribus inferior videri non debeam. ſed malo de illis quam de me verba facere. Stirps mea vetuſtior eſt quam repeti poſsit, Ducalis, Regia, Imperatoria: ex qua viri fortes q̃ plurimi, bellicoſi Duces, iuſtiſsimi Reges, magnanimi Cæſares prodierunt. His Auſtria paruit, florentiſsima regio, cuius principatus & à Sabaudia in Pannoniam, & ab Illyrico in Burgundiam protenduntur. His Bohemiæ nobiliſſimum digniſſimum & aureum olim regnũ obediuit: ab his ferox vitoſaq; Polonia regnata eſt. Ab his ſeptem illæ populoſæ, latiſſimæ, & opulentiſſimæ Vngariæ ditiones gubernatæ fuerunt. Ab his Romanum Imperium, non ſine magna noſtræ familiæ laude, ſeculo adminiſtratum eſt. Ab his Ottacarus Rex diues ac potentiſſimus, qui ab Adriatico ſinu vſque ad Oceanum Septentrionalem, quidquid obuium fuerat, ſuæ ditioni ius faſque ſubegerat, ac Romano imperio inſultabat, Deo atque hominibus infeſtus, magno prælio victus, profligatus, atque occiſus eſt. Rodulphus noſtræ domus Princeps, qui primus in poſſeſſionem Auſtriæ venit, tantę moderationis famæque fuit, vt Romanorum creatus Imperator ſolo ſuæ virtutis nomine fregerit, quicunque per Germaniam aduerſus imperium res nouas moliebantur. Nec minor eo fuit Albertus prior, qui cum plerique Germaniæ Princi-

Leonora Luſitana elogium.

Friderici Auſtrii elogium.

Principes Adolphum ex domo de Naſſau imperare vellent, noſtramque domum calumnioſe præterirent, non eſt paſſus extra familiam Imperium eſſe, ſed bello indicto ad conſtitutam diem armatus venit, collatiſque ſignis in aciem prodiit, & atroci pugna vſurpatorem imperij vicit, fudit, occidit, ac domum Auſtriæ priſtinæ dignitati reſtituit. Tranſeo Fridericum Cæſarem, & auum meum Leopaldum, duo fulmina belli. Erneſtum qui me genuit, non laudabo: quamuis ſubditis dilectiſſimus eſſet, inimicis formidatiſſimus, patruus meus Albertus Cæſar, qui Bohemiam, Vngariam regnauit, non ſolum Huſſitas inflixit Hæreticos, ſed Turcorum rabiem Chriſtianis ceruicibus imminentem magna virtute compeſcuit. Non eſt otium modo referre, quæ mei maiores nunc pro Catholica fide, nunc pro Romano imperio tuendo, propagando terra marique geſſerint; nec narranti mihi dies ſufficeret. Cum Romanæ Reipublicæ curam ab annis iam trecentis noſtra domus habuerit, forſitan degeneraſſe nos hodie, ſoliſque titulis & imaginibus niti maiorum quiſpiam exiſtimauerit. Scimus quam miſerum eſt *alienæ incumbere famæ*:

Ne collapſa ruant ſubductis tecta columnis.

Dabimus igitur & aliquid noſtrum. Quatuor hodie ſumus in Auſtriæ domo, me natu maiorem Principes Electores Romano Imperio præfecerunt, cui annis iam vndecim lætantibus ſubditis præfui, parco de me plura dicere. Ladiſlaum patruelem, Alberti filium, Sigiſmundique Cæſaris ex filia nepotem, quem propter impuberem ætatem domi noſtræ gubernamus, & Bohemorum & Vngarorum cum plebs cum optimates ſuum Regem eſſe fatentur. Albertus frater inuictus armis Sueuiam Alſatiamque gubernat, Suuitenſis populi frenum metuſque. Sigiſmundus alter patruelis expectaræ indolis adoleſcens, Enum atque Atheſin regit; cuius ætatem quamuis facies prodit, tamen virtus ementitur. Noſtra ſunt hæc, ſine maioribus laudanda. Quis conſanguineos affineſque noſtros enumeret? Nulla Germaniæ domus illuſtris eſt, quæ noſtram familiam ſanguine non attingat.

Maiores noſtri ex Francia, ex Arragonia, ex Vngaria, ex Neapoli, ex Anglia, ex Polonia, ex omnibus Chriſtiani populi celſis domibus vxores duxere. Cum his ego prærogatiuis nuptiarum ſacris initiandus prodeo, qui cum domo Portugaliæ atque Arragonum matrimoninm contrahens non paruum regnum aut vnam prouinciam ſed Alemanniam, ingenti populorum, Principum, prælatorum multitudine redundantem, *Germania.* quin & Germaniam totam regnis grauidam, quæ Chriſtianitatis plus media parte complectitur, diues viris & armis, in affinitatem mecum adduco.

Acceepiſti Rex ampliſſime, quæ ſponſus & ſponſa dixerunt. Intellexerunt (vt arbitror) omnes qui adſunt præſentes, matrimonij dignitatem, quo certe neque nobilius, neque Chriſtianitati vtilius inter mortales vllum contrahi poteſt: quando & virtus virtuti, & nobilitas nobilitati, ac potentia potentiæ, & magna magnis, & ſumma ſummis adduntur: hinc Germanis Principibus, Hiſpanis inde proceribus in affinitatem, beneuolentiam, amicitiam occurrentibus. Ob quas res nihil aliud modo reſtat agendum, niſi vt de tanto bono, ſicut facimus, Diuinæ pietati, quæ omnia mouet, & tuæ maieſtati, quæ huius rei auctrix eſt, immortales gratias referamus, ſuperos omnes orantes, vt hoc matrimonium & contrahentibus ſecundum diuturnumque ſit, & Chriſtianæ Reipublicæ felix. Laus Deo Ieſu Chriſto.

ORATIO LEGATI CÆSAREI PRO CORONATIONE FRIDERICI Regis Romanorum, ad NICOLAVM V. *PP. cum petitione ad eundem, pro congregando Concilio generali.*

PATER beatiſſime, maxime Pontifex. Eum qui coram tua ſanctitate loquitur, non immerito commoueri, cum propter celſitudinem throni tui, quo nullus eſt in terris altior, *ANNO 1451.* tum propter ingenium tuū diuino dono aureum & omni doctrinarum genere fæcundū. In cuius præſentia qui verba facit, niſi iuxta præceptū Apoſtoli ſermonē habuerit ſale conditū, illius notā Piſonis incurrat, de quo ſcribit Hieronymus, qui cū loqui neſciret, tacere nō potuit. In hoc. n. orbis terræ primo maximoq; auditorio nō futiles & importuni locutores, ſed facundi oratores audiēdi ſunt, Vlyſſi pares, quem ſapienti facūdia præditū vocē ait Homerus non ex ore mittere, ſed ex pectore. Quibus ex rebus nihil mirandum eſſet, ſi nunc ego, cui nec ſententiæ ſuppetunt, nec verba quibus adiri tanta maieſtas debeat, ſic turbarer ac pal-

ac palletem, vt olim *Lugdunenſem Rhetor dicturus ad aram.* Sed adiicit animum mihi tuæ S. tis immenſa benignitas, atque indicibilis humanitas; quæ non ſolum magnos diſcretoſque viros, ſed humiles ac indoctos aure inoffenſa audire conſueuit: morilque ſemper huius ſacri conſiſtorij fuit, non tantum verba loquentis quantum mittẽtis perſonã exiſtimare. His accedit nobilis orationis materia, quæ dubium eſt petenti vtilior, an concedenti gratior ſit futura: cuius tanta honeſtas eſt, tãta vtilitas, vt abſq; oratoris adminiculo perſuadere ſe ipſam facile queat. De coronatione namque Cæſarea futurus eſt ſermo, quæ res ſemper maxima & honeſtiſſima fuit, poſtquam ſancta ſedes Apoſtolica Imperatoriam dignitatem ex Græcorum gente in perſona magnifici. Caroli M. trãſtulit ad Germanos. Cupiens enim ſereniſſimus & inuictiſſimus Princeps, diuus Cæſar Fridericus Romanorum Rex Auguſtus, tuæ S. ti obſequentiſſimus filius, more maiorum in hac vrbe Roma ſuæ coronationis ſolennia celebrare; hos præſtabiles viros, & me puſillum tuam clementiam iuſſit accedere, rogaturos atque obſecraturos, vt ingenti eius deſiderio, pio, iuſto atque honeſtiſſimo mos geratur. Namque ſi tua S. tas eius coronationi nauare operas voluerit, nihil morabitur Cæſari ſed aliis omnibus ſine dilatione ſuperatis tuam pręſentiam feſtinus adibit, quæ ſunt conſuetudinis faciet imperiales inſulas ex tua ſacra manu recipiet, feſtos dies lætamq; ſolennitatẽ tecum aget, de rebus Eccleſiæ atque imperij ſalubriter dirigendis, tuis conſiliis auſcultabit, teq; ſequetur: fauentibuſque denique ſuperis coronatus, alacer ac tibi plurimum obligatus in patriam reuertetur. Hæc eſt noſtræ legationis ſumma, ac totius orationis materia. Circa quam tria nobis videntur altius attingenda declarandaque eſſe, non vt tuæ S. tis mentem inſtruamus, cui nihil eſt dubium; ſed vt pleriſque ſatisfaciamus, qui noſtris expeditionibus admirari poſſent ſi nihil amplius dicemus. Primum eſt cur tantopere maieſtas Imperatoria coronam cupiat. Alterum cur tam diu hanc rem diſtulit. Tertium concedendum ne ſit quod de coronatione requiritur. Quibus abſolutis oratio modum haberet, niſi pauca referre oporteret, quæ apud Neapolin nuper egimus. Sed illis breuiter enarratis, & vnica precatiuncula pro Concilio generali ſubiecta, finem dicendi faciemus. Aggrediamur igitur quod primo quæſitum eſt, cur tam propenſe Regia maieſtas coronationem efflagitat. Quid vrget? Quid eſt quod tantum Principem exire paternam domum, magnis & ambiguis itineribus ſe committere graues ſubire ſumptus coronationis cauſa compellit? Tria ſunt B. P. quæ Cæſarem mouent, deuotio, conſuetudo, debitum. Poſſem complura in medium afferre, quibus religio noſtri Principis, & pietas ac deuotio in tuam S.tem tuumque prædeceſſorem hactenus non vulgariter patuerunt. Sed ſcienti omnia B. tuæ ſuperfluo narrarentur, & Regio culmini ea vulgari non placet, quæ pro ſui animi magnitudine minima cenſet. Nam etſi omni officio ac potius pietate erga Romanam Eccleſiam tuamque S.tem omnibus ſatisfaciat, deuotioni tamen ſuæ nunquam ſatisfacit. Ex hoc pietatis deuotioniſque fonte prorumpit tam propenſa coronationis cupido atque petitio. Arbitratur enim Regia ſublimitas opus eſſe diuinæ pietati acceptum, ſi quemadmodum in veteri teſtamento nunc Prophetæ, nunc ſummi Sacerdotes, nunc ſimul ambo inungebant, qui regeret Iſrael & Iudam; & ſic in tempore gratiæ nouaque lege Romani Pontifices Chriſtianos Imperatores inungant, atque his diademata largiantur, qui plebem Catholicam legibus tueantur & armis. Cuius rei non paruum ſignum eſſe videtur, quod ex Germanis Cæſaribus, qui per manus primi paſtoris inuncti Romæ coronatique ſunt, nullum comperimus violenta morte periiſſe: cum tamen ex Italis & Græcis Imperatoribus maxima pars, ſic in orbem obierint, vt verum eſſe firmauerint quod Satyrico carmine expreſſum eſt:

Ad generum Cereris ſine cæde & ſanguine pauci,
Deſcendunt Reges, & ſicca morte Tyranni.

Eſt itaque deuotio Cæſaris non paruis inſtructa firmataque rationibus, quæ coronationis inſignia poſcit. Sed hanc deuotionem vetus conſuetudo præmuniuit. Tria ſunt enim Romani imperij tempora, ex quo Iulius Cæſar rem populi vertit ad vnum, Italorum, Græcorum, Germanorum. Prætereo Berengarium & alios, qui apud Longobardos imperitarunt: neque enim tantum ditionis habuerunt tantumque iuris, vt Imperatoriæ dignitatis deberent titulis illuſtrari. Priores Imperatores contenti purpura perraro diadematibus vtebantur: habenteſque regiæ poteſtatis arbitrium, inuiſæ dignitatis nomen & inſignia poſtponebant, ne cum corona ſimul & Tarquinij ſuperbiam quaſi iure poſtliminij in vrbem reducere viderentur. Ex Græcis vero Cæſaribus non eſt dubium, quin pleroſque Conſtantinopolitani præſules coronis ornauerint. Ex qua re (ſicut ſcribit Otto Friſingenſis Antiſtes, non futilis auctor) vſque adeo Conſtantinopolitana ſedes intumuit, vt non

ſolum

ſolum Alexandriam, ſed Romanam quoque cathedram, vſque ad Phocam Cæſarem & Bonifacium Papam, contenderit antecedere. At poſtquam Germani Principes victis ac domitis Longobardis, qui Romanam Eccleſiam laceſſebant, imperare cœperunt; irrefragabilis conſuetudo coronationis inoleuit, quam ſeruare nunc Cæſarem permaxime decet. Cumque Germana nobilitas, ex Apoſtolicæ ſedis beneficentia, ſuaque diligentia & humilitate Imperatoriam dignitatem obtinuerit, quam Græci ſuperbia & ignauia ac forſitan hæreſi perdiderunt, nonſolum debitum, ſed neceſſarium eſſe videtur à Romano Pontifice coronam expetere, vt illi perpetua reddatur reuerentia, à quo præcipua recepta eſt eminentia. Cum nihil ex tota philoſophia ſit debitum, quam gratitudo. Ex quo fit vt non ſolum deuotione, ſed conſuetudine ac iure debito maieſtas Imperatoria coronam depoſcat. Coniungitur & hiſce cauſſis publicæ vtilitatis ratio. Multa enim inter nos ſimul conuenientes, tractari concludique poterunt Chriſtiano populo ſalubria; quæ per legatos inter abſentes difficile peragerentur. Abſoluta eſt iam prima quæſtio: & quid Cæſarem moueat diadema poſcere, ſatis intelligimus.

Videamus modo quamobrem coronatio tam diu protelata ſit. Duorum hic temporum, poſtquam Cæſar acceptauit imperium, habenda eſt ratio, alterum ſub Eugenio lapſum eſt: alterum te Pontifice. Optauit Cæſar coronam ſub Eugenio recipere, nec Eugenius erat auerſus: namque qui Sigiſmundi caput ornarat, Friderici quoque verticem gemmis & auro redimere percupidus erat, vt ſic duorum Cæſarum pater maximus diceretur, quod hactenus contigiſſe reperio nemini: Sed viguit illius tempore Eccleſiaſtica diuiſio, neutralitatiſque nouitas Germaniam occupauit: nec Cæſari, nec papæ ex vſu fuit, vt noſtri tem iam vetuſtam ac multis quæſtuoſam relinquere, ſed cum viciſſet perſeuerantia Cæſaris (quid enim perſeueranti non demum paret?) cumque reſtituta fuiſſet obedientia Eccleſiæ Romanæ, iamque tractandum de coronatione videretur, mox Eugenius diem clauſit, ſperatamque Cæſari coronationem ademit; atque ſic primum tempus ſine culpa refluxit. Neque ſecundum arguendum eſt, namque vt primum tua S.tas diui Petri cathedram aſcendit, miſſi ſunt oratores, qui te iuſſu Cæſaris in orbe Chriſtiano Pontificem Maximum ſalutarent, obedientiam tibi præberent. Sed cum ſpes eſſet te ſuadente quam celerrime Cæſarem aduentare; exorta extemplo ſæua belli tempeſtas, quæ non ſolum diuites Auſtriæ principatus, ſed Bauariam, Sueuiam, Franconiam, Rhenique florentiſſimas regiones, atque ipſum Chriſtianitatis cor, cædibus, rapinis, incendiis atque omni calamitatis genere vexauit, nobiliſſimos Principes & potentiſſimas ciuitates, dirâ, nouâ, inauditâ diſcordiarum feritate concuſſit. Ad quas res ſedandas neceſſarium fuit Imperatoriam maieſtatem in partibus Alemanniæ remanere: quia non tam diſpendioſa coronationis, quam pacis dilatio videbatur. Atque ſic coronationis ſolennitas dilata eſt. Cui iam dari opera poteſt; quando qui diſſidebant, omnes arbitrio Cæſaris pace facta ſe commiſerunt. Atque hoc ſatis de coronationis dilatione ſit dictum.

Nunc tertio loco penſandum eſt, quod Cæſar exquirit, tuæne ſit S.tis annuere. Plerique mortales ſi rem hanc ſuaſum veniſſent, omnes orationis neruos circa gloriam collocaſſent. Dixiſſent enim (vt arbitror) cum diuiſam Eccleſiam, Pater ſanctiſſime, multis magniſque curis ad vnionem redegeris, cum plurimas hæreſes extirpaueris, cum pacem inter Chriſti fideles ſummo ſtudio ſeruaueris, cum fana & Vrbis diſiecta mœnia grandi ſumptu reparaueris, cum patrimonium Eccleſiæ vndique direptum diſſipatumque vendicaueris, cum remiſſionis annum Chriſtiano populo dulciſſimum expectatiſſimumque conceſſeris; quid amplius ad cumulum tuæ gloriæ quærendum eſt, quam vt Cęſareo capiti coronam imponas? Tua eſt hæc gloria magis quam Cæſaris. Apoſtolicæ ſedis hic honor eſt, B. Petro hæc dignitas reſeruatur. Audi Cæſarem, fac quod petitur, ſic:

Semper honos nomenq; tuum, laudeſque manebunt.

Alii ad vtilitatem conuerſi (quæ plurimum ſuadet) ex omnibus rebus, dicerent; Quas ſanctiſſime Pater feciſti, quaſque facturus es, nulla poteſt, vtilior eſſe coronatione Cæſarea. Veniet ad te diuus Cęſar primus omnium Principum, te Patrem appellabit, tibi filium ſe præbebit, tuis manibus coronabitur, iuſiurandum præſtabit, Germaniam regnis grauidam, ingenti populorum; Principum ac Prælatorum multitudine abundantem, tibi & Apoſtolicæ ſedi beneuolam parentemque retinebit. Contemnat quicunque velit coronas, gemmas, aurum, purpuras, pomum, gladium, vnctionem, conſecrationem, ceremonias, pompas; is certe quamuis ſubagreſtis eſt, inficiari tamen non poteſt, quin tuę S.ti & Apoſtolicę maieſtati conducat, coronatum Cęſarem in amicitias fœduſque tuum eſſe receptum. Namque ſi vetera meminerimus, tunc Eccleſiam floruiſſe, tunc imperium viguiſſe conſtabit,

bit, eum Romani Pontifices atque Cæſares vnanimes extiterunt. Eſſent fortaſſe nonnulli, qui diuerſo calle procedentes, ſoliuſque boni & æqui iuribus vtentes, minime negandum dicerent moderno Principi, quod priſcis Cæſaribus vltro fuiſſet oblatum: ſeruandas eſſe conſuetudines; quod ſemel promiſſum eſſet, rebus immutatis minime violandum; benemeritum de Romana Eccleſia Cæſarem omnibus beneficiis atque honoribus cumulandum. At nos qua via incedemus? Illosne ſequi libet qui gloriæ cupiditatem ingerunt? nihil minus abſit a nobis initium * gentilitatis, quæ vt laudis animal is ac ventoſæ gloriæ mancipium niſi ad populares auras & inanes rumuſculos rectè facere nihil nouit. Nos qui Chriſtiani ſumus, ac non ſolum apud Chriſtianos agimus, ſed coram omnium Chriſtianorum capite, duce, magiſtro, rectoreque ſtamus, non Oratorem, qui dixit, *Honos alit artes, omneſque incendimur ad ſtudia gloriá*, ſed Apoſtolum potius imitari debemus, qui ait: *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Nec nos latet tuam S. tem diuina ſapientia præditam, Bonum ſolum non populari rumore ſed conſcientiæ veritate metiri. Quid igitur ab vtilitate arguemus? An ex debito, quia conſuetum, iuſtum, promiſſum? Equidem licet his potentiſſimis fundamentis ſuadere res ſoleat, non tamen hæc omnia relinquenda videntur. Fruſtra enim ſuaſibus vtitur, qui ſupplicat ſapienti. Non it ſuopte ingenio ſapiens, conceſſu an refutatu digna ſint quæ petuntur, nec verborum falli lenocinio poteſt. Nos igitur qui coram ſapientiſſimo Principe, coram prudentiſſimo orbis terræ ſenatu, coram luminibus & intellectu Mundi, coram tanta maieſtate, tanta doctrina, tanta rerum peritia ſermonem habemus, ſatis eſſe putamus nudis verbis Imperatoriæ ſublimitatis petitionem expoſuiſſe. Scimus enim, ſi recta petimus, nihil nobis negatum iri: ſin minus, faſcinare verbis ſummæ prudentiæ oculos, aut oratione verum peruertere non valemus. In hac igitur parte quæ tuæ S.tis examinanda iudicio eſt, nullas ſuaſiones adhibemus; ſed arbitrio tuo totum relinquimus, ex quo nec iuſta diffidimus obtinere, nec ſperamus iniuſta. Eſſet iam peroratum, beatiſſime Pater, niſi (vt ante diximus) in calce verborum iuſſi eſſemus adiungere. Alterum eſt vt de concilio generali, quid ſit Regis inde deſiderium, intelligas. Ambo hæc paucis abſoluemus.

*f. vitium.

Apud Neapolin conuenimus victorioſiſſimum Principem, Arrogonum atque Siciliæ Regem, & cum eo nepotis ſui Sereniſſimi Portugaliæ Regis Legatum. Cum hiſce diebus pluſculis in tractatu fuimus, ac demum inter maieſtatem Cæſaream & illuſtrem virginem Leonoram infantem Portugaliæ, Reginæ ſororem ſponſaliorum fœdera percuſſimus, matrimoniumque concluſimus, quo nec nobilius, nec potentius nec honorabilius, nec Chriſtianitati vtilius inter Chriſtianos vllum contrahi poteſt. Quando & nobilitas nobilitari, & virtus virtuti, & potentia potentiæ, & magna magnis, & ſumma ſummis addita ſunt: hinc Germanis Principibus, inde Hiſpanis proceribus in affinitatem, beneuolentiam, amicitiamque concurrentibus. Quod idcirco tuæ S. narramus, vt qui contrahendum coniugum hoc ſciebas, iam contractum eſſe, vt patrem decet, cum filio læteris.

Sed venio ad ſecundum, quod addere promiſi, idque finem orationi præbebit. Quæ hactenus dicta ſunt, Beatiſſime Pater, commiſit nobis Imperatoria maieſtas, priuſquam à ſuo ex conſpectu recederemus: quæ nunc dicturi ſumus, per nouas & vrgentes literas in mandatis accepimus. Ea nec parua, nec contemnenda ſunt ſed digna tuis auribus, & hoc ſacerrimo cœtu. De Concilio namque generali, deque loco conuentus habendi dicendum eſt nobis, ex quibus rebus magna poteſt vtilitas redundare. Licet enim ſub te vero capite, veroque Ieſu Chriſti vicario vnita ſit Eccleſia, plurima tamen ſunt, propter quæ neceſſaria videtur conuentio Epiſcoporum generalis. Diſſident Chriſtiani Principes quam multi: concordia quærenda eſt. Labaſcunt cleri & populi mores: inueſtiganda modeſtia, oppreſſam Eccleſiam quamplurimi laceſſunt: recuperanda libertas. Ad quas res licet tua ſatis ſit auctoritas, non tamen executio ſine conuentu Prælatorum, conſenſuſque Principum facile poteſt haberi. Cupit igitur generale concilium Cæſar vt hæc fiant. Sed quod generale concilium? Verum generale concilium, non abortiuum, non adulterinum, non contentioſum, non ambitioſum. Concilium in quo minora membra maioribus pareant, in quo nullum ſit membrum, quod ſuo capiti non conſentiat. Concilium (inquam) quod non de clauibus ſummi paſtoris diſputet, ſed pro communi vtilitate inuigilet. Summa eſt Romani præſulis auctoritas; quid attinet diſputare? Omnis poteſtas Eccleſiæ à Chriſto principe per Romanum Pontificem veluti caput in cætera myſtica corporis membra deriuatur, atque diffunditur. Hæc profeſſio Cæſaris, hæc fides eſt, Euangelio credit, & oraculis Ieſu Chriſti: ſcit Petro & ſucceſſoribus ſuis dictum eſſe à domino: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram*

tram ædificabo [illegible]cſiam meam. & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam: & tibi dabo claues regni cælorum; & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cælis: & tu vocaberis Cephas. Paſce oues meas, & duc in altum rete, & eiuſmodi, quibus referti ſunt Euangeliorum codices. Vltra quem quiſquis alium quærit, tenebras quærit, non lucem; ſtultior eo qui aperto feruentique Sole commentitium lumen accendit. Cæterum quia maieſtas Imperatoria non ad potentiam exercendam, ſed ad fidem tuendam, communeque bonumque promouendum, tibique aſſiſtendum intereſſe decreuit; coronam prius accipere cupit, quàm Concilium conuocetur: indici antequam coronetur, neque petit, neque ſuadet, neque gratum haberet. Expedit enim admodum rebus agendis coronarum Cæſarem ac tibi iuratum in Concilio penès te ſedere, tibi aſſiſtere, tuiſque decretis fauorem impendere. Cumque ſit Cęſar aduocatus Eccleſię, protector, defenſor, adiutor, ac nullibi melius officium ſuum quàm in prouincia ſibi parente valeat exercere, locum celebrandi Synodi in Alemania ſub Romano Imperio petit: in alia Prouincia nec poteſt, nec intendit conſenſum prębere. Eſt enim Alemania locus ex tota Chriſtianitate commodior: in qua (ſi quis rectè proſpexerit) intra Rhenum & Auſtriam, Chriſtianitatis vmbilicum ad centrum reperies: vbi exiuit ad Occidentem; ſunt Hiſpani: ad Orientem, Gręci; ad Septentrionem, Noruvegii; ad Meridiem, vltimi Sicilię populi. Cumque iam Gręci in his quę fidei ſunt cum Latina Eccleſia ſapiant, oportet & his locum concilii conuenientem nominare: fouendi enim iam ſunt, & omni fauore amplexandi. At hi ad Alemaniæ partes per Vngariam breuem habent & facilem tranſitum. Vrbes præterea in Alemania ſunt ampliſſimæ, & ſplendidiſſimæ, manſiones accommodæ, victui neceſſaria comparatu facilia, pax optima, pulcherrima quies, dulciſſima libertas, ſaluberrimus aer, Principes ac populi promiſſorum ac iuſti tenaces, mori quam deierare aut fallere malunt: nemo eſt qui de loco Alemaniæ iure conqueri poſſit. Nam qui medium Chriſtianitatis & tot commoditates Alemaniæ dedit Deus, is quoque velle videtur, vt ibi noſtro tempore generale concilium celebretur. Habes, Sanctiſſime Pater, quæ ſit petitio Cæſaris: nobis & admodum iuſta videtur, & vtilis; Namque ſi pacem inter Chriſti fideles componere, ſi frugilitatem bonoſque mores ſerere, ſi libertatem Eccleſiaſticam vendicare, ſi partam vnionem ſeruare cupis (vt certiſſimi ſumus) generale concilium non alibi conuocabis, quàm eo in loco in quo tibi Cæſar & poſſit & velit aſſiſtere: Pleraque alia, cum tuæ ſanctitati libuerit, ſermonis arbitris referemus.

ORATIO SVASORIA AD NICOLAVM V. PP. *vt Cæſarem Fridericum in Turcos paſſagium parantem, modis omnibus adiuuare velit.*

MOYSES Vir Dei, Beatiſſime pater, maxime Pontifex, cum ſibi ſucceſſorem ordinaret Ioſue filium Nun, diuinam vocem ad ſe dicentem audiuit; *Pro hoc ſi quid agendum erit, Eleazar ſacerdos conſulet Dominum. Ad verbum eius egredietur & ingredietur ipſe, & omnes filii Iſrael cum eo, & cætera multitudo.* Quibus verbis non populi ſolum, ſed Reges & Principes admonentur, magnis in rebus ſummi ſacerdotis & conſilium quærere, & imperium ſequi. Quod poſtmodum & in nouo Teſtamento, & in tempore gratiæ multis exemplis & auctoritatibus eſt firmatum: ſicut & Conſtantini M. & Theodoſii & Iuſtiniani, & aliorum Chriſtianorum Cæſarum geſta teſtantur. Eamque ob cauſam cupidus atque au[illegible]ſſimus Cæſar, dominus Fridericus Romanorum Imperator, Auguſtus, filius tuus obſequentiſſimus, ſuo tempore aduerſus impios Mahometi cultores generale paſſagium fieri, atque ein illud ſuum ſtudium, ſuaſque curas omnes conuertere; te prius magni Dei vicarium, Chriſtianæ plebis ſacratum, religionis magnum caput, perfectum ducem, optimum rectorem, veracem magiſtrum conſulendum & audiendum, ſequendum cenſuit; cuius prouidentia noſcere, auctoritas monere, poteſtas cogere poteſt, quid ſit agendum. Venit igitur ad te [illegible] Cæſar ſuper vniuerſali paſſagio cum tua Beatitudine locuturus. Coronatus enim iam triplici corona, eiuſque regni tua beneficentia Rex confirmatus, cuius potentiam Daniel ferro comparauit, cuius limites ſolus claudit Oceanus, cuius fundator Romulus, confirmator Iulius, ampliator Auguſtus, approbator dominus IESVS fuit; cuius auctoritas in terris, niſi tuæ, cedit nulli; cuius officium eſt ANNO 1451.

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Quid aliud cogitet quam Paſſagium, per quod & Chriſtiani fortiores, & inimici nominis Chriſti redduntur imbecilliores. Princeps (vt inquit Sapiens) quæ ſunt digna Principe cogitabit. Reges apud Medos (vt Herodotus inquit) apud omnes (vt Cicero ſenſit) iuſtitiæ fruendæ cauſa creati ſunt, velut iniuriarum propulſatores. Qui ſi Platoni auſcultare voluerint, ceteriſque Philoſophis recta monentibus obedire, procurationem Reip. non ad ſuam, ſed ad eorum qui ſibi commiſſi ſunt, vtilitatem gerere debent. Atque hoc eſt quod de Paſſagio Cæſarem & ſollicitum & anxium facit. Super qua re dicturus ego, quæ ſua mihi Maieſtas imperat, orationem meam in tres partes diuidam. In prima dicam quid ſit Paſſagium, quod quæritur: In ſecunda, cur petatur: In tertia, facile ne Paſſagium fructuoſumque ſit futurum. Quibus in rebus ſi longior oratio fuerit, cum rerum magnitudine comparetur; ſic fortaſſe breuior videbitur. Ero tamen reuera breuis, quoniam (Ennodio teſte) *ſola breuitas commendat indoctos.* Sed iam primum abſoluamus.

Paſſagiū. Paſſagii vocabulo nihil aliud deſignamus, quam expeditionem militarem numeroſiſſimam aduerſus infideles per Chriſtianos indictam, quam ſi ſequuntur cruce ſignati, plenariam peccatorum remiſſionem merentur, appellaturque Paſſagium ſermone Italico, quaſi tranſitus. Nam ſicut aues quædam gregatim certis anni temporibus de regione in regionem tranſeunt, dicunturque *Paſſagium facere*; ſic & Chriſtiani nonnunquam ſumptis armis turmatim incedentes, atque in hoſtes fidei ex Apoſtolicæ ſedis iuſſu proſilentes, & viſi & dicti ſunt Paſſagium habuiſſe: neque verum Paſſagium videri poteſt, niſi multorum fuerit populorum, qui migrare magis nouas ſedes quęſituri, quam bellaturi videantur, ſicut Cimbrorum in Italiam inundatio, ac Gottorum & Hunnorum excurſio. Habemus quid ſit Paſſagium, nunc cur petatur exponamus. Tria ſunt quæ Cæſarem Paſſagii cupidum reddunt, commiſeratio, vtilitas, atque honeſtas rei. Vnde vero commiſeratio prodeat, paucis aduerte docebo. *Quis infirmatur,* (inquit Apoſtolus) *& ego non infirmor?* quis videt afflictos & non affligitur? cuius pectus adeo durum eſt, vt dolentibus non condoleat? gementibus non congemat, triſtantibus non contriſtetur? Cæſar quidem poſtquam diſcretionis attigit annos, cępitque noſcere fidei ſacramenta; mox religionis induit zelum, cæpitque rebus omnibus Diuini cultus augmentum præponere, quod ſibi & ſuæ naturæ bonitas, & nobilitas ſanguinis ſuadebat. Nam domus Auſtriæ Principes (inter quos plures Reges & Imperatores floruerunt) tunc ſibi proſpere ſuccedere ſperauerunt, cum diuino numini bene atque conſtanter famulati fuiſſent. Quorum veſtigia Fridericus ſequutus, defunctis parentibus, quam primū tutelam exiuit, vt locum videret in quo noſtra redemptio celebrata eſt, adhuc adoleſcens trans mare nauigauit, contempſitque pelagus, *Paleſtina.* *digitis à morte remotus quatuor aut ſeptem*, inſpexit locum vbi natus Saluator noſter Chriſtus, vbi poſitus eſt in præſepio, vbi præſentatus in templo, vbi baptizatus, vbi tentatus, vbi prædicauit, vbi Lazarum ſuſcitauit, vbi cœnauit, vbi captus, vbi deriſus, vbi iudicatus, vbi crucifixus, vbi ſepultus eſt, & vnde aſcendit in cœlum. Quid multa dicam? Oſculatus eſt Cæſar terram, vbi fuerunt pedes eius qui nos redemit. Sed quo tunc animo fuiſſe arbitraris, cum ſpurios illic Saracenos, immundos, horridos dominari videret, ſanctiſſima loca poſſidentes? Quid aliud dicere poterat, niſi Propheticum illud: *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum, poſuerunt Ieruſalem in pomorum cuſtodiam?* Et iterum: *Quomodo ſedet ſola? ciuitas plena populo facta eſt vidua, domina gentium, princeps prouinciarum eſt ſub tributo.* Proh dolor! quantum vrgebat angebatque Cæſarem illius ciuitatis oppreſſio, & illorum qui ſunt trans mare Chriſtianorum conculcatio. *Græcia.* Sed quid Græcia, literarum mater, inuentrix legum, cultrix morum, & omnium bonarum artium magiſtra? quem non miſereat gentis illius afflictæ, oppreſſæ, peſſumdatæ? cuius imperium non ſub Alexandro Macedone ſolum, ſuiſque ſucceſſoribus, ſed ſub Athenienſib. Thebanis ac Lacedæmoniis olim & florentiſſimum & potentiſſimum fuit, nunc vilibus effeminatis Turcis ſeruire coacta eſt? Quid regnum illud *Vngaria.* Vngariæ nobiliſſimum, *Terra antiqua, potens armis atque vbere gleba?* Heu quanta paſſi ſunt Vngari diebus noſtris? qui dum noſtrum ſeruant ſanguinem, fundunt ſuum; quorum pectora noſtri ſunt muri. Obligamur certe omnes Chriſtiani Vngaricæ genti, qui pro nobis mortificantur tota die, & facti ſunt ſicut oues occiſionis. Eccum tibi præſentem illorum Regem puerum, pupillum, orphanum Ladislaum, nobiliſsimam Regum & Imperatorum prolem, qui ſuo regno ſuiſque ſubditis poſtulat auxilium; vtinam tam Sanctitatem tuam quam Cæſarem ſuæ preces, ſuę lachrymę moueant. Nam illi genti poſtulat auxilium, quę ſuis armis toti populo Chriſtiano affert pręſidium. Accedit & aliarū calamitas prouinciarum; Maſſagetæ & Scytharum quam plures populi, Liuoniam vexant; Mauri impe-

imperium Hiſpaniarum occupanr, regnum Ciliciam, maris inſulas Cyprum, Rhodum, Cretam, Siciliam, quin & ipſa Italiæ littora Barbarorum ſępe claſſes inuadunt, aſportantq; Chriſtianos. O noſtrā maximam negligentiam! O tempora, O mores: dum gentiles fuerunt Cæſares, & Idolorum cultores, augebaturindies credentium numerus: nunc dum Chriſtiani ſunt Imperatores, Reges, Duces; Chriſtianitas minuitur, cultus Chriſti, qui rotum ferè orbem compleuerat, in angulum Europæ redactus eſt. Africam & Aſiam amiſimus, Europa quoq; conculcamur. cur hoc? refrixit ardor, tepuit charitas. Proh pudor! maior eſt Sarracenorum ardor in ſua perfidia, quam noſter in fide zelus. Cernimus Chriſtianorum iniurias, & tacemus; opprimitur, iugulatur noſtra religio, & auertimus oculos. Sed alius eſt Cæſaris animus aliamq; tuam mentem eſſe arbitratur. Nam qui non defendit oppreſſos, neq; obſiſtit, ſi poteſt, iniuriæ tam eſt in vitio (ſicut Philoſopho placet) quam ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat. quod ne tibi, ne ve ſibi quiſquam imputet, Paſſagiū expetit. In quo magnam vtilitatem eſſe intelligit ſubuenire laborantib. Vngaris, liberare Græcos à ſeruitute, propagare diuinum cultum, ſanctam terram ex manibus imputorum vendicare, monſtrumq; illud & abominabile idolum Mahometi exterminare. Vnde placētes Deo immarceſcibilem cœleſtis regni coronam adipiſcantur: En maximam vtilitatem; ſed non eſt vera vtilitas, honeſtatis expers. Maiores noſtri iuſtum bellum gerere, honeſtam rem cenſebant. Erat autem belli æquitas ſanctiſſimi ſenatus populi Romani iure perſcripta; denunciataq; bella & indicta iuſta putabant: in quibus qui viriliter pugnauiſſent, non vincentes ſolum, ſed occumbentes honore dignos, glorioſoſque iudicabant. Quid de hoc bello dicemus, quod non terrenus homo, ſed diuus Imperator indicit? in quo non Imperii ſed Diuini cultus propagatio quæritur, in quo fides Catholica defenditur, & honor Saluatoris noſtri: qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualē Deo. ſed formā ſerui accipiens exinaniuit ſe ipſum, factus obediens vſq; ad mortem, mortem autem Crucis, vt nos ex Diabolica ſeruitute redimeret. Et tumet aduerſarius eius Mahometus; inflatur, cornua erigit: & nos quieſcimus? an non arma pro Chriſto ſumemus, qui pro nobis ſumpſit humanitatem? Maxima eſſet ingratitudo noſtra, ſi non ad incertam mortem pro Chriſto iremus, qui certam pro nobis tulit: ſi non illi vitā offerremus, à quo ſuſcepimus. En bellū honeſtiſſimū, in quo patris, in quo domini, in quo magni Dei noſtri cauſam tuemur: in quo qui vitam temporalem amittit, adquirit æternam, & famā clari nominis adipiſcitur ſempiternā. Quid plura, tantum abeſt vt non ſit glorioſum pugnare pro fide, vt infame fœdumq; ſit nō pugnare, quando neceſſitas vrget, ſicut iā graſſantib. vndiq; in fratres noſtros Sarracenis, & nomen Chriſti magna vi, crudelitate, atq; immanitate proſequentibus. Et tantum de ſecunda parte ſit dictum, in qua cur Paſſagium peteretur, monſtrandum fuit.

Supereſt nunc de poſſibilitate congregandi paſſagii, deque ſpe fructus dicere. Plurimi ſunt, Beatiſſime Pater, qui cùm nominari paſſagiū audiunt, *Ecce vetus ſomniū*, inquiūt, *vetus deliramentū, inanes fabulas.* Verùm Vrbanus anteceſſor tuus, cū vexatetur à paganis Orientalis Eccleſi. Sarracenīq; Ieruſalē conculcarent, motus Alexii, qui Cōſtantinopolin tenebat, & aliorum Chriſtianorū qui ſub tributo Turcorum vitā agebant, precib. grati & laborioſo itinere in Galliā profectus, maximū exercitum cōgregauit, atq; hominū 300000. (vt Otto Friſingenſis ſcribit, nō futilis auctor) in Gręciā, Aſiā, Syriamq; tranſmiſit, quib. nullæ Sarracenorum vires obſiſtere valuerunt, quin & Antiochiam expugnarent, & Ieroſolymā obtinerent. Vnde adhuc Vrbani qui conuocauit Paſſagium, & Gotfridi Bullionenſis qui duxit, illuſtre nomē habetur. Sed penſemus, ſi hodie ſpes bona poſſit haberi Paſſagii? Quoniā nemo ſciēs impoſſibilia tentat, neq; aggreditur quiſquā quod aſſequi deſperat: magnū facinus ſpes nutrit. quid hic reſpondemus? Duo conſideranda ſunt, vnum, An Chriſtiani facilè poſſint in Paſſagium trahi; alterum, An inchoato Paſſagio ſpes ſit magna vincendi. Nam quamuis omnium bellorum dubius ſit exitus, nunquā tamen cōmittendum eſt prælium ſine ſpe quadā & argumento victoriæ, ne (ſicut Octauianus Cæſar prouerbium habebat) aureo piſcari hamo videamur, in quo maior damni quā lucri ratio poſſit haberi. Difficile ergo primum videtur Chriſtianos, qui ſunt inter ſe diſcordes, apertiſq; flagrant odiis; in vnam Paſſagii ſententiā ducere. Sed quod multi putant obſtare Paſſagio, ſapientia Cæſaris cōducere iudicat. Nam ſi pax Chriſtianos haberet, in caſſum quietos Principes atq; otio torpentes populos excitaremus, neq; vtiles bello manus inuenirētur, timerēt mortē, ferrum, neque ſignum neq; tubam ferre poſſent. Nunc verò exercitato bellis populo vltrò ſe offerent. Facilius ex bello vocatur in bellū, quā ex otio miles. *Bonum eſt viro* (ſicut Propheta teſtatur) *cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua.* Quis Chriſtianorum eſt, poſtquam pugnare oportet, qui non potius in Turcos quàm in Chriſtianos ſtringere gladium velit? *Vrbanus P.P.*

placebit omnibus arma in Saracenos vertere, patriam vt quietam relinquant, & fortaſſe vnica pacandi Chriſtianos via eſt conuocatio Paſſagii. Martiales enim & feroces Europæ populi neſcientes quieſcere, niſi aduerſus exteros prælientur, in ſe manus vertunt. Qua ratione ductus olim Cato exſcindi Carthaginem diſſuadebat, ne pacem habentes in circuitu Romani in ſeſe ruerent, ſicut & Reges Iſrael victis hoſtibus mutuis cecidere vulneribus. Iam pacem ergo vt habeant Chriſtiani, bellum in exteros eſt transferendum: ad quã rem neq; Germanorum illuſtris animus, neque cor nobile Gallicæ gentis, neq; mens ſublimis Hiſpanorum, neque honeſti cupidus Italorum deerit ſpiritus. Omnes quod tua iubebit Sanctitas, conſtanti animo exequentur. Quis dubitet fieri poſſe Paſſagiũ, quod Romani pontificis auctoritate decretum, & Imperatoris mandato fuerit conuocatum. Videor videre rem perfectam, nec me dubium habet vllum, ſi tu verbum appones, Cæſar adiicit manum. Nam ſi quis obedire neglexerit, vel tuis iuſſibus, vel Cæſaris Imperio compelletur. Sed dicet fortaſſe quiſpiam, quod Bracius quamuis hoſtis Eccleſiæ, aliquando tamen vir ſenatus, frequenti ſermone vſurpare ſolebat, *Tribus potiſſime rebus indigere bellum, & inter hæc tria vnum eſſe pecuniam.* Vbi ergo corrademus aurum ad tantum & tam longinquum bellum neceſſarium? Sunt & modi in promptu quibus inueniemus argentum, quos vulgate non expedit. Illud dicere poſſum, ciuitates quæ ob eam cauſſam bella ſuſcipiunt, vt ſine iniuria in pace viuant, libenter Paſſagii contribuant curas, vt pacem nihil inſidiatũ habentem conſequi poſſint. Nõ erit ergo difficile conuocare paſſagiũ, nec rurſus ſpes magna victoriæ deerit. Nouit Maieſtas Imperatoria Turcorũ, Aſſyriorum, Ægyptiorum gentem; imbelles, inermes, effeminati ſunt, neq; animo neque conſilio Martiales. Salmacidæ erunt ſpolia, ſine ſudore & ſanguine. Quis tunicatos mitratoſque Turcos, aut braccatos timeat Ægyptiacos? quos Arſaces ad Ezechiam Regem loquens, baculo arundineo confractoq; comparauit. Quod ſi aliquando noſtri exercitus victi ab eis ſunt, neq; viribus, neq; rei militaris peritiæ, ſed numeroſitati hoſtium aſcribendum eſt: quoniam ſi Chriſtianorũ copiæ tot fuerint, vt opprimi à Sarracenorum multitudine nequeant, (quod paſſagij nomen expoſcit) certa in manibus erit victoria, ſicut priſca exempla nos inſtruunt. Iuuabunt & diuiſiones eorum, & odia quæ cum Tartaris habent aſſidua certamina; iuuabit & gentis illius deſperatio. Nam Mahometum, cui maxime credunt, ſectam ſuam in octingentos vſq; annos augendam, exinde diminuendam aſtruunt prophetaſſe; qui ſub Heraclio Cæſare malignari occepit, poſtquam ſupputantur anni quadraginta & octingenti: & hoc Turcos admodum terrítat, Chriſtianos eleuat. Nam etſi falſus propheta Mahometus eſt, non eſt tamen falſum vaticinium exiſtimandum, quod Ieremiæ ſacris ſermonibus conſonum eſſe videmus: dum L. capite libri ſui, quaſi tuam Sanctitatem ac Cæſarem adhortatus; *Nolite tacere ſuper iniquitates eius, quoniam tempus vltionis eſt; Dominus viciſſitudinem ipſe retribuet ei.* Poſſem ad hanc rem plura deducere; ſed neque doctiſſimis tuis auribus, neq; reuerendiſſimis ſapientiſſimiſque Patribus, qui aſſident, danda ſunt verba. Satis eſt nobis abſoluiſſe, qui promiſimus, quæ Cæſarea ſublimitatio me dicturũ voluit. Intellexiſti deſideriũ ſuum, ſanctum propoſitum, integram Cæſaris mentem intueris: totum tamen & conſilio & iudicio tuo relinquitur. Cæſar cum eſſet hac vice apud tuam Beatitudinem noluit hanc rem intactam relinquere, quæ ſibi ab ineunte adoleſcentia ſemper cordi fuit. Alius fortaſſe aut generale concilium petiuiſſet, aut reformationis decreta, aut aliud quippiã: Cæſari ſuſcepta ex tua ſacra manu Imperiali corona nihil antiquius viſum eſt, quam de Paſſagio tecum agere. Quod ſi fortaſſe prima fronde arduum videatur, nihil eſt tamen tam difficile, quod quærendo non fiat facile. Virtus circa difficile operatur; aſperis in rebus & vir noſcitur, & gloria quæritur. Quæ magno animo & fortiter excellenterq; geruntur, neſcio quomodo pleniori bucca laudare ſolemus. Clari & illuſtres ſunt tituli tui, Beatiſſime præſul, qui Vnionem feceris, Iubilæum indulſeris, Cæſarem coronaueris: Paſſagii tamen titulus & dignior, & diuturnior omnibus erit; quem ne ſucceſſori relinquas, & Cæſarea ſublimitas, & omnis Chriſtianitas orat. Et tibi iam coronato Cæſare, quamuis multa incumbant, nihil tamen eſt de quo vel vtilius agere, vel glorioſius quam de Paſſigio valeas.

Bracius.

Mahometi vaticinium.

THADEI QVIRINI, PATRICII VENETI, AD FRIdericum III. Rom. Imp. nomine ſuæ Reipublicæ, Oratio gratulatoria.

CVM multa ſint, glorioſiſſime Cæſar Auguſte, quæ ab immortali Deo noſtra Reſp. ſummis aſſiduiſque precib. ac votis ſibi dari optaſſet, nihil profectò maius, nihil optabilius ei contingere poſſe exiſtimauit, nihil ardentius expetiuit, quàm vt tu & Auguſtiſſima Im-

ma Imperatrix vxor tua eam inuiſeretis, & veſtri nominis ſplendore ornare ac illuſtrare dignaremini. Dici enim non poteſt, quantopere non modò ſenatus ipſe ac Princeps, ſed omnis ſexus, omnes ordines vos intueri, ſuſcipere, cum cultu & obſeruantia proſequi concupiſcat, vt ad declarandam animi lætitiam non ſatis vultus, nō oculi, non notæ ſufficiant vires. Nam cum ſuapte natura noſtra Reſp. omne hominum genus, tum imprimis Principes & Reges munificentia, humanitate & amore proſequuta ſit; vos qui principum principes & Chriſtiani nominis ſplendor eſtis, quibus honoribus, quibus lætitiæ ſignis, quibus humanitatis & munificentiæ modis proſequetur, complectetur, extollet? Quod cum ita ſit, sereniſſime Imperator, quo gaudio, qua lætitia aduentum hunc veſtrum expectaſſe nos exiſtimatis? qui honores, quæ dona, quæ munera Principum, Regum, populorum cum hoc noſtro ſtudio comparari poſſunt? Nam ſi ſuperioribus temporibus, prima illa tua ætate (quod meminiſſe debes) libentiſſimè te vidimus, cum in Syriam euntem omni indulgentia & honore proſequuti ſumus; quo ſtudio videndi tui ciuitatem flagrare exiſtimas, cum eundem te inſignibus Imperii ornatum ac condecoratum, & tanta affinitate auctum, Principem Chriſtianæ religionis, ac defenſorem huius noſtræ ciuitatis à ſtirpe antiquiſſima amiciſſimum, non ſolum viſura, ſed etiam acceptura ſit. Sed cum omnibus de cauſis noſtra ciuitas merito exultet, ac lætitia diffluat, (auide enim, quæ ſumma ſunt, ab omnibus expectantur: nihil autem maius humanis in rebus tua Maieſtate omnes exiſtimant:) cum verò nulla re tantopore commouetur ac ſtudio tui incenditur, quā quod ſummam tuam ergo Remp. noſtram voluntatem ac propenſiſſimum ſtudium recognoſcit. Vidit enim ac intelligit, inuictiſſime Cæſar, te cætera Italiæ loca, vrbes, regiones neceſſariò acceſſiſſe in hanc tantum Vrbem ſtudioſè ac libenter diuertiſſe: & cum alia via in patriam redire poſſes, indignum vetere neceſſitudine & antiquiſſima amicitia exiſtimaſſe, conſpectus ac regiæ Maieſtatis tuæ fructum, quem libenter omnibus impartiſſes, illis potiſſimum denegare, qui laudis, decoris, honoris, gloriæ, magnitudinis, amplitudinis, maieſtatis tuæ cupidi fautores ſemper extitiſſent. Quod quidem tuum erga Remp. noſtram ſtudium, animum, voluntatem quanti cum ab omnibus, tum verò à Senatu atq; ipſo Principe fieri putas? Deum quendam mihi crede è cœlo hodie delapſum & ad ſe demiſſum noſtra Reſp. arbitratur. Quid quod auguſtiſſimam vxorem tuam, quam tecum per ea quæ adieras Italiæ loca ſemper duxiſti, ſeparatim ad nos præmittere ſtuduiſti. Quod illud & quantum amoris, fidei erga nos ſignum? Maiorum tuorum conſtantiæ, beneuolentiæ, fidei erga hanc Remp. permulta monumentis atque animis noſtris ſigna & documenta repoſita & conſignata habemus: ſed hoc certè maximum, quo cætera confirmata ſunt, quod quos principes tui in Italiam aduentus exceptores habuiſti, eoſdem gloriæ, ſplendoris, ornamentorum tuorum, & conſummatę felicitatis ſpectatores, & congratulatores poſtremos eſſe voluiſti. Huius igitur communis gaudii & publicę lętitię nuntii ex ſenatorum numero xx. ad Imperatoriam Maieſtatem tuam pręmiſſi ſumus, tibique & fortunę ac ſerenitati tuę non ſolum pro confirmato & aucto Imperio publicè congratulamur, ſed omni laude proſequendum putamus. Quod enim ſeculum, quę poſteritas non celebrabit, non recordabitur Fridericum tertium Imperatorem maximum ita in Italiam deſcendiſſe, vt cum omnis Italia diſcordia & bello flagraret, adeo tranquillè, adeo quietè atq; amicè ab omnibus populis, Principibus, Regibus acceptaretur, vt non Rex externę gentis ac nationis, ſed eiuſdem regionis dominus, & quodammodo communis quidam omnium gubernator ac rector charus acceptuſq; veniſſe videretur? Atque hoc non eò dico, quod non ita fieri debuerit (nam Imperium Romanum tuum eſt, aut quorum maiores tui, aut tu eſſe voluiſti) ſed quod raro ſuperioribus temporibus, memoria certè noſtra & parentum noſtrorum nunquam accidit. Nam ceteri Reges cum in Italiam veniſſent exercitu adducto aut quaſi hoſtes eam diripuerunt atque incenderunt, aut diſcordia flagrantib. rebus cum alteri parti ſe adiunxiſſent, ſeditionem potius in Italiam attuliſſe quàm communi otio & Imperii ſaluti conſuluiſſe viderentur. Quod cum abs te ſecus factum ſit, ſereniſſime Imperator, quis vel non ſapientiam tuam laudabit, vel fortunam admirabitur? Equidem ſic cenſeo, atque adeo cenſent ciuitatis noſtrę Principes religionis tuę conſcii & prędicatores, factum hoc fuiſſe diuinitus, vt qui tantam animi pietatem ab initio ætatis præ te tuliſſes, qui religionis ſtudio curſus ac nauigationis periculum, tot diſcrimina hominum locorumque ſponte excepiſſes, ei potiſſimum Imperio præficerere, quod nominis Chriſtiani ſalutem ac magnitudinem, cultum, religionemque tueretur: & cum tranquillè ac leuiter nomen tuum conſtituiſſes, tum ſi quid rerum humanarū vitio, aut temporis vetuſtate prolapſum eſſet, quiete ac ſine vllo belli ſtrepitu, Chriſtianeq; (vt ita dicam) reſtitueres. Nihil

enim Chriſtianum non modo Imperatorem, ſed hominem magis decet, quam humanitas, lenitas, clementia, pietas, fides, caritas: quæ omnia quum ita in re eluceant, vt à natura inſita atque innata eſſe videantur, quis re, niſi fortè inuidus & obtrectator, ſummis laudibus non efferat? quis non admiretur? Quis (ſi fieri poſſet) non modo perpetuo videre, ſed in Italia retinere cupiat otii, quietis, tranquillitatis ſtudioſiſſimum, improborum, irreligioſorum, ſeditioſorum inimicum? Nos vero non ſolum te laudamus, ſed vehementius admiramur, nec hoc fortunæ tuæ tribuimus, ſed diuinæ prouidentiæ aſſignamus, quæ talem te eſſe voluit, ita inſtituit, eum delegit, qui & communi Chriſtianorum ſaluti & decori conſuleres, & eius honorem ac cultum tueri ac conſeruare velles ac poſſes. Sed ne multus ſim atque aliquando concludam, ſacratiſſime Imperator, ita tibi perſuadeto, quod ab initio dixi, lætum ac fauſtum hunc diem huic ciuitati illuxiſſe, quo te ab omnibus infimis, mediocribus, ſummis ſic celebrari, ſic videri, ſic accipi cernes, vt non aliàs te vidiſſe, ſed Deum quendam in Vrbem noſtram acceſſiſſe putent, atque omnes ita iudicent, te cum cæteras Italiæ ciuitates libenter adieris, huic vni potiſſimum ac maximè indulſiſſe, quam duplici lætitiæ genere afficere volueris, & auguſtiſſimo vxoris aduentu, qui nobis optatiſſimus eſt, & tuo. Veni igitur, ſereniſſime Imperator, læto animo in eam Vrbem, quæ etſi amplitudinem tuam capere vix poteſt, at certe voluntate complecti poteſt. Vbi ſi quid deſideraueris, ſi non omnia quæ Maieſtas tua meretur, ſuppeditata eſſe videbuntur, id non voluntati, ſed imbecillitati noſtræ aſſignabis. Omnia certe quæ noſtra ſunt, ſumma, parua, mediocria, tua eſſe volumus: hæc tibi publice offerimus, atque omnia deferimus. Vnum illud certè perſuaſum tibi eſſe volumus, quod minimè dubitamus, cæteris rebus forraſſe ab aliis non potuiſſe vinci, ſtudio certè erga te, animo, voluntate, non modò cæteris non ceſſiſſe, ſed cum tuis etiam contendiſſe.

ALIA ORATIO, PRO VICARIO CREMONAE N. AD eundem Imp. Fridericum aduentantem habita, penes Lauretum, XIII. Kal. Iun. MCCCCLII.

SVMMAM Deam atque virginem Mariam, ex qua Chriſtus mirificè natus eſt, * ab his opem expoſtulo, fer opem ſumme tetum, fauete ſuperi reliqui, vt quæ mente concepi, dicturus ad ſummum rerrarum Principem, gratè poſſim in hac corona exprimere. Tuque Cæſar annue, & benigna fronte exhibe te nobis, vt quod rei magnitudine efficere non confido, inſtante tua benignitate ac clementia audeam. Dicam ergo, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus, enarrabo etiam clementiam tuam ac virtutes, quæ te ad tantam altitudinem euexere: ſubinde perditionem ac ſchiſma fermè totius populi Chriſtiani, à quibus ſubtraxiſti & conſeruaſti nos: Demum ſingularem tuam victoriam. Dabo tibi præterea verbis eius honorem hunc quem flexum vides, pro quo ſiquidem iuſſus ad te oro. Cuius quanta ſit virtus ac præſtantia, cum tamen ex pleriſque aliis illud intueri liceat, tu tamen perpalam omnibus id notum feciſti, exornans virum pulcherrima dignitate Marchionatus, atque comitatus, vicarium tuum præterea vrbi præclariſſimæ Cremonæ præficiens, luce tamen clarius me veriſſima loqui apparebit. Et has quidem laudes tuas oro, vt ita grato atque beneuolo animo excipias, quemadmodum pure ego offero. Gratias ago præterea immortali Deo & ſummo, quod datum ſit mihi hiſce oculis te intueri poſſe, quem mentis acie millies conſpicatus ſum. Quanquam enim etſi oblectarme Principem videre, vt tu es, & membris formoſiſſimum, proceritatis Heroicæ, gratiſſimi coloris, pugnacitate ac robore ſingulari, oblectat me tamen vltra modum contemplari ac prædicare laudes tuas. Prætereo admirationem diuitiarum tuarum; ac regiones, quæ multæ atque ampliſſimæ ſunt, taceo. Attingam ea duntaxat quæ viris optimis ac diuinis conueniunt, quæ nunquam mortales deſerunt, vel poſt mortem quoque. Solæ igitur virtutes atq; animi poſſeſſiones, quæ ſunt, verè & inſigniter ditant homines; quemadmodum ſunt religio & Deorum cultus, iuſtitia, fortitudo, temperantia, liberalitas, clementia, prudentia, caritas, & talia animorum munera. Primùm verò quantum mortalibus præſtes fide ac religione, cottidie licet intueri, qui te audimus in cunctis operibus tuis Deum anteponere, ſuffragiiſque accerſere ea quæ tandem prodire ex te opera videmus, vt cum humanis viribus maximè grata ſint, tum & diuinis maximè conſentiant. ſiue fidem quæ eſt rerum ſperandarum credulitas, quaſi ſequela veritatis, & fiendarum conſtantia. Nam & religionem tuam & cor piiſſimum cum ex multis præclariſſimis indiciis, tum ex eo intueri licet, quod in ſacro pectore tuo ſæpe infixum geſtas. Sunt profectò ſigna illa hæc luculentiſſima optimæ

ptimæ mentis tuæ, tuique humaniſſimi cordis ac ſanctiſſimi. Iuſtitia autem quantum polleas, abſque caligine videmus, cum iuſtitia ſit conſtans * tu non ſolum id perperuò cupis atq; vis, imo & opere exequeris, continuò afflictos ſubleuando, colligendo diſperſos, ſpoliatos reſtituendo, pulſosque iniuria ad lares proprios reducendo. Quem ſanè te non vt virum ex tertis profectum, ſed vt * lapſum de cœlis intuemur. Temperans verò quantum ſis, & caſtitas tua, & vitę moderatio, abſtinentiaque à rebus & iuribus alienis, maximo documento orbi terrarum eſt. Quid dicam de fortitudine non corporis verum animi, quo in animo pręclariſſima illa virtus reſidet. Nunquam fuit te quiſquam infractior aut validior, honorem atq; veram gloriam ſpretis reliquis ſemper anteponens. Docuit id permaximè dimicatio olim quædam cum Teucris habita, in qua cum aliquorum petulantia ac ſuperbia (quos nunc taceo) qui aduenerant præſidio, multa corpora tuorum deuicta fuerint, tu tamen inuicti animi extitiſti, vt victores ipſo bello ſuperaueris. Quis enim famis & ſitis, cum eſt opus, tolerantior te vbilibi reperiri poteſt? Quis gelu pari animo te magis exuperat? & humi iacere ſcis, ac loricatus dormire, montes ſuperare, Marti te opponere, ac dura tandem quæque diuincere. O quàm dignè ac Cæſariè! honos enim ipſe & vera laus vtcunque rebus caris anteponendus eſt! De liberalitare autem tua ac munificentia, plenus eſt terrarum orbis, pleniſſimi mortales. Nihil in pectore illo ſacro malæ cupiditatis eſt. Cupis enim (vt pat eſt, ac Cæſare inuicto dignum) non nummis, ſed poſſidentibus nummos imperare; non auri pompa, ſed virtutis cuſpide hoſtes terrefacere ac deuincere. Caritate vero ita in Chriſtum ardes, vt non publicam ac ſuperbientem perſonam, ſed priuatam atque humaniſſimam ſuo loco videamus. Quam autem clementiam tuam dicemus, qua te cunctos præſtare mortales, & qui ſint, & qui fuerint, & qui dici aut imaginari poſſint, clariſſima luce conſpicamur. Si enim inracto honore tuo potes, nullo infeſtiore telo ad vltiones vteris quàm clementia; ignoſcens cunctis offenſoribus, admonitionis Senecæ perdoctiſſimus; *Maximum vindictæ genus eſſe poſſe parcere.* Prudentia verò tibi in cæteris rebus ac virtutibus vteris, vt nihil exeat de re, cuius probabilis non poſſit reddi ratio. Hæc ſunt diuina tua opera; hæc tuæ inuictæ atque benigniſſimæ mentis diuitiæ, quibus ab religioſiſſimis atque illuſtriſſimis diuinæque prudentiæ viris ſacri Romanorum Imperii collectoribus magno omnium concenſu ac diſcrepante nemine (inauditum iam multis ſeculis) Mundi gubernator & Romanorum Rex promptiſſime dictus & declaratus es. Conſiderant hi ſe veriſſime ad te poſſe dicere, quod ait ſupremus Poetarum ex Latinis ad Octauianum:

Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem:
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Tunc exiſtimo * ante noſtris temporibus plurifariam calamitatem, ſchiſma, & totius Chriſtianitatis ſciſſuram ac diuiſionem, quibus infirmitatibus medicamina illa, quæ veri Principis diximus, magna acclamantibus voce tu peropportunè vndiquaque illa compares. Opus erat pace. illam expoſtulantibus tu illa dignis quibuſcunq; tribuis. Opus veniâ multis peccantibus & noxiis. Tu pœnitentibus & ab erratis diſcedentibus affluenter donas. Opus erat aſperiori correctione, & virga ferrea graſſatoribus ac ſuperbis pertinacibus. Tu, ſi pœnitere nolint, potentiſſimè ac victorioſiſſimè debellaſti. O ſingularem victoriam ac ſanctiſſimam! Ipſam Victoriam vincere eſt, ſe ipſum vincere, atque ea illa agere quæ victores communiter non efficiunt, neque ſciunt efficere. Solent namque inſolentia quadam & elatione nimia de victoria aut ſæuire, & ſæpe inſanire, aut acrius ſanguinem contrectare, recordariq; vehementius iniurias. Tu autem nihil minus: humanior ac benignior victorioſus, quàm victi reliqui. Omni itaque præclariſſima regnandi arte non ſolùm doctus, ſed doctor admirabilis atque abundantiſſimus valde es, & ita reputatus, ſumma de te præſtans omnia. Æquum enim eſt, qui ſibi omnia deberi volunt, debere & ea ſumma omnia de ſe præſtare. Nec vlla eſt certior aut ſtabilior regnandi ratio, quàm ſi qui regna obtinent, ab omnibus digniſſimi omni regno iudicentur. Audi Rex clementiſſime Xenophontem in quodam eius opere dicentem: *Dita amicos, te ipſum ditabis. Auge ciuitatem* (id eſt, Imperium) *tibi enim ipſi comparabis potentiam. Quære illi amicos atque ſocios, puta ciuitatem quidem propriam domum, ciues verò propinquos, amicos autem filios, filios velut propriam animam: & hoc omnes vincere coneris officio. Si enim amicos complectere, nihil tibi inimici obeſſe poſſunt. Quæ omnia ſi tu feceris, cunctarum quæ in humana ſunt vita, pulcherrimam ac beatiſſimam rem poſſidebis. Felix enim cùm ſis, nemo tibi inuidebit.* Hæc ille. Tibi igitur omnium virtutum perpolito, tibi iuſtitiæ pleno, temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ, religionis, ac ſimilium, tibi omnium bonarum, artium regnandi refertiſſimo, tibi &

pacis,

pacis,& belli, & ignoſcentiæ potentiſſimo, tibi victoriofiſſimo ſingulari, ex qua* inuictiſſimo, tibi Sigiſmundo, tibi ſublatori tandem omnium malorum noſtri ſeculi, vna cum Virgilio verbis Anchiſiadæ ita aio: Æn.1.

Dii tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid,
Vſquam iuſtitia eſt, & mens tibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuii current, dum montibus vmbræ
Luſtrabunt conuexa, polus dum ſidera paſcet,
Semper honos nomenq́; tuum laudesq́; manebunt.

Quibus ex omnibus id tandem plus quàm ſatis intueri licet atque intelligere, quod tuæ antea propoſui Maieſtati. Demum clementiæ tuæ iudicio quod ſeruati ſumus. Rectè igitur vnus inuictus es à quo & victoriæ ipſius conditio visq; deuicta eſt.

Reſtat nunc tuæ offerre Maieſtati (quod tamen tuum, & diu etiam valde eſt) Heroem hunc cuius verbo ad te gratias acturus ſum, ſuæ nouæ dignitatis ob clementiam tuam atque abundantem gratiam; Quem quidem etſi non multum oratione mea in præſentiarum tibi collaudabo, collaudabit maximè id tamen, quòd tibi carus, & honoratus & acceptus ſit. Non poteſt namque non illuſtris eſſe, qui ab illuſtribus clarus habetur, cuiuſque prætetea antiquam gentilitatem & à Romano priſco ortum ſanguine paucis edocebo. Conſtat enim ex Chronicis T. Liuii, vrbem Cremonam coloniam fuiſſe Romanorum. Ex quibus ſatis intueri liquet, & non leuibus quidem coniecturis, hunc præſentem Romanæ & antiquæ familiæ fuiſſe. Verum liquet ex alio capite id luculentius conſpicari, quoniam non niſi acta Romana atque magnificentiſſima ab hoc exeunt. Non credit hic gratias poſſe ad te referre tot tuis in ſe gratiis, totque beneficiis. Non confidit enim, non dicam remunerare, ſed ne numerare quidem tua in ſe vberrima atque ampliſſima beneficia. Orat igitur multum & ſumma prece, vt ſummus ille Deus qui in cœlis eſt, ac potentiſſimus retributor, ſua in te oſtendat de his rebus munera. Ipſe autem quæ poteſt offert. Vrbem videlicet, quam tuo gubernat imperio, ſe, ciues, mœnia, ruta, caſtella, amicos, clientes, natos & omnem animam. Pro equidem vltimo ita iuſſus ad te dico, quod Volſcorum oratores in deditione vrbis ad Romanos, mita Camilli probitate ac iuſtitia: *Mittite qui arma, qui obſides, qui vrbem patentibus portis accipiant. Nec vos fidei noſtræ, nec nos imperii veſtri pænitebit.*

MIXA-

ΜΙΧΑΗΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

πρὸς τὸν εὐσεβέστατον καὶ γαληνότατον βασιλέα ῥωμαίων καὶ πάντων χριστιανῶν κοίρανον, κύριον ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΝ, λόγος προσφωνηματικός. αἰτήσει ἀριστωνύμου τοῦ βυζαντίου.

Ἔδει τὸν ἐπιβαλλόμενον, γαληνότατε βασιλεῦ, οὐχ ἅπαντα ταῦθ' ὑμνῆσαι τὰ σὰ γενναῖα καὶ φανερὰ ἀνδραγαθήματα, ἀλλ' ἕν γέ τι καὶ σμικρὸν τῶν σαυτοῦ, τῶν τ' ἄλλων ἔλαττον ὑπάρχον κατὰ σύγκρισιν, οἴεσθαι μετὰ ἀξίαν τὴν φιλοσοφίαν Ἀριστοτέλους ἢ Πλάτωνος· τὴν ῥητορείαν δ' αὖ πάλιν Ἰσαίου ἢ Δημοσθένους. Στησίχορον δ' ἢ Ὅμηρον κατὰ ποίησιν. μόλις γὰρ ἂν οὕτως ἀφικέσθαι τοῦ προσήκοντος δυνηθείη. ἐμοὶ δ' ὀλίγου προσθεν γευσαμένῳ φιλοσοφίας, καὶ μήτ' ἐν ποιήσει μήτ' ἐν ῥητορικῇ ταῖς θεραπαινίσιν αὐτῆς ἐγχρονίσαντι, διά τε τὴν ἀπευκταίαν ἅλωσιν τῆς πατρίδος, καὶ τὰς μετ' αὐτὴν ξυντυχίας, τίς ἂν ἐλπὶς συγγνώμης γένοιτο; ὃ τίς οὐκ ἂν δικαίως γελοῖον ἡγήσαιτο βουλόμενον προσλαλῆσαι τοιούτῳ βασιλεῖ, οὐκ ἄνευ θείας λαβόντι τὰς τῆς βασιλείας ἡνίας. καὶ ταῦθ' οὕτω φύσεως τῶν ἀνθρώπων ἐχόντων, ὀξυδερκεῖν μὲν περί τινας καὶ ὁπωσοῦν ἐπταικότας, πρὸς δὲ τοὺς σπουδαίως τι κατωρθωκότας ἀμβλυωπεῖν. τό, τι μὲν ἀγαθὸν κρύπτειν, τί, τι δὲ φαῦλον ἀνακηρύττειν. ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' εἰκόνας ἄλλας πολλάς τε καὶ ἀγαθὰς ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας, μεμαθήκαμεν καὶ τὸ πάντων τῶν ὄντων ὑπερκείμενον θεῖον, τὸ ἕν τε καὶ αὐτοέν, τὸ ὂν καὶ αὐτοόν, ταῖς παρ' ἡμῶν εὐλογίαις ἢ δυσφημίαις, οὕτω καὶ ἄλλως ὥς φασιν διακεῖσθαι, οὕτω καὶ σοί, θειότατε βασιλεῦ. προσήκειν ἂν εἴη τὸ παρ' ἡμῶν ὕμνημα καὶ λογύδριον· οὐχ ὅσον ἀφ' ἑαυτῶν ὁρμώμενοι, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ θεράποντος οἰκείου τοῦ κράτους τῆς βασιλείας σου, ἀνδρὸς Βυζαντίου, υἱοῦ πατρὸς εὖ τε γένους καὶ πλούτου καὶ φρονήσεως ἥκοντος, πρώτου μὲν τῶν φίλων τῶν καταλόγου, γνωρίμου τοῖς ἄρχουσι καὶ σπουδαίοις, τοῦ κήρυκος τῶν σῶν ἀρετῶν. εἰ καὶ μὴ κήρυκος δέῃ, αὐτοκήρυξ γε ὤν, τῇ φρονήσει καὶ βασιλείᾳ, καὶ ταῖς ἄλλαις δήπουθεν ἀρεταῖς· τῆς σοφίας, τῆς ἀγαθότητος, τῆς δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης, πάντων ὡς εἰπεῖν, ὅσα τε εἶδεν, ὅσα τε ἤκουσεν. εἰ γὰρ μὴ πείθομαι φίλῳ καὶ τοιούτῳ τῶν φίλων, πρὸς τοιαύτην ὑπόθεσιν ἐπεγείροντι, ἢ καὶ ἑταῖρον τοῦτον καὶ τοὺς ἑτέρους ἀδικοίην ἄν, καὶ τοῖς φίλοις ἂν οὐδενὸς ἄξιος ἐψηφισμένος. διὰ δὴ ταῦτα γαληνότατε βασιλεῦ, εἴπερ μὲν τὸν λόγον οὐχ ἄπιστον τῆς ἀξίας φωρῶν, συγγνωσθείημεν τῇ μεθ' ὑπερβολῆς συγγνώμῃ καὶ ὡς πατὴρ ἤπιος ὡς φησιν ὅμηρος. δέξαιο οὐχ υἱοῦ, ἀλλὰ δούλου σοῦ βυζαντίου μιχαὴλ ψελλίσματα. πόθεν δ' ἀρκτέον;

ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι·
Ὑμεῖς γὰρ σοφίας ἐρατεινὰ δῶρα δίδωτε

οὐδὲ γὰρ ἐμοὶ οἶμαι νεμεσητὸν εἰ ἐνταῦθα τοῦ λόγου ὅμηρον παραθείμην.

ὁππόθεν ἔξ μεγάλοιο ἐυκλεΐζεται ἄνακτος·
ὧν δ' ἔοικας καὶ ὅθεν ἄσπετα ἔργ' ἀρετάων.

Εὖγε ὦ μοῦσαι τοῦ μεγίστου βασιλέως θεοῦ ἀπορροαί τε καὶ σπέρμα, δι' ὑμῶν οἷς ἂν ἐθέλοι χορηγοῦντος τὴν σύνεσιν, τὴν ἀγχίνοιαν τὴν ἀρετήν· καὶ χάριτας ὑμῖν ἄγω μετὰ θεὸν τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου

MICHAELIS APOSTOLII BYZANTINI ORATIO

acclamatoria, ad Religioſiſſimum & Sereniſſimum Romanorum Imperatorem, & omnium Chriſtianorum Dominum, Dn. FRIDERICVM III. *rogatu Ariſtonymi Byzantini.*

ANNO 1457.

OPORTEBAT eum, qui tua, Sereniſsime Imperator, non quidem omnia illa generoſa & illuſtria facinora, ſed vnum tantum, idque cæterorum comparatione minimum celebrare aggreditur, exoptare ſibi Philoſophicum quidem acumen Ariſtotelis, aut Platonis, dicendi vero facultatem Iſæi aut Demoſthenis, vim denique poeticam Steſichori aut Homeri: Et ne ita quidem facile poſſit id, quod conueniebat, conſequi. Mihi vero qui vix dum Philoſophiam deguſtaui, & nec in Poeſi, nec in Rethorica (quæ eius pediſſequæ ſunt) temporis vllam confirmationem habeo, propter nimirum abominandam patriæ expugnationem, & eos qui inde ſecuti ſunt, caſus; quæ venia ſperanda? aut quis non merito opprobret audendi interpellare tantum Imperatorem, non ſine numine diuino capeſſentem has imperii habenas? præſertim cum ita à naturâ comparati homines ſint, vt vel leuiter impingentes perſpicaciſſimè aduertant; cæcutiant contrà ad eos, qui pro virili officium faciunt: atque ita quæ bona ſunt, occultent; quæ mala, præconis quaſi voce traducant. Quia tamen inter varias ſublimes & humiles ſimilitudines hanc quoque didicimus, Numen illud diuinum ſuper omnia eminens, quod & vnum eſt, imo ipſa vnitas, & verè Ens, imò ipſa eſſentia, ad noſtras laudes & vituperia perinde (vt dici ſolet) ſe habere: ad te quoque, diue Imperator, noſtra hæc ſimiliter attinebit celebratio & oratiuncula. Ad quam ego non tam per me proſilio, quam compellor per proprium famulum potentiſſimæ Maieſtatis tuæ, hominem Byzantium; qui patre natus eſt nobili, diuite ac prudente, in amicorum meorum cenſu facile primus, viriſque adeo principib. ac præſtantibus non ignotus, quin & præco virtutum tuarum (quamuis alieno præconio nil egeas, ipſe tui per prudentiam, regiminiſque formam, & complures virtutes abundè præco) ſapientiæ nimirum, bonitatis, iuſtitiæ, temperantiæ, omnium denique (vt verbo dicam) quæ vidit & quæ audiuit. Etenim ſi non obſequar amico, & quidem huic amico me ad huiuſmodi inſtitutum inſtiganti; equidem & ſocium hunc violem, & amicis aliis homo nihili cenſebor. Quamobrem, sereniſſime Imperator, ſi orationem meam ſenſeris rei dignitati minime parem, ignoſces mihi per benignam indulgentiam, & tanquam mitis pater (vt Homerus loquitur) gratam habebis non filij, ſed ſerui tui Michaelis Byzantii balbutiem. Vnde autem ordiendum?

Dicite nunc mihi Muſa, cæleſtes domos inhabitantes:
Vos etenim ſapientiæ amabilia dona datis.

neque enim id mihi vitio vertetur, ſi ad hanc orationis meæ partem Homerum citem:

Inde, vnde maieſtas inclyti Regis
Si poteſt, vnde inimitabilia opera virtutum.

Euge Muſæ, maximi illius Regis DEI propago & ſemen, per quas quibus vult largitur intelligentiam, ingenii perſpicacitatem & virtutem; vobis ego gratias ago, quod orationis meæ

mihi modum & ordinem commonſtraueris. Ac principio ſummum hoc decus eſt potentiſſimi & diui Imperatoris noſtri, quod regnum & potentiam hanc virtute, & imperium ſine ſanguine & bello ſit adeptus, quod quidem multis ſolet contingere, ſed non tam Regibus, quam priuatis, aut inferioris gradus principibus) & acceptum idem ille maximus Rex noſter auget atque amplificat vndique, tum animi præſtantia ac magnitudine, tum rebus præclarè geſtis. Sed forſan ii qui me penitiùs norunt, & ipſa etiam ratio monet, vt hac vtrationis parte relictâ ad id me conuertam, quod propriè eſt huius inſtituti. Hoc ergo faciendum & peragendum porrò. Maieſtas ergo imperii tui, FRIDERICE Imperator quæ & quanta ſit, manifeſtum reddunt Europæi remoti ſimul ac propinqui tam ii qui foris verſantur, quam qui domi: quin imò & ii qui Aſiam incolunt, aut eidem contermini ſunt: ii inprimis, quibus fato conceſſum eſt diuini capitis tui diadema intueri. Inter quos quidem (prout vt nunc res noſtræ ferunt) primum pariter ac poſtremum locum tenet Ariſtonymus hic Byzantius Megaclis filius, qui mihi huius Orationis autor extitit, quique adeò eſt bonorum & honoratorum virorum amator, ac præco virtutum diæ Maieſtatis tuæ: prædicant autem magis (tanquam ſcilicet magis conſcij) quotquot imperio tuo parent, Reges, Duces, exercituum ac prouinciarum præfecti, e quibus nemo (quantum æſtimare poſſum) Aſiaticis cedit vel autoritate, vel virtute. Quod ſi igitur tam beata eſt imperii tui conſtitutio, vt duces quidem generoſiſſimos habeas, & viros præterea ſapientes ac clariſſimos, ſubditos præterea obſequentes ac fidiſſimos tuæ maieſtati, vt quidem mihi Ariſtonymus confirmauit, & communis etiam fama atteſtatur: quemnam te æſtimare oportebit, religioſiſſime Imperator? quem alium, quam Regem omnium orbis terrarum Regum maximum? quorum alios potentia, alios fide, alios ſapientia, virtute, ac prudentiâ, omnes denique omnibus (ne ſingula perſequar) velut quidam omnium Rex antecellis. Regeris quidem & tu imperio maximi illius & primi Regum Regis: vtpote cuius prouidentia dignum te hoc Regni faſtigio iudicauit; quique te, abſque virtutibus his tuis foret, nunquam fuiſſet hoc imperio dignatus. At imperas interim omnibus, qui illud rei maximè deſiderabile Chriſti nomen profitentur: imperas & affectibus tuis, ſiue externâ, ſiue internâ aliqua cauſa ſubortis; quo nomine vel teipſo maior Rex conuenienter poſſis appellari. Si quis enim, Cæſar, aliis quidem imperat, ſibi vero & affectibus ſuis minimè; is profectò ex dimidiato tantùm Rex & eſt, & meritò dicetur: qui autem de ambobus tropæa ponit, & nec hinc nec illinc capitur, hunc demum & ego & mecum alii omnes Regem ſalutabimus; hunc Regem eſſe oportebat Orbis Terræ principum; hunc Deus ipſe coronat; hunc homines nudati capita & ingenua prouoluti adorant, tanquam ſcilicet ipſum, qui diademata imponit, Deum. Quando ergo talis es, diue Imperator, qualem oratione adumbraui, & qualem Ariſtonymus, conteſtante famâ, perhibet; imperabis tu olim (quod auſim confidenter ſperare) Duci illi Teucrorum, id eſt, Turcorum, Græciæ euerſori, imò huic qui nunc rerum potitur, euerſori omnium maximè ſtrenuo, quique facile palmam maioribus ſuis in hoc certaminis genere præripit. Euerſori (inquam) Thraciæ, & Cherroneſi, Macedoniæ, Epiri, Myſiæ inferioris, Achaiæ, Atticæ, Theſſaliæ,

Ariſtonymus Byzantinus

Peloponneſi laus.

Platæarum, Bœotiæ, Peloponneſi illius laudum pleniſſimæ, imò diuinæ; quam ſi oculum orbis habitati dixerim, à verò non aberrem.

καὶ μέθοδον ὑφηγησαμένους μοι. μεγαλοπρέπεια μὲν οὖν τοῦ κρατίστου καὶ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως, ὅτι ἐξ ἀρετῶν βασιλείαν καὶ δύναμιν. καὶ τὸ, γε αἵματος ἄνευ καὶ μάχης τὴν βασιλείαν ὑφηρπακέναι· ἃ δὴ πολλάκις εἴωθε συμπίπτειν πολλοῖς, μὴ ὅτι γε βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἰδιώταις καὶ ἄρχουσιν, ἣν ἐξ ὅτου παρ' αὐτοῖν ὁ μέγιστος ἡμῶν ἐνδέξατο βασιλεύς. ὅτι τε αὔξει καὶ ἐπάγει διά τε τῆς μεγαλονοίας καὶ ῥώμης καὶ πράξεων φανοτάτης. ὁμοῦ πολλὰ τῷ μέσῳ γινώσκοντες ἀμέλει, φαίητ' ἂν ἴσως ἐάσαντες, τοῦτο τὸ μέρος τοῦ λόγου καταλιπόντα, τρέπεσθαι πρὸς τὸ προκείμενον. αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ ποιητέον, καὶ ἰτέον γε περαιτέρω. τὸ μὲν δὴ μεγαλεῖον τῆς βασιλείας σου ἄναξ αὐτοκράτωρ ΦΡΙΔΕΡΙΚΕ, οἷόν τι ἐστὶ καὶ ὅσον τυγχάνει, δηλοῦσι μὲν Εὐρωπαῖοι, οἵ τε ἔγγυς, οἵ τε πόῤῥω, οἵ τε θύραζε, οἵ τε ἐν οἴκῳ. δηλοῦσι δ' οὖν πάλιν καὶ τῆς ἀσίας οἱ προσοικοῦντες τε καὶ ἀγχιτέρμονες. οἷς γε δὴ ἔδοξεν ὅμμασιν τὸ ἱεροπρεπέστατον τῆς θειοτάτης σου κεφαλῆς. τούτων δὲ πρῶτος καὶ τελευταῖος, ὥσπερ ὡς ἐμοί γε νῦν ἔχει, Ἀριστώνυμος ὁ τοῦ Μεγακλέους Βυζάντιος, ὁ τοῦ παρόντος μοι λόγου τὸ αἴτιον, ὁ τῶν καλῶν ἐραστὴς καὶ τιμίων, ὁ κῆρυξ τῶν ἀρετῶν τῆς θειοτάτης σου βασιλείας· κηρύττουσι δὲ μᾶλλον, ὡς καὶ μᾶλλον εἰδότες, ὅσοι τε πειθαρχοῦσι ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν, ὅσοι τε ἂν πάλαι δοῦκες, ὅσοι τε ἡγεμόνες, ὅσοι τε ὕπαρχοι. οὐδένων ὡς ἐγ' οἶμαι τῶν ἐν Ἀσίᾳ δυναμένων τε ὄντες ἥττους, καὶ ταῖς ἄλλαις γε ἀρεταῖς. ἐὰν οὖν τοῦτον συντυγχάνῃ τὸ μακάριον σύστημα, τῶν γενναιοτάτων μετὰ ἡγεμόνων, ἀνδρῶν δὲ λογάδων καὶ φανοτάτων, ὑπηκόων δ' εὐνοϊκῶν καὶ πιστοτάτων τῇ βασιλείᾳ σου, ὥς γε ἐμοὶ Ἀριστώνυμος εἶπε, καὶ τῆς φήμης ξυμμαρτυρούσης, τί χρὴ νομίζειν σε εὐσεβέστατε βασιλεῦ, τί δ' ἄλλο, ἢ μέγιστον βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων, τῶν μὲν πίστει τῶν δὲ, δυνάμει τῶν δ' αὖ πάλιν σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ φρονήσει, πάντων τε τῶν ἄλλων τοῖς πᾶσιν. ἵνα μὴ καθ' ἕκαστα λέγοιμι, ὑπερβασιλεύοντα, μέντοι γε καὶ αὐτὸς βασιλεύεσθαι μὲν ὑπὸ τοῦ μεγίστου καὶ πρώτου βασιλέως τῶν βασιλέων, οὗ τῆς προνοίας οὐκ ἄνευ ἠξιώθης τῆς βασιλείας, καὶ ὅς σε τῶν ἀρετῶν ἄνευ οὐκ ἂν ἠξίωσε τοῦ τοιούτου βασιλεύειν· βασιλεύσεις δὲ ἁπάντων, ὅσοι τὸ περιπόθητον ἔχουσι ὄνομα τοῦ Χριστοῦ· βασιλεύεις δὲ τῶν παθῶν, τῶν τε θύραθεν καὶ τῶν ἔνδον. ᾧ αὐτὸς ἑαυτοῦ βασιλεύτερος ἂν εἰκότως κληθείης, εἰ γάρ τις, ὦ βασιλεῦ, ἄλλων μὲν ὅτων κρατοίη, αὐτοῦ δὲ μὴ, καὶ τῶν σφετέρων παθῶν, εἴη ἂν οὗτος καὶ λέγοιτ' ἂν ἄξιος ἡμιτελὴς βασιλεύς. ὃς δ' ἂν ἑκατέρων τούτων στήσῃ τὸ τρόπαιον, καὶ μήτ' ἐνθένδε, μήτ' ἐντεῦθεν ἁλοίη, τοῦτον ἐγὼ δὲ καὶ πάντες βασιλέα καλοῦμεν. τοῦτον δεῖ βασιλεύειν τῶν ἐπὶ γῆς ἐρχομένων· τοῦτον στέφει μὲν ὁ θεὸς, ἄνθρωποι δὲ προσκυνοῦσιν, ἀσκεπεῖς καὶ γόνυ κλίνοντες, ὡς παρ' αὐτὸν ἀμέλει τὸν στεφανίτην θεόν. ἐπεὶ δ' οὗτος ὑπάρχεις αὐτὸς, ὃν ἐτύπωσε τῷ λόγῳ, θειότατε βασιλεῦ, καθάπερ Ἀριστώνυμος εἶπε, καὶ τῆς φήμης συμμαρτυρούσης, βασιλεύσεις, ὡς ἔγωγε θαῤῥούντως ἐλπίζω, καὶ τῷ τῶν Τεύκρων μὲν ἡγεμόνι, φθορέως δὲ τῆς Ἑλλάδος. καὶ τοῦ νῦν φθορέως, καὶ τοῖς πᾶσι δραστικωτάτου, ὅς τ' αὐτῷ τῶν προγόνων ἁπάντων ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσι τοὺς στεφάνους ἀφῃρημένου, τῆς Θρᾴκης καὶ Χερρονήσου, Μακεδονίας τε καὶ Ἠπείρου, Μυσίας τῆς κάτω καὶ Ἀχαΐας, Ἀττικῆς τε καὶ Θετταλίας, Πλαταιῶν τε καὶ Βοιωτίας, Πελοποννήσου τε τῆς πολυυμνήτου καὶ θείας· ἣν ὀφθαλμὸν οἰκουμένης καλέσας, οὐκ ἂν ἁμάρτοιμι τοῦ προσήκοντος.

Ἐῶ

Tacebo

[illegible]

Tacebo in præſenti de Lacedæmone, Arcadia, Mantinæa, Meſſinea, deque aliis illis vrbibus, imò metropolibus, quas olim habuit celeberrima Peloponneſus, omnium rerum abundantia felices, ita quidem vt miracula quædam non Græciæ tantum, ſed vniuerſi etiam orbis extiterint; Ambraciam tantam nominabo, Illyriã, Leucadiã, Theſprotidem, Taulantiam etiam vniuerſam, cum parte Dalmatiæ, Daciæ, Triballiæ, & Myſiæ ſuperioris. Atque has quidem prouincias, quæ in Europa ſitæ ſunt, maximus ille Teucrorum Rex & moderator, non autem ipſius maiores ſubuerterunt. Exinde ſi in Aſiam tranſeamus, reperiemus illic vaſtatorem Propontidis, Bithyniæ, Aſiæ & Phrygiæ, Ponti, Lyciæ, Paphlagoniæ, Pamphyliæ, Cappodociæ, Ciliciæ, Colchidis, Galatiæ, Sarmatiæ Aſiaticæ, partis etiam Iberiæ & plurium aliarum regionum; quas qui enumerare velit, eum neceſſe fuerit Geographicas Tabulas conſulere. Sed quæres forte, Maxime Imperator, vnde id ego norim, (te ſcil. his olim dominaturum) vnde? Ex ipſo illo ineuitabili fato, quod Adraſtiam Philoſophi nominant; atque ex conuerſione ac viciſſitudine rerum humanarum, quæ & inſtabiles & perpetuo volubiles: imò (quod magis eſt) ex ipſis oraculis, quorum nulla vnquam, aut certè perpauca, fefellerunt. Te ipſum appello teſtem horum, Diue Imperator, ſapientiſſimum virum, & rei Aſtronomicæ (nam & huius virtutis tuæ fama Græciam peruaſit) peritiſſimum; quique cœli motum ad vnguem calles, atq; ætheris vires, nec non & orbium, & vtriuſque poli arctici & antarctici, Solis item defectus & Lunæ facies, ſtellaſque alias tam fixas quam erraticas, faces item cœleſtes & traiectiones, quidve portendant cometæ, quid foueæ, aut trabes; quid item hoc vel illud elementum prædominans, quando imbres continui aut ſiccitas, quando peſtis aut aeris ſalubritas futura ſit; quid quando omittendum, quando tractandum ſit. Quis ergo nun miretur ſublimem illam tuam mentẽ, quæ primæ illi Mundi animæ & Sphæris cœleſtibus commiſcetur; à quibus nimirum & per quas ille cogitationum efformator ſpiritus, & quoddam velut ſimulacrum nobis inſinuatur, legibus fatorum demiſſum: ſic Plato, ſic Pythagoras ſenſerunt, & hos ſecuti Stoici Pythagorizantes, ſimul & Platonizantes. Nec tamen (vt omninò exiſtimo) talis, nec eodem etiam modo Spiritus ille ſapientiſſimæ animæ tuæ immittitur, vt nobis: ſed purus per omnia, ſincerus & illuſtris, id quod manifeſtum eſt ex animæ functionibus & viribus, quæ interiorem diæ illius animæ operationem arguunt. Quorum enim facultates differunt (inquiunt Philoſophi) horum quoque diuerſus eſt Spiritus ille imaginum in mente efformator, perpetuò agitans, continuò efficax, & ſemper lucens, etiam ſuprà Solem: hunc enim nobis modò nubes, modo obtenta vela, terræ etiam putirus & aeris mutationes, velut impedimenta interiecta, admittunt. Tu verò quidquid ub Sole eſt, vndique irradias, tam noctu quam interdiu, cum ſenſibus & mente, tum etiam imaginatioe, & iſtis inſomniorum virtutibus: nam tunc diuina illa vis nobiſcum familiarius habitat, cum ſenſus umen illud ſplendidiſſimum nequeant intueri. Virtutibus ergò tuis dignam orationem quî repetiam? cquid non ea in te virtus eſt, quæ Phyſica dicitur? ecquid non ea quæ Ethica appellatur? an non & Potica, per quam aiunt res cum ratione ac prudentia feliciter geri? num non & illa purgatrix, per quam ab nimi affectibus emundamur? an non & Theoretica illa, quæ mentem iſtam ſummam contemplatur? an on & illa quæ animam (diuiniſſimã noſtri partẽ) excitat, atque ad diuinum Numen abripit, illique ſimilem

Turcorum potentia.

efficit diuinorum operatrix? Ecquid non fontem in te habes virtutum omnium abſolutiſſimum, qui tum communicabitur iis qui digni ſunt, quando depoſita hac ſeparabili mente omnes ſimul virtutes efficaciter exercebimus; Denique an non Maieſtas illa tua Imperatoria, quicquid præclarum ac præſtans nominari poteſt, id omne in ſe vna ad magnam vſque abundantiam complectitur? Quæ cum ita ſint, & accedant præterea plura; quis neget te, ô Maieſtatis verè Regiæ diuinitus expreſſum exemplar, rerum futurarum exitus liquidiſſimè prædicere? Non eſt, inquis, hoc tempus bello aut pugnæ, ſed rerum ſuperarum contemplationi opportunum.

ποιουμένη θεουργική; ἢ ἐν σοὶ πηγὴν τῶν ἀρετῶν ἔχεις, τ ἁπασῶν τὴν τελεωτάτην, ὡς τότε μέλλει τοῖς ἀξίοις, ὅταν αὐτὴν τὴν ἀρετὴν ἐνεργέστερον ξυμπάντες, νοῦν ἀφέντες τὴν μεριστὴν, ἐχέτω; καὶ ὅσα τις τῶν καλῶν καὶ τιμίων, τοῦτο μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὸ βασιλικόν σου κράτος, διὰ δὲ ταῦτα ἐστι πλείονα τούτων· ὦ τῆς βασιλείας θεόπνευστον ἐκμαγεῖον· ὃ τῶν ἐσομένων προλέγοις τὰς ἐκβάσεις ἀριδηλότατα; οὐκ ἔστι, λέγεις, νῦν καιρὸς, πολέμου δηλονότι καὶ μάχης· ἀλλὰ τι καιρὸν ἔχοι, τὸ τῶν μετεώρων θεωρήσεως.

Hic mſ. exemplar Bibliothecæ Palat. nos deſtituit. Quo ſi quis aut plenius, aut etiam correctius habet; vt vel nobiſcum vel cum publico communicet, admodum rogamus. Cæterum probabile eſt, Apoſtolium illum, cum hanc orationem ſcriberet, iuuenem fuiſſe: habet enim affectationes modò Demoſthenicas in connexiuis particulis, modò Platonicas in doctrina de Anima & virtute; luxuriem præterea, & hyperbolas penè plus quam Græcas, ſupra etiam Panegyriſtarum cæterorum licentiam. Apparet etiam hanc orationem poſt expugnatam Conſtantinopolin, circa annum M C C C C L V I I. *ſcriptam, quo tempore Peloponeſum (quam tantopere extollit) à Turcis (quos more ſui æui Teucros & ipſe vocat) captam & vaſtatam ſcriptores produnt.*

ÆNEÆ

AENEÆ PICOLOMINEI SENENSIS CARDINALIS, DE HIS QVÆ FREDERICO III. IMPERANTE IN GERMANIA ET PER TOTAM EVROPAM geſta ſunt, vſque ad annum MCCCCLVIII.

COMMENTARIVS,

VETERVM CODICVM COLLATIONE MVLTO QVAM antea emendatior, atque etiam auctior:

ÆNEÆ PICOLOMINEI SENENSIS CARDINALIS AD ANTONIVM CARDINALEM HILERDENSEM,

PRÆFATIO.

ANTONIO *Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ presbytero cardinali Hilerdenſi appellato, patri ſuo colendiſſimo, Æneas eiuſdem ordinis, non eiuſdem meriti Cardinalis Senenſis S. P. dicit. Podagrantem me nuper, & arthreticis doloribus (vt ſoleo) laborantem librarius quidam Teutonicus adiit libellum afferens, in quo Romanorum Cæſarum non tam geſta quam nomina, & pauca de moribus continebantur, vſque ad Wenceslaum Caroli quarti filium. Cumque illi opuſculo quatuor Imperatores deeſſe viderentur (nam Beneuenutus Imolenſis eius operis auctor ſub Wenceslao deceſſerat) rogauit me librarius, vt adiicerem libello quid deerat. Nolui turbare hominem. Compleui ad ætatem noſtram Imperatorum numerum: breuitatem illius qui præceſſerat imitatus. At cum ſubiret mentem, multa & magna inter Chriſtianos geſta eſſe ab eo tempore, quo Fridericus imperium accepit vſque in hanc diem; opuſculum ſeorſum edere ſtatui, in quo ſingularia quadam eius temporis ſub compendio ad poſteritatis memoriam tranſmitterem, digna memoratu. Edidi igitur breuem hiſtoriam, tuoque nomini dedicaui: qui cum pari morbo mecum labores facile inter podagrandum ſcripta mea & leges, & iudicabis. Fuiſſet fateor operæ precium ab initio potius ætatis noſtræ in hoc æuum vſque rerum geſtarum hiſtoriam texere: quemadmodum menti meæ ſæpe inſedit. Sed ea non erat vnius podagrationis, & præſertim ieiunio Quadrageſimali occurrentis lucubratio. Amat ædes noſtras ipſa podagra: nec tam recedit quam reuertitur libens, fortaſſe & huic intentioni aliquando ſubſeruiet. Tu vale, & ſi quid acerbius in quenquam ſcriptum offenderis, non tam meæ naturæ quam ſtimulis podagræ vrgentis adſcribe. Et quicquid inſcite, inepte, abſurde occurrerit, ſumpto calamo dele. Ex vrbe Roma, quarto Kal. Aprilis, anno Domini milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo octauo.*

QVæ ſub Friderico tertio eius nominis Imperatore apud Europeos, & qui nomine Chriſtiano cenſentur inſulares homines, geſta feruntur memoratu digna, mihique cognita, tradere poſteris quam breuiſſime libet, commiſcebimus aliqua interdum altius repetita, quemadmodum locorum rerumque ratio expoſtulare videbitur.

CAPVT I.

DE HVNGARIA, SIVE PANNONIA.

Hungaria Pannonia Auſtria.

HVNGARIA, quæ Auſtriæ Friderici patriæ contermina eſt, & in orienrem vergit, principium narrationis præſtabit. Hanc prouinciam nonnulli Pannoniam vocant, tanquam Hungari Pannoniorum loco ſucceſſerint. Verum neque Hungaria Pannoniæ terminos implet, neque illa tam lata olim fuit quam noſtra ætate Hungaria. Intra Danubium, Enum & alpes, quiad Italiam & Adriaticum reſpiciunt mare, Pannonia continebatur, ab occaſu Noricum, Enumque amnem, ab ortu Myſos ac Triballos & flumen Sauum contingens. Intra quos limites Auſtriæ magna portio clauditur, & à Teutonibus incolitur. Stiria quoque iiſdem terminis continetur, Valeria quondam appellata. Hungaria vero quamuis inferiorem Pannoniam à fluuio Leytha vſque Sauum complexa eſt, Danubium tamen tranſgreſſa ad Polonos vſque protenditur, & quæ quondam arua tenuere Gepidæ Dacique poſſident. Imperium gentis Hungariæ multo latius eſt quam ipſa Hungaria.

Nam & Dalmatæ, quos Sclauos; & Illuſtrij quos Boſnenſes; Triballi ſeu Myſi, quos tum Seruios, tum Raſcianos appellant; & Gethæ, quos partim Valachos, partim Tranſiluanos nominant, Hungarorum imperium ſubierunt: & ſi nonnulli æuo noſtro Turcorum armis euicti defecerunt. Hanc prouinciam quatenus citra Iſtrum extenditur, ſub Octauiano Cæſare Romani primum obtinuere, Bachone Pannoniorum rege ſubacto, & Amantinis inter Sauum & Drauum fluuios proſtratis. Daciam vero trans Danubium, quæ nunc Hungariæ portio eſt, Traianus Imperator edomuit, & in ſolo Barbarico prouinciam fecit. Sed amiſſa ſub Galieno per Aurelianum recuperata eſt. Poſt Romanos aliquando Hunni Scythica gens, aliquando Gothi ex inſulis Balthei maris populi, deinde Longobardi ex Germania profecti Pannoniam occupauere. Poſtremo Hungarorum natio ex vltimis Scytharum finibus inundauit: quæ vſque in hanc diem regno potitur, & vltra citraque Iſtrum late dominatur. Extat adhuc non longe ab ortu Tanais altera Hungaria, noſtræ huius de qua ſermo eſt mater, lingua & moribus pene ſimilis: quamuis noſtra ciuilior eſt Chriſti cultrix. Illa ritu barbarico viuens ſeruit idolis.

Sigiſmundus Imp. In Hungaria quam Danubius interlabitur, tempeſtate noſtra Sigiſmundus Caroli quarti Romanorum Imperatoris filius, natione Bohemus, origine Teutonicus, varia fortuna annos ſupra quinquaginta regnauit: princeps ſingulari prudentia, magnitudine animi, beneficentia & liberalitate inſignis, corporis quoque maieſtate ac decore illuſtris: cæterum bello prorſus infelix. Quem non Turci duntaxat, ſed Bohemi quoque ſæpe acie fuderunt. Vxor ei prima fuit Maria Ludouici Regis filia, cum qua regnum accepit. Illius cauſa duos & triginta regulos in Hungaria primarios, qui aliquando rebellaſſent, *Sigiſmundus captiuus* gladio percuſſit, ob quam rem & ipſe paulo poſt, Regina fatis functa, in vincula coniectus eſt: mulieri que viduæ cuius virum interfecerat, in cuſtodiam traditus, donec tegni ptocetes ſupplicium decernerent. Sed non defuit capto in extremis rebus prouidentia: qui (vt erat facundia potens) mulieri longe melius eſſe oſtendit, regium ſanguinem conſeruare quam fundere. Dimiſſus ab ea, Barbaram Hermanni comitis Ciliæ filiam duxit vxorem, nec diu poſtea comparatis auxilijs regnum vendicauit: de proditoribus ſupplicium ſumpſit: mulieris viduæ filios & honoribus & opibus inter primos regni proceres cumulauit.

Conſtantienſe concilium. Quorum adhuc alterius viuit filius Ladiſlaus Garius comes regni palatinus. Multa huius Sigiſmundi egregia facinora memoriæ prodita ſunt: inter quæ illud præclariſſimum, quod eccleſiam catholicam in tres partes diuiſam, coacto apud Conſtantiam generali concilio, ad vnitatem redegit: Italiam, Galliam, Hiſpaniam, Angliam, huius rei cauſa peragrans. Vitoldo Lituaniæ duci, vt ſe Regem appellaret, miſſa corona indulſit. Prius tamen ille vita deceſſit, quam ſolennia coronationis expleret. Pruſſiam, quam Rex Poloniæ fratribus beatæ Mariæ Teutonicorum armis ademerat, reſtitui iuſſit. Cum Venetis duce Pipone Florentino grauia bella geſſit: Venceſlaum Bohemiæ Regem germanum ſuum, quod regno inutilis eſſet, coniecit in vincula: quamuis negligentet cuſtoditum, magno Reipublicæ malo, quidam Bohemi è carceribus ſurripuerint, coronam imperij ab Eugenio quarto Pontifice Maximo Romæ accepit. Bohemia poſt multas calamitates vix tandem potitus eſt. Marchiam Brandeburgenſem Friderico Burgraffio Nuren-

arenbergenſi dono dedit filiam Eliſabeth ex Barbara natam Alberto Duci Auſtriæ in
trimonium copulauit: Illique demum apud Znoymam Morauiæ ciuitatem mo-
ns, regna quibus præfuerat vltima voluntate reliquit; oſſa eius in Veradino iacent.
bertus apud Albam regalem cum coniuge coronatus, Bohemiæ quoque diadema ſuſ- *Albertus Imp.*
pit. Cuius felicitatem admirati Germani principes, & ipſi ſuum ſanguinem extollere
creuerunt, Romanum ei committentes imperium. Id Alberto ſuſcipere non licebat,
i primores Hungariæ indulgerent. Quibus haud ex vſu videbatur ſuum Regem Theu-
nibus imperare, atque ob eam cauſam iureiurando Albertum obligauerunt, ne ſuo iniuſ-
Imperium acceptaret. Vocati tamen ad Regem, qui tum Viennæ fuit, victique precibus
æbuere conſenſum. Ille imperio auctus * ad Hungariam rediit aduerſus Turcos, qui *al. Imperium nactus.*
ac Raſciam inuaſerant, arma moturus.

Sed dum Budæ moram ficit (ea eſt Regum ſedes*) Iudex ciuitatis natione Teuto- *Vide auctor. opuſt. 313.*
us Hungarum quempiam ob delictum fluuio demerſit. Id Hungari moleſtiſſime
erunt: quibus Teutonicum nomen exoſum eſt. Excitatur e veſtigio tumultus: Hun-
ri arma capeſſunt: obuios Teutones paſſim trucidant. Fit fuga in arcem, qua Rex
continebat. Diripiuntur negociatorum domus, quorum pars maior Teutonica
t.

Euangelizabat eo tempore Budenſibus Iacobus Marchianus, ordinis Minorum
ofeſſor, doctrina literarum, & vitæ ſanctimonia clarus: qui ſedaturus tumultum ſi-
ulacrum Saluatoris crucifixi manu geſtans, furenti armatoque populo obuiam fa-
is, vt cædi parcant, vt rapinis abſtineant, vt arma deponant, ſupplex orat. Illi verba
s minime intelligentes (neque enim tempus ferebat interpretem) bene ſibi futu-
n autumant, qui Chriſtum ſuis cœptis ducem habeant: ſublimemque Iacobum, ſi-
ulque crucifixum in vlnis attollunt: ac bachati per vrbem nunc iſtam, nunc illam do-
im compilant. Fiunt tamen aliquanto minora ſpolia: & à cædibus temperatum eſt
præſentiam Iacobi, qui modo precibus, modo lachrymis furorem incenſæ plebis leni-
conatus eſt. Sedato tumultu Georgius Palocius Strigonienſis eccleſiæ pontifex mo-
ur apud quem precioſa regni ſuppellex in cuſtodia fuit. Rex Strigonium petit, & Re-
na cum eo, aperiuntur archæ in quibus theſaurus obſeruabatur, coram Regina & ſele-
s regni Baronibus. Illa clam ſubtracta corona (quam ſacram appellant) fidelique
ui tradita, archas claudit atque obſignat. Albertus paulo poſt Drauum vſque fluuium
ficiſcitur, ibique caſtra metatus maiores copias expectat, cum quibus Turcos inua-
re poſſit, Sindronium * vrbem Raſciæ obſidentes, prius tamen expugnatum eſt oppi- *al. Smederomam.*
m quam auxilia venirent.

Ipſe Budam reuerſus, cum dyſenteria laboraret, Viennam repetere ſtatuit, ſiue mo-
urus inter ſuos, ſiue quod aerem in quo fuerat enutritus, conferre aliquid ad ſanitatem
erabat. Sed in itinere magis ac magis morbo affectus, relicta vxore prægnante, obſi-
atoque teſtamento in villa quæ longa dicitur, VI. Kalen. Nouembris è vita deceſſit.
eligioſus princeps, & qui liberalitate ſimul iuſtitiaque præſtaret: fuit quoque in bellis
dax & manu promptus. Morauos ac Bohemos armis ſubegit: Polonos late vagan-
intra regnum ſuum coercuit. Magna de ſe Chriſtianæ Reipublicæ promittere vi-
batur, nec minora populi de ſua virtute conceperant: pulcherrimæ ſpei ſatisfieri bre-
tas vitæ non ſiuit. Repente occidit, quæ breui ad ſummum potentia creucrat: neque enim
enniototo imperauit.

Statura eius proceta fuit, neruoſum & validum corpus, facies terrifica, more gen-
eraſa barba, ſuperius labium inconſum: veſtem haud ſplendidam, baltheus auro grauis
ixit: nec vnquam lateri defuit enſis. Corpus eius in Alba reconditum eſt. Cognita Regis
orte conuenientes Hungari, indignum ac periculoſum exiſtimantes, tantum regnum
us fœminæ iudicio ſubiacere, Reginam magnis precibus hortantur Vladislaum
oloniæ Regem, qui populum armis tuetur, ſibi vt virum aſciſcat. Conſentit mulier
conditione adiecta, ne quod filio præiudicium fiat, ſi maſculum pariat, legantur in
oloniam prælati Eccleſiarum & Principes regni natu & auctoritate maiores: quibus
r agentibus, Vladislaus poſthumus naſcitur: qui mox vt in lucem prodiit, apud Al- *Vladislaus R. Vngar.*
m regalem & baptiſmum Chriſtianæ fidei ſignaculum, & militiæ cingulum, & ſa-
am Vngariæ coronam (quam mater penes ſe habuit) eadem die accepit. Inde ſublatus
tutela Friderici Cæſaris duodecim ferme * annis fuit: cui mater & ipſum & coronam
mmendauit. Legati, quamuis prohibente regina, Vladislaum adire: quem magnis *vide Auctoris opuſt. 13 & 118.*

pollicitis oneratum in Hungariam traxerunt, & impoſito diademate Regem ſalutauere quo cum diu Ladiſlai mater vario euentu armis contendit: Hungaris in ſuas partes diuiſis. Vlricus comes Ciliæ, dum conſobrinæ ſtudet, Ladiſlaoque regnum defendit, captus à Polonis diu in carcere maceratus eſt. Dionyſius archiepiſcopus Strigonienſis (qui poſtea cardinalatus honore donatus eſt) genere ac moribus illuſtris, vtrique Regi diadema impoſuit: alteri volens, alteri coactus. Vocatus enim ad Polonum, quamuis publica fide accepta Budam petiuiſſet, non prius libertati ſuæ redditus eſt, quam Vladislaum in Alba coronauit. Ipſe quam primum potuit domum reuerſus, Polonorum conatibus ſummo ſtudio aduerſatus eſt.

Iulianus Cardinal. Iulianus cardinalis ſancti Angeli ab Eugenio pontifice. Maximo in Hungariam miſſus, vir ſummo ingenio, ſingulari facundia, excellenti doctrina: quamuis inducias belli inter Vladislaum & Eliſabeth ad certum tempus compoſuerit, pacem tamen efficere non valuit. Regina mortua, omnes pene Hungariæ optimates ad Polonos defecere, *Giſchra.* ſolus Giſchra Boemus rei bellicæ peritiſſimus, & manu promptus, Ladiſlai partes in Hungaria tutatus eſt: qui ſæpe cum parua militum manu ingentes Hungarorum Polonorumque copias vicit, fudit, deleuit biſque Iohannem Huniadem magnis exercitibus *Iohannes Huniades.* cinctum caſtris exuit, hic Iohannes natione Valachus fuit, haud altis natalibus ortus: ſed ingenio dextro, & animo ſublimi, & virtutis amator: multa cum Turcis ſecunda prælia fecit, & hoſtium ſpolijs Hungarica templa ditauit, primuſque omnium apud Hungaros Turcorum acies & frangi & vinci poſſe monſtrauit.

Quibus ex rebus excitatus Vladislaus & ipſe prælium cum Amurate Turcorum imperatore committere non dubitauit, de quo poſtea ſuo loco dicemus. Fœdus inter Fridericum Imperatorem, & Vladislaum qui ſe Regem Hungariæ appellauit, Iulianus cardinalis ea lege compoſuit: vt liceret Imperatori Hungaros coercere, ſi quid in Auſtria Stiriaue damnum inferrent. Idem permiſſum Vladislao eſt in Friderici ſubditos, Hungariam infeſtantes.

Guncium oppidum in Hungaria eſt, Stiriæ atque Auſtriæ proximum: hoc latrones occupauere, & pleraque circumiecta caſtella: ex quibus in Auſtriam profecti, magnam vim pecorum atque hominum abegerunt. Motus ea re Fridericus, comparato raptim exercitu in Hungariam traiecit, munimenta expugnauit, ex latronibus octoginta furca ſuſpendit. Cum cecidiſſet in bello Vladislaus, conuentus Hungarorum apud Peſtam * habitus eſt: locus hic trans Danubium Budæ opponitur, neque muris cinctus, neque magnificis domibus exædificatus, villæ ſpeciem gerit. Hic Ladislaus Alberti filius communi procerum conſenſu Rex deſignatur: fuiſque deinceps auſpiciis in Turcos pugnare cepit, nec tamen feliciora eius prælia quam Poloni fuerunt. Iohannes Huniades regni gubernator aſſumptus, abſente Rege prouinciam (vt aiunt) in virga ferrea gubernauit: nec dum Rex affuit, minor eo habitus eſt. Hic proſtratis apud Albam Turcis (quemadmodum in rebus Raſcianis retulimus) breui tempore ſuperviuens, morbo extinctus eſt, ferunt eum cum ægrotaret, noluiſſe Dominicum ad ſe corpus deferri, indignum eſſe aientem, *Serui domum intrare Regem*: iuſſiſſe ſeſe, quamuis deficientibus viribus, in templum vehi: ibique de more Chriſtiano confeſſum, diuinam Euchariſtiam ſuſcepiſſe, atque inter ſacerdotum manus Deo animam reddidiſſe.

** huc vide auctoris epiſt. 78. & 81. & 93. & 95. & 136.*

Felix ſpiritus qui tantæ rei, quanta geſta eſt apud Albam, nuncius atque auctor migrauit in cælum. Ladislaus qui ex tutela iampridem Imperatoris emiſſus, & in paterna regna receptus, Turcorum metu ex Hungaria in Auſtriam ſe contulerat, audita Turcorum ſtrage, & gubernatoris morte (quo cum Ciliæ comes apertum gerebat odium) impellente ipſo comite, qui veluti ſublato æmulo lætabundus id nuncij audiuerat, rurſus in Hungariam rediit: ſed dum apud Albam ſpolia Turcorum & interemptorum hoſtium cadauera inſpicit, comes ipſe (cuius caput erat à Rege ſecundum, & qui iam ſolus tanquam Regis auunculus leges Hungaris præſcribebat) à Ladiſlao Huniadis filio in caſtro Regio obtruncatur: inde necem conſecutus, vnde ſperauit imperium. Offenſus ea re mirum in modum regius animus, dolorem tamen ſuppreſſit: nec dubitauit auunculum iure cæſum fateri. Cadauer defuncti in Ciliam miſſum eſt: Rex Budam ſe contulit: vbi ſecutos curiam Huniadis filios in carcerem rapi iuſſit, percuſſoremque comitis Ladislaum natu maiorem capite plecti. Matthiam captiuum duxit in Auſtriam, & profectus in Bohemiam, eum pone ſequi mandauit. Ipſe paucos dies Pragæ moratus, ſiue morbo peſtifero * (vt pleriqueeradiderunt) ſeu veneno (vt alij affirmant)

** vide Auctor. epiſt. 124.*

obijt

obijt diem: nobiliſſimus ſanguis paterna origine ac materna ex imperatoribus ortus. Matthias qua die Rex clauſit oculos, eadem Pragam applicuit quem Georgius gubernator in cuſtodiam ſuam recepit. Corpus Ladiſlai apud proauum Carolum quartum Romanorum Imperatorem in arce Pragenſi atque in æde ſancti Viti reconditum eſt. Defuncto Ladiſlao Rege, Hungari ad eligēdum ſucceſſorem ad Kal. Ianuarias diem conſtituunt. Proceres apud Budam frequentes conueniunt. Inter quos Michael Rylagi * magna militum ſtipatus caterua præſto adeſt, XIII. millia equitum, peditum. VII. millia eum ſecuta feruntur: quibus ſtatiua in Peſta fuerunt. Michael frater coniugis Huniadis & Matthiæ auunculus fuit: cui propter necem Ladiſlai nepotis cum pleriſque regni Baronibus acerrimæ ſimultates erant. His potentia eius haud paruum ingeſſit terrorem: nec iam perculſa tum metu concio, liberam Regis electionem futuram arbitrabatur. Michael vero conuentum adiens, non ſe idcirco armatos adduxiſſe ait, vt vim congregatis inferat; ſed vt eos deterreat, ſi qui ſint qui libertatem Principum ac popularium in aſſumendo Rege perturbare conentur. Illud tantum ſe veluti vnum ex regni accolis monere, vt Iohannis Huniadis beneficia meminerint, qui vnus omnium Turcorum arma ab Hugarico regno depulerit, claraſque genti victorias pepererit. Indigna ſuis meritis præmia reddita. Ex filiis eius alterum crudeliter occiſum, alterum in Boemia captum ſeruari: poſſe Barones memoriam Iohannis extollere, Matthiam ex captiuitate redimere, atque in eius regni faſtigio collocare, quid pater ſua virtute ſeruaſſet: neque ferendum, vt ad exteros ea poteſtas deferatur, parcere ſe omnibus, qui nepoti fuiſſent inſidiati: Regni ſalutem ante oculos ponere: ſi quem prouinciæ vtiliorem eſſe arbitrentur, nihil obſtare, quo minus melior eligatur. Fuit res aliquamdiu anceps, cum Baronum ſibi quiſque timeret. Poſtremo reconciliatione inter proceres facta (cuius auctorem Ioannem ſancti Angeli cardinalem, virum doctrina & moribus excellentem, qui tum Legatum agebat Apoſtolicum, tradidere) Matthias octo & decem natus annos nono Calen. Februarij inter XL. millia virorum, qui medio in Danubio tum glacie conſtricto impatientes magni ſecreti electionis exitum expectabant, Rex acclamatus. Nunc quiſquis hæc legis, & futura prædicito: ſingulare prorſus humanæ inconſtantiæ documentum ex duobus adoleſcentulis ætate moribuſque pene paribus. Alter ex regio ſolio, dum nouæ nuptæ thalamum exornat, defertur ad tumulum: alter dum capitale iudicium trepidus manet, ex carcere vocatur ad regnum. Libertas eius ex gubernatore Bohemiæ ſponſaliciis atque aliis pactionibus empta refertur. Mirabile, quod matrem repentina lætitia non exanimauerit, cum tot cladibus afflicta prius Regem appellatum audiuerit, quam vinculis exemptum.

Matthias Coruinus R. Vng. — *Zylagi.*

In parte Hungariæ quæ trans Danubium in Septentrionem porrigitur, & nunc Sepuſium vocant, olim Gepidæ conſedere. Inſignis latro Examites, natione Bohemus, Huſſitarum peſtifera labe infectus, milites prædandi cupidos vndecunque ad ſe venientes, benigne collegit, eoſque fratres appellauit: vniuerſam regionam illam tributariam ſibi reddidit, exædificatis munitionibus locis oportunis, ex quibus modo in vnam, modo in alteram partem diſcurrere poſſet: prædas in fine cuiuſque menſis viritim diuiſit. Ex quibus non plus accepit, qui totum menſem, quam qui diem vnam ante diuiſionem in caſtris fuit numero fratrum aſcriptus. Id ſibi ex Euangelio præceptum affirmauit, quod in vnica Domini laborantibus, & qui prima hora, & qui XI. venerant, æquam mercedem promittit. Hæc ſocietas cum longe lateque rapinas ageret, & iam quinque millia pugnatorum in armis haberet, indieſque ereſceret, non aliter diſſipari potuit quam duce ipſo Axamite ad ſtipendia Ladiſlai Regis vocato.

Sepuſium Examites latro. Vid. an. Aen. epiſt. 162.

CAPVT II.

DE TRANSYLVANIA, ET WAlachia.

TRANSILVANA regio eſt vltra Danubium ſita: quam Daci quondam incoluere, feroces populi, & multis Romanorum cladibus inſignes, noſtra ætate tres incolunt gentes, Teutones, Siculi & Valachi. Teutones è Saxonia originem habent, viri fortes & bello exercitati: à ſeptem ciuitatibus quas inhabitant, Siebenburgenſes patrio ſer-

Siebenbürgenſes.

ſermone appellati. Siculi Hungarorum vetuſtiſſimi creduntur, primi omnium, qui ex Hungaria veteri in hanc prouinciam venerint. Eam ob cauſam, quamuis agros ſuis colunt manibus, ac rure viuentes greges pecorum paſcunt, nobiles tamen appellantur. Et concurrentes inuicem alter alterum *Generoſum dominum* ſalutant. Nec tributa pendunt, niſi quo anno Rex Hungariæ coronatur. Tunc quot ſunt patresfamilias, tot boues Regi tradunt: quorum numerum ſupra LX millium eſſe ferunt. Iuſſi vero in bellum exire, niſi pareant, capitali pœna plectuntur: bona fiſco applicantur. Walachi genus Italicum ſunt: quemadmodum paulo poſt referemus, paucos tamen apud Tranſiluanos inuenias viros exercitatos, Hungaricæ linguæ neſcios. In hac prouincia oppidum fuit, quod Biſtricium vocauere, regiæ coronæ ſubiectum.

Valachi.

Biſtricium.

Id Ladislaus Rex cum Viennæ ageret, Ioanni Huniadi dono dedit. Tulerunt id ægre oppidani, diuque reſtiterunt: coacti tamen imperata fecerunt, at mortuo Ioanne, eiuſque filio Ladislao Budæ occiſo, Michaelem Rilagi, * qui pro Matthia altero Ioannis filio regnum petebat, turpiter reiecerunt. Ille indignatus quamprimum Ladislai regis mortem accepit, eo cum exercitu rediit, vi oppidum expugnauit, rebellium ciuium aliis oculos eruit, aliis manus amputauit, aliis necem gladio intulit, oppidum incendio deleuit. Ingreſſi ſunt paulo poſt Tranſſiluaniam Turcorum circiter tria millia, prædamque magnam abegerunt pecorum atque hominum. Quos inſecuti Sibinienſes, & ipſi Teutones, ad internitionem vſque deleuerunt; victoreſque præda recuperata domum rediere. Vix ciuitatem introierant, cum Michael ex alia parte haud paruas ducens copias affuit, ciuitati exitium parans, quæ Biſtricenſibus aduerſum ſe opem tuliſſet. Sed cum Sibinienſes intra munitiſſimam vrbem ſe continerent, fruſtratus deſiderio ſuo minabundus receſſit. Apud Hungaros obiit ætate noſtra Paulus Vergerius Iuſtinopolitanus, græcis ac latinis literis apprime inſtructus: cuius plura extant opera ab eruditis probata.

** al. Zylagi.*

Paul. Vergerius.

Arrianus, qui Alexandri Magni geſta græco ſermone conſcripſit, latinus ab eo redditus eſt, hortatu Sigiſmundi Cæſaris. Scripſit de ingenuis moribus, græcas ac barbaras amicitias comparauit aduerſus Malateſtam, qui Maronis ſtatuam in foro Mantuano deiici iuſſerat, nobilem inuectiuam edidit, ex Hungaris, qui ſtudia humanitatis ſecuti æuo noſtro claruerunt, duos nouimus: Ioannem epiſcopum Varadienſem, qui regni cancellariam obtinuit: & alterum Ioannem eius ex ſorore nepotem, qui ſub Guarino Veronenſi græcas ac latinas literas didicit: nec minus verſu quam ſoluta valet oratione, horum tamen originem Sclauonicam ferunt. Scientiam iuris plurimi profeſſi ſunt: inter quos Dionyſius excelluit gente Canyſi natus, qui Strigonienſem ſortitus eccleſiam, honorem quoque cardinalatus (vt ante diximus) emeruit. In re militari Nicolaus Wayuota Tranſiluanus, Michael Vrſatius, & qui Caliſium inuaſit, Pangracius nomen adepti ſunt. Nunc clarus habetur Michael Rilagi, * ex aliena ruina magnus. Ioannes Huniadis, cuius nomen cæteros obnubilat, non tam Hungaris quam Valachis, ex quibus natus erat, gloriam auxit. Walachiam perquam lata regio eſt, à Tranſſiluanis incipiens, vſq; in Euxinum protenſa pelagus, plana ferme tota, & aquarum indiga. Cuius meridiem Hiſter fluuius excipit, ſeptentrionem Roxani occupant, quos noſtra ætas Ruthenos appellat: & verſus fluuium Thiram Nomades Scytharum genus, quos Tartaros hodie vocitamus.

** Zylagi.*

Hanc terram incoluerunt quondam Gethæ: qui & Darium Hiſtaſpis filium turpi fuga repulerunt, & Lyſimachum regem viuum in poteſtatem pertraxerunt, & Thraciam pluribus cladibus affecerunt. Poſtremo Romanis armis ſubacti ac deleti ſunt. & Colonia Romanorum quæ Dacos coherceret, eo deducta duce quodam Flacco, à quo Flaccia nuncupata: ex [illegible] longo temporis tractu corrupto (vt fit) vocabulo Valachia dicta, & pro Flacciis Valachi appellati, ſermo adhuc genti Romanus eſt, quamuis magna ex parte mutatus, & homini Italico vix intelligibilis. Inter Valachos tempeſtate noſtra duæ factiones fuere: altera Danorum, altera Dragularum: ſed hi cum Danis impares eſſent, atque ab illis multifariam opprimerentur, Turcos in auxilium vocauere: quorum armis adiuti Danos pene ad internitionem deleuerunt. Danis vero Ioannes Huniades Hungarorum imperio fretus opem ferens, non tam illos reſtituit, quam ſibi ipſi claritatē & opes acquiſiuit. Quippe qui Danorum agros ex poteſtate Turcorum ereptos, & ſibi & poſteris perpetua poſſeſſione retinendos occupauit. Valachi & inſulas Hiſtri accolunt: inter qu[illegible]s Peucen apud veteres fama notam, & in Thracia quoque ſedes habent. Valachorū pars Turcorum

imperio, pars Hungaris paret. Non me latet difficillimam eſſe prouinciarum deſcriptionem, quando & auctores ipſi, quos imitari oportet non ſolum varii, verum & interſe contrarii ac magnopere diſſentientes inueniuntur, & ipſarum prouinciarum limites pro dominantium auctoritate ac potentia ſæpenumero commutantur. Nam quæ prouincia latiſſima quondam fuit, ætate noſtra aut extincta eſt, aut permodica. Contra vero quæ nulla vel minima extitit, nunc latiſſimam florentiſſimamque videmus. Longobardiam ac Romandiolam non cognouere maiores: noſtra tempora Inſubriam, Emiliam, ac Flaminiam prorſus ignorant. Macedoniam ſub Æmathione Rege (a quo Æmathia cognominata) peranguſti clauſerunt termini. Virtus poſtea Regum & gentis induſtria, ſubtractis finitimis populis longe ac late protendit. Dent igitur veniam (æquum cenſeo) ſi qui mea ſcripta legentes non eos locorum terminos offenderint, quos ipſi vel mente ſua conceperunt, vel apud alios inuenerunt, quæ ab aliis accepimus, ſeu antiquis ſeu nouis autoribus incorrupta referimus: quamuis non eſt propoſiti noſtri geographiam edere, licet aliquando hiſtoria ipſa quam ſcribimus, locorum aliquam ſignificationem requirit: ſic enim clarior redditur.

CAPVT III.

DE THRACIA, ET IN EA BYZANTIO.

POST Valachos igitur & Hungaros, de quibus ſermo habitus eſt: Thracienſium res geſtæ ſeſe offerunt. Thracia vero (vt plerique autores tradunt, ipſique præſtantiores) ampliſſima prouincia eſt, longe lateque patens. Cui ab Oriente Euxinum pelagus ac propontis occurrit, à meridie Ægeum mare, & Strimon fluuius, ſimulque Macedonicus ager. Septentrionem Hiſter claudit, occidentis oram cum Peoniæ montes, tum Pannonia, & Sauus excipit amnis, In qua ſententia & Plinium Veronenſem fuiſſe video, & Strabonem ipſum, qui iuga montis Hæmi Thraciam diuidere mediam affirmat. Idemque Dardanos, Triballos, Myſos incolere Thraciam non ambigit. Triballos autem eos coluiſſe campos, in quis vel Raſtiani modo vel Seruii ſedes habent, nemo negabit, qui ſcripta veterũ præſenti rerum ſtatui coaptauerit. Myſi vero poſt Triballos ad orientem vſq; in Euxinũ protenduntur, inter Hiſtrũ & Hæmum montẽ habitacula ſortiti. hos hodie Bulgaros appellant. Poſt quos maritima loca verſus meridiem ad Helleſpontũ vſq; Romania eſt, natio græca, quamuis olim barbara fuerit: & iterum noſtro tempore deleto Græcorum imperio, dominantibus Turcis in barbariam redit. Huius prouinciæ metropolis eſt Bizantium, Ag os prius ap- Bizantium. pellata. Lacedæmonii eam condidere duce Pauſania, quibus Apollinem conſulentibus, vbinam ſedes quærerent, mandaſſe oraculum memoriæ proditum eſt, vt contra cæcos habitationem locarent. Cæcos autem Megarenſes appellauit Calcedonis conditores. Qui cum prius in Thraciam nauigaſſent, ſitumq; vbi poſtea Bizantium ædificatum eſt, conſpexiſſent; omiſſa tam locuplete ripa, tenuiorem è regione in Aſia delegiſſent. Hæc Strabo. Conſtantinum vero Imperatorem cognomine Magnum, cum ſtatuiſſet imperii ſedem ex vrbe Roma in Orientem transferre, quo facilius Parthorum excurſiones compeſceret, tradunt Eccleſiaſtici autores in Troadem profectum, ibi regiæ vrbis fundamenta ieciſſe, vbi quondam Agamemnon cæterique græcorum principes aduerſus Priamum regem fixere tentoria. Sed admonitum in ſomnis à Chriſto ſaluatore, locum alium deſignante; cæptum opus, cuius diu manſere veſtigia infectum reliquiſſe: atq; in Thraciam nauigantem Bizantium petiuiſſe: eumque ſibi locum diuinitus oſtenſum dixiſſe: mox vrbem ampliaſſe, noua mœnia erexiſſe, ſublimes excitaſſe turres, magnificentiſſimis tum priuatis tum publicis operibus exornaſſe, tantumque illi decoris adieciſſe, vt altera Roma non immerito dici poſſet. Scriptores, qui florentem videre, Deorum potius in terris habitaculum quam Imperatorum putauere. Nomen vrbi nouam Romam imperator: indidit ſed vicit obſtinatio vulgi, vt à conditore potius Conſtantinopolis vocaretur. In hac vrbe multa Conſtantinopolis. ſub Imperatoribus Epiſcoporum concilia celebrata, multæ ſuppreſſæ in Chriſtiana religione ſurgentes hæreſes, multæ etiam inuentæ. Inter quas ea diutius manſit, quæ de proceſſione ſancti Spiritus, quamuis in pluribus agitata ac reiecta conciliis, ad noſtram ætatem vſque perueniens, denique ſub Eugenio quarto Pontifice Maximo in Florentina Synodo (quemadmodum ſuo loco dicetur) non ſolum à Latinis, ſed ab ipſis etiam Græcis damnata exploſaque eſt. Verum quamquam Ioſeph Patriarcha & Ioannes Imperator gentis eiuſce cum Latina Eccleſia concordibus animis fidei ſymbolum

docantauerint, Conſtantinopolitana tamen Eccleſia credere, quod Romana ſentiret, velut nephas duxit. Obierat in Florentia Patriarcha, qui vnioni conſenſerat. nec imperator domum reuerſus diu ſuperuixerat. Conſtantinus qui ei ſucceſſit, ſiue deceptus, ſiue ſponte ſua inſaniens, haudquaquam vnioni conſentiens videbatur: Et iam Gregorium patriarcham priori ſuffectum, quod ad veritatem fidei ambularet domo pepulerat, eccleſiaſtica bona inuadens. Miſerat eo Nicolaus pontifex Romanus Iſidorum epiſcopum Sabinenſem vniuerſalis Eccleſiæ cardinalem, virum induſtrium, & qui Ruthenorum Eccleſiam iamdudum rexerat; percontatum quanam ratione Græcanica natio legatorum ſuorum conuenta reiiceret, cum Latinis Florentiæ habita. Iam ille imperatorem eiuſque Senatum in rectam viam pellexerat: cum Turcorum bellum duce & autore Mahomete veluti repentina tempeſtas in Conſtantinopolitanos emerſit de quo paulo poſt ſuo loco dicetur.

CAPVT IV.

DE TVRCORVM ORIGINE, ET BELLIS IN HVNGARIA: & occupata per eos Conſtantinopoli.

Teucri pro Turcis.

VIdeo complures ætatis noſtræ non autores aut poetas duntaxat, verum etiam hiſtoricos eo errore teneri, vt Teucrorum nomine Turcos appellent. Credo eos idcirco motos, quoniam Turci Troiam poſſident, quam Teucri coluere. Sed illorum origo ex Creta atque Italia fuit: Turcorum gens Scythica & barbara eſt: de cuius origine atque progreſſu quamuis propoſitum egredi videat, dicere haud alienum exiſtimo: quando ſub æuo noſtro in tantum hoc genus hominum auctum eſt, vt Aſiam Græciamque tenens, Latinum Chriſtianumque nomen late perterreat.

** al. Piracheos* ** al. Babylonis.* ** al littore.*

Ea narratio res quoque Thracienſes apeties, de quibus inſtitutus eſt ſermo. Turci, vt Ethicus philoſophus tradit) vltra Pirricheos * montes & Tarachontas inſulas contra aquilonis * vbera, id eſt ad ſeptentrionalem oceanum, ſedes patrias habuere: gens truculenta, ignominioſa, & in cunctis ſtupris ac lupanaribus fornicaria. Comedit quæ cæteri abominantur, iumentorum, luporum, & vulturum carnes: nec abortiuis hominum abſtinet, diem feſtum nullum colit, niſi menſe Auguſto Saturnalia. Romanorum Imperium audiuit magis quam ſenſit: quamuis Octauiano Auguſto in Auro littorio * cenſum dedit, & id quidem ſponte. nam tum vicinas vndique regiones annua illi tributa reddere animaduertiſſet, nouum dierum ac temporum DEVM exortum eſſe arbitrata, munera ei quorannis tranſmiſit. Hæc gens (teſte Othone hiſtorico & Imperatoris Friderici patruo) regnante apud Francos Pipino, à Caſpiis portis egreſſa, cum Auatibus (quos Hungaros noſtra vocat ætas) feroci pugna, multis vtrobique deſideratis confl xit. Exin Pontum, Capadociamque tranſgreſſa, ad reliquas indefinitimas gentes ſenſim dilapſa, more latronum clandeſtinis quibuſdam excurſionibus vires ſibi vendicans, occupatis quibuſdam montibus & clauſtris opoτtunis, vnde per occaſiones facile irruptiones fieri poſſent. vſque adeo emerſit ac ſublata eſt animis, vt palam iam & pari Marte aduerſum finitimos de agri poſſeſſione certaret: & denique procedendi tempore non ſolum Pontum & Capadociam, verum Galaciam, Bithyniam, Pamphiliam; Pyſidiam, vtramque Phrygiam, Cilices, Cares, & eam Aſiamque minor vocatur, ad oras vſque Ionii & littora Græci maris occupauerit: non vnum quendam principem, ſed alios alii duces & varia auſpicia quaſi per factiones ſecuti.

Ottomanus.

Ex hac gente (quemadmodum Nicolaus Sagundinus, vir Græcæ ac latinæ hiſtoriæ periti[illegible]imus, ad nos ſcripſit) vigeſimum ab hinc & centeſimum circiter annum, Otomanus exigui tum cenſus & obſcuri inter priuatos nominis, ex collectitio milite non parua manu per ſeditionem conflata, graſſari paſſim, ac non ſolum reliquias Chriſtianas vexare, ve[illegible] eti[illegible] homines ſuæ gentis armis infeſtis petere, & ſibi ſubdere cœpit. Cuius conaribus orta inter Turcorum principes ſeditio facilem curſum præbuit. Nam illi dum ſæpe inuicem laniant, accitis vndique omnibus qui pro ingenio prædæ rapinæque percup[illegible]nr, auctoritatem breui & nomen adeptus eſt: oppida non pauca partim vi, partim deditione in poteſtatem accepit. Otomano filius ſucceſſit Orcanes, qui tem[illegible]nchoatam a patre commode proſecutus, admodum propagauit. Eum Amurates filius ſub[illegible]ecutus eſt. qui duobus de Græcorum imperio diſceptantibus, ab altero qui ſuperari timebat, in auxi-

Orchanes. Amurates.

in auxilium accerſitus, Turcorum primus tranſiuit in Græciam: vbi conſulto bellum protrahens, 'poſtquam ambos eneruatis conſumptiſque viribus fractos ac defeſſos animaduertit, verſis, (vt aiunt) proris, arma in eos ſine vllo diſcrimine per occaſionem conuertit. Et occupato callipoli oppido, peropportune in Cherſonneſo ad Helleſponti fretum ſito, cætera Græca oppida aperte petere bello, palamq; ſibi & poſteris Græcorum polliceri imperium non dubitauit: magnamque Thraciæ partem, nullis ferme obſiſtere audentibus, ditioni ſuæ ſubiecit. Is vita functus duos reliquit filios Solmanem & Pazaitem. Solmano breui è vita ſubtracto, res vniuerſa ad Pazaitem deducta eſt. *Baiazates.* Qui proſperos fortunæ adeptus afflatus, vſque adeo nouelli regni fines extulit, vt Thraciam pene vniuerſam, excepta Conſtantinopoli ac Pera, Theſſaliam, Macedoniam, Phocidem, Boetiam, Atticam maiori ex parte occupauerit: Myſos quoque, Illyrios, Triballos crebris excurſionibus infirmauerit. Conſtantinopolim vero tum omni agro, ſuburbaniſque ac delitiis ſpoliauit: tum longa & perdifficili obſidione vexauit, vt ciues deſperata ſalute de deditione agere cœperint: periiſſentque proculdubio, & in hoſtis ſæuiſſimi poteſtate veniſſent, ni Tamerlanes ille Scytharum præpotens Rex, *Tamerlanes.* inſtar torrentis ipſo incurſu atque impetu cuncta proſternendo ac vaſtando, Pazaitem ipſum occurrere ac reluctari conantem magno prœlio & ingenti ſtrage ſuperatum in Aſia cepiſſet. Hic eſt ille Tamerlanes, terror gentium, in cuius exercitu duodecies centena millia hominum fuiſſe traduntur: Xerſe ac Dario maior, quorum copiis ſiccata flumina prodiderunt. *Iram* ipſe ſe *Dei* vocitauit: nec nomini crudelitas defuit. Multas ac præclaras Aſiæ vrbes deleuit, homines tanquam pecora trucidauit, non ætati, non ſexui pepercit: Damaſcum nobiliſſimam Syriæ vrbem diripuit atque incendit: Pazaitem catena vinctum prandens quaſi canem ſub menſa ſua comedere iuſſit: aſcenſurus equum eo tanquam ſcabello vſus eſt. Poſt cladem Pazaite filii eius, qui complures erant, in poteſtatem venere Græcorum, cum periculum euaſuri in Thraciam traiicere contenderent. Calapinus autem natu maior *Calapinus.* emiſſus à Græcis, tandem patrium regnum obtinuit. Aduerſus quem Sigiſmundus Rex Hungariæ collatis ſignis prœlium iniens, tumultuoſe fuſus, caſtra & impedimenta reliquit. Chriſtianorum ingens occiſio facta. Ioannes dux Burgundiæ in eo prælio captus, multo auro libertatem redemit. Calapino mortuo Orcan eius filio tenella ætate adole- *Orchanes.* ſcentulo Moyſes patruus & regnum & vitam eripuit. Qui paulo poſt ſine filio deſiderato, Mahometem fratrem reliquit hæredem. Is Valachis fortiſſimis & bellicoſiſſimis natio- *Mahometes.* nibus trans Danubium (vt ante diximus) late dominantibus, bello attritis tributa grauia imperauit. Nonnullos in Aſia Turcorum regulos armis oppreſſos regnis penitus ſpoliauit: Chriſtianos ſub imperio ſuo degentes, quam duriſſime afflixit. Mahomete mortuo Amuratem eius filium, qui per id tempus in Aſia morabatur, audita patris morte in Thraciam traiicere conantem, Imperator Græcorum diu prohibuit: Muſtaphamque reliquum ex Pazaite filiis, vt rerum potiretur emiſit, & ſumma ope proſecutus eſt. Sed Muſtapha pugna ſuperato & interempto, Amurates victor vniuerſum regnum conſecutus, *Amurates.* Theſſalonicam illuſtrem Græciæ vrbem (quam tum Veneti poſſidebant) vi captam pugnatamque penitus diripuit: eaque victoria auctus, Epirum atque Etholiam, non obſcuras prouincias, reliquo regno adiecit. Illyriorum agros vaſtans, oppida multa vi cepit, diripuit atque incendit.

Vxoribus more gentis quamplurimis iunctus eſt: inter quas Georgii Seruiæ Deſpoti filiam duxit: nec diu poſt immemor affinitatis, aduerſus eum duxit exercitum. Georgius impar Generi potentiæ, furentem veritus hoſtem, relicto vno ex filiis, qui cum præſidio Synderonia tueretur, cum coniuge cæteriſque liberis ac gentis ſuæ ſacerdotibus in Hungariam profugit. Expugnata eſt tamen Synderonia ac direpta, Deſpoti filio lumen ademptum. ** al. Smederona.* Georgius patria expulſus, diu apud Hungaros exulauit. Ioannes Huniades iam per arma clarus, ſæpe cum exercitu Seruiam ingreſſus, plurimis cladibus Turcos affecit, eorumque duces acie conflixit. Verum quamuis Seruiæ magnam partem recuperauit, non tamen Georgio cuncta reſtituit: multa ſibi ipſi retinuit, multa dedit amicis. Neque iniuria: cum & ipſe ſua virtute repuliſſet hoſtes, & Georgii ſuſpecta fides eſſet; qui medius inter Hungaros ac Turcos, nunc hos, nunc illos fefelliſſet: in his vero quæ religionis eſſent, neque Romanæ Eccleſiæ auſcultaret, neque Mahometis legem ſequeretur. Libet (quoniam huc ventum eſt) huius opera ad finem proſequi. Cum male pugnatum eſſet in prælio Varnenſi (de quo paulo poſt dicemus) fugiens Huniades, in Seruiam ſe recepit. Senſit aduentum eius Georgius: atque obuiam factus venientem inter- *Georgius Deſpotes Seruiæ.*

intercepit, & quaſi hoſtem coniecit in vincula: nec prius dimiſit, quam oppida ſuæ ditionis ab eo pridem occupata recepit. Nec multo poſtea, cum Ioannes verſus Sophiam copias duceret, videreturque non parua Turcis illaturus damna, Amurati omnia Hungarorum conſilia patefecit. Vnde ille admonitus maximam Chriſtianis intulit cladem: quemadmodum ſuo loco referetur. Cum vero Turci Conſtantinopolim euiciſſent, atque in Seruiam ducere exercitum minarentur; ſecundo auxilia petens ad Hungaros tranſiit: & in Auſtriam vſque profectus Ladislaum adijt regem: grandæuus iam ſenex, dignus veneratu, ſi recta de religione ſenſiſſet: ea in eo ſermonis auctoritas, ea corporis maieſtas fuit. Acceſſit hunc Ioannes Capiſtranus ordinis Minorum profeſſor, vitæ mundicia, & inter prædicatores Euangelij noſtro tempore inſignis. Quæſiuit, *An audire ſe vellet*. Annuenti, quod Romana Eccleſia credit & docet expoſuit. diu ſecum per interpretem de ſacris eloquijs diſputauit; vt errorem ſuæ gentis relinqueret, magnopere cohortatus eſt. Ille hoc denique reſponſum dedit: *Annis nonaginta vitam produxi: nec aliam religionem, quam ſuſcepi à patribus, noui, ſapientem me ciues mei, quamuis infelicem, hactenus putauere. Tu nunc, quod ſæpe agitant, ſenem delirum efficere cupis: laqueo vitam finire malim, quam patrum traditiones relinquere*: atque his dictis è conſpectu abiit. tam periculoſum eſt religionem imbuiſſe damnatam. Reuerſus domum cum accepiſſet Michaelem Zilagi, qui tum Albæ cum præſidio præerat, fratremque eius Ladislaum quadrigis vectos vrbem exiſſe, milites miſit, qui eos vel comprehenderent vel occiderent. Michael vbi adeſſe hoſtes animaduertit, curru deſiliens, equum qui pone ducebatur aſcendens, veloci fuga ſaluatus eſt. Ladislaus in quadriga repertus, multis vulneribus confoſſus ac diſcerptus interijt. Sed non impune id Georgio ceſſit. Cognouit & Michael paucis poſt diebus, illum prope Danubij ripam iter habere: aggreſſuſque cum armatis, captiuum obduxit: cui dextræ manus duos digitos amputauit, cum ſe gladio defenderet. Redemptus eſt Georgius magno auri pondere: atque hic perfidi hominis exitus fuit. Lazarus filius poſt eum gubernationem ſuſcepit, excluſo fratre nomine Georgio*: quem quondam Amurates excæcauerat. Is cum ſorore (quam nupſiſſe Amurati diximus) ad opem Mahometis confugiens, fruſtra eius auxilium implorauit.

* al. Gregorio.

Obijt deinde Lazarus: de cuius hæreditate non parua contentio exorta eſt. Gregorius Turcorum auxilio paternum regnum vendicare nititur. Vxor Lazari relicta Hungaricas opes implorat: nec Carecuzina Vlrici comitis Ciliæ quondam vxor, ac Georgij filia, portionem hæreditatis deſperat. Ioannes Cardinalis Sancti Angeli ab Hungaris inuitatus, eo profectus vt arces Raſcianas, quæ Turcis in Hungariam aditum præcludunt, aut Apoſtolicæ ſedis nomine recipiat, aut Hungaris tradi curet, rebus infectis non ſine graui periculo (vix enim Turcorum manus euaſit) Budam redijt. Nos Amuratis opera, quæ medio curſu reliquimus proſequamur. Magnus hic vir fuit domi bellique, tam ſuis amatus quam noſtris odioſus: cum centum millibus pugnatorum intrauit Hungariam, late populatus prouinciam. ſterilis annus impedimento fuit, ne regno potiretur. Commeatus penuria compulſus redijt.

Iulianus Cardinalis ſancti Angeli ab Eugenio Pontifice Maximo aduerſus eum miſſus, Hungarorum extulit animos, & arma ſumere perſuaſit. Exercitus Chriſtianus vſque Sophiam ad arcum magnum profectus eſt. Sæpe cum Turcis proſpere dimicatum, non ſine Ioannis Huniadis ingenti laude, qui tum copias ductauit. Cuius nomen apud hoſtes adeo terrificum fuit, vt plorantibus pueris matresfamilias taciturnitatem non aliter imperarent, quam Ioannis præſentiam minitantes. Congregati tamen non paruo numero Turci, cum Chriſtianis confligere non dubitarunt. Sed non tam felix eis pugna quam fortis animus fuit. ſuperati virtute Hungarica, multis cæſis terga dedere. Hungari qui bello interfuere, cupiditate gloriæ res ſuas amplian tes, ac de magnis maiora tradentes, Imperatori Friderico ſuperatos bello Turcos ſcripſere, triginta millia hoſtium cæſa, captaque multo plura. Cardinalis ſancti Angeli ſex millia duntaxat hoſtium in eo prælio cecidiſſe, ſuis literis affirmauit, ſigna militaria nouem captas Ioannem Huniadem non ducis tantum, ſed militis quoque ſingulari virtute vſum. Eique fides habita. Turcis & Chriſtianorum victoria plus pauoris quam damni attulit, non Hungaricas tantum vires, ſed Germanicas quoque in ſe commotas arbitrantibus.

vide aut. Bern epiſt. 44. 51.

Conſternati ergo ac perculſi metu, perinde ac totus Occidens coniuraſſet, pacem petiere. Hungari qui ſuas vires non ignorarent, nec tam potentiæ ſuæ quam caſui victoriam imputarent, periculoſum exiſtimantes ſæpius tentare fortunam, oblatas vltro conditiones

tiones pacis non recuſarunt. Indnciæ belli in decem annos dictæ, iuſiurandum per ſua ſacra ambæ partes præſtitere. Deſpoto Seruiæ, quæ bello amiſerat, reddita. Moleſta ea res Iuliano Cardinali fuit: cui proſequenda victoria videbatur. Eugenio quoque Romano Pontifici nihil moleſtius nunciari potuit. Cuius menti nulla maior cura inſedit, quam Chriſtianæ fidei propagandæ.

Scripſit igitur Cardinali, nullum valere fœdus, quod ſe inconſulto cum hoſtibus religionis percuſſum eſſet. Vladiſlao Regi Poloniæ: qui eo tempore Hungariam occupabat, vti conuenta diſſolueret, imperauit: iuramenta remiſit. Nouum inſtaurari bellum cum precibus, tum minis exhortſit. Ex Chriſtianis principibus auxilia petiit: prærer Philippum tamen Burgundiæ ducem neminem Chriſtianæ religionis zelus commouit. Hic ſolus claſſem inſtruxit: quæ vſque in Helleſpontum profecta, Turcis ex alia tranſitum prohibere in Europam conata eſt. Franciſcus cardinalis Venetiarum, Eugenii nepos, cum pluribus triremibus eo miſſus claſſi præfuit. Vladiſlao, qui alienum regnum inuaſiſſet, è re ſua viſum eſt, ſollicitudinem belli prouincialibus non deeſſe. Accerſitis igitur ex Polonia ac Boemia cæteriſque vicinis gentibus auxiliis, coactis ex Hungaria copiis, Turcorum agros inuadere ſtatuit. Ioanni Huniadi caſtrorum cura commiſſa, quadraginta circiter equitum millia fuiſſe traduntur: plerique dimidio minorem numerum prodidere. Reguli Hungariæ pontificeſque quamplurimi interfuere. Iulianus ſancti Angeli Cardinalis milites cruce ſignatos non paucos ſecum duxit. Iter per Valachiam receptum: deinde tranſito Danubio in Myſiam ventum: vt per plana & campeſtria loca in Romaniam tranſirent. Amurates hoſtium cognito aduentu, cum Græcis ac Turcis in Europa manentibus non ſatis confideret, exercitum ex Aſianis militib. comparauit. Sed augebat animum traijciendi freti non mediocris cura, qui claſſem Apoſtolicam obtinere pelagus non ignorabat. Anxio (vt aiunt) & multa voluenti animo, Genuenſes quidam curas ademere: qui ſuis nauibus accepta pecunia tranſportare copias permiſerunt. Locus eſt vbi non amplius quam ſtadia quinque latitudo freti continet, inter Propontidem & Euxinum pelagus: tantum eſt ſpatium, quod Europam Aſiamque diſterminat. Boſphorum Thracium dixere maiores, à Bizantiorum cornu ſexaginta ferme ſtadiis diſtantem. Hic Amuratis exercitus tranſuectus eſt, aureo nummo vectoribus per capita tradita: quæ (ſi vera eſt fama) centum millia fuiſſe feruntur. Iam Chriſtiani locum attigerant, cui Varna eſt nomen, cum aduentare innumerabiles hoſtium copias nunciatum eſt. Cedendum Vladiſlao Cardinalique videbatur: & ne circumueniri ab hoſte poſſent, munitum montanumque locum petendum. Huniades aduerſari ac reſiſtere: Turcorum ſe noſſe vires dicere, *Famam ſemper maiorem eſſe. Quod ſi Turci omnes adſint, Hungaris tamen impares fore. Illos aurea & diſcolori veſte, Hungaros ferro atque ære fulgere. Chriſtianum agmen & ſtare paratum & ſequi, nec turba nec ſarcinis prægrauare, intentum quo dux non modo ſignet, ſed etiam innuat. Contra ſi Turcorum mores inſpiciantur, feminas magis exiſtimari debere quam viros. Si fugat exercitus Chriſtianus, quem Rex Hungariæ ducit, in quo Legatus Apoſtolicus adeſt, in quo tot nobiliſſimi proceres militant, nunquam deinceps Hungaris contra Turcos futurum animum.* Vicit Huniadis ſententia: expectati hoſtes. poſtera die viſi maioris exercitus ſpeciem præbuere, quam fama ipſa vulgauerat, ſiue quod metuentibus omnia vero maiora videntur, ſiue quod Amurates in cogendo milite vulgatæ opinioni haudquaquam defuerat. Territus Huniades eo conſpectu, tum primum periculi magnitudinem animo voluens, de fuga Regem admonuit. Ille ſerum conſilium arguens, pernicioſam magis fugam quam pugnam dixit: *Commiſſo prælio ſperari victoriam poſſe: ſæpe minoribus exercitibus ceſſiſſe maiores. Nec tam multitudinem bellatorum, quam audaciam & ordinem præſtare victoriam. Deum quoque reſpicere meliorem cauſam: præſtantioremque ſe paucis (ſi modo audeant) exhibere, fugientes victoriam hoſti tradere, feriendaque terga, & multam ſuorum cædem.* Magnifica quoque verba Ioannis pridie dicta plenus irarum Rex exprobrauit: iuſſiſque omnibus arma capeſſere prælium expectauit. Amurates in proximo colle conſederat, ex quo ſuos pariter atque hoſtes ſpectare potuit. dato belli ſigno, quindecim millia equitum, qui pugnam prouocarent, facto globo in Chriſtianos impetum fecere. Singulis albæ ſuper loricas veſtes fuere, quæ vento agitatæ inſtar alarum præ ſe ferebant: totidem viridibus induti ſagulis ſequebantur. Aurea equorum frena multorum viſa: & multis galearum argenti atque gemmarum nitor. Ipſas quoque gladiorum vaginas prægrandes vniones ornabant. Non detrectauere Chriſtiani certamen: itum eſt ferocibus in pugnam animis. Superior acies noſtra Turcos in fugã vertit, quamplurimis primo impetu proſtratis; perculit ea res magno metu

Amura-

Amuratem, nihil tale verentem: fugiſſetque protinus prodito exercitu, niſi circumſtantes Satrapæ comprehenſio eius equi freno, ignauiam eius increpaſſent, fugientique commi natinecem fuiſſent. Perſtitit ergo vel inuitus, iuſſiſque fortiſſimis arma ſumere, prælium inſtaurauit. Pugnatum eſt ſumma contentione pluribus horis, nunc Chriſtianis, nunc Turcis propinquiorem victoria ſeſe præbente. Cadebant hinc atque inde quamplurimi, plures ex Turcis; quorum corpora parum recta facile ſagittæ enſeſque penetrabant. Poſtremo cum nouus in hora hoſtis incedere, & ſauciorum loca integri occuparent; non tam virtute, quam numero ſuperati Hungari paulatim referre pedem cepere. Tum Vladislaus cum globo ſuorum, quos erga ſe non minus fortes, quam fidos habuit, ex Polonia, vt hoſtes ex acie victores diuerteret, Chriſtianiſque animum redderet; in tumulum (quem teneri Amurate diximus) circumiectoſque vndique currus impetum fecit. Ibi noua pugna commiſſa: nouus iniectus Amurati pauor. Trepidatum totis caſtris: nec iam conſiſtendi animus aderat, quod ſi Huniadi par animus ac Regi fuiſſet, & arridenti fortunæ dediſſet manus; haud dubium quin ea dies & Amurati vitam, & poſteris eius imperium Græciæ abſtuliſſet. Verum ipſe vt primum cedere Chriſtiana ſigna conſpexit, cum decem millibus Hungaris ac Valachis ex acie ſe ſubtraxit, atque inſalutato Rege, nutante adhuc victoria, fugam arripuit. Fortaſſe rei militaris perito nulla in pugna ſalus viſa: & ſaluare aliquos, quam perire omnes maluit. Poloni acceptam eo prælio cladem, Huniadis vecordiæ atque ignauiæ tradiderunt: ipſe ſua conſilia ſpreta conqueſtus eſt. Vladislaus ſuæ forti dimiſſus, dum fortiter circa munimenta hoſtium pugnat, quo deiectus obtruncatus eſt. Caput eius haſtæ infixum per Græciam atque Aſiam in ſignum victoriæ populis oſtentatum: Poloni ad vnum cæſi omnes, direpta caſtra, & quæ munitiones curruum tuebantur, necati. Epiſcopi & proceres Hungariæ qui aderant, eadem calamitate oppreſſi. Iulianus cardinalis dum fugit amiſſo prælio, cum iam hoſtes euaſiſſet, Hungarorum perfidiam euadere non potuit. Potum equo dantem apud ſtagnum forte repertum, latrunculi quidam nouere & arbitrati pecuniam apud eum eſſe, deiectum equo necauerunt, & ablatis veſtimentis nudum cadauer feris ac volucribus dimiſere. Hic exitus viri fuit, magni certe & admirabilis: in quo neſcias doctrina maior, an eloquentia fuerit: gratia hominis præſentia, blandi mores, vita in omni ætate nitida, religionis zelus, qui omnia pro Chriſto & mortem ipſam ferre ſuaſerit. Huniadem (vt ante diximus) fugientem Deſpotus Seruiæ cepit. Poloni Regem ſuum iam peracto bello pluribus annis viuere crediderunt: captum non interfectum arbitrati. Cardinali Venetiarum eius culpa cladis magna in parte imputata eſt: qui neque fretum (vti par fuerat) cuſtodiuit, neque tranſuectos hoſtes Chriſtianis ducibus (quod ſecundum fuerat eius officium) nunciauit, de numero cæſorum minime conſtat. Illud exploratum eſt, longe plures ex Turcorum acie cecidiſſe: cæterum pro numero copiarum longe maius damnum Chriſtianis illatum. Victor Amurates neque fugientes hoſtes inſecutus eſt, neque gloriabundus inter ſuos magnifica verba iactauit, neque (vt ante aſſueuerat) hilarem vultum oſtendit. Interrogatus quidnam triſtior eſſet, & cur non victis hoſtibus exultaret: *Nollem*, inquit, *hoc modo ſæpius vincere.* Iubenſque vaſa colligi, copias quæ ſuperfuerant domum remiſit. Ipſe Adrianopolim reuerſus Deo ſuo, quæ pro victoria fecerat, vota perſoluit. Exin voluens animo regni curas veræ felicitatis expertes eſſe, inconſtantiam quoque fortunæ veritas (quæ nulli perpetuo bona eſt) accerſitis prouinciatum maioribus, Mahometem ex liberis ſuis natu maiorem pro ſe Regem conſtituit. Ipſe priuatam deligens vitam, in Aſiam profectus cum paucis otij ſui comitibus, religioni cuidam ſolitariç ſeſe addixit. Calibaſſa inter Satrapas Turcorum opibus & auctoritate maior, Mahometi qui nondum per ætatem aptus eſſet imperio, gubernator datus: reliqui regis filij, ne quas regno turbas excitarent, more gentis necati ſunt. Felicius apud Turcos priuatis quam Regibus liberi naſcuntur. Effluxit deinde non paruum tempus, in quo nec Hungari Turcos, nec Turci Hungaros armis laceſſere præſumpſerunt. Sua quemque calamitas domi attonitum tenuit. Cruentiſſima Varnenſis pugna vires vtriuſque partis eliſerat. Nec Turcis, neque Hungaris tex bello idoneus erat: Hos Huniades, illos Calibaſſa alieno nomine gubernauit: ferocior Huniades, reique militaris petitior, ignominiam Varnæ acceptam obliuiſci non poterat. Vnde dies noctéſque meditabatur, quonam pacto abolere infamiam, & reſarcire damna maxime poſſet. Spem bene gerendæ rei Turcorum quies præbuit: qui iam pridem nullum belli apparatum oſtenderant; vires illis atque animos defuiſſe ratus, tempus idoneum exiſtimauit, in quo priſtinam recuperare gloriam poſſet, Turcoſque peſſundare: quibus ſi adſint exercitus, imperatorem tamen protſus defuturum arbitrabatur. Nec magis exiſtimandum exercitum ſine duce, quam ducem exercitu carentem.

Varnenſis clades. Vide etiam Aen. Silv. epiſt. 52. 81.

tem. Coactis itaque repente copiis ex Hungaria, accerſitis Bohemorũ auxiliis, mercenariorum quoque militum non parua manu coacta, ducere exercitũ in Turcos ſtatuit, quos prius aggredi ac cõficere credidit, quam nouiſſime ex Hungaria nunciaretur. Eam rebus gerendis ſolertiam ac celeritatem adhibuit. Conſilium eius Gregorius Deſpotus Seruiæ (vt ante diximus) Turcorum ducibus patefecit: Magnumq; genti periculum imminens, maius oſtendit. Perculſi eo nuncio Turci, quid agerent, non ſatis intelligabãt. Amurates iam ſenior religioni addictus, regni curas abiecerat. Mahometes ætate minor, tantã belli molem ferre poſſe non credebatur. Callibaſſę deſuturam obedientiam putabant: qua nihil eſt in bello magis neceſſarium. Trepidare igitur, ac æſtuare, modo huc modo illuc mentem cõuertere: nullum conſilium ſatis placere. Hærentibus in deliberatione Satrapis, nihil tandem ſalubrius viſum, quam reuocare ab ocio Amuratem, neq; enim veterani militaturi ſub alio credebantur, nec fortunam belli ſub alio cunctandam arbitrabãtur, quã ſub eo vincere conſueſſet. Calibaſſa eius ſententiæ auctor fuit: in qua re Mahometis animum vehementer offendit, cupientis in ea expeditione ſeſe virum oſtendere, verẽtiſque ne imperium amitteret, ſi pater iterum regnum aſſumeret: vt ſunt hominum mutabiles voluntates. Miſſi ergo legati Amuratem reuocare: qui comparato mox exercitu in hoſtem profectus, non aliter quam ſi ad prædã pergerent, alacres milites duxit. Iam Huniades cum copiis Sophiam tranſierat: proſtratiſq; qui occurrerant locorum præfectis, hoſtiles agros late populatus, loco qui Baſilia vocatur, caſtra poſuerat: cum aduentarent Amuratis copię nunciantur. Non expectauit Huniades prouocari: prior ipſe pugnã iniit. Commiſſo prælio anceps diu certamẽ manſit. Qua parte pugnauit Huniades, fuſi hoſtes terga dedere, nec parua ſtrages edita: pari modo & Amurates in cornu ſuo victor Hungaros fudit.

Poſtremo cum victor victorem incurreret, non tulerunt Chriſtiani Turcorum impetum: qui quanquam virtute præſtarent, numero tamen ſuperati, non tam victi quam feſſi compulſi ſunt cedere. Huniades poſtquã ſuos neq; minis, neq; precib. ſiſtere poteſt, cum paucis ex bello profugit. Multi Hungariæ proceres, & nonnulli Eccleſiarũ Epiſcopi in eo prœlio cecidere. Gregorius miles ad internitionem cæſus: nec tamen pauciores ex Turcis interiere. Emptam multo ſanguine victoriam Amurates domum retulit: nec diu poſtea relicto Mahometi regno (quemadmodum prius deſtinauerat) mortẽ obiit. Corpus eius more maiorum in Pruſa ſepultũ. Ea eſt Bithyniæ ciuitas, & Aſiatici regni caput. Paulo antequam obiiſſet, Amurates vxorem duxerat filiam Sponderbei* nobilis in Penderacia ſatrapis: ex qua natum filium nomine Chialapium* ſextum agentem menſem Calibaſſæ moriens commendauit. Ille Mahometis gratia initutus: & matrem & puerum ei prodidit. Mahometes accerſitis triginta (vt aiunt) matronis, quæ puerum recognoſcerent, poſtquam certam Amuratis ſobolem eſſe conſtitit, ſtrangulatũ matri filium reddidit, funuſq; regio more fraternum duxit: auſpicia regni parricidio conſectans. Sunt qui Calibaſſam alienum puerum Chialopini nomine ſuppoſuiſſe ferunt; illumque pro filio Amuratis necatum: Chialapinum vero apud Conſtantinopolim clam educatũ, poſt capturam vero vrbis inde ſubtractum, ac Venetias ductum: & hunc eſſe quẽ Calixtus pont. Max. pro fratre Mahometis in palatio cuſtodiri iubet. Nos veri periculum ad Græcos remittimus: quamuis multa in hiſce rebus figmenta interuenire non ignoramus, & ſæpe tõſoris filios regio defungi honore videtimus. Mahometes igitur defuncto Amurate gubernacula regni ex voto adeptus, inſtituta maiorum pro ingenio correxit, leges ipſe ſuas domi foriſq; tulit: ærarium locupletauit, noua vectigalia excogitauit, copias auxit, in proceres aut aulicos ſęuire cõtumeliariue cœpit. Hic eſt ille Mahometes qui Conſtãtinopolitanis (vt ſupra innuimus) bellum intulit: de quo nunc referre quæ accepimus, haud alienum fuerit. Voluerat iam pridẽ animo Mahometes, quonam modo Conſtantinopolim ſibi ſubigere poſſet: neq; ad ſuam gloriam pertinere arbitrabatur, vrbe in medio Turcorum ſitam eſſe, quæ ſuo imperio non pareret. Tantoque maius inde nomini ſuo decus accedere, ſi eam vrbem expugnaret, quanto progenitores ſui idem conati, turpius à cœptis deſtitiſſent. Cum paucis igitur participato conſilio, caſtellum iuxta littus ad oſtium Boſphori paulo ab vrbe remotius, aliud diſſimulans, incredibili celeritate extruxit atq; muniuit: bellum deinde vrbi non modo indixit: ſed contra inita fœdera, contra iuſiurandũ intulit ſimul & gerere cœpit. Senſerant eius animum Græci, diffidenteſq; ſuis viribus ad Latinorum opes confugerant, lachrimis ac fletib. auxilia expetẽtes. Surdę (proh pudor) noſtrorum Principum aures fuere, cæci oculi, qui cadente Græcia, tuituram Chriſtianæ religionis reliquam partem non viderunt: quamuis priuatis quemque aut odiis aut commodi-

* al. Scanderbeg.
* al. Chialapinum.

Mahometes III.

Conſtãtinopolis obſidio & expugnatio. Vide Aeneæ epiſ. 130. & ſeqq.

moditatibus occupatum, ſalutem publicam neglexiſſe magis crediderim. Mahometes interea coactis vndiq; copiis, mirabili apparatu, formidando impetu terra mariq; regiam vrbem aggreſſus, cuniculis ac latentib9 foſſis altiſſime actis, aggere late edito, ponte, qua Peram oppidum verſus mare muros alluit vrbis, longitudinis ad duo millia paſſuum raptim extructo, turribus ligneis eo vſque erectis, vt muros quamuis altiſſimos excederent, machinamentorum tormentorumque multiplici adhibito genere, oppugnata eſt vrbs, defenſaque ſummis vtrinq; viribus. Non paucis diebus ad extremum voce præconis totis caſtris inclamatum eſt: *Quinto Kal. Maij milites omnes ieiunium ſanctificent, ſequenti die in armis adſint Vrbem extremis viribus oppugnaturi: triduo ciuitatem militum direptioni futuram.* Conſtituta die ieiunium ad noctem vſque ſeruatum. Exin lucentibus ſtellis inuitationes ac conuiuia paſſim habita, & quiſque amicum, propinquum, notumque habuit, cum eo hilaris epulatus eſt, atq; vbi ſatis eſt bibitum, tanquam ſe deinceps nunquam viſuri eſſent amplexati exoſculatique ſimul vltimum valedixerunt. In vrbe autem Sacerdotes ſacras ferentes imagines, ſequente populo, vrbē luſtrare; auxilium de cœlo petere affligere corpora ieiuniis, atque orationibus vniuerſi ciues intendere. Subſecuta nocte ad ſua quiſque loca defendenda redire. Erant muri vrbis & altitudine & craſſitudine toto orbe celebres: ſed ob vetuſtatem & Grçcorum incuriam pinnis ac propugnaculis nudi: antemuralia vero opportune communita. In his Græci ſalutem poſuere. Armati milites inter muros & Antemuralia pugnam ſuſtinere decreuerunt. Triangularem pene vrbis formam fuiſſe tradunt, duas partes alluit mare, nec muri deſunt ad pulſandos nauales impetus idonei. Quod reliquum eſt, ad terram vrgens poſt alta mœnia & antemuralia (quæ annotauimus) ingenti clauditur foſſa.

Ceptum eſt prçlium paululum ante lucem: cum miles Turcus periculi quam moræ patientior eſſet, ac vulnera & ſanguinem prædarum dulcedine penſaret: Pugnatū eſt in tenebris, maiore Turcorum pernitie, in quos tela ſuperne librabantur. At poſtquam dies illuxit, dato ſigno vndique non ſolum Conſtantinopolis, ſed etiam ipſa quoque Pera, nec quid auxilij Græcis præſtaret, oppugnari cœpta eſt. Sua cuique legioni murorum pars, ac portarum attributa: vt diſcretus labor fortes atq; ignauos diſtingueret, & ipſa contentione decoris militum virtus magis ac magis accenderetur, pari modo & nauales ſocii attributas partes inuadere iuſſi. Admouentur Vrbi ligneæ turres, conuectant milites dolabras, falces, ſcalaſq; Et iam elatis ſuper capita ſcutis, denſa teſtudine ſuccedunt. Græci ſaxorum, pondere prouoluunt, diſiectam fluitantemq; teſtudinem lanceis contiſque perſcrutantur: donec ſoluta compage ſcutorum exangues laceroſq; proſternūt. Fit ſtrages, & iam Turci deficientibus animis languidius pugnant. Sed adeſt Mahometes, fortiſſimū quemque nominatim vocitans, vtq; in prælium redeant, adhortatur. Hos præmiis allicit: illos minis deterret. Inſtauratur ex integro certamen. Turci rurſus ſubruere murum, portas quatere, innixi humeris & ſuper iteratam teſtudinem ſcandentes, prehenſare hoſtiū tela brachiaq; nituntur. Iterum integri cum ſauciis, ſemianimes cum expirantibus euoluuntur. Cernitur varia pereuntium forma, & plurima mortis imago. Ioannes Iuſtinianus apud Genuam Ligurum metropolim nobili loco natus (qui ſuperioribus diebus ſolus vrbem defendiſſe videbatur) in hoc certamine vulneratus, vbi fluitare ſanguinem ſuum animaduertit, ne cæteros deterreret, medicū quærens clam ſeſe pugnæ ſubtraxit. Sed Imperator vt abeſſe Iuſtinianum cognouit, quo iret percontatur. Inuentumque rogat, ne pugnā deſerat. Ille nihilo magis flexus, aperiri portam iubet, qua curaturus vulnus in vrbem redeat. Erant enim obſeruatæ Vrbis ianuæ, quibus ad antemuralia patebat iter, ne qua fugiēdi facultas militi eſſet: ac propterea fortius hoſti reſiſteret, fit interea remiſſior defenſio. Quod Turci aduertentes, acrius incumbunt. Et quoniā pars muri iam tormentis æneis diſiecta, foſſam magna ex parte oppleuerat, per ruinas ipſas ſcandētes, antemurale conſcendunt, Græcoſq; loco deturbant. Porta quæ Ioanni patuerat, omnibus apertam fugam profuſiorē reddit. Tunc Imperator, non vt regem decuit pugnādo, ſed fugiens in ipſis portæ anguſtiis cum cecidiſſet, oppreſſus calcatuſque obiit. In tanta multitudine pugnatorum duo tantum reperti ſunt, qui ſe viros oſtēderint, alter Græcus, alter Dalmata: Theophilus Paleologus, & Ioannes Sclauus: qui fugere turpe putātes, cum diu Turcorum impetum ſuſtinuiſſent, multoſque obtruncaſſent, denique non tam victi, quam vincendo fatigati inter cadauera hoſtium occubuere. Iuſtinianus in Peram cum diu ſtetiſſet, inde Chium nauigauit, ibique ſeu vulnere, ſeu mæſtitia morbum incidens, inglorius vitam finiuit, fœlix ſi in ipſis Bizantij mœnibus animam exhalaſſet. In ingreſſu portæ octingenti circiter milites ex Latinis Græciſque periere, partim vulneribus à tergo confoſſi,

partim

partim concuſſione oppreſſi. Etiam hoſtis ſuperiorem murum tenebat, ſaxaq; in ciues deuoluens ingredientibus ſuo auxilio erat. Tum ſubito capta vrbe, cæſis omnibus qui reſiſtere auſi ſunt, in rapinas eſt itum. Erat victorum infinitus numerus, in libidinem, in ſęuitiam corruptior. Non dignitas, non ætas, non ſexus quemquam protegebat. Stupra cædibus, cædes ſtupris miſcebantur. Senes exacta ætate, fœminas viles ad prædã in ludibrium trahebant, vbi adulta virgo, aut quis forma conſpicuus incidiſſet in manus rapientium, diuulſus, ipſos poſtremo direptores in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniã vel grauia templorum dona ſibi quiſque traherent, maiore aliorum vi truncabantur. Cumque in exercitu maximo ac diſſono, ex ciuibus ſociis atq; externis conflato, diuerſæ linguæ, varii mores atq; cupidines eſſent, & aliud cuique fas: nihil illicitum toto triduo in Conſtantinopoli fuit. Templum Sophiæ, Iuſtiniani Cæſaris opus, toto orbe famoſum, & cui comparari alterum nequeat, nudatũ ſacra ſuppellectile ad omnes ſpurcitias patuit. Oſſa Martyrum, quæ fuerãt illa in vrbe precioſiſſima, canibus obiecta & ſuibus. Sanctorum imagines aut luto fœdatæ aut ferro deletæ. Altaria diruta. In templis ipſis aut lupanaria meretricum facta, aut equorum ſtabula. Coacti ſunt ſerui verberibus ac tormentis, dominorũ abdita ſcrutari ac eruere. Inuenti non pauci theſauri, quos in ipſo belli principio infelices ſuffoderunt ciues. Quibus ſi pro defenſione Vrbis vſi fuiſſent, ſuam fortaſſe vitam, & patriæ libertatem ſeruaſſent. Sed auaro in aurum nulla poteſtas, captiui omnes in caſtra deducti, pudet dicere Chriſtianorum dedecus: dicam tamen, & poſteritati tradere non verebor: quando perſuaſum mihi eſt futuros aliquãdo, & fortaſſe antequam moriar, qui tantam Saluatori noſtro illatam ignominiam vlciſcantur. Simulachrum crucifixi quem colimus, & verum Deum eſſe fatemur tubis ac tympanis præeuntibus, raptũ ex vrbe hoſtes ad tentoria referunt, ſputo ludoq; tædant, & ad noſtræ religionis irriſionem iterum cruci affigunt. Ex in pileo (quem Sarculum vocant) capiti eius impoſito, corona vndique facta, *hic eſt* inquiunt, *Chriſtianorum Deus*. Tum lapides lutumque iactantes, miris deſioneſtant modis. Sed nihil hæc obſunt Deo noſtro, cœlum tenenti; nec maieſtatem eius quoquo modo imminuere poſſunt: cuius ea gloria, ea ſublimitas eſt, ea beatitudinis perfectio, vt nec laudibus humanis extolli, nec humiliari vituperiis vllis poſſit. Nos iſta lędunt atque confundunt: qui per ignauiam atq; deſidiam, dum veri Dei cultum perire ſinimus, & in hoc ſæculo bonum nomen, & in altero ſpem ſalutis amittimus. Poſt hæc cõuiuatus Mahometes, cum fore plus ſolito adbibiſſet, vt ſanguinem mero adderet, principes optimateſq; ciuitatis captos crudelis & ſanguinarius carnifex fœde miſereq; iugulari iuſſit. Rirelucas* qui apud Imperatorem plurimum poterat, cæſo ante oculos maiori filio, altero ad illicitos vſus reſeruato, ſecuri percuſſus eſt: duo alii eius filiis occiderant in bello. Iſidorus Cardinalis in eo tumultu captus, cum veſte murata non fuiſſet cognitus, trecentis aſperis ſeſe redemir: id eſt genus pecuniæ admodũ leuis. Multi & Veneti, & Ianuenſes, & Latinorum alii gladio cæſi ſunt: quidã multo redempti auro. Inſignis hic annus fuit expugnatione Conſtantinopolitana, tam Chriſtiano populo fœdus ac lugubris, quam Turcorum genti fauſtus lætuſque: qui ab ortu ſaluatoris Chriſti ſecundus & quinquageſimus ſupra millenum quadringenteſimus cucurrit. Petenſes vetus colonia Genuenſium (qui & Galathæ nuncupantur) cognita Bizantiorum clade, priuſquam rogarentur, Mahometi deditionem fecere. Muri vrbis diruti, multorum bona contra fœdus direpta: fœminæ pueriq; ludibrio habiti. Calibaſſa, qui ad eum diem non ſine Mahometis diſplicentia vixerat, tanquam Conſtantino Imperatori Turcorum conſilia prodidiſſet, per miſeros cruciatus vita erepta: ingẽtes quas cumulauerat opes, exitio ei fuiſſe traduntur, & quod Amuratẽ dimiſſo imperio ex priuata vita reuocauit ad regnum. Auctus eius pecunia Mahometes, tanto rerũ ſucceſſu tumens, in Hungaros, expeditionẽ parare cœpit, quæ per triennium circiter inſtructa, accerſitis ex omni regno proceribus, penetratis Thraciæ montibus, cum maximis atque infeſtiſſimis copiis ad Sauum vſque flumen peruenit: centum quinquaginta millia hominum in eius exercitu fuiſſe traduntur: plerique tertiam partem huic numero ſubtraxere. Caliſtus tertius, qui per idem tempus Romanã cathedram ſortitus erat, Ioannem Cardinalem ſancti Augeli (cuius ſupra meminimus) præſtanti virtute virum, qui Germanos in arma continet, Turcorumq; compeſceret impetum, ad eas partes Legatum miſit. Is promiſſa peccatorũ indulgentia, cunctis qui contra Turcos militare vellent, apiuuante Ioanne Capiſtrano (qui per idem tempus Hungaris euangelizabat) cruce ſignatorum haud paruum congregauit exercitum, non diuitum ac nobilium, ſed inopis atque incompoſiti vulgi. Surdæ opulentorum aures Euangelio, nec diuinus ſermo principibus auditus, Contenti pręſenti rerum ſtatu potentes, futurum

* al' Kirilucas.

1451. al 414. Guid Pap. decis. 84.

Chriſti regnum non niſi morientes inquirunt, credulia paupertas facile prędic[illegible]ribus obedit. Supra quadraginta millia ſignum crucis acceperę, tanta magna fide, qua ferro a[illegible]s Huniades quoque non paruas copias in armis habuit. Appropinquabat ſp[illegible]pl[illegible]n[illegible] incredibili ſuperbia tumens Mahometes: nec iam ſibi vel montes, vel flumina obſtare putabat: gloriari inter ſuos, Hungariam iam pene victam aſſ[illegible], Latinorum Imperatore [illegible]n propinquo eſſe dicere, deleto Græcorum Imperio, Latinorū inſtare finem, Turcis omnia patitura: ſpolia ingentia promittere, Germaniam atq; Italiam militum direptioni offerre: peruia cuncta Turcorum armis iactare. Sed quam glorioſus eius aduentus, tam turpis atq; infamis receſſus fuit. Albam ad confluentes Danubii Saui quęſitam, paruam vrbem, oppugnare adorſus obtinere nequaquam potuit, perfregit machinis priores muros: irrupere in vrbem eius acies, pugnatum eſt interdiu noctuque: Nunc victi, nunc victores v[illegible] hoſtes: ad extremum vulneratus ſub papilla Maometes, relictis impedimentis per no[illegible]trepitus aufugit. Huius pugnæ ſeriem in hiſtoria Bohemica * comprehendimus. non eſt cur hoc loco latius inſiſtamus. Auctores victorię tres Ioan[illegible], Legatus Cardin[illegible] cuius auſpicio res geſta eſt: Huniades, & Capiſtranus, qui prælio interfuere. Verum [illegible] Capiſtrani Huniadis, neq; [illegible] Capiſtrani Huniades mentionem [illegible] liter[illegible] q[illegible]s de[illegible] victoria, ſiue ad Romanum pontificem, ſiue ad amicos [illegible]. [illegible]um quidquam [illegible] Deum dediſſe Chriſtiani victoriam aſſignauit. [illegible] honoris [illegible] facilius regnum & opes quam gloriam [illegible]. [illegible] Capiſtranus p[illegible] voluptates calcare, libidin[illegible] nere non potuit. [illegible] loquis, non ſuum illi honorem curæ [illegible], [illegible] Dei, [illegible] p[illegible] Chriſtianam ſaluare voluerit. Credimus hinc aſſertion[illegible] quamuis & Hun[illegible] victoriæ, non auctorem dixerit. Ferunt Maometem ab eo tempore nunquam poſtea eius cladis meminiſſe, quin mentum barbamque manu demulcens, quaſſans que caput, ei diei maledixerit qua pugnam ad Albam conſeruit.

* cap. 65.

CAPVT V.

DE MACEDONIA.

PRoxima Thraciæ ad occidentem ac meridiem coniungitur Macedonia, terrarum imperio quondam potita: quæ inter duo maria protenditur. Ægeum & Adriaticum, latus eius meridionale Theſſaliæ atque Magneſiæ terga protegi, partem ſeptentrionalem Peonia & Paphlagonia excipit: quamuis & ipſe regiones in Macedonum poſtea iura ceſſerint, Macedoniæ additæ: Epirus quoq; Macedoniam att[illegible] Illyrica terra, altera meridiem ſeptentrionem altera excipiens. In Adriatico littore Dyrachium vet[illegible] ciuitas iacet, ab Cherſoneſo vbi ſita eſt, nacta vocabulū: Epidamus antea dicta, & a Corcyreis [illegible] cōdita. Non procul infra Apollonia fuit, optimis inſtituta legibus & Augusti Cæſaris qui Gręcas ibi literas didicit, ſtudio memorabilis. In altero littore Theſſalonica eſt, potēs quondam [illegible]: quam cum epiſtolæ Pauli Apoſtoli, tum M[illegible] præceps ar[illegible] red[illegible]. Indignatus enim ob cęſo[illegible] iudice[illegible] clementiſſimus Imperator, vniuerſum vrbis populum trucidari mandauit: vndecim millia virorum cæſa traduntur. Non tulit Ambroſius Mediolanenſium pontifex tam immane facinus [illegible]reptum, Imperatorem ab ingreſſu Eccleſiæ prohibitum ſubire pœnitentiam compulit. nec maximus princeps paſtoris ſubire iudicium recuſauit. Hinc lex * promulgata, vt lata ſuper morte hominis ſententia ante dies triginta non exequatur. Hanc vrbem [illegible] conditionis fuiſſe Plinius tradit. Strabo conditorem eius Philippum Alexandri patrem affirmat: ambo eam attribuunt Macedoniæ. Andronicus Emanuelis Imperatoris Conſtantinopolitani filius, hanc in partem hæreditatis accepit: demumq; Ioannis fratris ſui odio, qui patri ſucceſſit in imperio, Venetis tradidit: Amurates Turcorum vt ante diximus Imperator eripuit. Hic reliquam Macedoniam vſque ad montes Peoniæ, & quam modo Albaniam vocant, imperio ſuo ſubiecit. Mira rerum mutatio, & fluxa humani imperii gloria. Hæc eſt Macedonia, quæ duobus inclita regibus Philippo & Alexandro, Græcia Thraciaque ſubacta imperium protendit in Aſiam, Armeniam, Hiberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucaſum [illegible], hæc in Bactris, Medis, Perſis dominata [illegible] toto Oriēte poſſeſſio, Indiæ quoq; victrix per veſtigia Liberi patris atque Herculis ſigna circumtu[illegible]

* l. 20. C. de pœnis.

[illegible]t. Hæc

it. Hæc eadem noſtra ætate ſpurciſſimę Turcorum genti ſubiecta, tributum pendere, iugum ferre miſerrimum cogitur. Magneſiam quoque ac Theſſaliam noſtro tempore Turcorum arma inuaſerunt. Nobiliſſimi montes Olympus, Pieris, & Oſſa. Pyndus inſuper, & Othris Laphitarum quondam ſedes, Turcorum imperio patent, penes quos quinq; & ſeptuaginta vrbes fuiſſe olim Plinius affirmat. Totum Peneum Turci poſſident, inter flumina Theſſaliæ clariſſimum, iuxta Gomphos hic fluuius oritur, inter Oſſam & Olympū nemoroſa conualle defluens: quingenta ferme ſtadia percurrit, dimidio eius ſpatii nauigabilis. In eo curſu Tempe vocant: quinq; millia paſſuum longitudine vltra viſum hominis attollentibus ſe dextra læuaq; leniter connexis iugis, intus ſua luce viridante aclabitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu, accipit amnem Euroton, nec recipit: ſed olei modo ſupernatantem, (vt dictum eſt ab Homero) breui ſpatio portatum abdicat: pœnales aquas, dirasq; guttas argenteis ſuis miſcere recuſans. Hæc Plinius de Peneo *. Tot Chriſtianis bona Turcorum arma eripuere: quãuis noſtrã magis deſidiã meruerim. In Theſſalia Regem fuiſſe tradunt nomine Græcum, à quo Græcia dicta ſit: Helenum quoq; in eodem loco regnaſſe, à quo Helena nuncupata eſt. Homerus tribus nominibus Theſſalos appellauit, Myrmidonas, Helenas, & Acheos. Hic Termopilarum anguſtiæ, Perſarum cæde inſignes. Quæ licet olim Xerxis imperium tenuere, Turcorum tamen armis claudere tranſitum minime potuere. *Peneus fl.* ** lib. 4. c. 8.*

DE BOEOTIA.

POST Theſſaliam Bœotia ſuccedit ab ortu in occaſum porrecta: Euboicum mare, Criſeumq; ſinum contingens, Thebarum claritate apud omnes ferme hiſtoricos nominata, hæc Muſis natale in Eliconis nemore: hic ſaltus Cytheron, & Hyſmenus amnis & fontis Dirce, Arethuſa, & Aganyppe. Quæ patria quondam Liberi patris atq; Herculis fuit, quæ fortem produxit Epaminundam, non cedens Athenis claritate ciuitas. Ea noſtra ætate exiguum caſtellum Thebarum eſt, & à Turcis proximis annis cum reliqua Bœotia occupatum.

CAPVT VI.

DE HELLADE.

SEQVITVR Hellas quæ à noſtris appellata Gręcia: Athen, id eſt, littus priſci vocauere. Mutato deinde nomine Atticam dixere. Homerus cunctos Atticam incolentes appellauit Athenienſes: tum nondum ædificata forent Megara, protenditur autem Attica ex Bœotia vſq; Iſthmum Corinthiacum, parte ſui quæ appellatur Megaris. Circa Iſthmū vero vbi columna fuit: in qua hic inerat titulus in parte Peloponneſum ſpectante: *Hæc Peloponneſus: at non Ionia.* In parte vero Megara intuente: *Hæc non Peloponneſus eſt, ſed Ionia.* Idem enim Attici & Iones fuere: qui cum de finibus cum Peloponneſiacis ſæpiſſime diſceptaſſent, hanc tandem communi conſenſu columnam erigi obtinuerunt. Atticam quamuis ſaxoſam & ſterilem, pleriq; tamen mirificis laudibus extulerunt, Deorumq; domicilium eſſe dixerunt, loca ipſa poſſidentium & parentum Heroum. In hac ciuitas Athenienſis quondam nobiliſſima fuit, nullius indigna præconii: tanta eius ſuperfluit claritas. Eadem noſtro tempore parui oppidi ſpeciem gerit. In eo tamen ſaxo, quo vetuſtum Mineruæ templum fuit, Arx eſt per omnem Græciam nominata, cum operis magnitudine, tum difficultate oppugnationis: hanc Florentinus quidam Mahometi tradidit, cum imploratis Latinorum auxiliis nullius opem inueniret. Rura ei ob eam rem tradita, in quibus æuum ignobile ducat. *Athenæ.*

CAPVT VII.

DE PELOPONNESO, ET ATTICA.

PELOPONNESVS Atticæ iungitur totius Græciæ arx quondam dicta. Nam præter habitantium in ea gentium nobilitatem atque potentiam, ipſe locorum ſitus principatum deſignat & imperiū. Multi ſinus inſunt & promotoria multa. Inſignes etiam & permagnę Cherſoneſi, ipſa locorum varietate iocundæ, formam eius platani folio ſimillimã

 dixere,

dixere,longitudine ac latitudine ferme paré. Ab occaſu in ortum ſtadiorũ mille 400. perimetros ſiue ambitus omiſſis finibus (vt Polybio placet) ſtadia quatuor millia continet. Arthemidorus 400. ſuperaddit: cui & Plinius conſentire videtur, Iſidorum autoré ſecutus. Idem duo maria terram ambire dicit, Ionium & Ægeum anguſtiæ vnde protendit, Iſthmos appellãtur: quinq; millia paſſuum latitudinis continentes, has anguſtias perfodere Demetrius Rex, dictator Cęſar, Caius princeps, Domicius Nero, infauſto (vt omnium exitu patuit) incepto tentauerunt. Hic Corinthus nobilis Colonia fuit. Græci principes poſtquam Turcorum potentia in Europam penetrauit, ex mari ad mare producto per anguſtias muro Peloponneſum à reliqua Græcia diſtinxerunt. Murum Examilium appellauere, hanc prouinciam hodie Moream latini vocant. In ea Achaia continetur, Meſſenia, Laconia, Argolis, & Arcadia, quæ medium peninſulæ obtinet. Amurathes expugnata Theſſalonica, ſubacta Bœotia, & Attica, præter Athenas, ad Examilium vſque profectus, perterritis Græcis diruit Murum, tributumq; annuum dedentibus ſe Peloponnenſibus imperauit. At cum Hungari inſtante Iuliano Cardinali ſancti Angeli aduerſus Turcos arma ſumpſiſſent, confectisq; nonnullis feliciter præliis amplius inſtarent, vrgerentq; hoſtes, Conſtantinus qui poſtea apud Conſtantinopolim imperauit ibiq; necatus eſt (vt ante diximus) huius prouincię Deſpotus animo auctus, & negare Turcis tributum, & Examilium inſtaurare non dubitauit. Ob quam rem magna deinde pecunia mulctatus eſt, & Examilium denuo deſtructum, cum victor Amurates apud Varnam Hungaros deleuiſſet. Deuicta Conſtantinopoli Albani, qui plures Peloponneſum incolebant, ſumptis armis Demetrium & Thomam Conſtantini fratres regno deiicere annixi ſunt, nobilem quendam Græculum ad regium faſtigium aſſumentes. Vtraq; pars Mahometis auxilium implorauit. Illi nobilior pars viſa iuſtior: auxilia aduerſus Albanos Demetrio fratriq; tradita: Albani ſubiacti, prioribus dominis paruere Mahometi 15. millium aureorum tributum penſum. Thomas quamuis hęreditario iure Imperatorem ſe dicere poſſet, cuius maiores longa ſerie Græcorum nomini imperauerant, metu tamen Mahometis titulo abſtinuit. Cum Calixtus pont. max. Chriſtianos principes in ſui pontificatus initio aduerſus Turcos inuitaret, exiſtimauit Thomas Turcorũ imperium procul dubio ruiturum, Mahometique tributum negauit. Cum vero non tam magnifica facta quam verba eſſe animaduertit, perſoluto tributo & adiectis donis Mahometi reconciliatus eſt. Nunc vero (ſi vera eſt fama, quæ per hos dies allata eſt) violatæ fidei maiorem ſubire pœnam compulſus, Mahometi prorſus ſubiectus eſt, Peloponneſus tota Turcorũ imperio adiecta. Egredienti Peloponneſum per anguſtias Iſthmi ad reliquam Græciam, Strabo & Plinius occurrere Atticam tradunt, Ptolomeus Achaiam: cuius fines hoc modo deſcribit, ab occaſu Epyrum, à ſeptentrione Macedoniam & partem Ægei pelagi collocat, ad orientem eiuſdem maris terminos ponit vſque ad Sunium promontorium, ad meridiem Adriaticum pelagus iuxta littus, quod Achelous amnis irrumpit in Corinthiaco ſinu. Quod ſi ita eſt, Atticam, Bœotiam, Phocidem, Theſſaliam, Magneſiam, Ætholiam, & Acarnaniam Achaia ipſa complectitur. Idem tamen Ptolomęus alio loco mediterraneas Peloponneſi ciuitates enumerans, Elicem, Buram, Helenam, Pheream in Achaia eſſe dicit: & propriam eſſe Achaiam intra Peloponneſum affirmat. Nobis qui pro noſtri operis inſtituto res Peloponneſiacas & Atticas breuiter abſoluimus, & ad occidentem feſtinamus, Acarnania prior occurrit inter Epyrum Bœotiamque protenſa: cui Ætholia vel coniuncta vel commixta eſſe videtur, hæc hodie Ducatus appellatur. Ioannes Vintimilius natione Siculus filiam ſuam Deſpoto Acarnaniæ in matrimonium dedit, exin vexantibus Acarnaniam Turcis, ac generum obſidentibus, cum paruo equitatu mare traiecit, obſeſſores inuaſit, ſtragemque memoratu dignam edidit, nam parua manu ingentes fugauit copias, ſalutemque genero peperit. Qui tamen paulo poſtea per inſidias captus à Turcis regnũ amiſit: Epyrum tamen adhuc eius nomine teneri ferunt.

Iſthmus.

Acarnania.

Ducatus.

CAPVT VIII.

DE EPYRO.

EPYRVS in occidua parte ab Acroceraunijs montibus incipit, protenditurq; verſus orientem vſque ad Ambracium ſinum per ſtadia 1300. Septentrionalem eius partem Ptolomæus Macedoniæ coniungi tradit, Orientale Achaiæ vſque ad hoſtia fluminis Acheloi, occidentale latus Ionico excipi pelago aſſerit. Strabo Auſonium hoc idem mare appella-

appellauit. In Epyro XIV. fuiſſe gentes Theopompus tradidit, quarum celebratiſſimæ Chaones & Moloſſi. Regnum enim quandoq; tenuere prius quidem Chaones, poſterius Moloſſi: qui propter Regum cognationem, ex Æacidarum ſanguine prognati mirum in modum amplificati fuerunt, penes quos Dodonæ vetus oraculum ac nobile viguit. Oram huius terræ maritimam felicem atq; vberem tradidere, multæq; olim vrbes & oppida munitiſſima in Epyro fuere. Sed propter populorum rebelliones, qui cum Romanis contenderunt, prouincia vaſtata eſt, ſeptuaginta enim Epirotarum vrbes à Paulo Æmilio imperatore fundirus euerſas eſſe, auctor eſt Polybius, victis Macedonibus & Perſe rege ſuperato: Ex quibus maximum numerum viris Moloſſorum extitiſſe, & mortalium CL. millia in ſeruitutem redacta. Plinius Veronenſis hanc cladem Macedonibus attribuit, duaſq; vrbes ruinæ adiicit. Credo quia Macedones Epyrotarum imperium obtinebant, vtramq; gentem vno nomine Plinium comprehēdiſſe. Apud Epyrum Actiaca pugna fare memorabilis commiſſa eſt, in qua Cæſar Auguſtus Marcum Antonium nauali prælio vicit, & ſimul Ægypti reginam Cleopatram (nam & ipſa huic certamini præſens interfuit) ob quam rem victor Auguſtus in Ambracio ſinu vrbem condidit, eiq; vocabulum indidit Nicopolim, id eſt, victoriæ ciuitatem. Ambrachii ſinus oſtium pauloquam ſtadia quatuor maius eſt. Circuitus ſtadia CCC. amplectitur: optima omni ex eius parte ſtatio. Ingredientibus occurrebant olim à dextra habitantes græci Acarnanes, & Apollinis Actii templum quodam in tumulo ad hoſtium eminens, cui campus ſubiacuit, lucumque habens & naualia, in quibus Cæſar vndeviginti naues decimarum nomine repoſuit ab vno remorum ordine vſq; triremes * adiungens. Siniſtra vero Nicopolis eſt, & Epyrotarum Colonia Caſſiope: noſtra ætas Epyrum artam appellat. Circa littus eius paucis ante annis præfectus regiæ claſſis nomine Villamarina * triremes Venetorum inſecutus comprehendit, atque incendit. In eodem littore apud Acroceraunеos montes finiri Adriæ vel Adriatici maris nauigationem, & Ionium incipere pelagus, Straboni viſum eſt: apud quem mare Auſonium idem quod Ionium eſſe apparet, cum Epyri oram Auſonio ablui pelago affirmet.

al. decirémes. *al. VVilhelmus Marinus.*

CAPVT IX.

DE ALBANIA.

QVÆ nunc Albania dicitur, olim Macedoniæ portio fuit, ad occidentem verſa, in qua Dyrachium & Apoloniam fuiſſe prodidimus, non incelebres priſco ſæculo ciuitares. Sermo genti neque Græcis neq; Illyricis notus. Credimus hoc genus hominum ex Albania quondam veniſſe, quæ vicina Colchidi in Aſiatica Scythia memoratur: vt ſæpe Barbarorum inundatio nationum Græciæ atque Italiæ prouincias occupauit. In hac terra potens Camuſa fuit: qui Chriſtianis parentibus ortus, parum tenax catholicæ fidei, ad Mahometis inſaniā declinauit. Sed quam leuiter Chriſtū deſeruit, tam facile Mahometis ſacra contempſit. Rediit enim ad paternam legem, & quamuis vtramque religionē contempſerit, neutri fidus: Chriſtianus tamē mori quam Turcus maluit, paulo poſt Conſtantinopolitanam eladem morbo extinctus. Georgius Scanderbechius eius hæreditatem accepit, nobili loco natus, qui ætatem pene omnem in armis pro Chriſti nomine pugnando conſumpſit, multas & magnas Turcorum turmas bello vicit atque deleuit, ſoluſque quodammodo regionem illam in Euangelio Chriſti continuit: quamuis hodie totiens hoſtili ferro petita magna ex parte deſerta feratur. Rex Alfonſus ſæpe milites in Albaniam miſit, & Troiam vrbem in poteſtatem receptam à Turcis defendit. Nepos Scanderbechi ex fratre, cum Turcorum patri fauens inſidias patruo moliretur, ab eo captus, & ad Alfonſum miſſus in carcerem coniectus eſt. Caliſtus quoq; Romanus pontifex in auxilia pecuniaria Scanderbechio non pauca miſit. Valona in Albania non magna ciuitas eſt, in portu maris ſita: qua breuiſſimus eſt in Italiam tractus. Hanc Baiazetes primus ex Turcis occupauit, rebellantem Amurates recuperauit. Neſcio quod malum minatur Italiæ.

Carmuſa. *Scanderberg.* *Valonia.*

CAPVT X.

DE ILLYRICO.

POST Albaniam Illyricę ſequuntur gentes ad occidentem ſeptentrionemq; verſæ: hoc genus hominum noſtra ætas Sclauos appellat, & alii Boſnenſes, alii Dalmatæ, alii Croacii. Hiſtri, Carnique nuncupantur. Boſnenſes introrſus ad Pannoniam vergunt, ſeptentrioni expoſiti. Reliqui adiacētes mari ad Timaui vſq; fontes protēduntur, hinc Auſoniā,

illinc

l[illegible]o ad Aquilegiam M. ſtadia eſſe. Traditum eſt, qui dominentur Hiſtros, tradidit, finem Italiæ Muſiæ fluuium tradidere. In hac terra nihil ætate noſtra memoria dignum geſtum eſſe accepimus: quam quod Auſtrales & Veneros magna de finibus contentio[illegible] fuerit, & vtriuſque parti ſubditi armis contenderint: ad quas lites componendas nos aliquando ab Imperatore miſſi, quamuis inducias belli fecimus, & nouos terminos conſtituimus, vniuerſam tamen litem amputare nequiuimus.

CAPVT XIII.

DE CARNIS.

CARNI, inter quos lapides enumerantur, Hiſtros ſequuntur. Sclaui tamen, quorum lingua regionem obtinet, Carnes bifariam diuidunt, duplicem Carniolam eſſe dicẽtes. Alteram ſiccam & aquarum indigã, in qua Hiſtros ponunt & Tarſos, qui medios inter Labacum & Tergeſtum incolunt montes, & ad Vimauum vſq; proferuntur. Alteram irriguam, in qua flumen Sauus ortũ habet, & Nauportus (qui Labacus hodie appellatur) & alij plures fluuij. In hac prouincia dum Fridericus Imperator coronã regni Teutonici apud Aquenſem ciuitatem peteret; Vlricus comes Ciliæ, & Albertus Imperatoris frater, coniunctis viribus Labacum inſigne oppidum, ex flumine cui adiacet dictum, obſidione cinxere, diuq; machinis omnis generis oppugnauere: ſed à Friderici militibus non ſine clade repulſi, & caſtris exuti, diuitem ſuppellectilem perdidere, hoc oppidum Sclaui & Ital. Lublanam vocant, ex Lugea palude ſumpto vocabulo.

CAPVT XIV.

DE CARINTHIA.

CARINTHIA montana & ipſa regio, Carnis applicatur, ad ortum ac ſeptentrionem Stiriæ iuncta, ad occaſum ac meridiem alpes Italas & Forum Iulii contingit. Multæ in ea valles colleſque feraces tritici, multi lacus, multi amnes, quorum præcipuus Dauus: qui per Stiriam ac Pannoniam in Danubium fertur, haud inferior Sauo, imperium prouinciæ Auſtrales obtinent & Archiducem appellant, cui ea regio paret. Quotiens nouus princeps reipublicæ gubernationem init, ſolennitatem nuſquam alibi auditam obſeruant. Non longe ab oppido ſancti Viti in valle ſpecioſa vetuſtæ ciuitatis reliquiæ viſuntur. cuius nomen temporis aboleuit antiquitas. Iuxta in pratis late patentibus marmoreus lapis erectus eſt, hunc ruſticus aſcendit, cui per ſucceſſionem ſtirpis id officium hæreditario iure debetur. Ad dexteram bos macer nigri coloris aſtitit: ad ſiniſtram pari macie deformis equa, frequens circa eum populus & omnis ruſtica turma. Tum Princeps e aduerſa pratorum parte procedit: purpurati circum, proceres ambiunt. Vexillum ante ipſum, & inſignia principatus. Comes Goritiæ, qui palatii curam gerit, inter duodecim minora vexilla præcurrit: reliqui magiſtratus ſequuntur. Nemo in eo comitatu non dignus honore videtur, niſi princeps ipſe præ ſe ruſtici ſpeciem ferens. Agreſtis ei veſtis, agreſtis ei pileus, calceuſque & baculus in manu geſtatur paſtorem oſtendit, quem poſtquam ruſticus ex lapide venientem conſpicatus eſt, ſermone Sclauonico (ſunt enim & ipſi Carinthiani Sclaui) *Quis hic eſt*, inclamat, *cum tam ſuperbum inceſſum video.* Reſpondent circumſtantes, *Principem terræ aduentare.* Tum ille: *Iuſtus ne iudex eſt, ſalutem patriæ quærens, liberæ conditionis, dignus honore? eſt ne Chriſtianæ cultor fidei ac defenſor.* Reſpondent omnes: *Eſt & erit.* Ruſus ille: *Quæro igitur, quo me iure ab hac ſede dimoueat.* Ait Goriciæ comes LX. *denariis abs te hic locus emitur: Iumenta hæc tua erunt*, bouem atque equam oſtendens. *Veſtimenta quoque principis, quæ paulo ante exuit, accipies: eritq; tua domus tua libera & abſque tributo.* Quibus dictis ruſticus leui alapa principi data bonum iudicem eſſe iubet: & ſurgens iumentaque ſecum ducens, loco cedit. Princeps vero conſcenſo lapide, nudum gladium manu vibrans ad omnem ſe partem conuertit æquum iudiciam populo promittens. Ferunt & aquam frigidam ruſtico [illegible] pileo bibere, tanquam vini vſum damnet. Deinde ad eccleſiam Solenſ[illegible]enſem * perg[illegible] quæ in propinquo tumulo ſita eſt, ſanctæ Mariæ vocabulum habens, & olim pontifi[illegible] ſedi[illegible] traditur: vbi peractis ſacrificiis Princeps ruſticam [illegible] deponit, paludam[illegible] induit: conuiuatuſq; ſplẽdide cum proceribus in prata reuertitur, ibiq; pro tribunal[illegible] de[illegible] ius perentibus [illegible] & feu la confert. F[illegible] ſtant[illegible] [illegible] ſi[illegible] p[illegible] Ch[illegible] Saluatoris ortum, impetante Carolo Magno [illegible] gonc * [illegible]

* al. Soliensem.

* al. Ingeno.

[illegible]

**al. magnatibus.*

Vide fragmentū historiæ veteris, apud Flac. in catal. test. veri. fol. 122

uium prouincialibus præparaſſe, & agreſtibus quidem ad conſpectū ſuum intromiſſis in vaſis aureis atque argenteis, nobilibus vero ac magiſtratibus *procul ab oculis collocatis fictilibus miniſtrarunt iuſſiſſe. Interrogatum cur ita faceret, reſpondiſſe; *Non tam mundos eſſe, qui vrbes & alia palatia, quam qui agros & humiles caſas colerent. Ruſticos qui Chriſti euangeliū accepiſſent, baptiſmatis vnda purificatos, candidas & nitidas eſſe animas: nobiles ac potētes, qui ſpurcicias Idolorum ſequerentur, ſordidas ac nigerrimas. Se vero pro animarum qualitatibus inſtruxiſſe conuiuium.* Caſtigatoſque ea re nobiles, cateruatim ſacri baptiſmatis vndam quærentes, breui tempore ſub Virgilio & Annonne Iuuauienſibus epiſcopis vniuerſos Chriſti fidē accepiſſe. Hic honos inueſtiēdi principis ruſticitati datus. Fuit autem Dux Corinthię venator Imperii, ad quem lites venatorū omnium deferebantur. Vocatus in iudicio coram Imperatore, querelantibus non niſi Sclauonica lingua reſpondere tenebatur. Multa huius Prouinciæ ornamenta fuiſſe commemorant, multa priuilegia. Facile id creditum eſt: quando Imperatorem Ludouicum eius terræ ducatum filio ſuo Arnolpho primogenito contuliſſe non eſt ambiguum. Eſt & alia prouinciæ huius conſuetudo in oppido quod

Clagefurt.

Clagefurtium appellant contra fures duriſſima. Si quis in furti ſuſpicionem inciderit, mox captus laqueo ſuſpēſus vitam finit. Sumpto ſupplicio poſt triduum de ſuſpicione iudicant, ſi reum fuiſſe necatum inueniunt, pendere cadauer infame ſinunt, donec ſua ſpōte conſumptum decidat. ſin vero, depoſitum in cœmiterio condunt, iuſtumque funus è publico faciunt, & animæ gratas exequias. In hac prouincia Comes Goritiæ Henricus,

**al. Vlricus.*

* vir muliere corruptior, impuberes filios media nocte ad potum ſurgere compulit, increpitans qui ſine ſiti ſomnum agerent. Cum paſtoribus ac ruſticis ſæpius quam cum nobilibus diuerſatus eſt, ſenex ſuper glacie cum pueris luſit. Inter vulgara ſcorta frequentiſſime lauit: raro in aula prāſus eſt: ſolus coquum adiens offulas in ipſa popina *vorauit. Veſtes induit viles ac perunctas: pectus nudum & apertum oſtendit, oculi ſemper lachrimātes fuere. Quem cum aliquando ad ſe venientem Fridericus Imperator ex feneſtra intuitus eſſet, me vocitans, *age*, inquit, *Ænea principem qui ad nos properat contemplare, ſi quem mūdiorem pulchrioremque videris aliquando effare.* Mihi cum ſatis principem comiteſq; conſideraſſem, fœda ruſticitas viſa eſt, quæ dominatum aſſecuta egregiam nobilitatem ſeruitio premeret. Huic vxor natione Hungara, forma præſtanti, * & audita pluſquā viri vincula indidit: mox Vlrici comitis Ciliæ auxilio liberatus, vxorem domo pepulit. Nec diu poſt vita functus, filios bonæ indolis adoleſcentes & matri quam ſibi ſimiles reliquit hæredes.

**al. coquina*

**vide auctor. epiſt. 54.*

CAPVT XV.

DE STIRIA.

STIRIA, quam quondam Valeriam inuenio nuncupatam, ad orientem Pannoniæ iungitur: latus eius ſeptentrionale Auſtriā reſpicit, ad occidentem ac meridiem Carnis ac Carinthianis occurrit. Eadem quoq; montana prouincia eſt, quamuis in orientem porrecta planities non paruas habeat. Drauus ac Mura inſignes fluuii terram irrigāt: Mura in Drauum exoneratur, ille in Danubium. Vrbium populi plerumque Teutones, Sclaui quicitra Drauum rura colunt. Imperium Auſtralis familiæ eſt, in ea vetus oppidum,

**al. Sillatium.*

quod Ciliam vocant. Nonnulli Syllacem* appellatum quondam exiſtimant, & opus fuiſſe L. Syllæ, de qua re nihil nobis exploratum eſt. Multæ ibi vetuſtatis reliquiæ viſuntur, &

Cilia comitatus.

Romanorum nomina principum ſepulchralia marmora referunt, in eo præfuit ætate noſtra Fridericus comes: qui cum eſſet in libidinem promiſſimus, & olim Veronicæ concubinę incenſus amore, legitimā coniugem ex comitibus Croatiæ natam ſua manu intermiſſet, concubinam vero pater eius Hermannus (vt eſt potentum iuſtitia) in profluentem demerſiſſet; vxores paſſim maritis abſtulit, puellarū greges in palatiū rapuit, prouinciales pro mancipiis habuit, Eccleſiarum bona diripuit, monetarum falſatores, veneficos, ariolos, nigromantas vndiq; ad ſe conciuit: & quamuis anno Iubilei iam nonogenarius indulgentiarum cauſam Romam petiſſet, reuerſus tamen nihilo melior viſus eſt. Interrogatus, qui ſibi Roma profuiſſet in priſtinos mores relapſo; *Et Calceator meus*, inquit, *ad coſuendas ocreas poſt viſam Romam rediit.* Huic vita functo Vlricus filius ſucceſſit per cętera ſimilis, ingenio tantum & eloquentia maior. Quo (ſicut dictum eſt interfecto) quatuor & viginti competitores hæreditatis fuere: vt qui viuens vndiq; bella conciuerat, moriens

Vide huic auctoris epiſt. 253.

quoque ſeditiones excitaret. Sed optimates terræ poſſeſſionem Friderico Imperatori tradendam cenſuerunt, ea lege vt competitoribus ſecundum prouinciæ conſuetudinem in iudi-

in indicio reſponderet, Relicta Vlrici armis defendere quę poſſidebat, decreuit. Fridericus manu potenti quum plura caſtella obtinuiſſet, in Cilia tandem receptus eſt, arces locitradente Ioanne Viconitio natione Bohemo: qui cum fuiſſet magiſter militiæ comitis, accepta Cæſaris pecunia, à coniunge eius defecit. Sed mox pœnitentia ductus, grande auſus & inexpiabile facinus tanquam in ſcelus ſcelere redempturus, Imperatorem iam ſibi ſecurum, & cum paucis Ciliæ morantem, nocte connubia intercipere aggreſſus eſt. Corruptis namque oppidanorum pleriſque, qui ſibi aduenienti partem oppidi traderent, hora conſtituta cum octingentis equitibus intromiſſus cuncta miſcere armis ce-
rent, hora conſtituta cum octingentis equitibus intromiſſus cuncta miſcere armis ce-
pit. Affuit diuina pietas Friderico, quæ illi præter conſuetudinem in arce ſuperiore, & natura & humano opere munitiſſima, ea nocte dormiendum ſuaſerat, proceresqui remanſerant in oppido, capti omnes: inter quos & Iohannes Vngnadius, cunctis Stirienſibus opulentior, cum Georgio fratre abductus eſt: nec Vlrico Auſtriæ cancellario, quamuis eſſet Epiſcopus, & ad eccleſiam confugiſſet, parſum eſt, Vſque adeo apud homines noſtri ſæculi diuina & humana iura perierunt. Traditori Bohemo, diuiti ſpolio locupletato, non defuerunt ex illo tempore adiutores. Fama eſt, eaque celebris, inter Stirienſes nobilem quempiam fuiſſe, cui ſæpe in animum ceciderit, ſeipſum laqueo ſuſpendere. Id ægre ferentem ex docto quodam viro remedium petiuiſſe aduerſus eam tentationem. Conſilium datum, proprium vti ſacerdotem conduceret, qui ſibi manenti in arce quadam ſolitaria ſingulis diebus rem diuinam faceret: paruiſſe nobilem atq; in annum ferme continuaſſe, nulla ſuſpendii cogitatione interueniente. Poſtremo rogatum à Sacerdote, vt presbytero vicino, qui dedicationem Eccleſiæ in proximo monte habiturus eſſet, auxilio eſſe poſſet: licentiam dediſſe: proponentem in animo paulo poſt ſequi, & ſacris intereſſe. Stetiſſe diu poſtea, nunc vna, nunc altera cauſa retentum. Deniq; circa meridiem profectum, agreſti cuidam in nemore occurriſſe, qui rem diuinam in monte pactam eſſe & populum omnem abiiſſe diceret. Contriſtatum eo nuncio nobilem, infœlicemq; ſe eſſe dicentem, qui eo die ſacrum Chriſti corpus non vidiſſet, agreſtem conſolari cœpiſſe: *Venditurum, ſi vellet nobilis emere, præmium quod intereſſendo diuinis meruiſſet*: Sagumq; nobilis petiuiſſe precii nomine Venditione facta, nobilem nihilominus montem aſcendiſſe, atq; oraſſe in templo. Reuerſum autem, in proxima arbore ſuſpenſum agreſtem inueniſſe: ſed poſtea diris cogitationibus haudquaquam vexatum fuiſſe. In hac prouincia decoctum ſal ad vicinas regiones importatur. Ea & ferri mineras locupletes habet, & argenti fodinas non ignobiles: quamuis incuria Principum argentum haud multum effodiatur.

CAP. XVI.

DE AVSTRIA ET IN EIVS VIENNA.

AVSTRIAM deſcribere hoc loco neceſſarium exiſtimamus, de qua propriam hiſtoriam * edidimus. Breuibus tamen ſitus eius abſoluetur: hoc enim tempore diuiſis eſt terra limitibus. Auſtria olim Pannonia ſuperior dicta, ab Oriente habet Hungariam, ab occidente Bauariam, ſeptentrionem eius Bohemia & Morauia terminant: ad Auſtrum vero montes Stiriæ, qui longo tractu ab Alpibus deriuantur. Latitudo eius triũ aut paulo minus dietarum: longitudo vero duplo maior. Terra nobilis, aquis irrigua, vitibus cõſita, ligni copioſa, agro feraci, piſcibus plena, vino adeo exuberat, vt Bohemis, Morauis, Sleſitis, Bauaris in dãdo vino ſatisfaciat, exindeq; quã maximas opes colligit. Danubius eam mediam ſecat fluuius omnium Europę maximus, inter præcipuas eius ciuitates eſt Vienna Pannoniorum maximũ emporium, olim Flauiũ appellata, ambitu murorum duûm milliũ paſſuum: cingitur foſſatis, propugnaculis, turribuſq;, & maximis ſuburbiis decorata, principum Auſtriæ præcipua & digniſſima ſedes. In ea prouinciales poſt obitum Alberti Cæſaris Friderico ſe commiſſerunt, ea lege, vt ſi maſculum prægnans regina pareret, tutor eius eſſet: ſi fœminã, terræ dominus. Nato (vt prædictũ eſt) Ladislao tutelã eius Frideric. accepit. Milites qui ſub Alberto meruerãt, cũ ſtipẽdio ſe fraudatos dicerẽt prouinciã latrociniis ac incẽdiis vaſtauere. Eorũ vexatio LXX. millib. aureis à Friderico redẽpta eſt, cũ Bohemi & Hũgari excurſiones in Auſtriã facerẽt. Ex ſororib. Ladislai ſenior Wilhelmo duci Saxoniæ nupſit. Ioãnes Huniades cũ regni Hungarię coronã à Friderico fruſtra repetiſſet, cũ duodecim millib. equitum ingreſſus Auſtriam, omnem agrum inter Viennam & Stiriæ montes diripuit atque incendit. Petentem Italiam Cæſarẽ rogauerũt

Vide Hungar. hiſt. 165.

* [illegible]

Auſtra-

Auſtrales,vti Ladiſlaum qui iam propemodũ adoleuiſſet, in paterna hæreditate apud ſe dimitteret. Reiecta petitione,auctoribus duobus Vlricis, altero Ciliæ comite altero Eyzingero,ſumptis armis rebellauere. Redeuntem ex Italia Fridericum apud nouam ciuitatem obſidione cinxere: quibus & Henricus Roſenſis natione Bohemus cũ c c. equitibus &mille peditibus ſeſe adiunxit. Et quamuis à Nicolao Pont. Max.iuſſi eſſent,ne tutelam Cæſaris impedirent;contemptis Apoſtolicæ ſedis mandatis, & tantæ maieſtatis auctoritate deriſa,ſceleratum propoſitum tenuere. Docta eo tempore Viennenſis ſchola in doctam ſententiam protulit: *quæ per appellationem ad futurum Concilium interponendam,ſuſpendi poſſe Romani præſulis mandata reſcripſit.* Ciuitas Viennenſis, & omnis Auſtria ex eo tépore ſemper in armis fuit,temeratæ religionis pœnas pendens. Ceſſit furenti populo Fridericus pupillumque adhuc tenerum ea lege in manus Comitis Ciliç tradidit, vt conuocatis ad vrbem Viennam vtriuſque partis conſanguineis & amicis, de tutela, de oppidis, deque cæteris contentionibus, principum qui vocati conueniſſent, arbitrium diffiniret. Ladiſlaus ſumma populorum alacritate apud Viennenſes exceptus, cuncta ex voluntate Comitis adminiſtrauit. Ad conſtitutum diem concilij Ludouicus Bauariç,&Wilhelmus Saxoniæ duces, Albertus quoq; Brandenburgenſis, Carolus Badenſis marchiones conuenere. Tum multi ex Bohemia, plures ex Hungaria barones Imperator legatos miſit: quibus & nos adiuncti fuimus,diu de iure partium diſceptatum. Sed cum omnia ex arbitrio victoris agerentur,nec leges defenderẽt,quem arma non protexiſſent,infectis rebus diſceſſum eſt. Negata ſunt omnia quæ promiſerant Auſtrales Imperatori: dictum omne indictum fuit: neq; literis neque ſigillis auctoritas habita, barbara fide actum. In eo conuentu Ladiſlaus Ioannem Huniadem, qui ſibi regnum à Turcorum inuaſione ſeruaſſet, ad principatus honorem euexit: qui ſuggeſto in magno foro apud carmelitas erecto,ſede ſedens aurea, regali paludaméto ac diademate ornatus comitatum ei Biſtricenſem commiſit: quod eo in loco minime licuit. Neq; enim Regi Hungariæ ſub Imperio Romano maieſtatem gerere ius eſt;ſed tanta reuerentia Regũ,quanta eis per arma ſiue datur, ſiue relinquitur. Comes Ciliæ,cum Regem quolibet impelli t,&ad ſe cuncta rapiés Eyzingerum Viennenſeſq; contemnit, concubinam quam viro interfecto ſuſtulerat, reginali pene honote dignatur;ex fauore tandem regio cadit, & annitente Eyzingero è curia pellitur:quem in exilium proficiſcentem quatuor tantũ equites comitati ſunt, Alberto marchione Brandenburgenſi, ne per contemptum à populo lapidaretur, ad portam vſq; vrbis ſecuritatem præbente. Sed quam fœda & miſerabilis eius fuga,tam ſuperbus & fauorabilis reditus fuit. Nam poſt annum cum iam ex Bohemia Rex rediſſet:ſuadentibus primoribus Auſtriæ Baronibus reuocatus,cum mille equitibus argento & auro fulgentibus Viennam repetiit:cui extra portas vrbis & Rex ad mille ferme paſſus exiit obuiam, & omnis nobilitas redeunti gratulata eſt:plebs quoq;, quę paulo ante lutum ac lapides in fugientem iactare tentauit,ſternere viam floribus,qua redeunti tranſitus fuit: minime dubitauit. Vt eſt in vtramq; partem immodica,ſiue amauerit,ſiue oderit, mira rerum mutatio & ludentis fortunæ iocus. Eyzingerus extra gratiam Regis factus,in Caſtella ſua recedens,Imperatori quem grauiter offenderat,recõciliatus eſt, nec diu poſtea adeo ſuperbi erãt,qui Ladiſlai Regis partes ſequebãtur, vt Nouæ ciuitatis ſuburbia, in qua Cæſare abſente iacebat puerpera Imperatrix, intrare prçſumpſerũt,& vrbem expugnare cõtenderiat. Quod vbi non ſucceſſit,exuſtis quæ obtinuerãt locis abierunt. Fuit ſępe inter Cæſarem & Regem incaſſum tractata concordia, neq; enim comes Ciliæ dum vixit, ex re ſua exiſtimauit,vnanimes eſſe Auſtriæ principes:at eo mortuo cũ Eyzingerus è Boemia miſſus ad Cęſarem leges pacis vtriq; parti gratas dixiſſet,& iam quietura propediem Auſtria videretur: interitus Regis ſubito nunciatus, non ſolum concordiã perturbauit, ſed magnarum rerum & reipublicæ Chriſtianæ ſalutarium exorientem ſpem prorſus abrupit. Auſtrales & à Cæſare & ab Alberto fratre de tradéda gubernatione requiſiti, prouincialium conuentum habuere:in quo legati Cæſaris ſeniori Auſtriæ principi (is erat Imperator) deberi prouinciam dixere. Albertus ſuo & Sigiſmundi patruelis nomine regiæ partem hæreditatis expoſcens, ſuaſq; calamitates & inopiam tanto ſanguini alienam referens,commiſerationem inducere conatus eſt. Conuentus reſponſio fuit, *Facturos prouinciales,quod ius æquitaſue dictaret, poſtquam fratres inter ſe conueniſſent.* Interea latrones trans Danubiũ in Auſtriã ad Morauiæ fluminis ripam munitum locum occupauere, omnemque circa regionem rapinis atq; incendiis vexare cœperũt. Aduerſus quos profectus Albertus, latrones vi cepit: interfectiſq; pugnando compluribus, quingentos & quinquaginta captiuos abduxit, ex quibus L X X X. furca ſuſpenoit. Quæ res magnũ ei apud Auſtrales & no-

& nomen pepetit & fauorem. Vlricus vero Eyzingerus, cum viſitato apud Nouam ciuitatem Friderico Imperatore (cuius parti ſtudebat) Viennam repetiſſet, vocatus ab Alberto, nihil mali ſuſpicans, fidenter eum adiit. A quo mox captus, in vincula coniectus eſt, & in priuato carcere clauſus. Indigna res viſa ciuibus: murmurare, damnare omnes factum: nemo tamen auxilium miſero afferre voluit. Imperator ſæpe rogatus Viennam petere, aliquandiu diſtulit, veritus ne qua fraus ineſſet. Interim Sigiſmundus ex Atheſi ad Viennam deſcendit: deinde ad Nouam ciuitatem profectus, principatus inſignia ab Imperatore accipiens, pro veteri conſuetudine in eius verba iurauit. In qua ſolennitate & Albertus affuit. Qui paulo poſt cum Sigiſmundo Viennam repetiit. Et ambo aduerſus Imperatorem conſpirantes, Auſtriam ſibi ſubigere conati ſunt, quorum ſtudia ſentiens Imperator, Viennam petere ſtatuit: & accerſito Ludouico Bauariæ duce magni nominis principe, eo ſe contulit, Imperatrice ſequente. Appropinquanti vrbanus populus obuiam perrexit: Albertus quoque & Sigiſmundus nobili comitatu extra vrbem Imperatorem ſalutauere. Habebat Albertus tria circiter equitum millia in armis expedita: quæ non longe à Vienna in quodam tumulo Imperatori ſe oſtentauerunt, magnumque metum venienti incuſſere. Suſpicionem auxit Albertus, qui ſæpe ad eos profectus ac ſeorſum locutus, inſidias apparaſſe Cæſari videbatur. Ferunt eius militiæ ducem Alberto dixiſſe: *Facile, ſi libet, hodie Viennæ te dominum atque Auſtriæ facio. Nam quis prohibet, quo minus Fridericum Imperatorem eiuſque comites intercipiam. Innue tantum ſoluta deinceps hereditatis quæſtio erit. Victori leges atque homines fauent.* Subdubitaſſe Albertum aliquantisper, demumque reſpondiſſe. *Poteram ignoſcere, ſi quod ais, me ignorante feciſſes. At mandare turpia non poſſum.* Poſtquam ingreſſi vrbem ſunt Albertus & Sigiſmundus, in domo quæ Pragenſis appellatur, ſimul habitauere. Imperator priuatas ciuium ædes incoluit. Arx prouincialium nomine cuſtodiebatur. Conſpirauere Sigiſmundus & Albertus, eam noctu aggredi atque irrumpere. Armataque militum manu iter ingreſſi iureiurando ſe aſtrinxere, *Non redituros domum, niſi arcem intraſſent.* Senſere ciues: moxque arma ſumentes, præſidium in arce maius collocauere. Inſtabat ciuile bellum, & atrox pugna pro arce. Nec dubium videbatur, quin magno ſuo malo principes commiſſuri prælium eſſent. Stetit diu res in ancipite. Ciuibus tueri arcem ſtabile propoſitum erat: ducibus (qui arcem intrare iurasſent) turpe videbatur, infecta re domum reuerti. Et vim inferre plenum periculi erat. Poſtremo conuentum eſt, vt ingreſſi Principes arcem, paululum immorati, potato vino exirent: atque ita deluſa magis quam impleta religio eſt. Poſtridie arx conſenſu prouincialium in tres partes diuiſa: duas accepere Albertus & Sigiſmundus, reliquam Imperator. Delectique prouinciales ſunt, qui lites fraternas dirimant, & ſumma illis poteſtas data, ſed graue iudicium contra potentes eſt. Nobilitas & Eccleſiarum principes Imperatori fauentiores ſunt: plebs Albertum præfert: *magno ſe iudice quiſque tuetur.* Multa ſunt in hoc Cæſare, quæ laudare poſſis. Corpus egregium, & ſpecies Imperatore digna, animus ſedatus ac tranquillus, ingenium perſpicax, memoria tenacior, religionis ardens zelus, ingens cupiditas pacis & ocii. Singularem virtutem in quouis homine diligit, dignamque præmio ducit. Ædificat ſplendide: hortos tamē ac gemmas plus æquo admiratur & amat. Et in rebus gerendis tardior ac remiſſior eſt. Tenacem plerique accuſauerunt, & ad rem nimis attentum. Id fecere proximi anteceſſores, Sigiſmundus atque Albertus Cæſares, quorum prodigalitati cuiuſuis comparata liberalitas videri auaritia poteſt. Cæterum Fridericus nec ſua profundit, nec aliena diripit. Verbis factiſque temperans. Albertus Frater eius longe diſſimilis: celer in aggrediendis rebus, belli ac gloriæ appetens, periculi contemptor, audax, laboris patiens, manu atque ingenio promptus: pecunias inter amicos partitur, ac profundit. Inter opes pauper, in paupertate diues, nullius rei magis quam famæ auarus.

Fridericus III. Imp.

CAP. XVII.

DE MORAVIA.

PROCEDENDI per Auſtriam in Aquilonem Morani occurrunt, gens ferox, & rapinarum auida, inter Hungaros Boemoſque trans Danubium ſita. Hanc prouinciam æuo noſtro Sigiſmundus Imperator Alberto genero ſuo, qui poſtea imperauit, dono dedit. Rebellantem & imperata facere recuſantem Albertus magnis affecit cladibus. Nā ſupra quingentas villas vna excurſione combuſſit: mortales multos neci dedit, pecus pene omne abegit, iugumque ferre perfidam gentem coegit. In hac prouincia ciuitates & oppida Romanæ

Eccleſiæ ritum tenent, & Catholicæ fidei conſentiunt. Barones ferme omnes Huſſitarum labe infecti ſunt. Hic cum verbum Dei prædicaret Iohannes Capiſtranus, & in errores *Zernahora.* Huſſitarum vehementius inueheretur: Baronis non parui nominis (quem Zernahoram vocant) ſecuta conuerſio eſt: qui relicta priore perfidia, cum duobus millibus ſubditorum, veritatem Romanæ ſedis amplexus eſt. Protaſius filius eius doctrina & moribus clarus, non diu poſtea Olomucenſis eccleſiæ pontificatum obtinuit. Ea eſt vnica ciuitas Morauorum Epiſcopalis. Regnum inter Morauos aliquando fuit latiſſimum ac potentiſ- ** cap. 13.* ſimum: quod vſque ad filium Suatocupi durauit, cuius fortunam in Bohemica * conſcripſimus hiſtoria. At cum filius Suatocopi eccleſiam Dei ſpernere cœpit, regnum gēti ademptum eſt: quod poſtea Romani Cæſares in Boemiam tranſtulerunt. In hac prouincia cum ** al. Prima.* plura ſunt oppida plena populo, & opibus abundantia: inter quæ Pruina * principatū obtinet, & Znoyma Sigiſmundi obitu memorabilis. ** L. Quadig.* Hac nulli tranſitus patet, niſi armato potentiorique, latronibus omnes aditus obſidentibus, ſermo genti mixtus eſt Teutonicus ac Bohemicus: ſuperant tamen Bohemi, quorum eſt regionis imperium. Quæ gentes olim Morauiam incoluerint, non facile dixerim. Quantum vero ex lectione Pholomei accipere licet, Marcomanni & Sudini, Candique * Morauiam & Auſtriam quæ trans Danubium iacet, incoluiſſe videtur.

CAP XVIII.

DE SILESIA.

SILESIA poſt Morauiam ſequitur, haud ignobilis prouincia, quam fluuius Odera perlabitur, inter amnes Germaniæ late cognitus, fontes eius in Hungaria quæ Sileſiæ ad orientem iungitur. Mare Baltheum curſum terminat: longitudo regionis CC. ferme paſ- *Vratislauia.* ſuum millia continet: latitudo circiter LXXX. ſtudia; caput gentis Vratislauia eſt, ampliſſima ciuitas, ad ripam Oderæ ſita, priuatis ac publicis ædificijs magnifice ornata. Cuius epiſcopatum maiores noſtri aureum vocauere, Huſſitarum bella luteum reddidere. In hac vrbe, regnante apud Bohemos Wenceslao, orta ſeditione, Conſules (quorū prima poteſtas eſt) per feneſtras ex prætorio in forum præcipitati, gladiis ac lanceis iratæ plebis excepti, dirum ſpectaculum præbuere. Cuius rei auctores Sigiſmundus Imperator paucis poſt annis ſecuri percuſſit. Duces Sleſiæ multi numero: inter quos paterna hæreditas per capita diuiditur. Hinc ſciſſa multas in partes prouinciam, frequentes calamitates incurrit, crebris expoſita lattocinijs. Inter hos duces vnum eſſe ferunt nomine Bulconem, quem Opolienſem appellant, qui Glogouiæ reſidens delicijs ac voluptatibus deditus vſque adeo inſaniuit, vt neque inferos neque ſuperos eſſe diceret, animaſque cum corporibus ſimul prorſus interire putaret. Eccleſiam vel nunquam vel raro ingreſſus eſt: ſacramentis Chriſtianis prorſus abſtinuit: niſi quod abuſus matrimonio, vxore quę ſibi ingrata eſſet, relicta, alteram ſuperduxit: quæ ne pellex appellari poſſet, non niſi per ſolennia matrimonij coniungi voluit. Sleſitæ ſub imperio Bohemorum conſtituti ſunt: nunc tamen imperata facere detrectant, Georgium nouum Regem admittere recuſantes, VVilhelmum Saxoniæ ducem ſecuti qui regnum Bohemiæ ad ſe pertinere affirmat propter coniugem, quæ Ladiſlai Hungariæ atque Bohemiæ Regis ſoror fuit. Gladius eius litis arbiter erit. Sermo gentis maiori ex parte Teutonicus eſt, quamuis rrans Oderam Polonica lingua præualet: ob quam rem non immetito quidam hoc in loco Germaniæ terminum eſſe Oderam putauere, quamuis idem fluuius in Septentrionem vergens Germanicas gentes ripis ambabus alluit. Liber in hac parte Germaniæ linquere fines, & ad orientem ac ſeptentrionem Sarmaticas inuiſere gentes.

CAP. XIX.

DE POLONIA.

Cracouia. POLONIA vaſta regio eſt: quæ Sleſiæ ad occidentem proximat, Hungaris, Lituanis, ac Prutenis contermina, hic Cracouia eſt præcipua regni ciuitas: in qua liberalium artium ſchola floret. Sbigneus huic vrbi præfuit Epiſcopus, litetarum doctrina & morum ſuauitate inſignis: à quo plurimas accepimus epiſtolas, multo ſale & Romana elegantia conditas: cui ob ſingulares virtutes Romana Eccleſia inſigne Cardinalatus honoris, rubentem pileum miſit. Ciuitates Poloniæ præter Cracouiam parum nitidæ; ex maceria * domos ferme omnes componunt, pleraſque luto linunt. Plaga regionis ** al. materia lignea.*

nemoro-

nemoroſa eſt, pot[illegible] geuti ceruū[illegible], ex trium[illegible]rque humul[illegible] ctus. Vi[illegible]nus vſus, [illegible] vineæ [illegible] cognita, a[illegible]ter C[illegible]reris fera[illegible], [illegible]ultæ ge[illegible] armenta, [illegible] ve-[illegible]. equinū[illegible] præte[illegible] el[illegible] cidunt feros q[illegible] ve[illegible]n-[illegible], quos [illegible] Vr[illegible]s vocaucre. P[illegible]ce ac volucribus abundant: arge[illegible]que auri [illegible] [illegible]a: vectiga[illegible] Regi parua. Regnum iu quatuor partes diui[illegible] maiores has cum per ci-[illegible]um anni Rex [illegible]mbit, quæ[illegible]bet pars tribus menſibu[illegible] Regem ac cu[illegible]m pa[illegible]cit, [illegible] quibus [illegible] ad alt[illegible]ram p[illegible]tem fit tranſitus. Statuta ſunt, quæ p[illegible]æſtare p[illegible] ne[illegible] oportet. * Si manſerit vltra præfini[illegible] um t[illegible]mpus, Rex ſuo viuere ſumptu cogitur. Cum rex gentis pa-trum noſtrorum tempeſtate [illegible], r[illegible]li[illegible] fi[illegible]iam VVilhelmus dux Auſtriæ in ma[illegible]trimo-nium accep[illegible]r, ill[illegible] regno præfectus [illegible]. Non placuit Polonis rex Teutonicus, Vladiſlaum [illegible] Lituania vocauerunt: eiectoque VVilhelmo coniugem eius & regnum nouo regi tradi-dere. Gentilis fu[illegible]rat Vla[illegible]laus, & i[illegible]la col[illegible]tar. ſed Baptiſmum cum regno ſuſcipere non recuſauit. Conuerſus ad Chriſtum, religioſum ſe principem geſſit: multos ex Lituanis ad Euangelium traxit: Pontificales eccleſias nonnullas erexit: Epiſcopos magno hono-re proſecutus eſt. Inter equitandum quotienſcunq; turres Eccleſiarum inſpex[illegible], detracto pileo caput inclinauit: Deum (qui coleretur in eccleſia) veneratus. Cum Tartaris regni li-mites infeſtantibus feliciter dimicauit. Prutenos maximo bello vicit: de quo inter res Pru-tenicas memorabimus. Ex priore coniuge prolem non ſuſtulit, cum qua matrimonium haud legitimum fuit. Ex ſecunda iam ferme nonagenarius duo nati ſunt filii, Vladiſlaus & Caſimirus. Eo mortuo Vladiſlaus regnum Poloniæ accepit. Caſimirus Lituaniæ duca-tum conſecutus eſt: prior patri in regno Poloniæ ſuccedens, ad Hungariæ quoque regnum accerſitus, in bello Turcorum (vt ante narratum eſt) cecidit. Qua re cognita ſollic[illegible] Po-loniæ proceres de ſucceſſore, Fridericum Marchionem Brandenburgenſem, qui pueritiam in regno tranſegerat, linguam[illegible]ue gentis & mores teneb[illegible]t, vt regnum acciperet rogaue-runt. Reſponſum datum eſt, *Caſimirum Lituaniæ ducem, qui frater eſſet, defuncti hæredem exta-re. Sciſcitari eius animum oportere, cui fraternum, paternumq; regnum capienti impedimentum affer-re e dignitate ſua Fridericus non duceret*, pari moderatione & Albertus Bauariæ dux erga Ladiſ-laum Alberti filium vſus eſt, qui Bohemiæ regnum ſibi oblatum recuſauit. Fridericus quo-que Imperator & ab Hungaris & à Bohemis ad hæreditatem Ladiſlai vocatus, nunquam audite ſuſtinuit: q; patrueli præiudicium faceret. Ingens laus noſtræ ætatis, & magnum de-cus Germanici nominis: quamuis non ambigo eſſe aliquos, qui non tam iuſtitiæ quam [illegible]a-uiæ tradunt, alienis regnis quempiam abſtinere. Ego quod boni ſpeciem habet, non lauda-re non poſſum. Caſimirus autem & ſi difficile à Lituanis dimitteretur, qui ſuum apud ſe principem retinere cupiebant: in Poloniam veniens, pacificam regni gubernationem ac-cepit, nec diu poſtea ſororem Ladislai Regis duxit vxorem. Multa ei aduerſus fratres Teu-tonicos, qui ſanctæ Mariæ appellantur bella fuere: de quibus in rebus Prutenis referemus.

*vid. An- ſtorum epiſt. 101.

Vladiſlaus R. Polon.

CAP. XX.

DE LITVANIA.

LITVANIA & ipſa late patens regio, Polonis ad orientem connexa eſt: paluſtris ferme omnis ac nemoroſa. VVitoldus huic præfuit Vladislai frater: qui relicto idolorum cul-tu, cum regno Poloniæ Chriſti Sacramentum accepit. Magnum VVitoldi nomen ſua tempeſtate fuit: quem ſubditi adeo timuerunt, vt iuſſi laqueo ſe ſuſpendere, parere po-tius quam principis indignationem incidere voluerint. detrectantes imperium inſutos vrſina pelle viuentibus vrſis (quos eam ob cauſam nutriebat) dilaniandos obiectauit, cru-delibuſque aliis affecit ſuppliciis. Equitans arcum ſemper tenſum geſtauit. Si quem conſpi-catus eſt aliter incedere quam voluit, confeſtim ſagitta confodit: multos quoq; per ludum interemit, ſanguinarius carnifex. Vt eſſet inter populares & ipſum principem certū faciei diſcrimen, radere barbam omnibus imperauit. Id vbi non ſucceſſit (facilius enim ceruicis quam barbæ iacturam Lituani ferebant) tonſus ipſe mentum & caput prodijt: capitale in-terminatus ſuppl[illegible]um, ſi [illegible]u[illegible] ſ[illegible] touncialium pilos faciei capitiſue deponeret. Rex a Sig[illegible]m[illegible]o Cæſa[illegible] L[illegible]an[illegible] t[illegible]n appellatus prius obiit, quam legati diadema ferentes ſe con-[illegible]t. Si[illegible]c[illegible] uidti[illegible]l vrſam nutriuit. quæ ſueta ex manibus eius panem accipere, ſæ-pe in ſiluas vaca[illegible]t. Rede[illegible] ad rhal[illegible]mum principis oſtia quæque patebant. Ibi con-[illegible]e ac pul[illegible]ar[illegible] o[illegible]m, cui fames affuit, conſueuit: cui princeps apetiens ci-bum pr[illegible]buit. Conſpirauere nobiles aliquot adoleſcentes aduerſus principem, atque vrſæ [illegible]dum ſecuti, ſumptis armis cubiculi principalis ianuam cōfricauere. Credit Su[illegible]rig[illegible] * vrſam

VVitoldus

* al. Sindrigal.

vrſam adeſſe o[illegible]iumque aperuit. Ibique mox ab inſidiantibus confoſſus interiit. Prouinciæ deinde gubernatio ad Caſimirum peruenit. Ad Lituanos æſtiuo tempore difficilis tranſitus eſt, paluſtribus aquis cunct[illegible] ferme obſidentibus: hyems præbet aditum, aſtrictis gelu lacunis. Mercatores ſuper glaciem ac niuem iter faciunt, plurium dierum cibaria in vehiculo ferentes, nulla certa via: meatus (ſicut in mari) ſiderum curſus oſtendit. Rara inter Lituanos oppida, neque frequentes villæ, opes apud eos præcipuæ animalium pelles, quibus noſtra ætas Zibellinis Armelliniſque nomina indidit. Vſus pecuniæ ignotus: locum eius pelles obt[illegible]ent: vi[illegible]iores cupri atque argenti vices implent, pro auro ſignato precioſiores accipiuntur. Matronæ nobiles publice concubinos habent, permittentibus viris: quos *matrimony adiutores* vocant. Viris turpe eſt ad legitimam coniuge[illegible] pellicem ad[illegible]ucere. Soluuntur tamen facile matrimo[illegible]ia mutuo conſenſu, & iterum atque iterum nubunt. Multum his ceræ ac mellis eſt, quod ſilueſtres in ſiluis apes conficiunt. Vini rariſſimus vſus, & panis nigerrimus. Armenta victum præbent, multo lacte vtentibus, Sermo gentis Sclauonicus eſt: latiſſima eſt enim hæc lingua, & in varias diuiſa ſectas. Ex Sclauis enim alij Romanam eccleſiam ſequuntur; vt Dalmatæ, Croatini, Carni, ac Pol[illegible]ni: alij Græcorum ſequuntur errores, vt Bulgari, Rutheni, & multi ex Lituanis: alii proprias hæreſes inuenere; vt Bohemi, Morauі, & Boſnenſes, quorum magna pars Manicheorum imitatur inſaniam: alii gentili adhuc cæcitate tenentur; quemadmodum multi ex Lituanis, idola colentes. Horum magna pars æuo noſtro ad Chriſtum conuerſa eſt, poſtquam Vladislaus ex ea gente Poloniæ regnum accepit.

Hieronymus Pragenſis. Noui ego Hieronymum Pragenſem ſacris literis apprime eruditum, vitæ mundicia & facundia ſingulari clarum: qui annos ſupra viginti in heremo Cammalduenſi in Apennino Etruſco pœnitentiam egit. Hic oriente apud Bohemos Huſſitarum hæreſi, fugiens peſtiferum virus, in Poloniam tranſiuit. Vbi acceptis literis ab Vladislao rege commendatiis, prædicaturus Euangelium Chriſti ad Witoldum principem in Lituaniam penetrauit: multoſque populos Witoldi fauore fretus ad ſalutiferam Dei noſtri fidem conuertit. Venitque tandem ad ſynodum Baſilienſem, vocatus à Iuliano ſancti Angeli Cardinali, cum de rebus Bohemicis ageretur: narrabat hic multa de Lituanis, quæ pene incredibilia videbantur. Audiebam ego ex aliis eius dicta, nec mouebar vt crederem, libuit audire hominem, atque ab eius ore lata cognoſcere: comites mei fuerunt Nicolaus Caſtellanus, qui tum Cardinalis Iuliani domum regebat; Bartholomeus Lutimanus Archiepiſcopi Mediolanenſis ſcriba; & Petrus Noxetanus Cardinalis Firmiani ſecretarius: viri graues & docti. Hominem in cella ſua trans Rhenum apud Carthuſienſes conuenimus: cuius hæc narratio fuit. *Superſtitiones veterum Lituanorum.* Primi quos adijt ex Lituanis, ſerpentes colebant: patresfamilias ſuum quiſque in angulo domus ſerpentem habuit, cui cibum dedit, ac ſactificium fecit in fœno iacenti, hos Hieronymus iuſſit omnes interfici, & in foro adductos publice cremari. Inter quos vnus inuentus eſt maior ceteris, quem ſæpe admotum ignis conſumere nullo pacto valuit. Poſt hos gentem reperit, quæ ſacrum colebat ignem, eumq; perpetuum appellabat. Sacerdotes templi materiam, ne deficeret, miniſtrabant: hos ſuper vita ægrotantiũ amici conſulebant. Illi noctu ad ignem accedebant: mane vero conſulentibus reſponſa dantes, vmbrã ægroti apud ignẽ ſacrum ſe vidiſſe aiebãt, quæ cũ ſe calefaceret, ſigna vel mortis vel vitæ oſtend[illegible]et; victurũ ægrotum facies oſtenſa igni; contra ſi dorſum oſtentaſſet, moriturũ portẽdit. Teſtari igitur & rebus ſuis conſulere ſuadebant, deluſionem hanc eſſe Hieronymus oſtendit, & perſuaſo populo, deleto templo, ignem diſſipauit, Chriſtianoſq; mores induxit. Profectus introrſus aliam gentem reperit, quæ Solem colebat, & malleum ferreum raræ magnitudinis ſingulari cultu venerabatur. Interrogati ſacerdotes, quid ea ſibi veneratio vellet; reſponderunt olim pluribus menſibus non fuiſſe viſum Solem, quem Rex quidam potentiſſimus captum recluſiſſet in carcere munitiſſimæ turris: Gigantem deinde opem tuliſſe Soli, ingentique malleo perfregiſſe turrim, Solemque liberatum hominibus reſtituiſſe. Dignum itaque veneratu inſtrumentum eſſe, quo mortales lucem recepiſſ[illegible]t. Riſit eorum ſimplicitatem Hieronymus, inanemq; fabulam eſſe monſtrauit. Solem vero & Lunam, & ſtellas creaturas eſſe oſtendit, quibus maximus Deus ornauit cœlos, & ad vtilitatem hominum perpetuo iuſſit igne lucere. Poſtremo alios populos adij[illegible] as Dæmonibus conſecratas * venerabantur, & inter alias vnam cultu digniorem putauere. Prædicauit huic genti pluribus diebus, fidei noſtræ aperiens Sacramenta: deniq; vt ſiluam ſuccenderet, impe[illegible]auit. Vbi populus cum ſecurib[illegible] a[illegible]it, nemo erat qui ſactum l[illegible] ferro co[illegible]tingere auderet. Prior itaque Hieronymus aſſumpta bipenni excellẽtem quandam arborem detruncauit. Tum ſecuta multitudo alacri certamine, alij ſertis, ali[illegible]

** al. quia ſacram colunt ſiluam, & quo arbor procerior fuit, eo cultu digniorem putarunt.*

dolabris

dolabris, alii ſecuribus ſiluam deiiciebant. Ventum erat ad medium nemoris: vbi quercum vetuſtiſſimam, & ante omnes arbores religione ſacram, & quam potiſſime Dei ſedem eſſe putabant, percutere aliquandiu nullus præſumpſit. *Lucus ſacer.* Poſtremo (vt eſt alter altero audacior) increpans quidam ſocios, qui lignum rem inſenſatam percutere formidarent: eleuata bipenni magno ictu cum arborem cædere arbitraretur, tibiam ſuam percuſſit, atque in terram ſemianimus cecidit. Attonita circum turba flere, conqueri: Hieronymum accuſare, qui ſacram Dei domum violari ſuaſiſſet, neque iam quiſquam erat, qui ferrum exercere auderet. Tum Hieronymus illuſiones Dæmonum eſſe affirmans, qui deceptæ plebis oculos faſcinarent, ſurgere (quem cecidiſſe vulneratum diximus) imperauit, & nulla in parte læſum oſtendit: & mox ad arborem adacto ferro, adiuuante multitudine, ingens onus cum magno fragore proſtrauit, totumque nemus ſuccidit. Erant in ea regione plures ſiluæ pari religione ſacræ: ad quas dum Hieronymus amputandas pergit, mulierum ingens numerus plorans atque eiulans Witoldum adit, ſacrum lucum ſucciſum queritur, & domum Dei ademptam, in qua diuinam opem petere conſueſſent: inde pluuias, inde ſoles obtinuiſſe. Neſcire iam quo in loco Deum quærant, cum domicilium abſtulerint. Eſſe aliquos minores lucos, in quis Dij reſpondere ſoleant: eos quoque delere Hieronymum velle, qui noua quædam ſacra introducens partium morem extirpet. Rogare igitur atque obteſtari, ne maiorum religionem & ceremonias auferri ſinant. Sequuntur & viri & mulieres, nec ſe ferre poſſe nouum cultum aſſerunt: relinquere potius terram & patrios lares, quam religionem à maioribus acceptam dicunt. Motus ea re Witoldus, veritusque populorum tumultum, Chriſto potius quam ſibi deeſſe plebem voluit. Reuocatiſque literis, quas Præſidibus prouinciarum dederat, iubens parere Hieronymo, hominem ex prouincia decedere iuſſit. Hæc nobis Hieronymus conſtanti vultu nihil hæſitans, ac per iuramentum affirmauit: dignum fide & grauitas ſermonis, & doctrina oſtendit, & viri religio. Nos quæ accepimus, immutata retulimus, veri periculum non aſſumimus: perſuaſi tamen & nos, & comites ab eo receſſimus.

CAPVT XXI.

DE RVSSIA.

RVTHENI (quos appellare Roſanos Strabo videtur) Lituanis contermini ſunt: gens barbara, incompta: apud quam opulentam eccleſiam obtinuit Iſidorus Cardinalis Sabinenſis, cuius ſupra mentionem fecimus. In hac gente ciuitatem permaximam eſſe tradunt, Nogardiam appellatã: ad quam Teutonici mercatores magno labore perueniunt. Magnas ibi eſſe opes fama eſt, & multum argenti pelleſque precioſas. Vendenteſque atque ementes ponderato argento, non ſignato vtuntur, lapis in medio fori quadratus eſt, quem qui aſcẽdere potuerit, neq; deiectus fuerit, principatum vrbis aſſequitur, pro ea re in armis dimicãt, ſæpeq; vna die plures conſcẽdiſſe ferunt: vnde ſæpe ſeditiones in populo emerſere.

DE LIVONIA.

LIVONIA deinde Chriſtianorum vltima prouinciarum, ad Septentrionem Ruthenis iungitur. Tartari eam ſæpe incurrunt: in qua noſtra ætate magnas acceperunt ſtrages. Fratres Teutonici (qui beatæ Mariæ vocãtur) hanc armis quæſiuere, & Chriſti ſacra ſuſcipere coegerunt, cum eſſet antea gentilis & Idola coleret. *Fratres Teutonici.* Eam alluit ab occidenti mare Baltheum, quod plerique veterum Oceanum eſſe putauerunt. Nondum ſeptentrio (vt hodie) cognitus Græcis atq; Italis fuit. Chriſtiana religio hanc orbis partẽ noſtro generi aperuit: quæ à fortiſſimis gentibus deterſâ barbariâ, mitioris vitæ cultum oſtendit. Baltheus ſinus adeo late patet, vt incompertæ magnitudinis apud aliquos eſſe videatur. *Balthicum mare.* Origo eius ex Britannico mari ducitur, quod Germanicum appellari poteſt: nam & Germaniæ magnã partẽ alluit, oſtium eius in occidenti eſt, non longe à Cherſonneſo Cimbrica, q̃ Daciam * hodie vocant. ** Dania.* Excurrens autem in orientem, in ſeptentrionem panditur, Inſulaſque magnas ambit, occidentale littus Noruegi occupant: ad Septentrionem ſemiferos homines eſſe tradunt, cum quibus nullum linguæ commercium nauigantes habent: ſignis tantum & nutibus commutare merces feruntur. Meridionale littus Saxonibus ac Prutenis traditur: orientale (vt diximus) Liuones tenent. Inter Liuoniam & Pruſſiam paruam terram eſſe ferunt, vnius ferme diei latam itinere, ſed longiſſimam à Prutenis ad Liuones, quam Magaſſetæ colunt, gens neque gentilis, neque vere Chriſtiana: Polonorum imperio parens. Atq; hinc regnum Poloniæ ad mare protenditur, & Baltheum (quem diximus) ſinum.

CAP. XXII.

DE PRVSSIA.

REDEVNTI ex Liuonia in Germaniam per littus Balthei maris, poſt Maſſagetas Pruteni ſeſe obiiciunt, qui ripas vtraſque Viſtulæ amnis accolunt. Is eſt Sarmatiæ ac Germaniæ terminus: qui exoriens in montibus, qui Poloniam Hungariamque dirimunt, partem Poloniæ irrigat, Pruſſiam vero, quam longa eſt, percurrit ab oppido Torni vſq; Gedanum *: quo in loco Balrheum influit. Hunc fluuium alij Viſtulani (vt diximus) quibus ætatis noſtræ ſermo congruit, alij Iuſtulam, quidam Iſtulam vocauere, quod vltra fluuium eſt, Sarmatici iuris fuit; quod citra, Germanici: ad orientem ac meridiem Maſonitæ, Poloniq; rura colunt: occidentem Saxones occupant: Aquilonem Balthei maris excipit littus. Frumenti ferax regio eſt, aquis irrigua, & plena colonis, multa ambitioſa oppida, multi maris ſinuoſi reflexus amœnam efficiunt. Pecorum ingens vis, multa venatio, piſcatio diues. Vlmerigos olim hanc terram incoluiſſe Iordanes tradidit: quo tempore Gothi ab inſula Scandauia in continentem deſcendere. Qui per Iſtulam (vt ille ait) Vlmerigorum terras inuaſere. Ptolemæus autem Amaxobios, & Alaunos, Venedes, ac Githones penes Iſtulam fluuium habitare affirmat. Barbara hæc gens, & dolorum cultrix vſque ad Fridericum Imperatorem eius nominis ſecundum fuit. Sub eius vero imperio, cum amiſiſſent Chriſtiani Prolomaidem Syriæ ciuitatem, fratres Teutones (quos ſanctæ Mariæ diximus appellari) inde fugati in germaniam rediere, viri nobiles, & rei militaris periti: qui ne per ocium marcerent, Fridericum accedentes Pruſſiam Germaniæ conterminam Chriſti cultum ſpernere dixerunt; ſæpe illius gentis homines in Saxones cæteroſque vicinos excurrere; ingentem vim pecorum atque hominum abigere; eſſe in animo ſibi compeſcere barbaram gentem, annuat tantum Imperator, prouinciamque Fratribus perpetuo iure poſſidendam tradat, ſi eam armis acquirant. Iam enim Maſouiæ Duces, qui eius ſe terræ dominos affirmabant, ius ſuum fratribus conceſſerant. Grata oblatio Friderico fuit: qui collaudato propoſito, quas voluere fratres, ſub aurea bulla literas conceſſit. Illi ſumptis armis, breui tempore quicquid Prutenici iuris citra Viſtulam fuit, occupauere. Exin tranato fluuio, vetuſtam & late patulam quercum in caſtelli modum erectis propugnaculis iuxta ripam muniérunt: vbi collocato præſidio vlteriores Prutenos vexare cœperunt. Pugnatum eſt ſæpe pro quercu, & ingentes Paganorum copiæ fugatæ ac deletæ ſunt: bellum pluribus annis productum eſt. Ad extremum fortuna Fratrum imperio arridens, omnem eis Pruſſiam ſubiecit: victæ Barbaræ nationes iugum ſubiere. Ex illo tempore lingua Teutonica introducta eſt, & cultus Chriſti gentibus imperatus. Eccleſiæ quoque Pontificales erectæ trans Viſtulam Pomeſanienſis, Culmenſis, Sambienſis & Warmienſis: ad quam defuncto Franciſco epiſcopo paruitatem noſtram poſtulauere canonici. Calixtus Pontifex Maximus eam nobis annuente Senatu Apoſtolico commendauit. Quæ vna eſt illis in partibus iure ſuo vtens nec ſubiecta fratribus: reliquos Epiſcopos religionis habitum geſtare oportet. Quo in loco munitam quercum diximus fuiſſe, nobile oppidum ædificatum eſt, quod Marieburgum vocant: & arx nobilis atque ampliſſima. Hic ſedes magni Magiſtri, qui cunctis fratribus præeſt Pruſſiam incolentibus. Sunt & alii duo in eadem religione magiſtri, alter Liuoniam regit, alter conuentus Alamanniæ gubernat. Teutones huius religionis inuentores fuere: ac propterea nemo recipitur ad eam, niſi Teutonicus, nobilibus ortus parentibus, & cui propoſitum ſit pro tuendo Chriſti Euangelio aduerſus ſalutiferæ Crucis inimicos armis depugnare, ob eam rem veſtimentis albis vtuntur, nigra cruce inſuta. Barbam omnes nutriunt: exceptis qui ſacris altaribus ſeruiunt. Pro canonicis horis Dominicam orationem vſurpant, neque literas diſcunt. Magnæ his opes, nec minor potentia quam Regibus, ſæpe cum Polonis de regni limitibus, acceptis atque illatis cladibus contendere, nec totis viribus belli fortunam experiri recuſarunt. Cum Vladislao Caſimiri (qui modo regnat) patre contraxerant ambæ partes validiſſimas atque ingentes copias Polonis Lituani & Tattari adiuncti erant, quos duxerat Viroldus: Teutonici fratres ex tota Germania vires conciuerant, poſtquam prope ad viginti ferme ſtadia vterque conſedit exercitus, ſpe plenus & impatiens moræ, Prutenorum magiſter caduceatorem, qui bellum Regi denunciaret, & duos enſes, in quis ſtaret victoria, miſit: facta poteſtate, vt quem vellet hoſtis eligeret, alterum ſibi remitti iuſſit. Accepit Vladislaus alacer nuncium: donatoque caduceatore, vno retento gladio, remiſit alterum. Mox iuſſi milites arma induere: bellique ſignum datum: L X. millia equitum in ambobus caſtris fuiſſe proditum inuenio. Vladiſ-

*al Damiſcum.

VVarmienſis epiſcopatus.

Teutonici ordinis Magiſtri.

Vladiſlaus Tartaros ac Lituanos primum inire certamen iuſſit, ex Polonis ſubſidiarias acies elegit, contra Prutenos auxilia in poſtremis habuit, florentem ordinis ſui militiam in exercitus fronte collocauit. Commiſſo prælio inermes quodammodo Tartari ac Lituani magna ſtrage cæſi ſunt. Vrgebat tamen multitudo, nec terga dare Polonus meruens audebat. atrox pugna ſuper cadauera occiſorum edebatur. Nec tam vulnerare Prutenus alacer, quam vulnera accipere Tartarus videbatur, protractum eſt diu certamen: peracta ingens occiſio.

Lituani Tartarique veluti pecudes mactabantur. at cùm nouus ſemper hoſtis emergeret, defeſſi tanta cæde peracta Teutones, verſare ferrum vix poterant, & iam remiſſius pugnabant. Quod vbi Vladiſlaus animaduertit, tum primum Polonorum aciem validam ac ferro rigentem immittit. Fit ſubito irruptio inſtauraturque prælium. Non tulere Teutones recentis agminis impetum: impar pugna recentis ac fatigati militis fuit. Oritur mox fuga ex parte fratrum: fecit terga Polonus. Magiſter ordinis vbi ſuos cedere videt, nec iam vllam in auxiliis ſpem eſſe animaduertit, collecta militum manu hoſti ſeſe obiectans, occiditur. Fit fœdior fuga: nec prius Teutonicus fugere quã Polonus perſequi deſtitit. Perierunt in eo bello ex parte Fratrum multa hominum millia: inter quos viri primarii, quos vocant Commendatores, equeſtri dignitate inſignes, cum ipſo Magiſtro circiter ſexcenti: nec Polonis incruenta victoria ceſſit, Tartaris ac Lituanis magna ex parte cæſis. Bellum hoc anno decimo & quadringenteſimo ſupra milleſimum geſtum eſt, poſt Chriſti Saluatoris ortum. Pruſſia fortunam regis ſecuta omnis, excepto Burgo Mariæ, ad victorem defecit. Sed interueniente Sigiſmundo Cæſare pax inter fratres & Polonum conſtituta eſt, percuſſum fœdus, pecunia Polono data, Pruſſia reddita fratribus: nec deinde vſque ad Friderici tempora (qui modo imperat) in poſſeſſione agri ſui turbata religio eſt. Sub eius vero imperio cum populares graue ſibi iugum fratrum exiſtimarent, fœdus inter ſe inire in hunc ferme modum: vt quindecim viri ſingulis certis in locis conuenirent, qui prouincialium querelas aduerſus fratres audirẽt, nec ſinerent quempiam indigne vexari. Ex his quatuor ex religione viros aſſumi voluere, quatuor ex prælatis eccleſiarum, pariq; numero ex nobilibus ac ciuitatibus: hiſque parere omnes voluere. Per idem tempus diuiſa inter ſe religio fuit, alii magnum Magiſtrum ſequebantur, alii quoſdam commendatores, qui magiſtri regimen improbabant. Magiſter vt populares ſibi alliceret, fœdus ipſum incõſulto fratrum conuentu approbauit. Fridericus quoq; Imperator eidem fœderi robur adiecit, cautione tamen inſerta, ne per ſuas literas ius religionis læderetur. Mortuo deinde Magiſtro, qui fœdus acceperat, & altero in eius locũ ſuffecto. Nicolaus Pont. Max. legatũ miſit, qui prouinciã Pruſſiæ inſpiceret. Cognitoque rerum ſtatu, quantum Legatus retulit, populariũ fœdus damnauit: vtque ab eo diſcederent, anathema interminatus acriter imperauit: quibus pertinacius in eorum ſententia perſeuerantibus, ex conſenſu partium lis ad Fridericum Imperatorem deducta eſt. Apud quem rurſus cauſa cognita, damnato eorum fœdere iuſſi Pruteni ſunt ad obedientiam fratrum redire, qui eam prouinciam è manibus infidelium ſuis armis vendicaſſent, multoſque ſanguine redemiſſent. Quare ciuitatibus nunciata, mox arma in fratres populariter accepta ſunt: ex quibus plures capti atque occiſi, caſtella eorum euerſa, arces à fundamentis eiectæ, quinq; & quinquaginta oppida in eam rebellionẽ conſpirauere. Sed cum non ſatis rem ſuam contra religionem ſine externa ope tutam putarent. Caſimirum Poloniæ Regem ſibi dominum aſciuere, deuotum fratribus ſanguinem, qui fortunam patris eius experti fuiſſent.

Ille cum exercitu prouinciam ingreſſus, dedentes ſeſe ciuitates in poteſtatem accepit: cum quo fratres diu varia victoria dimicarunt. Plures fuere congreſſus: inter quos memorabilior, qui apud Coninitium * oppidũ habitus eſt, octodecim millia Polonorum obſidionem in eo loco tenebant, in quis & Rex ipſe Caſimirus fuit. Oppugnabatur oppidum dies noctéſq; machinis admotis. Rudolfus princeps Sagoriæ * vnus ex Sleſiæ ducibus tum religionis ductabat exercitum: qui laturus obſeſſis opem, cum ſeptem millibus militum aggredi Regem non dubitauit. Commiſſum eſt prælium in conſpectu oppidanorum, ſumma vtrinque contentione atque ardore, cæſis hinc atq; inde compluribus. Cum ſuos referre pedem Rudolfus animaduertit, increpans ignauiam fugientium, interminatuſque necem, aciem ſiſtit: & progreſſus in medium cum recenti pugnatorum manu, acre, certamen inſtaurat: hos ſternit, illos confodit, fit ſubita rerum mutatio.

* al. Cõnitium.

* al. Sagana.

Vrgente Rudolpho cedit Polonus. Rurſuſque Caſimirus ſuos retinet, pugnæque ſeipſum miſcet & tanquam ex integro pertinaci contentione certatur. oc-

ciditur in pugna Rudolfus. Rex vero equo deiicitur: meliores ex vtraque parte occumbunt. Poſtremo cæſum credentes Poloni ſuum Regem, deſperata victoria fugam arripiunt. Rex ab amicis adiutus, vix ex clade ereptus eſt. Rudolfus morte ſua victoriam religioni peperit. Ex Polonis ſupra ſex millia cecidiſſe feruntur: ex Teutonibus quoque non pauci periere. Poſt eam cladem res Polonica nutare apud Prutenos cepit, eo inclinantibus populis, quo belli fortuna quæritur. Stat tamen adhuc anceps exitus, & alterius Martis iudicium moratur. Ferunt inter hos Fratres, olim mortuo magiſtro, cum de ſucceſſione ageretur; vnum fuiſſe, quam rogatus eligere, quem putaret religioni vtiliorem, ſeipſum elegiſſe, dicentem, *Nolle deierare. Scire ſe cogitationes ſuas, aliorum corda ignorare. Si magiſtratus ſibi committatur, non dubitare quin reipublicæ bene conſultum erit.* Motos eius verbis reliquos adminiſtrationem illi crediſdiſſe, quæ ſaluberrima deinde fuerit.

CAPVT XXIII.

DE SAXONIA.

** al. VVeſera, apud antiquos Viſurgum.*

POST Prutenos Saxonicum nomen incipit, gens valida & latiſſima: cui ab occidenti Viſcera * fluuius terminum facit: plerique vſque ad Rhenum protendi Saxones arbitrati ſunt. Aquilonarem plagam Dani obtinent, & mare Balrheum, ad meridiem Francones, Baioarii, & Bohemi ſiti ſunt. orientalem plagam Sleſitæ ſimul ac Pruteni obtinent. In his terminis incluſi ſunt, Turingi, Brandeburgenſes, Maxinenſes, Luſacii, Pomeranique: quos omnes Saxonici iuris eſſe volunt, priores tamen Turingos in ea terra conſediſſe, quam Saxones aiunt. hos enim Græcam ſobolem eſſe affirmant, ex Macedonia claſſibus aduectam, quæ Turingos multis bellis defatigatos paternis agris eiecerit: quod mihi non fit veriſimile. Eſt enim vetuſtiſſimum in Germanica terra Saxonicum nomen, cuius omnes veteres meminere: Turingos nemo antiquorum nominat, qui Germanicas gentes enumerant. In aduentu primo Francorum, (qui tempore Valentiniani Cæſaris Germaniam intrauere) Turingos nominari reperio: ob quam rem male quadrat hiſtoria veritati, quæ Turingos priores Saxonib. in Germania fuiſſe contendit. fatebor tamen, Saxoniæ limites aliquando minores fuiſſe, aliquãdo maiores. Nã ſicut imperia, ita & prouinciarũ limites ex tẽpore variantur. Carolus M. imperator multa cũ Saxonibus bella geſſit, priuſquã Chriſti cultũ reciperent: eoſque magnis afflixit cladibus. Poſtquam vero deficiente apud Francos Caroli Magni genealogia, Romanum imperium ad Teutones Orientales rediit, Saxonum aucta dignitas eſt: inter quos plures Imperatores fuere, ſingulari prouidentia & rerum geſtarum magnitudine clari: maxime vero tres Othones, qui ſibi inuicem ſucceſſere, de Romana Eccleſia optime meriti: quorum virtute prolatos Saxoniæ fines minime dubitarim. Inter Pomeranos, qui orientem Saxoniæ incolunt, oppida ſunt digna nomine, Wiſmaria, & Sundis, Gripſualdia, Stetininium, & Roſtochium: in quo ſchola liberalium artium haud contemnenda. Et hæc quidem mari proxima, multis ac diuitibus negociatoribus habitata eſt: & in mediterraneis Caminum pontificalis ciuitas, cuius diœceſis latiſſima eſt, nec minor Maguntina creditur. Epiſcopus loci Romano duntaxat præſuli ſubeſt. Brandeburgenſes in duas Marchias diuiduntur: quarum altera vetus, altera noua vocatur. Veterem Marchiam perlabitur Albis fluuius, in cuius littore Stendalum eſt oppidum, & Gardeleuum, & Soltuedelum, & Oſterburgium. Nouam Marchiam interſecat fluuius Odera, haud multo inferior Albi: in cuius ripa Francfordia eſt, diues emporium, & Lubecenſis ciuitas. Spreua quoque fluuius eandem prouinciam irrigat, æquandus Tiberi. Berlinum in eius littore oppidum iacet. Eſt & aliud flumen Honela * nuncupatum, quod Brandeburgum (ex quo Marchia nomen habet) in duas partes diuidit, veterem ac nouam ciuitatem efficiens. Ibi epiſcopalis ſedes eſt, & Marchionum tribunal. Ad eiuſdem fluminis ripam Habelburgium quoque ſitum eſt, pontificalis ciuitas: & circum nobile territorium, cui Prigeniza eſt nomen, multis refertum oppidis, & Martiali populo plenum. Caput Miſnenſium ciuitas Miſna eſt, vnde nomen regioni datum: hanc quoque Albis alluit fluuius. hic valida arx, & in ea cathedralis Eccleſia. In ea quoque prouincia multa ſunt oppida, Martiali populo plena; & Martinopolis in honorem Martis à veteribus condita; Merſburgium hodie vocant. Similiter Lipzig vrbs, diues mercatorum emporium, præclaroque ſtudio inſignitum.

Caminenſis Epiſcopatus.

** al. Hauelum.*

CAPVT

CAPVT XXIIII.

DE THVRINGIA.

IN Thuringia nobile oppidum, & caput gentis Herfordia, Maguntino ſubiecta pontifici, ſtudiis liberalium artium inſignis. Nuenburgenſis quoque ciuitas duci Saxoniæ parens. Hæc omnia iure Saxonum vtuntur, & lingua iiſdem moribuſque freti. Cæterum veri Saxones Magdeburgenſes nullo dubitante habentur: Bremenſes quoque Alberſtatenſes, Hildeſinenſes, Verdenſes, Brunſuicenſes, Hamburgenſes, Luneburgenſes, & Lubecenſes. In Madeburga Archiepiſcopalis ſedes habetur, & in honore ſancti Mauritij ex quadrato *Magdeburg.* lapide diues templum, Othonum nobile opus: & in eo Sancti Florentii corpus. Credunt quoq; vnam è ſex hydriis ibi eſſe, in quibus vinum ex aqua factum à domino Saluatore Euangeliſtarum tradit hiſtoria: hanc plebibus oſtendunt, materia marmorea eſt, ac perlucida vini capax quantum equus ferre poſſit. Alteram ac minorem apud Hildeſinenſes eſſe affirmant: vexillum quoque ſancti Mauritii hic quotannis oſtenditur. Magiſtratus vrbis ius ciuile Romanorum abbreuiatum & Saxonica lingua conſcriptum, non ſine reuerentia cuſtodit: quod Magni Caroli auctoritate firmatum tradunt, eoque in deciſione cauſarum circumuicinæ gentes recurrunt, magna & venerabilis earum legum auctoritas habetur. Bremenſes gloriam ſuam ducunt, Danorum gentem ad Chriſtum eſſe conuerſam. Non *Brema.* eſt obmittendum, quod de Alberſtadio traditur, hanc ciuitatem Olcemia perlabitur fluuius. In medio ferme tumulus aſſurgit, in cuius cacumine planities eſt, duorum ferme ſtadiorum contingens longitudinem: In cuius extremis angulis duo templa ſita ſunt, alterum pontificale, alterum quod Beatæ Virginis appellant. In medio late patet forum magnificis Canonicorum ædibus vndique cinctum. Vrbs hæc vocatur: quod ſub tumulo iacet, ſuburbium appellant. In monte nulla laicorum habitatio. Carolus magnus huius Eccleſiæ fundator habetur, cuius feſtiuitas quotannis celebratur. Duodecim hic dignitates, 24. prębendę, Archidiaconatus ſupra viginti eſſe feruntur. In hac Eccleſia ſingulis annis vnus ex populo deligitur, quem peccatis grauioribus inquinatum putant: hunc veſte lugubri induunt, & voluto capite prima ieiunii die ad eccleſiam ducunt, indeque peractis diuinis officiis eiciũr. Is quadraginta* diebus nudis pedib. perambulat vrbẽ, & Eccleſias circuit: ** al. ſingu-* neque ingreditur, neque quenquam alloquitur. Inuitatus à Canonicis, per vices quod ap- *liquadra-* ponitur, comedit. Somnus ei poſt medium noctis in plateis permittitur: die Ioui ſancta *geſima* *dieb.* poſt conſecrationem olei, rurſus ad Eccleſiam introducitur, & oratione facta à peccatis abſoluitur: pecuniaſque ei populus offert, quæ tamen Eccleſiæ dimittuntur. hunc Adan. vocant, & omni crimine liberum putant. Circa Alberſtadium ager optimus, ferax tritici, ma- *Halberſtad.* tureſcentibus frugibus, culmorum altitudinem equo inſedentem hominem ferunt excedere. Brunſuica oppidum tota Germania memorabile, magnum & populoſum, munitum *Brunſuica.* mœnibus ac foſſatis, turres quoque & propugnacula excellunt, magnificæ domus, perpolitæ plateæ, ampla & ornatiſſima templa. Quinque hic fora, quinque prætoria, & totidem conſulatus iura ciuibus dicunt. Hinc appellati Duces Brunſuicenſes, tota Germania nobiliſſimos, Othonum ſoboles: quorum claritas cum potentia labente tempore defluit. Lubicenſium ciuitas potentiſſima eſt: ſine cuius auxilio vix vnquam Daciæ Reges con- *Lubeca.* tra ſuos ſubditos valuere. Duodecim viri reipublicæ præſunt, quos conſules appellant, quorum perpetua poteſtas eſt: & in equeſtri dignitate conſtituti ſunt. Popularibus, niſi vocentur, nulla de regimine vrbis conſulendi facultas: nec tamen ſeruire plebs videtur. Sua cuique ſubſtantia tuta eſt, & libertas ſaluis legibus, vt velint viuere. Æquum iudicium Cõſules agunt: ab his cæſar, ſi exceſſerint, appellatur. Saxoniæ noſtra ætate Duces habentur, Fridericus & Wilhelmus fratres: quorum alter Electorem Imperii gerit, alter regnum Bohemiæ debitum ſibi aſſerit, vt ſupra retulimus. Fuit cum Brunſuicenſibus de electoratu diſſenſio. Sigiſmundus Imperator litem diremit: ſententia (vt ſæpe fit) potentiori alluſit. Alter horum fratrum natu ſenior robuſtiſſimus venator fuit: iunior alter belli appetens, & in armis exercitatus. Crudelia inter eos diu bella exarſerunt hæreditatis paternæ cauſa: & quamuis de pace ſæpe mentio fieret, impedientibus tamen Apollonio (quem Vicedomi- *Apollonius* num appellant) & aliis pleriſque potentibus, quibus ea diſcordia quæſti erat, fruſtra omnis *vicedomi-* tractatus abiit. Sed cum vaſtatis iam agris, tota prouincia peſſum iret, Apollo- *nus.* nius vero fraternarum incenſor diſcordiarum per annum Iubilæum Romam petiſſet: rogauit Fridericus Germanum ſuum, vti ad ſe Libecam * veniret, ſecum de pace acturus. ** al. Lipzig.*

Annuit

Annuit Wilhelmus, iter ingreſſo dixere Conſiliarij, *paratas ſibi, & quæ cum eo irent inſidias eſſe, caueret ne ſe perditum iret, neue ſuos ad necem traheret.* Quibus ille: *At ego,* inquit, *libens moriar, ſi vos prius necatos videro, qui fraternas contentiones alitis.* Atque ita locutus, ſequi iuſſis qui ſe amarent, vrgentique calcaribus equum ſeſtino curſu fratrem adijt: quo cum ſemotis arbitris e veſtigio pacem con[illegible] pepigit. Magnus vir, qui ſe tam libere [illegible] ret in poteſtatem dederit hoſtis. Maior [illegible] & alter, qui hoſtem ex fratre factum, rurſus fratrē atque amicum reddiderit. Apollonius interim Roma reuerſus, & qui cum eo ſenti[illegible], ex Turingia (vbi plurima oppida no[illegible]) exterminatur. Apollonius in Coburga, quod eſt Franconiæ oppidum, a[illegible] ſe defendit: ſed cum ſalutem in eo loco deſperaret, nullius auxilio fretus, cum theſauris ſuis clam fugiens ad Bohemos migrauit. Exillo tempore quietem habuere Saxones, quamuis Bohemi caſtella quædam ab eis repetentes, ſæpe bellum mouere fuerunt. [illegible] hanc vſque diem arma partium tenuere. Lis maior nunc oritura videtur, quando Wilhelmus regiæ ſororis maritus ad Bohemiæ regnum aſpirare fertur, quamuis terræ proceres alium ſibi regem aſſumpſerint.

* al. de Kauf.

Libet hoc loco audax priuati hominis inſerere facinus. Conradus Rauſes * nobili loco apud Saxones natus, bellicæ rei peritus, manu promptus, & animo imperterritus, cum ſe patria pulſum & paterna hæreditate priuatum per iniuriam Friderici Ducis exiſtimaret, ſcelus incredibile in ſita ætate perpetrauit. Arx eſt in Miſnia in alto monte, & abruptis vndique rupibus ſita, Altumburgum prouinciales vocant: ad radices montis oppidum

Altemborg.

egregie munitum, & populo plenum iacet. In arce duo Friderici adoleſcentes Erneſtus & Albertus educabantur. huc Conradus intempeſta nocte magnis itineribus, cum paucis comitibus contendit: & admotis ſcalis, prodente pædagogo, arcem ingreſſus, dormientes adoleſcentulos in cubili comprehendit, interminatuſque mortem, ſi vocem emitterent, ſumbus colligatos extraxit: haud dubius, quin perductos in Bohemiam magno pretio venderet, ſuaſque contumelias eo pacto magnifice vltus videretur. Iam ſiluam Herciniam, quæ Bohemiam a Saxonia diuidit, ingreſſus erat. Iamque periculum omne tra[illegible] ſmiſſum putabat: cum iunior captiuorum labore ac fame deficiens, & quietem ſimul & cibum popoſcit. Cuius precibus commotus prædo ad carbonarium diuertit quendam, afferrique panem & cereuiſiam iuſſit. Interea apud Altemburgum, cognita tanta rei nouitate, clamor exoritur. Attoniti oppidani raptim arma capeſſunt, & pretioſam vendicaturi prædam præcipiti curſu prædonis veſtigia inſectantur. Siluam ingreſſis fortuna blanditur: quæ inter multos tramites eum reneri ſuaſit, qui recta duxit ad carbonarium. Ibi Conradus, dum puero cibum miniſtrat, ex improuiſo capitur: & oblatus Principi, audaciſſimi ſceleris capite pœnas ſoluit. Federicus eodem pene nuncio, quo captos atque adductos filios audiuerat, recuperatos & domum reductos didicit. Saxoniæ Ducibus parua veræ Saxoniæ portio paret.

Sunt enim in ea prouincia multi alii principes, multæ ciuitates quæ vocantur imperiales: multi epiſcopi proprium territorium habentes. Miſnia vero & Turingiæ maior pars, & Luſatiæ, & Franconiæ pleraque oppida his ducibus parent. Ius autem eligendi Romanorum Imperatorem Saxoniæ Ducibus ex paruo quodam principatu competere aſſerunt, inter Miſniam Sleſiamque iacente: cuius caput oppidum eſt VVittenberg vulgariter appellatum, id eſt, mons albus.

VVittenberg.

In Saxonia argenti mineras apud Goſlariam Otho primus Imperator inuenit, quarum magni fuerunt reditus: ibi & palacium nobilis operis ædificatum, habet & fontes amaros Saxonia: ex quibus ſal coquitur album, quod ad vicinas gentes defertur. Salinæ vberrimæ atque ditiſſimæ apud Luneburgum habentur: ex quibus multi monaſteriorum

Luneburg.

Abbates, & multi Eccleſiarum Prælati vitam ducere conſueuerunt. fuit enim quæſtus ſalis vbertimus. Has ſalinas Luneburgenſes violenter vſurpauere: ob quam rem & a Nicolao Ponr. Max. & à Friderico Imperatore auguſto damnati ſunt. Conſulatus, qui eius rei auctor habebatur, auctoritate Apoſtolica deiectus eſt: ſed fauore Bernardi Ducis Brunſuicenſis paulo poſtea in priſtinum ſtatum rediit. Et qui nouiter conſulatum a[illegible] in carcerem coniiciuntur, ciuitati rebelli & eccleſiaſticorum bonorum rapaci ſacri[illegible] ctum eſt: non tamen deſunt qui rem diuinam apud eos faciant. Tantus eſt æuo [illegible] ſtro & in populo & in clero auctoritatis eccleſiaſticæ contemptus. Eſt in Marchia Brandenburgenſi non magni momenti * ciuitas, aquis circumdata, Habelbergam vocant [illegible] ceſis loco aſpero ac deſerto paruum oppidum eſt nomine VVilſnacum *. Hic tres hoſtiæ habentur, ex quibus cruorem ſua ſponte manaſſe tradunt: ob eam rem magn[illegible] o um

* al. nomi-ne

* al. VValſ-nach.

hu-

huc concurſus, & nautitum vota huc ſoluuntur: vulgo locum ad ſanctum Cruorem vocant. Exceſſimus ſcribendi modum Saxoniæ ciuitates nominatim commemorantes. Id fecimus, quia veteres ſcriptores parum de Germania locuti ſunt, & tanquam extra orbem ea natio iaceret, ſomniantes quodammodo res Germanicas attingunt: Ob eam rem dabitur mihi venia, fortaſſe & aliquis gratiam habebit, ſi Germanicas deſcribentes prouincias, vt res oculis ſubiiciamus, paulo prolixiores fuerimus, propoſiti noſtri metas egreſſi.

CAPVT XXV.

DE DANIA, SVECIA, NORvegia.

HOc loco quoniam Saſoniæ Dania iungitur, priuſquam Germaniæ reliquas partes abſoluo, de ipſo Daniæ regno viciniſque regionibus in Aquilonem verſus aliqua referre inſtitui, non indigna cognitu. Tria ſunt in ſeptentrionem vergentia regna ſibi inuicem cohærentia. Danorum (quod hodie Daciam appellant) Suetiorum, ac Noruegiorum. Dania ſiue Daciam dicere volumus conſuetudini ſeruientes, Germaniæ portio eſt Cherſonneſi habens formam,

Hanc quondam Cymbri tenuere, Inde illa inundatio Barbarorum emerſit, quam *Cymbri.* Marius Aprinas Italiam petentem, & res Romanas euertere minitantem, ad interiorem deleuit. Poſſidonius (vt Strabo refert) coniecturam facit, quod Cymbri latrocinando incertis errabundi ſedibus ad paludem vſq; Meotim militiam agitarint: ab eis enim Cymerium vocari Boſphorum arbitratur, quaſi Cymbricum, cum Græcorum lingua Cymerios Cymbros nominet. Suetia cincta vndique mari plures Inſulas continet: in quis Scandauia * eſt, apud veteres late memorabilis. Hinc quoque populorum innumerabilis mul- ** al Scandia.* titudo egreſſa, omnem olim Europam armorum turbine ac procella inuoluit. Nam Gothorum, qui Hunnos bello vicere, Pannoniam, Myſiam, Macedoniam, & omnem Illyridem occupauere, Germaniam, Italiam, ac Galliam vaſtauere, & demum in Hiſpania conſedere, hinc fuit origo. Noruegia, quæ de ipſo ſeptentrione ſortita eſt nomen, continenti per Ruthenos iungitur, & in Arcton protenſa incognitæ terræ, ſeu ſtricto glacie Oceano *Gothi.* (vt plerique fabulantur) contermina eſt. Ad orientis partem ac meridiem Baltheo mari alluitur: ad occidentem Britannici finit Oceanus. Daciam Teutones hodie Danorum appellant Marchiam * cuius lingua Germanis incognita eſt: Ex Norvegia veniſſe putant, ** Dannemarc.* qui Cymbrorũ occupauerint loca. In hac terra patrum noſtrorum memoria Voldimarus regnauit, in Suetia Magnus, Aquinus in Noruegia: quem ferunt diuitium fuiſſe hominem miro prouincialium amore atque obſequio cultum. huic coniux Margarita fuit, Voldi- *Margarita regina.* mari filia. ex qua natus Olaus patri ſuccedens, breui tempore vita functus, regnum matri reliquit. Ea & paternum adepta eſt, extincto Voldimaro; at Magno in Suetia hominem exuente, Albertus dux Monipolenſis vocatu populi diadema ſuſcepit: qui dominatum vici- ** al. Nauipolenſis, lege Megalopolenſis.* næ fœminæ contemnens, bello Daciam Noruegiamque laceſſere cœpit, occurrit ei Margarita coactis copiis, in campis late patentibus pugnatum eſt: tanquam ipſa viri, hoſtis fœminæ animum induiſſet. Victus Albertus, captuſq; & in triumphum ductus regnum amiſit: dimiſſus tandem infame ſenium in paterna domo finiuit. Margarita clariſſima mulier tribus imperans Regnis, ad ſenectutem vſque magnifice ac religioſe ſubditos gubernauit: demum ſenio confecta, cum tantum per ſe ferre nequiret imperium, Henricum Pomeraniæ Ducem quatuor & decem annos natum ſibi filium adoptauit, regnaque illi commiſit, & Philippam regis Angliæ filiam dedit vxorem. Is cum coniuge ſine prole defuncta, nubere vlterius nollet, iamque quinque & quinquaginta regnaſſet annos, ad extremum ſub imperio Friderici populari tumultu ex regio ſolio deturbatus eſt; & Chriſtophorus Dux Baioariæ ſibi ex ſorore nepos in eius locum ſuffectus: qui auunculum ſuum decem annis quibus ipſe imperauit in inſula Gothica regnare permiſit. Chriſtophoro autem ex hoc ſeculo abeunte. Daciæ ac Noruegiæ coronam Chriſtigernus accepit. Sueci vero in electione Regis diſcordantes, alii Carolum equeſtri dignitate inſignem, alii Canutum eius fratrem natu minorem regno præficiunt.

Pendẽte adhuc electionis negotio, Carol⁹ immiſſis militib. Scolroniæ (q; hodie Stockholm) oppidũ clam occupat; in quo regia ſedes habetur. Canutus per amicos arcẽ inuadit.

Hinc

Hinc bellum inter fratres de regno ortum, & pugna diu anceps, occiſis vtrinque pluribus: ea demum lege induciæ pactæ, vt poteſtas eligendi Regem excluſa nobilitate plebi fieret. In qua cum Carolus gratioſior eſſet, maieſtas regni ad eum defertur: Canutus priuatam vitam degit. Carolus vero nouo regno tumidus atque inſolens, armatis nauibus Henricum ætate confectum, nulli noxium, ſibi ipſi viuentem, è Gothia propulſauit. Qui etiam hodie in humanis agens apud Pomeraneos (vnde illi origo fuit) paruo contentus vitam agere fertur. Quam ſint incerta mortalia, & quam inania, ſuo exemplo docens: qui tribus potentiſſimis regnis exutus, nec paruam inſulam, in qua decem annis delituerat, vſq; ad mortem retinere potuit, ætate pleniſſimus. Sed neque Carolo ſcelera ſua impunita fuere: qui dum Chriſti Eccleſias perſequitur, religionem contemnit, ſacerdotes diſpoliat, feſtos dies obſeruari prohibet, iura diuina & humana confundit; à Ioanne Benedicti filio Vpſalenſium præſule, viro cordato & impigro, à quo nobilitas regni excitata eſt, magno prælio ſuperatus eſt, ac regno propulſus in parua inſula non longe ab oſtio Viſtulæ prope Pruſſiam exilium agit. Chriſtigernus in locum eius aſſumptus, pietate ac iuſtitia melior, iterum tria regna noſtro tempore in vnum redegit: cui & Gothia patet, Gothorum quondam ſedes ac patria.

CAPVT XXVI.

DE BOHEMIA.

BOhemorum modo res geſtas attingere, ac ſitum referre locorum ratio exigeret: qui Saxonibus ad meridiem iuncti ſunt. Bohemia enim intra limites Germaniæ incluſa, tota Aquilonibus expoſita eſt, habens ad orientem Morauos, & Sleſitarum partem, ad Aquilonem Saxones & Miſnenſes, ad occidẽtem agrum Noricum, ad meridiem Auſtriam & Bauariam, vndique Germaniæ populis cincta. Latitudo longitudoquẽ eius pene par, trium fortaſſe dietarum. Sylua Hercinia vniuerſam cingit, Albis vero præclarior eius amnis eam mediam irrigat, aliosque non pauci nominis fluuios excipiens, vt Multauiam, quæ pene Pragam mediam ſcindit, tandem per conualles & abrupta montium nemoroſosque ſaltus Herciniæ ſyluæ præceps labitur, per Miſnenſem prouinciam fluens, prope Hamburg vrbem Saxoniæ in Germanicum mare abſorbetur. Oppida regni memorabilia ſunt Praga Regum Bohemiæ digniſſima ſedes, Cadanum, Bruxia, Schlakervverdum, Curianum cupri argentique mineris celebratiſſimum. Regio prorſus frigida; armentis tamen, feris, ac piſcibus abundans. Ager ei optimus, frumenti & hordei feraciſſimus.

Multa apud eos ætate noſtra memoratu digna emerſerunt, multa prælia geſta ſunt, multus ibi ſanguis effuſus, deletę funditus ciuitates, ſpreta & conculcata religio. Exorta eſt Huſſitarum hæreſis: Adamitarum pullulauit inſania: debacchati ſunt Thaboritarum & Orphanorum exercitus: duo fulmina belli, Zyſca & Procopius, prouinciam ex arbitrio ſuo diripuere: Ioannes ac Hieronymus * populum decepere, in Conſtantienſi magna Synodo demum combuſti: Iacobellus, Conradus Rocazana, & Petrus Anglicus, Euangelii corruptores tanquam magiſtri veritatis habiti. Quatuor Reges extirpare peſtiferum virus non potuere, Wenceslaus, Sigiſmundus, Albertus, & Vladislaus, qui apud eos veneno extinctus creditus eſt. Poſtremo Georgius Rex creatus eſt, qui Huſſitarum labe infectus putatur: magnus vir alioquin, & rebus bellicis clarus. Sed omnia hæc in hiſtoria, quam de Bohemis his diebus edidimus, conſcripta ſunt. Ibi quoque de ſitu regionis, & gentis moribus, pro captu noſtro mentionem fecimus. Inde igitur aſſumendum erit, quicquid huic operi de rebus Bohemicis deeſſe videbitur. Nos cœptum ſequentes iter, inferioris Germaniæ prouincias abſoluemus: deinde ad ſuperiores reuertemur partes.

* vide Page epiſt. 3.

CAPVT XXVII.

DE FRISIA.

PHriſones ad Oceanum ſiti, ab Oriente Saxoniam contingunt, ad meridiem Weſtfalos, ad occidentem Traiectenſium terræ iunguntur: quanquam & ipſos Traiectenſes plerique Phriſones eſſe volunt. Inter quos Othonem inuenio Phriſingenſis Eccleſiæ præſulem, qui res Germanicas haud imperite conſcripſit. Albertus Epiſcopus Moguntinus,

qui

qui Fuldenſe monaſterium erexit, cum religionem Chriſti perſuadere Phriſiis niteretur, ab eis interfectus, & martyrio coronatus eſt. Gens eadem ferox, & armis excitata, robuſti & proceri corporis, ſecuri atque intrepidi animi, liberam ſe eſſe gloriatur: quamuis Philippus Burgundiæ princeps eius ſe terræ dominum vocet. Re vera libera Phriſia eſt, ſuis vtens moribus: exteris nec parere ſuſtinet, neque dominari cupit, haud inuitus Phriſo pro libertate mortem appetit. Dignitas in hac gente militaris inuiſa. Sublimem virum, qui ſe cæteris efferat, non ferunt. Magiſtratus annuos eligunt, qui rem publicam æquo iure diſponant, fœminarum impudicitiam ſeuerius puniunt. Sacerdotes, ne aliena cubilia polluant, ſine coniuge non facile admittunt. Vix enim continere hominem poſſe, & ſuper naturam arbitrantur. In pecoribus omnis eorum ſubſtantia eſt: ager planus ac paluſtris eſt, multo gramine fœcundus, ligno caret; bituminoſo ceſpite & ſicco ſtercore boum ignes fouent. Ex hac gente tradit Cornelius Tacitus imperante Nerone duos legatos Romam veniſſe, Veritum ac Malorigem: qui Pompeii theatrum intrantes, cum vidiſſent quoſdam cultu externo inter ſenatores ſedere, & intellexiſſent id honoris earum gentium legatis dari, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent; *Nullos mortalium aut armis, aut fide, ante Germanos eſſe*, exclamauerunt: ac digredientes inter Patres conſedere, ob quam rem ambos Nero ciuitate donauit.

CAPVT XXVIII.

DE HOLLANDIA, ET SELANDIA.

HOllandia quoque prouincia Germaniæ ad ſeptentrionem Oceano alluitur mari: quod reliquum eſt, Rheni fluminis brachia intercipiunt, inſulamq; conficiunt, paluſtris, piſcuoſa, pluribus ſtagnis ac maris interfuſa finibus. Nec deſunt, qui Traiectum nobilem vrbem in Hollandia ſitam dicant, nobis haud alienum eſſe videtur, aliquãdo Phryſiæ Traiectenſes, aliquando Hollandiæ traditos eſſe: vt ſæpe regionum terminos dominantium imperia mutant, noſtra quidem ætate neq; Phryſiæ neque Hollandiæ dantur. Principatus Eccleſiæ Traiectenſis Imperatori tantum ſubiicitur, laramq; poſſidet terrã, diuerſis Rheni meatibus interclusã, cui ab oriente Phryſia, à meridie Weſtfali iunguntur, Hollandia Septentrionem excipit, ab occidẽte ducatus Geldriæ (de quo ſuo loco dicemus) Rheno flumine diſiungitur. Imperitiſſime vero (ne dicam fallaciſſime) nonnulli ætate noſtra Traiectum Galliæ nationis ciuitatem eſſe dixerunt, cum de Pontificis agerecur electione. Nam quo pacto Traiectum Galliæ dabimus, trans duo Rheni brachia ſitum? quando & qui cis Rhenum habitant, Colonienſes, Cliuenſeſq;, conſtat eſſe germanos. Traiectenſium quippe ſitus, mos, ſermoq; Germanicus eſt. Traiectum diues & populoſa ciuitas eſt. Epiſcopus vrbis quadraginta millia pugnatorum, ſi quando neceſſitas ingruit, educit ad bellum, forma viris ac mulieribus egregia. Ab exterorum incurſu & aquarum inundatione, & propria virtute defenduntur: potus genti cereuiſia, vinum mercatores afferunt. In ea ciuitate memoria noſtra multæ ſeditiones fuere, cum Epiſcopum vni parti acceptum, altera recuſaret. Deſiderius aliquando quietum Epiſcopatum tenuit, deinde à ciuibus eiectus, Romani Pontificis & vicinorum Principum aduerſus rebelles ſubditos auxilia implorauit, illi Dieſoldium quendam contra ius faſque ſibi præſulem aſſumpſere, Martinus Pontifex Maximus anathema in eos promulgauit. Contempſere Eccleſiaſticum gladium obſtinati homines: experiri arma oportuit: ingentes Burgundorum ducis vicinorumq; Principum copiæ aduerſus Traiectenſes ductæ infeliciter pugnauere. Victor contumax populus ſeptem annis Eccleſiæ mandata contempſit. Deſiderius in exilio obiit. Canonici qui propter eum patria pulſi fuerant, Walramum Morſenſem, archiepiſcopi Colonienſis germanum, ſucceſſorem elegerunt. Agitata in Concilio Baſilienſi cauſa, confirmata electio: iterum damnata in ſynodo Traiectenſium rebellio: iterum fruſtra pugnatum. Poſtremo miſſus ab Eugenio legatus Ioannes Coſoronenſis* epiſcopus: qui poſtea ad Cardinalatus honorem vocatus, Morinenſis appellatus eſt. Cum retuliſſet vnicam pacandæ prouinciæ viam eſſe, Dieſoldio ignoſci, eiq; gentis præſulatum committi, excuſo Walramo, rebelli populo ſatisfactum eſt, pulchre ſane nullæ victis leges fauent, ſacroſque Canones potentia vincit. Voluerunt Caliſti quoque imperium eludere Traiectenſes, qui mortuo Dieſoldio, Epiſcopum ab eo datum recipere recuſarunt. Sed apparatibus Philippi Burgundiæ Ducis ac potentia territi, & primis conatibus infeliciter vſi, furore depoſito paruerunt.

*al Caſarenſis.

*al. Middelburgenſes.

Vltimi Germanorum ad Septentrionem & occidentem verſi Selandrini ſunt, inſulares populi, Rheni oſtiis obiecti: inter quos præcipue Dordracēſes* habentur. Ea ciuitas eſt egregie munita, diues opum, negociationiq; maxime accommoda: cuius haud paruā partem anno ſuperiore incendium abſumpſiſſe relatum eſt. Incuria ciuium id eueniſſe conſtat: quanquam pleraque miracula referuntur, quæ prætereo, quia non ſatis digno teſtimonio comprobantur. Eſt & Brielum oppidum non ignobile, aquis circundatum: in quod etiam mercatores multi nauibus applicant.

CAPVT XXIX.

DE WESTPHALIA.

NON tranſibo nunc Rhenum, Germanicas, quæ ibi habitant gentes, commemoratus: Dabitur ſuo loco de his quoque dicendi facultas. Proſequar veteris ac certæ Germaniæ populos: & qui iunguntur vel Traiectenſibus, vel Phriſiis ad meridiem, expediam. Weſtphalia Rheno fluuio ab occidenti clauditur, Viſurgi ab oriente, quem Veſeram hodie vocant: à Septentrione Phriſiam habet & Traiactenſium terram; meridiem Haſſiæ mõtes excipiunt, quos Abnobos Ptolemæus appellare videtur: ex quibus Amaſis fluuius oritur, qui Padeburnam & Monaſterium non ignobiles ciuitates alluens, mediam fernie prouinciam interſecat, & per Phriſiam defluens fertur in mare. Sali quoque fluuius Weſtfaliam irrigat: inter quem & Rhenum cum Druſus Germanicus belligeraret, domitis hoſtibus victor opperiit. Quomodo autem cultores huius terræ vocauerit antiquitas, difficile dictu eſt, diſcordantibus auctoribus. Strabo vicinos Rheni accolas hoc loco Sycambros appellare videtur: qui duce Milone cum Romanis bella geſſere, victique datis obſidibus pacem obtinuere, quamuis calcata fide ac proditis obſidibus rebellarunt. Ptolemæus quoque à parte primum ſeptentrionali Germaniæ circa Rhenum fluuium Buſſactores habitare tradit, Paruos appellatos, Sicambros, Oquenos, & Longobardos, inuenio apud Strabonem circa Amaſim fluuium Bructeros habitaſſe, quos Druſus nauali prœlio ſuperauit. Bructeros autem bello victos ab Auſtro in Aquilonem, & Oceanum dilapſos, ob quam rem coniecturam capere poſſumus hos eſſe, qui hodie Pruteni appellantur, Aquilonares populi: de quibus ſupra diximus, facile namque Bructeros in Prutenos ſermo conuertit. Carolus Magnus multa cum Weſtfalis prælia geſſit, eoſque magnis affecit cladibus, coegitque Chriſti religionem amplecti, relicto idolorum cultu: quam quum ſæpius abnegaſſent, nec iuſiurandum aduerterent, vt metu pœnæ rebellionem compeſceret; occultos inſtituit Iudices, quibus poteſtatem dedit, vt quamprimum deieraſſe aliquem comperiſſent, aut fregiſſe fidem aut aliquod aliud flagitium commiſiſſe, mox illum ſupplicio afficerent, vbi primum comprehendi poſſet, nulla citatione præuia, aut defenſione præmiſſa. Elegit viros graues, & recti amãtes, quos plectere innocentes haud veriſimile fuit. Terruit ea res Weſtfalos, ac demum in fide continuit: cum ſæpe in nemoribus & proceres & mediocres viri laqueo ſuſpenſi inuenirentur, nulla accuſatione prius audita. Quærentibus tamen cauſam, conſtabat fregiſſe fidem, aut magnum aliquod ſcelus commiſiſſe, qui necati reperiebantur. Id iudicium vſque ad noſtram perdurat ætatem, vocaturque vetitum. Qui ei præſunt, Scabini appellantur: quorum ea præſumptio eſt, vt per totam Germaniam iuriſdictionem extendere velint. Secretos habent ritus, & arcana quædam, quibus malefactores iudicant. Ea nondum quiſquam repertus eſt, qui vel precio vel metu reuelauerit. Ipſorum quoque Scabinorũ magna pars occulta eſt: qui per prouincias diſcurrentes criminoſos notant, & referentes iudicio accuſant, probantque vt eis mos eſt, damnati deſcribuntur in libro, & minoribus Scabinis committitur executio. Reus ignarus ſuæ damnationis, vbicunq; repertus fuerit, ſupplicio afficitur. Degenerauit autem hoc iudicium: nam & viles aliquę perſonæ admittuntur, & ciuilia negocia tractare audent, quibus erat ſolum de criminalibus permiſſa poteſtas. In hac prouincia noſtro tempore Suſatenſes ab Eccleſia Colonienſi deſciuere: nec diutino vexati bello, multiſq; cladibus affecti, & obſidione pertinaciſſima oppugnati, ad obedientiam rediere. Cuius rei cauſa & Theodoricus Colonienſis antiſtes (qui Weſtfalorum princeps habetur) & Ioannes Dux Cliuenſis, non paruis inter ſe odiis contendere: cum Suſatenſes ad Cliuenſium opem confugiſſent, Colonienſis Saxoniæ duces & non paruam Bohemorum manum in auxilium acciuiſſet. Apud Monaſterium quoque eiuſdem prouinciæ ciuitatem, propter Eccleſiam: quam Valramus Theodo-

Pruteni.

VVeſtphalica iudicia.

Suſatum.

Theodorici frater ſibi debitam exiſtimabat, acriter dimicatum eſt. in quo bello multis hoſtium cæſis, vnus ex principibus Brunſuicenſibus, qui dux copiarum fuit, interceptus eſt & in poteſtate Colonienſis antiſtitis factus. Eſt autem Weſtfalia regio admodum frigida, neque frumenti abundans: pane vtuntur nigro, cereuiſia potus eſt. Vinum quod Rheno vehitur, magno emitur pretio: opulenti tantum eo vtuntur, idque raro. populus Martialis eſt, & ingenioſus: de quo prouerbium eſſe dicunt, *Vitioſos ac fallaces Weſtfaliam facilius quam ſtultos gignere.* Hic quoniam Theodorici mentio incidit, non eſt ab re pauca de eo referre, cui inter viros Illuſtres noſtri ſæculi nemo locum negauerit. Origo eius ex familia Morſenſi, apud Germanos principes honoratiſſima. Fratres tres habuit; qui omnes ſupra ſexageſimum annum vixere. Henricus natu maior paternum principatum gubernauit: Ioannes Monaſterienſem Eccleſiam multis annis, vſque ad exitum vitæ ſuæ ſumma cum laude adminiſtrauit: Walranius & ad Traiectenſem Eccleſiam & ad Monaſterienſem defuncto fratre nequicquam aſpirauit: quamuis ad Traiectum concilii Baſilienſis fauore, & ad Monaſterienſem Nicolai pontificis inſtitutione vteretur. Theodoricus ipſe cum Bononiæ iuri pontificio operam daret, à Ioanne 23. ſummo pontifice Colonienſem eccleſiam obtinuit: cui iam 17. annos non ſine plebis ac nobilitatis magno fauore præfuit. Qui & ſi plurima pro defenſione Eccleſiæ ſuæ vario euentu bella geſſit, in quis modo ſtrenui militis, modo fortiſſimi ducis officium impleuit, nunquam tamen domi aut ſacerdotalia munia, aut ciuilem adminiſtrationem neglexit. Corpore pulchro, & ſupra communem ſtaturam eminenti, animo magno & perliberali: cuius palatium illuſtribus ſemper hoſpitibus patuit.

Theodoricus archiepiſc. Colon.

CAPVT XXX.

DE HASSIA.

INTER Weſtfalos ac Francones Haſſia iacet, montana regio: quæ à Rheno in Septentrionem porrecta Thuringiæ iungitur. Princeps gentis Ludouicus Landgravius ætate noſtra ad imperium vocatus, *Imparem ſe eſſe dixit, qui tantæ rei molem ſuſtinere poſſet.* Maluitq; paruo imperio à parentibus ſibi relicto vtiliter pręeſſe, quam magnum accipiens diſſipare. Id quoque ſibi obſtare ad rem Chriſtianam gerendam dixit, quod literas ignoraret. Fuit tamen legum cultor, quas ſibi proprio ſermone exponi iuſſit, quotiens coram eo cauſa ventilata eſt: nec vnquam compertus eſt iniquam tuliſſe ſententiam. Hic dum reformaturus monaſterium quoddam ſuæ ditionis ingreditur, & inuitatus cum Monachis edit, venenum pro cibo inter edendum ſumpſiſſe creditus eſt. Nam & ipſe & Abbas, qui reformationem petierat, paulo poſt extincti fuerunt.

CAPVT XXXI.

DE FRANCORVM ORIGINE: & Franconia.

FRANCONIA * huic ſuccedit, nobilis ſane prouincia, & admodum potens: ab incolatu Francorum ſic appellata. Franci quidem Troiani ab origine fuerunt: qui deleto Ilio duce Priamo magni Priami ex ſorore nepote, per pontum Euxinum & Meotidas paludes in Scythiam peruenere, ibiq; ciuitatem ædificarunt, quam vocauere Sycambriam: ex qua dicti Sycambri. Conſtat enim, poſt euictam incenſamque Troiam qui ſuperfuerunt excidio, in tres turmas diuiſos in exilium profugiſſe & alios quidem Ænea duce Italiam petiuiſſe, à quibus Albani prodierunt, & deinde Romani, qui orbis imperio potiti ſunt. Alii ſub Anthenore per medios Achiuos elapſi, Illyricos penetrauere ſinus, & regna Liburnorum ad intimum Hadriaticum pelagus acceſſere, Vrbemq; condidere Patauium: vbi ſepultum Anthenorem tradunt, qui Henetam fugas * ſecum duxit, à quibus poſtea dicti Veneti, quorum eſt hodie ingens poteſtas terra mariq;. Tertii (vt diximus) in Scythiam penetrarunt. quo in loco in magnam gentem coaluerunt. Cumque Scytharum multi Romano Imperio ſubiecti eſſent, & ipſi quoque tributa penderent, manſeruntque vectigales vſque ad tempora Valentiniani Cæſaris. Quo imperante Alani Imperium vexare cœperunt. Imperator vero propoſito edicto libertatem in decennium eis promiſit, qui Alanorum ferocitatem compeſcerent. Allecti eo præmio Sycambri arma ſumpſerunt, Alanoſq; bello victos

** al. Franconia.*

** al. fugitiuos.*

uelcitere. Ob [illegible] rem libertat [illegible] in decennium ab Imperatore donati ſunt, & mutato nomine Franci [illegible] quod Attica lingua ſiue feroces, ſiue nobiles ſonat. Itali Francos liberos vocant. Ex [illegible] cum Romani ſolita tributa repeterent, Franci ob ipſam libertatem effrenes facti parere recuſauerunt.

Principes eo tempore Francis fuere Priamus, & Anthenor, antiqui nominis ac virtutis, quibus copias ducantibus, prælium cum Romanis conſertum eſt; in quo Priamus ipſe cum [illegible] gentis cecidit. Qui cladi ſuperfuerunt, ex Scythia digreſſi ſunt, & in Germaniam profecti in partibus Thuringiæ conſederunt, cum principibus ſuis Priami & Anthenoris filiis Marcomede ſcilicet & Sunone. Suno ſine liberis deceſſit. Marcomedi filius fuit Faramundus, quem ſibi Franci Regem creauerunt: & hic primus inter Francos regnauit. Huic fuit filius Clodius * Crinitus, à quo Francorum Reges Criniti ſunt appellati. Per idem tempus Gothi, qui iam vrbem Romanam irruperant, vltra Ligerim fluuium in Gallia ſedes inuaſerunt. Burgundiones quoque iuxta Rhodanum habitabant, qui & ipſi paulo poſt reges habere cœperunt. Franci vero tranſmiſſo Rheno Romanos, qui ea loca tenebant, fugauerunt: paulatimque aucti potentia, Maguntinam, Treuerim, Agrippinam hodie Coloniam, ſuper Rheno fluuio, Tornacum, Cameracum, Re[illegible] Sueſſoniam, Aurelianum inuaſere: ita vt ab Aquitania vſque in Baioairam imperium [illegible] ndere. Clodoueo autem mortuo Meroueus ſucceſſit filius, a quo Franci M[illegible] fuit. Poſt Meroueum Hildericus regnum adeptus, dum luxurioſe viueret, [illegible] Egidio Romano in eius locum ſuffecto. Hildericus regno priuatus, ad B[illegible] Thuringiæ regem confugit, cuius coniugem per adulterium polluit, poſt octo [illegible] reuocatus, Agrippinam inuadens, eiectis inde Romanis magnam regni ſui partem recuperauit. Mortuo autem Egidio filius eius Syagrius in ciuitate Sueſſona re[illegible] Biſina autem regina cum accepiſſet, Hildericum regnum recuperaſſe, relicto viro [illegible] d cum eo confugit: à quo recepta, & pro coniuge habita, Clodoueū ei peperit. Qui poſtea regnum [illegible] us primus Francorum Regum Chriſti religionem accepit, à beato Remigio epiſcopo baptizatus. Illud autem veritate caret, quod plerique tradunt, Agrippinam abinde [illegible] latu Francorum vocatam Coloniam.

*al. Clodoneum.

Colonia Agrippina.

Nam priuſquam Franci Germaniam intrarent, Colonia Romanorum appellata eſt, à Claudio Cæſare condita, & ab eius coniuge Agrippina nuncupata. Fuerunt inter Clodoueum ac Syagrium aliquot bella: poſtremo victus Syagrius, ad Alaricum Gothorum regem confugit, qui nonus à magno Alarico regnabat. Repoſcitur à Clodoueo Syagrius, atque obtentus occiditur: Romani quoque reliqui per Galliam habitantes exterminantur. Clodoueus Alemanos ſibi ſubiecit: Gothis quoque & Aquitanis bellum indixit, eoſque ſuperauit, occiſo Alarico Rege. Fertur cum [illegible] bellum progrederetur, ſi victor euaſiſſet, equum beato Martino vouiſſe, qui duodecim & centum annis ante id tempus [illegible] excellerat. Victoria potitus equum tradidiſſe, eumque centum ſolidis redimere voluiſſe. Steriſſe equum immobilem, donec precium duplicaretur. Qua ex re dixiſſe Regem ferunt: *Martinum bonum auxiliatorem eſſe, negotiatorem carum.* Hic Clodoueus vxorem duxit Clodeſindam filiam Regis Burgundionum: quæ cum eſſet Chriſtiana, adhuc ei pagano iuncta eſt, magniſque precibus virum orabat, vt baptizaretur: natoſque filios clanculum baptizabat. Cauſa autem quæ Clodoueum Chriſtianum fecit, eſſe fertur, quod quum pugnaret contra Sueuos, & pene victus eſſet, votum vouit, *Chriſtianum ſe facturum, ſi ex prælio euaderet*, ob quam rem mutata fortuna, ex victo victor factus, ſubactis Sueuis Chriſtianæ religioni ſe credidit. Cuius poſteri in Francia vſque ad Pipinum nonum patrem Caroli magni regnauerunt. Tunc vero Hilderico ſecundo per ignauiam regnum ademptum eſt: detonſo enim eo, & in monaſterium retruſo Pipinus regnum accepit. E[illegible] in Francia Maiores domus, qui regnum gubernabant. Anno Domini ſeptingenteſimo decimo, mortuo Dagoberto minore Francorum Rege, filius eius paruulus in [illegible] Pipini groſſi, (quem alii Anſgiſi filium dicunt) in tutela fuit, & per inſidias periit. [illegible] alius [illegible] legitimus Pipini groſſi, regnum vſurpans, à conſanguineis Dago[illegible] captus, in cuſtodia obiit. Per idem tempus Galli, qui intra Sequanam & [illegible] fluuium [illegible] ant, aduerſus Francos bella mouere: & vſq; Maguntiam ex[illegible], eam [illegible] obſederunt.

Franci Rege carentes Carolum Martellum ad regnum ſublimare voluerunt. [illegible] ducatum accepit. Galloſque bello te[illegible]. Prouinciam vero [illegible] Ligerim & Sequanam, quæ tunc Gaudina vocabatur, a ſe Carlingam vocari

cari iuſſit: quod poſtea apud Teutonicos diu ſeruatum eſt. Hic Carolus ex Adelheida *noſtri concubina Pipini groſſi filius fuit, inclytus vir & bello potens: qui multa Sarracenorũ millia gladio interemit, & pater fuit Pipiniani, qui Carolum magnum genuit Imperatorẽ toti orbi cognitum, ex coniuge Berta, quam duxit ex Gręcia. Hoc ergo Francorum genus; cum è Scythia in Germaniam veniſſet, ibique diu conſediſſet, Germanicum effectum eſt, & terram ipſam primo à ſe habitatam Franciam appellauit. Verum cum reſceret imperium, ita & Francia aucta eſt, adeo vt tota ferme Gallia, & magna Germaniæ pars, à montibus Pyrhenæis vſque ad Pannoniæ terminos Francia diceretur. Nam quicquid ſuberat, Francia vocabatur. Ea in duas partes diuiſa fuit. Nam quod eſt Galliæ occidentalis Francia dicebatur: quod eſt Germaniæ, orientalis. Et Germaniam quidem eatenus extẽderunt, quatenus ſermo Germanicus protenditur.

*al. Albheida.

Hæc gens ſub Carolo Magno Romanum Imperium meruit: qui afflictam Longobardico bello ſedem Apoſtolicam conſolatus eſt. Carolus n. quamuis Galliæ potiretur imperio, Germanus tamẽ fuit in Germania natus alituſq;. Cuius ſedes plerumq; in Aquiſgrano fuit, quæ ciuitas Teutonica eſt: ibi palaciũ eius & caput oſtenditur. Eius poſteri imperium tenentes in Gallia & in Germania regnauerunt. Deficiente autẽ maſculina linea, imperiũ ad Germanos, id eſt ad Francos orientales rediit: inter quos primus habitus eſt Otho. Eſt autem Imperium apud Germanos non eo modo, vt nemo imperare poſſit niſi Germanus: ſed quoniam eligendi Imperatorem auctoritas Germanis tradita eſt, plerumque Germanus eligitur. Eam ob cauſam cum vacaſſet Imperium per obitum Ludouici Boſonis filij, Germani, quorum ea poteſtas erat, Germanum elegerunt, & Francum ex orientali Francia. Hæc præmiſiſſe voluimus, quoniam de Franconia ſermo incidit. Sunt enim multi, qui Francos eos ſolummodo eſſe volunt, qui circa Pariſios habitant, & illis datum Imperium eſſe volunt: quos rectius Francigenas quis appellauerit. Frãcigenæ

Franconia vero, vt noſtra ætate recipitur, à meridie Sueuis & Baioariis iungitur, ab occaſu Rheno; ab ortu Bohemis ac Thuringis: Septentrionem iidem Thuringi Haſſique excipiunt.

Prouinciam perlabitur haud ignobilis amnis, quem Moganum vocant. Ptolemæus hunc fluuium Obrineam appellare videtur: qui ſuperiores Germanos ab inferioribus eundem diuidere affirmat: neque enim alius fluuius eſt, qui eam diuiſionem aptius quam Moganus efficere poſſit. Et hodie quidem inferiores Germani vſq; ad Maguntiam procedunt: abinde ſuperiores vocantur. Moganus vero ex montibus Bohemiæ ortus à regione Maguntiæ in Rhenum exoneratur: ob quam rem non defuerunt, qui Maguntiam Moguntiam à Mogano fluuio dici crederent. Perlabitur idem fluuius non paucas ciuitates: quarum illuſtriores ſunt Herbipolis, Francofordia. In Herbipoli nobilis Epiſcopi ſedes eſt qui & Francorum Dux habetur, & cum rem diuinam facit, gladium in altari nudum ante ſe habet. Francofordia nobile emporium eſt. In quo ſuperi cum inferis Germani conueniunt, bis ſingulis annis. Ibi quoque Imperator eligitur ex veteri conſuetudine: ob quam rem palam eſt, Imperium datum eſſe Germanis, quando inter eos eligitur, & coronatur, & ſi demum ad culmen gloriæ Romæ quoque diadema ſuſcipit. Eſt & in Franconia nobilis eccleſia Bambergenſis, ad Pognitium * amnem ſita: quam fundauit Henricus ſecundus Imperator, quem accolæ religioſe colunt & ſanctum habent. Ibi quoque Berengarius ſepultus eſt: qui regnum Italiæ vſurpauit, & ab Othone primo captus, in Germaniam ductus, illic exulans obiit. Supra ciuitatem in ædito monte Arx eſt, & natura & arte munita, in qua nos aliquando cum Epiſcopo loci prandium fecimus. Albertus nobiliſſimus Francorum Comes, & Othonis Saxonię Ducis ex filia nepos, cum Conradum comitem occidiſſet, qui Ludouici Regis fuiſſe filius dicebatur; in hanc ſe arcem contulit, & aliquandiu Regis obſidionem pertulit. Difficilis expugnatio loci videbatur: ob quam rem ad dolos recurſum eſt. Otho Epiſcopus Moguntinus miniſter ſceleris inuentus eſt: qui profectus ad Albertum, litis arbitrum ſe dixit. Rogauitque Albertum, ad Imperatorem in caſtra deſcenderet: quia vel pacem ei daret, vel in arcem reduceret incolumem. Credidit Albertus, & accepta iuriſiurandi religione Othonem ſecutus eſt.

Mœnus. Herbipolis Frãcofordia. *al. Regnitium. Bamberg.

Vix arcem egreſſi erant, cum Otho, *Vereor*, inquit, *ne diu apud Imperatorem morari oporteat. Vtilius fortaſſe conſilium erat, prius ſumpſiſſe cibum.* Laudauit Albertus verba præſulis, & in caſtellum rediens Othoni prandium dedit.

Quo ſumpto ad Imperatorem cum eo perrexit: vbi mox captus eſt, & capitali ſen-

rentia damnatus. Cui Archiepiſcopi fidem imploranti, reſpondit parum religioſus pontifex, *ſe fidei ſatisfeciſſe: qui ſemel reduxiſſet incolumem, cum ad prandium introiuit. Bis reducere non promiſiſſe.* Infelix Albertus gladio obtruncatus eſt. Melius Romani, qui pari fraude vſum vnum ex captiuis ab Hannibale Romam miſſis, vinctum remiſere. fraus enim (vt inquit Maximus orator) aſtringit periurium, non ſoluit. Prædia quæ Albertus habuit, Eccleſiæ Bambergenſi poſtea ceſſerunt. Eſt autem Franconia partim plana, partim montoſa. montes ipſi haud difficiles ſunt, ager non admodum pinguis: nam plerumq; arenoſus eſt. multis in locis conſiti colles vineis, gratum producunt vinum: maxime vero apud Herbipolim. multæ ſyluæ, & multa venatio eſt. Terra in multos partita eſt dominos. Quamuis Epiſcopum Herbipolenſem Ducem Franconiæ dicant (vt ante relatum eſt) Moguntina eccleſia, & Bambergenſis plurima obtinent loca: Palatinus quoque Comes haud paruam occupat partem. Marchiones potentes in ea ſunt. Multæ præterea ciuitates Imperiales apud Francones florent. De Norimberga dubium eſt, Franconiæ an Baioariç cedat. Ipſum

Norimberga. nomen indicat ad Baioarios vrbem pertinere: Norimberga enim Noricum montem ſignificat, ob quam rem patet Noricorum ciuitatem fuiſſe. Norici autem Baioarij ſucceſſere: & nunc ea portio terræ Baioariæ, quæ inter Danubium & Norimbergam iacet, Noricum appellatur.

Ciuitas tamen in parochia Bambergenſi eſt, quæ ad Francones pertinet. Ipſi Norimbergenſes nec Baioarij, nec Francones videri volunt, ſed tertium quoddam ſeparatum genus. Vrbs ea nobilis, magnificis operibus, publicis ac priuatis ornata eſt, amne Pegnitio interlabitur, in agro ſterili & arenoſo condita: atque ob eam rem induſtrioſo populo. omnes enim aut opifices ſunt, aut negotiatores. Hinc multæ illis diuitiæ, & magnum in Germania nomen.

Aptiſſima Imperatorum ſedes, libera vrbs, & in medio ferme Germaniæ ſita. Inter

Forcheim. Bambergã & Norimbergam Forchem iacet, famoſum niueo pane oppidũ: incolæ patriam fuiſſe Pilati falſo putant, in hac prouincia Fridericus Marchio Brandenburgenſis potentiſſimus fuit. Imperatori Sigiſmundo inter caros amicos habitus: ei quatuor filij fuerunt, Ioannes, Fridericus, Albertus, & alter Fridericus. Ioanni, qui primogenitus eſſet, Electoratus Imperij debebatur: ſed iudicium patris Fridericum prætulit, qui ſecundogenitus erat & aptior ad obeunda Imperij munera videbatur; prius itaque quam moreretur hęreditatem ſuam inter filios diuiſit, Fridericum Electorem inſtituit: neque male iudicauit. Nam Fridericus inter principes Germaniæ ſapiẽtia clarus habitus eſt, cuius conſilio multæ ſæpe prouinciæ pacatæ ſunt: Iuſti quoque ac honeſti tenax habetur. qui cum poſſet regnum Poloniæ conſequi per electionem Baronum, recuſauit (vt ante diximus) ne vero hæredi iniuriam faceret. Albertus vero germanus eius cum Norimbergenſibus bellum intuliſſet omnes ferme Teutonicæ principes ad ſe traxit: ciuitates vero Norimbergenſibus ſuppetias miſere. graue id & atrox bellum fuit: in quo tot potentiæ concurrentes, infenſiſſimis odiis biennio certauere. Nouem prælia commiſſa feruntur: ex quibus octo victor Albertus confecit, in vno tantum victus ſuccubuit: nec de pace conuenit, niſi poſtquam exuſtis agris, attritis villis, abactis pecoribus, ruricolis interfectis, commeatus ac pecuniæ contendentibus defuere.

Tum quoque pax ex Alberti ſententia magis dicta. Hic Albertus ab ipſa pueritia ac teneris (vt aiunt) vnguiculis educatus in armis, plurib. interfuit præliis, quam alii ſui temporis Duces aut viderint aut legerint. Militauit in Polonia, pugnauit in Sleſia, Caſtra poſuit in Pruſſia, hoſtes in Bohemia fudit, ſtipendia in Auſtria fecit, prædas ex Vngaria tulit. Nullus in Germania terræ angulus, quem non calcarit armatus: duxit exercitus innumerabiles, proſtrauit ferociſſimos hoſtes, expugnauit munitiſſimas vrbes. In congreſſibus pugnam prior iniit, victor à prælio exceſſit vltimus, in oppugnationibus oppidorum ſæpe murum primus aſcendit. Ad ſingulare certamen crebris vicibus inuitatus nunquam detrectauit: nec vnquam non ſtrauit hoſtem. In militaribus ludis, quibus haſta contenditur, vnus omnium repertus eſt, qui nunquam equo deiectus ſit, & omnes in ſe currentes deiecerit.

Ex torneamentis nunquam non victor exiuit. Septies ac decies ſolo tectus clipeo ac galea, cætera nudus (vt eſt apud Teutonicos duelli quædam ſpecies) in prouocatores pariter armatos, acuta lancea cucurrit: nullo vnquam damno affectus, cum aduerſarios nunquam ipſe non equo deturbauerit. Quibus ex rebus non iniuria Teu-

Teutonicus Achilles. tonicus ACHILLES appellatus eſt: in quo non ſolum militares artes, & imperatoriæ virtutes ſingulari quadam gratia reluxere; ſed nobilitas quoque generis, proceritas

ritas corporis, ac venuſtas, & virium robur, ac facundia linguæ, admirabilem eum ac penè diuinum reddidere.

CAP. XXXII.

DE BAVARIA.

BAIOARIA ad ortum æſtiuum, ac meridiei partem Franconiæ proximat. Ea quoquè perlata & diues terra eſt. Cui ad meridiem alpes Italiæ iunguntur, Sueui decidentem eius Solem recipiunt. Auſtrales orientem, ac Bohemi Septentrionem. Danubius mediam ferme perlabitur inter Auſtriam ac Baioariam: alij Anaſum, * alij Enum terminum *al. Iſara* poſuere: Sueuos à Baioariis Lycus diſterminat amnis, hanc olim regionē Norici tenuere, cuius adhuc portio media inter Ratiſponam & Norimbergam trans Danubium ſita (vt ante diximus) Noricum appellatur. Baioarij autem vnde dicti ſint, & vnde originem traxerint, non facile dixerim. Verum cum reperiam vetuſtiſſimos codices Baioariam appellare, quam moderni Bauariam dicunt; non difficile trahor, vt Baioarios à Bois dictos, & Gallicam fuiſſe olim gentem credam, huic opinioni Strabo v. commentarior. vires adhibet, ita inquiens: *Priſcis igitur (vt dixit) temporibus plurimæ Gallorum gentes fluuium incolebant* (de Pado loquitur) *è quibus ampliſſimi fuerant Boy, Iſubres, & qui olim cum Geſatis Senones Romana per impetum potiti ſunt vrbe.* Hos Romani poſterioribus annis funditus deletos perdiderunt: Baios vero è finibus eiecerunt, idem migrantes circumadiacentes Hiſtro locos cum Tauriſcis habitarunt, bellum aſſiduè contra Dacos agentes. Conſtat igitur Baios in Pannonia conſediſſe: quo ex loco facile ſucceſſu temporis in Noricum, conterminam regionem, migrare potuerunt. Idem quoq; Strabo lacum, qui modo Conſtantienſis appellatur, deſignans paululum ab eo diſtare Rhætos ait, amplius Heluetios, & Vindelicos: Poſt Vindelicos autem deſertam Boiorum regionem eſſe affirmat vſq; Pannonios: ob quam rem ſatis indicat Baioariorum terram à Boys cultam fuiſſe.

Idem Strabo Germaniam deſcribens, Boios prius Herciniam habitaſſe ſiluam aſſerit; & Cymbros agmine facto eorum inuaſiſſe locum, atque à Boys reiectos fuiſſe: Itaque ſatis perſuaſum eſſe poteſt, Baioaricum nomen ex Bois deſcendere, ager enim eorum trans Danubium Herciniam ſiluam non parua ex parte occupat. Ea nunc Germanica gens eſt ſermone vtens Teutonico: neq; deſerta regio (vt Strabo tradit; quod ſuo fortaſſe tempore fuit) nunc cultiſſima eſt; magnas ac ambitioſas ciuitates habens, & oppida nobiliſſima, quorum ſplendorem neſcimus totâ Europâ, quæ vincere poſſint. Pontificales vrbes quinq; in ea ſunt: quarum vna metropolitica eſt, Saltzburgam vocant ex flumine Salza cui adiacet. Veteres Iuuauiam vocauere. In Baioaria Ludouicus Ludouici filius, gibbo & ſtruma deformis, impia contra patrem bella ſuſcepit: venerandumq; ſenem; & auctoritate inſignē, qui quondam regnum Franciæ gubernaſſet, in arce munitiſſima obſedit: ſed ſuperis vltionem tanti ſceleris petentibus, prius febre percuſſus occubuit, q̃ patris animum in ſuam traheret ſententiam. Ille in poteſtatem Henrici eiuſdem familiæ ducis poſtea factus; breui tempore vitā finiuit. Nec Henricus diu ſuperuixit: qui cum prohibuiſſet ſubditos in anno Iubileo Romam petere, veritus ne prouincia pecuniis exhauriretur; eodem modo ** *al. anno* ad patres ſuos additus eſt. Succeſſit ei Ludouicus filius ex ſorore Alberti Cęſaris natus, magni animi adoleſcens, gloriæ cupidus, & pecuniarum contemptor: qui Iudæos omnes publice poſitis edictis à ſuis dominiis exterminauit, vxorem de Saxonia duxit, neptem Friderici Cæſaris. Multas Germaniæ lites auctoritate ſua compoſuit: quamuis ſæpe & multum conatus reconciliare Cæſari Ladislaum Regem nequiuerit. Albertus eius terræ ac familiæ princeps, poſtquam pater eius Erneſtus puellam balnei cuſtodem ab eo perdite amatam, & in ſpem matrimonij ſuſceptam, apud Straubingam Danubij fluentis demerſit; cum diu vitam in mærore peregiſſet, tandem luctu peracto vxorem de domo Brunſuicenſi duxit: ex qua ſobolem pulcherrimam ſuſtulit. Sub imperio Friderici padagra laborans, ſepoſitis cæteris curis, ſectatus muſicam aſſiduis cantibus ac ſonis animam oblectauit: interdum & venationi operam dedit. In Saltzburga (quam Metropolicam in Baioariā ſedem obtinere *Saltzburg.* diximus) tres Archiepiſcopi fuere: quorum vltimus Sigiſmundus nomine, dum ſchiſmatis procella deſæuit, cum eſſet adhuc Præpoſitus, Romanam Eccleſiam magnifice iuuit. Sed Archiepiſcopus à Nicolao pontifice creatus, literas Apoſtolicas quibus cenſura in Auſtrales Imperatori rebelles fulminabatur, in Eccleſia ſua publicari non ſiuit: ſiue metu potentiæ illorum, ſiue quod anathemate ſuſpenſo pacem melius inueniri putauit. Ad quam cōponendam & ipſe deſcendens in Auſtriam, non paruam operam impendit.

CAP. XXXIII.

DE RHENI TRACTV.

CIRCA Rhenum, qua flos Germaniæ noſtro tempore viſitur, inter Theodoricum Maguntinenſis eccleſiæ præſulem, & Ludouicum comitem Palatinum Rheni crebræ diſſenſiones fuere: & ſæpius ad arma ventum eſt, totaque circum regio rapinis atque incendiis vaſtata. Cum Maguntino Marchiones Badenſes ac Brandeburgenſes opem ferrent, Palatino Iacobus Treuerenſis antiſtes, & nonnullæ ciuitates aſſiſterent. Mortuo Ludouico Palatino, qui relictam Ludouici regis Cypri * vxorem duxerat, filium ex ea natum infantem adhuc Fridericus frater eius, conſentientibus terræ optimatibus arrogauit, gubernationem prouinciæ tanquam dominus accepit, Electorem Imperij ſe dixit, cælibatum perpetuum promiſit, ne arrogato filio, vxorem ducens, præiudicium faceret. Rogatus Nicolaus Pontifex quintus id genus adoptionis confirmauit: recuſauit Fridericus Imperator, ſæpe multumque requiſitus.

* al. Sibilla.

Fridericus Palatinus.

CAP. XXXIV.

DE SVEVIA, ET MARCHIONATV BADENSI.

IN Sueuia Albertus Friderici frater Imperatoris, cum pluribus ciuitatibus variante victoria bellum geſſit. Ab Vlmenſibus ciuitatem Rotemburgenſem litigando per ſententiam obtinuit.

In Marchionatu Badenſi princeps Iacobus, iuſtitiæ ac prudentiæ fama inter Germanos clariſſimus, cum ſibi ad humanam felicitatem ſolam literaturæ peritiam deeſſe angeretur, quos ex coniuge legitima liberos ſuſtulit, ediſcere literas compulit: inter quos diuiſo patrimonio, cum Carolo primogenito ſingularis induſtriæ iuueni Imperatoris Friderici ſororem matrimonio collocaſſet, plenus annis haud inuitus è vita deceſſit. Tyrolenſes qui valles Eni & Atheſis fluminis incolunt, cum Sigiſmundum princ. pem ſuum in tutela Friderici Cæſaris exiſtentem, iam grandiuſculum ad ſe remitti fruſtra petiuiſſent, ſumptis armis præfectos prouinciæ, quos Cæſar inſtituerat, deiecerunt. Et cum Tridentini iuſſu epiſcopi, cuius erant ſubditi, in fide Cæſaris perſeuerarent, cum exercitu eo peruenere: ciuitatemq; metu perculſam proditione ceperunt, & arcem oppugnatione fatigatam ad deditionem compulere. Exin pactionibus cum Cæſare conuenientes, minori quam crediderant felicitate ſuum dominum obtinuere.

CAP. XXXV.

DE HELVETIA.

SVITENSES montani & feroces populi, cum Turicenſes ex fœdere, quod cum eis pepigerunt, deſciuiſſent; comparato exercitu in eorum agrum cuncta vaſtantes exire: quibus cum Turicenſes prælio congredi præſumpſiſſent, vſque ad internitionem cæſi ſunt: tantaque Suitenſium in victos hoſtes crudelitas ac rabies fuit, vt eo ipſo in loco parte victoriæ epulantes, congeſtis necatorum corporibus, & menſalia & ſedilia ex illis apparauerint, & aperientes hoſtium cadauera cruorem biberint, corda dentibus laniauerunt.

CAP. XXXVI.

DE ALSATIA.

IN Alſatia, cui quondam Heluetia nomen fuit, tunc Gallici, nunc Germanici iuris prouincia, cum Ludouicus Delphinus Viennenſis in agrum Baſilienſem omnem ferme militiam Gallicam eduxiſſet, ingentemque metum Baſilienſibus incuſſiſſet, Suitenſes ex fœdere ſociæ ciuitati quatuor millia militum lectiſſimæ iuuentutis auxilio miſere. Quos cum Delphinus appropinquare animaduertiſſet, medium inter Baſileam & Suitenſes cum toto exercitu ſe oppoſuit, nec detrectauere illi certamen: quamuis pedibus pugnaturi, xxx. millia equitum ſtare contra ſe aciem cernerent, pugnatum eſt ſummis vtrinque viribus: ad extremum non tam victi, quam vincendo feſſi Suitenſes, nimis audaces præſumpti facinoris pœnas dedere. Nam paucis fuga dilapſis, obtruncati omnes in campo iacuere. Rarus tamen ex Suitenſibus inultus interiit: ex quibus plures Gallorum reperti ſunt, qui lanceis Suitenſium perforati, ad obtruncandum hoſtem per medias haſtas dilapſi, vindictam accepti vulneris expetiere.

Vide Aeneæ epiſt. 87.

CAP.

CAP. XXXVII.

DE OTHLANDIA.

IN Othlandia nobile oppidum, Friburgium vocant, in poteſtate domus Auſtriæ multis ſeculis fuit, ſed cum Ludouico Sabaudiæ Duci tantam pecuniam deberet, quantam nec priuatim nec publice diſſoluere ciues poſſent; noſtra demum ætate, & dum Fridericus imperat, in ius Sabaudienſium factum eſt. Quo in loco & ſermo Germanicus terminatur.

ADDITIO EX VETERI CODICE.

PRomiſit Pius Æneas multarum rerum doctrina illuſtriſſimus, in exordio huius operis, ſe in lucem ponere res Europeas. Cumq; dirimendas ſuis limitibus Germaniæ terras abſoluere nititur, ipſius Germaniæ ſuperioris & inferioris florem omiſit. Nihil enim de Sueuorum antiquiſſimis Germaniæ populis ſcripſit, quos Strabo, Iuliuſque Cæſar in ſuis commentariis, in re bellica miris extollit laudibus: quorum terra hodie multis Eccleſiis Pontificalibus, celebratiſſimisq; vrbibus eſt referta: Multi in ea amnes clariſſimi, Lycus, Neccarus, Argos, fonteſq; Danubij. Terra ferax tritici, vineis ditiſſima, ingenioſiſſimo Martialiq; populo exuberans. Omiſit item vtraſq; ripas Rheni, à fontibus ſuis vſq; ad Coloniam Agrippinã verſus: ripas (inquam) omni ex parte vtrimq; habitatas, maximis Pontificaliũ vrbiũ; Imperialiumq; & Principum oppidis habitatas. Vbi terra vberi glebæ referta, frumenti, tritici, & multorum fructuum fæcundiſſima, vino adeo exuberat, vt cuncta pene interranea, Germania etiam inferior, & totus pene occidentalis Septentrio Rhenenſi vino ſe reficiat. Pontificales vrbes ſunt Conſtantia, celebratiſſimo Martini V. Concilio illuſtrata, Baſilea, Argentina, Spira, Wormatia, (quæ olim Vangiones) Moguntia, Confluentia, omnes ciuitates celebratiſſimæ, ante muralibus, pinnis, foſſatis, propugnaculis ſuperbæ. Populus humaniſſimus partim ſuæ vberi terræ, partim negotiationibus; Nobilitas vero venationibus intenta, in delitiis & voluptate maiorem vitæ partem agit. Præteriit vero eam Alemanniæ partem, quam Limagus fluuius (vulgo Lintmag dictus à quo Alemanni proprie dicti, cuius fontes in montibus Alpium Glareſiis lacum Thuricenſem influunt, in Rhenumque exonerant. Terra hæc non ſolum Limago, immo aliis celebratiſſimis fluuiis, vt Ruſſa, Arari irrigatur; oppidis, caſtelliſque fortiſſimis exuberans, quarum Berna, Lucerna, Duregum, Solodorum, præcipuas credimus; bellicoſiſſimus populus, quem hodie ligam Suitenſium vocant, quæ terrori eſt vniuerſis circumiacentibus regnis, breuique ſuum imperium mirum in modum dilatauit. Omiſit item Flandriam, Hannoniam, Brabantiam, terras diuitiarum negotiationumque celebritate perſpicuas: in quibus Brugis, Gandauum, Mechlinia, Antuuerpia; quæ licet olim Galliæ Belgicæ annumeratæ ſint, tamen Germanorum imperio dilatato, omnes Germanica lingua loquuntur, propter viciniam cæteras linguas etiam periti. Quod ſi cuncta ſuperioris inferioriſque Germaniæ famoſiora loca deſcribere niterer, magnitudine operis legentes tædio afficerem; quapropter breuitati inſiſtens, ſtudioſo cuique, quæ animum ſuum oblectant, legenda committo.

CAP. XXXVIII.

DE SABAVDIA, EIVSQVE DVCE AMADEO.

AMEDEVS in Sabaudia dux primus eius gentis, cum annis ferme XL. poſt patris obitum prouinciæ gubernacula tenuiſſet; & admirandus adaucto paterno imperio, parta vndique pace formidandus, cumulatis opibus, ſapientia plenus vicinis populis ac principibus videretur; ac demum relictis principatus gloriæ faſcibus in heremum ſe recepiſſet; & ſumpta penula, ac retorto baculo, cum ſex viris equeſtris ordinis ætate etiam prouectis, mundo & pompis eius renunciaſſet: ad extremum ſummi Pontificatus honorem, ex Baſilienſi congregatione ſibi delatum in Eccleſiæ diuiſione, ſuperis parum fauentibus accepit, barbam totondit quam promiſſam nutriuerat: ducatum primogenito ſuo tradidit, Eccleſiaſticas ceremonias & orandi morem repente didicit: ſtipatuſque magna nobilium caterua, & illuſtri comitatu circumdatus, Baſileam perrexit: vbi ab iis, qui generale Concilium facere arbitrantur, in maxima populi multitudine, quæ vndiq; ad ſpectaculum tantæ rei confluxerat, inter duos filios egregia facie adoleſcẽtes, alterum Sabaudiæ ducem, alterum Gebennarum comitẽ, ſolennibus pro more ſeruatis, tanquã Romanæ præſul Eccleſiæ coronatus eſt. Celebrauit ſæpe diuina, benedixit plebibus, officia curiæ ordinauit, Cardinales doctrina & auctoritate præſtantes aſſumpſit. Fuerunt ei cũ Rege Franciæ Carolo, cum Alfonſo rege Aragonum (qui tum hoſtis Eugenii papæ fuit) cum Philippo duce Mediolani, cum pluribus aliis de recipienda eius auctoritate tractatus: qui omnes Amadeus Sabaudus.

incaſ-

in caſſum abiere. Fuit & Fridericus Imperator apud eum in Baſilea: ſed clam nocte intempeſta, ne ad orandum idolum videretur, abijt. Reuerentiam ei, tanquam vicario Ieſu Christi ſubditi eius tantum & Suitenſes populi, & Baſilienſes, & Argentinenſes, & qui Alberto parebant Baioariæ duci, præbuerunt. Fuit enim magna ſpes obtinendæ Germaniæ: cum ſex *Felix V. PP.* principes Electores in eam ſententiam fœdus iniſſent, vt niſi Eugenius poſtulatis eorum annueret (poſtulabant autem res prorſus negandas) in Amedei, quem Felicem quintum appellauerunt, obedientiam tranſirent. Sed cum illorum conſilia Fridericus peruertiſſet, & qui ſub nomine Synodi Baſileæ degebant, abire iuſſiſſet, deſperato meliori ſucceſſu, interueniente per legatos ſuos Carolo Franciæ Rege Eccleſiæ pacem dedit: & Nicolao pontifici maximo reconciliatus, relicto nomine Papæ, Cardinalatus honorem retinuit, in quo paulo poſtea non ſine boni viri opinione deceſſit, felix princeps & nimium felix, ſi ſenium ſuum eccleſiaſticis titulis non fœdaſſet. Bolomerus, qui eius quondam & primus & dilectiſſimus conſiliorum particeps fuerat, ingenteſq; opes apud eum cumulauerat, cum nobilitatis odium incidiſſet, proditionis reus factus mortis ſententiam tulit, & in Lacum Lemanum circa Gebennam præcipitatus, magno ſaxo ad collum ſuſpenſo demerſus eſt. Nobilitas exinde noui Ducis indignationem ſubiens, ad Regem Franciæ confugit: cuius *Ioh Segobienſis.* opibus adiuta in patriam rediit. Iohannes Segobienſis homo Hiſpanus, moribus & doctrina illuſtris, qui cum ſummos Theologiæ præceptores doctrina æquaret, ab Amedeo dum ſe Papam dixit, Cardinalatus eminentiam acceperat & deinde vnioni conſentiens, à Nicolao pon. max. Cardinalatus dimiſſo titulo, Cæſarienſi eccleſiæ præfectus fuerat; in altiſſimis reconditus montibus paruo monaſteriolo contentus, vocatis ex Hiſpania legis Arabicæ magiſtris, librum quem vocant Alchoranum, & in quo Maomethis Pſeudoprophetæ non tam myſteria quam deliramenta continentur, in noſtram linguam de nouo ** al. mendacia.* conuertit, & ineptias * eius veris ac viuis rationibus & argumentis exploſit. In Atelatæ ad ſepulchrum Ludouici Cardinalis ſanctæ Ceciliæ eius vrbis Epiſcopi, quem Baſileæ in conſeſſu patrum præſidentem vidimus, magna miraculorum opinio orta eſt, & inualidorum frequens vndique concurſus ſpe ſanitatis factus.

CAP. XXXIX.

DE FRANCIÆ REGNO.

Iohanna virgo. IOHANNES comes Armeniaci inceſto Germanæ ſororis amore perculſus, nuptias eius tentate conatus, haud indignus exiſtimatus eſt, quem paterna hæreditate Carolus rex Franciæ armis eijceret. In regno ipſo Franciæ, quod noſtra ætate Ioanna virgo Lotharingenſis diuinitus (vt credunt) admonita, virilibus indumentis & armis induta, Gallicas ducens acies, ex Anglicorum manibus magna ex parte (mirabile dictu) prima inter primos pugnans, eripuit: cum iam Philippus Burgundiæ dux paternæ necis iniuria remiſſa, relictis Anglis ad Francos defeciſſet, ingentes inter Carolum Regem & filium eius Ludouicum Delphinum Viennenſem contentiones atque inimicitiæ ſuccreuerunt. Carolus Andegauenſis eo tempere Delphini auunculus, apud Regem plurimum poterat, cuius potentiam cum Iohannes Alanconij * dux ferre non poſſet, Borbonii quoque princeps, & frater eius ** al. Aluernus.* ſpurius Andegauenſem gubernationem ægris animis intuerētur; Delphino vt à patre diſcederet ſuaſerunt: ſic enim fieri poſſe, vt Rex deſiderio filij Carolum a ſe reiiceret, regnūque quod in eius manibus peſſum ire videbatur, meliori conſilio regeretur. Quibus permotus Delphinus inſalutato patre ad Niuernenſes diſceſſit: qua re comperta Rex comparato raptim exercitu in Alconium duxit, & expugnatis non magno negotio pleriſque munitionibus, ducem in deditionem accepit. Exin contra filium profectus, cum ciuitates Niuerniæ Delphinum aduerſus patris imperium tueri non auderent, eum vt à ſe abiret rogauerunt: ille in Borbonium ſe recepit, nec diu poſt metuens dux Borbonii Regis iram, filium patri recōciliauit, quæ res fratri ſuo ſpurio haud bene ceſſit. Nam is paruo poſt tempore captus, in profluentem demerſus, violati paterni iuris in filium pœnas dedit. Interiecta deinde non longa temporis mora, Renatus è regno Siciliæ propulſatus, filiam ſuam Henrico Regi Angliæ in matrimonium collocauit: haud abnuente Francorum Rege, qui eo coniugio inducias belli ſibi ac regno ſuo ſalutares cum Anglicis plurium annorum obtinuit. Quibus concluſis ſecurus iam domi Rex, vt Franciam militaribus ſpolijs atque incendiis diu agitatam tantiſper ſineret requieſcere, Delphinum cum magna parte copiarum ad Heluetios (vt eſt ſupra relatum) dimiſit, ipſe cum reliquo exercitu in Lotharingos profectus Metenſem Tulenſemque agrum vexauit, oppidumque non parui momenti, quod

ti quod Spinale vocant, dedentibus oppidanis ab Eccleſia Merenſi abſtulit. Exin Franciſcus Aragonenſis capto furtim oppido Foſerſi,* quod in Normandia ſitum in poteſtate *Al. Doſſer ducis Britanniæ fuit, duorum potentiſſimorum Franciæ ac Angliæ regũ interrupiſſe pacem viſus eſt. De qua re dum miſſis vltroque legationibus contenditur, Flochetus non paucis equitibus à Rege Franciæ profectus, quadrigas fœno oneratas, in quo milites armati laterent, pontem arcis, quo Sequana fluuius iungitur (qui Normanos à Francia dirimit) edoctos ruſticos educere iubet, atque in medio pontis portæ arcis ſubſiſtere. Ipſe in inſidiis cum cohortibus ſignum expectauit: quo recepto, cum milites è fœno dilapſi portam inuaſiſſent, trucidatis cuſtodibus tam diu locum tenuere, donec Flochetus aduolãs & pontem & arcem in poteſtatẽ recepit. Cuius rei percepto nuntio, & Rex ipſe per eundem pontem in Nortmanniã copias traiecit, & ex alia parte Franciſcus Britanniæ princeps exercitum duxit. Dux Somerſeti eam prouinciam pro Rege Angliæ cũ imperio tenebat. Qui poſtquã tanti belli molem in ſe verti cognouit, Talbotum copiarũ ducem Talbotus. fama clarum, & rebus geſtis inſignem, Rothomagi apud ſe eſſe iuſſit, ſperans eius conſilio atque armis ciuitatem, cuius nutare animos animaduerterat, in fide cõtinere. Sed fruſtra eius conſilium fuit. Nam Rothmagenſes, poſtquam Regem appropinquare didicerunt, miſſis ad eum legatis, ſuam ac fortunarum ſuarum pacti ſalutem, exercitum intra vrbem recipere & imperata facere promiſerunt. Quibus à Rege collaudatis, & domũ cum præſidio militum remiſſis, vrbs Regi dedita eſt. Talbotus cum Duce ſuiſque omnibus in arcem ſeſe recepit: quæ cum oppugnari cœpta eſſet, interuentu Renati regis ea cõpoſitio facta eſt, vt Anglici quæ in Nortmannia retinebãt, oppidis excederẽt: Dux ac Talbotus cum ſuis liberi eſſent. Sed cum præfecti oppidorum nõ parerent; Dux Somerſeti dimiſſis in arce Talboto, & duobus priuignis ſuis, clam receſſit in Angliã. Arx poſtea dedita eſt, & priuigni ducis cum Talboto in poteſtatem Regis facti ſunt. Talbotus vero cum eſſet clara apud omnes fama, quam non malis artibus ſed robore corporis & ingenii dexteritate in aperto Marte quæſiuiſſet, data fide quod aduerſus Francos deinceps arma non gereret, libere dimiſſus eſt. Hic anno Iubilæi indulgentiæ cauſa Romam venit (vt quidam putant) abſolutionem quæſiturus eius promiſſi, quod Regi Franciæ fecerat, mihi hoc minime compertum eſt: illud conſtat, Talbotum cum in Angliam rediſſet, iamque Rex Franciæ victa omni Normannia Burdegalam quoque armis ſubegiſſet; à Rege ſuo nõ ſine magnis copiis in Gaſconiam cum imperio miſſum, & Burdegalam recuperaſſe, & alia pleraq; caſtella, quæ ab imperio Anglicano deſciuerãt, partim vi expugnaſſe, partim deditione voluntaria recepiſſe. Quæ cum Rex Franciæ reſciuiſſet, è veſtigio duos exercitus inſtruxit: quorum alterum, cuius præfectus erat gener ſuus comes Clarimontis ac ducis Borbonii filius, cũ quindecim millibus pugnatorũ (in quibus totius militiæ robur fuit) ad vrbem Burdegalam recto itinere contendere iuſſit: alterũ quem ipſe ductauit, ex purpuratis ſuis conſcripſit, quibus & comes de Schampis annumeratus eſt: quem lecti iuuenes octingenti equites ex Britannia ſequebantur. Iuſſit & hunc exercitũ retento apud ſe comite Rex præire: qui cũ ſeptẽ (vt aiunt) leucis à Burdegala cõſtitiſſent, paruũ quoddã caſtellum oppugnare cœperunt, turri quadam inter Burdegalam & caſtellum ipſum occupata, ac ſagittariorũ præſidio munita. Talbotus vero poſtquã ſibi cũ duob. exercitibus pugnandũ eſſe intellexit, cum prius aggrediendũ cenſuit, quẽ minori negotio ſuperari poſſe cõſidebat. Egreſſus igitur cum robore ſui exercit⁹ iã veſpere ad turrim (quã diximus occupatã) peruenit: qua primo impetu expugnata, ſagittarios oẽs ibi captos circiter quinquaginta interemit. Exin mane profect⁹, cũ accepiſſet regium exercitũ fugã parare, veritus tanquã ſibi è manib. præda elaberetur iuſſis aliis ſequi cũ quingentis galeatis militib. DCCC. ſagittariis propere hoſtes aduolans tumultuariũ prælium iniit. Cõſultauerant aliquamdiu inter ſe hoſtes, an retro pedem fugiẽdo referrent. Sed pudore propinqui Regis experiri belli fortunam decreuerant. Erant eis trecenta circiter tormẽta ænea (id eſt bõbardæ) quæ curribus aduexerant: ea viæ per quã Talbotus aduenturus erat, oppoſuerunt: multas præterea machinas hinc atque inde collocauerunt, quibus ignari hoſtes conficerentur poſſent. Vt ergo furentes Talboti milites itinere, q; vnum patebat, in caſtra hoſtium neſcius machinarum procurrit, dato tormẽtis igne, primo cõgreſſu trecẽti ferme milites [illegible] ex Anglicis petire. Quod vbi Talbotus animaduertit, filiũ qui ſe ſequebatur, vt abiret & ad meliora tẽpora ſe reſeruaret, admonuit. At cũ fili⁹ diceret, nõ eſſe ſibi ex eo prælio fugiendũ in quo pater periclitar⁹ eſſet, *Ego*, inquit, *fili, multis reb. clariſſime geſtis, nec mori ſine gloria, nec fugere ſine dedecore poſſum: te nunc militare incipientẽ nec fuga infamẽ, nec mors clarum faciet*. Sed cum filiũ plus pietas quã cõmonitio paterna moueret: cohortatis ſociis, vt

fortu

fort animo pugnando integrarent, [illegible] in hoſtes [illegible] nunquam munitiones caſtrorum exire præſumpſerant, audacibus inuectus animis haud paruam [illegible]rum ſtragem edidit. Sed cum hoſtes partim tormentis ac numero militum ſuperiores eſſent, & iam equus Talboto lapis e tormento miſſus arripuiſſet; cæſis magna ex parte ſuis, & ipſe tandem cum duobus filiis, altero legitimo, altero extra matrimonium nato, & vno genero, procumbens cecidit. Hic poſt tot ſumptas ex hoſte victorias clariſſimi viri exitus fuit: quem Britonum potiſſimum conſtantia & audacia proſtrauit, Burdegala iterum in poteſtate Regis facta eſt. Britanniæ ducem eius germanum, qui nunc rerum potitur, cum diu ſobole caruiſſet, votum vouiſſe ferunt, liberos (ſi ſuperi darent) priores duos alterum Minorum, alterum prędicatorum religione conſecraturum. Exin voti compotem primũ qui ſibi natus eſt, Franciſcum appellauit, ſecundum Dominicum. Natus eſt ei & tertius filius, quem in Angliam nutriendum miſit. Is cum mortuo patre in Britanniam Franciſco regnante rediiſſet, ab eo captus & in carcere necatus eſt. Fama eſt eum, cum neci traderetur, impietatem fratris accuſando; qui non contentus regnum ſibi debitum occupaſſet, ſed animam quoque ſibi nephariè auferret: Franciſcum coram diuino iudicio de parricidio reſponſurum infra Annum citaſſe. Ob quam rem, cum infra præfinitum tempus Franciſcus hydropiſi laborans obiiſſet (vt eſt religioſa Gallorum natio) correptũ diuina cenſura vulgo creditum eſt. Dominicus ei ſucceſſit. qui cum hoc anno ſine liberis deceſſiſſet, Arturum Francorum militiæ principem patruum ſuum ſucceſſorem habuit, non minus prudentia quam annis grauem. Carolus dux Aurelianenſis, qui magno quondam prælio ab Anglicis captus fuerat, iam ſenex in patriam dimiſſus, defuncto Philippo Maria Mediolanenſis ducatus, tanquam ſibi ex ſucceſſione debiti, ſeſe titulis adornauit.

CAPVT XL.

DE FLANDRIA.

IN Flandria Gandauenſes aduerſus Philippũ Burgundiæ ducem rebellantes, pluribus prælis victi, ad extremum ſupra viginti millibus ciuium vna pugna amiſſis, confeſſi errorem, Philippo manus dedere: legeſq; victoris acceperunt. Idem Philippus & oppidum Lucenburgenſe maximum ac munitiſſimum, quod in Saxonum poteſtatem dotis nomine venerat, non ſine indignatione Ladislai Regis armis accepit. Delphinus Viennenſis, cum mulierem quandam nomine Agnetem forma pręſtantem, ac patri dilectam occidere tentaſſet, iterum Regis odium incurrit, cunq; nuſquam alibi ſe tutum arbitraretur, ad florentes Philippi opes confugiens, vt primum eum conuenit; *Miſerere mei, conſanguinee,* inquit, *qui iam terra ſum ſine ius Regis.* Ad quem Philippus. *Dñi terra mihi eſt*, ait, *caue te ſine terra dixeris. Nam quæ mihi prouinciæ parent, eædem tuæ ſunt: nec minus tibi quam mihi obediant volo.* Poſt hæc ei & Brabantiæ florentiſſima oppida, & ambirioſas Flandriæ ciuitates oſtendit, Dominum eum & Principem in conſpectu ſuo nuncupari iubens.

CAPVT XLI.

DE ANGLIAE REGNO.

VENTVM modo eſt in eum locum, de quo breuiſſimus eſt in Angliam traiectus: neq; enim pluſquam XXX. millibus paſſuum id mare latum eſt, quod Flandriam atque Angliam interluit. Abſolutis Galliæ rebus, haud inconueniens fuerit tranſmiſſo Pelago Angliæ (cui quondam Britanniæ nomen fuit) quam breuiſſime mutationes ſub Friderico factas commemorare. In Anglia, quam tum Albion tum Britanniam veteres vocare, rex Henricus ſolitudinis & ocii cupidus, alieno magis quam ſuo iudicio regnũ gubernauit. Potens apud eũ & in primis auditus Dux Soſulſi fuit: qui leges pro ſuo arbitratu & populis & principibus dixit; ſuppreſſit quos odiuit, & iterum quos amauit, erexit. Sed cum res Anglica apud Francos imminui cœpiſſet, & iam imperium Gallicum in priſtinam gloriam emergeret: Dux Eboracenſis coactis nõ paruis copiis, nec paucis ſtipatus Baronib⁹ Londinias venit, Regis conſiliũ mutaturus, atq; vt ipſe dicebat Regi & regni ſaluti conſulturus. Non expectauit eius aduentum dux Soſulſi [illegible] nauigio raptim correpto per Themiſi[illegible] fluuium ſaluti ſuæ fuga conſulere adorſus eſt. Sed deſtinatam [illegible] mortem [illegible] eum comprehenderent, per compendia [illegible] præuenientes [illegible] mox interceptum in prora nauis, qua vehebatur, obtruncauerunt. Dux [illegible]erſeti, qui perdita Normannia in Angliam remeauerat, potentiaque apud Re-

g[illegible]

gem credebatur, in carcerem coniectus eſt. Nobiles viri complures necati, nec ſacerdotio præditis parſum eſt: inter quos & amicus noſter Adā Molines ſecreti Regis ſignaculi cuſtos, & literarum cultor, amiſſo capite truncus iacuit. Nec diu poſtea, cum dux Eboracenſis domum rediſſet, Somerſeti princeps è carcere miſſus, permittente Rege gubernare regnum incepit: quæ res ſuppreme ſibi cladis cauſa fuit, irritatus enim ob eam cauſam princeps Eboracenſis, cum maioribus copiis quam prius Lundanias properauit: cui cum Rex obuiam vna cum duce Somerſeti exiuiſſet, putans illum aut verborum lenocinio placare, aut regiæ maieſtatis auctoritate deterrere; nihil profecit. Eboracenſis enim, cum eſſet longe potentior, iuſſo Rege vt in partem ſe reciperet; in Somerſeti ducem ac eius equitatum irrupit, eumq; mox captum: detruncato capite interfecit.

CAPVT XLII.

DE SCOTIA ET HIBERNIA.

SCOTIA eius inſulæ in qua eſt Anglia, ſuprema, portio eſt in Aquilonem verſa: fluminibus haud magnis, & monte quodā ab Anglia diſcreta, hic nos brumali tempore fuimus, cum Sol paulo amplius quam tres horas terrā illuminaret. Iacobus eo tempore regnabat, quadratus & multo abdomine grauis: qui cum olim in Anglia captus vndecim annis in cuſtodia fuiſſet, ac dimiſſus tandem ſuſcepta ex Anglicis coniuge domum reuerſus, complures regulos gladio percuſſiſſet, & ipſe tandem à ſuis domeſticis interfectus eſt. In quos vltione peracta filius eius regnū ſuſcepit. Audiueramus nos olim arborem eſſe in Scotia, quæ ſupra ripam fluminis enata fructus produceret anatarum formam habentes: & eos quidem cum maturitati proximi eſſent, ſponte ſua decidere, alios in terram, alios in aquam: & in terram deiectos putreſcere, in aquam vero demerſos mox animatos enatare ſub aquis, & in aere plumis pennisq; è veſtigio euolare, de qua re cum auidius inueſtigaremus, didicimus miracula ſemper remotius fugere: famoſamq; arborem non in Scotia, ſed apud Orcades inſulas inueniri. Illud tamen nobis in Scotia miraculum repræſentatum eſt: nam pauperes pene nudos ad Eccleſias mendicantes, acceptis lapidibus eleemoſynæ gratia datis lætos abiiſſe conſpeximus: id genus lapidis ſiue ſulphurea ſiue alia pingui materia præditum, pro ligno, quo regio nuda eſt, comburitur.

Hibernia nunc nobis abſoluenda eſſet: quæ paruo à Britannia diſiuncta freto, partim libera Scotorum amicitia & ſocietate gaudet, partim Anglicano paret imperio. Sed quoniam nihil dignum memoria per hoc tempus, de quo ſcriptio eſt, geſtum accepimus, ad res Hiſpanicas feſtinamus.

CAPVT XLIII.

DE HISPANIA.

LATISSIMA regio Hiſpania, & terra optimis comparanda, vitis armiſque potens, Hoc æuo noſtro in quinque reges diuiſa eſt. Primum ac maximum Caſtellæ regem appellant: proximum ei Aragonū: tertio Portugalenſem, quarto Nauarræ, quinto Granatæ, quod ab euangelio Chriſti alienum eſt, de ritu Mahometi. In Caſtella prænobili ac late dominante regno, cuius Reges Gothorum ſanguine creti, nunquam genus variarunt; Aluarus de Luna natione Aragonenſis, nobili genere, quamuis extra matrimoniū natus, cum olim Ioanni Regi adeo ſe inſinuaſſet, vt vnus omnium regni regiique potens videretur; Iohannemque Nauarræ regem & Henricum magiſtrum militiæ ſancti Iacobi potentia ſua opprimere, ac regnum gubernare conatos armis deturbaſſet; poſtea tamen aduerſante ſibi Regina, redeuntibus illis, ac Regem in poteſtatem ſuam recipientibus, è curia pulſus, in poſſeſſionibus ſuis aliquamdiu priuatus vixit: felix, ſi conceſſo frui ocio nouiſſet. Sed nulla eſt regno deiectis quies: dum ergo ſublimem locū, de quo rurſus maiori cum ruina præcipitetur, vendicare conatur, Regi clam ſuadet, vti per ſpeciem venationis in ſaltus ſibi propinquos egrediatur: ſe cum potenti manu futurum obuiam: nec dubium, quin regni optimates libertatem Regi aſſerant. Non fuit difficilis perſuaſio. Rex cum paucis egreſſus, parum cuſtoditus (nam Aluari iam pene nomē extinctum erat) vbi ad inſidiarum locum peruenit, mox clamore edito Aluarus inter lectos exultans milites, *liberum Regem ſaluere* dixit, eumq; ſecum adduxit. Quare vulgata confeſtim mira inclinatio * regni facta eſt, & iterum ad Aluarum regni gubernatio deuoluta, nec diu poſt cum eiſdem Ioanne atque Henrico atrox prælium commiſſum eſt, in quo plures vtrinq;

Aluarus de Luna.

* al. Innouatio.

ceci-

cecidete: victoria penes Aluarum fuit. Henricus non multis poſt diebus ex vulnere manus, quod in ea pugna receperat, mortẽ obiit. Magiſtratum eius Aluarus obtinuit, & aliquamdiu poſtea Regis pariter & regni moderator eſt habitus: ad extremum tamen potẽti inuidiæ ſuccubuit. Nam cum nobilem quempiam iuſſu Regis ingrata ſibi quædam renunciantem, à feneſtra ſuæ domus præcipitari iuſiſſet, mox captus, & in medio foro capitali ſententia damnatus eſt, non tamen vt ignauus occubuit: ſed numeratis ſuis in Regem regnumque meritis, non lachrimans aut eiulans, ſed alacri vultu & quaſi ad epulas inuitatus, ceruicem gladio præbuit: vir alti ſpiritus, non minus domi quam belli clarus, & cui magna ſemper in mente ſederint. Ioannes deinde aliquot annis per ſe regnum adminiſtrauit: quo vita functo, filius eius Henricus regnũ accepit, adoleſcens animo plenus, & recti cupidus: qui relicta priori coniuge velut infœcunda, alterã ex Portugalia duxit Imperatricis ſororem: & in regnum Granatæ cum exercitu profectus magnã hoſtibus terræ partem diripuit atq; protriuit. Ioannes Cardinalis Hoſtienſis, ſumma vir integritate, & ſcientia iuris eminens (cui iuuenis in dictandis epiſtolis ſeruiui) ſenio confectus in eo regno, vnde illi origo erat, animam Deo dedit. In regno Nauarrę & filius in patrem, & pater in filium arma ſuſcepit: filiuſq; tandem regno pulſus ad Alfonſum patruum Aragonũ Siciliæque regem, peragrata prius Gallia, confugit. Nunc Ludouicus Moureliæ magiſter & Ioannes Deſerit anus * viri præſtabiles, ab Alfonſo miſſi, reconciliare patri filium ſtudent. Ioanna Alfonſi & ſoror & coniunx abſente viro multis annis Aragonum & Valentiæ regnis, tot potentiæ ciuitatibus, tot nobiliſſimis principibus iura dixit: caſta & ſancta mulier, & digna quæ prolem peperiſſet Alfonſo. Anno autem ab incarnatione Domini MCCCCXCI, totum regnum Beticæ (quod hodie Granata vocitatur) victis barbaris, Regeque eorum capto, ciuitateque Granata populoſiſſima armis fameque duriſſimaq; obſidione obtenta, a Chriſtianis crucem Domini adorantibus pacifice hodie poſſidetur.

* al. Diſeretanus.

CAPVT XLIV.

DE PORTVGALIA, ET NOVO ORBE.

IN Portugalia Petrus cognomine infans (ſic enim filii Regis, antequam regnent, appellantur) magni nominis princeps, qui totam ferme Europã peragrauit, ſuæ virtutis documenta demonſtrans, cum regnum tutorio nomine aliquamdiu ſumma cum laude adminiſtraſſet, nec minori fide Alfonſo ex fratre nepoti ſimul & genero ſuo reſtituiſſet, tãdem ſubortis vtrinq; diſſenſionibus, cum odio creſcente ad prælium ventum eſſet, ſagitta in incertum miſſa transfoſſus interiit vir magnorum operum, & qui olim ſub Cæſare Sigiſmundo ſtipendia faciens, non paruam ſibi gloriam in Turcos pugnando parauerat. Alfonſus exinde manſuetiſſimus princeps, alti cordis & prudẽtia ſingulari prędirus (neq; enim in ſtultos vnquã regius Portugaliæ ſanguis deriuatus eſt) poſt regnũ quiete tenuit: cui cum obiiſſet dilectiſſima coniunx, eademque ſoror patruelis, hortatu vt aliam ſuperduceret non ſuaderi potuit, ſed omnis eius cura eo conuerſa eſt, vt aliquid agat quod ſibi laudem & Chriſtianæ religioni fructũ pariat. Quapropter inuitatis regni proceribus, ſuſcepto publicæ crucis ſigno, claſſem in Turcos & expeditionem promiſit.

Hæc à Nouico Cod. non ſunt Æneæ: ſed poſtea ab aliquo addita.

Annis vero ſequentibus Henricus infans vides regni Portugaliæ fines paruis limitibus contineri, cupiens regnum ampliare, Oceanum Hiſpanicum ſummis viribus ingreditur, ſuaſu & doctrina Coſmographorũ ſitus terrę & maris noſcentium. Inuentiſq; multis & variis inſulis ab hominib⁹ nunquã habitatis, inter cæteras præclarã inſulam nõ ſine ſuorum lætitia adnauigat, non tamen hominibus habitatã, ſed fontibus irriguam, pingui glebarefertã, nemoroſam, incolendis hominibus aptã: ad quã diuerſa hominũ genera colendam immiſit. Inter tamen cæteros fructus aptiſſima eſt ad procreandum Zuccarũ, quod tanto fœnore ibi nunc cõficitur, vt vniuerſa Europa zuccaro plus ſolito abundet. Nomẽ inſulæ Madera eſt: inde zuccarum de Medera. Inuenit & alias inſulas quãplures, quas habitari hominibus, baptiſariq; nominibus fecit, vt inſulã S. Georii, Feyal de Pico: quarũ vnã hominibus Alemanis ex Flandria habitandã conceſſit feracẽ tritici. Annis vero poſterioribus, vt anno Domini MCCCCLXXXIII. Ioannes ſecundus Portugaliæ Rex, altiſſimi vir cordis, certas galeas omnibus ad victum neceſſariis inſtruxit: eaſq; vltra columnas Herculis ad meridiem verſus Æthiopiã inueſtigaturos miſit. Pręfecit autẽ his patronos duos, Iacobum Canum Portugalenſem, & Martinum Bohemũ hominem Germanum, ex Norimberga ſuperioris Germaniæ de bona Bohemorum familia natũ, hominem (inquam) in cognoſcendo ſitu terræ peritiſſimũ mariſq; patientiſſimum, quinque Ptol[illegible] longitudines & latitudines in Occidente ad vnguẽ experimẽto longæuo q; nauigatione no[illegible]

Ho[illegible]

Hi duo bono Deorum auſpicio Mare meridionale ſulcantes à littore non longe euagantes, ſuperato circulo Æquinoctiali, in alterum orbem excepti ſunt: vbi ipſis ſtantibus Orientem verſus vmbra ad meridiem & dexteram proiiciebatur. Aperuere igitur ſua induſtria alium Orbem hactenus nobis incognitum, & multis annis à nullis quam Ianuenſibus (licet fruſtra) tentatum. Peracta autem huiuſmodi nauigatione, viceſimo ſexto menſe reuerſi ſunt Portugaliã, pluribus ob calidiſſimi aeris impatientiã mortuis. In ſignum autẽ portauere piper, grana paradiſi, multaque alia quæ longum eſſet recenſere. Aperto illo orbe magna piperis quantitas Flandriam verſus vehitur; & licet non ſit adeo rugoſum vt orientale, tamen acumen formam, & omnia vt verum piper præ ſe fert. Multa de ea re ſcribenda forent, quæ ne tædii arguat, bono reſpectu omiſi.

CAPVT XLV.

DE ITALIA.

VLTIMIS Europæ finibus peragratis, & quantum propoſiti noſtri fuit Septentrione decurſo, in patriam tandem reuerſus nouitates Italiæ cum iam referendæ occurrant, ab ea nimirum vrbe incipiendum eſſe arbitror, cuius creberrimas mutationes & Oriens ſimul & Occidens admiratur. Ea eſt Genua Ligurum domina ac regina: quæ ciuilibus agitata diſcordiis, memoria noſtra imperium maris amiſit. In ea cum excluſo Philippo Maria Mediolanenſium duce, eiuſque prætore Opicino Olgate * necato, auctore Franciſco Spinula octo libertatis capitanei creati eſſent, eiſque paulo poſt ſublata libertate exactis, Iſnardus Guarro * ducatum accepiſſet annos ſupra ſeptuaginta natus, auctore Thoma Fregoſo (qui & ipſe olim ante Philippi dominium ducali honore functus fuerat) cum homo grandæuus ad gubernationem inutilis videretur, vix ſeptem diebus regnare permiſſus eſt, Thoma eius honorem ſurripiente. Quem cum quatuor gubernaſſet annis, germanus eius Baptiſta ad ſedecim circiter horas regno expulit. Nam Thomam reſumptis viribus, confeſtim fratrem palatio deturbauit: tres annos poſtea & nonnullis menſibus vrbem regens, donec auctore Iohanne Antonio Fliſco iterum ciuitas libertatem aſſeruit, delectis octo capitaneis priori ex more rempublicam adminiſtraturis, qui Thomam Fregoſum in carcerem coniecerunt, cum iam ter patriæ ſuæ ducem geſſiſſet. Horum principes fuere Iohannes Antonius (quem prænominauimus) miles equeſtris ordinis, & Raphael Aduanus * iuris interpres. Sed hæc quoq; paucorum menſium libertas fuit, cum Raphaeli non tam capitanei quam Ducis nomẽ placeret. Is enim gentilibus ſuis ac Spinularum primoribus in ſuam ſententiam tractis, collegas ſuos magiſtratu abdicauit, ducaleſq; faſces aſſumpſit: quibus paulo ſupra duos annos eſt vſus, à Barbana * gentili & patrueleſuo à republica deiectus, Barbanam vero nondum menſe toto principatu potitum, Ianus Fregoſius Iohanni Antonio Fliſco & Aurianis fauentibus regno pepulit. Qui paulo poſt Antonio pro ſuſcepto beneficio necem parauit; interpoſito Ioanne Philippo eius gentili, qui cum percuteret; cui & caſtella defuncti cõdonauit. Iano vero cum rexiſſet annis paulo amplius duobus, in magiſtratu ſatis functo frater eius Ludouicus ſucceſſit: qui à Petro patrueleſuo è dignitatis culmine deiectus eſt. Is eſt Petrus Fregoſius, qui modo regnat multa vi animi & corporis: ſed optimatibus ciuitatis & omni ferme nobilitati odio habitus: qui & gentilẽ & patruelẽ ſuum Nicolaum Fregoſium honeſtis moribus præditum, & philoſophiæ ſtudiis inſignẽ, ob ſuſpitionem affectati dominii vocatum ad ſe in palatium, paratis percuſſoribus interemit. Hunc cum regnaſſet annis quatuor, tam ſuæ quam aliarum nobilium familiarum principes vrbe deiecerunt; Ludouico patruele ſuo (quẽ ipſe ante depoſuerat) in eius locum ſuffecto. Qui cum ſe parum gratum magnatib' eſſe intellexiſſet, eundẽ Petrum quẽ regno deturbauerat, in auxilium accerſiuit. Ille tertia poſt exilium die reuerſus, & patruelẽ ducatu amouit, & omnes aduerſarios vrbe pepulit. Quorum principes ad florentes Alfonſi Aragonum & Siciliæ Regis opes conuerſi, magnã & formidabilẽ claſſem ab eo impetrauerunt: cum qua iam ferme duobus annis terra marique Genuam oppreſſerunt. Ventum eſt ſæpe ad mœnia ciuitatis, & aliquando intra ipſa ſuburbia pugnatum. Hoc autem anno, cum ſigno dato & in ipſo portu & pro mœnibus vrbis vndique pugnaretur, ingreſſi ſunt Aragonenſes, duciſque milites ad magnã vrbis partem fugauerunt, paſſim cædibus, paſſim rapinis ciuitatem fœdantes, ſed adfuit præſto cum delecta iuuentute Petrus, qui fugientes ſuos ſiſtere compulit, & in Aragonenſes dilapſus ingenti edita ſtrage vrbem iam pene captam recuperauit. Actum tamen de eo fuerat, ſi portam quam ceperant hoſtes ita communiſſent, ne concludi ſuperne potuiſſet, & aditum ſequentibus noualibus ſociis potentem retinuiſſent. Nune

Genua.

*al. Elcaro

*al. Suardus Smarderio.

*al. Adornum.

*al. Barnaba.

Petrus Fregoſius.

ambæ partes quaſi ex integro ad bellum ſe paranr: quamuis fama eſt Pettum animo fra-ctum, Callorum implorare auxilia, eorum Regi patriæ ſuæ principatum quem retinere non poteſt, pecunia venditurum.

CAPVT XLVI.

DE MEDIOLANI DVCIBVS.

Philippus Maria dux Mediol.

APVD Inſubres vrbemque tota famoſam orbe Mediolanum, Philippus Maria dux gentis, qui Genuam ditioni ſuæ quondam ſubegerar; Amedei Sabaudiæ ducis filiam matrimonio ſibi coniunxerat; Alfonſum potentiſſimum regem cum duobus fratribus, altero Rege Nauarræ, altero militiæ Compoſtellanæ magiſtroque, multiſque Regulis nauali prœlio victum, captum, à Ianuenſibus, & ſibi à Iacobo Spinula Ianuenſium tunc præfecto oblatum, & ad ſe vſque deductum, inſolita vſus liberalitate, magnificentiſſime donatum libertati dimiſerat; Sigiſmundum Cæſarem Romam petentem, cum Mediolani ageret, viſitare contempſerat; Bononiam, Forliuium, Imolam è manibus Tyrannorum armis ereptas, ſacro ſanctæ Romanæ Eccleſiæ reſtituerat; atrocem Suitenſium gentem bello domuerat; de Florentinis ac Venetis per ſuos duces ſæpius triumphauerat; totamque quondam Italiam tremefecerat: iam recedente fortuna, perdita Genua, Nicolao Piccinino (in quo maxime fidebat) defuncto, exercitu ſuo ad Caſale maius iuxta flumen Padum duce Micheleto Carmiola ab hoſtibus prœlio fuſo & caſtris exuto, magno numero equitum peditumque capto, eo deductus erat vt non modo Venetis, ſed omnibus per circuitum populis ac principibus contemptui eſſet. Et Veneti quidem Abdua flumine tranſmiſſo, in agro Mediolanenſi caſtra metati, tantum ei terrorem incuſſere, vt de relinquendo imperio cogitauerit: quæ ſunt vltra & citra montes auxilia Regum depoſcens. Sed quem fortunatum atque hoſtibus inſultantem omnes honore ac fauore dignum exiſtimauere, idem in calamitate conſtitutus ab omnibus tanquam odio dignus relictus eſt. Vnus tamen omnium Alfonſus accepti beneficii memor, ad opem ferendam ſeſe accinxit: Sed cum ſerius iter agit, interim Philippus primum ob aduerſam valetudinem oculis captus, deinde ex ipſa arce hoſtilium armorum fragore audito vehementer commotus, vitæ tædio ſimul & languore mortem obiit: ipſo Alfonſo hærede inſtituto. Fuit autem Philippus ingenti corpore, in iuuentute macer, in ſenectute pinguiſſimus: deformi facie ac terribili, inſtabilibus ac prægnantibus oculis, ingenio peracri & callido; in largiendo profuſus, in parcendo facilis, in audiendo difficilis, at vbi in colloquium veniſſet mitis ac placidus, cultus corporis ac mundiciarum omniſque lenocinii negligens, venandi cupidus, equorum ſtudioſus: cæterum quietis impatiens, atque imperitandi auidus: in pace bellum, in bello pacem quæſiuit: ſimulandi atque diſſimulandi egregius artifex: in milites quam in ciues indulgentior, raro in publicum prodiit, delatoribus facile credidit; in ſuſpiciones adeo pronus, vt ſæpe fidiſſimos à ſe amicos leuiſſimis de cauſis alienauerit. Pulchris * indutos veſtibus ægre ad ſe venire permiſit: ſermonem de morte audiuit inuitus. Tonitrua ac fulmina mirum in modum expauit, tabifica lue percuſſos ex vrbibus migrare in agros iuſſit, eorumque domos incendio tolli: qua cura innumerabilem illum Mediolani populum multis annis intactum quodammodo ab ea peſte ſeruauit. Huic cum vita deceſſiſſet, funus nec tanto principe dignum, nec ſuis maioribus ductum eſt, nec ſepulchri decus additum. Populus cognita Ducis morte in libertatem ſeſe proclamauit, duodecim viris electis qui Rempublicam adminiſtrarent. Caſtrum portæ Iouis inſtar excellentiſſimæ Regiæ, captum ac dirutum eſt, & teſtamentum Philippi dilaniatum. At dominium Mediolanenſe multi aſpirauere: ſed qui coloratis vterentur titulis, quatuor tantum fuere. Fridericus Imperator deuolutum ad ſe principatum, Philippo ſine liberis legitimis vita ſubtracto, contendebat. Alfonſus ex teſtamento hæreditatem petebat. Carolus dux Aurelianenſis ex ſanguine Vicecomitum natus ab inteſtato ſibi deberi ducatum aiebat. Franciſcus Sforcia Vicecomes coniugem ſuam, quæ Philippi filia fuerat, hæredem patri ſuſcipiendam affirmabat. Auditæ ſunt legationes omnium in ſenatu Mediolanenſi: quarum aliquæ ſermone directo dominium petiere, aliquæ per ſimulationem oblato contra Venetos auxilii inſinuare ſe populo, atque inde paulatim vendicare dominium ſatagebant. Sed ciuitati, quæ iam libertate gauderet, & imperandi cupiditate demortui Principis militiam conduxiſſet, nulla conditio placuit, quo iugum quouis pacto in capita ciuium videretur inferre. Obtulit tamen Imperatori cenſum quotannis, aureum poculum, ſi libera ſitis legibus

** al. pullis.*

legibus dimitteretur. Dilaniabatur interea vndique Philippi hæreditas. Veneti Placentiã, Cremam, Laudam occupauere, & multa præterea minora oppida. Dux Sabaudiæ Ludouicus Valentiam & Confluentiam inuaſit. Aſtenſes ad ducem Aurelianenſem Carolum defecere: qui ſuſceptis à Rege Franciæ non paruis auxiliis, Alexandrinorum agros vexare cœperunt. Papienſes inteſtinis agitati diſcordiis, diu ancipites fuere, quibus ſe potiſſimum partibus ingererent. Nouarienſes, Comenſes, Alexandrini, ac Terdonenſes, Mediolanenſium imperium ſubiere. Parmenſes in ſocietatem quodammodo recepti ſunt. Franciſcus Sfortia per idem tempus in Piceno agebat, quamuis maiorem eius prouinciæ partem iam amiſiſſet, cum Philippus non multo antequam moreretur, ſibi per communes amicos reconciliatum, vt ad ſe rediret in Venetos pugnaturus, accerſiuerat: rogato Alfonſo rege, ſibi vt ſeptuaginta millia auri nummum ſuo nomine numeraret; quo facto iam paratis atque inſtructis copiis itineri ſe accinxerat: cum mors Philippi enunciata, eum qui longo tempore ad Mediolanenſes opes inhiaſſet magis ac magis properare compulit. Quem vt Lombardiam primum ingreſſus eſt, Mediolanenſes incerti, quo mens eius inclinaret, ne vel per ſe ipſum vel coniunctus Venetis ſuis cœptis obuiam iret; miſſis oratoribus, & oblatis non paruis ſtipendiis conduxere: moxque duce ſui exercitus facto, vt Placentiam omnibus copiis obſideret, imperauerunt. Ipſe dicto parens, dum ad Placentiam in obſidione ſedet, Papienſes (qui iam Mediolanenſe imperium tanquam faſtidioſum & inſolens detractarunt) ſeſe ſibi dedentes accepit; quæ res Mediolanenſium animos haud mediocriter contriſtauit: qui per conuentiones inhibitũ Franciſco dicebant, quampiam ex vrbibus, quam olim Philippus tenuiſſet, occupare. Franciſcus vero non ſe occupaſſe, ſed dedentem & vltro ſe offerentem ciuitatem recepiſſe aiebat. At Mediolanenſes cum eius potentiam vererentur, diſſimulandum potius ſtatuere. Ille continuata apud Placentiam obſidione, tandem ſumma vi oppugnare adorſus vrbem, quamuis magna & forti militum manu munitam, armis tamen expugnauit ac diripuit. Mediolanenſe regimen per id tempus penes nobiles fuit, & apud eos qui Philippi quondam conſilium direxere. Itaque res proſperæ ſapientum ductu cedebant: etiam non parua Gallorum manus*. Nam circiter tria millia equitum delecti roboris, quæ alpes tranſierat, apud Alexandriam profligata deletaque fuerat: & Veneti apud Carauagium magno prælio ſuperati, omnes pene copias amiſerant: & Lauda ab eorum imperio erepta, in poteſtatem Mediolanenſium redierat. Cum Franciſcus Sfortia ad infeſtandum Brixienſes miſſus, ſiue quod principatum Mediolanenſem (cuius opinionem ſibi iam pridem finxerat) alio modo conſequi non poſſe ſperabat, ſiue quod Mediolanenſes cum Venetis amicitiam ſocietatemque clam ſequentes, ne ſolus vtriuſque populi prę da relinqueretur, præueniendos cenſuit, prior cum Venetis fœdus iniit. In quo cum multa hinc atque inde promiſſa eſſent, illud inter cætera conuenit, vt ad vrbem Mediolani ditionemque eius obtinendam Franciſco cum copiis proficiſcenti, ſenatus Venetus & pecuniis & armis auxilio eſſet: qua re firmata mox in Mediolanenſem duxit. Militabant eo tempore apud Mediolanenſes Bracciani: qui cum Ludouicum de Verme, ac nonnullas alias Franciſci copias apud Modoetiam fudiſſent, tandem relictis Mediolanenſibus ad eum defecere. Franciſcus filiam ſuam Iacobo Picinino vxorem deſpondit. Carolus vero Gonzaga haud ignotus copiarum ductor, qui paulo ante à Mediolanenſibus deficiens ad Franciſcum venerat, poſtquam deſertos eoſdem Mediolanenſes, & ſine vllo duce relictos animaduertit; iterum ad Mediolanenſes relicto Franciſco tranſiuit. Erat hic vaſto corpore, formaque pene gigantea, viribus vero quæ magnitudini reſponderent; dicendi copia clarus, literis græcis ac latinis inſtructus: ſed animo inconſtanti, & ingenio ad omne facinus ſiue honeſtum ſiue nefarium parato: cui non parua ſpes fuit, oppreſſa in Mediolano libertate, dominium vrbis arripere: ſed fortuna iam Mediolanenſibus nouercante, Placentini, Therdonenſes, Nouarienſeſque populi ab eis deficientes, Franciſci præſidia receperunt. Alexandrini cum nullam in eis ſpem ſitam eſſe contuerẽtur, Wilhelmi Montisferrati principis fratris imperio ſe commiſerunt. Reſpublica medio tempore ex nobilitate in plebem defluxerat: lectique viri duodecim, qui vrbi de more præeſſent, ex fece populari ignobiles, atque incogniti* magiſtratum gerebant. Hi cum ignobilitatem, quam multis modis offenderant, ſuſpectam haberent, neue cum Franciſco ſentirent; ſuadente Gonzaga (qui eam viam ad principatum vrbis arripiendum commodiſſimam exiſtimauit) ſeptem primarios ciues, genere nobiles, & opibus abundantes raptim interceptos per noctem obtruncauere: ac deinde in foro plebi ſpecta-

*al. ignaui.

culum obiecerunt. Inter quos Iacobinus Boſſius egregius adoleſcens, placidus moribus, & literis eruditus, & nobis amicitia iunctus, prorſus innocens, ſupinus truncuſque iacuit. Nec diu poſt Iohannem Caynum venerabilem ſenem, & filium eius Franciſcum egregia forma iuuenem, nõ alio crimine irretitos, niſi quod illuſtriſſimæ Blancæ Mariæ Franciſci coniugi ſanguine iuncti erant, crudelibus affectos cruciatibus necauere. Exin Georgius Lampugnanus * iuris interpres ſub ſpecie legationis, tanquam ad Imperatorẽ mitteretur, in Modoetia captus atque interfectus eſt; magnus libertatis aſſertor, & qui teſtamentum olim Philippi (populari fauens regimini) laniaſſet. Nec Theodoro Boſſio, admodum in ciuitate gratioſo, pepercerunt: quem cum diu in vinculis tenuiſſent, tandem interemerunt. Galeothus quoque Tuſcanus, & ipſe natu nobilis, atque opulentus ciuis, in terciſus occubuit. Quibus ex rebus cum iam nulla libertatis forma relicta eſſet, & duodecim viri auſu tyrannico vrbem cædibus ac rapinis fœdarent, ſucceſſorumque comitia prohibentes inuito populo ſibi ipſis imperium prorogarent: commota denique atque incenſa ciuitas, correptis armis, nouo magiſtratu ex nobilitate creato, Tyrannos è republica eiectos in carcerem coniecit. At cum neque hoc modo reſpirare populus poſſet (nam perditis omnibus, excepta ciuitate Comenſi ac Parmenſi, quæ in officio ad vltimum perſtiterat; Franciſcus dura obſidione ciuitatem premebat) iterum plebs incenſa nobilitatem è dalatio pepulit, Tyrannos demptis vinculis, tanquam libertatis amatores & optime de republica meritos, in priorem locum reſtituit. Illi ad priores artes reuerſi, cum ſatellites magno numero ſibi aſſumpſiſſent, multaque ſuadente Catolo ſpolia perpetrarent, nobilitatemque prorſus opprimerent; non tamen ei viam ad inuadendum principatum permiſere. Quod cum ipſe animaduertiſſet, & iam ſibi periculoſam apud Mediolanenſes morã intellexiſſet, per internuncios Franciſco reconciliatus, ac magnis allectus præmiis Laudam illi prodidit: tertioque iam fidem fallens, non ſine magno Mediolanenſium damno, ac plebis conſternatione, ad eũ tranſiuit. Non tamen defuit Tyrannis animus, quin poſtulatis vndiq; ſubſidiis, Franciſci iugum iam prope ceruicibus imminens excutere conarentur. Sed cum alios fruſtra rogaſſent, Veneros tandem ne ſe delinquerent, peruicerunt. Nam neq; illis ex vſu videbatur, Franciſcũ ætate florentem, rei bellicæ peritiſſimum, cuius iam vires atq; arma nõ ſine graui iactura ſenſiſſent, eo imperio potiri, quod ſuo par tandem videretur. percuſſerunt igitur fœdus Veneti cum Mediolanẽſibus, legeſque quas tota citerior Gallia ſequi deberet, præſcripſerunt: mandantes Sfortiæ, vt certus contentus vrbibus ac terminis, Mediolanenſes in pace dimitteret. Ille haud ignarus, ſe breui periturum vbi Venetis paruiſſet, imperium eorum contempſit: & quamuis deſertus ab omnibus videretur (nam ſoli Florentini, & hii quidem parce opem ferebant) in obſidione tamen perſeuerare decreuit. Iam mortuo Franciſco Picinino, frater eius Iacobus cum Brachianis ad Venetos tranſierat: iam Leonardus Venereus à Senatu Veneto miſſus, Mediolanum ingreſſus, auxilia & commeatus magnam copiam, quibus ciuitas indigebat, propediem affore pollicebatur. Erat & in exercitu & in ciuitate ſumma omnium rerum indigentia: ita vt dubium videri poſſet, an obſidens Franciſcus, an obſeſſus dici deberet. Vix ei bis mille equi ſupererant, qui ferre ſeſſorem poſſent: & milites ſtipendio fraudati, pro cibis ſeſe armis exuerant: neque tum Franciſco argentum erat, quo ſtipendari militi poſſet. Sed inter ſpem metumque dubius, obſidionem de die in diem, verba pro factis oſtentans, producebat. In ciuitate vero cum iam frumentum omne abſumptum eſſet, nec aliud genus edulii reſtaret; & iam canes, equi, ceteraque id generis animalia manderentur, nec ferre amplius famem multitudo poſſet: collecti in vnum apud portam Vercellinam, correptis armis in forum prorumpunt, obuiumque Leonardum Venetorum legatum gladiis confodiunt ac diſcerpunt: exin palatium fuſis Tyrannorum ſatellitibus aggrediuntur: quo ſine reſiſtentia occupato, quos inuenerunt Tyrannos, in vincula coniecere. Exin miſſis ad Franciſcum legatis, principatum ei ciuitatis obtulerunt: qui mox ingreſſus dominium vrbis accepit, & deinde non multis interiectis diebus cum liberis ac coniuge reuerſus ducalibus inſignibus exornatus, in triumphantis modum vrbem intrauit, qui cum iam Comum Parmamque in deditionem accepiſſet, Wilhelmoque Monteferratenſi Alexandriam ademiſſet, non paruũ deinde bellum Florentinis ſociis cum Venetis & Alfonſo Rege diutius geſſit: in quo cum acrius premeretur (neque enim tantæ potentiæ par eſſe poterat) Renatum Regem fortiſſimis equitum cohortibus cinctum, ex vlteriori Gallia magnis ſtipendiis ac promiſſis allectum, in auxilium accerſiuit. Qui cum ſuperatis montibus in Italiam deſcendiſſet, ac Wilhelmum è Monteferrato arma ponere per amicitiam ac neceſſitudinem

* al. Lam- primarius.

compu-

compuliſſet, & iam caſtra Franciſci caſtris coniungens in hoſtilem agrum deſcendiſſet, expugnatiſque raptim nonnullis caſtellis (more Gallico) mortales omnes in eis comprehenſos trucidaſſet: tantus mox terror Venetos inuaſit, vt iam caſtra caſtris conferre amplius nullo pacto præſumerent: nec iam retinere poſſe vel Brixiam, vel Bergomum, agris amiſſis confiderent. Cumque Turcorum bellum res eorum maritimas infeſtaret, repente præter omnium opinionem pax, quæ diu in Senatu Apoſtolico fruſtra fuerat agitata; denique apud Laudam interuentu cuiuſdam incogniti, ſed probatæ & integræ vitæ Monachi*, inter Venetos & ipſum Franciſcum clam Rege facta eſt, quæ res vt Regi moleſta, ita Franciſco vtilis, Venetis neceſſaria fuit. [* vide auctorem epiſt. 172.] Arcem deinde Mediolani inſanientis populi furore dirutam, Franciſcus breui reſtaurauit: mira Fortunæ ſiue cuncta regentis Dei prouidentia, nobile ac magnificum opus hiſdem manibus ſubito refectum eſt, quibus fuerat paulo ante reiectum. Franciſcus Philephus nobilis Satyrarum ſcriptor, per idem tempus ad heroicum carmen conuerſus, res Sfortiæ ſcribere cœpit: Leodriſius Cribellus * ſoluto oratione ac metro clarus haberi cœpit. [* al. Trebellius ad hunc auct. epiſt. 259. & 291.]

CAPVT XLVII.

DE VENETORVM REPVBLICA.

Apud Venetos terra marique potentiſſimos, qui nomen Italicum apud Barbaras nationes longe lateque clarum fecere, Filius Franciſci Foſcari ducis veluti quippiam in rempublicam molitus eſſet, in exilium actus, deinde reuocatus, & iterum in ſuſpitionem criminis adductus, & crudeliſſime tortus, cum nihil mali conſiteretur, relegatus in Peloponneſum, miſeram ibi vitam finiuit. Gener eiuſdem ducis Andreas Donatus, dum Cretam inſulam pro Veneto imperio gubernat, Dux inſulæ appellatus: reuocatus domum honore priuatur, & magna mulctatus pecunia, in exilium mittitur. Armilaus inter Venetos dignitate & auctoritate potens, dum ex conſilio ad multam noctem domum reuertitur, iaculo transfoſſus occiditur: nec qui tantũ ſcelus patrauerit, inuentus eſt: quamuis id filio Ducis crimini dederint. Franciſcus Barbarus ſtudiis humanitatis excellens, editis non paucis neque illaudatis opuſculis, ſenio confectus, non ſine celebri nomine vita deceſſit. [I]mperator Fridericus, cum Roma rediens, eo ſe cum cõiuge & Rege Hungariæ Ladislao, totoque comitatu recepiſſet, libenter & amice viſus incredibilibus honoribus cumulatus eſt. Franciſcus Dux gentis qui annos quinq; & triginta ſumma cum laude ciuitatem rexerat, Philippo Mediolanenſium duci Brixiam Bergomumq; ademerat, copias eius pluribus in locis fuderat, Franciſcum Carminiolam clarum ducem copiarum de proditione ſuſpectum ſecuti percuſſerat; Marſilium Cararium (cuius maiores diu Patauium per tyrannidẽ tenuiſſent) dum paternam hæreditatem vendicare conatur, interceptum necauerat; [Franciſcus dux Venet.] pacem cum Turcis non tam honeſtam quam neceſſariam fecerat, imperiumq; Venetũ terra mariq; longe amplicauerat; gubernationi tandem cedere compulſus eſt: tanquam præ ſenio reipub. videretur inutilis. Ille veluti contumelia affectus, ingratæ Patriæ aſpectũ non ferens, eamq; vitam recuſans quæ careret imperio, è publico palatio in priuatam domum ſe recepit: vbi cum principatum ſuis ciuibus reddidiſſet, ægram quoq; confeſtim animam naturæ reſtituit. Cuius caſum tanquam præuidiſſet, Baptiſta Blaſius Cremonẽſis aſtronomus pluribus antea menſibus prædixerat. Erat autem Franciſcus cum moreretur, non longe ab anno ſuæ vitæ, nonageſimo, venerabilis ſenex, præcipua corporis maieſtate decorus, memor omnium quæ poſt infantiam aut vidiſſet, aut audiuiſſet; facundia copioſus, ac ingenio prompto, ac opere impiger ac dexterrimus, & qui moderari frena Senatus optime noſſet. Eius pater in Ægypto negociatus, cũ prophetam regionis illius quẽpiam de futuris interrogaret, reſponſum ab illo accepit, *Filium ſibi eſſe, qui aliquando ſuæ ciuitatis principatũ aſſequeretur.* Franciſco ſuffectus Paſchalis, vir ſingulari prudẽtia, & moribus humaniſſimis: cuius ducatum nulla putãt bella ſuſcepturum, niſi vel neceſſaria vel admodum glorioſa.

CAPVT XLVIII.

DE MANTVA.

Ludouicus Marchio Mantuanus inter principes noſtri ſæculi famæ non mediocris, litteris eruditus, & rebus militaribus exercitatus, in eo bello q; Veneti cũ Franciſco Sfortia poſt dominium Mediolani ab eo captum geſſere, partes illius ſecutus, magnum mo-

mentum rebus eius acceſſit. Carolus frater eius, qui fidem Franciſco fefellerat, in vincula coniectus, ſub eius fideiuſſione dimiſſus; cum neque ſic promiſſioni ſuæ faceret ſatis, omnibus quæ in Mantuano agro tenebat, oppidis priuatus eſt. Sed cum ſtipendia Venetis faceret, non paruas eorum copias in Mantuanum duxit: vbi vaſtatis late atque incenſis agris, cum fortuna principium eius belli ſecundum feciſſet, & iam Mantuani metu perculſi rebus ſuis diffidere viderentur; Ludouicus accerſitis ex Mediolano auxiliis milites ſuos in aciem producens, fratri copiam pugnæ fecit: nec ille certamen detrectauit. Commiſſum eſt atrox prælium, in quo duo fratres, ambo ætate florentes, ambo rei militaris periti, ambo corporis atque animi viribus præſtantes, de gloria, de imperio, de vita ſummis conatibus contendere. Denique victor Ludouicus fuſo fugatoq; Carolo, omnes eius copiarum Duces ac primores equitum, cæſis plurimis intercepit. Ille deinde patria extorris atque egenus, morbo confectus interiit.

CAP. XLIX.

DE FERRARIA.

APVD Ferrariam mortuo Nicolao Eſtenſi, principe omnium noſtri ſæculi fortunatiſſimo, niſi coniugis adulterium & in ea & filio dilectiſſimo vindicare olim coactus fuiſſet; Leonellus dominatum ſuſcepit, princeps pacificus, literarum peritus, & muſicæ cultor. Quo decedente Borſius frater eius, & ipſe Nicolai filius ex concubina Ptolomea Senenſi, ad principatum vocatus eſt; egregia forma iuuenis, & in armis cum laude verſatus, dicendi & agendi peritus: qui cum Cæſarem Fridericum Romam petentem, & inde reuerſum magnificentiſſime accepiſſet: ſuper Mutinam & Regium ciuitates ducatus honorem accepit: primuſque omnium in Eſtenſi familia dux appellatus eſt. Eugenius Pontifex dum Ferrariæ cum Græcis conſilium ageret; Hugo Senenſis, qui per id tempus medicorum princeps habitus eſt, omnes qui ex Græcis ſtudioſi philoſophiæ eo conueniſſe crediti ſunt, ad ſe inuitauit: quos cum opipare magnificeque pauiſſet, finito prandio epulis menſiſque remotis, eos in diſputationem pedetentim placideque pellexit. Cum iam Marchio Nicolaus adeſſet, & multi in Synodo excellentes philoſophi aduentaſſent; cunctos in medium philoſophiæ locos adduxit, de quibus inter ſe Plato & Ariſtoteles in ſuis operibus contendere ac magnopere diſſentire videntur, edicens eam ſe partem defenſurum, quam Græci oppugnandam ducerent, ſiue Platonem illi, ſiue Ariſtotelem ſequendum arbitrarentur. Cum Græci certamen minime recuſaſſent, protracta eſt ad multas horas diſputatio: poſtremo cum rex conuiuij * Hugo Græcorum philoſophos alterum poſt alterum argumentis & dicendi copia victos tacere compuliſſet; palam factum eſt Latinos homines, qui iam pridem bellicis artibus & armorum gloria Græcos ſuperauerant, ætate noſtra etiam literis & omnium doctrinarum genere anteire. Fuit autem domus Eſtenſis viris ſemper doctis amica: noſtra ætate non ſolum Hugonem (de quo præfati ſumus) magnis ad ſe præmiis traxit, ſed multos in iure ciuili, plures in cæteris facultatibus honorauit. In ſtudiis vero eloquentiæ Ioannem Auriſpam Siculum græcis ac latinis edoctum, & qui verſu proſaque claruit, inter familiares habitum, ditem beatumq; fecit. Guarinus autem Veronenſis omnium ferme pater ac magiſter qui noſtra ætate Græcas literas didicere, admirabilis & omni honore dignus ſenex, qui omnem ætatem ſuam legendo, docendo, ſcribendoq; percurriſſet; vnicum ſenectutis ſuæ refugium, & illud quidem honeſtum, dignumque ſuis exercitiis ac virtutibus inuenit.

Hugo Senenſis.

** al. ex conuiuij ſententia H.*

Guarinus Veron.

CAP. L.

DE BONONIA.

IN agro Bononienſi pirum quandam aridam ex minoribus formicis paſtus cauſa complures aſcenderant, ſuperuenere maiores non paruo numero, quæ illas partim occiderunt, partim deiecerunt. Poſt duas fermè horas tanta minorum formicarum vis exorta eſt, vt totus ager nigro tectus agmine videretur, acceſſere ſtipatæ omnes, & arboris vndique ſtipitem circundantes, paulatim aſcendere ceperunt. Maiores formicæ vbi hoſtes adeſſe animaduerterunt, conglobatæ ſuperne pugnam expectauerunt. Poſtquam ſimul acies conuenere, commiſſo prælio maiores morſu rabido, modo illas, modo iſtas è minoribus interemere, totoque breui ſpacio confecerunt: vt cadentium morientiumque cumulus ad piri radices non paruus in terra ſuccreuerit. Sed cum pertinacius inſtarent mi-

Formicarum pugna.

nores, ſemperque acies aciem premeret, vigintique aut plures vnam ex hoſtibus circumdarent, & à tergo & à fronte pugnantes vndequaque latera confoderent, victæ tandem maiuſculæ, & ad vnum omnes necatæ, illati prius temere prœlii pœnas dedere. Hæc acta ſunt, ſpectantibus Romanæ Eccleſiæ copiis, cum Petri cathedram Eugenius quartus teneret: ea nobis qui ſe vidiſſe ait, vir fide dignus & auctoritate retulit, Nicolaus Piſtorienſis vtroque iureconſultus: qui tum in caſtris Apoſtolicis Nerii Senenſis Epiſcopi vices agebat. Simile hoc illi eſt, quod in Gallia Belgica non longe ab vrbe Leodio conſtanti fama geſtum ferunt. Nidum ſiue in arbore, ſiue in rupe falco ſibi parauerat: ouaque fouens pullos auidus expectabat. Hunc corui ſuperuenientes loco deturbauere, ouis eius effractis ac voratis. Spectauerunt id è proximo bubulci: fugientemque trepidum falconem annotauere.

Falconum & coruorũ pugna.

Poſtridie (mirabile dictu) falcones coruique quaſi ex toto orbe ad pugnam vocati, iſti ſeptentrionem, illi meridionalem partem tenentes, ordinatis aciebus, & tanquam rationis capaces eſſent, aliis qui cornua obſeruarent, aliis qui media ducerent agmina diſpoſitis, atrox ac ferociſſimum prœlium in aere commiſerunt. In quo cum modo corui, modo falcones cederent, & iterum reſumptis viribus certamen inſtaurarent; totus vndique ſubiectus ager & pennis & cadaueribus obtectus eſt; ad extremum victoria penes falcones fuit: qui non ſolum roſtris, ſed etiam vnguibus acerrime decertantes, coruos omnes ad internitionem deleuere. Ex in paruo tempore interiecto cum duo de Leodienſi eccleſia contendentes, alter à Gregorio tertiodecimo, alter à Benedicto duodecimo in Epiſcopum electus (erat enim inter illos de Romano Pontificio diſceptatio) ambo cum copiis in eundem locum pugnaturi venerunt. Ioannes dux Burgundiæ alterum armis iuuit, alterum Leodienſis populus ſequebatur. Pugnatum eſt collatis ſignis, ſumma vtrinque contentione, horrendum cruendumque prælium factum. In quo tandem victor Ioannes Dux triginta millia hoſtium cecidit, memorabile eius rei fanum conditum eſt: quod nos illac poſtea tranſeuntes, cæſorum oſſibus plenum vidimus. Sed de illo falconum atque coruorum ſuam cuique opinionem relinquimus, veri periculo penes famam dimiſſo.

Leodienſ. ſchiſma.

Bononia quæ non tam ſtudiorum mater, quam ſeditionum altrix appellari poteſt, ſoror & ipſa ciuitatis Genuæ, ac ſolius inconſtantiæ conſtans, cum factionem Lambecariam non ſine cæde, multoſque ciues domo pepuliſſet communi Canetulorum ac Bentiuolorum conſilio regi cepit: Principes factionum Baptiſta Canetulus, & Hanibal Bentiuolius fuere ambo ſanguinarii, ambo patratis cædibus inſignes: qui licet ſimul compatratus ſacramento iuncti eſſent, nihil tamen inrer ſe meliores fuere. nam Hanibal dum leuato de ſacro fonte Baptiſtæ filio, viſurus puerperam compatrem ſequitur, eique manu prenſa pro nouo nato congratulatur; ab irruentibus ex improuiſo Baptiſtæ ſatellitibus obtruncatur: vt manifeſte apparuerit, Baptiſmi ſacramentum non tam fœderis retinendi, quam cædis patrandæ cauſa à Baptiſta quæſitum fuiſſe. Sed non inulta mors Hannibalis fuit: nam qui partes eius ſequebantur; ſumptis paulo poſt armis, fugatis aduerſariis, plateam obtinuere: Baptiſta indicio tandem puerili, in ſpecu quodam ſubterraneo cum pleriſque complicib. ſuis latitans, repertus & fumo compulſus exire, mox pluribus vulneribus confoſſus eſt. Cadauer eius in forum tractum, & diu ludibrio habitum, cum plerique more ferarum cor eius dentibus laniaſſent, cruoremque bibete non horruiſſent, tandem exuſtum eſt. Apud Florentiam per id tempus Xanthus latebat Herculis Bentiuolii (quem quondam Eugenius pont. max. interfici ſiue iuſſerat, ſiue permiſerat) filius extra matrimonium natus, pauperem vitam in lanificii exercitio ducens, nec ſatis gnarus quo patre genitus eſſet: Hunc Bononienſes è veſtigio vocant, recuſantem & quodammodo inuitum in patriam ducunt, equitem ex lanifice faciunt, tutorem Hannibalis filio reipub. principem tradunt. Cuius ea in rebus aduerſis fortitudo, ea in ſecundis moderatio hactenus oſtenſa eſt, vt Herculis filium omnes norint. Qui cum exules per proditionem nocte quadam vrbem intraſſent, ac excitato rumore quaſi victores inſultaſſent; haudquaquam deſtitutus animo, excitis amicis, correptis armis in eos proſiliit: nec mora, victos cæſis captiſque pluribus ex ciuitate deturbauit. Beſſarion eo tempore Cardinalis Nicænus, natione Græcus, prudentia ſingulari, & noſtra ſuaque lingua peritiſſimus, Nicolai quinti pont. max. in ea vrbe vices gerebat: qui vſq; ad ipſius Pontificis obitum legatione functus, nobilitati plebique iuxta carus fuit: quamuis eo deducta ciuitas eſt, vt legati Papæ rogare magis quam imperare queant. quod plane nunc experitur Ludouicus ſanctorum quatuor coronatorum Cardinalis legatus: qui quamuis ingenio valet, & ea præditus eſt auctoritate, quæ ſummi Sacerdotis nepoti deberetur, non plus tamen in vrbe poteſt quam Senatui placet & Xantho Bononienſi viro.

Beſſarion Cardin.

CAPVT

CAPVT LI.

DE FLORENTIA.

Florentiam vrbem in Feſulanis ruinis ad ripas Arni fluuii conditam, priſci homines Fluentiam vocauere, quæ cum auſpiciis fundata felicibus, vicinas per circuitum ciuitates excellere, mirisque modis imperium propugnare cepiſſet; Florentia longe melius quam fluentia dicta eſt. In hac vrbe Pontifex Maximus Eugenius quartus id concilium quod Ferrariæ cum Græcis cœperat, magnifice conſummauit. Erant plures inter Græcos ac Latinos ſuper arcanis orthodoxæ fidei contentiones: quarum maxima & difficillima fuit de ſancti Spiritus proceſſione: cum Græci paraclitum ex patre dunraxat, noſtri ex patre filioque procedentem aſſererent. Poſt multas ac diuerſas diſputationes (in quibus tanquam interpres Nicolaus Saguntinus vtraque lingua diſertiſſimus, ingenio facundiaque iuxta promptus, illuſtre nomen adeptus eſt) tandem cum Latina Eccleſia in vno fidei ſymbolo conſenſere. Ciuitas imperatorem Græcorum, & Patriarcham Conſtātinopolitanum, & omnes eorum comites abunde lauteque pauit: Patriarcha illic ſenio confectus deceſſit, & apud Prædicatores intra Eccleſiam humatus eſt: cui Maffæus Vegius poeta Laudenſis non ignobilis epitaphium verſibus imparibus edidit. Nicolaus Picinius illuſtris copiarum ductor, ab exulibus Florentinis inuitatus, Feſulanum ingreſſus agrum, qui à Florentia decem millibus paſſuum abeſt, hoſtiliter cuncta diripuit: nec diu poſtea in agro Aretino, cum Eugenio ſimul & Florentinis bellum intuliſſet, apud Angleria * magno prœlio victus & profligatus eſt. Ludouicus Archiepiſcopus Florentinus apoſtolicis tunc copiis præerat: qui ea victoria nobilitatus, ad cardinalatum paulo poſtea prouectus eſt. Eugenius enim & vnione Græcorum facta, & Picinini metu depoſito, mente atque animo auctus, ſeptem & decem cardinales creauit: viros aut genere illuſtres, aut virtute præſtantes, aut vitæ ſanctitate conſpicuos. Inter quos & duo græci aſſumpti ſunt, Iſidorus Archiepiſcopus Ruthenorum, & Beſſarion Nicenorum pontifex: quorum ſupra meminimus. Alphonſus rex Aragonum rogatus à Philippo Maria (vt antea dictum eſt) ſibi aduerſus Venetorum potentiam opem ferret, coacto non paruo exercitu profecturus in Galliam iter ingreſſus eſt. Sed ante Philippus obiit, quam ipſe Tiburi, quo iam epulerat, digrederetur: audita vero amici morte, & quod ab eo nuncupatus hæres eſſet, & in Sabinos profectus, magnificentiſſimo illi funere iuſta perſoluit, deinde tranſmiſſo Tiberi recta via in Florentinum duxit, eo (vt aiebat) animo vt Florentinos reuocare ſuas copias ex Gallia cogeret, atque ita per Tuſciam pacatam & ſibi amicam ad opem Mediolanenſibus ferendam, quos Veneti belli premebant, proficiſceretur. Noluerant Florentini ab Alfonſo Rege rogati Venetorum ſocietatem deſerere.

*al. Angliariam.

Quapropter Alfonſus in agrum Volaterranum profectus, Pomeratium haud ignobile oppidum, portas claudere auſum eo ipſo quo venerat die copiis circumpoſitis vi cepit, ac diripuit: deinde ad Caſtrum nouum in agro eodem ſitum mouit. Cuius incolæ audita Pomeracii clade confeſtim abſque certamine in deditionem venerunt. Idem fecere aliquot caſtella circumiecta. Exin Montecaſtellum natura & opere munitum obſedit: quo tempore ea imbrium magnitudo, eaque vis ventorum exorta eſt, vt neque extra tentoria quieſcere milites poſſent, multis eorum diſcerptis per inane raptatis: quibus ex rebus & quod annonæ inopia laborabat, mouens inde Alfonſus Campiliam duxit: ſed quoniam Florentini id oppidum præſidio & annona firmauerant, fruſtra ibi contendit. Caſtella tamen aliquot finitima in Gerardiſca (id ei regioni nomen eſt) recepit, atque illis reſtituit, quibus Florentini prius ademerant. Erat in comitatu Regis Simonerus, mille ducens equites, qui finito Florentinorum ſtipendio ad eum tranſierat. Sigiſmundus autem Malateſta (quem rex antequam Tuſciam ingrederetur, cum equitibus mille & octingentis Pedibus cōduxerat) cum ab eo indies expectaretur, ad Florētinos tranſiuit. Fridericus quoq; Vrbinatium princeps, notus & clarus in armis, Florentinorum ſtipendia faciebat, qui cum eſſent equitatu peditatuque haud inferiores Rege, omnemque illi expugnandorum oppidorum facultatem præriperent; non fuit Regi conſilium in obſidione Campiliæ perſeuerare, & præſertim quod in montibus commeatus penuria premebatur. Diuertitur igitur ad loca maritima, & apud Populoniam, olim fama celebrem, nunc dirutam vrbem conſedit: quo in loco facile ſibi ex regno Neapolitano & frumenta & bellica tormenta nauibus afferri poterant. Abeſt inde tribus ferme millibus paſſuum Plumbinum, nobile oppidum, In cuius obſidione (de qua poſtea dicemus) laboranti Regi Caſtilionum, & ipſum non

non parui momenti oppidum, prodente Florentinorum præſidio traditum eſt, præter arcem: quam cum Simonetus obſediſſet, paucis poſt diebus per deditionem accepit. Dum vero Rex paulo ante apud aquā viuam in hibernis ageret, a legatis Mediolanenſibus aditus eſt: qui opem eius implorantes, in eo loco decerni bellum aduerſus Venetum ſenatū obtinuere. Iam enim Franciſcus Sfortia Mediolanenſi populo indignatus, Venetorum auxilio fretus, eos ſubigere ſibi ſummis conatibus nitebatur, quorum paulo ante fines & arma promouerat. Cum vero Rex ſoluta Plumbini obſidione Neapolim rediſſet, & dein de in Pelignos deceſſiſſet, Florētini legatos ad eum miſere, pacem petentes. Quibus acceptà fide in caſtra profectis, poſtquam mandata expoſuerunt, bellumq; recuſarunt, Antonii Cardinalis Hilerdenſis nominati inter primos theologi opera, qui id negocii de Pōtificis volūtate ſuſceperat, paucis poſt diebus ea lege pax Florētino populo reddita eſt, vt Caſtilionum & inſula Gilii,* quæ ipſius belli tēpore Florentinis erepta fuerant, in poteſtate Regis remanerent. Sed cum Franciſcus Sfortia Mediolano potitus eſſet, omneſque pontes & arces apud amnem Abduam tanquam Mediolanēſis agri à Venetis repeteret, Alfonſus (qui eum Franciſco eſſet infenſus, è re ſua eſſe ratus illū, ne radices in tanto imperio ageret, impedire) per Leonellum Marchionem Eſtenſem reconciliatus Venetis, & cum eis amicitia ſocietateque facta, Florentinis qui Franciſci fortunam ſecuti & armis & pecunia eum iuuabant, ſecundo bellum indixit: Ferdinandumque filium in expeditionē contra eos mittendum duxit. Erat is eo tempore admodum adoleſcens, ingenio eximio, & ad cunctas optimas artes docili ac parato, liberalibus diſciplinis inſtitutus, armorum tractandorum ſcientia edoctus, gloriæ cupidus, inediæ ac laboris patiens: cui pater ſex millia equitum, duo millia peditum cōmiſit, fuerunt & in exercitu eius comes Euerſus & Vrſinus Neapoleo, haud contemnendi copiarum Duces: Fridericus quoq; Vrbinas, qui ſuperiori bello Florentinorum arma ſecutus erat, in eius exercitu militauit. Florentini vero poſtquam imminere ſibi belli tempeſtatem ſenſerunt, Eſtorem Fauentinum Symonetum (quem ſupra nominauimus) ac Sigiſmundum Malateſtam, poſtremoque Alexandrū Sfortiam conduxere: qui ſimul iuncti ſupra decem millia equitum, peditum vero magnū numerum in caſtris habuerunt. Ferdinandus tamen per agrum Crotonenſem in Aretinum copias duxit: vbi caſtellis aliquibus non magni nominis vi captis atque direptis, Folianum non parui momenti oppidum cum oppugnare cœpiſſet, nec hoſtes auxilium ferrent, poſt dies octo per deditionem accepit: equitatum Eſtoris apud montem Politianū, pluribus captis, nonnullis occiſis, fudit ac fugauit. Recinium in agro Florentino vi expugnauit: Caſtellinam vero cum obſediſſet, hyberno rigore in ualeſcente receſſit: & in maritima loca ad Aquam viuam patris exemplo ſeſe recepit, quo tempore & Antonius Olzina Vadum in littore maris ſitam nauibus occupauit, & ampliori foſſa à terra communiuit: quo ex loco Piſanum & Volaterranum agrum infeſtum reddidit. Cunque interea Florentinorum Duces ad Folianum caſtra mouiſſent: vellerque Ferdinandus auxilium obſeſſis ferre, iamque itineri ſe commiſiſſet: tanta in caſtra lues conſecuta eſt, vt prælanguentium numero nō modo ad rem gerendam, ſed vix ad mouenda caſtra ſatis eſſet. Ob quam rem Folianum interea ſumma vi expugnatum, nec minori virtute defenſum, tandē ab oppidanis clam præſidio traditum eſt: qui tamen paulo poſt & ipſi victorum præda fuere: oppidum incenſum ac ſolo æquarum.

Per idem quoque tempus Gerardus Gambacurta, dum caſtella quatuor, quæ pater à Florentinis acceperat, intra Apenninum ſita, Ferdinando tradere vult, ab vno à ſuis proditus, caſtellis amiſſis, diu Regem mendicando ſecutus eſt. Exin pace apud Laudam (vt diximus) facta, reuocatur à patre Ferdinandus in regnum conceſſit. Florentini quæ amiſerant, cuncta receperunt. Baldatius pedeſtrium copiarum haud ignobilis ductor, manu promptus & audax, cum diu Florentinorum ſtipendia meruiſſet, in palatium tandem accerſitus, dum magiſtratui contumaciter reſpondet, captus, ex altiſſimis feneſtris in forum præcipitatur: cui quamuis magno caſu iam expiraſſet, ſecuti tamen ceruix abſciſſa eſt. Inter Florentinos omnes, qui noſtra ætate floruerunt, Coſmus cognomine Medicus & prudentia & auctoritate eminuit, is princeps vrbis habitus, Senatum quo voluit, impulit: ciuitati leges ex arbitrio dixit, inopes ciues complurimos ditauit, matrimonia conſtitutis ex argento ſuo dotibus multa coniunxit, illas magnificentiſſime exædificauit, in Eccleſias ditiſſima dona contulit, monaſterium ſancti Marci & amplum & nitidum à fundamentis erexit; parochiæ ſuæ templum, cum ſibi parum placeret, prorſus diruit: Exin ſtructuram admirandi operis ex lapi-

*al. Rulli.

Coſmus medices.

ex lapide Feſulano ſuſcitauit:ædes ſuas quãuis ornatiſſimas erexiſſet,amplius tamen meditatus opus,palatiũ & altũ & ingẽs ex quadratis lapidib. inſigni vrbis loco adeo pulchrũ, adeo amplum conſtruxit,vt ei alterũ æquari tota ciuitate non poſſit. Commendanda eſt multis in rebus Florentinorum prudentia : tum maxime quod in legendis cancellariis non iuris ſcientiam (vt pleræque ciuitates) ſed oratoriam ſpectant, & quæ vocant humanitatis ſtudia.

Norunt enim recte ſcribendi dicendique artem non Bartolum aut Innocentium, ſed Tullium Quintilianumque tradere. Nos tres in ea vrbe cognouimus,græcis & latinis libris & conditorum operum fama illuſtres,qui cancellariã alius poſt alium tenuere. Leonardum & Carolum Aretinos,& Pogium eiuſdem reipublicę ciuem, qui ſecretarius Apoſtolicus tribus quondam Romanis Pontificibus dictarat epiſtolas. Illos præceſſerat Colucius,cuius ea dicendi vis fuit, vt Galeacius Mediolanenſium princeps, qui patrum noſtrorum memoria grauiſſimum Florentinis bellum intulit, crebro dicere ſit auditus. *Non tam ſibi mille Florentinorum equites quam Colucii ſcripta nocere.* Diſceptatum eſt diu inter Florentinos ob pecuniarum exactiones, quæ tenuiores ciues magis quam opulentos vrgebant. His diebus,conſentiente Coſmo noua Cataſtri,id eſt fortunarum cuiuſq; ciuis deſcriptio cœpta eſt: quam raro facta ſine tumultu motuque populi ferunt. At tunc quiete tranquilleque tranſiit.

Lucenſes qui noſtra memoria bis Florentinorum obſidionem perpeſſi, bis Philippi Mediolanenſium Ducis auxilio ſuam libertatem defendere, ad extremum cum vicinis viribus pares eſſe non poſſent,nec facile inuenirẽt,qui quotiens hoſtis premeret, totiens ferret opem, fœdus in quinquaginta annos cum eis percuſſere : eas leges ſubeuntes, quas dixere potentiores. Inter Florentiam & Senam apud oppidum quod Caſſiam* appellãt, anno poſt Iubilęum ſexto viſæ ſunt nubes viginti (vt ferunt) cubitis à terra ſublimes, inter ſe mirabili ventorum impetu agitare ac depugnare,& alteræ alteras pellere,& mutatis ſæpe vicibus pelli quæ pepulerant. Interea ſumma atq; incredibili ſpiritus violentia domorũ tecta per inane iactari,muros deiici,& ſaxa ingentia loco moueri, vetuſtiſſimas oliuas & antiquiſſima quercuum robora radicitus conuelli atq; confringi, homines ac iumenta non paruis ſpaciis per cœlum ferri ac raptari,hæc nobis,qui ſe vidiſſe aiebant, retulere. Sed magis nos vt crederemus, epiſtolæ à grauiſſimis viris de his rebus Alfonſo Regi dum apud eum ageremus, ſcriptæ & in præſentia noſtra lectæ commouere.

*al. ſanctũ Caſſianũ.

CAPVT LII.

DE SENENSIBVS.

VRbs Sena,vnde mihi origo eſt, ſecundum hodie locum in Etruria obtinet : amœniſſimo ſita loco,& (ſi mihi fides habenda eſt) populo neque rudi neque inurbano. Huius rectores, qui nobilitate poſtpoſita (quæ fuit in ea ciuitate tota Italia memorabilis) & parte populi quam duodecim appellant, prorſus conculcata, multis annis in pace quieuerant,inter ſe tandẽ duas factiones habere cœperunt,quę prout ſuæ rei conducere arbitratæ ſunt,ita ſe vel populis vel Italiæ principibus coniunxere. Cum vero Rex Alfonſus in Florentinos(vt antea relatum eſt)duceret exercitum, factiones ipſæ manifeſtius patefactæ. Altera regium bellum contra Florentinos iuuandum eſſe conſuluit, altera cum Florentinis auxilium dandum eſſe ſuadere non auderet,diſſimulandum eſſe cenſuit. Vicerũt primo Regis amici, & in eius caſtra commeatus miſere,ſed cum Rex ad ſextum lapidem vrbi proximus caſtrametatus eſſet, diſſeminantibus in plebe qui Florentinus ſtudebãt, Alfonſum non tam Florentiæ quã Senę dominium quęrere ; tota vi betrep-datum eſt,& armati ad portas diſpoſiti,haud aliter Alfonſi milites, quam libertati ſuæ inſidiantes obſeruauere. Comminuit aliquantiſper eam populi ſuſpitionem Franciſcus Martorellus, præſtanti vir ingenio,& quo Rex libenter vteretur, legatus ad eos miſſus:Sed cum nõ tam Regis amore aut odio, quam priuatis ciuium contentionibus reipublicæ conſilia turbarentur ; adeo tenuiter annona in caſtra Regis deportari permiſſa eſt, vt Florentinis ſimul & Regi videretur illuſum. Idem factum,cum Ferdinãdus Regis filius alio poſtea tempore in eoſdem Florentinos duxiſſet: neque enim principio eius aduentus ſatis ei fauentes fuere. Sed Veneti,cum Senenſibus ac Regi fœdere iuncti eſſent, vſque adeo Senenſes le-

gatio-

gationibus agitarunt, vt & ipſi ſocietatem tandem Regis inierint, bellumque Florentinis publice indixerint: quod breui ſopitum eſt, Venetis apud Laudam inconſulto Rege pacẽ recipientibus. Poſt hæc Senenſibus aliud è veſtigio bellum exortum eſt aduerſus Hildebrandinum Pitiliani comitem: in quo ducibus vſi ſunt Sigiſmundo Malateſta, & Gisberto Corrigienſi: quorum potentia non tantum hoſtibus quantum ipſis Senenſibus formidanda fuit. Suborta autem inter Sigiſmundum & Senenſes diſcordia, cum ſeſe ille ſuſpectum eſſe animaduerteret, non ſine ſuo & Senenſium damno receſſit: Gisbertus cum Senenſibus perſeuerauit. Interea Comes Iacobus Picininus (qui iam pridem apud Venetos ſtipendia faciens non ſine laude rerum geſtarum eorum copias duxerat) cum pace vbique parta ſtipendio careret, in Hetruriam properans; Senenſes iure paternæ amicitiæ, vt ſibi auri viginti millia mutuo dent, miſſis legatis expetiit. quod cum fruſtra fuiſſet, acies in eos conuertit; & ingreſſus Senenſem agrum, pleraque oppida partim vi, partim proditione recepta diripit. Calixtus tertius qui recens pontificatum inierat, copias ſuas Senenſi auxilio mittit. Idem Franciſcus Sfortia, idem Florentini faciunt. Veneti quoque per fœdus requiſiti auxilium, quamuis tenue, præbent, committitur ex improuiſo prælium: ex quo ſine magno partium damno diſceſſum eſt. Iacobus cum exercitu coactus eſt Caſtilionum ſeſe recipere, quod Regis oppidum eſſe diximus à Florentinis priori bello receptum: vbi quamuis acriter oppugnaretur, expugnari tamen non valuit. Inter hæc Gisbertus in ſuſpitionem actus, tanquam cum Picinino ſentiret; cum eius rei cum parua extarent iudicia, vocatus ad vrbem in ſenatu Senenſi trucidatus eſt, & per feneſtram in forum proiectus. Picininus Paulo poſt Vrbetellum, natura loci munitiſſimum oppidum, per proditionem obtinuit: vna enim tantummodo via, eaque arctiſſima & arcis oppoſitione defenſa poteſt adiri; reliquas partes ſtagnum claudit, paruis duntaxat leuibus * cimbis nauigabile: vbi cum frumenti vinique copiam Picininus reperiſſet, tandiu, ſe continuit, donec pace apud Regem Aragonum firmata, in regnum ſeſe recepit: ſed ea pax externo bello Senenſes ſoluit, interno magis ac magis implicuit. Nam regis amici tanquam bellorum cauſa fuiſſent, Picininique ſtudia fouiſſent, partim ſecuti percuſſi ſunt, partim relegati: multi cum ſibi periculum in patria imminere cernerent, ſponte in exilium abiere: adeoque in eos qui ſuſpecti habiti ſunt, ſeueritas exercita eſt, vt etiam Florentinis videatur eſſe ſæuitum. nec dum malorum finis, quando in ciuitate parum pacata nouæ indies machinationes aut finguntur, aut inueniuntur, & ſanguis ciuilis ſotum diſpergitur. hoc fortaſſe malum equulus ille prænunciauit, qui anno Iubileo ante portam eius vrbis quæ Romam vergit, prægnans frequenti aſtante populo, dum pareret, expirauit: erat enim hermophroditus, quamuis fœminei ſexus nullum in eo veſtigium cerneretur. Inter alios, quos vrbe relegatos haud nocentes ciuitas exiſtimauit, duo fuere ab ipſa pueritia ſocii, & ſtudiorum communione coniuncti: quamuis alter iuris ciuilis ſcientiam profiteretur, alter poeticam: Gregorius Lollius, & Franciſcus Patricius, cuius plura extant poemata, quæ doctiſſimi probant, & quæ ſibi vitam retinuiſſe creduntur. Marianus Socinus per idem tempus ſcientia iuris non ſolum apud Senenſes, ſed tota Italia late clarus habitus eſt.

* al. lembis cymbis

vide auct. epiſt. 227. & ſeqq.

CAPVT LIII.

DE PLVMBINO ET VITERBIO.

PLumbinum nobile oppidum ex Populoniæ ruinis ædificatum exiſtimatur, nonnulli Populinum appellandum putant. Id eſt in littore Tuſci maris ſitum, Iluæ inſulæ oppoſitum, quæ ferri venis inexhauſta magnum quotannis vectigal Plumbini domino præbet. Huic oppido præfuit Iacobus Appianus ex Paula nobiliſſima fœmina Martini quinti Romani pontificis ſorore natus; pacificus quidem princeps & à vicinis amatus. Qui cum ex coniuge virilem ſobolem non ſuſciperet, extra matrimonium hæredem quærens, concubinam quandam amare cœpit: cuius cum venter intumuiſſet, & iam pariendi prope tempus adeſſet, incredibili gaudio geſtiens, Florentinos ac Senenſes, legatos vti ad ſe mitterent, ac partum de ſacro fonte leuarent, futuros compatres magnis precibus inuitauit. Paritum eſt.

Venere ad diem dictam legati. mulier inter obſtetricum manus diu laborans, æthio-

pem tandem peperit: quæ res vt riſum in populo cachinnumque excitauit, ita & compaternitates & lætitiam Principis interrupit. Tibicen tum forte Maurus in familia eius erat, ex quo natum puerum credidere. qui mox vbi detectum flagitium intellexit, ſaluti ſuæ fuga conſuluit. Mortuo Iacobo Rainaldus Vrſinus, peracti vir ingenio & rei militaris peritus, in eius locum ſuffectus eſt: non ſuo iure, ſed coniugis, quæ Iacobi filia fuiſſet. Hunc Alfonſus cum in Tuſcia Florentinorum bello diſtineretur, fauentem hoſtibus reperit. Quapropter caſtris Plumbino admoti, cum intra mœnia clauſum, terra marique ſummis viribus oppugnauit. Sed non minori virtute ipſe ab interiore parte ciues ſuos defendit, quam Regis miles ab exteriori muros inuaſit: pugnatum eſt diu acri contentione, ita vt multi vtrinque ceciderint; complures vulnerati in hoſtium manus peruenerint. In eo prœlio multorum virtus enituit. Inter quos duo Antonii, alter Fuxanus, * alter Candola ad muros pariter vadentes inter ceteros pugnare fortiter animaduerſi ſunt. Sed omnibus prælatus eſt Galeatius Baldaſinus, natione Siculus: qui ter muri faſtigio apprehenſo, qua prius tormenta diſiecerant, conatus eſt oppidum irruere. cæterum feruentis aquæ viuæque calcis (quæ inter arma ingeſta vbi ad corpus penetrauerat, perurebat artus) vi deterritus, grauiq; facti ictu, cum reuulſa aggeris parte deturbatus eſt. Fuit autem Galeatius ſtatura quæ mediocrem excederet: robuſtis ac teretibus membris, corporis magnitudini vires reſpondebant: lucta, lactu, ſaltuque nulli hominum ceſſit, membrorum robori par animus erat: equo ac pede iuxta bellator acerrimus: armatura graui armatus, galeatuſque, humi ſtans ſiniſtra ſellam, dextra haſtam equeſtrem tenens, ſtrenuo ſaltu grandi ſtatura equum inſiliebat. Singulari certamine quater præliatus, bis in Italia, bis in Gallia tranſalpina totiens victor euaſit. A tribus hoſtium equitibus eo ipſo Florentino bello petitus, vnum ex his gladii capulo ſeminecem equo decuſſit, alium citato equo medium amplexus è ſella extractum humi ſtrauit, tertium cubito grauiter percuſſum in fugam vertit. Tanta porro modeſtia, vt nunquam ipſe de ſeſe vel rogantibus amicis diceret: vitæ cultu, morumque elegantia omnibus præterea gratus dilectuſque. Perſtitit autem pluribus diebus ad Plumbinum Alfonſus: Sed cum oppidi expugnatio difficilis videretur, neque iam commeatus in caſtris eſſet, & equi conſumptis arborum foliis fame perirent, diſſoluta obſidione receſſit. Nec diu poſtea Rainaldus morbo interiit: vxor eius Catherina vetita, ne Rex in ſe viri delictum puniret, miſſis ad eum oratoribus tributum ei quotannis, dum viueret, aureum poculum quingentorum aureorum daturam promiſit. Ea mortua ſollicitis oppidanis, quem ſibi potiſſime dominum legerent, vicini vero potentatus cum variis artibus ad ſe trahere conarentur, renunciatum eſt Manuelem Appianum adhuc è principum ſuorum proſapia ſupereſſe, cui ſe committere poſſent. Hic multos annos in militia verſatus, nec tamen aut opes congeſſerat, aut egregio aliquo facinore nomen quæſierat: ob quam rem dimiſſis iam armis vxorem Troiæ inter Apolos ceperat, ibique tenuiter vitam agebat, nihil minus quam dominandi ſollicitus, cum à Plumbicenſibus publice vocatus eſt: quod ei primo nuncio velut ſomnium viſum eſt. Exin Fortunæ ludum libenter amplexus, tanquam vitæ reliquum dormiuiſſet, in alterum vitum mutatus, quamuis ſenex principatum iniit, rexitque poſtea pleriſque annis ciuibus ſuis gratus, & vicinis amicus. Alfonſo vero, qui ei fautor fuiſſet, & ſtipendium fecit, & cenſum dedit. deceſſit autem ex duobus filiis extra legitimum coniugium ſibi natis, minore (quod eum ciuitas ſeniori præferret) hærede inſtituto.

[* al. Rixanus.]

In Viterbio vero non parui motus fuere: ſedente namque Nicolao quinto Princiualles Gattus eius vrbis princeps, dum Roma redit, apud lacum Vicenſem ab inimicis inuaſus obtruncatus eſt. Exin ſedente Caliſto tertio, Wilhelmus eius nepos noctu domi necatus. ob quam rem ciuitas in vltionem ſollicita, dum malefactores inquiruntur, dum iſti fugiunt, illi plectuntur, magnas calamitates perpeſſa eſt.

CAPVT LIIII.

DE VRBE ROMA, ET APVD EAM PONTIFICIBVS EVGENIO, Nicolao V. Calixto III. aliisque viris celebribus.

VRbis Romæ iam tandem nobis ſeſe res offerunt : quibus ſuam narrationem petentibus, ſeruato breuitatis inſtituto ſatisfacere pergimus. hic Ioannes Vitellicus Alexandrinus patriarcha, & cardinalis, & legatus, & patrimonij beati Petri gubernator & ductor Apoſtolici exercitus: qui Fulginates, qui Camerinos tyrannos, qui præfectum vrbis, qui Comitem Antonium Piſcinum, * qui plures alios eccleſiæ inſultantes bello victos neci dederat, dum pontem Tyberis (quem ſancti Angeli vocant) tranſire nititur, in Etruriam copias traducturus, ab his qui molem Adriani cuſtodiebant, repente inuaſus, vulneratus, captuſque in arcem rapitur : vbi paucis poſt diebus ſiue hauſto veneno, ſiue ex vulnere vitam finiuit.

* al. Piſanum.

Prouinciam deinde ſuam ſortitus eſt Ludouicus & ipſe Cardinalis, Aquilegienſis patriarcha : iam rebus geſtis, & amicitia Pontificis late cognitus, qui pacatis in Vrbe rebus Eugenio reditum præparauit. Comprehenderant Romani Eugenium, ac libertatem aſſerentes, apud ſanctam Mariam in Tranſtyberina regione cuſtodiebant : eumque cum deceptis cuſtodibus per Tyberim nauigio fugeret, iaculis ac ſagittis petierant. Fremebat enim populus, cum externus miles infeſtis armis Romanos vaſtaret agros, homines atque armenta ſurripiens. Sed cum pluribus annis Eugenius abfuiſſet, intellexerant & opulenti ciues & inopes, Romam ſine Pontificis curia, non tam Vrbem quam vaſtam ac deſertam ſpeluncam videri : quibus ex rebus miſſis ad eum legatis, vt in vrbem ſuam rediret, magnis precibus rogauere. Redit ille nono poſtquam effugerat anno : nec tam ignominioſe pulſus fuerat, quam exceptus eſt glorioſe. Fuit cum Franciſco Sfortia, & in Piceno (de quo poſtea dicemus) & in aliis locis periculoſum bellum, quod per Ludouicum Cardinalem, & Nicolaum Piceninum iam ſibi reconciliatum confecit, Alfonſo rege opem ferente. Cogitauerat Franciſcus Sfortia Tudertinam vrbem ſibi amicam (nam eius aliquando potitus, clementi ciues imperio rexerat) deinde Romam cum exercitu petere. Erant enim inter Cardinales nonnulli, qui Ludouici potentiam indignantes, Franciſcum non quaſi aduerſus Eugenium ſed contra eius conſilium inuitabant : inter quos Nicolaum Capuenſem in vrbe gratioſum ac potentem fuiſſe commemorant. Nam Eugenius per id tempus eum de ipſa re ſuſpectum Roma amouendum curauit. Sed cum auxilia Eccleſiæ propere aduenirent, Franciſcus irrito propoſito retroceſſit. Eugenius vero, qui quondam Venetis ac Florentinis ſtudioſiſſimus fuiſſet, cum illi hoſtem ſuum Franciſcum aduerſus Eccleſiam armis pecuniiſque iuuarent, & ipſe ad eorum hoſtes declinauit, Alfonſum Regem ac Mediolanenſium principem. Et Rex quidem eius ſuaſu vſque Tiburem venerat, Philippo cuius opes iam pene collapſæ videbantur, laturus opem aut in Tuſciam contra Florentinos, aut in Galliam contra Venetos profecturus. Sed Eugenius cum quatuor Cardinales creaſſet, ex quibus ſucceſſorem ſuum aſſumendum eſſe prædixerat, in lectulo ægritudinis iacens, paucis poſt diebus migrauit ad patres, & in Baſilica beati Petri apud Eugenium tertium ſepultus eſt. Prius tamen quam obiret, Germani (qui poſtquam duos de pontifice contendere animaduerterant, neutralitate quadam vtentes vtrique recuſauerant obedire) deſtinatis Romam legatis, inter quos & ego vnus eram à Friderico Imperatore miſſus, obedientiam ei iamiam morituro reſtituerunt. Ipſe vero Theodoricum Colonienſem & Iacobum Treuerenſem archiepiſcopos, quos pontificali dignitate priuauerat, mutata ſententia ad priſtinos reduxit honores. Magnus profecto & clarus pontifex fuit Eugenius : contempſit pecunias, virtutem apprime dilexit, neque ſecundis rebus intumuit, neque ſuccubuit aduerſis : neque metus triſtitiam auxit : ſedatus animus eundem ſemper eius vultum oſtendit, ſermone breui, eoque grauiſſimo vſus eſt: durus & aſper in hoſtes, propitius in fidem receptis. Ad hæc proceritas corporis, oris decor, & veneranda in ſene maieſtas : quidem fidem adhibuit, plus aliquanto credidit, & maius imperium quam par fuerat, commiſit. Huius pater cum in Ægypto negociaretur cum patre Franciſci Foſcari (de quo iam mentio facta eſt) ab Heremita, quem pariter ſciſcitandum adorti ſunt, non minus lætum vaticinium, quam ille accepit. Ille enim filium quem habebat, futurum patriæ principem, hic ſuum inter ſacerdotes ad ſummum euaſurum didicerat. Eugenio vero Gabrieli nomen in baptiſmo inditum fuit, qui cum adoleuiſſet, conditis * parentibus, Euangelii non ſurdus auditor, patrimonium

Eugenius [illegible]

* al. defunctis.

quod ab illis non tenue acceperat, inter Chriſti pauperes erogauit. Exin Antonio Corario comite eiuſdem feruoris adoleſcente, religionem intrauit: in qua ſumma cum laude verſatus tam diu cum illo vixit, donec Angelus Corario Gregorius tertiuſdecimus appellatus, ſedem Petri ſortitus, cum alter ab altero ſeparari non poſſet, ambos ad ſe vocans Senenſi eum, Bononienſi Antonium præfecit eccleſiæ. Nec diu moratus, vtrunque cardinalatus honore dignatus eſt: in quo ambo claruerunt. Sed hic ſummum pontificatum adeptus, magis enituit: qui & ſi oriente ſchiſmate in principio ſui pontificatus vſque ad obitum cum Baſilienſibus contenderit, coronato tamen Sigiſmundo Cæſare Græcorum & Armeniorum peracta cum Eccleſia Latina vnione, ciuitatibus Eccleſiæ quas amiſerat recuperatis, tyrannis per circuitum deletis, contumacia Romanorum edomita, victor inclitus hominem exuit. Hic me, quamuis aliquando aduerſus eum exiſtimans Deo ſacrificium facere cum Baſilienſibus ſenſiſſem * (nam meo tempore tota nutabat Eccleſia) venientem ad ſe benigne recepit, inter ſecretarios collocauit, & apoſtolici ſubdiaconatus honore donauit, Eccleſiam quoque Tergeſtinam paucis diebus antequam moreretur, cum falſo rumore vacantem audiſſet, multis illam petentibus, mihi vni ex omnibus deſtinauit, quod poſtea ſucceſſor eius impleuit.

* vide and. epiſt. 25.

Nicolaus V. pp.

Nicolaus quintus natione Tuſcus ex oppido Sarzana, patre medico, Theologica doctrina illuſtris, & omni ferme ſcientiarum genere inſignis, poſt Eugenium in Petri cathedra ſuffectus eſt: qui paucis ante menſibus Cardinalatum ab eo, cum felicem apud Germanos legationem obiiſſet, nec diu prius epiſcopatum Bononienſem acceperat. Hic vrbem Romam multis ac maximis ædificiis mirum in modum exornauit: cuius opera ſi compleri potuiſſent, nulli veterum Imperatorum magnificentia ceſſura videbantur: ſed iacent adhuc ædificia interrupta, ruinæq; murorum ingentes. Schiſma quod apud Sabaudienſes adhuc in eccleſia vigebat, exploſit: Amadeum papatui renunciantem in gratiam recepit, Cardinalatus honorem & in paterno dominio legationem reliquit. Cardinalibus aliquot ab eo creatis dignitatem dimiſit: Romanos longa pace ditauit, Iubileum feliciter geſſit, niſi quod in ponte ſancti Angeli ex concurſione populorum improuide facta ducentos circiter homines aut conculcatos aut in flumine eiectos periiſſe conſtat. Bernardinum Senenſem ordinis Minorum profeſſorem, qui paulo ante obierat, in numerum Sanctorum retulit: Fridericum tertium Imperatorem & Leonoram Auguſtam matrimonio iunxit, ac de more inunctos coronauit, eorum familias abunde & multa cum lauticia paſcens. bis cardinales creauit: & primo quidem vnum tantum Antonium natione Maioricenſem ad titulum ſancti Chryſogoni, quem ſibi philoſophiæ ſtudiis & arcanorum ſacræ Theologiæ cognitione ex omnibus parem eligeret. Secundo ſex creauit, aut doctrina percelebres; aut generis claritate inſignes, inter quos & germanum ſuum Philippum ſanctæ Suſannæ Cardinalem aſſumpſit, placidis moribus & incorruptæ fidei virum. Libros ex tota Græcia perquiſitos ad ſe iuſſit afferri, & in Latinam conuerti linguam curauit, magna præmia translatoribus præbens. acceptiſſimi ei fuerunt in transferendis operibus Georgius Trapezuntius, Laurentius Valla, Petrus Candidus December, & Gregorius Caſtellanus, item Demetrius natione Græcus, qui ſoluta oratione vtentes, cum Pontificis aures mirifice oblectarent, nihil ex eo quod peterent non abſtulerunt. In Homeri vero poemate quod ab Heroico carmine latinum fieri magnopere cupiebat, cum plurimi morem ei gerere conarentur, vnus tantum inuentus eſt, qui acri eius iudicio ſatisfaceret. Oratius Romanus, qui ſcribatum apoſtolicum ea de re conſecutus magniſque pollicitationibus illectus, Illiadem aggreſſus, nonnullos ex ea libros latinos fecit, dignos quos noſtra miraretur, priſca non imploraſſet ætas. Nicolaus quoque Perotus, Polibio è Græcis commode atq; ornate ad nos traducto, Ioannes Tortellius Aretinus libro de Orthographia peritiſſime conſcripto; Albertus Florentinus conditis de Architectura egregiis voluminibus; aliiq; pene innumerabiles noua cudentes opera, eius Pontificis gratiam meruere. Adeo. n. ingenia excitauit fouitque Nicolaus, vt vix æuum inueniri poſſit, quo magis humanitatis & eloquentiæ cæterarumque bonarum artium ſtudia, quam ſuo tempore floruerint. Illud certe nemo negauerit, tot ei a doctiſſimis viris inſcripta eſſe volumina, quot neque ſuorum prædeceſſorum neque Imperatorum cuiuſpiam nomini dicata comperimus. Vnum tamen à doctis ab eo neglectum miramur, Blondum Flauium Foroliuienſem; qui res à declinatione Romani imperii vſque ad ætatem noſtram toto orbe patratas mirabili ordine in tres d geſſit decadas, Romam deſcribendo inſtaurauit, Italiam illuſtrauit, deinde triumphantem Vrbem ſcribere adorſus, omnem nobis

vetuſta-

vetuſtatem aperuit. Sed ita fuerunt hominum mores, pertato quemquam extollit Pontifex, quem præceſſor amauit. Cæterum Nicolaus & veteribus & nouis codicibus ornatiſſimam Bibliothecam inſtruxit, in qua circiter tria millia librorum volumina condidit. Sacrarium apoſtolicum vaſis aureis atque argenteis, ſacerdotalium indumentis mirifice decorauit: altaris ornamenta, aulea quoq; ex auro contexta mirandi operis coemit, ſupellectilem toto palatio neceſſariam magnificentiſſime comparatam duplicauit triplicauitque legationibus quas publice audiuit, ita reſpondit, vt dubium eſſet, ſapientiam eius aut eloquentiam magis admirere. Si quos eſſe in Vrbe peregrinos exiſtimatione dignos accepit, confeſtim eos miſſis xeniis honorauit: nobiles domo ſua extorres, qui ad ſe venerant, benigne confouit: pauperib. Chriſti largas eleemoſynas dedit: religioſis mendicantibus nihil ad neceſſitatem deeſſe ſuſtinuit. In Eccleſias vrbis plurima dona contulit. In patrimonio beati Petri plurimas ac munitiſſimas arces oportunis locis erexit. Huius tamen tam admirabilis tam expetendi Pontificis vitæ non defuerunt inſidiatores: Stephanus enim Romanus familia Porcaria, tenui cenſu eques, res nouas ſæpe in Vrbe molitus, ac propterea Bononiæ relegatus, clam inde excedens magnis itineribus Romam rediit, conuocatiſque mox amicis mentem ſuam expoſuit: *Turpe eſſe* dictitans, *eam Vrbem quæ totum ſibi ſubiecerit, orbem, nunc ſacerdotum imperio ſubiacere, quos rectius fœminas quam viros quis appellauerit. Veniſſe ſe paratum patria iugum excutere. rem factu facilem, ſi viri fuerint: Nicolaum Pontificem celebri Epiphaniarum die in æde beati Pauli * ſacra facturum, haud magno negocio comprehēdi poſſe: populum libertatis amore, quam proclamari audierit, mox opem audentibus daturum.*

* al. Petri.

Ad colligandum autem præſulem, cathenam auream ſecum attulit, à ſe iam pridem paratam, quam congregatis oſtendit. Neque enim mox occidendum præſulem ex vſu eſſe dicebat: ſed obſeruandum, donec arcem ſancti Angeli per eum recuperaret: atque (vt erat homo facundus) facile in ſuam ſententiam congregatos traxit: atque eo facilius, quod inopes ære alieno grauatos, & ob patrata ſcelera iudicium formidantes ad ſe vocauerat, quibus nihil erat in pace ſperandum. Sed præſenſit inſidias Nicolaus, miſſiſque militibus comprehendi hominem iuſſit. Illi eum iam animo fractum, & apud ſororem in arca latentem inuenerunt. Complices eius in domo qua conuenerant, expugnati captique ſunt: è quibus vnus Baptiſta Sciarra manu promptus, & animo intrepido, per medias Pontificis cohortes viam gladio ſibi aperiens effugit. Stephanus in arce ſancti Angeli, alii in capitolio ſuſpenſi vitam finiere: atque ita Pontifex Maximus ingenti periculo liberatus, Romanæ ſedis dignitatem imperiumque ſeruauit. felix pontifex, & omnium iudicio beatiſſimus niſi * eo ſedente Turci (vt ante diximus) Conſtantinopolim expugnaſſent, Chriſtianorum deſidiæ atque ignauiæ memorabile perpetuum.

* vide auctorum epiſt. 161.

Acceſſit & aliud, quod non parum eius gloriam imminuit. Nam cum pacis Italiæ, quæ tum vehementer ferro vaſtabatur & igne, ipſe reparator & arbiter concordi partium voto delectus eſſet, dum diem ex die in deliberationem ducit, ſuſpectus eſſe Frācіſco Sfortiæ iam Mediolanenſium principi ac Venetis cœpit: tanquam eam ſententiam promere nollet, quæ aliis pacem, Eccleſię bellum allatura videretur. ob quam rem intercedente Simoneto Monacho * ordinis Heremitarum ſancti Auguſtini profeſſore, obſcuri antea nominis & prorſus ignoti, ſed vitæ integritate probato, Veneti cum Franciſco Duce conuenientes inter ſe concordiæ leges dixere: præſtituta die, intra quam bello ſocii pacem ratam haberent.

* vid. auctoru epiſt. 172.

Viſum eſt id omnibus monſtri ſimile, humilem & incognitum monachum Italiam pacauiſſe. Sed recuſante Alfonſo pacem (quæ ſibi inſcio dicta erat) vanam eſſe Nicolaus, quæ de ſe habita fuerat, ſuſpitionem oſtendit: miſſo ad Alfonſum legato Dominico ſanctæ crucis Cardinali, prudentia ſingulari & vitę integritate conſpicuo. Qui cum Caietam, deinde Neapolim perueniſſet, interuenientibus Venetorum & aliarum partium legatis, differentiiſque omnibus tanquam ex integro diſcuſſis, Alfonſo Regi non ſolum pacem ſuaſit, ſed fœdus in annos quinque & viginti inter omnes Italiæ potentatus percuſſit: cuius Romanus Pontifex & conſeruator & iudex dictus eſt, Sed cum doloribus arthriticis per omnem ferme pontificatum ſuum Nicolaus vehementer laborans, indies magis ac magis opprimeretur, nec iam amplius mortalem pollutumque comitatum candidior anima dignaretur, è vita deceſſit. Ab eo, quæ mihi pontifex Eugenius munera crediderat, non ſolum confirmata ſunt, ſed amplius pontificalis dignitas adiecta: Tergeſtinaque primum Eccleſia, deinde Senenſis commiſſa.

Caliſtus pp. III.

Calixtus tertius poſt eum beati Petri cathedram obtinuit, natione Hiſpanus, ex regno Valentiæ nobili genere natus, vnus omnium qui ſuo tempore ſcientiam iuris profiterentur, eminentiſſimus: & qui conſilium regis Alfonſi (in quo multis annis præſiderat) illuſque artes ac cautiones præ ſe ferret. Is vt primum Pontificatus apicem adeptus eſt, mox animum ad delendam Turcorum & legem & gentem conuertit, votoque vouit: ad eam rem ſolennes miſit in Germaniam, in Galliam, in Hungariam, in Orientem legatos, primarios S. Romanæ Eccleſiæ Cardinales: è quibus nullus adhuc rediit: Alanum tamen cardinalem ſanctæ Braxedis, magno ingenio virum, & animo ſecuro & potenti propediem è Gallia reuerſurum putant. Naualia (quod antea inauditum fuerat) Romæ conſtituit: triremes quas plures ad ripam Tiberis in ciuitate Leonia parauit, & in Turcos miſit. Comitem Iacobum Picininum Senenſibus (vt dictum eſt) armis inſultantem, in ſſo milite ſuo repreſſit. Regi Alfonſo quærenti ex eo, quo pacto inuicem victuri eſſent? *regna ſua*, *reſpondit*, *ipſe regat*, *mihi ſummi Apoſtolatus gubernationem relinquat*. Veras eorum multis de rebus diſſenſiones, magna pars Italiæ ſimultates confictas eſſe credidit: qui fidem de tete contentioni, alii Calixtum, alii Alfonſum, alii vtrumque accuſauere. Quorum alter Regem, ſub quo natus eſſet, alter ſuum ſacerdotem, cui tanquam vicario Dei parēdum eſt, ferre nō poſſet. Bis cardinales à Calixto creati ſunt, primo tres, ex quibus duo nepotes eius fuere: quorum & ſi fuit ætas aliquanto minor, quam tanta dignitas videretur expoſcere, doctrina tamen & circumſpectio, & morum ſuauitas id honoris haud iniuria conſecuta cenſetur. Tertius fuit Iacobus de Portugalia, regio ſanguine natus: in quo ea modeſtia, ea grauitas, id acumen ingenii, id ſtudium literarum, is amor virtutis emicuit, vt quamuis iuuenis adhuc, tardius tamen opinione omnium ad eam dignitatem aſcenderit. Secundo loco ſex aſſumpti ſunt, haud profecto indigniſſime vnum * demas) tanto munere: meo tamen iudicio nulli dignius id honoris obuenit, quam Ioanni epiſcopo Zamorenſi, ciuilis ſapientiæ cognitione ſublimi: qui vno de quadraginta annis Romanam ſecutus curiam, per omnia ferme officia caſtus innoxius tranſierat: Cancellariam vero quę à tempore Nicolai vacauerat, Calixtus nepoti ſuo ſancti Nicolai in carcere Tulliano cardinali ac Marchiæ legato commiſit. Germanum eius Petrum Borgiam egregia ſpecie atq; indole iuuenem, Eccleſiaſticæ militiæ ducem præfecit: exin præfecturam vrbis ei commiſit, Ludouico Cardinali ſanctorum quatuor Coronatorum, & ipſi quoque nepoti, legationem Bononienſem demandauit. Vincentium natione Hiſpanum, & Oſmundum Anglicum, miraculorum fama illuſtres, inter Sanctos redegit. Legatos in Scythiam, & Perſidem, in Æthiopam miſit, qui Chriſtianos per orientem in fide continerent, & aduerſus religionis hoſtes armarent. Scanderbechio in Albania, multiſq; aliis per Græciam Turcorum bello laborantibus, pecuniaria ſubſidia largitus eſt. Transfigurationis Dominicæ feſtum inſtituit, & celebrari publice iuſſit. Aſſumptionem ſuam, priuſquam pontifex maximus eligeretur, pluribus annis prædixit. cladem quoq;, quam Turci apud Albam in Hungaria ſuſtinuere, antequam fieret, vaticinatus eſt. Nunc quoq; de futuris multa & magna promittit: quæ diuina pietas non abnuat velim.

* vide huc auct. epiſt. 188.

Mortuo Ioanne comite Taliacotio, qui è proſapia Vrſinorum fuit, cum maſcula ei ſoboles nulla eſſet, Vrſini hæreditatem eius propinquitatis iure ad ſe traxerunt. Id ægre tulit comes Euerſus, cuius filio nupta eſſet vnica Ioannis filia: ventum eſt ad arma: Columnenſes Comiti Euerſo auxilium præbuere. deinde hortante pontifice Proſper Cardinalis, Martini quinti Romani quondam ſapientiſſimi & feliciſſimi Papæ nepos, eius gentis honoratiſſimus, & literarum ſtudio late clarus, cognitionem ſuam bello ſubtraxit. Inter Vrſinos & Euerſum vſque hodie impacatæ durant inimicitiæ. * Latinus ſanctorum Ioannis & Pauli Cardinalis, illuſtris Vrſinorum familiæ princeps, dexterrimo vir ingenio, iuris ſcientia, & animo qui alta curet, parua deſpiciat, inſignis ex Vrbe profectus ad oppida ſua conceſſit, tanquam Romæ non ſe ſatis tutum exiſtimaret: ſiue Comitis inſidias veritus, ſiue Pontificis indignatione commotus: nec reuocatus in hanc vſque diem reuerti voluit. Calixto inter omnes Cardinales duo ad hoc vſque tempus in primis auditi atque accepti fuerunt: Wilhelmus Rothomagenſis, amœno ingenio, & affinitate * ſanguinis clarus, ac Petrus ſancti Marci Eugenii quarti nepos, patricia apud Veneros gente natus, & induſtria potens: ſiue quod eorum conſiliis multum ineſſe crederet, ſiue quod alterum Franciæ regnum, alterum Venetorum Rempublicam ducere poſſe arbitratus eſt. Symonem Romanum, philoſophiæ ſtudiis & arte medica excellentem, adeo dilexit, vt fratrem eius Iacobum Epiſcopum Ferretanum, quanquam virtute præſtan-

* vide auct. epiſt. 176. 294.

* al. origine.

præſtantem, ſua potiſſimum conſideratione rubeo galero donauerit. In audiendis legationibus priuatorumque hominum cauſſis, anteceſſorum ſuorum facilitatem longe ſuperauit, epiſtolas & Regibus & amicis per ſe ipſum dictauit. In ſignandis ſupplicationibus libens & hilaris tempus abſumpſit: de iure interrogatus percupide reſpondit, leges & canones iam ei fuerunt in promptu, quam ſi heri aut nudiuſtertius ſcholam iuris primum exiuiſſet, nihil enim memoria ſua excidit, quod retinendum exiſtimauit. Cæterum nulla facultas ei iuris cognitione potior viſa eſt: in qua ipſe ita excelluit, vt ſuorum prædeceſſorum, qui ſibi poſſit æquari, vix vnus aut alter inueniatur. Hic poſtquam ordini Cardinalium me inſcripſit, Varmienſem quoque Eccleſiam * ad mare Balticum inter Sarmathas *vide Au- ſitam poſtulantibus canonicis commendauit: cuius poſſeſſionem, frementibus ea in re- ctor epiſt. gione crudelibus & atrociſſimis bellis, nondum aſſequi potui. 271 280. 281. 283. 296. 315. 326. 332.

CAP. LV.

DE VMBRIA, ET PICENO.

IN Vmbria, quæ hoc tempore ſub Ducatu Spoletano continetur, paucæ ciuitates inteſtinis ſeditionibus caruerunt. Nurſia, Quinti Sertorij quondam patria, Guelfarum partium inſidiis ſæpius agitata, vix tandem reſpirare potuit. Narnia, quam ſulphureo gurgite candidus amnis circuit, ancipiti vix adeunda iugo, * Gibellinorum factione depreſ- * *Horat.* ſa, Guelforum conſilio ducta quieſcit, non Amerinis, non Reatinis, non Fulginatibus, non Ortanis, non ipſis denique Spoletanis ſuæ calamitates defuerunt. Sed Aſiſina ciuitas omnium miſerior inuenta eſt: quæ dummodo Brachianam: modo Sfortianam factionem admitteret: & nunc partem, quæ ſuperior, modo alteram, quæ inferior eſt, expellit, * eo * *al. amplectitur, ſe* deducta eſt, vt iam ciues vniuerſi non ſolum inferiores, ſed nulli potius vrbe iam pene de- *procellis* ſerta diei poſſint. *fortuna*

Picentium regionem (quam noſtra ætas Marchiam vocat) Franciſcus Sfortia Vice- *quatiendam pro-* comes Eugenio quarto Pontifice maximo tum rebus Baſilienſibus occupato, ac non ſo- *ſtitueret.* lum Philippi Mariæ, ſed Alfonſi quoque Regis inimicitiis implicito, vna quodammo- *Marchia.* do excurſione ademit: nonnulliſque poſt annis continuata poſſeſſione retinuit. Interim captus amore puellæ, quæ inter virgines coniugi ſuæ ſeruiebat, & ſibi multarum moleſtiarum & illi necis cauſa fuit. Perpetua ea vocata eſt, apud Nouarienſes honeſtis parentibus orta, forma egegia, & ingenuis moribus: niſi potentis domini decepta blanditiis, virginitatem cum adulterio permutaſſet. Hæc cum iam paulatim intumeſceret vterus, ad tegendum facinus quæſito, qui eam duceret, viro deſpondetur. Conſtituta nuptiarum die vocatis amicis, apparato grandi conuiuio, ſponſus in oppido, quod à Franciſci curia non longe inhabitabat, lætus aduentum nouæ nuptæ præſtolabatur, ducitur illa multiſque omitata nobilibus. Sed ingreſſa oppidum, cum deſcendere in domo ſponſi crederetur, iuſſa vlterius pergere, in arcem rapta eſt: nec vlterius infelici viro videndæ ſponſæ copia fuit. Quod cũ Blanca Franciſci coniunx cordatiſſima mulier cognouiſſet; nunq̃ deinde quieuit, dimiſſis percuſſoribus puellam quamuis diligẽter cuſtoditam interfecit. Franciſcus quamuis ea re valde commotus, vxoris tamen iuſto dolori cenſuit ignoſcendum. Exin pontifex Eugenius iam Philippo Regique conciliatus, Nicolaum Piccininum cum exercitu aduerſus Franciſcum miſit, Regemque vt iter in Marchiam duceret, adhortatus eſt, annuit Alfonſus, delectuque militum habito cum florentiſſimis equitum peditumque copiis in Picenum peruenit. Iunctiſque apud Biſium cum Piccinino caſtris, eoque totius exercitus duce conſtituto, conterritos oppidanos in deditionem Eccleſiæ compulit, quorum exemplum & ſancti Seuerini incolæ ſecuti, claues portarum miſere. Quæ cum Franciſcus accepiſſet, copiis ſuis per munitiora prouinciæ oppida diſtributis, protrahere bellum è re ſua arbitratus eſt. Exin cum Petrus Brunorus vnus è copiarum ſuarum ductoribus cum octingentis equitibus ad Regem tranſiſſet; Maceratenſes vero ac Colenrinates deditionem Eccleſiæ feciſſent: conſentientibus Venetis ac Florentinis redire ſe in gratiam Philippi ducis Mediolani, vt Regis impetum euaderet, amicis interpoſitis ſimulauit. Credidit Philippus: literiſque ac nunciis vti copias in regnum reduceret, Alfonſum fruſtra rogauit. Turpe enim Regi videbatur, inuito Eugenio rem infectam relinqui, perſeuerauit igitur, atque acrius inſtans Cingulum oppidum in deditionem Eccleſiæ recepit: caſtrum planum vi captum militi diripiendum dedit: nec territus eſt, quamuis Philippus ea re commotus pacem cum Venetis ac Florentinis feciſſet. Sed Aeſim cum exercitu petens, Troilum copiarum ducem, cui Franciſcus maxime fidebat

(nam & multos annos in equitatu ſuo primos ordines duxerat, & ſororem eius in vxorem acceperat) tradita ciuitate ſeſe dedentem, in comitatum ſuum recepit: deinde Roccham Contratam, cum defendēte Ruberto Franciſci nepote pluribus diebus fruſtra oppugnaſſe, ad Metaurum amnem ſupra Fortunæ Fanum, quo ſe Franciſcus cum reliquo equitatu receperat, continuato itinere duxit. Ibi ad Alfonſum tubicen quidam à Franciſco in caſtra venit, impetrataque è Rege pro ſui ordinis more liberius loquendi venia, multa nefaria in Nicolaum præſentem Franciſci nomine probra congeſſit; *proditorem* ac *perfidum* appel'ans, Regemque admonens, *Ne illi ſe credat, cui fallere potiſſimum ſit.* Poſtremo Nicolaum Franciſci verbis ad duellum prouocauit. In quo duces ipſi, eorumque copiæ de gloria, de dignitate certarent: appariturum quidam vno prælio ducum ſimul atque equitum virtutem; ſimul à Rege petiit, vt æquus ſpectator pugnæ adeſſet. Nicolaus iam inde ab initio ea audiens, commotus haud leuioribus conuiciis in Franciſcum abſentem coniectis; fidem ſuam multis exemplis comprobans, *ægre ſibi eſſe* reſpondit: *corpus ſuum vulnere in ceruice recepto debilitatum fuiſſe: oſtenſurum ſe ſingulari certamine vter eorum proditionis infamia cenſendus eſſet, niſi hanc fortuna ſibi facultatem abſtuliſſet: oblatam tamen pugnandi cum exercitibus conditionem læto ſe animo, cum bona Regis venia, accipere: poſtero die cum copiis ſuis ſub ipſam vrbem Fanum patenti campo futurum.* Quod cum à ſe poſtulare Nicolaum decoris tuendi cauſa Rex animaduerteret, vtriuſque partis ſecuritati ſeſe conſulturum recepit. Sed cum dicta die Nicolaus in campum cum ſuis proceſſiſſet, atque inſultans vrbis mœnibus vſque ad portas cucurriſſet: Rex vero procul inde ad mille paſſus cum exercitu conſediſſet, liberum vtrique parti præſtaturus campum. Franciſcus ſiue Regi parum fidens, ſiue gloriam ſuam (de qua per id tempus haud dubie iactabatur) in diſcrimen adducere veritus, intra vrbem ſuos continuit. Magna inter Franciſcum & Nicolaum non æmulatio modo viguit ob rei militaris gloriam, cuius p[illegible]m s partes ſibi vterque arrogabat: verum & ſimultas ingens ob veteres inim citias, quæ olim nter Brachium & Sfortiam fuerant. Quorum alter Franciſco pater, al er Nicolao mag ſter ac dux fuerat: atque idcirco non tantum hoſtes, ſed vt inimici in·er ſe bellum gerebant: nec ſub vno eodemque principe vt militarent, adduci poterant. N colaus ex corporis breuitate Picinini nomen (quod Italica lingua paruum ſonat) accepit: ſed quanto mediocritate ſtatura eius inferior, tanto animi magnitudo ſuperior, pauca ei verba fu[illegible]r[illegible]nt, atq; parum compta: ſed quæ multarum ac magnarum rerum ſententiam comprehenderent. In milites ſuos indulgens, in amicos liberalis, in hoſtes durus & aſper, dimicandi cupidus, quietis impatiens, gloriæ auidus, & in periculis obeundis promptus ac ſecurus, prælium ex occaſione protinus ſumpſit, hoſtem celeritate præuenit, excurſione fatigauit: leuis a maturæ equite magis quam pedite vtebatur, fortes atque aſperos milites amau t, hoſtium numero deterreri non potuit. Quibus rebus cum plurimos & in Gallia Ciſalpina, & in reliqua Italia triumphos ex hoſte duxiſſet; haud dubie rerum geſtarum magnitudine & gloria magiſtro ſuo Brachio maior euaſit. Franciſcus autem honeſto corpore fuit, & quod mediocritatem non parum excederet, amplo pectore, robuſtis membris & apte diſpoſitis, facie grata, iucundis oculis, caluicie venerabilis, facundia copioſus, ingenio peracri, animo rerum magnarum cupido, ſolers in adminiſtrandis rebus, in laboribus perferendis infatigabilis, in occaſionibus proſpiciendis acutus & ſagax, in hoſtibus fallendis verſutus & vafer, in præſagiendis euitandiſque dolis ac hoſtium conſiliis præuertendis cautus atque prouidus. Raro niſi ex deſtinato conflixit, hoſtem ſæpius obſidendo quam decertando confregit. Peditatum magno in precio habuit. Argento atque auro cultos eſſe milites voluit: in exequendis conſiliis celer ac perſeuerans: in omni re nouanda præſentia animi, laborum tollerantia, vſu, exercitatione, conſilio mirifice inſtructus: quibus artibus breui adeo magnus effectus eſt, vt vnus ex omnibus copiarum ducibus inuentus ſit qui cum Nicolao de rei militaris principatu concertare poſſit. Nam cum ſcientia rei militaris atq; auctoritate pares viderentur, diu dubium fuit, vter alteri anteponendus eſſet. Sed hanc litem fugatus paulo poſt Nicolai exercitus, & ingens victoriarum Franciſci curſus, & Mediolanenſium fortuna in eum pleno cornu translata, prorſus diremit. Cæterum Fani expugnationem cum Rex difficillimam intelligeret, non Franciſci ſolum magni & peritiſſimi ducis præſentia defenſi; verumetiam quod vrbs mari adiacens claudi, ne commeatus inferrent, haud quaquam potuit, inde abiens in Firmanum duxit. Quo in loco cum Alexander Franciſci frater eruptione facta poſtremum agmen eius inuaderet, conuerſus in eum ſignis hoſtem intra vrbem repulit, atroci pugna pro muris facta, & antemurali quod pro vallo ſtabat, vi capto. Deinde ad turrim palmarum compoſito agmine peruenienti Franciſci epiſtola reddita eſt nuncio intercepta, quæ

Picininus.

Troilo

Troilo ac Petro Biunoro inſcripta, inter cætera ea verba continebat · *ne amplius differente, iam tandem cogitata mutarent.* Quapropter ambos de proditione ſuſpectos armis eqniſque & omni ſuppellecti priuatos in vincula coniectos in Aragoniam miſit, & in arce Satabiæ Valentini agri cuſtodiri mandauit. Nec diu poſtea cum Temaritani deditionem feciſſent, in regnum ſuum diuertit duobus millibus equitum ad Picininum, qui ad montem aureum cum exercitu ſubſtiterat, tranſmiſſis. Sed priuſquam illi aduenirent. Piciminus repentino Franciſci aduentu inuaſus, prælio fuſus pulſuſque fuerat. Cliuus in quo caſtra poſita erant, & oppidum próximum diſſipatos fuga ſeruauit. Franciſcus ea victoria ſimul & profectione Regis elatus, Picenum vndique veluti victor percurrere & infeſtare cœpit. Rogatus ab Eugenio Alfonſus eo reuerti, eum iam ſe itineri accinxiſſet, nouis regni motibus domi retentus, Lupum Virreum, Viſinum, Carſiamque cum non paruis copiis aduerſus Sfortiam miſit. Interea Nicolaus Picininus à Philippo in Galliam reuocatus, Franciſcum filium cum parte copiarum in Piceno dimiſerat; quem Sfortias ad montem Vlinum prius pugna ſuperatum intercepit, quam Regis auxilia ei adueniſſent. Poſt hæc Ludouicus Aquilegienſis patriarcha eam prouinciam ab Eugenio ſortitus, Ioannem Vintimilium inter belli duces fama præſtantem, cum magna equitum peditumque manu a Rege miſſum, omnibus copiis ſuis præfecit. Cuius induſtria Aufidam oppidum obſidione clauſum in deditionem accepit. Erant eo tempore non paruæ Philippi copiæ apud Cingulum oppidum, contra Franciſcum miſſæ. Nam Philippus cum Franciſci reconciliationem iam tandem ſimulatam*intellexiſſet, Italianum Forlanum in rebus bellicis late cognitum, qui Pontificis partes adiuuaret, eo tranſmiſerat: cui cum patriarcha & Vintimilius per rectam viam coniungi non poſſent (nam media loca Franciſcus obtinebat) magnis itineribus per montana ad eum peruenere. Quo cognito Franciſcus e Piceno diſcedens, in Vrbinatem agrum ſeſe recepit. Patriarcha Montem Melonem obſedit atque obtinuit: deinde oppidum ſancti Angeli vi expugnans, diripiendum militi dedit. Vintimilius paulo plus ab eo in regnum ad hiberna recedens, per agrum Firmianum non procul à Monte Sancto conſtitit. Cuius aduentu conterriti oppidani, emiſſis oratoribus deditionem fecerunt: ſimiliter circnmiecta caſtella deinde ad montem altum profectus, dies aliquot ibi manſit. Interim Firmani coniuratione facta, ſpe propinqui auxilij à Franciſco defecerunt, Alexandro fratre cum magna equitatus parte in arcem compulſo: quibus & Vintimilius & Pontificis copiæ mox auxilium præbuere. Sed cum arx eiuſcemodi eſſet, vt ſola fame vinci poſſet; præmunitis vrbis partibus, ne deſcenſus ex arce fieret, Vintimilius (vti conſtituerat) in hibetna conceſſit. Sequenti anno Alfonſus Remundum Buillum, & cum eo mille equites, & totidem pedites ad Patriarcham in Picenum miſit. Qui vbi cum Iacobo Caynano in Eccleſiæ caſtra peruenit, mox Italianus Forlanus mandante Philippo Maria comprehenſus eſt, ac poſtriduo iuſſu patriarchæ apud Roccam Contratam ſecuri percuſſus. Montem fabrum deinde cepere; & aliquot Caſtella Friderico Vrbinatium principi eripuerunt. Sed cum iam duo millia equitum à Florentinis ac Venetis miſſa Franciſci exercitum auxiſſent, Philippus vero exercitu ſuo ad Caſale maius iuxta flumen Padum à Venetis pugna fuſo ac caſtris exuto copias ſuas è Piceno reuocaſſet, & amplius Eugenij ac Regis auxilia poſtulaſſet: ad quem duo millia & quingenti equites ex caſtris Eccleſiæ iubente pontifice tranſierunt; Franciſcus iam bello ſuperior, Montem Aureum & alterum ei proximum caſtellum Sigiſmundi Malateſtæ (qui iam ab eo defecerat, Eccleſiæ fortunam ſecutus) expugnauit, & eiuſdem oppidum Gradariam obſedit. Interim Rex alia Patriarchæ auxilia miſit: cum quibus in Picenum reuerſus Iacobum Caynanum proditionis ſuſpectum apud Roccham Contratam (vbi & Italianum Forlanum interfici iuſſerat) capitali ſupplicio affecerat. Exin nihil memoria dignum ab eo geſtum, donec Franciſcus Philippo reconciliatus, illius ſtipendia facturus, & iam dux contra Venetos deſignatus, ex Piceno receſſit. Nam poſtea non ſolum arx Firmana, ſed omnis ferme prouincia in eius poteſtatem facta eſt.

* al. mutilatam.

CAP. LVI.

DE ASCVLO.

IN Aſculo Ioſias nobilibus ortus parentibus admodum adoleſcens, Iohannem Franciſci Sforciæ fratrem magno animo iuuenem, & qui eam vrbem per omne belli tempus egregie defendiſſet, conſpiratione cum paucis inita incautum obtruncauit. Sed cum & ipſe tyran-

tyrannum in patria gereret, in exilium actus eſt. Ciuitas deinde ſub Eccleſia quieuit: quamuis anno ab hinc ſuperiore idem Ioſias arcem quandam naturali ſitu munitam & vrbi propinquam, cum pleriſque latronibus occupans, non paruas oras illi populo in geſſerat: quæ res ei parum proſpere ceſſit. Nam Rodericus ſancti Nicolai Cardinalis, eius prouinciæ legatus, obſidionem loco admouens, poſtquam arce potitus eſt; captum ipſum vinctumque Romam miſit.

CAP. LVII.

DE VRBINO.

IN Vrbino dux gentis Oddo, matre Columnenſi nobiliſſima natus, cum per libidinem in matronas nobiles debaccharetur, nec modum licentiæ faceret: populari tumultu interfectus eſt. Incentor nequitiæ & adoleſcentiæ ſuæ corruptor, Prothonotarius Carpenſis nobili genere ortus, ſed ingenio peſſimo; qui nuptis ac virginibus quamplurimis vim intulerat, qui per omnia ſcelera ad ſummum vitiorum peruenerat; eadem nocte cum diſcipulo ſuo necatus, inexhauſtæ libidinis pœnas dedit. Cadauer eius in forum delatum, deſecta virilia in ore mordicus tenuit. Guido pater Oddonis priusquam coniugem ex Columnenſi familia duceret, cum proles ei nulla vitilis eſſet, alius quonam pacto in gente ſua imperium propagaret, concubinam ex ſe prægnantem aſſimulauit. Eum Bernardini Cardenſis agnati ſui; præclari copiarum ducis, filium tunc forte natum ſupponi pro ſuo, nutririque iuſſit, Friderici nomine indito. Sed coniugio deinde contracto, cum filium legitimum ſuſtuliſſet, conuerſa in eum cura Fridericum adhuc puerum militiæ tradidit: in qua ille ad ætatem vſque virilem perſeuerauit. Deinde Oddone mortuo, vocatus a populo Vrbinatium factus eſt princeps. Clarus vir, & Caſtrenſibus diſciplinis apprime inſtitutus: cui nec in adminiſtrandis rebus bellicis conſilium, nec in capeſſendis periculis animus vnquam defuit: nec vero factis quam fide clarior: quæ quidem vel maxime patuit, cum bello Picenti Franciſcum Sfortiam (qui ad eum ſe receperat) fortunæ afflictam iam pene deſertum, conſtantiſſime iuuit ac fouit. Indignus profecto qui militari ludo dextrum perdiderit oculum.

CAP. LVIII.

DE ARIMINO.

APVD Ariminum Æmiliæ vrbem Sigiſmundus Malateſta ſceleribus inſignis imperium tenuit: qui cum Sfortiæ filiam matrimonio ſibi adiunxiſſet, partes eius in Picenti bello aliquamdiu ſecutus eſt. deinde ſub Eccleſia ſtipendia fecit, militauit in Gallia contra Venetos, & in Tuſcia contra Regem Aragonum: quæ res poſtea magno ſibi detrimento fuit. Nam cum de pace Italiæ apud Neapolim ageretur, Rex huius iniuriæ memor, eum qui ſibi fidem non ſeruaſſet, extra communem pacem eſſe voluit: deinde comitem Iacobum Picininum, & Fridericum Vrbinatium principem cum copiis in eum miſit: qui aliquot ei non parui nominis oppida abſtulerunt, eiuſque agrum ferro & igne vaſtarunt. Ipſe cum auxilia vndique fruſtra implorаſſet, ad extremum (quod vnum ſaluris erat remedium) Alfonſo miſſo ad eum reconciliare conſtituit: cuius nondum preces exauditæ ſunt, quamuis ſpem concordiæ Regis clementia non paruam effecit.

CAP. LIX.

DE FAVENTIA, ET AQVILA.

IN Faventia mortuo Guidone Antonio (cuius multa in rebus bellicis clara facinora referuntur) principatum frater eius Neſtor * arripuit, & ipſe in armis latem cognitus, qui
* al. Hector.
Florentinis contra Regem militans, haud alia ratione quam Sigiſmundus ab Alfonſo declaratus hoſtis, extra communem pacem factus eſt.

Fabuenenſes qui dudum tyrannide oppreſſi, necatis tandem quindecim ex familia quæ principatum inuaſerat, fugientibus reliquis ad Eccleſiæ imperium redierant, multiſque poſt annis in pace quieuerant, hoc anno de rebellione tentatos, ſeu conſentientes, ſeu ſuſpectos ciues aliquos in vincula adiecere. Exin tormentis ac quæſtionibus prodito & expreſſo crimine, vltimo ſupplicio affecerunt.

In Aquila Marſorum vrbe, apud quam memoria noſtra Brachius Peruſinus dux

belli formidatiſſimus, dum per anni temporis obſidionem tenuiſſent, Martini quinti Pont. Maxim. ac feliciſſimi armis victus interiit. Diuus Bernardinus Senenſis, poſtquam Italiam omnem Chriſti nomen prædicando peragraſſet, vitæ curſum peregit, eo *D. Bernardinus.* in loco ſepultus clarere miraculis affirmatur. Fuit autem Bernardino clara inter Senenſes origo: nec vera eſt aſſertio eorum, qui patriam illi Maſſam fuiſſe tradunt, quamuis pueritiæ ſuæ ibidem nonnulla rudimenta peregerit, cum eſſet mater eius Maſſana: cæterum pater ac maiores ſui longa ſerie inter nobiles Senenſes habiti ſunt: vbi & ipſe natus, & maiori ex parte educatus cum adoleuiſſet, iuri pontificio ediſcendo operam dedit. Sed cum ſepultis parentibus fallaces huius mundi blandicias, & inania eius eſſe promiſſa animaduertiſſet; diſtributa inter Chriſti pauperes ſubſtantia, diui Franciſci religionem ingreſſus, traditam ſibi regulam exactiſſime obſeruauit: declinanſque maiores conuentus, eorum ductor ac magiſter effectus eſt, qui fratres Obſeruantes appellantur. Maximum autem ei ſtudium in edocendis populis fuit: qui cum eſſet facundia copioſus, & doctrina inſignis, incredibili omnium attentione audiebatur, & quaſi alter Paulus eſſet, vas electionis, in admiratione ac reuerentia habitus. Tres eum populi ſibi pontificem elegerunt: Vrbinates, Ferrarienſes, Senenſes. Sed non fuit ei conſilium linguam, quæ toti poſſet Italiæ conſulere, vnam intra vrbem concludere.

CAP. LX.

DE REGNO NEAPOLITANO.

REGNVM iam Neapolitanum ingreſſi, ad felices Alfonſi mirabileſque rerum curſus ſtylum conuertimus. Poſt bellum nauale quod ipſe cum Genuenſibus infeliciter geſſit, tanquam cognorit Fortuna ſuum errorem, quæ tanto principi moleſta fuiſſet, nouercale odium in maternum mutauit affectum; & quæ illi aduerſiſſima fuerat, ſecundiſſima facta eſt. Nam Philippus Mediolanenſium princeps, vbi captiuum Regem ad ſe ductum, & ſe victorem longe minorem victo animaduertit, mox ex hoſte factus amicus, liberum eſſe iuſſit; ſocietateque ſecum æquis conditionibus facta, magnis muneribus donatum à ſe dimiſit. Iſabella interea coniux Renati Lotharingiæ ducis, qui cum Alfonſo de regno contendebat, & per id tempus in captiuitate Philippi Burgundiæ Ducis detinebatur, cum duobus paruis filiis Caietam venerat: eaque præſidio firmata, Neapolim ſe contulerat. Sed Petrus Arrago frater Alfonſi, qui ex bello nauali cum paucis triremibus euaſerat, reparata in Sicilia claſſe, præter ſpem inuitatus ab altera factione Caietanorum, nocte profectus ea, Caietam obtinuit: & expulſo hoſtium præſidio, ſuum impoſuit, miſſis ad Alfonſum nauibus quæ illum ex portu Venerij adueherent. Appulit paulo poſt Caietam in eiſdem nauibus Alfonſus: deinde Capuam petijt. Quæ licet medio tempore ab Iſabella & Iacobutio Candola acriter oppugnata fuiſſet, virtute tamen Iohannis Vintimilij eius loci præfecti in fide perſtiterat. Ibi Remundus Nolanus Regulus Alfonſo reconciliatus eſt: & mox Scaphatum in inſula Sarni ſitum, caſtrumque maris in deditionem acceptum. Iſabella vbi ſe viribus Alfonſi imparem eſſe cognouit, ab Eugenio Romano Pontifice auxilium petiit: qui Ioannem Vitelliſcum patriarcham Alexandrinum cum tribus millibus equitum ac pari numero peditum ad eam miſit, profectus in agrum campanum Patriarcha aliquot caſtella vi cepit: obſediſſetque Capuam, niſi Ioannes Vintimilius octingentes equites, quos Regina ad eum tranſmiſerat, ex improuiſo inuadens fudiſſet cepiſſetque. Aggreſſus eſt tamen idem Patriarcha Ioannem Antonium principem Tarentinum ad montem Tuſculum: ac eum expugnatis vi caſtris captiuum abduxit; eaque demum lege dimiſit, *vt frater eius quingentis equitibus ſtipendia Pontifici faceret.* Gerebant Patriarcha & Iacobus Candola communi conſilio & amicis animis pro Regina bellum: ſed interuenientibus ſimultatibus, copias ſepararunt. Interea duorum menſium induciæ inter Patriarcham & Alfonſum factæ: quibus durantibus Patriarcha Iacobutio reconciliatus iunctis cum eo viribus prius opprimere Alfonſum ſtatuit, q̃ reconciliationis ad eum notitia perueniret. Erat Alfonſus apud vicum Iulianum, tribus milliaribus ab Auerſa, ſecurus in caſtris: cum ſibi nunciatum eſt, hoſtes rupto induciarum fœdere aduentare, ſibiq; minime tutum expectare impetum. Ob q̃ rem ſublatis ſignis, mox Capuam ſe recepit: non tamen abſque damno ſuorum, qui poſtremum agmen duxere. Exin cum Patriarcha Auerſam ſibi ad inhabitandum tradi ab Iſabella peteret, Iacobus impediret; rurſus inimicitiæ inter eos ſubortæ ſunt. Sed cum Tramenſes, excepta arce,

Alfon-

Alfonſum dominum appellaſſent, & arx oppugnari cœpiſſet, Patriarcha cum exercitu eo profectus obſidionem firmauit. cui & Iacobus Candola ab Iſabella rogatus, & Ioannes Antonius Vrſinus, & multi alij ſe coniunxerunt, firmata obſidione cum Ioannes Antonius haud ex animo bellum gerere crederetur, & naues regis aduentare Tranenſibus auxilio narrarentur; veritus Patriarcha ne intercluderetur, cum paruo nauigio ingreſſus mare, tanquam pecunias ab Eugenio petiturus, in Picenum adnauigauit, deinde Romam ſe contulit. Milites eius ſine duce relicti, ad Candolam ſe contulerunt. Arx deinde Alfonſo dedita eſt, & Ioannes Antonius ad eum rediit. Inter hæc Renatus è captiuitate dimiſſus, cum decem triremibus Neapolim venit: & vocato ad ſe Iacobo Candola ex eius conſilio Scaphatum petens, in deditionem accepit. Deinde in Sulmonenſem profectus cum fruſtra vrbem obſediſſet, agrum vaſtauit incendio. Nec Alfonſus interea quieſcebat: ſed Albano ac Celano agro ſubacto, ad Caſtrum vetus peruenerat, in valle Subletia ſitum: cui Renatus oblata pro militari more chirotheca prælium indixit, accepit Alfonſus, ſed quæſiuit, *ſingulari ne certamine, an collatis ſignis cum toto exercitu dimicandum eſſet: ſe ad vtrumque paratum eſſe. Cumque Renatus reſpondiſſet, vniuerſi certaminis cum toto exercitu fortunam ſe velle ſubire*, Renato renunciauit, *placere id quidem. Sed quoniam veteri more eius fuerit, qui prouocetur, diem ac locum prælij dicere, ſecum exercitu inter Acerras ac Nolam proficiſci, qui campus lata planitie vtriſque idoneus eſſet, ibique eum ad diem octauam præſtolaturum.* Hinc orta diſſenſione, cum Renatus locum in quo Alfonſus eſſet, conſtituendum diceret, prælium impeditum eſt. Alfonſus in Nolanum perrexit: Renatus in eum locum, vbi Alfonſi fuerant caſtra, duxit exercitum: atque ita ſuo ſatis honori vter factum putauit. Exin Renatus in Pelignos ducens, Caſtrum vetus ſubegit. Alfonſus in Vallem Cardinam profectus Arparium oppidum vi cepit, & Marinum Boſſam vallis dominum captiuauit, Caſertinum regulum in fidem recepit. In Lucaniam ducens, oppidum Anglum obſidione fatigatum obtinuit: Nuceriam dedentibus oppidanis accepit. Iam quindecim millia equitum in caſtris eius erant. quibus fretus abſente Renato Neapolim petens, cum Petro fratre binis caſtris vrbem obſedit, decem triremibus in portu collocatis, oppugnatur vrbs magnis viribus, nec ciues ſeipſos negligunt. Sed dum Petrus paululum à caſtris ſpeculandi gratia in littore vagatur, è Carmelitano templo caput tormento ictus repente occubuit. Vir apud omnes ordines gratioſus, ad rem militarem natus, animi magnitudine & corporis robore excellens, ad ſubeunda pericula impauidus, acer & manu promptus: cuius interitu conſternato exercitu eius diei dimiſſa eſt oppugnatio. Alfonſus vbi germani iacere truncum cadauer inſpexit, *Adhuc*, inquit, *ego te frater ſtipendia duxi, vt eſſes qui mihi tuo ſanguine, tuaque nece Regnum pacares*: recondique loculo corpus iuſſit, & in arcem maritimam deportari: cui poſt tempora nactus idonea dignum ſuo genere funus duceret. Sequentibus vero diebus cum oppugnatio repeteretur, tanta vis imbrium cecidit, vt neceſſario ab obſidione diſceſſum, & res in religionem ſit verſa. Exin Caynanum oppidum, tradente quodam milite, multis oppidanis occiſis, ab Alfonſo receptum eſt; & arx fame coacta in deditionem venit. Renatus interea ex Pelignis reuerſus Neapolim, vbi quæ acta fuerant didicit, turrim ſancti Vincentij oportune in mari ſitam ad tutelam regiæ arcis vi expugnauit: deinde arcem ipſam pluribus diebus oppugnans, dedente præfecto, cui annona prorſus deerat, in poteſtatem ſuam accepit. Alfonſus vero cum fruſtra obſeſſis auxilium ferre conatus eſſet, in Lucanos traiiciens, Salernitanos, totamque ferme prouinciam & Brutiorum multos in deditionem accepit. Iacobus autem Candola, præſtanti vir ingenio, & à literarum ſtudijs non abhorrens, atque in primis rei militaris peritus, qui ſub Bracchio ſtipendia fecerat; dum caſtellum quoddam Iacobi Laguniſſæ oppugnare nititur, catarri profluuio correptus occidit: clarus profecto regulus, & ingenti laude dignus, ſi quanta induſtria & rei bellicæ cognitio, tanta illi fides & in promiſſo conſtantia fuiſſet. Ioannes Vintimilius & ipſe per idem tempus Acerras prodentibus oppidanis, & arcem fame laborantem in poteſtatem recepit. Auerſani quoque à Renato deficientes, Alfonſum intromiſere: qui arcem apprime munitam, & forti præſidio defenſam, cum expugnare facile non poſſet; foſſatis ingentibus excluſit, & oppugnari quotidie iuſſit. Renatus ad Antonium Candolæ filium in Apuliam & profectus, cum nihil propterea ab oppugnatione arcis Auerſiæ ceſſari animaduerteret; per Candimam vallem, & deinde ab Alfonſo qui occurrerat impeditus, per tranſuerſos montes ſequente Antonio in N[illegible]lanum deſcendit: nec tamen obſeſſis apud Auerſam opem ferre præſumpſit; cum Alf[illegible]ſus in caſtris illic potentior videretur. Sed reuerſus Neapolim Antonium Ca[illegible]d[illegible]l[illegible]m [illegible]e prod[illegible]tione ſuſpectum, comprehendi & in carcerem retrudi iuſſit: quæ res magno ei detrimento f[illegible]t.

to fuit. Nam cum caſtra illius ſub vrbem poſita tumultuarentur, ducemque ſuum repo-ſcerent, Antonius dimiſſus eſt. qui contumeliam ſibi arrogatam iniquo ferens animo, mox ad Alfonſum tranſiuit, & arcem Auerſinam ſi primo ſtim menſe obſeſſam ei tradi curauit, perſuaſo per epiſtolam Xandro, qui cum patre ſuo militauerat, præfectuſque ibi præſidij erat. Deſciuit tamen paulo poſt Antonius ab Alfonſo deinde apud Beneuentum ei reconciliatus eſt, cum arce per proditionem tradita, ciues quoque conſternati in Alfonſi poteſtatem veniſſent. Quo tempore & Calathini adactis machinis ab Alfonſo expugnati ſunt, & caſtellum Padula, & ante Vrſarium caſtra poſita. Franciſcus Sfortia Renato amicus Arrianum, Troiam, Manfredoniam, Nuceriam, & alia pleraque oppida per idem tempus in Apulia obtinebat: quorum cuſtodiam Cæſari Martinengo cum non paruo equitatu commiſerat, ipſe in Piceno agens. Cæſar cum eſſet Alfonſo infeſtus, bis extra mœnia Troiæ pugnare auſus, bis ab Alfonſo acie fuſus, turpi fuga in vrbem ſe recepit. Nec multo poſt Vicarum oppidum reſiſtentibus oppidanis vi captum, præda militi permiſſa, fœminarum decus regio more ſeruatum. Alexander autem Franciſci Sforciæ frater ſub vrbem Thetini Remundum Candolam, ac Riccium, & Ioſiam cum copiis ad Alfonſum euntes, repente aggreſſus leui certamine fudit. Riccium & Ioſiam præceps fuga ſaluauit; Remundus interceptus eſt: qui cum eſſet Antonii Candolæ patruus, illum ſecundo ab Alfonſo alienauit. Venit & Ioannes Cardinalis Tarentinus in regnum aduerſus Franciſcum Aquinianum Eugenii copias ducens. Sed occurrens Alfonſus retro eum repulit. Exin rupem Vilhelmam in alto monte ſitam, caſtellis circa occupatis, fame coactam obtinuit: & paulo poſt Capream oppidum in inſula eiuſdem nominis ſitum, Tyberij quondam Cæſaris ſiue delitias, ſiue latebras dicere malis, tradentibus oppidanorum quibuſdam recepit. Nec moratus caſtra ad Neapolim poſuit, ſimulque Puteolos obſedit: qui aliquamdiu fortiter reſiſtentes, tandem rei frumentariæ inopia, defectione Regi portas aperuerunt. Turris quoque quam vocant Octatii * recepta eſt. Vrgebantur interea rei frumentariæ inopia Neapolitani: nec ſpem aliam habebant, quam vel Genuenſes mari, vel Franciſcum Sfortiam cum Antonio Candola auxilium terreſtri itinere allaturos eſſe. Anellus interea faber quidam cæmentarius, quem fames Neapoli exire compulerat ad Alfonſum profectus, ſi præmium adſit, Vrbem paruo militum periculo capi poſſe demonſtrat. Deliguntur viri fortes ducenti, qui cum Anello, eiuſque fratre per oſtenſum aquæductum nocte vrbem ingreſſi, mœnia occupent. Rex cum exercitu paratus ſignum certaminis audaciter expectat. Illi in domum quandam perueniunt, in qua vnica erat anus, & adulta cum ea virgo: mater quum exclamare cepiſſet, celeriter oppreſſa vocem emittere inhibita eſt: filia ſua ſponte conticuit. Etiam Sol exortus erat, nec amplius quam viri quadraginta ex omni numero puteum inuaſerant: qui nunciare ingreſſum Regi debuerant, ſiue negligentia, ſiue aliam ob cauſam nihil Regi ſignificarunt. Exiſtimabat Alfonſus aut cæſos eſſe qui miſſi fuerant, aut metu exire non auſos profectuſque propius vrbem, ab ea parte quæ occupanda erat, inuadit. Renatus cum ea manu, quam ad ſubitos inopinatoſque caſus parauerat, citato equo ad muros contendit: hoſteſque procul amouit. Ingens vero pauor & conſternatio eos cepit, qui e puteo euaſerant: nec regredi in puteum (ne armorum ſtrepitu proderentur) nec erumpere propter paucitatem audebant. Alfonſus vt vidit nihil à ſuis intus moueri, deſperatis rebus in caſtra rediit. Renatus tanquam periculum depuliſſet, relictis cuſtodibus, & ipſe in Regiam conceſſit. Nec mora, nuncius ad Alfonſum currens multos e puteo prodiiſſe, atque in domo tacitos ob metum latere nunciat. Iterum igitur ad mœnia ſucceditur, inſtauraturque prælium: vt erumpendi animus latentibus addatur. Interea filius eius (quam nominauimus) aniculæ, à ſtatione ſua domum veniens, pulſatis foribus aperiri ſibi expetit. Mater & qui intus erant, exanimati quid agant neſciunt. Vincit tandem ea ſententia, vt reſeratis paululum foribus, manus ei iniiciant, eumque comprehenſum tacere iubeant. Sed ille repente vt armatos vidit, trepidus refugit, hoſteſque intra vrbem eſſe vociferat, ad Renatum vero ſubito peruolat, quæque viderit refert. At qui intus erant, vno agmine raptim è domo proſiliunt; primoque impetu mœnia propinqua, vno tantum vigile ibi reperto, turrimque occupant. Renatus eo nuncio ac tumultu excitatus, ad mœnia celerrime reuerſus, impetum in hoſtes facit. Alfonſus quo ſuis animos addat, ſcalas admoueri imperat. Sed oppidani eam muri partem facile tuebantur; & qui per ſcalas in captam turrim euaderent, gra-

* al Octauii.

... orum defectu obſidebant, dum pugnatur acriter, obequitans mœnia Alfonſus, ... quendam vrbis neglectum eſſe animaduertit: eoque celeriter ſcalas admoueri iubet, murum obtinuit. Iam vero qui furtim occuparant, partim grauiter ſauciati pugnam remiſerant, partim præcipites e muro ſe dederant. Eratque Renatus eam turrim recepturus, niſi à tergo ſubito cum ingenti clamore hoſtes inuecti terrorem intuliſſent. Auxit & trepidationem oppidanorum, vnus ex Alfonſi militibus: qui per mœnia vrbem ingreſſus, conſcenſo equo, quem vacuum forte inuenit, in hoſtem acerrime inuectus, opinionem præbuit proximæ portæ captæ atque infractæ. Non tamen Renato defuit animus, ſed cohortatus, qui aderant, in hoſtes fortiter irruens, eorum impetum paululum coercuit atque repreſſit. Mox vero vt creſcente hoſtium numero, ſuos exterritos animaduertit, ſenſim referre pedem cœpit. atque ingreſſis per diui Ianuarij
Neapolis capta. portam hoſtium compluribus, in arcem regiam cum paucis ſe recepit. Tum & a fori Boarij porta, & ab diuerſis aliis muri partibus irruptio facta, atque ad prædas diſcurſum eſt: à cædibus tamen temperatum. Mox vero ingreſſo Rege & prædæ quoque finis factus. Inſignis huius anni memoria expugnatione tantæ vrbis, quæ eo modo capta eſt,
1440. quo annis antea mille per Beliſarium e Gothorum manibus erepta fuerat, quadrageſimo & quadringenteſimo ſupra milleſimum ab ortu ſaluatoris Chriſti. Is annus erat ab initio cœpti belli vnus & vigeſimus. Poſtridie duæ ingentes onerariæ naues à Genuenſibus miſſæ cum frumento applicuerunt, quæ cognita vrbis captura ſub arcem conceſſerunt, Renatumque omnium ſpe recuperandæ vrbis abiecta, inde auexerunt. Tres adhuc arces in fide Renati perſeuerabant, Capuana, Montana, Regia. Sed Capuana pactis paucorum dierum induciis, ante Renati abitum ſe dedidit: Regia aliquanto poſtea, & Montana tardius receptæ ſunt. Renatus ad Eugenium Florentiæ morantem ſeſe contulit, exin in Galliam vlteriorem abiit. Alfonſus munita Neapoli aduerſus Antonium Candolam ducens, ad Carpenonum caſtra poſuit: vbi cum facta pugnandi ab Antonio copia ineundum certamen reguli dicerent, niſi princeps adeſſet: *Ergo*, inquit Alfonſus, *qui militi animum addere conſueui, iam præſentia mea terrorem adhibebo. Abſit a noſtro ſanguine ea vecordia.* moxque galeam induit, ſignumque pugnæ dedit. Certatum eſt aliquamdiu nutante victoria. Poſtremo fuſo hoſtili exercitu Antonius ipſe captus eſt: cui erroris veniam poſtulanti, non modo ignouit Alfonſus, verum etiam oppida, quæ à patre accepta hæreditario iure poſſidebat, reliquit; cæteris captiuis perhumaniter habitis: nec quidquam ex Antonij ſuppellectile, quæ ingens erat, præter chriſtallinum calicem cepit. Poſt hæc Pelignos Marſoſque ſubegit. Manfredoniam, & Subindæ arcem in poteſtatem recepit, omneſque belli reliquias in Apulia extinxit: ac pacato vbique regno Neapolim rediens, in triumphantis morem, exultante populo magnificentiſſimis apparatibus ingreſſus eſt vrbem. Poſt hæc de pace inter Alfonſum & Eugenium actum. Ludouicus Cardinalis Aquilegienſis, & ſua virtute & Pontificis auctoritate potens, idcirco ad Regem miſſus, eam confecit, leges pacis in hunc modum dictæ: *Eugenius pontifex Alfonſum Regem Neapolitanum decernat appelletque: Ferdinando Regis filio, cui Rex poſt mortem regnum deſtinauerat, poteſtatem ſuccedendi faciat; Terracinamque regno adiiciat. Alfonſus contra Eugenii auctoritati ſe ſubiiciat: atque opituletur ad agrum Picenum, quem Sfortia occupauerat, vendicandum, ſi quando pontifex aduerſus Turcos aut Afros bellum ſuſcipiat, Rex cum claſſe adiuuet.*
*vide Aeneam epiſt. 3. *Sacerdotes regnorum ſuorum ſub Concilij prætextu Baſileam profectos reuocet * nec patiatur tres ex ſuis, qui Cardinales ſub Amedeo Sabaudienſi creati fuerant, reuertentes pro Cardinalibus ſuſcipi haberive. Matricem ciuitatem ducalem, atque Acumulum in Marſis oppida, Romanæ eccleſiæ tradat.* Traiecit deinde in Picenum Alfonſus. & quæ ſupra relata ſunt, felici curſu perrexit. Exin domum rediens cum Genuenſibus duce Raphaele Adurno ea lege pacem fecit, *vt bello ablata nemini petendi ius eſſet. Nec Regis hoſtes Genuenſis populus: nec Rex Genuenſium reciperet, illosve commeatu adiuuaret. Genuenſes Regi quotannis, dum viueret, honoris gratia pateram auream dono darent, ac Neapolim mitterent.* Poſt hæc Antonius paterna ſtirpe Gentilis, per matrem Vintimilius, qui multa in Apulis egregia facinora Alfonſi gratia feciſſet, ad fontem populi non procul a Theano, quo iuſſi erant regni principes conuenire, cum equitibus trecentis profectus, tanquam vnus ex ... purpuratis auctoritate maioribus interficere conſtituiſſet, apud Regem accuſatus, clam fugiens Cantanzarum ditionis ſuæ oppidum repetiit: extinctaſque regni lites excitare conatus, non ſolum vicinos proceres, ſed Venetos & alios Italiæ potentatus, vt in Regem ... ſe ... perent & literis &, nuncijs inuitauit: ſed frustra illi cuncta ſucceſſere. Nam Rex cum copiis aduerſus eum profectus, & Crotonā vrbem & omnem ei reliquum

agrum

ſgrum ademit: ipſumque in Cataneiano recluſum ad deditionem nulla conditione interueniente compulit: Iohannem vero Nuceum, qui contumaciæ Antonij ſuaſor fuetat, oppidis omnibus exutum, regno excedere iuſſit. Secuta eſt paulo poſt profectio Regis Tuſciam: de qua ſuo loco relatum eſt. Vnde reuetſus non multo tempore intetiecto Fridericum Impetatorem, & Leonoram imperatticem ex ſorore ſua neptem, ad ſe venientes t nto honore excepit, quantum referre vix oratori maximo facundia ſuppetat: donatoſque magnifice ambos à ſe remiſit. Exin quamuis pacem (vt prædictum eſt) Florentinis petentibus dediſſet, cum tamen capta Mediolanenſi vrbe a Franciſco Sfortia, Leonelli marchionis Eſtenſis interuentu cum Venetis politis inimicitiis fœdus iniſſet; alterum tamen in Tuſcia bellum geſſit, miſſo in eam expeditionem Ferdinando filio: de quo ſatis inter tes Etruſcas commemoratum eſt. Soluta eſt & pax cum Genuenſibus, capta naue, quæ de Chio inſula Genua petebat, vt poſtea referemus. Ob quam rem commota Republica Genuenſi Ioannes Philippus Fliſca gente prognatus, cum quatuordecim altiſſimis nauibus in pottum vſque Neapolitanum adnauigauit, ibi vt Regis triremes onerariaſque naues incenderet: ſed repulſus tormentis æneis inglorius abijt, nec multis poſt diebus claſſis regia ad montem Cyrceum ſex Genuenſium naues inſecuta cum homines effugiſſent, demerſit diuiti præda in eis recepta. Quibus ex rebus, quanquam de pace tota ferme Italia conueniſſet, inter Genuenſes tamen & Regem concordia fieri non potuit. Sed cum Genuenſes exules ad Regis opes confugiſſent, claſſis ei conceſſa eſt, quæ Liguſticum vexans littus, etiam vrbem ipſam (vt relatum eſt) oppugnare non dubitauit: & nunc maioribus viribus idem bellum repetitur. Fuit autem Alfonſus, cum Fridericus Imperator ad eum venit, annos circiter octo & quinquaginta natus: corpore gracili, vultu pallido, ſed aſpectu læto, naſo aquilino, & illuſtribus oculis, crine nigro, & iam albicanti, ad autes vſque protenſo, ſtatura mediocri, cibi potuſq; temperans: nec vino vſus, niſi aqua multa perdomito, literis per omnem ætatem operam dedit: Grammaticæ apprime peritus, quamuis latine petrato loqueretur: Hiſtorias omnes coluit, nec poetas aut oratores ignorauit, dialecticos nodos facile ſoluit, nihil ei abditum in Philoſophia, arcana Theologiæ perſcrutatus omnia, de præſcientia Dei, de libero hominis arbitrio, de incarnatione Verbi, de ſacramento altaris, de Trinitate, de difficillimis quæſtionibus percontanti & præſto & ſapienter occurtit. In reſponſionibus dandis quamuis breuis & circumſuſus, nunquam tamen diminutus. Sermone blandus, terſusque. Summa ei cura, ne quiſpiam ab ſe abiret, ingratas petitiones differre maluit quam negare, ſauit religioni: rem diuinam diligenter curauit. Sacerdotalia indumenta, & altaris ornamenta ea parauit, quibus comparari alia nulla queant. Sacram ac domeſticam ſuppellectilem auream & argenteam admirabilem & incredibilem compoſuit: margaritas, vniones, adamantes, cæteroſque lapides precioſos toto orbe quæſitos coemit: ſacelli in quo ſacris interſuit, & aularum quas incoluit, parietes diuitibus atque aureis pannis othauit. Veſtiuit ſeipſum nitide magis quam precioſe. Setico raro vſus aut oſtreo paludamento. Venationi magnam vitæ ſuæ partem conſecrauit: in bello ſeuerus & aſper, in pace clemens ac manſuetus, pepercit facile his qui contra ſe arma tulerant: humanum ſanguinem inuitus fudit. Scelera tamen odit, nec impune ſubditos delinquere paſſus eſt. Regnum, quod multis ante ſeculis ſpelunca larronum fuerat, adeo pacatum ſecurumque reddidit, aut quacunque iter habeas, nullus prædonum metus adſit. Legatis omnibus ad ſe venientibus ſumptus opipare præbuit. Apoſtolicis qui cardinales eſſent, obuiam extra vrbem profectus, quaſi patres honorauit. Naues inſolitæ magnitudinis fecit, & quas qui procul inſpiciat, ſublimes eſſe arces per mare vadentes arbitretur. Ædificauit pluribus in locis: ſed Neapoli ſupra quam dici poſſit, ſplendide ac magnifice arcem regiam (cui Nouo Caſtro fuit nomen) à fundamentis eiectam, iterum erexit: tum opere mirabilem inexpugnabilemque, tum ſumptu magnificentiſſimamque turribus orbiculati forma ex lapide quadrato, mirifica ſtructura atque artificio, murique craſſitudine inaudita, & ingenti arcu triumphali ex marmore candidiſſimo excitatis. Reformauit & Arcem ſancti Saluatoris in mari Exono nuncupatam, cuius inexpugnabilis ſitus ad vſum magnificentiſſimæ regiæ redactus eſt. Ampliauit & vrbis portum, obiecta in profundum maris altiſſima mole, craſſiſſimo muro, turribus munita. Salubritatem vrbi exiccatis paludibus dedit. Magnus profecto princeps, & in vtramque fortunæ partem probatus: qui inter cætera ſibi aduerſantia etiam terræmotum anno ab hinc ſecundo paſſus eſt, toto ferme regno, qualem nec noſtra nec patrum noſtrorum memoria viſum auditumve ferunt. Nam & multa regni oppida funditus corruere: inter

Terræmotus vide Author. epiſt. 207.

quæ Arrianum ita abſorptum eſt, tanquam Caſmare periſſet. Rara ciuitas abſque inſigni ruina ſupeifuit: circiter triginta millia hominum inter cadentia tecta periſſe feruntur. Neapolitanorum nobiliores ædes diſciſſæ diiectæque ſunt: nec templum in ea vrbe læſionem non ſenſit. Sed hodie iam ciuitas ferme refecta eſt, & ciuium diligentia, & Regis liberalitate. Cæterum clariſſimi Regis, qui ſeculum noſtrum veluti ſidus quoddam præfulgidum illuſtrauit, * haud ab re fuerit quam breuiſſime velut in epilogo præclara facinora percurrere, quamuis temporis à nobis recepti pleraque modum excedant: ex quibus illuſtriora huiuſcemodi ſunt. Adoleſcens mortuo Ferdinando patre Aragoniam, & quæ ab illo in Hiſpania regna ſuſcepit, cum aliquamdiu ſapienter adminiſtraſſet, adoptatus in filium à Ioanna Neapolitanorum regina, diſſuadentibus amicis expeditionem in Italiam ſuſcepit, Reginæ opem tulit. Ludouicum ducem Andegauenſem, qui regnum ſibi hæreditario iure debitum affirmabat, pluribus prælijs afflictum expulit. Reginam, quæ malo vſa conſilio ab ſe defecerat, non tam puniuit, quam coercuit. Renatum alterum regni æmulum, armis victum cedere compulit. Ioannem Vitelliſcum Alexandriæ patriarcham magnis copijs inſultantem, regno fugauit. Caietam bis cepit, ſemel acri pugna deuictam, & iterum ciuitatis parte vocante, cum defeciſſet. Neapolim, quamuis Renatus & magnus ineſſet populus, expugnauit. Ioannem fratrem Nauarræ Regem in Hiſpania laborantem, armis adiuuit. Maſſiliam inſignem Prouinciæ ciuitatem, noctu adorſus obtinuit ac diripuit. Ad inſulam Gerbini (quam veteres Lotophagiten appellauerunt) à continenti Africæ quatuor millia paſſuum diſtantem obſidione admouit. Boforum Prouinciæ Regem cum copijs aduentantem, in proximo littore victum, ex minoribus caſtris ad maiora fugere compulit: nec diu poſt ab eiſdem Barbaris tributa ſuſcepit. Ab Eugenio Pontifice maximo, qui ſibi de regno contrarius eſſet, quas tandem voluit leges pacis accepit. Franciſcum Sfortiam ex agro Piceno armis deturbauit: & in Albania & in Oriente per ſuos duces Turcis infeſtus, non parua eis damna intulit. Bis Florentinos ob res Gallicas armis afflixit. Bis eis pacem petentibus dedit. Sed maius omnibus eſt, & admiratione ſtuporeque dignius, quod prœlio nauali à Genuenſibus (vt ante diximus) ſuperatus, & in Philippi Mediolanenſium ducis captiuitatem adductus, mox liberatus, potentiſſimo regno potitus eſt; & à victoribus victor tributum accepit: & adeo erga Philippum gratus inuentus eſt, vt ab illo ſuprema voluntate hæres ſit nuncupatus. Vera Gothorum ſoboles: ex quibus deriuatum eſſe regium Hiſpaniæ ſanguinem, vnde Alfonſi origo eſt, haudquaquam ambigunt: illis & prælio vincere, & regna ſibi ſubijcere proprium fuit. Quorum veſtigia Ferdinandus imitatus, haud diſſimilem filium genuit: quando & ipſe Aragoniam, Cathaloniam, Valentiam, Siciliam: Alfonſus vero eam Italiæ partem, quæ olim magna Græcia dicta eſt, pugnando, inſtando, vincendo ſibi ſubiecit: & magiſter Italicæ pacis factus, Hiſpanicarum quoque rerum moderator & arbiter eſſe videtur.

* Auctor. epiſt. 165. Alfonſi Regis geſta.

DE

DE ADVENTV HONORABILISSIMI DVCIS SIGISMVNDI AVSTRIÆ, AD CONSTANTIAM CIVITATEM ALEMANIÆ, ANNO MCCCCLIX.

VENTVRÆ DE PERVSIO PONTANI, AD STEPHANVM DE Nardinis de Forliuio, I.V.D. ſedis Apoſtolicæ protonotarium & referendarium, Canonicum Baſilicæ principis Apoſtolorum de Vrbe, Cameræ Apoſtolicæ clericum, literarumque Apoſtolicarum ſcriptorem & abbreuiatorem,

EPISTOLA.

PATER reuerendiſſime, dum animi relaxandi gratia hanc vrbem viſerem, deambularem ſublicium pontem, qui Rheni vndis inclyti fluminis alluitur, extemplo nuncius occurrit, aduentum Sigiſmundi Auſtriæ Ducis ſignificans. Quem vt exploratum habui, illic ſum paululum de induſtria commoratus, vt ingrediendi ordinem, ſimulque Ducem ipſum plane conſpicerem: quæ vbi cuncta obſeruaui, contendi domum, & ea omnia tuæ dominationi ſignificaui: mirifice (quantum colligere potui) placuerunt iuſſiſti vt illa literis mandarem, quoniam quæ verbo perceperas, maiorem animo voluptatem, ſi ſcripta legeres, te dicebas adhibiturum, & id à me conuicio quaſi quodam efflagitaſti ſæpius: quod libens renuiſſem propter meum dicendi genus obſcurum atque abiectum. Non putabam enim vllam tua excellentia dignam poſſe conficere; veruntamen velim potius rem ipſam, quam propenſam animi voluntatem abs te accuſatum iri. Summæ igitur humanitatis erit, T.R.D. quid qualecunque eſt, ferre æquo animo. Sed maiorem profecto (vt arbitror) iocunditatem cepiſſes, ſi id oneris Nicolao tuo demandaſſes, maiore enim ille dicendi copia & elegantia ſermonis, quam ipſe reſpondiſſet, propter eius ſummam & præclaram eruditionem. Tamen quod ipſi vidimus notauimuſque, quantulacunque noſtra poterimus facultate ad te ſcribam: ſed accipe paucis: nam vereor, ſi longior fierem, ne hac mea barbarie doctas aures tuas obtundam nimis.

Vniuerſam cohortem claſſicum cum tibia anteibat, pares deinde reliqui obequitabant, leui induta armatura; credo vt expeditiores ſint, ſi foret opus, ad inſultum faciendum. Tunicas more patrio breues habebant, vix enim inguen ipſum operiebant, roſtratis calceis calcaria inhærebant connexa paululum, quibus equos concitabant. Verum illi obæſi, ceruice ardua; pedibus confodientes humum tam exacte ſuccuſſabant, vti in prælium atque in mediam aciem prodire viderentur. Medium fecerant Ducem ipſum, ante quem ingenuus miles enſem thecâ tota argentanea deferebat. Pectore quoq; geſtabat pretioſum lapillum auro circum ligatum, quem nullo mercari theſauro poſſe aiebant inſigne imperatorium. Plerique vero militari ornamento induti eum comitabantur, ſimulque etiam ferme omnes baliſtam portabant & pharetram ſagittis refertam. Poſtremum vero equi ſex ligneam arculam opertam corio curru trahebant, argento, veſtibus, & rebus aliis ad vſum plenam, vndique ramuſculis arborum cinctam: aurigæ qui eam ſequebantur cantu & clamore replebant omnia, ſpectaculum erat perquam egregium cum viri ac mulieres ipſæ è feneſtris proſpectantes, ſua lingua interrogabant: *Was volck iſt das?* hoc eſt, quinam mortales eſſent. Io etiam triumphantis more exclamantes. Demum ſplendide ab hac Repub. magnificeque, quam pro viribus potuerunt, ſuſceptus eſt. Quod ſi Reuerendiſſime domine, vidiſſes (vt reliqua prætercam) eos ſuperimpoſitis equis, maxima adductus eſſes admiratione: tam enim concinne tamque pulchre illis inſidebant, vt (ſi fabulari voluerimus) Centauros exiſtimare haud dubie potuiſſes. Natio eſt hæc Germana in bello firmiſſima, ad arma capienda præ cæteris promptiſſima. Quod ſi paulo conſultius in prælium prodirent, arma caperent, non tanta temeritate in hoſtes impetum facerent; conſilio; prudentia (pace aliorum dictum velim) nulla nunc Hercle eſſet gens toto terrarum orbe, quæ cum hac poſſet comparari. Quotiens cum Romanis acriter conflixere? Quotiens de ſola vita certarunt? Sed poſiti in hac plaga gelida, pertinenti ad ſeptentrionem alacriori conſilio eſſe non poſſunt. Nam axis hic gelidus nimium obtundit ingenia; adeo vt quæ magna ſunt, & cognitione digniſſima, ipſi capere non poſſint:

Germanorum laus.

acria ac robuſta habent corpora, gelu, niuibus & leno durata aquilino, qui vero regionem calidam incolunt, eneraes ac molles ſunt, propter maximam ipſius ſolis fortitudinem & vim; nam trahitur ſanguis ipſo æſtu in ſuperficie, quo magnopere vires corporis debilitantur. Ad arma nequaquam idonei, ſed excogitata quadam ſunt prædita ſapientia, nec non prudentia. Mediam qui inhabitant, quoniam neque æſtu nimio, neque frigore vexantur, beatiores dici poſſunt: nam & virtute animi & corporis maxime excellunt, vt in ipſa Italia, qui cæteris vniuerſi orbis gentibus conſilio, prudentia, ingenio & experiẽtia rerum omnium facillime ſunt anteponendi. De quorum laude & excellentia duxi in præſentia ſatius prætereundum eſſe, nam neque hos laudare nimium, neque illos probro afficere conſilium, de re tamen luce ipſa clariore diſſerere abſurdum videtur. Sed iam ad noſtra redeo.

Poſtridie vero, reuerende domine mi, dominatio tua noſſe potuit, cum ſacra Dijs ceremoniæque perſoluerentur, vrbsq; tota luſtrata eſſet, quanta animi magnitudine, quanta prudentia, quanta morum facultate inclytus ac magnificus, magnanimus hic Dux eſſet ornatus. Adeo enim comis eſt, adeo vrbanus, adeo omni re benignus, vt vltro omnes ad ſeſe amandum allicere videatur. Præfert quandam præ ſe animi manſuetudinem ſingularem, ab omnibus veneratur, obſeruatur, diligiturque. Nihil enim præſtantius magno viro eſſe poteſt, quam omni in beneuolentiam opere conſequi; ſic nec calamitoſius quam ab omnibus odio haberi, ſed ab his præſertim à quibus coli & amari debuiſſent. Nam ſcimus Imperatorem illum Romanum dum totos pene dies recenſeret, eum diem ſolitum dicere perdidiſſe, in quo amicum nullum ſibi aſciuiſſet. Nam miſera ſolet eſſe plerumque Principum vita, quorum calamitati haud vnquam creditur, niſi dum penitus humi proſtrati ac deiecti ſemianimes iacent. Curandum eſt igitur, vt in omni vita quam cautiſſime ſimulque ſapientiſſime viuant. Quod ex eo magnam capere voluptatem potuiſti inter deambulandum, ſed enim præſertim illecebris illecti fuiſſeris propter ciuitatis apparatum. Omnia fere loca ornata erant per quæ patebat inceſſus, vbique paſſim humi iacebant virentes herbæ, ſpirantesque in pleriſque locis odorem ſuauiſſimum, inhærebant & domibus atq; pendebant e feneſtris earum denſi arborum ramuſculi; vt iam non per ciuitatem, ſed per prata & nemora deambulare videremur, nuſquam enim domus ipſæ apparebant. Nam tum vt pompam tranſeuntem viri pariter ac mulieres intuerentur e feneſtris, ramos atque arbores ipſas conſcendiſſe profecto videbantur. Erat tranſeuntibus ſpectaculum quam gratiſſimum. Sed nec deerat ad id virorum ac mulierum ornatus, quantum pro more & conſuetudine patriæ, nam ibi latis nimium ac ſplendidis veſtibus vti non ſolent; magis enim in victu & ſuis balneis, quam in cęteris rebus pecunias erogant atque effundunt.

Iuuentuti quæ pompam ſequebatur, ornamentum erat manica auro atque argento intertexta; plerique vero quibus hic ornatus non erat, veſtem breuiuſculam illam diuerſi ac varij habebant coloris. Sed omnes fere comam muliebri more promiſſam habentes, ſerto duntaxat ornarant multis ac varijs diſtincto floribus, quo vti fere ſemper ſolent diebus feſtis, vel ramuſculum arboris fronte tectum in ambitu circumductum capiti præponunt, qui profecto mos & conſuetudo placere debuit magnopere. Maioribus etiam ætate prouectis, a quibus hæc prorſus videntur abhorrere, toga erat tenus cirurum, capiti pileum, manibus vero (vt vetus eſt ritus) tritas ferunt ephemeridas, ad perſoluendum die credo quotidianam precem. Nam hoc nobis videntur præſtare, quod religioſiores ſunt, atque ad omnem cultum diuinum quam nos propenſiores. Puellæ quoque innuptæ & ipſæ ſuum ſeruant veſtiendi morem, veſte linea vtuntur, quæ & ceruici & manibus nitentiſſimis contenta, rugis tum paululum conglobata ſpeciem præbet follium. Satis me hercule concinne hæret, ſed hoc ad decorem earum non parum facit; nam inſurgunt pectori ſub tenui illa veſte mammillæ orbiculatæ in modum mali Punici, quod neſcio quid iſtic lateat Deæ Cypriæ, capiti mollam floridam & ipſæ imponunt, ſparſis per humeros bipartito crinibus, inter quos pendent mappæ ſericæ colore diuerſæ, venuſtæ ſatis, ſed hoc noſtris præſtant, quod ora fuco de ceruſſa non linunt, quales namque natura progenuit eas, tales ſeſe vulgo efferunt, quod non parua profecto ex hoc viderentur dignæ laude, calceos etiam habent duplici corio ex albo & nigro confectos: & ſublati paulliſper crura ambiunt, colligati vnica fibula, tum vero ſupra paululum ligulis frequentiſſimis. Sed auſculta (quæſo) paucis earum nubendi conſuetudinem: nam

Arbona : ab re noſtra alienum non eſt, quam ipſi cognouimus, dum apud Arbonam templum intraremus, miſſæ audiẽdæ gratia, Oppidum ſitũ eſt in ripa lacus, diſtans hinc millibus paſſuum

ferme

fermequindecim. Orante me illic confluxit inopinate multitudo quędam oppidanorum, putabam primo ea de cauſa ſe quoque eo conueniſſe. Sed dum omnes aram circuirent, rem ego quaſi nouam facturos cupide obſeruaui, ſingulorum ora ſacerdos atque aſſidens manipulo verberabat, tum viro & vxori flexis genibus ante aram ſtantibus manu capiti impoſita auribus ſubmurmurauit, poſt voce altiori quiddam ſermone patrio prædixit, quæ ipſi propter huius linguæ ignorantiam percipere non potuimus, ſed credo Deos imprecatum iri, id connubium felix fauſtumque eis futurum.

Demum quibuſdam dictis Euangelijs eos ſigno crucis ſignauit. Surrexerunt illi his peractis deuore vt abirent, tum extemplo accurrunt omnes eorum quanta maxima potuerunt vi capillos trahentes. Pauliſper extimui rem antea nunquam viſam, neque auditam, putabam vero in prœlium incidiſſe, cum viderem tumultum illum atque concertationem, ſed vbi rem omnem plane cognoui, riſum mehercule continere non potui, Germanus eſt hic mos, quem ſi probas, ego laudo: magnam tamen hæc nobis voluptatem exhibuit. Sed iam ad noſtra redeo.

Matronæ quoque pompam ſequebantur, pallio oblongo, capite geſtantes lineum pannum, ferunt præ ſe cum venuſtate dignitatem quandam non mediocrem. Tum omnes luſtratione peracta ad templum rediuimus, comitantes tot præclaras reliquias Deorum quas per vrbem portauerant. Ignoro an vſquam terrarum res tam ſumptuoſa, tamque præclara & magnifica poſſit inueniri. Tot enim vaſa argentea, tot tabulæ aureæ, atque Deorum ſimulacra, tot arculæ reliquijs plenæ elaborat&que, vt Polycleto ac Phidiæ non cedant, quibus tot infixæ ſunt amethiſti, adamantes, berylli, ſmaragdi, vt non ignotis modo, ſed notiſſimis ſummam pariant admirationem. Obſtupuimus tum primum, cum theſaurum illum & ſuppellectilem tam inſignem conſpeximus, admirantes quodammodo, vnde nam tantum auri atque argenti & pretioſarum gemmarum cogi potuerit.

Celeberrima profecto res eſt, & prædicatione digniſſima. Quæ omnia quantum nobis iocunditatis attulerint, nec lingua quidem poſſit explicari. Demum his omnibus viſis Principem hunc illuſtriſſimum conueniſti, qui iuncta dextera perhumane tecum locutus eſt, in quem ob eius tantam manſuetudinem amorem quendam præcipuum ac beneuolentiam conflaſti ſingularem. Quantopere quoque ipſe te amet, iam plane conſtat.

Dictis deinde paucis, de rebus his Germanis componendis, qua gratia huc à ſummo Pontifice delegatus erat, quiſque in ſuum conceſſit domicilium. Poſtero vero die eodem in templo veniſtis omnes vbi in maxima Principum frequentia ac præſtantiſſimorum virorum cœtu orationem habuiſti de laude Pacis adeo ſummam atque præclaram, vt in maximam quandam admirationem facile omnes adduxeris: ſummis illi quidem te in cœlum vſque laudibus extulerunt. Qui ſi tibi obſequentur, ſi tuis parebunt edictis, nil eis ſalubrius, nihil omni vita glorioſius contingere poterit. Quid enim præclarius atque optabilius, quam ſe inuicem colere? quid perniTioſius, quam inueteratis odiis ſibi inſidias parare, incendiis & rapinis ſeſe palam obiicere? Nam niſi inter mortales coniunctio quædam animorum, niſi mutua quædam eſſet inſeruiendi voluntas, omnia certe tuerent, interirentque penitus.

Nam ſi manus ori cibum denegarent, ſi pedes deambulandi officium corpori non ſubminiſtrarent; corpus vnum amplius dicendum non eſſet. Ita nec ciuitates, nec Reſpublica diutius eſſe poſſent, ſi amore mutuo & beneficiis non tuerentur, Quid concordia ſanctius? Nam (inquit Hiſtoricus iſte) concordia res paruæ creſcunt, diſcordia vero maximæ dilabuntur. Quot oppida, quot ciuitates, quot regna, quot imperia, ſolo æquata iacent?

Nam (vt reliqua prætereamus, quæ ante oculos eſſe debent) quid Roma ipſa olim caput vniuerſi orbis, ſi repetere vetuſtiora volumus, nonne propter ipſam diſcordiam, tot tantaſque ſubiit calamitates? * Vt ignorem an prouincia vlla eligi poſſit, quo neſcio profecto cui dignius ipſe pene hanc prouinciam delegare potuiſſet, qui tanta prudentia, tanta animi magnitudine, tanta magnarum rerum experientia præditus ita eſſet, ſanius profecto ſibi conſuluit. Quod niſi hanc rem arduam, & tanti ponderis tibi credidiſſet, expectare potuiſſet extemplo

* Deeſſe aliquid videtur.

iacturam magnam ac calamitatem in omnes impetus quam maxime irrultutam. Eamque ob tem ſi contemplabuntur quantum calamitatis hæ diſſenſiones & ſchiſmata afferant populis faciliores erunt ac promptiores ad omnem concordiam, ſi fugere, ſi euitare tot incendia, tot rapinas voluerint, alter alterum hortabitur ad deponenda odia: ſi exhorruerint ſtupra virginum, & ſuorum parentum, affinium, propinquorum & amicorum cædes, vltro ipſi exoptabunt, poſtulabuntque hoc ſanctiſſimum fœdus. Erigant proinde animos eorum ad hæc imminentia mala, ante oculos ſuos ponant hanc rem horrendam ac nefandam, quod ſi fecerint, beati profecto dici poterint, tum euitabunt hanc pernitiem & internecionem omnium. Quod ſecus eos facere non arbitror, tum te digniſſimum virum habeant, oratorem, conſulentemque eorum vitæ ſereniſſime. Quod profecto imprimis Diis, tum vero ſummo pontifici magnopere debebunt, talem qui delegerit ad hanc Germaniam componendam. Sed tu maximam ex hoc, vbi id effeceris, gloriam in Italiam reportabis.

Reliqua deſiderantur: quorum loco duas haſce Pii Papæ II. epiſtolas hoc tempore de eadem reſcriptas, in vulgatis editionibus non extantes, apponemus.

PIVS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, dilectis filiis officialibus, & communitati ciuitatis Conſtantienſis, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Quanto ſtudio cupiamus extingui nonnullas diſcordias, quas de nouo ſuſcitari proxime intelleximus inter dilectos filios, nobilem virum Sigiſmundum Ducem Auſtriæ, & confœderatos ex aduerſo, intelliget deuotio veſtra ex literis, quas ad dilectos filios, Magiſtrum ciuium & conſulatum ciuitatis Baſilienſis ſcripſimus, quarum copiam mittimus præſentibus incluſam. Quapropter deuotionem ipſam, quanto poſſumus efficacius exhortamur, vt cauſam tam piam extinguendorum ſcandalorum, & conſeruandæ pacis inter partes præmiſſas totis viribus amplectamini, & iuxta rei portantiam, ſeu à dictis magiſtro ciuium & conſolatu requiſiti fueritis, ſeu vos videritis expedire (vt decet veros filios ſedis Apoſtolicæ, & pacis ac vnionis amatores) partes veſtras pro votiua tam ſalutaris rei concluſione interponatis. Pro quo facto & meritum apud Deum, & in hoc ſæculo gloriam immortalem cum gratia & amore noſtro aſſequemini. Cæterum cum tempus appropinquet celebrandæ diætæ quam in Mantuana ciuitate diximus, requirimus affectuoſe deuotionem veſtram, vt oratores veſtros viros præſtantes, & plenis mandatis ſuffultos, iuxta alias requiſitiones noſtras, illuc tranſmittere velitis. Datum Senis, anno incarnationis Dominicæ 1459. Idus Aprilis. Pontificatus noſtri anno primo.

PIVS Epiſcopus dilectis filiis, magiſtro ciuium & conſulatui ciuitatis Baſilienſis ſalutem. Venit nobis nouiſſime ad notitiam inter dilectos filius, nobilem virum Sigiſmundum Ducem Auſtriæ, & nonnullos ex aduerſo confœderatos, graues ſuſcitari diſſenſionum cauſas, & adeo vtrinque animos incitati, vt niſi antequam odia inualeſcant, ſalubri remedio orientibus malis occurratur, dubitetur, ne iterato partes non ſine mutuis calamitatibus ad aperta bella deueniant: Quæ ſi fierent quantorum malorum daretur occaſio, deuotio veſtra abunde poteſt intelligere; quæ ex præteritis guerris quot redundauerint ſcandala, cognouerunt.

Nos igitur, qui ex paſtorali officio inter vniuerſos Chriſti fideles vnionem & concordiam conſeruare deſideramus, eo magis hoc tempore id facere exoptamus, quo cernimus maiorem inſtare Reipublicæ Chriſtianæ neceſſitatem, nihilque pernitioſius accidere poſſe, quam dum fides ipſi viciſſim domeſticis inuoluuntur concertationibus, hoſtis Chriſtiani nominis perfidus Turcus vehementius in maligno propoſito proculcandæ fidei orthodoxæ animatur, viamque ſibi munit ad id deteſtabile conceptum ſuum exequendum. Hæc non dubitamus, pro veſtra prudentia deuotioni veſtræ non eſſe incognita. Quocirca eam hortamur, vt tanquam veri Catholici, ac pacis amatores, in tempore adeſſe velint; & ne nouum incendium ſuſcitetur omni ſtudio & induſtria procurare, partes ipſas efficacibus mediis, & oportunis rationibus ad pacem & concordiam, aut ſi id ita celeriter fieri non poſſet, ſaltem ad treugas inducendo. Itaque à vi facti omnino vtrinq; abſtineatur. Nos enim hoc oneris pro ſingulari noſtra in vos affectione, confidenter deuotioni veſtræ imponimus, nec dubitamus ſtudium & diligentiam veſtram in hoc ſalubri negotio plurimum profutura.

Quan-

Quantum vero in nobis erit, pro his conficiendis nec oratores mittere (ſi neceſſe fuerit) recuſabimus, nec quicquam prætermittemus eorum, quæ ad conducendum votiue hoc factum cognoſcemus. Vos modo magno animo hoc laudabile opus amplectamini, & vobiſcum excogitetis vias & rationes, quibus deſiderium noſtrum adimpleri poſſit. Aduocando in hoc ſubſidium & fauorem dilectorum filiorum, officialium, & communitatis ciuitatis Conſtantienſis, & adiungendo vobis eas perſonas, quas ad concluſionem votiuam cognoueritis opportunas. Cæterum mittimus vobis literas, quas ad dictos confœderatos ſcribimus, quas eiſdem eo tempore & modo, quibus melius & vtilius iudicabitis, facietis præſentari.

Datum, &c.

SIGIS-

SIGISMVNDI DVCIS AVSTRIÆ, APPELLATIO A CENSVRA PII PP. II.

Item:

, GREGORII HEIMBVRG. D. APPELLATIO AB EODEM AD CONCILIVM FVTVRVM, ET ad crimina obiecta reſponſio. Anno M. CCCC. LX.

ARGVMENTVM,

Ex Alberto Crantzio, lib. XII. Wandaliæ, cap. XXIIII.

NICOLAVS de Cuſa per ea tempora Cardinalis, Teutonicus, (quod eſt monſtrum coruo rarius albo) vir doctiſſimus, legatione fungitur ſummi Pontificis per Germaniam: quod Pius pontifex Germanis, quam à multa memoria vllus Pontifex, affectior eſſet: quia Germaniam ille Germanicus noſſet, diu verſatus in eius prouinciis. Multa vir religioſiſſimus legatus conſtituit in prouinciis, quæ apud Metropoles ſeruantur. Peruenit Magdeburgum, & vſque Hildesheim: citra deſcendere non potuit, quod concitus in Italiam reuocaretur. Quum veniſſet ad eccleſiam ſuam Brixinenſem in Alpibus, deque illa diſponere voluiſſet, pro veteri Pontificum iure: non eſt paſſus Sigiſmundus dux Auſtriæ, vt ea in Germaniam tenderetur conſuetudo, quod Romani Cardinales eccleſias Germaniæ haberent in commendis, quomodo Abbatias & monaſteria Italiæ, Galliarum, Hiſpaniæ, Angliæ: quæ vna cauſa eſt in eis prouinciis creari Cardinales, non in Germania. Graue oritur diſſidium inter Cardinalem & Ducem: vterque ſuum gladium diſtringit in alterum. Captus Cardinalis, cuſtodiæ mancipatur. Pontifex execratione & maledictis inſectatur Ducem. Mittit ille in vrbem pro ſe oratorem, qui pontifici reddat ſui facti rationem. Erat homo quidem doctus, ſed pertinax, qui venerat orator; & qui Pontificem in minoribus ſe minorem cognouiſſet: audentius tuetur cauſam commendatam. Vbi non profecit appellationem interponit; quæ extat: eamque in Vrbe publicat. Interim Papa & Ducem & nuncium eius execrationibus diris inſequitur. Fugit Gregorius (hoc enim illi nomen erat) in Bohemiam: ibi ducta vxore contemnit Pontificis execrationes. Interim omnis ducatus parens Sigiſmundo, eccleſiaſtico ſupponitur interdicto, vetitis omnibus vllam habere communionem cum incolis: neque terram illam pertranſire fas ſit peregrino. Sed facile Principi cum principe conuenit, vbi Chryſoſtomus venit in medium.

ALIVD, EX IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEmenſ. Chronicorum Hirſaugienſium volumine II. ſub anno Domini M. CCCC. LX.

ANNO etiam præſignato cum Nicolaus de Cuſa Epiſcopus Brixinenſis in Bauaria, & ſacroſanctæ Eccleſiæ Romanæ tituli ſancti Petri ad Vincula presbyter Cardinalis iura memoratæ eccleſiæ ſuæ Brixinenſis actius tueretur, à Sigiſmundo archiduce Auſtriæ capitur, & honeſte cuſtodiæ mancipatur. Vnde Pontifex max. Pius ſecundus indignatione commotus contra Sigiſmundum, eum excommunicauit: & terram eius Eccleſiaſtico interdicto ſuppoſuit. Cardinalis autem fuga tandem lapſus, Romam peruenit, & Papam grauius contra Ducem incitauit. Factum eſt ergo ad ipſius Cardinalis inſtantiam, vt Papa in Ducem multiplicaret cenſuras: & quantum in ipſo erat, neminem exterorum per eius terram, id eſt Comitatum Thirolis impune tranſire permittebat. Cuius rei occaſione pauperes terræ dicti comitatus grauiter affligebantur. Habebat eo tempore Dux Sigiſmundus à ſecretis Doctorem quendam in iure peritiſſimum, nomine Gregorium Heimburgum, patria Francum Orientalem. Is cum eſſet Latine ſimul & Teutonice omnium ſuo tempore facundiſſimus, multa ſcripſit, dixit & fecit pro eo, Appellationem à

ſenten-

ſententia ſummi Pontificis, ad futurum Concilium pro Sigiſmundo conſcripſit admirabilem, & pro eius abſolutione petenda Romam in perſona propria perrexit, ſed pontifex ducem abſoluere non voluit, niſi prius Cardinali ſatisfaceret pro contumelia quam intulerat. Poſtremo tamen Dux humiliatus, veniam & abſolutionem à Papa impetrauit.

ARGVMENTVM SEQVENTIVM LIBELLOrum, per W. W.

CVM Æneas Syluius, Pius II. Pontifex factus ſub triplici corona rerum potiretur, Nicolao de Cuſa creato Cardinali Brixinienſem epiſcopatum addidit: non (quod boni paſtoris erat) vt paſceret & regeret commiſſam Eccleſiam, quod potuiſſet ſane præſtare ſi tam fuiſſet pius quam fuit doctus: ſed vt Romano more in commendis (vt vocant) haberet, hoc eſt, vt deglubatis & depilatis ouibus, ex eo prouentu direſceret, nec quicquam curaret aliud, quam vt à Romana non deficerent obedientia. Quod cum Sigiſmundus Dux Auſtriæ non ferendum eſſe putaret (graue enim videbatur ſibi in Germania fieri, quod Galli & Itali, cæteræque nationes non pauca magna cum iactura & rerum & animarum experiuntur) ſuæ præſertim ditioni, Cardinali ſeſe opponit. Crudeſcente itaque diſſidio, ad arma ventum eſt. Cardinalis captus cuſtodiæ mancipatur. Pontifex ob læſam maieſtatem in ſua creatura valde commotus, Sigiſmundum fulmine fecit. Dux grauiſſima cenſura, & quæ non modo principi, verum etiam toti mundo, eo tempore erat formidabilis, conſtrictus ſolutionem meditatur. Quam eum à nemine, niſi ipſomet pontifice, poſſe imperrari non ignoraret, Gregorium Heimburgenſem iureconſultiſſimum virum, oratorem & legarum ſuum ad Pium pontificem mittit, vt eius facti rationem redderet, ac ſi fieri poſſet, iuſta excuſatione illi ſatiſfaceret. Orator autem cum vidiſſet Papam nulla ſatiſfactione poſſe moueri, cauſa fortaſſis bonitate fretus, & quod magna familiaritate aliquando * Æneæ Syluii in Aula Friderici Imperatoris eſſet vſus, vehementius inſtabat, abſolutionem ſui principis vrgendo. Tandem cum intelligeret, Pontificis pertinaciam nulla æquitate poſſe frangi, hanc Principis ſui interpoſuit appellationem, atque ad valuas eccleſiæ Forentinæ publicauit. Verum mox Pontifex conciratior factus, non modo in Ducem, verum etiam in ipſum Oratorem, ceu exagitata quadam vipera, virus ſuæ maledictionis effudit: quem tum temporis Reipublicæ Norbergenſis Syndicum, fulminationis ſuæ literis ita perſequitur, vt Bohemiam (quæ tunc ſola ex toto orbe Chriſtiano Papę minas contemnere ſciebat) patriâ ſibi quærere cogeretur. Ex qua aliquot poſtea annis accerſitus eſt à Dietero Mogunrino archiepiſcopo, quem idem Pius ſecundus perſequebatur. Heimburgenſis igitur, cum aliud non haberet, quo ſuæ conſuleret famæ, ac nomen quod ſemper habuerat bonum, tueretur; à dicta pontificis ſententia ad futurum prouocat Concilium: non quod ſperaret, papam mutaturum ſententiam, aut prouocationem eam recepturum; quem non ignorabat iam antea collecta Synodo Mantuæ illiuſmodi appellatione damnauiſſe, & ita appellantes, notarios ac teſtes, & adhęrentes omnes excommunicaſſe: ſed vt tam ſuæ ætatis hominibus, quam toti poſteritati ſuam teſtatam faceret innocentiam, quoque in veritatem & eſſet & fuiſſet animo, declararet. Quo etiam animo libellum contra primatum Papæ, breuem quidem, ſed acrem & eruditum, in eundem Pium compoſuit.

*vide Æn. Sylu. epiſt. 12.

Catal. teſt. verit. ex Crantzio.

IAC. WINPHELINGVS IN PROSTHESI SVA AD ILLVſtres *viros Germaniæ, Ioannis Trithemii Abbatis.*

GRegorius Heimburgius non mediocris iureconſultus & orator, nec ab Italis (maxime Venetis) ſine laude orationum ſuarum abſceſſit. Quanquam admirabile eius ingenium non ſola quidem inani verborum ventoſitate, ſed etiam ſacratiſſimis legibus probe inſtitutum, aliorum inuidiam ſibi comparauit. Summa enim petit liuor, perflant altiſſima venti. Orationes & epiſtolas varias ſcripſit, pro defenſione Sigiſmundi Ducis Auſtriæ, & appellationem à ſententia ſummi pontificis, & alia. (*in quibus extat etiam eius confutatio primatus Papæ, excuſa Baſileæ* 1555. *in Antilogia Papæ.*

ÆNEAS SYLVIVS PICCOLOMINEVS, IN DICTA Alfonſi Regis commentarior. lib. III.

GREGORIVS Heimburgenſis, ſcientia iuris ac facundia inter omnes Germanos facile princeps, cum domum ex curia Cæſaris, in qua diu fuerat verſatus, reuertiſſet; atque non longe ab oppido Nurenbergenſi amicum offendiſſet, qui vxorem ſuam viuere & bene valere diceret, ſi viuit vxor, inquit, ego obij.

Idem Syluius ad illum, epiſtola CXX. Poſt alia:

Sic mihi hodie de te viſum eſt: cum in Regia de ſtudiis (quæ vocant) humanitatis diſſertares. Nam & Legiſtam, & Teutonem ſuperabas, & Italicam redolebas oratoriam facundiamque.

PIVS PAPA II. VENERABILI FRATRI NOSTRO, N. EPISCOPO Baſilienſi.

VEnerabilis frater, Salutem & apoſtolicam benedictionem. Intelleximus diſplicenter, quomodo non obſtante, quod Sigiſmundus ex Auſtriæ principibus propter infandum & notorium ſacrilegium in perſonam dilecti filij noſtri N. tituli S. Petri ad vincula S. Romanæ Eccleſiæ presbyteri Cardinalis, Epiſcopi Brixinenſis commiſſum in excommunicationis & alias iuris horribiles ac ſatis declaratas pœnas, cum complicibus & ſatellitibus ſuis inciderit, per noſque talis (vt noſſe debuiſti) declaratus exiſtat, poſito, vt oportuit, Eccleſiaſtico interdicto omni in loco ad quem acceſſerint: Tua tamen fraternitas eundem Sigiſmundum & ſuos (vt præfertur ſicut tenetur, non deuitet, nec etiam (proh dolor) interdictum ſeruet, ipſoſque innodatos tremendis cenſuris non ſolum non denunciet, quin imo ſe ad tractandum inter ipſum & dilectos filios confœderatos intromittat, non aduertens quod per hoc maxime Deum offendis, cenſuraſque & huius Apoſtolicæ ſedis auctoritatem contemnis, libertatem Eccleſiaſticam parui pendis, & contra præſtitum per te conſecrationis tempore iuramentum venis, proprio honori non parcis, cleruſque tuus prophanans irregularis exiſtens diuinis contra Eccleſiæ ordinationem ſe temere immiſcet. Quam grauia quidem iſta ſint non ignoras. Mandamus igitur per præſentes tuæ fraternitati, & diſtricte per præſtitum iuramentum requirimus, quatenus ab omni dicti Sigiſmundi & ſuorum conuerſatione, atque tractatu inter ipſum & dictos confœderatos, prorſus abſtineas: Interdictum autem iuxta noſtrarum ſuperinde literarum continentiam, inuiolabiliter teneas, & teneri facias. Secus faciendo contra tuam fraternitatem, tanquam fautricem dictorum ſacrilegorum, & Apoſtolicæ ſedis, ac noſtri, imo Dei contemptricem, nos iuſte ſententias prouocatos. Datum Romæ, apud Sanctum Petrum, ſub annulo piſcatoris, die X. Ianuarij M. CCCC. LXI. Pontificatus noſtri anno III.

APPEL-

APPELLATIO A CENSVRA P.P. II. INTERPOSITA, PRO PARTE DOMINI SIGISMVNDI DVCIS AVSTRIÆ, &c.

IN NOMINE Domini, Amen. Per hoc præſens publicum inſtrumentum cunctis pateat euidenter, quod Anno à natiuitate Domini M. CCCC. LX. Indictione octaua, die vero Mercurii, XIII. menſis Auguſti, hora meridiei, vel quaſi pontificatus ſanctiſſimi in CHRISTO patris ac domini, domini Pii, diuina prouidentia Papæ II. anno eius ſecundo, in oppido Inſbruck, in mei notarii publici teſtiumque infra ſcriptorum adhoc ſpecialiter vocatorum, rogatorum & requiſitorum præſentia perſonaliter conſtitutus, illuſtriſſimus Princeps & dominus, dominus Sigiſmundus Dux Auſtriæ, animo & intentione prouocandi ſeu appellandi, quandam papyrum, ſchedam, notam prouocatoriam ſeu appellatoriam in ſe continentem, quam ibidem in manibus ſuis tenebat, & in medium produxit, mihi aſſignauit, nec non per me publice legi fecit, ac ſibi apoſtolos ſeu literas teſtimoniales per me dari petiit, & poſtulauit, nec non alia fecit, vt in prædicta prouocationis ſeu appellationis ſchedula continebatur, cuius tenor de verbo ad verbum ſequitur, & eſt talis.

Cum æterni tribunal iudicis eum reum non habeat, quem iudex humanus inique condemnat, eo quod eius iudicium infallibili innititur veritati: humanum vero iudicium tum falſis ſuggeſtionibus, tum errore aut fragilitate, nonnunquam vero gratia & fauore peruertitur: Et idcirco varii recurſus & refugii remedia à maioribus noſtris in ſubſidium oppreſſorum ſalubriter ſunt inuenta.

Nos itaque Sigiſmundus Dei gratia Auſtriæ Dux, Comeſque Tirolis, oppreſſionem noſtram cunctis CHRISTI fidelibus, præcipue vero Principibus ſecularibus, aduocatias & protectiones Eccleſiarum & prælatorum habentibus, innoteſcere cupientes, hinc ordimur, quod principatus noſter vetuſtiſſimus & ſolidiſſimus Comitatus Tirolis, ab antiquiſſimis annis, etiam antequam in noſtrum & inclytæ ſtirpis Auſtriæ dominium ſeu ditionem perueniſſet, inter varias ſuas aduocatias, hæreditario ac perpetuo iure ſibi affixam habuit aduocatiam Eccleſiæ Brixinenſis, cuius vigore poteſtatem habuerunt ſinguli Comites Tirolis pro tempore in fortias, caſtra terras & homines ipſius Eccleſiæ in dicto Comitatu, & eius confiniis ſituatas, quantum ad ciuile dominium attinet, ſi tuitionis & protectionis omnium hominum ad Comitatum ipſum pertinentium, ſeu ipſi Comiti & Principi ſubiacentium immediate, ſine aliis perſonis eccleſiaſticis vel ſecularibus ad ipſum Comitatum ſpectantibus, coloniæ vel emphyteoſcos, vel alio quouis iure attineatur. Ipſe quoque Epiſcopus Brixinenſis, nunc exiſtens Cardinalis tituli ſancti Petri ad vincula, in exordio introitus ſui in Eccleſia Brixinenſi, interueniente domino fratre, Archiepiſcopo Saltzburgenſi, Metropolitano ſuo; nobis huiuſmodi aduocatiæ ius recognouit, deſpondendo ſeſe erga nos gerere velle per omnia, ſicuti prædeceſſores ſui erga nos & anteceſſores noſtros hactenus tenuiſſent: quando etiam, vt ipſa aduocatia circa nos & principatum noſtrum ſyncerius & ſolidius firmaretur, inter nos actum & conditum eſt, quod nos omnia Epiſcopalia & capitularia ipſius Eccleſiæ, caſtra, terras atque iura ſub protectionis noſtræ clypeo diligenter conſeruare dignaremur. exceptis illis quæ ſub alieno, & non principatu noſtro conſiſtunt.

Quod etſi inter nos ſimultates & differentiæ ſuſcitarentur, forma data eſt, quibus cognitoribus illæ diſcutiantur, ne alter alterum coercitiua interdictione diſtringere cogatur, ſed coram receptis iuxta formam compromiſſi omnia determinentur. Cardinalis vero quietem publicam ipſius Principatus ac propriam facere non valens (quo ſpiritu ductus, neſcimus) nulla cauſa vrgente, ſed nec vlla ſuſpicione prævia, contra nos confinxit, qualiter vitæ ſuæ inſidiati ſimus, & in quandam fortiam Eccleſiæ Brixinenſis ceceſſit, ſuggerens ſe inibi metu potentiæ noſtræ latitare, & ob id Eccleſiaſticum interdictum fulminandum eſſe cenſuit.

Deinde Papa Calixtus ſuis delationibus permotus, edicta pœnalia contra nos emiſit: à quibus cum prouocaremus ad eundem ſyncerius informandum, & tota prouincia Comitatus noſtri Tirolis ſtatus vtriuſq; ſcilicet Eccleſiaſtici & ſecularis, nobis adhæreret. & interim annus, qui appellationi proſequendæ à iure præfixus eſt, laberetur Papa ipſe ex hac vita migrauit. Succedens poſtea Papa Pius, nobis alterum teſtimonium conceſſit, appellationem noſtram per hoc tacite admittendo.

Deinde Cardinalis ipſe prioribus iniuriis in nos renouatis, nouas accumulauit, deferens nos, qualiter caſtra noſtra, quæ in feudum ab Eccleſia Brixinenſi dependerent, recognoſcere nollemus, & metallarias ſeu mineras & ſalinas ad ſe ſpectantes detineremus, Item nos Mantuam applicuimus, Apoſtolico conſpectui nos præſentantes, vbi ipſi Cardinali obtulimus omnia illa feuda recognoſcere & ſuſcipere, ac fidelitatis debitum in poteſtate, prout quondam genitor noſter feciſſet erga prædeceſſores ſuos, cum adiectione clauſulæ, quod ſi qua plura feuda tenerent, illa ipſa etiam ſuſcepta & recognita habeantur, cumque feuda huiuſmodi particulatim fuerint declarata, nos etiam illa ſingulatim & expreſſe in feudum accipere vellemus: & de aliis ſimultatibus, ſi forent, iuxta compromiſſi iam dudum inter nos conuenti, omni cunctatione ſemota, experiri.

Porro, ſi quid differentiarum ſubeſſet, quæ per viam compromiſſi decidi non poſſent ſeu deberent, illa per compromiſſarios ad competentem iudicem mitterent. Quæ omnia Cardinalis ipſe refutat, contra fœdus pactum & conuentum, ut præfertur. Inſuper aliarum prouinciarum poſitionem * in noſtrum principatum accerſere tentauit, offerens illis ſpontaneam inueſtituram feudorum noſtrorum. Sed (Deo propitio) neminem inuenit, qui ſibi tantæ factionis adiutor eſſe vellet.

* ſ princi-pes.

Ex aduerſo autem innocentiam noſtram ſuper criminationibus ipſius Cardinalis oſtendimus. Quia conſtabat, Cardinalem ipſum tempore conflicti metus ſui in monaſterio Witten, iuxta locum noſtræ Ducalis reſidentiæ, & aliis patulis locis, officium Pontificare exercuiſſe, vbi nemo iniuriis nobis, nec momento ſecurus perſiſtere poſſet. Et alias tam clare deteximus, quod Cardinalis ipſe ſuam contra nos infamationem tam petulantem ſubterfugere volens, dixit ſe noſtram præſentiam non deuitaſſe.

Nos autem illico literam manu ſua ſcriptam produximus, vbi nos palam nominauit nec tamen correptus fuit, nec reprehenſus. Suam vero in nos ſentiens audaciam impunitam, maiora molimina continuo in nos & ſubditos noſtros ſæuiendo eſt auſus, & fortias Eccleſiæ variis machinis bellicis inſtruxit, arcibus ſuis cuſtodes præfecit exteros, audaciæ plerunque aſſuetos, victualia ingeſſit, quorum vſus in pace minime couſuetus, ſed obſidionis tempore plurimum aptus, & vrgente fame gratiſſimus eſt obſeſſis, quanquam nulla tunc eſſet hoſtilis incurſionis ſuſpicio, ſed vehementius inhærentes, miſimus fidelem noſtrum P. ne vllam nouitatem attentaret, ſed viam amicabilis tractatus amplecteretur: & omnia prius per nos oblata renouauimus.

Omni tandem via concordiæ deficiente, obtulit idem Conſiliarius noſter inducias biennales, ad vltimum ſaltem annales, vt interim differentiæ illæ aut amicabili concordia terminarentur, aut ſaltem per viam compromiſſi arbitrali iudicio ſubiicerentur, quæ omnia Cardinalis ipſe refutauit, ſpem ponens (vt creditur) in certis armigeris, qui tunc Comitatum Goriciæ nobis finitimum inuaſerunt, & cum ipſe Cardinalis à ſuis admoneretur, ne vllum adparatum hoſtilem oſtenderet, ne publicam perturbaret, contra iura prouinciæ Comitatus Tirolis, quod aliquando exitium ei immineret, ſiquidem hoſtis patriæ iudicaretur, Reſpondit, *nihil vereri, oportere ſibi eſſe armigeros & homines qui non modo vnam vallem, ſed plures replere valerent.*

Cum ergo ipſe Cardinalis patientia noſtra tam inſolenter abuteretur, totuſque populus Comitatus noſtri audaciam eius faſtidiret, ac nonnulli populi pararent ideo auſus ſuos vi propria comprimere. nos vetiti, ne furor popularis in ipſum indiſcretius irruens, aliquibus mali periculum afferret, tandem via regia & ſubordinaria diuina, cohortes & turmas inſtructas miſimus, ad hæc omnia poſſidenda. Quibus applicationibus ſubito Cardinalis ipſe de capituli Brixienſis Eccleſiæ gremio, & alios de latere ſuo ad nos miſit pacem poſtulans. Illico pacis tractatores deputauimus, & pax ſu-

bito

bito concluſa eſt. Videns quippe Cardinalis, neminem audaciæ ſuæ fauere, nec quenquam à fide noſtra deficere, ſpe ſua fruſtratus, omnia in manibus noſtris repoſuit. Sed abſit à nobis, vt propter audaciam Prælati, bona Eccleſiæ vſurpemus. Omnia etenim caſtra ad manus capituli tradidimus, ea lege, vt talibus rectoribus tutanda committantur, qui eccleſiæ, nobis & principatui vniuerſo grati ac fideles conſpicerentur, vt ita pax, tranquillitas, & vnanimis concordia per vniuerſum principatum, omneſque populos eius, in vtroque ſtatu Eccleſiaſtico & ſeculari conſeruaretur, & vitaretur ſeditio, & omnis tumultuarionis ſuſpitio caueretur: pro damnis autem & intereſſe noſtro, caſtrum noſtrum Transfers, quod ipſo à nobis pro certa Florenorum ſumma tenuit pignoratum, cum tenuiſſimis pecuniarum ſummulis retinemus impenſam: quæ tamen omnia vſque medietatem expenſarum, damnorum & intereſſe non attingunt. Hanc compoſitionem, nedum Cardinalis euulgauit: verum etiam poſtea extra territoria noſtra, & in vrbibus ampliſſimis degens ratificauit.

Poſt hæc omnia Dominus noſter ſanctiſſimus Papa, monitorium pœnale contra nos emiſit, quo præcepit, hæc omnia reſcindi, & in eum ſtatum reponi, quo fuiſſet in vigilia Paſchæ.

Nos rati ſanctitatem ſuam male informatam, ad ipſum melius informandum, miſimus aliquando ad promouendum, * poteſtatem dedimus egregio vtriuſque iuris doctori Laurentio de Blumenauu, conſiliario noſtro: ſed ſanctitas ſua recuſauit audire ipſum, iterum audientiam poſtulantem: tandem prouocare volentem, minis affecit, carcerem comminando ſibi pro apoſtolis: ipſumque ad nos redire parantem, areſtari fecit, hæreſis ſuſpicione ipſum innocentiſſime maculare volens, eo quod ſanctitatem ſuam de facti qualitate (in qua etiam Romanus Pontifex ſæpe fallitur) de mandato noſtro voluit informare.

Demum ad nos proficiſcentem perſequi fecit: hodieque nobis incertum eſt, an perſequentium manus aufugerit, aut inſidiatoris dicti laqueos inciderit. Hoc vero certum eſt, quod ſecuritas experiendi, de iure, nobis & noſtris in curia papali penitus adempta eſt, cum itaque ſanctitas ſua omnem ſpem conſequendæ iuſtitiæ ſuſtulerit à nobis, ideoque ad ipſum melius informandum prouocare non poſſimus, quia aures eius in nos obſurduerunt, & indignatio pro libitu ſuccenſa eſt: ideoque ad futurum Romanum Pontificem appellamus, qui de geſtis anteceſſoris ſui de iure habet cognoſcere: item ad generale Concilium inſtituendum, vel inſtitutum prout ex forma ſanctorum & Catholicorum decretorum ſacri Conſtantienſis Concilii, innouatis per ſanctiſſimum Baſilienſe Concilium, de tempore in tempus præfinitum iure celebrari debet. Et ne quiſquam putet, nos hanc noſtram appellationem ſubterfugiendi iuris cauſa interpoſuiſſe: offerimus & proteſtamur, quod vias naturalis iuris nullo pacto volumus declinare. Et in primis, ſi ſanctiſſimus Dominus noſter cauſam noſtram, in qua ſe ſuſpectum reddidit notorie, alteri non ſuſpecto velit delegare, nos illius delegari inſtituendi medium ſubire non detractabimus, vti vetuſtiſſima iuris ciuilis tradidit doctrina.

Et hoc modo ſedis Apoſtolicæ illibata manebit auctoritas. Quia illius auctoritate, materia ſola priore ſuſpicione ſemota, cauſa terminabitur. Item, etſi ſanctitas ſua ſe putaret non eſſe ſuſpectam, nos ſuper hac * doctrina compromittere parati ſumus, vt iuris canonici traditio docet. Sed & cum ipſo Cardinali ſimili via experiri offerimus, ne quis puret translatiuam ſubmittere conſtitutionem. Inſuper ad ipſum eumdem Romanum pontificem, ſi adiungere ſibi velit perſonas nobis non ſuſpectas, quorum conſilio cauſam agat, prouocamus: ipſiuſque iudicium, ſi in vniuerſali concilio præſederit, non declinamus.

*f. differentia.

Poſtremo quaſcunque vias, quibus nobis & noſtræ ſecuritas cauſæ proſequendæ dabitur, & ſuſpicionis metus auferetur, in huiuſmodi cauſæ proſecutione amplectemur. Quæ omnia ſi nobis denegabuntur, tandem ad vniuerſum Saluatoris & Domini noſtri Ieſu Chriſti proprium *, & quicunque noſtræ oppreſſioni miſereri velit, an iuſtitiam inferioris etiam contra ſuperiores in ipſum incandeſcentes ament, omneſque iuſtitiæ & innocentiæ fautores appellamus & prouocamus, ac ad ipſos concurrimus, apoſtoloſque primo, ſecundo & tertio inſtanter, inſtantius & inſtantiſſime petimus, ſi quis ſit, qui dare velit, aut poſſit: & à te notario publico ſaltem teſtimoniales, pro nobis & ſubditis noſtris,

Eccleſiaſticis & ſecularibus, ac adhærentibus & fautoribus: ſubiicientes nos & illos interdictioni & cognitioni illorum, quos ſupra nominauimus: & promittentes nos iuri modo præmiſſo parere. Quæ ſi nobis denegata fuerint, Dominum æternum Iudicem, & omnis iuſtitiæ & innocentiæ fautores conteſtamur, per nos non ſtare, quomodo Papa eſt. Cuius ſtatus ſi humilietur, atque à ſuo decore ornatuque ceciderit, omnium Prælatorum ſtatum cadere & contemni conſequens eſt: quemadmodum ſi pendentis cuiuſdam catenæ ſupremam partem quis fregerit, tota in terram corruet: ita ordo hierarchicus Eccleſiæ, velut quædam catena eſt: cuius ſi primum atque ſupremum caput contemptibile fiat, omnes alii contempti erunt.

PII II. PAPÆ EPISTOLA AD NORIBERGENSES, QVA GREGORIVS HEIMBVRG denunciatur excommunicatus.

Æn. Sylu. ep. 415.

PIVS Papa ſecundus, dilectis filiis, Burgimagiſtris & ſenatui oppidi Nurmberg, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Saluator humani generis in hunc veniens mundum, vt ex mortalibus genitos DEI filios, & ſibi ipſi in ſummi Patris ſui regno cohæredes efficeret, vnum ex omnibus fidelibus in eum credentibus regnum conſtituit, idque vnam ipſius Eccleſiam nuncupauit, cuius ipſe caput eſſet, & regnator ſempiternus. Viſibilem vero humanis oculis præſentiam ſui per admirabilem ad patrem omnipotentem aſcenſum mundo ſubtracturus, Petrum Apoſtolorum principem, eiuſque legitimos ſucceſſores vicarios ſibi cum plenitudine poteſtatis, ad propria gubernationem Eccleſiæ ſubſtituit, tribuens omnimodam per temporalem ſucceſſionem vicariis ipſis in terris & in cælis omnia ligandi ſoluendique poteſtatem: præcipienſque diſtricte ipſos audiri, & in eorum iuſſionibus permorari. Quia ſi qui tranſgreſſores veneno imbuti, eos non audirent, huiuſmodi omnes pro excluſis a ſuo regno, eiectiſque a ſancta Eccleſia, inter ethnicos & publicanos, cum perditionis & mortis filiis voluit computari. Cum enim nullum regnum (vt ipſius domini noſtri verbis didicimus) in ſe diuiſum ſtare poſſit: quo nam modo ſacroſanctum ſtabit Eccleſiæ regnum, ſi illi, qui Chriſti ſupremi Regis vicario parere contemnunt, de regni non valeant ſorte depelli? Aduerſus hoc inquaſſabile fundamentum, & Eccleſiæ firmam petram, hæreſis quædam à paruo tempore citra ſenſum viſa ſuboriri pullulauit: quæ ſub ouium veſtibus lupos rapaces intrinſecus celans, ſub appellationis ſpecie Eccleſiæ ſatagit vnitatem conuellere. Nam ſi qua Chriſti vnicus vicarius, canonibus ſacris etiam & iuri ſcripto inhærendo decreuit, ſtatuitque & ſeruari (vt dignum eſt) præcepit, calumniatores maleuoli & peruerſi ſubterfugere iuſtitiam præſumentes, per ludibria friuolarum appellationum ad futurum Concilium (ceu ad id, quod nuſquam eſt, ac ſuper CHRISTI vicarium eſſe aut reperiri nequit) obedientiam quæ eſt de neceſſitate Eccleſiæ & ſalutis vniuerſorum, improbe declinant, ac temere.

Hanc igitur Diabolico ſpiritu & inſtinctu nouitatem exortam conſiderantes, in totius Eccleſiæ catholicæ non tantum eneruationem, ſed euerſionem, in Mantuano conuentu ſæpe & multum diſcuſſam, de venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalium, pluriumque aliorum præſulum & peritorum qui aderant, maturo conſilio & conſenſu, illiuſmodi appellationes damnauimus: atque ita appellantes, notarioſque ac teſtes, & adhærentes omnes excommunicauimus. læſæque maieſtatis hæreſeos crimina & pœnas, eo ipſo illos diffiniuimus incidiſſe, prout in Apoſtolicis literis ſuperinde confectis plenius continetur. Cæterum his omnibus non obſtantibus, quidam ex patre Diabolo mendaciorum artifice natus, Gregorius de Heimburg nomine, auaritiæ contaminatus illuuie, & ſuperatus ardoribus, quæ eſt ſeruitus idolorum, de menſe Auguſti proxime præterito, à noſtra ſolenni declaratoria ſententia, qua Senis exiſtentes, impium Sigiſmundum ex principibus Auſtriæ, ob notorium ſacrilegium propter hoſtilem perſecutionem in perſonam dilecti filij noſtri Nicolai tit. ſancti Petri ad vincula, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbyteri, Cardinalis, & Epiſcopi Brixinenſis, & rapinam bonorum eccleſiæ illius, perpetratum. iuris ſcripti pœnas declarauimus incurriſſe, à nobis ad futurum Concilium improbam, nefariam, temerariam, ſeditioſam denique appellationem dictauit: & illius interpoſitionis per dictum Sigiſmundum factæ, ipſe dictator in originali inſtrumento Florentiæ ad valuas Eccleſiæ affixo, teſtis inſcribitur. Quod quia loquax ille, præſumptuoſus & præceps, mendax atque turbulentus, temerarius, ob iſtud facinus communicatus exiſtit, criminaque & pœnas incidit læſæ maieſtatis atque hæreſis, adeo vt vltra execrationem honore omni & bonis iure ſit priuatus: Deuotiones veſtras in Domino requirentes admonemus, huiuſmodi peſti-

di peſtiferum hominem pro tali excommunicato habeatis, & priuato, ab veſtrisque ciuibus omnibus haberi mandetis: ipſumque non ſolum vitetis, ſed procul eiiciatis ab oppido & dominio veſtro: & bona quæcunque habet apud vos, tam mobilia, quam immobilia fiſco veſtro applicetis: & alia omnia faciatis, quæ contra hæreticos de iure canonico fieri mandantur. In quo vos nobis oſtendetis, exhibebitisque catholicos (ſicut plene confidimus) & Deo gratos ciues, in talem pernicioſum Eccleſiæ Chriſti perſecutorem vos fideles, & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ obedientes oſtendendo. Nobiſque in hoc eo magis deuotiones veſtræ complacebunt, quanto ſcimus plurimum eſſe Deo carum, eo Eccleſiæ ſuæ perutile, ac in primis neceſſarium, quod profugus iſte peſtiferq; ſacrorum contemptor, ab omni expellatur conſeruatione & conſortio Chriſtianorum. Facite nobis, quid egeritis, per literas veſtras deſcribatur. Datum Romæ apud ſanctum Petrum, ſub annulo piſcatoris, die XVIII. octobris. M. CCCC. LX. pontificatus noſtri anno tertio.

GREGORII HEIMBVRCH APPELLATIO A PAPA VARIIS *modis ad Concilium futurum: ſimulque reſponſio ad crimina ſibi modo obiecta.*

V*IS conſilii expers mole ruit ſua. Vim temperatam in ſublime prouehit Deus.* Papa Pius iam pridem per breue Apoſtolicum non teſtatum, ſed annulo piſcatoris obſignatum, fertur excommunicaſſe Gregorium Heimburg, nunquam euocatum, contra legem Dei qui damnaturus protoplaſtum præuaricatorem, præmiſit vocationem dicens: *Adam ubi es?* Similiter & Cain, fraterno adhuc ſanguine madentem, interrogans dixit: *Vbi eſt Abel frater tuus?* Sodomorum quoque flagitia, antequam ſulphuris exureret igne: *Deſcendam,* inquit, *& videbo, an clamorem, qui ad me peruenit, opere compleuerint.* Papa vero Pius, vi ſola fretus, omni conſilio neglecto, quam tenuem * telam orſus, quam debilem texit rationem quæſo videre. *Saluator* (inquit) *noſter Petrum Apoſtolorum principem ad gubernationem Eccleſiæ ſubſtituit.* * al. temere.

Quis ignorat omnibus Apoſtolis Ieſu eſſe præceptum, vt eant in orbem prædicaturi fidem, baptiſmum & ſalutem? Quis neſcit paſſim omnibus eſſe promiſſum, ligatum eſſe in cœlis, quod ipſi ligarent in terris: & ſolutum eſſe, quod ſoluerent? ſed quod Cephæ ſingulariter dictum eſt, *Tibi dabo, &c.*

Hoc ait Hieronymus, eſſe factum, vt ſchiſmatis tolleretur occaſio, & Ambroſius in Paſtorali ſuo dicit; quod ne dum Petro trina rogatione interrogato, an amaret? ac terna reſpoſione ſubſequente, amare ſe; teſte ipſo interrogatore Ieſu, traditas ſibi eſſe claues, ſed & omnibus Apoſtolis vna contraditas.

Apoſtoli quoque poſt aſcenſionem Domini conueniſſe, ac Petrum ſibi principem conſtituiſſe, & Antiochiæ in cathedram collocaſſe referuntur: nihil tamen de poteſtate vniuerſis Apoſtolis à Saluatore data, & ipſorum omnium vniuerſali miſſione diminuerunt. Ergo & hodie Catholica exorat Eccleſia, ſeſe per Apoſtolos ipſos continua protectione cuſtodiri, quos Saluator ipſe vicarios tanti operis conſtituit præeſſe paſtores.

Horum legitimos ſucceſſores conſtat eſſe vniuerſalia Concilia, Chriſtianæ fidei firmamenta, quæ Pontificum actiones pro tempore ſaluberrimis doctrinis inſtruxerunt, errores emendarunt. De quibus ſummus ille Pontifex Gregorius ſcribit: *Quiſquis illa deſtruere tentauerit, ſeipſum deſtruit.* Sed quorſum hæc? Eo certe pertingunt, vt conuellatur illa ſuperſtitio, in qua Papa pius factionibus Cardinalis Cuſani aſtruit, Conſilium ſupra Papam non eſſe, dum dicit (vt eius verbis vtar) *ad futurum Concilium, quod ſupra Chriſti vicarium eſſe nequit.*

Videte ergo, quam vim omnis conſilii exſortem Papa inferre tentauit. Nam ſi omnes Apoſtoli miſſi ſunt à Domino Ieſu, dicente illis, *Ite in orbem, &c. Quodcunque ligaueritis*, &c. quos conſtat conciliariter poſtea eſſe congregatos, ac ipſum Cephen in meſſem Domini miſiſſe: quis dubitat, Concilia ſacra vicem Chriſti gerere, quæ & cœtui Apoſtolico ſucceſſiſſe comprobantur? ſiquidem Orbis maior eſt Vrbe. Subdit Papa Pius *Rem illam in conuentu Mantuano ſæpe & multum eſſe diſcuſſam:* quaſi concilium habuerit procerum, vti ſacræ leges iubent in rebus nouis conſtituendis: quas tamen pro nudo libitu plus euomuit, quam edixit. Profecto ſiquidem ipſe conuentum Mantuanum

nuncupat conuentum Regalium & Principalium oratorum, illuc tranſmiſſorum, in illo certe nihil de iis ne cogitatum quidem extat.

Dicitur autem *Papa Pius cum Cardinalibus ſuis ita decreuiſſe.* Cur hoc? Niſi quia voluit Papa ipſe abuti poteſtate ſua, talliam * imponendo, & ſub velamento militaris expeditionis in Turcam inſtaurandæ, facultates Germaniæ illius, quæ eſt inter Coloniam Agrippinam & Auſtriam, ac rurſus inter Daciam & Alpes, quæ Germaniam ab Italia diſcriminant, medullitus exhaurire. Nam ex illis ſolis finibus oratores Mantuæ ad tractandum conuenere. Illi quippe ſoli videbantur apti Papæ, quos luderet: Brabantia, Hollandia, Gelria, cum circumiacentibus reclamarunt, clam illis quos ſupra nominaui. Vtcunque res acta ſit, nullus illorum interfuit tractatibus noſtris, ergo vim ſuam exſortem eſſe voluit à ſenſu illorum, quorum æra concupiuit. Hinc profecto non inepte, nec ſupine, Papa ipſe negatis ſibi pecuniis, quas ſolas ardebat, ſuam ratus lædi maieſtatem, vim aſtu conceptam, totius Concilii expertem adhibuit: ac imprimis ſuam dimenſus poteſtatem, ſimul & Imperatoris noſtri ſplendorem ante oculos ponens, putauit neminem reſiſtere poſſe, vel audere, conatibus eorum.

* i. tributum.

Veruntamen ſuam poteſtatem ſtupendo, quæ latior eſt quam hodie ſit Imperii gloria Romani (quæ quondam Caucaſi montis limite coartata, dehinc fracto Caucaſi limite per totum orbem vires ſuas terra marique exporrexit: nunc autem Auguſtorum deſidia anguſto limite cingitur) nihil profecto ſuis machinationibus in hiſce partibus, quas Imperialis tituli ſplendor illuſtrat, obſtare poſſe rebatur, niſi fortaſſe totius Orbis Chriſtiani conuentus cieretur, quod vniuerſale Concilium nuncupamus.

Hanc ſanctiſſimam Chriſtianorum conuentionem, libertatis alumnam, Papa velut Iliacam horrens paſſionem, illam præuenire credens, vaniſſimo decreto, antequam naſceretur, condemnauit, ſed condemnando potius indicauit. Cum enim ſedulo vetat, profecto magis timere deprehenditur. Nam quod veteri ſilentio reſtinxit litura, hoc totum inuida damnatio viuificauit: non aliter quam qui latentes vires calcis, aquæ rigentis & gelidæ ſuperfuſione obruere cupiens, inuitus ac nolens exuſcitauit.

Prudentius Solon ille Athenienſis, legibus ordinariſſime compoſitis, interrogatus, *Cur nihil ſeuerius in parricidas ſtatuiſſet, qui tamen ſicariis longe immaniores eſſent?* reſpondiſſe fertur: *Ideo ſe reticuiſſe, ne vetando admonuiſſe videretur.* Hunc locum Prælati capeſſite, qui libertatis veſtræ certiſſimum eſt refugium, dignitatiſque firmamentum, infirmos rumpite caſſes & inanes laqueos diſſipate, qui ſcholaſticis datis operam diſciplinis. Seculis vero Principes, & viri militares, ad bellaque doctiores, quibus eſt diſciplina, ſi quando proficiſcimini, editiora loca haſtibus intercipere, hunc eminentiſſimum locum Vniuerſalis Concilii quæſo ante capite, vnde vobis ſit proſpectus liberior, fortior & intentior propugnatio, tutelaque ſecurior. Quod ſi Papa hoc tale tantumque aſylum intereeperit, hoc roboris vallum fortaſſe demolitus fuerit ſeu obruerit, antequam emineat ſeu oriatur, vos abiecto clypeo exarmati tandem, precii venalitate, hoc eſt tributorum penſitatione, animas veſtras cogemini redimere: pecuniaque veſtra, ſub velamento militaris expeditionis aduerſus Turcas inſtaurandæ in damnatum & ſceleſtum vſum conuertetur, ſcilicet in ſubſidium Fernandi, ex damnato complexu quondam Alfonſi regis Aragonum, connixi contra Renatum regni Siciliæ hæredem legitimum, & inclytum Ioannem Calabriæ Principem, Chriſtianæ nobilitatis ac militaris gloriæ decus & ornamentum & exemplar imitabile. Et idcirco dicit Papa, *Gregorium Heimburch ex diabolo natum:* quia non ex damnato coitu, ſed legitimo coniugio progenitus: quorum oſor eſt Papa, fautor baſtardorum, pro quibus longiſſimam, & fere quaſi trium horarum prolixam fecit orationem, dum Fernandi Baſthardi laudes Mantuæ perſonaret.

Quod vero ſubdit Papa, *Gregorium Heimburch auarum, mendacem, & turbulentum* nuncupando, benedictis ſi certaret bona audiret: ſed cum certet maledictis, alium quærat qui reſpondeat. Ego ex illo grege non ſum, quippe cui facultates pro meritis minime reſpondent, qui pluta ſuffragia liberaliter impendi,

quam

quam honoraria ſuſceperim: & libertatis amator plus ſemper fui quam blanditiarum, quæ mendaciis & auaritiæ minime conuenire poſſunt: ſed ipſe aliquando audiet, quod geſſerit, qualem vitam egerit. Et quid apud Cumas. Sed reprimo me, pergens ad illius decreti vanitatem, in quo vetantur oppreſſi, vel opprimendi, ad Concilium prouocare, *quod non ſit, & quod (vt ait,) ſupra papam eſſe nequit*. Iam ſupra oſtenſum eſt cœtum Apoſtolicum fuiſſe ſupra Petrum: & nunc affirmo, quod ſicut ad ſedem Apoſtolicam vacantem appellari poteſt, ſic ad Concilium quod nondum eſt congregatum, rite appellatur. Quia poteſtas Eccleſiæ immortalis eſt, quemadmodum ipſa Eccleſia: quæ etſi nunc diſperſa eſt, aliquando habet congregari: & hoc nunc maxime opus eſſe, nemo dubitat, quia calamitates Eccleſiæ intelligit & cognoſcit: cuius ſi ſe Papa partem eſſe fateatur, ſe vtique minorem illa fateri neceſſe eſt: ſiquidem Orbis eſt maior Vrbe. Papa autem hoc vetando, quid aliud agit, quamque cauſatur aduerſus nos, quod eius imperium truculentiſſimum non ſuſtinemus: quod facultates noſtras, tam noſtro quam maiorum noſtrorum ſudore & ſanguine partas in ſuas delicias effundere negamus: velut ille, qui ex vulneribus à ſe iniectis recreatum accuſauit, quod in nos exercere cupit. Hoc eſt ſeruile ſeruitium, quod à nobis exigit: non filialis reuerentia, quibus certe nec peculium relinquere curat. Nemo ſane mentis hoc non percipit, nullus emunctæ naris homo non olfecit, quorſum tendat hæc tam grauis exactio.

Quod vero me *loquacem* facit, vir omni picâ dicatior, quid dixerim? niſi Horatii verbo reſpondiſſe velim, dicentis: *Ignoras te, an ignotum dare nobis verba putas? Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis, cur in aliorum vitiis tam cernis acutum, quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius? hinc tibi contra venit, inquirant vitia vt tua rurſus & illi.* Fateor quippe, me ventoſitati verborum pro tempore operam dediſſe: at non ita, vt ciuilis & Canonicæ traditionis præcepta contemplerim: quæ ille ne vnquam quidem olfecit, nuda verboſitate contentus. Porro ſi quod tale vitium apud me deprehendit, inepte tamen id ipſum mihi exprobrauit, quo ipſe potiſſimum turget. Mihi ſatis eſt, didiciſſe ciuiles ſententias: & quicquid præcipuum habet ratio & induſtria; & quicquid ſacra tradunt vtriuſque iuris inſtituta, hiſce literis & floribus exornare poſſe, & in illo grege me eſſe profiteor. Ipſe in numero ſit illorum, qui putant hæc omnia vi & artificio Rhetorum contineri. Ergo ſi Papa ob id facinus me excommunicatum dicit, quis erit erectior ipſo, qui præter verboſitatem nihil habet in ſe virtutis? Subdit, *& læſæ maieſtatis crimine me irretitum*: Credo eum culicibus & muſcis has leges edidiſſe, aut animalibus quæ in tabidis corporibus naſci ſolent: vti aranearum telas in occurſum fragiles, legis conſilii exſortis æquauit: quas ſi culex, aut quod imbecillius animantium inciderit, euoluere ſe neſcit. ſi quid autem validiorum animantium incurrerit, penetrat atque diſrumpit. Neque enim rete ficedulis aut coturnicibus contextum, aptum eſt vincire vulturem vel aquilam. Irretiat ipſe Reatinos ſuos, & eos quos ſeruili metu conſtrictos habet: mecum erit (Deo duce) libertas Diogenis & Catonis. Nec ſatiatus eſt Papa conuiciis vulgaribus: quin etiam *Hæreticum* me audeat nuncupare. Siquidem hæreſim voluit ſectam vel ſententiam nuncupare, vt Cicero noſter Catonem recte appellat: hæreticus ſum ego, qui aio: *Concilium orbis Chriſtiani fore ſupra Papam*: hæreticus eſt Papa, qui contrariam ſectam fouet. Videte quod nihil grauius in eum dico, qui tamen abiecta rationis & concilii moderatione, cuncta in me pro libitu iuſſit ſcribi. Poſtremo nec adhuc ſatiatus Papa conuiciis, *mandat mea confiſcari*: quæ vtinam tanta eſſent, quod rapacibus viris hiatum ponere poſſent. Ego inter bonos conuerſari volo, qui virtutes meas opibus ſuis foueant, & pluris faciant ſuffragia mea, quam locupletiuam, quam ex mea ruina ſperare poſſent. Maiori etiam vtantur conſilio, quam Papa fretus eſt in procacitate ſua. Pollicetur tandem eis Papa, qui res meas inuaſerint, *Catholicorum hominum operas impendiſſe*. Maxime ridiculoſum eſſet hoc verbum, niſi ipſius Papæ ineptia iam antea vobis comprobata eſſet; dum ipſe inceſtuoſos complexus, & vitia honeſtati publicæ inimica, Mantuæ tam copioſe & loquaciter perſonauit.

Expugnatis tunc aranearum telis, & infirmorum tetium vinculis nodiſque diſſolutis, ad remedium morbi introducti, quo aduerſus ſuperiorem truculentiam & amariſſimas leges ſeruetur innocentia, ſtylum conuertere depropero. Et in primis plane conſtat, ſemper & vbique ab inferiore ad ſuperiorem rite prouocari Nemo enim tam

obtuſi cordis eſt, qui non in ſeipſo periculum fecerit, à ſenſualitatis fragilitate ad intellectualis potentiæ diſcurſum eſſe prouocandum. Sed & qui morbo aut vitio animi tenetur, vt neſciat cernere verum, ſi lapſus fuerit in vitium, defecato tandem animo ad ſe rediens, ad animum ira, odio, gratiaque vacuum prouocat, quo certius de rebus dubiis conſulter atque decernat, & vim ſuam grauitate conſilij moderetur. Ideo laudata eſt illa mulier, quæ à tumulento Rege Philippo, ad eundem ſobrium prouocauit. Sit ergo mihi gradus primus, ab irato Papa, qui me laceſſit, ad eundem mitem factum appellare: & ab oratore topico ad eundem, ſi ventoſitate abdicata, ſi Muſis relegatis, ad ſacras leges ſe conuerterit: vbi dictet, *Neminem indemnatum rebus aut fama ſpoliare, nec quenquam inauditum condemnare.* Deinde qui ſcriptum eſt, *Papam omnes iudicare, ipſum autem à nemine iudicandum*: quod vt ego fateor verum, quantum attinet ad ſedis ipſius & Papalis poteſtatis plenitudinem: ſed non ita, vt ſub inimico & ſuſpecto iudice quiſquam cogatur famam aut res ſuas decertare. Ad eundem itaque prouoco, ſi ſe iuxta boni viri arbitrium aſtrinxerit iudicaturum. Et is ſit appellationis meæ gradus ſecundus. Si vero cauſam delegare malit viro non ſuſpecto, rurſus ad eundem Papam, ſeu quem diligit, prouoco & appello, & hunc tertium appellationis meæ modum offero, meque tali iudicio ſiſto. Et in ſumma, Papali cognitioni ea lege me ſubmitto, ſi ſuſpicionis cauſa tollatur è medio. Et hic quartus ordo, omnem tollit tergiuerſationis notam, quam mihi inijcere poſſit Cuſana procacitas, cuius ductu hæc omnia diriguntur. Quæ omnia, ſi Papa contempſerit, quid reſtat, niſi ad vniuerſalem Eccleſiam prouocare, prout à Senatu ad populum Romanum ſæpe reperimus appellatum? Nec obiiciat mihi Papa, *Eccleſiam non eſſe congregatam*: quoniam id ipſum factionibus ſuis impeditur & diſturbatur. Apud me nulla mora, culpa nuſquam, cum non per me, ſed per ipſum ſtet, quo minus fiat. Si quis enim in ius vocatum vi eximat, contumaciam remouet citato, ſed omne vitium & crimen in ſe transfert. Papa metum intulit mihi, ipſe ſibi iuſtitiam indixit: qui ſe conuiciis ſuis aduerſus me ſuſpectum reddidit, qui ſe ſapientis arbitrio aſtringere declinauit. De ſuſpicione experiri recuſat, ne iudicem ſuſpicione carentem delegare dignatur: quique Vniuerſale Concilium conciere negat, hic ſi aduerſum me quicquam attentauerit, aduerſus ipſum prouoco, gradatim atque alternatim, vt præmiſi: & teſtimonium eius rei poſtulo, & de metu iuſto proteſtor coram vicinis. Quo ceſſante, proſequor, ſi opus erit, & opportunitas concedatur, prout juris publici ratio poſcit ſalno iure addendi, omnibuſque remediis, moribus & lege introductis.

DE

DE LEODIENSIVM DISSIDIO CVM EPISCOPO SVO LVDOVICO, ET TE CIVITATIS LEODII EXCIDIO LAMENTABILI, NARRATIO HISTORICA, ANNO MCCCCLXVIII.

IACOBI PICCOLOMINEI CARDINALIS PAPIENſis, Commentariorum eius libro IIII.

DVM in hoc ſtatu res Italæ agerent, lachrimabile interim nuncium Romam affertur, quo animi omnium non mediocriter ſunt contriſtari. Significatum eſt enim ciuitatem Leodienſem magnitudine atque opibus claram, quæ in omni caſu Eccleſiæ fidem Romanæ ſedis erat ſecura, ferro atque igni ad internecionem deletam, nulla ætatis, ſexus, vel ſacrorum habita ratione. Eam vero cladem vnico Caroli Burgundorum Ducis, & Ludouici Gallorum Regis impetu irrogatam, qui ad tantum facinus animos & arma iunxiſſent. Eam ego non ab re censui quarto huic libro mandandam, quo noſtris Pontificibus eſſe documento poſſit, quantum ſeculi Principibus oporteat credi, quantumq; adhiberi curæ conueniat, ne ij paſtores plebibus dentur, quorum vel ætate, vel ambitione, pro pane lapis, & pro ouo ſcorpius (iuxta verbum Domini) offeratur.

Igitur ſedente nuper Caliſto tertio, petebat Philippus Caroli pater, vt Ludouicus qui in Borboniorum familia genitus erat ex filia, Leodienſi præficeretur Eccleſiæ, quam Ioannes annorum iam multorum Præſul, miſſis ad Pontificem documentis parabat dimittere. Sed ea res cum propter iuuenilem ætatem, quæ vigeſimum nondum annum attigerat, pontificiis legibus eſſet contraria, Caliſto patrum & Patribus probatur; videbantur que vno conſilio omnes non aſſenſuri, niſi maioris cauſæ ad impetrandam rem afferrentur. Erat eodem tempore præcipuum Pontifici ſtudium parandæ claſſis in Turcos, quæ ad redimendam Conſtantinopolim duceretur; miſerat que propterea in omnem Italiæ partem ſacerdotes, quæſtores, qui futuri operis prædicatione condonationibuſque peccatorum, cuiuſcemodi ſubſidia compararent. Ad ripam quoque Tyberis Vaticano proximam comportari materiam, & triremes fabricari ſine intermiſſione curabat, nulla de re alia vel loquens gratius, vel audiens. Id vero ſtudium cum ad Philippum ſignificationibus multis eſſet perlatum, ſenili & ipſe obſequens animo, quod iure de Ludouico negatum erat, promiſſis artificioſis aggreditur. Spondet ſi impleatur quod cupit, miſſurum ſe terra & maiori grandia ad conceptum opus ſubſidia, quæ & facilia ſibi futura eſſent, & magnopere conatum Eccleſia adiutura. Totam hanc ſponſionem ea dictorum ſcriptorumq; conſtantia firmat, vt nil minus iam putaretur, quam non facturum illum quod tam aſſeueranter aiebat. Credidit ſenex Caliſtus primum, explendo deſiderio intentus; mox etiam in eandem ſententiam traductis Patribus, Philippo eſt obſecutus: ciuitat. ſq; tam populoſæ adminiſtrationem iuueni credidit munerū Eccleſiæ omnino experti, æſtimans annorum paucorum iacturā emolumento tanti boni cōpenſari æquo animo poſſe. Sed accidit diuino iudicio, vt malo inchoata initio calamitoſum mox exitum caperent. Nā neq; tātarum promiſſionum fructus perceptus eſt, & fundamenta ſunt poſita totius quæ ſuperinducta eſt cladis. Hunc ergo paſtorē plebs illa, etſi longe inferiorē priore ſuo annis meritisq; videbat, gratiā tamen Ducis ſecuta, acquieuerat facto, ſperans mox vt per ætatē licuiſſet, ſumpturū ſacra Ludouicum, atq; eorum Antiſtitem pleno ciuitatis imperio præfuturum. Aliquamdiu igitur in hunc modum ſine diſſenſione proceſſit res, cū tamen Ludouicus fortuna ſuorum ſuorum clarior, Leodienſiū legibus, quas ante eū ſeruarant ceteri, aduerſaretur ſæpe, & ab Eccleſia errans laſciuiorē vitā tanto indignam ſacerdotio ageret. Procedentibus annis, idoneus iā ad conſecrationē factus, ad eam peragendam, celebrandam, vnanimi omnium voluntate eſt poſtulatus. Quod ille, ſiue quod à religione adhuc eſſet auerſus, ſiue quod à ſuis eā neceſſitatem imponi grauate acciperet, cū contumacius pernegaſſet, oriri inter eas apertæ contentiones ſunt cœptæ; atq; ira indies adauctæ, vt minus iā naturā clarus populus ſe vereri eius dignitatē, timerequ iuriſdictionem inciperet. Verebantur ne ſacrorū dilatio eo traheretur conſilio, vt ſecularis adminiſtrationis inducta conſuetudine, Epiſcopum ſuum dediſceret ciuitas,

Ludouicus Borbonius

ciuitas, viciniique Ducis paulatim ſubiret imperia, quam illi rem morte quouis grauiorem putabant. Conflictantibus in hunc modum Epiſcopo & plebe, creſcebat indies aduerſus Eccleſiam rebellio: iamque miniſtris eius poteſtates quædam ademptæ erant, quæ nullis denuntiationibus reduci in locum priſtinum poterant. Itaque Philippus, qui natura vehemens erat, ſuperarique genus ſuum ciuili contentione dolebat, magnis precibus à Pontifice petit, vt dignitatem impugnatæ Eccleſiæ adimi per ſubditorum violentiam non ſinat, ſed temeritatem populi ſuperbientis cenſurarum irrogatione contineat. Quod ille cum Leodienſi ſedi & communi aliorum dediſſet exemplo, non multo poſt contempta etiam Romani patris poteſtate, ciuitati & agro ſacris eſt interdictum; inuocatuſque ad præſidium per iudices Dux bellum Leodienſibus intulit. Pugna autem non longe à muris commiſſa, occiſis quamplurimis, reliqui in fugam conuerſi ſunt, ac ciuitas eodem impetu capta. Quæ vt ad nouam poſthac contumaciam calamitatum continuatione languidior fieret, dirui in circuitu muros iuſſit, tributumque imperauit, quantum redimendis comparati exercitus ſtipendiis ſatis ſuo iudicio videretur: quodque omnibus acerbius habitum eſt, eos qui per ætatem ferre arma iam poterant, vno edicto in exilium expulit, paucis quibuſdam ad rei familiaris cuſtodiam cum muliebri ſexu intus relictis. Hac tanta clade Romam perlata, miſeratus Pontifex Eccleſiæ plebiſque fortunam, legatum ex referendariorum ordine proficiſci illuc iuſſit, qui & obtemperari Ludouico epiſcopo, & diſſidentes animos ſuo interuentu conciliari curaret, reducendis quoque exulibus, leuandiſque tributis quam poſſet operam penderet. Erat is Honofrius Tricaricenſis præſul, homo Romanus in familia locupleti, quæ S. crucis dicitur, natus. Ad hunc igitur, cum Agrippinam Coloniam maturato itinere perueniſſet, Leodienſis legatio aduentus huius præſcia acceſſit, ſummis obſecrationibus petens, vt quanto poſſet celerius Leodium properaret, reliquiaſque diſpulſæ plebis redditis ſacris conſolaretur. Quorum ille deſideriis obſecutus ad oppidum Aquiſgranenſe proceſſit, millia paſſuum viginti à Leodio poſitum. Ibi dierum nonnullorum morâ cognoſcendum putauit, quo animo Præſul & populus ad ſuſcipienda monita Romani Pontificis eſſet. Eos vt ſentire idem, & in omnia paratos cognouit, itinere continuato à quarto milliario, præſulem, clerumque, & magiſtratus vrbanos obuios habuit, ſinguloſque iureiurando adigens parituros decretis quæcunque ipſe tuliſſet, pœnas Apoſtolicas ſuſtulit; benedicenſque populo ſumma omnium exultatione ciuitatem ingreſſus eſt. Cumque is dies vigiliarum eſſet Apoſtolorum Petri & Pauli, ad ædem cathedralem procedens, ſolenne ſacrum veſperrinum cantauit, aſſiſtente plebe, quæ vt in paucitate frequens ad viſendum conuenerat. Poſtridie quoque Ludouicus ipſe, qui monitu legati conſecrationem Epiſcopalem iam acceperat, primis ſuis miſſarum ſolennibus eſt operatus, Dominicumque Sacramentum tota vrbe, legato & populo proſequente, manibus ſuis circumtulit. Erant gaudiorum plena omnia, reſpirareque tum primum ex longa fatigatione miſeri videbantur, diſſenſionem omnem initio hoc ſublatam putantes. Id modo ſupererat, vt exulum quoque & triburorum ſua ratio haberetur, à modoque ciuitatis mœnibus parceretur, quæ Ducis imperio ſine intermiſſione deiiciebantur: Poſtremo vt leges patriæ redderentur, ſine quibus nil quietis habitura reliqua putabantur. Igitur horum cauſa ad Carolum filium, defuncto interim patre, profectus legatus eſt: ſed in tempora incidit, quæ rebus agendis multum erant contraria. Ducebat ille per eos dies vxorem Britannorum Regis filiam, minuſque diligenter propter nuptiarum ſolennia alienum quicquam intelligere poterat. Iis vero abſolutis, cum etiam tantum audiſſet legatum, nil ob eam cauſam certum decreuit, quod bellum aduerſus Regem Gallorum gerens ſociis Britonibus in auxilium properabat, quos magnis copiis premi nunciabatur. Id tantum de poſtulatis Legato conceſſit, vt cum Præſule & populo quæ viderentur componeret, conuentaque referret ad ſe, confirmanda decreto ſuo vel reſpuenda. Hac promiſſione Tricaricenſis reuerſus, tractare de omnibus cum Præſule & exulibus cœpit, ſperans conditionem ſe aliquam inuenturum, qua ſemianimem populum ſuſcitare, quietemque ſtatuere ſuſpenſis animis poſſet. Sed dum in his ſine intermiſſione laborat, epiſcopus moræ impatiens, ſuas iuueniles cupiditates ſecutus, ad propinquum oppidum ſuæ ditionis Traiectum ſeceſſit. Cuius rei occaſione, ſimul quod diuturnius inter Regem & Ducem futurum bellum iudicabatur, plurimi exulum qui in proximas ſiluas ex prælio aufugerant, ad numerum quinque millia, reſiſtente nemine Leodium rediere; quos ſtatim & reliqui ſunt conſecuti, inermes ac nudi, ſyluestribus tantum truncis, & fundis lapidibuſque armati. Reditus huius popularí quidem multitudini id conſilium fuit, vt Clerum omnem, cuius nomine tanta mala ac-

Onufrius Epiſc. Tricar. legatus.

la accederant, vno impetu ſpoliarent; grauioribus autem paucis, & pœnitentiæ ſignificatione reditum ſibi in patriam, pacemque depoſcerent. Itaq; horum ſuaſu ad legatum vna voluntate omnes accedunt, multa per nouitatem facti timentem, orantq; vt ſe deprecatore iam tandem vitæ eorum miſereatur Epiſcopus, plebemq; diſperſam, ac beſtiarum more in latibulis agentem perire in ſyluis fame creditaſq; animas vna cum corporibus interire non ſinat, ſibi quidem id animi eſſe, vt illius ſubſint imperio, ac tanquam miniſtrum Dei dominumq; ciuitatis accipiant: Porro vt opificiis intenti in ſudore vultus panem quærant, & quotidianis obſequiis famulentur. Hortatur quoque vt ſupremas has preces miſerę plebis non negligat; quam eo calamitatis adductam intelligant, vt ſi ſe contemptam nunc videat, timendum ſit ne ciuitatem & clerum, ſacraq; & ſe inſuper ipſam vna impietate inuoluat. His auditis Legatus miſerans multitudinis faciem, quæ veſtitu in ſiluis diſciſſo, capillorumque & barbarum promiſſione ſylueſtrium hominum inſtar habebat, omnes in forū ad concionem vocatos benignis verbis alloquitur. Docet quanto in honore haberi epiſcopos velit Eccleſia, quid in contemnentes ſacrę leges decernant. Illos quidem in patrem ſuum paulo contumaciores fuiſſe, diutiuſque quam par videretur in contentionibus perſtitiſſe. Quam ob cauſam coactus ille ſit auunculi Ducis auxilium implorare. Magno eos victos prælio tuliſſe conditiones quæ imperari victis à victoribus ſoleant. Miſſum ſe à Pontifice ad conſolandum populum, & ſubleuanda onera eſſe, feciſſeq; in eam diem quæ tulerint vires. Reddita iam ciuitati ſacra, ad conſectationem Ludouicum inductum, cuius dilatæ cauſa tanta mala accidiſſent, ad tollenda reliqua ſe etiam ad ducem profectum eſſe, facultatemque tractandorum omnium accepiſſe. Opus hoc totum bona ſpe inchoatum; ſed vereri ne hic eorum repentinus ad vrbem acceſſus, ſucceſſum ſuis laboribus adimat; Proinde deponant quam primum arma, quietiq; rerum exitum præſtolentur: cogitent vero ſi tumultuari pergant, quid Epiſcopo in eos, & quid ſibi, & quid Duci futurum indignationis merito ſit, qui prælio pulſos muriſq; nudatos, tanta in ſe audere nunc videat. Ipſum quidem, niſi moniris pareant, abiturum illico ciuitate, nunciaturumque Pontifici, quantum obſtinationis apud eos inuenerit, ad quorum ſalutem procurandam ſit miſſus. Ad hæc eius exhortationes cum reſpondiſſet quidam, neceſſitate impulſam multitudinem, quod viuere in ſyluis non poſſet, domum reuerſam; Duciq; & epiſcopo, quæcunque in ſe eſſent; paratam præſtare: pati autem non poſſe alienis quam Eccleſiæ dominis ciuitatem ſubeſſe, mortemque (ſi ita opus ſit) huius vnius rei cauſa, intrepide adituram. Legatus eos iterum conſolatus, vt diſceptationibus in tanto periculo finem faceret, magna voce quæ à tota concione exaudiri poſſet, poſtulauit, *An parati eſſent, poſitis armis, ſuis & epiſcopi imperiis, vt ante promiſerant, auſcultare.* At quam vocem multitudo omnis, diuturno miſeriarum tædio in queſtus & lachrymas commota, protenſis ad eum manibus pacem & miſericordiam acclamabat, precans identidem, vt conciliarentur tantem Epiſcopo, & in patria eſſe cum parentibus & liberis liceret, ne laniati à feris paſſim per ſiluas, impio mortis genere necarentur: arma quæ retinendæ vitæ cauſa ſumpſiſſent, quam primum iuſſerit, poſituros. Id vero cum ad eius imperium ſtatim feciſſent, legatuſq; propterea ſalutem eorum curæ ſibi futuram dixiſſet, quieuere paulum omnia; ciuitaſq; ab impetu furentis populi eſt conſeruata, externis poſt paulo cladibus occaſura. Igitur Legatus aſſumptis ſecum principibus multitudinis huius, Traiectum ſe ad Epiſcopum confert, & cauſam miſerorum, quam maximis poteſt, precibus agit! Iamque dierum nonnullorum diligentia rem eo redegerat, vt reconciliatus Ludouicus ad oppidum Tungram, quod inter Leodium Traiectumq; medium eſt, ſecum accederet, indeque repetendam ciuitatem ſtatueret. Conuenerat autem vt turba omnis pœnitentiæ ſignificandæ cauſa, effuſa obuiam inermis & ſupplex à transeunte miſericordiam precaretur: illi vero liceret, quanto apparatu bellico vellet, ciuitatem intrare, dominatumq; in ſe omnes ſuſcipere, & ſua voluntate omnibus moderari. Ea dum ad certam deſignatam diem perfici debent, Dux interim, qui accepto tā audacis motus nuncio vehementer erat cōmotus, ad Epiſcopū ſcribit, vt tractatum omnem: quicunq; cum Leodienſibus haberetur, abrūperet, ſeq; ultorem propediē expectaret, atq; vt ſine periculo fieri id poſſet, quatuor millia delectorū militū eius præſidio mittit. Erat duci iā pene explorata ſpes conſtituendæ cum Rege pacis, quæ cum ſociis Brittonibus iam conſtituta; quorum cauſa bellū ſuſceptū erat, faciliorem ſuam videbatur efficere. His ergo intellectis Ludouicus, q; in poteſtate Caroli eſſet, dicto obſequitur, cunctaq; diſſoluēs, præſidio quod erat miſſum, eodem loco ſe continet, maiorum copiarum aduentū operiens. Id ergo conſpicati Leodienſes, quorum in vtramq; partem, & ad humilitatē, & ad contumaciā vehe-

mens erat naturæ, aliam (vt in deſperatione rerum fit) ſalutis rationem adeunt, proxima nocte, armata duorum millium manu Tungram maximo ſilentio accedunt, oppidumque ingreſſi, quod in recenti Ducis victoria deiectis muris aditus per ruinas habebat, eodem ſilentio ad epiſcopum penetrant: ſuamq; ie primum, tum aliorum, qui ſecum erant domos circumſiſtentes, impetum in præſidiarios faciunt, nudoſque & re ſubita perturbatos facile opprimunt: ſi qui effugere in tumultu caſu aliquo poterant, ij contendebant Traiectum, erantque clamoribus & gemitu morientium omnia perturbata. Epiſcopus vero ſuorumque nonnulli, qui ad intimam cuſtodiam excubabant, perfoſſo ſtatim coniunctæ domus pariete, in qua diuertebat Legatus, intra cubiculum eius refugerunt, fortunamque aliorum pauidi expectabant. At Legatus, qui ab initio tumultus inermis in vicum erat progreſſus, cognitis ſtatim Leodienſibus, duces eorum qui cæde fugientium bacchabantur, vocari ad ſe multis ſuaſionibus contendebat, caſuque peranxius erat. Eos tandem venientes cum lachrymis rogat, *Quamnam ob cauſam eo miſeri acceſſiſſent, atque inter deprecatæ pacis tractatus tantum nunc ſcelus admitterent.* Illi vt erant madentes ſanguine, & exitu adhuc rerum ſuſpenſi, perturbata voce reſpondent, quod ad Epiſcopum tanta viderint miſſa præſidia, vltionemque ſuam ſint veriti, illuc eos veniſſe mala conſilia præuenturos, ne interim obtentu impendendæ veniæ ciuitati exitium pararetur: petere id quod ad ſalutem reliquum arbitrarentur, vt ipſe cum Epiſcopo eo ex loco Leodium properent, quo eum & reuereri vtrumque, dominumque ciuitatis Ludouicum ſtatuere certum ſit omnibus. Id ni fiat, propoſitum multitudini eſſe, eos atque oppidum vno eius noctis incendio abſumere. Legatus inſtantem neceſſitatem cognoſcens, quod animos ad ea quæ minitarentur, incenſos videret, accepta fide ne quem vltra occiderent, de acceſſu ad ciuitatem agere cum Epiſcopo cœpit. Quo ſtatim, vt in tanto periculo neceſſarium erat, in ſententiam traducto, nullo tumultu ambo Leodium rediere, comitante multitudine, non quæ viciſſet, ſed quaſi quæ dominos ſuos ex aliorum captiuitate per vim receptos domum reduceret. Lætabantur omnes, & tota Leodienſis Eccleſia reſtituto Præſule erat in gaudio. Ii quoque qui in Tungra ſuperfuerant cædi, libertati priſtinæ reddebantur, cum honoribuſque remittebantur ad ſuos. In iis erat dux præſidii paulo ante ad Epiſcopum miſſi, quem in latebris adinuentum, vt ad Carolum proficiſceretur, veniamque & pacem multitudini oraret, magnis obteſtationibus induxerunt. Dux vero qui nondum his acceptis, ad vltionem nihilominus tumultuoſi reditus properabat, audita etiam Tungrenſi audacia, nullo furori conceſſo ſpacio, pacem illico cum Rege conſtituit, impetrata conditione, vt præſentia ſua atque exercitu conatum hunc adiuuaret. Itaque ambo in Leodienſem ciuitatem mouentes, à milliario vigeſimo conſtitere, præmiſſis tribus millibus Burgundorum, qui vrbi appropinquantes duces cum reliquis copiis expectarent. Leodienſes tanto hominum numero ad ſe iri videntes, quantum vix Gallia reliquum per id tempus in armis habebat, neceſſario vel moriendum etiam, vel reliquendam excidio patriam cognoſcebant. Itaque vt eorum erat in magnis rebus ferocia, ratione aliquando parum expenſa, ad extrema perferenda ſe firmant: Tungrenſemque fortunam ſperantes, adoriri noctu propinquos Burgundos inſtituunt, quos non totis octo millibus paſſuum abeſſe conſtabat. Itaque de ſecunda vigilia populariter egreſſi, magnis animis in eos tendebant: illi vero proximo ad Tungram caſu admoniti, vigiles in armis agebant. ptorinuſque cognito per exploratores conſilio, progreſſi obuiam prælium acerrimum commiſere, quod ad lucem vſque magna hominum cæde productum eſt: tandem Leodienſes coacti ſunt cedere. In eo certamine ceciderunt Burgundorum non multi, in iis fortiſſimus quiſque ac nobiliſſimus; ſed ex Leodienſibus longe plures, quod noctis itinere fatigati, minuſque armati iniquâ pugna erant congreſſi. Quæ res ciuitatem omnem, alioquin malis feſſam, maxime conſternauit, cum & luctibus paſſim replerentur omnia, & orta luce miſerando ſpectaculo referri humeris patres, fratres, & filii exanimes manante adhuc ſanguine viderentur. His tantis malis confuſus Legatus, ac plane iam inops conſilii, quod vnum ad deprecandam vitam reliquum erat, conuocato iterum ad concionem populo, in conſpectu omnium lachrymans; *Videtis,* inquit, *ciues fortunam veſtram ferocibus conſiliis non mea culpa ad ſupremum adductam, Imminet propinquum excidium, iratus eſt Dux, & Duci adiunctus Rex potentiſſimus ad vos ambo inſtructo exercitu properant, vrgens neceſſitas longam orationem non patitur. Audite me, vt extremam vobis quam poſſum, pietatem impendam, paratus ſum ſi ad opportunum putatis, ad Ducem nunc proficiſci, meumque Epiſcopum ducere, obuiis ambo exercitus, atque humi ſtratis miſericordiam lachrymantes noſtris precabimur. Cum perſonam ego feram Pontificis, ſie Regi Ducique iunctus ſit ſan-*

gui-

guine, inueniemus forſan, quod reſpirandi ſpatium præbeat, nam imperandi nunc interminandiq́ tempus non eſt, precum eſſe redemptionem oportet, legitima de vobis meo & veſtro nomine repromittam omnia. Si placet hæc ratio, actutum ibimus; ſin præſentior apud vos alia eſt, illam monſtrate. Vobiſcum, & ſine vobis eundem caſum parati ſumus ſubire. Cum hæc profectio fletibus omnium & vociferationibus probaretur, ad declarandam inſuper pœnitentiam ciuitatis adiiciuntur primarij ciues, ſummum eo tempore magiſtratum gerentes; qui vna euntes imperata Ducis ſuſcipiant, deque reliquorum fide teſtimonium ferant. Itaque hora diei iam decima profecti omnes ad tertiam noctis, non ſine crebris vitæ periculis, ad primas ſtationes hoſtium peruenere. Quibus ſtatim præfecti duo obuiam facti, quorum alter erat Præſes Burgundiæ, alter ſororis epiſcopi vir, intellecta viæ cauſa vetuerunt eos vlterius progredi, ac ſtatim in cuſtodiam Præſidis legatus, epiſcopus in affinis ſui tabernaculum adductus eſt, magiſtratus vero omnis in vincula coniectus. Inter hæc congregato Ducis conſilio, cum hora lapſa iam eſſet ad eum omnes deducuntur, quamque ob cauſam id noctis veniſſent requirunt. Dicere pro omnibus orſus legatus, quanta verborum & vocis demiſſione miſericordia potuit, placare conatus eſt iracundiam Ducis, & veniam miſeris impetrare, identitem monſtrans præſentem Epiſcopum; cuius cauſa ſumpta eſſent arma, ouibus ſuis ſalutem precari, ciuitatem paratam eſſe, ſi velit, exercitum omnem intus accipere, & Præſuli parere, & quæ imperata poſt primam victoriam erant, quanquam maiora viribus, actutum implere: pro iis autem quæ ad Tungram, & nunc apud antecurſores ſunt geſta, ex Ludouici & ſuo etiam iudicio, ſatisfactionem præſtare. Manus quoque in illum ſupplices tendens, atque ad hunc affectum lachrymas ſuperimpendens petiit, ſi minus præſtandam eam pietatem humiliato iam populo duceret, præſtaret ſaltem Deo creatori, qui pro crucifixoribus Patrem oraſſet, præſtaret & Romano Pontifici, cuius beneficio ea ſedes Leodienſis generi ſuo eſſet conceſſa. Nihilo his dictis obſtinata ad vltionem mens potuit flecti: Reſpondit tantum, liberam ſibi in res atque animas ciuium velle poteſtatem permitti, nec omnino conditionem aliquam dici. Quæ res Leodium ſignificata, ad ſuſtinenda extrema, quærendamque armis ſalutem corda omnium incitauit, putantium occaſum ſuum, quem declinare in prælio forſitan poſſent, in deditione certiſſimum eſſe. Igitur Dux miſſo Traiectum legato atque eodem loci magiſtratu Leodienſium in catenis traducto; iniungit epiſcopo vt ſumptis armis ſecum ad vlciſcendas iniurias eat, patris propoſitum ac ſuum animo agitans. Etenim quod ea ciuitas potentiſſima eſſet, vicinaque Brabantiæ prouinciæ, frequentes cum illa contentionum occaſiones haberet, ſeruata autem contra maiores ſuos Regum patrocinio diceretur, delere nunc in tanta opportunitate conſpirantis Ludouici Regis ad internecionem volebat. Igitur admoto ad vrbem exercitu bipartito, copias diuidit, ac colle occupato qui Valburgenſi portæ proximus erat, ſuam & Regis ſtationem eodem in loco conſtituit, ad alteram autem ac longe diuerſam ciuitatis partem Philippum Sabaudienſem cum reliquis mittit, vt vno tempore tentata vtrinque irruptione, populus ad duos conuerſus, ad repugnandum inualidior fieret. Leodienſes his tantis anguſtijs circumuenti, ſummam rerum ſuarum ad fratres duos præcipuæ fortitudinis viros detulerant, Burenum & Gozonum, quos reliqua multitudo in quamcunque duxiſſent partem, illico ſequeretur. Ii vero animis vſi, conuocatis ad ſe primis nonnullis docent, niſi aliquo grandi auſu ſalutem ciuitatis ſtare non poſſe. Proinde ſi accingere ſe vna velint, paratos eſſe omnium primos ſuas animas dare, cum ſtatim velle ſe omnes dixiſſent, idque vnum conſentirent ad redemptionem patriæ ſupereſſe, partita inter Burenum & Gozonum multitudine, rationem irruptionis hanc ineunt, vt videlicet nocte quæ inſtabat Gozonus ad caſtra regia nil tale in tantis copijs expectantia impetum faciat; Burenus vero eodem conatu ad Philippum erumpat, futurum ſperantes vt alter exercitus alterius perceptis clamoribus deſperatione alterni ſubſidij conuerteretur in fugam. Vt vero etiam perturbatius confunderentur omnia, iubent cupas innumeras ſecum portari nitro & pice completas, quæ primo adortu accenſæ in illorum tabernacula locis omnibus iacerentur, atque inde flamma excita malo ancipiti trepidantes inuaderet. Condictis omnibus ad deſignatum opus diſceditur, animis quam ſucceſſu maioribus. Peruenerat iam ad regias ſtationes Gozonus nondum intellectus, expectabatque vt à Bureno ſignum acciperet, quo ſignificaretur ad Philippi caſtra à ſe quoque acceſſum, & pugnam commiſſam eſſe. Sed is dum tardius condictum exequitur, Gozoniani quidam moræ impatientes ad tentoria Ducis Regiſque furtim prolapſi, incendere ea cœperunt, & ferocius hoſtibus inſultare: quo factum eſt, vt clamore ſtatim ſublato, & à Philippenſibus inde ex-

Burenus.
Gozonus.

…, vtrobique armatus exercitus Leodienſes ab incepto terruerit. Ortâ luce indu… ambo, quod totiam cladibus attritus populus nocturno etiam incurſu vitam ſuam petiiſſet, ocyus Philippo imperant, vt qua parte muri eſſent diſiecti, conferto agmine irruptionem tentaret, ipſique ex eo, vbi tendebant, loco producto exercitu idem conarentur. Pugnâ incepta, magna contentione vtrinque res gerebatur, his annitentibus vt conceptæ iracundiæ facerent ſatis, illis vt coniuges, liberos, parenteſque ſuppremo illa certamine ab interitu vendicarent. Sed longe impar Leodienſium fiebat congreſſus, quod hoſtes numero pugnatorum, & apparatu omnium rerum inſtructiſſimi erant, vrbana autem turba nec aſſueta bellis, nec armata ſatis, multis acceptis cladibus ad paucitatem redierat. Quamobrem paulatim ſubmota loco, & cadentium numero debilior facta, cedere propugnaculis, liberumque ingreſſum irrumpentibus dare coacta eſt. Ita vno tempore duobus ex locis Burgundi calamitatem miſerrimam intulere. Eorum vero qui adhuc integri erant, ad hominum circiter viginti, cum imbelli multitudine in forum ſubito confugerunt, obſtructiſque aditibus vt in articulo illo licuit, noctem expectabant, per quam reductis in caſtra exercitibus educere ſuos ad fugæ ſocietatem poſſent. Sed ea re intellecta, è veſtigio Dux ciuitatem omnem, locaque imprimis foro proxima iubet incendi, cuius mali neceſſitate compulſi illi relictis omnibus ad ſyluas proximas ſe contulerunt. Clerus inſpecta iam ante ciuitatis fortunâ, in ſua quiſque Eccleſia cauſis ianuis ſe continebat, veſtibus ſacris indutus, ſanctorumque reliquias, atque adeo ipſum Domini Sacramentum ad deprecandam miſericordiam manibus præferens. Idem religionum virginumque cœnobia pro ſua quæque conditione egere. Sed nihil inter arma ſceleratæ militum manus incontaminatum liquere, refractis portis ſacra omnia in lachrymabilem direptionem ſunt data, ſanctuaria Dei tota vrbe incenſa, ſpoliati ſacerdotes atque occiſi, tum nec parietibus templorum etiam parſum, in ipſam autem imbellem turbam tanta impietate ſæuitum eſt, vt nulli ſexui, ætati, aut ordini ignotum voluerint. Infantes alliſi parietibus ſunt, puerperæ confoſſæ, pleræque virgines ſtupratæ primo, mox ſtrangulatæ, ſenes quoque & pueri eodem quo pugnantes habiti loco. Quin & illud ad malorum cumulum accidit, vt parentes cum matribus, filijs, & omni prole inualida fune vno conſtricti ad acerbitatem interitus in profluentem Moſam deijcerentur, in medijſque diuinis, dum aſtat ſacerdos altaribus, & Domini corpus ſanguiſque inter manus verſantur, ſacræ patinæ & calices impie raperentur, vt merito de tam ſæuis hoſtibus emitti ad vltorem Dominum vox illa Prophetæ lamentabilis poſſit: *Domine Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum: poſuerunt Hieruſalem in pomporum cuſtodiam, poſuerunt morticinia ſeruorum tuorum eſcas volatilibus cæli, carnes ſanctorum tuorum beſtijs terræ, effuderunt ſanguinem ipſorum tanquam aquam in circuitu Hieruſalem, & non erat qui ſepeliret.* Inter hæc autem tam tæda crudelitatis miniſteria, Ludouicus Rex amicæ ſemper ciuitatis calamitate confuſus, quæ in illum pugnans nomen eius clamoribus inuocabat, plane iam facti pœnitens, in proximas regni ſui regiones exercitu abducto conceſſit: Dux vero dimiſſa vrbe prædonibus, ipſe cum expeditis equitibus ad inſequendos qui fugerant continuo profectus eſt. Sed vbi aſperitate ſyluarum ne inueniri quidem illos, nedum capi poſſe intellexit, regreſſus Leodium, tota paſſim ædificia deijci imperauit, ne profugis ſpes vlla reditus ſupereſſet, mox quoque Traiectum contendens, magiſtratum qui ſalutis fidem ab epiſcopo ante acceperat, vinctuſque nihilominus illuc fuerat deportatus, ſtrangulari & in profluentem abiici iuſſit. Eandem fortunam vicina quoque nonnulla oppida, quæ Leodienſes adiuuerant, mox ſubiere.

Hic finis contentionum fuit, atque hunc occaſum celeberrima quondam ciuitas tulit, victorijs nobilitata innumeris, & à Romanis Imperatoribus condita, clero autem ante alias Germanicas Eccleſias clara, diuini vero cultus ornamentorumque ſacrorum cum ſanctiſſimum tum locupletiſſimum domicilium. Cuius quidem ante has calamitates is animarum numerus fuit, vt cenſu habito centum & viginti millium intra muros tantum contineri inuenta ſit.

DE LAVDIBVS KAROLI. BVRGVNDIÆ DVCIS, ET VICTORIIS; ITEM DE LEODIENSIVM CLADE ET EXCIDIO,

EPISTOLA INCERTI AVCTORIS, TRACTATVI DE CVſtodia Principum præfixa.

CVM animaduerterem, quam bonum & vtile, iuſtum honeſtumque foret, quemlibet cum labore ſummaque diligentia ad eius ſpirare ſalutem, ſoliciteque vigilare cuſtodiam, à quo totius patriæ ſalus reique publicæ commodum iugiter procedit: Sæpe & multum mecum ipſe cogitaui, quibus in negotiis occupandum hunc fore melius, ſatis otij libenter ſuſciperem, ſui vt cuſtos eſſem ſeruuſque fidelis, ac eius rei tutor, cuius ad ſalutem totius populi vota ſuſpirant. Et tunc mihi cogitanti in mentem venit, vt quo in caſu & ſi armis eius in hoſtes bella conterere non valeam, certandum tamen mihi animo fore exiſtimaui maxime, quó ſibi tandem munitionem contexere poſſem fortiſſimam. Cum & illi iuſte cogitant, qui eum quem ſibi debent obſequium reddunt & honorẽ, eiuſq; pericula ſuis cũ periculis expetere velint, atqui & vt incolumis ſemper maneat, nullum laborem vitandum eſſe putant; cum nullum tam magnum ſit periculum, quod ſapiens ꝓ ſalute patrię, incolumitateq; Principis vitandum arbitretur. An tu ne huius rei commodum proprio tuo cõmodo anteponas, ex cuius & totius politię commoda augeri creſcereque videntur, ex cuius & interitu nõ eſt in patria ſalus, non in ciuitate bonum, ꝙ nõ fraude marceſcat? Quid tu tandem putas patriæ dulcius tutiuſque poſſit afferri à Fortuna Duce ſapientiſſimo, quem quiuis non immerito viribus defendat maxime ſuis, tu gladio, ille baculo, calamo ego, alii armis, ceteri lancea linguæ, nonnulli conſiliorum cuſpide; hic vigil; ille curſor, Ingenio multi, omnelq; cũ ratione, & tutius tandem precibus cũ deuotis? Quis veſtrum ſentit vt ego, adeſto mihi, pręſtoq; ſit, & ſibi quẽ puto ſapiẽtiſſimum fore ducem, cuſtodiæ fabricamus arcam, ſi prius & de ipſo laudes, quem cordis amore amplexus ſum, meoq; affectu, mecum depromere vis permaxime ſibi condignas, ꝙ tu tanto libentius audies, quanto & ipſum feruentius amas. Iocyus, qui cupis, iubilo cordis, conſonaq; voce nobiſcum præcinere laudes. O felix patria cuius defenſor erit Karolus, Princeps Illuſtriſſim⁹, Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Limburgi, & Luxemburgi, Comes Flandriæ, Arteſiæ, Burgundiæ, palatinus Hannoniæ, Hollandiæ, Selandiæ, & Namurci, Marchio ſacri Imperij, dominus Friſiæ, Sabigniæ, & Machliniæ, vir nobilis, omnique virtute præſtantiſſimus, æquitate plenus, prudens, atq; benignus, liberalitate munificus, humanitate vero pius, in bello felix atq; victoriosus, pace modeſtus, omniq; in opere ſapientiſſimus. Cuius adhuc ſimilem viſurus ne ſim hęreo, quem naturę ſplendor, & virtutum decor excellens tã decenter ſignificant, iuſtiuſq; decorant, ꝗ cũ ſui generis proſapia multa priuilegia & prærogatiuas nobilitatis ſibi vendicat, tali parentatus progenie, quæ Reipub. ſemper honori, nunq̃ detrimento affecta fuit. Taceo de militia & victoriis, quibus auus, proauus, & plurimi eiuſdem generis Rempub. auxerunt, & ſalutem procrearunt. Hic filius patrem ſequitur ſua ꝓles, nõ cum ſceleratis, ſed virtutũ fauore, ſcientiarũ claritate perlucida educatus eſt, vt ipſa honeſtas, & vitæ modeſtia à pueritia ſibi ex ipſa conſuetudine, quę eſt altera natura, inſita & complantata fuerit. Prætereo quãta ſibi ſit facultas poteſtatũ, quantum primatũ, facultatis, validæ armaturæ in affinibus. Obticeo etiam ampliſſimum potentatum quo roboratur: non numero multitudinem armigerorum, quib. ipſemet & ſui quoslibet rebelles ſibi ſubiugare, & colla ſuperba migrantum præualent inclinare. Ipſe etiã amicis, affinibus, & conſanguineis, fratribuſq; priuilegiantet audax eſt & venuſtus. Cum non in iis quæ lites & iurgia ſunt multotiens iocundatur, ſed quæ probitatis ſunt & honoris, honeſtius gloriatur, cuius prætextu non hiſtriones, non adulatores, non paſſionum executores, ſed ſcientiarum & virtutum cultores huic amicantur. Cuius etiam dignitas & pręſentia Prælatis Eccleſię, & fidei profeſſoribus eſt amica, multumq; grata. Quid opus eſt grandia dicere de velocitate aut agilitate corporis ſui, quã ipſe præfertur multis; cum beneuola promptitudine ad obſequia diuinorum, ad quæ non dormitat, ſemper velox aut agilis ad ea quæ æternæ ſunt ſalutis. De corporis ſpecimine, pulchritudinis formoſitate, aut decore & phyſiognomia perplacita multa ediſſererem, niſi ornatus ad intra illi plus ponderaret, qualis ei ad

Karolus Burgundus.

extra apparet, multum plus ad intra virtute, intellectu, & conſcientia decoratus eſt. In cõſilio namque prudentiſſimus, in cogitatione profundus, in conſcientia fideliſſimus, in fortitudine omnibus proficuus, & ſui in prudentia ſibi & aliis vtiliſſimus. Adeo quoque bonis rationibus præditus, vt nullum vitæ diſcrimen aut periculum ſibi pro fortunis Reip. patriæque ſalute fugiendum putarit. Quod & profecto claruit, dum nuper non proprij cauſa commodi, ſed alienæ rei gerendæ pacis in Franciã venit, dulces ſibi amplexus relinquens patriæ, patrem ſenem, matremque chariſſimam, vxorem eius, gloriam, & hominis vnicum ſolatium. Heu quanti tunc fuerint patriæ gemitus, quantum matris Ligurium, * quanta vxoris lamentatio, nemo ſermone edicere poteſt, dum patria pro ipſo preces atque proceſſionum cerimonias Dei, ſanctorumque viagia, illi mater fundebat lachrymas, vxor vero iam deſiccata fletibus, infimo pectore ſuſpiria. In Deum ſperans patria ſui mœroris quodammodo inuenit ſolatium, dum etiam continuo triumphi prodigia diuinâ noteſcerent gratia, diminuit planctus confidens in Domino: mater vero eius in templo plorans luguberrime, eccleſiaſtica voce tandem vnius de obſeruantia Prædicantis conſolata eſt. Cuius & talis ſermo fuit; *noli flere Domina, ſaluus perueniet filius noſter, & ſaluus reuertetur ad nos, & oculi tui videbunt eum, credo enim quoniam angelus Domini bonus comitetur eum, & bene diſponat omnia, quæ circa ipſum geruntur, ita vt cum gaudio reuertatur ad nos.* Ad hanc vocem ceſſauit mater eius flere, & tacut. Profectus eſt ille modo in Franciam, cuius vxor nullo modo conſolari poterat, ſed coridie exiliens circumſpiciebat & circuibat vias omnes, per quas ſpes remeandi videbatur, vt procul videret eum ſi fieri poſſet, venientem; cruciabatur ſpiritu, neſciens ſi ipſum viſura ante mortem, qua nunc ipſa felix ſepulta eſt. Illa dum corpore debilitata, exhauſta virib. agonizando traderet animam, iſte robuſto pectore, virili animo certando ſaluauit patriam. Num ipſum ſumma cum virtute & honore pro patria voluiſſe interire vidiſti, vbi dum ſibi hoſtes ori ſuo haſtam infringerent, hic ſuis mordebat dentibus? Helas, helas, qualis iſte cibus, qui nuper comedit amygdala, nunc clauum dente ferreum ſuo conterit, cuſpidemque ſua inter mandibula fregit, genas ſanguine perfuſas, cruentas, collũ, cor autem intremulum, triumphiq; plenum habuit, collarium dum ſibi chalybe textum finderentq; hoſtes, ſi aliis timorem, illi audaciam præbuit: non paueſcebat repentino terrore irruentes in ipſum impiorum potentias, animam ſuã belli gloria, amoreq; patriæ contentus effundere, arma vero nequaq̃ voluit proiicere. Ideo Dominus erat in latere ſuo, cuſtodiebatq; pedem eius ne caperetur; nam dum captus eſſet, certe capi ipſe non potuit. Nonne hic ſimilis Machabæo, qui cum ſe armis ſuccinxit bellicis, ſimilis factus eſt leoni in operibus ſuis, & ſicut leo rugiens, in venatione, dilatans gloriam populo ſuo, indutus loricâ vt Gigas, viris ſuis qui ſecum erant, hæc loquebatur verba: *Ne timueritis multitudinem eorum, & impetum eorum ne formidetis, mementote qualiter ſalui facti ſunt patres noſtri, & nunc clamemus in cælum, & miſerebitur noſtri Dominus, & conteret exercitum iſtum.* Et viderunt eos venientes ex aduerſo in prælium, & tuba cecinerunt, & congreſſi ſunt, & contriti inimici eius, & fugierunt in campum, nouiſſimi autem ceciderunt in gladio. Nam cum iam * Gallorum validiſſima obſideretur, qui cum plures erant; hic non obſtupuit, neque in campo dimicare metuit, nullo periculo vel morte perterritus, amore patriæ ibat in prælium, corpore tauri validiſſimi, impetuque leonis, & ſe pro legionibus in hoſtes immiſiſſe dicitur medios, vbi manu victorioſiſſima ſimul vnâ bellum cum pace conceſſit, liberauit exercitum, & à quibus tueri debuit, ipſos protexit, tã valide, tam fortiter, tamque glorioſe, vt etiam inimicus ſuus ipſum laudare cœperit, contentus ab eo vinci quem vincere non potuit. Tam decentis viri victoriam ſubiit libens regalis maieſtas, victa quaſi viciſſet triumphauit cum eo, cuius in bello ſtupeſcenda fuit ſeueritas, & paulo poſt in omnes miranda eius erat clementia. Hoc viri fortis eſt, qui de victoria contendunt, eos hoſtes putare, qui victi ſunt, eos homines iudicare, vt poſſit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. O quanti ſit eius gloria exiſtimanda putaris, qui cum inimicum vinceret, ipſum vincendo amicum fecit, vt cum quo prius luctabatur maximo certamine, cum eo ipſo alios iam in hoſtes ſibi maximam comparauit victoriam. Num quid Africano ſimilis viro ſereniſſimo, cui induſtria virtutem, virtus gloriam, gloriæ æmulos comparauit, qui etiam ad eas laudes, quas à patribus ſuis accepit, addidit aliquid ſuæ, vt puta eloquentiam, quâ ſibi bellicam comparauit gloriam. Sic Princeps noſter Karolus Philippi patris filius, qui cum belli laude non inferior quam pater fuit, & ad eam laudem (ſi recte conſpicitis) doctrinæ & ingenij gloriam adiecit. Pertranſeo quem pridem ante * nobis amorem oſtendit, quamque patriæ procurauit ſalutem. Cum militibus, maliſque complicibus Vrbs redundaret, & omnes timore

Expeditio Francica.

domi

domi oppreſſi continerentur, venit iſte ſuccinctus gladio miles inuictiſſimus, & terruit aduerſarios acrimonia, terruit voce, terruitque vultu: quin imo & ſolum ſui cum præſentia inimicum proſtrauit valide, illum puta Draconem maximo veneno aſperſum, qui ex ſuperbia, inſolentia, pertinacia, & alijs grandioribus originem traxit, ſcelere & malis cogitationibus abundans; perſæpe euolans è templo * dynant rabido ſpiritu circumſpectans huc & illuc, ſi quem vidiſſet de domo Principis noſtri amantiſſimi, cui aliquid mali faucibus afflare, ore attingere, dentibus inſectare, lingua aſpergere potuiſſet, tam violenter, tamque inhumaniter, vt ſtatim nemo per illa proficiſci loca qui poterat, ſecurus erat; quin ipſum ille explorator gentium, Deo contumax, omnibuſq; inobediens; maximis in furiis, peſtifero ſuo veneno moleſtaret, qui nullius potentiæ frenis domari potuit, aut minarum tonitruis concuti; vel proteri; niſi quo tandem aſtrictus iudex ille amator patriæ, Dux Burgundiæ, ira commotus & iuſtitia, ad propulſandam patriæ illatam ſuæ iniuriam illico paratus, proprio ſuo corpore vindictam ſumere voluit, ſicut & iuſtum virum decuit, de emenda contendere cœpit, & vbi reum inimicum ſnum iuſtitiæ contumacem reperit, qui & nullius amicitia placari, aut ab eius obſtinata retrahi malitia potuit (*cum ab impiis non egrediatur niſi impietas*, vt ſcribitur Prouerb.) in eum tandem armis recte vltionem expleuit, illum ipſum ſerpentem inimicum patriæ funditus expiauit, in guttur eius clauum infixit iuſtitiæ, ſtrangulauit. Recte illud quidem in Iob ſcribitur, *Huic ſimilis eſt rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti ſunt, tygris periit eo quod non haberet prædam, & catuli leonis diſſipati ſunt.* Eum & tandem in aquam ſubmerſit, qui & cum defluxerat in Leodium ciuitatem peruenit, vbi virus ſuum euomere cœpit totam infecit vrbem, & in tantam rabiem miſeram plebem perduxit, vt etiam templum Dei ſputo maculare ſuo & manum eius inijcere ſanguinolentam verebatur minime, non modo vt homines ſed vt beſtiæ ſæuientes ferociſſimæ omni ratione virtutiſq; gloria priuari, vt iam dedecus, atque voluptatem honeſtati, & venuſto turpitudinem anteponant: Quid enim intereſt, vtrum ex homine ſe conuertat quis in belluam, an hominis figurâ immanitatem gerat beluæ? Perinde hic populus ſeditioſus ad oſtia vnius, quem ſibi imbelli caput præfixerat, tyrannidis enormi irruit tumultuatione, eumq; tubis & buccinis, claraque voce præconis euocare cœpit, quo tandem hic impius atque crudelis prodijt in lucem ſudanti ceruice, oculis ardentibus, eiectoque capillo, complutis * armis, compluribuſq; alijs feſtinantius ire cœpit. Et cũ cornua ſua vibraſſet vt aper, caput erexit animo inſolenti ac corde iniquiſſimo, celeriq; brachio vexillũ ſuſcepit, in forum venit, vocatis ſibiq; complicibus, ſui & ſuorũ malitia fretus exercitum duxit: & in eo loco, quo ſibi gloriã magnã, cũ ſecuritateq́; victoriam expectat, in eodem ſepultus eſt ab illo noſtro principe, qui & nuper eius fauces; gutturque perſtrinxit, nunc tota etiam eius viſcera amputauit, inteſtina euulſit, eius & omnia veſtigia deleuit, conſulatum amouit, tyrannidem induxit; parteſque per orbem diſperſit. Recte eorum merita tabulis comparauit ſuppliciis, quibus etiam potius diuinitus quam ab homine vltio nefandi ſceleris creditur profluxiſſe. Nam vt ſcribitur Prouerbior. * *Qui recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices permanebunt in ea; impij vero de terra perdentur, & qui inique agunt, auferentur ex ea.* Non minor ſtrage Iſraelitici populi clades illa fuit, hoc campo perijt Saul, hoc campo perijt Ionathas, hoc campo perijt totius Iſrael fortitudo; nunc libertatem quæ non erat, ſuis in patria peperit; potius eſt gloria quæ cum laude ſummã prodita & venuſtate cotidie magis & magis eniteſcit. Quis eſt tandem tam tenui cogitatione præditus, cuius animus tantis anguſtijs inuidiæ continetur, qui non hunc principem ſtudioſe laudet, & ſapientiſſimum iudicet, qui pro ſalutẽ patriæ, pro incolumitate ciuitatis, pro Reip. fortunis, quamuis magnum atque atrox periculum ſtudioſe ſuſcipiat, & libenter ſubeat. Et quidẽ hunc ego Principem magis cupio ſatis laudare q̃ poſſim. An tu hoc inter minima exiſtimandum putas, tui cum pridem cuſtos Karolus Princeps illuſtriſſimus, te propter patriæq; ſalutem, inter inimici brachia requiem ſuſciperet momentaneam. Ecce nefario ſcelere fratres vno conſilio Leodij ciues, illi noſtro amantiſſimo Principi calamitates machinabantur atrociſſimas, in noctis dum tenebris arma ſuſciperent, nobiliſſimumque tentarent prodere Ducem, ante eius maximis inſultibus ouantes papilionem: irruerunt ſicut Leo famelicus, aut aliqua teterrima bellua ſoluta cateris volitabant, ingentem facere cladem, nobiliſſimum ſibi ſanguinem ſub hoſtilem libidinem trucidare ſperantes, non aliter quam Philiſtis tres cunei. Et in illa hora non eſt inuentus gladius vel lancea in Iſrael, ſic noſtris dormientibus legionibus, nullus gladium manu tenebat, quo tandem expergeſcentibus ad Philiſtin, id eſt, & noſtri ad feroces Leodij homines deſcendebant, vt acueret vnuſquiſq; vomerem ſuum, & ligo-

Leodienſis populus.

nem & ſecurim & ſarculum. Retuſæ itaque erant acies vomerum & ligonum, tridentium, ſecurium, vſque ad ſtimulum corrigendum, cumque veniſſet dies prælij, non eſt inuentus enſis & lancea in manu totius populi. O feroces animos! ô crudeles cogitationes! ô derelictos homines ab humanitate, qui agere auſi ſunt, aut cogitare poſſunt, quo pacto dulciſſimum illum Ducem ſanguinolenta eorum palma, proprio nunc ſinu dormientem iugularent! Hoc quod volebant, traditorum nefas ni Deus ipſe vidiſſet, ad exitum perduxiſſent. Nunc de ipſis verificatum eſt, quod & Prouerbior. * ſcribitur; *Pedes illorum ad malum dum currerent, & feſtinarent, vt effunderent ſanguinem, ipſi contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes contra animas ſuas*, ſic ſemitæ omnis iniqui animas poſſidentium rapiuntur.

Nunc igitur Vrbs eorum acerbiſſimo concidat conflagrata incendio. Neq; verbis conſequi indignitatẽ rei, ſed negligẽrius vbi fero q; vos mei non egetis, vbi metipſi rẽ propriã, manu propria tractatis. Num illũ ante pedes veſtros Quiritem telo percuſſum cadere vidiſtis fortiſſimum? Quid tunc veſtro cogitaſtis animo patriæ amantiſſimæ, dum illi ſuas vobis ſpicas tridentium minabantur infigere ſpurciſſimi, dum etiam è gremio veſtro iugulatum eriperent, vere amor patriæ timorem in vobis exnihilat. ô nobilis, fortiſſimuſque animus, qui pro nobis in limo terræ pede fixo, vix vt ambulare poſſes, inimicum perſequeris, infra te lutum, ſupra te pluuiam, niuem, denique glaciem ipſam ruere vidiſti, & tunc etiam incalefactibili vndique frigore ſeptus eras, nullus gelu tale vidit, quo Solis radios in glacies algore fuiſſe conuerſos, & anhelitus hominum ante ora gelatos, panem dum roderes, lacum bibiſti, quinimo glaciem ſuxiſti, & femore ligatam tanquam prouidus tibi ad neceſſitatem tecum tuliſti, quoties & crudas carnes deſideraſti, ne dicam fœnum, paleas, ipſa quoque ſtercora? Nemo eſt qui poſſit ſatis rem conſequi verbis, nemo referre oratione magnitudinem calamitatis. Omnia pro nobis hæc ille libenter ſuſtulit, quod ô tu felix recenſe patria. Quid ſi nunc hæc Leodienſium ciuitas, vrbs inuictiſſima, vocem immutat, num hoc pacto loquatur: Ego illa pluribus tropæis ornata, triumphis ditata, clariſſimis locupletata victorijs, quæ nullius fraude, viribus, aut potentia labefactari potui, nunc tuis ſeditionibus vexor, ô Princeps inuictiſſime. Nihil vires corporis mei contra te mihi auxiliatæ ſunt, nihil mihi ſcientia rei militaris adiumento fuit, nihil erudita calliditas præſidij tulit, nihil morum & ſocietas ſermonis opitulata eſt, nihil ferociſſimorum robur animorum victoriæ contulit. Nam quæ mihi reliqua ſpes manet libertatis? ſi tibi in me quod licet, libet; & quod libet, licet; quod licet, poſſis; & quod poſſis, audes; quod audes, facis, & quod facis, nulli moleſtum eſt. Nunquid tua cum virtute poteſtateq; ampliſſima muros euertiſti mihi quondam validiſſimos, totiuſq; Reip. ambitum ignis in gremium miſiſti & ædes. Per te mihi extincta eſt lucida fama per orbem, qua gloria potius es, eadem miſeria peri. Nihil mihi præter nomen poſt multa ſecula relinquis. Heu me miſeram, quæ ſemper rebellis & iniurioſa fui, moteq; improbo laceſſita virtutibus inconſiderata, minax ſemper erã, ſuperba, petulans, atq; opprobrioſa, potentię, diuitijs, factioni, militibus, affinitati, & ſodalibus magis quã veritati confiſa. Proh dolor, hæc mea damnabilis ſententia proſtratam effecit, ita vt nulla in me præter aliorum exemplar illacerata remanſit commoditas. Nunc ſcio quid ſibi angelus voluit dum ad Ezechielem locutus eſt ita dicens, *Dabo te in deſertum & opprobrium gentibus, quæ in circuitu tuo ſunt in conſpectu prætereuntis, & eris opprobrium & blaſphemia, exemplum & ſtupor in gentibus, cũ fecero in te iudicia in furore & indignatione & increpationibus iræ; inducam ſuper vos gladium, & diſperdam excelſa veſtra, & demoliar aras veſtras, vrbes veſtræ deſertæ erunt, & cadet interfectus in medio veſtri, & diſplicebunt tunc ſibimet ſuper malis quæ fecerunt in vniuerſis abominationibus ſuis. Qui in agro erit, gladio morietur, qui in ciuitate, iugulabitur, & qui fugerint ex eis, erunt in montibus quaſi columbæ conuallium, aurum & argentum veſtrum non liberauit vos. Dabo in manus aliorum, anguſtia ſuperueniente requirent pacem, & non erit, conturbatio ſuper conturbationem veniet, & auditus ſuper auditum.* Panem ſuum nunc in ſolitudine comedent, & aquam ſuam in deſolatione bibent, & deſolata eſt terra multitudine ſua ciuitaſque eorum igni data eſt, mœſtam vtramq; eius partem conſumpſit ignis, & medietas eius redacta eſt in fauillã. Nunc ſcient quia Deus iuſtus eſt, eoque deceperunt populum eius, dicentes: *Pax*, & nõ fuit. O vos barbaræ gentes, quonam modo ſubacta vobiſq; inuiſa & inculta videar concipite, non meum quo me damnatam conſpicitis iter proficiſci velitis iniquiſſimum; nullum in vobis machinati contra eũ cogitate exitium, quẽ conditor rerũ nobilitate præclara, bellandiq; gratia deaurauit altiſſimus. Hic eſt quem Deus elegit ſecundum cor ſuum, in quo complacuit, omnium malorum extirpator, amor & fiducia omnium amicorũ ſuorum, inimicorum vero timor & anguſtia. Cum etiam immortales ſibi Deos adiumento eſſe velint, hic perſequi

ad ma-

ad mare rubrum & vltra inimicum ſuum poteſt, nihil eſt quod ſibi reſiſtere poſſit: quoniã iuſtus (vt habetur in Prouerbijs) odit iter impiorum quaſi ſepes ſpinarum, via iuſtorũ abſq; offendiculo. Sibi omnia parent, in ſuo conſpectu omnes digitum ponunt ori ſuo, ſi dixerit vade, vadunt, ſi veni, veniunt. Sedẽs in puppi mundi vertit gubernaculum quo voluitu orbis, cui & totius curiæ obſequatur cœleſtis familia: quare vos omnes qui virtutem colitis, & vobis ac veſtris pacem augeri diligitis, crimen læſæ maieſtatis, ſi quod in ipſum præſumitis, cautius abiiciendo vobis conſulitei & obſequio potius parere, q̃ manu forti ſuccũbere velitis, illius, qui victor ſemper abibit. Hęc ſæpe locutus, dum fui filiis meis, non audierunt, deſpexerũt omne conſiliũ meũ, & increpationes meas neglexerũt, dixiq; eis, *In interitu veſtro videbo & ſubſãnabo, cũ vobis q́ timetis aduenerit, cũ irruerit repentina calamitas, & interit⁹ quaſi tẽpeſtas ingruerit, quãdo venerit ſup vos tribulatio & anguſtia, tunc inuocabitis me, & ego non audiã:* Non ſuſceperunt, nec acquiuerũt cõſilio meo, & detraxerunt vniuerſæ correptioni meæ, in manibus meis confiſi, potius nunc confuſi ſunt. Recte ſtultorum proſperitas iam perdidit illos, & ego conflagrata incendio, ita diſrupta ſicut videtis. Cũ etiã eis quę & in prouerbijs ſcripta ſunt, propoſuetam, ſex eſſe quæ Deus ipſe odit, & ſeptimum deteſtatur anima eius, in quibus & ipſi nutriti educatiq; ſemper fuerunt, oculos ſublimes, linguam mendacẽ, manus effundentes innoxium ſanguinẽ, cor machinãs cogitationes peſſimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, teſtem fallacem, & eum qui ſeminat inter fratres diſcordiam. Ipſi me deſtruxerunt: & nunc quis eſt qui ipſos non rideat? Ego nunc melior ſum quã vnq̃ fui, veritatẽ q̃ nuper abſconderã, nunc palã effero: quam & me modo dicere neceſſe eſt, dum multi iam pręrereuntes meo in circuitu mihi dicent, *Mutatus eſt tibi color optimus, vah qui te tam pulchram, mœnibuſq́ ornatam ciuitatem deſtruxit, areſcant manus eius pedeſq́ terentur.* Lamentabilem cladis vindictam de me eũ ſumpſiſſe videnr, quam tã iuſtã, tamq; neceſſariam fuiſſe ignorant: Nunc mecum ſcient, & alium de eo ſermonem facient, non dubito. Nobiſcum modo dicent. *Benedictus ſit, qui Dei iuſtitiam eiuſq́ mandatum propria manu ſua peregit.* Me ita diſrupit, quæ Dei cum integra eram indignatio, hominiſq; blaſphemia fui: nunc video, quæ antea cæca fui, eumque laudo, cui ſemper opprobria dedi.

Modo in patriam cuiuſmodi fuerit habetis, nunc ſuis in negotijs qualis extiterit conſiderate. Qui cum ita ſe gerat rebus in proſperis, & aduerſis, æquo ſemper animo, fortiter atque prudenter curata cum diligentia facit, ſuorum commoda præuidere non tepeſcit, nunquã otio marcet: qui licet animum quandoq; remiſſum habeat ſolutũ vero nunqu ãm. Tarda accelerat, perplexa expedit, dura mollit, aſpera lenit, ardua exæquat, ex paruis magna, ex apertis obſcura, ex proximis remota æſtimat. Sicut ſidus in orbe, ſic inter Duces hic ſua virtute pollet, lucerna Mundi cuius nõ ęſtimo tã magnũ fore Principem, qui nõ eius in virtutẽ plus quã propriã confidat poteſtatẽ, nemo eſt qui neſcit & ſe non ſui denfenſorem confiteatur. Quo euenit, vt nõ vi armorũ, nec pecuniarũ potentia, ſed ſolũ ſuis cũ virtutib. totã eius patriã, cuius ẽt ſalutẽ in humeris ſuis portat dũ puerilẽ ętatẽ adhuc ageret, in non præceptibili tẽpore, à quorundã violentorũ manib. infectã miraculoſe redemit, quaſi ab ipſorũ raptorũ manib. & faucib. extirpauit, ſummamq; in pacẽ conſtituit, q̃ totius orbis potentię in tã breui tẽpore poſſibile nõ fuiſſet. Deinceps vero non vt victor ſuperbia vſus eſt, ſed illicitos cohibens motus animi, nullis in illicitis ſuaſu proſperitatis potuit cõtaminari, omnibuſq; in eum impetum facientib. velut chriſtianiſſimus forefacta* remiſit ad ſui gratiam eos benigniter reuocãdo. Sic pie, ſic humane, ſic iuſte, ſicq; familiariter ſubditos ſuos tractare conſueuit, vt oẽs communiter clament, atq; concorditer vno ore dicent: *Pium, iuſtum, temperatum fortem, prudentem ſanctumq́ habemus principem.* Cui altiſſim⁹ fauet, fauetInt & aſtra, vt aperte eius inſpecta natiuitate monſtratur, ſic vt nullus vnquã contra eũ aliquid attentare præſumpſerit, qui eius in poteſtatẽ non venerit. An ipſe ſit lapis iſte, quẽ tulit Samuel inter Maſach & Seu, & vocãt nomẽ loci illius, Lapis adiutorij. Huc vſq; auxiliatus eſt ſibi Dominus, & humiliati ſunt omnes inimici eius, ſibique redditæ ſunt vrbes quas tulerant, & ancillas & iuuenes optimos eorum, & azymos abſtulit, & poſuit in opere ſuo. *i. delicta.

Viue igitur, piiſſime ducum, viue precor ô decus Flandriæ, tuorum ſalus ſubditorũ, viue (inquã) diu atq; felix. Nam heu quid illa amœniſſima Ligurium * faceret patria, aut quib. ſubiecta periculis, mœrore foret & aculeis, ſi quouis modo noſtris ab oculis euaneſceres. Quod ô tu De⁹ almaq; tu trix aduertite eũq; ſẽper placitũ, pſperumq; rebus ſeruate ſecundis, ac ſibi cœleſti gloria pręſtetur inclyta proles, ne quiſquã terræ noſtrę colendis in virtutib. degeneret. Nã ipſo ſuperſtite felix, imo feliciſſima patria reputatur. Quanto igitur magis valet iſte, & plurib. erit vtiliſſimus, tãto & accuratiori à nob. mẽte, quinimo & omnib. cuſtodia ſibi ſumma debetur, exhortor & oro. Ego etiã hoc opus *de principũ cuſtodia* diſpoſui *Liguria.

in mente conficere amore illius, ſcilicet Chriſtianiſſimi Principis Domini mei, Domini Caroli Ducis Burgundiæ Illuſtriſſimi. Qui me nondum ſibi cognitum, tam dulciter tamque benigne ſuum in Medicum recepit, licet minimum. Saltem ad honores teneor ego velut fidelis ſubditus cotidie laborare ſummaque cum diligentia ad eius ſpirare ſalutem, ac ſollicite vigilare cuſtodiam, cui rerum conditor vitam præſtet felicem, ſuæque familiæ ſemper gubernando (vt optat) pacem & concordiam, patriæque ſalutem.

Tu igitur piiſſime Ieſu, omniumque rerum opifex, cuius & de gratia ſummaque clementia hominum illuſtrantur mentes, acuunturque ingenia, ac materiæ intellectus vniuerſi fiunt angelici, amore huius benigniſſimi Domini, domini mei, qui ſic religioſe te colit, huic principio benignus adſis, placiduſque iuues, vt hoc valeam opus ad optatum perducere finem, qui viuis & regnas trinus & vnus, Amen.

DE FRIDERICI III. IMP. IN ITALIAM PROFECTIONE VOTIVA, ET HONORIFICO ROMAM ADVENTV quidque ibi cum Paulo II. P. P. egerit, Anno M. CCCC. LXIX.

IACOBI PICCOLOMINEI CARDINALIS PAPIENSIS narratio, è commentariorum eius lib. VII.

A. 1469. CVM Calendis Decembris, qui fuit annus ſedentis Pauli quintus, nunciatum eſſet Federicum Imperatorem eius nominis tertium in Italiam deſcendiſſe voti ſoluendi cauſa, quod ad ædem Apoſtolorum ex Germania vouerat, idque Venetorum literis certiſſimum haberetur; conuerſus Pontifex ad eius ſuſcipiendi curam vnum ex ſecretiorum ordine, quam longiſſime ire obuiam iuſſit, negotio iniuncto, vt crebris nunciis de ratione viæ, & cæteris, quæ cognouiſſet, ſine mora ſignificaret, Inde vocatis in conſilium patribus; quatuor ex diuerſis nationibus Epiſcopos deſignauit Iudiceſque rotæ duos, & conſiſtoriales aduocatos totidem, qui ſecretario ſuccedentes ſecunda ſalutationis officia exhiberent. Delegit quoque Cardinalem Hoſtienſem, ac ſancti Euſtachii, qui præſtarent tertia, non tamen vltra bidui viam progrederentur.

Poſt hęc de ingreſſu in Vrbem agi eſt cæptum. Cuius ſolennitas cum neque ex ceremonialibus libris, neque ex omni hiſtoria reperiri tum poſſet (aliter enim cum coronam petit, aliter cum priuatæ rei cauſa venit, accipitur Cæſar) hæc deducendi ratio nouo exemplo eſt ſumpta. Ideo à me diligentius annotata, vt ſit poſteris in hunc caſum quod vel ſequi, vel adinuenire melius habeant. Cognita igitur via, quæ illi per Flaminiam erat, cum iam & Piſauri Secretarius, & non longe à Spoleto Epiſcopi, Cardinales autem ſexto ab Vrbe milliario obuiam illum habuiſſent, die ipſo aduentus quadruplex gratulatio à quatuor hominum generibus per interualla diei, & locorum eſt inſtituta. Primam ad mille paſſus trans pontem Miluium, ducente Procamerario præſtiterunt Præfectus Vrbis, & Conſeruatores; Regionum capita, reliquique vrbani magiſtratus, in eam pompam compoſiti, quam ludis teſtaceis circumferre ſunt ſoliti. Secundum ad ipſum pontem Præſul Vrbinas, quem ſequebantur ſubdiaconi omnes, Iudices Rotæ, Clerici cameræ, Acolyti, Cubicularii, Secretarii, Aduocati, diplomatum ſcriptores, item omnis ordinis curiæ noſtræ miniſtri. Tertiam vero ad medium fere ſpatium, quod eſt inter portam & pontem, Quæſtor ærarii. Hunc magno agmine comitabatur tota Pontificis familia, Toparchæ Romani, & Duces belli, præeuntibus hoſtiariis, cuſtodibuſque Pontificum; his virgas ſericeas, illis argenteas clauas manu gerentibus. Vltimam Cardinales ante portam exhibuerunt, ad eam viæ partem ordine collocati, quæ venienti ſiniſtrior eſſet. Hos cum primo acceſſu vidiſſet Cæſar, capillamento detracto, ſingulos *Ingreſſus urbis.* apprehenſa manu & dato oſculo ſalutauit, gratiæ & benignitatis documenta oſtendens. Ingreſſo Vrbem præſto fuit vmbraculum aureum, quo ſolennibus ſuis vti olim conſueuerat Pius. Atque vna Romani ciues per vicos diſpoſiti, qui illud haſtilibus ſuſtinentes toto *Volaterranus interfuiſſe ſe pompa ſcribit lib. 23.* itinere per vices ſuccederent. Morantibus ceremoniis ad tertiam iam horam proceſſerat nox. Itaque antecedente ſecularium turba, quæ innumera erat, & ſequente Patrum collegio, atque omni clero, moueri cæpit hæc pompa lucentibus vndique viis multitudine cereorum, qui certatim accenſi diei claritatem præſtabant: A porta ad ædem Marci

Ponti-

pontificis recta eſt itum. Inde ad texteram flexum,& pontificali via in theatrum Pompeii peruentum: denique in vaticanum ad Baſilicam Petri acceſſum. Quacunque autem fuerat tranſeundum, imparatum erat ad decorem & magnificentiam vias ornari. idque ſummo ſtudio pro ædibus ſuis quiſque impleuerat, pendentibus vtrinque verſiculoribus aulæis, ſed nox ſuperueniens abſtulit cuncta. Dum enim metus eſt, ne humore noctis (id quod in his ornaribus accidit) expoſita nitorem ſuum amitterent, detenſa iam erant omnia, & domi recondita, paucis exceptis locis, in quib. maior fuerat honorandi Cæſaris, quam accipiendi incommodi cura. Ad ędem D. Laurentij in Damaſo pręſul Vrbinas cum omni comitatu (quem dixi) Quæſtor item cum Palatinus, Epiſcopi & presbyteri Cardinales duo, ac diaconi quatuor ad Pontificem (ſicut inſtitutum erat) diuerſo itinere contenderunt, vt eſſent qui in Baſilicam deſcendenti aſſiſterent. Ad Baſilicā vero, quantum à primis gradib. ad ſummum altare pertinet, collegia religionum ſacerdoriorumq; dextra & læua in veſtê ſacra diſpoſita erant, hymnos tranſeunti Cæſari concinentia. Ad primos quoque gradus vicarius templi cum ſuo collegio in mitra & ſacro pluuiali religioſe illum accepit, crucem quæ in manu erat porrigens oſculandam. Natalis Domini nox illa erat, & hora iam quinta. Itaque Pontifex qui expectarę Cæſarem, atq; excipere ad portam argenteam in veſtibulo conſtituerat, indecorum iudicans id iam horæ eam rem fieri, in chorum aſcenderat, & ſacrum matutinum iuſſerat inchoari, altiori ſolio reſidens. Ad eum igitur per media hęc collegia Imperator accedens pedem, manum, & faciem deoſculatus eſt. Sed poſt pedis manuſq; oſculū alleuans eum altius Pontifex, & de ſede aſſurgens præcipuo affectu in vtrumque latus illum complexus eſt, moxq; in propinqua ſede collocās inter ſe patreſq; ad dexteram media ad complendū ſacrum ſuo ſe loco continuit. Eo abſoluto diaconi Cardinales duo, quibus præceptum id erat, ad altare Cæſarem deduxerunt. Ad cuius ille aditū primū in genua procidens, tam diu perſeuerauit orans, donec & votū abſolueret, & diuinę preces ſuper eum à Pontifice mitterentur. Earū hęc fuit prima ſolennitas. Cantauerunt alta você duo ex choro: *Elegit eum Dominus, & excelſum fecit præ Regib. terræ*, ab omni choro reſponſum eſt: *Glorificauit eum in conſpectu Regū, & non confundetur*. Inde aſſurgens Pontifex ex ritu ceremonialiū librorum peregit reliqua, choro pręſanti illi in omnia reſpondente. Inde è Solio deſcendens, dextrāq; Imperatoris apprehendens, in pontificiā illū, atq; inde in cubiculum ad quietem perduxit. Cū vero non putaret hoc primo ac pene tumultuario matutinæ laudis officiorantæ nocti ſatisfactum eſſe, ſolennius aliud cēſuit iterandum, in quo & Cæſar, & Patres, enſiſq; ſacratus pro more adeſſent. Itaq; ad horam 12. paulo quidē ante primū diluculum ſecundū indixit. In eo Cæſar vetuſto ſedis ritu, enſe de manu eius cū benedictione accepto, illoq; vt erat nudus, armigero adſtanti tradito, camiſeum ſtolāq; albā, & pluuiale miniſtrantib. diaconib. cardinalib. ſumſit, iiſdemq; latus eius claudentib. Euangeliū lectionis ſeptimæ non iniucunde cantauit, lectionē ipſam eorum alteri proſequendā relinquēs. Admonuerat inter veſtiendum ceremoniarum magiſter, vt tranſuerſam ſtolam & pluuiale ad ſiniſtram apertum acciperet. Sed ille (me audiente, qui proximus eram) *Non faciam* inquit: & vtrumq; à collo ad pectus rectum induens, conuerſuſq; ad magiſtrum. *ſic*, inquit, *ſemper ſum ſolitus*, ſuadente iterum illo, vt poſt Euangelium decantatum pro aliorum conſuetudine ad pedem Pontificis oſculandum aſcenderet, Germanico verbo, quod à circumſtantibus eſt intellectum, *Et hoc*, ait, *etiam minime*: putans videlicet (vt creditum eſt) à vulgari aliorum obſequio maieſtatem Imperij ea in re vindicandam. Mane vero ipſo Paſchali ſolennibus Miſſarum operatus eſt Pontifex. In quibus poſt communicationem ſuam Euchariſtiæ partē in hoc ipſum ſeruatā Cæſari obtulit. ſubnixo quidem in genua, & ſuum honorē ſacramento reddenti. Ab altari ſub vmbraculo digredientes, ad venerandum Domini Saluatoris ſudorium, quod impetratum erat proferri, profecti ſunt: inde pulpitum ſupra gradus Baſilicæ aſcenderunt, ex quo Pontifex ſolenni more benedicens plebi, quæ innumera ad viſendum conuenerat, ſummam peccatorum veniam tribuit. In ea denuncianda ꝙ ſemper latine & Italice per diaconos Cardinales fieri eſt ſolitū, cum in extremis verbis admonerentur turbæ, vt acceptæ gratiæ memores pro Romana Eccleſia & Pontificê orarent, additum eſt, *& pro Federico Imperatore noſtro, vt contra infideles gentemq; hæreticam diuinum illi ſemper ſubſidium adſit*. Introitus ſui, & noctis dieique natalis hæc fuit celebritas.

Quarto poſt die in conſiſtorium veniens, quod dari ſibi ob publicam cauſam popoſcerat, cum & Patres, & Germani proceres quidā, & Regis Hungarorū legati, & Cypri & Venetorū frequentes adeſſent, in hunc modū per interpretē, Lauentinū Pręſulē locutus eſt: *Iter hoc meū, ſumme Pōtifex, ad reddendū Deo votū libentius tamē ad ſalutē communē ſuſceptum eſt: Noſti clades per hos annos à Turcis acceptas, & quæ nūc imminent vides. Egerunt Principes proximi ꝙ potuerunt,*

potuerunt, curas eorum & vigilias nouimus, non tam quidem illas felices, quam ſuo miniſterio dignas. Meis quoque conuentibus, quos de Germanis Principibus eius rei cauſa plurimos habui, ſucceſſus non fuit, impedimentis aſſiduis vtrobique in caſſum fuere conſilia. Veni propterea ad te, vt quam ſalutis viam non cerno, ſi qua hic eſt, tuo indicio videam. Chriſtianorum ſummus es pater. Primam hanc eſſe curam oportet, proximam meam. Conſule in medium, & quid agendum ſit, monſtra. Ego quæ ſuaſeris, quæque ad rem cenſueris opportuna, accipiam, liberiſque iuuabo.

Ad hæc Pontifex nullo ante cum Patribus communicato conſilio (id certo quod probatum non eſt) longa oratione, quæ ante ſe Pontifices, longiori quæ ipſe in eam diem egiſſet, ſigillatim recenſuit. Quod vero ad poſtulatum attinuit, neſcire ſe dixit, quid modo conſuli poſſet. ita iam conſilium omne exhauſtum cognoſceret. Rogare autem illum viciſſim, vt ſi quid attuliſſet ipſe ex Germanis, prior proponeret. Dicente Cæſare, *Veniſſe ſe non dandi, ſed accipiendi conſilii cauſa*, Pontifice eadem iterante, in proximam ille aulam deliberaturus ſeceſſit, atque ibi horam pene continuam fuit. Reuerſus cum proceribus & legatis, qui ſecum in conſilium ierant, *obtemperaſſe*, ait, *neque in tanta conſiliorum inopia melius inueniſſe, quam vt Conſtantiæ (quæ Germaniæ ciuitas eſſet Italiæ propinqua) conuentus Principum indiceretur, ad quem & ambo accederent, & reliquos omni diligentia conuocarent. Venturum eo (quantum crederet) Hungarorum Regem Matthiam, id quod præſens legatus eius ſponderet. Hunc vero laborem ideo neceſſarium duci, quod quæ commune opus requirant, hæc & communi conſilio adminiſtranda putentur.*

Non placuit Pontifici ſententia. Ab exemplo præteritorum conuentuum, hunc quoque inutilem futurum contendit. Deliberaturum ſe nihilominus amplius dixit, atque alio tempore reſponſurum. A meridie in noctem protracta iam conſultatio erat. Itaque conſilium & Cæſarem ſimul dimiſit.

Dubitatum poſt hæc à pleriſque eſt, qui penſitare hæc diligentius ſolent, Cæſariſne an Venetorum petendi conuentus conſilium fuerit. Etenim magno ſtudio à Venetis res agebatur, perſtudioſis tunc rerum Imperij. Qui fuiſſe Cæſaris arbitrabantur, cum niſi per legatos conuenerit nunquam Cæſar, quæſitam æſtimabant non tam proficiendi ſpem, quam oſtentandæ religionis occaſionem: vt ſi quando maioribus ingruentibus malis querelæ populorum de Imperio & Pontificatu eſſent, culpa omnem deſertæ ſalutis reiicere in nos poſſet, amiſſamque vocante Mantuam Pio ſuam æſtimationem, vocato nunc Conſtantiam Paulo redimeret. Qui vero inuentum hoc Venetis adſcribebant, procuratum per hanc ſpeciem priuatam eorum rem aiebant, non publicam; videlicet vt perlata ad Turcos tanti conuentus fama, terrore illi iniecto, vel pacem in ſuas leges conficerent, vel ad innouanda fœdera Italorum Pontificem, quo abſente tutiora eſſent domi omnia, incitarent. Quæ quidem nec ipſi petere propter elationem vellent, nec prætetire propter neceſſitatem poſſent. Igitur proximo poſt conſiſtorio, vocatis iterum ad conſilium Patribus, cum de reſponſo dictæ ſententiæ eſſent, cenſuit Pontifex, *Quacunque ratione conuentus is peteretur, non videri è Republica eſſe, quando & præſens temporum conditio non poſtularet, & præteritorum exempla documento certiſſimo eſſent.* Placuit quoque ne veniente ſæpius in Senatum Cæſare (id quod ſine grandi expectatione eſſe non poterat) ſtudio rerum publicarum vincere nos videretur: quatuor ex patrib. ad eum in cubiculum mitti, qui decretum hoc nunciarent. Ii vero collocuti diutius, cum miſſum iam eſſet conſilium, ad Pontificem rediere ſummam hanc referentes, *Placere nihilominus Cæſari conuentum monſtratum & conſiſtorium iterum quæri, in quo de hiſce rebus agi amplius poſſet.* Id vero eum triduo poſt permiſſum eſſet, conatus eſt populari magis oratione quam graui argumenta noſtra diluere, quibus ratio habendi conuentus non fuerat approbata. Ad quæ omnia cùm diceret Pontifex, ex Germanorum conſuetudine ab Germano homine ſecum non agi, quorum ea lex ſit, *Vt poſt decreta in conſiliis nil poſtulent vltra*; eadem tamen ferme quæ nunciata per Cardinales erant, recenſuit, argumentiſque inuicem collatis ſua propiora vero eſſe contendit. Orans identidem, vt quæ dicerentur, & fierent, pia voluntate acciperet, quando nec tepiditas vlla, nec metus, ſed tota ipſorum ratio à iudicio ſuo cogeret nos diſſentire. Duo tamen communi animo ſunt conſtituta. alterum vt literæ ad Principes vtriuſque nomine mitterentur, quibus illi ad Calendas Nouembris anni venientis legatos ſuos Romam mittere rogentur, de ratione tuendæ fidei cum Pontifice acturos. Altero vt Venetis diutino Turcorum bello exhauſtis decimæ clericorum, Hebræorum viceſimæ, & ſecularium trigeſimæ in ditione ſua concederentur: quales decreto Mantuani conuentus Pius olim Italis quibuſque indixerat. Et hic quoque poſtulatorum Cæſaris exitus fuit.

Reſponſum Pontificis.

Non

Non multo poſt, cum toto ſeptemdecim dies Romæ fuiſſet, in Germaniam reuerſus eſt. Multis eum interim Paulus magniſque demeritus officiis eſt. Nunquam eum proceſſerunt paſſus eſt, niſi ex æquo eſſe; plerunque autem dextera eius apprehenſa: bis quoq; ad cubiculum ſuum deſcendit. Die quæ circumciſionem Domini Saluatoris præceſſit, peracto, Laterani ſacro veſpertino, ad veneranda Apoſtolorum Petri & Pauli capita conſtituto ponte, per quem ex æquo iretur, intra ferreos cancellos perduxit, & poſtridie ad Vaticanum rediens albo equo phalerato & aurea veſte donauit: volens videlicet, vt cum antea atratus Cæſar ſemper fuiſſet, ſolenni illa tranſmiſſione Imperatoris ornatu procederet. Ad pontem porro Adriani eodem itinere cum Patrum collegio ſubſtitit, ſpectauitque amplius hor[a]m continuam Germanos innumeros, quos ille eo in loco equiſtri ordine vetuſto ritu donauit. Gratias itidem ſpirituales, eaſque gratuitas innumeras contulit. Victum ſibi & comitatui, qui ſexcentorum amplius equitum fuit, largiſſimum præbuit. Abeuntem denique diuerſis duum millium aureorum muneribus eſt proſecutus. Et præſules nonnullos ire ſecum ad vſq; Cæſarem iuſſit, qui toties Eccleſiæ oppidis ad impenſam itineris, & diuerſionum commoda neceſſaria imperarent. Quæ omnia eo munificentius ſtudioſiuſque collata ſunt, quod notiſſimum erat toto eius imperio propugnatorem fuiſſe Romanorum Pontificum, & nec abiiſſe vnquam in impiorum conſilia, quibus Tranſalpinæ nationes ſine cauſa ſæpe tumultuantur in nos.

DE COMITIIS IMPERII SVB FRIDERICO III. IMP. APVD RATISPONAM CELEBRATIS ANNO M. CCCC. LXXI. Auguſtini Patricii commentarioribus.

ITEM:

IOAN. ANTONII CAMPANI, AD IACOBVM CARDINALEM PAPIENSEM, EX EISDEM COMITIIS DE REBVS IBI GESTIS, EPIſtolæ familiares.

AVGVSTINVS PATRITIVS REVERENDISSIMI CARDINALIS Senenſ. Legati in Germania ſecretarius, Iacobo Cardinali Papienſi ſal. & commendationem.

CVM in Germaniam veniſſem nuper cum hero meo Franciſco Piccolomineo Cardinalis Senenſi, Apoſtolica ſedis legato, videremque ad conuentum Ratiſponenſem multos magnoſque Principes vndique confluxiſſe, & maxima quaque ibi tractari, quod res viſa ſunt relatione digna, vtque interrogantibus in meo reditu amicis ad verum reſpondere poſſem, ſtatui omnia literis annotare. Adhibui itaque exactiſſimam diligentiam, vt rerum omnium qua ibi agerentur, veritatem ac ſeriem cognoſcerem, partem per me ipſum audiens, cum latine loquerentur (interfui enim fere ſemper in concionibus) partim ex aliis qui aderant cognoſcens. Quin & legatus ipſe cum epiſtolas ad Pontificem atque amicos mihi dictaret, omnia aperiebat. Fuit ſane conuentus hic Ratiſponenſis frequentiſſimus, & omnium (vt ſeniores aiebant) noſtra atate maximus. In quo Caſar cum quinque Electoribus, & Principibus compluribus, duobus legatis Apoſtolicis, altero Cardinale, altero Epiſcopo, & Regum ac Ciuitatum oratoribus permultis conſedit. Redegi igitur omnia qua in conuentu geſta ſunt, ſed & qua vbique locorum per Germaniam egit legatus, & totius huius noſtra peregrinationis iter deſcripſi, cum & pulcherrima ſape vrbes, & res memoratu digna interdum occurrerent. Eſt Germania (vltra quam noſtri homines credant) magnifica, & pulchra, & illi antiqua, quam Caſar, Strabo & Tacitus aliique deſcribunt, fortuna & moribus valde diſſimilis: ita vt multa ſint inter eos Vrbes qua multitudine

tudine populi, pulchritudine ædiſitiorum, templorum magnificentia, & ciuitatis ſplendore noſtris Italicis haud multum cedant, interdum etiam ſuperent. Atqui cum mecum cogitarem, cuinam potiſſimum dicarem has meas lucubratiunculas quamuis tenues, tu ſolus occurriſti qui ſine inuidia gentilis tui Cardinalis Senenſis res geſtas perlecturus videreris, & meam hanc inſulſam incomptamque narrationem pro tua innata manſuetudine, & conſueta in me indulgentia æquo animo eſſes laturus. Mitto igitur ad te libellum hunc vt cum per otium licebit illum perlegas, in eo tamen præter nudam ac veram rerum explicationem nihil quod te detineat inuenies, oro vt boni conſulas, & mihi ignoſcas. ſi dignationem tuam rebus maximis occupatiſſimam his meis ſcriptis vexare ſum auſus. Vale. Romæ Nonis Ianuariis, anno ſalutis 1471.

POſt captam à Turcis Conſtantinopolim, & Græcorum imperium deletum, ſæpe Romani Pontifices, & Fridericus Cæſar, qui reipublicæ Chriſtianæ Gubernacula tenent, conati ſunt reliquos noſtræ religionis principes ac ponteutatus, contra ſæuiſsimos hoſtes in arma cogere. Et Cæſar quidem cum externi dicto minus parentes viderentur, inter ſuos Germanos crebras celebrauit conuentus, vt quantum in ſe eſſet, saluti Chriſtianorum conſuleretur, nunc Francofordiæ, nunc Ratiſponæ, nunc Notinbergæ, nunc Viennæ, nunc aliis in locis eos conuocans: nec prætermiſit interea cæteros Reges ac Principes literis ac nunciis hortari, vt communi conſilio expeditionem ſumerent in communes hoſtes. Ponrifices vero Romani qui per hæc tempora præfuere, Nicolaus, Caliſtus, Pius, & Paulus nunquam deſtiterunt Chriſtiani orbis præſides literis & aſſiduis legationibus hortari, monere, rogare, obſecrare, vt relictis inteſtinis odiis in religionis ac libertatis noſtræ hoſtes arma conuerterent. Nullus eſt habitus conuentus ad quem non miſerint legatos, oratores ad ſingulos Principes ſæpe tranſmiſſi, laborantes bello noſtri qui Turcis proximi ſunt, conſilio, milite, pecunia, frumentoque adiuti. Pulſi ab hoſtibus auitis ſedibus benigne ſuſcepti, & ad vitam præbita neceſſaria, claſſes ſæpe in orientem miſſæ ad comprimendos hoſtes, Hungatis (qui murus Chriſtianæ ciuitatis hactenus fuerunt) magna vis auri data, miſſi prædicatotes ad exhortandos populos: promiſſa pugnantibus æterna præmia, nihil prætermiſſum quod illis fieri aut excogitari poſſet. Et vt de reliquis taceam, diuus Pius, Romanæ ſedis perpetuum decus, à principio ſui Pontificatus indicto Mantuano conuentu & modis omnibus perquiſitis cum nihil ſuccederet, ipſe per ſe, vt nihil intentatum relinqueret, homo morbis anniſque confractis in expeditionem ſtatuit proficiſci, non ætati, non dignitati, non valetudini, non vitæ denique ſuæ parcens. Sed peccatis noſt s id exigentibus ante nobis ſubtractus eſt, & in cœlum relatus, quam ex portu Anchonitano in hoſtes ſoluere potuiſſet, ſic tanti conatus paruo momento in irritum redacti, ſic ſæpe magnæ exorſæ telæ volente Deo ſucciſæ. In Germania autem quamuis ſæpe bellum in Turcos communi ſententia decretum ſit, ſiue quod Cæſar hoſtili arte impedi us conuentibus raro interfuerit, ſiue Principum diſcordiis & priuatis commodis rempublicam impedientibus, nunquam in hoſtes eſt itum. Semel tantum cum Tutci Belgradum oppugnarent, excitus populus Prędicatorum vocibus tumultuarie in hoſtes ruit, atque zelo potius religionis quam armis pugnans, ſoluit obſidionem ac fugauit hoſtem.

Mahometes vero Turcorum Princeps fretus noſtrorum deſidia, & continuis victoriis animo eleuatus, dum noſtri tempus longis conſultationibus terunt, Peram primo expugnat Conſtantinopoli oppoſitam, deinde protenſis viribus Bulgariam, Raſciam, Seruiam, & quicquid à mari Pontico, ad amnem Sauum, & ab Ægęo pelago ad Danubium interiacet, armis doloque occupat. Sed neque Danubius Valachos, neque Sauus Hungaros omnino tutatus eſt. Nam & Valachię partem rapuit, & Hungariam ſępe popularionibus afflixit: ex alia parte Pelopponneſum, & Gręcię olim arcem Achaiam, Articam, Bœotiam, Acharnaniam, Macedoniam, Epirum, Boſnam, & Illyrii magnam partem redegit in poteſtatem, Leſbum & Cycladas fere omnes ſubegit, & in Ponto Synopem ac Trapezuntem, & domum anno ſuperiori Euboeam (Nigropontem appellant) expugnauit, magno Venetorum quibus parebat inſula, & communi Chriſtianorum damno. Verum cum neque his contentus anno ante captam Euboeam ex Boſna in Carnos penetraſſet, & regionem omnem cædibus, incendiis atque rapinis longe lateque fœdaſſet, Fridericus Cęſar, cui vt Duci Auſtrię hęreditario iure prouincia paret, quique prius pro Reip. ſalute tantum ſollicitus erat, nunc propriis atque auitis prouinciis timens de ſubditorum defenſione intentius cogitare coactus eſt. Is cum viribus hoſtium imparem omnino ſe eſſe cognoſceret, Germanorum Principum auxilia poſtulare ſtatuit. Anno igitur ſalutis

M.CCCC,

1471. conuẽtum principũ indixit Ratiſponę ad 8. Kal. Maij. Is dies Chriſtiano more D. Georgio Martyri ſolennis habetur, vocauitq; omnes Germaniæ Principes ad eũ locũ ſuis literis, de Reip. ſalute cũ eis conſultaturus. Pontificem vero ſummis precibus orauit, vt & ipſe aliquem ex ſacro Senatu, qui nomine Apoſtolicæ ſedis in conuentu præſideret, legatum mitteret. Has dicunt huius Ratiſponenſis conuentus fuiſſe cauſas. Cæterum qui altiora quærunt, & Eccleſiaſtici & ſeculares, ſi quãdo à militia vacat, voluptati atq; otio plerunq; incumbunt, moleſtas ac graues cogitationes raro admittunt. literarum autem & ſapientiæ ſtudia attingunt fere nunquam: omnia igitur conſiliatiis credunt, eorumque iudicio cuncta geruntur. Horum nonnulli qui doctiores ſunt, & ingenio atque aſtutia pollent, pro arbitrio omnia verſant, iis glorioſiſſimum eſt vocari ad conuentus, rogari ſententias, conſuli à principibus, & eorum ſermones atque reſponſa tanquam Delphica oracula haberi: gaudent rerum mutatione, & contentionibus atq; diſcordiis principum creſcunt, procurant aſſiduo nouis artibus, vt principibus ſuis libertatem parare videantur, & à reuerentia Apoſtolicæ ſedis (quam *durum atque aſperum iugum* appellant) ſed etiam Romani Imperij eos nituntur auertere. Cogitauerunt igitur ſi tales iam pridem imperium Friderico Cæſari abrogare, illudque quando alius animo & viribus potentior in Germania non videretur, Georgio hæretico Boemiorum Regi deferre: reuerentiam deinde ſummo pontifici eius nomine polliceri, Imperij confirmationem & coronam petere, quæ ſi modo datentur, nationi interdicere ne amplius Romano Pontifici auſcultaret. Iamque inter ſe ac Principes ſuos diuiſerant præfecturas, ac munera hæc vt legitime fierent, aſſenſum omnium Germaniæ Principum neceſſarium putabant. Spetantes itaque ſi conuenirent Principes, facile quæ cogitarant perfici poſſe, ſubtili arte Cæſari perſuadent, vt Ratiſponæ principum conuentum indicat: aiunt Cæſarem, quoniam ſpretis Imperij ciuitatibus in auitis moretur prouinciis, omnibus neglectui eſſe, à nemine venerari, agitari vbique latrocinia, ac tota Germania iuſtitiæ formam eſſe nullam: ſi ad ſuperiora aſcenderet, vt priſca redeat reuerentia & fides, parituros omnes ſuo Imperatori, & eius timore ab iniuriis temperaturos, affuturos ei omnes Principes, & certatim obſequia exhibituros. Et quoniam Imperij cenſus ita ſunt diminuti, vt inde Cæſar viuere non poſſit, ſe iam repériſſe vias, quibus facillime & volentibus cunctis ducenta aureorum millia quotannis corraderet. Tentauerat hoc idem Cæſar alias in quibuſdam conuentibus, quippe prouentus imperii ita minimi ſunt, vt vix legationibus ſuppetant. Sed illi non tam ſuadebant vt Cæſari conſulerent, quam vt occaſionem nanciſcerentur patrandi quæ cogitarant. Hiſne igitur perſuaſionibus commotus Cæſar conuentum indixerit, aut vt Reipubl. ſuiſve prouinciis, quos à Turcis iam deuaſtati videbat, ſaluti conſuleret, illis diiudicandum relinquimus qui altiora cognoſcunt. Certe Georgij Bohemi obitus, qui medio tempore accidit, effecit vt conſiliariorum cogitata efferri non potuerint. Sunt etiam qui aſſerunt hunc conuentum indictum eſſe ipſius Georgij ſolerti opera, qui aſtutia ſua id effici poſſe ſperabat, vt decreto omnium Principum eius abſolutio (nam iam pridem, vt noſti, extra Eccleſiam propter hæreſin fuerat factus) à ſummo pontifice impetraretur, etiam ipſo permanente in damnata opinione. Cæterum in tractatibus ipſius conuentus Cæſar oſtendit, rem ſuam priuatam non neglexiſſe: Romanus autem Pontifex Paulus ſecundus, vt & Cæſari & ſuo officio ſatisfaceret, legatum ad conuentum mittere ſtatuit. Sed cum diu inter patres diſceptaretur, quiſnam videretur aptior, Franciſcus Cardinalis Senenſis diui Pontificis Pij maximi nepos communi conſenſu deſignatus eſt, qui prouinciam ſuſciperet, tum ob ſummam hominis integritatem, & vltra eius ætatem, prudentiam, atque modeſtiam (nondum enim quartum & trigeſimum annum impleuerat) tum propter auunculi ſui memoriam, quæ adhuc recens apud Germanos erat, apud quos priuatus diu vixerat, non ſine magna virtutis opinione, & in pontificatu illius prouinciæ hominib. facilem benignumque ſe ſemper præſtiterat. Accedebat ad hęc quod ipſe Cardinalis, vt qui apud auunculum in Germania à puero fuerat educatus, Germanorum linguam, & mores calleret; & propterea omnibus fere Germanis gratus, & notus. Vndecimo igitur Calendas Martij legatus deſignatus ex curia Pontificis vetuſto more à Patribus domum deductus eſt, iuſſuſque vt quoniam dies dicta inſtaret, ad profectionem quam primum ſeſe accingeret. Breui itaque compoſitis domi rebus, & paratis quæ ad tam longum iter erant neceſſaria, XV. Kalend. Aprilis diſceſſimus ex vrbe poſt ſecretum conſiſtorium, media ferme Quadrageſima, ſacer Senatus legatum extra portam deduxit. Continuato deinde itinere per Pientiam Senas venimus: in publicis diuerſoriis apud Paleam flumen Oratores Ducum Saxoniæ offendimus, qui Romam petebant, an-

Georgius Rex Boem.

Franciſcus Cardin. Senenſis.

nuente Cæſare, compoſitionem rerum Bohemicarum Pontifici ſuaſuri, qui diu cum legato locuti ſunt. Senas ingreſſi ſumus ante horam qua à ciuibus expectabamur, nam legatus actu eos decepit, ne cum pompa introduceretur, quantum tum per anguſtiam temporis licuit pompa & ciuium & cleri magnifice ducta eſt. Hic crucem accepit legatus principium legationis inſigne. Senis iuſſis valere cognatis atque amicis, poſt tertium diem diſceſſimus, venimuſque Florentiam ſummo mane inſequentis diei, introducti ſumus magna pompa & ingenti populi concurſu. Legatus ſub vmbraculo ductus eſt nouiter facto, excepti ſumus apud monaſterium S. Mariæ Nouellæ in pontificali palatio, vbi admirabilis fuit locorum apparatus. Poſtridie per pontem Sieuæ Apenninum, tranſcendentes deuenimus Florentiam in valle Saterni fluminis ſitam. Saternus in orientem vergens forum Cornelii (Imolam vocant) præfluit, & in Padum exoneratur, hincque aquæ omnes feruntur in Adriaticum. Sequenti die per montes ipſos Lollianum primo, deinde Planorum peruenimus, oppidum in radicibus montium ſitum: & hic quidem eſt finis Apenini in latitudine, qui mons à Genua Ligurum emporio incipiens Italiam omnem diſterminat. Hinc ad Alpium conuallem iuxta Volaruam planities ſemper patet, quam Ciſalpinam Galliam priſci dixere, Togaram quidam, vltra Padum vero Tranſpadanam. Iacet enim Togara ſub ipſis montibus (vt Ptolomæus ait) quæ à Placentia Rauennam vſque protenditur. A Planoro ſummo mane Bononiam petiuimus, nihil prius ciuibus ſignificantes, ne ſacra perturbarentur. Planorum enim neque celebritati diei, neque victui noſtro ſufficiebat, eam vrbem ingreſſi occurrerunt magiſtratus intra mœnia, adiuimus, templum, ibique ſacris interfuimus, erat enim dies dominicus (qui paſſionis vocatur) quintus decimus ante reſurrectionis Saluatoris noſtri. Diſtat Bononia à Senenſi vrbe millibus paſſuum quatuor & octoginta. Ciues & iucunde & magnifice nos exceperunt publicis ſumptibus, ſequenti die quæ Kalend. Aprilis fuit, circa meridiem vrbe egreſſi, apud oppidum S. Ioannis pernoctauimus, & inde pluuioſo cœlo iter agentes, Panarum flumen, quod ex Apenino Padum influit, apud Bonportum nauigio tranſuecti per aggeres Siculæ amnis venimus Mirandulam. Hic Blanca Maria, Borſii Ferrarienſium Ducis ſoror, vxorque Galeotti Mirandulæ tyranni abſente viro magnifice nos excepit, iunxitque cum legato ſpiritualem affinitatem, commater enim facta eſt, erat namque prægnans & partui vicina. Datus eſt curator, qui vice legati partum ex ſacro fonte leuaret. Mulier ipſa prudens & elegans ſermone viſa eſt, clauda dextro pede aliquantulum, alioquin honeſtiſſima: vix eius Galiotus, quem poſtea Mantuæ vidimus, iuuenis pulcherrimi corporis eſt, & prudentiæ non contemnendæ. Is tamen non multis ante menſibus fratrem ſuum minorem natu in carcerem coniecerat, tanquam res nouas contra eum moliretur. Adhuc in vinculis eſt: ſupplicium de complicibus ſumptum. Altera die agrum Mantuanum ingreſſi iuxta Quiſtellum oppidum ſitulam ſcapha tranſiuimus, petiuimuſque D. Benedicti venerandum ditiſſimumque cœnobium. Hincque digreſſi emenſis circiter 20. ſtadiis, per Padum fluuiorum Italiæ maximum nauigio Tranſpadanam Galliam ingreſſi ſumus. Hic filii Mantuani principis Fridericus primogenitus, Ioannes, Franciſcus, & Rodolphus Gonzagæ obuiam legato facti Mantuam vſque nos deduxerunt, vbi per totum inſequentem diem quieuimus: Princeps ſumma hilaritate, & regali rerum omnium ſplendore & copia nos ſuſcepit. Mantuam & Veronam inter Inſubres ponunt: Ptolomæus autem Cenomannos hos populos appellat. Poſtridie per Campeſtria Veronam profecti vrbem intrauimus circa meridiem, inſperantibus eo tempore ciuibus, qui ad vltimam veſperam nos expectabant. Obuiam tamen intra mœnia, & magiſtratus qui Veneriis præſunt, & ciues cum clero & populo dati ſunt, magnificeque ac reuerenter nos exceperunt, & quoniam Palmarum dies ſolennis inſtabat (biduo enim antea illuc appuleramus) coegerunt nos ibi commorari vſque ad eam celebritatem. Dominica vero die peractis ſacris inde diſcedentes, tranſmiſſo per pontem Atheſi in vrbe Valerni, venimus villam millibus paſſuum LXXII.

IACOBVS CARDINAL. PAPIENSIS
Campano ſuo.

GAudeo tibi & tuo Mæcenati ſecunda euenire, quæ facitis. Puto communia, quæ in vtramque partem accidunt vobis. Iter legationis veſtræ Senam vſque agnoui. Cura vt à prima Germania reliquam Italiam diſcam, Id nos, qui vos votis proſequimur, non minus expectamus quam petimus. Noſtra vrbana noſces ex multis. Ex pompis Mutinenſibus ea ſola fuere: Magni apparatus, magnæque expectationis Borſii Eſtenſis ingreſſus. A Flaminia in Pontificiam medius inter Aquilegienſem & Mantuanum traductus eſt. In comitatu plurima ſtomachi tui, non tuorum tamen hoc tempore oculorum. Primo venienti eſt datus Senatus: Oratio eius nulla: lætitia vultus multa. Receptus ſeſſum poſt Diaconos Cardinales eſt. inde domum dimiſſus; aduentus huius nondum patuit cauſa, cum patuerit, ſcies. Palatina quoque ſi quæris, pauca ſunt. Poſt diſceſſum auditi Cyprii oratores, quorum fuit deprecatio, vt Princeps eorum Iacobus, Rex appelletur. Sunt & quædam à Cæſare, & Saxonum Ducibus breui ad vos peruentura, ex eorum genere quorum cauſa perita eſt legatio. Exercebunt nos, (vt cerno) Boemica. Tu perge, & forticulum te in laboribus præbe. Pro epiſtola & epigrammate non tibi gratias ago, qui enim digne vt poſſim. Vincuntur gratiæ omnes gloria diuini ingenii tui, quod cum ætate & beneuolentia creſcit. Ex meru ſaluta Romagnanum noſtrum, & Patricium; & Montanum. Vale Romæ V. Aprilis. 1471.

IOAN. ANTONIVS CAMPANVS IACOBO
Cardinali Papienſi.

I.

LIteras tuas, quæ ſcriptæ fuerunt Eugubii ad 4. Kalend. Aprilis, Ratiſponæ accepi pridie Kalend. Iunias. Legit eas non minus iucunde legatus, cuius mentionem faciebas, quam ego cui dirigebantur. Memoria tui apud me ita reſidet, vt tamen ſæpe inter tot negotia ſubdormiat, nunquam moriatur. Accelerabimus reditum, vt quantum in nobis erit, breui abſoluamur. Diſceſſum ex Vrbe duodeuigeſima Martii: ingreſſi ſumus Ratiſponam Kalend. Maiis, tribus & 40. diebus in itinere conſumptis. Subſtitimus diem vnum Viterbii, triduum Senæ, Florentiæ, Bononiæ, Mantuæ ſingulos, Seronæ, Tridenti, Bolſani binos, ad pontem Oeni cum Sigiſmundo Duce Auſtriæ triduum, ad Lantshutum cum Ludouico Duce Bauarorum biduum, vbique ſupra vſitatam magnificentiam excepti, Ratiſponæ ſolos inuenimus Oratores Allobrogum, qui hodie Sabaudienſes appellantur. Conuenerunt poſt diem tertium Moguntinus & Marchio Brandenburgenſis, vterque maximus in Germania Princeps, & quibus ius ſit cum quatuor Cæſaris eligendi. Moguntinus vir ingenii manſueti, & qui neque aſpectu neque manſuetudine præ ſe ferat. Marchio vir acer, eloquens, vafer; & quem Vulpem Germanici vocant, bellicoſiſſimus & pugnaciſſimus omnium qui in Germania laudantur (Pius* Achillem appellauit) cicatricibus totus in manibus, pedibus, vultu, collo excauatus, ſæpe ſingulari certamine dimicauit, quo genere pugnæ nunquam victus eſt, prælio ſemel à Ludouico Bauaro eius conſobrino. Oratores Burgundorum cum eo venere ad viros triginta, ciuitates Germanorum fere omnes, Duces multi miſere legatos. Imperatorem circa Pentecoſten expectamus; ſi venerit, aderit & Principum magna frequentia, etiam eorum qui legatos præmiſere. In aduentu illius, tota ſpes eſt: abſente eo referri de nullis, deliberari nihil aut exiguum poterit. Scribam tibi ordine quæcunque in conuentu peragentur. Vale.

*Æn. Sylu. Europ. c. 39. & in Germania.

EIDEM.

II.

VIVIMVS, ſi modo vita eſt aliqua, viuere extra Italiam. Cæſarem iam prope menſem expectamus. Moram hoc leuat, quod ſcribit ſe venturum. Moguntinus & Marchio Brandeburgenſis, & alii quidam nobiſcum ſunt, at Cæſarem præſtolamur. Treuirenſis & Spirenſis ſunt in itinere. Res omnis in Cæſare ſita eſt, niſi venerit, nec quicquam laborabitur; Eum principes omnes intuentur: conuenientque omnes, ſi ipſe aderit. Dico

ego tecum, quod ſentio, fieri omnia poſſe in ſalutem Chriſtianam, ſi Cæſar volet, nihil ſi tergiuerſabitur. Factioſa Germania eſt, amici eum facilime conſequuntur cæteri, quod magnum eſt in hac gente Cæſaris nomen, & multa poteſt, cupiunt reconciliari & rei communi adeſſe. Bohemica diſſident: vtinam non ad cæteram felicitatem Turci hæc quoque accedat, quod eſt Bohemia vires & Hungaras & Germanas ad ſe pertractura omnes quod ſi acciderit, periimus funditus. Vale.

EIDEM.

III.

MIRARIS, quod pauca de rebus Germanicis ſcribam: præſertim quæ in conuentu noſtro aguntur. Sed perſuade tibi, aut exiguum, aut nihil eſſe, quod agitur. Multa & magna quæ cogitantur, omnia pendentia in aduentu Cæſaris. Frequentia principum atque oratorum in dies fit maior: ſed pars maxima aut domi adhuc manent, aut cognita mora Cæſaris in itinere ſubſtiterunt: omnes tamen vbi de Cæſare intellexerint, venturi exiſtimantur. Ego legatum non deſero, dignitatem veſtram, id eſt ſedis Apoſtolicæ, inter ſurdos eloquentia tueor. Fama increbuit Cæſarem iam ſoluiſſe, & per Danubium adnauigare: hoc exploratum ad verum nondum eſt: multi terra cum equitatu venturum arbitrantur. Magna eſt eius auctoritas in prouincia vndique factioſa; verum ita magna tamen, vt multum vmbræ, non tantum corporis habeat. Si quæris ſententiam meam, illud ſentio magnam ſpem propoſitam eſſe nobis, ſi Cæſar inſtabit, exiguam, ſi lenteſcet, nullam, ſi tergiuerſabitur. Bohemia tripartita eſt omnis. Alii cupiunt Polonum magna pollicentem præſidia, ad hunc diem nulla præſtantem. Ii ſunt hæretici quidam, ſperant impune ſe victuros ſub eo Rege, in cuius regno infinitæ prope ſunt hæreſes. Catholici Hungarum, cui iuſiurandum præſtiterunt, magna ex parte ſequuntur. Promiſcue vtrinque multi, & Catholici & hæretici Albertum Saxonem amplectuntur. Germani ad hunc inclinãt omnes, & metu Hungari, & quod fere omnes intima affinitate iunguntur, quanquam hactenus multum conſilii, nihil auxilii miſere: nec dubium ſi coniicere de mente Pontificis poſſent, quin auxilia vndique ſubminiſtrarent. Vale.

EIDEM.

IIII.

CVM ſcribebat legatus ad te quotidie, ſuperuacuum eſſet aliquid per me ſignificari tibi de rebus Germanicis; & literæ ad caſum committuntur. Hoc vnum velim ſcias, legat m nihil facere, nihil cogitare aliud quam quo pacto & honorem ſedis Apoſtolicæ, & gratiam inter Principes augeat. Ego quoque etſi idem facere cupio, tamen eo ſum in loco, vt neque intelligam quemquam, neque intelligar. Si Cæſar veniet (quemadmodum ſperamus) fortaſſis vtilis fuerit opera noſtra: alioquin & operam perdidimus & impenſam. Nam niſi is venerit, exigua erit hæc diæta. Principes ægre & pauci conuenient: omnes Cæſarem intuentur, & quia periculum factum eſt ſæpe, non videntur ſe moturi, niſi prius ille ſe mouerit. Qui iam venerunt, & pauciſſimi ſunt, & ad ſolam ſpem Cæſaris detinentur; quæ ſi euaneſceret, ſtatim reuolatent. Tædia Germanica infinita ſunt, verum omnia ferenda ſeruis pro domino, filiis pro patre, membris pro capite. Oratores Veneti adhuc Patauiæ, quæ eſt ad ripam Danubii, metu latronum ſe continent, ibique Cæſarem præſtolantur: diſtant à nobis minus quam trium dierum itinere. Scribunt inſidias ſibi vndique ſtructas eſſe. nam (vt vno verbo dicam) potentiſſima Germania eſt, & potentiſſima, & nobiliſſima; ſed ea tota nunc vnum latrocinium eſt, & ille inter nobiles glorioſior, qui rapacior. Apud Principes ſolos ſecuritas eſt: ſed duntaxat cum promittunt. nam niſi publica fide accepta, eorum quoque fines infeſti ſunt omnibus. Sed hæc querela in Italia erit iucundior. Vale.

EIDEM.

V.

QVarto decimo Kal. Iun. roſam primã legi Ratiſponę, adeo ſerũ eſt in Germania florere. Iã ſi matutari noſtrũ reditũ putas, precox iudiciũ habes. Cęſarẽ tã nunc expectamus, q̃

cum

tum venimus. Aquilæ ad gruem rediere. Profectionem noſtram perſcripſi tibi omnem, idem faciam de moribus gentis. At quid, inquies, in Germania ingenio dignum noſtro? Multa quidem, ſed illud imprimis, quod & mortui viuunt, nec putes cœli clementia fieri, fit moribus. Ego qui miracula noſtri temporis non odi modo, ſed horreo, nuſquam verſatus ſum omni vita mea faſtidioſius. Sed dices perpulchrum eſt mortuos viuere, perpulchrum, ſed malim ego & viuos mori, nam cum fæteant qui ambulant, ſi fæterent mortui non ambularent. Anceps fortuna mea eſt. Quanta calamitas nata, tanta auribus felicitas ineſt, dum omnes ſentio, intelligo neminem, ô epigrammata!

Tu ſortem miſerere meam, fugere repulſæ
Pierides, Iſtrum Flora Venuſque bibunt.
Arce ſedet Bacha: ceſſit neglectus Apollo.
Non heic eſt aliud viuere, quam bibere?

Vale felix nec accuſes breuitatem, mox reſarcientur omnia, nunc comparo me in [ô delicatā] aduentum Cæſaris, habiturus orationem, qualem Italia legat, Germania non capiat in- [Ligurem.] credibilis eſt his ingeniorum barbaries, rariſſimi norunt literas, nulli elegantiam. Vale iderum. D. Antonius de Romagnano, Patricius & Montanus ſe D. V. plurimum commendant Ratiſponæ 24. Maii 1471.

EIDEM.

VI.

CVpimus ambo, & tu ſcire, & ego ſignificare, quid in Germania faciam. Dicam, facio nihil, dico parum, mediator vnum. Italia, Italia eſt, reſonat mihi dulcis in ore Italia, in animo mihi fixa eſt Italia. Ampliſſimum conuentum ſperamus, vt fere ſemper altius creſcunt arbores, quæ tardius. Habemus Treuirenſem, Spirenſem, Aichſtatenſem: nam de Moguntino iam pridem audieras. Vnus ſed noſtram cunctando deſtituit rem, & quantum perſpicio, grus illa non perſtat, tranſiit iam in cornicem. Scribit Cæſar ad triduum ſe venturum; ſed hoc triduum iam centiduum eſt, in mora fuit Pancberii inſignis latronis & conſpiratorum quorundam ſupplicium, aut ſupplicia potius: nam Pancherius auctor coniurationis ſecuri percuſſus eſt: & cum eo qui proxime ſequebantur: Tertius flumine neſcio an Danubio ſubmerſus. Magna res, & minime opportuna conſiliis, ſed tamen magna. Cæſarem tam mitem Principem aliquando incaluiſſe: nam incruduiſſe, tam iuſta cauſa non dixerim Principes qui adſunt eo videntur animo, vt aſpirante Cæſare ſperare non pauca poſſimus. Sed quid dicam, tarditas & cunctatio ipſa deſperatio quædam eſt, vt raro acriter inſurgunt, quæ lente ſe moueant. De Boemicis iam puto ad te eſſe perlatum, filium Poloni, ex Ladislai (qui veneno adoleſcens periit) natum ſorore Regem appellatum, ſed aliis duntaxat, qui & religioni & Hungaro aduerſantur, & cum Georgio ſentiebant. Nec refert Georgium num habuerint Regem, an num habeant Polonum. Tam ſe impunes futuros ſub hoc Rege vident, quam ſub illo iam fuerant, & periculum eſt ne contagio ſerpat, & augeantur viribus, qui deſtituti videbantur. Cæſar cui faueat incertum eſt, niſi quod Hungaro propter veterem contentionem & Pancherii cauſa putatur infenſus. Non poſſum de omnibus certa perſcribere, & multo ſic pendent, vt minentur potius quam cadant: quædam contra caſum exiſtimentur, quæ nondum inclinauere. Vale.

Hic deſideratur inſignis epiſtola de Cæſaris aduentu.

EIDEM.

VII.

PErſcripſeram tibi * de aduentu Cæſaris, & apparatu eorum qui Cæſarem ſequebantur, [* hæc epiſtola non] & quæ ſpes eſſet propoſita nobis de ampliſſimo conuentu, & quantum nec ætas noſtra [extat quod] vidit, nec grandiſſimi natu Germanorum recordantur. Deinceps hæc acta ſunt. Ad VIII. [dolemus.] Calen. Iulias poſt peractam rem diuinam, in prætorium ſecuti Cæſarem conſcendimus, quem in locum conuenire Principes conſueuerunt de rebus Germanicis acturi. Hic Antiſtes Tridentinus nomine Cæſaris prodiit in medium oratione Germanica: quem e veſtigio, vt externi quoque oratores intelligerent, latine eſt interpretatus. Primum Cæſaris [Tridentinus pro Cæſare.]

moram excuſauit, quod ad diem non veniſſet, & capita contentionum, quæ domi poſt indictum conuentum exortæ eum detinuiſſent, enarrauit: egitque gratias & Principibus & Oratoribus, quod non ſine iactura rei familiaris & ſumptibus grauiſſimis alterum prope menſem expectaſſent. Cauſam deinde aperuit, quæ ad indicendum hoc in loco & tempore conuentum impuliſſet: præteritas Chriſtianorum calamitates, & recentem Carniolæ cladem deplorauit: potentiam crudelitatemque immaniſſimi hoſtis, quam breui tempore quantum occupauerit finium noſtrorum, quantum Chriſtiani ſanguinis fuderit, & in Europa & in Aſia, oſtendit, repetitaque eleganter veterum non vna hiſtoria, clariſſimas ac prope innumerabiles Germanorum expeditiones & pro religione Chriſtiana & pro Imperio Germanico ſuſceptas commemorauit: hortatuſque eſt Principes omnes oratoresq; ciuitatum Germaniæ, partam a maioribus gloriam conſeruarent, occurrerent imminentib. periculis, & religionem in qua parentes eorum vixiſſent, & ipſi eſſent nati atque inſtructi tuerentur. Addidit poſtremo Cæſaris preces, auxilium & communi libertati, & priuato ſuo periculo implorantis, reſponſumq; poſtulauit. Poſt Tridentinum legatus graui & ipſe oratione propoſitum Cæſaris & principum aduentum commendauit, egitq; gratias Pontificis nomine vniuerſis, hortatus, vt quam ſpem Chriſtianis ex conuentu porrexiſſent, eam ſumendis armis exhiberent, nec ſe carpi ſingulos paterentur, qui vniuerſi non modo reſiſtere ſed profligare hoſtem quam facilime poſſent. Conuentus multos repetiit nequicquã in Germania factos, vbi ſi obtemperatũ fuiſſet conſiliis eorũ, qui futura pericula præuidiſſent, non eo diſcriminis ventum fuiſſet, vt quem facile tunc potuiſſent ex omni *Seſſionis quæſtio inter Electores & Burgundum.* depellere Europa: nunc in ipſa Germania perferrent: dum extrema eſſent neglecta, ad intima hoſtem penetraſſe, adiecit & preces ac verba, vultum animumq; legato, & tantis neceſſitatib, dignum accommodauit. Principes Germanico more paulum ſegreſſi, atq; inter ſe locuti, gratias Cæſari egerunt, quod aliquando Germanicæ libertatis & publicæ ſalutis curam ſuſcepiſſet, ſe paratos per omnia vitæ fortunarumq; diſcrimina illius Imperium ſequi, ituros in expeditionem, ſi ipſe aut eat, aut iubeat iri; miſſuros ſi iubeat mitti: Lætus eo reſponſo Cæſar, laudatis principib. conuenire ſequentem in diem iuſſit, Poſtridie pari frequentia reditum in prætorium eſt; ſed initium conſultandi à controuerſia ortũ, omen belli futuri an impedimenti fuerit ſuſpenſum me habet. Oratores Burgundi cum poſt Legatos Electorum collocati, atq; ideo deſpecti priore conſeſſu viderentur, redire in ſubſellia recuſabant. Electores abſentibus collegis qui aderant, quãquam ſumma cum modeſtia, dignitatem tamen communẽ tuebantur. Burgundi potentiã ſui Principis, & in Gallia & in Germania maximã: electores parem nobilitatem ac vetuſtum morem obiiciebant, ſeq; è corpore Cæſaris cum eſſent, ne regib. quidem ſi qui adeſſent cedere oportere contendebant. Quæ contentio cũ tres prope horas conſumpſiſſet, non antea eſt ſublata, quam Burgundi alteris ſubſelliis ad frontem Cæſaris inter oratores Regios locarentur. Tum demũ & ipſi auxiſſe principis ſui dignitatem, quod in ordine abſentium Regum ſederent; & Electores ſeruaſſe æſtimationẽ ſuam, quod excluſi à primis ſubſelliis Burgundi eſſent, videbantur. Vbi omnes conſedere, primi Burgundi ſurrexerunt, quorũ vnus locutus eſt oratione ideo parũ accõmodata, quod plus in criminando Rege Gallorum quã in propoſito iuuãdi belli viſus eſt occupari. Regẽ rupiſſe fœdera, violaſſe publicã fidẽ, media pace oppida Burgũdi expugnaſſe conqueſtus eſt. Pauca quædã adiecit ad orationẽ belli, & quæ nunc ibi potius excogitata quã domo adducta viderentur. Altera fuit oratio Pauli Morecini Venetorum *Veneti.* oratoris breuis & collecta. Certaſſe cũ Turcis Venetos annos iam ducentos, eorumq; vires atq; impetus ſolos & in Thracia & in Illyrio ſuſtinuiſſe. Enixius tamen octo proximis annis mari cum iis ac terra geſſiſſe bellum, propugnatoreſq; noſtros fuiſſe, iam non tam defatigatos aut exhauſtos, quam à cæteris Chriſtianis deſtitutos eſſe. Cõmuni ad eam diẽ ſolos periculo excubaſſe, creuiſſe nunc hoſtem, factumq; ex aliena ſomnolentia magnum, & quantũ iam perferre Chriſtiani vtinam vigiles poſſint. Inſtare illum ab Illyrio, à Pannonia, ab ſinu Adriatico; non mari, non terra quietos noſtros ſinere, Genus belli quale eſſet, ipſos perſpicere, ſenes occidi, ſtrangulare infantes, cæteram multitudinem ſine ſexus ætatiſque diſcrimine in ſeruitutem Aſiaticam trahi, conflammari templa, viros Dei intra templa, cõcremari, igni & ferro ad excidium vltimum, vaſtari omnia. Incipere iam Germanos intelligere, quid fuerit Venetis tam diu bellum geſſiſſe cum Turco. Nec tamen deſperandum eſſe, modo eo ſint animo Germani, quo quiſq; eſſe debeat ad vitam ſuam libertatemq; ſuorum defendendam. Habere ſe permagnam claſſem & præſidia per Illyriũ Græciamq; diſpoſita, ſtipẽdio eorũ militare ad hominũ quinq; & viginti millia, iuuari & à Ferdinãdo Rege maritimo bello, ſi iuuẽtur terreſtri à Germanis, breui & futuros ipſos in tuto, & ceteros

extra

extra periculum poſituros. Miſiſſe Ferdinandum tres & viginti triremes, quatuorq; naues onerarias in aduentum claſſis, & alias propediem eſſe miſſurum, ipſos triremes ſexaginta, naueſque aliquot inſtruxiſſe, & putare iam eſſe deductas. Centum triremibus ac duodeviginti roſtratis nauibus bellum maritimum aggreſſuros: ſi terra quoque diſtrahatur hoſtis, vtrobique laboraturum. Poſt eum legatus magnificis verbis & rem Venetam, & Pontificis diligentiam, & Ferdinandi apparatum complexus, parem Germanorum curam, quorum non diſpar eſſet periculum, poſtulauit. Secundum legati verba præſul Ayſtetenſis iuſſu Cæſaris progreſſus in medium hæc poſtulauit. Primum vt decem millia ad præſentem neceſſitatem, quarta pars equites, ceteri pedites cogerentur, qui per fines extremos Germaniæ diſpoſiti hoſtem ab incurſionibus prohiberent. Alteram deinde manum ſubſidiariam ac paratam in omnem belli euentum, & ad quamuis hoſtium impreſſionem compararent. Poſtremo vt de ſumma totius belli, quantum geri vniuerſis viribus Germaniæ poſſet, in annum ſequentem conſtituerent. Ad hæc Principes, quod digna conſultatione res eſſet ſpatium poſtularunt, reſpõſuroſque in diem ſequentem polliciti, præſentibus quoque verbis ſpem Cæſari addiderunt. Magna viſa eſt omnibus Cæſaris poſtulatio, nec minus neceſſaria quam magna, ſed meo & multorum iudicio præpoſtera, nec legatus ordinem poſtulatorum approbauit. Laudare ſe dixit conſilium Cæſaris de auxilio præſenti, de ſubſidio parato, de expeditione futura, ſed eum ordinem non placere. Primum quod cum fama potiſſimum bella conſtent, nec minora in re bellica terrore quam prælio cõficiantur, irriſuri eſſent hoſtes tam exiguam manum, & vires Germanicas ex decem millibus militum exiſtimaturi; ac tanquam omnem expreſſam Germaniam in tanto conuentu nihil plus præbere virium quam decem millia potuiſſet, aut ſi poſſet, ægre reliquos in caſtra venturos aliquando eſſe, qui nunc vt darent nomina, compelli non potuiſſent. Deinde ſpem omnem ereptam iri ciuitatibus noſtris finitimis Turco: concaſuros omnium animos cum primum de numero audierint tam exiguo, & quicquid nunc præſente Cæſare, aſtantibus omnis Germaniæ Principibus, tanto habito conuentu, in eorum ſalutem factum non ſit, fieri poſſe amplius deſperabunt. Poſtremoque vbi decem millia contulerint Germani Principes, contuliſſe ſe quantum opus fuit exiſtimabunt; vt fere ſemper grauius eſt quod additur ponderis quam quod imponitur, eo maxime imputatur quod primum exactum eſt. Proinde ſuam eſſe ſententiam, vt ante omnia de ſumma vniuerſi belli deliberetur, vires omnes Germanorum inſpiciendas, nomina militum quotquot & vbi vbi ſunt conſcribenda. Habendum, quantum habere maximum poſſent, ex omni Germania delectum. Ac dum demum ex ea ſumma primum decem millia educenda, præſidiumque ad impreſſiones ex eadem ſubmittendum. Cæteras copias deſtinatas conſcriptaſque, & primo quoque tempore paratas habendas eſſe, vt ſit ita futurum, vt hoſtibus terror, ſpes noſtris adiiciatur, & illi ſe contineant noſtri ad reſiſtendum confirmentur, & cuique exploratum ſit, quo tempore quid facere, quorſum aut qua manu ire iubeatur, magnam vim habere & animi & rerum apparatum. Laudata eſt magnopere Legati ſententia, non tamen Cæſaris propoſitum immutatum. Vnde orta ſuſpicio eſt nobis, remiſſiorem eum futurum ad hanc expeditionem quam ſpectabamus, & conſulere velle præſentibus periculis, futura non cogitare. Quanquam legato reſpondit; Bono eſſet animo, ſe niſi re ad ſummam vniuerſi belli perducta Ratiſpona non diſceſſurum. Principes quod erant polliciti, ſequenti die reſponderunt, ſed ad omnia quæ Cæſar poſtulaſſet eſſe paratos: vnum orare, ſimultates Principum, ciuitatumque diſcordias (quod facile autoritate ſua poſſet) è Germania tolleret, magnam partem virium Germanicarum occupari principum ſeditionibus, quibus ſublatis vno robore, communi manu, copiis vniuerſis inferri bellum poſſe. Cæſar ſtudioſum ſe ait ſemper fuiſſe concordiæ Principum, & nunc quæ ad pacandam Germaniam pertinérent, omnia eſſe facturum. Nouiſſime deſignati ſunt quinque viri ex familia Cæſaris, ac totidem ex conſiliariis principum, qui cum Maguntino (cui eſt primus inter principes locus) de cogentis ſtatim decem millibus, & præſidio ſupparando, & de numero copiarum Germaniæ in annum ſequentem, præfiniendo & de præficiendo imperatore, ac de omni ratione non mouendi ſolum belli, ſed etiam continuandi inter ſe agant, & vbi deliberauerint, ad Cæſarem & Principes referant. Hoc in ſtatu res ſunt. Legatus nihil neque excitandis Principibus neque Cæſare incendendo prætermittit. Ego ea ſum nunc ſententia, qua nuper fueram, cum primum de conuentu ad te ſcripſi pendere omnia ex Cæſaris volũtate: qui niſi omnia velit quæ ad ineundum bellum pertineant, nihil dicam aliud, quã ſaro malo perituram tem Chriſtianã. Depopulata Carniola & igni ferroq; vaſtata niſi excitetur,

Aiſtetenſis pro Cæſare.

Principum reſponſum.

non

non video quid ſperare poſſimus ab eo auxilij calamitatibus noſtris, qui ſuis non moueatur. Auctus conuentus eſt incredibili multitudine Principum. Nudiustertius venit Landgrauius Haſſiæ cum equitibus quadringentis. Heri Antiſtes Colonienſis exiguo Comitatu. Fratres Saxones, quorum eſt magna in Germanos auctoritas, ad triduum expectantur. Conueniſſe feruntur ad *. *. paulo plus minuſve quam equitum decem millia. Pulcherrimum ſpectaculum nobilitatis, vtinam æque proſuturum. Feliciter vale Ratiſponæ. III. Nonas Iulias MCCCCLXXI.

EIDEM.

VIII.

POSTIDIE Nonas Iulij, quo die opinio fuerat quinque viros de Principum decretis relaturos, Wolfgangus Bauarus frequentiſſimo conſeſſu querelam noui ſceleris intulit
Albertus Bauarus. de Chriſtophoro fratre, qui ab Alberto & ipſo quoque eorum fratre in vinculis detineretur: orauitque Cæſarem tam immani & inaudito ante eum diem exemplo impietatis clementia ſua & pro dignitate Imperii occurreret, vt quem naturæ charitas non teneret, ſeueritas iudicii a maleficio coherceret. Breuis accuſatio, ingens vulnus viſum eſt, perculitque omnium animos, fratrem aduerſus fratrem pro fratre contendere, nec cauſa modo, ſed promiſſa barba, & mutatio veſtis, & lachrymarum immodica effuſio certare pro duobus fratribus altero captiuo, altero ſponte ſua exule videbantur: & habetur alioquin Albertus ſumma inter Germanos principes gratia, dignitate corporis & facundia, quantam capere gens poteſt, nonnihil & literis præditus. Altera fuit contentio Spirenſis Epiſcopi qui primum nomine Colonienſis acceptus in conuentu inter Oratores electorum con-
**Rupertus Palatinus.* ſederat, ſed vbi Colonienſis * aduenit, iam Palatini loco ſe gerens, vetitus à Cæſare
**Fridericum.* eſt, ne vbi prius (hoc eſt, Electorum gradu) locaretur, quod nec decreto ſuo Palatinum * Electorem eſſe contenderet, nec oportere duos ſimul fratres poteſtatem habere Cæſaris eligendi. Iam vides quæ ab eo pacis tam neceſſariæ fundamenta iaciantur, & quantum de concilianda Germania cogitet, qui exortas contentiones non comprimat, nouas exuſcitet. Vereor, Papienſis mi, ne ad vnguem diuinaveris. Memini quo die locutus ſum tecum de profectione Germanica, dixiſſe de nullam ſpem habere in Cæſaris mente, dubii & latebroſi conſilii hominem nihil ad communem ſalutem, omnia ad ſuam vtilitatem reuocare. Poſt hæc lectæ ſunt literæ Carniolanorum plenæ efficaciſſimæ immanitatis, nullum relictum templum, nullam agreſtem caſam à Turcis in Carniola; iacere paſſim cadauera occiſorum ſenumatque infantium; & iam cœlum fœtore corrumpi. Abrepta præterea eſſe ad millia hominum ferme XX. Communiſſe Turcos loca quædam, vnde excurrere quam latiſſime, ac recipere ſe incolumes cum præda facillime poſſint, implorare Cæſaris & Principum, & omnium mortalium opem. Recitatæ etiam Strigonienſium & optimatum Hungariæ, quibus ſignificabatur diuiſum eſſe bifariam Turcorum exercitum, partem Carniolam in fines Cæſaris contendere, partem ad ripam Saui fluminis conſediſſe, eo conſilio, vt exitu aliquo explorato, & communito excurrerent, & depopulari Hungariam poſſint. Centum iam annis pugnatum ab Hungaris cum Turcis eſſe, exinanitum iam & viris & viribus regnum: niſi ope quoque iuuetur externa, non poſſe diutius tam aſſiduum tamque potentem hoſtem ſuſtinere: Communem cauſam agi. Se etſi propinquiores ſint periculo, non tamen ſolos petituros, monere & orare Cæſarem, vt conuentu prope omnium Principum Germaniæ, & quantum nunquam antea ampliſſimo remedium aliquod Chriſtianis vulneribus adhiberet. Oportere eum præcipuum eſſe Chriſtianorum propugnatorem, qui idem Chriſtianorum ſit Imperator. Idem quoque à Principibus poſtulabant. Cæſar & ad contentionem Volffgangi, & ad vtraſque has egregie dotinit. Reſpondit Moguntinus nomine Principum, hoc vnum agi, præterea nihil, vt & Carniolis & Vngaris ſuccurratur. Hoc in ſtatu res eſt. Vale. Ratiſponæ, die X. Iulii. MCCCCLXXI.

EIDEM.

IX.

SCRIPSI ad omnem nuntium, inquietos dies, inſomnes noctes ducimus. Parietes noſtri te ſomniant: menſæ tecum vigilant: vnus vbique & nobis. Redeuntibus Balthaſare & Luca doctiſſimis clientulis tuis, nihil eſt quod ſcribam de rebus Germanicis: omnibus

omnibus interfuerunt. Habemus hic oratores Hungaros, Bohemos, Polonos. Magnis verbis, maioribus ventis res agitur: ſed Cæſar immotus ad omnia. Rediiſſe Turci feruntur in agrum Carniolanum: & rediiſſe manu maiore quam antea. Et tamen poſſumus etiam interdiu querelis mediis indormire. Vale.

EIDEM.

X.

QVÆ ante nonas Iulias acta ſunt in conuentu, binis ſimul literis iiſque longiſſimis, quas tabellario Mantuano deferendas ad te dederam, accuratiſſime ſcripſeram. Ad decimam Iulii principes Saxones, quos propediem expectari dixeram, aduenerunt cum equitibus paulo minus ſeptingentis, armatis fere omnibus, magnificentiorem ingreſſum eorum Cæſaris occurſus fecit. Poſtridie quam venerunt, vocati Principes non quidem amplius in Prætorium, ſed in domum Cæſaris, quæcunque acta eſſent, ordine Saxonibus enarrarunt. Saxones contra quæ in Boemia egiſſent & moram excuſarunt. Continuus deinde multis diebus acta eſt cauſſa Palatini, * graues diuerſæque accuſationes, æque magnis defenſionibus auditæ. Albertus Saxonum alter, Otho Bauarus, Antiſtes Ayſtetenſis, miſſi à Cæſare pro educendo vinculis Chriſtophoro Bauaro: nihil profecerunt, & opinio eſt omnia ex Palatini contentione pendere, quam breui ſublatum iri ſperamus. Deſignati ad eam tollendam Legatus, Erneſtus Saxonum fratrum maior, Ludouicus Bauarus cognomento Diues, & Sigiſmundus Dux Auſtriæ. Interea Cæſar mutata (vt videbatur) in deterius ſententia, ex decem millibus quos ad præſentem neceſſitatem poſtulauerat ſex millia detraxit, affirmans ſatis nunc futura quatuor millia. Magna vndique murmuratio exorta, & conſiliares deſignati ad rationem cogendi exercitus ne quicquam dies multos in prætorio conſumpſerant, quod grauari multi videbantur. Heri XIX. Iulii à quinta hora diei ad multam noctem conſultatum eſt de ſumma expeditionis, & demum conſenſu omnium ita decretum eſt: *Vt in ſumptus belli quiſquis prouentus annuos mille aureorum habeat, is equitem vnum conducat; peditem, qui quingentos.* Ceteri pro portione fortunarum ad eam ſummam. Ceterum vbi de prouentibus haberi ea ratio nequeat, de capite habeatur, *Vt cui mille ſint aurei, quinquaginta habere in prouentibus cenſeatur, atque ea computatione contribuat.* Fieri poſſe hoc modo ingentem exercitum aiunt, & facillime ſuſtineri etiam longiſſimum bellum: & ſunt qui affirment, ſi ad vnguem res exigeretur, ducenta prope hominum millia cogi poſſe. Nos erimus minus octoginta contenti. Principes miro aſſenſu conditionem receperunt. Vale. Bohemi hæretici filium Poloni acciuerunt, quem fama eſt cum XXXII. millibus armatorum ingreſſum Bohemiam ad diem S. Iacobi coronam accepturum. Cras Oratores regios expectamus, ſcilicet Regis Ferdinandi. Hungari quoque propediem. Ratiſponæ XX. Iulii. MCCCCLXXI.

* Friderici.

EIDEM.

XI.

O Solis, ô cœli, ô Deorum domicilium Italia! Quando, quando? Papienſis mi, hoc grauiſſimum eſt nobis carere Italia. Sed illud multo grauius in maximis negotiis fieri nihil. Ære, lente, ſegniter procedunt omnia. Hoc tamen non deſperandum, quia procedunt omnia. Significaui proximis literis quæ 17. Iulii acta in conuentu fuerant, de ratione cogendæ pecuniæ & exercitus comparandi. Poſt id tempus dormitum egregie eſt. Conuentus Noribergam propter rerum copiam transfertetur. Hic cœlum paulo grauius eſt. Ægrotant multi; nec omnia ad conuentum tam magnum, tam longum ſuppeditant. Cæſar clauſis oculis optimo eſt propoſito: nihil tam ſonorum, tam ſtrepens, quo illi excitentur. Nihil tam magnum atque arduum, quod is ſe facturum non prædicet. Si tam bene olim pugnabit, quam tunc ſtertit, vicimus. De Bohemicis rebus nugæ fuerunt, quæ ſcripſeram: tametſi minantur Poloni ſe quam primum venturos ingenti manu ad regnum capeſſendum: & ſunt qui confingant adoleſcentem illum veſte diſſimulata in Bohemia viſum. Grauia ſunt odia in nos, ſed hæc literis non plane committenda, & aſtu Legati qui omnia ſubodorat facile opprimuntur. Cauſa Palatini * ad hunc diem nequicquam diu multumque acta interturbat omnia; & rumor eſt, cogiſſe eum quantum nunquam antea exercitum. Is multa petit, Cæſar pauciſſima videtur conceſſurus

* Friderici.

ſurus,ſpes tamen eſt in neceſſitate Cæſaris aliqua. Habet qui auribus inſtillent, & plane referta eſt hæc natio malis pulmentariis. Data ſunt regalia nudiuſtertius Landgrauio Haſſiæ. Fuit operepretium aſpicere Cæſarem coronarum, pulcherrima eſt illi tyara, ſed nihil ad noſtram, aut multum fortaſſe. Gemmæ ſunt magnæ, diuerſi colores, perlucidæ, & multæ. Sed quantum ego hac in re ſapio, Germania vincitur, nec diſſimulatur omnino contentio. O, tempora! ô Imperium! ô lumina! ô beatos qui accedunt, miſeros qui gloriantur, ſtultos qui conquirunt! An te quoque non miſeret conditionis humanæ? Sed propetat tabellarius. Ratiſponæ XXVIII. Iulii MCCCCLXXII.

Inueſtitura Landgrauii.

IOH. ANTON. CAMPANVS CARDINALI Raueunati.

XII.

NIsi literis Ferrarienſis ſtatum rerum Germanicarum tibi cognitum eſſe putarem, ſcriberem ad te ordine, ſcripſiſſemque hactenus omnia. Sed inculcatio laboris eſſet, non officium obſeruantiæ aures occupatiſſimi Principis ſæpe iiſdem de rebus obtundere. Conuentum habemus omnium qui vnquam memoria patrum noſtrorum habiti ſunt, & præſentia Cæſaris & Principum multitudine maximum. Agitur grauiſſimis de rebus: nec ignoramus exſpectationem omnium nihil minorem eſſe conuentu. Sed ſper ea proponitur nobis, quæ haberi ex mente Cæſaris poſſit, vtinam is ſit qui debeat eſſe, non qui conſueuit, nihil lenti calamitates noſtrorum patiuntur. Carniola vna ex prouinciis auitis eius ſuperiore menſe direpta, depopulata, incenſa eſt, nunc maiore manu redire hoſtes feruntur, & vlteriorem facturi impreſſionem, & oppida quibus nuper vaſtato agro abſtinuerunt, oppugnaturi. Magno in diſcrimine vt ſimus, non tam hoſtium vires, quam noſtrorum tarditas, ne dicam ignauia facit, & cunctatio Cæſaris. Nunc quoque in tanto conuentu Principum nihil æque diſplicet quam lentitudo. Principes ea ſunt mente ad expeditionem ſuſcipiendam, vt qui periculi intelligant magnitudinem, occurrere niſi vniuerſi non poſſint. Pacem Germaniæ Cæſar omnibus pronuntiauit, nulli dedit, & (quantum licet perſpicere) nec deponit inimicitias, nec exercet. Legatus ad omnia deſudat, non menſe illi, non nox libera eſt, omni fomite, omni materia Cæſarem conatur accendere, ſed neſcio an vnquam accendi poſſit is, qui nunquam incaleſcit. Decretum eſt proximis diebus de ſtipendio militum: *Vt qui mille habent in prouentibus, equitem vnum conducant, peditem, qui quingentos. Qui prouentus non habent, ex capite computatio ſic fiat, vt quibus mille ſint ex capite, iis quadraginta eſſe ex prouentu cenſeantur, agreſtes duos de viginti denarios viritim ſoluant.* Summam fieri per magnam hoc modo, & ingentem poſſe confici exercitum putant. Sed facile eſt Cæſari decernere, exequi Federico difficile, vt vno dicam verbo, Niſi pacem Germaniæ vniuerſæ confecerimus, omnino nihil fecimus, huic vni intenditur. Capita ſunt diſcordiarum Palatinus * & Cæſar, hic verbis, ille armis rem inturbat: cum alter maxima petat, alter nec minima quidem videatur conceſſurus. Hos Germani omnes & propinquitatibus & ſtudio partium ſequuntur. Multum Cæſari auctoritatis & virium eſt, Palatino plus animi. Quanquam nec vires habet, qui ſic habet, vt non habeat. Etiam auctoritas exigua eſt, etiam quæ magna, ſi miniſtrum deſideret. Traducemus conuentum Noribergam, ſi perſtabit in propoſito Cæſar. Ibi aut abſoluemus, quod erit reliquum, aut abrumpemus. Vale.

* Friderici.

Hiſce iunge Æneæ Senenſis Epiſcopi epiſtolam ad Leonardum Aretinum, num. CXXVII. & alias.

DE CONGRESSV FRIDERICI III. IMP. ET CAROLI DVCIS BVRGVNDIONVM, APVD TREVERIN FACTO, ANNO MCCCCLXXIV. HISTORIOLA PERELEGANS.

ANTONIO SCROFINEO, RODOLPHVS Agricola S.D.

INIVNXISTI mihi vt literas illas, quas de congreſſu Imperatoris Friderici & Caroli Burgundiorum Ducis Gallice perſcriptas legiſſe me tibi narraueram, in Latinum ſermonem conuerterem. Geſſi morem voluntati tuæ, non tamen verbum è verbo exprimens, ſed latius nonnunquam contractiuſue res explicans. Ordinem quoque rerum, ſicubi commodius viſum eſt, commutaui. Tu ſi qua parum Latina tibi videbuntur, aut neſciſſe me meliora, aut (vt excuſationem aliquam ignorantiæ meæ prætextam) rerum culpam putabis: quarum nonnullas, quod noſtro æuo repertæ ſunt, difficile crediderim priſcis appellare nominibus. Neque enim fieri potuit, vetuſtati quæ res ignorarentur, vt nota earum eſſent rerum nomina. Sed vt cunque ſit, vna eademque maxima excuſatio mihi tu, qui iuſſiſti. Malui enim audacter ſuſcipiendo obſequi tibi, quam offendere negando prudenter. Hæc erat ſententia epiſtolæ.

ARNOLDVS DE LALAING, PRÆPOSITVS D. MARIÆ BRVgenſis, Paulo Bauſt, Rectori Papienſi S.D.

PERSPECTVM mihi fuit, ſummo te ſtudio ſummaque voluptate conuentum Imperatoris & Ducis noſtri auditurum. Idcirco rem omnem quam potui diligentiſſimo perquiſitam exploratamque ſcripſi. Cerior factus eſt ab Imperatore Dux, velle illum magnis arduiſque de rebus coram ſecum agere, compoſitis rebus Ducatus Gelrenſis quem bello ſubegerat, in Lotharingiam aduenienti Imperatori eſt obuiam profectus. Erat ſecum fere dimidia exercitus ſui pars, quem dicta expeditione habuerat. Merenſe oppidum eſt Lotharingorum clarum iis locis, & natura opereque egregie munitum. *Methi ciuitas.* Id cupiebat ingredi Dux, ciues reputantes & armato, & potentiori, & inter hoſtem amicumque dubio credere periculoſum, quum non niſi præfinito numero comitum, & quibus, ſi vim pararet, pares ſe crederent, illum admiſſurum ſe dicerent reſpondit, *Maluiſſe ſe quod cogere poſſet, impetrare. Eſſe ſibi claues portarum in promptu*, arma exercitumque ſignificans. Statiua habet in agro Treuerenſi. Exercitus per villas tectaque vicorum ſparſus tres in longitudinem, in latitudinem binas continet leucas. Tertio Calend. Octobris Imperator Treuiros venit, comitatus filio ſuo, & Turchi filio. Treuirorum ciuitas ad Moſellam flumen ſita, ſexaginta ſupra Moſellæ & Rheni confluentem millibus, & rerum geſtarum magnitudine & vetuſtate vrbis (quippe quam circa Troiana conditam tempora ipſi affirmant,) præclara. *Treuiris.* Gallica olim gens, & quæ diu ambirioſe inter Germanas videri voluerit, donec tandem promotis finibus Germani, & occupato quicquid Galliarum ad Rhenum pertinet, Treuiros quoque in imperium nomenque ſuum adegere. *Tacit. in German.* Huc cum veniſſe Imperatorem Dux accepit, ipſe proficiſci poſtridie parabat. Quem vbi appetere auditum eſt, ſimul ipſe Imperator cum omni ſtrepitu fortunæ ſuæ ſimul Epiſcopus Treuirenſis, & quicquid nobilitatis dignitatiſque tota in ciuitate fuit, paulo minus leuca obuiam proceſſit. Poſtquam in conſpectum vtrinque ventum eſt, Dux venerabundus detecto capite, equo deſiliit. Itidem Imperator faciens, procumbentem in genua Ducem amplexus ſuſtulit. Dicta ergo redditaque ſalute, & à Duce reliquis etiam, quibus hic debebatur honor, ſaluere iuſſis; rurſus equos inſcendunt. Ibant iuncto gradu Imperator atq; Dux, ſequebantur filius Imperatoris & Turchi, poſt hos, vt cuiq; nobilitas vel claritudo erat.

Ingens numerus vtrique principi, qui tubis buccinisque præcinerent. Tributa hæc quoque Duci ab Imperatore dignatio, vt Ducis ipſius primi agminis eſſent, ſolique canerent. Præcedebant Ducem pro numero gentium quibus imperat (caducea-

Heraldi.
Aen. Sylu. epiſt. 126.

ducèatores neſcio, an nomenclatores dicam, vulgus Gallorum *Heraldos* vocat) genus hominum Galliæ Germaniſque, & reliquis ad Occidentem nationibus vſitatum, Italiæ non perinde cognitum: genus, nobilitatem, decus Principum, inſigniaque per gentes familiarum noſſe ipſorum muneris habetur, quibus maioribus nobiliſſima quæque domus propagata, quid in quaque honeſte, egregie, fœde turpiter factum patratumque, ipſi præcipue vel norunt, vel nouiſſe creduntur. Tuti ac velut ſacroſancti, in pace honorati, in bellis quoque quamuis ſæuis intacti. Libertas ac licentia ſcelerate facta Principum reprehendendi, minor nunc quidem, olim maxima. Auſi adire menſas Regum, & reſupinatum (ſummæ id ignominiæ loco habebatur) panem apponere, & linteum quo menſa inſternitur, medium perſcindere, & alia dedecoris notandi cauſa facere. Sed hæc quemadmodum pleraque robuſtior in vita poſteritas magna ex parte neglexit. Nomen tantum & vetuſtæ venerationis potius memoria, quam præſens auctoritas remanſit. Hi inſignia ſingularum gentium nomenque præferentes, Ducem (vt diximus) præcedebant. Gladium Dux maiori (vt par erat) poteſtati concedens, Imperatori ſubmiſit. Erat videre cuncta opulentiæ maieſtatiſque plena. Strepebant tubæ buccinæque & funalia flammanteſq; obiter cerei noctem incenderant. Iam fremitus & ardor hominum equorumque, & omnia oſtro atque auro fulgentia, & hæc per tranquillitatem, tanquam expoſita ſpectaculo notabiliora, omnium in ſe aures oculoſque conuerterant. Imperator veſtiebatur textili auro, veſtis ad pedes profuſa, & circum collum replicita, perq; humeros more Turcorum ſparſa, limbo circum pedes manuſque, ingentis pretii margaritis picturato. Ipſe grandis natu, ſed virenti adhuc atque ſolida ſenecta. Dux autem circiter quadraginta natus annos, in ipſo ætatis robore, medio rerum gloriæque curſu conſpicuus, armis ſe totum texerat. Fulgebat deſuper chlamys vnionibus, carbunculis, adamantibus diſtincta, quam, qui pauciſſime, ducentorum millium ſcutatorum æſtimauerunt. Tam multorum paupertate conſtat, vt vnus veſtiatur. Scias neceſſe ſibi eſſe velut ex immenſo & inexplebili cupiditate haurire, cui tantum libeat in re modica profundere. Filius Imperatoris decimum octauum agens annum, inſigni facie, egregio pro ætate & capaciſſimo paternæ fortunæ ingenio, indutus ſanguineum intertextum argento. Turci filium aiunt captum in bello, quod cum Imperatore Trapezuntio Rex Turcorum geſſit: Romæ dehinc ad Pontificem Maximum miſſum eſſe, mox ab Imperatore dono datum. Amictus patrio more veſte aurea figurata erat, crinem in nodum collegerat, ſicut Sarmatæ ſolent, toruus aſpectu: prorſuſque horror, & patria vaſtitas vultu apparebat. Iam plerique alii duces, comites atque Principes, viri magni memorandique, ſi ſoli fuiſſent, nunc ſolum tantorum nominum acceſſio. Pręcipui quoq; honore aut opib. populi Treuerenſis prope ſexcenti equites, amicti omnes rubeis veſtibus, iactantes Duci officium ſuum, & imminentes forte metus pręuiis beneficiis occupaturi. Imperator & Dux multo, & (quantum ex vultu coniicere erat) benigno ſermone iter emetientes, quum tandem per mediam Vrbem ad forum ventum eſt, longis inter ſe precibus vtrinque, longa obſequiorum oſtentatione, vter alterum domum comitaretur, contenderunt, Concedente vero neutro, & ambobus tantum honorem obſtinate abnuentibus, valefacientes inuicem diſcedunt. Imperator in ædes amplas atque magnificas in proſpectu fori, Dux extra muros vrbis ad S. Maximinum (cœnobium id eſt D. Benedicti) diuertit Calend Octobris. Quum prandiſſent, Dux iam pridem opperientem ſe Imperatorem domi ſuæ conuenit. Stabat Imperator in aula aureis ſericiſque tapetibus inſtructa, innixus abaco, & cogitabundo ſimilis. Vtque aduenientem Ducem conſpexit, obuiam in medium atrium progreſſus, humaniſſime ſalutatum dextera apprehendens, in aulam perduxit. Ibi adhibito vno principali Ducis ſcriba, diu multumque incertum qua de re colloquuti, vbi ſatis viſum eſt, circumlatum ex more vinum & bellaria, diſceſſumque. Ibi iterum inſtare Imperator, velle foras comitari Ducem: abnuere vero Dux neque vlla id ratione pati. Tandem victor Dux, cum medias ſcalas tranſiſſet, Imperatorem ſequi parantem propere rediens inque mediam reducens aulam, abſceſſit.

Poſtridie Dux rurſus reuiſit Imperatorem, abduxitque ſecum ad S. Maximinum, vbi diuertiſſe ipſum pręd iximus. Induebatur Imperator purpura intertexta auro, Dux pręter pileum veſtem geſtabat ducalem: filius Imperatoris damaſcenam viridem veſtiebat. In reliquo comitatu tantum texti fabrefactique auri, quantum vel his gentibus, vel hoc ſeculo difficulter, niſi qui vidiſſet, putaret fuiſſe. Non errauerunt forte qui dixerunt, *Peregrina luxuria patriam gloriam commutaſſe Germanos.* Quis credat horum maiores ſago, aut pellibus quas feris detraxerant, veſtito, toties Romana arma exercituſque fudiſſe, & qua

qua

qua verſum trans flumina, maria, monteſque auxiſſe fines? Ingreſſi ſunt conclaue quoddam Imperator, vnaque epiſcopus Moguntiacus, ſecretorum ſuorum intimus arbiter, & Dux cum principali Scriba. Cœpit nomine Imperatoris Epiſcopus dicere de re Chriſtiana, quo loco, quamque difficili in ſtatu eſſet, tum Duci de maiorum ſuorum ſplendore, cum præcipue quoque de ſua laude rebuſque geſtis ſubnectere cauſas, hortariq; vt opem ferret. Dignum prorſus eo vigore, eo vitium & animi impetu opus, conſulere in commune ſacro Chriſtiano nomini, & vna opera de Deo hominibuſque optime mereri. Pulcherrimum idem tutiſſimumque inceptum, extra fortunæ incerta, ſupraque liuorem detractionis poſitum. Quippe in quo aduerſa reprehenſione, ſecunda carerent inuidia. In hanc ſententiam cum multa dixiſſet Moguntiacus, reſpondit Dux, cupere quo poſſint à pluribus quæ pro ſe dicenda viderentur exaudiri, in locum ampliorem ſe reciperent. Conceſſum in cœnaculum quoddam grande, ornatum aulæis, in quibus exactiſſimo opere res Alexandri eius, qui Orientem perdomuit, erant intextæ. Huius rei præcipua admiratione, qui curas, ſtudiaque ſua interius norunt, aiunt ipſum teneri. In medio ſella eminentior, graduſque quibus adibatur, ſubſellia quoque inſtrata auro. Conſedit Imperator, ad dexteram erant Epiſcopi, Moguntiacus, Treuerenſis, Metenſis, filius Imperatoris, Marchio Balnearum, poſt Ludouicus & Albertus Duces Bauariæ, Comites Montis vigilantis, * & Wirtebergenſis, filius Thurci, & clariſſimorum virorum magnus, quantum locus capere poterat, numerus. Ex altero latere Dux Burgundiæ, Epiſcopi item Leodienſis & Traiectenſis, reliquaque aulicorum nobilitas. Aſtabat proxime Ducem ſcriba, amictus purpura villoſa, vir (vt apud Gallos) eloquens, & promptior quam facundior. Is latine orſus dicere, primum orationem Moguntiaci recenſuit, tum de Rege Francorum, beneficia Philippi patris in ipſum, meritaque ex quo exul paternam fugiens iram, hoſpitio ab eo exceptus, hinc vt opera ſua reductus in regnum, poſt hæc cœpta compoſitaque bella, & quæ alia ad hanc rem pertinebant, multis verbis commemorabat. Tum de Principe Aquitaniæ ſubjecit, diligentiſſime omnia explicans. Poſtremo ad poſtulata reſpondit; *dolore Principem ſuum communem vicem Chriſtianorum, & recenti memoria acceptas clades ſe, ſi quem alium, grauiſſime ferre. Quanquam autem ipſe id ſibi non ſumeret, in ea Regum Principumque magnitudine & opibus, vt ſe eum eſſe putaret, qui vel auxilio vires firmare poſſet aliorum, vel authoritate commouere mentes deberet; ſi tamen tuti populi ſui ſalua res permittantur, effecturum ſe vt nemo in ipſo quicquam præter ſucceſſus felicitatemque deſideret: intelligantque omnes, ad hanc rem nec viro ſibi animos, nec principi opes, nec Chriſtiano religionem defuiſſe.* Facto dicendi fine, Dux Imperatorem ad ædes ſuas vſque reduxit. Dux Aquitaniæ (de quo ſupra mentio) frater Regis erat inuiſus ſibi atque infenſus. Huius cauſa quod Rex prope pro exhærede ipſum habebat, ſuſceptum inter Ducem Burgundiæ & Regem bellum iactabatur. Poſtea vero quam Dux victum in acie Regem, & obſidione Pariſiis preſſum ad conditiones accipiendas coegit, maiora diuerſioraque quam pro hoc incepto victoriæ præmia recepit: vt crederent, qui malignius interpretabantur, cuicunque cupiditati ſuæ ſpecioſum hunc titulum circumdediſſe. Ipſe frater autem proximis annis miſeranda peſte conſumptus mortem obiit. Ægrotabat grauiter & morbi ignoto genere, decidere vngues, capillique defluere, vt ſuſpicionem præberet hauſti veneni. Et (vt eſt vulgus ad optima facienda tardum, ad dicenda peſſima promptiſſimum, ingenſque libido de maximo quoque turpiſſime æſtimandi) autorem necis eum videri voluerunt, cui fuerat dum vixit, inuiſus, & ad quem mortis præmia redibant.

Paucos poſt dies oratus à Duce Imperator ſecum pranſus eſt. Conuiuium maximo apparatu magnificentiaque inſtructum erat, vt propemodum nuptiis ſuis, quarum fere per omnem Galliam Germaniamque celebratur fama, exæquaretur. *(Hactenus epiſtola: & ſi qua viſum eſt mihi rerum cognoſcendarum adiicere cauſa. Reliqua ex his qui affuere.)* Agebatur vt filio Imperatoris in matrimonium Ducis filia locaretur, nec ſatis conuenit. Hactenus Imperator procuratorem, ſeu (vt ipſi dicunt) Vicarium Imperii * Ducem, perinde vt ipſe poſcebat, creare paratus erat; ſi modo Dux antea nuptias firmaſſet. Dux contra procurationem præſumere velut ex tuto volebat, deinde de nuptiis communi ſe ſententia ſtatuturas. Procurationis huius hoc aiunt eſſe munus debere, adniſurum Ducem ſtudio viribuſque quantum poſſet, omnia quæ vſquam Imperio ablata ſunt, ad priſcam Romani principatus maieſtatem rurſus redigere. Ingens materia & audenti, & proſpero, & ad quoduis audax ceptum in ſpeciem abunde multum iuris. Præterea alia quædam periiſſe ab Imperatore dicitur, quorum nihil

Mont. beliard.

* *In terris Gallicanis vltra Rhenum. Pius II epiſt. 381 Vicariatum Imperii.*

neque negatum neque tamen ſatis pronis auribus auditum. Spectacula quotidie atque ludi equorum, concertatio, haſtatorum concurſus, ſimulacra pugnarum, & in certamen opulentia fortunatumque fulgor oſtentatus. Maior Imperatori clarorum virorum numerus atque nobilitas; apparatu ſplendoreque rerum Dux effuſior. Equidem audiui qui affirmaret æmulatione inter ipſos agi: & vtrumque oblitum menſuræ ſuæ, illum quidem inuidere minori, hunc vero contemnere maiorem.

RHODIORVM MILITVM MAGISTRI, DE SERVATA VRBE SVA, ET INSIGNI VICTORIA CONTRA TVRCAS, AD FRIDERICVM III. IMP.

RELATIO.

EIVS HISTORIÆ ITA MEMINIT TRITHEMIVS ABBAS in Chronico Spanheimenſi.

ANNO MCCCCLXXX. Mahumetes Imperator Turcorum cum ingenti claſſe & maximo bellatorum exercitu Rhodum Inſulam Chriſtianorum trimeſtri obſidione terra marique fatigat, Sed noſtris muros fortiter defenſantibus confuſus abſceſſit, maximam exercitus ſui partem poſt ſe relinquens occiſam.

Idem in Chronico Hirſaugienſi.

Anno MCCCCLXXX. indictione Romanorum XIII. Turcorum Imperator Mahumetes de Conſtantinopoli ciuitate Græcorum in magnitudine nauium nulla per mare deſcendens, ad inſulam Rhodianorum in manu valida centum millium pugnatorum vrbem Rodenſem XXII. die menſis Iunij obſedit, & per tres menſes ſine intermiſſione fortiter impugnauit. Sed miſeratione diuina largiente, virtute, prudentia, & induſtria Petri Dansbuſſon magiſtri militum S. Iohannis Baptiſtæ in Hieruſalem, nihil profecerunt immundiſſimi canes. Chriſto namque ſuis donante victoriam pars Turcarum exercitus maior cæſa interijt: cum reliquis tandem Imperator ad ſua reuerſus eſt, cladem maximam & ingentem confuſionem reportans.

SERENISSIMO ET INVICTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO NOſtro, domino Friderico Romanorum Imperatori ſemper Auguſto, domino nobis obſeruandiſſimo.

INVICTISSIME ac ſereniſſime Princeps. Quæ in obſidione Rhodiæ vrbis à Turcis expugnando, & à nobis tutando geſta ſunt, non incongruum videtur veſtræ imperiali Maieſtati ſignificare, cum ad hanc diem pugnæ ad honorem Chriſtiani nominis felicem exitum adeptæ ſint. Et non ambigimus veſtræ Imp. maieſtati ex victoriis non paruam lætitiam exceepturam. Turci vbi circa Vrbem caſtra metati ſunt, oppugnationis loca diligentius explorant, ciuitatem quoque omni ex parte bombardis quatere & eruere proponunt, & quod mente concipiunt opere demouſtrant; ad id quoque exequendum bombardis & mortariis vrbem circumdant, verberant, diruunt turres IX. & bolvvardon, magiſtratuſque palatia concutiunt, & proſternunt. Tribus tamen ex partibus commodiſſimum ſibi eſſe videtur ciuitatem oppugnare & aggredi, potiſſime ad rem conficiendam pertinere videtur turris molis S. Nicolai expugnatio: ex qua vrbem in ſuam poteſtatem facile tranſituram arbitrantur.

Eſt enim arx in vertice molis ſita, quæ verſus ſeptentrionem in mari prominet, vſque ad portũ conſpicit, & aditum nauigantibus, qui eã tenet, ſi libet, facile prohibet. Ad occidentem oratorium S. Antonii ſitum eſt ferre CC. paſſibus à turri diſtans, mari interiecto. Conſpecta igitur loci opportunitate hoſtis turris potiundæ auidus omni conatu incumbit, vt eam in ſuam redigat poteſtatem. Ad turrim itaque diruendam tres ingentes bombardas æneas deuehunt, quarum magnitudo & vehementia incredibilis erat, ſaxa quæque Sphęrica IX. palmarũ torquebant, eaſq; apud Sacellũ S. Antonii collocãt. Mirabile dictu,

calami-

calamitoſum viſu, opus quidem percelebre, & quod ſtabiliſſimum videbatur, ſed diebus aſſiduis c c c. lapidum ictibus turris pro potiori parte dituitur, proſternitur, laceratur, hoſtis quidem ruinam conſpiciens exultat, plauſibus quoque aera complet, quæ vana gaudia in luctum ſuum conuerſa ſunt. Nos vero de tuitione turris ſolliciti, grandem horrendamque ruinam conſpicientes, quod ſuperaret munitioni opplere iuſſimus. Et quod id quoque parum viſum eſt, propter ipſius magnum lapſum; conſtituimus ne dum arcem tutari, ſed molem ipſam S. Nicolai defendere. Omni igitur vigilantia, cura, ingenio operariis fere mille die noctuque adhibitis, totis diebus foſſa non incaſſum excita, propugnaculis quoque ex lignis ædificatis in vertice ipſius molis circa turrim in medio quoque eius & in radice turrim & molem inexpugnabilem non ſine paruo ſumptu reddidimus: tum præſidium quoque fortiſſimorum commilitonum in ruina molis & munitionibus & propugnaculis circa eam confectis collocamus. In radice quoque ac pede eius altera præſidia ad Orientem & Occidentem collocamus. Nam illic radix muro clauditur, & mare vadoſum eſt, quare obſeruatur defenditurque, ne Turci illuc tranſeant, & noſtros à tergo adoriantur. In mœnibus vrbis bombardas diſponi iubemus, quæ ad tempus pugnæ officio fungantur. Ignes quoque cum ſcaphis parantur, quæ in claſſem mittantur. Turci ædificij ruina allecti vno & demum altero prælio turrim inuadunt, primum cum ipſam facile expugnare putarent, medioctibus viribus aggrediuntur ante auroram luce adhuc dubia, triremibus ad hoc paratis arcem oppugnant, prælianturque. Noſtri quidem tuitioni intenti locum conſtanter tutantur. Sic hoſtis victus diſcedit. Ea in pugna fere D C C. Turci (prout profugi ſignificauere) cecidere. Interiectis autem diebus accenſi priori repulſa, turrim mari potentia arte & ingenio oppugnant, & reparamenta ac propugnacula iactu bombardarum quatiunt, nonnullaque conterunt. Nos quoque reficimus ſumma celeritate quod obteritur.

Parant ad hæc conficienda triremes bene munitas, & ingenioſe ad prælium ornatas, adiiciunt & nauigia quædam oneraria (parendarias vulgo dictas) quarum quædam onuſtæ bombardis & ſaxis erant, vt locum turris & molis, qua ſe potituros credebant, munirent, & ex his vrbem laceſſerent, diruerent, expugnarentque. Cymbas præterea quaſdam diſponunt, ex quibus quique Turcorum ſtrenuiſſimi facile in molem deſcendat, & pontem miro artificio ædificant qui ex Eccleſia S. Antonis turris in molem tranſitum præbeat. Nos enim ſuſpicati quod euenit, poſt primam pugnam abundantius dies noctesque circa turris & molis tutamenta vires & ingenium adhibemus, munimenta ampliamus, præſidia augemus, grauiſſimis impenſis non parcimus: Nam & in ea ſalutem vrbis conſtitutam conjiciebamus. Media igitur nocte grandiori accenſi ardore Turci XIII. Kal. Iulij arcem ſummo ſilentio aggrediuntur, omnique parte magno impetu inuadunt, erectæ enim erant noſtrorum aures, nec dormitabant. Vbi autem adeſſe inimicos comperitur, machinæ ſaxa iaciunt, milites gladio ſtringuntur, baliſtis, fundis & Saxorum iactu ex turri & mole hoſtem deturbant & propellunt: pugnatum eſt ſumma vi à media nocte vſque ad horam decimam. Turci vero complures, qui ex cymbis & triremibus in molem deſcenderant, trucidantur: pons natans Turcis onuſtus machinarum iactu frangitur, qui ſupererant Turci merguntur. Quatuor quoque triremes, & ea nauigia, quæ bombardis & lapidibus onuſta erant, Saxorum iactu ex tormentis perfringuntur, & vndis obruuntur. Ignis quoque in claſſem mittitur, qui eam retrocedere compulit, ſic diſcedunt victi Turci. Inſignis quidem hæc pugna fuit morte clarorum virorum, qui Turcis præerant: quorum Interitus luctum exercitui præbuit. Profugi quoque poſt pugnam introducti affirmant, Turcos in hac pugna magnam ſtragem accepiſſe, ex eis quoque fere M M D. cecidiſſe. Cum autem Turci ſpem turris expugnandæ perdidiſſent, induſtriam, ingenium, vires, & omnem conatum, ad vrbem expugnandam conuertunt; & licet tota ciuitas machinis concuteretur, & laceraretur, vt vix forma prioris vrbis remanſerit, tamen potiſſime murorum partem oppugnare intendunt, qui Iudæorum domos claudunt Orientemque ſpectant; eamque etiam partem quæ ad turrim Italiæ ducitur. Ad hæc igitur mœnia diruenda & dilaceranda octo ingentes grandiſſimaque bombardas comportant, ſaxa circuitus palmarum IX. torquentes, quæ aſſiduo die noctuque muros verberant. Nec ceſſant bombardæ & mortaria circa ciuitatem locata ſimiles lapides torquere, quin imo ad terrorem & detrimentum ictus multiplicant. Nos ad iactum mortariorum vitandum, imbecillem ætatem ac mulieres ſub fornicibus & valuis & plurimis locis pomœrij cohabitare ſtatuimus: quo effectum eſt

Parendariæ.

vt pauci hoc tormento interirent. Viſi ſunt quoque alio tormenti genere, quo igneas pilas proiiciebant, ac ſagittas ignitas ex baliſtis & catapultis torquent, quo ignem in ædificia iacerent. Nos vero indemnitati vrbis conſulentes peritos artis delegimus, qui poſt caſum pilarum magna ſolertia ignem extinguerent. His remedijs Rhodij à magnis incommodis ſeruati ſunt. Excogitant inſuper impij Vrbem ingenio occulto propinquare; foſſas itaque tortuoſas effodiunt, quas partim lignis & terra operiunt, vt latenter ad foſſas vrbis accedant, propugnacula quoque multis in locis ædificant, ex quibus aſſiduo ſagittant; colubrinis ac ſerpentinis bombardis, noſtros deturbant, fatigantque; penſitant quoque eis eſſe commodum aliquam partem ciuitatis, quæ muro Speronis adiacet, complere. Opera igitur ab hoſte adhibita lapides congerere non ceſſant, & occulto in foſſam iaciunt, aſſiduitate pars foſſæ oppletur, antemurali quoque æquatur: ex quo & ruina in formam dorſi redacta facillimus conſcenſus in mœnia efficitur, Nos autem inimici conatum conſpicientes tuitioni Vrbis inuigilamus, totaque vrbe & caſtello reparatis & munitionibus, foſſis quoque quam diligenter intendimus. Quod Turci coniectantes, deſperati ad muros Iudæorum & alio ſe conuertunt, & nos munimentis ac reparis validiſſimis ruinam Turcorum firmamus, palis lignorum viuaciſſimorum infixis, ac terra, faſcibus arbuſtorum & ramorum interiectis, quæ inuicem ſubtiliſſime firmiſſimeque cohærentes vim machinarum ſuſtinebant, & ruinam protegebant, ne muri collapſi intra Vrbem facilem deſcenſum præberent. Etiam loco propugnaculorum, palos & vegetes terra oppletas ſtatuimus, quæ noſtros tutarentur, & conſcendentibus Turcis impedimento eſſent. Ignes quoque artificioſos, & alia ingenia parauimus, quæ ad propulſandam Turcorum vim conducere videbantur. Excogitatum quoque eſt, eam partem foſſæ, quæ lapidibus à Turcis oppleta erat, euacuare; ſed cum id palam effici non poſſet, cuniculo latentique foſſa in pomerio ædificata exitum ſub lapidibus noſtri habent, & occulto lapides in Vrbem comportant. Sentiunt profecto Turci, qui foſſæ propinqui erant, lapidum congeriem minui, & aſcenſus opportunitatem adimi, niſi quantocius quod cupiunt efficiant. Itaque in his operibus XXXVIII. diebus conſumptis, quo in tempore MMMD. vel circiter ingentium Saxorum in media & in Vrbem iacti ſunt, Turci ſcilicet occaſione inuadendæ vrbis conſpecta, ne aſcenſus commoditas auferretur, accelerant propoſitum conficere; pridieque quam bellum iniretur ac ſequenti nocte, & diluculo quod mane quo pugnatum eſt præceſſerat, octo bombardæ dictis muris obiectæ abſque intermiſſione ſaxa ingentia torquent, quod loco propugnaculorum adhibitum erat dilacerant, diruunt, vigiles & cuſtodes, & mœnium præſidia pro parte potiori occidunt, vt quiſquam vix muris ſuperſtare poſſet, niſi ſummo aſtu occultaretur, & ſcala ad ſignum campanæ paululum deſcenderent & demum conſcenderent. Nec tempus datum eſt propugnacula denuo inſtaurandi, cum ſemper ictus bombardarum augerentur, vt eo pauco tempore CCC. vel circiter ſaxa iacta ſint. Turci vero iactu bombardarum finito ad ſignum iactus mortarii, quod pridem in eo loco conſtituerant, confertiſſimi magno impetu quam celerrime VII. Kalen. Auguſti conſcendunt. Erat namque facilis (vt diximus) eius conſcenſus, facilior quam noſtris per ſcalas. Superiora qnoque murorum loca, eradicato noſtro quod illic erat præſidio (quod primum tanto impetu reſiſtere nequiuit) antequam ſubſidia noſtra ſcalas conſcenderent, occupant, & illic vexilla ſua ſtatuunt. Idem quoque faciunt ad turrim Italiç, cuius verticem oppugnant. Clamor vndique oritur, manus quoque viriliter conſeruntur, magnaque vi pugnatur. Repente noſtris hoſti ſe obiicientibus, dextera leuaque murorum ſuperioribus locis noſtri hoſtem oppugnant, & valide deturbant, ne mœnia diſcurrerent Scalis quoque quæ quatuor erant, quibus in vicum Iudæorum deſcendebatur, vna iuſſu noſtro perfracta, conſcenſis hoſti nos opponimus, tutamur, defendimus.

Turci vero perpulchre armati duo millia ſupra muros erant, confertiſſimi de noſtris ſecum manus conſerentes: qui armorum vim propellere, & loco expellere nitebantur. Sed noſtrorum virtus firma perſiſtens nequaquam loco ceſſit. Sequebatur vero Turcos qui muris potiti erant, ingens multitudo Turcorum, quæ totum campum adiacentem, ruinam, vallum & foſſam oppleuerat, vt terra vix conſpici poſſet. Affirmarunt profugæ MMMM. * Turcorum inuaſioni adeſſe. Noſtri ex Turcis, qui ſuper muro erant, CCC. vel circiter in vicum Iudæorum propellunt, qui ad vnum occiſi ſunt. Eo in conflictu vexillum imaginis ſacratiſſimi Domini noſtri Ieſu Chriſti & religionis noſtræ ante hoſtis conſpectum ereximus. Summa itaque vi horis duabus pugnatum

tum eſt. Tandem Turci preſſi, fatigati, perterriti, vulneribus quoque feſſi terga vertunt, & fugam tanto impetu arripiunt, vt ſibi ipſis impedimento eſſent, & perniciem afferrent, cecidere ea in pugna Turci tria millia, quingenti vel circiter, quorum cadauera intra vrbem & ſupra mœnia, & in foſſa munitionibus hoſtium & mari reperta ſunt; & poſtmodum ad luem vitandam combuſta, quorum ſpoliis noſtri potiti fuere; qui fugientes Turcos vſque ad campi planitiem magno animo ſecuti eos trucidantes, tandem incolumes ingreſſi ſunt. In prælio quidem ex noſtris militibus & baliuis inter confertiſſimos hoſtes conſtanter pugnantes occubuere. Nos noſtriq; commilitones pluribus vulneribus acceptis; Deo gratias acturi, præſidio valido muris impoſito, domum reuertimur. Nec id profecto ſine diuino auxilio contigit, qui tandem cladem à noſtris auertit. Miſit enim Deus (non ambigimus) de cœlo auxilium, ne plebecula Chriſtum colens Machometis ſpurcitiis inficeretur. Parauerunt Turcæ ſpe potiundæ Vrbis ſibi funes ad captiuos alligandos, & palorum ingentem magnitudinem ad viuos cruciandos. Decreuerant enim omnes mortales, mares & feminas, ſupra decem annorum ætatem trucidare, & palis ſuffigere; teneriotiſque ætatis mortales in captiuitatem ducere, & ad fidem abnegandam compellere; & omnem ſuppellectilem in prædam conuertere, vrbis ditionem Turco reſeruata. Sed fruſtrati ſuo nefando optatu, tanquam pecudes cæduntur. His in pugnis & eruptionibus diuerſis diebus factis, vt approquinquationem prohiberemus, & foſſam euacuaremus, & ageremus quod ciuitati commodum eſſet. * Etiam machinarum iactu in exercitum & viridaria quæ incolebant, (vt perfugæ diuulgauerunt Turci) nouem millia occiſi ſunt. Ingens quidem multitudo vulnerata, inter quos quidam capitanei, ac Germanus Balſe, * & quidam Turci gener occubuere. *f. Baſſa. Pugna commiſſa, munimentis prius exuſtis, ad primum lapidem caſtra Turci locarunt, vbi ſuppellectili impedimentis ac machinis onerandis, ac Turcis in Lyciam reuehendis nonnullis diebus conſumptis, Rhodiorum littore ſoluentes fiſcum continentem vrbem antiquam nauigant. Sic quoque victi cum ignominia recedunt. Omnipotens Deus veſtram Imperialem Maieſtatem felicet conſeruet ad vota. Datum Rhodi die XIII, Septembris, anno Redemptoris noſtri incarnationis MCCCCLXXX.

E. V. Imperi. M.
Humiles ſeruitores, Petrus Danbuſſen,
Magiſter hoſpitalis Hieroſolymitani, &
conſules.

SIXTI PP. IV. PASSAGIVM, SIVE BVLLA EXHORTANS PRINCIPES CHRISTIANOS AD SACRAM EXPEDITIONEM IN TVRCOS SVSCIPIENDAM: MISSA PHILIPPO PALATINO ELECTORI, ANNO MCCCCLXXXI.

DILECTO FILIO, NOBILI VIRO, PHILIPPO COMITI PALATINO Rheni, ſacri Romani Imperii Principi Electori.

DILECTE fili, Salutem & Apoſtolicam benedictionem. Animaduertentes Chriſtianorum Principum diſcordias truculento hoſti ad communem perniciem viam indies magis aperire, volenteſq; pro paſtorali officio noſtro his tot incõmodis & periculis obuiare, ne in deterius ſerpant, poſtquã eo iam deductæ ſunt res noſtræ, vt minime cunctandum ſit; cum perfidiſſimus & vigilantiſſimus hoſtis apparatum maximum aduerſus Italiam, Germaniam & Rhodum indefeſſo ſtudio, (vt ex pluribus locis compertum habemus) inſtruat: Triennales inter omnes Chriſtianos Principes & potentatus inducias indiximus ad defenſionem Catholicæ fidei, paterna caritate oẽs hortati ſumus, venientes aut mittentes ad tam piam & neceſſariam expeditionẽ, ſub noſtra & Apoſtolicæ ſedis protectione ſuſcepimus: eis bella aut impedimenta quomodolibet inferentes, ſub ſpiritualis & temporalis gladii pœna vt abſtineant commonuimus, prout in literis noſtris deſuper confectis, quas & in tuis & in reliquorum omnium

Principum, & potentatum Chriſtianorum regnis, prouinciis & dominiis publicari mandauimus, latius continetur. Volentes igitur literas ipſas plenum ſortiri effectum, & debitę omnino executioni demandari, nobilitatem tuam in Domino hortamur, & per religionem quam profiteris; per paſſionem ſaluatoris noſtri, quam vt nos ab æterna morte redimeret, ſubire dignatus eſt; per tot fideles populos, qui in teterrimam ducti ſeruitutem pręſidium tuum implorant; per miſeram ſtragem, quæ tot præclaris ciuitatibus, tot nationib. imminet, niſi quam primum ſuccurratur; per gloriam & ſplendorem Chriſtiani nominis, quod à ſpurciſſimis hoſtibus in totum conculcatur, niſi noſmet ipſos excitauerimus, te obteſtamur, & Apoſtolica auctoritate tibi mandamus, vt literarum ipſarum tenorem & continentiam in omnibus & per omnia ſerues, & cum effectu adimpleas, ſicuti pro catholico animo tuo facturum te confidimus, ne in extremo iudicio apud tribunal Dei reus ſis effuſi Chriſtiani ſanguinis, qui è manibus tuis requireretur. Alioquin contra inobedientes & contumaces ita vrgente communi periculo & neceſſitate, ad executionem contentorum in literis ipſis procedemus. Datum Romæ, apud S. Petrum ſub annulo piſcatoris, die XII. Aprilis anno MCCCCLXXXI. Pontificatus noſtri anno X.

Sixtus Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei. Ad futuram rei memoriam, cogimur iubente altiſſimo, & vrgente Reipub. Chriſtianæ grandi neceſſitate, vniuerſos Chriſtianos Principes, ac omnes Chriſti fideles requirere, eiſque mandare vice Dei, cuius locum quamuis immeriti tenemus in terris, vt à vigentibus inter eos bellis & guerris omnino ceſſent, & pro illius honore & ſalutē Chriſtianæ religionis in maximo periculo conſtitutæ aduerſus impiam Turcorum gentem arma ſumant, & orthodoxam fidem conculcari à tam ſpurciſſima ſecta non permittant, tot iniurijs laceſſiti. Lex etenim Domini ſancta & immaculata, quam eliminatis Idolorum ſpurcitijs, redemptoris noſtri vox deuicto mortis aculeo, prædito mundo inſeruit teſtimonium eius fidele atque verum, *Meum*, inquit, *teſtimonium verum eſt, ſapientiam præſtans paruulis*, apoſtolis ſcilicet, diſcipulis ſuis, qui vt plurimum rudes, illiterati & indocti vniuerſum ferme orbem ſua prædicatione & quam Spiritus S. edocuit ſapientia, ac exemplaris vitæ conuerſatione vicerunt, perditas oues ad ipſius veri & boni paſtoris reduxerunt ouile. Impletumque eſt illud Danielis vaticinium; *Omnes gentes, omnes tribus, & linguæ ſeruient ei.* Nam circa tempora Conſtantini Magni, natus ex Maria Deus & homo Chriſtus, à Gadibus vſque Auroram, & Gangem colebatur, neque Meridies neque Septentrio Deum ignorabat, dicente propheta: *Ab ortu Solis vſque ad occaſum magnum eſt nomen inter gentes.* Et ex ore ſedentis in throno (vt Iohannes in Apocalypſi ſe vidiſſe teſtatur) tanquam Ieſu Chriſti vicarii gladius bis acutus, coruſcationes procedebant & fulgura, quæ terras & maria penetrabant, eratque per alta & tranquilla quies, gens ſancta (vt inquit Apoſtolus) gens electa, populus acquiſitionis Chriſtiani habebantur, eis gentes ſeruiebant quotannis tributa præſtantes. Hæc fuit olim Chriſtianorum poteſtas, hæc gloria, hoc imperium. Nunc vero quo Saraceni & Turci Chriſtianos redegerint, miſerum & flebile eſt enarrare. Indi namque & Armenii ac Æthyopes, qui Chriſtianos ſe eſſe profitentur, in multis à veritate Catholicæ fidei deuiant, quod reliquum eſt continentis Aſiæ atque Africæ (Septenſi atque Tingenſi ciuitatibus, & illis duobus vicinis oppidis, quæ Portugaliæ Reges pro fide Chriſti athletæ pugnantes in Africa eorum ditioni ſubdiderunt, duntaxat exceptis) Chriſti nomen ac legem impacato proſequitur odio. Hoc curſu ad Heraclii Cæſaris tempora vſque peruenimus, cuius temporibus Mahometus ſceleratiſſimus vir, contraria Legi Dei dogmata in Arabia ſeminauit, & degenerante poſtmodum apud Græcos imperio, ac Romana debilitata virtute, Turci qui ſpurciſſimam eiuſdem Mahumeti legem acceperant, è Scythia venientes omnem minorem Aſiam, & in Europam transfretando, magnam illius partem occupantes ad hos terminos in Oriente Chriſtianos reduxerunt. In occidentre vero mari non paruam in eius finibus partem tenentes, quam Granatam vocant, fidelibus Hiſpanis eis finitimis ſunt infeſti: & qui ad Tanais oras conſiſtentia incolunt loca & Norvvegis vicini populi, & Tartari, cum quibus & Liuoni bella gerunt, Chriſti legem minime recipiunt. Et his tam anguſtis Chriſtianis conſtitutis terminis non contenti Turci, noſtra ætate Conſtantinopolin Orientalis Imperij caput, & plures alias in Europa, & nouiſſime in Italia Hydruntium ciuitates, eorum ſpurciſſimæ ſectæ ſubdiderunt. Heu loca omnia in quibus dominus noſter Ieſus Chriſtus, natus, nutritus, baptizatus, conuerſatus, transfiguratus, ac conſummata huius ſeculi peregrinatione, & patefacta Euangelicæ veritatis luce, poſtremo pro noſtra ſalute crucis ſubire patibulum, morique dignatus, ſepultus & mortuus, reſurgens ſuis diſcipulis apparuit,

& cum

& cum eis conuerſatus aſcendit ad cœlos; & in quibus ſacroſancta Ecclesia Chriſti dilectiſſima ſponſa, & ex illius latere nata atque educata adoleuit, & ipſius prima iacta ſunt fundamenta. Inſignes etiam illæ totoque orbe celeberrimæ Eccleſiæ, vbi quatuor generalia celebrata fuere concilia, in quib. veluti in quadrato lapide ſanctæ fidei ſtructura conſurgit, & quæ ſicut quatuor Euangelia S. Gregorius ſuſcipere ac venerari profitetur, quatuor etiam Patriarchales ſedes, quas tanquam quatuor animalia ſenas alas habentia, oculis vndique plena, in medio & circuitu agni Ioannes in eodem vidit Apocalypſi, & ſeptem ad quas ſcripſit Eccleſiæ, vbi antea omnipotens Deus confitebatur, laudabatur, adorabatur, nunc (proh dolor) ab his qui eum non nouerunt, quique nomen eius continue blaſphemant, poſſidentur, conculcantur, & prophanantur. Sola ſuper eſt Romana ſedes, ſedes vtique immaculati agni, ſedes viuentis in ſecula ſeculorum. Hæc quippe prædictas Patriarchales genuit eccleſias, quę quaſi filiæ in eius gremio reſidebant, & in circuitu tanquam famulæ in ipſius adſiſtebant obſequio. Modo eis quas genuerat educaueratque amiſſis, ſola ſedet plorans, ipſarum mœrens interitum, ſponſo exules & deſolatos, & ab illarum ſeiunctos amplexibus. Vox in Rama audita eſt, imo per vniuerſam terram ipſius ploratus & eius eiulatus perſtrepuit, non eſt qui conſuletur eam, ex omnibus caris eius, quem moueant Chriſti opprobria. Chriſtianæ religionis Zelus, miſerorum Chriſtianorum qui duriſſima ſeruitute detinentur, lacrymæ; deſolatarum regionum & illorum qui vicini Turcis vltimum exterminium indies expectant, miſeratio. Omnes enim periculum in quo verſatur Chriſtiana Reſpublica norunt, omnes miſerentur, nemo ſuccurrit, nemo fert opem. Potuerunt hæc aliquo modo tolerari ab Occidentalibus Principibus, cum Orientalia remotiora viderentur vaſtari: quamuis ſatius fuiſſet ad vicini incendium extinguendum occurriſſe, quam domeſticum ignem (quod ſine magna iactura fieri non ſolet) pertractare. Hæret iam, hæret iam circa præcordia virus, penetralia irrupit hoſtis, gladium ad iugulum adegit. Hinc occupato Hydrunto Italiam premit, inde Germanorum fines ingreſſus, Bauariam vſque omnia proterit. Non dubitamus Chriſtianorum Principum mentes tantis turpiſſimæ gentis iniuriis ſtomachari, & pro religionis noſtræ zelo indigne ferre, quæ in religionem continue ab hoſtibus committuntur, & nec profecto talia ſunt vt piæ aures ea ſine graui moleſtia audire poſſint. Particulares tamen iniuriæ & priuata commoda, ſuſpiciones præterea, contentiones, variæ hominum cupiditates efficiunt, vt dum quiſque ſe tutum à periculo putat, quia procul abeſt, vel alteri inuidet, ne vel hoſtium ruina creſcat, vel domum vacuam relinquere veretur, tanquam vicini fraude occupandam, Reſpublica neglectui tribuitur, & pecudum more modo hic modo ille trahatur in perditionem.

Nos igitur, qui dum Turci inſulam Rhodi ſuperiori anno arcta obſidione tenerent, & eodem tempore Hydruntium ciuitatem prædictam occupaſſent, quam plurima poſſibilia nobis auxilia pro inſulæ liberatione, & Hydruntium ciuitatis, earundem recuperatione terra marique adhibuimus, & cum ciuitas ipſa Hydruntium recuperari non potuiſſet (prout nec adhuc potuit) & inſula prædicta ab huiuſmodi obſidione fuerit liberata, vniuerſos Italiæ poteſtatus pacare, vt inuicem pacifice viuentes contra eoſdem Turcos arma ſumerent, & ad illorum ex Italia expulſionem vacarent, efficacem operam exhibere curauimus, ſperantes ipſorum potentatuū facultates & vires ad id ſufficere: Cū autem nuper intelleximus, eoſdem Turcos maximam claſſem parare, & omnibus aliis curis omiſſis ad inſulæ prædictæ, Italiæ & Pannoniæ ac Auſtriæ occupationem, & fidei catholicæ omnimodam conculcationem, omnes ſuos diuertiſſe cogitatus, & aperte cognoſcamus ipſius ſæuiſſimi hoſtis vires adeo auctas eſſe & in immenſum creuiſſe, vt omnibus Chriſtianis Principibus merito formidandæ videantur, neque eas poſſe cohiberi niſi à pluribus & diuerſis locis diſtrahantur, atque Italiam, Germaniam, Hungariam imprimis vt hoſtibus viciniores in manifeſto periculo verſari, quæ profecto ſi ſingulariter & ſeparatim inuaderentur, tantis viribus pares eſſe non poſſent: more pii patris pro filiorum ſalute anxii atque ſoliciti de conſilio venerabilium fratrum noſtrorum ſacræ Romanæ eccleſiæ Cardinalium, omnes & ſingulos Chriſtianorum Principes & potentatus eccleſiaſticos & ſeculares, ac vniuerſos Chriſti fideles, cuiuſcunq; prouinciæ ac poteſtatus exiſtāt, etiāſi Imperiali, Pontificali, Regali, Reginali, Ducali, vel alia quauis Eccleſiaſtica vel mundana præfulgeant dignitate, per viſcera miſericordiæ Domini noſtri Ieſu Chriſti per acerbiſſimā eius paſſionē, q̄ immaculatus & innocēs agnus, vt nos miſeros peccatores ab æterna morte redimeret, dignatus eſt pati, per iudiciū extremū, in quo eius ante tribunal conſtituti quiſq; ſecundū opera ſua mercedem ſuſcipiet, per ſpē vitę ęternę q̄ repromiſit Deus

diligentibus ſe, Harum ſerie enixe monemus, requirimus & obſecramus, ac in vim repromiſſionis factæ in ſacri ſuſceptione Baptiſmi, & vim iuramenti præſtiti, cum dignitatum ſuarum infulas ſuſceperunt, nec non per obedientiam nobis debitam, eis & eorum ſingulis præcipimus & mandamus, vt mutuam inter ſe caritatem & pacem ac concordiam, vel ſaltem per triennium à die Kal. menſis Iunij proxime ſequentis inchoandum, treugas, inducias ſeu belli motam, quas tenore præſentium, auctoritate omnipotentis Dei, & pro defenſione & ſecuritate dominici gregis, quem Saluator noſter paſcendum, tuendum atque curandum nobis commiſit, indicimus, & per vniuerſos Chriſtianos ſeruari volumus, obſeruent, arma deponant, & priuatorum iniuriarum atque offenſionum obliti, Chriſti redemptoris noſtri iniurias, offenſiones, & opprobria vlciſcantur, & in hoſtes qui Chriſtianorum omnium ſanguinem ſitiunt, & Euangelicam legem delere conantur, arma ſumant, ac cum à nobis per nuncium vel literas fuerint requiſiti, per ſe ipſos vel eis legitime impeditis, per eorum capitaneos vel duces pro ſua virili, & cum notabili parte ſuæ potentiæ accedant vel mittant, aut tantum de ſuis facultatibus, quantum ſi per ſe ipſos irent, vel alios mitterent (vt præfertur) exponere deberent, Aut alias ſecundum eorum facultatem in tam ſanctam & pernecessariam expeditionem, per ſingulos dicti triennij annos erogent. Opponant ſe murum pro domo Dei, & aptum de ſylua vineam Domini Sabaoth demolientem exterminare feſtinent; recognoſcentque ſibi poteſtatem & gladium à Deo commiſſum eſſe ad vindictam malefactorum (vt dicit Apoſtolus) laudem vero bonorum. Repetant hortamur, quot prouincias infeſtiſſimus hoſtis, quot regna ſuperioribus annis euerterit, quot Chriſtianis hominibus clades intulerit, quantum virium, quantum potentiæ ſibi cumulauerint, quæ in finibus Germaniæ, quæ Rhodi, quæ in Italia nouiſſime geſſerit, quam magna ardeat cupiditate dilatandi fines, & imperium propagandi, & tunc cognoſcent, quam ſit eis tutum habere talem vicinum. Pro libertate igitur, pro liberis, pro patria, pro ipſa vita, pro religione & fide Chriſtiana, pro ſalute æterna ſumant rut arma, cum talis immineat neceſſitatis articulus, à quo nullus ſe valeat excuſare legitime, vt in hoſtes, antequam interius penetrent, forti animo proficiſcantur, ſeque & ſuos vlciſcantur à tantis fœdiſſimi huius hoſtis iniuriis, atque imminentem ſibi & ſuorum ceruicibus gladium auertant. Non impoſſibilia vel nimis ardua eis iniungimus, aut minus vtilia, neceſſitas ipſa vtilitatem arguit, cum, niſi defenſioni ſe accingant, manus dare, & in ſeruitutem venire, atque ea pati quæ victoribus libuerit ſit neceſſe. quæ qualia ſint aliorum exempla nos docent. Imperator Conſtantinopolitanus, dum regia vrbs expugnatur, in prælio cadens, etiam mortuus capite truncatur, Græcorum proceres atque omnis nobilitas depoſitis armis trucidatur: Raſciæ deſpotis in poteſtatem redactis eruti ſunt oculi, Trapezuntiorum Imperator contra datam fidem occiditur, Rex Boſnæ in fidem ſuſceptus inter vina mactatur. Verum eſt quod ille ait, *Regnum non capit duos.* Nolint igitur ſperare Chriſtiani Principes & populi, vt libertatem victore Turco retinere poſſint; nolint in ſuis fictis blanditiis & falſis pollicitationibus confidere. Quem ex deuictis regulis vel cum toleranda conditione ſeruatum videmus? Cui fidem vnquam ſeruauit Turcus? Abiicient hanc falſam & inanem ſpem Chriſtiani proceres, & in Deo ſolum, atque in eorum dexteris ſalutem reponant. Si enim viriliter pugnauerint non ſolum propria defendent, ſed ab aliis deperdita recuperabunt; ſin vero (quod Deus auertat) in ſolita negligentia atque deſidia perſeuerauerint, ſe ipſos & Rempublicam Chriſtianam perdent. Quid enim Chriſtianis deeſt, quod ad victoriam conſiderandam deſiderari poſſit? eis viri fortes, equi, arma, pecunia, commeatus abunde ſuppetunt. Adſit tantum voluntas & ardor pugnandi: adſit & vera religio, & ad Deum redemptorem noſtrum, à cuius viis declinamus, humilis & deuota conuerſio, & Petri, quæ nunquam deficiat, fides; Pauli conſtantia, Zelus Phinees, & Mathatiæ ac fortiſſimi Machabæi animus: & certa proculdubio de cœlo mittitur ac indubitata victoria. Præcedit enim angelus Domini exercituum eius, & viuificæ crucis ac Ieſu Chriſti in ea pendentis vexillum: quod humiliter intuentes, & defixis in ſublime oculis victoriam ſperantes de cœlo, exurget omnipotens & miſericors Deus, & miſertus eorum quos plaſmauit, regenerauit, redemit, exurget & diſſipabuntur inimici eius, & fugient, qui oderunt eum a facie eius. Et vt Principes ipſi & alii Chriſti fideles ſic per nos vice Dei moniti & requiſiti, contra eoſdem Turcos arma ſumere, & Chriſtianæ religionis & fidei defenſioni vacare eo liberius & ſecurius poſſint, quo intelligent illas quæ vigerunt & vigent inter eos diſſenſiones, guerrarum & offenſionum quarumlibet ſuſpicione fore ſublatas, eiſque

licere

licere per ſeipſos militare,& eos atque illorum ſtipendiis militantes extra territoriorū ſuorum fines abſque vlla ſuſpicione ad eorum Turcorum expugnationem progredi & mittere,& ad id pecunias erogare, claſſemq; inſtruere & parare, vniuerſos & ſingulos Chriſtianorū principes &potētatus,eccleſiaſticos & ſeculares,& omnes Chriſti fideles, cuiuſcūq; præeminentię ac poteſtatis exiſtant,etiam Imperiali,Pontificali,Regali,reginali,Ducali, vel alia quacunq; dignitate Eccleſiaſtica vel mundana fungentes, ac in terras Chriſtianorum temporale dominium quomodolibet obtinentes, qui per ſupradicti triennii tempus per ſe ipſos,vel eis legitime impeditis,per eorū capitaneos ſeu duces, pro ſua virili & notabili parte ſuæ potentiæ ibunt,vel mittent,aut tantū de ſuis facultatib.quantū ſi per ſe ipſos irent,aut alios mitterent (vt præfertur) exponerent, aut alias ſecundum eorū facultates in tā ſanctā & pernéceſſariam expeditionē per ſingulos dicti triennii annos erogabunt,à die arrepti itineris,vel qua pecuniam huiuſmodi pro primo anno erogauerint,& quoad in his perſeuerauerint,ac deinde poſt ipſorū videlicet reditū,vel auxilii ceſſationē ad ſex menſes cū eorū ſtatu,ciuitatibus.terris,dominiis,ſubditis,territoriis ac bonis omnib. ſicut ea nunc tenent & poſſident,ſub B.B.Petri & Pauli ac Rom. eccleſiæ protectione recipimus,atque noſtra,ita vt d.tempore durante,&eis permiſſa per ſe ipſos aut alios implentib.plena ſecuritate & quiete gaudeant:ac omnib.& cuilibet,cuiuſcunq; ſtatus & cōditionis exiſtant, & quacunq; dignitate præfulgeant,auctoritate Dei omnipotētis,cuius vices gerimus in terris,cuiuſq; cauſa agitur,diſtinctæ pręcipendo mādamus, ne durāte triennio huiuſmodi, & q̄ diu per ſeipſos militauerint,aut alios miſerint,vel pecunias ad expeditionem prædictam erogauerint,& per ſex menſes immediate ſequentes (vt præfertur) quouis quæſito colore directe vel indirecte, palam vel occulte quenq̄ ex eiſdē Principib. aut perſonis ſupra dictis offendant, aut offendentib. præbeant auxiliū,cōſilium vel fauorē,aut vt ciuitates, terras & loca vni Principi vel domino, aut adhærentib. eorundē vtcunq; ſubiecta ab illius cui ſubſunt obedientia,quomodolibet ſe ſubtrahant, aut ab aliis ſubtrahantur,ſeu alias in illorum regimine perturbentur,vel in eis aliquid innouetur, directe vel indirecte procurent. Nos .n. contra omnes & ſingulos quos arma ſumere, & indictas per nos autoritate Dei omnipotentis inducias huiuſmodi violare,& noſtris inhibitioni & mandato contrauenire contingat,per cēſuras eccleſiaſt.&alia iuris remedia,quauis appellatione remota,vſq; ad ſatisfactionē cōdignā omnino & indilate procedere,eoſq; perſeq̄q̄,& ad eorū perſecutionē alios inducere nō ceſſabimus,vt illos in quorū præiudiciū aliquid fuerit attentatū pro poſſe indemnes conſeruemus,non ſecus q̄ ſi talia contra nos & ſedem præfatā,loca ditioni dictę ſedis ſubiecta forēt attentata,nō obſtāte conſtitutionib. & ordinationib. Apoſtolicis contrariis quibuſcunq; ſeu ſi eiſdē Principib.vel quibuſuis aliis communiter vel diuiſim à ſede Apoſtolica indultū exiſtat. Quod interdici,ſuſpendi vel excōmunicari nō poſſint,per literas Apoſtol. non facientes plenam & expreſſam ac de verbo ad verbum de indulto huiuſmodi mentionē. Et vt præmiſſa ad communē omniū notitiā celerius perueniant,& ii quos tangūt q; ad ipſos nō peruenerint, aut cōtenta in præſentib. literis ignorauerint,nullā excuſationē prætēndere,vel ignorantiā allegare,volumus hodie eas quę eſt 5.dominica quadrageſimū de paſſione nūcupata,in præſentia noſtra,in baſilica Principis Apoſtolorum de Vrbe aſtantib.ibidē præfatis fratrib.noſtris,&q̄ plurimis pręlatis Rom.curiā ſequentib.ac Imperatorum,Regum & Principum potentatumq; plurimorum oratorib.ad dietam,quæ præmiſſorum occaſione celebratur tranſmiſſis,nec non cleri & populi multitudine, intra Miſſarum ſolennia legi & publicari,ac valuis eiuſdem baſilicæ poſtmodum affigi, & quod huiuſmodi earum publicatio, perinde omnes quos contingunt à die Kalen. menſis Iunij prædicti arctent,ac ſi ipſis omnib.perſonaliter & præſentialiter inſinuatæ & exhibitæ extitiſſent:cum non ſit veriſimile aliorum notitiā nō peruenire, quæ tam patenter fuerint publicata. Et vt præmiſſa eo fiant notiora,quo etiam in aliis ciuitatib. & locis fuerint patefacta,vniuerſis venerabilibus fratrib.noſtris, Patriarchis, primatib. Archiepiſcopis, Epiſcopis, & aliis iuriſdictione ordinariæ fungentib. vbi libet conſtitutis, diſtricte præcipiendo mandamus, quatenus per ſe vel alium, vel alias præſentes literas poſt quam eas vel earum tranſumpta authentica manu notarij publici confecta, & alicuius prælati ſigillo munita receperint, ſeu alias earum habuerint plenam notitiam, ſemel vel pluries prout expedire viderint,in Eccleſiis ſuis,dum maior in eis populi multitudo ad diuina cōuenerit, ſolenniter publicent,& Chriſti fidelium mentes deducant, & nunciēt & declarēt eiſdē, facientq; & mandēt per eorū patriarchat⁹,primatus,prouincias,& diœceſes,ac loca eorū iuriſdictioni ſubiecta prout expedire cognouerint,per alios publicari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc pagin.noſtræ monitionis,requiſitionis,obſecrationis,præcepti,mandati,indictionis,

ctionis, hortationis, receptionis, & voluntatis infringere, vel ei auſa temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolum eius ſe nouerit incurſurum. Datum Romæ, apud S. Petrum, anno incarnationis Dominicæ 1481. ſexto Idus Aprilis. Pontificatus noſtri anno decimo.

MATHIÆ CORVINI HVNGARIÆ ET BOHEMIÆ REGIS, ORATORVM AD PRINCIPES IMPERII PRO AVXILIO CONTRA TVRCOS FERENDO, IMPLORATIO.

FACTA SALVTATIONE, ET REDENTIALIBVS LITERIS præſentatis & lectis, infraſcripta dicentur.

QVÆ nomine ſereniſſimi Principis & domini, domini Matthiæ Bohemiæ & Vngariæ Regis dominationibus veſtris magnificus dominus Sigiſmundus de S. Georgio, & de Bozin Comes, & ego ſuæ Maieſtatis oratores propoſituri ſumus, ſi Catholicam fidem non concernerent, pro qua tuenda quiſque nulla pericula vitare debet, ſed omnem laborem ſubire, ſi ea grauiſſima & magni momenti non eſſent, & toti Chriſtianitati, niſi celeriter prouideatur, pernitioſa, præſertim Principibus & communitatibus Imperij, longa inſinuatione nos vti oporteret, vt nonnullorum opiniones; qui nos forte mendicos exiſtimant, euidentibus rationibus repelleremus. Sed res de quibus dicturi ſumus, ſi bene aduerterentur mentes D. veſtrarum ad lachrymas ſaltem cordis commouebunt. Curabimus igitur nobis iniuncta clare, aperte & breuiter demonſtrare, vt quiſque Imperio exiſtens inexcuſabilis ſit, & ſereniſſimo domino noſtro Regi nulla culpa adſcribi poſſit, ſi quid aduerſi ob negligentiam eorum qui prouidere debent, Chriſtianitati eueneri. Dicturi igitur ſumus de Turcorum ingenti potentia, deque eorum inſatiabili cupidine Chriſti fidelibus dominandi, & in eorum ſanguine graſſandi rabie, deque prouidendi, ne tali eueniat, celeri neceſſitate.

Turcorum origo. De ingenti igitur potentia Turcorum & de eorum inſatiabili cupidine Chriſti fidelibus dominandi, & in eorum ſanguine graſſandi rabie pauca breuiſſime attingamus. Turcorum gens ex Caſpiis portis egreſſa feritatem & immanitatem beſtiarum more præſeferens, Pontum, Cappadociam, Galatiam, Bithiniam, Pamphiliam, vtramque Phrygiam, Cilices, Cares, & eam Aſiam quæ Minor vocatur, vſque ad littora Græci maris occupauit. Non vnum tantum Principem, ſed diuerſos quaſi per factiones ſequebatur. Ex hac Turcorum gente (vt ſcriptum reperimus) quadrageſimum ſecundum ab *Othomannus.* hinc & centeſimum creatus annum Ottomannus (à quo familia Ottomanorum nominatur) exigui tunc cenſus & obſcuri ex Collectitio milite non parua manu per ſeditionem conflata, non ſolum Chriſtianas reliquias vexare, verum etiam homines ſuæ gentis armis infeſtis petere & ſibi ſubdere cæpit. Orta inter Turcorum Principes ſeditione, auctoritatem breui & nomen adeptus eſt tempore: vrbes & oppida non pauca partim vi *Orchanes.* partim deditione in ſuam poteſtatem recepit. Ottomanno Orcanes eius filius ſucceſſit, qui rem à patre commodo proſecutus admodum propagauit; eum Amurates ſuus filius *Amurates.* ſubſecutus eſt, qui duob. de Græcorum imperio diſceptantib. in auxilium ab altero acceſſitus, Turcorum primus in Græciam tranſiuit, vbi conſulto bellum protrahens, poſtquam ambos eneruatis conſumptiſque viribus fractos animaduertit, ſumpta occaſione arma in eos conuertit, magnam Thraciæ partem ditioni ſuæ ſubiecit. Is vita functus duos fi*Baiazetes.* lios reliquit, Solimanum & Baiazetem. Solimanum breui vita ſubtracto, res vniuerſa ad Baiazetem deducta eſt, qui non ſolum Thraciam pene vniuerſam, excepta Conſtantinopoli & Pera, ſed Theſſaliam & Macedoniam olim fere totius orbis dominam, Phocidem, Boetiam, & Atticam maiori ex parte occupauit; Myſorum quoque, quos Raſſianos, Illy-

ticos, quos Boſnenſes, Triballos, quos Bulgaros nunc appellamus, crebris incurſionibus infirmauit. Ecce initium belli Turcorum contra regnum Vngariæ. Hic .n. Baiazetes armis membra regni infeſtare cœpit, ꝙ valde notandũ & aduertendum eſt. *Calapinus.* Cum Calapino Baiazete filio & natu inter fratres maiore, poſtq̃ primum regnum obtinuit, Sigiſmundus Rex Hungariæ collatis ſignis prælium commiſit, & tumultuoſe fuſus, caſtra & impedimenta reliquit, Chriſtianorum ingens occiſio facta; Ioannes dux Burgundiæ, proauus modernæ ducιſſæ, eo prælio captus multo auro libertatem redemit. *Moyſes.* Calapino Moyſes eius frater ſucceſſit, qui paulo poſt vita functus *Mahometes.* Mahometem fratrẽ reliquit hęredẽ. Hic Walachis bello attritis, tributa grauia imperauit, & nonnullos in Aſia regnis ſpoliauit. Mahomete mortuo *Amurates.* Amurates eius filius Theſſalonicã magnã in Græcia vrbẽ, quã Veneti tunc poſſidebant, vi captã penitus diripuit: Epiri partẽ, hoc eſt Albanię reliquo regno adiecit, Boſnenſiũ agros vaſtauit, oppida multa vi cœpit, diripuit atq; incendit, Hungariã cũ centum millib. pugnatorũ intrauit, late populatus prouinciã. Sterilis annus impedimento fuit ne regno potiretur, cõmeatus penuria cõpulſus ad propria rediit Hac tẽpeſtate ſæpe cum Turcis dimicatum eſt, non ſine Ioannis Hunniadis Regis noſtri genitoris ingenti laude, ac noſtrorum & Turcorum ſæpe maximis ſtragib Defuncto Amurate *Mahometes.* Mahometes eius filius regni gubernacula ex voto adeptus eſt. Hic eſt ille Mahometes, Turcorũ modernus Princeps, qui ſibi totius orbis monarchiã ꝓmittere videtur. Hic eſt ille Mahometes, qui poſtquã gubernare cœpit, à bellis cõtra Chriſtianos & etiã infideles nunq̃ ceſſauit. Hic eſt ille Mahometes, qui omnes maiores ſuos in augmentando dominia ſua ſuperauit. Hic eſt ille, qui quãto magis quatitur, tanto fortius inſurgit, & nunq̃ ceſſat, donec votũ ſuũ adimpleat, & quẽ hoſtẽ reputat, ditioni ſuæ ſubiiciat. Pauca igitur de ſuis geſtis perſtringamus. Cõſtantinopolim totius Græciæ & olim Orientis caput vi cepit, & magna cum cæde diripuit, Peloponenſium, Amorreã, fere totũ Trapezuntiæ Imperium, Eubœam hoc eſt Nigropontũ, & alias omnes Ægæi maris inſulas excepta Rhodo, Caffam nobiliſſimã in mari Pontico vrbẽ cum Mæotidis palude, & alias vrbes circa mare Euxinũ & Ponticũ (ꝙ mare Maius nunc vocatur) exiſtentes, Regnumq; Boſnę pro maiori parte, Raſſiã & Bulgariã, Acarnaniã & Alganiã totã vſq; Dalmatię finem ſuo adiecit imperio. Et Walachos ſibi aliquando parentes habet. Patet igitur manifeſte, ꝙ Mahometes Turcorum Princeps modernus maiores ſuos potentia ſuperat. Ipſe.n. per ſuperiores ſuos parta retinuit, & vltra plures & maiores addidit prouincias, prouinciaſq; per ſuos ſuperiores in parte occupatas integras ſuæ ditioni ſubiecit. Patet etiã manifeſte, ꝙ eius dominandi cupido inſatiabilis eſt, Rabiẽ eius in Chriſti fidelium ſanguine graſſandi non ſolum Vngariæ regnum nouit, ſed Carniola, Corinthia & Stiria, vſque ad Bauariæ fines, Teutonicæ nationes non ignorant, & Italia in Stiria & in foro Iulij vſque Taruiſum experta eſt, vbi & trucidati & captiuati innumerabiles fuerunt. Ex quibus omnib. (vt diximus) ingens ipſius Mahometis potentia, & Chriſti fidelib. dominandi inſatiabilis cupido, ac in eorum ſanguine graſſandi rabies manifeſte apparet. Quodq; Hungariæ regnum vltra centũ annos incurſionib. infirmatũ & bellis cõquaſſatum eſt. Apparet etiam ſolicitudo manifeſta d. Mahometis, qui plura ſuo tempore q̃ ſui maiores in Chriſtianos facinora fecit, & plura acquiſiuit. De potentia ergo Turcorum & eorum inſatiabili dominandi cupidine ſatis huc vſque clare & aperte dictum eſſe putamus. Nunc vero ad prouidendi neceſſitatem deſcendamus, in qua & ea aperientur, quibus & ex prædictis intelligetur D. veſtræ, quod ſereniſſimus Rex noſter, vt Chriſtianiſſimus Princeps toti Chriſtianitati, cuius ruinam cuiuſue deſtructionem totalem mentis oculo proſpicit, ex cordis viſceribus compatitur. Nam contra tantam Mahometis potentiam, ſua Maieſtas, quæ olim ſocios habebat, nunc ſola relicta eſt, nec aliunde niſi à Principibus Imperij auxilium expectare poteſt. Quod ſi in ea re deficient Imperij principes, credant, imo certi ſint, quod Turcorum aduentum in laribus proprijs citius videbunt, quam audiant. Veneti nulla ratione conſtricti, ſola inuidia moti, vt ſuam voluntatem prauam & rebellionem contra ſanctam ſedem Apoſtolicam magis firmarent, quam potius, vt veri filij communis matris contra rebelles, iuuare debuiſſent, cum Turco peſſimis conditionibus & multum iniurioſis, imo toti Chriſtianitati periculoſis, pacem inierunt: dederunt Turco munitiſſima caſtra, loca & ciuitates, immo prouincias quas Turci decem aut quindecim annis expugnare non potuiſſent. Obligarunt ſe, quod Turci per terras & maria abſque eorum impedimento tute tranſire poſſent. Portus eorum Turcis apertos tenere promiſerunt, & victualia eis dare, ac plura alia, quæ in totalem Chriſtianitatis ruinam vergunt, niſi ſubito prouiſum fuerit. Ecce Veneti Regiam Maieſt. ſolã reliquerunt, & (quod peius eſt) creditur quod ſocios in ea re habeant. Pacem cum Turco Maieſtas Regia ſi voluiſſet,

prius

priuſquam Veneti aut alius habere potuiſſet, & eam cum vtilitate ſuæ maieſtatis, & ... ſicut Veneti, vt ſua bona, vt pacem haberent, à ſe alienarunt. Turcus enim per tr... magna cum inſtantia, à ſua Maieſtate pacem quæſiuit, & vſque Budam pro ea extorquenda ſolennes tandem oratores miſit, Regiæ Maieſtati regnum Boſnæ & alia multa offerendo, ſubſidiaque etiam de propria perſona, vbi opus fuiſſet, Turcus pollicebatur, dummodo ſua Maieſtas eidem & ſuis, ſine ſuæ Maieſtatis & ſuorum damno tranſitum per regnum ſuum ad alios Chriſtianos permitteret. Hæc omnia Regia Maieſtas recuſauit, exiſtimans (vt bonus Chriſtianus) alios ſimiliter facturos. Sed proh dolor Veneti à Turcis (vt diximus) turpiſſimis conditionibus & cum Chriſtianorum iactura pacem extorſerunt. Quæ res valde aduertenda atque conſideranda eſt. Turcus enim facta prædicta turpiſſima cum Venetis pace non ignorat, quod ſereniſſimus Rex Vngariæ contra eum ſolus relictus eſt, quem credit celerius deglutire, quam à Chriſti fidelibus ſuæ Maieſtati auxilia præbeantur. Et expugnato Hungariæ regno, totius Occidentis & ſeptentrionis monarchiam Turcus ſibi abſque dubio pollicetur. Ipſe enim Turcus poſt prædictam cum Venetis turpiſſimam pacem, Hungariæ regnum armis infeſtare non ceſſauit: & vt de alijs primis anni incurſionibus pluribus Turcorum & Hungariæ regnum taceamus, duas tantum notabiles referemus. Inuaſit enim Turcorum gens de menſe Auguſto fimbrias ſuperioris partis regni ad ea loca per Stiriam in Hungariam intrando, de quibus nunquam aliquis cogitauit, & inde (vt communis fama eſt) vltra viginti millia captiuorum abduxit. Sequenti vero menſe Octobri maximo cum exercitu electorum hominum quadraginta trium millium, & Walachorum numero maximo Tranſyluaniam (vbi netui regij fiſci, ſalis ſcilicet, & auri & argenti fodinarum exiſtunt) Turci intrarunt, magnaque cum præda ad propria redeuntes ab exercitibus Regiæ Maieſtatis Dei gratia non ſine magna ipſorum cæde proſtrati fuerunt, & omnes capitanei ſiue primatij partim occiſi, partim capti apud Regiam Maieſtatem exiſtunt, ipſorum vero ex minoribus pauci euaſerunt. Manifeſte igitur apparet, & cum lachrymis referendũ eſt, quod Turcus, qui ſolicitiſſimus eſt (vt pluribus ſuis geſtis comprobari poteſt) Hungariç regnum totis viribus inuadere cito conabitur, vt & ignominiam, quam in regno Hungaria nuper accepit, à ſe aboleat, ſuæ ditioni dictum regnum ſubiugando: ſperat enim à nullo Chriſtianorum exilia ſuæ Maieſtati præberi. Regia ergo Maieſtas regni ſui deſtructionem videns, ac totius Chriſtianitatis, cum ſua Maieſtas ſuumque Hungariæ regnum vltra centum annos à Turcis conquaſſatum, ipſorum potentiæ ſic fortiter vt prius reſiſtere non valeat, nos ad Imperij partes miſit, vt & prædicta pericula ſignificaremus, & vnde auxilia celeriter ſperare poterat, ea peteremus. A nulla enim orbis parte, hac tempeſtate, niſi à principibus Imperij auxilia ſperat. Italia enim, & Hiſpania, & Francia, cum dominiis ducis Burgundiæ, bellis ardent. Sperat tamen ſua Maieſtas, quod quamuis Veneti, & ſi qui ſunt ſequaces, cum Turco pacem turpiſſimam inierint, ſi Imperij Principes cum effectu ſubito auxilia ſuæ Maieſtati præbeant, prout per nos qui hic ſumus cum pleniſsima poteſtate, declarabitur, quod regnum ſuum retinebit, & partes Imperij illæſæ ſeruabuntur. Conſiderent igitur D. veſtræ Turcorum ingentem potentiam, & Mahometis eorũ Principis inſatiabilem Chriſti fidelibus dominandi appetitum, ac in agendis ſolicitudinem & vigilantiam. Quodque in mora prouidendi maximum diſcrimen non ſolum Hungariæ regno, ſed toti Chriſtianitati eſſe poteſt, præſertim nationi quæ cum Turcis poſt Hungaros immediate vicina eſt, & ad quam Turcis per Hungariam vſque Rhenum & alias partes facilis tranſitus eſt. Diſponant ergo ſe D. veſtræ ad celeriter prouidendum. Nos vero qui hic ſumus cum pleniſsimo (vt diximus) mandato Regiæ maieſtatis, etiam in ſpecialiſsimis caſibus, poſtquam intellexerimus D. veſtras ad prouidendum cum effectu diſpoſitas, ea D. veſtris aperiemus, quæ non ſolum eiuſdem D. veſtris pergrata erunt & facilia, ſed toti Chriſtianitati vtilia. Et intelligent Regiam Maieſtatem optime ad defendendam Chriſtianitatem diſpoſitam, ſi ſuæ Maieſtati D. veſtrarum auxilia non deerunt.

Tranſyluania.

PROGNOSTICON M. ANTONII TORQVATI ET MEDICINÆ DOCTORIS FERRARIENSIS, CLARISSIMIQVE ASTROLOGI, DE EVERSIONE EVROPÆ,

QVOD SERENISSIMO MATHIÆ VNGARIÆ REGI anno ſalutis M. CCCC. LXXX. direxit, vſq; ad annum M. D. XXXVIII.

MVLTA ſunt ſereniſſime Rex, quæ diuinos homines efficiunt, virtutis primum excellentia, vt in ſeptimo teſtatur Ariſtoteles. Secundo Deitatis contemplatio, claraque ſubſtantiarum ſeparatarum notitia, ſicut ex decimo eiuſdem habetur. Sed inter cætera nihil tam ſimiles Deo mortales reddit, quam contingentium præſcientia futurorum, quam omnes Dei propriam eſſe confirmant, nec ſine diuinitatis participatione adipiſci poteſt. Quæ & ad conſilia præbenda & ad prouidentiam eorum; quæ ventura ſunt, plurimum prodeſſe atque conducere experientia fidem faciente, conſpicitur. Et propterea regnorum, prouinciarumque, nec non & ciuitatum dominis, rectoribus atque gubernatoribus permaxime noſcuntur neceſſaria.

Et quoniam feſtinant tempora, in quibus DEVS per aſtra tanquam per ſecundas cauſas mirabilia multa ſingulariaque plurima, horribilia viſu, audituque tremenda, & euentu ipſo ac effectu terribilia; quibus ſimilia per longa ſæcula facta fuiſſe non legimus, Quæ licet plurima climata, orbiſque prouincias ſint afflictura, & reges, dominia, ſtatus, leges, mores, religiones; ſectas, doctrinas mutatura & variatura, pro certo ſint. Tamen quoniam maiori ex parte huiuſcemodi euentus noſtra apparebunt in Europa, dignum duxi eadem annotare, & tuæ Maieſtati deſtinare. Quia vir diuinus es, & non paruam ipſius Europæ partem cum prudentia regis atque gubernas, Chriſtianamq; rempublicam ab infidelibus tueris & defendis. Et id ad conſolationem tuam addere non vereor. Futurum eſſe, vt poſt nonnullas ſtrages & depopulationes Vngariæ ab Otthomannis factas, Otthomannorum Regem in manus cuiuſdam Vngariæ Regis, & Vngarorum, Imperiique Romani, & Germanorum agentibus Hiſpanis caſurum eſſe. Interficienturque ab eiſdem; antequam anni M. D. XXXVIII. finientur. Et Otthomannorum domus; Imperiumque Conſtantinopolitanum deficiet. Et Imperator Germanus vnicus; ſuper duo regnabit Imperia, & Vngariæ gloria ſuper ſydera ſcander.

Et vt iudicium noſtrum hoc Chriſtiano more bonum ſortiatur exordium, Diuinum prius inuocabimus auxilium. Primo & ante omnia tria ponderoſorum conuentuum annis M. D. III. & M. D. IIII. futura prænotabimus, & in M. D. IIII. anni biſextilis Februar. 5. die menſis 21. Virginis gradu, annalis reuolutionis erit, præuentio. Quæ non parum ponderanda venit. Quoniam luna defectum patietur. Secundo conſiderandum accedit, non ſolum trium pondoroſorum; ſed etiam omnium pene erraticarum ſtellarum coitus in piſcibus, qui anno ſalutis M. D. XXIIII. Februarij contingent menſe, ſed & lunæ ſoliſque defectus, qui contingent, ac maxime de aquea, terreaq; triplicitate, & in angularibus ſignis, angulariiſue ſchematum; ac præcipue primo & decimo fient, geminorumque tetragonis maiorum duorum ſupernorum ponderoſorum & oppoſitiones, & qui coitus ſequentur.

Ex præfatis igitur cæli conſtellationibus primo dicendum eſt, ab Italia exordium tantorum malorum naſciturum eſſe, nam præuiis malis diſpoſitionibus, quæ orientur, ex ſimultatibus Aragonum Sfortiadumque domorum; accitis ab altera earum in Italia, Gallis, Europæ, diſcordiæque ruinæ virus diffundetur, & ſemina iacientur, ex quibus inter Chriſtianos reges & principes maxima naſcentur bella, & ad hæc mala augēda Turcarum

M.CCCC. XCIIII. Lud. Sfort pro duce Io. Galeazo nepote ſuo ex fratre, Mediolanum gubernante, ob Zelotypiam, Carolo Gallorum rege contra Alphōſum Arragonia regem prouocante qui relicto Neapolitano regno in Siciliā fugiens.

M.CCCC. XCIX. Lud. Gallorū rex, expulſo.

carum auxilia etiam contra Chriſtianos, ab ipſiſmet Chriſtianis implorabuntur. E regno Neapolitano agentibus Gallis Arragones non ſemel pellentur, ſed è Mediolano per eoſdem pellentur etiam Sfortiadæ. Et ab vtroque regno vel dominio ab Hiſpanis, Germanis & Italis, pluries vel ipſi expellentur Galli, & mutationes magnæ orientur in Italia, in qua nonnulli mox in altum eleuabuntur, moxque decident.

Potentes Veneti ac Eccleſia Romana in præfatis fortunæ ludis commiſcebuntur, qui vtinam abſtinerent. Nam cum maiora luctati credent, etiam quę habebunt, amittent, nec ſemel id dunraxat eueniet eis.

Or entur quoque res ob Italicos inter Romanum Germanumque Imperatorem, & Gallorum regem primam poſt conſtellationem multa odia, & inimicitiæ non paruæ, ſed agentibus etiam Eccleſia[ſtia]ſticis Principibus dicti reges in vnum inient fœdus, & in Venetorum pernitiem conſpirabunt, diſſimulata potius inter eos pax concordiaque fiet quam vera, & ideo poſt aliquot annos ſecretis & occultis effectibus, alter alterum deiiciet, neque alio animi conſilio inuicem bene conuenient. Galli ſuperabunt Venetos, & omnia pene retreſtria ab eis auferent, & ad cuſtodiam Venetiarum Veneti ipſi deuoluentur. Sed hæc initia dolorum eiſdem erunt, non finis. Nam humiles facti, contra Gallos non modica recipient auxilia, & amiſſa recuperabunt, & animos apponent ad maiora acquirenda. Quæ res totalem interitum libertatis, atque ſtatus ac eorum dominii ruinam pariet, parumque aberit, quin & Venetiarum ciuitas quoque euertatur.

Poſt hæc inter Eccleſiaſticos prælatos, inter Galloſque attox bellum inſurget, & nonnullæ ciuitates Venetorum ante à Gallis ſubactæ, ipſis nouiſſimis dominis rebellabunt quamobrem bellis acribus ac diris interfectionibus & depopulationib. affligentur, & modo Galli, modo Eccleſiaſtici vincent, varia vtriuſque & anceps fortuna eueniet, & in bello vtrinque multi cadent. Eccleſiaſtici Germanorum, Hiſpanorumque auxiliis freti fortiores erunt, Galloſque cladibus & præliis affectos vi tandem ab Italia pellent. Eoque tempore Angli contra Gallos tunc magna neceſſitate compulſos bella ex Hiſpania mouebunt, ſed hæc bella parum durabunt. Poſt quæ exurget in Gallos rex nouus, in cuius ipſe plurimi peribunt, quoniam Gallos iterum in Italia ducet. Hic humili cum gente dimicans, magno tamen cum diſcrimine vincet & Inſubrum ciuitatibus potietur, & cum Papa duratura fœdera iniet. Nam circa ſalutis annos, M. D. XIX. vel M. D. XX. noua iterum prœlia inter Gallos Papamque conſurgent, & agentibus Imperatore Romano, Romanis, Hiſpaniſque Papa ſolicitante, rurſus Galli Italia pellentur. Et Sfortiada domus (parum duratura) tertio in Mediolanenſium ducatum tedibit. Verum ob ſt nati Galli obſeſſum Mediolanum reuertentur, ſed re infecta calamitatibus oppreſſi, fugam attipientes, vix in partiam ſuam ſe recipient. Sed nedum Galli obſtinatiores effecti, quin tamen domi bellis fuerunt vexati, ab Italis ſeducti, Italica rurſus bella tentabunt, & in annis M. D. XXIII. M. D. XXIIII. M. D. XXV. infeliciter pugnabunt, & eorum rex, vel capietur, aut interficietur. Qui liberatus immemor præteritæ fortunæ ad maiora diſcrimina ſubeunda animum ponet, nec deſinet tam diu Romanum imperium contra prælia miſcere, donec confractis viribus, regnum, vitam, filios, duces, & omnia ſimul amiſerit, ſed alio me reuocant cœleſtia fata.

Per hæc fere tempora tumultus in Germania orientur atque internitiæ multæ. Ignobiles contra nobiles inſurgent, ſed prius hæc labes in Vngaria neſcetur, in qua viri Eccleſiaſtici plurimorum cauſa malorum fient.

Sed ad omnium prouinciarum particularia quędam veniam, & ad nonnullarum dominorum ac gentium & ſtatuum ſeu dominia ſpecialia procedam, in quibus plura diſtinctius enodabo futura.

Futurum eſt enim poſt hæc, vt Papa, Galli, Angli, Veneti ac Sfortiada domus, cum nonnullis aliis contra Romanum Imperium conſurgant, & noua prælia mouentes vno animo in illud ferantur. Mediolanum obſidione cingent, & Inſubres diuerſis commiſcebunt malis, intus ac foris, & cum Hiſpanis male res agētur, & eorum militia circumdetur, ſed noua auxilia ex Germania venient, viroſq; anxios releuabit, & ad meliorem ſpem euectos conſolatione nō modica faciat lætari. Sed hæc lętitia diutius nō durabit. Nam iterum ruina

Lud. Sfort. duce Mediolani, & capto Mediolano, poſtq; menſes ſex, iterum derelicto, & expulſo.

M. O. I. Lud Sfort Mediolan. dux à Gallis Nouaria capitur, atq; in Franciam perducitur. Incidit in foueam quam fecit.

M.D.VIII. Cæſar Maximilianus cum Iulio Pont. & Lud. Gallorum rege contra Venetos conſpirant.

M.D.IX. A Cæſare Maxim Pont. Iul. & Gall. rege ſub actis, debellatis caſis & profligatis Venetis, Cæſar capit Veronam, Patauium Galli Bergamū Brixiā, & Cremonam, cum aliis oppidis, locis & caſtris collūs.

M.D.XII. Caſis & profligatis Nouaria Gallis, ab Italia expulſis Maxi. Sfortia Dux Mediolani reſtituitur.

M.D.XV. Franciſc Rex Gall. menſ ſept. caſis hoſtib. Mediolano potitur.

M.D.XXI. Franc. II. Sfort. Dux Mediol potentia Caroli V. Cæſ imperatorū ſolū reducitur.

M.D.XXIIII. Ingenti moleſto Franc. Rex Galliæ menſe Septembri Papiam, capto primo Mediolano circumuallat, & M.D.XXV. Febr. 24. apud Papiam in Barchacis palatium Mirabelli infeliciter pugnans, Rex cum ingenti Baronum, procerum & copiarum cade capitur.

Per totum fere Germaniam vulgus contra potentes, nobiles, ſuperioreſq; capit ſæuire, ob innumerabiles aggrauationes, naſcitur ſeditio magna, fuſio ſanguinis maxima ab vtriſque. M.D.XXVI. Papa Clemens VII. Henricus Anglicus, parlamentum Franciæ, & Veneti aduerſus Cæſar. copias tam Germ. quam Hiſpanas, vt ab Italia eas depellerent conturant, agentes Cæſ ſub conſpirationis colore fucato, obnoxium, Franciſc. Sfort II. Mediolani Ducem contaminant laborantem in agone.

[illegible] pene Inſubres, Hiſpanique maiori calamitate, nec diſſimili premen-tur.

Per hæc fere tempora atque hæc ob bella Chriſtianorum & ad nonnullorum forte Chriſtianorum inſtantiam immaniſſimus Turcarum exercitus capiet Belgradum & Rhodum munitiſſima Chriſtianorum loca. In Vngariam trauciet. Et potius Vngarorum ſeditionibus quam vi ſua vincet. Vngariæ Rex, qui tunc erit, neſcio vi an dolo, aut caſu, co morietur in bello.

Creditur Venetos, viſa ſuaq; intuentur facilem, Turcam contra Chriſtianos incitaſſe.

Quamobrem non modica inter Vngaros de regno orietur contentio, atque hi vnum, alii alium ſibi depoſcent in regem. Turcarum gens Pannoniam pene totam depopulabitur, incendet, deſtruet, & prædam multam, viros ac mulieres captiuas abſque numero ex ea abducet. Et duo reges in Vngaria eligentur, vnus per ambitionem & contentionem, alius canonice atque mature, & forte ex antiqua regni Hungariæ ſtirpe veniet. Hic ille erit Rex, in cuius manu Otthomannorum Imperator interficietur. In ea ſiquidem re Vngarorum aderit non modica laus & Germanorum: ſed aſtra etiam Regem quendam magnum Hiſpanum, ac Hiſpanorum ingenium affuturum pronunciant, & Imp. Roman. auxiliares copias promittunt, & forte ipſe quoque aderit Cæſar. Sed regis Vngariæ prima laus & ſingularis in hac erit opera. Nam & ſecretum tibi ſereniſſime rex, & ſtellarum fata aperiam, inter annos Domini M. D. XXXVI. & M. D. XXXVII. hæc oculata fide cernent Chriſtiani. Antequam præfati finiantur anni. Imperium Conſtantinopolitanum diſſoluetur & debellabitur, Turcis ipſis crudeliſſimis ſtragibus affectis, & non ſolum ab alienigenis hæc fient contra Turcas, verum etiam à diſcordia inter ſuos principes orta. Nam interfecto Turcarum Imperatore tanta orietur inter duces eorum diſcordia atque diſſenſio, quod & ab inuicem, & ab externis crudeliſſimis bellis lacerabuntur, & diris bellis per totam Græciam excitatis, atque Marte per Græcos, & Aſiam minorem furente, & eoſdem populos ſæuiſſima peſte cruciante. Ex Otthomannorum familia, atque à Turcarum gente Conſtantinopolitanum Imperium abſque dubio cadet, de quibus in fine libelli noſtri longior à nobis fiet mentio.

Qui M. D. XXI. Vngariā inuadens, proditione Albe regalis capto. M. D. XXII. Poſt longam Rhodi obſidionem menſe Decemb tandem in Turcarum deditionem venit. M. D. XXVI. Lud Vngariæ Rex in ſtratagemate contrà Turcas, xx viii. Auguſti periit. Eodem anno pars Vng. Ferdinandum regem Boemorum, Pars altera Ioannem VVayuodam in reges eligūt, duo illi pro regno diſceptant.

Tempus eſt enim vt ad Chriſticolas reuertar, & de Eccleſiaſticis Diis hominibuſque vniuerſis cantum lugubrem canam. Nam in annis M. D. XXVI. vel annis M. D. XXVII. capitibus Eccleſiaſticorum prælatorum aduerſa fortuna incipiet comminari, fietque pluribus annis fortuna nouerca, & Eccleſiaſticis Romaniſque dira contingent mala, Roma vi expugnabitur, & exercitui Imperatoris Romani præda fiet, & in ea interficientur multi. Papa vel fugabitur, vel capietur. Cardinales & Eccleſiaſtici prælati ſpoliabuntur & priuabuntur bonis, & Cardinales triſtabuntur, & prælatorum Eccleſiaſticorum diuitum atque potentium incipiet ruina. Horrendum quidem & extremiſcendum Eccleſiæ Romanæ futurum dicam, Eccleſia namque Romana diuitiis vltra modum aucta ad id deuenier, vt poſthabita rerum ſpiritualium cura, de rebus temporalibus duntaxat cogitatura ſit, atque curam habitura, & regnum cœlorum cuius claues ſibi datas creditur, in temporale terrenumque regnum commutabit. Propter quod Deus eos abiiciet à ſe, atque diris ac crudeliſſimis flagellis eos percutiet. Quoniam nihil cæleſte tunc diuinumque meditabuntur, & armis hoſtium, tum fidelium, tum Chriſtianorum, belliſque multiplicibus expugnabuntur, & tam acriter quidem, vt diſperſi prælati in fugam conuerſi profugique varia ſint ad loca acceſſuri. Nec in tribulationibus illis maximis alicubi tuti erunt, & à Chriſtianorum tandem auxilio deſtituti miſerias ſuas amare flebunt, Quoad omnes ſolum CHRISTVM Dominum honorantes, rebus factiſque contemnentur atque vexabuntur, & ad priſtinam religionem reducti ſub ſpirituali fient poteſtate, quoniam neq; Deum, vt Deum, neq; ſanctos eius, ſed ſeipſos tantum glorificabunt.

M. D. XXVII. Pro Cæſare bello Imp. Carol. Borbon. Dux Romam circumvallat, & vi. Maii eam capit, ingrediendo ſtat, bellus inclius tormento, tam glorioſiſſime quam victoriosiſſime cecidit Papa Clemens VII cum aliquibus Cardinalibus ad arcem S. Angeli aufugiens, tandem ſe dat, captis diſperſiſque cæteris.

Et in hypocriſi loquentes mendacium, populos decipientes, atque fallent [illegible] virtutis, & vmbra, Eccleſiam Dei profanabunt, & multorum malorum inter principes & populos Chriſtianos & gentes exiſtent cauſa. Quorum nonnulli nominis Chriſtiani hoſtes occulte erunt, & quoniam tales peſtes nunquam dignatus eſt Chriſtus habere ſeruos de futuris malis dico, non de bonis; nam multos, & Eccleſiaſticos nedum bonos, verumetiam optimos fore certo. Veruntamen de malis duntaxat intendo loqui. Quoniam

P 2 propter

propter eos veniet [illegible] Dei ſuper Eccleſiam, & malos hic in[illegible] futuri ſunt in malo obſtinati, alios ad ſe conuertet. Bonoſ [illegible] præfatis flagellis ac veluti per ignem purgabit, & ſic ex malo Deus eliciet bona, & Eccleſiæ ſtatum reformabit. Nam plures erunt mali, & boni pauciſſimi. Quoniam tunc inſurgent Hypocritæ multi & Pſeudoprophetæ, & pauci in veritate Chriſti [illegible]ulabunt. Miſer ille papa & infelix, de quo dixi, dolis propriis capietur, & alios credens decipere ipſe ſe decipiet, & ab aliis decipietur.

An de Luthero hoc dixisse velit: an de alio noſtro Car[illegible] tempora Luth. Pont. Leonem x. inchoavit de poteſtate clauium incepit pro indulgentiis. M. D. XXIX

Poſt capturam aut fugam eius non diu ſuperuiuet, obiturus breui aut animi dolore aut veneno, aut ferro, vel à ſemetipſo neſcio. Cardinales in futuri Papæ electione diſcordes, magni ſchiſmatis cauſa erunt, plures papæ creabuntur, quo fiet, vt Eccleſiaſtici viri odio omnibus hominibus, tum infidelibus tum fidelibus, & in hæreſin venient, & abominabiles cunctis erunt. Religiones omnes perturbationibus plurimis ac diſcordiis agitabuntur, & præcipue Minorum religio. Omnes Eccleſiaſtici viri tam presbyteri ſeculares, quam clauſtrales, à via veritatis diſcedent, ſanctimoniales à dono caſtitatis & regulis ſuis decident, & cuncti pene a via veritatis auertentur, multa ſimulatio ſanctitatis regnabit & dominabitur, adeo vt veri boni Religioſi non valentes habitare cum malis, ad montes tunc fugere cogantur.

Comitiis de Zyp[illegible] Vayuoda fauore nutuque Turca potentiſſimo exercitu, immo dico damno Vngariam intrans Budam capta, aliiſque oppidis Deinde in Auſtriam [illegible] Viennam inuadit, atq; obſidet. M. D. XXXVII. Innumerabili exercitu Turca ſecundo Auſtriam pergraſſatur incredibili ruina, atque depredat. [illegible] Laxe, ludibrio receſſit. M. D. XXIX Perhorrendus inauditusque prius morbus, Anglicus ſudor appellatus increbuit, Medicis incognitus, quã plures citiſſime abſtulit. Eodemq; anno penuria ingens [illegible] non tã Italiam quam etiam [illegible] [illegible]ac [illegible] rex cum Venetis caſtra contra Neapolitanos, eamq; obſidione cinxit.

Veniet à ſeptentrione Hæreſiarcha magnus, ſubuertens populos contra vota Romanæ ſedis, cum magnorum Principum Septentrionalium auxilio, qui faciet ingentia & magna loquetur, & apparebunt tunc tẽporis multi Hypocritæ, quærentes ſibi exaltationes & honores, & dignitates Eccleſiaſticas ambient, & erit confuſio & perſecutio maxima in Eccleſia, tam diu, donec interfectis Eccleſiaſticis in malo obſtinatis, atq; vi maximarum tribulationum ad Deum conuerſis, & malis moribus in bonos mutatis, & iniquis legibus ac [illegible]uis conſuetudinibus ſublatis, & ritibus peſſimis deletis, & in ſanctas & [illegible] leges conſuetudineſque ac ritus pios conuerſis. Eccleſiæ ſtatus renouabitur [illegible], & velut ſol oriens claro ſereno formoſus, & decorus refulget in terra, ſed nondum ſtatim finis. Nam fere annis octo Petri nauicula fluctuabit, ſed fluctibus non opprimetur. Quin imo melior emerget, & ſolidior ac ſolito ſplendidior, & precioſas merces in cœlum vehat.

Sed & alio ſermonem meum conuertere me oportet, & ad Chriſtianorum bella [illegible] demum ad externa me conuertam. Erunt enim in diebus illis bella ſæuiſſima i[illegible] maxima calamitate compulſos, & inter Germanos, Anglos, Hiſpanoſq;, nec non inter Pannonios & Italos, & Italiam, & tanta quidem, vt genus humanum tantam mortalitatem vix poterit pati. Galli cum Hiſpanis, Anglis Germaniſque manus n[illegible]ebunt. Sed & inter quoſdam eorum primos invicem bella, & diſcordiæ videbuntur. Itaque ab externis, & à ſuis affligentur. Germanique & domi, & foris, & ad inuicem & cum externis & maxime cum Gallis & Italis præliabuntur. Angli modo cum Gallis, modo cum finitimis Scotis, ac etiam cum Hiſpanis bellabunt. Itali & ad inuicem & ab externis opprimentur & interficientur, & in area Italiæ maior pars huius lugubris ludi fortunæ fiet. Nam in ea peſtes ſæuiſſimæ, quæ eam conſument, euenient, ac præcipue Roma, Venetiæ, Mediolanum, Florentiæ, Ianuæque pene totaliter conſumentur, licet & aliæ ciuitates plurimæ eo morbo pluries adeo affligentur, vt hominibus quaſi vacuæ ſint remanſuræ. Inauditi morbi naſcentur in eis, quibus Medici neſcient remedia propria conferre. Penuria quoque Italiæ populos ciuitateſque plus quam credi poſſit aggrauabit. Ciuitates nonnullæ, villæ caſtraque partim comburentur, partim deſtruentur, & æquabuntur ſolo.

Timeant inſubres, & Longobardi, qui ad mortem vſque & internitiem grauiſſimis & [illegible] & variis affligentur malis intus & extra. Quæ omnia eis propter inteſtinas diſcor[illegible]licta, & propter ſtatus Mediolani contentiones contingent. Poſt Mediolanum [illegible]a, poſt Romam Florentia, poſt Florentiam Ianua, Venetiæque conſimilia timeant [illegible]. Nam eadem fortuna & aduerſa ipſos omnes moratur, vt deuoret.

Sed & Neapolitanum regnum anguſtias eo aduerſas fortunas ſuſtinebit, in quo Gal[illegible] Hiſpanis pluries longoque tempore pugnabunt.

Poſt Turci cum Hiſpanis, quibus omnibus tandem Hiſpani ſuperiores erunt. O [illegible] extrema viſura, paſſuraque miſella eſt Italia, ſed præcipue Longobardia

belli

bellicus furor omnia maligna in Italiam effundet, pluſque Italiæ quam cæteris prouinciis aſtra minantur, Apparebit namque fortiſſimus princeps à ſeptentrione, qui populos debellabit,& vrbes & dominia, & potentatus, horribili cum terrore ſæuiſſimiſque bellis, expugnabit, vnluerſos vi ſibi ſubiiciet.

M.D.XXX. Die 8. Octobr. hora 11. noctis Tybris fluuius excrescens, non modica damna Romam ſubmerſit. Eodemque anno 5. Nouemb. Selandia & Holandia maxima fuit aquarum inundatio ſubmerſione multorum locorum. Hoc idẽ Antuuerpia, in Flandria viciniſque oppidis accidit.

Aquarum diluuiæ nedum in Italia, verum etiam in aliis quoque prouinciis exundabunt,& humiliora operient loca,& ciuitates & caſtra ſubmergent.

Futurumque eſt mare piratis & claſſibus plenum, qui magno cum terrore ciuitates maritimas opprimenr, & ſpoliabunr, vnde fleanr expectantes, fleantque permaxime Romani Imperii hoſtes. Quot dominia mutabuntur; quotque illuſtres familiæ antiqua amittent dominia, haud facile narrari poteſt, & hoc permaxime in Italia continget. Quot Reſpublicæ per vim & cum dolore ſuos ſtatus & libertates amittent, & aliis dominiis & externis ſubiicientur. Florentia, Luca, Ianua, Venetiæ, & aliæ quæcunque Italiæ Reipublicæ præfato fato erunt ſubiectæ, neque euadere poterunt, & quo tardius id fiet, eo durius miſeriuſque atque infelicius eueniet eis, & eo fato prementur. Circa namque annos M. D. XXVIII. & M. D. XXIX. & M. D. XXX. tam ardua, diraque atque ſæuiſſima bella inter Gallos atque Germanos & Hiſpanos, & inter eorum reges oritura ſunt, inter quos Angli, Italique miſcebuntur, & etiam Turci ad ea Chriſtianis in auxilium vocabuntur. Ita quod runc videbitur, quod ſtatus orbis ſit ruiturus,& omnes præ confuſione rerum, timebunt vltimam ruinam.

Multi contra Romanum Imperatorem & ſuos ſetenrur & ibunt, ſed Romanum Imperium tanta vi repente contra hoſtes ſuos præter omnium ſpem & opinionem inſurget, quod contra omnium iudicium opprimet eos, ſuperabit, ac vincet, & Gallorum regem aut interficiet, aut ſecundo eum capiet; tamen gladio concidet, & amiſſo regno, filiis calamitatibus oppreſſis, Ducibus ſuis interfectis vitam finiet, & tunc vltima Gallorum laus, ſub aquila volabit, tum Galli infelices erunt, M. D. XXVIII. M. D. XXIX. & M. D. XXX. M. D. XXXI. ſed in armis M. D. XXVII. & in principio. M. D. XXVIII. ipſorum Iupiter cauſam fouebit & permeabit ingentem gloriæ famam, mox interituram amittet, & poſt ſubito totaliter extinguetur, interea feliciter pugnabit.

Anglus quoque Rex Gallicis ruinis non longe diſſimilia pertimeſcat infortunia, poterit & ipſe cum ſuis aduerſam experiri fortunam, & ingenti ſtrage proſterni, quia tutum non eſt contra fata niti. Verum ſi ſapiens fuerit, dominabitur aſtris.

Hiſpani multis victoriis augebuntur, gemina Hiſpanorum regna ſub vno rege conſuolabunr. Auaritia fœdabuntur,& eos in Italia grauiter peſſundabit. Mulras Italiæ partes Aphricamque totam ſuo ſubiicient imperio.

Romanorum Imperator, Germanuſque, & Vngarus indiſſolubili iungentur amicitia, & inuicem auxiliaribus armis ſe iuuabunt.

Angli modo cum Imperio, modo cum Gallis, nunque cum his, nunc verò cum illis erunt, firmam ſtationem non habebunt, ſed videant ne ſtudio aut opinione fallantur.

Germani cum Vngaris mediante rege firmius cohærebunt.

Veneti nunc his, nunc illis adhærebunt, adeo vt perfidi reputentur, & magna ſuper eos veniet.& inſperata ruina. Nam deſtructis Gallis, & eorum rege interfecto, Florentia, Ianuaque occultorum ac manifeſtorum criminum ſuorum crudeles pœnas dabunt.

Mediolanum in ipſa Gallorum concidetur ruina, poſt Venetiis manent crudelia fata, peſtibus ſæuiſſimis conſumentur, & nouis bellandi artibus; & inaudito exercitus genere ipſæmet Venetiæ expugnabuntur,& alienæ ditioni fient ſubiectæ.

Aſtra quidem monenr virorum bellatorum ingenia, nec crudeli fato obuiam venire poterunr. Clamabunt nec exaudientur; neque quiſquam eorum miſerebitur. Et adducet Dominus ſuper eos omnem ruinam; quam ipſi ſuper alios artibus induxerunt, & potentes potenter tormenta patientur. Concludet eos dominus in manus inimici, & ſapientiam eorum perdet, nec ſcient vulneri ſuo remedium aliquod afferre, propter grauiſſima eorum peccata; quæ in CHRISTVM & rempublicam

Chriſtianam commiſſuri ſunt, & quæ commiſere. Tunc ad Turcarum auxilia iam non ſecrete ſed palam manifeſte confugient. & Othomanorum Imperatorum familiam, gentem ſecum in ruinam trahent. Veruntamen victis hoſtibus huius velint nolint, tradent manus, & decantus Hieremiæ atque lamentatio cantabitur. Princeps prouinciarum facta eſt ſub tributo.

Cumque eorum interitum abſque lachrymis prædicere nequeam, cum de me benemeritos non amare non poſſim, Hoc illis tamen prædicere volui, vt non ignorent, quam viam ad eorum ſalutem capere. Si tamen obcœcatum non fiat cor eorum, quod ſæpe contingit. Quia neſcimus credere cœlo materiamque magnæ ſtruimus per vota ruinæ, & à Deo ſæpe ducimur, atque cum peruenerimus, peccatorum pœnitentes, futuris ac imminentibus malis remedium aliquod afferre non valemus.

Ad immaniſſimos Turcas iam ſermonem meum conuerto. Quos longum latumque ac magnum imperium, diuitiarum magnitudo, & frequentium gloria victoriarum, tantum attollet animum eorum ac ſpem, vt eis non putent ipſum poſſe reſiſtere cœlum, atque idcirco ad totius imperium aſpirabunt. Aſſyrios, Ægyptios magnis præliis fractos ſuperabunt. Armenos, Parthos & Perſas continuis prælìis infeſtabunt.

Cum his variam ſortientur fortunam, nunc eos ſuperabunt, nunc ab illis ſeparabuntur, pluries victores atque ſuperiores euadent, & quandoque ſuccumbent magna ſtrage ſuorum. In Chriſtianos arma mouebunt, Venetis multa inferent damna, poſt amici eorum facti, Belgradum in ditionem ſuam recipient, ſuperabunt Pannoniam, Vngariamque multis cladibus afficient, tandem in eam intrantes, aut regem eorum bello laceſſentes, ſimul & Imperium Romanum, Germanoſque bellis duriſſimis rentantes, eorum Imperator in ipſorum manus cadet. Annos tunc CHRISTI M. D. XXXIII. vel M. D. XXXV. ſed prius Apuliam intrabit, & Siciliam, & Galliæ Hiſpaniæque littora claſſe ſua, nec non & Italiam moleſtabit & affliget, terrorem magnum Chriſtianis incutiet. Sed CHRISTVS tandem ſuorum ſtragem diutius non feret, Futorem Germanorum, Vngarorumque miliriam, & Hiſpanorum atque Italorum ingenia contra eum adducet. Et tandem ſuperatus interficietur, in quo prœlio, ac negotio Regis Vngarorum laus erit prima. Nam vt aſtra prædicunt dicti regis auſpiciis ingenio induſtriaque ac ductu perficientur omnia.

Hæc de morte immaniſſimi Imperatoris Otthomanorum, & victoria contra eum per Chriſtianos habenda prædixi. Otthomanna namque domus in XIII. vel XV. capita deficiet, neque illum excedet numerum, neque annos ſalutis. M. D. XXXVI. tranſibit. Tunc omni horrendo concidet caſu. Ex hac Turcarum Imperatoris morte tanta orietur inter Otthomannos diſcordia, quod ab inuicem & ab externis interficientur & deſtruentur, & tota Græcia inermis, & in externis bellis ferueſcentibus in ea affligabitur, peſteque ac fame laborans ſæuiſſima, vltra modum excruciabitur, nec ſibi paulum reſpirandi præſtabitur tempus aut locus, donec pene tota corruerit. Tunc Chriſtiani omnes vno animo, vnoque impetu alacres mare tranſibunt, & tanta velocitate actor & tantis copiis, vt quaſi totam terram Chriſtianorum in orientem non ire, ſed potius volare credendum ſit. Sed prius Veneti & ipſi malis omnibus afflicti ſuccumbent, quam hæc fiant. Tunc videbis Turcas ad CHRISTI fidem conuolare, Tunc Chriſtiani, qui CHRISTVM abnegauerunt, ad eius ſuaue iugum læti reuertentur, & gemina imperia ſub vno Imperatore conuolabunt, & ab vno regentur.

Aphrica quoque ſanguinolentis bellis deuaſtabitur, peſteque ſæuiſſima laborans, & multis afflicta calamitatibus, & ipſa Hiſpano regi victas manus dare cogetur. Ad hoc accedit ſtultiſſimi Pœnorum regis ſtultiſſima proles diſcordiis agitatura, & de Numidia, Aphricæque contendens Imperio, dum quiſque ſummam Aphricæ conabitur habere, atque regere, viribus nititur, regnum diſſipans amittet, & ad tantam prorumpet inſaniam, vt malit externo ſubiici regi quam præfati & paternum regnum ad Hiſpanos peruenire potius quã apud ſuos permanere. Hæc odia proxima ad annos Chriſti 1536. & 1537. inter fratres oriri incipient, & aliquandiu diſſimulata erunt, in principio parum contendent ad inuicem, poſt in apertas inimicitias deueniẽtes ad inſaniã & extremam anguſtiam ducentur, & furore ad inuicem agitati, vel relinquent ſtatum, quod ad perni-

pernitiem fraternam facere arbitrabantur, ſicque dum externa ad auxilia confugient, & ab ſuis & ab alienis vi compulſi cadent. Et in manus Chriſtianorum Aphricæ perueniet regnum. Nec ceſſabunt, nec deſinent Hiſpani ad vlteriora procedere, donec omnia meridiana ad extremam Indiam vſque ſibi ſubiiciant, ſed gloriam ſuam auaritia, luxuriaque aliquantulum denigrabunt, prædaq; ingentiſſima ab omni parte, genteq; domum adducta, ſupra quam credi poteſt ditabuntur. Sicq; domini noſtri Ieſu Chriſti vexillum ad orientales partes, cũ gloria portabitur, Et Machumethana ſecta ceſſabit, & paſſim Machumethani & Indi, ad Chriſti Baptiſmum conuolabunt, cui ſit honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Hæc dixiſſe ſcripſiſſeq; voluerim, Sereniſſime Rex, & tibi ditexiſſe, vt nonnullam ex hoc caperes voluptatem & in eo tanquam in ſpeculo futura proſpiciens, etiam quæ ventura erunt poſt te prænoſcas, vt beneficiorum à te receptorum non immemor, dictum vaticinium gratiarum loco referendarum Maieſtati tuæ mitterem. Qui obſecro non donum, ſed mittentis cor aſpiciens benigne accipias, & Torquati tui ſemper in bonum ſis memor.

APOPHTEGMATA IMPERATORVM ROM. RVDOLPHI, CAROLI IIII. SIGISMVNDI, ALBERTI, FRIDERICI III. PER POGGIAM FLORENTINVM, ÆNEAM SYLVIVM, ET HENR. BEBELIVM conſignata.

RVDOLPHI ROM. REGIS.

QVAS non didicerunt artes, recuſant omnes exercere: imperare, quæ eſt ar- artium, omniumq; difficillima, nemo recuſat. Interrogatus Rodolphus Cæſar, qui primus in familiam Auſtriæ traduxit Imperium, cur id fieret; *Non mirum*, inquit, *ſtultos putant, qui regnare neſciant, ſtultum autem ſeſe nemo iudicat.*

Seuerum, inquit Cæſar Rodolphus, *& immitem fuiſſe me aliquandò pœnitnit, lenem ac placabilem nunquam.*

Ad Rudolphum Imperatorem venit quiſpiam, qui Ottacarum Bohemiæ Regem in venatione ſeſe occiſurum promitteret, ſi facto præmium eſſet. Cui Rodolphus; *Etſi noſter hoſtis eſt Ottacarus, eumque odimus, non tamen id efficiet, vt iuſtitiæ & moderationis fines tranſeamus.*

HENRICVS VII. IMP.

COMITES de Wittenberga apud Germanos in Sueuia late dominantur, & quamuis principatus honore & appellatione careant, potentia tamen multos principes antecedunt. At inſolentes & improbi habentur, qui neque Romanam ſedem verentur, neque obſequuntur imperio. Nobilis quiſpiam, qui hos diu ſectatus fuiſſet, ab eis tandem recedens ad curiam Cæſaris profugit. Henricus tum Septimus imperabat auus Caroli IV. qui Sigiſmundi pater fuit. Nobilis in conſpectu Cæſaris quotidie accuſare comites, nunc rebelles, nunc raptores appellare, hoſtes imperii, contemptores Eccleſiæ. Cui Henricus; *Tace*, inquit, *veterator, neque laudanti tibi, quos ſcimus peſſimos, neque vituperanti, quos tu olim ſequebaris, fidem habemus.*

CAROLI IV. IMP.

IN ſcholam Pragenſem ingreſſus aliquando Carolus IV. Romanorum Imperator, cum diſputantes liberalium artium magiſtros in horas quatuor audiuiſſet, idq; purpurati moleſte ferrent, ac cœnæ tempus adeſſe dicerent: *Mihi*, inquit, *tempus eſt minime, nam cœna mea hæc eſt.*

Carolus IV. Romanorum Imperator, hominem qui ſibi necem paraſſet, ad ſe vocauit, eiq; aureos mille dono dedit, quibus nubilem filiam nuptui collocaret; illius ſe miſereri dicens, cui filia natu grandior domi clauſa eſſet. Homo gratias egit Regi & ad conſpiratores egreſſus; *Neſciebam*, inquit, *Carolus qualis eſſet. Nunc liberalem & clementem Principem ferire nullo pacto poſſum.*

WENCESLAI REGIS.

WENCESLAVM Bohemiæ Regem inter purpuratos ſuos crebro ſermone vſurpare ſolitum ferunt; *Ego ſi me diripiendis vrbibus Italiæ fors præſentem dederit, cæterarum rerum prædam militibus impartiar, vini tantum apud me ſpolia reſeruabo. Si quis autem in cellam vinariam iniuſſu meo fuerit ingreſſus, gladio ferietur.* Hunc Principes Electores velut inertem atq; ſocordem imperio deiecerunt, Ruperto Boiario in locum eius ſuffecto: ad quem ciuitates Teutoniæ omnes defecerunt, demptis Noribergenſibus, qui Wenceslao iuraſſent. Hi cum hinc iuriſiurandi religionem vererentur, inde vim Boiarii timerent, legatos ad Wenceslaum mittunt qui ſe iuramento ſolui perunt, ac ſi neceſſe ſit, auri viginti millia nummum in eam rem offerunt. Rex auditis legatis, liberos Noribergenſes dicit, *ſi currus quatuor tradant onuſtos vino, quod Baccharacenſe vocant*, Hoc eſt inter Rhenenſia vina, vt putant, optimum.

Iodocus Marchio Morauiæ, cum patruum ſuum Wenceslaum Bohemiæ Romanorumque Regem viſitatum veniſſet, vocauit eum patruus in penitiorem ædium partem, atq; in hunc modum allocutus eſt: *Etſi ſatis ſcio non eſſe è dignitate mea, quod Electores imperij me regno Romano abdicauerunt, ſolatio tamen eſt, quod familiā noſtra hoc decus non excidit: Ego te libēs volenſq; ſucceſſorem mihi datum accipio.* Cumq; Iodocus his verbis territus ad regis genua procubuiſſet ac ſibi nihil imputandum diceret, qui earum rerum omnium ignarus eſſet: *Pone metum,* inquit, *nepos, nam neque imperium inuitus depono; neque ſi retinere illud cupiam, iura ſanguinis violare auſim. Bono itaque animo eſto, imperiumque tibi demandatum ſuſcipe: mihi mea ſatis eſt Bohemia, viris, opibus regni mei tanquam tuis, vt libet, vtere.* Lætumque & donarum nepotem à ſe dimiſit. At ille ſex tantum menſes ſuperuixit, locumque poſtea Ruperto Boiario qui imperaret, fecit.

SIGISMVNDI IMP.

SIGISMVNDI Cęſaris prouerbium fuit, *Ignarum eſſe regnandi, qui ſimulare neſciret.* Vera ratio nec vultum, nec animum mendacio obtegentem regem probat.

Laudanti eum ſupra modum, & Diis perſimilem eſſe prędicanti cuipiam, alapas Sigiſmundus non paucas incuſſit, dicentique illi, cur me cædis? *Cur me mordes?* ait.

Alberto Auſtriæ Duci (qui mortuo Sigiſmundo Cæſare, cuius erat gener, regnum Hungariæ ac Bohemiæ cum Romano Imperio ſuſcepit) cum Principes amore ciuium tutos eſſe oportere, idque ſolam innocentiam præſtare diceret: *Et fida cuſtodia*, reſpondit ſocer, *infortunium excludit.*

Cum accuſaſſent purpurati apud Sigiſmundum maledicentiam Germanicæ multitudinis, quæ de ſuo Principe paſſim obloqueretur, ſubridens Imperator; *An vobis*, inquit, *graue videtur illos male loqui, cum nos male agamus.* Cumq; quidam ſe ciuem Budenſem diceret, ſibiq; tanquam membro parcendum arbitraretur; *Et putrida*, inquit Sigiſmundus, *ſi ſit mea manus, abſcindatur.* At à Deo, inquit Fridericus Imperator, *cum oro, miſericordiam peto, non iuſtitiam. Cur igitur me ſubditis clementem atque miſericordem non exhibeam?*

Interrogatus Sigiſmundus Imperator, cur apud liberas ciuitates peculatus crimen adeo frequens inueniretur: *Idcirco*, reſpondit, *quod nudos honores ciuibus commendant, populus autem ad lucrum inhiat.*

Beatos eſſe in terris Reges aiebat Sigiſmundus Imperator, *ſi excluſis ſuperbis, manſuetudinis, humanitatiſque cultores in curiam adſciſcerent.*

Exigenti promiſſa veterano militi, cum diceret Sigiſmundus Imperator, *At immoderata fuit petitio tua.* Reſpondit miles, *poteras negare, cum peterem: nunc ſine turpitudine quod promiſſum eſt, reſcindere non poteris.* Tum Sigiſmundus, *ſi ex duobus, alterum me ferre oportet, leuius rerum quam famæ iacturam ſubibo.*

* Roſenberg.

Vlrico de Roſis,* inter Bohemos proceres opibus & auctoritate pollenti, cum Sigiſmundo abſenti mortem fratris, & rebellionem Pragenſium ſignificaſſet; *Fratrem ſuum* reſpondit Sigiſmundus *naturæ tributum ſoluiſſe. Pragenſes vero ſibi tanto glorioſius ſoluturos, quanto fortius vincerentur.*

Piponem Florentinum, ex domo Stroziorum, cum plurima bella fideliter feliciterq; confeciſſet, adeo Sigiſmundus Imperator apud Hungaros magnificauit, vt ſecundū illius regni caput omnes faterentur, plerique primum putarent. Dixiſſe quoque Sigiſmundum aliquando feruut. *Facile Pipo, ſi velit, Scipione in manum meam dato, regni fines egredi me ſolum ac nudum videbit.*

Cum diceret aliquando Sigiſmundus Imp. aſſentatores ſe veluti peſtem odiſſe, *imo*

inquit

[illegible] Veronenſi; *Nu*[illegible] *genus hominum* [illegible] [illegible] *Banus, L*[illegible]*us Palatinus, Vrſacius Michael Caſpar Schl*[illegible] *ndo tuam gra*[illegible] *meru*[illegible]. Tum Sigiſmundus, *Brunori*, ait, *ſic nã compi*[illegible] *adi*[illegible] *di*[illegible] *illis aures damus. Nec tu mecum tam diu fuiſ*[illegible] *diri aſſuetu*[illegible]

Mariam [illegible] Reginam cum accepi[illegible] vxorem [illegible] cipum regni concilium apud B[illegible] actum eſt. In eo regina perfidiam reg[illegible] qui ſe re gno ſpoliare co[illegible] Tum Sigiſmundus vna cum iudi[illegible] duos & triginta regulo[illegible] ſecuri percuſſit quæ res multorum deinde lab[illegible] & diſcriminum ei cauſa fuit.

In obſidione Pragenſi principes ciuitatis, qui Sigiſmundum o[illegible]ſſent, populares vt obſcœna & petulantiſſima in eum verba iactarent, aſtu atque a[illegible]te prouocabant. Sic enim [illegible] arbitrabantur, vt irritatus hoſtis crucem & [illegible] ſupplicia co[illegible]aretur obſeſſis; illi vero pœnam metuentes, obſidionis [illegible] conſt[illegible] Quod cum intelligeret Imperator, impunitatem omnium, quæ in ſe dicerentur, pe[illegible] conem promiſit.

Cum diceret Laurentius Palatinus Hungariæ, imprudenter agere Sigi[illegible] Imperatorem, qui victis hoſtibus non ſolum vitam & opes relinqueret, ſed etiam eos inter amicos reciperet, extolleretque: *Tibi*, inquit Sigiſmundus, *videtur* [illegible] *inimicum occidere, neque enim mortuus bellum excitat: At ego inimicum occido, dum parco, & am*[illegible]*um facio dum extollo.*

Conſpirauerant Hungari aduerſus Sigiſmundum, armatique regiam intrauerant, aut capturi Regem, aut ſi id non ſuccederet, occiſuri. Qui[illegible] vt ad ſe irrumpentes cognouit, accepto pugione in medium progreſſus; *Ecquis*, inquit, *veſtrum manus in me iniiciet? aut quidnam feci, quod me regem veſtrum occidere vultis? prodeat e vobis ſi quis aud*[illegible]*, & cum me ſolo ſolus congrediatur.* Ea voce & audacia obſtupuere coniurati, & ſibi quiſque timens abiere.

Captum ab Hungaris Sigiſmundum duo adoleſcentes cognomento Garij, quorum pater ab eo neci traditus fuiſſet, cuſtodiendum accepere, donec omni conſpiratorum iudicio in eum animaduerteretur. Quos cum ille vt ſe dimitterent, fruſtra perrentaſſet, vidua eorum matre ad ſe vocata; *Scio*, inquit, *mulier, viri tui mortem tibi acerbi*[illegible]*mam f*[illegible]*ue mihi tanquam auctori eius infenſam, verum ego per ſuperos iuro inuitus tan*[illegible] *exitio* [illegible] *Regina enim atque alios accuſauit, condeſcenderunt regni proceres, atq; in reos mort*[illegible] *ſentẽtiam tulere. Ignarus ego factionum veſtrarũ, nouus ad regnum veneram. Quod reg*[illegible] *pars decreuit, et, id mihi exequi ne*[illegible]*ſſarium erat. Eſto tamen, virum tuum ſciens volenſq; nec*[illegible] *dederim cruciandu, tunc propterea natorum tuorum aut aliorum iracundia me obiicies? Et quis (o*[illegible] *ro*[illegible] *vel ſe vel illo* [illegible]*ructus ſequetur? Non deſunt mihi fratres & amici, qui meum ſanguinem vlciſcantur,* [illegible] *dintius carebit. Exempla Reges timent, nemo apud eos acceptus eſt, qui manus ſuas* [illegible] *entauerit. Quod ſi me miſſum feceris, ex filiabus Hermanni comitis Ciliæ nece*[illegible] *fratris ac ſoceri adiutus opibus, regiam demum poteſtatem vendicabo, filios tuos imp*[illegible] *haros*[illegible] *bo, efficiamq. vt omnis poſteritas tua hoc factum ſibi fructuoſum ſentiat. Hoc ego cum l*[illegible] *non capit ætas, quantum neceſſe eſt. Te quæ plus ſapis, & illis, & tibi conſ*[illegible]*lere oportet.* Per[illegible]a mulier Regem dimiſit. Is Barbara Cilienſi in matrimonium ſuſcepta, breui [illegible] tempore debellatis rebellibus victor regnum obtinuit, promiſſoq; ſatisfaciens, Garios iuuenes ſuper regulos extulit. Ex his ortus eſt Ladiſlaus de Gara, quem Banum appellant, inter primores Hungariæ proceres opibus & auctoritate præpollens.

Allata erant Sigiſmũdo Cæſari ex Hungaria aureorum quadraginta millia, cum iam adueſperaſceret, eaq; in thalamo regio recondita fuere cum cubitum iſſet. Cæſar dum cogitat [illegible]nam vſum eam pecuniam conuertat, ſomnus eum deſtituit. Tum ille ex[illegible]tis cubicularijs; *Ite*, inquit, *ocyus: conſiliarios duceſq. militum huc accerſite.* Vocati proceres media nocte trepidi (timebant enim ne quid aduerſi accidiſſet) Imp[illegible]torem celerite[illegible] adeunt, & quæ cauſa ſit tam repentinæ vocationis inquirunt. Impe[illegible] confeſtim aper[illegible]a ar ca, inter eos qui aduenerant pecunia diſtributa; *Ite*, inquit, *ſecure, tranquilleque nobis dormire liceat. Nam quod mihi ſomnum ademerat, vobiſcum exit.*

Satis vicit, inquit Sigiſmundus Imperator, *qui hoſtes fugauit*

Cum rogaretur Sigiſmundus Imperator, quem virum regno d[illegible]num aptumq; exiſtimaret? *Eum*, inquit, *quem neque ſecundæ res extollerent, neque aduerſæ deprimerent.*

Sigiſmundus quoq; Imp. e[illegible]dam coram eo querenti, Conſtantiæ [illegible] eſſe *Atqui*, inquit, *niſi hic ſumma eſſet libertas, tu tam libere minime loquereris. Libere enim l*[illegible]*ui, magna libertatis eſt ſignum.* Bebel[illegible] [illegible]um

Cum glotiabundus quidam eques coram Sigiſmundo vrbanos magiſtratus parui faceret, tribunoſq; militum laudibus in cœlum tolleret: *Tace*, inquit, *Thraſo nulla nobis militia opus eſſet, ſi ſuas quęq; ciuitates prætores, ceteriq́, magiſtratus moderate iuſteque gubernarent.*

Cum bearos quiſpiam fœnerarores coram Sigiſmundo diceret; qui dormientes etiam augeterent: *Et tu ergo miſer*, inquit Sigiſmundus, *qui rem vigilando comminuis.*

Georgius Fiſcellus cum eſſet Doctor, a Sigiſmundo Cæſare equeſtris militię inſignia ſuſcepit. Exin cum Baſilienſium Synodum adiſſet, conſultans de rebus arduis Sigiſmundo, dubius an Doctoribus legum coniunctis in vnum locum, aut ſe equitibus ab illis in alium ſeparatis coniungat; cumque tandem ad equites inclinaret: *Stulte agis*, inquit Sigiſmundus, *qui literis militiam præfers. Nam ego milites mille vno die fecerim: doctorem mille annis non vnum fecerim.*

Sigiſmundus Imperator cum eſſet in Italia, audiſſetq; patres Baſileæ coactos Eugenium Papam ſummo pontificatu deponere ſtatuiſſe, quamuis podagra laboraret, itineri ſe commiſit, tantaque celeritate aduectus eſt, vt ante in Concilio ſit viſus, quam eo venturus audiretur. Neque enim bono Principi tolerabile videbatur, Eccleſiam, quam ſe auctore ad conſenſionem & pacem Conſtantienſis ſynodus reduxiſſet, Baſilienſis denuo reſcinderet.

Qui iocos moderate ferrent, ſapientes dicere Sigiſmundus ſolitus erat; *qui promptiſſime iocarentur, ingenioſos.*

Quemadmodum ſuperi amari & timeri volunt, ita & Reges, ait Sigiſmundus. *Neque enim bene ames, niſi timeas.*

Ignis quem ſacrum vocant, digitum pedis Sigiſmundi Cæſaris exurebat, & ne altius ſerperet timebatur. Medici abſcindendum digitum ſuaſere, paruit Imperator, & quaſi alius incideretur, ita immotus chirurgi ferrum inſpectauit & pertulit.

ALBERTI II. IMP.

IN bello quod contra Bohemos Albertus Auſtriæ Dux, priuſquam Romanis imperaret, diutiſſime geſſit, interrogatus, quem copiis præficere ſtatuiſſet; *ſi alium*, inquit, *quam me ductorem exercitus petitis, fruſtra me Auſtriæ Ducem appellatis.*

Venatio, inquit Albertus Imperator, Ladiſlai pater, *exercitatio virilis, ſaltatio muliebris: ſeque voluptate quauis alia carere poſſe, venatione non poſſe.*

FRIDERICI III. IMP.

IN Fridericum Cæſarem III. cum nonnulli dicta probroſa iactaſſent, referentibus aulicis: *An neſcitis*, inquit Fridericus, *Principes quaſi ſignum ad Sagittam expoſitos eſſe. Turres quidem fulmina præaltas feriunt, humilia tecta prætereunt. At nobiſcum bene agitur, ſi verbis tantum impetimur.*

Hypocritarum vitam Friderico Cæſari coram accuſabat Caſpar Schlickius, abiturumq; ſeſe aliquando in loca dicebat, quæ hiſce hominum monſtris vacua eſſent. Cui Fridericus. *Vltra Sauromatas ergo*, inquit, *& glacialem Oceanum tibi eundum eſt. Sed cum eo veneris non omnino carebit hypocriſi locus, ſi modo & tu homo, non Deus es. Inter mortales enim nemo eſt, qui non ex aliqua parte fictus fucatuſque ſit.*

Dicentem ſæpe numero Fridericum audiuimus, *malle ſe febri teneri, quam ſaltationi operam dare.* At Galli, vt quã leuiſſime ſaltent, veſtiũ, quibus nec nates (turpe dictu viſuq;) obtegunt, vſum inuenere. Sequitur Hiſpania Gallicas ineptias; Italia vero damnat, deteſtatur, abhorret. Nam quid turpius, quam ita veſtitum eſſe hominem, vt quaſi nudus pudenda quæque in propatulo habeat.

Ioannes Gerſius Weſtphalus, qui Sigiſmundi Cæſaris protonotarius fuit Alberto Romanorum Rege fatis functo, Principes Electores apud Francfurdiam adiit, ac ne Fridericum eligerent, ſuadere ſummopere conatus eſt, conficta in eum vitia multa diſſeminans. Neq; contentus his, cum Romam Fridericus peteret, imperiales infulas ſuſcepturus, Nicolao V. Pontifici Maximo epiſtolas diſtexit, quibus ne Fridericus coronaretur annixus eſt. Nihil tamen horum Imperatorem latuit; hominemq; cum poſſet corrigere atq; interimere, paſſus eſt Viennæ viuere, partiſque frui bonis, quæ illi non mediocria fuere.

Fridericus Imperator extra cœnam nunquam vtitur vino. In cœna lectiſſimum bibit, & id aqua perdomitum. Leonoræ Auguſtæ, quæ paterna in domo nunquam vinum guſtaſſet, ſuadebant medici, in Germania regione frigida, ſi mater fieri vellet, vinum biberet. Quod cum accepiſſet Fridericus, me vocato, *Abi*, inquit *atque Impe-*

trici

tri: i dicto, ſterilem me coniugem quam vinoſam malle. Proinde, me ſi amat, vinum oderit. Ad id nuncium, Leonora: *Et ſi viri iuſſionis tam libenter pareo, quam viuo, ſi tamen vini vſum mandauerit Imperator, mori optauerim quam parere.*

Teutoniæ Regibus, qui ad Imperium eliguntur, apud B[illegible]gas in Aquenſi ciuitatem mos eſt coronari, atque inungi. Huc dum Fridericus iam electus properat, Albertus frater eius, iunctis cum comitibus Ciliæ viribus, Camos inuadit, Labacum inſigne ac munitiſſimum oppidum obſidione cingit, Crainburgenſes infeſtat, Tergeſtinis, ni ſe dedant, exitium minatur; apud Carenthanos, apud Stirienſes nouas turbas excitat. Seniores qui apud Erneſtum patrem imprimis accepti ac fideles fuerant, Friderico ſuadent, *patrimonii quam imperii curam maiorem gerat. Imperium rem communem, alio tempore curari poſſe; patrimonium rem propriam, & ad hæredes tranſituram niſi nunc tuetur, fruſtra in poſterum optari quareq;.* Contra Fridericus, imperii communia negotia per ſeſe, hæreditaria & priuata per procuratores curanda ſtatuit, cœptumq; iter proſequens, belli duces elegit, qui ſe abſente patriæ conſulant. Coronatus dum reuertitur, fratrem cum comitibus profligatum reperit: ad ſe vocatum temeritati fraterni hoſpitii & amoris arguens; ruſus in gratiam recipit, & quaſi nihil peccaſſet, in partem regni reſtituit.

Fridericus Imp. III. victis bello & vi captis Gunzienſibus, L X X X. homines, qui rerum nouarum ac rebellionis autores fuerant, in patibulum ſuſtulit, reliquæ multitudini vitam libertatemque ac fortunas conceſſit.

Audiui Fridericum Imp. ſæpenumero dicentem, *ex iis quos extuliſſet, quam pauciſſimos gratos fuiſſe: idque muneribus ſuis datum eſſe, vt ex fidelibus infideles fierent.*

Homini agreſti, qui ad nundinas Nouæciuitatis Auſtriæ venale triticum aduexerat, dum paulumper ad caupones diuertiſſet, equorum alter ex biga ſubtractus eſt. Furti querela ad Fridericum Imperatorem defertur, iubetur actor reum nominare. Is ſibi de furto conſtare ait, in ciuitate regia facto, furem ignorare. Hærentibus in coniectura conſiliariis, ſi forte in ſuſpicionem quiſquam veniret, *Mirum*, inquit Fridericus, *cur etiam alterum equum homo non perdidit: tot ſunt hodie in hac vrbe equites, qui equis indigent.* Tum ruſticus; *Equa eſt altera, ô Cæſar, quæ belligerantibus nulli eſt vſui.* *Atqui ergo*, ait Cæſar, *eam inſideto, atq; in omnes vrbis viculos diſcurrito: ſubtractus equus in aliquo ſtabulo latitat, qui cum iugalem equam ſenſerit, mox hinnitum dabit.* Paruit homo, eoque pacto furtum compertum agreſtis quod ſuum erat recuperauit, fur pœnas dedit. Omnes igitur qui iuri dicundo præſunt, non tantum iuſtos, ſed etiam prudentes & peracutos eſſe decet. Ziſcha Bohemus, qui cæcus Thaboritarum duxit exercitum, villam quandam in Auſtria cum diripuiſſet, neque, inueniſſet armenta (nam illa in inſulam Danubio cinctam tranſuecta fuerant) conquiſitis à proximis villis duobus vitulis, totidemque ſuibus, eos è regione inſulæ tam diu verberari iuſſit, donec mugitum, grunnitum, vaccæ, ſueſque exaudientes ad ripam ſuam tranſnatunt. Quibus interceptis, prædam non modicam abduxit: atque ita doct[illegible] ingenio non minus quam viribus res militares geri.

Iacobus Archiepiſcopus Treuirenſis, Princeps Elector, vir induſtrius, ac magni conſilij, ſed multum cupidus, & ad extollendam Eccleſiæ ſuæ potentiam nimis attentus, anno ab hinc ſecundo, Fridericum Cæſarem apud Nouamciuitatem cum adiiſſet, & alia atque alia petens impetraſſet, pluraque petendo inſtaret: *Si non facis*, inquit Imperator, *petendi finem, ego negandi principium inueniam.*

Alberto Ladiſlai patre vita functo & Bohemi & Hungari Fridericum Cæſarem ſibi regem petiuerunt. Quibus ille, *Abſit à me*, inquit, *ſcelus hoc, vt patrueli meo paternam hæreditatem auferam.*

Friderico Romanorum Imperatori Amadeus Dux Sabaudiæ, quem clerus apud Baſileam congregatus, Eugenio IIII. à ſummo Pontificatu depoſito, in illius locum ſuffecetat, Felicemq; Papam V. vocauerat, filiam quam domi habebat viduam, iuuenem & forma præſtantem in matrimonium obtulit, ſimulque dotis nomine auri nummûm ducenta millia, ſi Eugenio relicto Petri ſe ſucceſſorem appellaret. Horruit Cæſar, minimeque Sacramento ſuo, Eccleſiæ Sacramenta fœdare voluit, atque ad ſuos conuerſus; *Vendere*, inquit, *alii pontificalia ſolent, hic libenter emat, ſi reperiat venditorem.*

Qui duri atque immites eſſent Principes, his aiebat Fridericus Cæſar, mortem nimis extimeſcendam eſſe, *Nam quales ſe dum vixerunt aliis præſtitêre, tales cum moriantur, in ſe iudices inuenturi eſſent.*

Neque ſtultis, inquit Fridericus Cæſar, *delectari poſſum, neque ſuperbis eſſe amicus.*

Victis

Victis in Hungaria Gunzienſibus, *Magnum*, inquit Fridericus Imperator, *actum eſt opus: nunc maius reſtat, vt ſcilicet vincamus nos metipſos, atque auaritiæ & vlciſcendi cupiditati frenos imponamus.*

Cum vocaret in curiam ſenatores Fridericus Imperator, *Vtinam*, inquit, *duaſ res conſiliarii mei in palatii veſtibulo deponerent, ſic enim & ipſi recte conſulerent, & mihi inter conſ[illegible]a diiudicare facillimum eſſet.* Interrogatus, quænam res illæ eſſent, *ſimulatio, & diſſimulatio*, reſpondit.

In Auſtriam cum remearet ex Italiâ Fridericus Imperator, renunciatum eſt, Auſtrales in armis eſſe, & aſſumptis ſecum aliquot Bohemorum militibus Nouam ciuitatem obſidere inſtituiſſe. Proinde caueret, ne montes Stiriæ tranſmitteret, ſimiliterque amici omnes vno ore conſuluere. Nam fugæ, cum in Auſtriam veniſſet, nulla ei facultas daretur. Ad ea Fridericus, *Nec mihi veriſimile ſit Auſtrales*, ait, *eo perfidiæ prolabi, vt me dominum ſuum exercitu petant; neque ego is ſum, qui fugiam ante ora eorum, quin capi vel occidi malim. Exin quid illi petant, niſi Ladislaum, pignus hoc, quo reddito liberi ſumus? tenerum adhuc puellum inuiti ex tutela noſtra remittemus. At ſi pergunt petere, in medium Auſtralium, Bohemorum, & Hungarorum id pomum dabimus, de quo tres Deos inter ſe contendiſſe fabula Iunonem, Venerem, & Mineruam tradunt.*

Romam cum peteret Fridericus Imperator, ex præfectis quos Flauianis reliquit, certior factus eſt, Vlricum Eitzingerum, inter proceres Auſtriæ opibus & induſtria nulli ſecundum, trans Danubium profectum eſſe, ibique clandeſtina colloquia cum Morauis habere, timendum eſſe, ne res nouaret abſente Principe, è re igitur fore, Vlrico, cum rediret, vincula iniicere. Quibus Imperator reſpondit; *Clarum ac potentem hominem periculoſum eſſe in carcerem rapere, quando neque nocentem plectere eum, neque innocentem dimittere audeas. Vlricum deinde, quia conſiliarius ſuus eſſet, iuriſiurandi immemorem haudquaquam ſe credere, prius quam experiatur.*

Ladislaum Hungariæ ac Bohemiæ Regem cum educaret Fridericus Imperator, non defuerunt peruerſæ mentis homines, qui perdendum ſuaderent puerum, cuius vita ingentes moleſtias Cæſari, mors regna, & opes maximas allatura eſſent. Ad quos ille; *Ergo me*, inquit, *opulentum magis regem, quam pium, quam iuſtum cupitis? at ego bonum nomen cunctis diuitiis antepono.*

Ad gloriam non mediocrem Alphonſo Aragonum Regi ceſſit, quod Fridericus Imperator Romæ coronatus, ad eum viſendum venerit. Nam ille cum in Germaniam rediiſſet, interrogantibus amicis, apud Italos quæ memoratu digna vidiſſet; *Alphonſum*, inquit, *omnium qui modo viuunt Regem & prudentiſſimum, & magnificentiſſimum.* Cumque aliqui non probarent, quod maior dignitas ad minorem veniſſet: *Imo*, ait ille, *ad maiorem profectus ſum. Nam etſi minor eſt Regis auctoritas quàm Imperatoris, Alphonſus tamen Friderico maior eſt.*

Schadurenna oppidum eſt cum arce munitiſſima, per quod Auſtralibus in Stiriam iter eſt. Huic præfuit vnus ex veteribus amicis Erneſti, qui Friderici Cæſaris pater fuit. Audierunt Fridericum aliquot ſucceſſiue adoleſcentes, ſibiq; præfecturam loci committi petierunt, quod qui illam teneret ætate ac viribus confectus eſſet. Ad quos Fridericus; *Paternum amicum oppido, non amico oppidum commendamus.*

Literæ Caſparis Schlickij ex Nörinberga miſſæ cum in manus Friderici Cæſaris veniſſent, quæ nonnullis Hungaris inſcribebantur, fuerunt qui eos aperiendas dicerent, quod in iis aliquid proditionis ſcriptum eſſe putarent, quod ſciri oporteret. Quibus Fridericus, *Caſparem ego & probum virum, & mei amantem exiſtimo. Si fallor, malo per ſeſe error pateat, quam mea diligentia inueſtigetur.*

Interrogatus aliquando Fridericus Imperator, quid homini optimum poſſit contingere? reſpondit, *Bonus in hac vita exitus.*

In terra Auſtria cum obiiſſet vnus ex primoribus annos natus tres & nonaginta, qui vitam inter voluptates illecebraſque nulla vnquam valetudine offenſam duxiſſet, ignotaque illi omnis calamitas, omnis mœſtitia fuiſſet, idque Friderico Cæſari narraretur; *Et hinc*, inquit ille, *immortales animas cenſere licet. Namque ſi Deus eſt, qui hunc mundum gubernat, vt Philoſophi & Theologi docent, eumque iuſtum eſſe nemo negat, profecto alia loca ſunt, ad qua poſt mortem animæ migrant, ibique pro factis, aut mercedem aut pœnam accipiunt. Nam hic neque bonis ſua præmia, neque malis ſua ſupplicia reddi videmus.*

Interrogatus Fridericus Imperator, quinam ſibi chariſſimi eſſent; *Qui me*, inquit, *non magis quam Deum timent*

Iutaſſe

Iuraſſe Fridericum nunquam comperi, niſi cum in ciuitate Aquenſi apud Belgas, & cum Romæ coronatus eſſet. Idque iuramentum conſtantiſſime tenuit. Cum enim iurejurando promiſiſſet, *Quæ bona poſſideret Imperium, nullatenus alienaturum*, & modo hoc modo illud ex eo peteretur, maluit auarus negando, quam concedendo periurus videri, Eamque ob cauſam petenti Borſio * Marchioni Eſtenſi ducatum Mutinæ & Rhegij, tam diu reſtitit, donec monſtratum eſt eundem ducatum, qui ſub annuo tributo concederetur, lucri magis quam alienationis ſpeciem habere, præſertim cum Mutina ac Regium in poteſtate ſua non eſſent. Quam rem nos ei potiſſime ſuaſimus. * Borgia

Hæc ex Ænea Syluio.

Fridericus III. Cæſar Auguſtus, cum Romam profecturus Florentiam tranſiret, videretque Coſmi Medicis florentiſſimas opes, qui aliquando pauperrimus eſſe prædicabatur, dixiſſe fertur: *O quam multa conuitia & contumelioſa verba pertulit, ſurdaque aure tranſiuit, donec ita locupletatus fuerit.* Optime iudicans, omnes illos, qui præter conſuetam felicitatem aliorum, ex paupertate, vel ex humili loco ſtirpeq; emergunt, multorum odiis, variis opinionibus atque conuitiis exponi. Cum ex traditione Corn. Taciti libr. 17. inſita ſit mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere. *Bebel.*

Cum diuus Fridericus III. tempore Concilij generalis Baſileam peteret, ac oppidum Rhinfeldam tranſire ſtatuiſſet, ciues eius oppidi honorifice Regem ſuum ſalutare cupientes, quæritabant ſacerdotem eruditum & idoneum, qui munere oratorio fungeretur. Obtulit ſe quidam Beanus (vt Barbare vocamus eum, qui barbarus ſit & homo indoctus, incultique moribus deformis) qui vel Zuickauiæ, vel Dauentriæ, vel Butzpachij in militia literaria deſudauerat: & cum vniuerſus populus, totuſque ordo clericorum cum Sacramento Euchariſtiæ obuiam proceſſiſſent Cæſari, inſulſus Beanus (vt Barbare de Barbaro loquar) nihil aliud dixit, niſi *Bene veneritis domine Rex.* Qua ſalutatione ob ſacramenti reuerentiam vix riſum Cæſar continuit. *Bebel.*

Cum Fridericus III. Rom. Imp. conuentum Principum haberet Noribergæ, venit quidam mendicus ad aulam, petens intromitti, quia frater Cæſaris eſſet. Et cum ſæpius inſtaret, tandem res deuenit ad Cæſarem, qui rei admiratione motus, iuſſit intrare mendicum, atque *vnde frater ſuus eſſet*, interrogauit. Reſpondit mendicus, *Omnes eſſe mortales inter ſe fratres, a primo parente Adamo, atque vt ſe pro iſta fraternitate donaret, petiuit.* Cæſar cui procacitas illius parum grata fuit, homini tantum cruciferum, quæ eſt moneta ſatis nota, dedit. Cui mendicus. *Non decet, inuictiſſime Cæſar, vt fratri tuo tam paruum munus des, cum tu tam diues ſis. Vade,* inquit Imperator, *& ſi quilibet fratrum tuorum tantum tibi dederit, eris me ipſo ditior.* *Bebel.*

FRIDERICI III. IMP.
Epiſtolæ aliquot.

SERENISSIMO PRINCIPI, CAROLO FRANCORVM REGI, FRATRI & conſanguineo noſtro chariſſimo,

FREDERICVS Romanorm Rex ſemper Auguſtus, Auſtriæ, Stiriæ, Karinthiæ, & Carniolæ Dux, comes Tirolis, &c. ſereniſſimo principi, Carolo Regi Francorũ fratri & cõſanguineo noſtro chariſſimo ſalutem, & fraternæ dilectionis affectum. Dum ad ſacri Imperij faſtigia diuina vocati munere tantæ moli grauiſſimæ gubernationis humeros noſtros in Dei nomine, ne ſuæ videremur ordinationi reſiſtere, ſyncero corde ſubmiſimus, inter innumera mala, quibus vndiq; orbis terrarum concutitur, hoc maxime quo certamen agitur, vt æuo noſtro ſancta ſcindatur Eccleſia, animum noſtrũ eo premit, ardẽtiuſq; ſollicitat, quo eidem Eccleſiæ matri noſtræ filiali dilectionis amore & nobili aduocationis officio fortius conſtituimur obligati, vt illi ſæua nunc iacula patienti pro viribus nobis diſtributis ab alto, diligentia celeri ſuccurramus, atque ad concurrendum in hoc tam neceſſario ac ſalutari opere Reges & principes Chriſtiano nomine gaudentes pura ſynceritate hortemur. Nihil vero ad id æque patrocinaturum conſpicimus, quã ſi catholici ſimul conueniamus Reges & principes, Eccleſiaſtici & ſæculares, vt ſentiãt quicunq; diſſidentes vnã eſſe vocem omnium. Tunc enim ſperandum, quod nemo vſquam illam irridebit, aut ſpernet, nemo non reuerebitur, neq; non timebit. Vnde venerabilium & illuſtrium noſtrorum & ſacri Imperij Principum Electorum oratoribus qui pridem decretũ electionis de noſtra

perſona ad culmen imperij celebratæ conſpectui noſtro attulerant, alijs quoque prælatis, principibus, comitibus, baronibus, proceribus, & viris conſiliaribus, noſtris fidelibus dilectis deliberate conſulentibus, conuentionem ſeu dietam ſolennem pro communi co[illegible] tuimus omnium ſalute in ciuitate Moguntina, rebus gerendis pluribus ex cauſis ac commoda, in diem feſtum Purificationis glorioſæ virginis Mariæ proxime futurum, quæ erit ſecunda menſis Februarij: ad q̃ dexterâ Dei nobis aſſiſtente propitia, intendimus perſonaliter nos transferre: chariſſimam fraternitatem veſtram puro cordis affectu rogantes, quatenus otthodoxorum progenitorum veſtrorum imitantes veſtigia, pro laude Dei, pro conſolatione Eccleſiæ ſuæ ſanctæ, ac totius populi Chriſtiani ſalute, ad conuentionem ſeu dietam huiuſmodi idoneos veſtros oratores, de veſtræ fraternæ dilectionis propoſito, vi[illegible]s quoque & modis, quibus ab imminentibus calamitatibus ſancta poſſit reſpirare Eccleſia, diſtincte inſtructos, & ad tractandum, conſulendum, cooperandum, & concludendum in his plena veſtra poteſtate fulcitos, illic deſtinare velitis. Si autem fraternitas veſtra conuocationem & dietam eandem accedere poſſet ac vellet propria in perſona, id profecto ingentem gloriam & rebus gerendis fructum vberiorem afferret. Hortamur denique fraternitatem veſtram, aduertere velle mente fideli, quæ ſit noſtra exhortatio, quantaque Eccleſiæ ſubſit neceſſitas, & quam periculoſum eſſet noſtrum ſilentium, & agere libeat quod expetimus, propter ſalutem populi & decus veſtrum, reſpicientes ad illum cuius cauſa agitur: qui de cœlo deſcendit, vt moriturus homo crucem aſcenderet, in quo militans fundatur Eccleſia: quatenus in ea ſubotta tollantur diſſidia, & à grauioribus periculis eruatur. Datum Viennæ, Anno Domini, M C C C C X X I. menſis Maij, regni noſtri anno primo.

Ad mandatum Domini Regis,

Conradus præpoſitus Viennenſis, Cancellarius.

FRIDERICI III. IMP. AD NICOLAVM V. PP. EPISTOLA, de amiſſione vrbis Conſtantinopolis.

Apud Æn. Sylu. epiſt. 163.

BEATISSIME pater & domine Reuerendiſſime, cum nobis renunciatum eſſet his diebus Conſtantinopolim Græciæ caput, & Orientalis imperij quondam ſedem per Turcorum dominum expugnatam & in ſeruitutem redactam, multumque ibi Chriſtiani ſanguinis fuſum eſſe, grauiter quidem (vt debuimus) & moleſtiſſime tulimus communem Chriſtianæ religionis calamitatem atq; iacturam, intelligentes, non de præterito ſolum q; doleamus, ſed de futuro quoq; q; timeamus, tantæ vrbis amiſſionem fidelibus Chriſtianis abunde præbere. Namq; ſi verus eſt rumor ad nos delatus, hominum quadraginta millia cæſa ſunt. animæ plures in ſeruitium miſerabile ductæ: Templa diuino nomini dedicata funditus diruta: Naues non paucæ captæ: amiſſa ciuitas famoſiſſima, & ratione ſitus & alijs conditionibus ad tutelam Chriſtianitatis admodum neceſſaria: in qua per multa ſecula & patriarchalis dignitas claruit, ac imperialis maieſtatis inſignia floruerunt. Taceamus de literis & bonarum omnium artiũ ſtudijs, quæ veluti domiciliũ proprium ex tota Græcia Conſtantinopolim habuere. Quibus modo cum ciuitate cadẽtibus nullũ profecto credimus eſſe Chriſtiano nomine inſignirũ, qui de tantæ vrbis ruina ſupra modũ nõ angatur & doleat. Maximũ certe atq; horribile vulnus illatũ eſt eccleſiæ Catholicę noſtro tempore, ac maius q̃ ſcriptis poſſit aut verbis exprimi. At cum potentiſſimus hoſtis, crudeliſſimus, immaniſſimuſq; in manu victoriã hanc, locumq; nactus ſit, ex quo fidei Chriſtianæ q̃ proſequitur pro ſua libidine poſſit officere, quis nõ eum indies plura conaturum exiſtimet, quib. Chriſtianorum genꝰ in perniciẽ deſolationemq; ducat? Quippe victoria ſui natura inſolens etiam ſi ad mites venerit, feroces eos impudenteſq; reddit: Quid cum hos agat, qui ſuopte ingenio ſoliti ſunt ſęuire? An putare quiſquã poteſt, iratorũ hominum cupidorum atq; acerbiſſimorũ quietum [illegible]ã eſſe victoriã? Enimuero qui ex illis partibꝰ ad nos veniunt, & Peram [illegible] Chriſtianis perditam, & alia pleraq; loca vicina Conſtantinopoli per Turcos occupata [illegible]ximam quamq; victoriã non deſidię aut [illegible]cordię ducunt, ſed inſtrumentum ſequentis [illegible], ſtudijſque omnibus enituntur, vt Chriſtianum nomen ad internicionem redigant. [illegible]eſcimus an vera ſint, quæ autore non certo dicuntur, timere tamen quam ſperare n[illegible] nos v. gent rationes [illegible]: Fama quæ de venturis Turcorum ex[illegible] erat, ciuitas [illegible] pro magnitudine ſua parum populoſa, hoſtium propinquitas, auxil[illegible]es remoti[illegible] & infelix [illegible]c doloroſum nuncium oportet [illegible] & fauſti ſemper credibilius. Quibus ex rebus & ſi non dubitemus S. veſtram his cognitis excitatam eſſe ad cogitandum [illegible] [illegible]que modos, quibus tam periculoſo & potenti hoſti, [illegible] amplius [illegible] ce[illegible] poſſit tunc reſiſtatur, tamen quia nos quoque velut Imperatorem & Aduocatum eccleſiæ res [illegible] concernit, haud ab re credimus eſſe, ſi clementiam veſtram pro communi fidelium

fidelium ſalute accenſam, magis ac magis inflammare nitamur. Neque enim res eſt, quæ negligi debeat, vel differri: oportet occurrere, priuſquam vulnus altius infigatur, aut veneni labes in corda decedat. Cæterum cum tanto negotio non vnius prouinciæ, aut paucorum principum, ſed omnium Chriſtianorum Regum ſeu certe magnę partis eorum neceſſariæ vires exiſtant, dicemus confidenter, quod nobis ex vſu videtur, neque dubitamus, quin dicta noſtra veſtra Sanctitas in partem recipiet meliorem. Sane pro tanto & tam neceſſario opere optimum factu cenſemus, clementiam veſtram, quæ locum tenet in terris Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, cuius res agitur, nunc exurgere, ſcribere Regibus, legatos mittere, monere, hortari Principes ac communitates in aliquem communem locum, vt aut veniant, aut mittant: nunc dum malum eſt recens, Chriſtianæ rei conſulere feſtinent. Pacem aut inducias inter ſocios fidei componant, atque iunctis viribus aduerſus ſalutiferæ crucis inimicos arma promoueant. Quod ſi veſtra S. toto pectore ſuoque more ad rem hanc tam piam & vtilem intenderit, non eſt nobis dubium, quin plures & Reges & Principes, in quibus zelus domus Dei & ardor fidei orthodoxæ non eſt extinctus, ad mandatum veſtrum voluntarios & obſequentes ſe præbeant. Nos certe pietati veſtræ, vt libuerit, & aſſiſtere & cooperari pro noſtri officij debito minime omittemus. Solum precamur, vt veſtrum in hoc negocio conſilium & intentum communicare dignemini. Namque ſi fuerit opus, noſtræ nationis & imperij ſacri Principes ad hoc ipſum conuocare, & alia quæ iuxta conſilium veſtrum putauerimus opportuna, implere non negligemus. Quia vero ad huiuſmodi negocium maxime conducere arbitramur, Italica bella quam primum ſopiri, quamuis Beatitudinem veſtram ad hoc conari & per ſe ſufficere non ambigamus, tamen quia anno proxime decurſo, & Romæ & Neapoli, & Ferrariæ, & Venetiis de hoc plurimum egimus, licet fruſtra, ſi pietati veſtræ impræſentiarum quouis modo expedire videtur, quod oratores aut ad S. veſtram aut partes contendentes mittamus, ſiue alio modo pro pace celerius conficienda laboremus, vt ſanctitati veſtræ fuerit viſum, eo modo faciemus, omnique cura & ſtudio proni erimus ad ea intendere, per quæ pace tam Italis quam cæteris Chriſtianis data, & furori Turcorum reſiſtatur, & Chriſtiana religio in ſuo ſtatu conquieſcere poſſit, & debito ſub ſplendore foueri. Datum, Anno MCCCCLIII.

FRIDERICVS DEI GRATIA ROMANORVM REX SEMPER AVG. ſanctiſſimo patri Domino Eugenio Papæ quarto S. P. D.

ETSI non dubitemus Apoſtolicam ſedem, tanquam veritatis doctricem, inſtamque vitæ magiſtram, quorumlibet iuribus fauorabilem eſſe, nulliq; prorſus iniuriam facere, quia quicquid ab eius ſolio manat, iuſtitiæ lancibus libratur & æquitatis: Non tamē abre fore putamus aliqua per nos ſcribl. B. tuæ, quibus ius ſereniſſimi principis Ladislai Vngariæ Regis patruelis noſtri chariſſimi, pueri pupilli & Orphani commendatum efficiamus, & eorum qui ficta pro veris referunt, impiis reſiſtamus conatibus. Scit enim tua beatitudo patruelem noſtrum præfatum, qui poſt obitum vitæ, diuæ memoriæ patrui & anteceſſoris noſtri Alberti Romanorum atq; Hungariæ, Bohemiæque Regis, in vtero materno poſthumus remanſerat, vt primum natus fuit, & ſacri fontis vnda renatus, adhibitis ex more ſolennitatibus veram Vngariæ & ſcientiam ſuſcepiſſe coronam. Nunc autem (ſicut accepimus) magnopere quidam inſtant, vt tua ſanctitas titulum regni huius in aliū transferat, multa illinc emolumenta, tum ſanctitati tuæ, tum regno præfato prouenientia dicentes, quæ licet nullatenus Apoſtolicam mouere credamus, quia nullum commodum eſt tam ingens pro quo bene vendi iuſtitia poſſit, mirandus tamen eſt eorum conatus, qui ex alieno incommodo ſuum quærentes commodum, altiſſimi ſanguinis puerum & paterno & auito regno cupiunt ſpoliare. Iniquum profecto & abominabile ſcelus. Fecerit enim alius quiuis magnalia, ſit potens, ſit aptus regimini, ſit per aliquos accerſitus, volumus iſta diſcutere, nec cum iniuria volumus loqui cuiuſquam: nulla tamen ratio ſuadet, huic puero ſuum adimi regnum, qui ſi propter ſe non eſſet magni putandus, ei tamen propter facta paterna vniuerſa Chriſtianitas fauorabilis eſſe deberet. Quis enim noſtri temporis homo eſt, qui patris huius glorioſos conflictus, tum contra Turcos, tum contra Huſſitas non audiuerit? Debent præterea & huic puero fauorem præbere, aui ſui clariſſima geſta, & illa Eccleſiæ vnio Conſtantiæ reparata, tum vero & Caroli quarti, & Henrici ſeptimi. Quorum vltimus hic ſanguis eſt memoria Cæſarum. Tacemus inclitæ do-

mus noſtræ Auſtralis opera, tam pro imperio, quam pro Eccleſia in fauorem fidei per noſtros & huius pueri progenitores ædita. Quis tandem non compati deberet innocenti puero parentibus orbato, vero Vngariæ Regi ac hæredi? Inſanæ profectò mentis & animi trucis ſunt, ac totius hoſtes iuſtitiæ, qui tam generoſum puerum regno priuare & ius tam clarum conculcare nituntur. Sciunt tamen & illi ipſi qui talia petunt, inhumanum eſſe quod optant, atque idcirco extinctum puerum & nuſquam inueniri confingunt, vt vel hoc colore regni titulus in alium deriuetur. Sed aliud reperitur. Viuit enim Rex Ladislaus, ac fauſta & felici fruitur ſoſpitate: ſcitus puer atque formoſus. Is eſt in Nouaciuitate vicinus Vngariæ, adiriq; ab hominibus poteſt, qui eius viſendi ſunt cupiti. Spes & noſtra & omnium eſt anteceſſorum ſuorum, virtutes in hoc puero reuicturas. Quæ omnia tuæ B. recenſemus, ne per ſiniſtras ſuggeſtiones aliquid ex curia tua valeat extorqueri, quod huic patrueli noſtro poſſit eſſe nociuum, vtq; Puerum iſtum omnibus Imperij Principibus ſanguine iunctum Apoſtolicæ ſedis fauore tua Sanctitas proſequatur. Sit igitur hic Rex pupillus in tuo conſpectu recommendatus, ſit ante oculos tuæ mentis ſua generoſitas, ſua ætas, ſua puritas, ſuorum memoria prædeceſſorum, & huius iuſtitiam, ex qua non inanis & ficta, ſed vera & ampla vtilitas Apoſtolicæ ſedi redundare poteſt, amplecti atque tueri velis. Datum Viennæ.

FRIDERICVS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA ROMANORVM Imperator, ſemper Auguſtus, & Auſtria, Styria, Carinthia & Carniola Dux, & comes Tirolis, Æneæ ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinali Epiſcopo Senenſi, principi ac conſiliario noſtro chariſſimo, ſalutem.

Apud Æn. Syl. epiſt. 250.

EX literis Henrici Senftleben conſiliarij noſtri Vlrico Epiſcopo Gurcen, etiam principi ac conſiliario noſtro pridem ex Vrbe deſtinatis, accepimus paternitatem veſtram, nuper in proximis quatuor temporibus, per ſanctiſſimum Dominum noſtrum Papam ad dignitatem Cardinalatus promotam extitiſſe: de quo profectò lætitiam & conſolationem habuimus valde ſingularem, præſertim cum id multo iam tempore deſiderauimus, & ſummopere expectauimus. Gaudemus enim nos voti noſtri compotes effectos, ac tot preces & ſcripta noſtra non vſque quaque incaſſum porrecta fuiſſe. Quanquam paternitas veſtra huiuſmodi gradum in Eccleſia ſuis etiam meritis & laboribus pro ſede Apoſtolica multipliciter perſpectis digne fuerit conſecuta. Optamus itaque vt ea dignitas vobis felix, fauſta, ac longo tempore duratura exiſtat. Sperantes per hanc apertam eſſe viam paternitati veſtræ ad maius aliquod faſtigium, Domino concedente, conſcendendi: quemadmodum & ſæpius ſumus augurati. Nec dubitamus, eam quidem dignitatem in primis ſanctæ Romanæ Eccleſiæ & vobis plurimum decoris & ornamenti, nobis vero & ſacro Romano Imperio ac inclytæ domui noſtræ, cui in minoribus ſemper fructuoſe & vtiliter præfuiſtis non mediocriter commodum & vtilitatem allaturam, cum id longe magis efficere poterit. Confidimus enim, ac pro certo tenemus, paternitatem veſtram in ea dignitate & loco, ea quæ perſonam noſtram, ſtatum atque dignitatem noſtram & ſacri imperij, nec non dictæ iam domus noſtræ, ac noſtrum ac noſtrorum honorem, commodum atque vtilitatem reſpicere videbuntur, pro ſua ſolita in nos fidelitate & conſuetudine, nec non ſingulari prudentia veſtra tam apud ſanctiſſimum dominum noſtrum, quam etiam ſacrum collegium, cui modo adſcripta eſt, diligenter promoturam & vbicunque opus fuerit, optime defenſuram. Rogamus autem & hortamur paternitatem veſtram, quatenus licebit, nos ſuis literis nobis ſemper iocundiſſimis crebro viſitare nec ſuum circa nos officium intermittere velit. Et nos pro occurrentibus ſingulis ad vos tanquam patronum & promotorem negotiorum apud Apoſtolicum agendorum continuo recurremus; Paternitatem veſtram bene valere, & optimis ſucceſſibus proſperate deſiderantes. Datum in Grætz, die Dominica, 30. Menſis Ianuarij, Anno MCCCCLVII.

HER-

HERMOLAI BARBARI ZACHARIÆ F. LEGATI VENETI, AD FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM REGEM ROM. PRINCIPES INVICTISSIMOS, ORATIO GRATVLATORIA.

I. CARONDELETO SVPREMO REGIS ROMANOR. Secretario, Hermolaus Barbarus S.D.

AD Principes orationem à me nudiusquartus habitam, amplitudini tuæ mitto recognoſcendam caſtigatamq́. Quanquam enim mei moris eſſet, nihil vnquam temere, nihil nõ diu conditũ atq; preſſum emittere, quum primum tamen deſiderari eam à te ſubodoratus ſum, intuli mihi vim & peruici tandẽ, vt instituto meo decederem, ratus id quod erat, minus eſſe malum adire periculum famæ, quã moram deſiderio tuo facere. Quæris, vnde tanti ſis apud me, quem ne de facie quidem norim? Perſpecta ſunt omnibus eruditio, fides, integritas tua. Compertum nobis eſt, quantum Veneti nominis ſtudioſus ſis; exploratum habeo, quantum me diligas parum merentem, quantum orationem & actionem meã commendes. Sed heus tu docte vir, obſecro ne mirere, ſi qua leges in hoc libello quæ tunc dicta non fuerunt. Nec enim addidi nũc ea, ſed detraxi tunc, admonitus ab aulicis extemplo quã limen attigi, ne longus eſſem, ambitioſa reciderem, optima quæq; dicerem, patientiſſimis omnino, ſed occupatiſſimis tamẽ Principibus parcerem. Amputaui ſubito conſilio multa. Quanquam quod poteſt conſilium fuiſſe, ſi ſubitum? Ea quæ tunc reſecui, modo ſunt annexa. Vtrumq; veterum exemplo facimus, quos F. Quintiliano teſte conſtat longe aliter ſcripſiſſe, quam egiſſent. Exulanti Maſſiliæ A. Miloni quidam orationem M. Tulii, non quam habuiſſet pro eo, ſed quam ſcripſiſſet, attulit, Tunc ille, ſi ſic egiſſes, inquit, M. Tullii non eſitaret Maſſiliæ barbaros piſces Milo. *Cæterum non dubito, quin (niſi te amor fallat) vt audiendo tunc, ita nunc legendo non parum multa tibi diſplicitura ſint. Sed æquum te, quæſo, nobis & cognitorem & iudicem præbe; conſiderans hoc & æſtimans, quod ſeſquihoram antequam Principes adiremus, ſignificatum nobis fuerit, non duas orationes ſeorſum, vt cogitabamus atque paraueramus, ſed vnam duobus iunctim habendam & recitandam eſſe. Plena difficultatis, plena diſcriminis res erat. Tota mihi ratio dicendi puncto temporis immutanda fuit. Orationis vniuerſæ filum retexui, atq; (vt breui rem complectar) & cutis & facies ipſa interpolata eſt. Vale decus noſtrum, & me Principi nobiliſſimo (cuius es inter eos, qui ſunt à ſecretis, merito ſupremus) commendatiſſimum rogo facias. Vtinam aliquando tanti ſim, vt res ab illo fortiter & magnifice geſtas poſteritati commendare poſſim. Tam facturus ſim id libenter, quam qui maxime deſideret. Ex Brugis. Pridie Nonas Auguſti, milleſimo quadringenteſimo, octogeſimo ſexto.*

HVIVS PANEGYRICI ITA MEMINIT Q. ÆMYLIAN. CIMBRIAcus, in Encomiaſtico I. ad Frideric, & Maximilian. Cæſs.

Te ferat in cœlum Veneta legatus ab vrbe
Laudibus Hermoleos: quo non iam plenius alter
Scrutatus cauſas, & lati ſemina mundi,
Haurit Dircæo vates è fonte liquores.

POSTQVAM literæ tuæ, Sacer Imperator, iocundiſſimum reipublicæ noſtræ nuncium attulere; Maximilianum celſitudinis tuæ filium, principem celeberrimum & fortiſſimum admirabili populorum & optimatum conſenſu lectum & ſalutatum eſſe regem Romanorum: Senatus & vniuerſa ciuitas noſtra non contenta id per epiſtolam feciſſe, congratulatum vtrique nos miſit & in mandatis adiecit, vt magnitudinem gaudii ſui, quod pro tanta re merito concepiſſet, non duobus modo vobis, Principes inuictiſſimi, ſed Galliæ & Germaniæ, ſed omnibus gentibus, omnibus nationibus teſtatiſſimam & conſpicuam faceremus. Quum quia nihil tam amplum, tam glorioſum ſacratiſſimæ Maieſtati veſtræ poteſt contingere, quod ſibi quoque pro ſua in vos obſeruantia, fide, beneuolentia commune non putet: Tum vero maxime quia quum Chriſtianum nomen, & Romanum imperium hoc altiſſimo prouidentiæ veſtræ conſilio diuinitus

amplificatum ſit; hoc tanto & tam communi bono ſic afficitur vniuerſa noſtra reſpublica, vt ſollicita ſit admodum, ne lætitiam incredibilem ſuam oratione conſequi valeamus. Quanquam enim Cæſar glorioſiſſime (vt à te primum incipiam) nihil eſt fere quod vel à natura vel à virtute, vel a fortuna ſit expectandum; quin cumulatiſſime conſecutus eſſe videaris: Et iam pridem eas res geſſeris artibus pacis & belli, quæ nomen tuum æternitati commendare poſſint: Hinc tamen opinione noſtra fructum omnis anteactæ vitæ tuæ maximum cœpiſti, quod filium generoſiſſimum, qui nobiliſſimas gentes, ferociſſimos populos, bellicoſiſſimas nationes non minus armis quam ſapientia viciſſet, Regem Romanorum te viuo renunciari permiſeris. Multa ſunt maiorum tuorum Cæſar egregia tum bello tum pace monumenta, quorum perſecutio neque loci neque temporis huius eſt: ſed omnia ea vt per ſe magna ſunt, & immortali memoria digna; ita cum hoc vno facto comparata, multo reperiuntur eſſe minora quam præ ſe ferunt. At geſſerunt quidem illi rem Romanam tam præclare, vt nihil addi potuerit. Sed quam diu vixerunt, & vtique ſibi. Tu autem filio tuo ad gubernacula tantarum rerum promoto, poſteritati quoque conſulis: & pluribus in futurum ſæculis prouides, ratione inuenta, quemadmodum curam publicæ ſalutis retinere videaris, etiam poſt mortem: ratus id quod eſt, Imperatoris eſſe boni proſpicere, ne poſſit eſſe malus Imperator: Principem eſſe malum, quem vitia ſucceſſoris commendent, & bonum videri faciant. Nam quotuſquiſque princeps non bonus ſit, ad alterum collatus. Congratulatur ergo tecum ſibi & ſecum tibi, princeps eminentiſſime, non Reſpublica modo noſtra, ſed Chriſtianus orbis vniuerſus; quod principem eum quem certatim omnes efflagitabant, & tibi facere, & ſibi habere contigerit. Rara & viſenda felicitas tua, Cæſar beatiſſime, filium genuiſſe, quem Galliæ, quem Germaniæ, quem Barbari, quem Romani, quem populus Chriſtianus Imperatorem optare te viuo, te reluctante non erubeſcunt. Dixi te reluctante. Nam hæc tua diue Federice propria laus eſt; non minus tibi quam cæteris moderari. Verebaris (audio) modeſtiſſimus & grauiſſimus Imperator, ne ſi precibus populorum & principum omnium protinus annuiſſes, aut charitati patris in filium, aut ambitioni datum eſſe iudicaretur. Parum tibi videbatur præſtare Cæſarem in alios, niſi aduerſus teipſum quoque præſtitiſſes: immo qui clementiſſimus, humaniſſimus, & faciliimus es in cæteros (id quod ego non famæ credo, ſed expertus loquor) in te parum æquus, & duriuſculus eſſe voluiſti. Nihil erat apud te fuga voluptatum, & continentia: quas virtutes vno te nullus an te magis commendauit; niſi & paternum affectum, quo nihil eſſe conſtat in homine potentius, nihil tam legitimum, caſtigaſſes & compreſſiſſes. Nec enim vitium erat in Cæſare, liberos ſuos (qui & ipſi ſunt Cæſares protinus, quam naſcuntur) Reges eſſe cupere: quandoquidem non magis honeſtum eſt Regem vocari, quam Cæſaris eſſe filium. Iam patris in filios indulgentia popularis, & plauſibilis quoque ſolet eſſe: nedum vt vel inuidioſa ſit, vel probroſa. Nam in Cæſare commendabilis ſemper fuit: in te vero etiam expetitur, quaſi debita. Nec iam indulgentiæ nomen habet: ſed iuris & æquitatis. Quis enim eſt filio tuo, vel bello, vel pace clarior? quem res aduerſæ magis exercuere? Quis proſperis & ſecundis minus intumuit? quis in vtraque fortuna conſtantior: in labore pertinax: in remiſſione diligens, ac præcinctus? Mitto bellicas virtutes: quæ vt in eo præſtabiles & eximiæ, ita nec temporum ſunt omnium, nec locorum. Attingantur pacis artes, quæ ſemper & vbique ſunt viui, ſapientia, temperantia, placabilitas, innocentia, religio, frugalitas. Hæ in iuuene viro tam præclaræ, tam eminentes eſſe perhibentur; vt ne in ſene quidem Imperatore maiora deſiderari poſſe videantur: futuræ prorſus incredibiles, niſi eum ex Auſtria gente celebratiſſima, & filium tuum eſſe meminiſſemus. Quæ quum ita ſint, immortales tibi gratiæ prouinciatim, oppidatimque habentur, & ſemper habebuntur, Imperator conſultiſſime: quod pro communi bono verecundiam & modeſtiam tuam expugnari paſſus es. Ergo bis teipſum viciſti, Cæſar inuictiſſime: Primo quum oblatum filio tuo regnum minime diſſimulanter auerſatus, & deprecatus es: naturalemque patris in filios pietatem virtute plus quam heroica, immo diuina quadam mentis & animi magnitudine ſuperaſti. Secundo quum hanc ipſam virtutem, qua modo te viciſſes, vtilitatis publicæ contemplatio peruicit, & impetrauit à Cæſare, quod impetrari non potuiſſet à patre.

Sed iamdudum mihi Cæſar innuit, Maximiliane Auguſte princeps generoſiſſime, vt à ſe digreſſus, orationem ad te conuertam. Obtemperabo lubens atque lętus: quum quia laudes tuas pater ęquiore animo, quam ſuas audit: tum quia per hunc modum impe-

imperio Senatus & deſiderio Reipublicæ melius & vberius ſatisfecero. Ergo Maieſtatis tuæ nomen apud nos tam celebre ſemper fuit, vt ad diligendum, amandumque te propenſos etiam colendum & obſeruandum impulerit. Eſt hic mos Reipublicæ noſtræ peruetus atq; ſanctus, pernitioſos & improbos Tyrannos exitialiter odiſſe: Principibus bonis & fortibus non ſolum fauere, ſed etiam obſequi: dignitatem eorum & amplitudinem omnibus modis iuuare, tueri, defendere. Ætate porro noſtra nemo de Regum & Principum numero fuerit, quem collidi tecum, & comparari poſſe iudicemus: omnino talis & tantus es apud nos: in quo vel plura, vel maiora quam præ te feras, optare, comminiſci, deſiderare pudor ſit: vt nemo mirari debeat, ſi lætitiam immortalem, gaudium incredibile, voluptatem incomparabilem, quam te Romano Rege declarato concepimus, dicendo repræſentare nullo modo poſſumus. Enitent ac prælucent in vno te, ſed iuuene (mirum dictu) virtutes omnes imperatoriæ, iuſtitia, liberalitas, animi magnitudo, clementia, placabilitas, abſtinentia voluptatum omnium, & (vt complectar vno verbo multa) quam immaturum æui te cernimus, tam maturum imperii te cognoſcimus. Peruidit hanc indolis altitudinem Carolus Rex Belgarum, experientiſſimus belli dux, & acerrimi vir ingenii: qua vſque adeo exarſit, vt nihil prius habere videretur, quam vt vnicam ſibi filiam virginem magnæ ſpei, fœminam lectiſſimam, hæredem multarum gentium nationumque futuram, & omnino quam multi Reges appeterent, obſeruarent, ambirent, tibi vnî fere puero, nec vxorio, nec quærenti deſponſare poſſet. Vndeuigeſimo autem ætatis anno, quum princeps ille cui mox aſciſcendus gener eras, ab Leucis & Heluetiis interceptus eſſet: ſoceri tui regnum à Gallis occupatum ingreſſus, parua manu fuſis & trucidatis ingentibus hoſtium copiis ſeruitute liberaſti: vxorem defuncti ducis & filiam, fortunatiſſimas modo fœminas, tum miſerrimas & exangues, nec plus mœrore quam metu confectas, omni diuina & humana ſpe deſtitutas erexiſti, ſubleuaſti, redemiſti: vitam earum & dignitatem & pudicitiam conſeruaſti. Hoc mater, hoc prouinciæ tanto & tam immortali beneficio deuinctæ, virginem ope tua recreatam, virtute tua defenſam tuis armis inimicorum ereptam iniuriæ, deſponſatam à patre prius animo, tunc certatim opere tibi collocant: videlicet vt eundem generum atque virum haberent, quem habebant & aſſertorem & vindicem. Hactenus rudimenta virtutis & fortitudinis tuæ diximus. Quid illa quæ mox egiſti quam famigerata? quam mira? quam viſenda? nato tibi filio ciuiles ortæ ſeditiones ſunt. Morini auctoribus: quorum opera factum eſt, vt chariſſimum tibi pignus, neſcio quo prætextu, cuſtodiendum & aſſeruandum eriperetur. Fuit hoc eorum non perfidia, non defectio, princeps glorioſiſſime: ſed fati vis hoc agentis, vt per inteſtina quoque bella clarior & celebrior fieres. Nec enim plus eos amat fortuna, quos indulgenter habet, & quibus parcit: ſed quos iactat, quos exercet: alioquin clari nec bello nec pace duces intelliguntur, quibus omnia proſpere cedunt: ſed quibus contingit per labores, per ærumnas, per incommoda ſplendeſcere. Nam vt ſecundæ res fœlicem, magnum certe faciunt aduerſæ. Alexandrum illum Macedonem, ſunt qui minus egregium bello ducem fuiſſe prædicent, quod ei nullius pugnæ non ſecunda fortuna fuerit: quodque in ipſo rerum incremento nondum verrentem fortunam expertus, vita deceſſerit. In te vero, quem certa ſyderum decreta ſceptro patris & ſolio deſtinauerant, quid mirum: ſi aliqui operam dederunt, vt triſtiora tibi tempora inciderent: ne aut virtus quiete langueſceret, aut parum dignus imperio fuiſſe videreris: qui omnino futurus eſſes imperator.

Itaque continuos nouem annos in caſtris agens difficillima quinque bella profligaſti, Gallicum ſiue Francicum, Eburonicum, Sicambricum, Batauicum, Morinicum: quod quidem poſtremum haud facile iudicari poteſt, vltra tibi re glorioſius fuerit, eo ne, quod filium tam diu tibi ademptum auulſumque recepiſti: an eo, quod nobiliſſimas gentes, ſcientiſſimos bellicæ rei populos, vrbes opulentiſſimas ad deditionem & pœnitentiam compuliſti: id quod nec Carolus ſocer, nec proſocer Philippus, excellentiſſimi duces, hic bello, ille ſapientia conſequi potuiſſe memorantur. Non cogito Panegyricum, Rex clariſſime: non laboro verborum ambitu, nihil amplifico, nihil alleuo: ſed decurro per capita, & nudas rerum à te geſtarum ſummas attingo. Mirantur tamen hæc omnes, mirantur etiam citra fucum & negligenter effuſa: plus mirentur ſi qui te propius introſpicerent, & virtutes eas intuerentur, quarum præſidiis munitus tot inſignes victorias, tam multa belli decora conſecutus eſſes. Videretur iſtud os tam probum, tam facundum, hæc tracta de cœlo ſpecies, iſta lacertorum & pectoris firmitas, hic totius corporis

vigor, hæc animi tempeſtiuitas & volucritas, hic imperatorius ardor oculorum: præterea quam ferox in prælio, mitis in contubernio, effuſus aliis: tibi parcus. In caſtris non veſte, non menſa præcipuus: aguntur hyemes cum cætero milite ſub pellibus, ſudantur æſtates æqualiter. Epulæ modico & caſtrenſi cibo contentę. Iam quis te ſolertius, caſtris locum capiat? commeatus expediat? Hoſtem ludificetur? pugnæ tempus eligat? aciem inſtruat? vrbes obſidione cingat? Neque vero partes imperatoris, & optimi ducis imples: militi non imples. Nullum tibi caſtrenſe munus ſordet: non ſtare pro ſignis, non excubias ſorte agere, non vallum ferre, non ſpeculatum egredi: primus inire prælium: poſtremus excedere: Vtrumque iuxta doctus: opere militem & conſilio ducem agere: nullam tibi vel principalis fortuna, vel maieſtas imperii functionem remittit: nihil tibi parcis, nihil blanditis: indulgentiſſimus cæteris, tibi parum lætus: & omnino nihil gregario plus habes, niſi quod plus laboras: rarus id quod eſt, non tam honorem quam onus eſſe, quod regnas. Imperatoris hoc eſſe munus, vt opes & magnitudinem ſuam non ad ambitum quem priuatum, ſed ad ſalutem & commoda reipublicæ conuertat: vtique non imperium ſibi, ſed ſeipſum imperio dedititium faciat. Sed & illa tibi peculiaria feruntur: diligere quidem omnes, ſed amicos etiam diligere: non oblatos iſtos & paſſim obuios, de paleſtra, de ſphæriſterio, de fritillo. Sed quos ad innocentiam, patientiam, continentiam: ad algores, ad æſtus, ad opera militaria ſæpius exploraueris. Nec enim amici ſunt quicunque vos ſequuntur: alioquin tam multi, quam ſunt (vt Plutarchus inquit) in culina muſcæ, quæ cum ipſo nidore confluūt & recedunt. Sed quos amicitia dignos eſſe iudicaueritis, eos debetis vos vltro ſequi. Itaq; cum iis qui ſe tibi aliquādo virtute commēdauiſſent, conſuetudine delectaſſent, vtilitate demeruiſſent in omnia familiaritatis officia deſcendis: & Cæſarem obliuiſceris, vt amicum præſtare poſſis. Neq; vero poſtremū inter laudes tuas poſuerim, ꝙ literas & ingenia (ſicut audio) tam impenſe diligis: quodque bonas artes non foues modo, ſed alis atq; pro m ues. Imperatorium & hoc decus: quum quod in nullo plus emicat hic nitor, & hoc lumen doctrinæ quam in regibus, vnde natum ſit illud ex Homero Platonis interpretatione: *diſcipulos Deorum non alios eſſe quam Reges.* Tum vero maxime quod præcepta ſapientiæ non habentibus modo proſunt, ſed in alios (etiam vere dixerim plus) redundat. Quis ignorat Anaxagoram in Pericle? Platonem in Dione multos inſtruiſſe? Non nauigaſſet ab exercitu Cato Rhodon, vt Athenodorum audiret: nec Panætium Scipio videre concupiſſet, niſi tantum in ea te vel ornamenti, vel fructus ineſſe iudicauiſſent. Prætereo multa prudens atque conſcius: nihil me fugit quam religioſe, quam innocenter, quam ſancte iuuentutem tuam exigas. Patet omnibus obſequentiorem te patri filium, nec eſſe nec fuiſſe quenquam. Scio quam præclaræ, quam magnificæ cogitationes tuæ ſunt omnes. Non ignoro, quæ pridem vota concepetis, nuncupaueriſque digna principe Chriſtiano, digna maioribus tuis, digna Cæſare, digna teipſo. Hæ virtutes illæ tuæ ſunt, Imperator vnice, propter quas ducem ſnum te bellicoſiſſima terræ Galliæ pars, Belgæ non modo non dedignantur aduenam & Germanum (quibus alioquin tam ſunt infenſi, quam proximi lingua, cœlo moribuſq; diſiuncti) ſed appetunt vt indigenam, venerantur vt principem, diligunt vt parentem. Hæc ingentia tua merita, propter quæ Federicus pater, innocentiſſimus & grauiſſimus Imperator adduci perſuaderiq; potuit vt te Regem Romanum ſe viuo renunciari pateretur. Ac differebat quidem ille primum, & cunctabatur: ſimul vt verecundiam, & modeſtiam ſuam (quemadmodum prædiximus) ab omni labe ſuſpicionis aſſereret, ſimul vt exploraret, aſſentarentur ne patri, qui pro filio tam enixe laborarent: an conſultum ſaluti ſuæ vellent. Sed extemplo paruit, acclamationes illas atque preces, non adulantium voces fuiſſe, ſed ſtudentium. Nam adulatio ſemel eliſa protinus frangitur atque langueſcit: Studia quo plus atcentur, eo magis gliſcunt & exardeſcunt. Quanto nunc diue Federice gaudio perfunderis: quod filius tuus te incolumi placere poteſt Imperator? quam iucundum tibi, quod te compatari filio tuo ſentis? Et quoniam controuerſa res videtur, modo vincis, modo vinceris: Cæterum quid prouidentia tua dignius: amplitudini glorioſius, clementiæ, pietati, felicitati conuenientius facere potuiſſes, quam vti quem ex vtilitate publica fuit, vt genuiſſes: eidem quoque per patrem & decus & nomen imperatoris accreſceret? Macte ingenti vtroque in rempublicam merito: etiam ſi difficile percipitur (vt inquit * ille) pulchrius & honeſtius fuerit genuiſſe talem, an cooptaſſe. Non multo minor tamen veſtra laus, Germani principes integerrimi, quorum ius id eſt, Regem Romanum mox futurum Imperatorem eligere. Nec enim poſſunt non optimi cenſeri, qui principes ſibi optimos proſpiciunt. Proinde quum talis & tantus eſſet is, quem legiſtis, vt & omnibus antepoui meruc-

* Plin. Panegyr.

meruerit, & ab omnibus : ſcitote vos vtrumque cumulatiſſime conſecutos fuiſſe. Et vt gratiæ vobis ab omnibus immortales & incredibiles haberentur, & vt nomen veſtium æternitati commendatum & conſecratum eſſet. Etenim vt nomine Vitellii, vel Othonis ſubinde admoneremur eorum, qui facies illas, atq; peſtes ad diſſipandum & incend. ndum orbem intuliſſent : ita hæc optimi principis electio nunquam memoriæ hominum ſine vobis recurret : quotienſq; poſteri veſtri res ab illo fortiter geſtas incognoſcent, totiens laudabunt, qui talem Imperio præfecerint. Sed redeamus vnde nos contemplatio patris, & eorum qui te legerunt abduxit. Magna per ſe res erat omnibus punctis, omnibus ſuffragiis, & (vt ita dicam) tributim centuriatimq; declaratum eſſe Regem Romanorum. Sed fecit occaſio maiorem. Ea ſunt enim reipubl. Chriſtianæ tempora, is habitus Imperij, vt non tam ſpecioſum fuerit te Regem creari, quam neceſſarium: nec ad futura modo, ſed ad præſentia rerum momēta ſalutare. Omitto ſingillatim enumerare publicas clades, omitto percenſere quam luxata, quam conuulſa ſint omnia religionis Chriſtianæ membra : omitto bella, quibus imperium hoc diſtinguitur : ſit ênim piaculum in tam feſta præſentium gaudiorum luce miſceri triſtia. Illud ſine periculo violatæ publicæ lætitia dicetur : hoc quod principes Germani de creando te ſibi Rege cogitauerunt, non tam conſilium fuiſſe, quam remedium. Ergo non ad ocium, non ad remiſſionem, non ad quietem (alioquin tibi debitam poſt tā multos labores) ſed ad nouas expeditiones, noua bella, nouas difficultates, imperiū tibi traditur: omninoq; per hoc non ſolatium tibi, ſed aliis quæritur. Nihil enim aliud cogitaſſe video ſummos viros qui te patri tuo principi nobiliſſimo, ſed annorum pleno ſocium addidere; q̃ vt ille cōſilio rempub. tu laborib. & operib. adiuuare poſſes. Quid illud q̃ glorioſum tibi, q̃ lætum patri, q̃ omnibus in tempore? vt Regem decerni tunc demum te cōtingeret, quū opem tuā nō imperium, ſed imperator; nec imperator, ſed pater expectaturus eſſe videretur. Acceſſit hoc ad cumulum amplitudinis & fortunæ tuæ, Rex præſtantiſſime, vt qui filium infantē è penitiſſimis hoſtiū munimentis eripuiſſes, apud eundē patris quoq; recreati gloria ſtaret. Duos omnino legimus cognomento Pios fuiſſe : nec argumentum ignoratur vnde ſic appellati meruerint. In te poſteritas ambiget, vter euentus hoc nomen tibi conciliauerit: quod pius in parentem, an quod pius in filium apparueris.

Sed iam tempus eſt, vt vela contrahā; neu longius me quā volo, aut q̃ partes legati ſunt, laudum veſtrarum ſplēdore, numero, magnitudine detineri patiar. Quamobrem ſi nihil eſt in rebus humanis principe Romano maius & auguſtius, ſi talis & tantus eſt filius tuus Cæſar, vt ab omnibus legi debuerit; & ex omnibus deniq; ſi nihil vel nobilius ad gloriam, vel certius ad ſalutem excogitari poterat, quam vt ille rempub. difficillimo tempore capeſſeret: nemini mirum videri debet: ſi (q; per initia teſtatus ſum) ad huius magnitudinem lætitiæ nullius hominis facundia, nullius vis ingenii peruenire poteſt. Sed hæc tranſlatitia ſunt, communia ſunt omnibus. Illæ peculiares Veneto cauſæ, quod neque gens eſt vlla, neq; natio (abſit verbo inuidia) cuius vel plura vel maiora, & in Chriſtianam rempub. cuius vos caput eſtis, & in Rom. imperium argumenta beneuolentiæ, fidei, pietatis appareant. Non auderem iſta profiteri, Cæſar optime, niſi & vera eſſe conſtaret; & tu vera libenter audires: alioquin ſciebam ſcelus eſſe coram te parum certa dicere, nedum falſa. Sunt & illa nobis propria, Maximiliane rex fortiſſime, quod clariſſimum nomen Auſtriæ familiæ, qua nulla fuit vnquam Regum imperatorumque fœcundior, religioſum & venerabile ſemper habuimus, quod Federico patri tuo principi ſalubertimo, quæcunque ſe res tulerunt, enixe ſtuduimus, quibuſcunque eum locis & temporibus ſingulari ſignificatione voluntatis & obſeruantiæ proſecuti ſumus, quod ipſum & te ſemper à teneris vnguiculis inductione quadam animi non occulta impenſiſſime coluimus, auctoritati tuæ fauimus, amplitudinem quantum vires fuere defendimus. Iam qui principibus Luſitaniæ nobiliſſimis & fortiſſimis, vnde maternum tibi genus eſt, qui ſocero tuo, Carolo duci generoſiſſimo, qui Philippo eius patri ſapientiſſimo principi chariores vnquam fuere quam Veneti? Tot modis copulati cum ſublimitate veſtra ſumus : tam multiplici nexu vincti, vt qui hæc non videt, nihil omnino videat, qui plus deſiderat, nihil omnino deſiderat. Gratulatur ergo prorſus in vobis ſibi, & in ſe vobis Senatus & vniuerſa ciuitas noſtra, non quantum cæteri fecere, ſed quantum nulli : nec quantum dici vel cogitari poteſt, ſed quantum nec dici nec cogitari fas eſt. Et quoniam ambo vos celeberrimi principes, hinc pater inde filius ita mutuo creuiſtis, vt neque tu maior, neque tu felicior eſſe poſſis : reliquum eſt, vt Deum optimum maximum conditorem huius & ſeruatorem imperii, publica voce comprecer & obteſter, vt quando rem Romanam principum duorum patris & filij, huius maturitate ſenioris, illius virtute iuuenis florentiſſi-

mam

mam eſſe voluit: beneficio ſuo faueat, pietatemq; ſuam & voluptatem conſectuandi per optimos Principes generis humani ſanciat, & perpetuam eſſe iubeat. Poſtremo vt illuſtriſſimum Ducem noſtrum, & inclytam Rempublic. incolumitatis & gloriæ veſtræ cupidiſſimam, quæ te Cæſar ſemper & patrem & principem Chriſtianæ religionis agnouit, coluit & ſuſpexit, ſacroſanctæ Maieſtati tuæ quanta maxima poſſimus veneratione, religione, deuotione commendemus: opes noſtras omnes atq; vires ad ornamentum & incrementum Imperij, dignitatem & amplitudinem ſacratiſſimi nominis veſtri promptas, expoſitas & dicatas eſſe doceamus.

QVINCTI ÆMYLIANI CIMBRIACI POETÆ ET COMITIS PALATINI, ENCOMIASTICA AD DIVOS CÆS. FEDERICVM IMPERATOREM ET MAXIMILIANVM REGEM Roman.

PALIVRVS.

Fortia geſta volens cognoſcere Maxmiliani,
Nec non Federici Cæſaris acta ſacri.
Fulgida Cimbriaci pelluſtret carmina Vatis,
Cui fudit diuam flauus Apollo chelim.

IOANNES CAMERS ORDINIS MINORVM, IN VRBE VIENNA PVBLICE THEOlogiæ profeſſor, diuo Cæſari MAXIMILIANO. S. P. D.

QVarebam cupide ab literarum bonarum profeſſoribus, inuictiſſime Cæſar, an quiſpiam ex iis, qui Heroum geſta memoriæ tradunt, acta vel tua, vel genitoris tui, memoratu digna, hac noſtra tempeſtate conſcripſerit, ſic nempe fortium virorum fama viget in poſteris. Reperi diuina (vt reor) diſpoſitione Encomiaſtica hæc quinque quibus complurimas tam tuas, quam diui parentis tui, ſapientiſſimi ſenis laudes, Æmilianus Cimbriacus Vincentinus, vates eximius, qui iudicio peritorum cum antiquitate merito certat, heroico carmine non minus docte, quam eleganter complexus eſt. Quod me quanto affeceris gaudio, non facile dixerim. Quare iis, qui res tam à te, quam à patre tuo vel armis fortiter, vel pace ſapienter geſtis, ſtudioſe legunt, facturus copiam, me in Aldi Romani Academiam contuli, vt accurate inibi, atque emendatiſſime imprimerentur, id quod eſt ex ſententia factum, nam nihil gratius, nihil accidere iucundius Aldo ipſi potuit, quam vt diui Cæſaris acta, ſua cura excuſa ob ipſius incredibilem in tuam maieſtatem obſeruantiam emitteret in manus hominum. Dabitur deinceps opera ad ſtudioſorum vtilitatem Leonardi Turrenſis ſtudioſi iuuenis, ac Æmiliani pergrati diſcipuli cura, apud quem Encomiaſtica ipſa reperimus, vt cætera ab eodem vate edita carmina, quæ plurima extant, in lucem veniant. Legant interea docti omnes in his Encomiaſticis virtutes tuas, teque parentem bonorum omnium diligant, venerentur, colant. Vale.

ARGV-

ARGVMENTVM.

EX IOAN. TRITHEMII CHRONICORVM HIRSAVGIENSIVM volum. II. ſub anno 1488.

ANNO Blaſii abbatis quarto, indictione Romanorum ſexta, cum rex Germaniæ Maximilianus paucis comitatus familiaribus deſcendiſſet in Flandriam, Philippi filij ſui rebus conſulturus qui annum ætatis tunc agebat ſub tutoribus decimum, à Brugenſibus conſilio Gandauenſium cum ſuis omnibus capitur, & diutius in cuſtodia cuiuſdam habitationis honeſta detinetur, cunctis ab eo ſecluſis familiaribus, præter coquum (vt ferebatur) vnicum. Enim vero cum Philippus Archidux, quem ſecum habebant in Flandria, puer adhuc non eſſet ad regimen principatuum terræ idoneus, & patris ordinatione, non per incolas prouinciæ, ſed extraneos omnia diſponerentur & fierent, indignabantur Flandrenſes quaſi viderentur deſpecti: & ſeditione facta manus miſerunt in Regem violentas. Inferebant etiam, quod regentes & præfecti, quos Rex terræ propoſuerat annis iam pluribus retroactis incredibilem pecuniarum leuaſſent ſummam, quam, vbi, quomodo vel in quem vſum expoſuiſſent, nulli fecerint rationem. Hic ergo nimia importunitate Regem vrgebant, volentes inprimis quod omnes deponeret præfectos terræ atque regentes, ſe quoque penitus abdicaret renuntiaretque omni iure comitatus Flandriæ: & iam deinceps omnem adminiſtrationem principatus filio permitteret liberam & abſolutam, quem ipſi pro ſuo recognoſcerent domino, & alium neminem, ne patrem. Renitentem poſtulatis Regem diutius furioſi detinuere captiuum, venenato conſilio Venetorum prope in eius necem parati, ſic more ſuo ſcribentium: *Homo mortuus non facit Guerram*, quorum conſilium qui non intelligit, nihil intelligit. Sed armis pugnant Germani, non inuiſibili magiſterio. Nihilominus ex familia eius atque nobilibus aliqui væſania Burgenſium fuerant occiſi, nonnulli ſimiliter capti, cæteri fuga labentes vix euaſerunt. Interea Fridericus Imperator pater Maximiliani Regis audiens filium à Brugenſibus captum, inprimis auiſat Romanum Pontificem Innocentium octauum de facto, qui Maieſtatis læſæ reos ſtatim excommunicat.

Deinde Principum & ciuium regni auxilio congregauit exercitum, & deſcēdit cum multis principibus, atque nobilibus in Flandriam, vt liberaret filium. Habuit autem in ſuo exercitu equitum tria millia, quadringentos & viginti duos: Peditum vero duxit quinque millia, nongentos & viginti quinque: Currus autem habuit ducentos & viginti duos. Cum his veniens in Flandriā, quicquid erat in villis & agris, extra munitiones irato deuaſtare animo cœpit. Brugenſes autem cum audiſſent Cæſaris aduentum, non confidentes oppidi ſui muris atque forſatis, captiuum Regem tradidere Gandauis. Quod vbi Cæſar intellexiſſet, Gandauum obſedit & fortiter impugnauit. Triceſima nona cernentes Gandaui, quod Cæſaris viribus diutius non poſſent reſiſtere, humiliati pacem ab eo petunt, & ſub certis conditionibus impetrant: qui plurimorum iudicio venia indigni videbantur, & ſic pater filium potenter liberauit.

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI PRIMI.

Dum Cæſar reputat ſuam ſenectam,
Ac bellinarios videt tumultus,
Et noſtræ fidei timet, Repente
Ad ſe concilium vocat, Subinde
Lectores ſubeunt ſacrum Senatum,
Mox aulea ſuis decent figuris:

CIM-

CIMBRIAC. POE. PROTREPTICON
ad libell.

Si non vis calamos ſeueriores,
Si non vis Domini pati Aſteriſcos,
Et tantum properas foras abire:
Non vis eſſe diutius libelle.
Et cum grammaticis ſtatim cathedris
Exploſus miſer in graues coquinas,
Ad ſcombros venies ſalariorum,
Ridebunt ſcioli mihi papyros,
Et fruſtra nimium perire noctes,
Patronum niſi habebis Hermolaon,
Scitum, (Iupiter) & bonum Poetam,
Et quem Sauromatæ audiunt canentem
Curuæ Callimachum lyræ magiſtrum,
Aut grande Aonidum decus ſororum
Lætum, qui Illiadæ docet nepotes.
Hos ſi nactus eris tibi patronos,
Tum ridere Ciconias licebit,
Et nugas & ineptias Suillæ.

QVINCTI ÆMILIANI CIMBRIACI POE. ET COM. PAL. ENCOMIASTICON PRIMVM AD DI. CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM REGEM Roman.

ASteridos carmen tenui prælusimus orſu,
Quo Turcarum acies, inimicaque bella canebam,
Pulſatamq; Rhodon, partumque ex hoſte trophæum.
Nunc mihi fert animus laudes vulgare per orbem
Cæſaris, ac geſtis ſic addere rebus honorem,
Ordiar, vt regem diuino Cæſare natum
Legere Auſonia, quibus eſt optare poteſtas
Rectorem imperii, vel tradere ſigna Quiritum,
Victrices aquilas, regni diadema ſecundi.
Qua re ſtelligero ſeſe iam gloria cælo
Tollit, & immenſum ſperat per ſecula nomen
Auſtriacæ gentis, tam longo ſtemmate auorum
Nobilis, ac magno præſentis numine Regis.
Sed nec fortunæ inuidiam, nec facta ſilebo
Brugarum, pluſquam crudeli morte luenda:
Quæ ieiuna fames, quæ peſtis adegerit ipſos
Et reſerare, fores, & dicere verba precantum
Suppliciter triſtes, quamuis in carmine vires
Sint mihi prætenues, tantarum ad pondera rerum.
Ergo Caſtalides præſentia numina Vatum
Ferte pedem mecum, facileſq; in vota venite:
Si veſtro quondam ſolum pellectus amore
Sacra fero, citharamque mouens plectrumque ſonorum,
Sedulus ingredior Muſarum templa ſacerdos.
Et tu Cirrhæi Cæſar mihi numinis inſtar.
Quæſo faue cœptis: mea ſi tibi plectra mouentur,
Si tua Daphnæis præcinxit tempora ramis,
Et me palladia quondam manus induit auro,
Annorum luſtris nondum mihi quatuor actis,
Sponte tua ſacras dignatus tradere lauros:
Qua torquet Nancellus aquas, ac gurgite flexo

Raptus in Adriacos currit ſine nomine fluctus.
Tu quoq; Sigæi cuſtos, vel nominis autor,
Maximiliane, mihi decus admirabile & orbi,
Summaque Strimonij vel debita gloria Martis
Cui nunc diuinos reſonant mea carmina honores,
Ingredere ad citharam, votiſq; aſſueſce vocari.
Aſpice Cimbriacum jam nunc tua facta canentem,
Non quo terribilem proſternis Teutona vultu,
Gallorumque acies, aut duros cæde Sycambros,
Aut Morinos, Celtaſq; truces, Batauoſq; furentes,
Sed quo pacatum moderaris Apolline Martem,
Cum tibi Cecropias reſonat facundia voces.
Et loquitur tecum poſitis Tritonia monſtris.
Cæſar vbi proprias ſenſit torpeſcere vires,
Ingentes quondam (tantum inſperata ſenectus
Secum auſert ſenſim) ne jam ſufferre labores
Bellorum poſſit, cælum ſpeculatus & aſtra,
In longum cæpit grandes extendere curas,
Quis quondam imperij currum moderetur habenis
Plus ætate vigens, maiorq; ad munia Martis
Surgat, & ad pacem. Qualis confectus ob æuum
Getulus quondam paſtor, cui regna relinquat,
Extremis alium quærit fugientibus annis,
Cui proprias committat oues, doceatque repertos
Fontes, & raris habitata mapalia tectis:
Haud aliter Cæſar, numen venerabile terris,
Atque decus fidei, Chriſtique vicarius alter,
Siue ſecundus apex, cui regna tradat habenas,
Quærebat, terris vbi cedet debitus aſtris:
Ne ſacrum imperium rapiat dum perfidus hoſtis,
Seruitioq; premat gentis vexilla fidelis,
Et iam belligeri feruebant Pannonis arma
Auſtriacas preſſura vrbes, dum Cæſar ad oras
Filius Oceani, iuſtas vlciſcitur iras.
Ac ſi ſtelligeri Martem regnator Olympi
Captiuum videat, non curet regna minora,
Sed totis natum redimat cæleſtibus armis.
Præterea crebris etiam tum cædibus ipſam
Auſoniam late vaſtabant agmina Regis
Sæua Dicarchei, propiuſque incendia belli
Horrebat tellus quondam regnata Quirino.
At contra diuis ibat Maleteſta ſecundis
Ille triumphator Veneto ſub Marte Rubertus,
Cuius ob auſpicium Calabri cecidere ſub armis.
Ergo magna nouos ſpectauit Roma triumphos.
Hunc iuxta haud aliter ductorem flamma ſubibat,
Ac ſi Peliden quondam ſequeretur Achillem
Ipſe Menœtiades, quos & genuere ſorores.
Tum quoq; Boiorum gentes ab origine priſca;
Inſubrumq; duces, Mantuſq; Bianoris vrbes,
Atq; Fluentini communi ſorte ferebant
Hercula & Alcidæ cognomina, & arma ſecuto
Ductore & Calabro Getici Mauortis alumno,
In Venetos bellum Phrygia de ſtirpe creatos,
Qua ferit extremas violentior Adria terras:
Seu furor inuidiæ, ſeu regnorum æmula virtus,
Seu fatale odium, tantos mouere tumultus.
Et miſeram Scodram Turcarum ſæua premebant,

Frederici Caſ. cura de ſucceſſore.

Quę modo Hydronteos populárant agmina campos
Iam capta & ſæuo direpta Chalcide bello.
Hac iter eſt, quoties triſtes Nabatæa furores
In nos caſtra mouent, iurataq; ſigna ſequuntur.
Tunc & Carnorum variis incurſibus oram
Vaſtabant Turcæ curris qua fonte Timauus
Septeno, & rapidas voluit qua Soncius vndas,
Ingreſſi cædes & triſtia damna tulere.
Vidi ego Noricia qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, noſtros crudeli cæde peremptos.
Sæpius hæc rabies Carnorum terruit vrbes:
Donec gens Venetum ſtatuit munire Grauiſcas,
Hoſtis ob incurſum, & fido cuſtode tueri.
Sed nec Gallorum gentes non Marte furebant:
Ac noſtro penitus ſemoti ex orbe Britanni,
Sæpius Oceani miſſa trans æquora claſſe.
Raptabant furtim vicino ab littore prædas.
Nec minus horridulo ſubiectus Sarmata cælo
Arma ſequebatur, nec victus prælia Dacus,
Sic quos terrificis propriis premit imbribus Vrſa,
Non pacem Heſperiæ gentes, non ocia habebant.
Triſtia præcipue ſæuus Rex arma mouebat,
Qua ſol Herculeas prono petit æquore metas,
Et lauit excurſo fumantes æthere currus.
Certabant fidei cauſa, pendebat in armis
Mars dubius, longo currit qua flumine Batis.
At nunc hoſtiles toto premit agmine turmas
Hiſpanus fidei cultor, gentiſq; nefandæ
Ingens vaſtator, rituſq; oppreſſor iniqui.
Sic eat, o decus & ſtellantis gloria cæli
Chriſte precor, pereant gentes & ſacra nefanda,
Mahumetiq; fides, ſæuiq; potentia regni.
Sic vexari orbis, ſic omnia feruere bellis,
Non ſecta populis noſtra, non gentibus vllis
Iam non eſſe odium, toto diſcordia mundo
Bacchari. ſeu ſponte homines in bella ruebant,
Ac ſi cæleſtes non hæc mortalia curent,
Auertantque oculos, nec triſtia facta luantur:
Seu tales motus ingens poſcebat & ordo
Fatorum, & cæli ſeries arcana mouentis:
Non vitium rectoris erit. ſic æquora venti
AEolii quondam refracto carceris antro
Hippotadæ inuito miſcent. ſæuaſque procellas
Quiſq; ſua regione mouent, freta concita feruent,
Horrendumque tonant. Eſto mihi credere, magnum
Sic ſtatuiſſe Deum, cui ſunt hæc omnia curæ,
Vt regnaturus diſcas ſperare triumphos,
Expertus toties prorumpere victor in hoſtes.
Sydereum quondam regem ſic bella Gigantum
Tentauere Iouem, poſſet quo dignus haberi
Cælorum imperio partis ex hoſte trophæis,
Victorique ſuo ſeruiret regia mundi,
Hinc metuens (quidem longe non prouidet illud
Diuinum pectus, vel mens bene conſcia recti?)
Imperio exitium, ſacras grandæuus ad aras
Cæſar in æternos conuertit lumina ſenſus,
Suppliciterque manus tendens in vota popoſcit
Ire Deum, ne ſe vel debita fata relinquas

Ingreſſum, reliquos liceat ſecurius annus
Exigere, & curuam melius finire ſenectam,
Quando onus imperii iam tot portauerit annis,
Nunc humeris tandem feſſis optare quietem.
Ipſe parct terris, nutu ſi regna reguntur
Ac ſuperum imperiis, alium qui frena ſubire
Poſſit, & in populis æternam ferre quietem.
Sic fatus ſupplex oculos tendebat in aſtra.
Audiuit pia verba Deus, iuſtasque precantis
Expendit voces, ſtatuitq; in vota venire.
Et iam tempus erat, terris cum bruma rigentes
Cogit, & Arctoum conſtringit frigore pontum,
Et mœſta quærunt ſyluis ſua tecta volucres,
Inſonat & Boreas, ſpoliataque frondibus arbos,
Phillyrideſque ſenex inflectit ſemifer arcum,
Et Mars deſertis vacuus terit ocia caſtris
Inculti ad gelidas ſpaciatus Strymonis vndas,
Aut qua ſublimem Rhodope ſe flectit in Arcton,
Armorumque redit poſito Bellona furore
Ad ſuperos, narratque graues ex ordine pugnas,
Quas animoſus Atax, quas Maurus fecit, & Indus,
Sauromataque truces: patris ſtupet aula tonantis.
Maximus hic Cæſar ſolito de more vocauit
Concilium, magnis quoties de rebus habetur,
Qua gens turritam Francfordia poſſidet vrbem.
Haud mora, Cæſareo iuſſu venere vocati: **Comitia Francfordia 1486.**
In primis ſacro quibus eſt optare poteſtas
Imperio regem, quorum Beretholdus ab oris
It Maguntinis, cui circum tempora vitta **Bertholdus Moguntinus.**
Albebant gemini tenues inſignia honoris.
Hunc portabat equus maculis variatus, & auro
Inſignis, cui ſella nitens, phaleriſque decorum
Inſtratum, grandi comitum ſubeunte caterua.
Qualis vbi Lyciam Delphis commutat Apollo,
Aut ſacrum Ortygiæ gaudens Phithona reuiſit,
Hunc iuxta Hermannus ſubiit regnator ad vndas **Herman. Coloniens.**
Rheni, qua quondam gens Agrippina reſedit,
Nobilitate nitens, numeroſoque agmine ſeptus,
Poſt & Ioannes veſtis prædiues & auri,
Plus centum comitatus equis, quem belliger omnis
Excolit, ac Treuir ſacro veneratur honore.
Hinc magnum ingreditur præclara ſtirpe Philippus **Philippus Palatinus.**
Concilium illuſtris, cui ſeruit corniger Iſter,
Et quem mirantur generoſa Palatia Rheni,
Noricique truces, Rhetiniſque aſperrimus armis,
Ac nemus Hercinium, ſub quo Germana triumphos
Pubes æquauit veteres, & facta Quiritum.
Venit & Herneſtus Saxonia miſſus ab oris **Erneſtus Saxon.**
Vſque tuis, quo non præſtantior alter in armis
Bella mouere manu, ſæuos concurrere in hoſtes,
Pallentes reuocare globos, aut ponere caſtra,
Aut dubiam Martis cauſam decernere ferro.
Hunc portabat equus longe velocior Auſtris,
Candidior niuibus, quas nondum contigit vllus
Pes hominiſque feræque. Hinc priſco ſanguine auorum
Inſequitur terræ Brandeburgenſis alumnus,
Ac princeps magno cunctis dilectus amore: **Albertus Brandeburgenſis.**
Tam miti imperio populos moderatur & vrbes,

R 4 *Nullus*

bellas
tomi-
s.

alaorū
ſtura.

Nullus inferior bello frenare furentes
Hoſtiles acies, cum martia ſumpſerit arma.
Mille alis ſubire Duces, Comiteſque potentes,
Atque oratores, quorum ſi nomina fabor
Secretim, offendam diuinas Cæſaris aures:
Tam longum carmen, tam longa exorſa ſecutus.
Non tamen antiquas intexta aulæa figuras
Præteream, quamuis ſpacioſi iugera campi
Currimus, atque datas metas optamus obire.
Hic erat Auſtriacum genus vſque ab origine ductum,
Et repetita mihi veterum modo facta parentum,
Hic ſolis lunæque vices, hic quatuor anni
Tempora, & inſtabilis labentia ſydera motu,
Et quæ perpetua raptat vertigine mundus,
Cernere erat, & geminos ſinuoſis orbibus angues,
Sublimemque Arcton, condit Styx atra minorem,
Illic & pigri vidiſſes plauſtra Boota,
Andromeden Perſei, Bacchi Minoida amores:
Altera victa manus, paſſis per colla capillis,
Atque Deos atque aſtra vocat, vocat altera amantē
Ingeminans, Theſeu redeas mihi perfide Theſeu,
Quo fugis? his ſurdas implebat quæſtibus auras.
Vela dabat Theſeus dulces oblitus amores.
Illic cæruleas Tritones nare per vndas.
Ac leuiter flantes ſpectaſſes æquora ventos,
Et qua ſtelligerum ſecat orbita lactea cælum.
Inferius nubes, & tela triſulca tonantis,
Terrificaſque trabes nulla ratione negantes,
Tum cadere ex alto compreſſis nubibus imbres.
Et patrem Oceanum totam circundare terram,
Perpetuoque inter ſeſe concurrere fluctus,
Quare nunc creſcunt, nunc æquora noſtra reſidunt,
Alternantque vices, ſol qua deſcendit in vndas,
Et qua mane recens optato lumine terras
Spargit, & humecta fugat aſtra cadentia noctis.
Hinc Eurus perflat Tithonia regna relinquens.
Illinc occidui genitalibus aura Fauoni,
Quos inter ſtridet Boreas ab vertice mundi,
Et contra ſurgens Boream depreſſior Auſter.
Stat tellus immota, rigent ſub frigore vtrinque
Perpetuo geminæ. non eſt habitabilis æſtu
Inter vtraſque, ſuo diuiſæ ex ordine partes:
Frigore ſol medias iunctim moderatur & æſtu,
Illic Antipodes, nos hic habitamus. & ipſam
In ternas limes partitus diſparat oras.
Ad Noton eſt diues Getuli terra leonis:
Aphrica ab imperiis Atlantis ad hoſtia Nili,
Contra Aſia ad Boream longe procurrit vtroque;
Has inter Scythicis Europa potentior armis.
Tum poterant vrbes, poterant & regna videri
Semotim, & vario labentia flumina curſu,
Ingenteſque lacus, & grandi vertice montes,
Vt qua Pannonios alpis, flectuntur in arcus,
Contra Barbaricos vel munimenta furores.
Præterea Taurusque Cilix, & pœna Promethei
Caucaſus, atque humeris cœlum qui ſuſtinet Atlas.
Caſpius, & ſuperis propior qui ſurgit Olympus,
Quem non terribili percellunt turbine venti,

Non

Non nubes gelidæque niues, ſæuæq; pruina;
Quæſitumque antrum Vulcani, at triſte cubile
Enceladi crebris conflagrans ignibus Aetna,
Et quos terrigenæ quondam ſtruxere Gigantes;
Auſi ſtelligero regem depellere cælo:
Non procul Eridanus Phaethontis grande ſepulchrũ,
Quod mœſtæ lachrimis quondam ſparſere ſorores,
Donec paulatim liquefactas abſtulit alnus.
Inde pater Tybris, tum Rhenus proximus Iſtro
Ad fontem, quamuis poſt in diuerſa fluentes,
Rhenus ad occaſum ſolis, fluat Iſter ad ortum.
Præcipitanſq; Ararim Rhodanus tam longa morantem
Flumina, diutiorque Tagus, vel Betis Hiberus,
Tigris & Euphrates, tum Ganges, Nilus, Hydaſpes,
Sperchioſque ſenex, & mœſtis Inachus vndis.
Te Benace loquar caſus imitate marinos,
Et quondam inferni veneranda ſilentia Auerni.
Nil habet hoc cælum, nil tellus, nil mare vaſtum,
Quod non præſentent varijs aulæa figuris,
Ac paſcant animum naturæ arcana ſecutum.
Nunc taciti pompas veſtis tranſimus & auri,
Ac varias Arabum merces, pictiſque tapetis
Inſtratas ſedes, Indi quas nobile dentis
Suſtentabat opus ſecta teſtudine factas,
Quis delubra Deum feſtiua fronde per vrbem
Velatam, & ſacræ nituerunt cultibus aræ,
Priuataque domus, ac regia cæſare digna.
Si quis ſcire velit, longe maiora requirat
Quam feſtinanti liceat narrare ſeorſum,
Talis erat cultus, talis modo Cæſaris aula,
Qualem crediderim ſuperis, cum Iuppiter olim
Exhibuit menſas lætus poſt bella Gigantum.

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI ſecundi.

Cæſar concilio ſtatim vocato,
Factum poſt ſuperis ſacrum, profatur.
Oſtentis ſubito Dei reuiſis.
Fit Rex Æneadum potens auorum
Longo ſtemmate Maximilianus.
Quem poſt Laudibus efferunt in omnem
Victuris obiter perennitatem.

QVINCTI ÆMILIANI CIMBRIACI POE, ENCOMIASTICON II. AD DI. CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM Regem Roman.

Expectata dies regem viſura Quiritum,
Illum belligerum diuo de Cæſare natum,
Eois ſurgebat equis, vel lætior illa,
Qua pater imperii quondam ſuſcepit habenas,
Et qua Scipiadæ Romani fulmina belli,
Aut ingens Libyæ vaſtator ſigna Quiritum:
Tum læto Phaeton ſpargebat lumine terras,
Ridebatque dies, nec toto nubila cælo

Vlla videbantur, cum diuus Cæſar, & ille
Maxmilianus honos, & auita gloria gentis
Illuſtreſque duces ſubierunt templa, ferentes
Vota Deo ſanctaſque preces. Ex ordine ſacris
Perfectis, ſedem Cæſar conſcendit eburnam,
Sceptra tenens dextra, veſtemque indutus & aurum;
Ac capiti impoſitum gemmis diadema coruſcans.
Intenti ſiluere omnes, vel principis ora
Mirati ſolio pro maieſtate ſedentis.
Non procul hinc præſtans ſapienti pectore, & armis;
Maxmilianus erat. Qualis poſt bella Gigantum,
Aetheriam in ſedem patriſque vocatus in aulam,
Mauors terribili miſcebat prælia vultu,
Sæuus adhuc, talis diuino Cæſare natus
Concilium ingreſſus, comitum ſtipante caterua,
Conſedit medius. Cuius ſi facta recenſem,
Aequabunt veteres non ficta laude triumphos,
Collatuſque illis longe ſuperabit Achillem,
Longe Tydiden, longeque relinquet Vlyſſem.
Tales ſunt vires, talis prudentia rerum,
Siue opus in caſum ſubito concurrere Martis,
Seu conferre manus, ſeu tuto ponere caſtra,
Seu vim facundis certantibus addere verbis,
Seu vexare hoſtes, & ſoluere bella morando,
Fortunamque omnem juxta ſuperare ferendo,
Hunc ergo lætis venientem plauſibus omnes
Excepere, omnes & laudauere ſedentem.
Tum breuiter placido Cæſar ſic pectore fatur,
Concilii expoſitis longo prius ordine cauſis:
Nunc legite ex vobis vnquam, qui frena ſecundi
Accipiat regni, & currum moderetur habenis,
Quas ego cedo libens: quando jam ſerior ætas
Admonet, & labens fides reſpublica noſtra,
Vt mihi ſuccedat, qui fortia munera Martis
Tractet, & immenſum pacem diffundat in orbem
Plus ætate vigens. Cui, dum per fata licebit,
Addam me ſocium, ac monitis opibuſque juvabo.
Sim licet ipſe ſenex, quando vel grandior ætas
Conſiliis prodeſſe poteſt, ſit viribus vti
Non liceat. Pylius ſic poſt duo ſecula Neſtor.
Profuit, iratus cum non pugnaret Achilles,
Sub Phrygiis caderent Danai. Sic fatus Olympi
Alloquitur regem, Si non indebita poſco,
Da pater omnipotens, cui parent ſydera mundi,
Cæruleique maris tractus, terræque iacentes,
Qui regat imperium mecum, dum vita manebit:
Et poſt fata, meas in totum ſumat habenas
Regnorum, ac ſæuos bellis exerceat hoſtes,
Tueturque fidem, cuius ſtudioſus in oras
Victor Idumæas Romani inſignia ſceptri
Proferat, ac gentes armis contundat, & omnem
Perfidiam reprimat, Solymorumque aſſerat vrbem;
Ac Domini natale ſolum, ſanctumque ſepulchrum,
Quæ mea cura fuit. quod ſi mihi fata dediſſent,
Non ita Maumethi creuiſſent regna nefandi,
Turcarumq; genus. Scis tu pater optime rerum,
Et ſine fine Deus, qui nutu ſydera torques,
Qui ſuper aſtra ſedes, fidei voluiſſe potentes

Noſtras

Noſtrai quondam me auctore & principe Reges
Concilio in magno contra capere arma furores
Turcarum, ac ſæuas bello compeſcere gentes.
Hocce animi fuerat Venetis ſocialibus armis,
Pontificiq; Pio, populiſque fidelibus, omnem
Maumethi ſectam, rituſque abolere nefandos.
Verum aliter viſum fatis. Da ſanƈte Deorum,
Quæ petimus, dexterque meis illabere votis.
Vix ea fatus erat, cælo cum flamma ſereno
Arſit, & in medium viſa eſt deſcendere longis
Tractibus, ac rutilos circum depaſcere crines
Maximiliane tuos. qualis cœleſtis Iulo
Lambebat crines quondam ſacer ignis & ora.
Oſtentis ſtupuere omnes, trepidique ferebant
Auxilium, ſacram conati extinguere flammam,
Cum ſubito ex oculis tenues ſacer ignis in auras
Innocuus fugit viſum, fumoſque relinquens.
Hic ſanctum Cæſar ſupplex ita lumen adorans:
O ſalue quacunque venis, quacunque recedis
Tam ſubito ex oculis lumen venerabile noſtris.
Agnoſco numen: Deus hæc oſtenta ſecundet.
Sed metuo fumum, qui te fugiente relictus
Inuoluit crines, ac circum tempora nubem
Offudit cæcam. verum regnator Olympi
Speratis meliora dabit, qui cuncta per æuum
Aeternis regit imperiis, & temperat orbem,
Cælorumque globos. vix hoc ſermone peracto,
Ecce iterum lumen, ſed longe clarius, alto
Emicuit cælo viſum ſignare coronam,
Atque eadem circum depaſcere tempora crines.
Agnouere Dei numen, ſuperoſque precati,
Accipiunt omen læti, Regemque ſalutant,
Certatimque patri tantum gratantur honorum,
Nec minus Aeneadum Regi, tum Cæſar adorans
Conſtitit, ac placida ſupplex ſic voce profatur,
Intendens pariterque manus & lumina cælo:
Tu mundi ſupreme parens, tu conditor orbis,
Quem fluctus, quem terra colit, quē ſydera honorant,
Cuius & inferni iam manes iuſſa ſequuntur,
Dexter ades, votiſque pater precor annue noſtris.
Si ſuper imbriferas nubes, ſuper æthera trina
Maieſtate ſedes, ſi te vel pallidus Orcus
Contremit, ac metuunt horrenda ſilentia Auerni,
Si tibi paret Helix tepidis depreſſior Auſtris,
Si te ſublimis veneratur Parrhaſis Vrſa,
Aſtriferiq; globi, ſerues hunc oro Quiritum
Incolumem Regem, tua grandia iuſſa ſequentem.
Fac ſuperet patris titulos, & ſtemmata auorum.
Dixerat. excipiens Rex eſt ſic ore locutus:
Cælorum terræque ſator, rerumque poteſtas
Non vllis comprenſa locis, tibi cognita ſoli,
Per quam ſubſiſtunt, quæ continet omnia cælum,
Productumque tui exemplar, quæ verba ſecutus
Oſtendam gratumque animum, mentemq; benignam?
Ac tibi debentem meritas, quas ſoluere grates
Non potis eſt? quid enim queat hæc imbella poteſtas?
Et tua ſunt certe, falſo quæ noſtra vocamus.
Sed nec pro meritis hominum facundia laudes

Ferre poteſt, centum licet ora ſonantia linguis,
Et ſacrum Aonides moueant Helicona ſorores,
Quamuis Threicius vates traxiſſe feratur
Syluas, & cantu manes placaſſe ſilentes;
Deficiat tamen, ac laudum pars vna tuarum,
Illa ſi tenter, mirabitur Orphea victum.
Dircæoque ſacros deplebit fonte liquores.
Ipſe tibi ſatis eſſe potes, quencunque dediſti.
Hunc mihi ſeruato rerum pater optime honorem:
Inque tuos nutus noſtram precor exige mentem,
Atq; mei longum ſerua genitoris honorem.
Viuat, & Euboici tranſcendat pulueris annos.
Ad Electores. *Præterea vobis multum debere fatemur,*
Magnanimi proceres etiam ſuper æthera noti,
Qui nos imperij dignos habuiſtis honore:
Pro quo vel grates, vel debita præmia reddam.
Sic fatus, ſiluit, cuncti pia verba ſequuntur.
Tum promiſſa Deo ſoluunt ex ordine vota,
Appendunt ſua dona tholis, ſua munera ſacræ
Accipiunt aræ: præcinctus veſte ſacerdos,
Miſſa ſacrificium. *More patrum, & fidei diuino dogmate noſtræ*
Thuricremas diuis ſupplex operatur ad aras.
Non hic taurorum placatur ſanguine fuſo,
Non poſitis holocauſta ſacris altaribus ardent,
Cæduntur ve homines Scythica de more Dianæ:
Sed qui panis erat, verum fit corpus & vnda
Fit ſanguis, Chriſtuſque pias offertur ad aras.
Hic quodcunque vides, diuinum credito corpus.
Ac Chriſtum eſſe puta, non te deceperit error,
Corpore vel quoties fit ſacrum ſanguine Chriſti.
Alternant pſalmos, reſpondent organa pſalmos,
Et tuba multiplici crepitans ſonat ærea cantu,
Accenditque animos. variis ſpectacula ludis
Eduntur, pars currit equis, pars bella ſub armis,
Strymonij oſtentat Martis ſimulachra furentis,
Certaturque haſtis, pars nexa fronde coronas
Imponit capiti, menſis epulatur opimis,
Perque vias paſſim molles ætate puellæ
Cum pueris ſaltant, & læta carmina dicunt.
At Regem interea dictis affantur amicis
Principum gratulatio. *Illuſtres proceres, quibus eſt data copia fandi.*
Salue magna ducum laus, ſalue ſplendida Martis
Gloria: quem cœlum, diuinaque iura ſecuti
Legimus Auſoniæ Regem, magnique ſecundum
Rectorem Imperij. firmet data conditor orbis
Numina, maiores titulos tibi fama per æuum
Orditur, ſedemque parat, qua lacteus orbis
Aſtrigeri tacitos curſus miratur Olympi,
Seu qua regna monent gelidæ prope cornua Lunæ.
Plus certe Elyſiis debent tibi ſydera campis,
Et quæ Sigæi nunc induis arma Quirini.
Si venies, quo tendis iter, quo ſtemmata auorum
Inclyta, quo magni virtus ſudata parentis
Te vocat, & plenis ætas robuſtior annis:
Si rerum dominæ quondam victricia Romæ
Signa feres, qua ſumma vagi ferit æquora Thetys
Oceani, lataſque premit circumflua terras,
Quo tibi conceſſit ſacrum diadema Quiritum

Cæſar & imperij iunxit ſocialibus armis
Te ſocium, titulos tradens ad regna minores.
Sic Atlas quondam cupiens requieſcere, magnum
Sufficit Alciden: nitidis Tyrinthius aſtris
Succedit, dorſumque ſenis leuat ipſe ferendo
Hirta Cleonæo conſtratus membra leone,
Plus ætate vigens mirantur ſydera tantum
Immanes ſufferre humeros, & iam ſtupet ipſa
Alternas natura vices, durare per annum
Iam longum, nulloque abſumi tempore vires.
Sic te belligerum ſtupet vnda binominis Iſtri,
Corniger & flexo ſinnoſus gurgite Rhenus,
Ac Rhodano confuſus Arar, gelidusque Lemannus,
Hercyniumque nemus, ſtupet vltima terra gelati
Oceani patris, diueſque Britannia Solis,
Acceptum in patrem regnorum, & ſceptra Quirini
Sufficere imperio, iuſſiſque ingentibus olim;
Vt pater optatam decurſa ætate quietem
Exigat, & vitæ reliquum ſine Marte reponat
Securus, poſt bella feri compeſcita Rheni,
Cum tulit auxilium tibi Nuſſia Cæſar, & armis
Vix tunc ſperatis immanem depulit hoſtem: * * Caroli Burgundum.
Poſt & Pannonios vario certamine fractos,
Vltaque vel toties ciuilis bella furoris,
Viſa Palæſtinæ ſacraria maxima terræ,
Et natale ſolum pueri cunabula Chriſti,
Biſque ſalutata fulgentia limina Romæ;
Tantus amor, fidei tanta eſt reuerentia noſtræ.
Quid nunc laurigeros fabor per bella triumphos?
Dum validas plenus vires ad fortia ſanguis
Munia præbebat, longe maiora ſedendo
Exegit, quam qui crudelia bella ſequuntur.
Sic te Belgarum diuino pectore fecit
Maxmiliane ducem, ſic nunc tibi ſceptra ſecundi
Tradidit imperii. Tu tanti nominis hæres
Ingrederis regnum, quantus Peleus Achilles,
Aut Tros Hector erat; quantus, qui vectus ab Iſtro
Aeſonides rediit poſt tanta pericula victor,
Aut de Cretæis Theſeus fortiſſimus oris,
Et iam ter decies conſertis fortiter armis,
Ter decies fracto remeaſti victor ab hoſte,
Raptas exuuias inimicaque ſigna reportans.
Qualis ſæuorum proſtrata mole Gigantum.
In ſolium rediit Phlegræis Iupiter agris,
Cum fumaret adhuc tellus madefacta cruore,
Ac durum Inarime premeret congeſta Typhoeum:
Sic quondam nigris Lenæus victor ab Indis
Venit ad Ogygios frenata lynce penates.
Tu decus Auſoniæ, & Germanæ gloria gentis,
Viue diu fœlix, fauſtumque per omnia regnum, Votum authoris.
Victriceſque aquilas, & tradita ſceptra miniſtres,
Vt vincas quicunque olim rexere Quirites,
Germanaſque vrbes. Totos vbi vixeris annos
Hic tibi conceſſos, venias in ſydera mundi
Spiritus, & fœlix æterna pace fruaris.

ARGV-

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI Tertij.

SÆvos inuidiæ refert furores,
Et Regem Auſoniæ malis retentum
Brugarum inſidijs, ſubindemotas
Bellorum ſubito manus in hoſtes.
Hinc miſtas lachrymis pias querelas.

Q. ÆMYLIANI CIMBRIACI POE. ENCOMIASTICON III. AD DI. CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM REG. ROM.

ET iam fama volans totum compleuerat orbem,
Illum diuino præſignem Cæſare natum
Auſoniæ Regem ſceptrum ſubiiſſe Quirini.
Ergo Oratores diuerſo ex orbe profecti
Laudatum veniunt pariter natumque patremque.
In primis Veneti, quorum facundia laudes
Et Regis bello mauortia facta ſecuta
Mouit Fortunæ inuidiam. Nunc triſtia dicam
Facta, ſed inuitus, vellem tibi læta per omnes
Ad citharam numeros deducere carmina, Cæſar,
Cui ſi tu faueas, non eſt cur numina vatum
Sollicitem Muſas, Nyſæaque orgia Bacchi,
Occiſoque Dei tripodas Pythone canoros.
Hanc igitur cantus etiam precor aſpice partem;
Nec quia non placeant, ideo contemne canentem
Brugarum inſidias, ac triſtia facta furentum,
Gandarumque ſcelus. quod nunquam deleat ætas,
Si quondam ante rogos auditur flebile carmen,
Et iuuat exhauſtos olim meminiſſe labores,
Illuſtriſque magis per ſumma pericula virtus
Redditur, ac profert victurum in ſæcula nomen.
Si non errasſet, minus eſſet notus Vlyſſes.
Noſcitur AEneas Troianis exul ab oris,
Dum maris & terræ patitur, bellique furores.
Notior ad Troiam ſæuus dum pugnat Achilles,
Quam dum ſemiferi cantat Chironis in antro.
Sic ſuus inſignis poſt tanta pericula natus
Maior erit, quam ſi conceſſa tempora vitæ
Egiſſet ſortem nunquam perpeſſus iniquam.
Non hic te, Cæſar, per longa exorſa morabor:
Summa ſequar fidibus concede ſonantibus aures.
Hic mihi Pierides, & eris mihi magnus Apollo.
Cum ſic vnanimes Regem feciſſe Quiritum
Fortuna. *Cognouit Fortuna duces, tituloque minore*
Imperii nato magnum ceſſiſſe parentem,
Ac totum lætari orbem, ſummiſque per omnes
Laudibus in cœlum tolli; ſubriſit amare
Sæua mouens animo, nec tu per numina noſtra
Rex (ait) Auſoniam tibi non exercitus ibis,
Quamuis promittat ſacram tibi Iuppiter aulam,
Nec minor Alcide venias ad regna Quiritum,
Ac tibi certatim populi gratentur, & orbis
Lætitia incedat, magnoſque exſoluat honores.
Te ferat in cælum Vencta legatus ab vrbe
* Hermolaus Barbarus. *Laudibus Hermoleos,* quo non iam plenius alter*
Scrutatus cauſas, & læti ſemina mundi,

Haurit

Haurit Dircæo vates ex fonte liquores.
Dixit, & vt Gandas Brugaſque armaret in iras,
Ocyus infernis pallentem dira ſororem
Sedibus Inuidiam exegit, qua vaſta vorago
Ducit in abruptum duplicata nocte barathrum, Inuidia.
Tartareamque domum, pernix volat illa per vrbes
Magnas, ſumma petens, ſequitur liuorque dolorque,
Æternique metus comites, ac triſtia pallor
Ora mouens, dubia comitatur murmura lingua.
Excitat illa animos Gandarum, & pectora acerbis
Irritat ſtimulis, Brugaſque hortatur & vrget
In ſcelus, æterna promittens nomina famæ,
Si capiant Regem ſociata fraude Quiritum,
Ac morti dedant pro libertate ſuorum.
Ante oculos proponit auos, & facta parentum.
Belliger in Gallos iam tum Rex arma mouebat Rex capitur Brugis.
Per Brugas. igitur factis gens effera iniquis
Compoſitis, tenuit captiuum fraudibus illum
Nil ſic ſperantem, portiſque exire vetabat:
Vel maius factura nefas, ni bella moueri
In ſe continuo, atque vltricia ſigna venire
Audiſſet. Libycis ceu cum Getulus in oris
Iam ſine patre furens luſtrat leo tecta ferarum,
Nec timet inſidias, nec ſubdita regna veretur:
Tam præſtans animi fertur ſecurus in hoſtem.
Si tamen exceptus vaſto claudatur in antro,
Non exire potens; ſecum crudelia frendit,
Secum indignatur, ſecumque exæſtuat ira.
Tum Timor inuadit ſyluas, tum ſæua ferarum
Agmina captiui ſortem miſerata leonis
Horreſcunt; acti donec non immemor aui
Extemplo motis genitor ſibi vendicat armis
Natum, immane furens, ſubitoque vlciſcitur hoſtem:
Sic toties victor quamuis iuuenilibus annis
Ille tuus, Cæſar, natus per regna, ſuaſque
Incedens vrbes, cum bellum ferret in hoſtes,
Armataſque acies, & pictis Teutonas armis;
Nil metuens clauſa ſubito retinetur in vrbe
Brugarum, ille dolis vel circumuentus iniquis
Quamuis captiuus, tamen imperterritus hæſit,
Multa mouens animo, Fortunæ agnouit iniqua
Et fraudem, & caſus, & inexorabile fatum.
Quo præceps fortuna ruis? quo triſtia lætis
Permiſces rebus? quantis veſana periclis
Quæſitum decus, & magnarum pondera rerum
Diſturbas? quantos humana negocia motus
Excipiunt, miſcentque vices? heu ſortis amara
Interdum, & fragilis laudata potentia ſceptri.
Talibus incuſat Rex indignatus acerbam
Fortunam, rerumque vices ſub corde volutat.
At tu noſtratis fidei venerabile, Cæſar,
Exemplum, ac magni certiſſima gloria mundi,
Non iter euitans, non longi incommoda belli
Pro nato fugiens, quamuis grandæuus & annis
In ſenium verſis, ſubito capis arma, ducesque
Primus in arma vocas, Romanaque ſigna ſecutos
Ducis in aduerſos Brugas, quos Marte coactos
Exceptum inſidiis etiam tibi reddere natum

Fregiſti

Fregiſti victor, quod nunquam deleat ætas
Poſtero, dum Nilus ſepteno gurgite pontum,
Dum prior exurgens venienti nocte ſequetur
Stella diem Veneris renouato nomine Veſper,
Cæſaris hoc factum cunctis mirabile ſeclis
Semper erit, nomenq; diu per vota nepotes
Sponte feret ſeros; nulloque tacebitur æuo,
Dum Sol flammigera luſtrabit lampade terras,
Et ſoror obliquos incedet luna per orbes,
Principis hæc pietas: pro qua tibi debet Olympus,
Cæſar, honoratam ſedem, cum munere vitæ
Functus in aſtra ſenex ibis, qua lactea mundi
Pars vacat, & nullis turbatur nubibus æther,
Quæ ſedes hominum, gelidæ quæ proxima Phœbe
Regna beatorum, quos vſque in ſydera virtus
Vexit ab Eliſiis poſt longa obliuia campis,
Talia præclaris redduntur præmia factis,
Poſt cineres ſurdos, ac plenam manibus vrnam,
Et quæſitorem vitæ Minoa relicta;
Qualia iam totum de te pia fama per orbem
Spargit, & intentas hominum ſibi vendicat aures,
Quali tartareas Orpheus cum venit ad vmbras
Mouit voce Deos. quis enim modo neſcit honores
Cæſaris, ac laudes habitoſque ex hoſte triumphos?
Vnde venit Phaethon, & qua ſe condit in vndas,
Qua tonat extremi ad Boream pars vltima mundi,
Qua Notos exurgens depreſſam deſerit Arcton,
Auditum eſt, ſpreta Brugas pietate rebelles,
Atque feros Gandas (quibus & ſua præmia reddant,
Si mouet ira Deos, ſi ſunt qui talia curent)
Horrendum feciſſe nefas; iuuenemque potentem
Et forma egregium, & ſublimem laudibus olim
Captiuum tenuiſſe ducem: cum ferret in hoſtes
Iam toties victor, iam toto cognitus orbe
Armatas acies, & martia ſigna per oras
Belgarum, ac fremeret tellus hoſtilis, & illum
Optatum votis ſperaret Gallia regem.
Præterea comites Regis violaſſe nefandis
Vulneribus, quoſdam raptos in vincula ſæua
Confeciſſe fame, aut ferro ſecuiſſe bipenni.
Quid tibi mentis erat, cum talia facta videbas
Præſens? heu quales ſurgebant pectore ab imo
Tum gemitus, quantis implebas queſtibus auras,
Fortunæ inuidiam lachrymis facturus iniquæ.
Non ſic Circæis ſocios plorauit Vlyſſes
Ingeniis verſos variarum in monſtra ferarum,
Aut caſos duri vaſto Cyclopis in antro,
Qua rapidis ardens flammis exæſtuat AEtna;
Non ſic AEacides raptum ſibi fleuit Achilles
Cæde Menœciaden, nec tantis fletibus olim
Phœnix exceptos Cadmus quæſiuit amicos,
Ogygiæ quondam poſiturus mœnia Thebes
Certatura odiis: non ſic delatus in oras
Pœnorum AEneas nunc acrem flebat Orontem,
Nunc Amycum, fortemq; Giam, fortemq; Cloanthum.
Horum virtutes magna cum laude ſecutus
Nil pro te quereris; tibi nam mitiſſime regum
Plus aliena dolent, tu ſortem expertus iniquam

Nunc ſocios comiteſque tuos, forteſque phalangas,
Nunc dulcem natum Belgarum ſceptra tenentem,
Atque tibi & ſuperis debentem magna Philippum
Quarebas lachrymis. tu ſydera conſcia fati,
Tu ſuperos teſtes ſupplex in vota citabas,
Præſentiſque animam, & numen ſpirabile mundi,
Te nullas vitaſſe vites, cum fortiter olim
Pugnares nati pro libertate, fuiſſet
Hic tibi dulce mori: ſiquidem per vulnera letum
Quod venit, plus laudis habet. nunc facta priorum
Occurrunt, veterumque ſubit tibi gloria patrum,
Nunc decus imperij, cari genitoris imago,
Maternumq. genus, quo Luſitania priſcis
Laudibus accedit, magnumq. meretur Olympum:
Vnde tibi genitrix mores edocta priores,
Atque fidem Chriſti, cultrixque operoſa Minerua,
Atque pudicitia. qualis quæ ſanguine quondam
Coniugis & patris mouit Lucretia vultus,
Vlla virum; talis diuinam principis aulam
Intrauit coniunx maturo nubilis æuo,
Qualis ad AEmonium venit Nereis amicum
Pelea fatorum decretis mater Achilli
Sydereo quondam vetito ſuccedere Olympo.
Illa Thetis, Peleus Cæſar, tu magnus Achilles,
Heroum æquaſtis laudes & fortia facta,
Tu rex AEacidæ, tu Cæſar Peleos, ipſa
Nerines genitrix; quæ nunc pro talibus oras
Poſſidet ætherias fælix, quæ morte labores
Non vidit præuenta tuos, nec lumina fletu
Turbauit plorans captiui incommoda nati.
Fælix præterea coniunx, quæ triſtia facta,
Infandumque ſcelus Brugarum neſcit, & iras:
Angelicis ſociata choris, vbi pace quieſcit
AEterna, ac nullo turbantur gaudia luctu.
Illic non habitant lachrymæ, ſæuique dolores,
Non morbi, triſteſque metus: non curua ſenectus,
Non vaga paupertas, nec habendi dira cupido,
Nec furor inuidiæ, non vana ſuperbia vitæ,
Sed tranquilla quies, & gaudia ſumma per omnes
Annorum curſus, venturaque ſæcula mundi,
Hic te ſancta parens, hic te caſtiſſima coniunx
Iampridem expectant, ac ſumma pace fruuntur,
At tu viue diu terris, & perge per omnes
Maiorum titulos, partoſque ex hoſte triumphos,
Maxmiliane, licet fueris captiuus, & olim
Te flerint populi, te magnis queſtibus vrbes .
Quæſierint concuſſæ omnes, te nocte, dieque
Plorarit natus, te carum filia pignus,
Te ſoror, & mæſtus terrarum fleuerit orbis.
Solus in aſtrigerum Cæſar conuerſus Olympum,
Non mæſtos habuit vultus, non ſigna doloris
Vlla dedit. fletus ſed lamentaque tenere
Conſtituit, magni quod ſciret lucida mundi
Aſtra mouere diem, propiuſque accedere, fatis
Cum maris imperium ac terræ ſecurus habebit,
Qui nunc Brugarum captiuus fraude tenetur.
Hinc Cæſar nato conceſſit regna Quirini,
Atque ideo ſecurus erat, nec ſigna doloris

Vlla dabat; totus quamuis exterritus orbis
Eſſet, & ingentes mortalia pectora curæ
Turbarent. velutiſi vinctum fraude Gigantes,
Captiuumque Iouem multo cuſtode tenerent;
Arma ſenex caperet, ſuperoſque ad bella vocaret,
Non tereret lachrymis tempus, quin protinus hoſtes
Iret in aduerſos, tum læti regia cœli
Suppetias ferret. Sic tu, fortiſſime Cæſar,
Pro nato capis arma ſenex, ac Martia ſigna
Tollis in aduerſos Belgas, ſtragemque minaris,
Excidiumque vrbis, caput obiectare periclis
Stat tibi, & infeſtis ſubito concurrere telis;
Ni reddant natum Brugæ, portaſque recludant,
Satque tibi faciant. Ergo te principe magni
Ductores coeunt, percuſſaque fœdera iungunt
Germani bello clari, Mauortis alumni,
Qui prima Iliacam referunt ab origine gentem.
Cognatoſque Deos, & proxima ſigna Quiritum,
Quamuis indigenas malint audire vetuſtos,
Atq; ferant Mannum, patremq; Tuiſcona Manni,
Mœnia teſtentur licet Aſciburgia Vlyſſem,
*Herculis aduentum memorent, * genus acre virorum,*
Aſſuetum bellis, ſubitamque accerſere mortem,
Ac promptum conferre manus in bella feroces.
Nunc pro captiuo percuſſo fœdere Rege
Coniurant Brugas communi exſcindere ferro,
Gandarumque genus ſæuis vrgere periclis,
Sternere cæde viros, captiuas ducere matres,
Dedecus hoc illi vel ſumma iniuria genti.
Aulide ſic quondam tumidis iurauit Atridis
Græcia tota, genus bello delere vetuſtum,
Nec prius à poſitis olim diſcedere caſtris,
Iuratiſque Deis in verba Agamemnonis, olli
Quam verſa in cineres vidiſſent Pergama Achiui,
Captiuaſque nurus poſita venire ſub haſta
Pro raptu, & fidei violato iure Lacæna.
Sic duce Chriſtophero mouit Germania bellum,
Iuratoſque Deos ſic Cæſaris arma ſecuta eſt.

* *Tacit. in Germania*

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI Quarti.

BRVGÆ nunc ſubitis mali coacti
Excuſant ſcelus, & ſibi precantur
Per facta inclyta Maximiliani.
Ergo Rex veniam dabit petitam.

Q. ÆMYLIANI CIMBRIACI POE. ENCOMIAſticon. IV. ad Cæſſ. Federicum Imp. & Maximilianum Reg. Rom.

IAM qui cornigeri pallentia frigora Rheni,
Boiorumque vrbes, ac duris proxima Rhetis
Saxa colit, poſitaſque domos in montibus altis,
Victrices aquilas, Germanaque ſigna ſecutus
Ibat in arma, furens animis, campoſque per omnes
Iam poſitis caſtris prædas vectabat, & vrbem

Brugarum ingentem longa obſidione premebat
Magnanimus ductor, flammis & cædibus agros
Vaſtabat Germanus eques. ſic Hannibal olim,
Ille Saguntinæ vaſtator barbarus vrbis,
Inuaſit Latias ſuperatis alpibus oras:
Sic Lybyam oppreſſit ductor Romanus, & arces
Scipio Phœnicas ſubito certamine vicit,
Ille triumphator Pœnorum maximus, ille
Aſſertor patriæ, Latialis gloria gentis,
Nunc etiam Aonides precor aſpirate ſorores,
Et mihi (ſi merear) cantus, citharamque mouete.
Dura fames intus, Germani triſtia Martis
Bella foris, ſæuique premunt contagia morbi.
Crudeles mors atra manus exercet & iras,
Peſtilitate furens, qualis per Dorica caſtra
Vlta ſacerdotem, contemptaque numina Phœbi
Sacra, cateruatim Danaos in tartara miſit.
Continuo exoritur ieiunæ maxima plebis
Seditio: in primis vulgi ſua damna queruntur,
Quod iam non vendant merces, quod littora naues
Non ſubeant ſolita, quod non diſpendia belli
Ferre queant, duramque famem, triſteſque labores:
Præſertim quoſcunque humilis fortuna ſubegit
Quottidie panem mercari, & quærere victum,
Incuſant proceres, maioraque verba minantur.
Scilicet incluſi paucorum crimine mortem
Nos viles animæ non vna morte feremus?
Nos bellum, triſtiſque fames, morbique furentes
Conficient, nec erit finis ſperata malorum?
Ante oculos nati, (proh ſi qua eſt cura Deorum)
Imbelles ætate ſenes, lectique iugales
Cæde cadent, longæue fame, peſtiue furore.
Occiderint nondum matura ætate puellæ,
Arſerint & longo tandem quæſita labore?
Vt paucis cumulentur opes, vt regna ſequantur;
Nos mortem horrendam, nos triſtia fata ſubimus.
At cur non potius cuncti per tela furentes,
(Quod placeat ſuperis) vlciſcimur ante cadendum?
Vt diſcant ſine plebe patres, ſine paupere dites
Fortunam non ferre, licet per vulnera mortem
Exigere vltricem, ac pallentes ire ſub vmbras.
Primo ſecretim, poſt hæc per compita paſſim
Cuncta ferebantur. veluti cum ſurgere venti
Incipiunt, æquor tacitis immurmurat vndis,
Horrida commoti ſubeunt dum prælia fluctus.
Præſenſere Patres, ac decreuere furorem
Et populi mulcere iras, vbi craſtina terris
Attulerit lux orta diem, tibi reddere natum
Incolumem, Cæſar, veniamque orare precando,
Ante pedes Regis proiecti expoſcere pacem.
Interea nigris paulatim aduecta quadrigis
Nox ſubit, & tantum ſurgens ſe tollit in auras,
Quantum Phœbus equis imos inuiſit anhelis
Antipodas rediens; & iam ſub nocte ſilenti
Per mare, per terras animalia feſſa quierant,
Cum Rex portantem rerum ſimulachra nouarum,
Vix oculis ſomnum accepit. Namque ire videbat
Tiſiphonam horrendam, & pallenti condere morte

Seditio ciuica contra Brugas.

Tela cruenta manu, Brugaſque venire precatum
Suppliciter veniam, portaſque patere recluſas,
Ac ſeſe egredier, patriſque in caſtra ſubire,
Brugarum lecta comitum ſtipante caterua.
Ter ſomno excitus, ter ſomnum vidit eundem:
Tum ſurgens inquit, Deus hæc mihi viſa ſecundet,
Euentuſque ferat monſtratos conditor orbis.
Quicquid erit, noſtram oblectant inſomnia mentem.
Orta dies aderat, Patres de more Senatu
Tunc habito, atque Deo perfectis ordine ſacris,
Ad Regem veniunt humiles, precibuſque paratis
Illum aſſertorem patriæ Regemque ſalutant.
Heu mentes hominum varias, quæ triſtis Erinnys
Vos agitat? nemo ſic ſe componit, vt olim
Non ſibi diſpliceat. Bruga modo perdere Regem,
Inuiſumque humeris cupiebant ponere faſcem:
Nunc illum laudant, tituliſque ingentibus illum
In cælum extollunt, perque omnia vota precantur
Suppliciter, veniamque orant, referuntque, quod ille
Geſſerat in Leucos, quibus interceptus ad vmbras
Carolus ex oculis abiit, nec protinus illum
Quiſquam hominum vidit. Regnum inuaſere ſubinde
Continuo Leuci: non iam ſpes vlla ſalutis,
Non erat auxilij. quid enim ſine coniuge poſſet
Fœmina, vel tantis ſubito circumdata turmis?
Non bellis aſſueta manus, ceu dia Camilla
Volſcorum regina fuit, ſeu qualis in armis
Penteſilea furens, ferroque armata bipenni
Duxit Amazonidas, bellus cum Troica quondam
Ferueret, & longo pugnaret Græcia bello.
Non aliter fido quondam ſpoliata magiſtro
Puppis in Aegæo commotis fluctuat vndis,
Quam circumſiſtunt vario certamine venti,
Hinc Boreas, illinc bellum mouet humidus Auſter.
Stridet ab Hiſpanis Zephyrus, ſonat Eurus ab Indis,
Æquora conſurgunt, crebiſque inſultibus vrgent,
Donec Tyndaridum ter fulgens nobile ſydus
Æquoreas conſtrauit aquas, tum nauita ſurgit,
Gratatur que Deis, ac vota in littore ſoluit.
Sic vxor rapti nuper per bella, per hoſtes
Belgarum domini Leucis oppreſſa cateruis,
Pendet inops animi, atque ingenti fluctuat æſtu,
Quam circum dubij reſonabant prælia Martis,
Quid faciat viduata viro, viduata marito
Fœmina? vel tantum mærens pro coniuge rapto?
Ac pene exhauſtis regnorum viribus? ergo
Illa fidem implorare Dei, maneſque vocare
Coniugis erepti: cunctis ſe credere diuis.
Cui Maria ingentes duplicabat filia curas,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis,
Quam Deus & patris regnum dotale manebat,
Ni raperent hoſtes. Igitur (ſic aſtra ferebant)
Egregius factis, ac longo ſtemmate auorum
Illuſtris, belloque licet iuuenilibus annis,
Non expectatus ſubitam, ceu numen Olympi,
Maximilianus opem tulit, & furialibus armis
Eripuit miſeras, ac regnis depulit hoſtem,
Quorum vel ſoceri ſattauit ſanguine manes,

Errantemque diu collegit fortiter vmbram,
Hoſtibus exactis, regnoque in pace quieto.
Illicet in ſanctas acceſſit filia tædas,
Matre volente pias meritis ſic reddere grates,
Ac ſeruatorem propiori iungere vinclo.
Sic ſeruata ſuo victori nupſit ad Indos
Andromade cælum ſoceri viſura tonantis.
Hæc memorant, veniamq; petunt, Regemq; precantur;
Per patris imperium, per ſpes ſurgentis alumni.
Qualis ſub magna ramorum pullulat vmbra
Laurus, & aſſequitur ſpacioſæ brachia matris,
Si puer Aeaciden creſcendo æquabat Achilles:
Sic modo ſubſequitur Titanis Phoſphorus aſtrum;
Ac modo præcedit: ſic fratris Cynthia currus
Aſſequitur, quoties renouato lumine creſcit,
Inque ſuas bigas ſpacio breuiore recurrit,
Cornibus & maior vel decreſcentibus exit.
Creſce puer terris, & auorum facta ſecutus
Quem te ſperarunt, præſta virtute nepotem,
Præſta itidem patrem, quem Brugæ in vota precantur;
Per caput vtriuſque, & inexorabile fatum,
Per decus, atque olim venturum in ſecula nomen,
Et ſoceri manes, & amatæ coniugis vmbram,
Per cineres matris, per ſydera conſcia fati
Orant, vt parcat faſſis, dominamque potentem
Fortunam agnoſcat; ſeſe, qui cætera vincit,
Nunc etiam vincat, quando victoria maior
Eſſe nequit, nec plus laudis paritura per æuum,
Addunt, magnanimo regi præſtantius eſſe,
Incolumes ſeruare ſuos, quam perdere bello,
Quos iam pœniteat ſceleris, pro ſanguine poſſe
Nunc tantas ſatis eſſe preces, miſerabile viſu;
Ecce alii canos fœdati puluere crines, Supplices Brugenses.
Nudatique pedes, ac vincti guttura fune
Pacem orant, feriuntque manus ſua pectora triſtes,
Ductaque ſingultim longo ſuſpiria tractu
Corda premunt, veluti cum mater mœſta ſepulchro
Aſſidet, & chari lachrymatur funera nati.
Dilaceratque comas, & acutis vnguibus ora
Fœdat, & aſſiduis contundit pectora pugnis.
Sic Brugæ affuſi genibus, Regemque precantes,
Suppliciterque diu triſtes ſic voce loquuntur:
Da veniam miſeris, ſortemque agnoſce malignam:
Sic tibi Rex viuat Regum, mitiſſime Cæſar,
Omniaque Iliacæ tranſcendas ſecula vitæ,
Neſtoreoſque dies, & longos pulueris annos
Cumæi genitor, ſeroque & in aſtra receptus,
Te videat toti decoratum inſignibus orbi
Regnantem, & tecum ſubeuntem in regna nepotem;
Amborumque omnes vitam ſuperare Sibyllas.
Sic tua ſancta parens, caſtæ ſic coniugis vmbra
Gaudeat, & fœlix æterna pace quieſcat:
Sic tua cura puer, ſic longum filia viuat,
Ac neutrum ſimiles cogat fortuna ſubire
Aerumnas: ſic te non deſerat illa Deorum
Virgo Paleſtinis enixa puerpera regem.
Hanc pugnaturus quoties in vota vocabis,
Non neges aſtrigeri veniam regnator Olympi.

Exemplum pietatis habes, en aſpice Chriſtum
In cruce pendentem, proque hoſtibus ora mouentem
Ad patrem æternum. tibi nos peccaſſe fatemur.
Verum quiſnam hominum ſic eſt formatus ad vnguem,
Nec peccare queat? quæ ſi natura fuiſſet,
Fruſtra vel pietas, vel erat clementia noſtro
Fixa animo, lachrymis ad cor reuocantibus illam.
Nos meruiſſe mori ſcimus, miſerere tuorum,
Quando humiles veniam petimus, nec ferre negamus
Imperium, ſi nulla mouent te verba precantum,
Nec locus eſt miſeris etiam ſua crimina faſſis;
Cæde tuos ferro, nos vltra ad fata venimus,
Quamuis te Cæſar repetat, mortemque minetur
Præſentem, excidiumque vrbis pro talibus auſis;
Te tamen ante ſuis, quam nos extingueret armis:
Ni freti pietate tua, tibi tendere palmas
Maluimus, iuſtaſque, preces ac verba ſecuti,
Non plus laudarent venturi fata Sagunti,
Quam Brugas illis æquatos morte nepotes.
Sic fati ingenti turbabant lumina fletu,
Ac genua amplexi Regis terraque voluti
Oſcula figebant pedibus, veniamque vocabant,
Et pacem. Iuſſi poſtquam tacuere, ſubinde
Sic Rex excepit: Sileo, quæ plurima poſſem
In vos ferre, viri, lachrymas nec deprecor iſtas,
Nec gemitus ſperno, nec tum pia verba precantum.
Fortunæ inuidiam agnoſco, ne flete, libenter
Hanc vobis veniam damus, & miſereſcimus vltro,
Quam deceat, ſi veſtra velim non verba, ſed ipſa
Facta ſequi, meritaſque repoſcere crimine pœnas,
Sed vos excuſent fletus, ſi fraude doletis
Semota, ac vere ſcelerum vos pœnitet omnes.
Quod ſi per fraudes, ſi me per falſa mouetis
Gaudia, poſt magni præſentia Cæſaris arma,
Vltorem ſperate Deum. mihi cedere regnis,
Et vitâ, quando volet hæc fortuna, placebit.
Sic breuiter fatus manibus leuat ipſe iacentes,
Ac lætis iubet eſſe animis, & parcere fletu.
Tum poſitis lachrymis Brugæ ſic ore loquuntur:
Quando pro meritis tibi, Rex, perſoluere grates
Non opis eſt noſtra, cæli regnator, & orbis
Præmia digna ferat. te nos ex corde feremus
Laudibus in cœlum, viuet tua gloria, viuet,
Inque dies maior veniet, dum ſydera Olympus,
Dum mare habebit aquas, medio dum terra feretur
Ponderibus librata ſuis, dum machina mundi
Audiet imperiis, viuet tua gloria, viuet,
Ac tua venturi memorabunt facta nepotes,
Qualia ſunt magni Alcidæ, tu maior auorum
Stemmatibus laudes, ſacrumque mereris Olympum.

ARGVMENTVM ENCOMIASTICI QVINTI.

BRVGÆ, cum veniam dediſſe Regem
Laudauere, ſtatim Deos precantur
Pleni lætitiæ, ſubit parentis
Tum Rex caſtra ſenis; ſtatim cateruæ
Gratatum veniunt. Subinde vates
Blanditus cytharæ, bene ominatur.

QVINCTI ÆMILIANI CIMBRIACI POE. ENCOMIASTICON V. AD DI. CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM Regem Roman.

CVm primum Brugas Regem exoraſſe precando,
Atq; illum cunctis veniam pacemq; dediſſe
Fama tulit, ſenſim totam vulgata per vrbem:
Continuo lætis implent clamoribus auras,
Ingeminant voces, reſpondet vocibus æther,
Lætitia incedunt, Regiq; ex ordine grates
Vicatim ſoluunt, & gaudia ſumma fatentur.
Hic vos Caſtalides precor aſpirare ſorores,
Vltima ſila ſequor. faueas mihi Cæſar Apollo,
Si tibi læta cano. Votis & thure Sabæo
Incendunt aras, velantur templa per vrbem
Fronde ſacra, promiſſa ſuis cadit hoſtia votis,
Sacra ferunt noſtræ fides de more per vrbem.
Nunc alios hominum vultus, alioſq; videres
Nunc habitus, vacuum lætus ferit æra cantus.
Sic cum væſani turbarunt æquora venti,
Aut pluit imbre diu, fugiant ſi nubila cælo,
Et cadat unda maris, redeat lux alma, dieſq;,
Illicet exoritur volucrum concentus in agris,
Tunc aliis motus animorum, & nobile terris
Lumen, ſic lætos Brugas dare thura per aras
Nunc videas, penituſq; oblitos ante malorum.
Quin etiam ſeris monimenta nepotibus illum
Sacrauere diem, Bruga quo Rege Quiritum
Quondam exorato veniam meruere precando,
Quem iuſſi celebrent per ſæcula cuncta minores,
Mane ſalutabunt aras, lætamq; per vrbem
Ordine procedent fidei vexilla ſequentes,
Et ſanctam læta pacem clamore vocabunt.
Tum variis memores edent ſpectacula ludis.
Hic mos ſemper erit: contra voluere profanum
Eſſe diem, infauſtumq; operi, quo mente ſiniſtra
Alitibuſq; malis Regem tenuere Quiritum.
Præterea legere viros, qui iuſſa ſecuti
Suppliciter fando placarent Cæſaris iras,
Atq; pium merito Regem ſequerentur honore,
Diluerentq; nefas. Titan ſurgebat Eois
Lætus equis, terraſq; nouo iam nocte fugata
Lumine ſpargebat, Tyrio cum ſplendidus oſtro,
Et picturatis indutus veſtibus auro,
Cui lateri pendebat ebur, vagina coruſci
Enſis & auratis fulgentia baltea bullis
Ornabant latos humeros, & pectus honeſtum.
Quo poſitis Patroa ſedet Tritonia monſtris.
Colla flagellabant rutilantes lactea crines,
Quos etiam molli lambebat circulus auro,
Sicq; Deo ſimilis faciem Rex inclytus armis
Inſtratum conſcendit equum, phaleriſq; decorum.
Qualis Bucephalus, qualis memoratur Arion,
Qualis Xanthus erat, qualis Baliarchus Achilli,
Aut malis currus, qualis tibi Cæſar in armis

Impatiens conſortis erat, manſuetus amicis;
Talem inſedit equum ſubiturus caſtra parentis
Rex generoſus auis, comitum ſtipante caterua,
Egreditur portis, feriunt clangoribus auras
Aere tubæ incuruo, raucos dant cornua cantus,
Armiger ante ſuum fert arma micantia Regem.
Qualia Lemniacis aiunt fabrefacta caminis,
Et quibus indutus Pelides Troas agebat.
Sub domino prçludit equus, curſumq́ minatur
Frena ferox mandens, aurasq́ hinnitibus vrgens,
Ac ſi Mars premeret calcaribus ilia, tanto
Suffectura Deo ſpacianti ad Strymonis vndas,
Ipſe tamen duris reflecteret ora lupatis,
Inſultet ſonipes animoſo pectore Dimos.
Sic Rex vectus equo patris ad tentoria venit,
Non expectatus, quamuis prænuncia fama
Heſterno vulgata die, nec credita magni
Attentas etiam mouiſſet principis aures,
Incolumem natum reddi, cum craſtina ſurget
Terris orta dies, Brugasq́ venire precatum.
Quo viſo attonitos ſubitus ſtupor occupat omnes:
Mirantur, Regemq́ vident, Brugasq́ ſequentes,
Vixq́ ſuis oculis credunt, ceu ſomnia eburnas
Nunc ſpectent egreſſa fores liquentia manes
Tartareos medio ſub ſydere noctis opaca,
Atq́ ſuos falſa laudant ſub imagine ſenſus.
At tibi, cum natum vidiſti, maxime Cæſar,
Veniſſe incolumem, maduerunt lumina fletu,
Tantaq́ ſollicitum tentarunt gaudia pectus.
Quanta olim mouere ſenem, cum venit Vlyſſes,
Quattuor exactis per bella, per æquora luſtris.
Tu natum reducem manibus complexus vtrisq́
Oſcula anhela dabas, longæuus qualiter Aeſon,
Raptor vt ad patrias Phryxei velleris oras
Venit, & Adriacos pulſauit remige fluctus
Seruato, magni ſuperatis fluctibus Iſtri,
Alpinisq́ iugis, per quæ vel nobilis Argo
Traiecta eſt humeris ad Iapidis æquora ponti
Oſcula mille dabat poſt tanta pericula nato
Aeſon, ac ſuperis reddebat vota ſecundis.
Non aliter Cæſar ſoluebas debita magno
Sacra Deo ſupplex pro nato ſoſpite ad aras:
Hic merces Arabum incenſis altaribus ardent,
Quæſitáq́ preces fiunt, dum thura cremantur,
Quales conueniat tanto pro munere reddi.
Prætereà auditis breuiter pro tempore Brugis,
Vix tum ſperatam pacem, veniamq́ dediſti.
Ante oculos verſata tuos clementia, ſenſus
Commouit placidos, ſubiit pietasq́, fidesq́,
Ac toties magnis virtus ſpectata periclis,
Et iunctæ pariter mentem flexere ſorores,
Vt citra inuidiam Brugis ignoſcere poſſes,
Quæ tibi perpetuas pariet clementia laudes,
Et fama implebit, titulisq́ ſonantibus orbem.
Bella gerant alii: placidæ tu pacis amator,
Tu fidei cultor, tu mentem proximus aſtris
Cuncta vides cœli fatorum arcana mouentis,

idericus
p. patr-
ue.

Non te perturbant fluctus, ſæuaq́; procellæ
Rerum humanarum. quin tu maiora ſedendo
Sæpe facis, quam qui crudelia bella ſecuti
Per triſtes hominum clades, ſæuoſque furores
Ac varias mortes, humana negotia miſcent,
In te iuſtitia eſt, placitaq́; modeſtia vitæ:
Raro belligeras, raro deſcendis in arma.
Quis neget, aut ideo contemnat Cæſaris acta?
Si non plus laudant irati prælia Nerei,
Quam cum proſtratus toto ſilet æquore pontus:
Nec magis hyberna ſæuiſſima frigora bruma,
Aut triſtes pluuias, quam verni temporis auras,
Quam ve ſerenati mirantur ſydera cæli.
Quis niſi ſit demens, ergo tua tempora Cæſar
Accuſet, raro quod te iuuat arma mouere?
Quod tibi non placeant cædes, non triſtia Martis
Vulnera, non mortes hominum, non bella furoris
Impia terrifici? Verum ſi forte coactus
Vltrices aquilas ad Martia facta mouere,
Dii quantus ſæuos vltor conſurgis in hoſtes,
Siue opus in longum cunctando ducere bellum,
Siue erit in dubiam ſubito concurrere pugnam:
Illic ſiue moras Fabii ſiue vtile rebus
Conſilium Auſoniæ ſuperas, hic Cæſaris illos
Ad pugnam ardores, vbi poſceret alea fati,
Præcipiteſque moras, ac feſtinata periclis
Facta per ancipites abrepto tempore caſus.
Teſtes ſunt Brugæ, ſubito qui Marte coacti
Poſt Regem Auſoniæ deductum in caſtra parentis,
Cæſaris ante pedes veniam meruere precando.
Illum igitur fortes antiquo more phalanges,
Illum Ductores, illumq́; exercitus omnis,
Aeneadum Regem læto clamore ſalutant,
Ac certum imperii columen, fideiq́; futurum
Auctorem Chriſti, qualem non viderit orbis
Ab cœpto imperio. Tum Cæſaris arma ſecuti,
Iuratoſque Deos ſocii gratantur vtriſq́;
Regi priuatim, quod in iſta luce manere
Maluerit, duro quam vitam abrumpere ferro,
Quamuis extollant rigidi pia fata Catonis,
Horruit ille minas, ac longam Cæſaris iram,
Non oppreſſorem patriæ, non cæde madentem
Suſtinuit Magni, venturaq́; fata videre.
Plus tamen eſt ſæuos durando vincere caſus,
Ac rerum expectare Vices, quam fata ſubire,
Et fugere indignos aſcita morte labores,
Vel miſcere domos luctu, vel funere magnum.
Hoc animo vixit poſt triſtia prælia Magnus,
AEmathioſq́; ducum ſpumantes ſanguine campos,
Proſtrataſq́; acies, direptaq́; caſtra ſuorum
Vidit, & vltorem ſeſe promiſit iniquæ
Fortunæ, quamuis longinqua per æquora vectum,
Poſt viſam celeri & laudatam remige Lesbon,
(Pro ſcelus) ad Pharios illum ferus hauſerit enſis
Sic etiam Varro Cannarum in ſtrage ſuperſtes
Maluit eſſe, iterum qui turmas cæde madentes
Colligere, aut poſſet magnas audire ruinas

Hanni.

Hannibalis, quondam ſi quid fortuna moueret,
Aduerſi. Tyrios etiam merſura furores,
Horum facta ducum maiori laude ſecutus
Rex nouus Auſoniæ, Brugarum fortiter iras
Pertulit inſanas communi fraude retentus.
Verum non ideo turbauit facta decuſq́,
Aut binis acies pugnataq́ prælia luſtris,
Quorum ſunt teſtes Morini, forteſq́ Sycambri,
Celtarumq́ genus durum, Batauiq́ furentes,
Ac plures alii, gentes quas fortiter armis
Contudit, ac victas frenis parere coegit,
Quas tibi nunc ferrem numeris, fauſtiſſime Cæſar,
Sed mea feſſa chelys requiem, ſertumq́ repoſcit,
Si tibi, ſi regi cecinit per carmina laudes,
Et tua maiores auertunt pectora curæ,
Quas propter longis ſuperaſti tractibus alpes,
Venetorũ cultus erga Cæſarem. *Italiam viſens iterum, tua regna, decuſq́*
Nobile terrarum, cuius te ſplendida honorat
Gens Venetum, nullis per bellica facta ſecunda
Regnis, ac præſens meritos largitur honores.
Tu mihi teſtis ades Veneta legatus ab vrbe,
Antoni Bolda clariſſima gloria gentis,
Et lux & Veneti non vltima fama Senatus.
Verum tempus erit, cum me tua bella ſonantem,
Germanasq́ acies iterum mirabitur orbis,
Quo ſe cunq́ dabit maiores tempore vires,
Et ſperata meos hilarabunt otia vultus:
Quæ ſolus præſtare potes, qui ſponte dediſti
Nunc iterum crines circum mihi ſerpere lauros.
Quare viue precor, totos & Neſtoris annos
Tranſcendas venerande ſenex, omneſq́ Sibyllæ
Titoniq́ dies, quamuis te regia cæli
Optet, & inuideat terris tua numina Cæſar.
Et tu qui Comitis ſacrum largiris honorem,
Cæſareaq́ domus titulos, nomenq́ per æuum,
Maxmiliane, tui decus & veriſſima ſecli
Gloria, belligerum cui nuper tradidit enſem
Cæſar, & Auſoniæ conceſſit iura coronæ,
Victriceſq́ aquilas, etiam maiora daturus:
Viue diu fœlix, ac tantis ſuffice regnis,
Vt te fama vetus longum diffundat in æuum,
Et pater in diuos tandem vel in aſtra receptus
Gaudeat imperii titulis ſuccedere magnis,
Ac Pellenæos factis æquare triumphos,
Donec regnanti victus tibi pareat orbis.

FINIS ENCOMIASTICORVM CIMBRIACI POETÆ AD DIVOS CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXImilianum Regem Rom.

D. CONRADI WENGERI DE BELLO INTER VENETOS ET SIGISMVNDVM AVSTRIÆ ARCHIDVCEM GESTO.

Anno 1487.

Commentarius.

CONRADI VVENGERI DE BELLO INTER VENETOS ET SIGISMVNdum Auſtriæ Archiſtrategum liber.

ILluſtriſſimo excelſoq; Principi Sigiſmundo, Archiduci Auſtriæ, Comitiq; Tyrolis, Domino ſuo gratioſiſſimo, vniuerſiſq; Baronib. euocatis, & ærariis Militibus per Germaniam conſtitutis, in campo apud Calianum Tridentinæ diœceſis prælia gerentib. Conradus Wenger D. Canonicus Brixinenſis humilime ſe cõmendat, obſequiumq́; dicit Er has vti ſunt huiuſce ſui laboris lucubrationes pro gloria princeps tua, & inclytæ Germanicæ nationis offert, contra & aduerſus quendam Iacobum Caniceum Parmenſem, Italum, Ligurem, cuius ſcripta 10. Kal. Septemb. ad ſuas vſque effluebant aures, qui aduerſus Germanum profluit iniuriis, & opprobriis dẽte cruento laceſſens. Cui ſi me ipſe obiecero clauum clauo retruſero, nil plus egeto, quam par pari vicarias referre iniurias. Satius mihi conſultum iri conuitia ſua ſordere, quibus nil affert, quam gloriam Princeps tuam, & totius militiæ victricibus armis partam obfuſcare, & gentis ſuæ fugam ignominioſam, exceptamque ſtragem, ſub epithemate & nitore ſermonis, rethoricaq; adulatione colorare. Te inclytum Principem cum milite tuo, plus multitudini quam pietati & fidei fidentem, nulla laceſſitum iniuria, nobile caſtellum Roforedum obſidione cingentem, Venetos omnes mercimonia agentes, in tua publica fide receptos capientem, ſpoliantem, incarcerantem (vt verborum ſuorum ſententia vtar) arguere non pauet, compoſitam poſt pacem, & reliqua. Digreſſus extra genus demonſtratiuum, ad genus iudiciale proſiliens, non quid iure belli actum pro & contra ſit, ſed quid æque vel inique factum cẽſet, & diiudicat, quod longe eſt ab officio hiſtoriam texere volentis. Id non erit opus & labor meus, partes pace nunc fæcundas, & corda ira & odio defecata expergefacere, quæ per Papalis dignitatis, & Imperialis maieſtatis legatos & caduceatores conciliatæ ſunt, compoſitoque nituntur O Iacobe non indigne vlciſcendum, ſi tua ſponte non ſubmiſſus, carmina illa famoſa per Italiam & Galliam Ciſalpinam, per choros decantari adornaſti, ſumpta olim Feſcennina licẽtia condemnataque, dum per honeſtas ſerpere cœpit domos lex lata malo, quæ nollet carmine quenquam deſcribi, ludum illum noxium, verterunt formidine fuſtis: ſic ad benedicendum redacti, ipſe chorus obtinuit. In quam legem commiſiſti aduerſus Germanum principem eiuſq; militem, falſa veris miſcendo ac inclamando. Ais etenim *Germanum nulla laceſſitum iniuria.* Principem meum Germanum eſſe ſcito atque principem Epimetatum, quo non præſtantior alter humanitate, liberalitate, maior pietate & fide extat, eo zuo & nunc hunc laceſſitũ per tempora præterita ſua in familia per Cæſaream maieſt. cõmentata ſcilicet in archigeneroſos comites, aduerſus quos Venetus ſua dimenſa potentia pro tempore ſæuit, terminos agrorum mouendo, currus & equos abigendo & reliqua. Pro qua familia ſereniſſimus Princeps defenſanda, longe ante hac impar hoſti cum ſuo milite aurato in agro dictorum comitum caſtra metando, bella & exercitum mouit, multas expenſas ſuſtinendo, licet eo tunc parum profeceritis; lege permiſſa, collectis virib. in continenti, vim vi propulſare non diſtulit, nec vt puer laceſſitus inultus fleuit. Num ſi iuris expertus es, id iure digeſto permiſſum eſſe didiciſti, ius ſuum ſibi dicere pro familia laceſſita quenquam poſſe, hoc inficiari nequis. Vrit enim fulgore ſuo, qui pergrauat arces penes ſe poſitas Aſpice canino dente rodens, ſi hoc bellũ gemino ſit orditũ ab ouo. Seu cauſam ipſe prę̃ſtitiſti humaniſſimo principi, reſtat te tuis ſcriptis in principem calumniarũ, qui nec primo prouocauit cauſam liti præſtando. Ea non contentus infamia contra principẽ diſſeminata, cõtra militiã Germanã in rebus agentem, *nullam fidem obſeruaſſe, & aſtu ſtylo deliteſcente Germanũ in ſingulari certamine Italũ ſuperaſſe* confingis, ad quod mea feſtinat Apologia. Germanus quis ſit, & vnde ſit accipe. Germania cis citraque Iſtri, alias Danubii fluminis oram, Sueuiam dico, quam Romana reſpublica apud Vindelicam vrbem, nunc Auguſtam appellatam clade accepta, ad internitionem vnius hominis vſque pernotuit. Ab illis Iulius Cæſar apud Nomagium trans Rhenum ponte fabricato fracto, viſo Germano pohte abſtinuit. Huius nunc Vngarus à finibus ſuis egreſſus, in Vindelico campo ſuperatus, fugatus, fuſus, ad fines ſuos adactus, accepta clade perſenſit, amplius nunquam reuerſus, & reliqua. Sic Germana Germania, Rhœtia facta, in ſocietatem Romanorũ non victa deuenit. Quæ non cõſueuit multitudini fidere, ſed fidei & pietati ſemper amica fuit. Hodieq; libera Sueuia, fide & armis præpollens, in Cæſarea expeditione, in cornu ac primo aggreſſu locum habet, & ſignum fert victoriale. Hæc eſt iſta Germania Cerere ac Baccho abundans, cui et-

Sueuorum priuilegiũ. Lamb. Sc. aſſa. ſub anno 1071.

iam nec lac nouũ æſtate nec frigore deſit. Cuius virtus bellica pipere precioſior eſt, & cunctis aromatib. vti pulegium apud Indos. Is nempe Germanus nutritus fauſtis ſub penetralibus, fortis creatus ex fortibus patrum teſticulis? feroces nec imbecilles progenerat vraquila columbas. Inde Flaccus, *Quis horrida quos parturit Germania fœtus, immaneſque Rhætos te Cæſare incolume paueſcet?* Hos fortitan Iacobe ex Suicia villa exiſtimas, qui ea lege nõ cenſentur. Ex ea Sueuia pauci milites periere; ſed hi qui ex gleba ſulcanda in militiam vocati, partim ſuccubuere dormientes. Hæc tibi in præfatione patefacere me iuuit, vt agnoſcas apricum ſolum, & Genus Germanum. De inclyta Alamania ad orã Rheni fluminis, nobilique Teutonia, ad oram Albiæ fluminis, confinantib. prouinciis, bellicis gentibus deſcribere hiſtoria me pręſens comprimit. Nec in prælııs Teuthones propter nimiam diſtantiã interfuerunt, nunc adacti cruentiſſimi Martis & præliorum, proh Deum, pone agrũ Calianũ Tridentinæ diœceſis, aliaque loca, geſta per ſereniſ. Principem Sigiſmundum, contra & aduerſus magnificum & potentem Senatum Venetorũ, ſtyli officio deſcribere zelus dicti mei principis, dulcis amor patriæ Sueuicę, & tua Iacobe ſcripta commouere. Non quæ vidi (quod proprium eſt hiſtoricorũ) ſed quę ab his, qui viderunt, interfuerunt, pręliati ſunt, didiceram, poſt multã lucubrationem, vt ficta non ſint proxima veris, vti Græci in hiſtoriis nugari ſoliti iuxta varẽ, Xerxẽ regẽ velificatum Athon montẽ, fretumq; conſtratis claſſib. pontificabile facere (vt aiunt) tentaſſe, ſcribere tentabo. Et ceu olim videre Rhœti bella

Hor. 4. od. 4.

Druſum gerentem, ſub alpib. Vindelicis *, ita ſub anno ſalutis 1487. in die S. Georgij Martyris videre Roſorenſes ciues, dominio Veneto ſubiecti, Gaudentium Comitem Amaciæ,

Roſoredi obſidio.

belli ducem generalem, ſub alpibus ad oram Atheſis fluminis, & procul ab extremis fluminum Rheni & Iſtri oris, ſyluaq; Hercinia principi meo ſubiectis gentibus, Norico admixto milite, vna cum ſuis proceribus comitatus Tyrolis, nec non & quos (vt ait Lucanus) *fundit ab extremo flauos Aquilone Sueuos, Indomitumque caput Rheni ducentem*, quibus de ductus per omne tempus mos Amazonia ſecuri dextras obarmet, quorum ſupraſcriptorum omni ope Roſoredum forti cingitur obſidione. Dux caſtra, tentoria, papiliones, ſtatiuas, aggereſque locat, fabricat ſedula cura membra, & montem occupat, bombardas admouet, muros & arcem agitat, commeatũ claudit. Miſeri incolæ data repentina obſidione territi, reſumpto ſpiritu, mens vna omnibus patrios defendere muros, telis & ſaxis mortiferis hoſtes profligant, aggreſſores propulſant. Pœnas Germanus ex hoſtili homine extra muros ſumit, ſic turmam e turmatu lituo dux reuocat, ſaucios vngit, necatos in foſſam ſepelit hoſtis. Strategemate dux vſus, muros & arcem bombardis præuios facere decreuit, viam latã & tutum ſcalis aſcenſum. Sic altera iam vice, prima qua non ſucceſſit, via adoritur reliqua. Inſonat Germanus tuba, turma labori non detrahens, nec metu mortis fracta, impigre hoſtis poſtes adoritur, muros & arcem tormentis bellicis igne & ſulphure præuios patefactos ingredi nititur, & ſcalis appoſitis aſcendere tentat. Qua rata eſt acies, ex arce 60. viris munita, longa arcẽ defendere temporis mora moliuntur, ſaxa infeſta voluunt põdere graui. Contra ruunt hinc inde ſaucia corpora, ploratus & gemitus intra muros & extra. Partibus tandẽ ad inuicẽ afflictis grauiter & attritis vulnere, cæde, fame, ſqualore, tabo, obſeſſi pacem precantur, inducias & treugas depoſcunt. Germanus pietate vſus & fide, inducias præſtat. Venetias nuncius datur, concione facta per Robertum belli ducem. Decernitur, miſeris non eſſe ſuccurrendum, nec congrediendum eſſe cũ Germano, qui tamẽ ſuo milite impar exercitui Italo extitit. Sic arx & oppidũ in ditionem principis Germani deuenit, captiuis principi præſentatis. Fides ſponſa obſeruata eſt, quod tu Iacobe inficiaris. Potro priuſq̃ arx & oppidum ſe dedere, Robertus Sanſeuerinas, vir inſignis, generalis Venetorũ capitaneus Germanos in certamine ſingulari & tumultuario tentare & guſtare gliſcens, filium ſuum præſtantiorem Antonium cum quouis ex agmine Germanorum in certamine ad duellum exitiale ſubeundum pro mille ducatis ſiſtere pollicetur. Quidam Ioannes de ſtirpe dapiferorum, Comes de Sunnenburg, pugil robuſtus, & natus Sueuus iuſtus ſe ſiſtit. Pacta fiunt & capitula, de die, tempore locoque cõuenitur. Congreditur ab equis, tritum in ſolum & luctationem deuenitur. Squalent calentia in ſolo pectora, nec alter alterũ ſubiugare valet. Tandem Ioannes memor pugionis, quem palam in certamine penes ſe geſtabat, nec pacto contrarium, extrahit, in nares Antonium torſit, fixit; qui ſic fixus, ne Ioannes victor inclementius in eum ageret, & mortis euaderet ictum, captiuum ſe dedit, M. ducatos ſoluit: prout hæc in quadã Monomachia latius deſcripſi, ad quã refero legentes. Hic tu Iacobe ſuſpectũ te facis. Si Germanus arma nõ permiſſa, ſed deli reſcẽtia habuiſſet. Italus appetitor præſens non tacuiſſet. Indẽ ante deditã arcẽ & oppidũ belli dux annuit militi frumentatũ ire, qui põte vltra Atheſim traiecto, & cuſtode turato, decreuit à lacu Benaci, exercitui Veneto, qui apud Serauellem caſtra metabatur, meatũ claudere & intercipere mõ-

tis Coronæ aditũ. Venetus auiſatus, monrẽ prior occupat. Interim Robertus exercitũ ſoluit ap. Serauallẽ, & German.in auiſatum obtuere tentans, equite & pedite nõ pauco. Germanus cũ paucis equitib. c. & L. ac octingentis peditib. latentib. in inſidiis, nec præſentib. Venetũ adoritur. Vi maxima inſultans, coniecta velut cerua ſagitta, fundit extremos metendo, ſolus abſq; pedite milite diliteſcente, qui longe adhuc aberat. Audiens vero conflictum maturat, crudeli ardẽte prælio, Petrus Galban. Paduan. In ore gladii cadit Antonius Maria, alacri & imperterrito vultu in Germanum inſultans, capiuntur & reliqui. Venetus terga vertit. Profugus fugit Robertus, à filio pater. A Germano Italo cohors, cohorte anguſta, in anguſto arcetur loco, per ſaxa & ſcopulos, in gurgite Atheſis mergitur ingenti numero. Nobilis ex Germano mortẽ obit vnus, & ſtationarii milites pauci. Interea audientes armorũ fragorẽ milites deliteſcentes, ex inſidiarũ loco proſiliunt, & ad finẽ conflictus vſq; perueniunt. Venetũ fugientẽ, vnũ veluti Thyrſis & Coridon paſtores gregẽ compulerant ouium in ouile ad ſuas cõpulerant arcas. In quo certamine Robertus, quẽ præmiſerat continuo miles, vix mortis contagiũ dicitur euaſiſſe, cæteris occiſis & ſubmerſis. Et tamen de primo prælio, in quo Germanus impar Italo extitit, triumphabat ſpolia legendo.

Bellum ſecundum.

Poſt hæc Gaudentius Roforedo in fidẽ recepto arce & oppido, milite pauco cuſtode relicto, pontẽ trãs Atheſim factũ demoliri iubet. Exercitũ qui vltra 12. millia nunquã (quẽ Iacobe 24. milium exiſtimas) extitit, emittit. Caſtra diſſoluit ap. vrbẽ Tridentinam. Dm. capitaneũ & virũ inſignẽ Fridericũ. De capella militẽ cũ c c c. equitibus & certo milite pedeſtri relinquit pro vrbis ac terrę cuſtodia ſola. Ad vallẽ Auſugii, Burgũ Delphani dominũ, Theodoric. de Blumega ſtrenuum virũ cum pauco pedeſtri milite capitaneũ locat. Diſgregato exercitu Germano, & in Germaniã vltra montes profecto, ſubito aliæ gentes armiferæ ad Meraniã ſe conferent peregrinæ, ex terra montana Curiæ Rhætenſis concitæ, præmaturantib. totidem ex ora Rheni fluminis ad Insbrucas. Venetus non quieſcens, cui ex clade de proximo accepta feruebat ſanguis & ira, cogitat qua alia, dũ hac non ſucceſſit, via Germanũ profligare, & terras ſuas occupare poſſit. Fabricat machinas, rates & pontes, ſpeculatores mittit, infirmiora terræ perluſtrare facit, quo facile hoſtis ſuperari valeat, flumina & arces viſendo. Interea cis citraq; montẽ Durani, in valle Indicaria hoſtẽ Venetũ aggreditur ſtrenuus miles Nicolaus de Firmiano & in ore gladii centũ cadunt viri, reliqui in fugã verſi domus ſuæ in prædã dantur. Dũ res ſic agerentur, & eſſentiã nondũ principis, ſed totius terræ negotia & ſtatus diſturbata, ab hoſteq; amaricato per omnia in defenſa terra, & ingruẽre nouo hoſte magis in ſecura terræ natiuę; naru & prudentia maiores muſſitant, quo res ea pertingere velit, olfacientes quaſdã terras ardere, & tamen aliud ageretur, & aliud prætenderetur ex diutina oppiduli obſidione, & tam facili derelictione & gẽtium abdicatione. Captata hinc cõiectura, vna rati ſereniſ. principẽ conuenire, inuitatur princeps oppidum ad Meraniã: iſtac ſe confert. cõparent prouinciales. Inter quos habita concione, & myſterio conſilii inter terræ Proceres cõmunicato & bene digeſto, Principi pro audientia ſedenti, cõmuni omnium ex ore profari iubent quo corã captata beneuolentia. Orator ſic orditur. *Optime Princeps, res dura, & terræ nouitas, nos talia moliri cogũt, arcentq́;, & late cuſtode fines tueri. Inprimis rogamus, proteſtamurq́; gẽtes h.s peregrinas, ex Merania, quo ingenio cõcitas neſcitur, abigere velis. Nec nõ eas, q̃ de prope maturãt à Rheno, gẽtes auertere, ſine more diſpẽdio curæ tibi ſit. Itẽ Capitaneũ Tridẽti ampliori ſufficere milite propter Venetũ molientẽ, ne tardes. Tibiq́; & ſtatui tuo vt cõſulatur, dietã ad Oeni vallis oppidũ Hallis illico inſtituas. Maiores natu proceres, & terræ incolas acciri, in animo tuo ſit. Ad ea nos tui & patriæ dulcis amor cõpellũt, veniã petamus,* exceſſum ſi foret. Sereniſ. Princeps intelligẽs in rẽ ſuã agi, aſſentit milites peregrinos, multo ære cõductos, ęre dato remittit. Ventũ eſt ad Hallis, examinato negocio, cõperitur aliud actũ, aliud prætẽſum. Quę ipſe ſcribere prætermitto, hæc patce ſcire cõgruit. Nec fas eſt omnia ſcribere præter vnũ, quo min⁹ dixerim, & alterũ, quib. vltra vnũ nõ addã, ſed ponã digitũ ori meo. Magnif. Senatuſcõſultus Venetorũ, cõcione habita in magna Pręgrada, cõcludit Germanũ magna & tumultuari vi adoriri. Pontẽ & ratẽ nauticam vltra Atheſim traiectat, illã fune ad littora pẽdet, verſus Calianũ, in planitiẽ. Inter eum & riuulũ Aquæ viuæ caſtra locat, nõ lõge à caſtro Petræ, ſubter Biſenum collẽ eminentẽ, cuſtode & ſpeculatore munit. Signum hoſte ſuperante dare p̃cipit, tripudiãdo & graſſando. Interea Germanus ante cuſtodes & ſcrutatores incolas, q veluti tyrones, nec ferire nec mori didicerãt, iuxta & prope Calianum locat. Et ex Biſeno ſpeculatorẽ, pariter ordinat ſignum, ſi hoſtes traiicere exercitum tentar auiſet ſcrutatores de auiſamẽto ex Biſeno. Fidẽtes, ſiti & fama noctiſq; vigiliis cõfecti dormierũt, in quos miles Venetus irruit, necãs ad internecionẽ vſq; huiuſce p̃ſumptæ ꝓditionis ſigno neglecto, reus capitur, carceri mancipatur cæco, pœnas luit; conſcius nec ne ſit, perũ mihi

T conſtar,

conſtat. Venetus graſſatur prædę gratia circũuagantur alii, ſtatiuas milites aurati fabricãt, cõtinuo gẽtes traiiciendo. Nuncius capitaneo Frider. illico datur: æſtuans labore, ſparſus puluere, inquiens Venetũ cũ 10. millib. vltra Atheſim venturũ hoſtẽ, & iã fere mediã totius exercitus partẽ traiectã. Et ꝙ magis, necaris cuſtodib. totis diſceſſerãt cãpis, prædæ gratia furentes, & bacchantes. Nondũ finito verbo, venit vir armorũ validus Michaletus ex Durano valle Indicaria, datus ſuper trecẽtis iure militari robuſtis viris, quem Fridericus ante miſerat tribunus. Interim Frider. cũm milite in arma ſe parat ſuo poſt Michaletũ maturandos. Optimi ciues Tridentini nõ tardãtes, ſe mox in arma pariter parãt, capitaneum ſubſequuntur. Michaletus nõ expectato capitaneo, cohortẽ aggreditur hoſtilẽ, necatur, perdit iu ore gladii viros cc. circiter. Adeſt confeſtim cũ ſuo aurato milite, & ſtationariis paucis capitaneus, de tãto aduerſus eũ gregario & ferrato equitũ & peditũ 4. milliũ agmine. Ipſe vero cũ omni aggregata cohorte præter ciues Tridẽtinos, qui nõdum venerant abundabat mille viris. Territus, obrigeſcẽs quid faceret, premit altũ corde dolorem. Spei reiq; prorſus dubius hortatur milites: *O vos ſocij maiora paſſi aduerſus ducẽ Belgarũ Carolũ, quem vice terna ad internitionẽ vſq; proſtrauimus, terras ſuas in ditionẽ Germani redegimus, immemores ante malorum incũbite armis quisq; ſuis. Hic nõ eſt locus refugii, aſylũ nullũ. Si terga vertim⁹, hoſtis dorſo haret. Quãquã Venetus ſit in multitudine cõtra nos grauis, nos vero pauci, facile eſt cõcludere multos manib. paucorũ.* Sunt equidẽ per Illyricũ Superiq; maris ſinũ gẽtes pretio cõductæ, cis & citra Eridani, alias Padi fluenta, ex Æmilia, Liguria, Ciſalpina Gallia collectæ, mala pœna ſub dira ſeruitute cõſtrictæ, q̃ nõ ſolẽt ꝓ dulci patria, ſuiſq; dominis ſe pręcipitare, corpora obiicere, nec pulchra petere per vulnera mortẽ, altiſona voce ſubiungẽs, *In Dei nomine petite hoſtẽ, nec ipſi parcite ab homine vſq; ad pecus.* Vix ſermone finito, miſcẽtur equites, milites procaces in certamina rurſus cõcedũt, vibrãtur gladii, haſtę rũpũtur, Criſtatę Italorũ Galeę labãt, crudeſcit pręliũ, vociferãtur hominũ & beſtiarũ animæ morituræ. Et erat hora diei ap. nos poſt meridiẽ prima quaſi, tabeſcũt pręliãtes labore nimio. Subducit dux belli laſſos, quietos & inſaucios in locũ ſufficere ſtudet. Fit mox ingẽs pręliũ, laſſa & fatiſcẽtia hinc inde quieſcũt corpora, facta nõ poſt multa mora, ingruit alius horribilis cõflictus. Germ. impar, virtute in equos lanceas torquet, perfodit. Equi totti, cõfoſſi ſpiculis, frẽdunt ſpumantia frena mandẽtes, corruũt ſub onere, q̃ geſtãt. Et alia mortis cõtagio, iactãt pectore crura, humeſcit terra cruore fuſo dehiſcẽs. Fit graue aliud, labor cruentus & ſuper humanus bellatores extenuat ſpiritu, quidã animas exhalãt, abſq; vulnere & callo. Extrema corporis membra, attritione laboris Natura iuuare refugit. Agminib. hinc inde, ad horã fere 3. poſt meridiem vel prope, grauiter afflictis & attritis, requieſcere poſcũt. Qua paululũ facta pauſa, ſpiritu reſumpto, German. anguſtus, profugare nõ valẽs, neq; pręſumẽs, ſpuẽs in manus, ferro ꝑcuſo, iterũ foro ſe parat, quos dux belli, cuius cura & ſollicitudo mẽtẽ extenuat, ſic affatur: *O viros ineffabiles, ô inclytos bellatores, quorũ haſta nunquã eſt auerſa, nec clypeus abiit retro, incũbite nunc armis. Suppetia Tridentinorũ maturãt ſuccurrere nobis. Afflictis cõſulite reb. quiſq; ſuis, ne Venetorũ dominio & ſeruituti (quod nec metas rerũ, nec tẽpora ceſſura ſuo imperio ponit) ſubiiciamur.* Eo ſermone cõſummato, impius labor omnia vincens adeſt. Statim cõſeruntur manus, fit atrox bellũ, & tale, ꝙ armorum fragore & colliſione ſyluæ remurmurãt, reſonatq; ex æthere Echo, clamantib. in cœlũ animab. morituris. Extemplo deproperat æſtuãs, curſu puluerulẽta, Tridẽtina militum cohors, arma mouet, ſpicula mittit, lanceas in hoſtẽ & cuſpides procuſos dirigit. Nec caſſo vulnere fallit equites Italos, Germanũ nimia multitudine ſuperãtes, Tridẽtinus propulſat ad mortẽ vſque, ad ſepultum ſe reddit. Collidunt ſe mutuo bellãtes, & erat circiter horã prope ſextam. Sol ab hora prima certaminis, totã per mediã diẽ grandi incanduit æſtu. Speculator deſuper ſuperante Germano aduẽtatu nouorũ recentium bellatorũ, pro ſanguine & vita certantiũ, declinare verſus pontẽ partẽ exercitus Veneti vidẽs, ſignũ dat. Incipit Italus circumſpicere, retroſpicere proſpicere ad omnes orbis plagas. Et quia per loca, quæ hoſtis occuparat, naturaq; muniuit diſfugere nequiẽs, verſus pontẽ, quẽ longe ante dux belli Germanus nõ improuide ſoluit, hærentẽ fune fugit mœſtus exercitus. Quẽ Germanus perſequitur manu forti, ruunt ferratæ equitũ & peditum cohortes, qualis vndas exercet Auſter indomitas, Pleiadũ ſcindẽte choro nubes, Germanus equos fremẽtes mittit ſonipedes, medios per hoſtes. Cadit irreuocabile vulgus, quo quemq; fert impetus. Sine ordine hærẽtia ſibi agmina prorumpunt, alter alterum ocyus in itinere verſus pontẽ præuenire nititur. Neſciẽtes pontẽ ruptum, ad fluminis littus cõtendunt, fugiẽtes hoſtẽ à tergo, gurgiti ſe credunt, ventrẽ in flumine purgant. Hi vero qui ſcaphas, lintres ſeu phaſelos ſibi conſciuerãt, ſaluis ad portum venere carinis, tabẽtes & tremulos artus in littore ponunt ſpẽ metumq; inter dubii. Mane Germanus dulcia ſpolia legens, Itala cadauera ad ſubmerſos vna ſepelit, & ad raſtrum Veronæ in Atheſi prætenſum delegauit ſuos, in Calcina tumulando. Nunc vide Iacobe, ſi ſententia tua quadret qua aſſeris *Guidonem apud pontem Germanos trucidaſſe.* Quæ ſcribo, vera ſunt, tu

vero profugus factus, ſcire nõ vales, quæ abs te acta ſunt in toto huiuſmodi bello. Nõ inficiare (cuſtodib. & gentibus Michaleti imputatis) in agro prædicto Germanorũ quingenti viri, Italorũ vero millia multa. Nolo rẽdargui mẽdacii, & numerum deſignare certũ. Tu Iacobe reſponde, cur non ſteriſti cum mille & ducentis equis, cũ milite aurato tuo, quo manẽte impar tibi Germanus cũ ſuo exercitu, partim etiã ſaucio, & labore confecto, extitiſſet? Sed quid? Et mors fugacem ſequitur virum. Te morti deditũ cum vulgo innumerabili in Caliano, terra firma, aquiſq; Atheſis profundis certũ eſt, incertus vero numerus, quod miſſum facio. Veronenſib. qui Atheſim raſtro prętẽdunt, & ad quos corpora prouoluta ſunt, dinumerare poterunt, facile committendum ducimus. Tridenti canitur, *te homines & equos perdidiſſe, & turpiter fugiſſe.* O crudele bellũ, ô res inter Chriſtianos principes miſerandas, quib. interdũ pro ouo certãtibus interim plectuntur Achiui ſeditione, dolis, ſcelere atq; libidine & ira. O mundi ſcelera, ô homines, tantorũ cauſa malorũ. O inclyte Roberte, qui (vt aiũt) poſt multã militiã actã, per tẽpora cupieras Germanã militiã in ſuo ordine etiã agnoſcere. Agnouiſti, & interiiſti à tuo milite mercenario deſertus, qui dexteram fefellerat tuã, quia mercenarij ſunt. O nobilis, & superinclyta natio Germanica, quæ hodie ſublimiũ & potẽtum colla calcaſti milite pauco. Fide tamẽ, non metu ſeruili, ſed beneficio iũcto, qui pro tẽ mori nõ recuſant, corpus ſuũ morti obiectare, aduerſus hoſtes, minime expaueſcẽt. O felix nimium dies iſta, feliciores milites, qui ſanguine ſuo noſtrã patriã ab hoſte ſaluã peperere. Quamobrẽ ſit tibi illa dies triumphi, æuo perpetuo, vt fauſta annotanda. Hunc Germane diẽ numera meliore lapillo, qui tibi lapſorumq; apponit cãdidus annos. Quãquã Itale multa ambules pecunia, hoc tamẽ nõ mutat genus, penes q̃ alieno & peregrino milite certas. Nũ *Vilius argentũ eſt auro, virtutib. aurũ?* Virtus tamẽ hoc æuo poſt nũmos. *Hæc Ianus ſummus ab imo perdocet, Hæc recinũt iuuenes dictata ſeneſq;.* Miles Germanus, fido milite beneficio iuncto, pauca Gaza hoſtẽ adoritur, illũ penes ſe locat, alit, veſtit, virtute domat, nõ metu percellit. Secutus dominus eſt, fugã ne adornet, transfugaq; fiat. Quod Satyricus laude effert imperiũ, ſtabilius eſſe, ꝙ virtute, nõ vi metuq; fit. Hoc ſatis, & tantũ de ſecundo bello, pone Calianũ peracto, qua nõ maius exiſtimandũ eſt, cõparatione facta cũ Catilina, parauit arſuras in tecta Romanorũ faces. Hora diei peracti belli tarda, noctẽ verſus, triumphat belli *Bellum tertium* dux ſuo cũ milite, ſpolia legere iubet. Neceſſariora, planitiẽ Marci victi cãpi (vt aſſolet) tutari ab hoſte mãdat. Tridentũ redit ouãtus, faciſcẽs artub. nocte ille dulci ſopore quieſcit. Orto lucis ſidere, ex Tridẽto excidit cũ milite, victã Tellurẽ, & cãpum Martium alias Certaminis circuit. exanimata corpora luſtrat. Spolia & eximios ad curtus 900. equos ſellatos in vrbẽ vectare iubet, cãpum ſanguine profuſum cadauere purgat. Quo facto, cum milite victorioſo Tridẽtum, cuſtode campi relicto redit, Põpeianis dignus, victo Oriente, triumphis, exultans tanta à Deo præſtita victoria, quæ nõ dum ope humana, ſed diuina, nec arte magiſtra proueniebat. Crateres læti ſtatuunt, & vina coronãt, ſed Comicus infit omnibus in rebus. *Nequid nimis.* Enimvero, *Neſcia mẽns hominũ, fati ſortiſq; futuræ, Et ſeruare modũ rebus ſublata ſecũdis.* Si quẽ prima dies belli dedit hæc eadẽ verſa fortuna & aufert. Deinde ad corpus Ducis Roberti, quẽ abſtulit lethi atra dies, & funere merſit acerbo, inquirẽdum in gurgitẽ mittitur, ꝙ prope caſtrum Petræ in abyſſo reperitur, extractũ in vrbe Tridentinã honorifice ſepulturæ traditur, cuius anima in Chriſto requieſcat. Hũc tu Iacobe fingis, *cæleſti nube adumbratũ* more Græcorum, qui aſſerunt ex cerebro Iouis Mineruã prægnatã fuiſſe. Illũ boni ducis officiũ geſſiſſe nõ ambigitur: miles ſuus ſi ſteriſſet, nec mors ſua ignominioſa dicẽda eſſet. Magnificus Senatus Venetorum, de tã inſperata clade in ſuos facta, ſtatuit circa alia loca Germanum perſequi, & primũ apud Scalas militẽ locat, Græculos, Araſios, ſtratiotas, armigeros milites emittit ad prædãdum. Itẽ ad Primerii diſtrictum, ad Cauarillas, Brixinẽſis diœceſis fines, poſtremo ad Cadobrium villã, Amberum (vulgariter *Huſe*) in valle Anſugij Yuã caſtrũ, pupillorũ quondã Iacobi Trap. oppugnatur obſidione forti. Venit falſus nuncius, hoſpes Hoſpitalioli d. vallis, & pupillorum ſubditus aſſerẽs falſo caſtrum Petræ expugnatũ, Biſenum nõ poſſe ſubſiſtere. Caſtellanꝰ credulus ſe dedit, abſq; vi expulſiua ſic, nõ bellica, ſed ꝓditione, in Venetorum ditionẽ peruenit: id tamẽ cui iure debeatur, ſub Papa iudice Mars eſt. Venetꝰ fimbrias ſuas dilatare, & ſerpere pedetentim (vti ſolitus) molitur ꝓ domino Delphãi diſtrictus. Burgum vno mane, Theodorico Capitaneo de Blumegga tunc ap. Tridẽtum agẽte, adoritur, tota cũ cohorte Burgũ cingẽs, aggerẽ demoliri ac valla nixꝰ valida manu. Incolæ inſõnes duxerãt per omnia noctes, ſcrutinio didicere horã, qua Venetꝰ Burgam obruere ſtatuit. Se patrios lares ab hoſte defendere cõiurãt, auxilio peditũ paucorũ freti, excipiunt militẽ irruẽtẽ, & aggerẽ diſiicere conãtẽ necant. Profligũt ad internecionẽ vſq; Græculũ & Italum paſſim ab agro, & Burgo nullo muro circũdato, ꝓ-

pellunt,cæde facta in Capitaoeum & milité euocatum, ac quoſdá notabiles equites, quos
morti deditos pro viuis cõmutari Græculi & Latini deſiderabant. Abnuit Germanus,me-
Bellum 4. morabile hoc retinẽdo ſe penes. Hoc eſt bellũ tertium, quod per viá aggreſſionis Venetus in-
choauit,profugus factus,amplius haud rediturus. Deinde in vallẽ primerii diſtrictus argẽ-
ti plená,quá Venetus ardebat,gẽtes mittit Germanus. In valle Cãnalis,rupes penes fluuiũ
eminẽtes,ne Italus prior occupet,intercipit,baſtigiã ſtruit,munit,gẽtes locat. Italus circũ-
uallat,oppugnat,euincit. Quatuor iſtuc interimit Germanus,collectis virib. ex Primerio,
adunata potẽtia inter ſe,& accõmodato milite per Principẽ,paucorũ num. adoritur. Italũ,
eo in loco. Qui relicta baſtia,terga vertit,quos in terga perſequitur,occidit,trucidat C. mi-
nus 8. bellicos viros percutiẽdo ad mortẽ vſq;. Profectus inde in vallẽ Egerden, fugato ex
hinc omni populo,ſpoliat,incendit villas numero octo,nemine defendente. Id eſt bellum
quartũ,in quo Germanus præualuit cõtra & aduerſus Italũ,tropheo & triumpho potitus.
Bellum 5. Nõ poſt multo tẽpore Venetus ad Cauarillas Brixinẽſis diœceſis, cõtra diſtrictũ Andracii
comitatus Eccleſiæ Brixinenſis , Allodiũ gẽtes locat, locum firmat aggere & vallo,bõbar-
dis ſagittariis,cuſpigerulis duorum milliũ in multitudine fidẽs, ſuã illã villã venuſtã,& pro
tẽpore Eccleſiæ hominib. in feſtã ſperans,cõtra hoſtẽ Germanũ obtinere. Hi dum ignem
mitterẽt in tecta Eccleſiæ Brixinẽſis,aggregato milite M. & CC,incolis terræ ruſticis, pau-
co agẽte in rebus militarib. experto adiuncto,adoriuntur. Et ſtrage facta XL. virorũ virili-
ter ſe intra ſepta villæ defendẽtium,reliquæ gẽtes terga vertũt,adeo fugiẽtes , quod oculũ
elapſum præ formidine hoſtis ſubleuaſſet nemo. Germanus ſpolia legit,partitur. Partitio-
ne facta,villã incendit,vltra progreſſus,in ſyluis & ſaltibus,ſcrobibus & antris terræ cõdita
bona quærit. Inuenit,abducit,lachrymantia cõmouet corda. Hoc nõ contentus,valles in-
greditur,nõ vnam,ad miliaria Itala 15. vltra concremat , exurit omnia, quæ reperit,nemini
parcẽdo. Hoc potitus triumpho,ac propria regreditur loca graſſans. Iſtud eſt bellũ 5. quo
Bellum 6. Venetus cęſus,ſpoliatus,fugatuſq; exſtitit,Germano ſuperãte. Sextum & vltimum bellum,
quod Germanus libẽs euitaſſet,propter viciniratẽ, vtrinq; multo æuo obſeruatam in pace
bona. Superſederat bacchari aduerſus villã Ambeter,quam in cõtinuo pręfatione treugarũ,ca-
lide laborabant,& eo medio Græculos miſerunt in vallẽ Emenberg,milite exiſtente iuxta
Andraciũ,qui ignẽ fulminant,quoſdã capita truncant,in delubriũ & ſcandalũ,reſtes occi-
ſorũ in ſuperis ſuis geſtãt ampullantes. Mox deſignatur Hainric. Horber militũ Tribunus,
& Capitaneus generalis. Is collectis gentibus & incolis Eccleſiæ Brixinenſis,& comitatus
Taufers equiteſq; paulominus 70. qui hoſte ſciẽte & vidẽte,milliaria ad quinq; Italica,per
alpẽ ligno præciſam,graminiferã,planã incedit,luce meridiana ita & tali ordine, quod ho-
ſtis 5. milliũ equitũ & peditum ſtipatus, Germanũ facile dinumerare poterat, inquit Ca-
pitaneus,Venetorũ,viſa tã parua multitudine Germanici hoſtis, *O viri bellatores , omniũ ad-
uenientiũ ex hoc hoſtili & inermi corpora noſtra ſunt. Ecce 5. aduerſus vnũ. Cõfortamini,ſinite neminẽ
viuere. Inſiſtite armis,hunc pontẽ tranſire bõbardis roboratũ & munitũ hoſtẽ neceſſe eſt.* Ibi profliga-
bitur German. nõ ignauus,loco appropriãs bõbardis,caute euitat gurgitẽ vadabilẽ. Verſus
læuã vadit madeſcit,frigeſcit,ex aduerſo hoſtis non reſiſtit,meatũ præſtat. Quo vadato,in
vnũ Germ. ſe ſtipat,glomerat auidus & gelidus,quẽ ſtrarioti equites à tergo cõtinuo infeſtãt,
& perſequuntur robore magno. Trãſita ripa,neceſſe habuit per manus aſcẽdere collẽ arduũ,
verſus hoſtẽ lapſilẽ & cõgelatũ. Qua villa in alto poſita eſt, dũ aſcẽdere in manib. & pedib.
ſerpẽdo. pedites molirẽtur,vallũ & loci ſepta firma diſſipate , ex aduerſo emittunt tela ad
inſtar grandinis. Germ. bellicus ante hac nõ inſuetus talia ferre,reſupine ſe tenet,ſic hoſti-
ca caſſo vulnere tela volãt. Et priuſquam arcus diſtẽderẽt Itali, baliſtarũ Germani capitaneũ ex
Bliuio occidũt. Tremit exercitus, horripilãs,totus neſcius mouere prę timore arma. Germ.
acceſſit locũ impetu,& robore forti diſſecat,vellit,lacerat,quos reperit,necat. Vulgus fugat
equites,pariter euacuat. Totã inhabitãtiũ villã deprædatur,ſpolia legit,incẽdit,dolũ dolo cõ-
penſat. Ignẽ & tædas antea in tecta Eccleſiæ immiſſos,in miſerã plebẽ pariter iactat. Armi-
geri & Græculi de prope tenẽres luſtrãt,vt viderent finẽ. O Venetia, vbi tua opulenta gaza,
male merita milite tuo laſſo & profugo atq; trãsfuga. Ger. tota nocte,per itinera aſpera,altaq;
alpes exercitũ trahẽs,fame & labore deficiẽs,ſudãs & algẽs,extra villã,ad põtem vltra ſe re-
cepit,cõcrepãre rogi immiſſi pyramide. Victu reuocat vires, quib. exempta fame,in bona
quiete,bene refectis,cũ ſpoliis,ſine cæde à tot millib. cõceſſit. Hoc eſt ſextũ & vltimũ bel-
lum cũ Veneto initum, & per Germanũ nuſquam recuſatũ,ſemper exceptum;in quo Venetus
fugatus, enectus eſt, & exarſus à milite, & trecentis viris, paulo minus. De quibus ſingulis
quatuor bellis nullã tu Iacobe mentionem facis,in quib. corpore & rebus,miſerabili ſtrage
interiiſti,nullo vnquã triumpho trophęoq; potitus,fugã crebrius adornãdo. Nõ igitur Se-
natus pertæſum ſe faciat, atque ſuccenſeat, ſæpius in dictis locis bello ſuccubuiſſe, & lethi

pœnas ſoluiſſe Suſtulit & Germanus, ſed triumphi potitor, diſcrimina mortis: ſed hæc ſine cæde fieri vix prælia poſſunt. Quotiens reſpub. Rom. profligata, & fere extincta in mari terraque extitit? Cuius nominis fama vſque ad Euphratem flumen, & Caucaſi montis iugum porrecta. Apud Cannas Apuliæ regnum, Treiaque in Tuſcia vicus, & ad Caudinas furcas loca teſtantur, & reliqua. *Omnia fert ætas animum quoque.*

Ad extrema bellorum omnium præſcriptorum tempora, ad exectandas huiuſmodi lites, Rom. Epiſcopus, beatiſſimus dominus noſter, Papa Innocentius, poſt multam inſtantiam, vt à bellis deſiſteret, principi factam, tandem comminatus eſt, breuia aduerſus eum emittere. Sic Princeps conſentaneus factus, ſua ſanctitas Epiſcopum Teruiſinum Legatum deſignat. Imperialis maieſtas, quæ poſt Archiducem Auſtriæ proximus hæres extat, videns in rem ſuam non agi, Legatum Venetias mittit pariter ſuum, quibus coram electi viri, conterranei Atheſinæ prouinciæ comparent. Germani nec pacem precantur, vt tu Canicee in tua inuectiua depromis. Sed longa concertatione à partib. coram Legatis habita, cauſam belli vter vtri dediſſet, alterque in alterum plus æquo ſæuiſſet, diſcuſſa, & mature hinc inde propenſa, tandem arbitrati auerſa corda per decentia permollite, auiſata fuit, & eſt ad infraſcripta deuentum media, per legatos ipſos. Qui ſcilicet ſuper actionibus & partium querelis, capitulis factis, & à partibus acceptis, inflammata hinc inde pectora, ardoremq; litis extinguunt, ita & odio corda venenata defecant, in pacis & tranquilitatis vincula, amicitiamq; veterem reducunt. Compenſatione hinc inde ſtragis, cædis, ſpolii, ignis & tædæ facta, ſaluis mercatorum bonis, per militem in tumultu ablatis, captiuis emiſſis, caſtris duobus, ad iudicium Marcæ ſuo dirimendis, ad manus beatiſſimi domini noſtri Papę ſepoſitis, partes pace fruuntur, & potiuntur fœcunda, q̃ Deus æuo perpetuo conſeruare dignetur. Quæ facile non diſſoluetur, ſi Lege agraria non neglecta, de terminis non mouendis, regundorumq; finium rectum iudicium obſeruetur inter confinantes. Quo omiſſo, tantus eſt hodie hominum ardor & libido habendi, terræque habitabilis auida occupandi concertatio, vix pax huiuſmodi eſt tempore duratura. Sæpenumero in culpa ſubditi ſunt, qui corda dominorum inflammant, falſas cauſas ſuggerentes, & eos prouocantes. Sunt deniq; ipſi Domini terrarum pari in cauſa, qui dum delirant, interim plectuntur Achiui ſeditione & ſcelere. Proinde precatur Vates Comicus, *Magne Pater diuum ſæuos punire præſides. Aut alia ratione velis. Cum dira libido Mouerit ingenium, feruenti tincta veneno, Virtute inuideant, intabeſcantque relicta.* Sereniſſime Princeps, aurum & gemmæ non ſunt mihi, quod habeo à Deo, tibi do. Accipe à me obſequutore tuo, hanc aduerſus Italum calumniantem ſtatum tuum, quem hactenus illæſum conſeruaſti, Apologiam, meque amore & gratia proſequi non deſinas. Dixi. Anno Salutis milleſimo, quadringenteſimo, octuageſimo octauo, vltima Septembris.

ORATIO. EXTEMPORALIS HABITA AD MAXIMILIANVM ROMAnorum Regem inuictiſs. à Pallante Spangel, Theologo Heydelbergenſi, nomine eiuſdem vniuerſitatis. Anno M. CCCC. LXXXIX.

MAXIMIS hodie, Rex inuictiſſime, gaudiis tua Maieſtas Heydelbergenſe ſtudium affecit, dum dignatus es nos inuiſere, & noſtri defenſoris illuſtris Philippi Ducis lares ingredi, qui te colit, te veneratur, admiratur, ac ſincero proſequitur affectu. Gratulamur protectori noſtro Principi Palatino, quem tuus aduentus (vtinam fauſtus ac pacifer) maximopere lætificauit, cui fortuna nunquam parem hoſpitem dignitate, genere, virtute, opibus ac ingenuis moribus in has ædes induxerit. Iuuat intueri Regiam tuam ſerenitatem, quam fama præclara admirandis præconiis effert ad aſtra, diceris enim magnanimus, laborum patiens, contemptor tempeſtatum, ſub dio & papilionibus; prædicaris intrepidus ad ardua, terribilia, immo lethifera, vbi tenui filo vix mors à vita diſtinguitur. Te autem bellicoſum, victorioſum, quem non terreant malorum factiones, nec deiecit perfidia. Quas ob res dulce nobis viſum eſt in te lumina conuertere, de te, maxime rex, ſpes eſt, ſi quando fatis præſtantibus Monarchiam Romanam dirigere conceſſum tibi fuerit, tua potentia Chriſtianos ad pacis vinculum cogere, rebelles & inquietos domare, frangere, contundere, exterminare bella ciuilia, inteſtina, domeſtica, vt fideles conciliatos exerceas,

hoſtes Chriſti elidas, Turcorũ immanitatem compeſcas, Mahometiſtas voluptati deditos conteras, Tartarorum, ac Barbaricarum nationum crudelitatem frangas, ac tandem in Ouile Chriſti ouiculas errantes perducas. Has ad res, potentiſſime Rex (cum tuæ Maieſtatis venia loquar) vna ſola via & breui gradiens, ſecundante fortuna peruenies, quæ eſt mandatorum diuinorum obſeruantia. Siquidem præcepta Dei ſeruaueris, pollicetur tibi Moyſes Prophetarum facile primus, quod te faciet Dominus DEVS tuus excelſiorem cunctis gentibus, venientque ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtæ & apprehendent te. Benedictus tu in ciuitate, benedictus tu in agro, benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, benedicta horrea tua, benedictæ reliquiæ tuæ, benedictus eris ingrediens, & egrediens, Dabit Dominus inimicos tuos qui conſurgent aduerſum te, corruentes in conſpectu tuo, per vnam viam venient contra te, & per ſeptem fugient à facie tua, conſtituet te dominus Deus tuus in caput & non in caudam, & eris ſemper ſupra & non ſubter, ſi tamen audieris vocem Domini Dei tui. Breuis eſt iſta Moyſis concluſio; quam ſi ſeruaueris, ſeruabit te. Hęc miſſa facio. Munera pauca Maieſtati tuę (Rex inuictiſſime) rector & Vniuerſitas Heydelbergenſis offert, quæ cum ex affectione dulciſſima prodeant, pro tua benignitate (quæ ſumma eſt) non ingrate ſuſcipito. Et per immortalem Deum tuam Serenitatem obteſtor, vt ducem noſtrum ac ipſius ſoboles, quæ olim tuæ curiæ præſtabunt ornamentum, ac vniuerſitatem ipſam fauoribus ac regali gratia proſequaris. Dixi.

IASONIS MAYNI IVRECONSVLTI, EQVITIS ROMANI, CÆSAREI ET DVCALIS SENATORIS, AC DVCALEM LEGATVM IN GERMANIA GERENTIS, AD SERENISSIMVM Maximilianum inuictiſſimum Romanorum Regem, in auſpicatiſſimis eius & Auguſtæ Blanchæ Mariæ nuptiis, Epithalamion.

CREDIMVS, ſereniſſime Rex, & inuictiſſime Cæſar, felici aliquo ſydere proceſſiſſe, vt nos qui anno ſuperiore pro inclytiſſimis Mediolanenſium principibus gratulatoriam Romæ orationem habuimus ad Alexandrum ſextum Romanum pontificem: nunc etiam eorundem legati ad te Romanorum regem maximum haud imparem ſimus orationem habituri. Vos eſtis duo mundi luminaria magna: Paſtoralis auctoritas, & Cæſarea poteſtas, prima & ſumma Chriſtiani orbis capita, & præcipua vniuerſæ terræ fundamenta. Æquum fuit & conſentaneum nos qui duorum Principum noſtrorum iuſſu eum qui ſpiritalibus præeſt, ſalutauimus, anno nunc reuoluto te qui temporibus præeſſes, ſalutare. Detulimus principum noſtrorum mandato (ſicuti catholicos decebat) Pontificiæ beatitudini & Apoſtolico throno perpetuæ obedientiæ & ſinceræ deuotionis cultum. Eorum nomine Cæſareæ nunc Maieſtati inuiolabilis fidei & immortalis obſeruantiæ pignus deferimus. Nos etiam (ſicut par eſt) ſperamus, vt quemadmodum à beatiſſimo ſacrorum omnium antiſtite, & reuerendiſſimis Eccleſiæ militantis Cardinalibus, voces noſtræ clementer admiſſæ fuerunt: ita nunc à ſereniſſimo Romanorum Cæſare, & illuſtriſſimis Germaniæ principibus verba noſtra benignis auribus excipiantur. Nec tam inculti ſermonis noſtri exiguitas eſt attendenda, quam mittentium pronus ad omnia animus, præcipua fides, & ſingularis obſeruantia conſideranda. Gratiora quoque quæcunque à nobis in præſens proferentur, fore confidimus, quòd inter Cæſareum culmen & excelſos Mediolanenſium principes neceſſitudinis & affinitatis vincula ſunt contracta. Per has ſanctas maritales tædas, & hunc felicem hymenæum, vt cuilibet vel tenui eorum nuncio non paruæ gratiæ locum ſperare liceat.

QVICVNQVE Rex eminentiſſime, egregia & ſumma auguſtiſſimarum laudum tuarum præconia, vel orando vel ſcribendo celebrare voluerint, vel potius celebrata & ruries decantata contemplari, aut rectius contemplando admirari, & ſecum obſtupeſcere, facile intelligent, nihil tibi vlla ex parte deeſſe, quod vel à natura, vel virtute, vel à fortuna ſit expetendum: quin ea omnia ſis cumulatiſſime conſecutus, quæ ad aſſequendam omnem præſentis ſeculi fœlicitatem ſpectant. Nec tuas maximas & immortales laudes ab vno aliquo riuulo ſcaturire inuenient, ſed ex variis & vberrimis fontibus abunde manare.

Natus es genere Auſtria · domo inclyta & celebratiſſima: quæ tot Regum & Imperatorum mater, ſæpe etiam Pannoniæ, ſæpe Boemiæ, quandoque Poloniæ reges dedit. Ex Gente Auſtria vndequaq; occurtunt Rodulphi, Herneſti, Leopoldi, Henrici, Othones, Alberti, Sigiſmundi, Federici, fœlices & candidiſſimæ animæ huius excelſæ familiæ: quarum virtutem, illuſtria geſta, celebreſq; victorias admirari magis quam recenſere æquum eſt, & veneratione potius quam commẽdatione cõplecti. Rodulphus Auſtrius Romanorum imperator Bononiam ampliſſimam Italiæ ciuitatem & totam Flaminiam Eccleſiæ Romanæ dono dedit: & Ottocharum robuſtiſſimum Boemiæ regẽ, qui Auſtriã & Stiriam Romano imperio ademerat, tandem vario & ancipiti bello victum interemit. Albertus Auſtrius tertius Pannoniæ, & ſextus Romanorum rex, tibi patruus magnus: quum in humanis ageret, Martis filius & belli fulmen ferebatur. Præter cætera præclara facinora Huſſitas ferociſſimos Boemiæ populos Eccleſiæ Catholicæ non minus impias & hæreticas ſectas, quam ſæua & horrenda bella mouentes, non modo ſuperauit, ſed quaſi malleus quidam omnino contriuit. Federicus Auſtrius tertius huius nominis Imperator, genitor tuus pientiſſimus, in omni probitatis & gloriæ genere etiam priſcis quibuſcunq; conferendus, Heleonoram Heduardi Luſitaniæ regis filiã & Alphonſi Hiſpaniarum præclariſſimi regis neptem, coniugem duxit nobiliſſimam, Auguſtamq; ſereniſſimam: vnde ſibi omnes Luſitaniæ & Hiſpaniæ potentiſſimos reges affinitate deuinxit. Ex ea te Maximilianum filium ſuſcepit: quem ſemper (vt par eſt) chariſſimum habuit: non tam ex eo quod vnicum haberet, quam quod vnicæ ſpei, ac vnicæ & miræ fores expectationis: & vnicus vt paternarum laudum, ita paterni imperii futurus indubitatus ſucceſſor.

Illud atteſtatur ſpecu. in tit. de reſcripti præſentat. § ſi. ver. Et ſunt hæc in argumen. Io. de Imol. in rubrica ff. de ver. ob. in 7. col.

Tibi nomen Maximiliano parens indidit, non ſine quodam diuino inſtinctu, vt Plato atteſtatur: quod duo ſignificat Maximum & Æmilianum. Ambo Romani militarium copiarum præſtantiſſimi duces ac triumphales viri. Maximus enim Fabius Romanum imperium pene deſolatum aduerſus Hannibalẽ Pœnum cunctando reſtituit: Æmilianus vero Scipio Hannibale tandem deuicto Carthaginenſium triumphũ egit. Vtriuſq; tibi nomen copularum eſt: vt quamuis alterum æquaſſe fuiſſet glorioſum, tamen vtrumq; nomine referre, & vtriuſq; præſtãtiam ſuperare eſſet tibi multo glorioſius. Illi Romanum imperium aduerſus gentes barbaras defenderunt, & de hoſtibus profligatis celebrem triumphum egerunt. Tu quoque Romanorum rex ſupremus, non ſolum Romanum imperium cui merito præes, ſed & vniuerſum populum Chriſtianum aduerſus Turchanicam barbatiem, quę diutius graſſata eſt, proteges: & proſtratis deletiſque funditus nequiſſimis orthodoxæ fidei hoſtibus, & Chriſtiana dignitate ac fide catholica in priſtinum decus reſtituta, non ſolum terreſtre tropheum reportabis, ſed etiam cœleſtem triumphum cum immortali gloria & ſempiterna ſalute conſequeris. Hæc ſunt generoſa ſemina & illuſtres radices, quibus tam fœliciter in lucem editus es, natione Germanica omnium vt ampliſſima, ſic & nobiliſſima: quæ non immerito Alamannia quaſi ala magna nuncuparur: genere Auſtria non modo vetere & heroica, verumetiam regia & imperiali: patre imperatore glorioſiſſimo: matre ex regia prole & auguſtiſſima.

Maximus. Æmilianus.

Tanta eſt tuæ ſublimiſſimę originis amplitudo, vt iam nihil tibi amplius poſſe honoris addere imperium videatur: quod etiam naſcendo meruiſti, quum ex imperio ita prodieris, vt ad illud aſſumptus, non tam inſtitui q̃ in eo perſiſtere credaris. Quos de te ſucceſſus tam fortunatiſſimi partus ſtirpis adeo egregie pręſtolari iure optimo mortales poterant, longe ſemper excellentiores pręſtitiſti. Parum enim fuiſſet pręclaris naſci parentibus, niſi illorum ſplendor augeretur. Et quanto eſt maiorum vita pręclarior, tanto poſteriorum ſecordia flagitioſior. Quum Alexandro Macedoni ſodales ſępius dicerent, tot & tanta tibi relinquet pater. *Quid prodeſt* (inquit) *ſi multa relinquantur nobis, quum ipſi agamus nihil?* Philippum Macedonum regem Alexandri patrem Theophraſtus & Plutarchus tradunt non ſolum genere & dignitate regia, ſed etiam virtute & moribus maiori cętetis regibus moderatioremq; extitiſſe. Fuit tibi ſemper pręcipuę curę: vt non minus imperio,

quam patre Imperatore dignus redderetis. Vera iſta, ſed rara fœlicitas eſt, fœlicitate, ad quam quis genitus ſit, ſe quoque mentis & propriis virtutibus dignum efficere. Tu ſedulo cogitabas qualem te euadere oporteret, vt maximæ parentum gloriæ reſponderes: & ſemper clarior euaſiſti quam opinione conciperes. Cœperunt prælucere in te adhuc iuuene virtutes ſingulæ imperatoriæ, clementia, liberalitas, continentia, modeſtia, iuſtitia, prudentia, fortitudo, magnanimitas: & tales quidem quales vix vnquam etiam longo ſenio confecti naneiſcuntur. Viſus es honorem regium virtute prius, quam ætate præueniſſe. Viſus es æuo immaturus, prius meritis ad imperium, quam annis maturuiſſe. Vix dum puer fœlicia omnia quæ tibi obueniebant, ad Dei benignitatem referens: cœpiſti pro Chriſtiana republica eſſe ſollicitus. Concepiſti tacitus animo a teneris vſque vnguiculis futuram expeditionem aduerſus ſæuiſſimam & truculentiſſimam Turcarum inſolentiam: non minus teipſo quam Chriſtiano principe dignam: & eo quidem principe, qui cæteris Chriſtianis principibus præeſſe proculdubio ſperatetur. Inter creſcentem ætatis tuæ adoleſcentiam, quaſi inter virtutis & fortitudinis tuæ rudimenta Francos, Eburones, Sicambros, Batauos, Motinos, non minus ſapienter, quam fortiter profligaſti. Reportaſti ſub viridi iuuenta varias celebreſq; victorias: quas longo etiam æuo obtinuiſſe fuiſſet glorioſum. Taceo quæ nimium omnibus nota ac trita ſunt: quanta ſit tibi rei militaris diſciplina, quanta diſponendis militum copiis ratio, quanta caſtrenſium laborum patientia, quanta vigilantia, quanta ſolertia, quanta ducandi exercitus peritia, quanto animi ardore, quanto corporis robore res bellica tractes. Præterea actas ſub pellibus hyemes, æſtates inter bella ſudatas: quoties excubias egeris, ſpeculatum ſis egreſſus, caſtrametatus: & omnium caſtrenſium munerum numeros obieris: ac vniuerſa optimi militarium ordinum imperatoris officia compleueris. Neque vero te caſtrenſia negotia aut bellicæ artes à literarum commerciis abduxerunt: quibus impenſe incubuiſti, quum intelligeres literas eſſe virtutum omnium magiſtras, & compertum haberes Cæſaream maieſtatem non minus literis quam armis præſtare oportere. Neminem decet plura ſcire quam principem: qui ſicuti plurimis præeſt, ita plurimos debet prudentia antecellere. Demetrius Phalereus Ptolemeum regem monebat, vt legendis libris ſedulo vacaret. Quæ enim amici non audent reges non monere, librorum lectione erudiuntur. Fortunatas eſſe reſpublicas Socrates & Plato atteſtantur, quarum principes ſapientiæ ſtudiis vacant. Prudentia cæterarum virtutum dux eſt: qua aurigante impetij habenæ conſultiſſime moderantur. Hac duce nihil temere, nihil inſipienter agitur. Carolus quartus eius nominis Romanorum Imperator, dum conſtitutiones de regum & Imperatorum creatione ederet, illud præcipuum ſtatuit: *vt qui ad Cæſaream dignitatem aſpirat, etiam variarum linguarum peritiam teneat, præſertim Latinæ, Italicæ, Gallicæ, Liburnicæ, & Germanicæ.* Tu has omnes adeo calles, vt quæcunque loquaris tibi ſic domeſtica reddatur, quam ſi eam inter teneros nutricum amplexus imbiberis. Mitridates rex Ponti vel ex eo apud veteres non parum commendatur, quod variatum linguarum quibus præerat, meminiſſet: & ſingulis ſine interprete reſponderet. Accedit totius corporis dignitas & elegantia, quæ plurimum de cœlo traxiſſe creditur: & virtutibus gratiam vel (vt Pacatus inquit) ſuffragium addit. Valida membrorum internodia, lacertorum robur, lati pectoris firmitas, maieſtas vultus, regium ſupercilium, quidam imperatorius oculorum vigor: vt appareat naturam heroicum totius corporis decorem indulſiſſe, qui te imperio dignum oſtentaret. Hic generis tui imperatorius ſplendor, hæc tam præclara adoleſcentiæ tuę facinora, peculiares animi & corporis dotes, rarę admodum ac propterea admirabiles, Carolum Burgundiorum ducem ac Belgarum regem fortiſſimum facile adduxerunt, vt ei aſſentiretur quod poſt obitum per diuam eius conſortem & primates effectui eſt demandatum, vt Mariam filiam vnicam multarum gentium & nationum futuram hęredem tibi vix pubeſcenti matrimonio copularet: ex qua priuſquam immaturo letho occumberet, Philippum & Margaritam cœleſtes liberos ſuſcepiſti. Hęc ingentia merita mouerunt Germanos principes ſacri Imperij electores, vt vnanimi conſenſu omniumque ſuffragiis te in Romanorum regem mox futurum Imperatorem legerent & ſalutarent, inter admirabiles populorum acclamationes, congratulationeſque publicas. Magna tua laus eſt, ſed maius meritum tam ſincerum & integrum tot pręſtantiſſimorum electorum iudicium reportaſſe. Nec multo inferior eorum laus eſt, quin optimi cenſeri debeant, quum de optimo principe proſpexerint: ſed prę̨ſtat benemeriti quam in benemeritum conferre dignitatem. Alterum enim ſolidę virtutis eſt: alterum iudicij quamuis cum prudentia coniuncti. Interea cœpiſti animum denuo ad rem Martialem flectere, quum meminiſſes quod matrimonium

eſt ve-

eſt venerabile fidei & honeſtatis templum, ſuauiſſimum vitæ continentum, conſenſio quædam cœleſtis, conſortiumque diuinum: humanos affectus & ſenſuales appetitus intra legitimam connubij copulam maritali lege cohærcens: & intra diuini ſta... tiſſimi coniugii limites cohibens: ne ſoluti & infrenes ferarum ritu in varias cupiditatum illecebras euagentur, & in quæcunque voluptatum præcipitia debachentur. Deus rerum omnium conditor & fabricator hominem veluti ſimulacrum ſuum formauit: & (quod erat maximum diuini opificij) ei ſoli ſapientiæ gratiam inſpirauit. Solus homo rationis capax, mente & prudentia præditus, linguæ & ſermonis copia dotatus: ſolus etiam non vt cætera animantia in humum proſtratus, ſed erecto corpore & ſublimi facie formatus eſt: & quaſi terrenis neglectis ad ſupernarum rerum ſpeculationem eſt effictus. Quum autem homini Deus rationis & intellectus lumen infudiſſet, quo longe cæteris animantibus præſtat: & ſentiendi atque eloquendi virtutem conceſſiſſet, qua carent cætera animantia quæ muta ſunt & ratione carentia: ſtatuens humani generis conſeruationi & propagationi conſulere, etiam ſalutarem modum adinuenit, quo à feris diſtaret. Non enim per promiſcuos & indiſcretos concubitus ferino ritu humanæ generationi ſtudendum eſſe voluit: ſed per ſanctum genialis thori matrimonium. Deus ergo marem & fœminam in matrimonium, hoc eſt, in corpus vnum indiſſolubili vinculo coniunxit: vt eſſent humanæ diuinæque vitæ perpetuo ſocii. Diuina prouidentia per hoc ſacrum legitimi coniugii fœdus & cœleſte matrimonii Sacramentum vniuerſo humano generi proſpexit, ne cuius dignitatem ineuitabilis conditio inſtantis mortalitatis extingueret. Qui igitur extra religionum clauſtra & extra cælibatum in ſæculo viuere proponunt, ſuperna lege, duce ratione, & ſicuti hominem decet, caſtiſſimum ſanctiſſimi coniugij Sacramentum obſeruent. Qui ſecus faciunt, à recto rationis calle, & bono hominis ſenſu alieni, vitam pecudum ſub humana ſpecie viuere creduntur. Non ab re Dido virgiliana Troiano Æneæ exprobrabat: *Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam Degere more feræ.* Cœpiſti ergo, ſacer Rex, vt reliqua omnia conſultiſſime de matrimonio cogitare: ſicuti Chriſtianum regem diuinæ legis memorem decebat. Sic enim tuo generi, tuæ familiæ ac poſteritati, regno & imperio conſultum eſſe voluiſti: & per dulciſſima pignora tam generis claritatem, quam nominis memoriam in poſteros longius propagare. Offerebantur tibi non ſolum à Germanis principibus, ſed ex vniuerſo pene terrarum orbe à Regibus quibuſcunque maritales tædæ. Nemo enim eſt tam alto ſolio conſtitutus, qui non exiſtimet ſe ex tua affinitate altius multo ſubleuari. Sed tu animum adieciſti ad Blancam Mariam Vicecomitem Auguſtam: in qua virginalis pudor cum matronali grauitate coniunctus, omnium voluntates quam facillime promeretur. Incertum tamen videri poſſet, an diuino conſilio, an tua prudentia proceſſerit: niſi quod ad Deum optimum maximum bona omnia ſunt referenda. Agitur nunc annus octauus & vigeſimus ſupra centeſimum, quo Leopoldus dux ſeptimus Auſtriæ, proauus tuus illuſtrem dominam Viridem primogenitam inclyti Bernabouis Vicecomitis Mediolani domini vxorem duxit, ex qua quinque liberos ſuperſtites reliquit. Inter reliquos ſuſcepit Diuum Herneſtum ducem Auſtrium patrem ſereniſſimi imperatoris Federici genitoris tui. Hinc liquet inter Auſtrios & vicecomites renouatam nunc eſſe & non inſtitutam affinitatem. & neceſſitudinis vincula inſtaurata potius quam contracta. Quum de hoc fauſto fœlicique matrimonio verba ad te Maximiliane referenda ſunt, oportet tuam admirari prudentiam: quum vero ad Blancam Auguſtam, fœlicitatem. Neque enim illa excelſiorem virum in toto orbe aut præſtantiorem nedum ſperare, ſed nec deſiderare poterat: neque tu meliorem aut moratiorem virginem reperire. Blanca re & nomine non ſolum membris, ſed & moribus & vita, naturæ & corporis muneribus, fortunæ & animi bonis prædita eſt: his præſertim quæ in virgine præcipua habenda ſunt: pudicitia, probitate, venuſtate, & ingenii acumine: Quamuis illuſtri ſanguine paterno & materno genita, & Chriſtianiſſimi Francorum regis conſobrina, tamen in tela, in acu, in phrygiis operibus, & in omni mundo muliebri inſtructa: & tanquam à Pallade edocta, priſcam Lydarum & Cariarum mulierum gloriam excellit. Gratia oris eximia: forma totius corporis procera & elegans: & his lineamentis à quibus Zeuſis pictor cantatiſſimus facile omnem pingendi venuſtatem, vt à virginibus Crotoniatibus, poſſet excerpere. Propter has eximias dotes à variis principibus & regibus in matrimonium vndequaque depoſcebatur. Maximam enim in eo fœlicitatem nobiliſſimus quiſque reponebat, ſi hanc in coniugem aſſequeretur. Primum Philiberto Sabatenſium ducis filio deſponſata eſt: ſed ille æuo immaturus in rapida fata conceſſit. Tres ſubinde regum nuptiales tædæ obl[illegible]

Matthias

Matthias Pannoniarum rex glorioſiſſimus eam Ioanni Coruino vnico filio deſpondere conrauit: ſed Matthia vita functo, multa quæ animo conceperat de futura filii in regnum ſucceſſione, i[illegible]tritum ceſſere, quæ faces hymeneas prohibuerunt. Iacobus Stuert Scotienſis primæ iuuentæ adoleſcens, qui inſulæ Britanniæ imperat: qua parte ad ſeptentrionem vergit, hanc in conſortem & thori ſociam expetiuit. Vladislaus Boemiæ imperitans, qui pannonico regno ſucceſſit, haud impar Matthiæ gloria futurus, per crebros internuncios in vxorem diutius ſollicitauit. Sed eras his omnibus longe ſuperior Maximiliane, inter Chriſtianos reges Cæſaream maieſtatem obtinens: cui vt genere & poteſtate, ita virtute & probitate par in toto terrarum orbe reperiri non poſſet. Tibi ab æterno deſtinata eſt non ſolum vna in carne pro diuino præcepto, ſed etiam vna mente futura. Tibi eſt indiſſolubili ſacri coniugii vinculo copulata: quod vt fœlix & fauſtum eſt, ita in annos Neſtoreos & vltra Pyliam ſenectutem vtrinque producatur. Tecum fœliciter omnem vitæ ſuæ curſum tranſiget, æque laborum & curarum atque honorum futura ſocia: nec tam potentiam tuam quam ipſum te perpetuo reuerebitur. In dotem conſtituta ſunt ad quater centena millia aurei nommi. Inſuper in parapherna aduecta eſt ſumma aureorum ſexaginta millium, pro iocalibus, veſtimentis, precioſa ſuppellectili, & reliquo mundo muliebri. Viſa eſt tamen natura rerum omnium parens ex induſtria illam Principum & regum contentionem in Auguſta virgine ambienda, ac certatim depoſcenda inſtituiſſe: nec confeſtim tui thalami ſocia conſtitueretur, ſed quaſi per aureos Principum & rerum gradus altius aſcendens, tandem ad ſuprema tuæ Cæſariæ aulæ faſtigia deducetur, qua nihil in humanis excelſius reperitur. Huic tanto matrimonio etiam numina & ſydera applauſiſſe liquet. Nam (quod vix alias niſi diuinitus factum credi poſſet) sereniſſima regina & comitibus media hyeme longum iter ad Maieſtatem tuam facientibus, nullæ vnquam pluuiæ, nullæ è cœlo niues deciderunt: non frigora, non obdurata glacies quaſi rigoribus contractis obſtiterunt. Quin etiam pleriſque itineribus pulueres quaſi æſtiui affuerunt: Solis radij diuina auguſtæ ſpecie delectati, & montanis & campeſtribus locis quotidie circumfulſerunt: & vltra rationem hyberni temporis incaluerunt. Rheticæ alpes cœlo vicinæ, quæ Germaniam ab Italia diſterminant, aſperrimæ & quaſi inuiæ in Auguſtæ tranſitu ſubſediſſe, & quaſi ſe inclinaſſe viſæ ſunt. Poſteris hæc fortaſſe mira & incredibilia videbuntur: & tamen ſunt re ipſa veriſſima. Nam terrarum dominæ terras quaſcunqne obſequi congruum fuit: & æquum cœleſti formæ cœlitus iſta indulgeri. Excitauit te non parum, Rex ſacratiſſime, ad has ſanctiſſimas nuptiales tædas faceſque diuinas ſapientiſſimi Principis Ludouici Mariæ Sphortiæ Vicecomitis Reginæ patrui ratio: quem magnis ex cauſis tibi maiori beneuolentia & arctiori affinitate iungere deſiderabas. Lucius Sylla cognomento Felix inter maximas ſuas fœlicitates Pii Metelli amicitiam deducebat. Repetis memoria ciuitates, populos ac nationes quæ ab imperio præſertim per Italiam defecerunt. Non ignoras quam altiſſima ſit Diuus Ludouicus prudentia, quam immenſa ſapientia, quo diuino ingenij acumine excellat, quanta animi magnitudine præſtet, quantam rei militaris ſcientiam teneat, quanta auctoritate polleat, quantum gratia. Non ignoras quod non ſolum Mediolanenſe imperium moderatur, verumetiam cæterorum Italiæ principum & regum vota pro arbitrio diſponit. Non ignoras Dinum Ludouicum eſſe rerum Italicarum arbitrum. Quod in eius manu ſit pacis aut belli, Iani aut Martis poſtes reſerare. Non eſt tibi obſcurum, quanto vſui & emolumento Diuus Ludouicus eſſe poſſit Cæſariæ Maieſtati pro imperio reintegrando & amplificando. Stimulat te non parum deſiderata diutius in Turcas expeditio. Sed recolis retroactis ſæpe temporibus tam piam expeditionem propter Italicas ſeditiones varioſque tumultus fuiſſe impeditam: qui etiam Romanos Pontifices & ſacros Cardinales retardarunt. Diuus Ludouicus Italicæ pacis non ſolum auctor, verumetiam conſeruator quaſcunque huius ſanctiſſimi voti tui occupationes ex Italia facile diſſoluet: & quæcunque obſtantia amouebit. Non ſolent Planetæ (niſi geminentur) magnum aliquid moliri: ſed vbi coniunguntur, vt Saturno Iupiter, aut Sol Mercurio, magnos in terris effectus portendunt. Pet Blancam auguſtam vipera æquilæ tonantis aliti colligatur: & Ludonicus tanquam Mercurius Ioui, hoc eſt, Maximiliano terrarum domino coniunctus eſt. Sicque ſapientiæ & potentiæ influxus ſunt conglutinati, vt mirabiles & fortunatiſſimos maximarum rerum euentus non incerta ſpei ratione liceat expectare. Occurrebat & aliud animo tuo, velut ex alta ſpecula longius proſpicienti: quod quamuis Cæſarea poteſtas ſit in orbe luminare magnum, eget tamen ſæpenumero altero magno luminari, ſcilicet pontificia poteſtate. Huic indigentiæ ſuccurret Reuerendiſſimus ſacroſanctę Romanę eccleſię

Cardi-

Cardinalis Aſcanius Maria Sphortia Vicecomes, alius reginæ noſtræ pattuus. Qui quantum apud Apoſtolicam ſedem, & ſacrum Cardineum ſenarum prudentia, auctoritat. & gratia valeat ac excellat: vt ipſe taceam, omnibus etiam extra Romanam curiam exploratiſſimum eſt. Vt primum Diuus Ludouicus de hoc tanto connubio regium nuncium accepit, tanquam graui ſomnó excitus; cœpit magis ſtupidus quam lætus eſſe. Multum ac diu ſecum cogitans & animo tacitus volutans: tandem non aliunde quam à Deo maximó bonorum omnium largitore tantum munus acceptum habuit: & maximas omnipotenti Deo ſupplicationes & gratias egit. Dum hæc aguntur, & iam Federicus genitor tuus colendiſſimus longo ſenio confectus naturæ conceſſiſſet; Turcarum menſe proximo Octobris multa millia in Croaciam deſcenderunt: non paruam ſtragem ferro & igne cum ingenti præda Chriſtianis intulerunt: decem ferme millibus partim cæſis, partim pecorum ritu abactis: ſed Croacij propriæ culpæ pœnas luerunt: eo quod auxiliares Germanorum copias præſtolari neglexerunt: ea clade tu ſollicitatus, mira celeritate quindecim millium equitum ac peditum exercitum contraxiſti, propoſita omni alia cura quamuis admodum graui. Tanta trepidatione tuum celebratiſſimum nomen Turcas effecit, vt quamprimum eorum auribus etiam ex longinquo intonuit, turpem fugam arripuerint. Alij quicunque exercituum duces hoſtium fuga exultaſſent: ſed votis tuis fuit contraria & inimica. Nam quum manum cum perfidis hoſtibus aperto Marte conſerere quam maxime deſiderares: & nihil magis timeres quam ne nimium timereris: illis ante tuum acceleratum aduentum, in præcipitem fugam verſis, tibi celebrioris victoriæ materiam ereptam indoluiſti. Tecum tamen fœliciter Rex generoſiſſime actum eſt, quod eodem tempore & ad imperium vocatus & ad Turcarum arduam expeditionem es accitus. Quam ſpecioſum eſt ad publicam diſciplinam accommodatum, per aduerſa & obſtantia ad res ſecundas euehi? In rebus aſperis virtus exagitata perficitur, & perfecta vndique cognoſcitur, & cognita ſplendorem & gloriam longe lateque diffundit. In ipſo imperii tui limine nactus es pulcherrimam occaſionem oſtentandæ virtutis tuæ, vt per difficillima bella clarior indies & celebrior reddaris: & tuis generoſis operibus te tanto ſceptro digniſſimum oſtenderes. Quam illud tibi glorioſum eſt, quod eo tempore imperii poteſtas ad te peruenerit, quo præcipuum Imperatoris munus præſtare poſſis: & lautas opes ac magnitudinem imperii non ad priuata, ſed publica commoda, publicamque ſalutem conuertere. Alius fortaſſe calamitoſis temporibus ſe imperii faſces ſuſcepiſſe grauaretur. Tibi maxime cedit voluptati, quod in ipſis imperij primordiis ſimul incipias, & imperii habenas ſuſcipere, & in rerum diſcriminibus exerceri, Generoſi & ſtrenui animi eſt malle in caſtris & aſſiduis periculis eſſe, quam in delitiis verſari. Quod ſi apud gentiles philoſophos, & apud Ciceronem eloquentiæ principem creditum eſt; *omnibus qui rempublicam auxerint, iuuerint, defenderint, certum eſſe in cælo definitum locum, in quo beati ſempiterno æuo fruantur*: tibi quum vniuerſam rempublicam Chriſtianam iuueris, & è faucibus ſpurciſſimi & truculentiſſimi hoſtis eripueris, quas non Hyſias beatorum ſedes, quæ non cœleſtia loca parata credemus? Scio Rex inuictiſſime, multos tibi deberi titulos: ſed nullum illuſtriorem ac diuturniorem expectare potes, quam ſi fœdam & impiam Turcarum gentem barbaram & peſtiferam ex Chriſtianorum ceruicibus excuſſeris, eamque exterminaueris, funditusq; deleueris. Quæ hactenus geſſiſti, etſi præclara ſint & illuſtria: talia tamen ſunt vt humana aliqua excelſa virtute confici potuiſſe credantur. Sed quod nunc in fractó animó aduerſus barbaras nationes es adorſus, à nemine hactenus perfici potuit. Expectatur vt à te ſolo diuinis auſpiciis conficiatur. Aut tu ille es, aut præterea mortalium nemo; quo duce, quo Imperatore Chriſtiana plebs, ex diris & efferatis Turcarum faucibus eripietur. Animo tuo auguſtiſſimo ad recta tendenti, & grauiſſimum bellum in Turcas ſuſcipere inſtituenti, non quidem pro imperii amplitudine, ſed pro diuini & Chriſtiani cultus propagatione, omnia proſpere fœliciterque ſuccedent: & ſancta deſideria diuina pietas comitabitur ac proteget. Fauorabile & glorioſum & apud omnes, præſertim Germanos proceres Maximiliani nomen: eo quod maximas res polliceatur. Tuum eſt eniti & ingenuam operam dare, vt hanc præcipuam inter mortales gloriam conſequaris, vt etiam quæ ſupra hominem ſunt, tibi ſoli non impoſſibilia credantur. Cæterum glorioſiſſime Rex ne longius quam fas eſt tua benigna audiendi facilitate, & ſacri tui numinis reuerentia abuti videamur, vela contrahemus: & grandi negocio breuem finem imponemus. Illuſtriſſimus & ſapientiſſimus princeps Ludouicus, quum nos legatos ad Cæſareum Maieſtatis tuæ culmen mitteret, admodum ſollicitus fuit, ne

patuin

parum tibi exprimere, gratum eius animum ſciremus: neue incredibilem deuotionem erga te & Auguſtam maieſtatem minus quam ſit reſtaram redderemus: & læticiam inæſtimabilem, ac gaudium incomparabile noſtra oratione parum conſequeremur. Sed tuę prudentiæ fuerit, ex paucis multa, & quaſi infinita colligere: & potius varia aſſequi coniectura, quam ex verbis noſtris percipere. Vtinam eius animum poſſes linceis oculis introſpicere: profectò multo plura quam referantur, ſpectares. Agit imprimis Deo bonorum omnium largitori dehinc ſublimitati tuæ gratias, quas maximas poteſt, quum diuina opera & tua benignitate tam deſideratum coniugium ſit ſubſecutum. Deinde quum ex tuis regiis legatis, & ipſis rerum ſucceſſibus plane, dilucideq; perſpexerit ſummam beneuolentiam & dilectionem, qua erga cum tua ſacra Maieſtas afficitur, & quam de eo optimam opinionem conceperit, & quod eius præcipuo intuitu regia celſitudo ad hoc ſacrum connubium condeſcenderit: ſeſe omnibus obligationum nexibus erga Serenitatem tuam deuinctum profitetur, ac perpetuo obnoxium affirmat. Opes itaque, facultates, copias, vires: ſeipſum ac liberos: conſtantiſſima fide, pro tuo arbitrio etiam abſoluto, ac pro imperii vſu & incremento deuouet ac dedicat. Tuum omne mandatum omni æuo immortalis beneficij loco ducet. Quinimo ad tuum omnem vel minimum nutum, ſemper non erit minus re & opere, quam verbis aut ſermone, animo celeri, prompto & expedito. Ad quamcunque tuam expeditionem, præſertim in Barbaras & Turcas nationes, idem diuus Ludouicus ſeſe paratiſſimum exhibet: non tam ex eo quod Chriſtianus ſit, & intelligat quid Chriſtianum principem deceat, quam quod Maximiliani victricia ſigna, fulgenteſque aquilas, quocunque vertantur, & in quemcunque rerum euentum inſequi propoſuit. Blancha vero conſors tua & Auguſta, vt omnibus admiranda, ita à te Cæſare quam maxime amanda, in te vnum omnes charitatis & affectus habenas relaxauit. A te ſolo pendere inſtituit: vt nihil vnquam illi graue, aut moleſtum futurum ſit, quod diuina maieſtas tua imperauerit: non minorem tuæ incolumitatis quam vitæ propriæ rationem habitura. Actum Iſprug, die XVI. Martii, Anno à natali Chriſtiano milleſimo quadringenteſimo nonageſimo quarto.

RAYMVNDVS CARDINALIS CVRCENSIS, CONSVMMATISſimo iureconſulto, & Oratori facundiſſimo, domino Iaſoni Mayno noſtro præcipuo.

NOn poſſumus non ſummopere extollere, Iuriſconſulte & Orator præclariſſime, orationem quam ad Sereniſſimum Romanorum regem pleniori ventorum flatu inſufflaſti. Tanto enim Latini ſermonis ornatu, tantoque verborum ſale condita videbatur: vt non ſolum nosipſi omnium minimi, verumetiam omnis multitudinis corona publico & vno conſenſu te oratorem in Italia longe cæterorum principem decerneremus. Eam medius fidius iam perorato ſermone à te (ſicut ſcis) petiuimus. Quippe quam publice ſine oratoris diſcrimine legi, & publicari poſſe credebamus. Mirum in modum eloquio tuo mellito accenſi, ipſam orationem apud nos eſſe cupiebamus. Sed voto noſtro eo tempore ſubueniendi locus tibi non eſt datus. Siquidem (ſi recte meminimus) orationem te dumtaxat memoriæ mandaſſe, & non totam ſcripſiſſe affirmabas: pollicitus eam, vbi omni diligentia exſcripta fuiſſet, ex Mediolano conſtanter nobis eſſe donaturum. Proinde quum eam ornatiſſimam orationem habere magis magiſque accendamur: & ex memoria in ſcriptis translatam eſſe arbitremur: deſiderij noſtri partis eſſe duximus, ſi orationem ipſam per literas noſtras efflagitaremus. Eis igitur te valde oramus, vt huic noſtro Tabellario ad nos dare velis: pollicitiſque tuis occurrere contendas: id quod ex humanitate tua effecturum te confidimus. Vale cum ſalute. Ex pratorio Veronæ, octauo Aprilis, milleſimo quadringenteſimo nonageſimo quarto.

PANDVLPHI COLLENVTII IVRISCONSVLTI ET EQVITIS, ILLVſtriſſimi Ferrarienſium Ducis Legati, oratio ad Auguſtiſſimum principem, Maximilianum Cæſarem Romanum Regem.

ADVENTVS ad te noſtri ſumma, Rex inclyte, ſed & fortiſſime Cæſar, imo iam vero glorioſiſſime Imperator, hæc eſt, vt quod Eſtenſis Hercules, patriæ noſtræ pater ac princeps, deuotiſſimus tibi dux tuus, per publicas occupationes & ætatis indulgentiam facere prohibetur, ſed maxime tamen cupit, te præſens numen videlicet, non alio cultu quam Romanæ vrbis rectorem deceat, venerari; nos eius verbis quam maxime fieri poteſt, impleamus. Grande onus profecto, noſtriſque omnino viribus impar, ſiue nos illius volun-

voluntatem,ſiue magnitudinem cogitamus. Quocirca dabis veniam (quæ tua eſt indulgentia) mitiſſime Cæſar, & quam nos ingenue culpam fatemur, tu pro incredibili tua clementia condonabis. Nam ſi ſalutandus adoranduſque es tantum ad apte culmen,in quantum ſe rerum humanarum tollit imperium ; quis hoc vnquam, rogo, ſatis digne pollicebitur? Sed lætandum gratulandumque eſt. Quis hoc officii genus abſolutum vndique ſuiſque numeris circumſcriptum dabit? Neque enim aut ſoli tibi de imperio, aut nobis de Imperatore ſimplex eſt referenda lætitia: ſed Illyrico,ſed Germaniæ, ſed Italię,imo vero Chriſtiano orbi,qui latiſſime patet,gratulandum eſt. Si virtutes tuę (quod eſſe in legationis officio, atque in ſalutandis principibus primum ſolet) explicandæ ſunt, quæ vox tam felix,quod ingenium tam fæcundum,quæ tam larga dicendi copia ſuppeditabit? Multa quidem (vt verum fatear) clementiſſime Cæſar, ſeſe dicenda quaſi certatim nobis obiiciunt,quæ videlicet ardentiſſimus erga te noſtri Principis iuſſit affectus;& quæ tu vtinam,sereniſſime Rex,oculis tuis immortalibus videre potuiſſes, quo vultu,quibus verbis, quo ardore mandabantur? ſed Maieſtatis tuæ fulgore ſuperamur, opprimimur gloria; & auguſtior longe, quam de te nobis fama pollicebatur, conſpectus iſte tuus exterret. Sparſim igitur ac nullo ordine mandata digeremus, & (quantum inter colligendum perculſas animi vires memoria ſuppetet) quæ nobis ille iuſſit,exequemur. Verum nihil prius aut antiquius duxit Hercules tuus, quam vt ab eo maxime auſpicaremur, à quo tanti muneris incrementa ſuſcepimus. Agendaſque immortali Deo laudes ac gratias ſempiternas primum cenſuit, quod cum terris principem dedit, qualem bono generis humani ſperare quidem potuimus, inuenire vero non niſi ipſe rerum omnium ſator potuit, à quo Princeps terrarum gubernaculis imponitur, in cuius manu Regum omnium fortuna verſatur, qui feſſas res humanas pro ſapientiæ ſuæ luce bonos interdum Principes indulgendo, ſubleuat, erigit, ſolatur, fouet. Sic Octauium, qui primus Auguſtus cognominatus eſt, poſt ciuilium bellorum lachrymas dedit. Sic Veſpaſienum poſt Nerones,poſt Domitiani crudelitatem Traianum, Antonios: poſt commodi furores Seuerum,poſt Heliogabali væſaniam Alexandrum. Et ne ſingulatim vniuerſos proſequar (quos enumerare longum eſt) ſic poſteriori tempore Flauium Conſtantinum, ſic Theodoſium,ſic Iuſtinianum, ſic Magnum Carolum, ſic Othones, Henricum ſecundum,pluresque alios, quaſi diſtinguendis malorum Principum ordinibus, ſecundiſque Reip. fluctibus moderatores dedit: donec in Auſtralem familiam ruam, à condito æuo nobiliſſimam,& ipſam triumphis grauidam, & imperiis genitam, Romana res omnis certa iam ferme ſucceſſione reſedit,tibique orbis imperium tradidit gubernandum. Quare & illi immenſas,& tibi quantas maxime poſſumus gratias agimus, quod illud animo magno tegendum ſuſcepiſti. Gratulamur vero & virtuti tuæ,& bonis omnibus,& militari gloriæ, quam tu in antiquum ſtatum redacturus es;& literatum ſtudiis, quæ per te priſcum decus & dignitatem recuperatura eſſe videntur. Gratulamur & ætati noſtræ, & horum temporum felicitati, prouinciis omnibus, & Chriſtianæ Reipublicæ; atque imprimis ſibi ipſi Hercules Princeps noſter gratulatur, & ob ampliſſimam quam de te ſpem expectationemque concepit, ob egregia multa & magnifica diui patris tui beneficia, & ob ingenuum quidem ac peruetuſtum Eſtenſis familiæ in Auſtralis gentis Principes amorem pariter ac reuerentiam. Quod ſi tibi de ſuſcepto imperio gratias agimus, ſi lætitiæ noſtræ magnitudinem (dum nobis ipſi plaudimus) ferre non poſſumus: nullus prudens rerum æſtimator mirabitur, ſi quæ imperii partes ſunt, quæ officia, quæ curæ, qui labores, quæ pericula, metiatur. Populis tanquam fluctibus huc atque illuc æſtuantibus, & armatis exercituum cupiditatibus, immortalis pater imperii frena conſtituit. Quare non ſecus eſſe populis ſapientes, ſapientium quidam putauerunt, quam in ædibus contignationes lignorumque compages, quæ vniuerſi ædificii molem ponduſque contineant. Alii non aliud eſſe Regis officium atque Imperatoris munus arbitrati ſunt,quam quod ſentimus cordis eſſe,viſcerum omnium præſtantiſſimi in humano corpore. Quidam altius ac verius cogitantes, idem eſſe Imperatoris opus dixerunt, quod Solis in mundo, vnde rerum omnium motus ac vita, vnde operum omnium initia, progreſſus fineſque deriuantur. Quare eum cui populorum gubernacula tribuantur Platonis ſententia,tanto priuatos omnes antecellere oportet, quanto homines à Diis immortalibus ſuperantur. Arduum certe opus atque omnino difficillimum, ſupra hominem ſeſe attollere,belli paciſque, ac gentium omnium iura moderari, vnum eſſe cuius ad exemplum totus componitur orbis, otii populorum ac ſubiectorum quietis rationem omnem curamque ſuſcipere,propriæ vero nullam. Diuus Iulius (vnde primum felix illud æternitatique dicatum

Boni Principes per interualla.

Auſtralis familia.

Princeps quid in re publica.

Laborioſa res princi-patus.

catum Cæſaris nomen, Maximiliane, defluxit) nihil aliud eſſe dicebat Imperium, quam *curam alienæ ſalutis.* Iuſtinianus vero noſter idcirco voluntarios labores ſuſcepiſſe ſe dicit, vt quietem ſubditis parare poſſet. Aurelianus Auguſtus ad populum Romanum ſcribens: *Ego*, inquit, *efficiam ne ſit aliqua ſollicitudo Romanis. Vacate ludis, vacate Circenſibus: nos publicæ neceſſitates tenent, vos occupent voluptates.* Vnde principatum conſtat nequaquam ſegnem rem eſſe, ſed laborioſam; non ocio & animi remiſſione, ſed curis ac laboribus abundantem. Hoc magnus ille quondam Armeniorum Rex Tigranes expertus cum eſſet, oblatum ſibi venerabilem illum pannum, quo regius vertex coronari ſolet, manu diu verſatum aſpiciens; *O nobilem magis quam felicem* (dixit) *pannum; quem ſi quis penitus agnoſcat, quam multis laboribus ac periculis ſit refertus, ne humi quidem iacentem velit attollere.* Adhortantes ſe ad imperium ſuſcipiendum amicos Tiberius Cæſar ignorare dicebat *quanta bellua eſſet imperium.* Arrius bis conſul, vir bonus & grauis, Cocceium Neruam nepotem ſuum cum imperium accepiſſet, miſeratus eſt. Expauit ad imperii nomen, quod vltro ſibi offerebatur, M. Aurelius Cæſar. Diocletianum quoque dicere ſolitum legimus, *Nihil difficilius eſſe, quam bene imperare.* Sed & diuus Auguſtus imperii paciſque formator, cui plura Dii (vt quidam ſcribit) quam vlli vnquam homini dederunt, imperandi, hoc eſt laborandi vacationem à Senatu efflagitare nunquam deſtitit. Hoc & bonorum Principum raritas indicat, hoc imperialium coronarum inſignia illa pondera non ſine ratione ſignificare videntur. Hoc nobilem illum expreſſit maximi imperatoris gemitum, quem ſæpius ſuſpirantem dixiſſe accepimus: *O te felicem Damocles, qui non longius vno prandio regni neceſſitatem tolerasti.* Damoclem illum referens, qui à Syracuſano rege Dionyſio ad menſam vocatus, ſub ancipitis gladii periculo, qui de tenuiſſimo filo penderet, pauidus ſemper tremebundusque diſcubuit. Iure igitur pro ſuſcepta à te imperii mole (quod rerum humanarum omnium maximum eſſe clamabat Iſocrates) pro grauiſſimo iſto Chriſtianæ Reip. tuendæ amplificandæque munere, quod libenter amplexus es, & gratias agimus, & voluptate efferimur, & feſtis acclamationibus ſalutantes; *Cæſar vere Cæſar, veriſſime Auguſte*, dicimus; fauſtaſque illas voces omnes, quas publicæ lætitiæ feruor ſolet effundere. Quod ſi non illuſtriſſimi modo electores tui, ſed & ipſa Roma, & Italia, & Gallia, & ex prouinciis viritim omnes in ſuffragium iiſſent; ſi vniuerſum Chriſtianum nomen vno in loco de Imperatore diligendo comitia habuiſſet; nulli magis quam tibi tantæ rei pondus impoſiturum fuiſſe videtur. Adeo omnia in te vnum diuina quadam ſorte cum naturæ tum fortunæ munera conuenerunt, quæ in Imperatore deſideranda veteres prodiderunt; vt etiam vel negatum Imperium (ſi petiiſſes) iure tuo tamen vindicare potueris. Patere (obſecro) patere nobiliſſime Cæſar, nos & lætitiæ noſtræ frena relaxare, & Herculis tui, quantum per nos licet, effectus exprimere; dum quæ geſtiens ipſe mandata dedit, tametſi elingues explicamus. Modeſtiam tuam in audiendis laudationibus nouimus, ac viuentis adhuc & præſentis adeo Principis laudes non ſine dicentis reprehenſione dici, non ignoramus. Sed non ideo diuina munera prædicari non debent, quod ea qui audiunt, pet modeſtiam forte recuſent. Potuiſſes (inquam) vel negatum imperium (vt de his humano quodam vſu loquar) ſi petiſſes tuo iure vindicare. Qui de imperatoria ſcripſerunt, genus, ætatem, formam, rei militaris ſcientiam, vſum, auctoritatem, fortunam, virtutem in Imperatore eligendo ſpectari oportere cenſuerunt. Sed in quem obſecro (ſi verum fateri volumus, præfatâ gentium omnium veniâ) tanta iſta bona cœleſti prouidentia ceciderunt? Si genus quærimus, paternum tibi genus Auſtria. At qualis Auſtria? Fortiſſimorum ducum domicilium, Principum ſedes, Imperatorum ſeminarium. Nonne hinc ex atauis tuis (vt cæteros tranſeam) Rudolphus Imperator prodiit, qui Romanam Eccleſiam fœcundiſſima Italiæ parte Flaminia donauit? qui Primiſlao quinto Rege, memorabili illo prælio (quod in campis Auſtriæ geſtum eſt) ſuperato obtruncatoque Bohemicam potentiam domuit. Nonne ex maioribus tuis Albertus primus ob bellicam gloriam à Romano pontifice deſignatus eſt vltro, qui læſam Eccleſiæ maieſtatem vindicaret? Nonne & Albertus ſecundus magnus tibi patruus, pietatis eximiæ Princeps? quem ideo rebus humanis (cum biennio tantum imperaſſet) ereptum gentium omnium conſenſus dixit, quod indigni eſſent eo principe illius temporis mores, atque ideo illum Deus hominibus ademerit, quia ſecum eſſe maluerit. Hunc diuæ memoriæ Federicus pater ſubſecutus eſt, nuper cœlo redditus, Imperatorum omnium innocentiſſimus, pacatiſſimus: cuius illud proprium fuit, quod omnes ante ſe Principes à Diuo Iulio, & vitæ & imperii diuturnita-

[M]aximi-[li]ani ge-[n]us. [A]uſtria.

[F]edericus [III].Imp.

turnitate ſuperauit. Nemo diutius vixit, nemo ſolus diutius imperauit, nemo innocentius regnauit. Quod ſi maternum tuum genus repetendum eſt, quis neſcit à validiſſimis Gothorum Ducibus, quatuor atque octuaginta coronatos Reges perpetua ſucceſſione Hiſpanias ad hæc vſque tempora tenuiſſe, vnde ſanctiſſimæ parentis tuæ deriuatur origo. Vxorum tuarum ſtirpem ſi quærimus, illæ magnorum Ducum filiæ. Si quos (non tam Romano quam vſu trito vocabulo) ſororios dicimus; & ij quoque ampliſſimi Duces, atque in ijs ſplendidiſſimus Alphonſus noſter Herculis tui filius, miræ ſpei adoleſcens, futurus Dux, filium ſuſtulit, & is Ducum longe potentiſſimus eſt. Vt iam non imperatoria ſolum ſtirpe natus, ſed totus ex Ducibus, totus ex Regibus, totus ex Imperatoribus, quaſi ſeminario quodam generoſiore virtutum concretus factuſque videaris Imperator: vt intelligant populi, ſciant nationes, virtutem tuam non tam adſcitam adoptiuamque eſſe, quam genuinam, & ab ipſa natura ad Romani orbis imperium traditam, atque ideo auguſtiorem longe venerabilioremque eſſe. Quæ ſi quis prorſus amens non intelligat, atque in re perſpicua (vt eſt interdum contumax ignorantia) dubitet; is ſpeciem iſtam tuam maieſtatemque contempletur. Pulcherrimum te eſſe domicilium fateatur oportet, in quo ſe imperium ipſum prorſus penituſque componat. Felices illæ animæ, quæ nobiles curas ſuas naturalibus arcanis intulerunt, quo abditarum in ipſa natura cauſarum ſecreta rimarentur, auguſtiſſimam quamque hominis ſpeciem plurimum de cœlo trahere prodiderunt. Siue enim mundi ipſe æternus rector nobiliſſimum animum miſſurus in corpus, ſpecioſum prius atque illo dignum metatur hoſpitium: ſiue animus ipſe cum venerit, diuinitatis ſuæ conſcius, pro habitu ſuo ſibi fingat & ornet habitaculum; certum eſt alterum alterius officio creſcere, & cum ſe mutuo quaſi fœdere iunxerint, vtrique maiora conſurgere: vt eos qui tali naturæ ſint habitu, iam non natos, ſed à Deo ipſo factos formatoſque eſſe ſcribat Cicero. Æthiopum populos, qui Gymnoſophiſtarum ſapientia gubernantur, non ex iis qui fortiſſimi, quive opulentiſſimi habeantur, nec qualeſcumque ſibi Reges facere ſcribit Ariſtoteles; ſed eos tantum qui forma pulcherrima præſtantiſſimaque ſint: quippe qui animorum effigiem ex corporis ſpecie intueri ſe poſſe veriſſime arbitrentur. Nam & apud Iureconſultos relatum eſt, * ſapientis quoque iudicis eſſe, ex ipſa vultus corporiſque figura mentis bonitatem ſpeculari atque conijcere. Sicut enim (auctore Ariſtotele) ad felicitatem habilis deformis homo non eſt; fierique non poteſt (vt Aſpacius inquit) vt qui omnino deformis ſit, bonus ſit. Sic eum qui formoſiſſimus ſit, impoſſibile prorſus eſt vt non idem optimus ſit. Quid enim aliud nobis pollicetur tua illa sereniſſimæ frontis maieſtas? decora illa Cæſaries? ille oculorum ſidereus vigor? illud os probum? ille totius corporis honeſtiſſimus ſtatus? illa dignitas? illa proceritas? Virtus illa ſplendidiſſima Cæſaris (quod negari non poteſt) meretur imperium: ſed virtuti, quæ in pulchro corpore gratior venire ſolet, auguſta illa tua forma ſuffragatur. Age quod ea ætate * imperium ſuſcepiſti, quam cœleſtium conſiliorum myſteria ſcrutantes Philoſophi, hebdomaticorum annorum quintum locum ſtationemque eſſe dixerunt: in quo robur ac virtus maxime vigeant, quamque ſapientiam quidem quintum progredientis animi tum actum, tum virtutem appellant, quinti ſeptennii climacterium terminum deſignantes; in quo nec ſenis imbecillitas contemptui eſſe poſſit, nec adoleſcentis formidanda temeritas: ſed in quo labor in negotiis, fortitudo in periculis, conſilium in prouidendo, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, ceteræque illæ imperatoriæ virtutes, quaſi vertice quodam vitæ conſtitutæ, firmiores conſpectioreſque reddantur. Verum ætas iſta tua, quæque illam præceſſit, non in otio, nec in languore, non in vmbra traducta eſt, nec naturalibus contenta muneribus, ſine vllo rerum vſu, per ſegnitiem ſitum quendam cariemve duxit. imo vero in ipſis pene cunabulis, Imperator antequam miles, arma tr[illegible]ſti, bella geſſiſti, victorias cumulaſti, proditionum pericula: incertos pugnarum caſus, obſidionum ærumnas, oppugnationum damna, inſidiarum perfidiam pertuliſti[illegible] ſudorem, puluerem, ſanguinemque caſtrorum incredibili labore, ingenti animo, mira conſtantia toleraſti. Quid eſt in bellicis rebus à te non tentatum? quid inauſum? quid inexpertum? quæ te militiæ pars latet? quæ tibi militaris diſciplinæ forma non perſpecta? quis hac ætate tot rerum momenta, tantarum rerum varietatem, tantum periculorum, quantum tu ab ineunte pueritia expertus? Qui maiore etiam parte mortis in corpus quandoque recepta, nec illud quidem, quod à fumina tantum die intelligere mortales ſolent, ignoráſti, vere imperioſe vir; quem neque pauper[illegible], neque [illegible]or[illegible],

Gothi Hiſpaniæ reges.

Digna imperio forma.

* *l. 13. D. de decurion. Cuiac. 10. obſer. 6. vlt.*

ᵇ *annor. 35.*

Militaris experientia.

neque vulnera terrent. Quid eſt quod neſcias? qui ſemper cum fortuna ipſa (inuitus dicam, ſed & illâ quoque inuita dicenda) pugnaſſe viſus, inimicioremque illam fere habuiſſe, quam hoſtes: ita tamen aduerſus illam pugnaſti, vt omnem ſortis euentum docueris poſſe à virtute ſuperari, feſſamque illam in rua iura compuleris; magna admiratione mortalium, qui te tandem poſt tot exhauſtos labores, poſt tot periculorum circumfuſam molem, rebus omnibus pro arbitrio compoſitis, Imperatorem vident, nulla virtutis opinione fraudatum, non æſtimatione commotum, non auctoritate minorem, ſed firmis amicitiis auctum ſplendidiſſimo coniugio ornatum, fidiſſimis affinitatibus communirum, omnium Iraliæ Principum beneuolentia ſeprum: etiam ſuperbis ac contumacibus terribilem, & immaniſſimis Turcis, ſanguinariiſque illis noſtræ religionis hoſtibus formidandum; quos tu verus Chriſtiani nominis aſſertor, quandoque (quod ſperamus) debellabis & conteres. Hæc externa quanquam videanrur, tua ſunt tamen, fortiſſime Cæſar; tua (inquam) ô noſtrum ſidus, & vnicum veræ probitatis exemplar, quia tua ea vi animi moderaris, & virtutum gloriâ (quas in te vnum tuo certo iudicio, atque ita eligens, atque ita vſu comparans cumulaſti) & maiora efficis, & conſilio maturiore diſpenſas, magnis animi dotibus & veræ ac ſolidæ gloriæ ardore ſuccenſus. Quid enim in te non mirabile, non conſpicuum, non triumphale videtur? Nihil eſt (vt leges * docent) *quod lumine clariore refulgeat, quam recta fides, in Principe, quam vera religio.* Maxime enim cultorem Dei eſſe Principem decet, quando ipſe à Deo maximum honorem conſecutus eſt. Cæteræ virtutes omnium omnino communes ſunt. Prudentia (vt Ariſtoteles ſcribit) imperantium ſola: Iuſtitia vero (Theodoſius Auguſtus ait) Regum, ſine qua nec ipſum quidem leuam dominari recte poſſe Poetæ quoque cecinerunt. Sed quid, obſecro, aut fide tua firmius, aut conſilio grauius: aut ſententia iuſtius? Harum in te virtutum exempla conrexere, nec modeſtia tua, nec temporis ratio patiuntur, nec auditorum præſentia poſtulat: nec enim apud ignaros habetur oratio. Atque vt virgineum illum pudorem, cœleſtemque manſuetudinem tranſeam, vt inclytam illam conſtantis animi aduerſus voluptates omnes contumaciam, & indictum vitiis bellum, & ſumma ſemper petentis inuicti ſpiritus ſublimitarem; propriis certe peculiareſque tibi virtutes quonam piaculo prætteribimus? liberalitarem dico, animi magnitudinem atque clementiam, quibus quidem virrutibus Reges omnes, (ſine inuidia dixerim) longe præcellis, eos qui virtute ſunt præditi.

Turci debellandi.

** L. inter claras. C. de ſum. trinit. Religio principis decus.*

Iuſtitia.

Nulli magis (vt Ariſtoteles ſcribit) quam liberales amanrur. Magnitudo vero animi non modo virtus ipſa, ſed & virtutum cæterarum decus, momentumque: Ac clementiâ, quæ Principis dos prima eſt (Demoſthene, Iuſtinianoque * auctoribus) Deo maxime Imperatores æquantur. Hæ te Maximiliane Cæſar, vere maxime, Auguſtum faciunt: hæ omnium hominum tibi animos conciliant, hæ tibi vniuerſum mortalium cœtum deuinciunt; has in te omnes admirantur, venerantur, prædicant. Hæ magnum Alexandrum domitorem Aſiæ fecerunt, hæ Cæſarem Iulium Diuis adnumerarunt, Auguſtum conſecrarunr, Traianum, Antonios, Henricum, bonoſque omnes Principes cœleſtes plane viros effecerunt. Harum & tu virrurum auſpiciis (vtinamque hoc à vate ſir dictum) *Imperium terris, animos æquabis Olympo.* Iure igitur ſumma tibi delata poteſtas, iure tibi debetur imperium. Sed eodem quoque iure ipſum tibi debetur Imperium, per te ſcilicet decus priſcum recuperarurum: iure tibi humanarum rerum tradita ſunt gubernacula. Tua ſunt iura, tuæ ſunr leges, tua iudicia, penes te belli paciſque poteſtas omnis. Tu de omnium capire fortuniſque iudicas, tu viua lex, tu animatum ius, tu vnus ex omni hominum numero es, cuius ſunt omnia. Tu vnus es vt Imperator tandem (quod & diui Pii ſententia, * & Iuriconſulrorum literis proditum eſt) Mundi dominus: qui principarum non rapuiſti, ſed ornaſti; non ambiſti, ſed vindicaſti; non emiſti, ſed meruiſti.

Liberalitas.

Fortitudo.

Clementia.

L. vlt. C. de teſtam.

Imperatoru poteſtas.

** L. 9. ad leg. Rhod.*

Omnis igitur iure tibi veneratio pariter reuerentia obedientiaque debetur. Hæc cum ita eſſe inrelligat, religioſiſſime Cæſar, deuotiſſimus tibi Dux tuus Eſtenſis Hercules, qui te iam pridem (ſicuti ſcis) multos ab hinc annos, prius etiam quam regni nomen & faſtigium imperiale conſcenderas, obſeruauit, coluit: (quippe non noua ſunr auſtralis familiæ decora non noua virtutis ac magnitudinis tuæ gloria) verum te principem, verum omnium moderatorem, verum Cæſarem, verum Imperatorem agnoſcit, ſalutat, veneratur, adorat. Et non eam fidem * modo obedientiamque præſtiturum ſe recipit, quam tibi per Ducatus dignitatem ab imperiali benignitate profe-

** Homagii.*

profectam, per vrbes ab Auguſta maieſtate ſuſceptas debere per ſcriptam legem profiteturs vetum etiam illam, quæ tibi ab omni Romano vrbe, gentibus, nationibuſque omnibus, diuino pariter & humano iure debetur. Idem ſemper animus in Eſtenſi familia, omnium Italiæ longe clariſſima vetuſtiſſimaque; eadem mens ſemper omnibus Herculis maioribus fuit: Romanos Imperatores magna ſemper fide, incredibili conſtantia, ingenti veneratione coluerunt; Ferrariamque ipſorum vrbem, quaſi Imperatorum omnium pacatiſſimum diuerſorium, Italiam ingreſſi Romani Cæſares habuerunt. Illam Henricus tertius quandoque inhabitauit, in illa Carolus quartus exceptus, in illam Sigiſmundus diuertit: illam poſttemo diuus Fridericus pater bis illuſtrauit. Sed & Otthoiſte tertius olim, qui ob eximiam quidem virtutem Mundi Miraculum cognominatus, non modo illam, ſed Hugonem quoque Eſtenſem ex genitoribus Herculis tui, virum fortem, & bellicis artibus per ea tempora inſignem, cuiá virtute Magni cognomentum fuit, comitem ſibi adſciuit: qui collecto Italico exercitu (neque enim pacatis locis erat iter futurum) Romam ipſum duxit, reducemque tandem patriæ reſtituit. Idem in te eſt Herculis tui deuotiſſimi tui ducis animus: eadem tibi Ferraria, ſubiectæque omnes Herculi ciuitates, oppida, municipiaque ſemper patent, quæ tibi ille vniuerſa iuxta ſecum promptiſſime offert, proque Imperii tui maieſtate tuenda amplicandaque magno animo pollicetur. Quoniam certiſſimam ſpem de virtute tua, deque incredibili erga ſe amore tuo, ſtudioque iam pridem concepit; tantumque ſibi de animi tui diuinitate pollicetur, vt nihil ſit quod à te non impetrare ſe facillime poſſe confidat. Eius fidem ſuſcipias, qua ſoles benignitate, precatur: vtque ipſum, liberos, omnemque Eſtenſem domum, iure meritoque, & quaſi dedicatione tuos, ſereniſſimo vultu reſpicias, enixe te rogat. Vale igitur, viue ac vince, glorioſiſſime Imperator, Auguſto felicior, Traiano melior, Frederico patre viuacior. Immortalis vero Deus, cuius beneficio tantum Decus Romanus orbis accepit, cui tu (æternus vtinam) datus es rector;

Imperium Oceano, famam tibi terminet aſtris.

Dicta in Iſpruchis, in auditorio Cæſaris.

AD MAXIMILIANVM ROM. IMP. SEMPER AVG.
Henrichi Glareani Heluetij Poetæ Laureati

PANEGYRICON.

INclyte Romulidum Cæſar, quem ſumma tonantis
Maieſtas mundo ſtatuit pietate ferendum,
Præfecitq; vnum diuina potentia rebus,
Qui cum ipſo placide ſpacioſum temperet orbem
Quod tua me pietas, & magnificentia ſceptri
Audiat (en cernis) rogito tua numina ſupplex.
Arſacas Arſacides, & Achemenas aſtra putabant
Aſtrologi Perſæ, Ptolomæos fama per orbem
Sparſit in extremam Nili ſeptemplicis vndam:
Laomedontea fortunatiſſimus vrbe
Infelix Priamus, Pelopeia ad arua volabat,
Nomineq; & fama celebris, currenteque vatum
Materia. quid enim non audet Græcia mendax?
Cecropis & Theſei quam clarum nomen Athenis.
Antiochiq; Sytis nullo delebile ſæclo.
Proinde hæc vana abeant, ne tempora perdere dicat
Verborum longa ambage, exorſiſque rem otis.
Eia age, Pannoniæ celeberrima gloria gentis,
Rex Romane faue, cui longo ſeruiet æuo
Sol oriens, ſolque occidens, polus Auſter & Arctos.
Namque in hyperboreis, Tanais qua frigidus vndis
In Mœotica abit vada, tu venerabilis oris,
Famaque nigrantes celeris tua contigit Indos,
Extremoſque hominum ſeres, aut ſi quid ibi vltra
Priſcis ignotum, Soliſque perambulat ortum.

V 3 Veſper

Veſper vbi occidua roreſcit frigidus vmbra,
Gurges Atlantiacus, Tarteſiaque æquora Calpes,
Te celebrant, te commemorant, tua numina adorant,
Nec ſatis hac tellure, alius tibi quæritur orbis
Sub pedibus, pene Antipodes noua terra marino
Prenſa ſinu, cycloque ſub æquatore repoſta eſt.
Aſt vbi ab Arctoo Boreas volat horridus axe,
Orcadas inuadens, ſemotoſque orbe Britannos,
Cimmeriaſque vmbras, agitataque limina bello
Fruſtra Romulidis, vbi vaſto barbara gyro
Gotthia ſubiungit, cæcis abſtruſa tenebris,
Tartareas reſupina iacens procumbit in vmbras.
Nota tua eſt pietas, & nota verenda poteſtas,
Virtuſque imperiumque, & Maximus Æmilianus,
Denique Marmaricis vbi murmurat auſter in oris,
Imbriferas cogens nubes Gœtulia, Pſylli,
Æthiopes, Elephantophagi, & Garamantica proles
Ambigua, & Numidæ, Maſſyli, & corniger Hammon.
Sæpe tuas laudes, ſæpe audiuere procellas.
Atque vt magna magis tua ſint præconia Cæſar,
Extendit caudam Lybiæ, penituſque ſub aram
Tenſa caput cœli, neſcit quo ſiſtere detur.
Sed ſatis ambagum, tibi nunc Germania pugnax,
Et domini rerum, & melior famulabitur orbis.
Burgundoſque, Morinoſq; tenes, Atheſiſque fluenta,
Indomitum Rhenum, ſulcoſque binominis Iſtri,
Illyrios, Vbios, fulgentique ære Tribocos,
Vangiones, hodieque feros in bella Batauos.
Idque vnum adiiciam, quo nil mihi gratius orbe,
Heluetia æterno Cæſar tibi fœdere iuncta eſt,
Gens aquilam, gens terribileis imitata leones.
Nec tibi dedecori Sueui, gens priſca Deorum,
Et dura & fortis, nulloque exhauſta labore.
Cætera ſubticeo longum cantanda per æuum
Quæ gentes, quæ regna tibi, quæ ſeruiet ætas,
Semper in œnotriis ſenuiſti acerrimus armis.
Pallaſque, vt ſceptrum, diuinas contulit artes,
Prudens eloquium, & linguæ venerabile donum,
Tot variiſque ſonare modis, mihi lingua palato
Hæret, & albentes vix attigit arida dentes,
Cum nondum tibi geſtorum numerauero partem
Tantillam, quid enim præclaræ nomina ſtirpis,
Quid reliqua enumerem? citius quam copia deſunt
Tempora grandiloquo ſolum cantanda Maroni,
Nec niſi Smyrneo geſta enarranda cothurno
Illi Parnaſſi fontes, & Phocidis amnes
Hauſtibus exſorbent plenis, mihi gutta negatur,
Et cyathis verſis, ſitiens ego pocula lambo.
Da veniam (dare namque tuum) iuſtiſſime Cæſar,
Si tua facta minus, maieſtatemque verendam
Attigero. Quis enim tam paucis exprimet autor?
Semper in ore meo Regum veneranda poteſtas,
Tuque caput mundi, longos tibi det Deus annos,
Atque Sybillinam duplicata ætate ſenectam,
Cum quo perpetuum regis inuictiſſimus orbem.

LITE-

LITERAE CREDENTIALES ET INSTRVCTIO AMBASIATORIS Regis Poloniæ, ſuper irruptione Turcorum in ſuum dominium, ad conuentum ſacri Romani imperii, ſub Maximiliano Rege, in Friburgo exhibita & præſentata, Sabbatho ante Margareta anno Domini, 1498.

IOANNES Albertus Dei gratia Rex Poloniæ, ſupremus Dux Lituaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæq; dominus & hæres, vniuerſis & ſingulis ſpiritualibus & ſecularibus dominis, prælatis, Principibus, Ducibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, fratribus noſtris chariſſimis, amicis, & beneuolis ſincere & grate nobis dilectis, præſentibus requirendis, ſalutem, amicitiam, incrementum & reginm affectum.

Illuſtriſſimi præclari Principes, nec non reuerendiſſimi, ac reuerendi in Chriſto patres, magnificiq; ac ſpectabiles, ac generoſi fratres, amici beneuoli, ſincere & grate nobis dilecti. Reddet veſtris C. literas generoſus, & ſtrenuus Nicolaus Roſenberger, aulicus noſter, quem ad V. C. in negotiis noſtris & Reipub. Chriſtianæ mittimus plene informatum; cui rogamus V. C. in omnibus nomine noſtro dicendis plenam velint habere fidem, non minus quam nos ipſi perſonaliter loqueremur, cum V. C. Datum Cracouiæ in octaua Aſcenſionis Domini, Anno eiuſdem 1498. regni noſtri 6.

ORATIO LEGATI.

POſtquam coniunctio ſanguinis eo beneuolentiæ vinculo ſacram Maieſtatem veſtram; & sereniſſimum dominum meum Poloniæ Regem mutuo ſibi deuinctos efficiat, vt in quibuſuis neceſſitatibus, periculiſque obeundis, conſilio ſibi & auxilio Maieſtates veſtræ adeſſe iure debeant, quod ſemper per diuos Maieſtatum veſtrarum parentes, ſempiternæ gloriæ Principes, firmiter extitit obſeruatum, nec id quidem & per Maieſtates veſtras intermiſſum: Veruntamen in præſentiarum mutuæ charitatis ſolidandæ, & intelligentiæ ineundæ habendæq; maior ac vrgentior cauſa eſt, commune videlicet periculum impēdens Reipubl. Chriſtianæ: quæ indies ab immaniſſimo nominis Chriſtiani hoſte, Turcorum Imperatore laceratur, diripitur & occupatur: cui niſi in communibus Chriſtianorum conſiliis & opibus maturius ſuccurratur, ipſam proculdubio vniuerſitatem propediem, vel ruituram, vel vehementer declinaturam verendum eſt. Non incogniti ſunt, Rex glorioſiſſime, ſacræ Maieſt. V. acerrimi illius ac potentiſſimi hoſtis conatus, qui nil aliud magis cogitat, curat, nil ardentius ſitit, niſi vt rem Chriſtianam euertat, quo ſic & profanam ſectam ſuam, & imperium propagare poſſet. Vtque id facilius aggrediatur, ingeniis & aſtu viens; treugas, ſufferentiaſque pacis, cum cæteris finitimis principibus ſibi conſtituit, vt impetum potentiæ ſuæ in vnum principem conuertendo, illum vaſtet, occupet, & petentim cæteros Chriſtianos principes facilius opprimat, & ditioni ſuæ ſubiiciat: prout hoc ingenio initio felicis aſſumptionis M. regiæ ad regnum vſus eſt, dum pro treugis conſtituendis atque firmandis, ad quodcunque tempus placuiſſet arbitrio ſuæ M. per oratorem ſuum plenarium habentem mandatum detulit. Cuius Maieſtati ex certis rationibus reſpectibus atque cauſis diuturnas facere non fuit viſum, ſed præcipue ne ea res regnis ac principatibus clariſſimorum germanorum ſuorum, cæteriſq; finitimis fieret incommoda. Tandemque temporum qualitate, in triennales pacis ſufferentias conſenſit, vt medio tempore ſeſe ad gerendum bellum commodius compararet. Quæ quidem treugæ, tam per capitaneos limitum Turcici imperii, quam etiam Tartaros, qui tūc in fœderib. adſcripti erant, nō ſemel extitere violatæ. In quos quidem Tartaros Tauricā Cherſoneſum incolentes, poſt captas magni ponderis vrbes Capham & Theodoſiam, Turcus ditionem ſibi comparauit & imperium. Quod dum M. ſereniſſimi domini mei Regis cognouiſſet, quotſumq; res tēderet, conſideraſſet, treugæ quoq; ipſæ expiraſſent, iuſtis ac neceſſariis cauſis permota, nil cunctādum rata, ne incautam imparatamq; hoſtis domi opprimeret, conſultius fore, exiſtimauit foris cum hoſte bellum gerere, quam domi ſibi illatū propulſare. Et maxime inſtigante ad hoc ipſum ac ſolicitante Moldauiæ Waiuoda ſubdito ſuo, cui ſe olim Sereniſ. parens; æternæ memoriæ princeps, vrbes dudum per Turcos occupatas Albipolim & Lycoſcouiā (quæ alias Kilia dicitur) iure ſuſcepti ab eo feudi atq; fœderum recuperaturum pollicitus & obligatus erat. Dumq; id M. ſua validiſſimo inſtructiſſimo exercitu cōparato perficere curaret, idē ipſe Waiuoda Walachiæ, preſtite fidei immemor atq; debiti, quo ſe antea iureiurando regno Poloniæ aſtrinxerat, ab obedientia ſuæ S. deſciſcens, rebellauit, ſiue timore magnitudinis potentiæ Turcorū percitus, ſiue ſolita imbutus pro more gētis perfidia, & ita cæpta ſuæ M. impediens atq; perturbans bellum demum neceſſario in ſe cōuertit. In cuius

belli

tis publicæ Chriſtianæ gratam ſe atq; vtilem exhibere, quæ ex ea potiſſimum pendere videtur, ſingulare eam præſidium ſui & ornamentum recognoſcens; oſtenderetq; lumen animi, ingenii, conſiliiq; ſui, neq; eam tantis attritam iacturis, & pene periclitantem pro derelicta habere, veſtigiis inſiſtendo clariſſimorum maiorum atq; prædeceſſorum ſuorum, qui terrarum orbem late impleuerunt nominis ſui gloria, & quibus virtus interfecit ad ſuperos, atque in aſtra leuauit. Quorum tanta fuit virtus, animiq; magnitudo, vt Zelo religionis ſanctæ permoti, optima ſpe pleni, glorioſum ac ſalutiferum laborem ſubire non dubitaſſent, quo non Turcorum ſolum potentiam ac principatum contererent, ſed etiam Syriam vniuerſam, regnumq; Hieroſolymitanum, cum ſancta ciuitate, è manibus Saracenorum eriperent. Sic igitur oramus, ſacra Maieſt. veſtra, hæres clariſſimorum maiorum ſuorum gloriæ, eorumque decori ne deſit. Subeſt enim cauſa ingens, & materia minus contemnenda: offert ſe deniq; opportunitas, qualis ſe nulli vnquam prædeceſſorum obtulit, exercendæ atque declarandæ virtutis animique magnitudinis, qua tam neceſſario & periculoſo tempore illuſtrare maxime poterit hunc ampliſſimæ dignitatis principatum ſuum. Quoniam (gratia Dei opitulante) auctoritate, prudentia, & felicitate Serenitatis V. pacata eſſe videtur vniuerſa Germania, nutum eius per omnia ſequens atque reſpectans. Adſunt sereniſſimorum conſanguineorum ſuorum Hungariæ & Poloniæ Regum ad cauſam alacres & promptæ voluntates, tantummodo incepto opus eſſe videtur, cætera rem perficere. Neq; eo terreri debet ſacra Maieſtas V. quoniam complures principes Chriſtiani attentarunt aliquando gentem hanc peſtiferam armis obruere, quorum (licet occulto nobis iudicio Dei) irriti fuere conatus, quia forſitan rebus neque conſilium debitum, neq; recta ratio fuerat adhibita. Vtcunque autem fuit, non tamen eſſe deſperandum Deum noſtrum ſubuenire miſericorditer cauſæ ſuæ, dum eam ſincero affectu, ſummaq; deuotione, concordibus vnitiſq; animis atq; viribus adgreſſuri ſunt ii, quorum manibus ſummam rerum poteſtatem in terris omnipotens committere voluit. Illuſtret obſecramus, Rex inuictiſſime, ſeculum noſtrum; nomenque ſuum glorioſiſſimo ac vtiliſſ. hoc omnium facto, ex quo ſolo tum ſalus tum etiam Reip. Chriſtianæ ingentia commoda dependere videntur: pro quo quidem multum ei debebit ætas noſtra, plurimum etiam poſteritas, maxime autem dum ipſam Remp. Chriſtianam tantopere afflictam atque fluctuantem ex deſperatione ſumma in ſpem firmiorem reuocabit, vt ſic ſacram V. M. optatæ tranquillitatis auctorem perpetuo ſe gratuletur habituram. Nihil enim in hac vita mortali neque ſublimius neque magnificentius ſacra V. M. aggredi atque efficere poterit, quam iuuare, prodeſſe, atq; defendere, patriæq; & vniuerſalis Reip. Chriſtianæ commoda procurare, reminiſcens officii debitiq; ſui. Quia in hoc primario & ampliſſimo principatu, tanquam in ſpecula cōſulari collocata eſt, vt vacuum metu populum ſuum ſua vigilia ac prouidentia redderet: meriti tanti eam à Deo mercedem immortali relatura, quam etiam Ethnici illi, veritatis conſummatæ ignari pro virtutis merito ſibi certam proponebant, credentes omnibus qui patriam auxerint, defenderint, conſeruauerint, certum eſſe in cœlo definitum locum, vbi beati æuo fruantur ſempiterno. Hæc ſunt Rex ſereniſſime, quæ mihi vice & nomine ſereniſſimi domini mei gratioſiſſimi, Poloniæ Regis, ſacræ V. M. exponenda erant. Cuius Maieſtas iterum atq; iterum rogat, quatenus veſtra Serenitas & neceſſitudinis mutuæ, & communis periculi, quod iamiam imminet, rationem habere dignetur, ne Maieſtas ſua præſidio Chriſtianorum deſerta, aliter quam eius decori, dignitatiue conueniat, pacem ſibi regnoq; ſuo procurare cogatur. Quin potius communicatis conſiliis cum illuſtriſſimis ſacri imperii principibus, tantis impendentibus periculis, clementer conſulere, matureq; ac liberaliter auxiliari dignetur: vt ſic res Chriſtiana, & vniuerſa Germania ſalute huius regni Poloniæ conſeruata, etiam ſaluti ſuæ conſulat.

MAXIMILIANI IMP. PRIVILEGIVM ERECTIONIS COLLEGII Poetarum & Mathematicorum in Vienna.

MAXIMILIANVS diuina fauente clementia Romanorum Rex ſemper Auguſtus, ac Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Auſtriæ: Dux Burgundiæ, Lottaringiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Charinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ, Gelriæ: Landtgrauius Alſatiæ: Princeps Sueuiæ: Palatinus in Habſpurg, & Hannoniæ: Princeps & Comes Burgundiæ, Flandriæ, Tyrolis, Goritiæ, Arthois, Holandiæ, Selandiæ, Ferretis, in Kiburg, Nœmurci & Zeurphaniæ, Marchio Sacri Romani Imperii ad Anaſum, & Burgoniæ, Dominus Friſiæ, Marchio Sclauoniæ, Mechliniæ, Portus Naonis, & Salinarum, &c. ad perpetuam rei memoriam, notum facimus tenore præſentium vniuerſis. Cum poſt ſuſceptum diuino auſpicio Cæſareæ Maieſtatis titulum,

officii

officii noſtri in primis duxerimus, ad ea ſingula animum intendere, quæ & reipublicæ noſtræ decori & ornamento perpetuo fore arbitraremur: & nationem noſtram Germanicam ac domum Auſtriæ ex qua orti ſumus, quantis poſſemus honoribus, apud omnes gentes ad poſteritatem notas faceremus: id potiſſimum occurrit pro æternitate literarum neceſſarium in humanis rebus fore, vt populis & vrbibus noſtris Romanarum literarum gymnaſia, laudato ordine & Romano more ſtatuerimus, vnde publicarum rerum moderatores ac rectores vt plurimum excellentes prodire: qui veterum rerum geſtarum lectione facti prudentiores, bene & beate viuendi rationes multa etiam experientia poſteris ſcripſere.

Directis itaque à nobis in noſtro Viennenſi gymnaſio, ciuilis iuris lectionibus; cum in Poetica & Oratoria arte nihil hactenus ibi inſtituerimus: decreuimus pro ipſius Vniuerſitatis noſtræ augmento collegium Poetarum ibidem priſcorum Imperatorum anteceſſorum noſtrorum more erigere, abolitamque priſci ſæculi eloquentiam reſtituere. Itaque de hac re prouehenda & imitanda duos in Poetica & Oratoria, duos vero in Mathematices diſciplinis eruditos, ad ipſum collegium deputamus: inter quos, eum quem pro tempore lectorem ordinarium in Poetica conſtituemus, nolumus eidem collegio præeſſe, quem etiam præſentibus noſtris ipſius collegii & lectionum ſuperintendente facimus & creamus. Quo autem præfatum collegium vberiori à nobis gratia & priuilegio decoretur, reſque ipſa fœlici gradu debitum ſumat incrementum pro honore noſtro, & dignitate augendæ Viennenſis vniuerſitatis: Cæſarea noſtra auctoritate, ac motu proprio præfatum collegium hoc præſenti priuilegio ac prærogatiua decoramus: vt quicunque in præfata noſtra Vniuerſitate Viennenſi in Oratoria & Poetica ſtuduerit, lauream que concupiuerit; Is in prænominato Poetarum collegio diligenter examinatus, ſi idoneus ad id munus ſuſcipiendum habitus & inuentus fuerit, per honorabilem fidelem nobis dilectum Conradum Celtem, per genitorem noſtrum Fridericum tertium diuæ memoriæ primum inter Germanos laureatum poetam & modo in vniuerſitate noſtra Viennenſi poetices ac Oratoriæ lectorem ordinarium, ac deinde per ſucceſſores eius, qui pro tempore collegio præfuerint, laurea coronari poſſit. Sicque per eum & ſucceſſores eius Laureatus Poeta ab omnibus habeatur & celebretur: omnibuſque priuilegiis & inſignibus, quibus cæteri poetæ Laureati fruuntur, quomodolibet, conſuetudine, vel de iure, vti & gaudere poſſit: ac ſi manibus noſtris ea dignitate fuiſſet inſignitus. Cuius rei tenore præſentium damus, concedimus & impartimur noſtri Cæſarii iuris eidem legenti poetæ ordinario (vt prædictum eſt) omnimodam auctoritatem: non obſtantibus quibuſcumque legibus, ſtatutis, conſuetudinibus, ordinationibus, aut aliis quibuſcunque in contrarium facientibus: reſeruato tamen nobis nihilominus iure poetas coronandi, quos idoneos duxerimus. Poteſtati etenim noſtræ per hoc priuilegium nequaquam derogamus. Nulli ergo omnino hominum liceat (hanc noſtræ conceſſionis & ordinationis paginam infringere: aut ei quouis auſu temerario contraire. Si quis vero id attentare præſumpſerit, pœnam indignationis noſtræ grauiſſimæ, ac quinquaginta marcarum auri puri irremiſſibiliter ſe nouerit incurſurum. quarum medietatem imperiali fiſco noſtro, ac reliquam partem præfato collegio decernimus applicandam. Harum teſtimonio litterarum, ſigilli noſtri conſueti appenſione munitarum. Datum in oppido noſtro Bozano, pridie Kalendas Nouemb. Anno Domini, milleſimo quingenteſimo primo,

Regnorum noſtrorum Romani ſexto decimo,
Hungariæ vero duode-
cimo.

VIN-

VINCENTII LONGINI ELEVTHERII SILESITA-NI, ARTIVM ET PHILOSOPHIÆ DOCTORIS, POETÆQVE LAVREATI: AD DIVVM MAXIMILIANVM REGEM ROMANORVM panegyricus pro inſtituto & erecto collegio Poetarum, & Mathematicorum in Vienna Pannoniæ.

ALta velut primi ſtupuerunt æquora nautæ,
Dum Pegaſea ratis liquiſſet Theſſala Peles
Littora: ſic nos Arctois qui naſcimur oris,
Nitimur externas primum cognoſcere linguas,
Craſſaque barbarico formamus verba palato:
Quæ ſtillant veluti concretis ſtiria gemmis
Guttatim, donec liquidis exuberet vndis
Alueus eloquii, atque auſit ſe credere ponto.
Quamuis ingenii vis pluſquam lingua probetur,
Hac tamen Aonii fontis decorata liquore
Auget ſpirituum vires, animoque beato
Suggerit æternum poſt fata illuſtria nomen.
Hinc eſt quod petimus crinitum tempora lauro
Phœbum: quem noctesq́; dies Germania poſcit
Ingeminans: Vatumque orans hac voce parentem.
Phœbe veni noſtras placidiſſimus hoſpes in oras,
Nec pigeat gelido torpentia membra ſub axe
Viſere & illuſtres radios infundere noſtris
Pectoribus: quum ſis priſcis à ſedibus olim
Pulſus ab ignaua Turcorum gente, vetuſto
Nomine, Teucrorum variato à tempore edaci.
Hinc tua ceſſarunt oracula: nec tua Delo
Templa pio fumant thure, aut Cynthoque Rhodoque.
Phocidis arua iacent, delubraque ditia Delphis.
Non iuga Parnaſſi reſonant: victricia ſerta
Lauro hederaque ligant nec vates tempora circum
Nec blandam, Cytharam ſequitur delecta ſororum
Turba repercuſſis reſonatque per aera neruis.
Namque Chelis moderator abeſt: & ſpretus Hiachus
A trucibus Turcis. Latios petiere penates
Muſæ, explorantes terras ſedeſque quietas
Totius Europæ, vt tandem conſiſtere campo
Fœlici poſſent, & libera pectora nudo
Ore per æthereas depromere vocibus arces.
Admonuere deos Bacchum Phœbumque calentem
Vt poſt Chaldeos, Solymos, Græcos, Italoſque
Ardua percelebres peterent veſtigia muros
Qua dat iter tutum ad Germanos Mantua campos.
Tum fluuios Atheſis primum peragrare ſorores
Cœpere, & montes mirari argentea dantes
Munera: dehinc Cereris per latas horrea valles
Pergentes, ſinere alpes in duo brachia cernunt,
In medioque videt muſcoſis fontibus arua,
Prataque odorifero ſubluxuriantia flore,
Et fluuios dulces murenarumque fluenta.
Huc igitur ſedem locet, orant numen vtrumque
Læta vbi vitiferos circumſpicit Auſtria montes
Inter quos lætis cum vitibus, vuifer omnes
Eſt ingens Cecius, plures vt nutriat oras

Cum Bauaris Boemos, vicinaque regna Polonis,
Et terras circum ſine Liberi honore iacentes.
Hic tua Thyrſigeræ celebrabunt Orgia Bachæ,
Et curuæ reſonabunt montibus Eute Valles,
Siue illas teneat Rhenus, Necarusue, vel Albis
Aut Odera, aut Mœnus, Sala, vel Drauus, Cocerusque.
Cantantes venient ad Bachanalia ludos.
Nos quoque Pegaſides, quas iam viridantia prata
Et caua ſaxa tegunt liquidi ſub pumice fontis,
Et quartus retinet modo limes ab vrbe Vienna,
Debita ſoluemus madida tibi munera voce,
Nec tamen interea fugiet nos carminis auctor,
Cuius fatidicos ſemper comitamur ouantes
Greſſus: hinc nemora aerei cum fontibus Hæmi,
Meoniique ſenis celeberrima liquimus arua,
Vidimus vt nuper, Machumetis erumpere faces
Turcos in memoranda loca impia bella mouere
Et latices lætos, Muſas, Cytharamque canoram
Spernere, & Argolicam ſophiam, vocemque Latinam,
Et quicquid diuino animo complectitur orbis.
Hos quoque nos decuit contemnere, nec ſinere omnes
Perdi quæſitam modo crebris vſibus artem:
Dixerat hæc ter trina cohors in Parthica regna.
Hinc non immerito in damnum illorumque pudorem
Maximas Auſtriacæ dux illuſtriſſimus aulæ
AEmilianus honos regum, clariſque triumphi
Et decus & ſplendor, fama & pars maxima vatum
Condita totius ſpectat modo conſilia orbis:
Et medio reſidens ſceptra Europea gubernat,
Sceptra quibus trepidant ſuperatis æquora terris,
Magnanimi & regis ſacratum numen adorant
Gallus & Hiſpanus, Latium, pictuſque Britannus,
Pannonus, Auſtriacus, Stiriuſque, Charinthius hinc &
Carnus, Gortius, Croatuſque, & Dalmata, & acer
Burgundus, Brabanticus, Haimoniuſque, Selandi,
Quique caua Hollandi nunc de tellure vocantur:
Naumures, & quos à tenebris dixere Pelaſgi,
Scoti: cum Flandris, Phriſii, audenteſque Sueui
Burgouii, Arthos, Alſatij, Lymburgus, & alto
Sanguine quos reperimus Auentina arce creatos,
Habsburgi: Tyroli, Gelrenſes, quoſue tenet fons
Aut Oeni, aut Araris, Lotrico quique vocantur,
Seu à luco & burgo: vel quos Sungandia nutrit,
Flandri, Mechlini, Schlauus: portuſque Naonis,
Atque ſalinarum. Sed quid Germania regna
Commemorem, aut terras circum tua rura colentes?
Cum tua iam proles alio conſedit in orbe,
Cumque nepote tuo, Oceanum moderatur vtrumque.
Hæc dum miramur penſando Heroas auitos
Tecum, nil erit. & cedet tibi priſca vetuſtas.
Quæ ſi iam noſtro tam læto viueret æuo,
Diceret: hic maris & terræ diſcrimina nouit,
Hic ſuperat iuſto irritatus Marte ſuperbos
Reges atque duces? hic eſt & pacis amator,
Dum videt Heroas concordem ducere vitam:
Et rerum cauſas rimatur pace ſub ipſa,
Nec ſinit in turpi mentem torpeſcere luxu
Diuinam: cuius de ſumma eſt ſpiritus arce

Miſſus ad incluſas animas velamine cæco:
Quas vt ad æthereas poſſet reuocare regendo
Sedes. difficili conatu ſæpe laborat
Nec ſtudio ſatis eſt huic ter Germania quino:
Accerſit Græcos, Chaldeos, cumq; Latinis
Hebræos, & habet doctos quos maximus orbis,
Siue illos teneat tellus qua Phoſphorus vndis
Occiduis condit ſe, aut qua ſe tollit in ortum.
Atq; alio viuunt aduerſo pondere mundo
Sub Stygiis lacubus, verſa & veſtigia plantæ
Figant. hos omnes audit doniſq; remittit
Magnificis, nec non diuinæ munera mentis
Illis infigit, ſtimulos ignemq; miniſtrat
Virtutum. Quin & legum iuriſq; peritos
Et triplicis ſophiæ in natalia rura vocauit,
Quà ſpectat templis munita Vienna patentes
Campos: & circum & leges, & iura miniſtrat.
Præterea vatum erexit collegium in æuo,
Centeno, atq; Oratorum, qui pectora poſſunt
Flectere: & eſt quorum numero obſeruare Matheſim
Quicquid & Euclides, Vitruuius aut Ptolomeus
Metitur numero aut radio, terramque polumq;
Res memoranda, & inaudita, & ſub principe tanto
Digna: quod is poſt imperii tot ſecula gentis
Teutonicæ, primus mereretur amare Camenas.
Audiit vt nuper Lyricum reſonare poema
Germani vatis, Phœbi præſente caterua;
Obtulit huic hilari mox regia munera vultu.
Munera quæ donare poteſt tantummodo Cæſar.
Nam potis eſt, lauro ſacros decorare poetas
Celtis, in Auſtriaca memorandi principis aula,
Nunc igitur diſcat diuinas Teutonus artes,
Diſcat & humanas: mentem ſuperumq; hominumq;
Hæc pius & iuſtus, doctrina maximus heros
Omnia Romulidum Rex inſtituitq; dicauit.
Vt maiore fide maneat conſtantia maior
Inter Teutonicos Reges regumq; nepotes.
Idcirco hunc merito poſt tot fælicia Regem
Geſta, triumphantem magno cunctatur honore
Italia horum genetrix, portuſq; Deorum
Quatuor ad partes terræ tractuſque marinos.
Hunc etiam expectat pontus ſeptemplicis Hiſtri,
Qui nuper ſolito plus ſpumoſa hoſtia cernens
Feruere Danuby, fluuiorum hunc agmine regem
Fluctiuago excepit, vaſto cum murmure ponti
Et noua rorifluo laudabat nuncia vultu,
Dum Rheni fontemq; Hiſtri ſub Cæſare tanto
Aſpexit largas liquidaſq; effundere venas.
Concordeſq; per Oceanum perque hoſtia gentes
Reddere: & à Gallis pacato, currere lapſu:
Non Araris nymphæ fugiunt, non aurea Tagi
Flumina Maximilianeum decus vber Hiberus.
Et Rhodanus ſupplex, vndarum molibus auctus,
Cum fluuiis aliis dominum veneratur aquarum.
Herculis hunc notæ memori munimine Gades
Exoptant: vt & occaſum conſeruet & ortum.
Inde triumphator, velut alter cælifer Atlas

 Quando

Quando fatigatos humeros ad pondus onuſtum
Sentiet, & ſuperam lætus remigrabit in arcem,
Fœlici ſoboli rerum committat habenas.

Dictus anno Domini. M. D. & noui ſæculi ſecundo.
Calendis Februarii.

STAVROSTICHON IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDVLÆ DOMINI, ET CONCORDIÆ COMITIS, HEROICVM CARMEN DE MYSTERIIS DOMINICÆ CRVCIS

nuper in Germaniam delapſis: ad Maximilianum Aug. Romanorum Regem.

MAXIMILIANO CAESARI AVGVSTO INCLYTO, IOAN. Franciſcus Picus felicitatem.

DEdiſti occaſionem mihi, Cæſar clementiſſime, vt ea ſtudia quibus olim oblectabar, nunc quodam quaſi poſtliminio repererem, ab eis enim tum negotiis armorum diuerteram, tum grauioribus diſtentus ociis literarum nuncium remiſeram. Monſtraſti, dum eſſem apud te in Germania, cruces clauas, lanceas & alia pleraque, cœleſti quadam nec viſibili pluuia corporibus delineata, & quæ hac de re tibi etiam literis ſignificata fuerant, qua es facilitate, dignatus es è Germanica in Latinam linguam interprerari. Vidi & ipſe quamquam à tua Maieſt. diſceſſi in Italiam rediturus, multa, quæ non modo fidem rei iam vulgaræ adſtruerent, ſed maiorem multo demirationem incuterent, & vniuerſam pene Germaniam ad cœleſtia prodigia religionis ergo commouerent. Quo factum, vt rem tam celebrem, tã dignam poſteritatis memoria, literarum monumentis, heroicíſque potiſſimum verſibus in præſentia mandare deſtinauerim. Nil eas veritus calumnias, quas Philoſophraſtri funderent, ignari altiſſimos literarum locos à prima antiquitate metro concelebrari ſolitos. nec apud Platonem & Ariſtorelem ſatis diuerſati, quorum ab altero epigrammata, ab altero etiam poemata excuſa ſunt, vt ipſius artis Poeticæ præcepta reticeam. Ipſi autem Theologi nec hymnos Eccleſiæ diſſimulent, nec neſciant Nazianzenum, Hieronymum, Sedulium, Paulinum, & alios carmina ceciniſſe. Nec eas præterierit, Moſen primum diuinas laudes carmine hexametro decantaſſe, & Hebræum calamum nonnullis diuinorum libris verſuum menſuras impreſſiſſe, quas equidem non ſolum licere, verum & expedire quoquo modo noſtra etiam tempeſtate putauerim, modo fabuloſa ne ſit, nec obſcœna materia, modo gentilium Deorum memores ne ſimus, præterquam forte dum eos explodimus, dum damnamus. Sume igitur libenti animo, Cæſar, noſtram hanc hiſtoriam altius repetitam, & carmine concinnatam. Cuius lectione (ſi erit ocium) addi animo ſtimulos optarim, vt Chriſti memotiam in Occidente minus reuerenter quandoque habitam, in Oriente vero principum deſidia iam pene abolitam, renouandam pro viribus & illuſtrandam ſuſcipias, & impii Mahometis cultum penitus oblitteres. Et quoniam militiæ tuæ me iam pridem, nec ſine honore & egregia quadam auctoritate, aſcripſiſti, iſtiuſmodi quidem comparandæ victoriæ debemus enſem, partæ autem & publicandæ ſtilum pollicemur. Vale.

IOAN. FRANCISCI PICI.
STAVROSTICHOS.

GErmana nuper delapſa inſignia terra
Principis ætherei canerem, ter maxime Cæſar,
Si me præcellens rerum mirandaq; moles
Exiguo ſineret reſidem de pectore vocem
Promere: ſed vincet pietas, audacia vincet,
Abſcedat Bronius, ſpumoſo Cypria ponto
Diſpereat, procul hinc abſit Thymbræus Apollo,
Fabula Pieridum, procul hinc, procul eſte prophani.
Namq; ſalutiferi canimus miracula regis,
Vaſano figmenta Deum qui diſpulit orbe.
Chriſti faue cœptis, tuq; ô ſanctiſſima virgo
Empyrei regina poli, genitrixq; tonantis,
Dirige fluctiuagam ventoſa per æquora Cymbam.
Poſtquam flammifero præpes deſcendit ab axe
Summa Dei ſoboles, ſummi ſapientia patris,
Vt male contractas à primo ſemine labes
Purpurea elueret ſacrati ſanguinis vnda,
Mortales clauſo profugos vt ferret Olympo,
Sacra prophanato diffudit lumine mundo,
Tartareas pellens hominum de corde tenebras.
Inq; vices varias diuerſa in tempora ſignis,
Quæ captum ſuperant humanæ mentis, adegit
Suaue ſerenata in præcordia vulnus amoris.
Illapſus primum præcelſæ virginis aluo,
Quæ mox concepit nullo de ſemine prolem,
Vilia q; enixa eſt nono ad præſepia menſe.
Iam vix octauam lucem conſpexerat infans,
Iam vix aſſumptæ prima incunabula carnis
Attigerat, cultros pellis cum cæſa cruentos
Senſit, & hoſtiles aufugit principis iras
Herodis, ſupero matrem puerumque tueri
Afflatu iuſſus Ioſeph, Nilotica tecta
Perrexit: monituſque iterum ad Iudæa reuertit
Herode extincto, Galilæis adſtitit aruis.
Subditus interea peragit mandata parentum.
Præcellitq; ſenes puer, & Salomonia templa
Ingreſſus monuit, legiſque abſtruſa recluſit.
Mox docuit Solymos præclara munia vitæ
*Præconis * tonitru, qui flumine mergier artus*
Suaſit, & indignum Chriſti qui lora relaxet
Se vocat, & nitidæ ſoluat ſandalia plantæ.
Hinc vaſtæ latebras Chriſtus perrexit eremi,
Multos paſſurus violenti Dæmonis aſtus.
Namq; quater denos iam roſcida lucra rotatus
Egerat, & totidem magnum ſol aureus orbem
Ambierat terræ, nec dum ieiunia Chriſtus
Soluerat eſuriens, cum ſe tentator operta
Ingeſſit fraude, & lapides miteſcere duros
Præciperet blande ſtimulat, cui talia fatur:
Nonne ſacri referunt libri? Traducere vitam
Non datur in dapibus: ſed enim fœlicius illud,
Quod fluxit ſacro ſemel omnipotentis ab ore,
Perpetuam præſtat ventura in ſecula vitam.
Protinus hinc celſæ vehit ad faſtigia primæ
Spiritus, atq; illi rurſus: Si dia propago es,
Te tuto poteris ſummo de culmine templi

* *Ioannis Baptiſtæ.*

Mittere: namq; extant de te mandata miniſtris,
Ne forte ad lapidem offendas. Cui talia reddit
Legiferi ſcitum Moſis, Dominumq; Deumq;
Ne tentes. paucis pauefactus vocibus hiſce
Obriguit, veluti cum ſæuo mœnia bello
Impiger obſedit multo conamine miles,
Actutum & chalybis percuſſus tempora glande,
Machina terrifico quam fulminat ænea bombo,
Sternitur, atq; illi torpeſcunt frigore membra.
Crudeles iterum verſutus colligit iras,
Ac triſti obuerſat fallendi pectore curas.
Nubiferi ductum præcelſo in culmine montis
Collocat, & molli quondam regnata Dario
Monſtrat ſceptra, Pharon, Lybies porrecta ſub axem
Regna, Tagum fuluam populis qui voluit harenam,
Et quicquid latis rerum tractabat habenis
Roma potens, ſpondetq; illi, ſi poplite flexo
Procumbat. Contraq; refert diuina propago:
Perfide diſcedas, ſoli ſeruire tonanti
Eſt opus, in tenues momento euanuit auras.
Poſt nucleum legis dirimens à cortice vulgo
Præbuit, æterna reſerans compendia vitæ,
Dogmataque expungens ſcribarum mentis auaræ
Semina, pontificum luxus, faſtoſaq; ſecli
Gaudia perſtringens, Phariſæa noxia turba
Carpit fulcra, dolos retegit, prænuncia mortis
Spargit verba ſua, non indignatus ab vmbris
Infernis animas excire ad munia vitæ,
Reddere cognatis nutu, quæ functa ſepulchris
* Lazar. *Corpora*, quæ triſtem dudum exhalare mephitim,*
Diſiecta placuit rurſum connectere forma.
Inuidia extemplo conflatur maxima, nanq;
Virtuti vitium bellat, diuina prophanis
Confligunt, pugnat tumido clementia faſtu.
Supplicium petitur iuſto de ſanguine, pœnæ
Poſcuntur, ſæua condunt ſpectacula plebi
Pontifices, tollit præſes Romanus in altum
Membra ſalutiferi transfixo ſtipite regis.
Funditur innocuus toto de corpore ſanguis
Vbertim celebris mixto fluit vnda cruore:
Qua ſcelus antiquum primaq; ab origine mundi
Eluitur, patria primæua piacula noxa,
Scilicet humani generis perculſus amore
Crudeles clauos, riſus, atq; aſpera flagra,
Sputa, alapas, barbæ vulſus, diramq; coronam
Sentibus horrentem ſubiit, mortemq; fugare
Morte Crucis voluit. Quæ te clementia Chriſte
Ingratos nimium mortales, ferrea corda,
Vt morte eriperes, mortem perferre coegit?
Ne rogo, ne ſummi collati muneris vnquam
Inferni obrepant vaſana obliuia ſomni.
Dicite fœlices animæ, quæ lucida templa
Incolitis, quoties renouarit myſtica lethi
Signa ſui, poſtquam ſedes ferrugine nigras
Inuiſit, pulſiſq; æterna luce tenebris
Atq; catenato reſolutis patribus hoſte
Sublimis ſuperas Chriſtus remeauit ad arces.
Principio auratis confixit corda ſagittis:

Corda virum ſacri cœtus, quæ viuida virtus*
Ardentis [illegible]inguæ in ſpeciem penetrarat, & almum Apoſtolorum.
Spirabant calefacta nimis præcordia Chriſtum.
Quem puro quondam ſumebat turba fidelis
Pectore, ſacratæ celebrans conuiuia cœnæ.
Scilicet immites hinc debellare Tyrannos
Exarmata valent flammanti pectora lingua.
Hinc veteres fugitare Dei, trepidare Senatus.
Mirari attoniti Sophiæ de plebe magiſtri,
Mirari & vulgus cœpit, cum creſceret ardor
Infidelis, numerumq; magis quo ſæuior ira
Redderet innumerum tormentis percita cædes.
Recludunt Stephano cœlum ſtridentia ſaxa, Stephanus.
Frentem moriens temnit Laurentius ignem:
Innumeræ rigidam conſtanti pectore mortem Laurentius.
Imbelles obeunt (res non audita) puellæ:
Pollutas pueri læti obtruncantur ad aras,
Inter mille neces fidei rutilantior ignis
Fulſit, Callaicis veluti in fornacibus aurum.
Tum præſes Syrus feruens Egnatius agris Egnatius.
Chriſtigenas paſcebat oues, Romanus abegit
Miles, crudeli ducturus funera circo.
Sacra viri nimium formidant membra leones
Tangere, ab innocuo cohibentes ora cruore.
Quem rigidi immitis Traiani exhauſerat enſis,
Protinus eunlſo (nam diris pectore lictor
Traxerat) inſcriptum cordi ſpectatur IESV
Nomen honoratum, quod triſtia tartara longe
Formidant, ſuperæ conſpecta inſignia dextræ.
Tempore iam ex illo, multum cum viuidus ardor
Ferueret, inuidit dæmon tranſcendere cœlos
Stelligeros hominem, quibus ille expulſus Auerni
Horrendas ſubiis multa caligine ſedes,
Hinc ſatagit Chriſti vt marceſcant pectora luxu,
Craſſetur vilis tumiduſq; nomiſmatis ardor,
Deſpectent humiles vano vt turgentia faſtu
Stemmata: ſed vicit Chriſtus ſuperoque calore
Diſpulit elatus Erebi de nocte tenebras
Hoſte triumphato, ruit ille in tartara præceps.
Sed magis infernus coluber cum ſibila preſſit,
Fallendi inſidias viroſo in corde volutat:
Cum velut à rabida, quam dira impellit edendi
Ingluuies, paſtor commiſſa armenta leæna
Cuſtodit, magis illa furit, licet improba fraudes
Diſſimulet, renouatque latens in pectore bellum.
Secius haud coluber ſimulata pace venenum
Offundit. Sed quis ſummi omnipotentis alumnos
Fraudibus eripiat? placuit concire fideles
Sæpius, atque magis quo frixit inertia mundi.
Propterea Aſſyſius nimio calefactus amore
Retulit effoſſis flammantia ſtigmata membris
Franciſcus, pauper terris, ditiſſimus aula Franciſc.
Principis ætherii, perrari ſignifer æqui.
Alter ab Empyreis defluxit ſedibus alma
Virtutis cuſtos, fidei ſeruator Iberus.*
Vtrinque innumeræ varia ſub veſte cateruæ *[illegible]ominicus.
Conſcendere polos, fremuit perterritus Orcus:
Nec non & Siculus flammas emiſit, & ille* * Benedictus.

** Nucola*.* *Conſpicuus ſignis * Picena gloria gentis*
** Catharina Senenſis.* *Olim fœminei Senus: & Tuſcus,* & Vmber **
** Clara.* *Monſtrauere fidem,& geſtata inſignia,nec non*
*Sulphurea * Nar albus aqua,priſcumq; Reate.*
Quid referam ſanctos monitus,præconia crebra
Sacrorum vatum non exaudita prophanis?
Sed quæ inuiſa malis nuper demiſeris, audi,
Dum ſol obliquum biſſenis partibus orbem
Supra quindecies centum numeraſſet ab ortu
Virginei partus,primæ trieteridis annum
1503. *Poſtremum voluens,labuntur myſtica cælo.*
Res comperta mihi: vos aſperate canenti.
Germania. *Eſt regio Europæ gelido ſubiecta Trioni:*
Bellaces habitant populi,quos Romula pubes
Vix domuit, toto quamuis dominarier orbe
Cœperit,& Latium tam formidaret Araxes
Armenius Tybrim, Pharium & pepupuliſſet Anubim
Itala protectas aluit. quæ bellua fratres,
Illinc miſſa vadis ingentia robora voluit,
Ænus fl. *Atq; ſub aereis prælabitur alpibus AEnus.*
AEnus Cæſareis ardentia ligna Caminis
vnde Spiegel hic Rhenus fl. *Ducturus,vaſto populus dum Sbocius * antro*
Effoſſum varias argentum promit in vſus.
Hac Rhenus liquidi deuoluit fluminis vndam:
Gallica Germanis qui ſeparat arua colonis,
Romani toties expertus militis arma,
Ingentes paruo Tybri ſupponere lymphas
Pertulit,& Latiam vectare per æquora puppim,
Oceani biſido percellens vortice fluctus.
Danubius. *Hinc & Danubius non magnas deuehit vndas,*
Montibus Arbona vix fuſus, plurima nondum
Flumina ſurripuit,nondumque binominis,ingens
Alluit Elyſios, Arioſque & Pæonis oram,
Et Lygias. tandem rapta tumefactus aquarum
Euxinum ingreditur bis terno gurgite pontum,
Extremumque caput limoſa perdit in vlua.
Hic demiſſa recens populi myſteria, mirum
Attoniti inſpectant homines,ac inania paſſim
Inſcribunt puro delapſa inſignia cœlo
Paſſionis inſtrumenta & crucis viſa. *Sanguinolenta crucis:clari memoranda triumphi*
Effigies late ſpectatur,ſpongia flagra
Viſuntur,tunica inconſutilis intima,claui
Cernuntur multo madefacti ſanguine,telum
Quod ſacram ſæuo diſcreuerat impete coſtam
Pingitur,excubitor criſta ſpectabilis ales,
Ter geminiq; micant tali,quos inclyta Chriſti
Iecerat innocui ſortitus tegmina miles.
Non ignota cano,Cæſar monſtrauit,& ipſi
Vidimus,innumeros prompſit Germania teſtes,
Qua Rhenus tenui Ratis ex alpibus arſu
Funditur,& maior ſuppoſitis influit aruis,
** Arrone.* *Compertum,viditq; lacus * qui mille pererrans*
Muras piſcoſa ſubiectos perluit vrbis,
Conſtantia *Quos Conſtantini proles Oriente ſubacto*
Occiduas repetens ſtellanti murice terras
Condidit,& proprio ſignauit nomine,cuius
Principis (vt perhibent) demiſſus ſanguine Picus,
Pici origo. *Picus arenoſæ genitus prope flumina Sicla.*

Audito

Audiit & tumidi iam ditior accola Rheni:
Quaque lacu miſſus lenis ſub murmurat vnda,
Mixa altum præfertque lacum, quæ denique fuſus
Inde humilis tumiduſq; voraxq; euoluitur, inde
Plenus & exiguus, rectus, ſinuoſus in orbem
Labitur, hinc ſumptis Baſileam diuidit vrbem Baſilea.
Fontibus, ac vaſto defertur gurgite, & alti
Vorticibus magnis contingit tecta Briſachi, Briſach.
Aduerſam caſa qua nectunt abiete ripam.
Noricus inſpexit, torti audiuere Sycambri: Norici. Sicambri. Cimbri.
Audiit & Mario domitus per vulnera Cymber.
Senſerunt amnes, ſenſerunt æquora longe:
Æquora torpenti glacie concreta ſub axe
Arctoo. propius conſpexit Danubii fons,
Spectarunt fortes ipſi ſub mœnibus Vlmæ Vlma.
Aſſueti contis fortes bellare Sueui:
Et Phorcin Latiæ donatus lumine linguæ. Pforzheim.
Cui ſacrum triplici celebratum dogmate nomen* Capnionis libro, De verbo mirifico.
Inſpectant populi, quorum confinia Cæſar.
Vaſtauit late victor, cum fuſa Bohemus. Bohemi.
Agmina colligeret, nuper dum prælia miſcet
Confractis vires latura rebellibus. Illinc
Vangiones cernunt: latebroſa ſilentia ſiluæ Vāgiones.
Hercyniæ norunt: nouit perterritus Oſus, Oſi.
Oſus Araniſco dubium deductus, an illo
Hic genus antiquum referat, ſub iudice lis eſt.
Vindelicus, Rhetus miratur, & aſpera cæde Vindelici. Rheti.
Romanis tremuit quondam prouincia Vari.
Nec tam præcipiti formidine territus hauſit
Armorum ſonitum quondam Germanus arator.
Nec ſic expauit, ſubitis cum motibus alpes
Intremuere: minus bellacis tempore Othonis * vide Sigebert. & Herman. Conboſt. in an. 963.
Pertimuit, claro primum cum myſtica cælo
Defluxere. Iuuat lachrymas effundere, multæ
Implorant veniam ſcelerum cum patribus vrbes
Æni concutitur pons, illius accola nudis*
Incedit pedibus celebrans amburbia, tantum Inſpruck.
Relligio potuit, Minio color, & color atro
Nonnunquam ſimilis, ſacris mantilibus ipſi.
Sanguineis rutilans maculis inſigne triumphi
Vidimus, Actæo confuſum pene liquore.
Puniceo interdum fulgor certauerat oſtro:
Interdum fuſci nigrantem nube coloris,
Permixtamq; crucem rubro ſpectauimus olim.
Nec morum diſcrimen erat: ſacer atq; prophanus
Iam conſperſa ſibi geſtabant myſtica, patres
Conſcripti & pueri, conſcriptus ſexus vterque,
Et templa & veſtes, à ſumma Cæſaris aula
Ad tenues vicos, ad dura mapalia ruris,
Cernere erat liquido deductum ex æthere ſignum:
Purpurea exceptum tunica quod ferre ſenator
Formidat, leui & matrona perhorruit armo:
Quod ſtupuit triſto poſitum centone colonus,
Pauperis ad lychnum nati dum canabe pero
Conſuitur, teneras lacerent ne triſtia plantas
Conſtipata gelu, conſertaq; vepribus arua.
Miraturque ſagi tenuato ſtamine miles
Inſculptum mortis vitali a ſede trophæum.

Miraturque ſimulque pauet, qui vaſa ſacerdos
Obnubit, celeri ſupra tectoria lapſu
Aduentare cruces, & lintea pingere pallet
Spectator, denſusque redit formidine ſanguis
Ad fontem e riuis, titubantque in pectore fibræ.
Nec non veloces a cres cum turbida lympha
Præcipitata molis ſummo de vertice montis,
Atque excepta rotis tereret frumenta, miniſter
Qui laſſata, vago ſtridore & pondere ſacci,
Pollineque inſperſus, placido dare membra ſopori
Decernit, rubro ſub tectus ſpargitur imbre.
Olli per pectus, per crus, per colla, per aluum
Sydereæ extemplo pingunt inſignia guttæ.

Indicium hominum.

Quam varii ſtrepitus, quam diſſona dogmata, quanti
Pro ſenſu capitum vario muſſare ſuſurri?
Crediderim dominum, celſæ qui præſidet arci,
Olim longa ſui potantem obliuia mundum
Vidiſſe, & ſignis voluiſſe ſalubribus almæ
Sæpius (vtque alias) excire ad limina lucis:
Quandoquidem ſontes inferno ſuſtulit antro
Tartareus princeps furias, ſcelerumque cateruas
Immiſit Stigii reſerantes abdita fontis,
Cuius mortifero dudum tenebroſus hiatu
Aera tabificum fumus prætexuit, inde
Anguſta occulitur cæleſtis ſemita vitæ,
Inde crucis miſeros veſana obliuia tentant.
Hinc regina mali ſorte indignata ſiniſtris
In cædes & bella ruit ſitibunda cruoris,
Præcurritque rotas ſciſſo diſcordia crine,
Succeſſus belli ſi forte arriſerit, illinc.
Ambitio erumpit rebus tumefacta ſecundis.
Tumque infernis amor lucri, tum lurida gliſcit
Ingluuies, ſtudioque omnes excerpta per artes
Spurca Venus, laſſis nimium quæ viribus hauſta
Et parit ignauos animos, & torquet atroci
Inuidia, & partos diſperdit prodiga cenſus.
Sic ſeptemplicibus craſſatur perdita vinclis
Bellua multorum capitum, quibus impete ſæuo
Deiectam legimus quondam Babylona ſuperbam:
Quam nec crudeli populaſſet milite Cyrus,
Nec centum crebro nutaſſent ariete portæ,
Nec geneſis falſo luſiſſet dogmate mendax
Stellarum variis intentus curſibus augur;
Ni prius hoſtiles hauſiſſet perfida mores.
Quos noſter, pudet heu, iam dudum accerſiit orbis,
Quosq; recens Babylon hauſtos cumulatius ambit.
Sed nec tam tumidum victrix te Græcia quondam
Reddiderant cæſi Marathonis in æquore Perſæ:
Non deluſa Rhodo, tergo non fulta Platonis,
Non Demoſthenea raptata volumine lingua,
Neue Stagereo motu peruecta tonantis
Ad ſolium, tanto pereuntis ludicra famæ
Aut ſtudio aut plauſu quondam depoſcis inani.
Quam nunc imbelles laudum mentita trophæa
O cntant faſtu, quam plebs ignara tumeſcit.
Mollitiem ſubde & luxus, quos priſca Tarenti
Fama reformidat, quos neſcit Apicius, odit
Atque Philoxenium guttur, quos reiicit ille

Qui ſceptro indignus tractauit Serica penſa,
Et Sybaris parca ſpernens obſonia menſa.
Sed quid Achemenius quæſitam Regibus olim
Immanem Venerem (pudet heu memorare) prophani
Nomine damnatur qui non admiſerit. Omnes
Quotquot collegit vitiorum Roma cloacas,
Aſſyrium Tyberi cum iam admiſiſſet Orontem,
Mox proprius opibus, propriis ruitura ſub armis,
Iam dudum excipiunt. inſultant Maurus, & Afer;
AEgyptus, Libyc ſubſannat, Thracia ridet.
Nec fidei monitis auſcultant, Vincimur, aiunt:
Colluuies ſcelerum, vitiorum fœtida nubes
Hinc illuc pridem migrauit, perfida turba
In Chriſtum laxant impune repagula, nobis
Non impune datum, ſi Chriſtum lingua laceſſat;
Virginis & nomen nobis non ſpernitur alma:
Sed nec ſacra Dei nobis, nec templa, nec aræ
Venduntur, dominis quò tandem cernimus vſque
Inſultare canes? purgemus noxia, rectum
Firmemus, noſtris opus eſt indicere bellum
Moribus in primis, mox bella inferre prophanis
Scilicet in caſſum patiemur myſtica cælo
Delabi, aut veteres tantum effudiſſe cruoris
Sacratæ fidei proceres? aut denique Chriſti
Nil nobis prodeſſe necem patiemur amaram?
Subiectos populos compeſcas, inclyte Cæſar,
A vitiis: neque enim tantas regnator Olympi
Virtutes & opes tibi contulit, vt tibi tantum
Prodeſſent, celſa rariſſima munera dextra. Ad Cæſarem exhortatio.
Dona recognoſcas fortis cæleſtia Cæſar.
Sopitam turbis ſacrato pollice barbam
Vellere ne pigeat, tua ſunt hæc munia, Cæſar:
Stringere conſtantis fidei pro legibus enſem,
*Inſculptaque cruce * infidos Maomethis alumnos* * Paſſagio Indicto.
Pellere. Quæ tibi ſunt iam tradita, deſine Cæſar
Alter vt inſumat. te contemnente, miniſtri
Chriſto non deſunt Reges; nec tempora deſunt;
Vt mores abigat Satana impellente nefaſtos,
Et crucis imperium longe lateque propaget.
Tu dudum lectus, nunc inuitatus, ad altas
Dirige (ne pigeat) fœlicia carbaſa portus.
Non deerunt equites, non inſtrumenta, fideles
Adſunt Italiæ populi, lectiſſima pubes.
Viribus indomitis inſtructas ecce phalanges,
Tormenta, & celeres præſtat Germania currus;
Et neruos belli, fauor ingens cælitus, idem
Quo fretus iam pene puer certamine Gallos
Contundis Latio, nec dum diademate frontem
Contectus, multoſque domas. Gens effera nuper
Retulit Arctoas inflictum vulnus in axes:
Iam metuuntq; Getha, metuit quoq; Maurus, vt olim
Fugerat Eoas indignabundus in ortus:
AEmoniis equitum cuneis diſtinctus ab oris,
*Dum Carolus * bello iam Parthenopæa ſubiret* * Rex Gallorum 8. vide Gaguin.
Mœnia, magnanimis qui mox ſuccumberet orſis:
Cuius nec gaſis Byzantia turba ſariſſas
Duxiſſet contra, refluus quoque Boſphorus vdas

Veliuolam claſſem Thracum excepiſſet in vlnas.
Ter ſeruum Memphis iure indignata tyrannum
Ceſſiſſet Pharium velamina torta tiaram.
Nunc aquila expeditur, rutilum quæ inſigne triumphi
Per Tanaim, Nilum, calida per rura Sienes
Perque Arabum campos, ambuſtaque ſolibus arua
Vectet ad auroræ populos, ad ditia regna.
Sed vereor, Cæſar, veteri ne quaſſa timore
Occiduum turbet ſubitis incurſibus orbem
Hoſtica gens fidei: veluti cum percita voce
Euigilant, nudo meditantur prælia dente
Turba canum, ſurdis ſi forte irritibus hoſtem
Nil arcent, nec baubatus effundere vanos
Contulit, inſultum expediunt, quo territus hoſtis
Horreat, inque illum poſſit formido referri.
Rumpe moras, Præſtan videat Gangeticus armis
Cæſaris excindi Perſas, non ſpernere Hydaſpem
Aut Hiſpanim, pontes patrios nec viſere ſaltus,
Donec odoratos alacer conſcenderit Indos.

DE HOC PRODIGIO ITA SCRIBIT IOHANNES TRITHEMIVS abbas Spanheim. in chronicis Hirſaugienſib. volum. II. ſub anno M. D.

ANNO prænotato cruces apparuerunt in lineis veſtimentis hominum, in camiſijs, in linteaminibus, in menſalibus, in peplis mulierum, in albis ſacerdotum & corporalibus: nec ſolum in his quæ quotidiana habebantur in vſu, ſed etiam in illis, quæ abſcondita iacebant in ciſtis, ad quæ nullus poterat aeris penetrare influxus. Cœperunt autem in primis apparere circa Rhenum, ac deinde per totam Germaniam, in Sueuia, in Francia orientali, in Auſtria, in Boemia, in Saxonia, in Dacia, in Polonia, & in Hollandia. Brabantia, per Galliamque totam, non ſine timore & horrore magno mortalium, ſubito & inſperate apparuerunt, vt cadere quodammodo putarentur de cœlo: ita quod aliquando cum Salue Regina cantaretur in Eccleſia, quadraginta vel quinquaginta homines inſigniti crucibus ſubito viderentur, maxime in peplis mulieres. Erant autem cruces paruulæ, confuſi aut ſubrubei coloris: vt ſi pannus aliqua pinguedine mixti coloris fuiſſet intinctus: nec poterant aliqua lotione deleri, ſed poſt nonum diem vt plurimum per ſe euaneſcebant. In quibuſdam etiam cum crucibus magnis apparuerunt multæ cruces paruulæ, characteres in modum literarum Græcarum: claui quoque, lancea, ſpinea corona, virgæ, flagella, & reliqua dominicæ paſſionis inſignia: eratque videre terribile miraculum. Aſtantibus enim in Eccleſia canonicis apparuerunt ſubito in Rocketis eorum, ſimul & in pallis altarium, & præſertim in peplis mulierum non omnium ſed quarundam; & ſolum in lineo panno, non in laneo, Magna mortalitas has cruces ſecuta eſt.

DE EODEM FIDEM FACIT NAVCLERVS VOLVM. II. GENERAL. 51. eiuſque continuator Nicolaus Baſelius, nec non anonymus continuator Palmerij, ad annum 1501. & 1503. De eodem etiam latius Alfonſus Ciacconius in Tract. de ſignis ſanctiſſ. Crucis cap. 23. & 24.

HENRI-

HENRICI BEBELLII EGLOGA TRIVMPHALIS DE VICTORIA CÆSARIS MAXIMILIANI CONTRA BOHEMOS.

INTERLOCVTORES.

Fauſtulus, Lycidas, Turba paſtorum.

VNde venis Lycida, vel quo vis pergere lætus? Fauſtulus
Aut ſibi tam dulcis quid vult aſcaula referto?
Quæ recinente canunt ſaltus rupeſq; profundæ?
Dum procul audieram, rebar duxiſſe choream
Monticulas Faunos, & ruris numina cuncta
Panaq; contentum dulci modulamine diuis
Compoſuiſſe, tamen ſtulte, quid fiſtula Panos.
Ad numeros faceret tantos? vel dulcis aedon?
Flebilis aut faceret moribundi cantus oloris?
Aut quæ cantando cælum vibrantibus alis,
AEtheraq; aſcendit toties dulciſſima alauda?
Tibicen Iouis es dignus, dignusq; miniſter
Lætificans montes, valles, cum gramine campos
Te recinente pecus gaudet, tacet atq; lyciſca.
At dic, qui fueris mihi coniunctiſſimus olim, Lycidas
Cur tuus effuſe tam animus lætetur amico?
Ah ſine, difficile eſt cuiquam mea gaudia dici
Quæ vix exprimeret cunctis de montibus Echo. Fauſtulus
Fac tecum ſiluæ, montes, & notus amicus
Gaudeat ô Lycida, modicum eſt gaudere latenter,
Niſciat acceptus cui es, vel quem diligis ipſe. Lycidas
Dicam: ſed liceat viridi conſidere in herba.
Cumque piris plenum lapidoſis ipſe caniſtrum
Caſeoloſque hodie portarem Fauſtule in vrbem
Vendendos, Hiſter gelidis quam perluit vndis
Quæ (quoniam ratibus fuit opportuna locandis) Ratiſbona deſcriptio.
Nomen habet, ratibus vel quod ſit pons ibi factus;
Ecce ruunt ciues effuſe in gaudia læta.
Tympana grandiſono penetrabant aera bombo,
Concordeſq; modos fundebat fiſtula dulcis,
Ludebantq; choros, pueri, innuptæq; puellæ:
Acceſſere ſenes vetulæ, nec ruga ſenilis
In gyrum erubuit volucri ſaltare bacillo.
Hic plateæ paſſim vulgi clamore reſultant:
Aſt alibi miles galea munitus & haſta
Armato occurrit pariter, fragor æthera pulſat:
Effractæque haſtæ volitabant fruſtra per auras,
Inque foro flammæ lucentes nubila pellunt.
Quicquid odoriferum molles legere Sabei,
Incenſum fuit, & flores per ſtrata refuſi.
Nec ſuperum neglectus honos, altaria fumant
Munere ſacrifico, velata frondibus ara.
Quærebam ſtupidus, quid nam hæc ſibi gaudia vellent:
Hic aliquis, cui multa fides prolixaque barba
Dixerat, I paſtor, cunctis paſtoribus ipſe
Protinus enarres, vt agatur feſta quotannis
Illa dies, peperit quæ nobis vna ſalutem,

Et pacem & requiem, & ſecuros præbuit agros.
Non rapidi poſt hac prædas ex more leones,
Saltibus aut noſtris vulpes graſſabitur vltra:
Paſcua, rura, canes, agni, ſimaq; capellæ,
Vobis parta ſalus. paſtores dicite laudes
Induperatori, dederat qui munera tanta.
Illius inq; decus victoris gloriam, honores,
O patrium carmen, patrium pæanaq; cunctis
In triuiis læti vos congeminate bubulci.
Paſtor ego ſimplex, hæc non intelligo, dixi:
Clarius oſtendas, precor, ô pater ipſe togate,
Et tibi ſi quando mecum diuerteris, adſit
Lac ouium dulce, & ſetoſi ſinciput apri,
Iamq; nuces coryli, & querna ex arbore glandes
Ille refert, veſtras forſan peruenit ad aures
Bohemi Quam Botema cohort nullis obtemperet vnquam
hæretici Vocibus Auguſti, nec quas Eccleſia leges
& rebelles. Tradidit obſeruet, vicinis prælia quanta
Mouerit, & contra diros foueatq; latrones.
Aiebam, ſcio quod totus iam nouerat orbis.
(Proh dolor) in noſtra eſt multos graſſata per annos
Hac plebs rura, caſas, paſtores, atq; capellas.
Damna referre piget, quæ fecerit ipſe ſatelles
Iam pridem immiſſus: Sed plura edicere iuſſus
Incipit, hanc iuſtis Cæſar compeſcuit armis
Maximus, & retulit niueos ex hoſte triumphos.
Quo pacem nobis peperit, gentiq; Alemannæ:
Inq; latere ſpecu demiſſa bellua cauda
Cogitur, haud audens poſt hac immittere vulpes.
Lycidas O fælix Lycida, fælices atque capellæ.
Illa dies fælix, ô fælicissime Cæſar.
Laus prior æterno eſt & gratia habenda tonanti,
Qui mare, qui terras moderatur, & omnia cæli.
Auſpicio cuius ceruix effracta ſuperbi eſt.
Sed quoniam Lycida capiunt non pectora noſtra
Lætitiam tantam, cito concedamus ad agmen
Fac age paſtorum, gratiſſima nuncia cunctis
Narrantes, dulci quia conſedere ſub vmbra
Glandiferæ fagi, qua non procerior arbos
Siluis, quæ patulas protendit & vndique frondes.
Atq; pedes feſſos ibi feſſaq; membra leuabis.
Fauſtulus Fauſtule tu, quoniam fandi eſt tibi copia maior
Dicito, ſi quicquam neglexeris ipſe, ſuſurro
Implebo tenui, pergas audita referre.
Vos modo paſtores, quicunque habitatis in arctis
Siluarum caſulis, quibus & ſunt paſcua curæ,
Plaudite lætantes, gaudete feriteque terram
Ambobus pedibus pueri, iuuenesque ſenesque.
Aurea falciferi redeunt iam ſecula diui.
Iurgia nunc ceſſant, lites, diſcordia, bella:
Nec lupus inſidias pecori, nec ouilibus vſquam
Inſtruet, aut vllas fraudes meditabitur vrſus.
Fulua leæna famem proprio de ſanguine poſt hac
Sedabit, trepidans exarmata atque latebras
Linquere formidans, nec furtim callida vulpes
Eripiet ſemper tantas ex more rapinas.
Plaudite lætantes, gaudete, vt ſupra
Ambobus pedibus, &c.

Dicite

Dicite quæ veſtras mouerunt gaudia mentes? Turba paſtorum.
Nec choreæ nobis agiles ceſſantibus, atque
Deſuerint cantus, modo dicite gaudia tanta Fauſtulus.
Plaudite lætantes, vt ſupra.
Ambobus pedibus, &c.
Nam Leo Boiemus ſiluis rurique timendus
Hactenus, & toti nil formidabilis orbi
Per quem tot iam iam paſſi ſumus, atque miniſtros
Opprobria, & ſannas, tot damna, incommoda, cædes;
Iam timide horreſcit proprias exire latebras,
Victus proſtratus, & multo vulnere cæſus,
Nunc ſecurus erit, paſtor nemus, arua, colonus
Plaudite lætantes, vt ſupra, Turba paſtorum.
Ambobus, &c.
Omnia ſors verſans auibus ſperare ſiniſtris,
Et docet haud rebus nimium tumuiſſe ſecundis.
Si crebro hoc cuncti, qui nunc moderãtur habenas
Regnorum, repetant, erit haud iniuria mundo.
Dicite quam primum victoris nomen amici,
Huius & laudes vel compita nulla ſilebunt.
Princeps Romanus regum Rex Maxmilianus, Fauſtulus.
Magnanimus, fortis, victor clariſſimus armis
Magnificus, fælix, regum iuſtiſſimus, vnus
Boiemos vicit fælici & Marte cecidit,
Egreſſos patriis ſiluis, & iure triumphat.
Plaudite lætantes, vt ſupra.
Ambobus pedibus, &c.
Dicite io iuuenes, & io ter iubila dantes Lycidas.
Exoptata diu differtis gaudia quare?
Cur dulces choreæ ceſſant? aſcaula quieſcit?
Tibia det ſonitus digitis pulſata canentum.
Et quoniam maius viridantes pingitur herbas,
Omnia nunc rident, virides nunc vndique ſiluæ.
Tempora mox læti pexis redimite coronis,
Floribus & variis ſiluarum frondibus omnes
Sordeat haud ſagus, nec duro robore quercus
Propter aquæ riuum, nec populus alta pudori eſt,
Dicite io iuuenes, vt ſupra. Fauſtulus.
Cur dulces choreæ ceſſant? aſcaula quieſcit?
Dicite io iuuenes, & io ter dicite læti:
Et modulos faciat reſonans aſcaula ſuaues
Currite & in circum pariterque agitate lacertos,
Laudantes Regem de quo pax alba redundat.
Dicite io iuuenes, & io ter dicite læti:
Vnicus incipiat primum Rex Maxmiliane.
Diligat ex alto te ſummus rector Olympo.
Inde iterent alij quicquid cantauerit iſte:
Teutonicæ ſpecimen terræ Rex Maxmiliane,
Tu pater es patriæ, te te Germania fortis
Laudat & extollit, te nobilis ipſe Sueuus
Subditus agnoſcit, vel formidabilis vnus
Toti orbi quondam, atq; hodie nec degẽner armis,
Teque triumphantem ſummo veneratur amore.
Tu decus es nemorum, tu ſpes paſtoribus vna
Te docti celebrant vates, te montibus altis
Agreſti calamo paſtor ſuper æthera tollit,
Concentuque piæ volucres ſuper arbore laudant,
Mox faciat modulos reſonans aſcaula ſuaues;

Laudatio pacis.

Et facite in gyrum laſciua volumina ſaltu
Poſt modo laudantes pacem, Pax optima rerum:
Pace polus conſtat, nutrit concordia cœlum:
Pax hominum genitrix, pax altrix, hac eadem pax
Seruatrix hominum, dira pax mortis abactrix
Et male matura, vita cuſtodia dulcis.
Pace maritalis firmantur fœdera lecti,
Paceque ciuiles connubia læta frequentant
Pace domus, villa, ſeruantur & inclyta regna.
Pax alit agricolas, ſata læta, boumque labores.
Pax alit hærentes quocunque in ſtipite fructus,
Arboreumque genus, nutritur vinea pace
Pace bidens & marra vigent, & vomer aduncus.
Illa viatores nigra ſub nocte tuetur;
Illa facit tutos vaſto ſuper æquore nautas,
Pace nigros tute currit mercator ad Indos.
Paceque paſtores gaudent ſegneſque ſubulci;
Pace nemus ſilua, pecudes, & quicquid vbique eſt
Naturæ gaudet, iuſto moderamine creſcens
Vis, dolus, inſidiæ, ceſſant in pace rapinæ.
Pace latro ceſſat, ceſſat nocturnus abactor
Claſſica pace ſilent, in duros arma ligones
Incuruaſque ſimul noſtrorum lancea falces
Vertuntur, frameæ conduntur arantis in vſum
O pax alma veni pomis, onerataque ſpicis
Hoc optant iuueneſque ſenes, facileſque puellæ.
Ante tuas aras ſtatuentes dona quotannis
Pinguia, paſtores rogitant hoc ſupplice voce:
Pax adſis, terras poſt hac nec deſere noſtras.
Poſt optate modo multos fœliciter annos
Atque dies lætos, ô diue Maxmiliano,
Qui peperis nobis pacem poſt triſtia bella.

ILLVSTRISSIMÆ ATQVE AVGVSTISSIMÆ Romanorum Reginæ Blancæ Mariæ, Henricus Bebelius.

SALVE *fœminei ſexus, laus, gloria, ſplendor,*
O regina orbis ſit tibi Blanca ſalus.
Ignoti carmen nec dedignere poetæ,
Aut legere, aut doctis auribus accipere.
Hæc fore grata tibi rebar, quia magna mariti
Gloria narratur, laus, honor, atque decus.
Cumque tuo tibi me poſtremum Maxmiliano
Commendo regi, qui fauet ingeniis.

DE

DE VICTORIA CHRISTIANISSIMI AC INVICTISſimi Regis Rom. Maximiliani habita contra Boemos, ad cunctos Germaniæ principes, vt totis viribus pro illorum terra expugnanda coadunentur, Paræneticon Hecatoſtichon Hen. Bebelij Iuſtingenſis, Poetæ Laureati.

NVNC properate duces Germani, martia proles,
Nunc properate precor, frameas nunc ſtringite veſtras.
Nunc tuba terribilis vocat, & nunc barbara buxus.
Nec vos priuatum ſtudium, triſtiſque ſimultas
(Regnorum peſtes, atque inſtrumenta cadentis
Imperij noſtri, veluti quondam Æneadarum
Atque Macedonici ſceptri) tam religioſam
Militiamque piam, iuſtam, facilem atque fidelem
Impediat, datur ô vobis occaſio ſumma
Vincere Chriſti hoſtes, & duro Marte Boemos
Pellere Teutonicis que plagis, gentemque rebellem
Subdere vel Chriſto vel ferro excindere totam.
Sit pudor ô proceres, quia durus apoſtata ſancta
Contemptor fidei, quam ſancta Eccleſia firmat,
Teutonica in gremio ſimul intra viſcera terra
Impune exultet, vel tot dominetur in annos
Lætus, & ex omni ſibi parte trophæa reportet.
Terreat haud noſtros populus famatus vbique,
Barbarus atque ferox, audax & ſtrenuus armis,
Et quos maiores noſtri non vincere multis
Aduerſo augurio bellis valuere ſuperbos. **Bohemi pugnaces.**
Nunc properate viri frameis, clypeoque coruſci.
Tempus adeſt rupiſſe moras, agite ô Alemanni
Iam cumulate decus, animoſque afferte paternos.
Nunc Deus eſt præſens, curſu & fortuna benigno.
Belliger ante oculos vobis ſtat Maxmilianus,
Militiæ ſpecimen, qui belli fulmen atrocis,
Qui decus eſt regum, virtutum gloria, ſplendor
Imperii, quo nil toto fœlicius orbe
Fortius atque ſimul, quem magnus Carolus actis
Admittit ſocium, & clariſſima nomina Othonum.
Hoc duce cadentur tota à radice Boemi,
Innumeras quorum turmas proſtrauit ad vnum
Forti animo nuper, nondum altera luna refulget
*Rex bonus & Mauors illi dum bella Roberti **
Enſe iuuare ſtudent, partemque fouere ſiniſtram.
Egreſſi ſiluas patrias populantur iniquè
Agreſteſque caſas, & pinea tecta fauillis
Commendant tepidis, longe lateque cremantes
Marchio quas iuſta villas ditione gubernat.
Non ſecus atque lupus campis cum vidit apertis
Balantes late pecudes, irrumpit & amens
Et ſtimulante fame, & prædæ dulcedine captus
Obuia quæque necat veſano corpora dente.
Nec rabies habet illa modum, dum ſtrata iacebunt
Corpora cuncta ouium, vel turba animoſa moloſſi
Acrius inſtiterint in deuia teſquaque anhelum
Aut agitent, torue vel diſcerpſere minantem.
Haud aliter veſana phalanx, legio iſta profana

A puero conſueta malis & viuere rapto
Omnia deuaſtat, cunctas populatur agellos
Cæde furens hominum nulla diſcrimine ſtragem
Vndique committit matrum iuuenemque ſenumque
Mox querulæ voces, & verba miſerrima pubis
Afflictæ veniunt ſacrati Regis ad aures.
Diſpulit ille moras miſeris ſuccurrere, multa
Vndique conueniunt turma pediteſque equiteſque:
Inſtruiturque acies trepidabilis atque timenda.
Fecerat hanc miram ſolers prudentia Regis
Pugnantes inter primos Rex viſus vbique:
Affuit Albertus pariter dux Boius, atque
Marchio Fœdricus, & nomina clara duorum
Gnatorum, Brunſuicenſis dux vulnera honeſta
Accipiens, aderat pugnax, comitumque caterua
Contra ſtat frendens, acies atque arma capeſſens.
Arduus hic collis fuerat, quo perfida turba
Confluxit, galeis clypeiſque micantibus ardens.
Claſſica iam reſonant, canor & vocat arma tubarum:
Attolluntque animos acies, clamoribus æther
Perſonat, & clarum nigreſcit puluere cœlum.
Protinus inuadunt noſtri, iam triſtis arundo
Iamque volant glandes primum, mox cominus haſtis
Bellum ingens oritur, ſtant firma robore dudum
Perfidiæ famuli, multumque cruoris vtrinque
Funditur inque vicem: donec violentior illis
Et magis inſtructus veniens exercitus hoſtem
Vndique lethiferis noſter circumſtitit armis,
Iamque virum ſtrages, oriturque miſerrima cædes
Victa fugit legio, & latis proſternitur agris.
Iamque fuga cuncti trepidant, & vulnera verſo
Accipiunt tergo, pereunt ſine fine fugati.
Proterit hunc ſonipes, vibrata hunc lancea ſternit
Hic cadit ille humeris capulo tenus accipit enſem:
Hic iaculum; gemit hic, hic tendit ad æthera palmas:
Atque modis variis petitur victoria noſtris.
Poſtremo captas facile haud numerabile vulgus
Deducens triſtes manibus poſt terga reuinctis,
Vrbis amœna adiit Rex mœnia lætus ouanſque,
Quod bona ſit ratibus, quæ nomina clara reſumpſit:
Et noſtra celebrat niueum de more triumphum.
Militiam auratam poſt debita præmia laudis
Contulit omnibus his, facinus quos grande decorat.
Nunc properate viri proceres, ô martia pubes.
Perfida gens penitus poterit nunc fortiter armis
Exſcindi, & noſtra purgari infamia terra.
Nunc vobis animas ſimul & victoria vires
Congeminant. victi hoſtes nil amplius auſi,
Seruilique metu, turpique pudore fatiſcent.
Vobis clara ducis virtus & vincere ſueta
Æternas pariet nunquam deuicta triumphos.

Ex Tubinga ſexto Kalendas Octob.
M. D. IIII.

LAVS GERMANORVM

ELEGIA HECATOSTICHA ET QVERVLOSA GERMANIÆ *ad principes Germaniæ ſimultates inteſtinas atque ciuilia bella deteſtantis.*

HENRICVS BEBELIVS AVCTOR.

AN ne tuam gaudes ferro proſcindere matrem,
Germane ô princeps? cur lacerare ſtudes?
An ne meis meritis tam præmia dira rependis
Quæ genui in lucem, teque aluique frequens?
Quæ te fortunæ in gremium cunctiſque locaui
Exundantem opibus, corporeiſque bonis
Vt contabeſcam quid non ſeruire rubeſcis
Igne, fame, ferro, dilanierque parens?
Pone truces gladios atque arma micantia condas,
Claſſica nunc ceſſent Martis & omne nephas.
Parce meis lachrymis, miſeræ miſerere parentis:
Parce pio generi Teutoniciſque viris.
Quæ ſi iura tuis prætendas congrua factis
Non opus eſt armis, non tibi militia.
Maxmilianus adeſt iudex Aſtræa relinquens
Præſide quo cælos gaudet adeſſe polo
Iudicio cuius potuit diffidere nullus,
Ni foueat cauſam cui male fidat iners.
At placuit ſi filiolis ingentia regna
Quærere forti animo, Martigenaque manu,
Inque Getas conuerte manus, Turcaſque profanos
Hæc tibi regna potes aſſerere inque fidem.
A patria abſtineas, cui ſi vel parcere neſcis,
Parce tuis natis, parce tuo populo.
Nam ſi bella moues, in bella laceſſere pergis
Induperatoris belligeramque manum:
O quanto patriam fœdabis ſanguine terram?
Quotque cadant dira fortia corda nece?
Cum quibus haud ægre Inſubres mihi debita regna
Eriperem à Francis liligeroque duce.
Italiamque meam potuiſſem ſubdere noſtro
Imperio, Siculos, Romulidumque lares:
Quaſque ſolet Venetus per ſummum callidus aſtum
Inuaſiſſe vrbes proditionis ope.
O quæ Germanas agitat diſcordia mentes,
Vertere vos tendat factio praua ducum.
Nam dum Germani fratrum tenuiſtis amorem,
Sanctaque vobiſcum publica iura dabam;
Victrix ipſa domos ſolis per vtraſque cucurri,
Per calidas Libyæ per Boreæque plagas.
Inceſſi illuſtris totum regina per orbem
Submiſique meis faſcibus orbis opes.
Per medios Aſiæ campos mea ſigna volabant
Et Solymos tenui ſub ditione viros.
Atque leues domui Græcos, Afroſque bilingues,
Atque meas frameas ſenſit Iberus atrox.
Iuris erant noſtri Tybris, & Padus, atque Timauus:
Cum Sarno Siculum Sardiniæque fretum.
Tunc tria Gallorum noſtra ditione regebam
Regna, quoque Hiſtrorum, Dalmatiæque lares,

Tunc tributa libens mihi Sarmata paſtus equino
Sanguine debebat, tuque Boeme fidem.
Heu quo Germana vires, quo decidit orbis
Imperium, heu quantum degeneraſtis auis?
Ambitio & diſcors ciuilis factio turba
Omnia regna ruens vertere, meque paras.
Proh dolor! imperium quæſitum ſanguine tanto
Atque ſeruatum robore & acri animo,
Hoc labefactauit rerum diſcordia peſtis,
Saluaque vix tandem viſcera noſtra gero.
Ego tot fruſtra ſuſcepit vterque labores
Fredericus, tanto ſanguine regna parans:
Conradi, Henrici, & clariſſima nomina Othones
Maximus atque horum Carolus imperio.
Tot fruſtra terras domuerunt Marte ſecundo,
Totque ſacras leges impoſuere viris,
Et quæ vulneribus, quæ ſanguine parta meorum,
Quæ quoque ſunt olim ſubdita regna mihi,
Occupat iniuſte Gallus, Venetique doloſi,
Italicique viri, plurima Turca ferox.
At contenta forem, ſi non ingloria ſaltem
Teutonici videam limina tuta ſoli.
Quod ſi communi procerum pax candida vel nunc
Et ſtudio & voto Teutonicis dabitur.
Salua mihi fiunt non tantum Alemanica rura,
Inuictaque geram regia ſceptra manu:
Verùm etiam quicquid mihi cruda tyrannis ademit,
Lauriferis ſignis iam reparare queo
Ibo per extremam Scythiam feritate ſubacta
Caſpia ſceptrigeram littora meque colent.
At fili princeps, quid me ciuilibus armis
Impetis? & pacem frangere dirus aues?
Dum nec iura ſinant, nec lex ſanctiſſima tecum
Sentias, aut veterum ſcita ſacranda patrum.
Parce tuo exitio ſubiectis parce popellis
Conſule Teutoniæ cum propriiſque focis.
Namque videre mihi videor iam tecta domoſque
Cum villis vrbes Mulcibero eſſe rubras.
Claſſica iam ſonitant, iam Mars furit arma reclamans,
Innumerique viri corpora dura cadunt.
Exhauſtis opibus tandem Germana fatiſcet
Virtus, & feſſis viribus ægra iacet.
Accola tunc Araris, Rhodani tunc potor in agram
Sæuiet, hic terras diripietque meas:
Aut implacatus fœlici Marte Boemus,
Turca vel immitis, dii prohibete nephas.
Exemplum ſceleris, cunctis annalibus auctor
Seditionis eris hiſtoriciſque meis
Subuerſor regni, & germani nominis hoſtis
Exitiumque ſuum proh patriaque ſuæ.
Dulcis amor fidei magnæ & conſtantia mentis
Nec fracta aduerſis nec ſuſtollenda ſecundis
Laudis amans altuſque animuſque & ſtrenuus armis
Prudenteſque viros cunctis de rebus agendis
Conſulere & pulchrum iuſtumue vel vtile quid ſit
Quid deceat, quid non animo quæſiſſe ſagaci
Inclyta ſed virtus læto pubeſcere fructu
Incipit à teneris, & ſe cito germina produnt

Magnus

Magnus Alexander teneris incepit ab annis
Et premere imperio Gracos Aſiamq́, potentem
Dariumq́, ſimul inuicto ſubdere Marte
Talis erat Bacchus nigros dum vicerat Indos
Annoſque ſeni puer haud adeunda gerebat
Cade gigantea Phœbus puerilibus annis
Arma cruenta tulit pugnans pro patre tuendo
Et puer Alcides geminos colliſerat angues
Sic ego dij faueant, ſummis pro viribus ipſe
Mente ſenex atate puer pugnare laboro
Contra illos, mihi qui noctuque diuque pararunt
Damna, probra, inſidias, vim vique repellere tento.

AD GERMANIAM ET SACRATISSIMVM IMPERATOREM MAXIMILIANVM ATQVE GERMANOS PRINCIPES QVERELA HECATÓSTICHA DVCATVS MEDIOLANI, VT A Francica ſeruiture ad Imperij libertatem vindicetur.

BEBELIVS AVCTOR.

VNica terrarum domina, ô Germania grandis
Et domitrix mundi, querulas nunc accipe voces
Inſubris populi, tibi qui famulariter optat,
Iureque debetur, tua ſi repetiſſe labores,
Te Deus omnipotens, ô inuictiſſima tellus
Reginam ſtatuit terraque mariſque profundi,
Submiſitque tuis vel faſcibus orbis habenas.
Cumque tuis populoſa viris fortiſſima quondam
Vincere conſueris, quicquid contra arma ferebat.
Quic quid & hoſtilis furor vnquam audebat, es vlta
Concipe nunc ſolitos animos & pectore forti
At vigil incolumes populos tuearis & vrbes,
Qua tibi ſubiecta ſunt & ſceptris Alemanni.
Nonne vides quod regna ferox inſederit hoſtis
(Inſubres Italoſque volo ditionis alumnos
Teutonica) ſolis deuota & debita veſtris
Caſaribus, ſibi qua ſeruire tyrannide Francus
Compulit ô populos vel ſolo Caſare dignos.
Quam veſtra minuantur opes, nunc aſpice mater,
Ni citio prauideas rebus patriſque periclis.
Ergo meis ſuccurre malis, pacemque petitam
Et libertatem reddas, vt libera ſoli
Imperio famuler, ceu fas & iura repoſcunt.
Maxmiliane dei rerum cui ſceptra dederunt
Te ſimul appello, Rex ô iuſtiſſime legum
Vindex, iuſtitia firmiſſimus auctor & aqui
Ecce fidem legum ſimul imperialia iura
Inuoco, & imperii te qui moderaris habenas.
Da precor auxilium, ſi non indebita poſco.
Inſubrum gentis repetas Rex optime regna.
Debita iure tibi, en qua nunc Francus violenter
In damnumque meum imperii clementia abuſus
Inuaſit, nec te nec fas nec iura ſecutus.

Res tua nunc agitur, nam ſi non legibus æquis
Hoſtes paruerint, ſi non aliena reponant
Francigenæ, perit heu iuris reuerenda poteſtas,
Et ſtatus, & decor imperii ſubuerſus abibit
In foueas, & conciliabula dira latronum.
Nullus honor regno, nulli venerabile nomen
Regis erit, dum ſit confuſum phaſq; nephaſq;.
Audiet & nemo leges à Cæſare latas
Surge ducum ſpecimen tandem ſuccurrere, inique
Oppreſſis veluti præſcribunt munera regis:
Oſtendaſq; precor iuſti documenta rigoris,
Inq; rebelles heu ceruiceoſoſq; tyrannos.
Vos quoque primores, pars ò fidiſſima ſacri
Imperii, proceres nullis ſuperabilis armis
Pubes, poſſitis victricia ferre per orbem
Signa, patrum fuerit vt præſentiſſima virtus.
Ponite deſidiam ſegnem, luxumque nocentem:
Concutite at clypeos, patriiſque micate ſub armis.
Non volo ciuiles motus ciuilia bella,
In foribus cum iam graſſetur Francicus enſis.
Sed ſocii Auguſti commune intendite bellum,
Liligero regi Gallo, nimiumque ſuperbo,
Qui nec reſpiciens diuos, nec ſcita ſacrarum
Legum vel ſemper maiorum more probata,
Eripuit per vim ſibi non debentia vobis
Germaniſq; viris Itala atque Inſubria regna.
O manifeſta loquar lachrymis ſuccurrite iuſtis,
O generoſa cohors Alemanni, nobile germen.
Quandoquidem ſi vos veſtris maioribus ortos
Et meminiſſe quidem, nec degenerare velitis,
Fertis opem oppreſſis, horum & miſereſcitis vltro,
Atq; Patrocinium ius implorantis & æquum
More patrum nunquam vel ſuſcepiſſe negatis.
Ite ſimul cuncti ſociato fœdere fortes,
Gallorum populi vim propulſare malignam
Vſurpantis opes veſtras & iura nepotum.
Vobiſcum Deus eſt, vobiſcum militat æquum,
Vobis arma, viri ſunt florentiſſimæ opes, &
Fulminis inſtar erunt tormenta ſonantia late.
Sunt & equi & galeæ, vel quicquid bellicus vſus
Poſtulat & quorum fortiſſima pectora gaudent
Profligare hoſtes & proculcare proteruos,
Quid dicam proceres tandem commune periclum
Effugitis per me, vobis defenditis ipſi
Oppida, rura, domos patrioſque focoſque lareſq;.
Namque probe noſtis, quantum grauis incubet vſq;
Finitimis, quantum intolerabilis atque moleſtus
Et fuerit regi, regis quoque fouerit hoſtes,
Et clandeſtinis ſtudiis adiutet iniquos.
Denique cuncta loquar, dominandi cæcus amore
Imperiumque agitans, fuerit ſi viribus auctus,
Et niſi mature fuerit violentia currens
Atque ferox animus, latis & ſtare recuſans
Fortiter obtuſus, vel duro Marte repreſſus.
Informis veluti multum immanſuetus & vrſus
Si quando inuenit nullo cuſtode vagantes

Lanigeras pecudes,prædamq; abduxit opimam
Succeſſu elatus,ſimul & dulcedine prædæ
Semper ouile ambit,nullo & diſcrimine vita
Abſtinet à raptu,non opilione minante
Territus,aut diro rabidi clamore moloſſi.
Sic ſemel incenſus,ſucceſſibus atque ſecundis
Hic ſemel afflatus,neſcit miteſcere cuiquam
Ipſe hoſtis veſter,precibus placabile nullis
Pectus amicitiæ ſacro neque fœdere tactum
Surgatis proceres vim vi pulſare,paternos
Imperiique lares libertatemque tueri.

LVDOVICI HELIANI VERCELLENSIS, REGIS FRANCORVM ORATORIS, IN CONVENTV GERMANORVM PRINCIPVM APVD AVGVSTAM ANNO M. D. X. Oratio in Venetos inuectiua.

EX IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEIM. ANNAlium Hirſaugienſium volumine II. nondum edito, deſumpta.

ANNO M.D.X. Indictione Romanorum XIII. conuentus Principum apud Auguſtam Rhetiorum anno præcedente per Maximilianum Regem indictus, ad feſtum Epiphaniæ celebrarus lente cæpit,ſed diu durauit, à principio videlicet menſis Ianuarij ad finem vſque menſis Maij. Conuenerunt illuc Germaniæ Principes multi,oratores quoq; Ludouici Regis Gallorum, Ferdinandi Regis Arragoniæ, Vladiſlai Regis Vngariæ & Bohemiæ; aliorumq; & Regum & Principum, ac regni ciuium plurimorum. Multa in eo conuentu contra Venetos tractata fuerunt, quorum adhuc indomita rebellio contra Imperium durabat. Dixit in eo conuentu Principum, oratorum Regis Gallorum vnus nomine Ludouicus Helianus Vercellenſis ſenator, aſſerens eos primum fuiſſe piſcatores numero paucos, deinde ex piſcatoribus inſtitores atque nauiculatores eſſe factos, ex his mercatores, ex mercatoribus per latrocinia, per cædes & venena, & nefandiſſima ſcelera dominium ſibi vſurpaſſe plurimarum vrbium ciuitatum, atque terrarum. Magna, inquit, eorum potentia eſt. Nam eos qui æſtate præcedente quatuor potentiſſimos principes Chriſtianorum in patentibus campis expectare ſunt auſi, & col- *Verba oratoris* latis ſignis aperto Marte dimicare, profecto potentiſſimos homines æſtimare & iudicare debemus. Sed iam ſunt victi, ſunt diminuti, ideoque facilius poterunt extingui quam ſi eſſent integri. Sed niſi veſtræ, ô principes, peregrinantur aures, intelligere debetis quid iam recuperauerint, vt ſe iam refecerint. Quod ſi eos paululum reſpirare permiſeritis, vt hanc vnam calamitatem euadant, vereor ne crabrones (vt aiunt) irritaueritis. Niſi ergo huius venenoſiſſimæ ac ſurgentis viperæ, dum adhuc titubat, ceruices perfregeritis, prædico vobis, quod ſi non tam cito, at profecto quandoque tamen, & ſi non vos, certe veſtros ſucceſſores ſuo veneno inficiet ac ſpiris circumdabit. Eſt præterea illis conſilium domi, & ars ſenatoria. Deligunt ex callidiſſimis & verſutiſſimis ſenatoribus oratores, quos cum retibus, hamis, & viſco peregre mittunt, non ad piſces aut aues irretiendas aut ineſcandas, ſed ad fallendos atq; decipiendos principum animos. Tot & tales ſunt laquei Venetorum, quos principibus miſeris parant, vt eos dinumerare nemo queat, quin etiam niſi cautus euadere. Auctoritatẽ, pecunias, vrbes, ac prouincias multas Veneti perdiderunt: ſuperbiam, dolos, vaframenta non amiſerunt. Age vero præ deſiderio & cupiditate dominandi, ſi iuſtitiæ aut honori ſuo, ſi vlli homini, aut ipſi Deo vnquam pepercerunt. Teſtis eſt Iacobus Rex Cypri, quem accepta prius in vxorem filia ſancti Marci

(ah amara filia, & infauſtum mattimonium) cum filiolo veneno ſuſtulerunt, vt Cypri regno & inſula nouem quondam regnorum capace potirentur.

An. 1473. Teſtes ſunt Franciſcus Comes Carmignola, & Bartholomæus Bergomates cognomento Coleo, Venetorum copiarum Duces duo tunc in re militari præſtantiſſimi, quorum alteri propter facetum ſeu cauillosum dictum in media curia reorum more caput ſecuri amputari fecerunt: alterum vero Bartholomæum propter ingentes opes bellica virtute quæſitas, veneno necarunt. Teſtis eſt patriarcha Gradenſis, qui & Aquileienſis, quem Iſtria & dimidia parte Venetiæ priuauerunt. Teſtes ſunt iterum duodecim Canonici Aquileienſes, quos parum * multis opulentis caſtellis, & oppidis quæ poſſidebant, ſimul ſpoliaſſent cum vita, niſi pro memoria tanti ſacrilegij duodecim porcos pingues abraſo collo die Iouis ante quadrageſimam ſingulis annis in arena populo ſpectante gladiatoribus confodiendos obiiciant. O feſtum truculentum ſceleratorum. Teſtis eſt Rex Hungariæ, cuius prope trecentas inſulas, decem ciuitates Epiſcopales, duas prouincias Dalmatiam & Liburniam, tot portus, quingenta circiter millia paſſuum maritimi littoris occuparunt.

Teſtis eſt Imperator Conſtantinopolitanus, multique proceres eius, & finitimi Itali, Carrarienſes, Scalenſes, Mantuani, Ferrarienſes, & Mediolani Duces: quorum alios magnis vrbibus, inſulis ac prouinciis, alios dimidia parte, alios omnibus bonis, alios etiam vita mulctarunt, nullam habentes iure cauſam niſi dominandi ambitionem. Teſtes ſunt Germani Reges, Imperatores Romanorum, anteceſſores tui Rex Maximiliane, quos Patauio, Vincentia, Veronaque deiecerunt. Teſtes ſunt & Auſtriæ Duces, quos Teruiſio, Feltro, Concordia, Vtino, Tergeſto, Coricia, & omni poſſeſſione Italiæ penitus expulerunt, & conantem te ad Imperatoriam coronam Romam proficiſci per annos iam quatuor & viginti armis retinuerunt.

Teſtis eſt denique Romanus Pontifex, & ipſe ſanctus Petrus Apoſtolus, cui ne ſe cæteris vicinis feliciorem putaret, Forum Liuium, Forum Cornelium, Fauentiam, Ariminum ſimul atque Rauennam dolo, fraude, ſed nullo iure abſtulerunt. Et vt regno Siciliæ potirentur, quinque vrbes in Apulia, Salentiniſque in laboribus * regum. Neapoleos interceperunt, inter quos Hydruntum & Brunduſium celeberrimo portu fuere principaliora. Qua denique arte, quibus dolis & fraudibus Piſam vſurpauerint, vt per eam alterum Italiæ latus inferi maris affligerent, Florentiamque paulatim attererent, Genuam ad primos motus cum vna ex factionibus ingrederentur, ac deinde Siciliam, Corſicam, Sardiniam, Baleares, Narbonenſem prouinciam, omniaque littora Hiſpaniæ vſque ad fretum Herculeum claſſibus percurrerent, fatigarent, infeſtarent, affligerentque.

*locus mē-doſus.

Quanta vero ſit Venetorum arrogantia, ſuperſtitio, & leuitatis manifeſtæ fatuitas, ex eo patet, quod ſe Maris Dominos glorientes, & ſiue mariti Thethydis ſint, ſiue vxores Neptuni, ſingulis annis ſibi illud deſpondent annulo iniecto aureo. Arrogantia nuſquam prius audita, elementa deſponſare. Romani homines quondam ſapientiſſimi, tres vrbes tantæ potētiæ, quod pondus Imperij ſuſtinere potuiſſent, propter tria maxima vitia deletas eſſe voluerunt, Carthaginem propter perfidiam, Capuam propter ſuperbiam, & Corinthum propter auaritiam. Quæ crimina qualiter ſint in Venetianis, diligenter attendite, vt hæc & multa alia quæ vix in ſingulis reperiantur, huic vni ciuitati propria vitia ſint & peculiaria, fartores ſartoreſque ſcelerum, inuentoreſque ac nouarum artifices machinarum, quorum cellæ & meatus corporis nihil aliud ſunt quam ſpiramenta proditionum. Nemo cum eis commercatur, quem ad extremum ad lachrymas non cogant. Nullum bellum à multis ſeculis inter Chriſtianos geſtum eſt, cuius ipſi auctores non extiterunt. Nemo Venetias diuertit, ſit acutus, ſit circumſpectus, ſit ſapiens, qui non decipiatur aut aliqua fucata merce, aut aliqua falſa gemma circumuenitur, aut à publicanis ſyngrapham non accepit, aut exploratorum in numero eſt.

Maris Domini.

Denique eſt ſemper aliqua mala crux, quæ deprehenſos miſeros torqueat excruci-etque: nec habet inter eos perfidia modum, vel locum æquitas. Et quæ poteſt Venetorum par inueniri oratio ſuperbiæ? Hi ſunt homines qui aiunt apud ſe natam nobilitatem eſſe, qui ſoli diuites ac modeſti, ſoli ſapientes ſibi videntur eſſe in oculis ſuis. Nos autem, qui non vt dracones erecto pectore tumidi, & elata ceruice incedimus purpurati, qui multa millia non cuſtodimus in arca, ſermonem in digitis non conſtituimus, argentea fercula non comedimus, eis Barbari ſumus, intemperantes, ebrii, dementes ac væſani.

Princi-

Principes autem omnes vno nomine Tyranni, hominem mendicabula cenſentur ab eis. Nos oderunt, nos contemnunt, nos ſumus illis materia ad ridendum vberrima, nos Galli multum, ſed certe vos Germani non longe minus. Nam quæ nuptiæ, quæ Comœdia aut fabula Venetiis vnquam acta fuit, in qua primarum partium Germanus homo non fuerit introductus? veſtri mores, ſermo, victus, habitus, inceſſus, per mimos, hiſtriones repræſentatus ridere & gaudere Venetianos facit, exultare quoque, triumphare & geſtire. Tanta eſt eorum ſuperbia, tantus Germanorum contemptus ac irriſio, quaſi non ſint homines, ſed monſtra, vel bruta ſine ratione, omnes quicunque naſcuntur extra Venetiam.

De auaritia Venetorum profundiſſima melius eſt tacere quam parum loqui. Hoc tamen vnum non ſilebo, quod cum Germania liberam ſe & immunem à tributo eſſe putet, ſicut & eſſe debet, cum armis adhuc non potuerint aſtutiſſimi Sophiſtæ, bene inuenerunt artem qua ſibi tributariam fecerunt. Locant enim mercatoribus veſtris domum, *lo fundico de ſodeſchi*, triginta ſuper centum ducatis in ſingulos dies: non dico ſingulis annis, quod quidem ſatis eſſet, ſed dico ſingulis diebus, quæ quidem ſumma facit annue florenorum Rhenenſium paulo minus ſexaginta millia. Hoc tributum penditis, ô Germani, ſingulis annis Venetorum inſatiabili auaritiæ, quam orbis non ſatiaret.

Ad memoriam reducite Principes, quæ vel quanta vobis ac militibus veſtris contra fidem intulerint mala, & auribus obturatis nolite voces audire perfidorum. Ecce poſt tanta in rem veſtram publicam perfidorum ſcelera commiſſa, quomodo veniunt audentque lugubri veſte, torto collo, flebilibus oculis, ſubmiſſaque voce pacem poſcere: qui ſuperioribus diebus comprehenſi ſunt cum ſcalis & exercitu magno ſub mœnibus Veronenſibus, vt vrbem noctu inuaderent, & præſidia veſtra iugularent: & nunc audent dicere: *Vultis ô principes Venetiam alterum Italiæ oculum effodere, penituſque delere?* Non eſt tam dementium principum illos ingenioſos artifices, illos honeſtos mercatores, illas ædes admirandas velle ſubuertere. Quæ quanquam ex ruinis & trophæis Romanorum & Græcorum, multarumque vrbium vetuſtate conſtent, tamen quoniam ſenſu carent, nec aliquid commiſerunt mali, non ſunt dignæ tantorum principum ira. Clamant iam nunc Venetiani ſuperbia contumelioſi & pertinaces: *Quid fecimus? quid commeruimus?* O perfidi, quid niſi penitus extingui commeruiſtis? Iam petitis pacem, qui fidem nunquam ſeruare didiciſtis. At non ita dicebatis ante biennium, quãdo alpes tranſgreſſi Danubium ac Viennam Auſtriæ ciuitatem infeſtis ſignis petere ſtatuiſtis? Bononiam, Vrbinum, & Mediolanum ſuperiore anno ante finem menſis Maij in veſtram poteſtatem venturas fore iactabatis, quando Romanum Pontificem maximum, paruum capellanum & minimum vos miniſtrum altaris vos facturos prædicabatis, & Regem Gallorum Venetias catenatum trahere minabamini, & Cæſarem Auguſtum deformiſſimis picturis, atque inhoneſtiſſimis Comœdiis & ſpectaculis ignominioſiſſime referebatis, cum titulo & cauſa: *Hic eſt Maximilianus, Auguſtus, Imperator Romanorum.*

Deteſtanda Venetorum ſuperbia. Viri non eſtis ô Germani, Cæſareo animo tuo ſolito Maximiliane amplius non es Cæſar, ſi poteſtis, tolerare has rapaces Harpyas, has venenoſiſſimas aſpides, tam varias tam verſipelles lynces, tamque ſanguinarias tygrides, ſanctiſſimæ Imperatoriæ maieſtatis veſtræ calumniatrices, nomini Germano infeſtiſſimas inſenſiſſimaſque amplius dominari, & in Chriſtianos exercere tyrannidem.

Supereſt vt de his quæ Veneti contra & aduerſum Chriſtianos, contra religionem, Imo contra Deum ipſum commiſerunt, pauca ſubiiciamus. Quicquid enim habent, alienis calamitatibus adepti ſunt. Quotiens denique Cruciata, id eſt deuota Chriſtianorum coniuratio in Turcas tentata eſt, & totiens à Venetis interrupta, præcipue ſub Pio Papa ſecundo, qui paratis omnibus vbi ſenſit, ſanctiſſimam expeditionem artibus Veneticis diſſolutam, vir acris ingenii, Chriſtianæ religionis deuotiſſimus cultor, ex animi dolore nimio interiit. Rhodus terra marique periculoſiſſima obſidione premebatur à Turcis, quam cymbam aut ſcapham in auxilium Veneti miſerunt? Certe niſi Genuenſes religioſa pietate Rhodianis miſiſſent auxilia, ſicut Conſtantinopolis Venetianorum perfidia, ita & Rhodus in deditionem Turcarum deueniſſet. Hiſtoria

cunctis

cunctis eſt nota, quemadmodum Veneti plurimis annis vario temeritatis ingenio tentauerint, ſi quouis modo ſiue per fas ſiue per nefas Conſtantinopolim ſuo potuiſſent ſubiugare dominio. Quod vbi vidiſſent, ſe tantæ vrbis potiundæ nullam poſſe inuenire facultatem, Turcis maluerunt quàm Chriſtianis eſſe captam.

Conſtantinop. capta An 1453. Enimuero cum Turca in manu ſuorum grauiſſima Conſtantinopolim terra marique dutiſſime oppugnaret, & claſſis Venetianorum otioſa reſideret in proximo, Conſtantinus Paleologus imperator Græcorum obſeſſus per nuncios occultos lachrymabiles deprecationes Venetiæ claſſis præfecto miſit, obſecrans illum per Deum, qui ſedem illic patriarchalem conſtituit, per virginem quoque Dei parentem, cuius nomini ciuitas ipſa fuerat conſecrata, vt vltimo regni Orientalis excidio ſubueniret, & ex tanta Venetorum claſſe vel duas in ſubſidium naues tranſmitteret. Sed ô inueterata fraus piſcatorum, reſpondit nuncio Imperatoris Venetianorum præfectus, *Non eſſe moris Venetorum aliena defendere. Proinde ſi ſe ad vrbem dederunt*, hoc eſt ſi Venetis ſe ſubmiſerint, *cum tota claſſe venturum ac obſidionem ſoluturum.*

Adiecit denique, ſe commiſerari tam duræ Chriſtianorum calamitati, ſed ab Senatu tale habere mandatum, quod ſine periculo capitis nulla ratione tranſgredi poſſet. Interim Conſtantinopolis capitur, & crudeliſſime diripitur, ſi vnquam ciuitas direpta fuit, ita vt gemitus cadentium Chriſtianorum, & mulierum eiulatus è Veneta claſſe perfecte exaudirentur. At iam Venetiani ſpe potiundæ vrbis amiſſa, ſpolia ciuitatis & prædam à Turcis coemerunt, & plenis nauibus Venetias remigarunt, reliquias Romani imperij ſecum vt perfidiſſimi deportantes.

O perditiſſimi hominum Venetiani, quomodo tam inſignem ciuitatem in manus hoſtium crucis CHRISTI deuenire paſſi eſtis, quam facillime liberare potuiſſetis? O laniis imo dæmonibus crudeliores, qui tot millia Chriſtianorum, tot monachos, tot ſacerdotes, tot virgines, tot mulieres, tot ſenes, tot [illegible] tot paruulos & innocentes perire crudeliſſime gladio impiorum maluiſtis quam ſaluare. Quot præterea proceres, quot ciuitates Thraciæ, Macedoniæ, Græciæ, Illyridiſque fidei Veneticæ (ac ſi diceretur perfidiæ Punicæ) ſe tradiderunt? Quos omnes aut præcipitauerunt, aut Turcis vendiderunt. Clamabant illi miſeri cum Turcis dederentur: *Ita Veneti, Chriſtiani ſanguinis mercatores, ô Chriſtianæ religionis deſertores & proditores, quam impie perfidiſſimeque nos tradidiſtis.*

Et quo ſermone, quibus verbis, ô Hieroſolyma, & tu Iudæa ſanctiſſima terra, quoue dicendi ordine vos deflebo? Nolo amplius mihi credi, res iam eſt annalibus memorata. Credatis Blondo, hiſtoriographo ab omnibus approbato.

Hieroſolyma capta. Fama quondam erat Saladinum Ægyptiorum Regem Hieroſolymam obſidere. Nunquam religio noſtra caruit defenſoribus: quanquam nunc ita principes delicati ſunt, vt ſi limites regni ſui, quamuis exigui, vſque peruenerint, expeditionem Orientalem ſe feciſſe arbitrentur. Ad hanc famam multi proceres Venetias cum magnis copiis armatorum conuenerunt, pro fide Chriſtiana & ſancta terra mori parati, poſtulantes a Venetianis in Syriam nauibus pro mercede tranſduci. Veneti accepta mercede ventos contrarios ſimulauerunt, in Dalmatiamque peregrinos expoſuerunt, & eorum opera vſi ſunt ad Ladram & alias ciuitates quæ rebellauerant à Venetis, recipiendas. Interim Hieroſolyma capitur à Saladino Ægyptiorum, non quidem Chriſtianorum negligentia, vt pleríque arbitrabantur, ſed dolo & proditione Venetorum. Quis hic non vociferaretur, excandeſceret, ingemiſceretque? O venenati Veneti, quantam calamitatem veſtra induxit perfidia Chriſtianitati? Piſani quam diu floruerunt, & Genuenſes, omni tempore Chriſtianis in Oriente laborantibus ſuis claſſibus ſubuenerunt. At Venetiani ſemper infidi ac fraudulenti, ſemper impij & crudeles, omnes Chriſtianorum neceſſitates tumidi contempſerunt.

Hic multa prætereo de Sopho Perſarum Rege moderno, qui maximum cum Turcis bellum gerit, cuius oratores ad Germaniæ principes miſſi pro implorando ab iſta parte bellico apparatu Chriſtianorum contra Turcos, cum veniſſent nauigio ad perfidos Venetianos, retrocedere infecto legationis ſuæ officio compulſi ſunt. Fuiſſet tum facile CHRISTIANIS Conſtantinopolim cum toto imperio Græcorum ſeu Orientis recuperare ſi Venetis innata perfidia non obſtitiſſet.

tiſſer. Nam Sophi cum innumerabili multitudine Perſidem egreſſus, Turcam impugnabat, contra quem ſi Chriſtiani ab occidente proceſſiſſent, ſicut ille ab oriente, fuiſſet omnino deletus.

Omitto longe plura de Emanuele Rege Luſitanorum ac Portugalenſium, qui cum à Tergo Libiæ in mare rubrum claſſes miſerit iam multas, & Ægypti, Arabiæ, Perſidis, Caramaniæ, Indiæ ac Taprobanæ fines popularus fuerit, magno à Veneris odio habitus eſt, quod eos in ſocietatem illius commercii recipere noluit, ob eamque cauſam, fabros, materiam, & arma Saladino Ægyptiorum tyranno miſerunt, vt ædificata & inſtructa claſſe Portugallenſes à tantis inceptis ſubmoueret, ô perfidia, ô inſatiabilis auaritia Venetorum, quorum tanta eſt inuidia, & crudelis ambitio, vt infidelibus arma miniſtrent contra Chriſtianos.

Tranſeo quæ in Cypro, quæ in Creta, in Ponto, in Peloponneſo, & in omnibus Cycladibus aduerſum Chriſtianos perpetrarunt mala, ne prolixitas tædium parturiat. Hydruntum ciuitas eſt Salentinorum extremis in oris Italiæ, quam Turcæ grauiſſima obſidione terra marique adorti ſunt, illamque Italiæ regionem, quæ certe & magna & fertiliſſima eſt, ad Garganos vſque montes totam flammis exurebant, & iam non regno Siciliæ tantum, ſed Romæ ſanctuario Dei, ſed Italiæ ac toti Chriſtianitati timebamus. Quis tam Chriſtianorum non ingemuit? Quis opem non tulit? Cum ab Vngaris, ab extremo Septentrione atque ab Occidente vndique auxilia conueniſſent, & non ſolum Principes & vrbium ciues, ſed etiam familiæ Fratrum mendicantium ſubſidia præſtarent. Soli Veneriani, qui tum claſſem paratiſſimam inſtructiſſimamque in anchoris Corcyræ tenebant, qui ſoli obſidionem ſoluere potuiſſent, ſoli ſpectatores, non auxiliatores eſſe maluerunt. Quid auxiliatores dico? imo proditores nefandiſſimi innocentium Chriſtianorum extiterunt.

Cum enim ſimultates gererent cum Ferdinando Rege Neapolitano, propter Alfonſum eius filium, qui tunc Hetruriam bello vexabat, timentes ne maior fieret, cum ipſi non poſſent, per Turcas iniurias ſuas vlciſci maluerunt, atque ita ſpurciſſimam gentem Turcarum in Italiam à ſuis ceruicibus in Chriſtianos concitarunt. Recordamini temporis illius, cum ab omnibus fere Chriſtianis laboratum eſt, & morte Turcæ Regis vix ægre obtinuimus vt deditionem Hydrunti facerent. Quot millia Chriſtianorum tunc manib. Turcarum trucidata ſunt? quantū ſanguinis Chriſtiani fuſum? quot nobiles matronæ, quot virgines, quot pueri in miſeram ſeruitutem rapti ſunt? quorum alij adhuc Turcis fide abnegata ſeruiunt, alios ego vidi, qui cum iure poſtliminij reuerſi vix à parentibus poterant recognoſci. Non memini Chriſtianos maiorem cladem pertuliſſe, ô Veneriani, quam vobis auctoribus perpeſſi ſunt. Sed ſi homines obliti ſunt, non tamen Deus tantæ proditionis vltor obliuiſcetur. Sanguis clamat ſuper vos, & ſuper filios veſtros, ante tribunal iuſti iudicis domini Dei noſtri Ieſu Chriſti. Vos, ô Veneti proditores, vos non Turcæ, ſanguinem illum effudiſtis. Tempus erit quo vos illorum cædes, atque vtinam non cum veſtris Veneriis, veſtro ſanguine rependetis. Quis non omni odio, omni pœna, omni ſupplicio Veneros exiſtimat dignos? Sed hic magno, forti ac vehementi oratore foret opus, aut aliquis eorum è numero, qui pleni Spiritu Sancto ad populum concionari ſolent.

Qui ſi adeſſet, quantas lachrymas, quantam inuidiam, quantamue indignationem excitaret auditorum omnium contra Venetos, propter eorum ſuperbiam, auaritiam, ambitionem, crudelitatem, corruptelas, furta, rapinas, oppreſſiones, ſacrilegia, proditiones, immanitates, impietates, & ſcelerum immanitatem. Iam enim Venetiani tam indomabiles facti ſunt, vt cum quatuor Chriſtianorum potentiſſimis Principibus, de ſumma rerum auſi ſint decertare, & ne victi quidem quieſcere poſſunt. Qui expilando, ſubordinando & corradendo magnum ex vicinorum vrbibus imperium ſibi conflauere, qui omne argentum, aurum, gemmas, vaſa, ſigna, tabulas, & quicquid pulchri, quicquid pretioſi in toto terrarum orbe reperiri potuit, id totum malis artibus Venetias comportarunt, & congeſſerunt.

Qui mare ac terras intercludentes, mercatores cum mercibus intercipientes, nauarchos cum nauibus demergentes, venenando, necando, excruciando, omnia cruore, omnia lachrymis & funeribus compleuerunt, omnia gabellis, datiis & portoriis

riis tyrannica ſeruitute fœdarunt, ſubdiderunt, & nimium aggrauarunt, manus ſacrilegas in ſacroſanctos Domini ſacerdotes miſerunt, torquendo eos ſine reuerentia dignitatis, bona Eccleſiæ Deo dicata prophanarunt, ſummum CHRISTI vicarium Pontificem Romanum vt vile mancipium contempſerunt, per vulnera & mortem fidelium, & propter commoda eorum priuata ſiue propria Chriſtianam religionem ad has exiguas Europæ anguſtias ac latebras deductam pene ſubuerterunt: vt cum Turcarum impiiſſimo Rege taciti conſpiraſſe ac partiti eſſe videantur, vt ſcilicet illi Orientali, ipſi autem Occidentali tandem ſoli potiantur imperio. Sed Venetiani extinctores & inimici nobilitatis contemptores Principum, direptores & incendiarii vrbium, ſpoliatores prouinciarum, hoſtes ſacrorum, depeculatores Reipublicæ Chriſtianæ, oſores cleri, labes & pernities humani generis, cum (proh pudor) neque Turcæ ſint, neque vere Chriſtiani, vtinam aut veri Chriſtiani fuiſſent, aut veri Turcæ. Nam ſi veri Chriſtiani fuiſſent, & Hieroſolymam & Conſtantinopolim, & totum Orientem, vt quondam etiam hodie Chriſtiani poſſiderent. Aut ſi veri Turcæ fuiſſent, nunquam paſſi fuiſſemus tam malas herbas omni aconito peſtilentiores in noſtris penetralib. in noſtris viſceribus ac inteſtinis tã alte radices ponere, quin eos funditus extirpatos facto agmine vltra portas Caucaſeas reieciſſemus. Nunc autem cũ & mali ſint Turcæ, & peiores Chriſtiani, atq; modo cum ambobus bella gerant, modo cum vtroque ſocietatem ſimulent, nunc harum, nunc illarum partium, nemini ſint fidi, nemini tuto fidentes, nemini amici, Chriſtianam religionem ad paruas Europæ anguſtias deductam, & pene deſtructam (ſicut diximus) mancam ac debilem concluſerunt, & quæ audiſtis mala fecerunt.

Siccine dormitis, ô Germani Principes? parumper expectate, & dum vos conſultationibus vacantes differtis negotium, Veneti nocturnis ſcalis Veronam aggredientur, vos potentia magni, vos armis inclyti, vos denique viribus & fortitudine cunctis nationibus metuendi, tantam ignominiam, contra maiorum veſtrorum conſuetudinem tolerabitis, quas vix ignaui ac vmbratiles, vix mulierculæ medius fidius tolerare poſſent? O ſi nunc viuerent illi Cimbri ac Teutones bellicoſiſſimi, qui cum Mario de orbis imperio dimicauerunt, & illi qui cum Iulio Cæſare, cum Traiano, cum Antonio, cum Fuluio, cum Seuero, cum Conſtantio, & cum aliis pluribus Imperatoribus bella geſſerunt. Illi quoque Teutones ſiue Germani, qui Quintilium Varum, Romanum conſulem cum tot legionibus occiderunt. Et illi Germani, Saxones, qui Britanniam (quæ nunc eſt Anglia) Scotiam, Hiberniam, Orcadas, Galliam, Franciam, Hiſpaniam, Wandaliciam, Longobardiam magnam Italiæ partem, tot bellis deuictas ſuo dominio potenter ſubeſſe compulerunt. O vos Cermani Principes & proceres, penes quos imperium eſt non ſolum Romanorum, ſed totius quoque orbis, iure tam diuino quam humano, cur tantundem à virtute degeneratis auorum? Cur non præitis contra hos Chriſtianæ religionis inimicos, hoſtes, & deſtructores? Cur non præfertis victrices aquilas, vt & reliqui Chriſtiani vos ſequerentur, contra Venetos primum, qui ſunt ſeges & materia tantorum malorum, ac deinde aduerſus ipſos ſpurciſſimos immaniſſimoſque nominis Chriſtiani hoſtes, inimicos, & perſecutores Turcas? Venetianam, precor ô proceres, deiicere peſtiferam molem properate, perfringite oro Chriſtianæ ſalutis obſtaculum, obſtruite hanc peſtilentiſſimam Mephitim, ſentinam, præcipitium & ſcaturiginem omnium vitiorum; vindicate & vos & orbem Chriſtianum in libertatem, ſoluite vos à tanto metu perfidorum, eradicate genus improbum, quando & tempus vos iuuat & fortuna, Tuti eſſe non poteritis quamdiu ſub tyrannide Venetorum manent Iſtria, Liburnia, Dalmatia, Corcyra, Cephanalia, Zazynthus, Creta ſimul & Cyprus. Patefacite iſtas execrabiles & diras portas Venetianas, quæ tam diu Chriſtianos aduerſus infideles progredi laborantes continuerunt. Poſtea Deo auctore, aperto Marte, maioribus auſpiciis Turcas aggreſſuri.

His & multis aliis memoratus Orator Gallus in Venetianos, fulmina ſui detorquens ſermonis, maximo quidem enitebatur ſtudio, ſicuti manifeſte patet omnibus, illos reddere odioſos & principum armis conterendos. Quod quidem non tã ſua ſponte, quam Regis Gallorum Ludouici, à quo fuerat miſſus, feciſſe putandus eſt. Sic enim in orationis ſuæ principio dicit: *Ego qui multos defendere, neminẽ lædere cõſueui, in has anguſtias deduct⁹ ſum, vt aut ab officio legationis mihi ſit recedendũ, aut de improbitatib. de dolis, de male meritis Venetorum neceſſario non ſine magno dolore mihi ſit dicendum. Quod ſi aliquorum aures offenduntur, debetis id neceſſitati temporis, ac malignitati illorum, non meæ conſuetudini tribuere, quanquam videor, in propoſito defenſionis propemodum perſeuerare, Nam cũ Venetos accuſo, defendo infinitos mortales, Italiã totam, multaſq; alias prouincias, à quorũ faucibus in libertatem reuocandæ ſunt. Defendo Chriſtianos*

orientales, quos ad manus Turcarum peruenire, ac in morem pecudum mactari permittunt Venetiani. Defendo Eccleſiam Romani ad quam ſubuertendam, ut ipſi ſua deſideria conſequantur, vocare Turcas, & quaſi porrigere manus videntur. Innocentes defendo, cum impios, ne creſcant, dico ſupprimendos.

MICHAELIS COCCINII TVBINGENSIS, DE BELLO MAXIMILIANI IMP. CVM VENETIS GESTO, ANNO M. D. XI.

LIBER VNVS.

REVERENDO AC CLARISSIMO VIRO, D. IACOBO DE BANNISIIS, CÆSAREÆ MAIESTATIS SECRETARIO AC CANCELLARIO MICHAEL KOCHLIM, ALIAS Coccinius S. P. D.

C*VM his diebus exactis, Vir clariſſime, aeris mutandi gratia, Italiã liquiſſem, meq; ad Tubingã, natale ſolum, pro meliore valetudine conſequenda contuliſſem, ad Italiæ nouitates promulgandas ſum à ſodalibus & amicis meis in ipſo gymnaſio rogatus, & inprimis ab Henrico Bebelio Iuſtingenſi, cuius literis compluribus aut eadum in Italia eſſem, ad res Italicas ſcribendas ſum prouocatus. Ego vero quoniam ipſorum voluntati omnino repugnare nequiui, quocirca, ut voto & deſiderio eorundem quatenus licuit ſatisfacerem, deſtinaui quartum librum commentariorum, quos in Italia* de bello Maximiliani cum Venetis geſto *lucubraui, ſub tuo nomine publicare, maxime quod Galli & Itali in laudes ſuas profuſi, res noſtras in obſcuro relinquunt. Equidem tres primos libros hoc tempore haudquaquam publicandos putaui, quorumque editionem conſulto in aliud tempus reſeruo. Quartum autem librum auſpicatus ſum à legatione ſeu profectione reuerendiſſimi D. Matthæi Epiſcopi Gurcenſis ad Iulium Pontificem, in quo omnia hoc anno in Italia geſta ſaltem relatu digna commemoro. Nam annus iam tranſactus meo iudicio omnium maxime memorabilis viſus eſt & defectione Bononienſium, fuga exercitus Eccleſiaſtici, indictione concilii Piſani, noui fœderis percuſſione inter Iulium Pontificem, Ferdinandum Regem Arragoniæ, & Venetos, item Bononiæ obſidione per Hiſpanos, occupatione Brixiæ per Venetos, & rurſum eiuſdem expugnatione per Gallos. Et nouiſſime pugna illa aſperrima ante Rauennam geſta. Nec præterii narrare Maximilianum imperatoris contra Venetos geſta. Addidi præterea dictis non incongruam digreſſionem de Gallorum in Italiam ingreſſu, & quid ipſi ſedecim nunc annos in Italia geſſerint. quæ ſane omnia curaui, pro viribus breuiter & luculenter perſtringere. Et quoniam non ſum neſcius plurimos fore, qui huiuſmodi lucubrationes meas taxare impugnareque conabuntur. Quocirca te rogo, obſecroque, quod ſolitum tuum patrocinium (quod tamen in rebus meis omnibus, nullis quidem meis de te meritis, ſed ſola humanitate & beneuolentia in me tua ſingulari impartiri conſueuiſti) in præſens pro me, contra illos oſores & blaterones, ſuſcipere digneris, ac opus tibi dicatum & clientem tibi deditiſſimum tueri defendere ſtudeas. Te namque patrono & defenſore, omnes aduerſarios naucifacio. Quod ſi in ſcriptionibus meis quippiam lectitaueris menda dignum, id corrigas, & caſtiges, tuum quippe iudicium mihi inſtar omnium eſt. nec pudebit me erratum emendare, de quo me admonueris. Vale, ex Tubinga Kalendis Iunij, Anno Domini M. D. XII.*

gere non potuiſſe aſſeruit, cum nemo ex parte Cæſaris cum pleno mandato adſit, qui huiuſmodi oblationes nomine eiuſdem acceptet. *Adueniente autem* (inquit) *Gurcenſi (cui contra conſuetudinem noſtram plenum ſaluum conductum dedimus) facere curabimus omnia, quo is cum honore proprio & incremento, gloriaque Cæſaris in Germaniam redeat.*

Poſt hæc Gurcenſis lacum Benacum relinquens, ad Mantuam proficiſcitur, quo in loco oratores principum confœderatorum conuenerant. Aderat illic Stephanus Epiſcopus Pariſienſis nomine Regis Chriſtianiſſimi, Gurcenſis quidem ſecum illuc duxerat Epiſcopum Carhilinienſem, oratorem Regis Catholici apud Cæſarem degentem, breuique poſt eum venerat Hieronymus Feych, nomine Regis Catholici apud Pontificem oratorem ſe gerens, & Archidiaconus Mantuanus nomine Pontificis. Gurcenſis Mantuæ multum diuque de ſua vlteriori profectione hæſitabat, quoniam maiora promiſſa ſuperioribus à Venetis non erant oblata: tandem tamen adhortatione Hieronymi Feych, eiuſque pollicitatione ad vlteriorem profectionem fuit adductus. Pontifex qui per id tempus Rauennæ erat, vbi intellexit Gurcenſem ad ſe venturum, Bononiam redire ſtatuit, quod maior Hoſpitiorum commoditas & aer ſalubrior Bononiæ, quam Rauennæ eſſet. Gurcenſis priuſquam Padum tranſiiſſet, terræ motus Mutinæ & Bononiæ eſt auditus, de quo neſcio quid præſagiuerint. Pado igitur tranſito, eodem ipſe die Mutinam venit, & inibi à ciuibus & Vicario, vel (vt cum vulgo loquar) Locumtenente, Vito de Furſt oratore quam honorificentiſſime eſt exceptus. Deinde Mutinæ certos commoratus dies, auctoritate imperiali qua fungebatur, exemptiones & priuilegia toti territorio eſt elargitus. Poſt hæc Mutinam linquens, Bononiamque petiturus, à Pontifice (qui eodem etiam die Bononiam ingreſſus, omnia illic inordinata offenderat) iuſſus fuit extra ciuitatem, in poſterum diem ſubſiſtere. Sub noctis tamen crepuſculo per Franciſcum Allodiſium legatum in ciuitatem ſecreto fuit introductus, & ad ſanctiſſimi oris oſculum & ſecretum colloquium remotis arbitris admiſſus. Poſtridie publice Bononiam ingrediens honeſtiſſima comitiua virorum & curiæ & ciuium comitatus eſt exceptus, qui paucis poſt diebus à pontifice ad exponẽda mandata accerſitus in hunc ferme modum orationem habuit. *Beatiſſime pater, ſcripſit alias Beatitudo tua ad inuictiſſimum Cæſarem, quod ipſe me huc ad ſe legaret, pro tractandis, componendis & concludendis negotiis, quæ pro honore & incremento ſuæ Maieſtatis deſeruire viſa fuerint. Cæſar itaque quo deſiderio tuo obtemperaret, me huc deſtinauit, prius tamen quam ex itinere arrepto me huc contuliſſem, Beatitudo tua me mouit & adhortata eſt, vt cum omni celeritate maturare conarer, quippe quæ curare velis, quo cum gloria honoreque & Cæſaris & meo ipſius proprio in Germaniam repedarem & maxime in re Veneta efficere velis, quod Veneti omnibus, quæ in Italia continenti poſſident cedant, dempto Teruiſio & Padua, quæ ſane loca in feudum ab imperio recognoſcere habeant, certam quotannis pecuniam Cæſari pro eiſdem penſuri. Et quandoquidem Cæſari nequaquam honorificum foret, Venetis Paduam & Teruiſium relinquere, nec aliquod habeo mandatum pacem conficiendi, niſi illis locis reſtitutis, quocirca ſacratiſſimus Cæſar rogat atque obſecrat, vt Beatitudo tua (ſi Veneti obſtinate ea loca tenere nitantur) dignetur eoſdem deſerere, ſimulque ea omnia facere, quæ bonum confœderatum iuxta conditiones fœderis Cameracenſis oportet & conſentaneum eſt.* Pontifex facta & audita huiuſcemodi mandati expoſitione tempus deliberandi ſumpſit, interim deputauit tres Cardinales, Raphaelem Epiſcopum Oſtienſem, Camerarium ſancti Georgij, Petrum Eccleſiæ ſancti Quiriaci Reginum, & Ioannem ſanctę Mariæ in Dominica de Medicis. per eoſdem Pontifex conditiones pacis declarauit aſſeruitque, quod paratus ſit efficere apud Venetos, vt hi Veronam & Vincentiam Cæſari relinquant. Item quod Teruiſium & Paduam in feudum ab Imperio recognoſcant, certam penſionem Imperatori quotannis pro eiſdem locis contributuri. Item quod forum Iulium & reliqua, quę in continenti Italiæ tenent, Patriarchæ Aquileienſi cedant, qui vaſallus ſit Imperij iuxta antiquum tempus.

Et vbi pax illa ſubſequeretur, ac Cęſar iſtiuſmodi pacis conditionibus aſſenſum accommodaret, polliceatur, ſe effecturum & curaturum, quod Gurcenſis nanciſcatur patriarchatum Aquileienſem, Cardinalatum, & quam plurimas dignitates Eccleſiaſticas, vnde pro annuis redditibus & vectigalibus colligere poſſit centum millia ducatorum.

At Gurcenſes nullis promiſſis, nullis item muneribus ſeu donis, quibus quotidie quam magnificentiſſime proſequebatur, nec aliqua alia re ſibi propoſita, adduci ſeu flecti potuit, quo mandatum ſibi iniunctum tranſgrederetur. Iuxta quod cum nego-

cia expedire non liceret, veniam abeundi à Pontifice efflagitauit, qua ſane impetrata, Bononia quartodecima die ſimul ac illud venerat, diſceſſit. Poſt cuius quidem abitionem Fabritius cum ſua gente à rege Catholico fuit auocatus, & Bononiæ magna inter ciuiles trepidatio ſuborta. Gurcenſis deinde Mutinam petiit, ac paucos inibi dies commoratus, ſubinde cum Epiſcopo Pariſienſi Parmam profectus eſt, de communibus rebus ibi collocaturi.

Quibus illic conſtitutis Pontifex per oratorem Regis Scotiæ ad id munus deſtinatum declarari ſeu exponi iuſſit, quod per eum non ſteterit, nec hodierno adhuc die ſtet, quo minus Italia pacem conſequatur plurimis ad id rationibus allegatis. At illi excuſantes Principes ſuos, certa propoſuerunt pacis media, rationi ſatis conſentanea, quæ ſi Pontifex acceptare voluiſſet, Italia pacem & tranquilitatem aſſecuta fuiſſet. Interim Vitus de Furſt orator & Locumtenens Mutinæ Cæſareus, nonnulla ordinauit repagula Bononiam verſus. Admiſit etiam intra ciuitatem iuſſu Domini Gurcenſis ducentos pedites Italos ſub Gallis militantes. Ex agro item Mutinenſi commeatus exercitui Gallorum importari permiſit. quibus de rebus Pontifex acriter contra Vitum mouebatur, de eo expoſtulans, perinde ac ſi conuenta ſecum inita minus ſeruare curaret: tametſi Vitus ad nulla eſſet aſtrictus, niſi vt ciuitatem Mutinæ tempore belli Ferrarienſis, neque Gallis neque duci Ferrariæ traderet. Sed de his hactenus.

Reuertamur igitur ad exercituum geſta. Gallorum exercitus Mutinenſibus ſecuritate data, ad Padi ripas ſe contulit, aliquantiſperque ibi commoratus, dein copiis Ducis Ferrariæ circa fluuium Panorum è regione Bondeni (quo in loco amplior pars exercitus Eccleſiaſtici conſederat) ſeſe iungere cœpit, pontibus duobus ſuper Pado conſtructis. Ambo quidem exercitus, quo tempore Gurcenſis cum pontifice in tractatu verſabatur, circa dictum fluuium pene ocioſi ſedebant. Vt vero Gurcenſis Bononia re infecta diſceſſit, & Galli & Eccleſiaſtici ſeſe loco mouerunt, non multum à præfato fluuio digredientes. Iacobus Triuultius Gallorum Imperator, ſeu (vt nunc loquimur) capitaneus generalis, in itinere Concordiam expugnabat, quam plurimis in ea trucidatis, & in foſſis caſtelli ſubmerſis, Mirandulæ vero expugnationem in aliud tempus oportunum differens. Pontifex autem ad prouidendum rebus exercitus ſui Bononia abiens, ad oppidum Cento ibat, militibus ſtipendia penſurus. Deinde Bononiam reuerſus, ſenatoribus accitis, eiſdem de ſuo diſceſſu declarauit, quos & exhortatus eſt vt in fide erga ſe conſtantes firmique perſeuerarent.

At illi optima quæque polliciti rogarunt, vt Beatitudo ſua & ciuitatis & portarum curam ſibi permitteret, facturi vti fideles & optimi ſubditi. quorum verbis & pollicitationibus Pontifex ductus, voluit vt certi deligerentur ciues præfecti, & (vt cum vulgo loquar) capitanei, qui cum militibus portarum & mœnium cuſtodiam ſuſciperent, ordinatis ad id pecuniis. Bononiæ igitur rebus ſic diſpoſitis Pontifex Rauennam ſe recepit. Per id temporis Galli circa memoratum fluuium Panorum, ad locum qui dicitur Bonport, progreſſi, inibi cum exercitu traiicere conari: è regione vero Eccleſiaſtici milites & bombardarum miſſilibus, cæteriſque telis repugnare, Galloſq; à traiectu arcere. Cum vtrique diutius inibi, quã par eſſet, tempus contriuiſſent, tandem Triuultio conſultum fuit, quod verſus fluuii originem exercitum duceret, vbi offenſurus ſit in fluuii vado locum pedibus tranſmeabilem. Ad quem quidem locum vt Galli peruenere, agminatim fluuium tranſierunt. Primum equites tranſgreſſi, dein Germani conglobati, poſthac Vaſcones, & vltimo reliqua exercitus pars, cum tormentis muralibus, & inſtrumentis bellicis. At Eccleſiaſti milites interea temporis circa caſtellum Francum caſtrametati ſunt: expectaturi Gallorum impetum: quinimo ferebatur eoſdem ſua ſponte Gallos adoriri velle, manumque cum eis conferre. quam opinionem Triuultius veriſimilem faciebat, exercitum ſuum ab ipſis Eccleſiaſticis longioris ſpatij interuallo collocando. Pontificis exercitus dicebatur vigintiquinque millibus & peditum & equitum conſtare: Gallicus vero duntaxar duodeuiginti millibus conſtabat. Paucis poſt diebus Triuultius caſtra verſus montana mouit, tanquam ab illis locis Bononiam obſeſſurus. Cui rei vt Eccleſiaſtici occurrerent, incontinenti caſtra reliquerunt, loca intra Pontem Rheni & ciuitatem præoccupaturi. Galli poſthac recta via contra hoſtes progredi ſategerunt, & in loco ad tertium vix lapidem ab Eccleſiaſticis diſtante caſtra poſuerunt.

Et vt certos deinde dies ambo exercitus ex oppoſito conſtitiſſent, ſuperuenit nobilis vir Georgius de Fruonſchberg * cum mille peditibus Germanicis à Verona ad

*Früſberg

Gal-

Gallos pro ſuppetiis miſſus, Antea etiam Cæſar miſerat Dieboldum de Stein in ſubſidium Gallorum, cum octingentis peditibus. Habebat & Iacobus de Emps idem & Sueuus & nobilis, vti alij duo, ſtipendio regis Franciæ ſupra bis mille & ducentos pedites. Galli, quo caſtris maior accederet exiſtimatio & pondus, ac ciues Bononienſes clarius cognoſcerent Maximilianum Cæſarem conatibus ſuis conſenſum prçſtare, Locumtenentẽ Mutinæ accerſiri fecerunt. Et quoniam Locumtenens prædictus verſabatur in practica (vt ita loquar) & ſecretiori conſilio cum nonnullis ciuibus ſuper deditione ciuitatis Cæſari offerenda: idcirco non inuitus ad Gallorum caſtra conceſſit, quibus dictã ſuam practicam communicauit, ne res à ſe inconſultis ipſis agi videretur. Eandem practicam Galli approbantes aſſeruerunt ſibi gratum fore, quod Bononienſes ſe Cæſari dedant. Accidit autem altera nocte ſequente circa tertiam fere noctis vigiliam, quod in ciuitate Bononiæ magnus ſuboriretur tumultus, ac plerique proditionis conſcii proclamarent, *Popule, popule.* Quo ſane tumultu capitanei, quibus portarum cura commiſſa fuit, per vim portas aperientes, Bentiuolos ex domo eorum (quam in Gallorum caſtris habebant, in loco vnde proximum erat iter de caſtris Bononiam verſus) euocarunt, qui mox ſe de loco mouentes, in ciuitatem ſe receperunt. Eramus tunc in caſtris & in prædicta domo. Introductis ergo in ciuitatem Bentiuolis, Franciſcus Allodiſius legatus, ſuppellectile ſua relicta, cum paucis vix aufugit. Capitanei vero Eccleſiaſtici, vt cognouerunt ciuitatem proditam, è veſtigio ſe ad fugam expedire cœperunt. At Venetos auxiliatos, qui vltimo de proditione acceperant, populus Bononienſis ciuitatem egreſſus adortus eſt, multos ex eis occidendo, multos capiendo, bona item eorum diripiendo, quo quidem tempore Veneti in primis male mulctati ſunt circa Bononiam, in diem ſequentem, qui erat vigeſimus ſecundus Maii, anni vndecimi ſupra milleſimum quingenteſimum. An. 1511 Galli reliquias exercitus Eccleſiaſtici perſequebantur, quo itidem de Bononia ſine ſanguine & ſine aliqua vi ad Bentiuolorum ditionem redacta eſt. Bononiæ autem arx erat totius fere Italiæ munitiſſima ampliſſimaque, Iulij Pontificis ſumptibus conſtructa, eam nomine pontificis Georgius Vadiſius tenebat. Is quia bombardum iactibus ciuibus magna inferebat damna, nec ipſe arcem dedere volebat, quocirca Galli & Bentiuoli infenſi, eandem vi expugnare ſtatuerunt. Sed erant nonnulli ciues intra Bononiam, quibus Bentiuolorum dominatus diſplicebat, hi apud Locumtenentem Mutinç egerunt, vti clam arcem intraret, eamq; nomine Cçſaris acciperet. Locumtenens, quo res Domini ſui ampliores redderet, confeſtim Bononiam petens ſe in arcẽ prædictam recepit, comitatus tum à me & alio famulo dumtaxat, facta itaq; ſibi nomine Cæſaris arcis conſignatione, & alio in locum ſuum ſubrogato, poſtridie mane ad Bentiuolos proficiſcitur, ad denunciandum eiſdem arcẽ ſibi nomine Cæſaris traditam. At Bentiuoli Locumtenẽti in[illegible] indignabundiq; eundem intra cameram pallatij detinuerunt, me vero ad capitaneum Gallorum (qui circa arcẽ cuſtodiæ cauſa incubabat) ire compulerunt, tandem tamen eodem die paulo ante noctem libere dimiſſi ſumus. Galli deinceps & Bentiuoli omnia inſtruere & parare pro arcis expugnatione cœperunt. Verum quia nulli in arce commeatus erant, collocati illic præſidij gratia obſidionem diutius tolerare non potuere, ac paucis poſt diebus arx dicta fuit tradita, & à populo Bononienſi funditus diruta. Sic excelſa & magnifica in mundo ruere ſolent. Per eoſdem dies Franciſcus Maria Vrbini dux, Rauennæ Franciſcum Allodiſium Legatum pontificis curiam egredientem, multis vulneribus confoſſum, in publica platea interemit. Qui duas ferme horas poſt vulnera accepta vixit, nulla emittendo verba niſi illa, *O mea peccata hæc merentur.* Et ita præfatus legatus (quem Papienſem nominare ſolebant) ſine ſacramentis pro more Chriſtiano interiit, vir verſutus, callidus, audax, crudelis, & ſanguineus. Cuius memoriæ pontifex ſubinde Romæ maledixit, quem tamẽ antea & honoribus & dignitate ſubleuauerat. Eo autem tempore quo Gallicus exercitus perſequebatur reliquias Eccleſiaſtici exercitus, Ioannes Frãciſcus Picus comes Mirandulæ rebus ſuis diffidens, Locumtenentem Mutinæ accerſiri fecit, ad faciẽdam eidem nomine Cæſaris Mirandulæ conſignationem. Ea ſane re Locumtenens adductus, Mirandulam contendit, qui ſimul atque à præfato comite per clauium ciuitatis & arcis traditionem & iuramentum, Mirandulæ poſſeſſionem nactus, eius adminiſtrationem Gerardo comiti de Arch commiſit, ducentos eidem pedites Germanos aſſignans, quos Georgius de Fruonſperg Veronam rediens ſibi miſerat, deinde ad Mutinam rediens. Abiens vero Ioanni Pico ſuaſerat, vt quam primum ad Cæſarem ſe conferat. Res illa poſtquam ad Iacobum Triuultium perlata eſt, magno eum dolore & mœſtitia affecit. Quandoquidem cupiditas ſe vlciſcẽdi aduerſus Pontificem & comitẽ Franciſcum primaria extiterat cauſa,

propter quam capitaneum totius exercitus ſuſceperat, idcirco ad dictum Locumtenentem familiarem ſuum mittebat conquerendo, quod ſine mandato Cæſaris Mirandulam ad manus ſuas ſuſceperit, & quod potius ſibi quam Franciſco fauere debuerit: cum filia ſua ex poſſeſſione à Pontifice per vim fuerit exturbara; & præfatus Franciſcus Pontifici ſe vt feudatarium in præiudicium Cæſaris ſubmiſerit. Et proinde non obſtanre illa conſignatione, velit cum vniuerſo exercitu ad obſidionem Mirandulæ proficiſci, quod ſane cum magna feſtinatione facere ſtuduit. Is itaque vt cum exercitu Mirandulam acceſſit, priuſquam bombardæ & inſtrumenra bellica collocarentur ad quatiendos muros, certi inter Triuultium & Locumrenentem Mutinæ habiti fuere tractatus. Tandem Mirandula promiſſa eſt ſub conditionibus Triuultio, inter quas vna erat, *quod ſi Cæſar intra menſem mandaret, vt cederet de loco, quod huic mandato velit eſſe obediens.* Et ad eandem conditionem ſe aſtringebant reliqui Capitanei, & in primis Locumtenens regis Franciæ, Goſthus dux Neumurſi. Alia quoque conditio erat, quod comes Franciſcus poſſit libere exire, qui illis diebus intra cameram mulieris delituerat. Sic Triuultius accepit poſſeſſionem Mirandulæ, & comes Franciſcus eam exiens, Mutinam peruenit cum locumrenente, qui poſtquam quatuor dies Mutinæ detegerat, profectus eſt Florentiam, vt inſtiruto patrui ſui illic philoſopharetur. Vxor vero cum libris ſe Mutinæ continuit, imprudenter vero egerat dictus comes. Nam quo tempore Gurcenſis (qui Cæſaris erat legatus & Locumrenens generalis in Italia) Mantuæ eſſet, ipſe admonebatur ac ei conſulebatur, vt Mirandulam ad manus Gurcenſis conſignarer, quod id ſine præiudicio iuris ſeu proprietatis facturus eſſet. Huiuſmodi ipſe conſilio obtemperare noluit, nimium Pontificis viribus confidens. Sed quando vidit fractas Pontificis vires, tum primum recurrit ad id medium, ſed ſero ſapiunt Phryges. Nam Triuultius in continenti miſerat oratorem ad Cæſarem pro confirmatione poſſeſſionis, & obtinuerat vt Cæſar tutelam, quam poſt mortem Ludouici comitis conceſſerat filiæ ſuæ, approbauerit & confirmauerit. Voluitque Cæſar, ne Locumtenens aliqua in futurum loca nomine ſuo acciperet, niſi cum expreſſo ſuo mandato. Per id vero temporis quo Galli milites Eccleſiaſtici exercitus perſequebanrur nomine Cardinalium, qui Florentiæ ſeceſſerant, nomine item Cæſaris & Regis Chriſtianiſſimi, Concilium generale ad Kalendas Septembris Piſis celebrandum indicebatur. Ad quod quidem vocarunt Iulium Pontificem, publicantur literæ indictionis Parmæ, Regij, Mutinæ, Bononiæ, & etiam Rauennę, vbi erat Pontifex. Itaque Ponrifex rebellione ſeu defectione Bononienſium, fuga exercitus, & indictione concilij perculſus, Romam redire ſtatuit, quo & vigeſimoſeptimo die menſis Iunij peruenit, relinquens Cardinalem Petrum tunc ſancti Quiriaci, vulgariter Regium nuncupatum, Legatum Bononiæ & Romandiolæ. Qui ſane Legatus collectis ſex millibus peditum, & trecentis equitibus leuis armaturæ, & totidem grauis armaturæ Bononiam recuperare inſtituit, fretus fauore aliquorum ciuium, qui Bentiuolorum dominatum deteſtabantur. Idipſum Galli audientes, ſtatim in ſuccurſum Bononienſium aduolarunr cum quadringentis equitibus grauis armaturæ. Quorum auxilio Bentiuoli cum ciuibus Eccleſiaſticis in fugam verterunt, ac dein in ciues factionis Pontificię magnam exercuerunt crudeliratem, eorum bona publicando, ac nonnullos trucidando. Interea autem Germani & Galli coadunati, conrra Venetos proficiſcebantur, qui poſteaquam oppidum Suaue per vim expugnarunt, Venetiani ſe receperunt ad Paduam & Teru‹i›ſium, relinquentes Vincentiam, & alia quędam loca Cęſarianis. Cęſar vero per idem tempus in valle Aſuſiorum arcem illam, Schalam dictam, & locum Kobel nuncupatum ad deditionem compulit. Deinde ad Bruneccum ſe contulit, inde prouectus eſt cum duobus millibus peditum, ingentique tormentorum muralium vi ad expugnationem arcis Codobrię, quam Beitelſtein vocant, quam poſtea multo labore ad dedirionem, Iralis in ea prędij gratia conſtitutis abire permiſſis, Germanis autem transfugis ad vnum trucidaris. Germani vero & Galli, vt venerunt in agrum Taruiſanum ad fluuium Blauum, qui antiquitus Silis eſt nuncupatus, Chriſtopherus Epiſcopus Labacenſis, item Chriſtopherus de Rogendorff Auſtralis, Georgius de Liechrenſtein, & alij capitanei & prędecti Germanorum, decreuerunt proficiſci in forum Iulium, à Gallis contendentes, vt interea circa dictum fluuium morarentur, ad Venetorum impetus & incurſiones arcendas. Quę res primum diſplicebat Gallis, qui noluerunt à Germanis ſeiungi: tandem tamen contentio quieuit, & Galli Germanorum ſecuti ſunt conſilium, ac circa pręfatum fluuium perſeuerarunt, quouſque Germani vniuerſum forum Iulium ad deditionem Cęſaris redegiſſent. Morati tamen aliquantiſper circa caſtellum Gradi‹ſc›am, quod vi ad

Concilium Piſan.

Scala Kobel.
Bruneck.
Cadobria.

de‹...›

deditio[illegible] compulere. Quo quidem tempore Cæſaris exercitus contra Venetos proficiſceba[illegible], Alphonſus dux Ferrariæ cum populo Regienſi & auxiliaribus copiis Gallorum ex Bononia redeuntium, oppidum Carpi obſedit, muriſque bombardarum ictibus quaſſatis; Albertum de Piis compulit ſe ad mediam oppidi partem admittere. Nam anno ſuperiori, vt Galli eiecto Pontificis præſidio oppidum Carpi duci Ferrariæ & dicto Alberto reſtituiſſent, ipſe dux ſuam vendiderat partem Alberto, pro viginti ſex millibus ducatorum; & Albertus dederat ei in numerata pecunia viginti duo millia ducatorum. Quum autem reliduam pecuniam Alberti commiſſarij ad conſtitutum tempus reddere vellent, eam Alphonſus acceptare noluit. Et quoniam eo tempore Albertus Mediolani Gallorum captiuitate detinebatur, quocirca eius commiſſarij verentes id quod poſtea euenit, Cæſarem adierunt, & literas ad Alphonſum impetrarunt, quibus eidem Cæſar ſub pœna priuationis Feudorum inhibebat, ne per vim occuparet Carpi, ſed ſi quid iuris prætenderet, illud iure ac iudicio experiretur. Illæ literæ ad Locumtenentem Mutinæ mittebantur, præſentandæ ab eo Alphonſo. Dux vero Alphonſus diſſimulans ſe literas Cæſareas accepiſſe, in propoſito ſuo perſeuerans, Carpi per vim occupabat. Dum Alphonſus in obſidione Carpi verſaretur, mittebar ego à Vicario populoque Mutinenſi ad Gallorum Capitaneos, vt denunciando eiſdem Cæſareæ Maieſtatis ſententiam & voluntatem, eos à propoſito auocarem. Sed ipſi allegantes iuſſu & mandato Boſthi generalis Locumtenentis ſe Ducis copiis coniunxiſſe, nihil efficere potui. Allegabant præterea reſcriptum Cæſaris emanaſſe, quo tempore Albertus captiuus fuerit, & in eum caſum Cæſarem Alberto prouidere voluiſſe, iam vero Albertus emancipatus domum redierit: & ita re infecta diſceſſi. Albertus dein ad Cæſarem ſe contulit de Duce expoſtulaturus, qui impetrauerat à Cæſare literas, & ad commiſſarios Ducis in oppido Carpi exiſtentes, & ad ipſum ducem, in quibus Cæſar ſub pœnis prioribus Alphonſo iniungebat, vt Carpi Alberto reſtitueret, & commiſſarios ex oppido abire faciat. Sed dux mandatis Cæſareis ſe inobedientem exhibuit, qui & in multis aliis Cæſaris mandata contemnere videbatur: nam crebras habebat contentiones cum Locumtenente Mutinæ, quem impediebat, quo minus obedientiam à montanis Mutinenſium conſequeretur. Præterea & ſaluum conductum locumtenenti prædicto dare recuſabat, quo ſal Mutinam deduceretur per terras ſuas, atque frumentum in terris ſuis emptum Mutinam deuehi non patiebatur. Quare Cæſar commotus, accito oratore Ducis, qui ſuam curiam ſequebatur, eidẽ per conſiliarios ſuos denunciari iuſſit, vt ipſe cum Domino ſuo ageret, quod à memoratis ſe rebus contineat, alioquin ad vindictam vltionemque irritetur.

At Iulius Pontifex vt Romam aduenit, haud longe poſt in febrem incidit, & vſque adeo male ſe habere cœpit, quod per totam increbuerit Vrbem, Pontificem interiiſſe, Omnes namq; tabernæ, omnes item officinæ claudebantur. Vrſini præterea & Columnenſes in armis ſtabant; quæ quidem fama obitus Pontificis allata eſt ad Cardinales Mediolani conſtitutos, item ad Cæſarem, item ad Regem Franciæ eius obitus tam certus exploratuſque habebatur, quod legatus Romandiolæ iter verſus Romam arripuerit, & Cardinales Mediolani exeuntes hoſpitia Ferrariæ, & aliis in locis diſpoſuerint, Cæſar quoque voluerit vt Gurcenſis cum Cardinale Adriano Romam proficiſceretur, ad nouam Pontificis creationem. Non longe poſt certior ſuperuenit veritas de vita Pontificis. Qua autem nocte Pontifex exiſtimabatur mortuus, Franciſcus Cardinalis Eccleſiæ Sancti Clementis mortem obiit; & Cardinalis Reginus ex itinere arrepto Arimini ſubſtitit, ac inibi diem clauſit extremum, maxima pecuniarum ſumma apud eum reperta, cui in officio legationis ſubſtitutus fuit Ioannes tunc ſanctæ Mariæ in Dominica Cardinalis de Medicis. Pontifex vt à febribus conualuit, animum ad turbandum concilium Piſanum intendit, & eodem ſub anathemate prohibito, indixit aliud Concilium œconomicum ſiue generale, Romæ celebrandum in palatio Lateranenſi ad feſtum Paſchæ anni duodecimi ſupra milleſimum quingenteſimum, quam concilij indictionem publicauerat vigeſima prima menſis Iulij. Poſtea Cardinales Mediolani conſtitutos monuit, vt ad obedientiam reuerterentur, quos tanquam benignus pater & clementer ſuſcipere, & eis gratiam miſericorditer impertiri velit. At Cardinales monitis Pontificis nequaquam auſcultantes, in menſe Octobri Piſas profecti ſunt, ad auſpicandum concilium in menſe Maio indictum. Inibi igitur conſtituti poſtquam ſupplicationes diuinas ex more fecerunt; ſeſſionem habuerunt, in qua Bernardinum Epiſcopum Sabinenſem, tunc ſanctæ Crucis Cardinalem, & patriarcham Hieroſolymitanum Concilij præſidentem conſtituerunt. Deinde nomine Concilij decem delegerunt ciuitates, quas Iulio Pontifici obtulerunt;

quod

quo pro œconomico ſeu generali concilio agendo aliquam ex eis eligeret, & quod ſi ei nulla ex eiſdem placet, vt ipſe viciſſim decem deligat ciuitates, & electionem offerat. Ciuitates autem quæ pontifici fuere oblatæ, erant Conſtantia, Thurinum, Biſantina ciuitas, Gebenna, Metenſis ciuitas, Caſſale, Verzelle, Auinionum, Lugdunum, & Verona. Pontifex intellecta oblatione nomine Concilij Piſani facta, tantum abfuit, quod illi conſenſum accommodaret, vt mox Cardinales ipſos & omnibus honoribus dignitatibuſque priuaret. Quod ſimul ac Cardinales cognouere, duabus dein ſeſſionibus habitis, concilium transtulerunt Mediolanum, quartam illic ſeſſionem vigeſimo ſecundo die menſis Decembris celebraturi. Maximilianus Cæſar ſtatuerat Epiſcopum Brixienſem ad Concilium Piſanum mittere, qui tamen certis ex cauſis quas allegauerat, ab huiuſmodi onere leuatus eſt, poſthac ordinauit, ac cum pleno mandato abſoluit, Felicem comitem de Werdenberg, Hieronymum comitem de Tyrol Veronenſem, & Doctorem Faellam Vicentinum, qui Tridenti ſubſiſtentes, vlterius hactenus progreſſi non ſunt, neque ad quartam concilij ſeſſionem, quæ ex cauſis emergentibus in quartum diem Ianuarij prorogata fuit, peruenerunt. Cui quidem ſeſſioni priores Cardinales qui Florentiæ ſeceſſum fecerant, interfuerunt, præter Conſentinum, qui in Regio è viuis exceſſerat. Aderant item ex Eccleſia Gallicana quinque archiepiſcopi, item viginti Epiſcopi, item viginti quatuor abbates, ex quibus Abbas Claræuallis populum publica concione alloquens, inuehebatur contra Iulium pontificem, mores totius Eccleſiæ Chriſtianæ peſſimos reprehendebat, item ex Pariſienſibus Doctoribus quatuor Theologi, item plærique procuratores ex capitulis Cathedralium Eccleſiarum. Iulius autem pontifex quam primum concilium Piſanum erat indictum, verebatur, ne illud ſi viribus ſubſiſteret, quippiam in ſui deſtitutionem agere conaretur. Quocirca ad turbandum illud, & ſimul ad res Eccleſiæ Romanæ recuperandas, Ferdinandum Regem Catholicum ſolicitare cœpit, vt confecta cum Saracenis pace, ac ſecum fœdere inito, exercitum in Italiam contra Gallos traijceret velit. Rex quippe Catholicus, in ipſa æſtate, maximas copias equitum & peditũ, cum non mediocri apparatu bellico Africam tranſmiſerat, ad domandam gentem infidelem. Vbi verò accepit exercitum Pontificis fractum, & Concilium Piſanum indictum, veritus Gallorum potentiam in Italia creſcere, facile adducebatur ad obſequendum voto & deſiderio Pontificis, atque pace cum Sarracenis conſtituta, exercitum in duas diuiſit partes. Vnam remiſit in Hiſpaniam, alteram cum ſeptuaginta tribus nauibus magnis, & quindecim triremibus retinuit, quam & Neapolim adnauigare iuſſit, ad coniungendam ſe cum copiis illic coadunatis. Et ne videar Hiſpanos ex induſtria velle debita defraudare laude, obiter explanabo, quæ ab his tum geſta fuere. Nam & ſi ipſi armorum vi nihil eo tempore attentarint, attamen belli oſtentatione id tum aſſecuti ſunt, quod rex Numidarum, qui nunc Rex Tunnicenſis nuncupatur, ſeſe ſubditum & tributarium regi Catholico conſtituerit. Is nempe Rex accipiens belli apparatum, quem Hiſpani contra Africam inſtruxiſſent, miſſis Oratoribus ad Regem catholicum ſuppliciter ab eo petiuit, quo ſe in protectionem & amicitiam perpetuam accipere dignaretur, pro qua ſane re paratus ipſe ſit facere donationem firmam & ratam de omnibus ciuitatibus & caſtellis in littore maris ſitis & ab eo tentis. *Item quod velit eaſdem terras vna cum Chriſtianis defendere, & omnia damna eiſdem terris per Sarracenos euenientia perſoluere. Item quod ſingulis annis velit ei viginti millia ducatorum tributi loco pendere. Item quod Rex ipſe Catholicus cum exercitu pertranſeat ad expugnanda alia Africa regna, quod & ipſe vna cum eo ad quorumcunque populorum expugnationem proficiſci velit; quod ſi ipſemet non tranſeat, ſed exercitum mittat, obligat ſe ad præbendum commeatus, equos & mulos ad portandum omnia neceſſaria ad exercitum.* His conditionibus Rex Catholicus aſſenſum præſtitit, ac ipſum Regem Numidarum in protectionem & amicitiam recepit, magnis & firmis cautionibus acceptis. Quærebat autem dictus Rex Numidæ pacem perpetuam, ſed eam non niſi ad quinquennium aſſequi potuit, poſt pacem hanc cum Sarracenis firmatam, Rex Catholicus miſit Neapolim decem millia peditum Hiſpanorum, mille ducentos equites grauis armaturæ. Dein ligam ſeu fœdus commune cum Iulio Pontifice & Venetis iniit pro mutuo quidem auxilio, & in primis pro recuperandis ac tuendis rebus Eccleſiæ Romanæ, pro ſalario vero Hiſpanorum in ſingulos menſes à Venetis viginti millibus ducatorum conſtitutis, & totidem à Pontifice. Memorata confœderatio Romæ in templo quod vocant Mariæ de populo Kalendis Octobris publicata exiſtit, & dux de Thermis capitaneus ligæ ſeu fœderis generalis deſignatus.

Per id autem temporis Germani, vniuerſo Foro Iulio, quæ regio inter Sontium & Liquen-

Liquentium amnes ſita eſt, ad ditionem Cæſaris Maximiliani redacto, redierunt ad Gallos, qui (vt ſupra narrauimus) circa Planum fluuium per agrum Teruiſianum ex valle Codobria fluentem morati ſunt, quibus cum ad obſidionem Teruiſij proficiſcebantur. Germani multo proprius quam Galli ad Teruiſium caſtra metabantur, ac quotidianis cum hoſtibus certaminibus vtebantur. Ex Teruiſio quidem frequentia tela ſeu miſſilia ex bombardis in caſtra iaciebantur, à Cęſareanis autem militibus nullę contra Teruiſium *Teruiſium* oppugnationes attentatæ, nec aliqua tormenta muralia ad quatiendos muros ſeu hoſtium aggeres admota fuere. Teruiſium antea haudquaquam munita erat, ſeu hoſtes opere & induſtria munitiſſimum effecerant, nam ſuperioribus mœnium partibus circumcirca demolitis, ingentem eleuarunt aggerem, poſt muros foſſam fecerunt & altã & latam, poſtquam & aliam parauere foſſam, ſed occultam, & multis ſtimulis ferreis & puluere ſulphureo repletam, quæ ingredientibus ſi non mortem ſaltem maximum attuliſſent damnum. Vbi vero exercitus decẽ fere dies circa Teruiſium moratus fuiſſet, iuſſu Cęſaris eſt diſſolutus. Et præſidio ciuitatibus & oppidis Fori Iulij ex Germanis impoſito, Galli petiuerunt hiberna. Molardus Vaſconum capitaneus ſe contulit ad oppidum Carpi. Iacobus de Emps profectus eſt Veronam. Mille vero & quingenti pedites quos de Griſeo fœdere * appellitant, & Rex Franciæ tum mercede conduxerat, Brixiam ſe receperunt, ibi *• Grobuhder.* ſoluto ſtipendio dimiſſi fuere. Equites Gallici ſe contulerunt Parmam & Rhegium. Ex Burgundionibus capitaneus Dominus de Reis profectutus ad hiberna, dum nimis incaute progreditur, à Venetis captus eſt cum aliis nonnullis equitibus.

Interim Iulius Pontifex apud Cæſarem vehementer inſtitit, vt Gurcenſem ad ſe deſtinare dignaretur, pro conficienda concordia inter ipſum & Venetos. Cuius rei gratia Veneti certas naues ſigno Aquilæ inſignitas ordinauerunt, quibus Gurcenſis de Venetiis Anconam deferretur. Cæſar pro ſaluo ducto Gurcenſis quatuor petebat ciues obſides, inter quos vnus eſſet patritius, atque ipſe tum in Auſtria verſabatur, quocirca Veneti vt viderunt eum longius ab Italia abeſſe, paruaque præſidia pro cuſtodia fori Iulij impoſita, obſides denegarunt, & comparato collectoque exercitu, Vincentiam vendicarunt & deinde ad Forum Iulium progreſſi, & eiectis præſidiis, breui vniuerſum Forum Iulium recuperarunt, præter caſtellum Cremons, & oppidum Gradiſcam, quod quidem circa medium Nouembris obſidere cœperunt, & cum nonnullas oppugnationes fruſtra tentaſſent, Chriſtopherus Frangipan Comes Croatinus cum ſexcentis militibus Goritia exiens, ex vna parte Sontij amnis, qui Goritiam alluit, & Gradiſcam præterlabitur, profectus eſt contra hoſtes ad faciendum impetum in eos. Et dum dictus Chriſtopherus Venetos adortus eſſet, interea quidam Germanus, Ioannes Grubler de Velikircha cum trecentis delectiſſimis militibus ex altera Sontij parte ſubſidij gratia ingreſſus eſt Gradiſcam. Collocauerat autem Cæſar antea pro præſidio Gradiſcæ Germanos & Bohemos bombardis optime inſtructos. Veneti poſteaquam cognouere ſuos conatos circa Gradiſcam irritos eſſe, cum non mediocri damno diſceſſere, & profecti ſunt ad vallem Codobriam; vbi vniuerſa fere recuperarunt, præter arcem Codobriam, lingua Germanica *Beitelſtein* appellatam. Germani pedites poſtquam per exploratores accepere, Venetos in valle Codobria verſari, & circa Caſtellum dictum Pleyff, conſediſſe, ſubito illic hoſtes aggreſſi, plures quam ſexcentos equites & pedites trucidarunt, reliquis fuſis & fugatis, ac memorato caſtello concremato, ad tutiora loca reuerſi ſunt. *Pleyff.* Iodocus vero de Fûcaris illud clauſtrum Italiæ, quod in via Torminij verſus Noricum eſt ſitum, nomine Cæſaris tenens, cum videret id ipſum ex Italiæ locis nequaquam munitum ad reſiſtẽdum, nec poſſe defendi, puluere ſulphureo in locis obſcuris poſito ac diſpoſito, vt interiecto certo temporis interuallo ſimul atq; diſceſſiſſet, ignem conciperet, conſumptum eſt flamma, plurimis ex hoſtibus vita ſublatis. Hiſpani interea per agrum Picenum iter facientes petiuerunt Vmbricam & Æmiliam, quorum Capitanei erant Fabricius De columna; Marcus Antonius de columna, Petrus de Nauarra, qui anno ſuperiore Tripolim expugnauerat, & nonnulli alij Capitanei. Capitaneus vero generalis erat Raymundus de Cardone Vicarius ſeu protex, vel (vt cum vulgo loquar) Vicerex Neapolitanus, quoniam Dux de Thermis paulo ante mortem obierat. At Goſthus dux Neumurſi Regis Franciæ (vti diximus) Locumtenens in Italia, cognito Hiſpanorum aduentu, certis equitibus & peditibus Bononiam præmiſſis, ipſe cum equitatu Rhegium vſque ſubſecutus eſt, & poſtquam ibi pauliſper ſubſtitiſſet, atque allatum eſſet Heluetios contra Longobardiam incurſiones machinari, mox Rhegio relicto Mediolanum ſe contulit. Anno quippe ſuperiore Locumtenens regis Franciæ Carolus de Ambogia quendam tabellarium ex *Schwyz* pago

pago Heluetiorum, qui appellatur Schwytz, ad Pontificem profectum interceperat, eundemque vltimo affecerat ſupplicio, id ipſum populus dicti pagi vindicare cupiens, iam tum bellum Regi Franciæ indicabat, tam pro ſe, quam pro ſuis ſociis, atque aliorum pagorum accitis confœderatis cum duodecim millibus poſtularunt ſatisfactionem illius iniuriæ, quæ anno exacto Heluetiorum genti per memorati tabellarii obitum ac cruciatum illata ſit. Dictis Dux obtulit viginti millia ſcutorum pro ſatisfactione, vt illis acceptis ad propria redirent. Cumque vtrinque in multis verſarentur tractatibus, interea ex Bernenſibus tria millia aduolauere. Heluetii itaque ex vniuerſis pagis coadunati, audita Locumtenentis oblatione, ex oratoribus reuerſis coacto concilio, deliberarunt denuò oratores ad dictum Ducem mittere, qui pro ſatisfactione poſtularent duo caſtella agri Sebuſiani ſeu Bullicenſis, Lucan & Lucarine dicta, item ducenta millia ſcutorum, item & tranſitum ad Iulium Pontificem, ſeu ad terras Eccleſiæ Romanæ. His quidem mandatis expoſitis, princeps Neumurſi offerre cœpit viginti quatuor millia ſcutorum, nam maiora illis eodem tempore ipſe offerre nequeat. Quo reſponſo ad Heluetos relato, ipſi mox ſe de loco mouerunt, ac hoſtili animo terras ducatus Mediolani deuaſtare cœperunt, & itinere continuato vſque ad ſecundum lapidem à Mediolano, cum vniuerſis copiis progreſſi fuere, omnia circum circa ferro & igne depopulantes. Ex quorum ſane aduentu Mediolanenſes mirum in modum deterreri, officinas claudere, foſſas aquis replere, in magnoque proditionis diſcrimine verſari. Quapropter dictus Dux Gallorum copias vndecunque conuocare, Heluetios equitatu circumſiſtere, & ſi qui paulum à caſtris, aut frumentatum aut lignatum ſeceſſerant, ſtatim eos intercipere. Ad hæc Molardus cum Vaſconibus, & Iacobus de Emps cum pedibus Germanicis aduolare. His de rebus Heluetij adducti, cum præda ad agrum Sebuſianum redire ſtatuerunt, minitabundi ſeſe aliquando futuros auctores egreſſus Gallorum ex Italia, quemadmodum auctores extiterint ingreſſus.

1496. Libet nunc parum à materia propoſita digredi, & Gallorum in Italiam deſcenſum ingreſſumque altius repetere. Anno nonageſimo ſexto ſupra milleſimum quadringenteſimum Alexander Pontifex ſextus indignatus Alphonſo Apuliæ Regi ſuccenſenſque, quod is Iulianum Cardinalem Oſtienſem Epiſcopum, Iulium ſecundum poſtea vocatum, contra ſe foueret, nec debitam obedientiam præſtaret, contra Alphonſum accerſebat Carolum Frãcorum Regem octauum. Cuius itidem ingreſſum, & Ludouicus Sphortia Mediolani dux ingenti pecuniarum ſumma promiſſa ſollicitabat, quod is præfato Alphonſo multum eſſet infenſus. Poſtquam autem Alphonſus animaduertit Carolum Franciæ Regem magnum fecere bellicum apparatum, ſe Alexandro Pontifici ſubmiſit, eique & fidelitatem obedientiamque debitam exhibuit, quo quidem facto, Pontifex Carolo denuntiauit, quo cœptis deſiſteret, quoniam Alphonſus ſibi reconciliatus eſſet. Carolus vero magnos tum fecerat ſumptus, Heluetiorum ad decem millia conduxerat, aliaque inſtruxerat parauerat que. Idcirco Pontificis mandato auſcultare noluit, ac quam celerrime cum copiis equitum & peditum, quorum ſupra viginti millia fuiſſe conſtat, Italiam ingrediebatur, & per Longobardiam iter faciens à præfato duce Ludouico & pecunia & re frumentaria adiuuabatur. Poſthæc Ethruriam ingreſſus à Florentinis quam honorificentiſſime eſt exceptus, Florentiæ certos commoratus dies, Romam proficiſcebatur. Alexander autem eius aduentu deterritus ad caſtellum Sancti angeli confugit, quem & Carolus obſedit, tandem tamen quorundam Cardinalium interuentu, diſcordiæ inter Pontificem & Carolum compoſitæ fuere, Regi à Pontifice in obſidem dato Cardinale Cæſare Borrea * filio ſuo, quem Alexander ſequentibus temporibus capitaneum Eccleſiæ conſtituerat, ac Valentinum Ducem nuncupari fecerat. Carolo nonnullos dies Romæ agente, & pro arbitrio omnia diſponente, cum exercitu Apuliam ingrediebatur, & menſe haud exacto à die introitus, vniuerſum regnum ditioni ſuæ ſubmiſit, Alphonſo in Siciliam profugiente. Et quo tempore Carolus in Apulia hæc ageret, interea Ludouicus Aureliani dux cum magnis ſubſequitur copiis, tanquam ſuppetias Carolo allaturus, qoſteaquam is in Longobardiam venit, Ludouico Sfortiæ bellum mouit, eundem ducatu Mediolani deturbaturus, fretus auxilio copiarum ex Apulia redeuntium. Maximilianus quidem Cæſar, Ferdinandus Rex Hiſpaniæ, Veneti & Pontifex Alexander, vt viderunt Caroli conatus, mutuam inter ſe confœderationem inierunt pro ferendo auxilio duci Ludouico Sfortiæ, & pro extruſione Gallorum ab Italia. Agebat Maximilianus per id tempus conuentum Germaniæ Wormatiæ, in quo ipſe adhortabatur Principes Germaniæ pro ſuccurſu imperij, & reipublicæ Chriſtianæ, ac cetra

* Borgia.

m*a

millia peditum Germanorum cum quadringentis equitibus Ludouico in auxilium mittebat. Karolus autem, vt primum intellexit Germanorum aduentum in Italiam, atque dictam confœderationem contra ſe initam, Italiam egredi maturabat, ne iter ſibi ab hoſtibus intercluderetur. Veneti & Dux Mediolani mox copiis maximis contractis vltra fluuium Thaurum ſupra Parmam labentem, in eo loco per quem Karolus iter facturus erat, caſtrametati ſunt. Karolus vero circa Thaurum aliquantiſper commoratus, fame & deſperatione adductus, ferro ſibi iter aperiundum cenſebat. Inſtructo igitur exercitu flumen ingrediebatur, quod propter ſaxa & celerem aquæ curſum cum maxima difficultate erat tranſmeabile, Italis è regione Gallos repellere arcereque conantibus, vtrique ad pugnam peruentum eſt, fitque maximus conflictus in flumine. Poſtremo Carolus victor ſuperiorque eo prælio euaſit, plurimis interfectis. In eo quidem bello ſuccubuit Rudolphus Gonzaga patruus Franciſci Marchionis Mantuæ, & plerique alij viri famatiſſimi. Carolus dein victoria potitus in Galliam properabat; nam cum ſciuiſſet ſuppetias Germanorum aduentare, malebat fortunæ periculum cum Italis ſolis, quam cum eiſdem in ſimul congregatis experiri, tametſi Italorum exercitus triplo pene maior fuiſſet, quam Gallorum. Carolus itaque vbi Italiam exiuit, regnum Apuliæ ab eo defecit. Ludouicus autem Aureliani Dux Nauarra ad deditionem compulſa, ipſe in ea ab Italia & Germanis auxiliaribus fuit obſeſſus, & ad maximam neceſſitatem anguſtiamque deductus. Tandem ob certas ſeditiones inter Germanos & Venetianos milites ſubortas, dux Sportia cum Ludouico Aureliani Duce pacem conſtituit. Sic Galli ea æſtate, cum maximos motus in Italia concitaſſent, iamque formidabiles Turcis & Sarracenis facti eſſent, breui temporis ſpacio cum dedecore domum repedare fuere coacti. Et quoniam Karolus inſtigatione (vti dicebatur) Petri de Medicis, Piſas auulſerat a Florentinorum ſubiectione, quamobrem Piſani vt ſuam tuerentur libertatem, contra Florentinos Venetias acceſſerunt, ſolicitantes ſenatuique ſupplicantes, vt ſe in protectionem ſuſcipere dignarentur. Veneti precibus ipſorum moti, auxiliares eis copias miſerunt. Ludoicus autem dux timens, ne Veneti ſub colore tuendorum Piſanorum Piſas occuparent, apud Cæſarem Maximilianum ſolicitabat pro eius in Italiam ingreſſu: qui & anno poſtea VII. inſciis Germanis principibus Longobardiam ingrediebatur, deinde Piſas ſe recipiebat, partiendo copias militum, quas ſecum adduxerat interim Liburnum obſidere, atque conuocatis confœderatis, his fere verbis affatus eſt. *Haud ſane, inquit, neſcij ſumus, quin Galli animum habeant redeundi in Italiam, proinde quo ipſi intra limites regni ſui ſe contineant, decreuimus eoſdem in propriis ſedibus vſque adeo vrgere & premere, vt tandem deponant animum ad dominium Italiæ aſpirandi. Et quoniam anno ſuperiore tanquam confœderatus bonus pro expulſione Gallorum noſtras deſtinauimus ſuppetias, cupimus itaque intelligere, quantum quiſque confœderatorum nobis in id bellum auxilii polliceri velit.* Ad confœderati habita deliberatione reſponderunt, *ſeſe non exiſtimare Gallos propter tacturam, quam paſſi ſint Italiam repetituros, neque ad hanc rem opus eſſe aliquo auxilio.* Maximilianus vt hoc reſponſum à confœderatis accepit, atque vt caueret inſidias Venetorum, quas ſibi Piſis ſtruxerant, celeriter Italiam reliquit, Germaniam petiturus. Karoluſq; cum aliam expeditionem meditaretur, febre correptus interijt, & in locum ſui ſurrogatus fuit a regno Ludouicus Aureliani Dux, quem quidem regem Maximilianus non ignorabat habere animum inuadendi ducatum Mediolani. Idcirco anno octauo poſtquam Friburgi in Briſgauia conuentum aliquorum principum egiſſet, cum certis copiis equitum & peditum per Sequanos proficiſcebatur contra terras regis Franciæ, & cum nonnullas excurſiones leuiaque prælia contra Gallos confeciſſet, nec quicquam auxilii à confœderatis ſibi offerretur, pacem cum rege Franciæ Ludouico conſtituit, ad id quidem faciendum inducebatur propter bellum, quod dux Geldriæ contra terras Philippi filij ſui mouerat. Ludouicus autem rex Franciæ alta mente reuoluens ignominiam expulſionis ſuæ ab Italia, quam Caroli tempore perpeſſus erat, anxius ſolicituſque meditabatur, quo pacto ſe contra Mediolani Ducem vindicaret. Itaque inſtigatis ac ſolicitatis Heluetiis contra Sueuos ſibi conterminos, ac inita cum Venetis ſocietate, ipſi, & Veneti vno eodemque tempore bellum contra Ludouicum Sphortiam Mediolani Ducem ſuſceperunt. At is acceptis liberis ſuis & theſauro, in Germaniam ad terras Maximiliani confugit. Sic rex Ludouicus anno nonageſimo nono ſupra milleſimum quadrin- 1499.
genteſimum, Ducatum Mediolani, ſine aliqua vi aut repugnatione obtinuit. & Veneti occuparunt Cremonam & terram quæ dicitur Clara Abduæ, & terram quandam circa lacum Benacum. At Heluetij interim contra Sueuos & terras Cæſaris hæreditarias incurſiones agentes, eas ferro & igne deuaſtare. Cæſar vero bello, vt antea memoraui, Si-

cambrico implicitus eſſe, nec poſſe tam celeriter pro ſuccurſu Germaniam ſuperiorem repetere. Et Sueui, cum eorum deeſſet caput & ductor, confundi palantiumq; inſtar vagari, & temeritate ac ignauia capitaneorum certas profligationes & ſtrages accipere, quarum tres memorabiles extitere. Vna in agro Rauricorum, id eſt Baſilienſium, facta eſt, apud caſtellum Dornack, vbi forte nouem millia equitum & peditum conuenerant, ductu Henrici Comitis De Furſtenberg. Heluetij ſimul ac de eorum aduentu certiores facti, ſubito eos adoriri & obruere ſtatuerunt. Cum autem Baſilienſes comitem Henricum, & capitaneos ſub ipſo conſtitutos de Heluetiorum acceſſu admonuiſſent, atq; exhortati eſſent, quo ſe ad loca tutiora conferrent, aut ad repugnandum inſtruerent, comes prælatus temeritate quadam fidem Baſilienſibus dare noluit, & capitaneos prærerea inferiores huiuſcemodi admonitionem & conſilium approbantes exprobrando obiurgauit: *Si quis (ait) ſibi timeat, induat loricam.* Breui deinde poſt Heluetij inopinato aduolauere, ac prædictas copias ſine ordine offendentes obruerunt, ac magnam in eas ſtragem edidere: quo quidem in prælio Comes Henricus occiſus, temeritatis ſuæ pœnas luit, interfectis cum ipſo & Comite Simone Weckaro De Bitſch, & Barone De Caſtelvvart, item plerıſque equitibus Burgundionum, item & pleriſque ciuibus Argentinenſibus & Briſgaudijs. Altera etiam ſtrages apud Conſtantiam facta fuit, nam cum certo die ſupra ſeptem millia equitum & peditum Conſtantiam fuiſſent egreſſa, & nonnullas incurſiones depopulationeſque in terris Heluetiorum edidiſſent, in reditu ipſorum pauci Heluetij ex loco obſcuro, quem Germani & accolæ loci appellitant Suaderloch, egreſſi contra Sueuos proficiſcebantur, & repente ipſos territos fuderunt ac fugarunt, pleriſque nobilibus viriliter repugnantibus interfectis, inter quos ſuccubuerunt duo equites aurati & nobiles De Randeck, Burckardus & Henricus, item & Ioannes De Neuneck, & quidam alij nobiles. Nam equitibus ſeſe opponentibus, pedites interim nemine inſequente fugerunt. Tertia clades facta eſt circa Bregantium oppidum, quod ad initium lacus Batamici ſeu Conſtantienſis ſitum eſt, vbi circiter mille & quadringenti ex Sueuis deſiderati ſunt, tam hoſtili tamque crudeli animo inter ſe Heluetij & Sueui debachabantur, quod nulli parceretur, nec aliqui reciperentur captiui, ſed omnes trucidarentur. Hæc dum fierent, interim Maximilianus Cæſar ex Geldria aſcendere cœpit, ac principibus & ciuitatibus Germaniæ auxiliares copias indixit. Aderant ex Nurenbergenſibus noningenti pedites, Marchio Brandenburgenſis Fredericus cum ſeptingentis equitibus. Rupertus, filius Philippi comitis Palatini de Heydelberga cum ducentis equitibus. Epiſcopus vero Herbipolenſis circiter centum miſerat equites. Sed dux Wirtenbergenſis ad quatuor millia peditum bene inſtructorum habebat. Poſtquam igitur Cæſar ad Vberlingam peruenit, relictis præſidiis locorũ, repente ad comitatum Tirolis proficiſcebatur. Nam Heluitij illos Alpinos de Griſeo fœdere dictos & quos ſibi etiam confœderatos habent, contra hoſtes Cæſaris ire iuſſerunt, auxiliis eiſdem ad hanc rem faciendam miſſis, qui ſimul atque multa loca deprædati fuiſſent, tandem ſubditos Cæſaris circa originem Atheſis in loco Mals appellato adorti, eos maxima clade affecerunt. Qua re Cæſar commotus ad vlciſcendum ſe de illis proficiſci maturabat, & terras dictorum ingrediens ferro & igne deuaſtabat. Interim Heluetij cum magnis copiis militum, quorum ſupra ſedecim millia fuerunt in planum deſcendentes, ad cuiuſdam caſtelli obſidionem (quod Stocka vocant) acceſſerunt, quod cum certis diebus obſediſſent, vt expugnare potuiſſent, obſidionem ſoluerunt, & ad tutiora loca ſe receperunt, moti potiſſimum quod ex omnibus locis præſidia confluerent, vt vnitis viribus cum eis manum confererent. Poſt hæc Cæſar vt ſe vltus eſſet de populo griſei fœderis, Conſtantiam rediit, confeſtimque ex locis propinquis militibus accitis, ſtatuit Heluetios ſubito aggredi. Ex ciuitatibus quidem Sueuiæ mox aderant quatuor millia peditum, totidem mittebat Dux Wirtenbergenſis, & ſexaginta equites bene inſtructos. Habebat item Cæſar circa ſe bis mille equites, præfatæ itaque copiæ poſtquam Conſtantiæ coadunatæ fuiſſent, decreuit Cæſar Heluetios adoriri, ac dictas copias cohortabatur, *quo eo die ſibi obſequerentur, ac forti animo ſe contra Heluetios ſequerentur, quod ipſe primus eſſe vellet in aggrediendu hoſtibus.* ac erigi curauit vexillum magnum, in quo aquila erat depicta. Cum autem coniuncti conuenerant, dicto Cæſaris ſe audientes fore pollicerentur, copiarum Ducis Wirtenbergenſis ductores, cauſabantur fame & itineris labore fatigatos nihil eo die efficere poſſe. Præterea cum dux Wirtenbergenſis ampliores teneat copias auxiliares, quam vniuerſum fere Imperium, ſeu totum fœdus Sueuicum, ipſe noluit populum periculo exponere, quouſque ſinguli confœderati ſua deputata miſiſſent auxilia. Quare ob-

Suecorum clades.

Suaderloch.

Bregantz.

Mals.

Stocka.

obrem Cæſar eo die nihil agere potuit, præter votum & deſiderium ſuum, quia non ignorabat in rebus bellicis occaſionem non negligendam, interdumque feſtinationem maximos producere euentus ac rerum mutationes, ideo properabat contra Heluetios; priuſquam admonerentur, aut maioribus ſe viribus firmarent. Ita cum bellum eſſet protractum vſque ad æſtatem, tandem interuentu aliquorum pax inter Cæſarem & Heluetios interuenit, quam dux Ludouicus Sphortia multum ſolicitauit. in eo bello ex vtraque parte plurimi deſiderati, ſed multo plures ex Sueuis quam Heluetijs, quoniam Cæſar ab initio belli erat abſens, bello (vti ſcripſimus) Sicambrico implicitus: & Sueui quodammodo confuſi erant & ſine ordine palantes, tametſi Heluetii eo bello nonnihil confuſionis reportauerint. Nam certum eſt eos obſidionem oppidi Stocka timore reliquiſſe. Præterea cum ipſi ad Hegaugiam profecti eſſent, ab ipſis equitibus in fugam verſi ſunt, non ſine parua cæde ipſorum, & Itel Fredericus de Zolern cum tribus nauibus ex Lindau traiiciens ad Raſtog, ipſos Heluetios repugnantes repulit, pleriſque ex ipſis interfectis, & bombardis aſportatis. Præterea ex pago Nuders ditionis Cæſaris ad octo millia ipſorum fugati ſunt à ſubditis Cæſaris. Vtcunque tamen ſit, Heluetij eo bello multo maiorem cladem intulerunt Sueuis, quam Sueui contra, tum Sueuorum temeritate, tum capitaneorum ipſorum ignauia. Adhæc Heluetij ad id bellum erant præmeditati, & communi conſilio (vti ſolent) rem gerebant, quam ob cauſam actiones ipſorum proſperiores ſortiebantur ſucceſſus. Accedebat his, quod populus Sueuiæ, & potiſſimum ciuitates imperiales Heluetiorum libertati plurimum fauebant, nobilitatemque deteſtabantur. Et etiam in annalibus reperitur Heluetios ſemper bellicoſos fuiſſe. Scribit enim Iulius Cæſar, *Heluetios reliquos Gallos virtute præcedere, quod fere quotidianis bellis præliiſque cum Germanis contendant, cum aut ſuis finibus eos prohibent, aut ipſi in eorum finibus bellum gerunt.* Bello itaque inter Heluetios & Sueuos pacato, Ludouicus Sphortia Mediolani Dux à ſuis pro reditu ſolicitatus, à Cæſare petiit vt conſenſu eius conducere poſſit pedites, tum ex Heluetiis tum ex Sueuis. Cui Cæſar, *Volo,* inquit, *conuocare principes & ciuitates Germaniæ, quorum auxilio te in ducatum reſtituere conabor.* At ille ait, *Nollem opportunitatem negligere, tamcum à meis accerſor, paruis copiis vniuerſa aſſequi potero.* Tum Cæſar, *Si*, inquit, *huic meo conſilio obſequi nolueris, tibi ſecundo loco conſulo, ne te Heluetiorum fidei committas, ſed duntaxat Sueuos mercede aſciſcas, tutior namque eris, quod Sueui & Heluetij haud facile conueniant.* Sed neque illi conſilio dux obtemperare voluit, qui nouem millibus Heluetiorum & Sueuorum ad ſtipendia ſua accitis, ac liberis apud Cæſarem relictis Italiam ingrediebatur, ac breui vniuerſa perdita recuperabat, eiectis præſidiis Gallorum. Anno deinde milleſimo quingenteſimo Dominicæ natiuitatis, Ludouicus Gallo- 1500.
rum rex magna equitum & peditum ſtipatus caterua in Mediolanum deſcendit, ducens ſecum ad ſex millia Heluetiorum, & vt ambo exercitus ex aduerſo conſtitiſſent, ac iam de mutuo conflictu expectaretur, Heluetij quibus dux largiter ſtipendia dederat, & Fratres in concione appellitauerat, noluerunt aduerſus Gallos & reliquos Heluetios arma mouere, ac Ducem ipſum gregali indutum habitu ne agnoſceretur, deſeruerunt, ſicut Volateranus proſa, & Petrus Crinitus carmine ſcripſerunt, quo quidem tempore & Sphortia captus eſt, & pedites Sueui armis & bonis exuti, Heluetij vero honoribus & præmijs decorati, quibus de rebus Heluetij non incongrue iactitant, *ſeſe eſſe auctores ingreſſus Gallorum in Italiam.* Anno præterea ſecundo ſupra milleſimum quingentiſimum, 1502.
Ludouicus Gallorum Rex maximas copias equitum & peditum deſtinauit contra Fredericum regem Apuliæ: quem & breui expulit, vniuerſo regno in ſuam ditionem redacto. At Ferdinandus Rex Catholicus, & vxor eius Eliſabetha prætendentes ius ad regnum Neapolitanum, non mediocribus copiis contractis, Gallos Apulia extrudere ſtatuerunt, quibus & Maximilianus ex portu Tergeſtino mille noningentos pedites Germanos pro ſuppetijs auxiliaribus miſit, inter quos plurimi ex nobilibus Sueuiæ progeniti erant, habuerantque Hiſpani ante prædictorum aduentum trecentos fere pedites Germanos. Capitaneus igitur Regis Catholici Germanorum peditum acceſſu non mediocriter exhilaratus, non dubitauit poſtea, cum Gallis & Heluetijs congredi ter circa oppidum Canoſum, vbi olim Hannibal Romanos ad internicionem pene deleuit, cum eiſdem manum conſerens, ipſos ingenti clade affecit, Vicerege interempto. Poſt eam pugnam Galli exercitum circa Caietam reſtaurarunt, vbi circa fluuium Garlianum dictum, cum Hiſpanis congreſſi, ſuperari victique fuere, plurimis ex eis interfectis & captis, & tormentis mirabilibus ac inſtrumentis bellicis amiſſis, quæ Heluetij turpiter fugientes deſeruere, ac Hiſpanis reliquere. Gallis itaque ex regno Apuliæ expulſis, Hiſpani anno tertio ſupra milleſimum 1503.
quin-

Hegau.

Nuders.

Heluetiorũ virtus.

quingenteſimum illud ad ſuam ditionem redegere, & id hodierno adhuc die tenent ac poſſident. Vnde non immerito ſcripſit in triumpho ſuo Veneris Henricus Bebelius Iuſtingenſis, vnicus mihi amicus familiaris arctiſſimus, *Sæpeque tentatur fatalis Apulia Gallis.* Nec item obſcure animaduerti poteſt humanarum rerum inſtabilitas ac mutatio. Apulia habuerat in octo annis ſex reges. Carolus Gallorum Rex octauus Apuliam ingrediebatur anno ſexto ſupra milleſimum nonageſimum. Et expulit Alphonſum filium Ferdinandi, qui paulo anteaquam Carolus Italiam intraret, mortem obierat. Poſt Carolum regnauit Ferdinandus Filius dicti Alphonſi, qui alias Ferandinus cognominabatur, & mortuus eſt rex. Succeſſitque ei Fredericus patruus, qui fuit expulſus à Ludouico Francorum rege, qui Ludouicus & ipſe regnauit & fuit expulſus à Rege Catholico, qui in præſentiarum regnat. Poſt eas quidem ſtrages quas in Apulia accepere, Ianua metropolis Ligurum deficere cœpit; quamobrem Ludouicus maximo equitum & peditum exercitu coacto, anno ſexto ſupra milleſimum quingenteſimum ad Ianuæ oppugnationem acceſſit, quam vi obtinuit, miſericorditer tamen & clementer cum victis agens. De his hactenus, & ad proſequendam hiſtoriam reuertar.

Heluetij vt cum præda ad Sebuſianos redierunt, interea Hiſpani forum Cornelium, quam Imolam vocant, applicuerunt, exinde Petrus de Nauarra cum exercitus parte, ad oppugnationem loci, quem Allabaſtia nominant, acceſſit. Eundem pridie Kalendas Ianuarij bis adotiens, expugnare non potuit, quadringentis ex militibus amiſſis, poſtridie dictum locum maiore aggrediens vi expugnauit, omnibus in eo trucidatis. Reliqua vero exercitus pars quamplurima caſtella ad comitatum Bononienſem ſpectantia occupauit, inter quæ erat caſtellum Budrium, in quo inuenta fuere viginti quinque millia corborum frumenti, quod quidem frumentum precij erat triginta millium ducatorum. Galli Heluetiis diſcedentibus, totis viribus contra Hiſpanos contenderunt, confeſtimque miſerunt Ferrariam Molardum cum duobus millibus Vaſconum, & quibuſdam equitibus grauis armaturæ. Bononiam vero miſerunt Iacobum de Emps Sueuum, cum mille & quingentis peditibus Germanis. Statim poſt Hiſpani ad obſidionem Bononiæ acceſſerunt. Et quoniam terra ex eo loco vnde ciuitatem expugnare propoſuerunt, plana erat, & propter vehementem miſſilium proiectionem quæ in eos iaciebantur, diu maiores bombardas mœnibus admouere non potuere, ac minoribus duntaxat vtebantur. Interim Alphonſus Dux Ferrariæ, 14. die Ianuarij cum Vaſconibus & nonnullis Germanis, ad oppugnationem Allabaſtiæ profectus eſt, quam tribus horis ſimul ac adortus eſt, expugnauit, interfectis centum octoginta Hiſpanis, & octoginta Italis. Dux quidem Neumurſi cum reliquo exercitu Rhegium petijt. Inde Fredericum Gonzagam Mutinam miſit, ad ſignificandum Locumtenenti Cæſareo, quod iſtis tranſitum & ſtatiua pro exercitu habere velit. Cui gubernator reſpondit, *ſe Gallis tranſitum concedere non poſſe, quod Mutina ſibi à Pontifice nomine Cæſareæ maieſtatis conſignata fuerit, ita vt eandem neque Duci Ferrariæ traderet. Cæſar quoque voluerit Mutinam eſſe à bello immunem, &* (vt ita dicam) *neutralem ac neutri partium adhærentem, præterea & Galli anno ſuperiori Mutinenſibus cautionem ſecuritatemque contulerint de non offendendo diſtrictu Mutinenſi.* Præfatus igitur Dux his rationibus allegatis ductus, inſtitutum ſuum mutauit, & per alia loca Bononiam contendit. Hiſpani autem Bononiæ obſidionem continuantes, poſt longam tandem penſitationem 7. Kalendis Februarij, cum veſpertinum foret crepuſculum, quamplurimi ex eis cum inſtrumentis, quos ſclopetos & arcubonſos appellant, circa foſſas apparuerunt intra portam vici ſancti Stephani & Barachinum, quem locum Malcontonem nominarunt, ibique crebris miſſilium ſeu globorum iactationibus propugnatores ciuitatis ex mœnibus propulſarunt, nec vnquam ceſſarunt, quoad murales machinæ in loco præfixo fuiſſent conſtitutæ, quas apud monaſterium diui Franciſci, vbi moniales habitare ſolebant, collocarunt. Poſtridie cœperunt concutere mœnia ciuitatis, quæ in quibuſdam locis adeo debilia reperta ſunt, quod vnico globi iactu vtrinque perforata fuerint, quocirca Hiſpani certatim illuc concurrere, Schlopetis aliiſque inſtrumentis præſidia ciuitatis vulnerare & interficere: ac propterea alacriores facti ſcalas muris admouere, atque delubrum quoddam in mœnibus ſitum (quod beatæ Mariæ virginis De Barachino nuncupatur) conſcendere, illinc eos qui ciuitatem tuebantur, percurere, quod vbi Germani pedites, & Gallorum equites cataphractarii animaduerterunt, mox mœnia audacter conſcendere, & Hiſpanos partim capere, & partim interficere, reliquos vero ad fugam vertere, quarto Kalendis Februarij Hiſpani quatuor arcus mœnium muralibus tormentis deiecerunt, ac XL. pedites diſpoſuerunt, qui cuniculis ſubterraneis factis, murorum

excidioni incumberent, id vbi Gabriel de Sulza Sueuus ſenſit, confeſtim cum ſuis commilitonibus, aduerſus eoſdem cuniculos fodere cœpit, quo per cuniculos, intra muros ciuitatis à ſe factos, puluis ſulphureus igne conceptus ſine mœnium ruptura erumperet. Poſtero die circa quartam vigiliam noctis, populus Bononienſis campanarum ſono ad arma eſt citatus. Verebantur enim Bononienſes, ne Hiſpani in eo die, quoniam mœnia magna latitudine diruta latiorem viam parauerant, ciuitatem occupare niterentur, quod moris ſit Hiſpanorum, die Mercurij & Veneris libenter ciuitatum expugnationem attentare, ſed eo die mutua fide promiſſa, induciæ factæ ſunt, & ex Hiſpanorum exercitu profecti ſunt Bononiam Ioannes Vitellus, Ioannes de Saxadello, & quidam capitaneus Hiſpanus, qui nomine Pontificis & totius exercitus perſuadere conati ſunt Marco Antonio de Fanrutier agenti pro tota ciuitate, vt Bononiam traderet, nec Bononienſes pateretur totius ciuitatis diuitiarumque & honoris expectare excidium. Re autem infecta diſceſſum eſt, & capitaneus Molardus cum duobus millibus peditum, inter quos ſeptingenti erant Germani, quos nuper capitaneus Linſer ex Germania adduxerat, item & cum ducentis equitibus grauis armaturæ Bononienſibus præſidio aduolauit. Kalendis vero Februarijs, cum ob nimiam Bononiæ mœnium ruinam latiſſimus Hiſpanis pateret acceſſus, ita vt cum conſueto & toto ordine ingredi poſſent, decreuerunt ipſi ciuitatem expugnare, ac inſtructo agmine in expeditionem conſcenderunt, iamque non ſolum pedites, verum etiam equites ſuperatis foſſis, ſuperatoque loco vbi mœnia conſtiterant, munimenta & aggeres intra ciuitatem præparatos tentabant inuadere. Sed quia Bononienſes pridie in parte diruta murorum multos currus faſcium cum pice aliiſq; fomentis ignem facillime concipientibus appoſuerant, qui vt igne correpti ſunt, tantam & ignis & fumi denſiſſimi vehementiam ediderunt, quod Hiſpani illam pati nequientes retrocedere cogerentur.

Interea Goſthus princeps Neumurſi de Rhegio ſe mouit, & cum exercitu profectus eſt ad loca Final & Bundinum, ac dein 4. die Februarij Bononiam petijt, in cuius acceſſu & ingreſſu Bononienſes nullum fecere ſignum lætitiæ, non pulſando campanam, nec emittendo bombardas, poſtridie Galli intra ciuitatem ordinem inſtruxerunt, ad congrediendum cum Hiſpanis. Hiſpani vero prælium detrectantes ſe de loco mouerunt, & ad fluuium Idiſſum, qui ad quintum fere lapidem à Bononia diſtat, contulere, relinquentes in prædam panes & puluerem ſulphureum multum. At Gallis circa Bononiam occupatis, vbique per Italiam vulgatum extitit, *Maximilianum Cæſarem cum Venetis concordare.* Quam quidem famam Veneti confirmantes, & Brixienſes & populum circa lacum Benacum ad rebellionem ſolicitarunt, ac cum quibuſdam ciuibus primariis ſuper Brixiæ traditione agere cœperunt, quoniam proditione ſeu factione freti, & equitum & peditum copiis coactis, die 25. Ianuarij, ſub nocte Brixiam adierunt, ſperantes Brixiam apertis portis occupare, ſicuti conſtituerunt. Sed quidam proditionis conſcius ante præmonuerat Gallos, qui rem clam & ſecreto tenentes, tempore acceſſus Venetorum, optimam obſeruabant cuſtodiam, diſpoſuerantque, vt aduolantibus Venetis, frequentes telorum ſeu miſſilium iactationes contra hoſtes agitarentur, ad arcendam eorum vim. Venetis autem recedentibus, & ſua ſpe fruſtratis, eodem die capti ſunt XXI. ciues, & inter quos erat filius comitis de Auagaris, hi omnes trucidati ſunt, & eorum bona publicata. Veneti breui poſt cum amplioribus copiis, quam antea reuerſi ſunt, & Gallis illic præſidio conſtitutis circa vnam partem ciuitatis viriliter repugnantibus, Ciues interim Venetos, ex aliis locis funibus ſuper muros in ciuitatem traxere. Id vt Galli accepere, è veſtigio in arcem profugerunt, multis ex eis captis & occiſis. Accidit autem vt quidam eques Gallicus impeditus in arcem profugere non poſſet, is igitur ad ciuem familiarem ſe recipiens, eidem CCCC. obtulit ducatos (ſeu *aureos ducales* Latinius) quo ſibi auxilio ad euadendum eſſet. Ille quidem ciuis pecuniam oblatam accipiens, & auxilium promittens, Gallum ruſticali habitu indutum domum exire iuſſit, ac rum mox ruſticis & ciuibus prodidit, qui captus per ciuitatem ductus eſt, cum ingenti ruſticorum vociferatione. Tandem ruſtici ventrem Gallo gladio aperuerunt, ac cor eiuſdem exciderunt, quod in plurimas partes diſſectum, alius alii eiuſdem particulam virga præbuit. Sed groſſiorem ventris partem recipientes, in os dicti Galli immiſerunt, cum hac exprobatione, *Tu te ex nobis ſaturaſti, craſſumque feciſti, iam illam pinguedinem manduca.* Adhæc ruſtici & ciues non contenti huiuſmodi crudelitatem in viros exercuiſſe, quin & mulieres Gallicam iuuentam occidentes, eiuſdem pudenda ſeu [illegible] in virga [illegible]ulerunt. Sic Brixienſes quoſcunque Gallos aſſequebantur, miſerabiliter perire

fecerunt. Breui dein terræmotus auditus, quo vniuerſa ciuitas con tremuit. Veneti ea Brixię occupatione iuultum elati, ſpem conceperunt Veronã, Cremonã, & reliqua loca recuperandi. Et quoniã ſcripſi per Italiã fuiſſe fainatum Cęſarẽ cũ Venetis cócordaſſe, volui latius explicare quod pacto huiuſmodi rumor increbuerit. Thomas archiepiſ. Strigonienſis Cardinalis ex Patriarcha Conſtantinopolitan. ab Vladislao Hungariæ & Bohemiæ Rege Romã legatus erat, ad ſolicitandã cócordiam inter Cæſarẽ & Venetos: prætetea & Veneti in locũ defuncti oratoris alium ſubrogauerant cum mãdato cócludendæ pacis. Is Romam ſecũ adduxit x. ciues, & vnũ patriciũ, offerens Cęſati pro ſecuritate Gurcenſis patricium & 4. ciues obſides deſtinare. Et à Pótifice iuſſus offerre pacis códitiones, cœpit primũ offerre eos, quos Veneti anno ſuperiore Mirandulæ Vito de Furſt obtulerant. Pótifex perinde ac infenſus voluit, vt Veneti illis oblationib. relictis ea repeterent, quæ Bononiæ fuiſſent tractata. Et cũ negotium ipſum inter d. oratorẽ Venetũ, & Ioan. Collã cómiſſarium Cæſareum multum diuq; coram Pontifice agitatum eſſet, ac certæ pacis códitiones à Pontifice & oratore Regis Catholici præpoſitæ, reſtaretq; modo vt concluderetur, orator Venetus aſſeruit, ſe nó habere mandatum propoſitis conditionib. aſſentiendi. Quocirca Pontifex veluti indignans, vna cum Hieronymo Feych oratore Regis Catholici nonnullos concordiæ articulos excogitarunt. *Itẽ quod Veneti relinquerent Cæſari, Veronã & Vincentiã. Itẽ quod in trib. annis proximis darent Cæſari ducenta quinquaginta millia ducatorũ, & centũ millia intra menſem poſt publicationẽ pacis Veronã mitterent, & reliquã pecuniã duob. proximis annis contribuerent. Item quod Veneti Paduã & Taruiſiũ retinerent, quæ à Cæſare Carolo nepote, & principib. Auſtriæ recognoſcerẽt in feudũ, eiſdẽ pro annuo tributo in tres vices anni 30. millia ducatorũ dando, pro reliquis vero terris & controuerſiis Veneti & Cæſar compromitterent in Pontificem & Regẽ Catholicũ qui intra annũ negotiũ cóponere debeant.* Illos autẽ articulos ſuperiores Pótifex Venetias per fidum hominem ad nuncios ſuos ibi agentes tranſmiſit, quib. & cómiſſionem dedit, vt omni modo Venetos perſuadere conentur, quo eiſdẽ articulis cóſenſum accómodarent, alio qui proteſtarẽtur ſe eos derelicturũ, ac ab initio fœdere excluſuiũ, prętcrea & Cęſari pro omnium rerum ſuarũ recuperatione adhęſurum. Verũ ex omnium rerũ & Pótificis & Venetorũ progreſſu ſemper mihi viſum eſt, eorũ actionẽ ſe tẽdere ad ſtringẽdum Cęſarẽ à Rege Frãciæ, anteq̃ cócordia inter Cęſarem & ipſos Venetos ſubſequeretur. At Cæſar præfatis pacis articulis aſſentire noluit. Redeundo autem eo vnde digreſſi ſumus, Goſthus Dux Neumurſi, poſtq̃ intellexit Brixiã à Venetis occupatam, 9. die Febr. Bononia diſceſſit, & contra Venetos feſtinabat, relictis Bononiæ præſidij gratia 4. millib. peditum, & cc. L. equitib. grauis armaturæ. Bononiẽſes vero, quoniã tuitionis ſuæ ſpem pręcipue Germanos collocauerant, quorumq; fortitudinẽ in maximo perditionis diſcrimine experti fuerant, à præfato principe efflagitarunt, vt Iacobũ de Emps cum peditib. Germanis præſidio relinqueret. Sed is Bononienſiũ preces exaudire noluit, cum & ipſe rei bene gerendæ ſpẽ in Germanos repoſuiſſet, atq; Pado tranſito cum maxima feſtinatione aduerſus hoſtes contendebat. Deſtinauerant quippe per id tẽporis Veneti in Brixenſium ſuccurſum ac pręſidiũ tercẽtum equites grauis armaturę, quorũ capitaneus erat Paulus Balianus, & ſupra tria millia peditum cũ machinis & inſtrumentis bellicis, quorum aduentum cum Galli exploraſſent, eos celeriter aggredi inſtituerunt quos XII. die Februarij Gallorum primæ cuſtodiæ equites, in rure nobiliſſimo circa locum *Iſula De la ſcala* dictum offendentes, adorti in fugam repulerunt, plurimis ex eis captis & occiſis, ac multis in Atheſi fluuio ſubmerſis, quos itẽ Galli latius perſecuti fuiſſent, ſi noctu impediti nó eſſent. Poſtridie Philippus de Friberg cum mille & octingentis peditib. Germanis Veronã egreſſus, hoſtes fugientes eorumq; impedimẽta perſequi cœpit, & hoſtium bõbardis circa Suaue oppidum repertis, ex minorib. nonnullas aſportauit, maiores vero multo ſulphureo puluere immiſſo deſtruxit. Poſt hæc idem ſe cum copiis Gallorum, ad villã ſanctæ Euphemiæ, duobus millib. paſſuum à Brixia diſtantẽ cóiunxit, de quo ſanè loco Dux Neumurſi, omnib. mediis ciues Brixienſes perſuadere conatus, quo ſeſe dedant, nec ruinã & excidium ſui expectent, promittens Regem Franciæ iniuſtiuſmodi iniuriã & rebellionẽ eis cõdonaturum, modo reſipiſcant, & in gratiã eiuſdem cócedant. Quod cum variis mediis ad ciuium notitiam deducere ſatageret, nec id populus ignoraret. Interea Fabricius de Columna cum mille quingentis equitib. & quinq; millibus peditum, traiecto flumine Rheno, qui in territorio Bononienſi labitur, ad Padum proficiſci ſtatuit. Quod vt dictus princeps accepit, minime cunctandum ratus eſt, cóſeſtim emiſit Leonardum Ruch Sueuum cum mille peditib. Germanis ſub capitaneo Iacobo de Emps degentib. ad expugnandum monaſterium quoddã in monte poſt arcem Brixienſem ſitum, quod Veneti propugnaculis, aggeribus, & mille ruſticorum præſidio munierant, ne Galli poſt arcis poſitum ingrediendi copia eſſet, id germani ingenti vi adorti, ruſticos breui pro-

pugnaculis depulere, ac intra clauſtra monaſterii ſeſe abdẽtes ferro & igne ad internecionem vſq; trucidauere. poſt quod factum Dux Neumurſi cum vniuerſo exercitu arcem Brixienſem acceſſit, peditatum quidem arcem iuſſit ingredi, & ipſe poſt portam arcis cum equeſtratu remanſit, ſub noctemque ad portam ciuitatis ſancti Nazarii collocauit quingentos equites grauis armaturæ, qui hoſtes fugere contendentes intercipere niterentur. Poterant enim Veneti ſolum per illam portam effugere, quia reliquas & terra obſtruxerant, & foſſis circumdederant. 18. die Februarii dux Neumurſi, & acies inſtrui, & quemlibet vexillo ſuo aſtare iuſſit: ac tympano proclamare fecit, *ſi qui primam aciem ſeu ordinem anteſignanorum ſeu antecurrentium ingredi velint, ad portam arcis per quam iter ad ciuitatem eſt proficiſcerentur.* fuerunt itaque eo trecenti pedites Germani, inter quos ex Sueuiæ nobilibus erat, Ioannes Spet de Pflumer, Burckardus de Emps, Ioannes Hardar, Wolfgangus de Ehingen, Georgius de Vſenloch, Ioannes Sigiſmundus de Friberg. Ex Saxonibus autem erat Fabius de Schlaberſdorff, Gothardus de End. Germanos quidem mox ſubſequebantur trecenti Vaſcones, inter quos erat Molardus, & capitaneus arcis Brixienſis. In prima autem linea anteſignanorum ſeu antecurrentium (vt Germani appellant) erat Molardus cum nobilibus Germaniæ. Poſt illam vero aciem inſtructi erant quingenti equites grauis armaturæ, qui pedeſtres erant ingreſſuri ciuitatem, in quo ordine & ipſe Dux Neumurſi ſtabat. Poſtea ordinatus erat vniuerſus peditatus Germanicus & Gallicus. In eo agmine fuit Iacobus de Emps, & Philippus de Friberg cum tribus millibus, & octingentis peditibus Germanicis. Veneti qui Gallos arcem intraſſe reſcierant, ſub auroram diei prædicti ad arma conclamare, equites tubicine conuocare, ac populum campanarum pulſu ad arma concitare cæperunt. Intra Brixiam autem erant equites grauis armaturæ quadringenti, velites qui baliſtis pugnant mille, & ſtratiotæ octingenti. Item duo millia peditum bene inſtructorum, ruſticorum vero & ciuium qui ad arma concurrerant, ſupra ſex millia. Dux Neumurſi ſimul ac ad quartam diei horam ordines intra arcem continuiſſet, nec quicquam de deditione expectandum cognouiſſet, cõſilio cuiuſuis habito, decreuit vrbẽ vi aggredi: & accitis Philippo de Friberg, & Iacobo de Emps eis exponit, Brixiam omnino violenter expugnandam, & proinde milites adhortentur, quo ſtrenui ac conſtantes eſſe velint. Conuocatis igitur Germanis ad eos Philippus concionem habuit. *Vos* (inquit) *commilitones optimi, Galli ſtatuerunt oppugnare Brixiã, quam & viribus veſtris ſe expugnaturos ſperant, quãde re vos hortor atq; moneo, vt priſtinæ gloriæ & virtutis Germanicæ memores, ſtrenui, firmi & cõſtantis animi eſſe velitis. Dux nempe ipſe ac totius regni nobiliores deſtinarunt aut mori vobiſcum, aut victoria cõtra hoſtes potiri. Quocirca quicunq; illius animi ac propoſiti ſint, id eleuato brachio oſtendãt, reliqui vero aciẽ aggrediantur.* tunc ſubito germani maximo animo eleuatoq; brachio, *aut moriemur*, clamitant, *aut vrbe potiemur.* Dein Philippus eiſdem ducis nomine exponit, *vt ipſi populo Citadellæ parcant, quod factionis ſit Gallorum, ſed ingreſſuri reliquas vrbis partes, omnia diripere & quoſcunq; offenderint, trucidare nitantur.* Arx Brixienſis in editiore vrbis parte montis ſatis accliui ſita eſt, ex ea vnum iter ad Citadellam. At Veneti circa portam Citadellæ, quę vrbem reſpicit, nonnulla tormenta muralia ſeu bombardas collocauere, vnde frequentia tela ſeu globos in exeuntes portam arcis iecere, propterea exitus arcis admodum difficilis & periculoſus videbatur. Agmen anteſignanorum primum arcem ſenſim exire, & alter alterum vt periculum euaſere expectare, & dein agminatim ſecundum muros cliuum deſcendere. vbi vero ad monaſterium S. Floriani peruenere 600. inibi pedites noſtrorum impetum expectantes profligare, & quotquot fugientes aſſecuti ſunt occidere. Verum hi qui bombardarum cuſtodiæ deputati erant, vbi ſuos conſpexere fuſos, ipſi relictis bombardis fugæ ſeſe accingere, quos & Germani & Galli inſequentes, vna cum ipſis vrbem ingreſſi fuere. Ea quidem vrbis pars quam intrarunt, ſimul atq; Citadellam exierant, Burletum appellatur, vbi ingredienti primum occurrit vicus ſtrictus, poſt hunc eſt locus amplus & ſpacioſ. In vico ſtricto mulieres è feneſtris lapides deiicientes, aliquos milites perdiderunt. Vt vero ad locũ ſpatioſum acceſſere, inuenerunt pleroſq; equites grauis armaturę & etiã leuis quos breui fudere, & ad interiorẽ vrbis partem repulere, ac repulſos vſq; ad portã inſecuti fuere. Tanta ſane Venetorũ fuga erat, ꝙ & illã portã dimiſerãt apertã, ꝗ & milites tumultuarie ingreſſi fuiſsẽt, niſi à Moraldo cohibiti eſſent. Et quia Veneti ante eã, ꝙ parũ à foro diſtat oẽs fere vires ſuas cõtinebãt, quocirca Molard⁹ & Germanici nobiles, ne ab hoſtib. damno afficerentur, ſubito cepere conſilium, ac d. portã occludere, ac bõbardam ꝗ in Citadella conquiſierant, ad eam diſponere, quoad reliqui approximarent. In quorum quidem acceſſu eandem portam recludere, globum ex bombarda per portam iacere, hoſtes ruptis ordinibus hinc inde, quo quiſque ſaluti ſuæ fuga conſuleret, diſcurrere. Milites

Brixia gladeo.

Burletū.

autem primi agminis, vt per eam portam tranſierunt, ad forum perrexerunt, quos magnum agmen & Germanorum & Vaſconum ſubſequebatur, quingentis vero illis armatis ad vicum amplum, ad dextram introitus portæ extantem declinantibus. Germani itaque & Vaſcones in foro conſtituti, ordine facto cum hoſtibus, manum conſeruerunt, quos & breui fuderunt & proſtrarunt, atque illos qui fugerant & portam ſancti Nazarii aperuerant, relictis in foro tribus millibus Germanorum, perſequi cœperunt, quoſq; maxima clade affecere. Qui vero portam exierant a Gallis, qui ad ea collocati fuere, intercepti ſunt, inter quos & comes Aloiſius de Auagaris deprehenſus eſt. Germani deinceps & Vaſcones per omnes vicos vrbis diſcurrere, quoſcunque armatos reperiunt, necare, in domos ciuium irruere, bona ipſorum diripere, ciues pro indicio torquere, ac nihil intentatum relinquere, quæ itati victores exercere conſueuerunt. Capti tamen fuere in hoſpitiis ſuis, Andreas Gritti, & Antonius Iuſtinianus, qui prætorem ſe pro Venetis triduo gerebat. Hæc Brixiæ ampliſſimæ ac ditiſſimæ ciuitatis expugnatio facta eſt 18. die menſis Februarij, Anno 12. Dominicæ natiuitatis ſupra milleſimum quingenteſimum. interfectorum numerus non eſt omnino certus. Galli primum ſcripſerunt ad Cæſarem, *interfectorum numerum fuiſſe ſupra* 11. *millia hominem*. Sed poſtea compertum eſt, occiſorum ſeu interfectarum perſonarum tam in plateis quam domibus in multo præfatum numerum excedere. Cadauera mortuorum per vicos, plateas, fora frequentia iacuere. Ex Gallis vero & Germanis admodum pauci interiere. Poſtridie Goſthus dux Neumurſi edictum fieri iubet, *ne quis captiuos amplius interficiat, aut captiuos ſupra decimum quintum ætatis annum agentes ex vrbe educat.* Eo itidem die comes Aloiſius proditionis auctor obtruncabatur, eiuſque corpus in quatuor partes diſſectum, ad portam ſancti Nazarij patibulo eſt appenſum.

Anno 12.

Iulius vero Pontifex poſtquam audiuit miſerabilem Brixienſium cladem, non mediocri mœrore affectus eſt, atque Gallorum vires in ſe conualeſcere timens, omnibus mediis res ſuas firmare ac corroborare ſtuduit. propterea Mathæum Epiſcopum Sedunenſem tunc ſanctæ Potentianæ Cardinalem, totius confœderationis Legatum deputauit, per quem item obtinuit vt Heluetij ex conuentu Thuricenſi certos deligerent oratores, qui Venetias proficiſcerentur ad mutuam ſocietatem ineundam. Ad hæc Matthæũ Lang Epiſcopum Gurcenſem Cardinalem nominauit, quo medio eiuſdem Cæſarem ad confœderationis ſuæ partes alliceret. Præterea Epiſcopum Veſprunienſem Hungariæ Regis oratorem Venetias deſtinauit, vt illinc ad Cæſarem proficiſcatur ad procurandam conficiendamque inter ipſum Cæſarem & Venetos pacem. Cæſar tum Germaniam inferiorem petebat, comitatus à Ludouico Palatino Imperij electore de Heydelberga, & Vdalrico Wirtenbergenſium Duce, quoniam Dux Gelriæ maximas fecerat incurſiones, depopulationeſque in Batauos, quos Hollandinos appellant, & Brabantinos, qui olim partim Aduatici dicti ſunt, partim Ambauariti. Adiutus ferebatur occultis auxiliis a Rege Franciæ, cuius conatibus Cæſar vt in tempore occurreret, & alia imperij & reipubl. Chriſtianæ vrgentia negotia tractaret, conuentum ſeu concilium Germanicum Treueris celebrauit. Interim Ferrarienſes ac Bononienſes autoritate concilii Mediolanenſis diuina celebrare cœperunt: & Fredericus tunc ſancti Theodori Cardinalis de ſancto Seuerino, Bononiæ & Romandiolæ Legatus à dicto concilio deputatus, Parmam profectus eſt, vbi ſubſtitit, oratoreſque Bononiam miſit. pro tuitione ſua a Bononienſibus poſtulauit tres ciuitatis portas, item Palatium, item epiſcopatum, & alia quidem priuilegia & iurisdictiones, de quibus ſane Bononienſes plane nullam (vt ita loquar) complacentiam habuere, & in primus Bentiuoli. Breui vero poſt Goſthus dux Neumurſi Parmam venit, & contractis copiis militaribus Bundinum ac Final periit, adducens ſecum prædictum Cardinalem de ſancto Seuerino, vbi & Alphonſus dux Ferrariæ cum quatuor millibus peditum, & quingentis equitibus leuis armaturæ, & trecentis grauis armaturæ Gallorum exercitui ſe coniungebat.

* Lanceas.

Adduxerat Goſthus autem octingentos equites cataphractarios, quos * Lanceas ſeu equites grauis armaturæ appellant; quatuor item millia peditum Germanorum, quorum capitanei primarii erant, Philippus de Friberg, & Iacobus de Emps, quatuor itidem millia peditum Gallicorum. Superueniebant etiam ex Gallia ad dúo millia Vaſconum & Picardorum, & Bononiæ præſidio conſtituta erant quatuor millia peditum, & ducenti quinquaginta equites grauis armaturæ. Adducebat præterea Burckardus de Emps mille pedites Germanos, qui nuper poſt Brixiæ expugnationem primum in Italiam [illegible]: & quotidie ex Germanis peditibus exercitui Gallico acce[illegible] vt a[illegible]

quid[illegible]

quidem acceſſiones omittam. Ex Mutina accedebant centum, item & quadringenti, quos Vitus de Furſt Mutinæ Locumtenens per fratrem ſuum Erneſtum de Furſt de Verona acciuerat, ad cohercendos quoſdam rebelles & inobedientes Apennini montis accolas. & ita ſummatim comperi Gallicum exercitum ex 22. millibus equitum & peditum conflatum, exceptis his, qui poſtea ex ciuibus Bononienſibus ſe exercitui iunxerant. Galli igitur, vnitis viribus ſuis, traiecerunt fluuium Panorum, agrum Mutinenſem à Bononienſi territorio diſterminantem, ac contra Hiſpanos proficiſci cœperunt. Hiſpani autem impedimenta ſua ad Forum Cornelium conferentes, Buditum oppidum agri Bononienſis fertiliſſimum reliquerunt, & ad Caſtellum ſancti Petri ſeſe receperunt. Caſtellum ſancti Petri per ſe quidem munitum aggeribus & foſſis ita circumdederant, vt per vnicam duntaxat portam pateret acceſſus. Hiſpani ferebantur in exercitu habuiſſe 18. millia peditũ, & duo millia equitum grauis armaturæ, & totidem leuis armaturæ, licet eorum numerus multo minor fuerit, primum agmen, quod *Anteguardiam* vocant, ducebat Fabricius de Columna, in eo erant octingenti equites grauis armaturæ, ſexcẽti velites, & quatuor millia peditum, Robur exercitus ducebat vicerex Neapolitanus, & Petrus de Nauarra, vbi inter cæteros erant quatuor millia peditum, omnes albas induti armaturas quas *Corſaletos* vocant. Vltimo agmini, quod *Retroguardia* dicitur, præfectus erat Gomeus Romeus de populo Bononienſi vir intrepidus. Vicerex Neapolitanus, vniuerſo exercitu in concionem conuocato, pulcherrimam orationem habuiſſe dicitur, milites exhortando, *adeptæ gloriæ & nominis memores, Gallos hoſtes non expaneſcerent, quos aliter ſæpe domuerint.* Orationem Viceregis Petrum de Nauarra ſuſcepiſſe ferunt, eoſdem milites exhortando, *quo intrepidi in hoſtile Gallorum agmen irrumpant, non ſecus ac contra Turcas pugnaturi; quod Galli ſint ſchiſmatici & bonorum Eccleſiæ occupatores, & qui Gallum occiderit, nullum incurrat peccatum, ſed diuinam promereatur gratiam, occiſus vero inter martyrum cateruas vitam aſſequatur æternam.* Galli relictis Hiſpanis ad caſtellum ſancti Petri profecti ſunt contra Sarſenam, quod oppidum Itali Ros vocant. oppidani mox Gallis deditionem offerunt, Galli impoſito præſidio petiuerunt Rauennam. [Ros.] At Sarſenates altera die ſequente ſub noctem introduxerunt Hiſpanos, qui Gallorum præſidium ad internecionem occiderunt. Galli ea ſuorum occiſione audita, confeſtim irati reuertebantur, & dicto oppido vi expugnato, vniuerſos vere oppidanos trucidarunt, nullius ætatis rationem habentes, poſtea ſe contulerunt ad obſidionem Rauennæ. Hiſpani autem Rauennatibus præſidio miſerunt Marcum Antonium de Columna cum mille octingentis peditibus, & centum equitibus grauis armaturæ. [Rauenna obſidio.] Galli quia ſemper quærebant occaſionem belli gerendi cum Hiſpanis, qua de re decreuerant Rauennam obſidione premere, vt Hiſpani tandem neceſſitate quadam ſuccurrendi ſuis inducerentur ad pugnam. Laborabant item penuria rei frumentariæ Galli, & admodum nuper Veneti tres naues commeatibus onuſtas in Pado eis abſtulerant. Die 8. Aprilis Rauenna à Gallis obſideri cœpit, quo itidem die & ipſi tormenta muralia muro admouerunt, magnamque mœnium partem diruerunt. Poſtridie Fredericus Gonzaga cum Italis primus Rauennam adoriebatur, ſed non ſine iactura & Italorum mœnibus deturbatus eſt. Poſtea quidam equites cataphractarii Germani, quos appellitabant *Arnbergiſchen*, hoc eſt Arnbergenſes, cum Picardis, & nonnullis Vaſconibus oppugnationem tentarunt. Vt autem equites mœnia conſcendiſſent, & ciuitatem viriliter ingreſſuri eſſent, pedites haud ſubſequebantur, relinquentes dictos equites Rauennatium occiſioni. Durante vero oppugnatione interim equites Gallici & pedites Germani ſtabant in ordine inſtructi, quia Hiſpani eo die ad duodecimum ferme lapidem caſtris relictis, cum exercitu approximabant, & ad quartum lapidem à Gallis caſtra locabant, inter ea duo flumina, inter quæ Galli caſtra poſuerant. At die 10. Aprilis ambo exercitus aciebus inſtructis, totam diem in armis contriuerant, tandem ad caſtra reuertebantur, nihilque die actum fuit, niſi quod Rauenna à Gallis fruſtra oppugnabatur. nocte ſequente Galli omnino deliberarunt cum Hiſpanis manus conſerere, ſed Hiſpani coeuntes deliberabundi conſultabant, quid facto opus eſſet. Ioannes quidem Cardinalis de Medicis, & legatus cenſebat caſtra vltra Pignetam fluuium mouenda, & è regione Gallorum collocanda. Fabricius de Columna iudicabat caſtra inter Adriaticum & Rauennam ponenda. Petrus autem de Nauarra exiſtimabat, caſtra quidem vltra Pignetam mouenda, parum tamen remotius locanda ad locum, quem Galli non ſine mediocri damno & præiudicio petituri forent. Huic conſilio Hiſpani obtemperarunt, ac ſub noctis crepuſculo tranſito fluuio memorato,

caſtra

caſtrametati ſunt in loco pluſquam ad vnum lapidem à Gallis diſtante. poſtridie miſit Raymundus de Cardone ad Goſthum ducem tubicinem, vt ad flumen Pigneram colloquendi gratia accederet. Goſthus poſtquam ad Raymundum peruenit, *Domine*, inquit, *quid placet.* Cui vicerex, *quid tibi placet.* At ille, *Ego vocatus huc veni, quid tibi cordi ſit, ediſſere.* Cui vicerex, *Nonne hodie pugnabimus?* Ille vero, *Perplacet*, inquit, *eſt ne id decretum apud vos?* Cui viceRex, *Etiam* ait, moxque confractis albis, quos fecialium tempore in manibus geſtabant, bacillis, vtrinque diſceſſum eſt. At Goſthus petebat Iacobum de Emps & Philippum de Friberg, vt milites animarent ad certamen, qui peditibus in concionem vocatis, in hanc ferme ſententiam ſermonem habuerunt: *Strenui fratres & commilitones optimi, præſens dies deſtinatus eſt pro mutua pugna Gallorum & Hiſpanorum. Et quoniam Galli rei bene gerendæ ſpem & ſucceſſum in robore & virtute veſtra ponunt, proinde vos memores priſtinæ virtutis & gloriæ Germanici nominis, ſtrenue, fortiter agere debetis hoc die, ne à maiorū gloria degenerare videamini, ac noſtris ſimus dedecori. nec ſalutem aut rei bene gerendæ ſucceſſum in manus aliorum reponite, ſed proinde agite ac ſi ſoli pro vita & gloria veſtra pugnetis, hoc certiſſimum vobis ſit, niſi manibus veſtris pepereritis victoriam ac hoſtes profligaueritis, ruſticorum manus minime euadetis, quocirca in pugna firmi & conſtantes perſeuerare velitis expectaturi aut victoriam aut mortem. Et quo Deus omnipotens nobis elargiri dignetur victoriam, promittamus votumque faciamus ſinguli, quod in proximum diem Sabbathi velimus in honorem Dei & beatiſſimæ Mariæ virginis pane & aqua ieiunare.* Hoc vero facto Galli acies inſtruxerunt, & flumen Pigneram tranſierunt. Primum agmen ſeu anteguardiam ductabat Alphonſus Ferrariæ dux. Robur exercitus ductabat Goſthus Dux Neumurſi. Vltimo agmini ſeu retroguardiæ præfectus erat quidam Gallicus, qui nuncupabatur *Grandi diabolo*, qui & impedimentorum cuſtodiæ deputatus erat. Germani quia ventus ora eorum afflaret, & ſol facies directo inſpiceret, ſiniſtrorſum ſe flexerunt, vt à tergo & ſolem & ventum relinquerent, ac tardo lentoque gradu contra hoſtes progrediebantur. Mandauerat quippe Goſthus Germanorum capitaneis, ne manus cum Hiſpanis conſererent, anteaquam iuberet, quoniam deſtinauerat in primis cum equitibus confligere, & illis profligatis pedites aggredi, qua de re Galli artelarias ſuas contra Hiſpanorum equites ita diſpoſuerant, vt bombardarum globi in equites continuo iacerentur. Præterea is qui retro cuſtodiam Gallorum ductabat, receptis quibuſdam bombardis in antecuſtodiam Hiſpanorum equitum globos emittebat, ac eidem tantum cladis & iacturæ inferebat, quod illud primum agmen ſeu antecuſtodia ordine relicto, ad vltimum agmen confugeret, ibi equites Hiſpani coadunari decreuerunt Gallicos equites adoriri. quod ſimul ac Goſthus animaduertit, mox ex primo agmine ſuo recepit equites, quibus cum ordine inſtructo Hiſpanis equitibus obuiabat, & certamine inito Hiſpanos in fugam vertit. Interea temporis Hiſpanorum bombardæ, quæ è directo Germanorum & Vaſconum locatæ erant, maxima eiſdem damna inferebant, inter quas vnus globus quadraginta ex ordine tollebat. Germani mox in locum mortuorum alios ſubſtituere, immobileſque ſtare. Vaſcones vero, globorum iactationes longius ferre non valentes, ad Germanos confugere: ſed Germani (ne ordo ipſorum turbaretur) eoſdem armis & lanceis repellere. Vbi vero Germani iam duas pene horas cum maxima iactura globorum iactationibus expoſiti, firmi conſtitiſſent, ſtatuerunt pugnare, nec diutius Goſthi iuſſum expectandum. Tranſita itaque vna foſſa, aliud reſtabat foſſatum quod tranſgrediendum erat, vltra quod pedites Hiſpani ordine inſtructo Germanos & Vaſcones expectabant, intraque illud foſſatum tantum ſpacii relinquerent, quod Germanis locus ſtandi & congrediendi cum eiſdem concedebatur. Habebant autem Hiſpani ante ſe currus quam plurimos, in quibus collocauerant bombardas quas *arcus buſos* Itali vocant, Germani vero *hacken buchſen*. Eiſdem præterea curribus infixerant inſtrumentum cum tribus acutiſſimis ferris, duo eius ferramenta, quæ dextra & ſiniſtra reſpiciebant erant curua inſtar falcium, id vero quod in ante proſpiciebat erat prælongum & rectum, & dein ſupra id inſtrumentum currui infixum, diſpoſuerant lanceas oblique locatas. Poſteaquam ergo Germanorum magna pars præfatum foſſatum tranſgreſſa eſt, Hiſpani globos ex arcubus buſis in eos primum iaciebant, mox ad mutuum conflictum peruentum eſt. fit vtrinque aſperrima pugna: rem primum lanceis gladiiſque tractabant, vbi autem illa defeciſſent, rem globis terræ ac dentibus agebant. Dum vero vtrinque fortiter & dubio Marte pugnaretur, Interim Fabricius de Columna cum paucis equitibus ordinem Germanorum, eorum videlicet, qui foſſatum vltimum non tum tranſgreſſi fuerant, rumpere, & Vaſcones quoque non omnes, ſed qui nuperrime ad militiam acciti erant, turbati

con

confuſique ad Germanos confugere, eorum item ordinem turbatiorem red[illegible] fiebat, vt Germanus quidam proclamaret: *O Germani vertite vos, & ad tuttora[illegible]* Hæc quidem vox audita, pleroſque qui vltimum foſſatum tranſierant, permo[illegible] pedem referrent, foſſatum tranſilirent, & ad reliquns ſe Germanos reciperent. Quo[illegible] dem Germanis pugnantibus maximam iacturam inferebat, nam hi in loco ſuo perſe[illegible] rantes, nequaquam reſpicere aut pedem referre, ſed viriliter & fortiter pugnãtes, omnem hoſtium vim ſuſtinere, morique potius quam retrocedere præoptare. Germanis igitur rum in maximo diſcrimine & periculo conſtitutis, Goſthus cum equitibus Gallicis peropportune præſidio occurrere. Germani illi, qui vltimum foſſatum non tranſierunt, Gallorum videntes præſidium, ordine facto in Hiſpanos irruere. Hiſpani vero vndequaque circumdati in ancipiti locn ſtare, qui cum aliquantiſper noſtrorum vim ſuſtinuiſſent, tandem fundebantur, in fugamque vertebantur. Fuſis igitur & fugatis Hiſpanis peditib. Galli iuſſerunt Germanos ad bombardarum tuitionem ſtare. in quorum quidem laudem dicebant; *Vos Germani nobis illas bombardas in regno Neapolitano abſtuliſtis, eas autem nunc redditis.* Et poſtquam nullum amplius periculum apparuit, Galli Germanos adeuntes dicebant, ſi vellent lucri gratia aliquas facere excurſiones, quod id conceſſione ſua facere liceat. At Germani, *Nos, inquiunt, hic ſtetimus pro honore & gloria, & non pro lucro, id ideo quaſitum minime curamus.* Atque genibus flexis ſupplicitet gratias Deo agebant pro parta victoria. Eo quidem prœlio ex Hiſpanis deſiderata ſunt ad 9. millia virorum, ex Germanis mille, ex Gallis & Italis duo millia, tametſi pleriq; ampliorem numerum interiiſſe ferunt. Ego vero diligentiori inueſtigatione adhibita, plurimorum relatione accipio, aliquantulum ſupra 12. millia hominum ex vtraque parte deſiderata. Ex Gallis Goſthus dux Neumurſi, & comes de Foys vir intrepidus, & parum ſupra vigeſimum ætatis annum natus, eo bello occiſus eſt à peditibus Hiſpanis, dum in foueam quandam cecidiſſet. Occiſi quoque ſunt capitanei Dominus de Legra, Dominus de Allabrotta, Dominus de le Vtrech, Mégironus, Baronus de Gremos, & nonnulli alii. Molardus autem Vaſconum caput ante conflictu[illegible] globo bombardæ interiit. Bonet in capite grauiter vulneratus eſt. Ex Germanis vero interiit Philippus de Friberg, ante conflictum eodem globo quo Molardus. Item in conflictu interiit Iacobus de Emps, Fabius de Schlabersdorff, Ioannes Sigiſmundus de Friberg, Gothardus de End, Nicolaus Wies, Georgius Empſer, Capitanens Linſer. Ex duodecim nempe Germanorum capitaneis nouem interierunt, cum nonnullis nobilibus, quorum erant circiter quinquaginta, qui cum multis aliis peditib. fortiſſime Hiſpanorum vim ſuſtentarunt, dum cæteri vel errore vel timore pedem referrent, mutuum vero conflictum, cum res bombardis ageretur. Fabius de Schlaberſdorff, & Ioannes Sper de Pflumern, capitibus viridi ferro tectis, duos itidem Hiſpanos ad ſingulare certamen prouocarunt. Ioannes Sper antequam Hiſpanum aſſequeretur, globo bombardæ vulneratus ad caſtra deferebatur. Sed Fabius voti ſui compos, Hiſpanum ſibi congredi auſum interimebat. Ex Hiſpanis autem captus eſt Ioannes Cardinalis de Medicis, Fabricius de Columna, Ioannes Franciſcus comes Mirandulæ. Marchio itidem de Betunda captus & vulneratus. Marchio de la Tela captus, & vulneratus, Comes Petrus de Nauarra captus & vulneratus. Marchio de Palude occiſus. capitaneus il la Freda occiſus, capitaneus Roinmozat & capitaneus Vitellus, fugientes à ruſticis occiſi ſunt. Ioannes de Cardone vulneratus, ſed Raymundus de Cardone Vicerex aufugit. Hæc ſane pugna ante Rauennam geſta omnium conſeſſu aſperrima fuit, & qualis multis ætatibus vix in Europa fuit. Habita vero die 11. menſis Aprilis, anni 12. ſupra milleſimum quingenteſimum, quo die per orbem Chriſtianum celebrabatur feſtum Dominicæ reſurrectionis Chriſti, ſeu (vt dicitur) feſtum Paſchatis. Victoriam quidem tantam Galli obtinuerunt, partim propria virtute, partim Germanorum. hoc namque exploratum eſt, quod Galli ſine Germanorum robore cum Hiſpanis haudquaquam confligere tentaſſent: & ipſimet rei bene gerendæ ſucceſſum in virtute Germanorum reponebant, fortitudinemque pluſquam humanam in eo prælio eorum fuiſſe teſtati ſunt apud Maximilianum, & ipſi qunque Hiſpani duntaxat Germanorum robur (vti profeſſi ſunt) formidabant. De his hactenus.

Cæterum dum cogito, menteque diligentius voluo, Gallos iam 16. annos in Italiá verſari, & Germanotum robore atque milite ſibi tam latum amplumque dominium Italiæ quærere, non poſſum non deteſtari Germanorum diſcordiam ignauiamque. Nam Heluetij populare dominium amantes, Imperarorem vt Dominum non recognoſcunt, ac illos ſolum affectare feruntur, qui pecunias elargiuntur, iuſtiſſimi tamen vtcunq; tyrannidum

nidum vltores. At principes Germaniæ tenentes nunc vectigalia & cætera imperii iura, ſinguli veluti ipſi eſſent imperatores, ea quæ tenent, & poſſident, tanquam peculiari iure tenerent, Imperatori in nullo accepta referunt, ac in omnibus liberi eſſe conantur. Quibus de cauſis Germani in magnum ipſorum dedecus pati neceſſe habent, quod Galli nunc ſanguine Germanico id ſibi imperium quærant, quod maiores noſtri ſanguine ſuo ſibi vendicarunt. Sed quoniam alii mores maioribus noſtris fuere quam nobis, idcirco nemo miretur, ſi Galli noſtra in Italia iura paulatim & latenter ſibi vſurpent. Maiores quippe noſtri gloriam publicam ſibi quærebant & imperium, pro quo & vitam & facultates ſuas omnes exponebant. Nos autem parum de publico ſolliciti diuitias noſtras profundimus ad magnificos ſumptus & ampla ædificia. & vbi pro honore & imperio publico quid eſſe contribuendum, penuriam allegamus. Illi quoniam publicos agebant conuentus, pro honore & vtilitate publica conſultabant, ſe & omnia ſua pro publica gloria offerentes. Nos vero quoniam conuenimus publice ad tractanda negotia publica, Cæſare agente pro honeſta ſubiectione & auxilio noſtro, nos contra concludimus pro Germanica Francaque noſtra libertate. Quando vnquam in conuentibus noſtris obtulimus ſubſtantias noſtras Imperatori dicentes: *O Cæſar, omnia noſtra tua ſunt, vtere his pro arbitrio tuo*, quemadmodum maiores ſeſe offerebant, & hodie Galli Regi ſuo offerunt. O principes Germani expergiſcimini tandem, & Saluſtii verbum ponderate, dum inquit, *Imperium eiſdem artibus moribuſque conſeruari, quibus ab initio conſtitutum eſt.* Noſtri maiores aſſecuti ſunt Italicum imperium concordia, induſtria, iuſtitia, & diſciplina militari. Si vos Germani aliquando ab huiuſmodi imperio deturbati eſtis per diſcordiam, negligentiam, & ſecordiam, Maiorum virtutes amplectimini, & facile omnia per violentos occupatores detenta recuperabitis. Karolus Magnus poſtquam Romæ à populo & clero Romano Imperator eſt nuncupatus, & fœdus cum Græco Imperatore iniit, *vt Apuleia & Sicilia Græca Imperatori cederent, & reliquum quod eſſet Italia ab vrbe vſque alpes, Latini Imperatoris eſſet; & quod Veneti in medio vtriuſque forent, neutri vel ſubiecti vel adhærentes.* Ab eo quidem tempore Italicum imperium cœpit eſſe Germanorum, quod ſupra centum fere annos per Caroli ſucceſſores fuit adminiſtratum. Poſtea vero deficiente Karoli progènie, Italicum imperium peruenit ad Saxones, qui fœdus Karoli cum Græco Imperatore initum renouarunt. Verũ cum Otho tertius ſine liberis maſculis eſſet, delecti fuere Imperatoris Electores, quod ius eligendi imperii electores tum communi conſenſu Germanorum & Pontificis Romani conſequebantur, & id quidem in defectum & penuriam liberorum Imperatoris, vt videlicet eo iure imperii electores vti deberent, quando Imperator non haberet liberos maſculos, aut tales non eſſent idonei. Ab eo ſane tempore, quo Imperium ſic ex electione competere cœpit, ius Italici Imperii modo apud Sueuos, modo apud Saxones, modo apud Bauaros, modo apud Bohemos ſtetit, & id ius in præſentiarum penes Maximilianum verſatur. Sed ô principes Germani, rogo, aliquando conſiderate quomodo illud ius veſtrum negligatis: animaduertite, precor, quemadmodum Italia ab exteris nationibus laceretur, pro qua cum veſtra tempeſtate certent Galli, Hiſpani, Veneti, & pontifex Romanus, vos interim (vt cum veſtra gratia loquar) deſides, & inſtar dormientium, illa ęquo animo fieri patimini. Quod ſi maiores noſtri iterum reuiuiſcerent, & hæc à vobis fieri cognoſcerent, profecto ipſi dolerent, ingemiſcerent, voſq; de inteſtinis veſtris diſcordiis, ſecordia item & ignauia inculparent, vtq; res multo ſuo ſanguine, ingentiq; labore partas tam effœminate tamque ignauiter negligeretis. Dixi ego Italiã ab vrbe vſq; ad Alpes eſſe iuris veſtri, licet non ignorem & Apuliam & Siciliam aliquando à maioribus noſtris poſſeſſas, vt præteream regnum Iudææ, & alia vltramarina regna, quæ à maioribus noſtris fuerunt poſſeſſa. Lotharius enim Saxo, Normanis Apuliæ & Siciliæ occupatoribus expulſis, pro ſe regno potitus eſt. Et Henricus præterea quintus Frederici primi Sueui filius, exterminatis Normannis, Apuliæ & Siciliæ regnum pro ſe & ſucceſſorib. vſque ad Conradinum alnepotem & vltimum Sueuorum ducem obtinuit. Longum profecto eſſet, ſi referre [illegible]tarem, quale quantumcunque imperium noſtrum ſub maioribus noſtris extiterit. Vos itaque principes Germani, pro amplitudine & gloria Germanicæ nationis, item pro incremento totius reipub. Chriſtianæ, obſecro, dignemini Maximiliano Imperatori veſtro obedire, eique fideliter & concorditer adhærere, res & ſubſtantias veſtras omnes ſponte offerre. Tempore namque Maiorum imperatores habuerunt vectigalia, telonia, & (vt nunc vſitatis verbis loqua[illegible]) datias, angarias, gabellas, pedagia, & alia imperii iura, quæ vos nunc tenetis: vnde olim Imperatores ampliſſimum exercitum alere potuerunt. Quod ſi aliqui

Impe·

Imperatores extiterint,qui aut ex negligentia aut indulgentia quadam paſſi fuerint, principes Germaniæ vti huiuſmodi imperii iuribus, cogitare debetis eadem iura, non ita in manibus veſtris pręſcripta, quod ea Cæſar ex cauſa iterum vendicare non poſſit, etiam ſi Carolus quartus per priuilegium ea vobis conceſſiſſet. Nam priuilegium cum tendit ad noxam ſeu magnum damnum concedentis,reuocari de iure poteſt. Proinde aut permittatis Maximiliano Imperatori iura Imperii,aut aliquando in veritate ad imperatorem veſtrum dicatis, *Omnia noſtra in tua ſunt poteſtate, dabimus tibi gentes & pecunias quas habemus, vtere his pro tuo arbitratu tanto tempore,quanto ſuppetere valebunt. Tu quoque & ſucceſſores tuos liberos maſculos recognoſcimus vt Imperatores, vt Dominos noſtros natiuos & hæreditarios.* Quo autem rem hanc ſummatim & breuiſſime concludam complectarque, duo ponam dicta latiuſque diſcutienda. Primum meminiſſe debent principes Germani Maximiliani Imperatoris honorem, gloriam, imperijque incrementum in proprium ipſorum bonum redundare. Imperator nempe publica perſona Germanię exiſtit,penes quem omnis iuris publici adminiſtratio verſatur. Bonum vero publicum in bonum priuatorum vergi exploratum eſt,quocirca ſi Imperatoris ſtatus eſt bonus,& amplificatur honore & imperio, id vergat in honorem gloriamq; ſingulorum principum,&c. Itaque curioſe proſpiciant principes Germani,ne dum quærant honorem priuatum,parum de publico ſolliciti,honor priuatus vna cum publico pereat. Item ne dum ſinguli conentur ſuas domos & familias amplificare & illuſtrare,domus interim publica Germaniæ labatur ruinamque patiatur. Præterea ne dum honorem,gloriam,imperij incrementum ſanguini ſuo inuideant,interim alieni honorem & iura propria occupent, quemadmodum ante fores id apparet. Secundum dictum meminiſſe debent principes Germani, Maximilianum Imperatorem gentibus & pecuniis adiuuare,cum oblatione omnium bonorum ſine tẽporis præfinitione, quoniam pax regni ſine militibus conſeruari nequit. Milites vero ſine pecuniis haberi non poſſunt. Quocirca ô principes Germaniæ pro pace Germaniæ: & honore publico & priuato, aut pecunias & res veſtras ad arbitrium Imperatoris offerte ac ponite,aut vectigalia & imperij iura eidem cedite,alioquin inter vos ſemper inteſtinis laborabitis ſeditionibus. Pax namque ſine iuſtitia eſſe nequit,iuſtitia vero exigit,vt vnicuique quod ſuum eſt reddatur. Qua de re Auguſtinus ſuper hæc Dauidis verba, *Pax & iuſtitia oſculatæ ſunt*; *Pacem* (inquit) *& iuſtitiam duas eſſe ſorores mutuo ſe ſine ſeparatione concomitari.* Itaque pro pace,pro honore, gloria Germanicæ nationis,ô Germani principes, veſtras facultates & diuitias Cæſari offerte,ei præſidia præſtate. Videtis enim militis Germanicæ nationis per ſubſtractionem auxilij, quod Cæſari impendere deberetis, ad aliarum nationum ſtipendia accedere, in præiudicium iurium & rerum veſtrarum, animaduertite ne dum Imperatorem veſtrum fame laborare vultis, vos ipſi pereatis, vti in fabula eſt quam Liuius narrat. *Tempore*, inquit, *quo non,vt nunc:in homine omnia membra conſentiebant,ſed ſingulis membris ſuum cuiq; conſilium, ſuusq́; ſermo erat,indignabunda quidem ſua cura,ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri,& ipſum ventrem in medio quietum nihil aliud quam datis voluptatibus frui,& proinde conſpiraſſe, ne manus ad os cibum ferrent,nec os acciperet datum,nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent,ipſa vna membra totumq; corpus ad extremam perueniſſe tabem, & deinceps apparuiſſe ventris miniſterium haud ſegne fuiſſe faciendo ſanguinem,quo viuimus vigemuſque*, hæc quidem intelligenti ſufficiunt,receptuique cano.

Facto igitur bello de quo ſupra,altero die ſequenti, qui erat duodecimus menſis April. Rauennates ſeſe dederunt Frederico Cardinali de S.Seuerino,Gallorum capitaneis promittentibus eiſdem bonam fidem,& res ipſorum ſaluas fore. Sed Vaſcones ciuitatem gratia commeatuum ingredientes, bona ciuium diripere ac ipſos ciues trucidare cœperunt,inuitis capitaneis & maioribus exercitus Gallici ac renitentibus. Marcus vero Antonius cum Hiſpanis in arcem confugit. Breui dein Fauentia, Forliuium & Imola ad Gallorum ditionem redacta ſunt,arcibus tamen vbique ſub Hiſpanorum poteſtate remanentibus. Interea funus Goſthi ducis Neumurſi per Bononiam,Mutinam,Parmam, & Longobardiam in Franciam defertur,ante cuius quidem feretrum 18. vexilla Hiſpanis erepta ferebantur. Præterea aureus gladius Raimundi viceregis Neapolitani, quem Iulius pontifex eidem dono miſerat, item & crux legati. Sic Goſthus, cui viuo triumphare non dabatur, mortuus triumphabat. Galli ciuitatibus Romandiolæ præſidia relinquentes,Longobardiam petunt ad arcendas Heluetiorum incurſiones. Pontifex Iulius concilium Romę proſequitur. Maximilianus autem Matthæum Lang Epiſcopum Gurcenſem Treuerenſi conuentu legat in Italiam. Verum illa longiore narratione egent, & alterius libri initium requirunt.

AD VNIVERSOS GERMANIÆ PRINCIPES, QVOD IVSTISSIMVM ET TOTI GERMANIÆ GLORIOSVM BELLVM CÆSARIS MAXIMILIANI CONTRA VENEtos non adiuuant, Querela Germaniæ, Bebelius auctor.

O Mea progenies, dulciſſima Teutona pubes.
Accipias matris triſtia verba tua.
Illa ego terrarum domitrix, legumque verenda
Impoſitrix olim gentibus innumeris.
Cuius victrices aquilas, victricia ſigna
Pertulit Eous, occiduique duces.
Cuius & imperium tremuerunt omnia regna
Seruiuit Gallus, Romulidaque viri
Lugeo nunc merito, dura ceruice parentem,
O me nunc proceres temnitis atque duces.
Nam Venetus populus, non iure aut fœdere motus
Imperio inuaſit debita regna meo,
Vulneribus quaſita meis & poſſidet arua
Hiſtrorum, & ſegetes demetit Italicas.
Hac repetens forti nunc Caſar Maximilianus
Milite, metatur caſtra per Italiam.
Felicique manu ſummis in montibus arces
Subiugat, atque vrbes ſub ditione tenet.
De Venetisq; actum foret, auxiliis modo veſtris
Adiutus veſter ſi dominus fuerat.
Quem nunc deſeritis, dum commoda, gloriam, honores
Nominis antiqui iura referre licet.
Quis furor, ô gnati, qua vox tam dira, nephanda
Qua tantum potuit conſuluiſſe nephas?
Heu mihi quo patria ſtudium, quo decidit ardor
Nobilibus quantum degeneramus auis.
Claſſica quin ſonitent, & adhuc Germania in armis
Fulgeat, imperii quo reparemus opes,
Aut male negligitur quaſitum ſanguine multo
Maiorum imperium, gloria, fama decus.

AD VNIVERSOS GERMANIÆ PRINCIPES, ET MAXIME ELECTORES IMPERII, QVOD BELLVM IVSTISSIMVM, ATQVE OMNIBVS GERMANIS glorioſum Maximiliani Cæſaris Chriſtianiſſimi adiuuent contra Venetos, Cohortatio ipſius Germaniæ.

S Vrgite vos proceres Germano ſanguine nati
Surgite vos, mater conuocat ipſa pios.
Surgite nunc, patria feſſis ſuccurrite rebus,
Surgite de ſomno ſegnitieque duces.
Sumite magnanimas mentes, animoſq; parentum
Qui pro me toties non timuere mori.
Et patrum reparate decus, nunc Itala regna
Eripite a Venetis imperiumque meum,

Surgite in imbelles homines, reuocate, quod olim
Abſtulit heu Venetus proditione, dolo.
Pontifices primum Rheni, princepsque palati,
Surgite Bellaces Saxoniæque domus.
Imperii nam communis; patriæque ſalutis
Vos cura elegit Cæſari adeſſe manu.
Vos commune bonum & priſcarum gloria rerum
Suſcitat à ſomno, Surgite quæſo duces,
Imperium mundi quæſitum ſanguine auorum, &
Vſque huc ſeruatum ſi retinere places,
Si libertatem priſcam, patriæque ſalutem,
Denique vel proprium ſi retinere ſocum.
Surgite nunc proceres propere, nam Teutona late
Nunc buxus reſonat, claſſica arma vocant.
Maxmilianus item vocato ad nobile bellum,
Quo pariter vobis gloria, regna, ſalus.
Ille etenim Italiæ vobis iam clauſtra recluſit,
Imperii & veteres iam reparabit opes.
Si modo cum domino veſtro mentemque virilem
Sumitis, & galeam, ſurgite quæſo duces.
Nec qui perdiderat cum regno Sardanapalum
Detineat luxus, peſtis amara virum.
Sunt & opes & equi vobis, ſunt arma, viríque,
Tam iuſtam ſuperi militiamque iuuant.
Quare magnanimi conſurgite quæſo Alemanni:
Claſſica iam ſonitant, Mars furit arma vocans.
Imperium aut (timeo) maiorum ſanguine partum
Libertaſque ruet, Dii prohibete nephas.
Ludibrio & prædæ fiet tunc Teutona pubes,
Quæ domitrix olim totius orbis erat.

PIERII VALERIANI, DE HONORIBVS ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO GVRCENSI, CÆSAREO TOTIVS ITALIÆ VICARIO, VRBEM INGREDIENTI HABITIS EPISTOLA.

BEATVS RHENANVS MATTHIÆ SCHVRERIO Municipi ſuo S. P. D.

IOannes Petrus Valerianus Bellunenſis vir in vtraque lingua egregie doctus, Reuerendiſſ. Matthæi Langii Epiſcopi Gurcenſis, Cæſarei Archigrammatei in vrbem ingreſſum, pompamque omnem ac honores quibus affectus eſt, eleganti ad amicum epiſtola deſcripſit fideliter adeo & graphice, vt cum legeris rem ipſam oculis ſubiectam te cernere credas. Hanc humaniſſ. integerrimuſque vir Ioannes Bergmannus de Olpe Cæſaris plurimum ſtudioſus mihi tradidit, vt alicui earum qui ſtamneis calamis libros exſcribunt, per mille exempla publicanda committerem. Neque vero alius occurrit quam tu Matthia chariſſ. tum quia te ob virtutes tuas amo, tum quia ea quæ ad Germaniæ ſplendorem attinent, nullo vnquam tempore procudere ceſſas. Miſi itaque tibi Pierianam illam epiſtolam, & Panegyrin Iani Franciſci Vitalis, cum multis doctorum hominum verſiculis. Quare Gurcenſis non mediocreis tibi habebit gratias, quod de ſe tam bene meritus ſis, honores quibus Romæ exceptus eſt per omnem Germaniam diuulgando. Cæterum facile hinc conicere poteris, ſi Chriſtianiſſimus Imperator Cæſ. Maximilianus ipſe Romam veniret, quot illum poetæ ſuis poematibus certatim eſſent concelebraturi. Volo item Carmen Hieronymi Nogarolæ Comitis, quo Cæſarem Vicentiæ nomine ciuitatis ſalutauit, calci adiicias. Id quod mihi anno ſuperiore conterraneus noſter Iacobus Spiegel Cæſareæ maieſtatis à ſecretis, candide, vt alia multa, communicauit. Bene vale, & me vt facis ama. Sebaſtiano Murrhoni meis verbis ſalutem dicito. Ex Baſilea 4. Nonas Februar. Anno 1513.

EPISTOLA DE HONORIBVS ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO GVRCENSI CÆSAREO TOTIVS ITALIÆ VICARIO VRBEM INGREDIENTI HABITIS.

PIERIVS VALERIANVS PETRO CRISPO. LAVENTII CAMPEGII Apoſtolici Legati ad Cæſarem Secretario S. P. D.

QVum hinc diſcederes Criſpe iucundiſſime, à ſummo Pontifice ad Legatum tuum nuncius iterum tranſmiſſus, ſummopere flagitaſti, vt ſi quid ſcitu dignum Romæ interim gereretur, id tibi per literas ſignificarem. Ab eo vero tempore nihil vel accidit, vel geſtum eſt maiori dignum admiratione, quam illuſtriſſimi ac Reuerendiſſimi Matthæi Langii Epiſcopi Gurcenſis ingreſſus in vrbem. Tot illi Cæſareo totius Italiæ vicario honores publice & priuatim habiti, tam magnifico, tam ſplendido rerum omnium apparatu receptus, & ad Pontificem deductus eſt. Sed, quod gratum omnino tibi futurum exiſtimo, rem omnem à principio percurram, & ipſius pompæ formulam tuis oculis ſubiiciam. Quando ego ex hac Adriani mole rem omnem oculata fide diligenter aſpexi, quod nuſquam locorum melius obſeruari potuit. Hinc enim (vt ſcis) omnis Roma videri & ſeptem poſſunt montes. Age igitur te in otium aſſere, meque interim auſculta, dum quicquid fieri perſpexerim, conſueto inter nos ſermone referam, & ab ouo ad mala rem tibi ſatis opipare propinem.

Pridie

Pridie Non. Nouembris, prima iam noctis hora ſignificata, eram in præfecti noſtri cubieulo, atque (vti mos eius eſt) ea prima vigilia ſtudia hæc politiora tractabamus, & Salluſtianam tum forte hiſtoriam, tuas delitias, percurrebamus, quum vigiles renunriant viam omnem, quæ decliuis eſt à Matiano monte in Vaticanum vſque facibus innumetis collucere. Rati id quod erat, Gurcenſem aduentare, prodimus ad propugnacula, magna enim præceſſerat expectatio, hominem eſſe hunc, qui miſſus rerum arbiter à Cæſare ſummis de negotiis vna cum aliis magnorum Regum & Principum Legatis ad Iulium II. Pontificem Maximum, rerum cardinem eo vetteret, vt modus imponeretur tandem tot cædibus & excidiis, quibus per quinquennium hoc præcipue, non Italia ſolum ſed vniuerſa Reſpublica Chriſtiana deſolata, & magna ex parte deuaſtata eſt. Id enim ſemper (vt ipſemet noſti) impendio cauit Cæſar, vt ſanguine abſtineretur, cuius rei præcipuum teſtimonium Bellunienſes ciues noſtri calamitoſis his temporibus afferre poſſunt. Dum igitur ita quadam lætitia deliburi vim eam funalium, in lacteæ viæ ſpeciem ſplendere proſpectamus, aduertimus faces omnes, pro vt ad Nicolai turrim propinquabant deficere, nullas neque in Vrbem, neque Palatium inferri. Noſter interim Præfectus tubicines cornicineſque accerſiri iubet; qui plauſibili ſono Principem ante molem tranſeuntem exciperent.

Tormenta quoque ſulphure armati edicit, vt tonitruis emiſſis & Gurcenſem ipſum honorifice ſalutaret, & vrbem tam expectati aduentus nuncio totam exhilararet. Interea nuncius à Palatio regreditur, qui præmiſſus à Præfecto fuerat, vt quid ageretur, exploraret: refertque Gurcenſem funalibus extinctis, vna tantum face contentum, familiaribus ad hoſpitium ablegatis, clam eſſe Palatium ingreſſum, prodiiſſeque illi obuiam Pontificem ipſum à ſolio ad extremam vſque aulam, vultuque hilari hominem accepiſſe apud ſe pernoctaturum, Vrbem poſtridie ſolenniter ingreſſurum, quod Pontifex eum honorificentiſſime recipere deſtinaſſet. Nos igitur hinc cœnatum, inde à literaria diſceptatione aliqua delaſſati cubitum imus.

Poſtero die præfecti noſtri monitu Parin Pontificulum adii, in proximis D. Celſi ædibus habitantem; ſciſcitaturus ex homine quid honoris aduenienti paratum eſſet. Reſpondit is, ex Pontificis & ſacro ſanct. C. omnes illos honores huic imperiali vicario decretos eſſe, qui vel Regi, vel primogenito Regis ſint præſtari ſoliti, præter totius cleri & collegii Cardinalium comitatum, qui Regibus tantum obuiam ire conſueuerunt.

Reliquos vero totius orbis ordines hominem deducturos; pompa quantum fieri poterit honorifica. Decretum tamen fuiſſe eodem S. C. vt Cardinales duo ex primatibus procederent extra vrbem vſque ad aquam quæ tranſuerſa dicitur, vbi ſalutato & accepto Principe, eum ad pontem cognomento Miluium deducerent, inde per prata illi in Vaticanum pergerent, Gurcenſis à reliquis acciperetur. Cæterum quia is ante ſtatam diem in Vaticanum præuenerat; alia ratione fore excipiendum, eaque de cauſa placuiſſe pontifici, vt in ſpeculam cui ab amœnitate pulchræ* nomen inditum eſt; diuerteret. * Bel. veder.

Mane vero eum in Citriorum luco ad Bramanteum fontem pranſus eſſet, auditis iis quibus cum de negotiis alicuius momenti ſtatim fuerat diſcernendum, vndecima circiter hora per Buccineam ſcalam in ſubiectos hortos, mox in prata pergit, vbi clientum vis innumera, ſeruitia & famulatus frequens, in equis inſidentes operiebantur; magnus etiam Germanorum ciuium numerus confluxerat, eorum qui vel propriis, vel alienis negotiis curandis dediti Romæ habitant: quorum plerique calami exſcriptorii opera locupletati ad ampliſſimas interdum dignitates emerſerunt. Cum hoc igitur comitatu, qui nobis ab arce proſpectantibus numeroſi inſtar exercitus habebatur, per planitiem ad Tyberis ripam contendit. Hic Cardinalibus illis fit obuiam, qui fuerant à Pontifice; vt hoc facerent deligati. Quorum vnus Th. Strigonienſem Cardinalium ſacris initiarorum prior. Alter L. Agenenſis ſummi Pontificis conſanguineus & pœnitentiarius maior, honoratiſſima vterque dignitate ex meritis honeſtatus. Hi quum pileolos extuliſſent, Strigonienſis Gurcenſem fronte hilato compellat; Pontificis & ſacroſancti Collegii nomine ſaluere iubet.

Eum; quod bonum fauſtumque ſit optatiſſimum omnibus applicuiſſe, multaque in hanc ſententiam ornate ac ſapienter locutus. Matthæus vero minime ad loquendum ineptus, omnibus pro re, loco & tempore luculenter; & ſcite adeo reſpondit;

vt magna nobilium conuenarum corona facta, ex affabilitate, atque prudentia, omnibus è veſtigio ſeſe præſtiterit admirandum. Oratio ſiquidem animi ſimulachrum habetur. Inde quum progredientes Cardinales eum inter ſeſe medium exciperent. Cardinalibus ipſe decedere, vtque probatiſſima eſt modeſtia, negare ſe locum eum occupaturum. At poſteaquam reluctari non potuit, ingenuam profeſſus verecundiam, coactus eſt in eos ſacroſancti Senatus proceres medius obequitare. Quum vero viciſſim de his & illis rebus differentes ad pontem perueniſſent, ingentem offendunt numerum eorum, qui pompam honeſtare iuſſi, iam aduentarant. Ibi tum Senator Vrbis cum frequentiſſimo Romanorum Ciuium comitatu omnibuſque Reipublicæ totius ordinibus, qui munus aliquod in Capitolino foro, vel in vrbe gererent, exquiſitiori ſermone Gurcenſem excipit, & amœnitate Neapolitanæ facundiæ demulcet, quumque idem facete ſingulorum ordinum præſides inſtituiſſent, veriti Pontificuli ne dies ſalutationibus his attereretur, ſilentium omnibus indixere.

Inter eundum itaque vnus ex Pontificulis ſingulas Cardinalium clientelas, quæ in ordines ſigillatim inſtructæ obuiam veniebant, intento digito demonſtrabat, miſſos hos & illos inquiens ab Antiſtite ſuo, vt ingreſſum hominis decorarent. Quibus omnibus princeps, aperto capite, benigniſſime gratias agebat. Cum igitur inter ingentem hanc ſalutantium multitudinem ad vrbis portam, quæ templo Virginis popularis * adiacet appulcuiſſent, Cardinales pro gradibus templi venia petita Gurcenſem relinquunt, mox ædem ingrediuntur adoraturi. Antiquum enim eſt inſtitutum (vt accepi ex pontificulo) ne ſacer Senatus quempiam per vrbem publice deducat, niſi vel Regem vel Regis primogenitum.

* S. Maria de populo

Duo vero Cardinales ſecundo vel tertio Regum genitos, vel duces, & Marchiones eos, qui ſe addictos Eccleſiæ profeſſuri venerint, quique ea ſunt amplitudine, vt in ſubſelliis vna cum Cardinalibus aſſidere poſſint. Quamuis vero Cæſarei huius Vicarij dignitas maior quam Mediolanenſis & Ferrarienſis Ducis eſſe cenſeatur, quippe qui Cæſaream Maieſtatem in vniuerſæ rebus Italiæ præ ſe ferat, quia tamen in eorum numero non habebatur, qui ſunt Eccleſiæ mancipati, ſatis eſſe viſum eſt propenſam erga eum voluntatem oſtentare, nihil vero eorum intermittere quæ ſeruato venerabilis Eccleſiæ decoro præſtari potuerunt. Proreges enim & Regum Vicarij à nullo Antiſtite deduci ſolent, nedum à duobus Cardinalibus excipiantur. Sed enim non ierim inficias huiuſmodi ritus aliquando profanatos, præſertim Alexandri VI. tempore, qui Valentinum filium ſuum à depoſito Cardinalatu ex Galliis redeuntem, neque adhuc vexilliferum Eccleſiæ deſignatum, à duobus Cardinalibus medium excipi, perque vrbem ad ſeſe deduci iuſſerit. Idque iterum fieri curauit, quum idem victor ſubacta Flamminia rediiſſet. Sed detur hoc illi, qui longe maiora his præter morem fieri permiſerit. Gurcenſis itaque ab Regalis montis Epiſcopo Vrbis gubernatore, & Neapolitano Archiepiſcopo, Palatio Antiſtite, hinc inde exceptus, iter ſuum exequitur.

Quos vero ſecum adducebat legatos, & illuſtres viros, à dextera Antiſtes aliquis, à leua qui prius in Vrbe fuerant Legati comitabantur, quod genus pompæ pulcherrimum eſt, & rariſſimum eſſe perhibetur.

Nos quum ab arcis faſtigio comitatum omnem ab oculis elapſum aſpeximus, ſtatim in penſile viridarium, quod ripæ fluminis imminet, & ponti quem ſtruxit Adrianus incumbit, deſcendimus, vt è feneſtris ædiculæ, quæ pontem & Alexandrinam viam omnem perſpicit, cominus reliquos præcedentium ordines ſpectaremus. Ibique cum arcis præfecto & Alfonſo Antiocheno Patriarcha paulum morati, Græcum militem in expeditiſſimis equis primum omnium aduentare aſpicimus. Ab hoc Germana omnis iuuentus ea, quæ numeroſiſſima, vel panificio, vel operib. aliis dedita Romæ degit, velitum armatura pulcherrime prædita proceſſit, non ſine omnium voluptate, qui priuatam eorum fidem & officium commendabant.

Hos inde ſubſequebantur Cardinalium clientelæ, ſingulæ in ſuas claſſes diſpoſitæ, quas inter numeroſa Strigonienſis familia equorum generoſitate, amictus patrij vniformitate, geſtaminum varietate, auri & argenti copia, quo non capita & colla, & pectora tantum inſignierant, verumetiam equos eiſdem ornamentis ſtrauerant, ſpectaculum obtulit perquam delectabile. Inde Atrienſes minoris notæ, poſtea Gurcenſis ipſius Tabellarij. Mox veterina iumenta cum ſarcinis picturato ſtragulo ſuperſtrato, ab his eiuſdem ſeruitia, famuli, clientelæque, viri (vti recenſere potuimus) circiter

ter quadringenti. Poſt hos illi procedebant, qui munus aliquod publicum gerunt, & amictu breuiori vruntur, qui cancellarium aliquod opus curant, qui palatinis negotijs addicuntur. Inde ſcutigeri Palatini, mox viri præſtantiores, qui vel auro honeſtati, vel monilibus inſigniti Gurcenſem ſecuti fuerant circiter centum. Inde principis ipſius equi aliquot præſtantiores, quos præ ferocitate ſingulos ire neceſſe erat, & amplo ſatis interuallo diſtantes. Ab his Heluetij Pontificiæ cuſtodiæ pedites, Italus etiam peditatus, inde Romana nobilitas cum pontificiis aliquot miniſtris, quique locupleriores curiam honorifico veſtium & equorum ſumpto decorant. Poſt hos Romani, qui vrbicis regionibus præſident, vna cum ſcribis & aliis, qui munera vel publica vel priuata gerunt. Inde Oratores ſociorum Eccleſiæ, Pontificique & Apoſtolicæ ſedi addictorum, Placentini, Regienſes, Parmenſes, Bononienſes, mox Vrbis conſeruatores cum ſenatore ſuo. Lictores inde pontificij ſex, vna cum Imperiali nuncio. Præſtantes inde viri opibus, nobilitate, militia, dominio, principatu, Pontificis neceſſarij, affines, & conſanguinei. Mox Federicus Illuſtriſſimi Marchionis Mantuani filius, acri vectus equo, & precioſiſſimam indutus clamydem, inde ceremoniarum Antiſtites. à quibus ipſe Cæſaris Auguſti Vicarius Illuſtriſſimus in patriæ morem rogatus, inter eos, quos ſuperius dixi, Præſules, equo vehebatur. Qui ſtatim vbi marmoreum Adriani pontem inſcendit, Præfectus arcis, nunc Angelicæ * nuncupatæ, imperat ignem admoueri tormentis, quæcunque fuerant pro propugnaculis in hunc vſum comparata. Ecce vero primo flammis turres, & arcem omnem coruſcare. Inde mugitus, & tonitrua vaſta & horrenda ſtatim exaudiri: tanto cum ſtrepitu, tanto cum motu, vt non turres tantum quaſſarentur, verum ſolida ipſa moles Adriani concuſſa tremeret vndecunque. Pons etiam ipſe concuti, ſuburbanum & Vaticanus omnis contremere, quo ſtrepitu perculſi ſubſtitere omnes, atque ipſe in primis Gurcenſis admirabundus ſublaris in molem oculis, rei nunquam prius in hunc vſum auditæ tenorem obſtupeſcebat. Subſecuta ſtatim tibicinum melodia quæ tuba ductili & quatuor tibiis intonata ſonum omnium ſuauiſſimum reddebat. Ibi nos hominis effigiem non ſine voluptate cominus ex proxima feneſtra contemplari, omnemque corporis dignitatem mirifice commendare, manſuetudinem, atque prudentiam, quam oculis & fronte præ ſe ferebar, nunquam ſatis admirari; dexteros omnibus oculos ſalire, dum tuendo expleri nequimus. Interim acer & generoſus equus, quem Federicus Marchionis filius regebat, eo ſtrepitu conſternatus, immo potius excitus vſque adeo ferocire cœpit, vt veriti ſint omnes ne puerum vna ſecum in fluuium ex ponte deturbaret. Tam magnis, tamque iteratis ſaltibus attollebatur, tam erat freni contemptor. Quod niſi magnanimus puer ingenio rariſſimus læuum calcar lateri appreſſiſſet, & in dexteram habenas leuiter deflexiſſet, perquam facile accidere poterat, vt tam feſtus, tamquam iucundus dies in luctuoſum & mœſtiſſimum conuerteretur, vſque adeo egregia illa indoles ab omnibus & ſuſpicitur, & adamatur.

* Caſtello S. Angelo.

Facta eſt inde nobis copia recenſendi reliquos, dum in ipſo ponte multitudinis frequentia, quæ viſendi ſtudio conuenerat, conſtipati lentius ire coguntur. Maxime vero ſpectabilis erat illuſtris Albertus Pius, Carporum princeps, & probitatis, & eruditionis columen; Cæſaris nunc ad pontificem Orator ſapientiſſimus. Aderat & Ioan. Fran. Picus Mirandulæ comes, vir omni doctrinarum genere abſolutiſſimus. Cum his Andream Burgium Cremonenſem agnouimus, virum in magnis negociis obeundis ætate noſtra Clariſſimum. Ac ne tibi ſim tot Oratorum nomenclator, quorum ſingula paria Pa atinus præſul à dexteris deducebat, Hiſpanos quippe, Burgundos, ac tertio loco Venetos, mox Mediolanenſes, Florentinos, Senenſes, Lucenſes, ac Oratores reliquos quinque circiter & viginti, totidem Præſulibus comites adiectos enumerauimus. Antiſtitum inde mitratorum paria circiter quinquaginta, inde ordinum omnium numeroſiſſimum equitatum. Dum interim hos recenſemus & ſuauiſſimo tibicinum, qui ab arcis faſtigio modulabantur, concentu delinimur, Gurcenſis arcum, qui militari viæ ſuperductus eſt, euaſerat. Edicit igitur præfectus noſter, vt ea tormenta, quæ per mœnia verſus Leoninam vrbem muſica dimenſione diſpoſita erant, inflammentur. Ibique rurſum immanem ſtrepitum, clamoſa tonitrua, ſed placidiori quodam rithmo exaudiſſes. Ad hæc arcis tubæ clangorem mirificum & ſuauiſſimum dedere, animos ad exultationem accendentes. Fuerunt etiam ex Imperij clien-

Albertus Pius. Ioan. Fran. Picus.

clientibus,qui tormentis,& acceſſorum ignium illuſtratione(atra enim nox iam incubuerat) prætereuntem principem ſalutarent. Quid vero Criſpe tibi de concurſu dicam,quum via ab æde populari in Vaticanum vſque(quod ſpacium,vt ſcis,in xx. ferme ſtadia,via lata porrigitur)tanta hominum vtriuſq; ſexus,conditionis,& ætatis frequentia refertæ & conſtipatæ fuerint,vt ſinguli vix procedere interdum poſſent. Quin etiam fuerunt in aliqua vrbis regione viæ ita multitudine hominum obſeſſæ, vt declinandum ab inſtituto itinere fuerit,ne Pompa in totam vſque noctem traheretur. Per radices igitur Capitolini montis ad Cæſarianas ædes Vallenſes Maximinas ire perrexerunt, à quibus in Floræ campum deflexerunt,tecta inde in Vaticanum.

Vbi vero in Palatium applicuerunt,demiſſi ex equis,ſcalas & atria omnia Pontificiæ domus funalium frequentia,quæ noctem clariſſime vincebant,illuſtrata vident. Gurcenſis primo,mox Legati,& Oratores omnes,& magna vis nobilium, ingrediuntur ad Pontificem,quem in ſolio ſedentem Cardinalibus aliquot circumſeptum offendunt. Gurcenſis itaque ter genu procumbens Sacroſanctæ ſimulachrum maieſtatis pie veneratus eſt, admiſſus inde ad pedum oſcula. Tum pontifex illi manum, mox faciem obtulit oſculandam. Gurcenſis inde vtroq; genu poſito aduentus ſui cauſam explicuit, breui ſed caſtigata oratione,cuius argumentum erat: *Se delegatum à Caſare, vt omnino Chriſtiana Reipublica diſſidia componerentur: bello,quod aduerſus Apoſtolica ſedis dignitatem tot annis geſtum eſt, finis demum imponeretur. Principum Italicorum, Ciuitatum & populorum iura perpenderentur; abominabile ſciſma, quod pullulare ceperat, eradicaretur, & exuſtioni prorſus demandaretur.* Ad hæc Pontifex, *multum diuque aduentum eius, obhac eadem, ſe deſideraſſe* reſpondit, *eumque optatiſſimum ideo omnibus applicuiſſe,placere quod animi gereret, quod auctoritas Imperatoria ad hac eadem accederet, quantum in ſe eſſet, ramis veliſque omnia deducturum, quaque tanto rerum molimini oportuna forent, omni diligentia proſpecturum. Hortari denique hominem, vt obuiis vlnis hac exciperet,eoque animo, quem profeſſus fuerat, perſiſteret. Futurum ſperare ſe, vt res tranquillo adeo ſtatu ſedarentur, vt (quod bonum fauſtumque ſit) vniuerſa Reſpublica Chriſtiana quieti, & honeſtati ſua quam primum reſtitueretur.*

Surrexit ab his Princeps, adſiſtenſque à læuo Pontificis latere, tantiſper cum eo familiarius eſt locutus,dum Oratores reliqui,& vniuerſa nobilitas, quique inde voluerunt, Pontificios pedes oſculati ſunt. Mox Gurcenſis à ſingulorum Cardinalium amplexu & oſculatione pia digrediens,eodem quo venerat comitatu, numeroſiſſima funalium vi addita ad Iordanum montem, vbi paratum erat hoſpitium, ire perrexit; cui aduenienti præfectus noſter eundem tubarum,tibiarum,& tormentorum applauſum dedit, quem antea tranſeunti præſtiterat. Quumque ſub horam noctis tertiam ad ædes perueniſſet,vniuerſo comitatui ſalutem dixit,& gratias egit. Illi domum reuertuntur: hic diſcubitum accedit. Reliquum eſt, vt ſpes & expectatio hæc tranquillitatis, quam omnes optimam ſuper eo conceperunt, euentu non irrito quamprimum eluceſcat, quæque tam aduerſis tempeſtatibus vexata nauis eſt in vado, duabus anchoris firmetur. Nam quantum ad hominis prudentiam ſpectat,ipſe eam optime noſti, quum ſuperioribus diebus de negociis pontificiis ſecum ageres. Nos hic ex prima facie magnum neſcio quid,& omnibus æque commodum auguramur. Vale. Valemus nos quoque, quibus apud Io.Fran. Roboreum præfectum benigniſſimum bene eſt. Bembi, Maroſticani, & Auguſti nomine plurimum ſalutaris. L. Bonfilius, Academiæ totius deſiderio adhuc abeſt, ac vtinam quamprimum adſitis animæ cariſſimæ. Interim tu vale atque etiam. Romæ. Ex Adriani mole. VII. Id. Nouem. M.D.XII.

PANEGYRIS R. D. MATTHEI EPISCOPI Gurcenſis, per Ianum Franciſcum Vitalem Panormitanum.

C. SYLVANVS GERMANICVS.

LOnge decus patriæ non paruum, maxima dum te
Miſſum à magnanimo Cæſare Roma capit,
Quo fueris plauſu, quanto ſuſceptus honore,
Hoc Boreas illinc nouit & inde Notus.
Altus Apollo vetat non talia ſcire nepotes,
Dignus in æternum viuere veſter honor.
Dimidium ſecli vix hunc memoraret honorem,
At nunc perpetuus carmine fultus eris.
Te quoniam Vates numeris pia vota receptant,
Eripitur morti fama decuſque tuum.
Inter & excelſos Vates Vitalis honorem
Veſtrum iam fecit carmine perpetuum.

FRAN. MARII GRAPALDI CLARISSIMI Poetæ Laureati.

SVb Ioue nonne Aquila eſt? nonne Eſculus? vtraque iure
Num iuncta? vtramque protegit aura Iouis.
Quæ narrata diu tandem ſtant fœdera IVLII
Cæſaris, atque Iouis, mundus in imperio eſt.
Sic tu Iane tuo Vitalis carmine Quercum,
Longum, Aquilam, Imperium viuere poſſe facis.

HIERONY. ANGERIANI DECAſtichum.

LAſciua dulcis Pelignus Naſo Camœna,
Andinus docto dulcis & ore Maro.
Arte lyræ dulcis Venuſinus Oratius, arte
Plectrorum vates dulcis & vmber erat.
Carmine quem genuit dulcis Verona Catullus,
Dulcis Romanus voce Tibullus amans,
Ipſe ſono dulcis Papinius, inclyta cuius
Natali, & ſtudiis Parthenopæa tumet.
Dulcior his certe es Vitalis docte, Camœna,
Ore, lyra, plectro, carmine, voce, ſono.

OCT. SYLVIVS LAVRELIVS.

LAudat tam bene Cæſarem, atque Iulum
Suauis, delitioſus hic Panormus
Vitalis, pater elegantiarum,
Et doctus, facilis, Deique plenus,
Vt tantam mereatur inde laudem
Suis carminibus bonus Poeta.
Quantam carminibus ſuis, Iulo,
Gurcenſi tribuitque, Cæſarique
Hunc lector longe nobilem libellum.
Oblectat placidus poeta mentem,
Oblectant animos modi legentum.
Hunc lector lege nobilem libellum.

P. B.

VItalis meruere diu, at nunc viuere ſemper
Carmina, & æternis æqua prope imperiis.

Namque

Namque alias laudem tu ex te, at nunc accipis ex re
Nec plus das laudis quam datur inde tibi.
Iure igitur factis magnis verba æqua dediſti,
Qui volet æternum viuere, digna canat.

HIERONY. VATALIS NEAP.

NOn tantum hoſpitio lætata eſt aurea IANI
Roma triumphalem conciliata Deum.
Carmine quam IANI VITALIS clara Panormus
Gaudet, & eſt fœtu terra beata ſuo.
Bis geminos oculos gemina ille in fronte gerebat
Ianus, ſed plus hic mente videre valet.
Ille tenet baculum, tenet hic in carmine ſceptrum,
Ille anni claues, hic Helyconis habet.
Quam bene te Ianum Vitalem nomine dicunt,
Carmina nam vitam poſt tua fata dabunt.

PETRVS FOEDERINVS RO.

VT miris peragrat Vates Helycona choreis
Miror, & Aemonium quam bene flectat equum.
Mollia Piplcides Cirrheo labra liquore
Tinxere, & Vati laurea ſerta ferunt.
Sulmo ſui merita gratatur laude perennis
Naſoniſque opifex Vmbria Callimachi.
Auſonia exultat Vitalis laude Panormus
Quod ſibi Pierius venit ab ore calor.
Arctoas æque modulari compulit aſtrum,
Tot laudes plectro concutiendo chelyn.
Delectar Vitalis opus ceu pollice primo
Lecta foret, rubeo tecta colore roſa.

R. D. MATTHEO LONGO, EPISCOPO GVRCENSI CÆSAREÆ Maieſtatis vicem gerenti ornatiſſimo, Ianus Franc. Vitalis Panormitanus S.P.

CViuſque optimi, ornatiſſime Præſul, cenſuram euitare non poſſem, ſi tanta exercitationis genera audaci adoleſcentiæ morem gerens hoc opus imprimi non erubuiſſem, & tibi omni bonarum artium diſciplina excultiſſimo dedicare, niſi ea me deefnſarent, inteſtinus videl. quum omnium probatiſſimorum, tum maxime erga te mens & amor & honor. Nemini enim in obſcuro eſt, te animi imperio, corporis vires abſolutiſſima virtutis luce ductum diſponere ac moderari. Quæ omnia ſi particulatim nunc enarrare velim, non modo ego tanto ponderi imperaſſe viderer, at ille Arpinas eloquentiæ pater. Quibus omiſſis ſatis ſit ad excuſationem me non laude, non lucro, non temeritate has nugas luſiſſe: verum vt animi mei gaudium à tot virtutibus excitatum teſtificarer. Præterea quum pace nonnullorum hac in miſerrima tempeſtate in fidei noſtræ interitum omnes fere conſpirare videantur. Tu autem, vt bonus es: boni & æqui conſule: & hæc (licet puerilia) eo animo, quo ſunt data, ſuſcipere dignator. Vale, noſtri memor. Romæ. Tertio Idus Nouembris M. D. XII.

I. FRAN. VITALIS IN PANEGYRIM PRÆFATIO.

SVnt quos cornipedes, canes, aueſque
Delectat volucres fouere, & illi
Pingues montibus inſequuntur altis
Damas, hi cupidi ſequuntur aurum.
Secum, fulmineos equos, caneſque
Secum, ſecum habeant aues volucres,
Damas oppoſita ſequantur haſta.
Non talem cupido decorem, & illis
Diues munetibus frui, rapit nam
Fortuna hoc facili modo bonum, nec

His parcunt celeres bonis ſorores.
Phœbus non trepido ſequendus ore
Sit dux, ſit dominus mihi, ſit auſpex,
Hoc fiant cineres mei decori
Vnguento, & facilis ſequendo ſit hic.
Ergo mellifluis ades camœnis,
Et pandas graciles Apollo muſas
Et pandas numeros Apollo dulces.

PANEGYRIS R. D. MATTHEO LONGO, EPISCOPO GVRCENSI CÆSAREÆ MAIESTATIS VICEMGERENTI excultiſſimo.

CÆſareas iterum gentes, gratamque tonanti
Progeniem, ramis condit tibi quercus opacis.
O tandem gratare tuis generoſa tropheis
Roma iterum. vindex Heroa è ſtirpe camillus,
Ortus ab Heſperia pepulit fera prælia, qui nunc
Magnanimo Liguris latitat ſub pectore IVLI.
Hoſtia ſeptem ſuperas fluitantia Nili
Albula, tu Gangem vincis, fluctusque Tymaui,
Tu celerem Tygrim, rapidum Symoenta, & Araxis
Impetum, & auratas qui fert Pactolus harenas,
Victus honorato ſequitur tua flumina riuo.
Et maior titulis nunc aurea Roma ſuperbis
Efficitur, ſublime caput ſuper æthera tollens,
Sub Iulo æternos rurſus viſura triumphos
Gaudet, & aurata rutilant in fronte coronæ,
Qualis quum roſeo compellat mane colore
Aurora & curus gaudet liquiſſe mariti
Pulchra thorum, dulces alio quæſtura lepores:
Talis perdomitis lætatur Roma tyrannis,
Quæ Rhodanum, quæ Arabas olim disiecit, & Indos
Sub iuga Cæſarei totus ſe tradidit orbis
Imperij, Cilices ariſque deiſque ſuperbi,
Ditia victrici dederunt ſua munera Romæ.
Ecce iterum Gallos eiecit Roma rebelles,
Atque iterum Latia ſub maieſtate tenentur,
Armigeros quondam quos perdomuere Quirites,
En tibi Meonij bacchantes præda reſurgunt,
Magnanima aduerſos geſtantia pectora Thyrſos,
Quæ rabie rigida furibunda mente trahuntur.
Sed quis rumor adeſt, præceps quo vulgus oberrat,
Quo proceres Latij? cui pegmata celſa parantur?
Obſitaque egregia teſtantes regna tabellæ?
Chara Deum ſoboles & noſtri cura Tonantis,
Cæſarei Imperij ſpes vna & ſola carina
Occurrit laſſæ, cuius virtute procellas,
Oceanus mulcet tempeſtateſque ſerenat,
Cuſpide Mars, Phœbus Cythara, Cyllenius ore
Alter olympiaco merito decoratus honore
Emicat, & ſerpunt tres circum clara coronæ
Tempora; grandiloquos tutatur prima poetas,
Altera magnanimus ductibus fauet, altera cœlum
Reſpicit, occultos monſtrans ſuper aſtra meatus,
Relligionis opus, primaſque acquirere ſedes
Edocet, & ſuperas qua poſſis ſcandere ad arces,
En meus ingreditur Latium dux maximus armis.
Atque toga, hunc ſequitur procerum concordia diues,

Purpureiſque patres, & candida turba potentum.
Auratis tortiſque comis venere Sycambri:
AEthiopes nimio nigrantes ſole ſequuntur:
Pannonij hinc alacres frenis, phaleriſque decori
Conſpiciuntur equi, ſpumis maduere lupati.
Tympana pars tundit, Buxos pars inflat inanes,
Horriſonuſque fragor volitat per amica tubarum
Sydera, Maonius fumat & plauſibus æther.
Talis Germanis venit Gurcenſis ab oris
Cæſaris auſpicium, taleſque ſequuntur ouantes
Hunc Latij proceres, vultu nitet altus eburno.
Auguſti imperij cuſtos fidiſſime ſalue,
Salue chara Deum proles, rectura per æquor
Carbaſa Clauigeri tandem, cui nomen vtrumque
Principis & Vatis merito memoranda dedere
Facta, ſub auſpiciis cuius ſecura Poëtæ
Credunt vela mari Zephyris adiuta ſecundis.
Mens fugit Herois laudes ſcriptura decori,
Et ſuperat genus hoc ſemper fulgentius æſtrum
Scribentis, quantum cęu quum ditatur auarus
Diuitiis, tantum fit pauper ſapius auro.
At tu ſeu Vatum fauor es, ſeu cura deorum,
Seu Phœbum ſplendore refers, cytharaque ſonanti,
Non mortalis adeſt vultus, color ipſe ſed almum
Purpureis radij teſtantur tempora circum.
Denique ni Samiæ fallamur dogmate rhetræ,
Quæ tua nunc anima eſt, fuerat iam Cæſaris, artus
Ingreſſa æthereos, & numina tanta decori
Principis Italiæ conſeruatura quietem.
Oceanum interea dum collapſura reuiſunt
Sidera, dumque cauis reſpondet montibus Eccho,
Semper honos, nomenq́ tuum, laudeſq; manebunt.
Namque tua gaudent ſub tempeſtate Poëtæ
Laurigeri, quorum eſt mortales rumpere nodos,
Et freta ſecura turgentia rumpere claſſe.
O facile ingenium priſcos imitantis honores,
O faciles animi generoſo in principe, & ingens
Progenies calamos ſacri victura Maronis,
Priſca tamen patriæ tutores ſecula iactant.
Qui periere armis, & honoro Marte, Quirites
At tu non armis, nec Martia templa reuiſis
Cædibus infandis miſerorum aut morte triumphans;
Sed præfers tantus ſanctiſſima dona Mineruæ,
Cuius honorati fragabant fronde triumphi,
Hæc hæc magnanimo laus eſt in principe. Salue
Candida pax, cuius licuit fœdare decoram
Vlli vnquam faciem ſummoque cupita tonanti
Quum ſuperas voluit cælerum ſcandere ſedes,
Et zonas vexare poli fera turba Gigantum,
Tu furor euictis manibus poſt terga, dolique,
Et rabies furibunda manus connexa ſequuntur;
Deniq; fidus amor circum, Iuſque omne fideſque.
Et pietas graditur, poſt hos concordia ramis
Palladiis ornata petit dextram atque capillos.
Et tecum Italia qui maxima facta labante
Egit adeſt, venerare ducem, venerare deorum
Progeniem, qua nil dum lumina candida fundit
Phœbus, ab Eois ſpectat iucundius oris.

Et vos

Et vos ô Latÿ facunda caterua Poetæ,
Quos decet excelſum Muſarum ſcandere montem,
Et iuga Parnaſſi ſubter labentia opacis
Flumina ſpeluncis, riuoſque haurire decoros.
Hoc opus eſt veſtris calamis & dignius altis,
Aſt ego (dum tenues ſeruabunt molliter auras
Fata) tuos quacunq; canam ſub voce Triumphos.
Arma canant Vates alÿ, ſeu mollia molles
Facta viri Veneris teneroſque Cupidinis arcus.
Tu mihi materies, numenque, decuſque, canendi
Aduenis, & nimias noſtro de pectore curas
Pellis, anhelanti requiemque imponis auenæ.

HYPOTHESIS SEQVENTIS CARMINIS, per Beatum Rhenanum.

IMP. CÆS. MAXIMILIANVS AVGVSTVS PATAVINÆ VRbis obſidionem (qua nulla ab hinc ducentos annos potentior memoratur) ob inſtantem brumam relinquere coactus, cum magna vi cataphractorum & leuis armaturæ militum Vicentiam venit, vbi pro foribus delubri hoc carmine à Hiero. Nogarolo Comite ſalutatus eſt.

HIERONYMI NOGAROLI COMITIS, AD SACRATISSIMVM MAXIMILIANVM CÆSAREM SEMPER AVGVSTVM, pro Vicentinis oratio habita.

SI *noſtra natura parens tribuiſſet in vno*
Corpore nunc vrbi te coram aſſiſtere Cæſar
Poſſe, animumque tibi deuotum pandere aperto
Pectore, veniſſet Vicentia tota ſerenam
Hanc faciem ſpectare tuam, ſpectare verenda
Maieſtate oculos, & tanti principis ora,
Ora tot egregias animi teſtantia dotes.
Denique conuulſis properaſſet ſedibus vltro
Secum tecta trahens vrbs ipſa, homineſque tueri,
Te ſydus numenque ſuum, te corde fateri
Aduenisse deum populus, quo vindice ab Orci
Faucibus, & tandem dominatu erepta ſuperbo
Libera, tranquilla ſub Cæſare pace fruatur.
Quis ego pro meritis quaſnam tibi maxime grates
Induperator agam? quoniam perſoluere noſtra
Non opis eſt, quæ digna ſatis præconia famæ
Incipiam memorare tuæ? Thraſibulus honores
Æternos meruit, clarumque in ſecula nomen
Terdenos vna dum pellit ab vrbe tyrannos
Palladia; Tu preſſa graui florentia centum
Oppida ſeruitio, claraſque tot eximiis vrbes
Exoluiſque iugo. magnum tibi quinque tulerunt
Bella exhauſta decus, iuuenili marte Batauos
Dum Morinoſq; domas, victoq; Eburone cohercet
Nunc etiam intacto gaudentes crine Sicambros,
Et modo fraterno iunctos tibi fœdere Gallos.
Acceſſit ſed nulla tuis hac gloria maior
Rebus, in Italiam poſtquam fœlicia transfers
Signa, diuturno quæ tanquam oppreſſa veterno
Hactenus abs te oculos excita attollere tandem
Incipiet, priſcumque decus reparare vetuſta

Militia, cuius duce te documenta reſurgent
Antiquum in morem, qui munia cuncta latini
Martis obis, valido ſeu robore militis uti
Siue opus eſt virtute ducis, mitiſſimus vnus
In caſtris acieque ferox; à milite differs
Non epulis cultuque nouo, ſed pellibus algens
Fertur hyems, æſtuſque pari ſudore, locandis
Nemo magis ſolers caſtris, nec callidus hoſtes
Ludificare magis, vel idonea tempora pugnæ
Eligere, inſtruere atque acies, circumdare clauſas
Obſidione vrbes, tibi nec caſtrenſia ſordent
Munera, pro ſignis ſed ſtare gregarius abs te
Miles habet quæ exempla petat, ſpeculariter hoſtem,
Sorte agere excubias; nec vallum ferre recuſas.
Primus inire manu bellum, poſtremus abire,
Indulgens aliis, parcus tibi, commoda præfert
Quando aliena tuis, nec ſolis artibus ingens
Tutaris bellum imperium, ſed conſulis illi
Multiplici exemplo virtutum in pace tuarum.
E quibus illuſtri ſuper æthera vertice ſurgunt
Tergeminæ imprimis, merito ter maximus vnde es:
Largus opum, clemens & ſeruantiſſimus æqui.
Quo nec Alexander, nec ſe tibi comparet ipſe
Iulius, & iuſta Traianus lance ſecundus
Sit tibi, ſumma deûm cuius ſub pectore virtus
Deſcendens Aſtrea polo ſibi legit amicum
Hoſpitium, tutamque rata eſt ſe credere terris,
Quæ tibi ſola via eſt, quæ tanti cauſa laboris?
Per gelidas alpes vt ſummo à margine Cymbri
Littoris in Latium tendas, vbi vindice dextra
Reſtituas leges, oppreſſaque iura vocanti
Iampridem miſeræ Auſoniæ, vim vique repellas,
Et reddas ſua quæque ſuis, orbique iuuando
Impendas quam poſſis opem, quibus itur ad aſtra
Pro meritis. Neq; enim reges quiq; alta gubernant
Imperia, & quibus eſt dominãdi admiſſa poteſtas,
Rere ad delitias, rere ad ſua commoda natos;
Sed vigilem ad curam populorum vrbeſq; tuendas,
Ad commune bonum, ſed egenæ ad munia vitæ.
Sic adoleſcentis capiebat origine mundi
Regna inuitus, habens oneri diademata & ingens
Pondus aui, quanto vix tot paterentur honores.
Tunc aliis melior, tunc qui ſapientior ibat
Rex, non cuncta putans ſibi ſed ſe viuere cunctis.
Hic tibi mos antiquus adeſt, cui nulla laboris
Meta, nec aſſiduæ requies admittitur auræ,
Imperio dum luce vacas oriente, cadentem
Ad ſolem, dum magna geris, maioraque geſtis
Concipis, æternis celebrari digna camœnis:
Quas animo, quas mẽte foues, & pectore quarum
Cultores tu cultor amas, & honoribus auges
Diuitiiſque beas, O terris numen amicum,
O ſummi pietate Iouis lecte arbiter, à quo
Pendet noſtra ſalus, cœlo venis auſpice, cœli
Conſenſu, & nulla potes hinc ratione negari
Miſſus adeſſe Deo, licuit cui ſanguine nullo
Vincere, & hoſtiles ſine milite fundere turmas:
Portarum cui ſponte patent ingentia clauſtra,

Et va-

Et validæ turres, cui ferrea mœnia cedunt
Foſſarumque mora. Nunc ô nunc inclyta tellus
Itala iamdudum varijs agitata procellis
Continget placidum ſuperato turbine portum,
Et priſco illuſtres reuocabit honore triumphos,
Tollet Roma caput, & te moderante redibunt
Aurea fœlici Saturni ſecula mundo,
Quorum noſtra tibi Vicentia dedita nuper
Se quoque participem ſperat fore, nomine cuius
Te dominum proni veneramur rite, tuumque
Numen adoramus, & claues tradimus vrbis:
Immo animos ipſamque tibi cum ciuibus vrbem
Commendamus, vt immunis ſub principe largo
Viuat, & immodico iam vectigalis iniqui
Faſce ſub arbitrijs aliorum exhauſta leuetur;
Quæque tuæ ditionis erant atque oppida iuris
Accipiat, maneantque ſuo cum corpore membra
Nec minus antiquis ſancita aut pacta tabellis
Seruenturque indulta ducum, Regumq; priorum,
Qui ſolium tenuere tuum, ſi noſtra fauebant
Vota tibi, ſi fixa animis domus Auſtria noſtris
Semper erat, ſi nos tenuit reuerentia ſacri
Imperij, Adriaco quamuis parere leoni
Vicinam tulerit fortuna volubilis vrbem.
Quæ ſubiecta prius vobis, & in ære locata
Cæſareo, primos tam læta recurrit ad ortus,
Tamque libens Aquilæ ſub ſigna reuertitur almæ,
Quam nec mēs valeat complecti & lingua profari.
Auctaque, ſiue olim Cimbrorum à gente vetuſta
Condita, Germana gratatur origine gentis,
Adiungique ſuis quamcunque ſubire paratam
Fortunam, pariter ſeque in tua Brachia condit
Atque fidem tibi perpetuo dicat optime Cæſar.

Sebaſtiani Murrhonis Iunioris Colmarienſ. ad Lectorem Carmen tumultuarium.

Cæſareum quanto legatum exceperit illo
IVLIVS hic paucis docet honore liber.
Cui tandem optata referenti munera pacis
Obuia ſe totam Martia Roma tulit.
Imprimis, tenues quis circum tempora vitæ
Dependent, ſancti turba verenda patres.
Hinc etiam antiqua Romani gente ſuperbi
Sub quorum Imperio terra fretumque fuit.
Et Germana cohors Scythici Mauortis alumna
Affuit, elato conſpicienda gradu.
Hac ſi Gurcenſis pompa fuit vrbe receptus
Orator tantum Cæſaris ecce ſacri:
Ne dubita, veteres renouabit Roma triumphos
Aduentu Cæſar MAXMILIANE tuo.
Marmoreum ſtatuēt aureum tua membra Quirites
Inſcriptum auratis talia verba notis.
Hæc egit victos Capitolia ad alta Bohemos
Auſtriacæ Cæſar gloria vera domus.
Hæc Celtas, Morinoſque, & torto crine Sycambros
Attritos duro colla ſuperba iugo.
Hæc etiam Venetum poſita feritate leonem
Tarpei duxit ſub pia templa Iouis.
Tu modo ne voto Cæſar fruſtrere Quirites,
Sed iamiam videat te tua Roma ſuum.

IOHANNIS CVSPINIANI PRÆFECTI VRBIS VIENNENSIS, DIARIVM, DE CONGRESSV CÆSARIS MAXIMILIANI AVG. ET TRIVM REGVM, VLADISLAI HVNGARIÆ, LVDOVICI BOHEMIÆ, ET SIGISMVNDI POLONIÆ, IN Vrbe Viennenſi facto, XVII. Iulij, anno Chriſti M. D. XV.

IACOBO VILLINGERO, CÆS. MAXIMILIANI THESAVRARIO, Iohannes Cuſpinianus Præfectus Viennenſis, felicitatem ac S. P. D.

Memini inter Philoſophos magnam eſſe altercationem: An conueniat ſic viuete, vt nemo te vixiſſe ſentiat, vt ille dixit: Crede mihi bene qui latuit, bene vixit. Et illi potiſſimum, qui cæteris volunr eſſe religioſiores, hoc ſuadent, quaſi ſic videantut humanam contemnere gloriam, cum ipſi ſint ambitioſiſſimi & gloriæ auidiſſimi. Hi qui etiam libellos de condemnenda gloria ſcripſerunt, cum ſuum nomen proponunt, nunquid ipſi gloriam affectant? Nempe hoc ſudamus, ob hoc laboramus, ob hoc mille pericula & in mari, & in terra ſubimus, vt quaſi merces laborum gloria nos ſequatut. Cur igitur arbitrantur illi ſic eſſe viuendum, vt nemo nos vixiſſe ſentiat, quaſi omnia debeant ignorantia & tenebris occultari; cum nihil magis exoptet homo quam ſcientiam, & natura ſcire deſideret, & animi etiam nobilior pars ſit lux ac lumen: quandoquidem plane omnibus inſita eſt cupiditas cognoſcendi, non modo mundana, ſed & quæ ſupra nos ſunt, ac quæ vix capere intellectu noſtro poſſumus. Sed ex plebe nemo eſt tam excors, qui non velit aliorum regnorum ac prouinciarum libenter indagare & ritus, & motes, & res geſtas, ſi habere copiam poſſit. Ob id cum Plutarcho ſentio, hominem nihil omnium æque refugere, ac ignorantiam & tenebras: atque ideo non eſſe viuendum, vt nemo nos vixiſſe ſentiat: ſed ita potius viuere, vt aliquo monimento, ſi fieri poteſt, nos vixiſſe teſtemur. Hic poſt ſe libetos, hic libros reliquit, hic prædia, hic poſſeſſiones, hic ædificia, hic bonam famam, omnes bonum nonien conemur poſt nos relinquere, alioquin vita noſtra mors potius eſt. Ego ita pro virili ſemper elaboraui, vt me vixiſſe teſtarer, quibuſdam monimentis, quæ extant. Nec paſſus ſum illud etiam ignorari, quod hic nobiſcum iam actum eſt, quod certo ſcio, multi homines vtriuſque ſexus, libenter etiam in remotiſſimis regionibus vehementiſſime exoptabunt. Quis enim bono ingenio præditus nollet ſcire, quomodo ille celeberrimus Regum conuentus inchoatus ac perfectus eſſet? & quo pacto mutuo ſeſe amplexi eſſent clementiſſimi illi principes, qui ſe de facie prius non nouerant, & ſi ſanguinis vinculo prius erant aſtricti? Licet autem tu mi Iacobe, tanquam conſiliarius Cæſaris, non inter poſtremos numerandus affuetis, & oculata fide omnia intellexeris, tamen aliquando ea quæ faciliora ſunt è memoria labuntur, quæ libenter in ſenectute relegimus. Amore tui omnia elegi, quæ & vidi, & quibus interfui. Quinq; enim annis (vt ſcis) voluo hoc ſaxum, quibus vigeſies & quater in Vngariam orator iui, atque hæc negotia tractaui. Quantum igitur potui rem veriſſime, ſimpliciter tamen, ſine turgida oratione perſcripſi. Quidquid id eſt, boni conſules, & me vt ſoles amabis. Ex Vienna, vigeſima Auguſti.

Cæsar Maximilianus, vt eſt ingenio ſingulari, ac prope diuino, animo voluens nihil eſſe præclarius bono principi, quam prouincias & regna ſua ſolido aliquo robore ſtabilire, in omnes otbis angulos oculos ſuos coniecit. Et nobiliſſimum quemque regem affinitate ſibi deuinxit, vt inde prouinciis ſuis perpetuam relinqueret quietem. Sic filium Philippum in Hiſpaniam mittens, Regem Aragonum ſibi coniunxit. Cum autem diuus ille Philippus numeroſam poſt ſe prolem relinqueret, noluit Cæſar quamcunque amittere occaſionem, ex quatuor filiabus, quæ ſecunda eſt poſt Leonoram, cui nomen Iſabellæ, Regi deſponſauit Daciæ, ſed hoc aliquanto poſt. Ex ſeprentrione Cæſar in Orientem migrauit, vt ſemen eius vndequaque coaleſceret,

ſceret, vidit pientiſſimum Hungariæ & Bohemiæ Regem Vladiſlaum, nobiliſſimis liberis a Deo optimo Maximo donatum, Ludouico & Anna, Mox animo concepit, & illoſque ſibi deuincire Auſtriæque prouincias inferiores robuſtiſſimo muro circumuallare. Ludouico Hungariæ & Bohemiæ Regi tertiam neptem Mariam in vxorem & Annæ vnum ex nepotibus, aut Carolum, aut Ferdinandum in maritum dare cogitauit, vt prouinciæ illæ contiguæ & regna, mutuis viribus robuſtiores eſſent, contra impetum Turcorum, & quorumcunque hoſtium. Id conſilio & opera Matthæi tunc Epiſcopi Gurcenſis, hodie vero Cardinalis, qui & extremam manum huic operi impoſuit, & Ioannis Vradienſis Epiſcopi profeſſi ordinis ſancti Franciſci, primum inchoatum eſt. Acceſſerunt dehinc plerique Oratores, quos Cæſar aliquot hinc annis in Hungariam miſit, qui inter cætera negotia matrimonia hæc duplicia ſimul ſollicitarunt, Ianus Mraxij miles, præfectus arcis Dornsdorff, Comes Leonardus de Hag, Wolffgangus de Rogendorff Baro, Ioannes de Pucham. Hic annis quinque continuis Orator iuit in Hungariam, Cuſpinianus præfectus ſenatus Viennenſis, qui vulgo Anbaldus * dicitur: poſtremo & Laurentius Sauter vicedominus Auſtriæ, Orator cum cæteris iuit. *Annuald.*

Interim Cæſar, licet grauiſſima bella gereret, & annis iam fere octo ſuperbiam Venetorum caſtigaret, nullam occaſionem omittens, vt ſuum ſortirentur finem cœpta iamdudum matrimonia, ex Flandria in Auſtriam miſit chariſſimam ſuam neptem Mariam, ſponſam Ludouici Regis, qui Viennam appulit duodecima die Iunij, Anno milleſimo quingenteſimo decimoquarto, honorificentiſſime excepta, non tam à clero, quam vniuerſo populo Viennenſi, & deducta ad arcem Viennenſem, vbi hodie adhuc habitat.

Prius autem Cæſar in Auſtriam deſcenderat, animo conueniendi Regem Vngariæ Vladiſlaum & tractandi, non tam de liberorum communium matrimoniis, quam de cæteris ſuarum prouinciarum & regnorum neceſſitatibus. Sed inſperato erupit quædam incondita ruſticorum multitudo, quæ cruciatorum appellabatur. Proximis enim ante menſibus Cardinalis Strigonienſis, Legatus Apoſtolicus, cruciatam detulerat in Vngariam, cum pleniſſimis indulgentiis: è qua re, vnde ſubſidium ſperabatur, crudeliſſimum venenum ortum eſt. Nam longe lateque deſæuit in Hungaria hæc crudeliſſima peſtis, & omni peſtilentia ſæuior, in vtrumque ſexum indiſcriminatum venenum iniiciens: rapiebantur liberi ex matrum ſinubus, truncabantur vt feræ, & abiiciebantur. Suprabantur paſſim virgines, & matronæ, in parentum ac maritorum conſpectu. Sacra prophanabantur, ſpoliabantur templa, ciuitates, oppida, arces, villæ euaſtabantur, & incendio corruebant: denique nihil tam ſanctum, quod ab iis cruciatis non defœdaretur. Horum Dux Georgius quidam Ceculus (gentis nomen eſt, Ceculi enim prope Tranſſyluaniam habitant) aſciuit hic ſibi comitem Laurentium presbyterum, qui crudelitate omnes ſuperauit. Erat etiam ex ducibus quidam Michael monachus, ita hæc peſtis nullum ordinem intactum reliquit. Ex minoribus ducibus multi erant, quorum nomina ſcribere eſt ſuperuacaneum. Hij quoſcunque nobiles apprehenderant, palis affixerunt, mulieres ac liberos eiecerunt, prius tamen ſtupratis, bona ſurripuerunt. Erat animus illorum, vniuerſam delere nobilitatem, & in toto regno, quod quatuor & decem habet epiſcopales ſedes, vnam ſolam relinquere. Scribi non poteſt, qua crudelitate vſi ſunt. hoc ſatis ſit indicij, cum auxilio diuino rabies hæc extincta foret, ductu Ioannis comitis Zepuſienſis, Veivodæ Tranſſyluaniæ, qui ducem illorum nouo quodam tormenti genere, à ſuis dentibus laniari iuſſit, & hinc decollari. Et cum menſe Nouembri illius anni facta eſſet regnicolarum in Buda congregatio, patria lingua *Rackuſch* appellatur, hic publice narratum eſt, hoc tumultu ruſticorum, qui vix quadrimeſtris erat, deſiderata eſſe in Hungaria, vtriuſque ſexus ſeptuaginta millia hominum, in quibus quadringenti fuerunt nobiles. Quod ſeculum narrabit mihi ſimile facinus? Quis vnquam talia aut legit, aut audiuit? Sed longe maiora ſunt, quam quæ ſcribuntur: multa enim ob pudorem ſcribere nemo audet. *Ceculi.*

Fuit in iſta congregatione ſiue conuentu, nomine Cæſaris Orator Cuſpinianus: nomine Regis Poloniæ, Chriſtophorus Schidlouiczki. Et cum illic etiam de concordia Cæſaris & Regis Poloniæ, inter cætera negotia ageretur, viſum eſt oratoribus differentias illas facile non poſſe complanare, niſi ſimul coirent Cæſar, & vterque Rex Hungariæ & Poloniæ fratres. Nam Cæſar iam à Rege Hungariæ pro ſuo fratre rogatus, indulſerat, quæ in eum fecerat, & ipſum arbitrum & mediatorem differentiarum delegerat, pro ſedandis diſcordiis, quæ inter illos erant. Remiſſus eſt itaque Cuſpinianus à Buda ad Cæ-

ſarem, qui tum in Pontebini (*Insbrugk* vulgo dicitur) morabatur, vt Cæſar [illegible] ret, pro conuentu tam ſancto horum Regum, qui non modo vtilis ſuis regnis & prouincus, ſed etiam hoſtibus plurimum formidoloſus futurus erat.

Cæſar tum pluribus occupatus, venire ad finem Februarij in Poſonium, vt deliberatum erat, non potuit: tum propter Helhetiorum formidabilem inconſtantiam, tum propter ſubitam & inſperatam mortem regis Franciæ Ludouici, qui prima Ianuarij Pariſijs anno decimoquinto expirauit. Tum etiam propter Carolum Archiducem Auſtriæ ac Burgundiæ, nepotem, quem ex annis tutelæ Cæſar emancipauerat. Alijs quoque multis de cauſis Cæſar nequibat, quod vterque Rex petebat, adimplere.

Decreuit itaque Cæſar, reuerendiſſimum in Chriſto D. Matthæum S. Angeli Cardinalem Gurcenſem, & coadiutorem Saltzburgen. mittere, qui cum pleno mandato cum vtroque Rege omnia agenda perageret & tractaret. Præmiſſus eſt itaque Cuſpinianus Budam, qui hæc Regi renunciaret, & vt dies conuentus in diem dominicam Quadrageſimæ, qua in eccleſia Romana cantatur: *Lætare Hieruſalem*, differretur. Placuere omnia Regi Hungariæ, qui illico nuncium expediuit Cracouiam verſus, vt hæc fratri regi Poloniæ referret. Ne tamen res tam ſancta vllius fraude interciperetur, D. Ladislaus de Sternberg Cancellarius Bohemiæ, iter arripuit, & Regem eduxit, perſuaſitque, vt nullis literis ceptum iter deſereret, ſed ad Poſonium vſque continuaret, expectaretque fratris regis, & Cæſaris aduentum.

Narrauit mihi Georgius Thurſo, vir ſpectatæ fidei, & integritatis haud contemnendæ, Regis Hungariæ Camerario: Montium egreſſuro Regi Poloniæ Sigiſmundo, qui

Matth. Mechouita vates. Cracouiam quinta Martij deſeruit, Matthiam Mechouitam ſingularem tam in medendo, quàm in prognoſticando magnæ eruditionis virum annunciaſſe; *ipſum neque viſurum Cæſarem, neq; expediturum quippiam.* Quod cum miraretur Rex (vt eſt animi inconcuſſi & firmi) conſtantiſſime perſeuerauit in propoſito. *Eundum*, inquit, *eſt, quo Deus & fortuna vocat, promiſi, promiſſum ratū ſeruabo, nemo me à propoſito alienabit. Videbo Cæſarem, ſi Deus volet, & fratrē conueniam.* Nihilominus interim per quoſdā ſecretarios mandat, vt diligētius ab eodē Doctore inquirant, ſerio ne an ioco locutus fuerat. Aſſerit idē Mechouita, *Regem non viſurum Cæſarem, niſi expectare velit Iunium. Et ante feſtum diui Ioannis Baptiſtæ, Cæſarem omnino non viſurum:* Cum Rex ſe rediturum in menſibus duobus ad ſummum ſperaret. Exiuit igitur Rex bonis auibus, & cum tam longa mora traheretur, ſæpe illius Doctoris memoria ſubiit, hoc idem Mechouita Andreæ Roſtilitzki Theſaurario perſcripſit, *Regem ſcilicet ſuum, vix Cæſarem ante feſtum Alexij viſurum*, quod & euenit, vt paulo poſt ſcribemus. Decimoſexto enim Iulij, hoc eſt, in profeſto Alexij, mutuo ſe viderunt.

A. 1515. Vigeſima igitur tertia Februarij, Anno præſenti M. D. XV. Reuerendiſſimus Dominus Cardinalis Gurcenſis applicuit Viennā, quam honorifice ab vniuerſa nobilitate, plebeq; Viennenſi ſuſceptus: parumq; quieſcens, genio indulſit ad triduum, tum Nouam ciuitatem profectus, conuentum prouincialium indixit, iuſſu Cæſaris. Interea vt ſui aduentus certior redderetur Rex Hungariæ, mittit D. Cardinalis Doctorem Vitum de Furſt Budam, vt regem excitaret ad Poſonium, locum conuentus deſignatum. Nam quidam ex nobilioribus refragabantur, ex quo Cæſar non veniret, facilius poſſe Budam conuenire regem Poloniæ & Cardinalem aſſerentes: ſed ſanior pars præualuit, & rex ſe Poſonium venturum promiſit. Continuato igitur itinere, firmatus iam animo Rex Poloniæ Cracouiam deſerit, & Poſonium verſus pergit.

Cardinalis interim Gurcenſis, conuocatis Auſtriæ, Styriæ, Carinthiæ, Carnioleque prouincialibus, res ſibi a Cæſare commiſſas ſtreuue exequitur, ſed perficere non potuit, audiens regem Hungariæ 18. Martij Poſonium veniſſe, crebris nuncijs die noctuq; ſingula indagat (vt diligentiſſimus) nullam voluit occaſionem amittere.

Tum XXI. Martij, ne vlla re indiligentiæ culparetur, mittit Oratores ad Regem Hungariæ Poſonium, qui ſe ſuaque offerrent, & aduentus ſui diem exquirerent: nomine Marquardum de Stein præpoſitum Bambergenſem, Ianum Mraxij de Naſcau militem, Cuſpinianum Doctorē, Wolffgangum Hemerle ſecretariū Cæſaris. Hi iuſſa exequuti, per nuncios ſingula D. Cardinali adaperiunt, & eidē in Hāburgo 27. Martij occurrunt, de ſingulis ipſum certiorē faciētes, quæcunq; viderint aut intellexerint. Nam ante, XXIV. ſcil. die Sabbatho illius Dominicæ, qua canitur in Eccleſia: *Iudica me Domine*, Rex Poloniæ Sigiſmundus cū celeberrima pompa ingreſſus eſt Poſonium, quē ex Teruania vſq; conduxerūt Epiſcopus Quinqueeccleſienſis Georgius, & Georgius Marchio Brandeburgenſis, iuſſu regis Hungariæ. Ipſe autē Rex Hungariæ Vladislaus, in curru ei cum filio Ludouico occurrebat,

rebat, ſequentibus ipſos Epiſcopis Colocenſe, Vacienſe, Boſnenſe, Strimienſe, & vniuerſa eius nobilitate, quæ ornatiſſime more patrio eſt inſtructa. In campo vbi vidit fratrem aduentantem, iuſſit ſe ex curru in terram ponere in ſella, quem Rex Poloniæ fraternæ amplexus, prouocauit in lachrymas. Rex Ludouicus miræ indolis, patruum exoſculatus benigniſſime excepit repoſitus in currum ſenior Rex: Filius Ludouicus equum aſcendit, & in latere ſiniſtro cum patruo vrbem ingreſſus eſt, magno cum faſtu, præcedentibus innumeris equitibus, nobilibus & curribus. Ducebat autem Rex Poloniæ plus mille quingentos equites, & partim more Hungarorum, quos *Huſſerones* appellant, veſtiebantur, partim habitu Alemanico ornati erant. Sed erant præter Polonos Ruteni, Pruteni, Moſchi, Turci captiui, & Tartari in ſuo equitatu, cum multis tibicinibus, qui tubas amplas ſonoras, & à noſtris diſſonas, non ſine horrore ſtridentes, vt in magno æſtu ſolent veſpæ & crabrones, inflabant. Erat & Turcus quidam cum tibia, qui nobis inauditam Harmoniam & auribus noſtris inacceptam edebat, cum puero tympanum ambabus violenter manibus percutiente. Sed & noſtrates habuit tibicines, qui belle ſonabant, & noſtram muſicam referebant.

Erat ſecum magna nobilitas, qui partim in equis anteibant deaurati & torquibus aureis redimiti, partim peditibus ipſum cingebant, equo inſidentem & veſte purpurea amictum Veiuoda Valachiæ, D. Nicolaus Virla, Palatinus Sandomirienſis, Nicolaus Palatinus Vilnenſis, Palatinus Liblienſis, Andreas Cancellarius Schidlouitzki, Nicolaus Palatinus Marpurgenſis, Theſaurarius Andreas Coſtilitzki, D. Lucas capitaneus Poloniæ, domiuus Raphael, & multi alij inſignes & viri egregij vtriuſque ordinis. Comitabantur vero illum tres Epiſcopi, Matthias Vladislauienſis, trium Regum Alberti, Alexandri & Sigiſmundi olim cancellarius, Ioannes Poſnanienſis, & Petrus Premislienſis, cum præpoſitis, ſecretariis & aliis prælatis. Durabat hic ingreſſus ab octaua vſque ad primam horam, nam ſummo mane ingrediebantur currus, qui feruntur fuiſſe pene quingenti, in quibus quandoque quatuor niuei equi, quandoque nigri, quandoque rubei, quandoque alterius coloris, nunc ſex, nunc octo in eodem curru vehebantur: immixtæ erant & bigæ, licet paucæ erant.

Vigeſima octaua Martij Cardinalis Gurcenſis ex Hamburgo ſoluit naui, & venit Poſonium horam circiter nonam. Cui omnis multitudo obuiam egreſſa, ripam Danubij ita adimpleuit, vt eques vix ſubſiſtere poſſet. Inceſſit ipſe in habitu Cardinalium, quem Archiepiſcopus Colocenſis Gregorius. Comes de Frangepanibus, regni Hungariæ cancellarius, in latere Regis Ludouici obuiam Cardinali, nomine patris & patrui miſſi, benigna & pulchra oratione ſuſcepit. Ipſe vero Cardinalis humaniſſime reſpondit. Aderant hic vtriuſque Regis proceres & conſiliarij, Epiſcopi & nobiles, ac ſummo cum honore ipſum quam honorificentiſſime vſque ad hoſpitium conduxerunt, cum ingenti tubarum ſonitu ac plauſu.

Sequenti die hoc eſt XXIX. Martij, ingreſſus eſt vrbem reuerendiſſimus Cardinalis Strigonienſis, Thomas legatus de latere: cui & D. Cardinalis Gurcenſis cum omni curia ſua (ductabat autem electam nobilitatem Auſtriæ & Styriæ) & vtriuſque Regis proceres occurrebant. Ipſe ſexingentos habuit equos, demptis curribus. Magnæ vndique factæ ſunt ceremoniæ: quandoquidem maior pars omnis ætatis humanæ in ijs conterirur. Occurrebat & clerus cum pueris, & reliquiæ ſanctorum deferebantur obuiam tanquam Metropolitano.

Prima Aprilis, quæ erat ſolennis illa dies Palmatum, omnibus Chriſtianis veneranda, Cardinalis Strigonienſis in Eccleſia maiori diui Martini præſentibus tribus Regibus, & Anna Reginula ſacerdotale expleuit officium, cum ceremoniis debitis, ac cum indulgentiis plenariis. Cardinalis autem Gurcenſis huic officio intereſſe non potuit, aduerſa valetudine detentus: alia vniuerſa nobilitas erat congregata.

Altera die iterum conuenerunt in hoc templo tres Reges, cum Cardinalibus ambobus: Strigonienſis celebrauit officium de Spiritu Sancto, quo finito ad monita eſt plebs per ſuffraganeum Strigonienſem, vt deuotiſſime pro concordia Cæſaris & Regum Deo ſupplicarent: Lingua Latina, Hungarica, Bohemica, & Alemanica, pronunciatæ ſunt interim indulgentiæ plenariæ. Recta inde via tres Reges, duo Cardinales, Archiepiſcopi & Epiſcopi, proceres & conſiliarij in domum Regis Hungariæ profecti ſunt, & facto magno conſilio Cardinalis Gurcenſis: oblatis literis ſuæ credentiæ de more, latiſſime & profuſiſſime cur & ob quam cauſam venerit in ſummo ſilentio locutus eſt, bene audientibus Regibus & Conſiliariis Cæſaris, ac

vtriuſque Regis, qui omnes erant plus quinquaginta, Cui finita oratione benigniſſime ſimul & elegantiſſime reſpondit Cardinalis Strigonienſis: durauit hoc conſilium ad horam circiter ſecundam poſt meridiem.

Tertia Aprilis, Cardinalis Gurcenſis comitante ipſum curia ſua & pulchra nobilitate, venit ad hoſpitium Regis Poloniæ, qui ei egreſſus obuiam, humaniſſime ipſum excepit in plateis: ac vbi ambo in præſentia conſiliariorum reſederunt, Cuſpinianus iuſſus literas Cæſaris, cum quadam ſalutatione obtulit breuiuſcula, ambo dehinc mutua colloquia ſed non diu fecerunt.

Eodem die venit triſte nuncium de obitu illuſtris ducis Bartholomæi de Mynſterberg, qui a Cæſare feſtinans ad hunc conuentum, in Danubio haud longe à Hamburgo ab fluctibus obrutus, ſubmerſus eſt. Quod in primis affecit Vladislaum Regem, & in lachrymas excitauit. Deinde Cardinalem Gurcenſem, qui eum vnice amabat, vtpote virum bonum & ſtrenuum. Ex cuius morte quidam male de futuro conuentu augurabantur. Nam & pridie magnificus Ioannes de Moſeritz, capitaneus Morauię, qui etiam ſæpius Orator in hoc negotio fuit, ſubita morte expirauit. Et Vitus de Furſt, qui Regem plurimum ad hunc conuentum ſollicitauit, Viennæ mortem oppetiit. Ita tres Oratores ſeſe ex iis negotiis liberarunt, & ſuperum conuentum adierunt.

Hinc iterum in hoſpitium Regis Hungariæ conueniunt, omni hi principes, & tractarum incipientes, inueniunt rem eſſe moroſam in tanta multitudine per tot ſuffragia eſſe conſulendum. Redigunt itaque ad minorem numerum ſingulorum Regum conſiliarios: & D. Cardinalis Gurcenſis accipit ſecum conſiliarios Cæſaris, D. Ianum Mraxij, Laurentium Saurer, vicedominum Auſtriæ, Cuſpinianum Doctorem, & Gabrielem Vogt ſecretarium Cæſarium: Nomine vero Regis Hungariæ erat Cardinalis Strigonienſis, Archiepiſcopus Colocenſis, Epiſcopus Quinqueeccleſienſis. Rex autem Poloniæ miſit Petrum Epiſcopum Premiſlienſem, Chriſtophorum Schidlouitzki Cancellarium, & Palatinum Vilnenſem Nicolaum. Hi quoties articuli propoſiti fuerunt, referebant ad Reges, ſed plene concordari non poterant, licet pleroſque dies conſumerent, & conſilium in tertiam vſque horam poſt meridiem ſæpius pertraherent.

Vndecima Aprilis inſtitutus eſt ludus pro curſu equorum. Primus Grauium accepit argenteum deauratum poculum, Secundus pannum aureum pro veſte. Tertius ſimplicem pannum pro Tunica. Cucurrerunt vnde quadraginta equi velociſſimi & pulcherrimi, ſed Georgius Comes Zepuſienſis omnes præceſſit. Viſa eſt hic res memoratu digna: quidam Moſchus inſidebat equo Turco, & de more ducebat alterum in manu dextera, cum autem vehementiſſime curreret cum ambobus equis, ſaliit ex vno equo in alterum, in medio curſu, ſemper alterum manu ſeruans ne diſcurreret, erat pulchrum ſpectaculum coram Regibus & principibus. Nam tres reges egrediebantur pulchro ordine ſimiliter & Cardinalis Gurcenſis, ac omnes Epiſcopi, cum vniuerſa nobilitate. Moſchi tum etiam ac Tartiartem ſuam iaculandi ſagittas in aerem miro ingenio oſtentabant.

Duodecima April. concluſerunt interim quædam eſſe renuncianda Cæſari. Et ideo data & accepta ſalute cum ſumma reuerentia, & poſt exhibita munera regia, Cardinalis Gurcenſis Poſonium reliquit, cum prius ex ſuis præcipui aulici, frater eius vterinus Ioannes Lang, magiſter domus Ioannes Schenck, Wolffgangus de Keurſchach, & Chriſtophorus Graff de Rattſtatt, in die Paſchæ, expleto diuino officio, quod à Cardinale Strigonienſi celebrabatur, eſſent militari cingulo & honore ornati à tribus Regibus, in tanta diei feſtiuitate.

Reuerſus Cardinalis Gurcenſis Viennam, mox duos conſiliatios Cæſaris D. Wilhelmum de Rogendorff, & Laurentium Saurer vicedominum per poſtam mittit ad Cæſarem, qui licet quatuor diebus aſcenderint feſtinanter Auguſtam vſque, tarde tamen reuerſi ſunt, ob negotia emergentia quotidie, & interim vrbs Poſonium inopinato & ſubito incendio plus media comburitur.

Vndecima Maij, D. Cardinalis Gurcenſis cum ſex Cæſaris conſiliatiis, D. Marquarto de Stein Præpoſito Bambergenſi, Wilhelmo de Rogendorff, Iano Mraxij, Laurentio vicedomino, Cuſpiniano, & Gabriele Vogt ſecretatio, iterum in naui deſcendit Poſonium ad vtrumque Regem, tractaturus & concluſurus tam matrimonia, quam fœdera pacis & concordiæ. Et licet clam ſine pompa intrare vellet vrbem, mox tamen certio

res

tes facti Antiſtites & Principes, Ludouicum Regem eduxerunt Cardinali obuiam cum omni vtriuſque Regis familia. Cardinalis etiam Strigonienſis, quaſi o[illegible] n glexiſſet, feſtinabundus circa portam vrbis cum omni ſua familia occurrit. Similiter & alij Epiſcopi & Archiepiſcopi ſomno exciti obuiam prodierunt.

Septem hinc diebus ardue diſputatum & tractatum eſt de ſingulis, & mature omnia deliberata ſunt, in articulos redacta & ſcripta, ac vltro citroq; penſitata. Nunc enim conſiliarij vtriuſque Regis in hoſpitio Cardinalis tractauerunt & conſultarunt. Nunc vero Cardinalis Regem Poloniæ adiit, & ſecretius quædam amotis arbitris tractauit, nunc viciſſim dominum Cardinalem de ſuis negotiis ſollicitant: Nulla quies, nullum ocium, omnia labore plena erant.

Vigeſima Maij, mane à ſeptima hora vſque in primam poſt meridiem, vterque Rex cum duobus Cardinalibus & conſiliariis deliberarunt, & deliberatis omnibus in præſentia conſiliariorum Cæſaris & amborum Regum, articulos legi fecerunt, qui fuerunt ipſorum manibus ſubſcripti & ſigillis muniti, cum omni fauore & plauſu.

Sequenti die Rex Hungariæ inſtituit conuiuium Regale, quo regaliter & opipare accepit fratrem ſuum Regem Poloniæ, Cardinalem Gurcenſem, & præfatos ſex conſiliarios Cæſaris.

Reuerſus Viennam Cardinalis Gurcenſis XXIII. & XXV. Maij exiuit, vt prælocuta Cæſari narraret, ipſumque adduceret. Interim ambo Reges non ſine ingenti faſtidio longam moram traxerunt in Poſonio per totum Iunium, licet crebro mitterentur litteræ, nunc à Cæſare, nunc à Cardinali Gurcenſi, quas vicedominus (vt eſt ſuarum rerum diligens exequutor) & nocte & die mox Regibus tranſmiſit, vt impatientiam eorum leniret crebris literis mittendis.

Sed non contenti Reges quod Cardinales iuiſſent ad Cæſarem, miſerunt ambo Oratorem Hieronymum Balbum præpoſitum Poſonienſem, vt per eum intelligerent ſi Cæſar eſſet venturus necne certo. Is Cæſarem in Insbruck apprehendit, ſed reſponſum in Rottenburg ab eo accipit. Subſequutus eſt hunc alius Orator Regem (tam impatientet longam tam moram tulerunt) dominus Przteſlaus de Schmihau Bohemus, quem Cæſar ſecum detinuit. Poſt hunc alij duo miſſi Nicolaus Ceculus Hungarus, & Petrus Poſonius milites, ab vtroque Rege ad Cæſarem, vt eius aduentum ſollicitarent. Quibus honeſte expeditis, promiſit ſe venturum: & vt bono animo eſſent reges: eoſdem literis & reſponſione hortatus eſt fraterne & quam humaniſſime.

Vbi ergo Reges iam animo firmari, aduentum Cæſaris crediderunt, honeſtatis & emerendi fauoris gratia, Oratores ſex, ſinguli tres inſignes viros miſerunt, Rex Hungariæ Epiſcopum Quinqueecleſienſem Georgium, Ladiſlaum de Sternberg cancellarium Bohemiæ, & Moyſen de Buslai magiſtrum curiæ. Rex Poloniæ item tres, Epiſcopum Ioannem Poſnanienſem, dominum Lucam capitaneum regni Poloniæ, Chriſtophorum Schidlouitzki cancellarium, qui Viennam ingreſſi ſunt, equis pene quingentis phaleratis, & more ſuo ornatis compte & eleganter, ſexta Iulij, cum antea Caſimirus Marchio Brandeburgenſis, cum comite Bertholdo de Hennenberg, cum equis centum & quadraginta ſex caraphractatis & nobiliſſime armatis, à Cæſare præmiſſus vrbem introiſſet, ſplendidiſſime ornatus cum pinnulis, armis, ſimul etiam cum vexillis albis, paruis ac maioribus; & Thomas Fuchs cum centum quinquaginta equis bene armatus more germanico, Ioannes Iacobus item de Landaw, cum totidem, & alij multi nobiles & aulici, qui Cæſarem præuenerunt, & ibi eum expectarunt.

Octaua Iulij rediit Cardinalis Gurcenſis cum Archiepiſcopo Bremenſi, D. Chriſtophoro, Ducibus Bauariæ Guilhelmo ac Ludouico, Duce Alberto de Meckelburgk, Duce Vdalrico de Wirtenberg, quibus ad ripam Danubij occurrerunt, Ioannes Epiſcopus Ratiſponenſis, Palatinus Rheni, Epiſcopus Pataujenſis Vigileus, qui pridie aduentarunt; & quorundam Principum Oratores ac legati.

Decima Iulij, Cæſar circa horam noctis decimam Viennam ſine pompa ingreſſus eſt: Cum biduo fere quieuiſſet fatigatus ex itinere, in caſtro quodam circa ſyluam Viennenſem, cui nomen eſt Hecking.

Vndecima Iulij Cæſar præfatos ſex Oratores Regum in arce Viennenſi, audiuit in præſentia principum & conſiliariorum, & Epiſcopus Quinqueeccleſienſis: longa oratione pro expeditione contra Turcos cohortatus eſt ampliſſimis verbis. Quibus benigne Cæſar per doctorem Petrum Mottam Hiſpanum reſpondit breuiter ac ſimul eleganter, illiſque dimiſſis iuſſit corpora ſua curare ac in hoſpitio tedire.

Duodecima Iulij vocatis in arcem Oratoribus, eos abſoluit ac abire iuſſit. Sunt autem cum ſummo honore per Epiſcopos ac Principes extra portam deducti quam honorificentiſſime, ſequenti die mane, hoc eſt, 13. Iulij.

Eodem die Cæſar ad excipiendos Reges miſit obuiam Oratores ſuos, Archiepiſcopum Bremenſem Chriſtophorum, Marchionem Caſimirum, Wilhelmum de Rogendorff, & Cuſpinianum Regi Hungariæ, qui decimo quarto die Iulij inuenerunt Regem Hungariæ Vladislaum cum liberis ſuis in quodam caſtro Kottſee, cui adiacet villa prope Danubium, & facta ſalutatione mandata ſua exequuti ſunt, inuitaruntque vt Viennam veniret. Similiter ad Regem Poloniæ Cæſar miſit Oratores ad Hamburgum (illic enim traiecerat Danubium Rex Poloniæ, vt erat ordinarum, quo expeditius equi & currus Danubium in diuerſis vadis ſuperarent) Ducem ſcilicet Bauariæ Wilhelmum, Epiſcopum Labacenſem, Chriſtophorum Præpoſitum, Balthaſarem Mercklin de Waldkirch, & Maxij, qui ſimiliter vt ſuperiores exequentes ſua mandata, Regem nomine Cæſaris excepe-runt ac inuitarunt.

Decima quinta Iulij exiit Viennam ac prodiit obuiam Cæſar Regibus, in lectica adornata, inſtructiſſimo & electiſſimo exercitu, cum multis equis cataphractariis, cum ſplendidiſſimis militibus, ac nocte quinque milliaribus à Vienna in caſtro quodam Trautmanſdorff pernoctabat. Cum Rex Hungariæ in oppido Prugk pro Leytram fluuium, Rex vero Poloniæ in Hamburgo eam noctem conſumerent. Nocte fere media venit Cuſpinianus ad Regem Hungariæ à Cæſare miſſus, qui dabat ordinem conueniendi, ne fieret confuſio. Iuſſus eſt Rex manere in ſua lectica: Nam & ipſe quoque vehebatur lectica, quam Cæſar pulchre adornatam cum optimis equis Regi donauerat pridie. Et reuerſus iuſſus eſt à Cardinale Gurcenſe ire ad Regem Poloniæ, vt idem ei narraret, quem reperit in campo haud longe à tentoriis, quæ illic extenſa erant. Arbitrabantur enim nonnulli Cæſarem, id quod maxime recuſaret, diſputaturum de præloquutis in tentoriis aut ſub diuo. Cæſar autem arborem excelſam iuſſit figi in planitiem latam, quæ poterat à longe conſpici, ſub hac voluit conuenire Reges. Et quaſi fœlici captato augurio ſub diuo aperte voluit alloqui fratres Reges, & eos ſalutare ac mutuis complexibus exoſculari.

Mane itaque horam circiter ſextam XVI. Iulij egreſſus eſt Cæſar cum omni ſuo exercitu a Trautmansdorff ad locum illum deſignatum, in planitie quadam, iuxta ſyluam cui nomen eſt patria lingua Hart, hic erat collis intumeſcens aliquantiſper à dextris ſylua, à ſiniſtris vepribus ac modicis ſpinis conſparſis monticulus. Ab hoc deſcendens Cæſar poterat tam ab Hungaris quam à Polonis latiſſime conſpici, armis illuceſcentibus. In meridie præſertim, iaculante ſole radios vibrantes in exercitum.

Proceſſit autem hoc ordine Cæſar: Capitaneus Nouæciuitatis Melchior de Manſmunſter in equo cataphractato, & ſui armati rubeis veſtibus induti ipſum ſequentes, ductabat aciem, quem ſequebantur in primis aulici & familiares Cæſaris inermes ac prouinciales, cæterique nobiles, & qui ad hoc ſpectaculum concurrerunt ciues & mercatores, ſed ornati & bene veſtiti ac elegantes, alioquin excludebantur & reiiciebantur. Multi aureis torquibus redimiti & variis monilibus conſpectum reddebant amœniorem. In ſingulis membris quinque equitabant, hos ſequebantur Ducis Wirtenbergenſis familiares armati, & ſagittarij. Nec non domini reuerendiſſimi Cardinalis Gurcenſis aulici, ſine armis quidem, ſed honeſte veſtiti, fuerunt circiter octoginta. Pulchra dehinc ſerie progrediebantur equi Cæſaris tredecimo, quos tredecim pueri equitabant, nigro veluto veſtiti perquam elegantes.

Poſt quos equitabant Heraldi ſuo peculiari habitu amicti, cum duodecim tibicinibus, & duobus tympanis magnis. Tum ſequebantur Antiſtites, Archiepiſcopus Bremenſis, Chriſtophorus, ex domo Ducum de Brunſweig, Epiſcopus Ratiſponenſis, Ioannes ex domo Palatinorum, Epiſcopus Patauienſis Vigileus, Epiſcopus Labacenſis

Chri-

Chriſtophorus, Dux Bauariæ Ludouicus, Dux de Meckelburg Albertus. Poſt hos ſuccedebant Cæſaris ianitores, cum albis virgis in manu de more præcedentes Cæſaream maieſtatem. Tum ferebatur in lectica Cæſar, quæ panno purpureo ſcarlaco & nigro veluto, forma quadrata erat cooperta, eodem habitu pueri & ſeruus, qui equos ducebant. Prope lecticam in latere dextro Cardinalis Gurcenſis, habitu ſuo ornatiſſime equitabat, in ſiniſtro Orator Regis Angliæ. Multi vero nobiles, omnes veluto nigro veſtiti de equis deſcendentes, pedites circa lecticam ambulabant. Hos ſequebantur in equis pariter nigro veluto veſtiti aulici proceres, Wilhelmus de Rapolſtein magiſter curiæ, Cyprianus de Serenſtein Cancellarius, Iacobus Villinger Theſaurarius, Ioannes Schnaydpeck Auſtriæ Cancellarius, & conſiliarij, & regentes Iacobus Fugarus, Balthaſar Mercklin præpoſitus in Valdkirch, Marquardus de Stein Præpoſitus Bambergenſis, Melchior Phinzing Præpoſitus Nurnbergenſis, cum fratre Vdalrico Præpoſito, & pluribus conſiliariis & aulicis Cæſareis, qui omnes ſericeis veſtibus & torquibus aureis ac pretioſis monilibus erant compti & ornati. Tandem ornata Phalanx ſplendidiſſime incedebat, tota armis cooperta, cum Tibicinibus & tubis ductilibus. Præibat cum equo cataphracto Leonardus Rauber Cæſaris Mariſcalus, ducens ſecum familiares nigro habitu veſtitos, quibus Rora in brachio pro inſigni erat, auream ipſe veſtem ſupra arma gerens. Tum ſerie pulchra ſequebantur, Wilhelmus Dux Bauariæ æreus totus, cum equitibus ſuis ſuo peculiari colore veſtitis, qui canem in brachio pro inſigni ferebant. Hinc Caſimirus Marchio Brandeburgenſis, in equo cataphracto, veſte aurea & rubea, cum electiſſima familia, quæ rubeis veſtibus erat ornata, & pluribus aureis catenis, ac pretioſis pinnulis, cum gemmis ac monilibus.

Penes eum erat Bertholdus comes de Hennenberg, & nobilitas Franconiæ inſignis, equites cuſpides albis vexillis paruis ornatas, duo pueri alba vexilla lata & pulchra ferebant. Subſequebantur deinde comites, ſuo quiſque colore ornatus, ſed cataphractatis equis, comes Georgius de Montfort, comes Georgius de Schaunberg, comes Hoyr de Manſfeldt, comes N. de Veſterburg, comes Ioannes de Hardeck, qui mirum in modum margaritis ac gemmis & perlis, & ſuperbiſſime incedebat. Dehinc nobilitas Auſtriæ ſupra Onaſum electiſſimo inſtructa exercitu ſubſequebatur. Cataphractariis ſimiliter equis Wolffgangus Iorger, capitaneus in Lyntz, Sigiſmundus, Ludouicus de Polham, Ciriacus de Polham, Rudolphus & Sebaſtianus fratres de Hohenfeldt, Ioannes Iacobus de Laudaw, Thomas Fuchs; qui omnes erant excellenter ornati. Et agebant equos plus quam octingentos, in quibus erant cataphractarij octoginta circiter. Hoc ordine inceſſit Cæſarea Maieſtas, & vbi appropinquauit arbori terræ infixæ circa iactum bombardæ, acceſſerunt Reges propius cum ſuis caternis & militibus, qui more ſuo erant ſimul ornati. Hos antecedebat immenſa multitudo Huſſerorum; qui vexillis bipartitis rubeo & albo colore præibant. Subſequebantur Moſchouitæ ſiue Moſchi, ceruleo colore veſtiti, cum albis longis pileis ac arcubus armati.

Tum Tartari, in quibus multi captiui, cum tubicinibus ſuis, de quibus ſuperius ſcripſimus, qui ſonabant horrendum. E regione ſeorſum immenſa multitudo Huſſenorum, qui Regis Hungariæ erant, pariter de more ſuo albis & rubeis vexillis armati. Quos ſuccedebant vtriuſque Regis Tibicines in aera vſque clangentes, more germanico ornati & veſtiti, cum tympanis ſonoris. Tum incedebant ornatiſſime inſtructi veſtibus & torquibus aureis, & equis phaleratis multo argento, domini Barones ex Hungaria & Bohemia: in quibus erat Marchio Brandenburgenſis, Georgius frater Caſimiri habitu Huſſeronum, Dux Carolus de Munſterberg, tres fratres de Schmihau, Ambroſius Stercko, Michael Paluci magiſter cubiculariorum, Petrus Carlaczki, Franciſcus Ortzag de Gotz, Banus Nandoralbenſis, & Emerichus Ortzag magiſter cubiculariorum Regis Ludouici. Ioannes Pethen de Gerſe, magiſter curiæ ſereniſſimorum liberorum. Stephanus Perenni, Ioannes Bornamiſſa, Moyſes de Bulſai cum filio Ladiſlao, magiſter curiæ, Ladiſlaus de Caniza, Ioannes Banffii de Lyndua, pincerna Pegis, Ioannes Doetij cubicularius regis, & plerique alij nobiles & magnifici ex Hungariæ & Bohemiæ regno, qui mihi magis de facie, quam nominibus ſunt noti, quandoquidem nomina horum vix memoria teneo, quia difficile ſcribuntur hæc nomina. Poſt hos ſequebatur Ludouicus Rex iunior aurea veſte rubea intertexta purpura ornatus,

capillis

capillis extenſis, bireto ex veluto fuſco capite tectus, pulchro & phalerato equo inſidens, quem vndique cingebant ex vtroque regno Barones & domini, pedites incedentes ad obſequium. Comitabatur hunc regina ſoror eius Anna, aurea veſte & pulcherrima torque mirum in modum multis gemmis & monilibus ornata, quæ in ampliſſimo curru deaurato ac imaginibus exornato, octo equis candidis trahebatur, quam multi etiam nobiles pedites cingebant vndique. Inter quos erat Marchio Georgius Brandeburgenſis, & comes Petrus de Poſing, qui de equis deſcenderant pedites. Tum Rex Poloniæ Sigiſmundus purpuratus & ſerico pileo tectus pulchro equo vehebatur, vndique nobilioribus proceribus amictus, qui pedites circumdabant ipſum, veſtibus & ornamentis ſplendidi. Poſtremo rex Hungariæ, pariter vt Cæſar lectica ferebatur, quę veluto rubeo nobiliſſimo erat cooperta, quemadmodum pueri, qui hanc cum equis geſtabant: hæc nuper erat donata Regi à Cæſare cum equis & inſtrumentis. Aderat hic ingens prælatorum & procerũ caterua ex Hungaria, Archiepiſcopi & Præſules, Cardinalis Thomas Strigonienſis, Archiepiſcopus Colocenſis Gregorius. Quinqueecclesienſis Georgius, Ladislaus Vacienſis, Michael Poſnenſis, cum ſuffraganeis, Præpoſitis & Archipresbyteris multis. Ex Polonia Matthias Vladislauienſis, Ioannes Poſnanienſis, Petrus Premislienſis, cum capitaneo, cancellario, Theſaurario, Palatinis & Veiuodis, quos ſupêrius nominaui, ſpectabilis & elegantiſſima caterua. Vndique ſtrepitus & hinnitus equorum audiebatur, tubarum concentus, tympanorum ſonitus, ſpectaculum ſane dignum, quod omnis mirabitur poſteritas.

Cæſar, vt appropinquare viderat Reges, iuſſit cooperimentum lecticæ deponi, quo palã ab omnibus videretur, & aperte omnes conſpiceret: data dextera Regibus & Reginę perquam concinne inquit: *Hæc eſt dies quam fecit Dominus, gaudeamus, exultemus, & lætemur in ea.* Rex item Poloniæ reſpondit: *Vtinam fælix ac fauſtus ſit ille noſter conuentus vniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ.* Paucula verba in ſimilem ſententiam Rex Hungariæ proloquutus, quæ vix ſine lachrymis efferre potuit. Ludouicus, vt erat inſtitutus, ex quo ſumma cum reuerentia Cæſari dixit, & tanquam patrem ſalutauit, nec auertere faciem à facie Cæſaris potuit, quaſi aſpectu non poſſet ſaturari. Regina in curtum ſurrexit, nam altus erat, & obſeruantiam in Cæſarem verbis, vultu & geſtis oſtendit. Fuerunt tum nonnulla diſputata ab iis, qui inuiti ibant Viennam, & aliqua mora facta eſt, donec Cæſar inuitatis Principibus ac Regibus iuſſit ſecure ſecum migrare Viennam. Rex autem Poloniæ, vt eſt ſummæ dexteritatis Princeps, ſuis & Hungaris dixit, *Sub confidẽtia Cæſaris, quẽ mihi multi grauiſſimum hoſtem prædixerunt, huc veni, ſub confidentia ipſum ſequar Viennam, quiſquis mihi confidit me ſequatur, ſi quis timet, remaneat.* Fratremque cohortatus Regem Hungariæ, vt tuto ſimul veniret, qui alioquin Cæſarem ſemper amauit, incunctanter Viennam eundum eſſe concluſerunt. Cæſar intelligens tam promptam Regis Poloniæ in ſe voluntatem, *Hic*, inquit, *Rex me compellit, vt quandoque vros ſiue biſontes amore eius in venatione videam.* Diſſoluta conuentio forte poſt horam cum media: Itum eſt ad venationem, capti aliquot cerui, iterum ingens exitus tubarum clangor. Plures enim erant tibicines, tot Regum, Principum ac Præſulum. Ordinatum eſt, vt Rex Hungariæ cum liberis iret Trautmanſdorff, vbi priore nocte Cæſar decubuit. Cardinalis Strigonienſis ad ſanctam Margaretham, cæteri Epiſcopi ac proceres ad Suadorff. Rex vero Poloniæ cum ſuis deceſſit ad Entzesdorff, Cæſar ad Laxendorff cum Cardinale Gurcenſi. Multa ſunt caſtra & villæ adiacentes, quæ familiares vtriuſque regis capiebant, pars vero Viennam petebat, vt hoſpitia diſponeret. Erat dies ille calidiſſimus & amœniſſimus, pro huiuſcemodi ſpectaculo aptus, licet mane pluuia minaretur nubecula quædam.

Sequenti die, hoc eſt, XVII. Iulij, Cæſar ex Laxendorff verſus oppidulum quoddam venit, cui nomen Scheuchat, opperiendo illic reges. Rex Poloniæ citius, tardius rex Hungariæ venerat. Ingrediebantur toto die Viennam currus, quadrigæ, & bigæ Hungarorum & Polonorum. Vehebantur multi in curribus illis velocibus, quibus nomen eſt patria lingua *Kottſchi*, magnaque omnium fuit expectatio illius ingreſſus tot Regum ac Principum. Sed ne omni careret fœlicitate, ſuborta eſt pluuia, quæ paulatim incepit & primum tenuis, tota dehinc pene die durauit. Ex vrbe ſunt obuiam egreſſi CÆSARI & REGIBVS, electiſſimi pedites mille quingenti, quorum magna pars rubeis veſtibus decorata fuit, ex ciuibus & filiis Viennenſium, quos præceſſerunt

in equis

in equis ſex ſenatores armati. Hos vrbes Viennenſis ante Cæſaris aduentum diu in eius honorem præordinauit, poſt hos trecenti alii pedites, quos Cæſar ex imperio huc præmiſerat fere omnes lanceati: Pauci ſecures, aliqui bombardas manuales geſtabant, ſed electiſſimi erant omnes & ſingulari ordine decoti. Ad portam vrbis vſque egreſſus eſt vniuerſus clerus: Primum quatuor ordines Mendicantium, Canonici regales apud ſanctam Dorotheam, Monachi ordinis ſancti Benedicti, qui omnes reliquias ſanctorum deferebant. Exinde parui ſcholaſtici ciuium Viennenſium liberi in magna multitudine, ſinguli deferebant vexilla cum armis & inſignibus, hi arma Imperii, aquilas, hi inſignia regis Hungariæ, hi inſignia Poloniæ, hi inſignia Bohemiæ, illi arma Auſtriæ, illi Burgundiæ, hos ſequebantur ſacerdotes ſeculares ſingulorum templorum vrbis Viennenſis. Tũ immenſa multitudo ſtudentium ſtudii generalis Viennenſis; primum ſcholares, poſthac Baccalaurei, dehinc Magiſtri, tum Doctores ſingularum facultatum, Medicæ, Iuridicæ, ac Theologiæ. Poſtremo Rector vniuerſitatis Doctor Theologiæ Chriſtophorus Kulber.

Egreſſa ſunt etiam omnium artificum collegia, quæ Zeche vulgo dicuntur, ſingulæ cum vexillis ac cereis, quæ numero ſunt ſexaginta circiter omnis generis qui vſpiam in ciuitate reperiri poſſunt: Fabri lignarii omnis generis, fabri ferrei item omnis generis, Senatores, Fibulatores, Acufices, & qui ferrum ac cuprum, & qui aurum argentumque fabricant, Zerarii & qui pectines faciunt, Fullones, Pileatores, Piſtores, Molitores, Piſcatores, Lanii, Cardones, Sutores, Sartores, Phrigiones, Calceatores, Inſtitores, Vinitores triplici ordine, Calones, Aurigæ, Carbonarii, Pelliones, Venatores, Pannifices, Figuli, Obſonarii, Raſores, Rotarii, Menſarii, Tornarores, Balneatores, Funifices, Chirothecarii, & qui peras ac marſupia conſuunt, Fuſores, Gladiatores, Tinctores, Pictores & Lapicidæ & Latomi, Muratores, Coriarii, Sufferratores, & id genus alii opifices, qui latinis vocabulis vix exprimuntur. Pluuia autem effecit, ne omnes ordine pulchro ingrederentur vrbem. Nam quandoque inualuit & multos coegit relicta ſtatione ſua ingredi: Præterea interuenerant currus, qui iter aliorum impediebant, tamen nihilominus poſt quintam horam ingreſſa eſt primum familia Cardinalis Gurcenſis, deinde ducis Bauariæ Wilhelmi circiter centum ſexaginta bene armati poſt Huſſerones, tum tibicines, deinde Caſimirus Marchio cum comite de Hennenberg, ac ſuis familiaribus, tum equites Lanceati domini Wilhelmi de Rogendorff, & familiares Leonardi Rauber Mareſcalci. Poſt hæc familia Cæſaris, Comites prænominati, de Monfort, de Schaumberg, de Mansfeldt, de Weſterberg, de Hardeck, qui omnes (vt ſupra ſcripſimus) fuerunt elegantiſſime ornati, veſtibus, gemmis, aureis torquibus, & monilibus. Hos ſequebantur nobiles vtriuſque Auſtriæ, cum trecentis & quinquaginta equis, & Ioannes Iacobus de Landaw cum nonaginta, ac Thomas Fuchs cum centum quinquaginta & alii plures. Tum ingreſſi ſunt vrbem Huſſerones cum equis tectis, & Moſchi ſagittarii cum ſuis tibicinibus, ac Tartari. Poſt Hungari cum ſuis vexillis (vt ſcripſimus) tum habitu Turcali quidam rubeis veſtibus veſtiti, familiaque vtriuſque Regis ac Epiſcoporum Principumque; qui numerari non poterant, quod pluuia ordinem deſtruxit.

Nunc enim Alemani, nunc Hungari, nunc Poloni, nunc Bohemi, nunc Moſchouitæ & Tartari, promiſcue ingreſſi ſunt. Quamuis certe magnus vndique ornatus viſus fuit. Multi pueri viſi, qui brachia perlis onuſta geſſerunt. Multi Poloni habitu germanico veſtiti, à noſtris noſci non potuerunt. Diuerſus poſt habitus viſus eſt, & magna caterua equitum Regis Poloniæ, ſed immixti & Germani, quoniam Ludouicus Dux Bauariæ cum ſuis adequitabat. Iterum Huſſerones Vngarici, & tubicines Hungarici, poſt equi Cæſaris, & tredecim illi pueri, quos ſuperius ſcripſimus nigro veluto veſtiti. Leonardus Rauber Cæſaris Mareſchalcus; in equo cataphractaro, quem pone ſequebantur Archiepiſcopus Bremenſis, Epiſcopus Patauienſis, Epiſcopus Labacenſis, Epiſcopus Kyemenſis: Epiſcopi quoque Hungarici prædicti, Colocenſis; Quinqueeccleſienſis, Vacienſis: & Polonici, Vladislauienſis; Poſnanienſis & Premislienſis, Ludouicus Dux Bauariæ, & Vdalricus Dux Wirtenbergenſis: Subſequebantur oratores ſummi Pontificis, Epiſcopus Veltrenſis, & Rex Aragonum: Poſt duo miniſtri Cardinalium, quos vulgo Macir appellamus, qui ſceptra horum deferebant.

Tum Cardinales Srtigonienſis, & Gurcenſis, ſimul in rubeo habitu Cardinalium. Strigonienſem tanquam Legatum de latere, præcedebat quidam Sacerdos cum

cruce argentea deaurata, vndiq; cingebantur ambo ſuis patafrenariis & miniſtris. Hinc ante Reges, primores conſiliarii ex vtroque regno, optime ornati, tum Cæſaris Erhaldi cum tubicinibus optimis. Hos ſequebantur duo reges, Sigiſmundus Poloniæ à dextris, & Ludouicus Hungariæ & Bohemiæ à ſiniſtris, cincti Baronibus & nobilibus, qui pedites circa eos ambulabant. Hinc Cæſar & Rex Hungariæ duabus lecticis ferebantur, & multa nobilitas circa hos ambulabat optime tam veſtibus, quam monilibus ornata. Deinde Anna filia Regis vehebatur in pulcherrimo deaurato curru, in quo octo candidi equi incedebāt. A latere eius equitabat Marchio Georgius, & comes Petrus de Poſingen. Currum antecedebat dominus Proteſilaus de Schmihau magiſter domus, cum fratre. Sequebatur hunc alius curtus deauratus cum ſex niueis equis, & quatuor alii currus, in ſingulis quatuor equi vnius coloris, repleti virginibus, & matronis quæ Reginæ ſeruierunt. Comitabantur octuaginta equites bene veſtiti in diuerſis coloribus, viridi, croceo & fuſco, familiares Marchionis Georgii, poſt quos multi currus varii equites ſine ordine, nam pluuia creuit & quiſque hoſpitium quærebat iam madidus, neceſſe ideo fuit ordinem interturbari.

Quando iam Cæſar cum Regibus attigit templum ſancti Stephani, præteriens arcum domus, in qua quotannis ſolent oſtendi reliquiæ ſanctorum, ſtabat in ſummitate huius Antiſtes Viennenſis Georgius, in habitu epiſcopali cum pleriſque ſacerdotibus, & dicens quaſdam orationes, dedit benedictionem Regibus & Principibus. Capella autem Cæſaris concinne cantabat ſuauiſſimis concentibus canticum illud, *Te Deum laudamus.* Aſcenderunt itaque ſimul ad arcem. Sed Rex Poloniæ declinauit ad ſiniſtrum, & in hoſpitium ſuum, inſignem domum, quæ vulgo *leporum domus* dicitur, diuertit. Nam Rex Hungariæ cum liberis recta via ingreſſus eſt arcem, Cæſar autem per hortum intrauit. Omnibus enim viribus Cæſar laborauit, vt ſummum honorem Regibus oſtenderet, nec vllis vnquam pepercit expenſis, vbique ſollicitus & circumſpectus. Durauit hic ingreſſis horis duabus, & numerati ſunt equitum, qui in ordine intrarunt, tria millia quingenti, præter hos qui paſſim & ſparſim ingreſſi ſunt, qui plures fuerunt ſexingentis. Nimirum pulcherrimus ingreſſus & raro viſus, etiam in pluribus ſeculis, ſi non pluuia ordinem conturbaſſet, & hanc ſolam fœlicitatem abſtuliſſet.

Decima octaua Iulii quieuerunt: ſed Cæſar, qui paruam quietem habuit, vndique anxius & ſollicitus apertis ciſtis ſuis theſauros ſuos recognouit, quos precioſiſſimos aduexerat, Regique Poloniæ, Regi Ludouico ac Annæ ſorori, primum nobiliſſimum pannū aureum, hactenus raro viſum, ſingulis pro veſte ampliſſima muneri mittit, vt eodem habitu omnes incederent.

Decima nona, mane circiter octauam, Reges ſimul cum Cæſare in arce conuenerunt cum ſuis conſiliariis, & locatis tribus ſellis ornatiſſimis, quibus duo Reges, Cæſar vero in medio ſedit, Ludouicus autem à latere patrui Regis Poloniæ, in feneſtra duo Cardinales, tum Oratores ſummi Pontificis ac Regis Arragonum, tum Archiepiſcopi & Epiſcopi vtriuſque Regis, deinceps proceres regni Hungariæ, Poloniæ ac Bohemiæ, à dextris principes & conſiliarii Cæſaris, erant omnes plus centum.

Occurrebat mihi aſpectus, qualis olim ſenatus Romanus ex centum patribus fuit. Vbi factum eſt ſilentium, Cæſar loqui incepit, & præter omnium expectationem Reges ita commouit, vt eos ſibi maximo deuinciret. Gratias enim illis ampliſſimas egit, quod tantam moram tam patienter tuliſſent, donec aduentaret. Licet hoc Deo acceptum teferret, qui voluiſſet illos tam diu expectare, quoad conuenirent pro communi vniuerſæ Reipublicæ Chriſtianæ commodo & tranquillitate, deinde aduerſus impios Turcos proſumenda expeditione prudentiſſime locutus, de modo & via, & nonnulla alia, quæ nunc referre importunum eſt. Tota autem fere hora loquebatur, non tam honeſte quam prudentiſſime, omnium in ſe ora atq; oculos conuertit; eoſque ita demulſit, vt multi qui non boni Cæſariani fuerint, ſed ab eo multum alienati, iam ſe ſubmitterent, palamque faterentur, eam humanitatem, prudentiam ac dexteritatem nunquam in Cæſare ac tanto Principe expectaſſe. Aperteque Cæſarem extollebant, ac eminentiſſime laudabant, non tam eius egregie res geſtas, ſed ſingula dicta factaque.

Vbi perorauit, Cardinalis Strigonienſis vtrumque Regem adiens, & ſimul Colocenſis, item Quinqueeccleſienſis, vt ab eis quid reſpondendum foret, intelli-

intelligeren[t]. Ac mox dehinc Cardinalis Strigonienſis, amborum Regum nomine reſpondit elegantiſſime, vt homo eſt raræ prudentiæ ac doctrinæ. Iuſſus eſt hinc a Cæſare Cardinalis Gurcenſis, vt verba faceret, qui etiam elegantiſſime diu loquutus coram Cæſare, Regibus, & vniuerſo ſenatu, & re uera potuit hic ſenatus comparari cētum patribus Romanis, dum olim Roma floruit, tam honeſtus erat Senatorum ac Principum aſpectus. Dimiſſo ſenatu, quiſq; in ædes ſuas diuertit.

Eodem die poſt cœnam hora ſexta, facta eſt chorea in arce, iuſſit Cæſar, vt ſinguli Reges quinquaginta tantum ſecum afferrent, viginti quinque ſpectatores, & totidem qui choreas ducerent, ne ex multitudine nimia fieret perturbatio: ſed principes indiſcriminatim cum ſuis irruebant, & maxima præter ſpem conuenerat multitudo, licet omnes ianuæ diligentiſſime cuſtodirentur. Fuit autē hæc chorea inſtituta, vt domina Maria Archiduciſſa Auſtriæ, filia Regis Philippi, & Cæſaris neptis, ſuſciperet Reges & dominā Annam, quos nondum viderat. Vbi ergo Cæſar, Rex Hungariæ & Poloniæ tribus ſellis conſederant, Rex Ludouicus, & ſoror domina Anna ſeorſum ſuas habuerunt ſedes. Tū ingreſſa eſt domina Maria præcedentibus principibus, Ducibus Bauariæ, & aliis quotquot hic erant Comitibus & Baronibus, & magiſtro curiæ domino ſuo de Rattal, quam multæ nobiliſſimæ matronæ, Comitiſſæ, & Baronum vxores, cum multis virginibus ſequebantur. Quæ poſtquā regiam Cæſaris, vbi eam operiebantur intrauit, nam extra arcē tum habitabat in domo Comitis Ciliæ, decoro motu flexis genibus, vt eſt morigeratiſſima, & à cunabulis recte inſtituta, primum Cæſarem auum, tum cæteros Reges ac dominam Annam ſalutauit. Locata illi ſedes erat prope Regem Vladislaum à dextris, ad quam acceſſit, ſed non ſedit, donec Balthazar Mercklin Præpoſitus in Valdkirch nomine ſuo Reges & ſponſum ſuum benigniſſime exciperet, pulchra ac affabili comitate. Rex Poloniæ accerſito ſuo Vicecancellario D. Petro Epiſcopo Premiſlienſi, illi mandauit, vt nomine fratris & nepotis Ludouici ac Annæ reſponderet, quod & factum eſt. Nam Petrus Epiſcopus vir haud contemnendus, ſiue ex tempore oporteat loqui, ſiue præmeditate, bonarum literarum optimus patronus. Peractis ceremoniis poſt mutua colloquia chorea eſt incepta, clangentibus tubis & bene ſonantibus, quas Cæſaris tubicines inflabant. Primamque choream duxit Rex Ludouicus cum ſorore ſua Anna, præeuntibus duobus Comitibus de Mansfeldt, de Veſterburg ac duobus Principibus, Caſimiro & Duce de Mechelburg cum quatuor cereis, comitantibus duobus magiſtris curiæ Prothelilao de Schmihau & Petro Carlatzki. Secundam choream duxit Dux Bauariæ Wilhelmus cum domina Maria Cæſaris nepte, cui duo Comites præibant de Hennenberg, & Hardeck. Tertiam choream iterum Rex Ludouicus cum magiſtra curiæ dominæ Reginæ Mariæ, domina Rottalerin vxore domini Georgii de Rottal. Poſt cæteri domini Comites & Barones choreas duxerunt. Et circiter decimam horam noctis quiſque domum ſuam reuerſus eſt.

Duobus ſequentibus diebus, conſultatum eſt ſuper negotiis, pro quibus conuenerant, & ſemper vſque ad horam ſecundam poſt meridiem & longius protractū eſt conſilium, vt prandium conſiliariorum & principum fieret circa tertiam. Nobiliores vero in militia, interea ſeſe exercebant in paleſtra, Marchioque Brandenburgenſis Georgius cum haſtis concurrebat cum Comite de Hennenberg, in arce Viennenſi, cum duobus aliis militibus.

Vigeſima ſecunda die, quæ erat diuæ Marię Magdalenę inſtitutus eſt dies pro contrahendis ſponſalibus inter principes & Reginulas, ideo vniuerſa nobilitas ſimul cum regibus ad arcem confluxerat, in obſequium quiſque, vt potuit exquiſitiſſime ornatus, non tam veſtitu, quam pretioſis monilibus ac clinodiis, vt dicitur. Cæſar cum Regibus ac conſiliariis ſecretiora quædam tractauit in priuato, quę referre non eſt operæ precium.

Tum accerſita Anna, eam Corona aurea donauit, & capiti ſuo impoſuit, quæ res ſeniorem Regem Vladislaum prouocauit in lachrymas; viciſſim ipſa Cæſarem pretioſiſſimo ſerto exornauit. Elegantiſſimo igitur ordine Cæſar cum Regibus Poloniæ & Ludouico in equis. Seniore vehente in lectica, & Reginulis in curribus, præcedente & comitante nobilium caterua inſigni, poſt nonam horam deſcendit ad templum ſancti Stephani, quod erat elegantiſſime ornatum. Chorus aulæis aureis & ſericeis contectus. In dextra ſtabant Cæſar, rex Vladislaus, rex Sigiſmundus, omnes aureis veſtibus ornati: Cęſar maxima torqui ex margaritis lapidibus precioſiſſimis, conſpicuus omnibus erat. In

bireto monile ex adamantibus precioſiſſimum geſtabat, æſtimabatur eius ornatus vna millione auri. Poſt Ludouicum ſtabat Orator Regis Angliæ, Orator Archiducis Caroli Auſtriæ & Burgundiæ, Dux Wilhelmus, Marchio Caſimirus, Dux de Mechelburg, Dux wirtenbergenſis, Orator Ducis Ferrariæ, & dehinc inſigniores ex regnicolis Hungariæ, Bohemiæ & Poloniæ. In medio chori duo erant pulpita aureis pannis contecta, in quibus duę Reginæ ſtabant, Anna & Maria, circa quas à lateribus Orator Regis Aragonum, & Ludouicus Dux Bauariæ, Marchio Georgius, & Comes Petrus de Poſing cum pleriſque aliis inſeruiebant nobilibus Annæ. Poneſtabat ingens multitudo matronarum & virginum, quæ Reginis ſubſequebatur ſedula ad obſequium. A ſiniſtris locati erant primum Cardinalis Thomas Strigonienſis legatus Apoſtolicus, Cardinalis Gurcenſis, Matthæus nuncius Apoſtolicus, Epiſcopus Veltrenſis, Archiepiſcopus Colocenſis Gregorius, Archiepiſcopus Bremenſis Chriſtophorus, Epiſcopus Quinqueeccleſienſis Georgius, Epiſcopus Matthias Vladislauienſis, Epiſcopus Olomucẽſis Stanislaus, Epiſcopus Ratisponenſis Ioannes, Epiſcopus Vacienſis Ladislaus, Epiſcopus Poſnanienſis Ioannes, Epiſcopus Patauiẽſis Vigelius, Epiſcopus Labacẽſis Chriſtophorus, Epiſcopus Bremiſſienſis Petrus, Epiſcopus Boſuenſis Michael, Epiſcopus Lyemenſis Bertholdus, cum multis prælatis & præpoſitis.

Epiſcopus Viennenſis celebrauit ſummum officium, quod cum ſumma reuerentia & amœniſſimis concentibus diuerſorum muſicorum peragebatur. Quotuſquiſque enim Princeps eſt hodie in orbe noſtro, qui ſingularia ingenia muſicorum ita veneratur & appretiat, ſicut Cæſar? Sub eo itaque noua inſtrumenta muſices excogitata atque inuenta ſunt, quæ vetuſtas non habuit, ſeculum noſtrum non vidit, ſicut in diuerſis generibus fiſtularum patet, & in illo ipſo inſtrumento quod *Regale* appellatur, ſine fiſtulis & cordis ab aurifabro inuentum, & in illo mirabiliori, quod nuper monachus excogitauit, quod fiſtulas nullas habet, ſed quaſdam concauitates in latum lignum exciſas, in modum ſerpentum ambulantes, quod ſonorum admodum edit concentum, & ex Rheno nuper allatum eſt inſtrumentum, quod voces auium repræſentat. Quæ omnia Paulus muſicorum princeps, cum illo ſimul quod ipſe reperit ex cornibus, aptiſſime tangebat, & ſimul cum cantatoribus diuerſis vocibus.

Regal.

Finito officio Richardus Peruſinus, Reuerendiſſimus Cardinalis Gurcenſis, Capellanus dicere incepit, vt eſt eloquentiſſimus, ſed ſtrepitu nobilium, quia audiri non potuit, in medio deſtitit. Hic etiam tribus libris, quos *Odeporicon* vocat conuentum hunc celebrauit. Interea Imperator quodam ſecretiori loco regalibus amictus & coronatus, vt Cæſar, introiuit chorum, cui deſponſata eſt domina Anna per Reuerendiſſimum Cardinalem Strigonienſem per annuli ſubarrationem. Tum Ludouicus Rex, & Domina Maria per eundem Dominum Cardinalem copulati & coniuncti ſunt.

Richardi Bartolini Hodeporicon.

Reſidente tunc Cæſare in ſolio maieſtatis: à lateribus cingebatur tribus præfatis regibus, quibus ſingulis nudus eſt datus enſis, vt milites inſignirent. Accurrebat vniuerſa nobilitas, in qua intermixti etiam fuerunt nonnulli noui homines & plebei. Creati ſunt tum à Cæſare, & tribus Regibus pluſquam ducenti milites ſiue equites aurati (vt vulgus loquitur) quo perfecto, aſcendit Cardinalis Strigonienſis ad ſummum altare dans benedictionem: cuius ſuffraganeus ſua & Domini Gurcenſis auctoritate pronunciauit plenariam indulgentiam. Mox omnes inflatæ ſunt tubæ, & mirabilis auditus eſt concentus: Simul cantores, *Te Deum laudamus* pronunciabant. Et in organis Magiſter Paulus, qui in vniuerſa Germania ſecundum non habet, reſpondit. Vſque in primam horam poſt meridiem durauit hæc feſtiuitas. Quiſque dehinc in ſuum hoſpitium diuertit ad ſumendum meridianum cibum.

Poſt prandium ad ſpectaculum haſtiludii omnes conuenerunt, & Cæſar & Reges, Reginulæque eadem habitatione proſpectabant concurſum eorum, qui haſtis luſerunt. Erant autem primi, Comes Ioannes de Hardeck, & Dauid de Knetingen, dehinc Caſimirus Marchio, & Ioannes Iacobus de Landaw, poſt Georgius Marchio, & Adolphus de Bibrach.

In principio noctis conuenerunt omnes Reges cum Cæſare ad cœnam, quia nuptias hac nocte celebrabant, dominus Sigiſmundus de Dieterichſtein, & Barbara virgo, filia Domini Georgii de Rottal, parata erat cœna regia innumeris dapibus. Collocabatur in principio tabulæ Rex Hungariæ Vladislaus, dehinc ſponſa Barbara, tum

Cæſar

Cæſar, poſt domina Anna, tum Rex Poloniæ, tum domina Maria, poſt Rex Ludouicus, tum eius Magiſtra curię, poſt Archiepiſcopus Bremenſis, tum Ratiſponenſis præſul, tum cæteri Duces ſæpius nominati, quibus ſemper immiſcebantur matronæ & virgines, tum vtriuſque Regis conſiliarii & familiares, ſemper inmixtis puellis. Durauit hæc cœna in 10. horam noctis ſplendidiſſima & opipara, qua finita Cæſar & Reges in aliud deſcendentes palatium, choreas duxerunt. Et hinc quiſque diuerſorium ſuum petiit.

Vigeſima tertia Iulii, Cæſar virginibus dominæ Annæ plus ſexingentis vlnis de veluto & alterius generis ſerici pro veſtibus muneri miſit, Regi autem Poloniæ duos equos cataphractatos, quorum vnus armatus erat vſq; ad vngulas, quod à paucis alias eſt viſum. Quos cum tanta gratitudine acceperat, vt illi in totum æneum equum inſpiciens, cum animi iucunditate diceret ipſe ſine interprete; *accipio hũc equum gratiſſimo animo a Cæſarea maieſtate, in quo promptus ero ad mandata illius quando mea vti voluerit opera: & comparebo vbi volet, donec hæc mihi vita ſupererit.* Cantharum deinde argenteum faberrime factum, cuius labor æquabat pretium, & in quo admirabilis erat veneranda vetuſtas, donauit. Regi vero Ludouico equum cataphractatum & arma pro corpore ſuo deaurata, & ingenioſiſſime fabrefacta, à paucis hactenus ſimilia viſa.

Vigeſima quarta, ante prandium conſiliũm habebatur: poſt prandium Cæſar & Reges ad ſpectaculum haſtiludii conuenerunt, quod horis pene quatuor durauit. Rex Poloniæ ad ſuum hoſpitium, Cæſar cum aliis duobus regibus & reginulis ad arcem diuertit, & ſimul cœnam duxerunt lætiſſimam: qua finita allata ſunt numiſmata aurea & argentea, magna præter ſolitum cum imagine Cæſaris, quæ Cæſar regibus & reginulis diſpartitus eſt, & ad chartam ludere cœperũt. Sed Rex Ludouicus, domina Anna & Maria maiorem partem numiſmatum abſtulerunt, Cæſar nihil, Vladislaus rex parum lucratus eſt. Fuerunt multa iocoſa in hac cœna prolata.

Vigeſima quinta Iulii, inſtitutus eſt ludus militaris, *Torneamentum* vulgo dicitur, antiquitus ludus Troianus, ſimulacrum veri belli. Fuerunt in eo triginta duo in equis cataphractatis toti ænei, optime armati, in galeis chriſtati cum ſuis inſignibus, cuilibet lancea & enſis erat. Primum fuit concurſus cum lanceis, deinde abiectis haſtis & clypeis, concurrebant cum enſibus, ſeſe mutuo verberantes, donec qui ad hoc ordinati erant ſectores bellum dirimebant. Fiebat hoc in latiſſimo foro prope templũ fratrum Carmelitarũ, vbi quondam Henricus filius ſancti Leopoldi, Marchionis Auſtriæ, primus Dux a Friderico Enobarba Imperatore creatus, qui cœnobium Scotorum Viennæ hic ſepultus fundauit, arcem & curiam habuit. Vnde & hodie adhuc locus ille *Curia* appellatur. Circa hoc templum extructum erat theatrum temporarium latiſſimum, ad quod aſcenderant Cæſar, Reges & Reginulę, duo Cardinales, Archiepiſcopi & alii Prę̨lati, cum Principibus & Baronibus, cum magna & inſigni nobilitate. E regione huius erat alia domus, in qua clypei & arma perduellionum pendebant, & vbi tibicen triplici concentu ter concurrentes prouocabat; Ehaldi quoque hic proſpectabant, qui victoriam & palmam merebantur. Erat locus hic quadratus & duplicibus palis circumvallatus, in medio ſtabãt armigeri & lanceati, ciuium Viennenſium mille quingenti, qui bene ornati (vt ſuperius ſcripſimus) hic excubabant. Erat & tertia domus extructa, in qua vxores & filiæ ciuium hoc quoque ſpectabant ſpectaculum. Nam omnium domorum adiacentium feneſtrę non modo repletæ erant, ſed tecta quoque hominibus cooperiebantur, tam ingens hominũ frequentia hic aderat. Magna tamen vndique habita diligentia & cuſtodia, ne qua ſeditio, neue tumultus aliquis inter tot homines, tam diuerſas nationes, tam diuerſas ſectas exoriretur. Prouiderunt hæc multo ante ſingulari prudentia Senatores Viennenſes, qui cuſtodiã in portis vrbis, nocturnas & diurnas vigilias in ſingulis turribus vrbium, in monaſteriis ordinauerunt, & ſi forte incendium oriretur, artifices cum inſtrumentis ſufficientiſſimis adhibuerunt, ac in tumultu, ſi forte excitaretur, præſto eſſent. Nihil itaq; iis omnibus diebus aut publice aut priuatim ortum eſt. Timebant omnes incendium, aut ſeditionem aliquam inter tam diuerſas gentes: quia hic Alemanni, Itali, Hiſpani, Franci, Hungari, Poloni, Bohemi, Moraui, Sleſitę, Moſchi, Tartari & Armeni, & Tuſci ſimul iuncti fuerunt, ſed Deo optimo Duce tranquilliſſime omnia peracta ſunt. Durauit enim hoc ſpectaculum plus duobus horis, quo finito Cæſar in eodem theatro multos milites in præſentia Regum & Principum inſigniuit. Lanceati autem & armigeri ciuium Viennenſium, facta pulcra ordinatione & circuitu in orbem de more ſuo abierunt.

[illegible] in Torneamento, qui hoc pacto, primum bini, & bini [illegible]unt, & tandem omnes ſimul vno impetu.

Dux Wilhelmus Bauariæ & Marchio Caſimirus Brandeburg.

Dux de Meche[illegible] Albertus, & Georgius Marchio Brandeburgenſis.

Comes Wolffgangus de Monfort, & Comes Bertholdus de Hennenberg.

Dominus de Verona debuit concurrere cum domino Ioanne Comite de Hardeck, ſed neſcio qua cauſa idem Dominus fuit abſens, ideo eius locum ſuccedebat Dominus Leonardus de Leichtenſtein, qui bis concurrebat.

Dominus de Rapoldſtein, & Sebaſtianus de Hohenfeldt.

Dominus Hieronymus de Stauffen, dominus in [illegible], & Ioannes de Schwartzenberg.

Vdalricus Mariſcalcus de Bappenheim, & N. de Gerolrzeck.

Wolffgangus de Schellenperg, & Sebaſtianus de Veittmull.

Caſpar Vintzerer, & Sigiſmundus de Heſperg.

Albertus Pencker, & N. Bellitzki.

Wilhelmus de Greis, & Georgius Kongel.

Valthaſar Tanhauſer, & N. de Emershoffen.

N. de Loſenſtein, & Dorle Polonus.

N. Kiet[illegible]her, & Wolffgangus Groswein.

Leonardus de Lichtenſtein, bis (vt dixi) congreſſus eſt duellum, & Chriſtophorus Min[illegible]rffer. 20

Dominus de Dana.

Inuitati ſunt omnes Principes & Barones poſt cœnam ad choream. Ad quam facta cœna, venerunt Reges & Principes cum vniuerſa nobilitate. Erat Curia arcis munita, & auleis pulchris exornata, tot cereis illuminabatur, vt tenebræ noctis vincerentur cereis ſplendoribus. Sedebant longa ſerie nobiliores matronæ & virgines ex vna parte. In alia Cæſar, tres Reges, duæ Reginulæ, magnus Principum & nobilium numerus. Cæſar cum domina Anna choream duxit, Ludouicus cum domina Maria, poſt Rex item Poloniæ cum domina Anna, poſt ſunt ſerta & munera donata Principibus & nobilibus, qui illo die in torneamento duellum fecerunt. Dehinc poſt aliquot choreas Cæſar aſcendit cubiculum. Reges autem in quoddam palatium cum Reginulis, principibus & virginibus, vbi parata erat regalis collatio mellariis & fructibus, illic omnis generis potus & abundantia. Sic vſque in horam pene ſecundam poſt mediam noctem deductum erat illud conuiuiolum. Dehinc quiſque in ſuas ædes diuertit.

Maturabant dehinc ſinguli ſuum diſceſſum, diu enim vterque Rex aberat à Regno ſuo. Et Cæſar ab Heluetiis ſollicitabatur, ſed nondum conſcriptæ erant literæ contractus. Biduum igitur, hoc eſt, XXVII. & XXVIII. dies Iulii, conſumptum eſt in ſcribendis literis, & dandis viciſſim muneribus, ſed ne Cæſar vllum humanitatis officiũ omitteret, nemine ſperante cum ſuis conſiliariis, & aulicis deſcendit ad hoſpitium Regis Poloniæ, & ipſum viſitauit. (Nam Rex Hungariæ erat ſecum in arce) & tum ad ædes Cardinalis Strigonienſis, quem etiam ſua præſentia honorauit, vt eſt clementiſſimus & humaniſſimus Princeps. Præterea curſus equorum etiam factus eſt: habuit primus pulchrum argenteum deauratum poculum quod liberrime factum erat.

Hoc Rex Poloniæ de nobiliſſimis pellib. Zobelinis honorauit Cæſarẽ de [illegible] ſari conſiliarios, & eos præſertim, qui his negotiis interfuerũt. Cæſar viciſſim largitiona munera ordinauit vtriuſq; Regis conſiliariis liberaliſſime, de auro, argento, poculis, v[illegible] omnis generis, [illegible]rquibus & ſericeis veſtibus. Iudico ego & puto me non falli, Cæſarem in [illegible] ſtatione expoſuiſſe pro impenſis (nam vtrumque Regem [illegible] is al[illegible] a[illegible]e cum liberis quoque aluit) & muneribus ſupra centum quinquaginta millia [illegible] nummum, erogaſſe. tanta liberalitate vſus eſt erga Reges & Principes & [illegible]

Vigeſima octaua die, de nocte poſt cœnam, hora pene ſeptima conuenient Reges Cæſarem. Iam enim de ſingulis erat concluſum, & poſtquam tribus ſell[illegible] [illegible]um medio Cæſar, in latere Ludouicus, poſt duo Cardinales, deluſſe cæt[illegible] [illegible] & [illegible] reſidebant, Cæſar vt eſt humaniſſimus, alloquutus R[illegible] [illegible]rmonibus, tandem iuſſit C[illegible]ianũ pronunciare quod decreuiſſet. C[illegible]anus debita

debita inclinatione flexus, ad latus Regum ſtans, alta voce, Latina & Germanica lingua vt ab omnibus intelligeretur, in hanc formam proclamauit, cunctis bene audientibus:

De mandato ſacratiſſimæ Cæſareæ Maieſtatis, & Sereniſſimorum Vladislai & Ludouici Hungariæ & Boemiæ, ac Sigiſmundi Poloniæ Regum, Notum ſit vniuerſis, qui ad laudem omnipotentis Dei & glorioſæ virginis Mariæ, & totius curiæ cœleſtis, nec non ad incrementum & conſeruationem totius Reipublicæ Chriſtianæ, & præcipue regnorum, dominiorum, & ſubditorum ſuorum, inter ſe inierunt, contraxerunt, concluſerunt, & confirmarunt, veram, ſynceram & inuiolabilem atque firmam concordiam, amicitiam, vnionem & intelligentiam confœderationis, perpetuo & indiſſolubiliter duraturam ad mutuam protectionem & defenſionem contra eorum hoſtes quoſcunque & præſertim contra hoſtes infideles, & ad hoſtium ſuorum futurorum perniciem. Et quo magis hæc vnio inter eos ſtabiliatur, vltra neceſſitudinem, quæ alias inter hæreditates eorum intercedit, etiam nouam affinitatem & connubium inter ſe & nepotes, & liberos eorum contraxerūt. Quod fœlix fauſtumq; Maieſtatibus præfatis, regnis & dominiis eorum ſit, Amen.

Vigeſima nona Iulii, hora circiter nonam, Cæſar in equo cataphractato ornatiſſimis armis a capite ad pedes tectus, & precioſiſſima torque, ex vnionibus & gemmis, cum Ludouico Rege iisdem armis & equo cataphractato ornatus, quibus à Cæſare donatus erat, cum omni exercitu Principum, Baronum ac nobilium, vrbem Viennam egreſſus, ad Nouam ciuitatem petrexit eodem pene ordine qui ſuperius ſcriptus eſt, comitātibus peditibus Viennenſibus. Sed Ludouicus Viennam repetit: Cæſar Nouam ciuitatem ingreſſus eſt.

Trigeſima Iulii, Cuſpinianus munera Cæſarea, quæ pridem Cæſar ordinauerat, ex manibus Theſaurarii domini Iacobi Villinger accepta, Regis vtriuſque conſiliariis detulit, quæ plurima ac precioſa erant, ac ſingulis, vt iuſſus erat, diſtribuit.

Vltima Iulii, tres Reges, duæ Reginulæ, duo Cardinales potiores ex curia Regis Poloniæ, vniuerſi vero Hungari, ſimul a Vienna ad Nouam ciuitatem profecti ſunt, & recepti in arce, humaniſſimeá Cæſare tractati.

Prima Auguſti, mane ante prandium, Ludouicus, domina Anna & Maria ingreſſi ſunt vinarium prope arcem, vbi innumeri hinnuli, cerui, damæque aluntur, & ſagittis iaculati damam ac ceruam, patri ſuo Regi Vladislao obtulerunt, quaſi prædam à ſe captā. Poſt prandium vero Rex Poloniæ, & Vladislaus egreſſi Nouam ciuitatem ad Cæſarem qui iuxta ſyluam illos expectabat, pulcherrimam Venationem ceruorum illis exhibuit, ac ea finita illos ad Nouam ciuitatem reduxit, ac ibi cœnauit. Poſt egreſſus in Egenfurr, vb honoris cauſa pernoctare ſolebat, vt integram arcem Regibus relinqueret.

Secunda Auguſti ingreſſus Nouam ciuitatem Cæſar, facto ibi prandio, ad ſeſe conuocauit vtroſque reges ſeniores, & adhibitis duobus Cardinalibus, & pauciſſimis conſiliariis, tribus continuis horis cum iis tractauit, ac poſt valedixit. Dehinc ad Gynæcium deſcendens, Ludouicum amplexus optime valere iuſſit, Mariam oſculo patrio more ſalutauit. Dominam Annam brachiis amplexus deſeruit, multiſque poſt ſe delid[illegible] reliquit. Dehinc conſcenſo equo rediit in Ebenfurt, & ſequentibus diebus per Auſtriam verſus Lyntzium iter arripuit.

Tertia Auguſti, rex Poloniæ fratrem Vladislaum & nepotem Ludouicum, ac duas Reginulas valedixit. Poſt ſubſcriptas manu ſua, & fratris, ac ſigillatas literas, iter ad Viennam reſumpſit. Rex autem Vladislaus, cum maximo gemitu ac lachrymis filiam Annam ſalutauit. Ortus eſt ingens vtrobique eiulatus, hinc pater, hinc filius, hinc filia etiam aſtantibus lachrymas excuſſerunt, coacti ſunt conſiliarii vi patrem abducere, qui vna cum filio eo die adhuc Suppronium cum omni ſua curia conceſſit, Sempronium quod [illegible] appellari debere, quod Romani illic Duce Sempronio præſidia habuerunt. Sed omnia ea [illegible] corrupta. Hodie enim *Poſonium* appellatur quod Piſonium a Piſone re- *Poſonium* ctius vocab tur. Et Scautinum hodie *Iaurinum* voce nihil dic[illegible] & Strigonium, quod *Iaurinum* *Strigoniu.* etiam te[illegible] adhuc patria lingua Iſtrogonum vocabitur, ſed de his alias. Nos ad noſtra redeamus. Rex autem Poloniæ Viennam dehinc conceſſit. Volebat hinc Rex Poloniæ t[illegible] D[illegible]bium, ſed violentia aquæ pons ruptus, coactus eſt manere vſque in ſextam Auguſti, qua die egreſſus eſt rex, comitante Cardinale Gurcenſe, & cæteris Ducibus, qui ſupererant. Sed priori die, hoc eſt, quinta Auguſti, caſtrum & arcem Viennenſem ingreſſus eſt ad ſalutandum & valedicendum Annam & Mariam, cum quibus choreas duxit, & vniuerſa eius nobilitas. Mutuis dehinc amplexibus ſeſe ſalutarunt & valedixerunt. Alteraq; die mane Viennam egreſſus eſt. Dehinc & Cardinalis, & Duces Cæſarem ſecuti ſunt.

Sic ſumma cum tranquillitate ſolutus eſt celeberrimus ille Regum conuentus, ſi-
ne diſſidio, ſine rancore, ſine tumultu, ſine ſeditione: Quod felix fauſtumque ſit. Deus
optimus maximus largiatur ſua gratia, vt Rex Ludouicus ac Reginulæ ætatem ſortiantur
debitam, qua numeroſam de ſe prolem relinquant, & Cæſar hoſtes ſuos caſtiget, & vnio-
nem cum omnibus Chriſtianis Principibus faciat, quo poſſit faciliꝰ ſumi expeditio
contra immaniſſimos Turcos, & fidei Chriſtianæ perfidiſſimos hoſtes, Amen.

AD LECTORES.

HABETIS candidi lectores, rem vt geſta eſt ſyncere & ſimpliciter ſcriptam, non affe-
ctare, aut tumide, nec phalerata oratione aut verborum aliquo lenocinio, ſed vt vi-
cinus etiam intelligat, qui & numiſma noſcit, cui publica forma eſt, atque ideo neceſſe
eſt in quotidianum & vſitatum loquendi modum, etiam vſque ad barbariem quando-
que deſcendere. Malui enim rem aperte proponere, quam propoſitam à multis abſcon-
dere & velare. Namque haud video qua ratione res illæ ſint nimium exornandæ, quæ
per ſe ſunt ornatiſſimæ & inſignes. Reuoluat aliquis multorum ſeculorum Annales,
Chronica & hiſtorias, dicat ſi quando viderit ſimul congregatos Cæſarem Romanum,
tres coronatos Reges, duas Reginulas, ac duos Cardinales, cum tot principibus, proce-
ribus, ac nobilibus, diuerſarum nationum. Nunquid hoc pulchrum ſympoſium & ex-
cellens, & apud poſteros memorandum? Sed quod magis laudandum eſt & admiran
dum, quod inter tot diuerſas nationes & ſectas religionum, nullus eſt ortus tumultus,
nulla ſeditio, nullum incendium, ex magnatibus & proceribus nullus mortuus eſt. Cum
omni fœlicitate coierunt, cum eadem ſeparati ſunt: & quod amiciſſimum, nullus ran-
cor interuenit, nullum diſſidium. Fuerunt ab initio nonnullæ friuolæ ſuſpiciones, quæ
ſublatæ ſunt, viſa vera integritate & amicitia: omnium rerum copia, nullus defectus, nec
impenſæ difficiles, licet inundatio Danubii obſtitit, quod non omnia fuerint longe vbe-
riora & copioſiora. Hæc enim Auſtriæ pars, quæ trans Danubium eſt, & Marchiæ adia-
cet, vnde & nomen habet, horreum noſtrum eſt. Sed quanquam ſola hæc fœlicitas nobis
defuit, quod crebræ erant pluuiæ: Spetandum eſt tamen Deum optimum maximum
gratiam ſuam pluuia influxiſſe. Ne altercatio aliqua ſuboriretur, omnia acta ſunt fœlici-
ter & tranquille, non ſine ingenti gaudio ac tripudio. Deus optimus maximus faxit, vt is
conuentus exemplo ſit omnibus Chriſtianis Principibus, quo redeant in mutuam vnio-
nem ad concordiam, ad extirpandum fidei hoſtes, & vt religio Chriſti longius, latiuſque
per vniuerſas illas nuper inuentas regiones propagetur & extendatur, ac ſemen
Mahumeti exſcindatur radicitus & euellatur, vt vno ore omnes
laudes altiſſime decantemus, per vniuerſum dicentes:
Tu ſolus Dominus, Tu ſolus altiſſimus, Ieſu
Chriſte, Amen.

HODOE-

HODOEPORICON, id eſt, Itinerarium

REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS ET DOMINI, D. MATTHÆI S. ANGELI CARDINALIS GVRGENSIS, COADIVTORIS SALTZBVRGENSIS, GENERALISQVE

Imperii Locumtenentis: quæque in conuentu MAXIMILIANI CÆS. Aug. Sereniſſimorumq; Regum, VLADISLAI, SIGISMVNDI, ac LVDOVICI, memoratu digna geſta ſunt, per

RICCARDVM BARTHOLINVM PERVSINVM EDITVM.

IOANNES DANTISCVS

Ad Lectorem.

QVANTVM res veræ fictis præſtare videntur,
  Hoc recto doctum tramite pandit opus.
Non hic Cretenſis Iouis incunabula, non hic
  Quæ ſunt de ſuperis plurima ficta leges.
Semicapros Faunos, Satyroſque fuiſſe bicornes *Figmenta Poetarũ.*
  Quis credit? vel tot turpia monſtra Deûm.
Non raptum Stygii prædonis, Apollinis ignes
  In Daphnem, Martis nec Veneriſque thorum.
Non Diomedis equos, non illum Græcia mendax
  Quem fert Troianas fraude ſubiſſe fores.
Hicq; nec inuenies perplexa ænigmata Sphingos,
  Nec quæ de Nihilo fabula longa datur.
Hiſtoriam nuper conuentus at iſte probatam
  Cæſaris & Regum facit in orbe trium. *Cæſar. Reges.*
Vidimus hic Annam, qua totus nil habet orbis *Anna Imperatrix.*
  Pulchrius, Hunniaci eſt hæc decus vna ſoli.
Hanc ſibi, vel charo conſeruat forte nepoti
  Cæſar, & eſt magno digna puella Ioue.
Vidimus & Mariam, pulchris æquanda deabus, *Maria Regina Hungaria.*
  Eſt ſiquidem, & primas inter habenda deas.
Cæſaris hæc neptis Regi Regina futura eſt,
  Annis qui in teneris iam duo regna tenet.
Vidimus Heroas ſacros, Proceresque, Duceſque,
  Clarorum paſſimque agmina multa virûm.
Tot gemmas, torques, phaleras, radiantiaque arma,
  Tot mores, tot habitus, ingeniique vices.
Tot ludos etiam, ſpectacula pulchra, Triumphos.
  Et quæ non ætas viderat vlla prius.
Cuncta vt conſpexit, Riccardus ſcripſit ad vnguem, *Riccardus Bartholinus.*
  Delicium certe poſteritatis erit.
Seu ſtricto incedit Vates pede, ſiue ſoluto
  Orator, nemo cultior eſſe poteſt.
Hoc iter vt duxit Princeps Gurcenſis ab vrbe *Cardinalis Gurcenſis.*
  Auguſta, videas, geſtaque cuncta lege.
Tunc primum dices, viuas, pater inclyte, viuas,
  Cardinei ſpecimen viue decuſque chori.
Et merito laudes vni huic ſunt vndique dandæ,
  Omnis nam fuerat fons & origo boni.
Solus hic inflexit ſenſus, Regumque potentum
  Pectora, multorum cordaque dura virûm.

Chriſti-

Chriſticolis ſolus diuino numine fultus,
In terris pacem poſt feta bella dedit.
Huic ætas debet præſens, & poſtera multum,
Tempore quod paruo commoda magna tulit.
Per quæ nunc noſter recte componitur orbis,
Ex omni cedit parteque Martis amor.
Et crucis infidos propere ducetur in hoſtes:
Qui, Iouis hinc quid ſint, experientur, Aues.
Aquila. Fœderis hic formam noſces, pactoſque hymenæos,
Cunctaque conuentus iſtius acta ſcies.
Nil finit intactum veri quod res habet in ſe:
Ante oculos plane ſingula geſta locat.
Res ſcitu digna eſt, nec enim reor eſſe, poteſt nec
In toto quicquam gratius orbe legi.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET Domino, D. Bernardo Sanctæ Mariæ in porticu Diacono Cardinali, Domino ac benefactori colendiſſimo, Riccardus Bartholinus mancipium, felicitatem optat.

ANCEPS eram Reuerendiſſime Domine, Cui mearum lucubrationum munus dedicarem; ſed cum Reuerendiſſimus Gurcenſis numen meum, & tuæ Reuerendiſſimæ D. amantiſſimus, pomeridianus cœnaret, atque diuinas tuas laudes vberrime extolleret, in quas volens inciderat, & inuitus ab iis retrahi videbatur, arbitratus ſum, & illi, ſi hæc ſub auſpicio tuo ederentur, gratiſſimũ fore; & tibi, quem gloria rerum ab ipſo prudenter feliciterque geſtarum, ſummopere lætari puto, non iniucundum. Accipe igitur Reuerendiſſ. Gurcenſis Hodeporicon, ac Maximiliani Cæſaris ſemper Auguſti triumque potentiſſimorum regum Vladislai, Sigiſmundi, Ludouici, conuentum memorabilem, rerumque magnarum ſeriem, ita breuiter a me exaratam, vt nec diſpendium operis faſtidire poſſit, nec noſcendi cupidos damnoſa offendat concinnitas. At in quædam diuerti, quæ ſi auribus tuis digna videbuntur, de reliquis quoque benemeritus exiſtimari potero. Illud autem mihi ſuauiſſimum erit, Te in hoc libello, in quem nihil perperam (niſi fallor) congeſſi, reperturum eſſe, quanta ſcilicet Reuerendiſſ. Gurcenſis induſtria, prudentia, animique excellentia extiterit, quotque is etiam cum terra, tum aquis labores exanclauerit, quoties æſtuarit, alſeritq́, vt tanti Imperatoris, tot Regum fœdus, affinitateſque coniungeret. Quæ quidem & ſi propter rerum magnitudinem prius ægre credebantur, nunc, cum tuo conſecrata nomini, prodeant, puto & æuo noſtro, & apud poſteros, cum ſincere a me ſcripta ſint, fide omnino non caritura.

CONSVLTVM mihi fuiſſet ſatis ex ſententia, ſi ea, quæ obiter, atq; ſubciſiuis (vt aiunt) horis collegi, tam præcoci fœtura minime produiſſent. Optabam enim, vt cum primum meorum temporum anguſtiis paulo laxius ſpatium datum fuiſſet (id enim tantæ rei magnitudo, quã vix animo complector, expoſcere videbatur) & vrbaniora & ampliora efficere. Verum cum inquies ſit animus & ponderis tanti impos, malui hæc breuiter, atque conciſe, potiuſquam nunquam quod ſtylo facundiore aſſequi cum laude non poſſem, in lucem dari. Nam quis Cardinalis Gurcenſis labores, induſtriam atque animi magnitudinem merito proſequetur? Quis Maximiliani Imperatoris, Pii, Felicis triumque potentiſſimorum Regum, Ducum, ac Principum virorum conuentum, ſatis feliciter mandabit poſteritati? & quoniam à remotis recedendi conſilium eſt, hinc auſpicabor. Vladislaus Pannorum Rex cum ſibi non ſolum beneuolentia, ſed etiam affinitate Cæſarem coniunxiſſet, reliquum erat, vt non ſolum hæc Cæſaris præſentia confirmarentur, ſed etiam fratris Sigiſmundi Sarmatiæ Regis, in quem Cæſar hoſtilem animum iam præ ſe tulerat, partes mitiores fierent. Is ergo cum Cæſarem demulſiſſet, atque in ſuam quodammodo traxiſſet ſententiam, fratri ſignificauit, quam primum in Pannoniam, vt illic de rebus ſuis cum Cæſare ſermonem haberet, proficiſceretur. Fore autem ſperabat vt & Cæſar veniret, & firmiſſima impoſterum inter eos amicitia abolitis, quæ prius minus grata interceſſerant, oriretur. Hoc cum à fratre Sigiſmundus Rex [illegible]

quæ Lituaniæ, vaſtæ (vt aiunt) prouinciæ metropolis eſt, morabatur) accepiſſet: Cracouiam verſus, oppidum ad Viſtulam eundi conſilium cepit, quanquã nonnulli erant qui, ne id faceret, diſſuaderẽt, arbitrantes (quod etiam Mathematici quidã prædixerant) Cęſarẽ vel nunquã vel ad longum tempus viſurũ. Cumq; hinc inde ſententiæ proferrentur, magnanimus Rex ſic dixiſſe fertur: *Quo nos cunq; vocat fortuna Deusque ſequamur. Nam Cæſarem videre omnino decretum eſt.* Nec mora, ex Sarmatia Pannoniã verſus iter, de quo alibi ſcriptum eſt, cepit. Id quod cum Cæſar intellexiſſet, Reuerendiſſimum Cardinalem Gurcenſem (ipſe enim magnis negociis, quo minus iret, retinebatur, vt Reges in Pannonia conueniret, atq; cum iis vt plane ſibi mandauerat decerneret) deſtinauit. Simulq; ei ſex præſtantiſſimos viros adiunxit, Marquardum præpoſitum Bambergenſem, Wilhelmum de Rogendorff, Laurentium vicedominum Auſtriæ, Ioannem Mareſcam Cuſpinianum Doctorem, Gabrielem Vogt; qui quidem, ſi quippiam, quo Gurcenſis minime vt illuc proficiſceretur, obſtaret, nihilominus ſolertiore quo poſſent cura apud reges negocium tractarent. Iis itaque rebus apud Cæſarem compoſitis Gurcenſis Auguſtam, vt inde per Lycum, ac Danubium, poſtea in Pannoniam nauigaret, profectus eſt.

Tertio Idus Februarii Auguſta Vindelicorum diſceſſimus, primaq; noctis (vt aiunt) face Sanctum Leonardum Bauariæ, multi nominis pagum, venimus. Poſtero die latis mane Eccleſiam ingreſſi ſumus, vbi cum multa catenarum genera, pedicas, manicaſque, ac ferreas imagines contemplarer, admiratus æditum, num illic farui catenis vin- *Ædes S. Leonardi.*
cirentur, interrogaui, *Minime*, inquit, *ſed diui Leonardi, cui templum dicatum eſt, Numen eſſe, cui vincti cæteris votum faciunt, liberati perſoluunt, relictu ærumnarum monimentis poſteritati.* Inde Neoburghum, vento, pluuiaque laceſſiti petiuimus, obuiam præſtantiſſimi adoleſcentes duo Roberti comitis Palatini filii, venerunt. Equi cum ad hoſpicia *De filiis Roberti.* diuertiſſent, nos omnes vna in arcem recepti ſumus, vbi & cœnauimus, & prandi- *Comitis* mus laute. Adoleſcentulorum qui maior natu eſt, alteri Otho Friderico nomen eſt, *Palatini* alteri Philippo, ſed vt maior facundior, alacriorque, ita minor (quod immatura fortaſſe ætas facit) parcior in loquendo, remiſſiorque videtur; tamen vterque indolis egregiæ, & qui etiam ſi non noſcerentur, principum filii videri poſſint, addo eis non vulgarem educatorum curam iniunctam. Quanto enim fideliſſimus quiſque auo parentique in pace, belloque fuit, tanto eorundem recordatione venuſtiſſimis adoleſcentibus impenſius fideliuſq; & incumbit, & conſulit. Itaq; cum iam dies diluculaſceret, qui ſeruitia habebant, naui vna cum Gurcenſi per Danubium vecti ſunt, reliqui in equis, terreſtri itinere Ingolſtadium (*Auripolim* elegantiores dicunt, peruenerunt) Cum oppidum ingrederemur, Gurcenſis aduentu tanta oppidanorum excitata lætitia eſt, vt omnes per vias compendiaque agminatim currerent, nec multo, poſtquam ad hoſpitium diuertimus, nunciatum fuit Gymnaſiarcham cum maxima vi & doctorum virorum & ſcholaſticorum, aduentare. Datus illi dicendi locus, qui oratiunculam, plane (vt verum fatear) deſertam, ſed diſertam volui dicere, habuit. Palinodia Epiſcopo Acerrano viro ſatis facundo iniuncta eſt. Ii paulo poſt cum abiiſſent, Principes duo Brandenburgenſes, qui literis illic operam dabant, Cardinalem (vt de eius aduentu congratularentur) adierunt, à quo ſumma hilaritate, vt ſuus eſt mos, excepti diſceſſere. Poſtridie eius diei conuiuium peractum eſt, diſertiſſimus ac nobiliſſimus quiſque accerſitus, inde itum ad choreas. Ego, quia non niſi emiſſitiis (vt aiunt) oculis fruor, abeundi conſilium cœpi. Itaque diem integrum hic morati ſumus, expectabamus enim cæteros aulicos, qui poſtridie *Aulicorũ* quam nos diſcederemus, ad nos Auguſta per Licum nauigarent. Qui cum equis care- *naufragium in Ly*tent (omnes enim nobiſcum ductati fuerant) trabibus, quas ligneis cuneolis pangunt, *co.* nos *rates* appellamus, vecti ſunt, frigus ſatis acre erat, ventorum flatus increbreſcebant. Ii ergo vix Auguſta ſoluerant per Licum nauigaturi, cum vel pondere, vel quod tenui alueo fluuius laberetur, ratis vado hæſit, diuque remulco colluctati tandem in altiorem aquam ratem impulere; paulo poſt nautarum incuria, cum ſub pontem veherentur, ratis ſublicibus impacta fatiſcit, tandem non citra periculum in tutum recepti ſunt. Nauigabant quamplurimi, ſed quorum meminiſſe eſt operæpretium. Marquardus præpoſitus Bambergenſis, Georgius Sumer præpoſitus in Felchmarch, Ioannes Langus, Ioannes Schenck Cardineæ curæ præfectus, animæ, inter mortales candidiſſimæ, multique prætetea alii quorum nomina recenſere longum eſſet, euaſerant illinc. Sed cum venti in horas increbreſcerent, validiuſque flarent nautis contra nitentibus illis vrgentibus, impellentibuſque in breuia & Syrtes, cum quid conſilii captarent, noſtri feſſi iam ac prope victi ignorarent; ſemimortui ad ripas tandem compulſi ſunt, vbi

& aqua

& aqua humecti & frigore pene exangues (aqua enim qua madidi erant, in glaciē vertebatur) ignes in ripa excitauerunt. Itaq; paululum refoti, ad Veſtendorph (nos *occidentis villam* dicere poſſumus) iter pedibus arripuerunt, diuertunt ad Cauponem, domum occupatam reperiunt, nam intus cum nuptiarum choreæ (vt frequens in Germania vſus) ludos interpellare non ſine turbis poterant. Quippe pagani (multi enim illuc conuenerant) ſurdis auribus ſaltabundi, clamabundique verba noſtrorum audiebant: verum cū diu ſupplices viderēt deliniti, è ſtabulo diſceſſerunt, mane autem exorto ſolis iubare, coacti ad aquas reuerti (carebant enim equis, vno excepto, qui propter frigus ſtrigoſior factus, vix pedibus nedum quempiam ferret, ſubſtinere poterat) per Danubiū longe, quam prius fuerat, curſu feliciore ad nos peruenerunt. Poſtero die, crepero adhuc tempore, claſſico per Tubicinem pronunciato, pedibus alij, alij curribus vecti ad ripam Danubij conuenimus, rates ibi quam plurimę (centū enim & quinquaginta fere homines eramus) in remis ſtabant: Gurcenſis vt eſt omnibus in rebus curioſus, nomina ſingulorum ſcripta percurrebat, rates patiebatur. Inſcendimus, a ripa ſoluimus. Inde exoritur clamor, tonſarumque ſtrepitus ita increpeſcebat, vt vtrinque latiſſimi fluminis ripæ longum vaſtumque reclamarent. Ego ad ientaculi horam (herili enim rate vehebar) tum matutino frigore, tum quia ieiuni non libēter verba damus; aut legi aut dormitaui. Interim mēſa concinnatur, recumbimus. Gurcenſis vt ſolers imperator ſuo conſulēs exercitui, non prius in pugnam dexæ Culinæ deſcendere voluit, quam totam aciem inſtructam videret. Cum ergo multos obtruncauiſſemus, ſatisque cruoris exhauſiſſemus, ad variam nos ludorum curam conuertimus, ij cartaceis ludis, ij taxillis diem tranſigere, alij calculis pugnare, alij ne inertia pigreſcerent, ſe ad remigantium laborem conferre. Sic veſpera Regionem, quam nunc *Regenſpurg*. id eſt, regiam ciuitatē dicunt, applicuimus. In ripa epiſcopus Palatinus, cæterique vrbis principes viri præſtolabantur, ab iis Gurcenſis venerabiliter ſuſceptus, magna comitante caterua, vrbem ingreſſus eſt, de qua pauca hęc referre ſtatui. Oppidum eſt in Danubii ripa ſitum, in qua per longitudinem extenditur, intus domus ampliſſimas habet, ſed nunc (quoniā loci fortuna refrixit) vaſtæ ſunt propter inquilinorum inſolentiam, parietes domorum craſſiſſimi patentiſſimiſque valuis, vt facilius mercium currus admitterentur, ædificari. Nullaque non domus eſt quæ non Sacello careat. Templa tamen & auro & argento opulenta, prætereunda cætera ſunt, illud recitabo. Templū eſt ad quod Gurcenſis ad veſpertinam orationem ſe contulit Diuo Amerano dicatum. Ingreſſus ego, contignationem templi admirabar, tholoque non citra delectationem peruetuſto delectabar, parietes vtrimque illo picturæ genere ſimpliciſſimo ornati erant, moleſtia tamen affectus ſum quod Cantores, quibus muſica hoſtis erat acerrimus, nouiſſimam Diuæ Mariæ ſalutationem ita ſtrepero cantu inuaſere, vt tanquam pugnam inirent vociferarentur. Peractis precibus ad altare viſendum acceſſimus. Argentea tabula ad poſteriora cornua ſita erat, quam ego Græcanicis illis comparo, tum figurarum vetuſtate, tum ſimplicitate quadam (nulla enim parerga viſcebantur) gaudentibus, pretii profecto non parui. Præterea librum Euangelicorum literis pollicaribus vidi, aureiſque picturis apprime ornatum, quarum ætatem ego ad Euandrum & Aborigines retuliſſem, niſi flamines ab Arnolpho Imperatore, vt pleraque huiuſmodi Clinodia (ſic enim templorum ſupplectilem nominant) donatum affirmarent, à quo & corpus Dionyſii Ariopagitæ ex Gallia illuc tranſlatum (& ſi Galli omnino negant) aſſerunt; vbi Arnolphus quoque ſepeliri voluit, eiuſque adhuc ſepulchrum ex lapide cernitur. Sancti Wolfgangi illic quoque corpus eſt, ſed miraculis non claret, vt alibi cui dicatum templum eſt, fabulam referunt. Ingreſſurum enim beatum Wolffgangum vrbem, aiunt vulgo interrogauiſſe, *vtrum corpus an miracula, poſt obitum mallent?* Ciues corpus elegiſſe, arbitrantes, abſque corpore miracula nullibi fieri poſſe, illic ergo cum eius oſſa remanſerint, miracula alibi tranſlata ſunt. Hæc retuli, vt cognoſcas quanto in fidei errore caliget humanum genus. Inde ad pontem qui ſuper Danubium eſt, viſendum perreximus, Ego, Epiſcopus Acerranus, Sperantius, viri ambo ad vnguem perfecti, Ioannes Keller, Caſpar Lyſius poeta non vulgaris, ſciſcitati ſumus quis pontem ieciſſet. Relatum fuit Adrianum Imperatorem ædificaſſe. Nos cum in rei diſputationem incidiſſemus, neque quicquam certi afferre auderemus, nihilominus & vetuſtatem & longitudinem, admirati ſumus. Vndecim enim fornicibus conſtat: paſſus quadringentos & ſeptuaginta menſi ſumus, ex medio fere alius longioris pons ad inſulam iacitur, quæ Danubio vtrinque alluitur. Hinc digreſſis nunciatum eſt, Gurcenſem viſum choreas iturum. Accurrimus, tempeſtiuique pone aulam ingreſſi ſumus, in qua nobiliſſimæ quæque nuptæ, innuptæque puellæ conuenerant.

Nauigatio Gurcenſis per Danubium

Gurcenſis ingreſſus Ratiſpone.

De Ratiſbona quædā

S. Hemeranus.

uenerant. Ego locum ad conſpicillum nactus, quantum per emiſſitios oculos licebat: omnes demolibiles videbantur, ſed vna mihi præ cæteris, nam & habitus adiuuabat, formoſior videbatur. Erat enim breuiſſima coma, quæ vix medium collum flagellabat compta in modum capilli torquebantur, ſuper ijs Corolla odoratiſſimis herbis contexta pulchritudinem augebat. Vultus modo puellæ, modo Ganymedis, aut alicuius non proletarii pocillatoris repræſentabatur. Quam ego cum multum oculorum nictatione laceſſiuiſſem, abii domum. & mihi, quia iam vox in Merim deficit, & Veneri, quæ non multum mihi propitia eſt, iratus ſum. Veſpera autem, vt heſterna fueramus excepti, adipali cœna refecti ſumus; mane non ſatis luceſcente die ſurreximus, teſtimque ſoluimus, quadragintaque paſſuum millia permenſi Stranburgio applicuimus, oppidum eſſe mercium diues, quæ ex Boemia illuc aduehantur, dicunt. *Stranburg* Inde tertia vix hora peractis ſacris nauem ingreſſi, nauigationem illius diei Petauium vſque, quod ego ab *Paſſavv.* auium volatu (nam vrbes olim augurio condebantur) dictum puto, ſexaginta millia paſſuum confecimus, multa nauigantibus nobis oppida, villæ, arceſque, vel in ripis, vel in collibus poſitæ occurrerunt, quorum nomina recenſere arduum eſſet. Petauio autem non longe aberamus, cum præſtantiſſimi viri naui (arbitror flamines metropolitanæ fuiſſe) medio in flumine occurrere; quos, vt eſt omnium mortalium elegantiſſimus, Gurcenſis pacatiſſimo vultu excepit. *Gurcenſis ingreſſus Patauii* Nec mora Epiſcopus, quem ego optimum virum iudico, oppidanique, vt tanti principis aduentu lætitiam oſtenderent, & ab arce, quæ in monte ſiniſtra nauigantibus occurrit, & à mœnibus crebros bombarum tonitrus emitti iuſſerant. Applicanti ripæ totus occurrit populus. Epiſcopus homo iam ſilicernius, domi ante fores, præſtolatus, à quo Gurcenſis perbenigne excipitur. Nos alibi ſtabularum diuertimus. *Patauii deſcriptio* De oppido hæc memoratu digna habeo. Situm eſt inter duo flumina, Danubium & Ænum, quorum alterum fluit ex leni iugo, cui Abnobæ nomen eſt, alterum ex penitioribus alpibus, & vtrumque ex Rhætia oritur: tertium ex Boemiæ montibus deſcendit quod, quanquam vadabile, tamen ad materias merceſque vectandas aptiſſimum eſt. Oppidum ergo & ſi Cherſoneſſi inſtar à fronte, dextera læuaque munitiſſimum ſit; tamen è regione vltra Danubium munitiſſimam habet arcem, infra autem per ripæ longitudinem ſitæ domus, ad quas æſtate lembis tranſfretatur, hyeme cum acris eſt, per glaciem itur. In Æno vero pons iactus eſt Semilunio ſimilis, arbitrantur enim ſic maiorem aquarum impetum frangi poſſe. At alteram ripam cum euaditur, haud enormibus vicis domus porrectæ ſunt. Itaque fluuiorum interuentu cum ſimul ciuitatis eſſe nequeat, trifariam diuiſa incolitur. Illinc criepuſculaſcente iam die, ientaculum matutinum deglutientes, abitionem capeſſimus; ſexagintaque millibus paſſuum confectis, oppido Pannoniæ ſuperioris, quam à Norico Ænus diuidit, Lynxo appulimus. Quod tum Auguſtiſſimi Friderici Imperio, cuius *Lynxum oppidum.* auſpicio feliciter creuit, tum quia illinc temperie aeris atque vbere glebæ Auſtriæ fertilitas incipit, celebratum. Gurcenſis itaque ibi vt Genio, Bacchoque lætitiæ datori habenas ſolueremus, iuſſit. Peractis igitur vix illuſcente die ſactis, ad ſuum quiſque Cauponem diuertit. Inde ad choreas de more itum eſt, ad quas nobiliſſimæ quæque, aduentum principis excepturæ, conuenerant. Iurarem me nullibi formoſiores, ornatioreſque vidiſſe, multi ex Aulicis, nobili prognati genere emiſſiciis vultibus perſonati interfuere, omnes verſicoloribus, quæ vnius diei intercapedine confecta fuerant, ſatis ornatiſſimi proceſſerunt. Poſtridie gallicinio per tubicinem excitati, ad triremes (ſic enim codicarias trium remorum naues appello) cucurrimus, nec mora a ripa ſoluentes, dextra cum Lauteacum peruetuſtum ſane oppidum reliquiſſemus, ſatis felici *Lauteacum.* curſu ad infamia fluminis loca peruenimus, de quibus breui hæc accipe. Duo pericula nauigantibus offeruntur, in altero per confragoſa ſaxorum ingentiſſimo fremitu vnda rapitur, *Scylla & charybdis Danubiana* infra enim tæniæ cauteſque tam crebri ſunt, vt niſi expertiſſimus loci nauta ſit (capitur enim vnus vel alter ex oppido Grayno, quod paulo ſuperius in ripa offenditur) ignari nauigationis aliquando periclitentur. Scyllam hanc latrantem cum ſuperaueris, in Charybdim vt incidas neceſſe eſt, vbi non leuius periculum exanclandum obiicitur. Rotatur enim aqua, immo totum flumen, maximumque in profundum mergi videtur, ſimiliſque turbini tempeſtuoſo vortices voluit: panduntur enim à principio turbinatimque in imo deſinunt, nec vno in loco ſæuiunt Syrtes, ſed vnus ex alio vortex ſubinde naſcitur, creſcuntque in immenſa aquarum volumina, factumque ſæpiſſime periculum eſt rapidiſſimæ voracitatis, iacta ſiquidem repente abſorbentur, nec poſtea apparere vſquam manifeſtum eſt. Hoc & ſi alias, elapſo tamen anno, co[...]rum

fuit. Cum enim nauis, in qua viginti fere homines vehebantur, incaute illuc incidiſſet, abſorpta eſt. Quæſita corpora diu fuerunt, nuſquam inuenta. Nos igitur cum prope eſſemus, multi Gurcenſi, vt ripæ appelleret, conſuluerunt.

Mira Gurcenſ. in aulicos ſuos dilectio.

Is quoniam & ſuos non vulgariter diligit, ne tantiſper iis qui formidare occeperant, maiorem, è naui ſi deſcendiſſet, pauorem incuteret, & quia Cæſarem illac nauigaſſe quandoque non ignorabat, renuit periculum ſeorſum à ſuis fugere, quod tantus princeps minime vitauerat. Tandem Dei Opt. Max. & Diui Nicolai, cuius in ripa Sacellum eſt, ope incolumes euaſimus, acriterque remis incumbentes (mirum dictu) nonaginta paſſuum millia nauigatione confecimus,

Stain:

Sthanioque oppido, quod à petra ſic dicitur, appulimus. Gurcenſis à ſorore, quæ illic ditiſſimo viro nupta eſt, excipitur. Epiſcopus Acerranus, Ego, cæterique flamines ad caupones diuertimus. Interim ſaltationes, & veſpere, & mane exorto ſolis iubare, actæ ſunt, peractoque matutino ientaculo nauem ingredimur, exortoque de more nautico cantu remiges palmulis incubuerunt. Veſpere

Diuus Leopoldus.

non adeo multo Neuburgæ applicuimus, vbi ditiſſimo in templo corpus Diui Leopoldi Auſtriæ Ducis colitur; quod decennio iam peracto à Mariano Bartholino patruo meo ex humili ſepultura, ad ornatiſſimum Mauſolæum translatum eſt. Eius ſiquidem caluitium in quadricubitali defæcari argenti arca conditum, maximis claret miraculis. Illic Gurcenſis hoſpitio exceptus eſt, nos alibi diuertimus. Poſtridie mane cum penitas (vt aiunt) offulas ſumpſiſſemus, Viennam verſus quæ duobus paſſuum millibus aberat, nauigationem cœpimus,

Gurcenſis ingreſſus Vienna.

vbi appulimus ad ripam, tanta vis populi effluxit, vt longe ſpectantibus admiratio ingens oriretur. Gurcenſis nauim egreſſus, magno cum tympanorum ſtrepitu, tum innumerarum gentium plauſu exceptus eſt. Nec mora: trium præſtantiſſimorum virorum orationes recitatæ ſunt, quibus tanti principis aduentu congratulabantur, peractoque excipiendi officio, Gurcenſis Cardineo paludamento equo vectus, ingenti mortalium multitudine vrbem ingreſſus eſt. Die iam aduesperaſcente, cum nos viles animæ ad hoſpitem diuertiſſemus, Dii boni, quam inſolens domus viſa eſt hoſpitandi, Axenia illic tunc celebrari arbitrabar, algebant omnia, hypocauſtum quod multo ante dilapſum erat, inuerecundus hoſpes reſarciebat; nobis autem quid agendum interim eſſet, niſi in Xenoprodromos * noſtros maledicere, neſciebamus: qui cum omnium bipedum ſceleſtiſſimi ſint, tunc ſe bene egregieque egiſſe, cum peſſimam quamque nauant operam, credunt.

** furirer.*

Sed huiuſmodi à me querimonia abſit, cum iam in malis ſupra quam dici poſſit, occalluerim. Poſtero die, pomeridianum (vt arbitror) tempus erat, Rector ſtudii, quod illic celeberrimum eſt magna ſcholaſticorum manu, aduentare nunciatur. Gurcenſis habitu de more ſumpto, pacato illos vultu excepit, pauxilloque temporis interiecto,

Orationes in laudem Gurcenſis habita.

Sebaſtianus Binderlius orationem habuit Encomaſticam, non indigena, vt illa in regione animaduerti poteſt, prolatione recitatam: vnde ego de Germanis ita coniicere (ni fallor) audeo; Eos Romanis prope oratoribus ſimillimos eſſe. Conciliant, præponunt, diuidunt, argumentantur quam ſatis erudite; ſed ita copioſe, vt Aſiaticis potiuſquam Atticis comparandi ſint. Idem etiam nunc de Latinis oratoribus ſentio. Nam appoſite, eruditeque dicere difficile eſt, quid opus ſit intelligimus, vt dicere debeamus, neſcimus, præſertim, cum nobis anguſtiſſimi termini præfixi ſint.

De impatientia Principũ in audiendo.

Principes enim hac tempeſtare non digreſſionibus cultuque, ſed crebris delectantur ſententiis, breuique rem tranſigi, etiam ſi ſuas ipſorum laudes complectatur oratio, deſiderant. Si antiquorum præceptis inſiſtimus illamque Ciceronianam lecythum ſectamur, Principes aut aliud agunt, aut dormitant, ſi conciſius dicendi genus cum noua quędam nobis pręcepta iniunxerint, aut nos ignorãtia peccamus, aut ſi quippiam boni dicimus, quia dictum breuiter ſit, ieiunam fuiſſe orationẽ dicunt, ſed vt ad inſtitutũ redeã. Orationi cum epiſcopus Acerranus vir culti ingenii breui reſpondiſſet, diſceſſere. Paulo poſt pręſtantiſſimorum virorũ de adminiſtratione rerum Auſtriacarũ conſilium habitũ eſt. Poſtero die, ſole iam exortó, diui Stephani templum petiuimus, vbi peracto ſacro altare tũ argenti auriq; facti infectiq; varietate, tũ multarũ reliquiarũ (vt nunc aiunt) genere refertum admirationi omnibus fuit. Verum cum tot ex Auſtriaca domo Duces, Imperatoreſque animo complector, inde & ciuitatem, de qua alii multa retulere, & templorum ornatum tantopore auctum eſſe crediderim. Quod & ſi à priſcis factitatum, ætate autem noſtra ſub duobus Cæſaribus patre & filio cognitum eſt. Nam Fredericus cum ſibi Mauſoleum ante obitum condere iam incepiſſet, morte præuentus, opus inchoatum perficere nequiuit:

De Mauſolao Friderici Imp.

Diuus Maximilianus cum viginti annos prope labor intermiſſus nunquam fuerit, non ſine omnium mortalium admiratione

tione perfecit, de quo pauca, vt quanta de ſe poſt mortem cura ſit mortalibus, cognoſcas, recitabo. Sepulchri opus quadrangulare eſt, longitudine vlnarum quinque, latitudine fere dimidia, in ambitu ſeptum bicubitale æquis feneſtrarum interuallis opus amplectitur. Quod vbi primum ab imo ſurgere incipit, latius eſt, arctaturque tenditque introrſum quatenus ad Cippum peruenit vbi corpus conditum eſt, ſurgitque læuiſſimo marmore, quoad coronam lapideam offendit, quæ altrinſecus porrecta ſepulcrum ambit, in inferiore baſi quaque verſus multigenæ animalium figuræ in concauo lapidum, quod per ambitum ducitur, inſtar ludentium videntur. Supra mirabiles innumerabilium Sanctorum effigies. In angulis autem exporrectiſque in latere lapidibus, Electorum principum Germaniæ imagines ſunt; à ſummo, imoque ſcalæ lapideæ, quibus cum ad faſtigium Mauſolæi peruenitur Friderici Auguſti Rom. Imp. corpus lapideum iacens, imperiali paludamento coronaque ornatum viſitur, tanto artificio, vt ſaxo venerationem quandam habere quodammodo impellamur. Lapidis genus alibi Porphyriacum, venis tamen albicantibus, alibi Emathitem eſſe affirmares, ita ſanguinem repræſentare videtur. Supra pallentius eſt, ſed verſiculor, eruitur in Norico, in agro Iuuauiano. Sed interim pauliſper iocari lubet. Templum exibamus, cum ego ſecundum valuas tumulum inſpicio, mihi, cuius nam eſſet, ſedulo percontanti ædituus reſpondit, *Neytharti oſſa illhic condita eſſe*. Redii domum, accurateque hominis vitam inquirens, vrbanum apprime, ne dicam facetum fuiſſe intellexi. Is cum apud Duces Auſtriæ ſummo eſſet in pretio, charus habebatur. Mos indigenarum erat, vt qui primus veris initio florentem violam reperiſſet, locum ſignaret, nunciaretque principi, hac ſcilicet gratia inſtitutum, vt omnes nuptæ innuptæque puellæ, ac glabella iuuenum pubes choreas ductantes, ad locum proficiſcerentur, vbi ſolutis paululum curis lætitiæ Bacchoque effuſiſſime indulgerent. Neythart ergo, cum violam repertiſſet, pileo cooperuit, feſtinuſque vrbem ingreſſus Principi, ſe violam reppeniſſe nunciat. Nec mora, ingens virorum fœminarumque vis ad locum confluit. Interim paganus quidam cum pileum inueniſſet, agnouiſſetque primitias veris, florem ſubſtulit, locumque probe excacauit, pileoque iterum operiens, abiit. Iam Viennenſis iuuentus aderat læta bunda; iam circa pileum ſaltare inceperant: cum detecto loco, pro violâ flos merdaceus inuentus eſt. Riſus ſimul & indignatio orta eſt, omnes in Neytharte m iniicere manus volebant, is ſibi fuga ſalutem comparauit, paulo poſt cum rus iret, villanos repperit circum eandem violam ſaltantes. Agnouit ſuam eſſe, quare concitus indignatione, aliquot ex iis interfecit, ſumpſitque de furto ſupplicium. Ex illo inpoſterum tempore paganorum hoſtis acerrimus cum euaſiſſet, mira de eo fabulamenta narrantur. Dicunt aliquando quoſdam cum ebrios feciſſet, totondiſſe illis crines ad monachorum ſimilitudinem, & per Danubium, aliis in ripa paganis ſpectantibus, circumductaſſe. Semel item ſumpto muliebri habitu ad quendam pagum peruenit, nec multo poſt, quidam credens eum fœminam eſſe, in vxorem duxit, cum hac pacti conuentione, vt non prius ſecum cubaret, quam centum florenos ſibi tanquam Dotis auctarium, elargiretur; accepta pecunia, noctu aufugit. Perluſtrato igitur templo domuitionem capeſſimus. Interim cataphractorum militum ludi præparantur. Gurcenſis ad Reginam Mariam profectus eſt, quam Ludouico Bohemiæ regi nuptum iri credunt, arbitrior nouennem eſſe, tamen tanta in puella grauitas eſt, tanta maieſtas, vt merito crediderim ab Heſiodo dictum eſſe, *ſub Ioue reges nutriri*, Dii non homines eos alunt, & aliquid, quid in nobis inter multos attributum non eſt, & docent, & inſtituunt. Ex arce igitur regina in aureo pilento, Gurcenſis equo vecti, haſticis ludis interfuerunt. Prima cataphractorum paria ſatis militariter concurrere. Secunda autem, vel quid equi refractarii & habenis minime parerent, vel quod imperiti omnino eſſent, infœliciter pugnauerunt; hoc tamen boni nobis attulere, vt riſu effuſiſſimo ilia pene rumperentur. Peractis ludis in arcem rediere, conuiuioque adipali celebrato Regina perſonata cum aulicis puellulis inceſſit; vnaque Cardinalis, vt tantulæ morem gereret ætatulæ, vultu etiam emiſſitio vſus eſt, ſaltauitque. Sequenti Luce pomeridiano tempore Vienna diſcedentes, ad laculum quendam peruenimus: ambitu mille paſſus excedere haud arbitror, in ripa piſcatores multos offendimus, qui ex induſtria propter principis aduentum retia iecerant, ad ſingulum tragularum tractum (mirum dictu) tanta carponum vis capta eſt, vt cimba ad ſcalmos vſque repleta fuerit. Inde Padium oppidum, quod à thermis nomen habet, peruenimus. Balneæ illhic ſunt ſuapte natura caleſcentes, ſed infeſtus ſulphuris odor eſt. Mane confecto prandio, Nouam ciui-

Fabula de Neythart.

Laus Mariæ reginæ.

Gurcenſis ex Vienna egreſſus.

Baden

Nouæ ciuitatis deſcriptio.

ciuitatem (viginti millibus paſſuum aberat) petiuimus, oppidum ſatis celebre: tum quia à Matthia Pannonum Rege diu obſeſſum, nunquam ad deditionem compelli potuit, quod fame victi oppidani (equos enim iumentaque exederant) æquis conditionibus ſe dedere coacti ſunt. Locus adhuc, in quo caſtrametatus eſt, memoriam tenet, ſiquidem duplici foſſa cinctus eſt, in medio veſtigium remanet, vbi ſubruta terra ſeſe à tormentis bellicis tuebatur, extra vallum ingens foſſarum numerus eſt, ad quas ſe milites recipiebant, relatum fuit mihi ſæpimento magnarum arborum oppidum, vt nec oppidani exire poſſent, nec quiſpiam commeatus ſubminiſtraret, circumuallaſſe. Tum etiam quia natale Cæſaris Maximiliani ſolum eſt, ibi tanti principis prima fuere incunabula, vnde Numen adoleſceret, quod tam pie ſancteque Imperium Romanum gubernaret. Vrbis autem ornamento, etiam attribuerim aquam circum mœnia ſcaturientem, multigenumque piſcium altricem. Addo leporarium orcadum, Damarum, Ceruorum, hinnulorumque tam fertile, vt tertio quartoue quoque anno vim ferarum ſubcreſcentem eximere cogantur. Arx oppidi, & munitionibus, & aulis, contignationibuſque inauratis, item penſili hortorum ſtructura, maxime celebris. Poſtero die cum illic moraremur, ocioſuſque eſſem ego, libriſque carerem, ad ludum cartaceum me contuli. Inde non immerito, de me coniecturam faciens, Romanos Bonam & Malam Fortunam coluiſſe, exiſtimaui: nam eam omnibus mortalium rebus dominari imprimis puto, huic ſi quid boni euenit acceptum referimus, ſi quid aduerſi contigerit, hanc ream facimus; hanc conuiciis inſectamur, ſic bona hominum pars fortuito fieri omnia arbitrantur. Ego autem vt quædam fieri arbitror, quæ ita ſunt vt à nobis, citra numinum curam fiant: ita non inficior ſecundas illas cauſas, quibus hoc munus infernarum rerum à Deo tributum eſt, plurimum pollere. Verum ea ita cœleſti animi vigore à nobis regi poſſunt, vt non illa nobis, ſed non illis imperare videamus. Petendie omnes qui ad conuentum Pruchium Styriæ oppidum profecti erant, quoniam Gurcenſis cura rerum Vngaricarum diſtractus erat, Nouam ciuitatem venerunt. Poſtridie princeps Cardineo habitu decoratus eos in curia oppidi excepit, vbi de rebus arduis diſceptatum eſt. Conuenerant Auſtrales bifariam, infra ſupraque Anaſum fluuium diuiſi. Carenthani, Styrii, Carni, Hii quatuor ordinibus diſcreti erant. Primi qui Eccleſiaſticis dignitatibus honeſtabantur, Prælatos vocant. Secundus procerum locus erat, quos Barones vulgus dicit. Tertius gradus nobilium perſonarum. Vltimi ciues numerabantur, ſuæ quiſque prouinciæ negotia pertractabat. Compluſculi dies conſultando conſumpti ſunt. Interim nuncium attulit Regis Pannoniæ cameratius, Vladiſlaum regem, Quarto Idus Martias ex Buda Presburgium (*Poſonium* eruditiores vocant) venturum. Quamobrem Gurcenſis pridie Idus cōfecto prandio magnis itineribus Viennam rediit, quam trecentis aut amplius equis ingreſſus eſt. In itinere, Dii boni, quam acri omnes algore affecti ſumus. Venti enim ita vehementes, ac (vt patriæ mos eſt) frigidi, per aliquot dies, turbas in aere terraque conciuerunt, vt domos quoque in pagis (ſunt enim cretaceæ) humotenus ruerent. Paulo ante maximum fuerat flaminum ſilentium, ſed duobus continuis noctibus terræmotus auditi ſunt. Dormitabam ego, vnaque in cubiculo Abbas erat non mediocriter obeſi ventris. Is noctu dum ad Matulam currit, pedibuſque pauimentum grauiter ferit, ſimul terræmotus exortus eſt, omaſum (me caſtor) boni Abbatis, graui pondere, pauimentum concuſſiſſe affirmabam. Tamen mane auditos ab omnibus intellexi, tunc præſagiui futuram erumpentibus ex terrarum viſceribus ventis tempeſtatem, quæ tam ingens atroxque fuit, vt nos cum equis à frigore animam vix tueri potuerimus, per Deos iuraiuiſſem immortales folles Vlyſſis, cui Clypſo abeunti dederat, reſignatos fuiſſe. Sed (proh Iupiter) quantum homo homini præſtat. Beatiores petorita habebant, & geſtatoria operta, quorum velatura, perindeatque in cubiculo eſſent, ferebantur. Mane ex Lyſiis Dux Bartholomeus ad Gurcenſem profectus eſt, dum hominis fortunas inquiro, intellexi, in foro Iulij Cæſariani exercitus Imperatorem futurum. Dii fœlix fauſtumque vortant. Nos ergo cum pluſculos dies Viennæ moraremur, Gurcenſis vt de aduentu maximorum regum Pannoniæ, Boemiæ, ac Sarmatiæ certior fieret, expectabat. Interim aulicos ornatiſſimis veſtibus concinnauit, mihi Vndulatam elargitus eſt. Petendie eius diei legatos quatuor, Marquardum præpoſitum Bambergenſem, Mataſcam Boemum, Cuſpinianum virum literatum, ac Wolfgangum Hamerl Poſonium miſit; nam Vladiſlai, ac Ludouici regum patris & filii, aduentum intellexerat. Inde octouo Kal. Aprilis Sigiſmundus Sarmatiæ Rex cum ingenti apparatu pompaque, tum hominum tum equorum Poſonium ingreſſus eſt, de eo ſic accepi, à noſtris. Cum is mille fere paſſus abeſſet,

Rex

De Conuentu Auſtriaco.

Rex Vladiſlaus ex Buda Poſonium.

Gurcenſis legatus ad Reges. De aduentu regum Salmatia, & ingreſſus Poſonii.

Rex Vladislaus, Ludouicuſque, pater & filius, Eſſedo, vt venientem exciperet, vecti ſunt extra vrbem. Pater quia iam ſenio confectus eſt, in curuli ſella permanſit. Filius equum aſcendit, priorque obuiam ſeſe obtulit. Sed antequam alter alterum alloqueretur, aberant adhuc longe, ex equis deſilierunt, multiſque paſſibus, pedibus profecti ſunt, cocuntes tam arcte ſeſe inuicem complecti videbantur, vt maximam omnibus pietatem palam præ ſe ferrent. Inde ad ſeniorem Regem iunctim perrexere. Is ſiliœrnius admodum ex geſtatoria ſella, quam inſidebat, Fratrem ad ſe cum filio, aduenrantem expectabat. Cum adfuit, Dii boni, qui amplexus, quæ gaudia fuerunt, quæ lachrymæ, non ſeni modo, verum & omnibus, qui aderant, exciderunt. Nemo enim homo, qui trium potentiſſimorum Regum præſentia non obſtupeſceret, tamque arctis complexibus fratrum pietatem animo complectens, non lachrymaretur. Vrbem autem ingreſſi ſic feruntur. Rex ſenior eſſedo vectus eſt, Frater & filius Reges, ante equis vehebantur, habitus diuerſiſſimi erant. Sarmatæ enim, Moſchi, Rutheni, Myſij, Lithuani, ſuis quiſque paludamentis ornatus, aut anteibant, aut ſequebantur, alij pennaculis ingentibus, alij infulis vinarij quali inſtar, compti procedebant. Equorum Scythicorum, quique ex Mœſia aduehuntur, vis ingens, Qui pretioſe phalerati, margaritiſque referti ſalrabundi ducebantur: maior tamen ornatus iis in pectoralibus cernebatur, quæ vel aurea erant, vel argentea. Item focalia, quæ ſecundum aures vtrinque per maxillas ad faucium ima circumducebantur: mira (medius fidius) arte concinnata, equites mille & quingentos fuiſſe tradunt. Ita vrbem magna principium comitante caterua (quorum nomina alibi recitabo) ingreſſi, ſenior duobus regibus fratre & filio comitatus, ad regiam ſuam redut. Filius Sarmatiæ Regem patruum grato comitandi officio, domum vſque deduxit. Poſtridie cum hæc ad Gurcenſ. allata fuiſſent, comparatam quatuor nauium claſſem inſcendimus, nec dum ſole adueſpetaſcente Hamburgio appulimus. Vaſtitas ſumma in oppido eſt, domorumque æquiſolium paſſim viſitur. Narrant Matthiam Pannorum regem, diurina obſidione, cum in Auſtriacos ſæuiret, tandem potitum, ad tenuem fortunam locum redegiſſe. Arcem habet ſatis munitam, in arduo monte, qui oppido imminet, ſirami quæ cum inter Auſtriam Pannoniamque fere media ſit, alterutros prohibet incurſus. Ab ea item mons parua abeſt intercapedine, in quo Zynziber paſſim naſcitur. Vix ergo Princeps ad hoſpitem diuerterat, cum Marquardus orator, cæterique qui vna iuerant, adfuere: quæ attulerant, de more, ſatis mature diſcuſſa ſunt. Mane ad multum diem, Poſonium verſus nauigauimus. Gurcenſi nauim Cardineo paludamenro egredienti Ludouicus Boemiæ rex, Archiepiſcopus Colocenſis, Epiſcopus QuinqueEccleſienſis, Boſnenſis, Iaurinenſis, Vacienſis Pannones; Epiſcopus Vladislauienſis, Poſnanienſis, Premislienſis, Sarmatæ; tum Pannoniæ, Boemiæque, tum Sarmatiæ primores viri quamplures obuiam ad ripam ſeſeobtulerunt. Archiepiſcopus Colocenſis, oratione ſatis erudita & graui ex equo Gurcenſem excepit. Rex Vladislaus articulari morbo afficiebatur. Tamen tanta diuerſatum gentium varietas fuit, vt mihi hæc recolenti, non ſatis omnia ex ſententia ſuccurrant. Aderant Germani, Pannonii, Sarmatæ, Tartari, Turcæ, Moſchi, & eorundem imprimis Ænearores tortilibus tubis aſperrime perſtrepentes; neque enim ditonum, aut diapente, theſſatarunt, diapoſo intermiſtam, aut biſdiapaſo, cæteriſque phonaſcorum voces concordiamque norunt, ſed primo perhemironium inuicem certantes, rurſus à ſecundo hemitonio quatuor interualla aſcendentes, tanta candidarum aurium moleſtia, vt aliquando ſurdaſtrum me eſſe deſiderarem. Tradunt aliqui tale hominum genus ita efferatis eſſe motibus, vt perſtrepero clangore (& ſi omnem antecellere harmaniam credit) delectatur. Cæterum ſi hoc Ioannes Manens, aut Abbas Elephanrarca muſici Romanenſes potentes fuiſſent, longe melius quam ego, de refractaria illorum muſica iudicaſſent. Habitus prætetea diuerſiſſimi, alii (vt dicebam) infulas canditas in faſtigium acuminatas geſtabant, alij pilea, quorum in frontiſpicio pennacula ad poſticam partem, vnius vlnæ latitudinis deflectebantur, alii pectoralibus à gula vmbilico tenus, vel argenteis, vel aureis (ita enim veſtium fibulamenta faciunt,) ornabantur. Quidam baltheos aureos, quibus enſes vaginis argenteis aureiſque pendebant, qui à dextro humero in ſiniſtrum infra alam reflectebantur, geſtabant. At vero vbi cingendi locus eſt laminibus aureis graphice figurata imaginibus fabrefactis, gemmiſque Scythicis cingula confibulabant, hii plerique omnes erant Sarmatæ. Moſcorum admodum non multi, quippe qui aderant, capti in bello ferebantur, quod paulo ante Sigiſmundus fortiſſimus prudentiſſimuſque Sarmatarum Rex, quem ego (vnum excipio Cæſarem) & vultus

Sarmatarum cultus.

Gurcenſis nauigatio ad Reges.

Quadam de Hamburgo, opp.

Gurcenſis ingreſſus Poſonii.

Pompa in excipiendo Gurcenſ.

Habitus Sarmatarum.

Regis Sarmatiæ victoria de Moſchis.

tus grauitate, & rerum geſtarum gloria puto comparandum nemini, fauſtiſſime glorioſiſſimeque ad Boryſthenis ripas geſſit, *Non eſſe Ryphæos.* fluuium indigenæ Neper dicunt, qui ex iugis ortum habens, quæ Lithuaniam rubramque Ruſſiam interiacent, in Bycem paludem ſupra Tauricam Cherſoneſum deſcendit, incolæ ex plano oriri tradunt, neque vllos illic montes eſſe, quemadmodum etiam de Ryphæis mentita antiquitas eſt, qui illhic nuſquam ſunt: Tanaimque ex latiſſima planicie oriri manifeſtum eſt. In eo igitur bello (vt mihi ab his qui interfuerunt, relatum eſt) Moſcorum pluris triginta millibus deſideratos fuiſſe, Sarmatarum pauci ceciderunt, tamen tam populoſa regio vt tanquam nullam acceperint eladem, nunc nouum parare exercitum, nouas copias vulgo ferantur. Adde quod nulli liberi naſcuntur, omnes enim ab Imperatore ſeruitiorum loco habentur, nihil certi habent, neque vitæ, neque peculij: nam ſi Imperator cuipiam vt ſeſe ſuſpendat iubet, ſine mora mandatum perficit. Si facultates alicui demere vult, poteſt. Itaque tum obſequio, tum regni amplitudine potentiſſimus Scythicarum gentium eſſe dicitur. Gurcenſem ergo vrbem ingreſſum iunior Rex Ludouicus, ingenſque & Prælatorum & principum numerus, pone, anteque, ſed à leua Rex domum vſque comitatus eſt. Nos ad hoſtilem domum diuertimus, Dii boni ad quale conceſſimus ſtabulum, camera (vt conicere poteram) aut hara extiterat, aut gallinœcium, grabatulum nullum, ne dum ſtibadia, aut anacliteria, niſi tranſuerſos à parietibus longorios, pullorum cubiculum, inſpeximus, tectum diuæ Arachnæ dicatum, pauimentum deæ Porcillæ grunienti inſeruiebat. Cœpimus cogitare, quid in tanta domus vaſtitate agendum eſſet. Fabri lignarij euaſimus, grabatulum compegimus, omnino haud ſane bonum, ſed pro conditione barbararum gentium, cubiculum Baſilice præparatum videbatur. Mane autem ad viſendum Vladislaum Pannoniæ Regem, *Gurcenſis ad Regem Pānonia.* qui (vt dicebam) podagricus, in lectica iacebat, Gurcenſis cum omnibus aulicis, qui & torquibus aureis & veſtimentorum ornatu elegantiſſimi erant, proficiſcitur. Quo cum ſine arbitris cum aliquandiu fuiſſet, nobis etiam aditus, vt tantum Principem videremus, conceſſus fuit. Facies venerabilis vltra modum eſt, rubicunda paululum, tantaque in eo grauitas, vt & ſi tantum virum minime noſceres, Regiam in eo maieſtatem omnino arbitrarere. Vt ſatis ſpectando ſumus exhilarati, diſceſſimus. Gurcenſis ad Annam Reginam Vladislai filiam (in regia enim domo morabatur) conceſſit, puella eſt annorum fere tredecim, flos ipſe, eximiæ pulchritudinis. Gurcenſis cum paulo longius cum filia, quam cum patre (quis enim diem anno longiorem non optaſſet) moram traxiſſet, domuitionem tandem capeſſimus. *Gurcenſis ad Regem Sarmatiæ.* Perendie Sarmatiæ Regem adiit, qui vt Gurcenſis aduentum intellexit, ad regiæ fores proceſſit, venientemque) humano eſt vt vultu, grauique) excepit. Inde in aula publice Cæſareæ literæ recitatæ ſunt, Epiſcopus Premislienſis Vicecancellarius legit, Nomina quoque legatorum qui vna cum Gurcenſe erant, recitata, Marquardus præpoſitus Bambergenſis, Wilhelmus de Rogendorf, *Legatorū nomina.* Laurentius Saur, Gabriel Fockt, Maraſca, Cuſpinianus, his peractis tempus vt ſecretius loquerentur deſtinauerunt. Interea aduentus Cardinalis Strigonienſis ſignificatur, Gurcenſis Ludouicuſque Boemiæ Rex cum multis hominum millibus extra portam obuiam profecti ſunt, Sarmatarum ingens numerus velitum more clipeis breuiuſculis, lanceiſque prælongis, præcurrebat. Nam eorum equi ad curſum velociſſimi ſunt, vtpote qui ex Theſſalia, Myſiaque, & Cherſoneſo Taurica (quanquam & in Lithuania, & aliis Sarmatiæ partibus naſcuntur) veniant. Principes, Duces, & quos Barones vocant, multi aureis veſtibus, latiſque clauis ornatiſſimi incedebant. Quidam torques ingentis ponderis ex auro deferebant, alii tot gemmis micabant, vt noſtratia, (id eſt, Italica) præ iis omnino ſordeſcant. Verum noſtri aulici multo elegantiores (abſit verbo inuidia) videbantur. *Aulicorū Gurcenſ. Laus.* Nam & Gurcenſis quadringentos ſecum viros habebat, quorum prima claſſis in prælatos diuidebatur, ſecunda in Comites, tertia in Barones, quarta in nobiles, quinta patritios continebat, deinceps mira ordinum obſeruantia, ii tanto ornatu, tanto cultu viſi ſunt, vt & Pannonii & Sarmatæ, qui præ cæteris mortalibus cultiſſimi videri volunt, non citra admirationem intuerentur. Taceo veſtimentorum genera, vel aurea, vel ex plumarii ſerico concinnata, taceo aureos torques milloſque precioſiſſimos, Vnionum Adamantium, cæterorumque huiuſmodi lapillorum beatiſſimam copiam; verum moribus, vitæque elegantia, atque vrbanitate cæteris facile præſtabant. At ſi de aliis quoque iudicandum eſt, Sarmatæ & literis & moribus cultiſſimi ſunt. *Iudicium de gentib.* Pannones multo aſperiores. Bohemi illos magno, ſed proximi interuallo antecellunt, cumque iis vt lingua, ita & moribus nullam ſimilitudinem habent.

Qui

Qui ad Pontum vergunt, vt Moſchi & Tartari, efferatiſſimi omnium nomadum more, in campis ſub pellibus viuunt, crudoque animalium viſcere, ſed potiſſimum equorum pullis veſcuntur.

Strigonii. Ingreſſus Poſonii.

Diu itaque extra portam & Gurcenſis & Rex Cardinalis aduentum Aquilone ſatis acri flante, expectauerunt. Venit tandem quadrigentis equis (vt conjicere potui) comitatus, ad portam Sacerdotes cum Vmbella expectabant. Cæterum Legatus tum propter Cardinalis Gurcenſis, tum Regis præſentiam, quominus ſubiret, abſtinuit. Ordo talis fuit, Legatus medius, dextera Regem, ſiniſtra Gurcenſem habens, vrbem ingreſſus eſt, peractiſque in Eccleſia, de more, ceremoniis, domum omnes redierunt. Nam cum Palmarum dies illuxiſſet, Gurcenſis domi manſit: Sarmatarum autem & Bohemiæ Reges, ad Legati ſacrum acceſſere.

Primum conſiſtorium.

Poſtridie cum primo conſiſtorium inituri eſſent, à Legato Miſſa Sancti Spiritus ſolenniter celebrata. Reges, Gurcenſiſque (ſacris enim interfuere) ad curiam Vladiſlai Pannoniæ Regis profecti ſunt. Qui quoniam pedibus ire non poterat, obuiam ſella ad gradus aulæ vectus eſt. Itaque ſic primum (quod fauſtum, felixque ſiet) inter tot potentiſſimos Reges, Gurcenſemque virum inter mortales prudentiſſimum, conuentio habita eſt.

Bartholomæi Ducis naufragium.

Sequens dies, id eſt tertio nonas Aprilis, obnunciatum eſt, Bartholomæum Liſitam Imperatorem Cæſarei exercitus in foro Iulii deſignatum (de quo ſcripſimus alibi) ſtrenuum virum, cum noctu a Cæſare per Danubium cymba nauigaret, ſubmerſum eſſe, nulli non euaſerunt, qui intra carinam fuerant: famulus arrepta tabula, & natando, & quorundam auxilio, qui ad voces adnauigauerant, euaſit. Sic mortalium cogitationes interrumpuntur, vereque de ipſo illud ex Menippæis mutuari poteſt, *Neſcis quid lucifer vehat.* Corpus autem diu quæſitum, nuſquam repertum eſt.

Reges Gurcenſiſque ad templum.

Sexto Idus Aprilis cum Dominicæ reſurrectionis dies illuxiſſet, ad ſacrum profecti ſunt. Vladiſlaum Regem ſella vectum, frater & filius, Sarmatiæ & Bohemiæ Reges, & Anna Regina pone ſequebantur, Gurcenſis propter ſellam incedebat. Intra templum ita conſederunt. Vladiſlaus primus ſedebat, ſecundus Sigiſmundo Regi, tertius Annæ Reginæ, quartus Ludouico Regi locus datus, longoque interuallo prælati ordinatim conſiſtebant, è regione Gurcenſi, Georgio Duci Brandeburgenſi, Archiepiſcopo Colocenſi, Epiſcopis Quinqueeccleſienſi, Acerrano noſtro, Vacienſi, & plerisque aliis locus ſignatus eſt. Pulcherrimum profecto tot Regum ſimul, tot Princ[illegible]um, Ducum procerum ac magnorum virorum tum ſpectaculum, tum pompa cul[illegible]ue perce[illegible]bris videbatur. Quæ ſi mihi aliunde relata fuiſſent, minime ædepol cre[illegible]u, tamen maiora fuere, quam vt à ſcribi poſſint.

Equites ex aulicis Gurcenſ. creati.

Peractis ſacris, viri nobiles ex [illegible]licis noſtris à tribus Regibus, aurati (vt aiunt) Equites creati ſunt, Ioannes Schenck curiæ præfectus, Ioannes Langus Gurcenſis frater, ſimulque duo Epiſcopi Saltzburgenſis affines. Sic ille dies feliciter exitum habuit: ſequentes conſultando tranſacti ſunt, & quanquam Sarmatiæ Rex ſummopore Cæſaris amicitiam deſiderat, tamen duo erant in quibus ambigua vtrinque deliberatio erat, in altero Pruthenorum, in altero Moſchorum ac Rhutenorum res verſabantur.

Cauſa belli contra Moſchos.

Moſchorum autem belli hinc ſumpſit initium, Michael Hluski Lituanus cum Sigiſmundum à Sarmatis Regem creatum intellexiſſet, Lituaniam occupare meditabatur, cuius conſilium Sigiſmundus cum præueniſſet, ad Moſchos fugit, huius poſtea ductu in Lithuaniam cum ingenti manu irrupere, qui circa Boryſthenem ingenti ſtrage profligati, pacem petierunt. Myſis autem (quos *Tartaros* appellamus) Sarmatas bello inuadentibus, oblitus fœderis Moſchus fidem rupit, magnoque exercitu ad vlteriores Boryſthenis ripas caſtrametatus eſt, ibidemque rurſus cum magna ſuorum internitione victus, nouum indies parare nunc bellum dicitur. Cæſar ergo cum Pruthenis, quia Germani ſunt, Moſchis, quia ii ſecum iuncti fœdere erant, deeſſe non poſſe videretur, rem maturo agi conſilio oportebat. Quarto Idus Aprilis curſus equorum celebratus eſt, diuerſarum gentium equi, velocipedes aderant, Theſſali, Turcici, Myſii, Moſcici, Iaziges, Germanici, victores Iaziges extiterunt. Poſtridie cataphractorum ludi, niſi pluuia quæ hic diu perdurauit, obſtitiſſet, deſtinabantur: quid autem actum fuerit, ignoramus.

Gurcenſis diſceſſus à regibus.

Sequenti enim die Gurcenſis colligere ſarcinas iubet, transfretarique mane Danubium. Nam pridie à Regibus licentiam abeundi, grauib. negotiis interpellatus, acceperat.

Dona Gurcenſi, à Regibus data.

Reges vero, vt ſignum aliquod ſuæ ipſorum erga tantũ principẽ beneuolentiæ præſeferrent, dona vaſa aurea miro artificio fabricata, pelleſque zebellinorũ maximi pretii, quæ ex Rhutenis ac Moſchis aduehuntur, miſerunt. Sarmatarum autem Regi, equũ ingentis magnitudinis mutuo princeps noſter, qui munerib. cedit nemini, daturus ferebatur. Sumpto ergo ientaculo, rurſus Reges (nunquam enim ſibi in officio præ-

ſtando ſatisfacit) adeundos cenſuit, à quibus maximo ſui deſiderio, relictis Cæſarianis (qui ſecum aderant) legatis diſceſſit, atque altero, poſtquam diſceſſeramus, itinere Hamburgium partim vehiculis, quorum vſus frequens in Pannonia eſt, partim equis petuenimus.

Poſtridiano diluculo, Gurcenſis ciſio, velociſſimo curſu, Viennam vectus eſt, qui Wilhelmum de Rogendorff, & Laurentium Sauer, vt ad Cæſarem poſtero die magnis itineribus proficiſcerentur, deſtinauit, iiſque impoſuit, vt pro virili eius aduentum ſollicitarent, quem permagni referre putabamus, res enim grauiſſimæ incumbebant, tum Regum cauſa, qui tam diu Poſonij morabantur, tum tumultu iam in Carnis excitato, tertioque arbitror ſeruile bellum, niſi Cæſar Gurcenſiſque prudentia ſubueniat, in quo prouinciales plurimum ſpei collocauerunt, oriturum. Siquidem primum in Pannonia ortum eſt, quod quoniam ſæuum atroxque fuit, factum me operæ pretium, ſi tradidero memoriæ, puto. Pannones cum diurina grauique ſeruitute premerentur, quemadmodum iugum excutere poſſent, meditabantur. Cardinalis Strigonienſis cum populis cruciatam promulgaret, ad facinus iter præbuit, trecenti enim fere ab initio nomina dederant, ſed paulatim multitudo creuit Ducemque Georgium Zechelium elegerunt. Hic cum quater duello Turcas profligaſſet, propter res fortiter geſtas ſummo in honore apud Regem habebatur: ſed cum nihil mercedis ob exanclatos labores partaſque victorias, à quæſtore, cui Rex mandauerat, percepiſſet, indignatus vltionem meditabatur. Paulo poſt regium exactorem, tribus millibus ducatorum arreptis, iter fecit, minatus etiam ſe Turcarum partes ſequuturum. Id cum Pannoniæ Rex intellexiſſet (nam is Belgradi arcis præſidium tenebat, vbi militum manus ad arcendos hoſtes ſemper excubabat) veritus ne Turcis regni obices aperirentur, illum ducentis ducatis, equiſque duobus auro argentoque phaleratis donauit. Dum hæc aguntur, Selimus Turcarum Imperator, cum oratore Regis Pannoniæ fœdus iniit. Id cum Rex regnique Duces reſciſcerent rem occultare, atque in aliud tempus bellum in Turcas ſuſcipiendum conſulere, animoſque quantum poterant ab incepto retrahere. Verum qui nomina pro cruce Chriſti dederant, rem damnare, impiumque eſſe, nec dignum Pannonico nomini, niſi Chriſtum ſequerentur, aſſerere atque deinceps de iis, qui incepto obſtarent ſe ſupplicium ſumpturos palam dicere. Cum itaque nihil proficerent, cumque maximo odio inuidiaque prælatos, Principeſque, à quibus ſæuiſſime expilabantur, proſequerentur, Georgium Ducem primo, deinde regem creant, creſcenteque indies ſeruitiorum multitudine Ioannem quoque Georgii fratrem, Laurentium presbyterum hominem deperditum audaciſſimumque, ac fratrem Michaelem duces creauerunt. Hic mitis ingenii fuit, aſtu doloque inſignis, ii ergo validiſſimis copiis (octo enim exercitus fuiſſe memorantur) cum in Pannonia crudeliſſime graſſarentur, prædæ auiditate, quam quotidie exercebant, corrupti; arma, quæ contra Turcas à principio ſumpſerant, in viſcera patriæ conuerterunt, atque tam impie militiam exercebant, vt nobiliſſimis quibuſque iugulatis, vxoribus liberiſque necatis, bona diriperent, alii ſtupro virgines corrumpebant, maritiſque palo affixis, vxores in conſpectu obſcœne permolibant. Epiſcopum Schinadienſem cum intercepiſſent, virum & prudentia & integritate memorabilem, palo per viſcera tranſacto necauerunt. Idem ſe & Strigonienſi, Quinque eccleſienſi Palatinoque, viris honeſtiſſimis facturos minitantes, in Regem minime ſæuituros affirmabant. Itaque quamplurimis deuaſtatis caſtris, regionibus depopularis, innumeriſque nobilium interfectis, animoſiores facti, Budam verſus copias mouerunt, vſque Danubium ad Peſtum oppidum caſtrametati ſunt. Budæ adeo tumultuatum eſt, vt ciues vrbem deſerere aliquando cogitauerint. Sed dum illi conſultando tempus terunt, Bornamiſſa cum omnes ad propriorem ripam naues traxiſſet, Danubium cum parte copiarum transfretatus, eos quaſi oſcitantes aggreſſus eſt, quos prope pagum Subad fudit, fugauitque. Budenſes victoria elati alterum exercitum ad oppidum Pazcho deleuerunt: tertium ad Seyues: quarta autem pugna, quæ circa Debre, Themſiuarque (quod contra Turcarum incurſiones præſidium eſt, à Ioanne Iazigum, id eſt Tranſyluaniæ principe) cum diu, ancepſque certatum fuiſſet profligato tandem exercitu, Georgius Rex captus eſt, quem inter duas ſcalas religatum, à latronibus ſuis (quos more patrio Beſtias vocare ſolitus erat) deuorari iuſſit. Ioannes autem eius frater, poſt candentem galeam capiti impoſitam, in quatuor diſcerptus partes eſt, militum autem alii ad palum fixi, alii exenterati, cum longo vitæ cruciatu, feruntur. Circa autem Varadinum cum Laurentio presbytero, ita pertinaciter pugnatum eſt, vt tria

Bellum ſeruile Pannonicum.

Georgius Zechel.

Duces ſeruilis belli.

Themſiuar.

Georgius captus.

tria hominum millia deſiderata fuerint, ducem & aſſatum,& à ſuis exeſum ferunt. Vltimus Michael, quanquam & circa Bachyam, & Bayam pagos reliquiæ copiarum profligatæ, propter Sytmium cum fortiter pugnaret,victus eſt,reliqui autem qui vel vinci,vel capi non poterant, ad inhoſpita montium fuga ſalutem ſibi compararunt. Talis itaque exitus ſeruili conſpirationi datus. Idem in Germania bis auſi ſunt,Semel non citra dominatus periculum, in Ducem Wirtembergenſem ſeruitia exarſere, victa pœnas luerunt. Iterum in Carnis,ſed Cæſariano exercitu ſuperata excuſſum receperunt iugum. Nunc ad inceptum opus reuertamur.

Dum itaque Cæſaris aduentum,& nos Viennæ,& Reges Poſonii expectaremus, pridie Kal. Maias Poſonii incendium factum, Pannonica regia conflagrauit, Sarmatica autem à ſuis non defenſa modo,verum & reliquum oppidi ab incendio ſeruatum eſt,ſeptuaginta domus, aut paulo plures crematæ. Reges ad arcem,quæ in ædito colle ſita eſt,confugere. Ignoratur dolo ne,an imprudentia patratum ſit. Verum in ſeptentrionalibus plagis vrbes integras aliquando exuſtas vidimus, nam tecta paſſim ſcandulis, nou tegulis fiunt, quæ ſimul atque ſcintillam excipiunt, celerius quam hominum ingenium opituletur,comburuntur Qui cum incendiis expoſiti ſint,nocturnos habent vigiles,qui & horas nunciant clamando,& ne quapiam in parte incendium fiat,præcauent. Stultum profecto arbitror, cum malint pervigiles, aliquando ſomno vinoque ſepulros cuſtodiri, quam tegumento domus tegere,quod ab incendio lædi non poſſit. Dum itaque hæc aguntur rumor latens increbuit, Carolum Galliarum regis filiam, Belgis id ſuadentibus, in vxorem accepiſſe, cui iam pridem Anna Pannoniæ regis filia deſponſata fuerat: ſed nuncium nihil turbarum attuliſſe vidimus,poterit enim hoc matrimonium,in Ferdinandum fratrem qui apud Hiſpanos nunc eſt, feliciſſime transferri. Quicquid tamen erit, trademus memoriæ. Idibus Maiis qui ad Cæſarem ierant, redierunt,quem prope diem venturum(& ſi principibus Germanicis moleſtum erat) ſignificarunt. Quippe qui cum ad conuentum per Cæſarem accerſiti fuiſſent, tum propter ſumptus, quos magnifice fecerant, tum quia res Italicæ hærere quodammodo , cum in caſtris eſſe iam milites deberent, viderentur. Perendie ergo eius diei Gurcenſis cum paucis Poſonium ad Reges rurſus naui vectus eſt. tertio Idus Maias ſereno cœlo, ſtella viſa eſt, quæ perpetuum illum diem, & oppidanis & externis negotium inſpectando exhibuit. Ego cum in hæc naturæ ſigna differendo incidiſſem,omnino melius feliciuſque præſagium ſtellam, quam xiphias, pogoniaſque & cætera Cometarum genera,apportaturam affirmaui. Sequentem diem diſputando, potandoque, & feſtiua Moſchorum acroamata auſcultando cum Ioanne Dantiſco viro erudito,tranſegi. Qui cum multa laudabiliter magnificeque Sarmatarum regis geſta (eſt enim illi à ſecretis) retuliſſet; quantumque,is cum Cæſare iniret fœdus, Chriſtianæ reipublicæ profuturum eſſet,domum abii,verſiculoſque quos appoſui extemporaliter exaraui. Qui vt felicius ad regias manus perferrentur,Epiſcopo Premislienſi,Regni Sarmatiæ vicecancellario,Præſuli & moribus & literis elegantiſſimo, Epiſtolam dicaui ſubſcripſique, ſi lubet legito.

Incendiũ Poſonii.

Tecta lignea damnat.

Gurc. ſecunda nauigatio ad reges.

Stella viſa.

Ioan. Dantiſcus.

Epiſtola deeſt.

FELI-

FELICISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIPI SIGISMVNDO, SARMATIÆ REGI, RICARDVS BARTHOLINVS PERVSINVS, DEDITISSImum mancipium.

CVm primum natura chaos diſcreuit, & orbem
Terrarum, & cælum varia compagine iunxit,
Rex ô Sarmatia, & bello fortiſſime princeps,
Rerum concordia. *Indigeſtarum ſoluit certamine rerum,*
Mandauitq; coli pacem, & concordia mundi
Fœdera ſeruari, magnumq; è littore Eoo
Euolui iuſſit cælum, contraq; reniti
Infernos orbes, noſtriſque reducere terris
Atque auferre diem, variataque tempora ſolem.
Hoc ſuperum dono cunctis animantibus eſſe
Conceſſum fœdus reor, & diuinitus omnem
Quadrupedum prolem, piſces, pictaſque volucres
Crediderim genitas, propriam (mirabile) ſerpens
Non ruit in ſpeciem, Tygriſque laceſſere Tygrim
Vix fertur, fuluuſque Leo ſæuire leoni.
Sana hominum natura. *Sæuior aſt hominum natura animantibus ipſa eſt.*
Hoſtis enim iam facta ſibi, communia rupit
Vincula, neglexitque Deum cæleſtia dona:
Vnde tot infanda cædes, vnde obruta regna,
Mutuaque e cauſis orientia bella prophanis.
Ergo animis hominum cum ſit cæleſtis origo,
Eſſe decet ſuperis ſimiles, & fœdera nobis
Primitus innata, & conceſſam numine pacem
Excolere æternum, ne forte expertia, noſtram
Perſuadet Sigiſmundo pacem. *Cætera conſilij, excellunt animantia vitam.*
Tuque adeo, cui ſceptra genus conceſſit, & auxit
Sigiſmunde labor Martis, Rex maxime regum,
A ſalute Chriſtianorum. *Egregium fœdus, magnamque amplectere pacem.*
Vnde ſalus, Chriſti populis oritura, putatur:
Quæ ſolo de te pendet, ſi deficis, hoſtes
Irritas maiuſque illis diſcordia regum
ab vtilitate. *Veſtra parat, gaudentq;, & ſeditione fruuntur*
Victores, regum, victus, ſi fœdera iungis,
Moſcus erit, trepiduſq; intra ſua caſtra Ruthenus
Vix ſtabit, pacem ſupplex, atque otia poſcet
A victoria. *Collatis toties ſignis, & Marte cruento*
Proſtratus, nuperque tuas, gens barbara, vires
In gelidis latis experta Boryſthenis aruis,
Orſcha vbi iam celebris, tanto certamine, fertur.
Namque vt magna fuit ſtrages, ſic maius in ipſa
Es pugna meritus nomen, cum multa, nec anceps
Fama ſit, innumeras duro ſub Marte phalanges
Te parua fudiſſe manu. Quæ (ſi volet ætas,
Tuque meis olim Rex aſpiraueris auſis)
Forſitan aggrediar, lapſu interuertere fama.
Quare age rumpe moram, & te met nunc adiice tantis
Fœderibus, nec parua fient, quibus inclyta virtus
Et pietas, & amor pacis, parituraque veſtris
A felicib. auſpicus. *Imperiis fortuna decus mutetur, ad ipſos*
Reſpice nunc ortus rerum. Si iungere tædas
Fas erit, & vinclo tot nectere regna iugali

Spero etenim (nec vana fides) concordibus omnes *ab incremento regnorum.*
Auſpiciis, viſurum acies, vexillaq́ Martis
Ducere in externos, raptoſq́ repoſcere fines.
Cum metuet Tanais, deuictaq́ Taurica tellus *à timore.*
Efferaq́ Euxini trepidabunt littora ponti,
O decus, ô Fama nunquam delebile vinclum
Amplexare, Auget veluti concordia regnum,
Sic labi contra viſum eſt. Tibi conſule, & orbi,
Et fratri, ſacriſq́ penatibus, & magnis Diis: *A pietate in Deos & in ſuos.*
Imperiiq́ foue ſurgentem ad ſceptra nepotem:
Atq́ grauem vt vultum præfers, atq́ ora verenda
Maieſtatis habes, & te ſapientior vſquam
In terris nemo, nec ſumptis fortior armis,
Sis pius, & rerum exemplo, complectere pacem. *ab exemplo.*
Aetherea ſiquidem regione leuiſſimus aer
Diſpoſitus, nec ſupra audet tentare, nec infra
Diſcretum imperium, ventiq́, & nubila ſedem
Aſciſcunt propriam, ſic & mare, & infima Tellus
Nexibus alternis iunguntur, iuſſaq́ ſeruant
Naturæ, ſed enim quando hæc concordia rerum
Ruperit & leges, & fœdus fregerit orbis,
Nullus erit Titan, miſtiſque elementa figuris
Antiqua horrendi repetent primordia belli.
Vnda ignem inuadet, & mobilis aera tellus
Diſrumpet, ſcopuliq́ iniecto ardore liqueſcent.
Adde quod & veſtra hæc, bellis flagrantibus, hoſtem
Quem toties armis bellator Sarmata fregit,
Cadibus, vt timeant, obnoxia regna neceſſe eſt
Externum, Scythici reſerataq́ limina Iani.
Ergo per ſuperos oro, per tempora fratris *Concluſio per precationem.*
Cana tui, perq́ hanc pueri, innuptaq́ puellæ
Fortunam, veſtri per regni, orbiſq́ ſalutem,
Si pietas vos vlla tenet, ſi vertere regna
Ryphæa infixum eſt animo, cladeſq́ parentum
Vlciſci bello Turcaſq́ abolere nephandos,
Erigite ad pacem mentes & iungite dextras
Auſpiciis magnorum operum, ſic ſceptra ſuperſtes
Sigiſmunde diu teneas, concorſq́ rebellem
(Quod faxint ſuperi) vincas cum Cæſare mundum.

Hos verſiculos cum cecinissem, Dantiſcum meum conueni. Aderat mecum Gaſpar Lyſita (inter poetas clarus) ecquid ſibi de Heroicis meis videretur, cum interrogaſſem, *oportune* (inquit Dantiſcus) *calcaria enim ſponte currenti addidiſti. Sed niſi moleſtum vobis eſt, meos quoque quibus iter noſtrum huc ex Sarmatia complector, legitote.* Quod vt auidius nos aggrederemur, mellitum cruſtulum porrexit. *Sunt enim,* inquit, *& diuini Gurcenſis laudes, quantum perexiguo fieri ingenio potuit, non ſpernenda. Tuis autem cras ſi feriabor, mutuum recentum dabo.* Quos cum legere exorſi eſſemus, vt mihi impartiret rogaui, ac ne vſpiam Principis mei laudes in occulto deliteſcerent, ſubſcripſi.

DE PROFECTIONE SERENISSIMI SIGISMVNDI Regis Poloniæ, Magni Ducis Lituaniæ, Ruſſiæ Pruſſiæque, &c. Domini & hæredis, poſt victoriam contra Moſcos in Hungariam, Ioannis Dantiſci Sylua.

ENumerat vaſti luctantes æquoris æſtus
Nauta, per Syrtes, aut ſaxa Ceraunia vectus,
Incolumis poſtquam rediit: ſua prælia miles,
AEratas acies, & tot per vulnera mortes,
Saluus poſt cladem proſtrati diſſerit hoſtis.
Venator ſyluas, ſaltus, & luſtra ferarum,
Et pedicas, ſtructaſq; plagas, & retia ceruis
Protenſa enarrat. Longis peregrinus ab oris
Cur ego non referam rerum, varioſq; viarum
Boryſthenes.
Anphractus? quos iunicto cum Rege Polono
Ambiui, & Scytico quod ab vſq; Boryſthene ductus
Danubius
Hactenus, ad ripas celeri, quas alluit vnda
Abnobiis Iſter labens ex montibus ingens.
Quænam cauſa viæ primum? quis tractus & vnde?
Dicite Pierides, nec enim ſine numine quicquam
Vos dixiſſe reor, clarius dum ſpirat Apollo.
Inclytus Arctoo Rex quum ſub ſydere cæli
Orſcha arx.
Heroum Sigiſmundus honos ſuperauit ad Orſcham
Moſcorum infidos populos, vt fœderis icti
Diſrupere fidem, tandem vt ſunt vndiq; fuſi,
Vladiſlaus Hung. rex.
Fama quidem nota eſt, à Gadibus vſq; ſub Eurum,
Pannoniæ ſenior iam Rex effœtus, & æger,
Ex mediis illum caſtris reuocauerat ad ſe,
Fraterni vis tota in eo pendebat amoris.
Dulcibus hunc voluit ſupereſſe nepotibus, hiſq;
Conſeruatorem fieri, robuſtior ætas
Creſceret ad regni moderandas donec habenas.
Paruit atq; vltro, cuneis turmiſq; relictis
Ante Boryſthenias rurſum quas cœperat arces,
Vtq; ſolet, citius proceſſit magnanimus Rex.
Noluit in tanto quamuis diſcrimine rerum
Fratri deeſſe ſuo, tandem quem viſere fati
Ante diem extremum voluit, ſic concitus ergo
Non pe ſus iter, non tempora dura, nec acres
Dum glacialis hyems Aquilonibus aſperat auras,
Vilna metropolis Lituaniæ.
Protinus ex Vilna Lituanis ſoluit ab oris.
Craconia
Ventum erat ad Graccí (quæ nunc Craconia fertur)
Mœnia, paulisper remoratus, liquerat illic
Regina Poloniæ grauida
Reginam grauida Regni quæ pondus in aluo
Geſ at adhuc, cuius leuis expectatur in horas
Dii faxint fauſtum) partus, ſubitoq; receſſit.
Sb iacis primum piſcoſis appulit aruis:
Quicquid ibi lacus eſt, & ibi via lubrica eundi
Limoſam per humum, venit obuius illico claris
Caſimirus dux Teſſnenſis.
Dux Caſimirus auis genitus Teſſnenſis, & illum
Regali luxu, dignoque in honore recepit.
Thurſo.
Attigit hinc fines, vbi præſul Thurſo Morauos
Præſidet eximius, qui relligione ſecundus

Eſt nulli pietate, nec eſt in rebus agendis. — *Morauiæ Epiſcopus.*
Hoſpitis hic etiam manifeſto pectore tanti
Aduentu gaudens, obiter proceſſit, eumque
Excepit, memor illius primordia vitæ
Eſſe ſuo in regno, quare impartiuit honores
Quos potuit, cunctos recte officioſus ad vſus.
Poſt iter ad montes emenſum, nubilus Auſter
Æthere concretos ex toto ſoluerat imbres.
Contexitq; ſolum, teneras cum floribus herbas
Qui ſeſe ſenſim radios ad ſolis iniqui
Extulerant, hieme affecit, nec inertia ſolum
Germina reddiderat, verum penetrauit ad vſque
Membra virum. Tamen à concepto nulla mouebat
Tempeſtas Regem, rigidi inclementia cæli, — *Ad Hungariam iter.*
Abruptaque via, nec enim iuga celſa, nec vlla
Obfuit intento res quo minus iret, in omnem
(Vt ſolet) euentum propere, conceſſit ad oras — *Tirnauia Margraui*
Sic tandem Huniacas, quo ſe Tirnauia late — *nius Brãdeburgen-*
Diſpoſuit. Venit illuſtris Georgius illac — *ſis.*
Germana ex Regis genitus, non Hectore certè
Inferior, ſi quis vel Marte, aut viribus illum
Prouocat, acer init, detrectat deniq; nullum
Certamen, reſidens procerus corpore toto
Gradiuo cataphractus equo. Præceſſit in armis
(Spectatu pulchrum) multos pulchro agmine princepi — *Epiſcopus*
Venit & Antiſtes numeroſo milite cinctus, — *Quinque*
*A templis magno decoratus nomine quinq; ** — *eccleſien-*
Quem tulit ad tanti prælatum culmen honoris — *ſis.*
Nuda fides, probitas, virtus, reuerentia diuum,
Et facile ingenium, rerumque ſcientia multa,
Hic collega Ducis Regem ſub nomine Regis
Pannonii excepit, pariterque ad verna citati
Littora Danubii duxerunt, arcte vbi parua
Eſt ſita Poſonium, non longe à littore nota — *Poſonium.*
Quondam, nunc toto qua nomen habebit in orbe.
Poſtquam narratum eſt propius veniſſe Polonas
Hinc atque hinc acies, pulchras & in ordine turmas,
Rex Vladislaus carpento protinus æger — *Vladislaus*
Obuius in campum tenero cum Rege profectus, — *rex Hung.*
Heroum magna ſtipante vtriuſque caterua — *Ludoui-*
Regni, exoptatum iam longo tempore fratrem — *cus rex*
Excepit coram, verbiſque affatus amicis. — *Hung. & Boëm.*
Regali paruam pompa deduxit in vrbem.
Hactenus ex Scythia, Moſcorum clade peracta,
Totque equitum, peditumq; globis caſtriſq; relictis,
Peruentum, ſolum fraterno ductus amore,
Viſendique etiam ſtudio (ſi forte futurum eſt)
Cæſaris, vt Chriſti fieret pax vna per orbem.
Huc igitur Langus tectus rubro ora Galero — *Cardinalis Gurcenſ.*
Appulit, ingenio multum verſatus & arte,
Reſque gerit cunctas à Cæſare miſſus ad iſtos
Legatus Reges, noſtræ ſi verus amator
Religionis erit (ſi quidem eſt non ambigo verus)
Contra ſciſmaticos Templi dabit arma rebelles, — *Clades*
Et contra hos, noſtri ſitiunt qui ſanguinis vndas, — *Hung.*
*Crudeles Turcas, nuper Sarnouia ad arua ** — ** Sarnouitz.*
Ingenti qui Chriſticolum ſparſere cruorem.

Clade, domi donec perplexa negotia aguntur
Sin aliter totum nunc paruo fomite mundum
Incendet, tenet ipſe ſinu pacem armaque eodem.
Si quiſquam quem Martis amor, quem feruor habendi
Exagitaret, in his forſan decernere rebus
Deberet, res acta foret, iam prælia dudum
Per maria & terras inſano turbine adeſſent.
Sed pater omnipotens, mundi cui machina cura eſt,
Talia ſcit cuius ſtudio committere debet,
Ad Gurcenſem apoſtropha. *Commiſitque tibi Praſtes venerande, tibi inquam*
Qui fides, & decus eos Romani dulce Quirini,
Cardineique chori ſpecimen, tu bella prophanis
Decertata odiis, iras dudumque repoſtas,
Et clandeſtinas, remoue de pectore rixas
Primorum Chriſti procerum, diſcordiaque vni
Pectora, nil poteris ſuperis, nil denique terris
Petri nauis. *Gratius efficere, en coniurant monſtra profundi,*
Thrax ferus, & Macedo, Mæotidis accola, & Iſtri
Nauiculam in Petri, quæ mergitur obruta pene
Vndique fluctiuagis per mille pericula in vndis.
Eripe (namque potes) miſeratus, te duce tandem
Aeolus immodicos reuocabit ab æquore flatus
Mittor, & clauſis fera flamina condet in antris.
Serpit ab extremis, vt virus in intima membris.
Vique leui penetrat ſenſim præcordia, donec
Occupat in toto quodcunque eſt corpore. Flamma
Vt ſolet exardens in tectis tollere quicquid
Contingit propius, paſſim graſſata, parumper
Obuia conſumit, creſcitque valentior ignis
Liberius quum iam furit, & bacchatur aperte.
Nil manet intactum, ſic dudum Thracius hoſtis
Abſtulit, at ſparſim (pudet enumerare) tot agros,
Oppida, caſtra, vrbes, & regna tot inclyta quondam,
Nititur vlterius (miſerandum) nemo reſiſtit.
Chriſtiani principes. *Huc Aquilas, Anguem, Gallum, fuluumq; Leonem,*
Hybernumque trucem, diti cum rege Britanno,
Et qui ſe Solymæ titulis, Zonaque peruſta
Extollunt deſer, Germana potentia vires
Huc precor oſtendat, non deerunt Sarmata & Hunnus
Aſſidue ducunt multis qui prælia ab annis,
Inteſtinū bellum. *Martia tot contra Machometis caſtra tyranni.*
At quoniam proprio contendunt marte vicisſim
Nunc aliqui, quos religio deuinxit ad arma
Regis in Oſores, qui mortem morte fugabat,
Riſus, ſputa, alapas, flagra, clauos, paſſus in alta
Chriſtus. *Pro nobis furca extenſus, quam nemo tuetur,*
Saluifici labefacta cadit reſpublica Chriſti,
Fit q; minor ſic & cunctas decreſcit in horas.
Quid contra paucos, quorum furor vrget Enyus
Diſcordes animos, credis nunc poſſe tot hoſtes?
Infideliū potentia. *Imperium quorum ſubiit tota Africa, & ingens*
Pars ſimul Europæ, atque Aſiam qui ſub iuga dudum
Miſerunt, & qui toto dominantur in orbe,
Munitæ nihil his celſis in montibus arces,
Nil vrbeſq; obſunt, vites populantur & agros,
Abducuntq; homines · nec enim munitio prodeſt,
Deſertis poſtquam ſulcis non ſemina dantur.

Vertite dira procul ſuperi niſi rebus in iſtis
Vnio nunc fiat, Bizantia peſtis, & Iſtri,
Euxiniq. lues, Petri corrumpet ouile. Ouile Petri.
Hoc prohibere potes ſolus pater alme futurum,
Inſtantes extingue faces, ne fortior ignis
Poſt contemnat aquas, primis his motibus obſta,
Hoc pietas, iurata fides, hoc ſuadet honeſtum,
Vtile erit cunctis qui Chriſti nomen adorant.
Ne te ſeducant, magni nec Cæſaris aures
Tot querulis deincept precibus, vel munere vincant, Fomites belli.
Hi qui bella fremunt, & nunquam bella capeſſunt
Aduerſus fidei tot tela minantia noſtræ,
Omnia vi quondam male dum conceſſa tenebant,
Faſtu ſub tumido, &, ſub cuncta licentia agebant
Immodica, nullamque prius confinia pacem
Ad quam deuincti fuerant habuere, ſub armis
Gentiles ſubiere domus, vicinia late
Vaſtantes, teſtis locus eſt nunc Abiete nomen Abiet.
Qui tenet ingenti eſt quod nactus clade perenne.
Nunc etiam poſſent tranquillo viuere luxu
Delitiſque frui (prout conſueuere) viciſſim,
Sed Stygiis emerſa vadis ſic verſat Erynnis
Illorum mentes, vt ſummo à præſule bellis
Decretis obſint, contra Machometica caſtra,
Votaque quod tantis faciant diſcordia captis,
Inficiantq́; animos, ducantq; in prælia mundum
Chriſticolum, quare ſuperi olim tempore priſco
Non caſtigarunt fruſtra delicta nocentum.
Sed feror in precept, quo cœpi rurſus eundum eſt:
Huc etiam domina Legatus miſſus ab vrbe
Cardineo ſummique patris ſuffultus honore, Aduentus Cardinalis Strigoniensis.
Pannonia Primas Regni peruenit, in iſto
Conuentu multa ingenio, qui multaque fido
Commoda conſilio pro regni vtriuſque ſalute
Diſquirit, velletq; libens ſuccurrere rebus
Ne ſic infectis hinc Reges forſan abirent
Namq; videt prudens, per multa volumina rerum
Tot mala quæ paruis ſunt exorientia cauſis,
Nunc igitur (quamuis Labyrintho quicquid agendum
Fertur in ambiguo, quodamque errore laborent
Omnia) ſpes magna eſt cunctis, prudentia Legum
Iſtorum, tot Pontificumque Ducumq; probata
Inuenta, hoc quod adhuc vertent in dulcia amarum eſt.
Sic lux poſt tenebras, Æther poſt nubila clarus
Sæpius & ſic poſt aduerſa ſecunda ſequuntur.
Quid referam innumeros Proceres, Heroas, & auro Pompa Regum.
Torquatos equites; huc qui venere ſuperbo
Regum in circuitu, quid equos, phalerasq; rubentes.
Auratas chlamydes, pretioſa monilia, gemmas?
Hunnus quæ diues, Moſcorum ex clade Polonus
Quæ tulit acer eques fortis quæ deinde Bohemus,
Enumerare prius poſſem, quot Cynthia pleno
Dum fulget cornu ſint aurea ſidera cœli,
Igneus & medio dum flagrat Phœbus in axe,
Quot ſeges omnis habet tenues per iugera ariſtas,
Quot ſparſim voluat Lybicoq; in littore arenas
Auſter, dum tumido bacchatur turbidus æſtu,

Singula quam tanta valeam ſpectacula pompa
Dicere, totque graues currus, rubraſque quadrigas
Multaque nulla prior quæ viderat ante vetuſtas.
Nec ſolum tanti Martis, procerumque tumultus.
Venerat huc etiam doctorum clara virorum
Concio, de quibus huc à Cæſare miſſus ad iſtos
Cuſpinia. Cuſpinianus erat Reges orator, habunde
Doctus & in variis verſatus rebus agendis,
Phillyrides certe vel noſtro tempore Chiron,
Et medica fertur præſtans vt in arte Machaon,
Tam bene languori vario, morbiſque medetur.
Speran-tius. Fotus & a teneris ſolers Sperantius annis
Aula in Cæſarea, nudæ virtutis amator,
Ingenio promptus, multum facundus & ore,
Seu leges, vel iura patrum, vel carmina dicat.
Balbus. Balbus item Phœbi quondam, nunc rite ſacerdos
Et Iouis interpres veri, qui grandia facta
Hunniaci ſcribit regni, totque edidit olim
Quod ſua non potis eſt vnquam euaneſcere fama.
Piſo. Piſo etiam noſtro vir in æuo doctus & acer,
Magnorum nuper qui multa negotia Regum
Tractabat, quod ſi ſtricto pede, ſiue ſoluto
Aggreditur quicquam, nil eſt exactius. Exin
Riccardus Appulit Hetruſco Riccardus ſanguine cretus,
* Bellum Boiicum. Grandia qui cecinit Romani Cæſaris acta *
Egregius vates, tum notus primitus, & tunc
Sæpius humana mihi conſuetudine iunctus.
Gaſpar & inde meus, Caliſtus forte puella
Vrſinus. Vrſinus cognomen habens, ætate Tibullo
Et par ingenio, Graio & ſermone Latino
Imbutus, vates & præco Cæſaris ingens.
Sæpius hic culto certauit carmine mecum,
Leniuitque meos pertæſo in corde dolores,
Quos cœpi ſenſim tabeſcens tædio in iſto,
Candida iam noua ter rurſum ſua cornua Phœbe
Induit, Arctois procul hinc quod viuimus oris.
Omnia pulchra quidem ſunt omnia amœna ſub iſto
Tempore, per montes, per plana vireta, per amnes,
Per vernos proſpectus agros it lætus, at ipſa
Iam mora ſola nocet, nobis mora ſola moleſta eſt.
Ad Cæſa-rem. Ergo veni tandem Cæſar Romane, citatum
Aduentum Reges cupiunt tibi ſanguine iuncti,
Non ſocium tecum contra hoſtes fœdus inibunt,
Tu modo ne deſes toties videare morando.
Sed tecum connubia, ſed lætos hymenæos.
Mænia ſi Auſtriaca nunc ſunt adeunda Vienna,
Danubiuſque celer tranandus, ſiue locanda
Ad ripas campo caſtrenſia tecta in amico,
Vel quocunque loco placeat congreſſus, ad iſtos
Accelera Reges propius, iam tempus & inſtans
Depoſcit contra Moſcos occaſio belli,
Inque feros Turcas, qui nuper clade cruenta
Affeecere tuos Hunnos, non ſegniter ergo,
Ergo veni, cupidiſque tuis te protinus off[illegible]r.
Sic me etiam, modo te videam, nec aduſque pigebit
Danubium à gelidis veniſſe Boryſthenis vndis.

Perendie

Perendie cum propter Danubij ripam , neſcio quid nugarum meditans ; ambulantem ; Dantiſcus affuit, interpellanſque, *En tibi Apophoreticum,* inquit, *ſi volupe erit, tuum in Diarium congeres.* His dictis abiit. Quod cum ego lectitaſſem, hoc albo non indignum appoſui.

IOANNES DANTISCVS RICHARDO BARTHOLINO.

SI rerum penſare vices libet, ordine certo
Quas natura parens ſtatuit, Riccarde, videmus
Omnia ſub iuſta moderari lege modoque,
Aſtra ſuos ſeruant, quos conſueuere meatus,
Seruat vterq; polus ſolitum quo voluitur axem,
Seruat & hæc ingens immenſi machina cæli
Circuitus, quibus hunc in ſe complectitur orbem;
Phœbus ab extremis vt dudum emergitur Indis,
Et Tarteſiaco ſe rurſus in æquore condit,
Ipſa ſuo pleno Latonia tempore cornu
Fulget, tranquilla per opaca ſilentia noctis
Illumiſq; etiam paruum decreſcit in orbem,
Et perit atque redit, nunquam ſtata tempora fallit:
Annus habet glacies, habet æſtus, veris amœni
Autumniq; grauis pluuias, ſua tempora tempus
Quodque tenet, ſunt forte ſua contenta viciſſim
Omnia, nec fines, & littora præterit æquor.
Deucalionis aquas olim, Phaetontis & ignes
Suſtinuit tellus: ſunt omnia tuta, fidemque
Nunc elementa datam nobis poſt Iridis arcus
Non temerant, fateorque animantia cuncta ſub vna
Quæ viuunt ſpecie vnanimi ſunt fœdere iuncta. Ferarum concordia.
Non Aper in ſimilem per ſyluas irruit aprum,
Vrſus in atrocem ſæuit non efferus vrſum,
Nec draco in Heſperium miſſo furit igne draconem:
Solius eſt hominis (quamuis animantia longe
Innata exuperat ratione) ferocia maior; Hominis ferocia.
Omnes armorum ſtrepitus, Martiſque tumultus;
Quaq; vides tormenta, ſudes, thoracas, & haſtas,
Tela, enſes, frameas, arcus, volucreſque ſagittas,
Contra homines effinxit homo, meditatur in horas
Pluraque quis poſſit per plurima damna nocere.
Per maria & terras, per multa volumina rerum;
Itur in anguſtum diſcrimen & omne periclum,
Inuiſa ſaltem rumpantur vt otia pacis.
Sic ardor multos, & habendi dira cupido
Verſat, pertæſos tranquillum viuere, ſemper
Quin agitent quicquam ſuperis terriſque peroſum. Ardor habendi.
Hinc tot bella, acies, cædes, deſertaque rura,
Oppida, diffractaque vrbes, & inania regna,
Et campi toties diſperſis oſſibus albent,
Tales qui totum duxere in prælia mundum
Hortare ad pacem, nec opus calcaribus eſſe
Cenſeo equis vltro properantibus, ille profecto
Non monitoris eget, placidæ qui pacis amator
Sedulus eſt, & qui pacem depoſcit & optat.
Inclytus à multis Sigiſmundus fauſtiter annis
Pacis amans, vltro nunquam, ſed ſemper in hoſtes Sigiſmundus Rex,

Arma laceſſitus ſuſcepit, non tamen vnquam
Contra Chriſticolas, verum in crudelia caſtra,
Boſphoron, & contra Myſoſque Gethaſque Scythaſq.
Hunc igitur, cuius terras, ſpacioſaque regna,
Sigiſmundi dux Sle- *Parrhaſis Arctos agit per Balthea littora magni*
Oceani, prope ad Euxinum diffuſius æquor.
Vt noſcas, quantum pacem deſideret omni
Pectore, ne graue ſit paucis aduerte docebo.
Sleſiacis primum, regnum germanus habebat
Donec Alexander patrium, dux iuſtus in oris,
Iuſtitiam (ſolet vt ſemper) librabat in æquis
Lancibus, & cunctis iuſte impartiuit eandem,
Nullus erat prædo, nullus graſſator in antris,
Per ſtratas, omneſque vias, per compita paſſim,
Ibat ſecurus tranquilla pace viator;
Vndique cunctarum fuerat pax optima rerum,
Hoc ſentit præſens, hoc poſtera ſentiet ætas,
Quantum conſilio, quantumque ſalubribus actis
Profuit, & poſt ſe quam commoda multa reliquit.
Quum frater demum fato conceſſit ad aſtra
Conflata regnum grauiter qui affecerat ære,
Vnanimi procerum conſenſu ſceptra recepit.
Orſus vt inſtantes vix reſtaurare ruinas
Sigiſmũdi Rex Polon. Hiſtoria. *Rex nouus, infida propere dux fraude Michael*
Concitus, ad Moſcos defecit, turpiter hoſtis
Factus, eos ſecum Lituanas duxit in oras.
Hac paci intentus Rex vt cognouit, omiſſis
Omnibus in regno, velocius obuius ibat.
Prima cõtra Moſcos victoria. *Indecitum permenſus iter, mox ipſe priuſquam*
Fama aderat, ſubito Moſcoſque Ducemq. fugabat,
Pone ſequens victor per lata Boryſthenis arua.
Princeps hinc Scythicus bellum exitiale timebat
Perculſus, pacem orandam, deponereque arma
Cenſuit, ad regem legatos munere multo
Tranſmiſit, ſuplex veniam pacemque popoſcit.
Fædera Rex pepigit, generoſi pectoris ira
Sunt ſiquidem faciles, & mens ignoſcere lapſis
Supplicibuſque ſolet leuiter regalis, habent nam
Diis animos ſimiles reges & pectora magnis.
Limitibus demum poſitis, & finibus orbis
Sarmatiæ, æternum fuerat vulgata per omnes
Æquoris & terræ poſitus pax inter vtrumque,
Quæ tamen (vt referam paulo poſt) fracta Scytharum
Fœdifragum vt mos eſt grauiter non manſit inulta.
Ad regnum rediit iam credens omnia tuta
Heroum Sigiſmundus honos, pacemque repoſtam
Militibus miſſis erexit, & ocia cunctis
Libera diſtribuit, tædæ ſubiere iugales
Quærere quas voluit Germanis forſan in oris.
Valachi irruptio. *Perfidus interea Valachus, cui Myſia paret*
Inferior, dum Rex ſperat lætos Hymenæos
Fraude Leopolitam multis obſederat vrbem
Agminibus, late Podoleis caſtraque in aruis
Omnia depopulans ſtatuit, per tela, per ignes,
Et choreas, dulceſque iocos, & cœpta fefellit
Gaudia, Rex igitur prudens vt ſemper ad omnes
Res ſolet eſſe graues, nihilo demiſſior (vno
Spectatur vultu, ſint triſtia ſiue ſecunda)

Militia

Millia confeſtim collegit multa ſuorum,
Hacque inſperatos propere dimiſit in hoſtes.
Hoſtis vt hac ſenſit, retro fugiebat ad arces
Quas habuit proprias, ad ſyluas, atque paludes;
Non auſus conferre manus, gens regia late
Terga ſequebatur, totque oppida, caſtra, caſaſque Victoria contra Valachos.
Exuſſit, longe ſæuum populata per arua
Myſia, tot Ducibus captis procerumque cateruis,
Poſtremo rediit ſpoliis illæſa ſuperbis.
Et niſi Germanus ſenior, qui ſceptra gubernat
Pannoniæ, rem pacaſſet, iam Myſia tota
In cineres pro perfidia conuerſa iaceret.
Hinc Valachus veniam vt petiit, captoſque redemit,
Res eſt ſub cælo vix credo notior vlla.
Sic iterum dura laſſatus caſſide victor
Pectore voluebat, poſitis grauioribus armis,
Pacem, qua totus nihil orbis gratius in ſe
Continet, Hunnorum præclaro ſtemmate, pulchram Nuptiæ Regis.
Reginam duxit, ratus hinc ſecurius annos
Dulciter exigere, & regno dum fata vetarent
Hæredes patrio tum poſt ſe linquere. Vertit
Omnia ſors aliter, mouit furialis Erynnis
Hippophagos Nomades gelida Mæotide ſeptos, Tartarorum inuaſio.
Hi clandeſtino ſub verno tempore greſſu,
Præter ſpem innumeri, regnum inuaſere Polonum,
Vt ſueti rapido tranſire per omnia curſu
Millia multa hominum, matres, vetuloſque parentes,
Reptantes pueros, iuuenes, teneraſque puellas,
More ſuo iam nexerunt, miſereque ligarunt,
Occiſis multis; iam iamque abducere longe
Cæperunt. Tum Rex ſubitis, & rebus in arctis
Congeſſit turmas equitum, peditumque cateruas
Quas potuit, iuſſitque ſequi velociter omnes,
Ventum erat ad cuneos ſpoliis prædaq; refertos;
Qui nil ceſſerunt, contra confligere magno
Quin etiam clamore dabant ſua ſigna volentes,
Parte ab vtraque ſtatim niſu & conamine toto
Bellatum, fortuna diu ſtetit eminus anceps,
Verum quam cito ſe gens regia cominus hoſti
Intulit, & volucres detorſit ab aure ſagittas, Victoria contra Tartaros.
Terga dabant Nomades, ibidem bis dena Getharum
Millia trunca iacent, abducti ſicque ſoluti,
Ad patrios tandem ſalui rediere penates
Pax iterum fuerat ſed paruo tempore, cladem
Poſt iſtam, donec periuro pectore Moſcus
Sacramenta, fidem, iurataque fœdera rupit,
Adiunctis belli ſociis, qui templa Quirini Moſci perfidia.
Romani obliti, templi adiunxere prophanis
Se hoſtibus, & regem conſpirauere (nephandum)
Contra Chriſticolam. Sed Diis ſunt omnia curæ,
Hi non permittunt Titanas Pelion Oſſæ
Iungere, conſilia & nunquam tam dira ſecundant,
Qualiter hoc bellum confectum ſcribimus, omnemq;
Hiſtoriæ ſeriem, quod ſi mihi vita manebit
Verſibus innumeris conſcriptum vtcunque videbis.
Hoc obiter tamen eſt addendum, quinque carina
Myriades Stigia Charon vna luce recepit Victoria contra Moſcos.
Moſcorum, primoſque Duces, primoſque ſenatus

Principis infidi captos Sigſmundus in arcto
Carcere habet, qui compedibus duriſque catbenis
Deuincti, pro commiſſo dant crimine pœnas.
De reliquis bello ſunt nobilioribus iſto,
In viuis ſiquidem pluſquam duo millia capti.
Sponte nocet nulli, niſi prouitatus, habunde
Contentus proprtis, ſua quæ ſunt cuique relinquit:
Parte ſed ex omni fines & parta tuetur,
Sique laceſſitus quandoque citatur ad arma,
Velox egreditur, munitus milite forti,
Et duce iuſtitia ſuperat, ſemperque triumphat.
Nunc quamuis victor tot grandia bella peregit,
(Victores inflare ſolent res ſæpe ſecundæ)
Non renuit tamen hac ineunda fœdera pacis
Ex mediis ad quæ caſtris huc venit, omiſſis
In tot proſtratos armis victritibus hoſtes,
Pace frui cupiens interque capedine longa
(Metire à gelidi ſit quanta Boryſthenis vndis

Rex à Boryſthene ad Danubium.

Danubÿ ad ripas diſtantia) pacis amator
Hactenus ad pacem ex regno praceſſit habendam,
Non tamen vt prorſus iam ſegnis bella timeret;
Sunt vires, eſt mens, genteſque ad prælia multa,
Sed contra inuitus gentiles ſuſcipit arma
Chriſticolas, quos tot bellis defendit, & illos
Infidis ſemper tutatur ab hoſtibus, Ergo
Parte libens iſta confecta in pace maneret,
Quam ſi quis temere iniuſtis conabitur auſis
Rumpere, quæ nollet tandem cogetur inire
Bella laceſſitus, ſua ſic & parta tueri.
Hos igitur cum complicibus quos ardor habendi
Arietat, hortare ad pacem, concordia rerum
Fœdera, confuſumque chaos compage ſaluta
Hos docta & longa doceas ambage, vel illos
Si pacem penitus nolunt, gaudentque ſub armis,
Iſta cothurnato compelle ad prælia verſu,
Quæ nunc, pro Chriſti ſi quiſquam vellet amore,
Depoſitis inteſtinis à pectore rixis,

Oportunũ bellum.

Inſtant, præclaris accommoda tempora bellis
Sunt etenim, huc ducas tam multo Marte furentes,
Dum Sophus in Turcas immania claſſica ducit,
Quem nuper tota fudit cum gente, morandum

Græcia

Non eſſet ſiquidem, nunc poſſet Græcia vinci,
Et Conſtantini Bizantia mœnia magni,
Thracia tota iugum, Trapeſunciaque arua ſubirent,
Inde Paleſtina tellus promiſſa ſacrata,
Memphis, Perſis, Arabs, Babilon, ſacra culmina Synæ,
Totus & vſque nigros mundus caperetur ad Indos.
Rex Sigſmundus adeſt, diuini nominis atris
Hoſtibus inſenſus, contra illos fœdera iunget:
Sint modo qui accipiant, non detrectabit in omnem
Euentum, contra Machometita pergere caſtra,
De quibus vnanimi (Dii faxint) pectore iuncti
Belliger vt magno Cæſar cum Rege triumphet.

VIx hoſce verſus ſubſcripſeram, cum Caſpar Vrſinus Poeta ſane induſtrius & mihi coaulicus fores irrumpens, *Diurnam hanc*, inquit, *fœturam accipe*, ac Moſchice, vix inclinato capite abiit. Ego cum diu ridendo ramices pene fregiſſem, legi, quantum per riſum potui, quos obiecerat verſiculos. In quibus cum non vulgares & Gurcenſis laudes, & Ioannis Epi-

nis Epiſcopi Vladislauienſis nomen legiſſem, quem ego propter diuinas eius virtutes, & morum ſuauitatem, doctrinamque, ac miram in literatos beneuolentiam (quas & ſi ab aliis, Gaſparis tamen præconio vberius intellexi) veneror & colo, piaculum me facturum putabam, ſi verſus non inſeruiſſem.

AD REVERENDISSIMVM IN CHRISTO PATREM, & Dominum D. Ioannem Thurzo Vratislauienſ. Epiſcopum, patronum ſuum meritiſſimum, de conuentu Poſonienſi compendiaria Epiſtola Gaſparis Vrſini Velij, Sileſitani.

Vindelicis Auguſta iacens late inclyta terris
Nos tenuit bis, Thurze, decem cum principe ſoles,
Inde Licum emenſi ratibus, iam claſſe parata
Danubium regnatorem ſulcamus aquarum.
Multa quidem ripis ſpectauimus oppida circum
Vitigeros inter colles caſtella, ſitumque
Vrbis ab exiguo quæ ducit nomina Rego. * — * Rego.fl.
Quaque ſuum amittit nomen torrentior Aenus,
Danubiumque opulentat aquis & flumine magno
Confluus, applaudunt nymphæ Iſtrides, Iſtrides vndæ,
Et iam ſe Rhenum credunt æquare bicornem.
Haud procul inde autem Greineia vbi mœnia ſurgunt,
Eſt locus horrendo qua vortice proruit Iſter
Præruptis ſcopulis vtrinque arctatus, & vna
Parte abſorbet aquas, aliaque excuſſat ab imo — Vulgo, der
Naufragos fluctus (viſu miſerabile) nautæ — Strudel.
Sæpe etenim illidunt naues, nant flumine merces
Præcipitantque viri merſati gurgite vaſto,
Fruſtra heu Nicoleon & numina ſancta vocantes.
Nos auſi penetrare, ipſi poſuere repente
Venti, terribiles viſique ſileſcere fluctus.
Credo equidem ſenſere virum, quem flumine amico
Deueherent, gratum Diis & mortalibus æque.
Atque vt Pannoniæ ventum eſt ad pulchra Viennæ
Mœnia ſucceſſum & tectis, mox prima virorum
Delectos proceres, princeps acciuit habendo
Concilio, acturus magnis de rebus, & inde
Seceſſit Stiriis conſinia ad oppida terris.
Hic porro interea nos conſuetudine ſuaui
Doctorum fruimur, mihi Cuſpinianus in illis — Cuſpinianus.
Eſt potior, vir enim hic mellito fundit ab ore
Dulcia verba, quibus molleſcunt pectora Regum,
Diues opum, forma excellens, & pectore magnus;
Et quocum magna digreſſus ab vrbe Quirini
Germanos late populos patriamque reuiſi
Egidius præſtante Remus cognomine, quo non — Ægid. Remus.
Candidiorem animam Lucina in luminis auras
Protulit, ipſe ſacras leges Romanaque iura
Nouit, & eſt inter conſultos Principis vnus,
Ac longe ante alios facundus diuite vena
Eloquii præſtat Vadianus, & innumera vi
Carminis, impari ſiue pede, ſeu pede fluxerit æquo. — Io. Vadianus.
Coſpus item Aemiliæ paruis prope flumina Rheni
Natus, ad extremam bonus atque ſuauis amuſſim,
Auſonio reliquos æquat ſermone, Pelaſgo — Aug. Coſpus.

Ore prait, mecum hic magna de mœnibus vrbis
Delitiis, genioque ſolet non pauca Quiritum
Diſſerere, ah nimium nimium diſtamus ab illa.
Quin & amicitia nobis coniunctior, ori
Ingenioque modum ſcite qui figit honeſtum
Rod. Agricola.
Rudolphus, latices iuuenis ſatur Hippocrenes,
Nunc & Rhateis gens dura ſub alpibus audit
Aut ſimile, aut melius Pelignicarmine Vatis.
Et iam Pannonius Rex, & Rex Sarmata fratres
Poſonii coiere, prior ſed Pannonius Rex
Iam grandis natu & defecto corpore languens
Regum conuentus
Filiolo cum Rege, ſua cum principe nata.
Alter ab extremis Scythia comitatior oris
Victor ouans gelidique Boryſthenis affuit vndis.
Nuncia vt ad Langum peruenit epiſtola Regum,
Aduenisse viros, mox apparat ire vocatus.
Quo cum caruleas inſtructa claſſe per vndas
Omnes deuehimur, pia numina voce ſonantes,
Numina quis magni ius eſt maris & fluuiorum
Pracipuum, & lati iam optata ad littora Regum
Venimus, imperio nobis genitoris amico
Aduorſum natu Rex ipſe nouiſſimus iuit:
Torquatos inter proceres interque togatos
Pontifices, ipſe emicuit ceu ſydereus ſol,
Blanda tuens, Huic flaua genas lambitque tegitque
Caſaries, omni ſubeunt ex parte miniſtri;
Auro intertextis induti veſtibus omnes.
Diuerſos illic habitus atque ora virorum
Vidimus, inter eos ſtudioſius Sarmata cultus
Regifici, quamque eſt habitu tam corpore pulcher.
Nec ſua defuerunt Germano ſerica, non &
Copia pictas veſtis, fulgentis & auri.
Quamque grauis cultu, tam gens fuit ore verenda.
Hungarus
Vbertate tamen Panno pracelluit acer,
Siue auri veſtes, ſiue auri pondera cernas.
Vera loquar, ſed parua charis, quia ſimplice veſtes
Arte laborata membris ingentibus harent.
At laus eſt patrio non vltima viuere ritu
Indigenas, & non externi ſumere cultus
Luxuriem, ac mores non perdere praſtat auitos.
Moſchouia.
Ora peruſta gelu crudus Scytha turpia Moſchus
Imbellis ſublime apicato tegmine vincit,
Atque latus curuo procedit acinace cinctus.
Iamque decem totidemque dies fluxere, peractis
Conciliis, magnis impenſaque tempora curis.
Cum bene compoſitis diuino pectore rebus.
Auſpicibuſque deis, quas non eſt dicere, Langus
Digreditur, læti dominum comitamur euntem.
Sarmatico Langus celerem dedit aſtura Regi,
Nobilium pelles ſubito Rex ipſe ferarum
Treiſque ſimul pateras dedit aurea munera Lango.
Atque ita nos illo diſceſſimus. Hactenus ambo
Et Regem Reges, & fratrem pectore fratres
Auguſtum expectant Auguſta ſtirpis vterque,
Magnus vterque virum tum re tum nomine magnum,
Venturum alloquio, quem conſilia alta petentes
R. Portugala.
Heluetii retinent Inſubro cum duce fortes
Et Luſitani Rex littoris armipotens rex

Emanuel

Emanuel, nec non cui ſeptem cura tuendi
Regna per Heſperios incumbit maxima tractus. R. Hiſpaniarum.
Neſcio quos etiam perhibent componere motus
Belgarum, infidi perturbant omnia Belgæ: Belgæ.
Haud impune tamen, Deus omnia lumine iuſto
Aſpicit, ô ſolus quam multa negotia Cæſar
Suſtinet, & quanto curarum pondere ſudat!
Subiectos placida populos dum in pace tuetur,
Debellatque malos, & proterit impiger hoſtem.
Ne tamen vlterius iunctos tibi ſanguine Reges
Diſtineas Cæſar, qualis modo cumque labor te
Implicitum tenet, aut quocunque ſub orbe moraris;
Tolle moram, & venias, neu dedignare precantes
Aſpectu Reges, tua quos præſentia reddet
Imperio faciles, pariliſque per omnia votis,
Pacturos animum, atque æternum in fœdus ituros.

Eiuſdem in Cæſarem Venantem.

Si quis adhuc hominum dubitat te maxime Cæſar;
Sed non vulgaris numen habere Dei.
Iam ſciat hoc, nudam vidiſti impune Dianam,
Dum ſequeris ceruam per iuga ſumma leuem.
Ira Dea fatum meditata Actæonis, vndas
Sed fruſtra vltrici ſparſit in ora manu.
Proinde rata eſſe patrem vultum demiſit, humique
Fixa verecundus repſit in ora pudor.
Atque ait arridens, quid me pater optime tentas?
Corpore an hoc dubitem ſtulta latere Iouem?

Aliud.

Cæſaris arma Senon, verum haud impune, ſuperbus
Riſit, & in vili Cæſaris ira fuit.
Riſit idem tumidus contempſit & Adria nomen,
Nunc cui lenta nimis Cæſaris ira nocet.
Iulius his inquit ſapientior · Hunc bene Regem
In numero nihil dicitis eſſe notam.
Sum decies, quam ſolus, ego cum Cæſare maior.
Vos tandem hinc vnum perdidit, atque nihil.

DVM itaque Muſarum ſuauitate delectamur, rumor increbuit, Ioannem Wayuodam, cum quinque millibus Pannonum à Turcis fuſum fugatumque eſſe. Is enim cum cis Danubium eſſet, vt aliquod egregium nauaret opus, pontem in fluuium iecit, oppidumque Sarnouietz ad alteram ripam obſedit. Turcæ collectis vndique militibus, Pannonum caſtra aggreſſi ſunt, tantaque ab iis ſtrages illata, vt ægre Wayuoda ſaucius cũ paucis euaſerit. Alij factum Ducis culpa dicere, alii exploratorum incuriam accuſantes, defendere; atque vt cuiuſque odium ac beneuolentia erat, rem culpa dignam aut indignam facere. Sequenti die, vt cladem regerent, læuius factum vulgari. Velites ſcilicet trecentos à Turcis, qui in inſidiis erant, interceptos cæſoſque. Verum (vt prior fama fuit) præſidium, quod illic tenebatur, auiditate gloriæ à Wayuoda amiſſum eſt; qui cum Regis Vladislai filiam ſibi in vxorẽ dari vrgentiſſime efflagitauiſſet, & quo minus cum Cæſare affinitas contraheretur, pro viribus obſtitiſſet, aliquid præclarum glorioſumq; moliri tentabat, vt inde ſibi Regis beneuolentia regnique fauore comparato, quod optabat, facilius conſequi poſſet. Sed longe aliter quam ſperabat, accidit.

VVayuoda profligatus à Turcis.

XVI. Kalend. Iunias feſto Aſcenſionis die, Reges Gurcenſiſq; ad templum profecti ſunt. Anna Regina, obuiam cũ ſe patri obtuliſſet, auream corollã verſicoloribus intextã floſculis, paterno capiti impoſuit. Dulciſſimum profecto pietatis ſpectaculum. Sequentes dies in conſilio tranſacti ſunt, vbi iam ab omnibus, quanti & ingenii & ſolertiæ ſit Gurcenſis, plane cognoſcitur. Quem in vno damnari ſentio, quod ego maxime laudo

Gurc. prudentia in Cæſarianis negotiis.

& fidei

& fidei erga Cæſarem Maximilianum non vulgati attribuo: vulgo enim fer[illegible] cauſis Cæſarianis ita firmiter inhærere, vt quod ſemel dixit, nihil propterea extorqueri poſſe, quanquam omni ſtudio, opera, induſtria. Id tantummodo meditatur laboratque, vt pacem fœduſque, firmiſſimum Chriſtiani imperii ſtabilimentum, perſuadeat. Quare cum tertio Kalendas Iunias mane ad multum diem in conſilio fuiſſent; Gurcenſis inſtando, perſuadendo, cohortandoque ita negotium pertractauit, vt fœlicius auſpicatiuſque optari minime potuerit. Nam & Regis Sarmatiæ res ſatis proſpere compoſuit, Ludouici regis cum Maria matrimonium firmauit, Reginæ Annæ partes ita tractatæ ſunt, vt de ea integrum Cæſari foret, vtrum Carolo, Ferdinandoue, an ſibi Annam nuberet. Sed de his alibi à nobis latius diſſeretur. Itaque peractis rebus tanta vbique lætitia orta eſt, vt etiam præ gaudio Regem Vladislaum referant lachrymas non continuiſſe.

Regum Gurcenſiſque negotiorum concluſio. De Annæ matrimonio.

Regum & Gurcenſis conuiuium.

Poſtero die conuiuium in Pannonica regia celebratum eſt; conuiuæ, Vladislaus, Sigiſmundus, Ludouicus Reges, Anna regina, Gurcenſis fuerunt. Vladislaus in dextro thori angulo accubuit, ſecundus Reginę paterno lateri locus datus, tertius Sarmatico Regi, quartus Ludouico, in quinto Gurcenſis diſcubuit. Diutuleque cum menſę accubuiſſent, & ſaliare conuiuium factum, & magnis de rebus ſermo habitus eſt. Tandem ad multum diem Rex Sarmatię, Gurcenſiſque domum redierunt, ſed cum propius Gurcenſis eſſet, comitandi officio inſtantiſſime fungi velle; Rex contra tenuere, ille orare diuque cum in hac humanitatis pugna perſtitiſſent, Rex tandem vicit nutuque ſignificauit; vt præſtites vitique primores Gurcenſem comitarentur. Mira profecto tanti regis in principem obſeruantia. Sed ad illud redeo, quod profecto inuitus præteriiſſem, Reginæ Annæ tanta mihi pulchritudo viſa eſt, vt neque Palladem, neque Venerem ſimilem huic eſſe iudicarim, multo iis formoſior eſt, quæ habitu concinnata Teutonico, ſupra quam dici poſſit elegans videbatur, Aureum caput corollæ treis, faberrimo ordine diſpoſitæ, circumuallabant, vberes olli crines, à ceruice dependuli, ſenſimque ſinuato patagio reſidentes, pauliſper ad finem conglobati, leni quandoque aura, vt eburneum etiam collum per interualla proſpiceremus, mouebantur. Oculi in alborem procliues, ſed tam decori, vt cum eos vel aperit, vel conniuet, dubium ſit vtrum diuina an humana cenſeatur. Duo profecto ſydera, duos ſoles (adeo ſpectantium animos perſtringunt,) minus fulgere crediderim. Inceſſus grauis, animoſuſque, & lætabundus. Os non verba, cum loquitur, ſed ambroſiam acnectar, aut ſi quid dulcius eſt profert. Quodque optatius, iam nubilis eſt, iam Paphius flos legendus: qui & ſi nimis recens videtur, tamen cum rorem matutinum hauſerit, pandiculabitur illico, atque adoleſcet. Hanc igitur Cæſar (vt dixi) velit ne in vxorem accipere, an alteri nepotum dare, ſibi integrum reliquit. Sed ego per Deos iurarem immortales; ſi hanc viderit, nuſquam de nepotibus fiet ſermo, ſibi volet.

Annæ Reginæ laudes.

LIBER SECVNDVS.

Laureaci oppidum.

IGITVR cum omnia ex ſententia tractata fuiſſent. x. Kalen. ad veſperum paucis comitatus equis Gurcenſis vt & de rebus à ſe nauiter prudenterque geſtis rationem redderet, & aduentum ſollicitaret, ad Cæſarem proficiſcitur Tertio Kal. Iun. Laureacum peruenimus, oppidum ſane peruetuſtum, nunc Enſium vocant, ad flumen Anaſum, quod ex Alpibus fluens in Danubium deſcendit, à quo Auſtria bifariam diuiditur, quam incolæ ſupra infraque Anaſum appellant. Inde quatuor itineribus Iuuauiam, ſic antiquitus dictam volunt, petiuimus nunc Saltzburgium à flumine Sala haud ignobili nominant. Epiſcopus in cuius locum Gurcenſis cooptatus eſt, & Ludouicus Bauariæ Dux obuiam proceſſerunt, vt ſalutandi officio vltro citroque perbenigne ſatis functi ſunt, de loco digniore grata omnibus altercatio orta eſt. Archiepiſcopus Gurcenſi aſſurgere (quia Cardinalis) volebat Gurcenſis quia loco patris Archiepiſcopum & veneratur & colit, contra vt ille præiret, nitebatur. Tandem vt filius parentis imperio obſequens, Gurcenſis medius, Archiepiſcopus dextra Dux ſiniſtra vrbem ingreſſi ſunt. Ad veſperum ſtratis lautiſſime lectis diſcubuimus, inde chorea incepta: Gurcenſis & ſi pudice, vt reuerendiſſimo patri ſuo morem gereret, bis ſaltauit, quem ego cum conſpicarer exemptilibus (vt meus eſt mos (oculis vt[illegible]ar- cogitabam ludos illos Olympicos, ad quos Iouem nimirum deſcendiſſe aliquando credere ſanctum eſt. Verum vt diuini vultus grauitatem ſeponere aliquantiſper

Saltzburgum.

cona-

Arcis Salzburgenſis deſcriptio.

conabatur, ita & multo quidem grauitatem ipſam augeri animaduertebam. Mane autem cum prandiſſemus, ad viſendam arcem, ad quam calle anguſto & ſupino admodum itur, profecti ſumus. Duplex eius murorum ambitus eſt. exterior in rupibus ſaxoſis, ac verius rupes ipſæ murus eſt. Craſſiſſimas munitiſſimaſque turres habet, circumque peruias. Interior multo labore interciſis cautibus ab altero diſiunctus, natiuo ſaxo impoſitus eſt, vt ſi ab hoſte prior captus fuiſſet, præſidia quo ſe reciperent, tutiorem haberent locum. Intus cryptoporticus, quæ ad cellas vinarias quoque vſum, cum opus eſt, præſtare poſſunt, nam ſupra cellarium fornicatum eſt, optimis vinorum generibus refertiſſimum. Extra ſub ampla longaque teſtudine, ſeriatum ingens numerus, in quibus farina recondita eſt. Puteus item altiſſimo vado, vnde ſummo rotularum artificio aqua hauritur. Ciſterna alio in loco, Italicum opus, in quam pluuialis aqua ſuperne ingenti imbricum ambitu per teſſelatum impluuium deſcendit. Superius, per gradus natiuo confectos ſaxo, ad armamentarium aſcenditur, in quo ſagittarum, ſpiculorum, ſcorpionumque vis ingens, omniaque telorum genera viſuntur. Quæ & ſi iucunda ſpectatu erant, tamen multo iucundiora, quod Archiepiſcopus tanquam Philo ille (niſi fallor) optimum ſe armorum & demonſtratorem, & diſputatorem oſtendebat. Nos itaque cum ad altiora tenderemus, ipſe ad patulam arborem ſe contulit, in qua centum vndique volitantes pauones vociferabantur, quos & ſi ego propter miram pulchritudinem admiratus ſum, tamen vel hoc magis, quod totos albicantes ſine maculis vidi. Dumque hac atque illac innumera arcis loca percurrimus, Aulas, auro, argentoque faberrime contignatas offendimus. Propignea vero, & hypocauſta plaſte induſtria ita excellebant, vt nullibi elegantiora me vidiſſe meminerim. Illud autem mirum dictu in Aula quæ in altiſſimo arcis loco eſt, quatuor marmoreæ columnæ ingentis craſſitudinis erectæ ſunt, quæ in anguium morem contortæ, auratam trabium contignationem ſubſtinent, ſupra autem horrea auenæ, tritici, hordei, refertiſſima ſunt, vbi etiam (expoſitum enim cœlum in arcis faſtigio eſt) doliola pulueris plena, ad vſum bellicum parata erant. Inde ad tormenta bellica, poſtea ad machinam onerariam, molendinariamque viſendam deſcendimus, Ea huiuſmodi eſt, ligna quadrata equali, ab angulis, latitudine connexa ſunt, ad angulos (quatuor enim ſunt) ſinguli alligantur equi, meditulliumque quod ad ſupernum tabulatum attollitur, voluunt, cuius vertigine vicina etiam vertitur rota, funiſque aglomeratur, qui ex præcipiti loco currus onerarios per ſemitam trabibus confectam, ad faſtigium arcis trahunt. At ſi reſtis rumpitur (contigit autem aliquando) tam præcipiti ruina, onus retrocedit, vt niſi ad multam camporum planiciem, reſidat. Dum ergo commeatus in arcem per machinam trahuntur, Trabs, quod meditullium appellaui, rotas in tabulato voluit, quibus ſatis frumentorum, molitur. Arce itaque perluſtrata, in vrbem regreſſi, cœnauimus opipare. Perendie, nam poſtridie ingens pluuia fuit, Reichallam, Ducum Bauatiæ oppidum petiuimus, quod (mirum dictu) à vetula, (vt oppidani retulerunt) inuidiâ, vel vt vicinum, à quo contumelia laceſſita fuerat, vlciſceretur, paulo ante combuſtum eſt; tamque repens ignis fuit, vt plures centum hominibus ſimul cum ædibus conflagrauerint, domus tantum remanſit in qua ſalſus puteus eſt, vnde maxima ſalis confectura exercetur, & quia quantum hominis ingenium poſſit animaduerti, locum quam breuiter potero ſcribam. Puteus eſt quinque vt arbitror paſſuum latitudine, ad imum vſq; quadrato lapide altiſſimæ profunditatis, ad aquam ſexaginta fere gradibus deſcenditur, cuius duplex vt Alabarches oſtendit, ſcaturigo eſt. Nam aqua quæ ſalſedinem habet, in vado, vtpote ponderoſior craſſiorq; reſidet, defecatior puriorq; ſupernatat, quæ & multo ſalſa abundantior. ſed vt alteram ab altera haurientes ſeparent, miro vtuntur artificio. Nam ex monte, qui Salinariæ imminet, riuus præceps per canalem ligneum deſcendit, rotamque ingentis magnitudinis voluit, cuius impetu binæ item rotæ circumaguntur. Altera eſt quæ dulcem haurit laticem, ſuper qua quadruplex vrnarum ordo eſt eiuſdem numeri: quilibet enim ordo ſexaginta continet vrnas, quæ ad imum circumuolutæ, aquam putam excipientes in ſublime exportant, atque in canalem antequam redeant in profundum, exonerant. Tanta aquarum abundantia, vt fluuiuſculus inde oriatur. Hoc enim vt fiat neceſſe eſt, quoniã maior huius aquæ (vt diximus) vena eſt, quam ſalſæ, ſi creſcere paterentur, ſalſa aut euaneſceret, quod nuper contigit, aut cum difficultate extraheretur. Altera tota in eodem tabulato poſita eſt, quatuor voluit cathenas, quæ per quatuor vtrinque longiſſimos cubos deſcendunt, ac redeunt. Cubi autem tanta ſunt longitudine, vt ad vadum vſque ſalſæ aquæ producantur, quæ vt a cathenis ipſis facile extrahi poſſit, iiſdem per modica interualla fruſtra coriacea alligata ſunt, vt quam in redeundo conce-

Laus, à cura bellica.

Laus à miro artificio.

Reichenhall.

De puteo ſalſo in Reychenhall.

perint aquam, quia peruium tuborum obcludunt, quodammodo in ſublime ſaxum expellant. Idque tam admirabiliter faciunt, vt quatuor inde riuuli naſcantur, qui per oppidum etiam ad ſalinarias diffuſi iugem ſalis confectura ſubminiſtrant. Hæc contemplatus diſceſſi. Inde Chyzipelum oppidum Tyroli quod ſub Gurcenſis Ditione eſt, peruenimus. Sextodecimoq; poſt diem, quam Vienna diſcedimus, perpetua pluuia. Pontesænos, id eſt *Inſpruck*, peruenimus, ibique treis moratus dies, cum Cæſari rerum à ſe geſtarum
Inſpruck. rationem reddidiſſet, ei vtquam primum iter capeſſeret, perſuaſit. Interim Balbus vir ap-
Hall. prime litteratus, miſſus à Regibus orator aduentauit. Qui Hallam oppidum ad Aenum poſitum, vbi Cæſar conceſſerat, poſtridie iturus ferebatur. Oratores autem, qui apud Cæſarem morabantur, vel terreſtri itinere, vel nauibus Lynzum vſq; cũ peruenirent, Cæſaris aduentum vt expectarent, imperatum eſt. Gurcenſis Auguſtã profectus eſt, vt inde Praunam Norici oppidum petens vna cum Ducibus Bauariæ in Auſtriam nauigationem capeſſeret. Septimo igitur poſtquam Auguſtam peruenimus, Gurcenſis iterum cum nouis paludamentis aulicos donauiſſet, nono Kal. Iulias trans Lycum per Vindelicos Noricumque
Freiſinge. Muhldorff. magnis itineribus profectus eſt. Secundo enim die ad Phryſingum oppidum diuertimus, poſtero die luce iam crepera Iſerim fluuium, qui ex alpibus fluens in Danubium exoneratur, tranſuecti, Muldorphum ad Aenum, quadraginta millium paſſuum itinere confecto, non ſine equorum hominumque laſſitudine peruenimus. Nam cum ingens locorum planicies ſit, nimiumque aquarum tenax, non transferre aquas, ſed natare videbamur; ſæpiuſque periculum incautis imminebat. Nam vni aut alteri contigit, vt cum aliud (vt
Templum D. Mariæ in Oething. frequens fit) agerent, cum in lacunas, aut ponticulos, qui ſub aquis latitabant, diuulſos pene incidiſſent, cum aquis cœnoque ſubligatum renus pugnam geſſerint. Illinc templum Diuæ Mariæ in Oethyng, miraculis refertiſſimum inuiſimus, quo in loco quæ relatu digna vidi, recitabo. Sacellum anguſtum eſt & rotundum; erectoque ſui bini perſimile, ingens templi, non ſolum Germanorum, ſed etiam externarum gentium frequentia eſt. Nam cum loci Beata Virgo tutelaris parens ſit, clementiſſimeque præſit, diuinis ſcatet miraculis. Ex altis enim rupibus cum ſeſſore equum præcipitem vidimus, equum animam exhalaſſe, ſeſſorem, cum Beatæ virginis auxilium implorauiſſet, incolumem euaſiſſe. Alium, cum in palum maxime craſſitudinis incidiſſet, per inguem ad armos vſque transfoſſum, pientiſſima inuocatione, ſalutem recuperaſſe. Taceo per hoſtium turmas quoſdam non viſos euaſiſſe: taceo perfractos carceres, diſruptaque catenatorum vincula. Nam mortuos quoque quatriduo tanti numinis inuocatione, animam reſumpſiſſe, accepimus. Nuperque ante nos, cum Licus excreuiſſet, nauis abſorpta, cum nulla hominum iactura, ſub aquis ferebatur. Gurcenſis autem cum ſacro interfuiſſet, Marquardus Sperantiuſque præpoſiti, Ioannes Schenkh curiæ præfectus, Lamberghus canonicus Saltzburgenſis, animæ profecto candidiſſimæ, ego quoque vna, ad Donarium Diuæ, vt ſacram ſuppellectilem rantique nominis theſaurum inſpiceremus, perreximus. Eſt enim crux vna, Sanctique Dionyſii imagines auro argentoque puro factæ, quædamque huiuſmodi alia non admodum multa, ſed quanti pretii ſint mox dicam, cum prius vnde illuc peruenerint, recitauero. Bauariæ Dux Galliæ Regis filiam vxorem duxit. Rex cum diem obiret ſuum, Dux in Galliam dotis gratia profectus, huiuſmodi clinodia (ſic enim appellant) tulit: quæ per ſucceſſionem Georgio Bauariæ Duci obtigere. Quiquidem cum magnam vim pecuniarum in Diuæ Mariæ Oethingenſis ærario eſſe intelligeret, timens ne æditutorum incuria vel expilaretur, vel eam ſacerdotum auaritia inuaderet, accepta pecunia, eã ſcilicet gratia, vt Eccleſiam & opulentiorem efficeret, & cultum celebriorem, moritur; Burchauſijque arx, vbi eius quoque theſaurus erat, a Palatinis, propter recens cum Roperto matrimonium, occupatur, qui reſerato ærario theſaurum ſibi vendicant. Interim bellum Noricum ortum eſt: de quo nos duodecim li-
** Auſtriados.* bros, * ſed poetice admodum, quamquam ſparſim hiſtoria tractata eſt, ſcripſimus. pecu-
Palatinorum magnanimitas. nia militibus erogata. Sed clementia Maximiliani Cæſaris cum res pacata fuiſſet, Palatini, & ſi propter atrox bellum exhauſti erant, vt Beatæ Mariæ pecuniam inſumptam acceperunt, auitam magnanimitatem præ ſe ferentes, Gallicam ſuppellectilem Virgineo templo obtulere. Quæ tanti pretij tum Smaragdis, Zaphyriſque, tum Balaſſis, atque Vnionibus pollicari craſſitudine ab auro, argentoq; exuberantibus fertur, vt ſexaginta millibus ducatorum venire facile poſſit.

Illinc ergo curribus ad Aenum vecti naues inſcendimus, veſperaque Praunam appulimus, vbi Vilelmius Herneſtuſque Bauariæ Duces Gurcenſis aduentum expectabant. Perendie eius diei iterum Aenum, vnaque nobiſcum Vilelmus Dux nauibus

taber-

ſaberrime concinnaris, Patauium vſque enauigauimus. Inde Lynzum, vbi Cæſarea Maieſtas Gurcenſem præſtolabatur. Ad ripam, vt in tanti principis aduentu mos eſt, cum innumeri mortales confluxiſſent, hos imprimis memoria complexus ſum. Oratores ſcilicet Pontificis, Regum Hiſpaniæ, ac Britanniæ, Archiepiſcopum Bremenſem proceræ ſtaturæ virum, Ludouicum Bauariæ, Albertum in Mechelburgk, Vlricumque Wirttenbergenſem, Duces. Kalen. Iulii ad Cæſarem itum eſt Poſtridie Gurcenſis conuiuium celebrauit, conuiuæ fuerunt Archiepiſcopus Bremenſis, Duces Wilhelmus & Ludouicus, Albertus, Vlricus, cœna ad longam noctem producta, poſtridianus dies conſultando inſumptus eſt. Ego ad Iacobum Baniſſum diuerti virum candidiſſimum, humaniſſimumque: & cum literatus ipſe ſit, literatos non ſolum amat, ſed colit. Vnaque Stabius apprime eruditus, qui cum Hiſtoriarum ſerie, tum difficili mathematicarum rerum cognitione, ſecundus eſt nemini. Marquardus autem, Sperantiuſque tempeſtiue & ipſi affuerunt, vbi ſatis & diſputando, & propinando, multo quam veneramus hilariores diſceſſimus.

Iacobus Baniſſius *Stabius.*

III. Idus Iulij Cæſar Lynzo, cum pedibus laboraret, theda vectus Laureacum, vt inde Viennam peteret, diſceſſit. Interim allatum fuit Reges, cum aduentum Cæſaris intelligerent, Oratores cum quadringentis equis obuiam Viennam miſiſſe, quorum nomina inferius ſcribam. Nos autem poſtridie nauim inſcendimus, Gurcenſis cum reliquis aulicis ad diem alterum moratus eſt, Qui vna cum Duce Bauariæ, oratoribuſque dum ad nos nauigat, ad ripam Danubij Cæſar venabundus occurrit, nauimq; inſcendit. Simulq; cum omnes Cranio oppido applicuiſſent. Cæſar cũ oratoribus Ipſyum oppidum, quindecim confectis millibus paſſuum petiit. Gurcenſis Greinij pernoctauit. Mihi vero nunquã excidet memoria, quam peſſime ſtabulati ſumus, idque Xenoprodromorum noſtrorum cum omnium bipedum nequiſſimi ſint, in curia patratum eſt, atq; adeo magis ægre ferendum, q̃ tam abiectam hominũ genus, cum vni aut alteri fecerint ſatis, tertium ſibi locum vendicant, ſuoq; ipſorum iure abutuntur. Cæterum ego in hac deperdita audacia nullum prius remedium reppeti, q̃ ea quę vitari nõ ſine iactura poſſunt, ęquo animo ferre, atq; in aduerſis occallere. Illud autem cum veniæ præfatione recẽſendum eſt. Siquidem tanta diobolarium ſcortorum vis intra naues, quæ ad fornicalem quæſtum Viennam proficiſcebantur, apparuit, vt maiorem meretricum annonam me vidiſſe nullibi meminerim. Gurcenſis itaque, Wilhelmus de Rapolſtain Cæſarianæ curiæ magiſter, & Serentanus magnus Imperatoris Cancellarius, cum Phœbus (vt apud Actium eſt) iam Albicaſceret & recentaretur, commune lumen hominibus & voluptas, ſatis bene ienrati. Ipſyum ad Cæſarem nauigauerunt, vbi aliquot horas conſultando inſumſere. Inde monaſterium Melicum vbi Sancti Colomanni ſepulchrum eſt, quindecim millium paſſuum nauigatione tranſmiſimus. Cœnobium in monte poſitum inſtar oppidi eſt, quod cum & ſitu & propugnaculis bellicis muniriſſimum ſit, Matthias Pannorum Rex cum totam fere Auſtriam ſubegiſſet, nunquam cogere ad deditionem potuit. Poſterus dies cum illuxiſſet, Viennam verſus nauigandi cupido inceſſit, inter remigãdum ſiniſtra ripa (quod priore nauigatione omiſeram) Dirnſtainum oppidum, viginti millibus paſſuum confectis, offendimus nec longius quinque paſſuum millibus Stainum, Cremeſumq; Cæſariana oppida. Inde quadraginta millibus paſſuum ad Neuburgium Monaſterium, quod ad radices fere montis Cetij, qui Pannoniam à Norico diuidit, poſitum eſt, vecti ſumus. Mons elato ſupercilio continuus ad Danubium vſq; porrigitur, finiturq; ad ripam, atque vbi deſinit altior factus, in vertice arcem habet, qui quoniam recaluaſtet olim fuerat: *Calenberg* dicta eſt, nunc autem ſuperne ingens arborum fertilitas, à medio radicum tenus vineta creſcunt. Sed quanto magis ad Alpes (vt mihi à longe viſus eſt) introrſus tendit, tanto lenior depreſſiorque videtur. Aliqui Cetium montem non hunc, ſed qui infra Celeiam eſt affirmant, aliqui Budam nauigantibus offerri montem dicunt, quod ego cum eſſem illic minime indagaui, cui cum *Plindenberg* nomen ſit, id eſt mons cæcus, hunc eſſe Cæcium montem arbitrantur. Cum igitur ambiguitas apud indigenas ſit, ſuo quiſque ingenio iudicet; cum ergo iam pro confeſſo, vbi mons Cæcius ſit, acceperim. Nos itaq; illinc propero curſu Viennam verſus profecti, paruo interuallo aberamus, cum naues Archiepiſcopi Bremenſis, ac Alberti de Mechelburg, Ludouicique Bauariæ Ducum, Oratorumque Pontificis, ac Hiſpaniarum Regis, ſe noſtræ coniunxerunt. Qui quidem, vt maiore cum maieſtate Gurcenſis Viennam ingrederetur, omnes in noſtram ſe nauim contulere, quam helciariis à puppi trahentibus, non remis, ſed remulco aliquamdiu quodammodo vſi ſumus. Inde helcio complicato propero curſu, Viennenſi ripæ, quam innumeri oc-

Oratores Regis. *Nauigatio per Danubium Cæſaris & Gurcenſis.* *Melicum monaſter.* *Dirnſtain.* *Stain.* *Crembs.* *Neuburg.* *Quadam de Cæcio monte.* *Calenberg.* *Plindeberg*

de mote Gurcenſis, qui ad latus ſeſſitabat, Setentanumque ac Doctotem Motam in conſultationem Cæſar auocaſſet, Petro Motæ Hiſpano ſed (vt illa fert gens) viro erudito graūique, reſpondendi proninciam impoſuit. Qui vt Cæſarem tædio liberaret, cum primum oratorem aduentu Cæſarem lætatum dixiſſet, laudibuſque non vulgaribus orationis concinnitatem extuliſſet, amorem autem ac beneuolentiam Regum in Cæſarem, & ſi multo ante perſpectam, tamen & literis Reuerendiſſimi Gutcenſis, & verbis teſtatam ſatis eſſe affirmauit. Pacem vero, vt contra Turcas expeditionem pro Catholica fide facerent (quod & Cæſat ſemper ab ineunte ætate optauit) oblatam ſæpius ne dum deſideratam accepiſſe. In fine cum tam longæ expectationis excuſationem, aſſerens Cæſarem tempori aliquando obſequi oportere, cum tantum impetium nouis indies ſubindeque naſcentibus curis prematur, non minus eleganter, quam vere inſeruiſſet, ita fœlicier et auguſte reſpondit, vt Cæſari nihil gratius ipſa denſa fuerit concinnitate. His peractis oratores prius diſceſſerunt. Gurcenſis pone cum domuitionem capeſſeret, ab Archiepiſcopo Bremenſi, Wilhelmo, Vltico, Bauariæ, Wirtenbutgenſique Ducibus, Caſimiroq; Marchione Brandeburgenſi, comitatus eſt, tam ingenti tubarum tympanorumque clangore ac ſtrepitu, vt Mats Idæque mater ſimul coiiſſe viderctur. Die autem qui ſecutus eſt, ſuper Regum aduentu multa tractata ſunt. Veſpera Gurcenſis conuiuium celebrauit, diſcumbentes fuerunt Archiepiſcopus Bremenſis, Epiſcopus Ratiſponenſis, Epiſcopus Labacenſis, Duces Albertus & Vlricus viri ſumma apud Germanos & autoritate & potentia memorabiles.

Laus Motam reſpondendo.

Gurcenſis conuiuium.

Poſtquam exempta fames, menſiſque micantibus auro
Inſtauratos honos, frontique eſt reddita demum.

Alludit ad ſuum poema.

Lætitia, vt quidam poeta cecinit; Gurcenſis ad Cæſarem ſe contulit, è veſtigio Regij oratores adfuerunt, omneſque cum in Cæſarea Aula conueniſſent, Mota vir acris ingenij, cum multa turſus (id enim Cæſar mandauerat) de Regibus copioſe ornateque dixiſſet, orationemque quæ ante habita fuerat commendaſſet, Cæſaris mandato in ea parte, in qua de ſuſcipienda in Turcas expeditione tractabatur, pluiculum immoratus eſt, addito; *Cæſari, vt ad conuentum res iſta integra ſeruaretur, placere: in reliquis autem* (non enim his præſens Cæſar fuerat) *Gurcenſi imprimis, cæteriſque conſiliarijs, quæ tractanda erant, decerent.* Itaque de aduentu Regum cum ſatis vltro citroque diſceptatum fuiſſet, Oratores à Cæſare redeundi licentiam cepere; quibus vt ex ſententia factum ſatis videretur, Gurcenſis etiam otationem habuit, vtpote qui heſternæ concioni vel reſpondendo quippiam adderent, vel quia Cæſar tanto viro dicente maiorem in Reges affectum oſtenderet. Hoc tamen compertum habeo, longam ſatis, ſed citra faſtidium, ornatamque orationem extemporaliter habuiſſe. Quod poſtquam reſciui, animo mirum in modum non interfuiſſe, diſcrutiatus ſum. Nam quam erudite ſapienterque verba faciat Princeps omnium mottalium ad vnguem perfectiſſimus abſolutiſſimuſque, ſæpius & audiui & admiratus ſum. Nam ex eius ore mel fluere, quam verba, vt in Neſtore Homerico, potius dixerim: talemque dicendi ſuadelam Veneremque, qualis in Periclis labris ſeſſitaſſe fertur, percipi. Vt proponit breuitet ac dilucide, vt ornate diuidit, diſpuratque, ſubtiliter, vt reſumptionem rerum in fine feliciſſime proſequitur. Quod ſi alicui reſpondendi deturptouincia, profecto (ſi quid iudicij in me eſt) vidi neminem, qui maiore memotia ſuperflua non ignatus prætcriret, partium ordini denſius reſponderit, breuius concluſerit, ac vbi neceſſiras cogit, erudita quadam laritudine ſine diſpendio tum verborum, tum temporum concinnius otationem diffuderit. Legati itaque cum tertio Idus diſcedetent in conſilio, vt ſex mutuo Otatores ad Reges mitterentur, actum eſt. Miſſi ſunt Archiepiſcopus Bremenſis, Epiſcopus Labacenſis, Wilhelmus Bauariæ Dux, Caſimirus Marchio Brandenburgenſ. Wilhelmus de Rogendorff, Moraſcki Boemus, viri tum genere clariſſimi, tum gerendarum terum adminiſtratione ſolertiſſimi. Dum hæc tractantur nunciatum eſt, duo millia Catnorum peditum à Cæſatianis prope Celeiam Norici oppidum Duce Io. Hermeſtenio profligata eſſe. Quamobrem tam proſperis auſpiciis credo aut ſeruitiorum internitionem omnino fere, aut clementia Cæſaris rem mitiorem exitum habituram. Gallorum item in Inſubres expeditionis indies rumor percrebteſcebat, in exercitu viginti millia Germanorum peditum, cataphtactorum tria millia ferebantur. Heluetij anguſtias Alpium, vt tranſitum prohibeant, occupauiſſe. Rex Hiſpaniæ ad radices Pyrenæi, validas peditum legiones habere, vt cum primum Galli Inſubriam inuaſerint, igne, fertoque, ſuperatis monrium iugis, prouinciam vaſtaturus inuadat. Ita infelix Italia, vndique expedita laceſſitur, mutuumque eiuſdem priſtinæ magnitudini ac potentiæ re-

Gurcenſis eloquentia

Oratores Cæſareæ ad Reges.

Strages Carnorũ obiter.

Gallorum quadam obiter.

Deploratio Italiæ.

penditur. Victo enim & nouis repertis cauſis externarum olim gentium regna occupauit, Europæ, Africæ, atque Aſiæ imperium obtinuit: nunc autem ſuæ magnitudinis oblita, ſe ad prædam omnibus obiicit, idque mortalium nequitia inualeſcente, abolitaque morum diſciplinâ, accidere coniicio. Nam olim vt optimus ac prudentiſſimus quiſq; res publicas gubernabat, ita nunc peſſima quæq; flagitioſiſſimaq; ingenia, rebus publicis, ne ſuis quidem penatibus parcendo, exitium parant, tantumque abeſt, vt vnum vel alterum qui merito nobis imperare deberent colamus, ſed modo harum, modo illarum partium aſſeclæ, nobis minime fidi, in commune ruimus malum. Sed hæc interim æquo animo ferenda, donec principum maximus, pacato Septentrione, potentiam ſuam, vnde noſtra pendet libertas, triumpho declaraturus oſtendat.

Idibus Iuliis Cæſar cum partibus copiarum Vienna egreſſus eſt, principes ſecum quamplurimi profecti ſunt, quorum nomina, cum omnium nomenclaturam aggrediar, ſcribam. *Trautmansdorff.* Viginti igitur confectis millibus paſſuum Trautmansdorfum oppidum, Cæſar vnaque Gurcenſis petierunt; alij alibi, vt quiſque ſibi hoſpites parare poterat, diuertebant. Reges vero alter in Hainburgio ad Danubium oppido, alter in Pruchio cum Rege Ludouico, atque Anna filiis permanſerunt. Poſtridie eius diei XVII. Kalen. Augusti Cæſar ad Reges iter cepit. Qui quidem in latiſſimo loco, vbi oportuna explicandis copiis regio erat equitabilis, & vaſta planities ad ſyluam duram; è regione Carnuti, olim *Carnuntum.* ſub Imperatoribus M. Antonino cognomento Philoſopho & Commodo clariſſimi, vbi ad ætatem noſtram maxima vetuſtatis rudera cernuntur, inter Danubium Leytamque fluuios ſiti, tentoria fixerant; horamque Cæſarei aduentus feliciſſimam ſub pellibus expectabant. Cæſar itaque, cum Pruchium dextra reliquiſſet, per iugum non admodum editum, profectus eſt, pauloque longius progreſſis Cæſarianis, pulcherrimum innumerarum diuerſarumque gentium, quæ in ſubiecta planicie vagabantur, ſpectaculum oblatum eſt. *Copiarum Regum, ac Caeſ. laus.* Tentoria cum propter candorem, tum quia latiſſima erant, tanquam in cliuis editioribus nix eſſet, videbantur, quæ in parte fixa erant, qua paulatim inſurgit æquor, ſeſeque in iuga extollit. Idque ex induſtria factum puto, Nam pone per dorſum, quantum iugum extenditur, turmæ velitum diſpoſitæ, melius quam quæ in plano erant, diſcernebantur. Verum Cæſariani multo maiori illis admirationi fuere: quippe qui non parmulis tantum, ligneiſque (vt earum gentium mos eſt) paludamentis ornati erant, ſed armis, equorumque dorſualibus (vt ait Capitolinus) apricis diſcoloribus præfulgentes, tanquam ad bellum ituri, ſub ſignis micabant. Cæſar itaque cum ex iugo ad planum deſcenderet, ipſe dextra cum parte copiarum, reliqui ſiniſtra profecti ſunt. Cum itaque ad planitiem ventum eſſet, ordo incedentium talis fuit. Aulici omnes qui inermes erant, præceſſere; pone Ephœbi duodeni, (vt arbitror) nobili genere prognati, ſerico induti plumatili ingentes equos mirificeque phaleratos inſidebant, à tergo Cæſar penſili rheda vehebatur. Quem Gurcenſis Cardineo inſigniter habitu ornatus vel poſt, vel ad latus vna cum oratore Anglico ac magnis Ducibus affectabatur. Poſtremo cataphractorum, velitum, & ij in treis diuiſi turmas, ingens numerus ſubibat. Primus ordo Magnorum Ducum ac principum erat, qui Bardatis mira varietate equis, grauiter bellicoſeque prouehebantur. Aliqui enim lato clauo tectos equos habebant, alij plumatili ſerico, ij argento, ij duriſsimo nitidiſſimoque opertos calybe. Vnus tamen cæteros præſtare videbatur: qui bardas non ſerico auroue, ſed pretioſiſſimis vnionibus tectas habebat: quæ quanti æſtimatæ fuerint, aliorum ſecutus iudicium pretij triginta millium ducatorum fuiſſe affirmarim. Rebus ita compoſitis Cæſar ad Reges, qui & ipſi obuiam venire cernebantur, duobus equitum millibus comitatus, prouehi cœpit, dum paululum progrederentur. Epiſcopus Vacienſis vir candidi ingenij, & literis apptime eruditus, & Ambroſius Sciarco inter aulicos Pannoniæ Regis facile princeps, Regum nomine feliciſſimum Cæſaris aduentum excepere. Inde copiæ vtrinque procedere, tubæ clangere, tympana perſtrepere, equorumque hinnitus, innumerarumque gentium voces increbreſcere, tantaque mortalium varietas occurrebat, vt Doriſcum, in quo *Pirus pro termino.* Perſicæ copiæ numeratæ ſunt, memoria frequenter repetiuerim. Itaque vt Cæſar Regeſque ad punctum (vt ita dicam) conuenirent, Pirus proceræ altitudinis in centro *Caeſar. humanitas.* fere planiciei, meditullij inſtar, erecta fuerat, ad quam hinc Cæſar, illinc Reges, æquis incedentes paſſibus, tenderent coirentque, ſed antequam cætera proſequar, hoc quoque tradendum memoriæ eſt. Legati Regij dum apud Cæſarem negotium tractarent, diu multumque inſtitere, vt Cæſar pareret ut Reges ex equis deſcendere, vt ſecum maiori ſalutandi veneratione fungerentur. Idque cum ſedulo (ſic enim Reges mandauerant)

efflagi-

Vt Cæſar Regeſque coiere

efflagitauiſſent, Cæſar, qui humanitate cunctos ſuperat mortales, quanquam ægre, tamen ne quiſpiam illorum deſcenderet, impetrauit. Itaque antequam ad feliciſſimam arborem omnino coirent, Ludouicus Bohemiæ Rex, Reginaque Anna ſoror obuiam, vt Cæſarem exciperent, proceſſere. Hic ex equo Cęſarem in rheda poſt iunctam dextram latine his verbis ſalutauit: *Sacratiſſime Cæſar, ego ſaluto Maieſtatem veſtram, tanquam patrem & dominum meum.*

Ludouici Verba ad Caſ.

Secundus ſalutandi locus, ex aurea rheda qua ſola vehebatur, Annæ Reginæ datus eſt. Sed cum ad arborem perueniſſent, tertius Vladiſlaus Pannoniæ Rex ex geſtatorio & ipſe magna Cæſarem ſalute impetiit. Qui cum (vt dixi) ſenex admodum ſit, & plurimum Cæſarem diligat, cum ſalutaret, longiuſcule lachrymatum ferunt, multiſque verbis & ornatis in commendationem tanti conuentus vſum, perperuoque huiuſmodi affinitates concordiamque duraturam precatum eſſe.

Vladiſlai regis verba.

Poſtremæ partes Sigiſmundi Sarmatiæ Regis fuerunt. Qui peracto ſalutandi officio, diutuleque detenta Cæſaris dextra, his latine verbis vſus eſt: *Sereniſſime Cæſar, ſit hic conuentus noſter felix & fauſtus, Nobis, ſubditis noſtris, & toti Reipublicæ Chriſtianæ.* Alij autem referunt, qui propius me erant, Cæſarem prius dixiſſe, *Ecce tandem aduenit dies, qua ſimul conueniremus, exultemus & lætemur in ea.* Cui Rex, *ſpero ſereniſſime Cæſar, quod iſte dies ſit futurus felix & fauſtus nobis, Regnis noſtris & Reipublicæ Chriſtianæ.* His finitis pauliſper alter ab altero receſſere, vt vacuus daretur locus, quo præclariſſimus quiſque mutuo Imperatoris Regumque dextras de more amplecteretur. Interea Gurcenſis Cæſaris nomine cum Regem Vladiſlaum, vna cum liberis, vt Viennam proficiſceretur, rogaret, Reſpondit Purpuratos ſuos id ſummopere, tum quia non poterat ſine Regni iactura, tum etiam quia bellum cum Turcis nuper inſtabat, diſſuadere. Hoc dixit, vel quia à Cæſare rogari volebat, vel vt maior fratris in Cæſarem affectio oſtenderetur, de qua mox dicam, vel (quid verius ſuſpicor) quorundam, qui hanc rem infectam volebant, ne vlterius Reges procederent, ſententiam fuiſſe. Itaque Gurcenſis cum rem animo volueret, & quorſum euaderet intelligens, Regem Sarmatiæ adiit, eundemque Cæſaris nomine rogauit vt vna Viennam peteret, addito: *quanquam Sereniſſimo Vladiſlao conſiliarij, vt quo minus Viennam cum liberis petat, pertinaciter perſuadeant, idque firmiſſime illius animo inhæreat.* Cui Rex, vt eſt prudentiſſimus, vtque ſuam in Cæſarem fidem penitus oſtenderet, ſic fertur reſpondiſſe: *Ego ex Sarmatia, relicto regno, & patrio ſolo, vt Cæſarem Auguſtiſſimum conuenirem, huc profectus ſum. Quamobrem non Viennam ſolum ſi ſua iuberet Maieſtas, ſed etiam vlterius peterem, cum nunquam animum induxerim quippiam in nos, niſi quod bonum deceret principem, facturum, quod Frater cum liberis purpuratorum conſilio ſe minime venturum dixerit, Ego fratrem meum & nepotes vna mecum ducam, qui vero ſequi noluerint, vt lubet, faciant, Quare Reuerendiſſime princeps, Cæſari cuius ſim ſententia, & vt tu plane facere conſueuiſti, cumulatius referto.* Talia cum dixiſſet, Gurcenſis Regem amplexus, *lætiſſimum*, inquit, *nuncium Cæſari, qui nunquam de tua erga ſe fide veritus eſt, feram.* Statimque cum fideliter omnia ab eo relata fuiſſent, aiunt Cęſarem lachrymas non continuiſſe, ac propius accedens: *Sereniſſimi Reges, nihil eſt ait, quod vereri debeatis: Nam Vienna vrbs noſtra eſt, in qua à me perinde atque fratres & amice & regaliter excipiemini. Idque vobis ſub Imperiali fide facturum polliceor.* His cum omnes aſſenſi fuiſſent, rebuſque feliciter compoſitis, diſſolutus conuentus eſt. Cumque Germanici cataphracti, veliteſque armis nitidiſſimis fulgentes, per æquor diffunderentur, Ludouicum Regem, qui adhuc puer eſt, ferunt dixiſſe, *Sic vellem vt Cæſar, pater meus etiam mihi copias compararet.* Mirum profecto in puero, Nam & amorem in Cæſarem, addito patris nomine, oſtendit, & indolem bellicarum rerum auidam præ ſe tulit. Nec mora confertim omnes ad diuerſa iter loca cepimus. Cæſar Regeſque venatum (nam vbi colles deſinunt, in plano denſiſſimum nemus, aptiſſimumque venationi eſt) iuerunt. Gurcenſis veſpera cum paucis admodum Laxomburgum, vbi Cæſar diuerterat, petiit.

Laxburg.

Nos cum prodromos noſtros quærendo ad multam noctem laſſi fuiſſemus, tandem ad pagum forte, vbi oſcitantes ac ſine vlla noſtri cura morabantur, peruenimus mane ad Cęſarem, qui ex oppido cum paulo vlterius proceſſiſſet, Gurcenſis dextrorſum ad Reges excipiendos iter cepit.

Gurcenſ. in Reges officium.

Paulo poſt Regis Sarmatię vexilla à longe videri cœpta. Gurcenſis paucorum ſeruitio vſus (reliqui enim pręceſſerant) venienti obuiam ſe tulit, tantiſperque morati ſunt, donec Cęſarem à leua venientem excepere.

Caſ. Regeſq. iterũ conueniunt.

Vltimus Rex Pannonię cum liberis, diu tamen expectatus, aduenit. Interea ex Vienna (parum enim aberant) duum millium virorum, *Lantsknechtos* patrio nomine appellant, peditatus obuiam exiit; omnes nitidiſſimis thoracibus, brachialibuſque ferreis ac machęris ornati erant, pluri-

mi lanceas, pauciores alabardas ferebant, qui & ſi propter armorum genus, ordinemque militarem, tum vel ob hoc admirationi digni videbantur, quod omnes rubea paludamenta, eademq; expeditiſſima (vt patrius mos eſt) ferebant. Cum itaq; pluſculum temporis in huiuſmodi ſpectaculo inſumptum fuiſſet, pluuia ſuperorta eſt. Ego ad vrbem me contuli, vt inde introeuntes exeunteſque ex ſententia recenſere poſſem, interim pluuia ingraueſcit, turbatuſq; pauliſper ab initio ordo eſt. Nam duo millia fere equitum (vt conijcere potui) turmatim propero curſu vrbem ingreſſa ſunt, reliqui, quantum per iugem nimbum fieri potuit, ordine non admodum turbato, procedebant. Et quoniam hic locus, Principum, Ducum, ac illuſtrium virorum Nomenclaturam expoſcere videtur, à Cæſarianis ordiar:

NOMENCLATVRA CÆSARIORUM.

PRÆLATI ET PRINCIPES.

Reuerendiſſimus Cardinalis Gurcenſis, coadiutor Saltzburgenſ. generaliſque Imperij Locumtenens.
Laurentius Epiſcopus Feltrenſis, orator ſummi Pontificis.
Petrus Vrrea, orator Regis Hiſpaniæ,
Robertus orator Regis Angliæ,
Archiepiſcopus Bremenſis, ex Ducibus Brunſuicen.
Epiſcopus Ratiſponenſis, ex Ducibus Bauariæ.
Vigileus Epiſcopus Patauienſis.
Chriſtophorus Epiſcopus Labacenſis, adminiſtrator Secouien.
Bertholdus Epiſcopus Chiemenſis.
Georgius Epiſcopus Viennenſis.

DVCES ET PRINCIPES.

Wilhelmus Dux Bauariæ & Comes Palatinus,
Ludouicus Dux Bauariæ & Comes Palatinus,
Caſimirus Marchio Brandeburgenſis,
Albertus Dux de Mechelburg,
Vlricus Dux de Wirtenberg.

COMITES.

Bertholdus Comes de Hennenberg.
Georgius Comes de Montfort.
Carolus Comes de Oetting,
Georgius Comes de Schaunburg.
Hoyr Comes de Mansfeldt.
Nicolaus Comes de Salm.
N. Comes de Weſterburg.
Ioannes Comes de Hardeck.
Vlricus Comes de Hardeck.

PROCERES.

Wilhelmus de Rapolτſtain cum filio, Cæſareæ curiæ magiſter.
Ciriacus de Polhaim.
Ludouicus de Polhaim.
Erhardus de Polhaim.
Filij Domini Pauli de Liechtenſtain.
Wolffgangus de Liechtenſtain.

Leon-

Leonardus de Liechtenſtain.
Hartmanus de Liechtenſtain.
Georgius de Liechtenſtain.
N. de Starchenberg.
Senior de Scheſtenberg, & tres eius filij.
N. de Puchaim.
N. de Puchaim.
Wilhelm de Zetling.
Chriſtophorus de Zinzendorff.
Sigiſmundus de Dietrichſtain.
N. de Traun.
Fratres duo de Rogendorff.
N. de Papenhaim.
Ioan. Iacob de Landau.
N. Rauber Marſchalcus curiæ Cæſaris.
Thomas Fuchs Capitaneus Ratisbonenſ.
Albertus de Wolffſtain.

Primores viri à Secretis & Conſilijs.

Cyprianus Serrenteiner, Magnus Cæſ. Cancellarius.
Iacobus Villinger Supremus Cæſ. theſaurarius.
M. Præpoſitus de Valkirck.
Iacobus de Banniſſis.
Petrus de Mota Theologiæ Doctor.
Ioannes Renner.
N. Ziegler.
N. Phintzing, Præpoſitus Nurnbergenſis.
M. Phintzing quæſtor, vel pecuniarum expendendarum magiſter.
Paulus Oberſtainer, V. I. D.
N. Vinſterwalder.

Oratores Cæſaris ad Reges.

Marquardus de Srain, præpoſitus Bambergenſ.
Wilhelmus de Rogendorff, Baro.
Laurentius Saurer, Conſiliarius Cæſaris, & Vicedominus per Auſtriam.
Gabriol Vogt, Secretarius & Conſiliarius Cæſ.
Io. Moraſcki, Baro.
Cuſpinianus, doctor medicinæ.

Regni Pannoniæ Bohemiaque Nomenclatura.

Reuerendiſſimus Cardinalis Strigonienſis.
Archiepiſcopus Colocenſis, Comes de Frangapanibus.
Georgius Epiſcopus Quinqueeccleſienſis.
Epiſcopus Olomucenſis, Thurſo.
Epiſcopus Vacienſis.
Epiſcopus Gaurienſis.

Principes viri ac Proceres.

Georgius Marchio Brandenburgenſis.
Carolus Dux Minſterbergenſis.
Ioan. Comes de Canitſcha.
Ladislaus de Sternberg, regni Bohemiæ Cancellarius.
Albertus de Pernſtain, regni Bohemiæ Camerarius.
Heinricus Botzku de Kannſtat.
Adam de Newhaus.

Ihe-

Iheteſlaus de Schellenberg.
Albertus de Sternberg.
Moſes Hunſlau de Serdlacha, præfectus curiæ.
N. Bornamiſſa.
N. Pormanintzki.
Ambroſius Scharco.
Paulus Dieck, theſaurarius.
Orſagh.
Petrus de Erdundt.

Multi præterea alij viri præclariſſimi, quorum dignitatem atque gradus cum minime norim, veniam ab iis, qui legent impetratam velim, neque vero ob hanc gratiam libello iraſcantur. In menſa (ſi volent) locum digniorem occupent, aut in templo, ſubſelliiſue. Hic nomenclatura non ordo quæſitus eſt. Illud autem affirmare audeo, quanto Imperialis Maieſtas ſui magnitudine cæteris præſtat regnis, tanto eadem clarioribus viris externas gentes facile antecellit.

REGIS SARMATIÆ NOMENCLATVRA.

PRÆLATI.

Epiſcopus Vladiſlauienſ. Matthias Dreuitius.
Epiſcopus Poſnanienſ. Ioannes Ludobrantzki.
Epiſcopus Premislienſ. Petrus Tomicius, & regni Poloniæ Vicecancellarius.

PRIMORES VIRI.

Nicolaus Firlei, Palatinus Sandomirienſis.
Nicolaus Palatinus Vilnenſ. & magni Ducatus Lithuaniæ Cancellarius.
Andreas de Tenczin, Palatinus Lublinen.
Georgius de Bayſen, Palatinus Mariæburg.
Lucas de Gorza Caſtellanus Poſnanienſis, & Poloniæ maioris Capitaneus generalis cum filio.
Chriſtophorus de Scydlouitz, Caſtellanus Sandamirien. & Regni Poloniæ Cancellarius.
Andreas de Goſtzeletz, regni Poloniæ theſaurarius.
Nicolaus de Scydlouitz, Caſtellanus Radomienſis.
Stanislaus Oſtrorog, Caſtellanus Calliſienſ.
Stanislaus Halitzkij, Mareſcalcus Regni.
Ioannes Pileczki, Capitaneus Lublinenſis.

Palatini. Ii omnes ad conſilium admittuntur. Multi præterea, qui gentilicio nomine *Palatini* appellantur, qui auro, argentoq;, & equitatu ornatiores videbantur. Itaque Wilhelmus Dux Bauariæ cum ingenti Cataphractorum manu, ante omnes (quanquam Gurcenſis Aulici præceſſerant) vrbem ingreſſus eſt, pone Caſimirus Marchio Brandeburgenſis. Inde Hennenberg. Rauber Cæſaris Mareſchalcus. Poſt Comitum Cæſarianorum turmæ. Nobiles Auſtriæ ſupra infraque Anaſum viri ſequebantur. Inde Iacobus de Landaw, ac Thomas Fuchs, ac Domini de Polhaim cum multis equitum turmis ſuccedebant. A tergo Moſchi erant, hippotoxotæ fere omnes, Polonique, ac Pannones, quorum quiſque deſultorium equum manu ducebat, in quem vel ardentiſſimo curſu tranſiliunt, quod Poſonij quendam patria Myſium, dum Reges ludos equiria celebrarent, factitaſſe vidimus. pone Albertus de Wolffſtain: Centenique fere patagiari, veſtibuſque pretioſis induti. Confertim Poloni, Hungariq; ſequebantur. Verum in his, quæ tum propter diuerſarum gentium habitus, tum quia iugis pluuia (vt dicebam) internoſcere ordinem minime patiebatur, malo conuiuere, quam ſolertiore cura ea perſcrutati, quæ recitari nequicquam, niſi falſo poſſunt. Secutus eſt & alius ordo, qui ad cultum Cæſaris Regumque

que præcipue pertinere videbatur. Nam duodeni nobilis proſapiæ adoleſcentes, quos ego prius tunicas purpura micantes & plumanti (vt ait Vopiſcus) difficultate pernobiles, geſtare dixi, præcedebant. pone Æneatores, triginta (vt arbitror) tympanaque ærea incredibili ſtrepitu clangoreque ſequebantur. Poſt bini erant proceres, equorum dorſualibus ac paludamentis militaribus aureis ornati. Quartus locus Valitus, quintus Cardineis clauis Strigonienſi Gurcenſique datus eſt. Inde Imperiales Heraldi ſubibant, quorum officium olim non niſi Heroes (vnde nomen tractum eſt) exercebant, hos nobiles quidam Pannoniæ ſequebantur. *Heraldi.*

Poſt Oratores minoris nomenclaturæ Principum, hos Duces; Ducibus Epiſcopi, Epiſcopis oratores Pontificis & regis Hiſpaniæ (Britannicus aber[...]) ſuccedebant. Poſt Reuerendiſſimi Cardinales Strigonien. & Gurcen. ſequebantur; à tergo, Sigiſmundus Sarmatiæ, Ludouicus Bohemiæ Reges, equis inſidentes erant, quibus viri Primores aureis induti veſtibus, à pedibus famulabantur. Cæſar vero ac Vladislaus Pannoniæ Rex carrucis iunctim Annaque Regina à tergo, & ipſa aureo ſtaticulo (quod octo albis equis trahebatur) ſuccedebat; ad latus autem Georgius Margraphius Brandeburgenſis obequitabat; cuius octoginta fere equites, tanquam ſubſidium in extremo ordinis loco poſiti erant. Aliæ vero quæ ſubſequebantur rhedæ (fuerunt enim numero duodecim) rubro omnes panno tectæ Reginæ Annæ aulicas ferebant. Itaque vrbem ingreſſi, ad arcem Cæſaream profecti ſunt, vbi cum Cæſare Rex Vladislaus & liberi permanſerunt. Rex Sarmatiæ ad domum in qua prius Gurcenſis fuerat (quæ & Cæſarea eſt) diuertit. Interim tanta mortalium turba ac multitudine vrbs replebatur, vt nullibi iter peruium inueniretur. Nam equorum ſex millia fuiſſe, præter Carros, qui quadringenti, omnes triugati, aut quadrigati, plerique ſeiuges fuerunt. Cæſarianorum autem peditum, qui arma tum [...]bant duo millia numerabantur. Externarum vero gentium, quæ ad tantum confluxerant ſpectaculum, ingens numerus. Sic ergo non ſine maximo animorum ſtupore dies tranſactus eſt. *Gentium numerus*

Poſtridie eius diei Gurcenſis peracto à cantoribus (quos oppido eruditos habet) ſacro, Sarmatiæ Regem, & ante, & poſt confectum prandium adiit. Itaque aliquot dies in conſilio vt res feliciter tranſigerentur, inſumpti. Sed cum in arce primum Reges conuenerunt, in ſellis vix ſeſſitarent, Pannoniæ Rex (ſic enim ordo fuit) Anna Regina, Cæſar, Sarmatiæ, ac Bohemiæ Reges; cum Maria regina, quæ Ludouico Bohemiæ Regi nupta eſt, aduentare nunciatur. Venienti Reges de more aſſurrexere, propinatiſque cuique Corollis, quas ſecum non vulgaris pretii portauerat, eius nomine gratia regibus, qui ad patrium totum Viennamque vrbem venerant, relata eſt. Inde choreæ initium datum Ludouicus & Anna ſoror præſaltauerunt. Poſtridie cum Cæſar ad Reges concionem habiturus eſſet, cum in loco quiſque ſuo (aderant enim & Strigonienſis Gurcenſiſque pontifices, Hiſpaniarumque Regis oratores) conſediſſet, ita exorſus eſt. *Tam diuturnæ moræ quam aduentum meum expectauiſtis, Sereniſſimi reges, & ſi per Reuerendiſſimum Gurcenſem oratoreſq; noſtros ſatis excuſatum me eſſe arbitror, tamen vt de me etiam intelligatis, curæ quæ indies nobis, ac imperio noſtro emerſere, obſtiterunt quo minus communi noſtro conueniendi deſiderio ſatis fecerim. Tamen nihil a me vnquam prætermiſſum eſt, vt quã citius poſſemus, optatum hunc conuentum noſtrum, quem Chriſtianæ Reipublicæ ſaluberrimum ſperamus fore, perficeremus. Idque cum Dei optimi maximi auſpicio, ex ſententia conſecuti ſimus, reliquum eſt, vt hac noſtra affinitas amicitiaque perpetuo ad noſtram communemque omnium vtilitatem conſeruetur, vt non ſolum in Septentrione vbique pacem nos peperiſſe videamur, ſed etiam vt coniunctis virib. contra perfidos Turcas (qua de re, ſatis accurate, oratores veſtri pridie diſputauerunt) expeditionem feliciter ſumamus, quam ego quantum ab ineunte ætate ſemper deſiderauerim, teſtis animi mei atque voluntatis Reuerendiſſ. Strigonienſis erit, qui cum apud me (iam 22 annus agitur) orator eſſet, bellum contra Turcas ſuſcipiendum perſuaderet, quam auidus huiuſce expeditionis ſemper fuerim, facile percipere potuit, Verum & inteſtinis & finitimis bellis laceſſitus, quo minus quod ſummopere optabam exequerer, obſtitit. Nam Ludouico XI. Gallorum Rege regnante, item Carolo octauo, ac Ludouico XII. quæ geſta mecum bella ſint, intellexiſtis. Nuper autem cum ingentibus copiis Franciſcus primus Gallorũ rex in Italiam irrumpere tentet, deeſſe non poſſum, qui iure Imperij ſuppetias Italis feram: qui ſemper à maiorib. noſtris, & à nobis pro virili & defenſi & aucti ſunt. Et iã Heluetiorũ peditum, qui nobis fœdere iuncti ſunt, duodecim millia, quæ in armis eſſe mandauimus, fauces Alpium, vt Gallorum tranſitum prohibeant, occupauerunt, Duciſq; Mediolani copias noſtris, quas in Italia tam diu contra Venetos habemus, cõiungi iuſſimus. Quamobrẽ ſi Galli Alpes ſuperabũt, ꝙ non ſine parua ſuorum militum internitione facturos credimus, nouis iterũ bellis in Italia impeditos tranſiuiſſe aliquando pœniteat. Hac igitur & ſi nos ac deſideriũ noſtrũ in præſentiarum impediant,*

Quadam domeſtica.

Cæſaris oratio ad reges.

diant, tamen ſi contigerit, vt vel bello, vel pace res feliciter tranſigantur (ſperamus autem Pontificis, Regiſque Catholici perſuaſione, alterum omnino fore) æterna inuicem pace coniuncti feliciſſimam hanc in Turcas expeditionem faciemus. Atque ne res abſentia noſtra frigeſcere quodammodo videatur, rogatos vos velim, vt aliqui ad hoc negotium tractandum perficiendumque deputentur, vt cum primum idonea tempora offerentur (quod & vos efflagitare videmini, & nos ſummopere cupimus) pro gloria incrementoque nominis Chriſtiani exequamur. Cæſar igitur cum ornate acuteque hanc ſententiam diſputauiſſet, Strigonienſis Regum mandato reſpondit. Qui poſtquam Cæſaris tempora excuſauit, ſe teſtem etiam eſſe dixit, *Cæſarem nunquam ad bellum in Turcas inferendum requiſitum fuiſſe, quin ſemper paratiſſimus (niſi finitima, & inteſtina bella impediuiſſent) inuentus fuerit.* Quod aliqui adhoc interim eligerentur, probauit. Sic quoque Gurcenſis, addito etiam in rei commendationem (vt ſuus eſt mos) verborum cultu, in eandem iuit ſententiam. Ita dies orando diſputandoque finitus eſt.

Dona Cæſaris. Sequens autem donando, elargiendoque clarus fuit. Cæſar enim Mariam Reginam neptem Cruce aurea, quinque adamantibus ornata, ſingulorum cuiuſque palæ pollicaris latitudo, in ambitu autem Vniones viginti albicabant, quorum eadem fere magnitudo erat. Regem Sarmatiæ Lato clauo, equoque vngularum tenus cataphracto donauit, qui cum hilari animo donum accepiſſet, ſic fertur dixiſſe; *Sacratiſſimo Cæſari immortalem refero gratiam, atque in hoc equo cum omni totius regni mei equitatu pro ſua Maieſtate, vbicunque licuerit, me pugnaturum polliceor. quod ſibi omnino perſuaſum velit.*

XI. Kalend. Aug. Anna Regina, Vladislai Regis filia, cum Cæſari deſponſata quodammodo videretur, Imperator coronam auream, qua Ladislaum Bohemiæ Regem olim coronatum memorant, afferri iuſſit. Inde (aderant enim Notarii, & teſtes) ſic eſt exorſus. *Tacita Cæſaris matrimonii proteſtatio.* *Quanquam ego te vxorem meam fore dixi, ſequeſtraque fide tu mihi iuncta es, tamen vt vel Carolo, vel Ferdinando nepotibus nubas, ſententia eſt: ſi vero neutri, tu mea vxor es. Quamobrem cum alter Caſtiliæ, Arragoniæ, Bethicæque regna habeat, alter Neapolitanum in Italia ſceptrum habiturus ſit: Egoque cum Romanorum Rex & Imperator ſim, Te Anna Reginam nuncupo ac ſaluto,* auream que (his dictis) coronam capiti impoſuit. Duodecimo Kalen. vt omnia rite confirmarẽtur, Cæſar, Rex Pannoniæ, Rex Satmatiæ, Rex Boemiæ, Regina Anna, Regina Maria, Cardinales Strigonien. Gurcenſ. Principumque (de quibus mox dicam) ingens numerus in diui Stephani templo conuenerunt. Ordo ſic ſeruatus eſt, in dextris ſellis Cæſar Regeſq; cõſederunt, Robertus orator Britãnicus, Duces Bauariæ Wilhelmus, & Ludouic. fratres, Albert. de Mechelburg, & Vlricus Wirtenbergenſ. Duces, Epiſc. Boſnen. Panno, Andreas de Tenczin Palatin. Lublinenſ. Raphael, poſt hos viri à Secretis; Sarmatiæ, Boemiæque, Ducumq; oratores confertim omnes ſequebantur, in ſiniſtris Cardinales Strigonienſis & Gurcenſis ſedebant, iuxta Laurentius Epiſcopus Feltrenſis Pontificis orator, quidam nuper à ſede Apoſtol. cum pecunia in Pannoniam Legatus, inde Archiepiſcopus Bremenſ. Epiſc. Ratisbonenſ. Germani: Archiepiſc. Colocenſ. comes de Frangapanib. Epiſcopus Quinq; eccleſienſ. Panno, Epiſcopus Vladislauien. Epiſcopus Poſnanien. Epiſcopus Premiſlienſis Sarmatæ; Epiſc. Olomuncenſis Morauus, Epiſcopus Patauien. Epiſc. Labacen. Epiſc. Chiemenſis Germani: Epiſcopus Vacienſis, Io. Zagahrien. Pannones: Inde Palatinus Sandamirien. Dux Leo Burgrabius, Palatinus Marieburgenſis, Satmatæ: Albertus Pernſtain camerarius regni Bohemiæ, Oſtrotog. Sarmata. Multi præterea tum Pannoniæ, tum Sarmatiæ viri nobiles, quorum nomina in nomenclatura ſcripſimus. In medio autem locus ædificatus tabulis erat, vbi Anna Mariaque Reginæ conſedebant. Quod autem interualli dextorſum erat, orator Hiſpaniæ, ac Palatinus Vilnenſis, qui Annæ templum introeunti comites extiterant, tenebant. ſiniſtra Caſimirus & Georgius Marchiones Brandenburgenſis, Mariam Reginam, quam & ipſi comitati fuerant, vnaque Principes viri, Comes Bernardinus de Frangopan: & Bornamiſſa adſeruabant. Confecto igitur ſacro, Cæſar ex ſolio diſcedens ſe ad Mauſolęum patris Friderici, quod prope erat vt Pontificis Max. habitum indueretur, contulit. Inde ego concionaturus quanquam mihi anguſtiſſimus terminus præfixus erat, ad orandum acceſſi, ſed tantus deperditorum hominum ſtrepitus increbuit, tanta diſſonarum gentium vocumque varietas inualuit (neque enim fabri lignarii, qui ad concinnandum pro Cæſare ſuggeſtum venerat, fragorem numerauerim) vt ne tertia quidem parte recitata, perſuadentibus etiam amicis, deſinere cogebar. Tunc illud Terentianum in mentem venit, *Dii boni,*

quan-

quantum homo homini præſtat. Nam quemadmodum diuerſæ orbis regiones, ita & mores ſunt. Certe ego Maſtigophoro Aiace dignus eſſe, qui quidem arbitratus ſim, apud illos haberi orationem poſſe, qui & pullos equorum comedunt, & lac concretum cum ſanguine equino potant. Ego nihilo minus, eum Regem Sarmatiæ attentum quodammodo viderem, tantiſper ſum proſecutus, donec monſtruoſæ gentis immanitate victus, accerſitam extemporaliter concluſionem feci. Verum vt quæ minime audita eſt, ſaltem legi poſſit, Orationem, & ſi breuiter conciſeque ſubſcribendam putaui.

ORATIO, IN CONVENTV INVICTISSIMI MAXIMILIANI CÆSARIS SEMPER AVGVSTI, SERENISSIMORVMQVE VLADISLAI, LVDOVICI, PATRIS ET FILII, AC SIGISmundi, Pannoniæ, Bohemiæ, ac Sarmatiæ Regum, per Riccardum Bartholinum habita.

Etſi ab orandi officio, in quo tamen mediocriter verſatus ſum, ſemper abhorrui, Sacratiſſime Cæſar, Sereniſſimi Reges, nunc tamen ex ſententia hoc onus, quanquam arduum eſt, ſuſcepi. Nam quis vnquam in diutno ſacratiſſimi Imperatoris, triumque potentiſſimorum Regum conſpectu? Quis (inquam) in tam amplo, Reuerendiſſimorum Cardinalium, tot Principum, illuſtriumque virorum, conſeſſu orationem ſe habuiſſe gloriari poteſt? Profecto ego diis immortalibus gratias non vulgares habeo, Quos tum me præter conſuetudinem reddidiſſe animoſiorem videre videor, tum quia Chriſtianum Imperium, quod conſilio & armis, tueri non modo, ſed & amplius reddere & latius vos decet. priſtinas vires reſumpturum eſſe arbitror. Cæterum tanta veſtri omnium, ſiue imperia, ſiue res geſtas complectar animo, magnitudo eſt, vt & ſi mihi ſatis firmam in dicendo fiduciam, ne dicam confidentiam præſumpſerim, nonnihil timere omnino cogar. Nam ſi Demoſtheni, apud Philippum Macedonum Regem dicenti contigit vt pene laberetur, eundemque vnius ciuis Phocionis præſentiam adeo timuiſſe proditum eſt, vt illum linguæ ſuæ nouaculam appellare ſolitus ſit: ſi multi ex latinis etiam in ſoro hallucinati ſunt, Dii boni quid mihi faciete par eſt? *cum tuum Sacratiſſime Cæſar, inuictiſſimorumque Regum conſpectum intueor? Quare non tam mea imbecillitas, quam veſtrarum rerum magnitudo, qua candidiſſimũ quidque ingenium obrueretur, culpanda erit. Nunc autem cum de hoc feliciſſimo conuentu, quam neceſſarius & quam vtilis Chriſtianæ reipublicæ futurus ſit, cumq́ de veſtris laudibus, atque regnorũ veſtrorum dignitate, verba facturus ſim, æquo animo feratis obſecro, ſi aut conciſius quã deceat, aut preſſius quam ipſa fortaſſe rerum ſublimitas expoſcat, dixero. Profecto, ſi quid ingenii in me eſt, quantumque coniectura aſſequi poſſum, Dei Opt. Max. nutu, vt tandem conuenieretis, factum iudico. Quid enim tam neceſſarium fuerat? quid expetendum magis? quam vt labantibus pene Chriſtianarum gentium rebus, vos qui Dii in terris habiti eſtis, communi omnium vtilitati conſuleretis? inſtarque Numinum cæleſtium curam totius orbis ſuſciperetis? O auſpicatiſſimos dies, ô feliciſſima tempora, ô ſæculum aureum, in quo tam neceſſariũ & vobis, Sereniſſimi Reges, & toti orbi terrarum concilium celebratum eſt. Video enim (nec profecto fallor) ſimultates non modo odiaq́, ſi qua prius interceſſerant, peritura, ſed etiam tam arctis vinculis ſaluberrimum amicitiæ fœdus oriturum, vt Chriſtiani quid impoſterum timere poſſint, non plane videam. Quandoquidem gentes impiæ, ac perfidum Turcarum genus, quique noſtræ aduerſantur religioni, cum tanti Imperatoris, tot inuictiſſimorum Regum ſocietatem affinitateſque intellexerint, vt ſibi ſuiſque ipſorum regnis timeant, neceſſe erit, cum prius multo liberius, quam dici poſſit (vt ſæpe intelleximus & experti ſumus) cum maxima Chriſtianorum clade atque internitione (quid meminiſſe piget) noſtras erumperint ſedes, prædas abegerint, tantaque immanitate vſi ſerantur, vt ne infantibus quidem parſum fuerit. Idque tum imprimis auſi ſunt, cum Principes noſtros quorum tuendi nos prouincia eſt, & odiis & bellis inter ſe implicatos intelligerent. Neque enim vt eorundem diſcordiis à Turcis Byzantium captum ſuerit, repetendum eſt, non vt florentiſſimum totius Græciæ euerſum Imperium, impoſitumque tot prouinciis iugum, ſed recentioribus inſiſtendum rebus*

Diuiſio

Prob. à perpeſſis cladibus.

Accerſita narratio. Prob. à futuro.

eſt, vt hunc conuentum neceſſarium fuiſſe omnes intelligant. Litteræ ſiquidem ad tuam M. ſtat. ni Sacratiſſime Cæſar, allatæ fuerunt, quibus ſignificatur Selimum Turcarum imperatorem, poſt fratres nepoteſque ſtrangulatos, cum totius orbis imperium animo proponeret, expeditionem in Italos parare cæpiſſe, ratum (vt literarum verbis vtar) iis ſubiugatis, reliquum quod deſtinauerat facile perfici poſſe. Itaq. ingenti nauium claſſe parata, congregatis vndique militibus, commeatibusque ad maritimas vrbes diſpoſitis, tranſitum ad Italos meditabatur, quod vt tutius ſecuriuſque efficere poſſet, tecum Sereniſſime Vladislae pacem firmauit, atque id ipſum quod cogitauerat, iam perfeciſſet, niſi a Sopho Perſarum Imperatore apud Araxem fluuium, cum ingenti exercitus cæde profligatus fuiſſet. Tanto enim animoſiores ad bellum in Chriſtianos ſuſcipiendum Turcas fuiſſe coniicio, quanto maioribus odiis (vt retuli) Principes noſtri detineri videbantur. Quid ſi littorib. Italiæ, cum quinquaginta millib. equitũ appuliſſent? qui milites deſcribi? vnde copiæ ex Italia quæ diutinis bellis iam virium exhauſta eſt, ad tam immanes impetus repellendos, parari poterant? Atqui tu Auguſtiſſime Cæſar (nã tua Italia eſt, per te defendi debet) tandem ſuccurriſſes, triumphumque reportaſſes. Sed per Deos immortales (libere fari liceat mihi) obſecro, quot prius cæſos, quot depopulatas regiones, quot oppida deuaſtata fuiſſe putandum eſt, quam Itali tuas, longe enim abes, ſuppetias ſenſiſſent. Quapropter Diis magnis volentibus auguror, qui ſacræ religioni noſtræ nunquam defuerunt, actum eſſe, vt & Reges Orientis mutuis ſe bellis

Secundũ diuiſionis membrũ ab vtili.

debilitarent & vobis ad concordiam pacemq. ineundam tempus ſuppeterent: quæ cum primum ab externis hoſtibus interlecta fuerint, non ſolum noſtra non laceſſent, ſed etiam ne ſuis quidem limitibus tutos eſſe poſſe arbitrabuntur. Idcirco hic conuentus vt neceſſarius, ita & vtiliſſimus, vt ad hanc quoque partem deſcendamus, videri poterit. Si enim proprium cuiuſque commodum proſequi volu-

Ab vtili Proprio.

mus, quid hoc vtilius vnquam cogitari potuerit, quid ſalubrius neſcio, cum regna non modo armis comparari, ſed etiam amicitiis fulciri debeant, quæ cum vera ſunt firmiſſimum ſtabilimentum afferunt, contra autem maximo ſæpe exitio fuiſſe manifeſtum eſt, qua de re exempla & apud Romanos &

Vtilitas à regnis.

apud externos, ne de vobis loquar, quamplurima referri poſſunt. Quare hæc ſocietas & ab aliis, potiſſimum vero a vobis, Auguſtiſſime Cæſar, Sereniſſimi reges, vt diu expedita, ita perpetuo conſeruanda eſt. Nam quemadmodum Imperiis coniuncti eſtis, ita & ſocietate, & amicitia contun ti vt perpetuo ſitu, vtiliſſimum erit. Germania ſiquidem Sarmatiæ, citra vltraque Viſtulam fluuium iungitur: ab ea item Pannones Carpathiis montibus, quos & Sarmatios dicunt, ſeparantur, qui quidem hanc prouinciam in qua ſumus incolunt, mutuoque commercia agitant. Quotum ergo veſtra hæc imperia interliminium diuidit? vbi alter in alterius ſubſidium, & parare ſimul & tranſmittere copias poteſt.

Vtilitas & à regnis, & poſteris.

Quamobrem huiuſce fœderis, feliciſſimæque affinitatis vinculum non ſolum vobis vtile erit, ſed poſteris quoque, & regnis. Illi pacatiſſima ſceptra, quo nihil prius aut antiquius optari poteſt, excipient. Hæc non tantum dignitatem ſuam ac maieſtatem retinebunt, ſed per vos etiam ampliora fient & maiora. Nam cum animo complector, bella ſcilicet à vobis toties feliciter geſta, veſtrique omnium diuina ingenia, Imperiorum potentiam ac magnitudinem, procera virorum corpora, promptiſſimoſque ad pugnandum animos, quæ plaga orbis terrarum, modo beneuolentia vinciamini, quod iam abſtru-

Tertium à laudib. Cæſaris. Laus à Genere.

ſum mortalium genus, quod à vobis & penetrari, & vinci non poſſit? Nam vt a te incipiam, inuictiſſime Cæſar, nihil in quopiam mortali, quantum ad vitæ felicitatem atque animi magnitudinem attinet, quin tibi vel natura largita fuerit, vel tua parauerit virtus, deſiderari poteſt. Si enim genus repetimus a Clodoueo Francorum Rege, ne priores illos Priamum atque Marcomyrum indagemus, ortum habes. Qui quidem non ſolum Alemannos Gothoſque vicit, ſed etiam Alarico in pugna necato Aquitaniam ſubiugauit, tuorumque maiorum in Gallias vſque propagauit imperium. Floruit quadringenteſimo nonageſimo Dominicæ conceptionis anno.

Laus à Natalib.

Hoc autem a me relatum eſt, vt omnes intelligant, genus tuum mille & amplius, ad hanc vſque ætatem annos, continua regum, Principumque ſerie claruiſſe. Sed multo clarius tui reddunt. Quippe qui ex matre Regina Heduardum Luſitaniæ Regem auum, patrem Fridericum Romanum Imperatorem refers. Sed hæc & ſi ornamentum afferre aliquid videntur, tamen niſi virtute & rerum geſtarum gloria excolantur, cum veniæ præfatione, ſordeſcunt quodammodo atque obliterantur.

Laus à ſe ipſo. Laus à prudentia.

Quantum autem tu Cæſar elaboraueris vt maius ſacri Imperij decus poſteris relinqueres, quam a maioribus acceperis, profecto arduum eſſet recenſere. Quod tum in animi tui præſtantia, tum in rebus, à te feliciter geſtis poſitum collocatumque videtur. Nam ſi Prudentiam qua polles, mecum cogito, qui tibi comparari poſſit, reperio profecto neminem: cum propria hæc tua laus ſit, non minores copias conſilio quam armis viciſſe. Vnde nullum vnquam fuiſſe Imperatorem puto, ſiue Cæſarem Dictatorem, Auguſtumque recenſeas, ſiue externos illos Philippum Macedonicum, Alexandrum, Antiochum, Mitridatem, Tygranem, ſiue maiores tuos, Otthones, Albertos, Rudolphos, Fridericos nomines, qui perinde atque tu Sacratiſſime Cæſar aduerſa, contigere enim tibi plurima, non ſolum fortiore animo pertulerint, ſed feliciore quoque exitu ſuperauerint. Al-

terum

terum Prudentiæ, alterum Fortitudinis ſpecimen eſt. his ergo præuiis, tum domi conſilio, tum foris bello, populoſiſſima atque ampliſſima imperia, & tibi & poſteris comparaſti. Dixi etiam bello, nam vbi hoſtis conſilio ſuperari non poteſt, ferro cernendum eſt. Qua quidem in parte quam fortis, quam vehemens, quam inuictus ſemper extiteris, teſtes ſunt Sycambri, Morini, Galli, Heluetij: quibuſcum ſepties aut amplius ſigna contuliſti. Qui quidem cum aberas, victoria quodammodo frui videbantur, cum aderas quantum diuina tui præſentia atque virtus poſſet, cum facile vincerentur, ſentiebant. Nollem Bohemicam pugnam recenſere. Sed cum à tanto principe vinci etiam glorioſum ſit, audeo hoc dicere, nullibi vnquam neque fortius, neque periculoſius pugnatum eſſe, adeoque feroces illos Bohemorum animos, & admiratus es, & tibi placuiſſe præ te tuliſti, vt non ſolum iis qui ſuperant clementiſſime peperceris ſed inpoſterum quoque bellicoſiſſimum populum tanta beneuolentia proſecutus fueris, vt ſtipendiarios & præſidiarios eos ſemper habueris. Contra ij quanta erga te fidei extiterint, teſtatur illa ad Morauum obſidio, in qua vt tuæ celſitud. fidem ſeruarent, ad turpium quoq; animalium eſum deſcenderunt. Verum enimuero quæ in Gallia egiſti tum iuuenis admodum, tum proximus annis, maiora ſunt, quam vt per me in præſentia referri poſſint. Italica autem geſta, & ſi grauia tractatu fuere, tamen vel ob hoc memoratu digna, quod ſeruitutis iugum à nobis quodammodo excuſſiſti. Profecto non tam tibi glorioſum eſt, hoſtes pene fractos reddidiſſe, quam etiam tuæ Maieſtatis & ſociis & amicis, totiuſque Italiæ ſaluti conſuluiſſe. Sed quoniam magis aliorum laudibus, quam propriis delectaris, ad Sereniſſimum Vladislaum orationem conuertam. Qui quidem cum abs te diligi non modo, ſed & vehementer ſe amari intelligat, neminem tua Maieſtate (vt liberum Fratriſque pietatem ſileamus) neque gratiorem habet, neque chariorem. Cum igitur de te dicendum ſit, Rex feliciſſime, plurima ſunt quæ vltro ſeſe offerunt. Verum quantum ad præclariſſimum tuum attinet genus, quod etiam cum Sereniſſimo fratre tuo commune tibi eſt, conſtat potentiſſimos Lituaniæ Duces, Iagelnum, Vetholdumque progenitores veſtros fuiſſe: quorum alter, cui Vladislao poſtea cognomentum fuit, Polonis imperauit. Is duos ſuſtulit liberos, quorum maior natu, non ſolum Poloniæ ſed etiam Pannoniæ regnum adeptus, dum pro Catholica fide ſæuit in Turcas, deſideratur. Alter Caſimirus, fortunatiſſimus ſcilicet pater veſter, à Polonis in eius locum ſuffectus eſt, quem ego omnium mortalium feliciſſimum fuiſſe iudico. Quippe qui cum à tam beata Regum progenie deſcenderit, filios quoq; continua ſerie futuros poſt ſe Reges reliquerit. Nam cum tu pene iam puer, Bohemiæ prius, deinde Pannoniæ ſceptrum ſuſcepiſſes, feliciſſimo fratri Ioannes Albertus in regnum Poloniæ cooptatus eſt. Huic Alexander: Alexandro tu, qui nunc non minus fortiter quam ſapienter imperas, Sereniſſime Rex Sigiſmunde, poſt Glogouiæ, Oppaniaque ac Magnæ Lituaniæ principatum, ſucceſſiſti. Verum hæc aliam dicendi curam expoſcunt. Nunc autem ſi annos, vt ad te redeam, Sereniſſime Vladislae, euoluimus, quibus quantum in adoleſcentia Bohemis, in prouectiore ætate Bohemis ſimul & Pannoniis charus extiteris, nec modum, nec finem noſtra eſſet habitura oratio. Hoc tamen tuæ præcipuum laudis eſt, duobus regnis nec diutius, nec felicius vnquam imperitaſſe quemquam, quæ quidem non ſolum prudentia tua & defenſa & aucta ſunt, ſed etiam bello, quod multos annos cum Myſis, Valachis, Turcis ita fortiter confeciſti, vt aut victor omnino ſemper fueris, aut iniquis illi coacti conditionibus abs te pacem popoſcerint. Nam quanti, & nominis, & terroris apud Scythicas nationes ſemper extiteris, vel hinc facile colligi poteſt, quod Turcarum Imperator tunc ſatis ſibi ſuoque imperio conſultum fore putabat, ſi tecum fœdus pepigiſſet, Idque cum antea ſæpe, tum nuper etiam viſum eſt. Quippe qui ad inhoſpita Pariadrorum montium loca, contra Sophum Perſarum Imperatorem, ire cum exercitu, niſi tecum prius pace iungeretur, formidabat. Mira profecto potentiæ tuæ laus, cum is te pertimeſcat, qui ſe orbi terrarum iugum impoſiturum paulo ante gloriabatur. Hactenus de te dicere decreueram, niſi illud memoratu dignum occurriſſet, in quo ſumma tua & prudentia, & fortitudo cognita eſt. Conſtato enim Seruili bello, quod tam atrox ſæuumque fuit, vt propiores periculo fuerint ne qui vicerint, an qui victi fuerint, incertum ſit, totum pene regnum diſtractum videbatur. Tu autem priſtinam animi tui virtutem reſumens, adeo ſeruili furori obſtitiſti, adeo feroces illos contudiſti animos, vt in præſentiarum tutius ſecuriuſque regnum eſſe non poſſit. Tot igitur rebus à te fortunatiſſime geſtis, hoc etiam felicitatis Deum Opt. Max. addidiſſe video, quod cum iam ætate confectus ſis, præſtantiſſimos liberos Sereniſſimum ſcilicet Ludouicum & Annam, ſuperſtites habeas, quorum alterum, cum pene iam infans eſſet, non ſolum tibi duobus in regnis ſucceſſorem viuens cooptaſti, ſed etiam Cæſari Principum maximo, vna cum ſorore Anna, contracta iam diu affinitate, nuper conſtanter firmata vt iungeretur, curauiſti. Atque mihi ſi de his vera augurari licet, duo ſurgentia Regnorum tuorum ſydera, duo ſoles videri poſſunt, nihil gratius, nihil venerabilius: pulchri ambo, prudentes ambo, & antequam per ætatem præ ſe ferri poſſit, quædam in hiis latens animi magnitudo atque maieſtas internoſcitur. Quid ergo ad tuam eorumq; felicitatem deſit, non plane video.

A fortitudine.

Laus à rebus geſtis.

Laus Bohemorum in ſeruanda fide.

Tranſitio ad laudes ſereniſſ. Regis Vladislai.

Laus à maiorib.

Caſimirus Rex Polon.

Laus à prudentia felicitateq; regnandi.

A bello.

A fama.

Laus à ſedata inteſtina ſeditione.

Laus à conſilio in poſteritatem.

Laus Ludouici Regis & Annæ.

Hh 2 Cum

Cum etiam poſt felicem obitum tuum tale inuenerint regnorum ſtabilimentum, vt & tuto

Tranſitio ad laudes Regis Sigiſmundi.

& diu imperare poſſint. Proſequerer de te plura, niſi me ſereniſſimi fratris tui Sigiſmundi partes auocarent. Quamobrem vt de te iam auſpicer, inuictiſſime Princeps, ne generis felicitatem repetam (quam maximum tecum fratrem communem habere dixi) vera laus in dicendo nulla difficilior eſt, quam vbi

Tacita totius vitæ laudes.

multiplex eſt laudandi locus. Obruitur enim ingenium, nec vnde exordium capiat, intelligit. Idem mihi, in te contigiſſe video. Nam ſi ea tantum, quæ in profectiore ætate, & ante, & poſt ſuſceptum regnum ſapienter egiſti, dixero, multa in adoleſcentia ſupererunt, quæ memoratu digna, ſiue morum diſciplinam, ſiue animi magnitudinem proſequi velim, viderentur. Cæterum vt iam tecum compendio v-

Laus à maieſtate.

tar, quantum diuinam tui præſentiam contemplatus ſum, te maiore vultus maieſtate (vnum excipio Cæſarem, cui in terris nemo par eſt) credo mortalium eſſe neminem. Illudq; tuum ſilentium, quod tibi peculiare fertur, altiſſimarum cogitationum indicium præſe fert, in quo maxima etiam prudentia vt

Laus in loquendo.

ſedes ſita ſit, neceſſe eſt. Nam vbi & quando opus eſt ſapienter & grauiter loqui, diuini potius ingenii quam humani eſſe iudico. Sed hæc tibi, vt perquam paucis par eſſes, attributa ſunt. Quantum autem

Laus à reb. bellicis.

bellicis in rebus (hoc enim meum dicendi inſtitutum eſt) & inuictus, & fortunatus fueris, omnes norunt. Taceo quam fortiter olim diuque contra Tartaros, quique intra extraq; Tauricam incolunt Cherſoneſſum, pugnaueris. Taceo quas clades Moſcis, Roxolaniſq; eis vſq; Boryſthenem intuleris, quantumq; eorundem prouinciæ tuo adieceris imperio. Cum nuper quanti & ingenii ſis, & fortitudinis facile perſpectum ſit. Quippe qui ad Neper fluuium, quem antiqui (vt dicebam) Boryſthenem appellauerunt, parua manu, ingentes Moſcorum copias ſtrauiſti, vbi quadraginta fere hoſtium millia cecidere, tuorum

Vltimum diuiſionis membrũ.

autem perpauci, & ij aduerſis omnes confecti vulneribus, deſiderati ſunt. Longior eſſem de te Sigiſmunde Rex Sereniſſime, niſi ad exitum iam properaret oratio. Nam mihi quoq;, quanta regnorum veſtrorum amplitudo, quantaq; eorundem potentia ſit, & in iiſdem quam impauidi ad vulnera gignan-

Imperiorũ longitudo ac latitudo.

tur animi, dicendum eſſet, niſi tu ſacratiſſime Cæſar, inuictiſſimi Reges, verius vos, quam vt per me recitari poſſit, ſciretis. Sed vt breui omnibus innoteſcat, omnia veſtra imperia, ab occaſu ad ortum, ſi à Belgis pontum vſq; auſpicemur, decies centenis ſexcentis millibus paſſuum fere protenduntur, latitudine autem ab Adriatico ſinu, Germanicum vſque Oceanum, ſepties centena quinquaginta millia paſſuum continent. Quæ vt ampla, ita & innumerarum gentium ac populorum altricia ſunt, tantique

Laus regnorum à fortitudine virorum.

animi atque roboris in his aluntur viri, vt antiqui & recentiores, ſine ſeptentrionalibus legionibus nihil vnquam vinci potuiſſe, nihil perfici, ſæpiſſime cognouerint. Maximaque gloria Imperatoribus Rom. accedebat, ſi vel Germanici, vel Pannonici, vel Sarmatici appellarentur: non quia veſtras prouincias, quæ imperuiæ ſemper atq; inuiolabiles externis fuere, vicerint: ſed quoniam eas in fide retinuerint, vt ab illo merito dictum ſit, das Cattis Daciſq; fidem, cognominatos affirmari. Proinde Auguſtiſ-

Repetitio dictorum.

ſime Cæſar, ſereniſſimi Reges, in hoc ſacro conuentu, qui quam neceſſarius & quam vtilis reipubl. futurus ſit, intellexiſtis, hoc agite, quandoquidem vos neque prudentia, neque virtute, rerumque geſtarum gloria, quando nec regnorum potentia, gentiumq; bellicoſorum multitudine, a quoquã ſuperamini, hoc (inquam) agite, vt perpetua copulati, vt occepiſtis, beneuolentia, non veſtra modo imperia conſeruandi cura ſit, orientaleque ſceptrum à crudeliſſimis Turcis repoſcendi, ſed etiam tum gloriæ, tum augendæ Chriſtianæ Reipublicæ gratia, vltra Armenias, Araxemque, vltra Garamantas & Indos, inferendi ſigna flagret cupido. Quis veſtræ reſiſtet magnitudini? quis veſtras vires non reformidabit? cum omnes tum bellicis virtutibus, tum regnorum potentia, militumque fortitudine, cunctos facile ſuperetis imperatores: cum vos non alieno auxilio, ſed propriis freti viribus, crebros externarum gentium

Laus Car. Strigõ. & Gurcenſ.

triumphos reportaritis? Nunc autem cum Dei Opt. Max. nutu, coniunctæ vires, imperiaque iam fauſto affinitatis vinculo connexa ſint, obſecro vos (vt vobiſcum iam loquar Reuerendiſſimi Cardinales) quantum ſalutis, quietiſue Chriſtianæ reipublicæ allatura putatis? Quare & ſi omnibus tum Germaniæ, Pannoniaque, tum Sarmatiæ principibus, ſi omnibus (inquam) qui adſunt pientiſſimis præſulib. vobis

Laus Pont.

autem potiſſimum Chriſtianus orbis debere fatetur, qui tam vigili cura, ſtudio, labore, ea pertractaueritis, quæ ad ornamentum gloriamque Chriſtiani nominis perpetuo futura videantur, quibus non ſolum communem omnium fortunam extuliſtis, ſed etiam cum Leone Pont. Max. non vulgarem iniiſtis gratiam. Quippe qui nihil aliud cogitat, niſi tranquillum Catholicæ fidei ſtatum facere, Principeſque noſtros ita concordes fore optat, vt vigilantius ſolertiuſque nihil hactenus, quam vt pacem, beneuolentiamque mutuo amplecterentur, ſollicitauerit.

Laus Gur. propria.

Idque imprimis tibi, Reuerendiſſime Gurcenſis, & in mandatis adiecit, & crebro per litteras ſignificauit, quod quidem in præſentia cum ex amuſſim perfeceris, ſi vnquam alias, tum in patria, tum apud externos, quanti & ingenii & ſolertiæ ſis, præ te tuliſti, cum venia tuarum laudum dixerim, nullibi tamen maius prudentiæ tuæ præconium, quam in hac abs te feliciter peracta, tam ardui negotii magnitudine eluceſcet.

Concluſio.

Ergo orthodoxum iam gaudeat imperium, exultet Chriſtianum nomen. Cum te, Sacratiſſime Cæſar, vos Sereniſſimi Reges, veſtra erga mortales pietas, ad commune omnium

bonum

bonum [illegible]tilitatemque coniunxerit. Quis enim tam hebes, qui regnis etiam veſtris, ſacriſque penatibus, ac magnis diis, ſapienter conſultum neget? quis non veſtrarum rerum acceſſu [illegible]t feliciſſimus futurus ſit, vtque fauſtiſſima in poſteros fortuna oriatur, intelligat? Per vos ergo non deſit, cum potentia veſtra ac magnitudo, promptiſſimique ad effundendam animam populi, minime defutura videantur. Hoc icta nuper fœdera, copulataque affinitatibus imperia expoſcunt, hoc augenda Chriſtianorum respublica, ſubminiſtrandaque veſtrarum maieſtatum & ſociis & amicis auxilia expetunt, hoc (inquam) arma in perfidos Turcas vertenda, quod tantopere ab ineunte ætate, Sacratiſſime Cæſar, optaſti, efflagitant. Veſtro enim hoc conuentu iam in Scythia tumultuatum eſt, iam oppida muniri, tormenta parari cœpta. Tollite ergo animos, viresque contra inſidum hoc genus colligentes, in Arabiam vnde oriundum eſt, pellite. Ita enim tanti Imperatoris, tot regum conuentum, vt neceſſarium, ſic etiam ſaluberrimum fuiſſe intelligemus. Voſque Regnis non modo veſtris incrementum ac perpetuitatem, ſed immortalem quoque vobis apud poſteros nominis gloriam comparabitis.

Regnum.

Vix ego ad exitum perueneram, cum Cæſar imperiali habitu, coronaq; (quod regnum Germani appellant) ad ſuggeſtum aſcendit. aſſidebant Vladislaus, Sigiſmundus, Ludouicus Reges, Wilhelmus Bauariæ Dux, cum pila aurea, qua orbis imperium repræſentatur, Mareſcalcus de Pappenheim cum pugione, quod iuſtitiam defenſionemque fidei intelligimus, anteſtabant. Inde mox Regina Anna ad Cæſarem deducta eſt. Cumque ad publicam ſtipulationem deuentum, iuxta Imperatorem ſterit, nec mora, Cæſari Maximiliano Roman. Imperatori, niſi Carolus Ferdinandusue Reges, nepotes, infra annum acceperint, Anna Vladislai Regis Pannoniæ filia, Arrabone annulo, & Strigonenſi. qui connubilia verba fecerat, interprete nubit. Inde Ludouici Bohemiæ Regis Vladislai Regis filii, & Mariæ Maximiliani Imperatoris neptis, matrimonium etiam annulo confirmatum eſt. Quæ dum agerentur, Rex Vladislaus cum filiam tanto matrimonio copulatam, filio vero Cæſaris neptem vxorem dari, videret, præ gaudio effuſiſſimo lachrymarum ferunt. His peractis à Cæſare, tribuſque Regibus, ducenti fere viri nobiles militiæ ornamento atque inſignibus donati ſunt. Tandem feſſi domum repetiuere. Gurcenſis apud Regem Sarmatiæ prandit. Inde Pomeridiano tempore ad ludum haſticum itum eſt. Imperator, Regeſque ac Reginæ ex podiis ſpectauerunt, partium trium certamen habitum, interfuere Marchiones Brandenburgenſ. Georgius & Caſimirus fratres, Comes de Hardecko, Iacobus de Landau, Ardolphus de Bibracho, Dauid Gneriger, Victores Com. de Hardecko, Iacobus de Landau, Ardolphus de Bibracho (quanquam à ſeruo adiutus) fuerunt. Peractis ludis, vergente iam ad occaſum die, baſilicum à Cæſare ſympoſium in arce habitum eſt. Conuictores ita diſcubuerunt, Vladislaus Pannoniæ Rex, Rodtalerina Domini Sigiſmundi de Dierrichſtain, Maximilianus Imperator, Anna Regina, Sigiſmundus Poloniæ Rex, Maria Regina, Ludouicus Rex Bohemiæ, Matrona curiæ Pannonicæ præfecta, Archiepiſcopus Bremenſis, Epiſcopus Regisbonenſ. Wilhelmus & Ludouicus Bauariæ Duces, Albertus Dux de Mechelburg. Singulique ii ſingulis matronis accumbebant. Inde Pannones Sarmatæq; viri primores longo ordine conuiuabantur, omneſque (vt de Ariſtippo inquit Tertullianus) ita nepotati ſunt, vt ſaliares cœnas, ac perſica conuiuia ſuperauerint. Trecenti enim aut (ni fallor) plures ciborum miſſus numerati ſunt, omnia auro argentoque micabant. Stromata autem, ac periſtromata Campanicis Alexandriniſque conſutis, belluatis, prætioſiora parietes, Pauimentũ ſtratoria tapeteſq; operiebant. Cumque per impetum recluſis foribus ingens mortalium vis introrumperet, Cæſar ad hortum, quem penſilem in arce habet, cum Regibus, choreæ vt ducerentur deſcendit. Interim ego ad Colimitium meũ, quem Mecœnati ſimillimum iudico, contuli, vbi & Pierium Grachum, Callimachum, aut Philetam alterum (ita elegos ſcribit) Stabium Sriboriumque Mathematicos, ac Ægidium Rem Iureconſultum, virum tum moribus cultiſſimum tum hiſtoriarum diſputatorem ſubtilem ac eruditum conueni, qui apud Colimitium conuictores fuerant, nullusque non dies eſt in quo & diſputando & legendo quippiam præclarum conſequi non poſſis, adde frugi hominis humanitatem, liberalitatemque, qui eruditos quoſque ita complectitur, vt ſibi nihil prius quam totum ſeſe iis, ne dum facultates elargiri. Mane autem cum Gymnaſium (eſt enim Viennę percelebre) gratulandi officio in Cęſarem fungi vellet, ipſe magnis negotijs interpellatus vt breuiter diceret, lecturus mox orationem ſi ſcriptam darent, mandauit. Quod cum Vadianus meus vir candidiſſimi in-

Sponſalia Maximiliani & Annæ.

Haſtiludia.

Conuiuiũ maximũ.

Colimitiana Academia.

mi ingenii (ſibi enim dicendi prouincia iniuncta erat) accepiſſet, ſic breuiter Cæſarem al-
Vadiani oratio. locutus eſt. *Satiſfactum arbitror voluntati tuæ, ſacer Imperator Maximiliane, quod orationem, quam Gymnaſij tui nomine coram habiturus eram, maximis & ampliſſimis rerum tuarum negotiis id intercipientibus, te iubente ex animo in paginam tranſtulimus, hoc ipſo commune officium, & ſedulitatem erga te noſtram oſtenſuri. Tu eam cum horis otioſis legeris, ita recipito, vt animum inducas tuum nihil horum, quæ de maieſtate, potentia, & virtute tua ſentimus, copioſe ſatis pro ardentiſſimo noſtro in te amore, ſummaque rerum à te geſtarum admiratione, literarum monumentis demandari poſſe. Cui quidam à ſecretis Imp. nomine reſpondit, Cæſari tanti Gymnaſij, ac eruditorum virorum aduentum gratum fuiſſe: Eidemque fauorem ac operam omnem pro conſeruanda, augendaque eius dignitate largiſſime polliceri, Nihil enim prius Maieſtati ſuæ fore, quam vt ſtudia ingeniaque ſuorum florere intelligantur.*

Cum adueſperaſceret, nuptiæ Sigiſmundi Diettichſtain, & N. Rodtalerinæ ad multam noctem celebratæ ſunt, omnes, pręter Sarmaticum, Reges Reginęque interfuerunt. Poſtero die iterum haſticus ludus factus eſt. Spectauerunt Cæſar, Reges, ac Reginæ. Paria
Hippomachia antiqua origo. duo concurrerunt, neutrum (cum pariter caderent) victor. Octaua Kal. Auguſti Hippomachia id eſt verum equeſtris pugnę ſimulachrum (Caſtrenſi vocabulo *torniamen* vocant) habita eſt. Inſtitutum vt arbitror Phrygium, ſed pueri olim iu eo cerrabant, vnde Maro autor, *Troiaque nunc pueri Troianum dicitur agmen.* Er Cęſarem legimus Troiam turma duplici maiorum, minorumque pueroram luſiſſe, Viennæ ampliſſimum forum eſt, in quo quatratum ſeptum, ſed longius quam latius factum fuerar, ſiniſtra ingredientibus lignea domus, in qua & iudices ſtabant, & eorum qui pugnaturi eranr arma affigebantur. Dextra temporarium pegma, frondium ſcena opertum, Cæſari, Regibuſque ac Reginis, cæteriſque Principibus, qui ludo non intererant, præparatum. Turma duplex, id eſt paria quindecim fuere, neque enim niſi principes viri, aut qui rerum geſtarum gloria nobiles euaſe-
Torniamentum cur à Germanis obſeruatum. rant, ingrediebantur. Inſtitutumque apud Germanos antiquiſſime obſeruarum autumo, ex quo & ſtrenuiſſimus quiſque ſummam laudem reportabat, imbelles autem dedecore afficiebantur. Adde quod ſi quiſpiam vel regiæ vel mediocris conditionis, qui quidem aliquid perperam ignominioſeq́;, aut vecorditer ante patrauiſſet, ludo miſcuiſſet ſe, ita omnes illum ipſum vel clauis vel frameis inſectabantur, vt lege militari impune necarent. Nam militem germanum ab omni labe remotum ali volebant, quæ militum diſciplina vt conſtanter ſeruaretur, huiuſmodi certamina, ad quæ ingredi glorioſum erat, non ingredi turpiſſimum, à maioribus inſtituta fuerunt, quę nunc mitius delectationis gratia à noſtris exercentur. Igitur cum ſeparatim ſeptum ingreſſi fuerunt, qui priores hoſtes in pugnam prouocabat. Itaq; ſingulis paribus ab initio, diuiſis turmis, pugna inita eſt. Pri-
Paria certantum. mi muoronatis lanceis Wilhelmus Bauarię dux, Caſymiruſque Marchio Brandenburgenſis concurrerunt, haſtiſque perfractis, exertis ſe inuicem machęris aggreſſi ſunt cęſim (neque enim ferire punctim licet) cum in longum certamen protraxiſſent, dirempti ſunt. Secuti ſunt Georgius Margraphius item Brandeburgenſis, & Albertus Dux de Mechelburg, qui cum lanceas fregiſſent, verſis repente frenis, ad vulnera irrupere (neq; enim ioco credas actum eſſe) ſed incaleſcente (vt fit) martiali animo, non ſolum ſcuta inuicem frameis diſſipauerunt, ſed etiam enſibus, crebris adactis percuſſionibus fregerunt. Itaque cum nimio pugnandi ardore intumeſcerent, & ipſi dirempti ſunt. Tertium certamen Comitibus de Henneberg, & de Monifort, datum eſt, qui cum ſtrenue diu multumque certauiſſent, reliquis paribus locum ceſſere. Sic ab omnibus, quorum nomina excidere, tum haſtis, tum parazoniis fortiter pugnatum eſt. Finitis vero parium pugnis, vtraque vtrinque acies, vt ſimul concurreret ſignum expectabat. Claſſico igitur dato, infeſtis hinc inde telis irruerunt, Ita forum cum fractorum telorum fragore, tum cadentium armorum ſtrepitu, crebriſque quadrupedantum equorum hinnitibus reclamabat, vt non ludicram exercitationem, ſed verum certamen fuiſſe crederem. Vt diremptus pugnandi ardor, recenſiti pedites ſunt. At Cæſar, quoniam in Diui Stephani, vbi prius conuenerant, inſignibus militaribus omnes qui expetebant, donare non potuit; in pegmate, Regibus etiam aſſidentibus, reliquos equites creauit, quorum Rutheni plures fuere, ex noſtris autem vt numero impares, ita & rebus geſtis, & doctrinis, & ſtudio nullis poſtponendi.
Stabius eq. creatus. quos inter Stabium meum, virum eruditum, mihique & litteris, & amicitia coniunctum, Cæſar à quo ſummopere diligitur, militari etiam ornamento proſequi voluit, quod non minori gloriæ Cæſar tribuo, quam Scipioni, qui Ennij ſtatua vt ſuo ſepulchro imponeretur

retur iuſſerat; aut Pollioni, qui Vartonis Polyhiſtotos imaginem in librатia, quam erexerat poſuit.

Poſtero die, Hippodromum celebratum eſt, Nicolai Comitis de Salm victores equi Scypho aureo à Viennenſibus Patritijs, Ciuitatis nomine donari ſunt. *Curſus equor.* Sequentes dies cum chirographis, ſyngraphiſque, ac diplomaribus conficiendis, vademque vtrinque & prouinciarum & Principum, præſtando prætenire intelligerem: Epithalamium quod ego in Ludouici Regis, ac Mariæ matrimonio, multo ante triduo effuderam, Vladislao patri Regi obferendum cenſui, ingreſſuſque eius aulam, cum fratre Sarmatiæ Rego ſubinde loquentem, ita breui affatus ſum. *Quæ in laudem matrimonij Sereniſſimi Ludouici, ac Mariæ, tuæque Maieſtatis multo ante triduo exaraui, vt hilari vultu accipias, rogo atque ſupplico. Hæc enim ſi tibi placuiſſe intelligam, ſi quid dabitur ocij, rebus à te ſapienter fortiterque geſtis, præluſiſſe videbuntur. Interim & tuæ Maieſtatis, & dulciſſimi filij felicitatem opto. Tu vt illi diu ſuperſtes ſis, Ille tui ſimilis, & vitæ inſtitutis, & rerum geſtarum gloria, videatur.* His breuiter dictis Verſiculos cum Epiſtolii præfatione, obtuli ſubſcribendoſque putaui.

SERENISSIMO PRINCIPI, VLADISLAO BOEMIÆ ET PANNONIÆ REGI, RICCARDVS BARTHOLINVS HETRVSCUS Peruſinus felicitatem.

VT aliqua in parte ſalutandi officio, quod apud Perſas peculiariſſimum fuit, fungerer erga te Sereniſſime Rex Vladislae, quæ triduo à me, & tempuſculo ſubinde interpolato, in matrimonio Sereniſſimorum principum Ludouici & Mariæ (quod fauſtum felixque ſiet) effluxerunt; tuæ celſitudini offerenda cenſui. Atqui carmen in Laudem tanti coniugij maturius fortaſſe cenſes à me exaratum fuiſſe oportere. Haud profecto inficior, ſed lætitia, quam ex tantorum principum futuro hymenæo conceperam, ita afficiebar, vt multa ſuccurrerent, quæ ne mihi quidem impenſius cogitanti oblata fuiſſent. Tamen hanc meam meditatiunculam, quæ quam tenuis ſit, non ignoro, ſatis placituram cæteris intelligam, ſi tu iucundiſſime Rex pacato vultu accipiens, non aſpernabere.

IDYLIVM IN MATRIMONIO SERENISS. PRINCIPVM, LVDOVICI REGIS, AC MARIÆ Reginæ.

DVm caligantes terrarum ſummus habenas
Aſpiciet genitor, ſceptrique cupidine mundum
Diſtractum vario, & tenui pro limite clades
Exortas miſeris mortalibus, armaque vbique
Feruere, ſanguinei reſerataque limina Iani
Errores hominum varios, curaſque reuoluens
Humani generis, ſecum ſic Iuppiter orſus:
Poſtquam informe chaos, nec non elementa viciſſim
AEternum confuſa, in corpora nexa redegi,
Scilicet vt medio penderet in aera tellus,
Vaſtaque nec fremeret extra ſua littora pontus,
Et calidis purus candeſceret ignibus æther,
Limitibuſque ſuis conſtaret mobilis aer; *Aurea ætas.*
Omnia ſic ſtatui paſſim vt communia terris
Eſſent, vt pingues fœtus, & copia rerum
Caſtam alerent hominum, nullo diſcrimine, vitam
Tempore quo agreſti ſtillabat ab arbore nectar,
Incolaque è ſcopulis hyblæus mella legebat,
Sponteque ſollicitis tellus non peruia raſtris
AEdebat partus cereales, quamque Iyeum
Malebant gentes Acheloia pocula priſca
Paulatim vero lapſa eſt, & decolor ætas *Ferrea ætas.*
Quod fuerat commune datum mortalibus agris,
Partiri cœpit, fallaxque & auarus habendi
Creuit amor, paruoque repertus limes agello eſt
Hic, mea ſunt, inquit, ne tranſi, neue recide *Auaritia.*

Hunc lucum, inter nos fluuius tu terminus eſto.
Orbis partitio. Inde orbem inuaſit, Nihil diſcrimine longo
Seiunxit Lybiam, atque Aſiam, Tanaimque bicornem
Europæ voluit fines dare, protinus ipſa
Sic natura gradus hominum, non conſcia recti
Struxit ad imperia, & vigilem ad præcordia curam
Iniecit. Creuere arces, & mœnibus alta
Oppida muniri, & foſſis cœpere profundis
Indigeteſque patres, atque aurea deſiit ætas.
Vnde Nini imperium eſt, hinc bello illo tenus orbi,
Ignoto Babylonque furens, & concita Perſis,
Cœpit in externos armis prorumpere fines.
Quotq; etiam memini Rex imperitauit Amaſis
Vrbibus AEgypti, ſed ne ſequar omnia, tellus
Sic diuiſa modo eſt, regni ſic aucta libido
Vt quicquam certi non ſit, iubet ire peracta
Perſidia mortaliũ. Euganeæ gentis, bello quas occupat vrbes
Illæſo, atque ignes ſtupeo quos Auſtria paſſa eſt
Clam miſſos, & tecta dolis flagrantia miris.
Sic nuſquam iam tuta fides, communeque fallax,
Ne fraterna quidem ſeruat concordia, regnum.
Ergo ineunda via eſt, qua tot diſcrimina rerum
Tollantur, meliuſque orbis terræque regantur.
Pax cœlo æterna eſt, quando Iouis omnia, mundo
Solus ego imperito, ponto Neptunus, Auernum
Dis regit, hoc ſupereſt vt & hæc mortalibus ora
Conceſſa, vnius Domini quoque geſtet habenas.
Sic fore decretum eſt, vnum gens omnis adoret
Sit ſecum, voluitque modum, luſtratque potentem
Regnatorem Aſiæ, ſceptrumque Sophitidos aulæ
AEgyptique vrbes magnæ, dirumque Serapim,
Inde ſub occiduo Tarteſſia littora ſole,
Gallorumque minas regum, diteſque Britannos
Complectens animo, Belgarumque inclyta regna,
Germanoſque acres bello, ſedeſque potentis
Auſtriadæ, mox Pannoniam, gelidaque recurrens
Sarmatiæ populos, & quos alit ora Scytharum.
Pannonium in puerum tandem defixus inhæret:
Hic placet, hunc animo totum complectitur, alto
Caroli laus. Qui magnas orbis terrarum flectat habenas.
Hæc ſecum, & regiis Belgarum à ſedibus vnam
Coniugio elegit ſtabili, cui mater Ibera
Cæſar auus, fraterque ingens, quo ſanguine Regum
Præclaro quiſquam non ſurgit maior in orbe.
Quicquid in occaſu eſt, quicquid per littora portus
Geſoraci refugum tangit mare, & alpibus altis
Clauditur interne, illius ſub iura futurum.
Interea abſoluet Latialis munia belli
Auſtriades, tumidumque Adriæ victricibus armis
Frenabit pontum, maioraque ſceptra parabit.
Sic etenim creſcens, regniſque potentibus auctus
Inueniet poſt fata viam, qua ſumere faſces
Terrarum poſſit, & gentibus imperet orbis.
Dumque ergo imperio mundi, maturior ætas
Creſcit, erunt olli magni per fœdera Reges
Iungendi, inque vicem celebranda iugalia ſacra.
Nec mora Iunonem, atque ortam Tritonide ripa
Arceſſit, coramque Deus ſic talibus infit.

Cura

Cura puella mihi Maria eſt ſata rege Philippo,
Pannonio vt puero pulchro iungatur, & altas
Magna Vladislai incedat Regina per aulas.
Chara faue coniunx, tædaſque exprome iugales;
Tu Pallas puero incumbe, & virtute parentum
Imbue, daque armis nullus ſit fortior vſquam
In terris, nulli que Deum pietate ſecundus:
Cui ſum terrarum atque orbis ceſſurus habenas.
Annuit his Iuno, at contra ſic talia Pallas,
Tu quæcunque iubes pater omnipotentis olympi, [*Alludit ad poema ſuum.*]
Perficiam; ſi quidem Auſtriados pepigiſſe recordor,
Cum domitos vidi magno ſub Cæſare Boios,
Me fore præſentem rebus dextramque futuris.
Nulla mora his dictis, ſeſe ad penetralia confert [*Hæc in vltimo Auſtriados libro ſcribuntur.*]
Iuppiter, & ſecum quæ ſint peragenda volutat.
Agnoſcebat enim, cauſis ingentibus ipſum
Ambire Auſtriadem, hinc mors Galli, hinc Itala bella
Diſtractum motu vario curaque premebant.
Tunc mentem in Langum vertit, quem candida mater [*Gurcenſis laudes.*]
Incrementum ingens, felici prodidit aluo.
Atque ait, hic meus eſt, hunc alta ad culmina rerum
Prouexit virtus, nam quid memorare neceſſe eſt [*A b ortu.*]
Feliciemque ortum, & primæ incunabula vitæ
Diuino progreſſa gradu, quod mentis acumen
In puero eluxit? ſtudiorum quantus in illo
Præmaturus amor? quantum profecerit, ipſa
Miratur Pallas, ſiue aſtra polique rotatus, [*A ſtudiorum genere.*]
Seu vim ſigniferi, ſeu rei præceptaque morum
Inquirat, terræque amnes atque æquora ponti,
Quæque ſub occaſu gentes ſint, quæque ſub ortu.
Vt fluat Oceanus, quam longo margine tellus
Claudatur, qua parte gelu coit, æquor, & vndæ:
Nigris inuentus deſcendat Nilus ab Indis,
Differit hoc melius nemo. Suadela, Venuſque
Seſſitat in labris, quo fante pependit in æthra
Ales ſæpe, ſuoſque oblita eſt incuba nidos,
Diuinique animi ſtupuere, vndaſque ſilentes.
Firmatas vidi, atque auritas currere quercus.
Os etiam ſublime datum, poſituſque ſub alta [*A præſentia.*]
Maieſtate decor, grauitas, præſentia, motus, [*A rerum experientia.*]
Diis ſimilem efficiunt, quanta experientia rerum
Scit Latium, cui frena dedit, ſcit Gallia, Iberus
Germanique Duces. Verum ſub Cæſare longe [*A fide.*]
Eſt viſum melius, cui tot labentibus annis
Imperii adiutor magni, fiduſque laborum
Eſt comes. Hunc ergo tanta ad molimina, ſolum
Eligere eſt animus, ſic fatus abiuſque Lycæq
Mercurium accerſit, mandatque hæc protinus olli.
I nate, & cælo ſumptis talaribus alto
Labere, & Auguſti ſacras te confer ad aulas
Cæſaris, Hinc præpes (nuſquam mora) Pannona Regem
Vladislaon adi, qui connubialia ſacra
Inter ſe celebrent. Nubat Maria inclyta pulchro
Virgo Ludouico, tædiſque vndaque iugali
Ipſe adero præſens Diuum pater, & bona Iuno.
Sed Lango pia cura meo data numine fido
Tractandi hoc munus, tamque alta negotia Regum.
Sic Iouis imperio magnos affare Tyrannos

Diceret

Dixerat, extemplo Cyllenius aliger Alpes
Feſtinus petijt gelidas, & nunciat ipſis
Regibus, in ſomno patris mandata Tonantis.
Nec mora, vtrunque ſubit, tædis coniungere regna
Irrequietus amor, ſtabilique innectere vinclo
Hic Mariam poſcit, contra ſibi Cæſar habendum
Eſſe Ludouicum, nodoque augenda iugali
Regna putat, pariterque inceſſit corda cupido.
Et iam tempus erat, quo lex & fœdera tanti
Coniugij firmanda forent, expoſcit vterque
Magnanimi curam peragenda ad munia Langi.
Exequitur mandata celer, fiduſque miniſter
Flumine Danubij lata rate vectus, in alto
Vela dedit ventis, coeunt hinc Sarmata, & inde
Pannonius, Reges magni, quorum alter anhelat
Tela inter Moſcos vibrare, acreſque Rhutenos,
Et magni tumidas ſuperare Boryſthenis vndas:
Alter Turcarum, Myſorumque agmina fundens
Pacatum ſtatuit regnum, nuperque ſenile
Oſtendit robur, rabiem qui marte prophanam
Bellaque victrici ſtrauit ſeruilia dextra.
Langum ambo excipiunt, faciem mirantur amœnam,
Atque graues pariter geſtus, gratique verendam
Maieſtatem oris, linguaque arcana diſerta,
Interea paucis res eſt tranſacta diebus
Coniugijq́; fides vtrinque eſt pacta futuri.
Belgica Pannonio eſt ſic iuncta puella marito.
Creſcite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Iam nitet omnis ager, ridet iam Dædala tellus:
Clarius it cælum, riui lætantur & amnes:
Horreſcunt plantæ, diſtillant balſama ſaxis,
Danubij dant nectar aquæ, pacatus abundat
Ambroſia Drauus, & vernantes Carpathus vmbras
Extollit, duroque fluunt è robore mella.
Creſcite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Non ſic tardipedi viſa eſt ſibi Creſſa puella
Fluctiſona in Dia, ſic nequidquam Artemiſiai
Annua coniugij celebrant ſolennia Cares:
Non ſic turrita, felicia vincla Cybelles
Grata Deis, minor Alcæo quoque creditur Hebe
Iuncta, nec Iaſio maior virgo Attica nupſit.
Creſcite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Pannon fronde comas, & vernis necte corollis,
Intorque Germane comas, & necte corollas:
Feſcenninorum libertas prodiga paſſim
Regales intret thalamos, iam Syrmius hoſpes
Muſta cadis relinat, ſpument Carcheſia Baccho
Auſtriaco, ſaliant iuuenes, & ter pede dextro
Propulſanto ſolum læti, tria nomina fantor,
Quæ cælum, pontumque regunt, terrasque profundas.
Creſcite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
En mundi noua ſigna meant, nouus erutus ordo.
Neſcio quid maius cælum promittis, habenis
Vladislae tuis, iam canos vngue capillos
Et tædas adole pingues, ſeruileque bellum
Excidat ex animo, quod tu virtute tuoque
Sedaſti ingenio, pauloque relaxior inſta
Lætitia, & thalamum tua concinat aula, futurum.

Creſci-

Creſcite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Frater ades ſacris, & bello ſolue phalanges
Sarmaticas, patere indomitos errare Agathyrſos.
Da veniam Moſco, Scythicoſque relinque Rhutenos
Pauliſper, dum læta dies, dum lætior agnus,
Dum ridet cœlum, atque aer nigra nubila ponit,
Frater ades, tædæque ſacræ pius omnia firma.
Creſcite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Per te etiam Cæſar, pugnax dum parturit ingens
Bellum animus, Venetumq; minas dum cura domandi
Maturatur, eat lux formoſiſſima, Diuûm
Munere conceſſa, & magnos paritura triumphos.
Liberior, ſceptri nec maieſtate retentus.
Indulgeque iocis, mellitaque pocula ziti
Spumanteſque hauri nigro crateras Iacho.
Creſcite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Vos ambo, quorum Diis magnis cura remanſit.
Virgo, puerque, tuum factis imitabere patrem,
Tu prior, ipſa tuæ videare ſimillima matri.
Iuno faue dictis, tibi vincla iugalia curæ
Atque maritales ſit Regum adoleſcere tædas.
Currite felices Parcarum, currite fuſi.
Sit lætus quicunque dies, noctibuſque relictu
Dum iuuenilis amor feruet, dum pronuba Iuno
Aſpirat, caſtamque Venus ſecat aurea zonam,
Alma puella, puerque ô terque quaterque beati
Caſte adeunto thorum, & caſte celebranto hymenæum.
Sic nati natorum, & qui naſcentur ab illis,
Perpetuo regno ſolioque fruantur auito.
Currite felices Parcarum, currite fuſi.
Ecce noua imperia, & rerum incrementa parantur,
Sub veſtrum, quæcunque videt Sol aureus ortu
Quæque ſub occaſu, ſceptrum ventura, Deorum
Augurор officio. Venient ſene patre Aliiambi,
Inc...ſque Scytha, Parthique, & diſcolor Indus
Obſequio, cum ſceptra pot..s ſua Cæſar ad vnum
Transferet, illiuſque manu tractabitur orbis.
Ergo d..m rerum creſcit maturior ætas,
Currite felices Parcarum, currite fuſi.

Itaque hoſce verſiculos cum obtuliſſem, Adoros abij nugæ, nam Principum fores pedibus (vt aiunt) non manibus pulrandæ. Iam ſextæ Auguſti Kalendæ aduentabant: *Damnus Principes ſui temporu.* Iam fœliciſſima albicabat dies, & nitido ſignanda lapillo, qua pax æterne, fœdus perpetuum, affinitates immortales promulgarentur. Itaque cum Cæſar ſemper Auguſtus, Vladislaus Pannoniæ, Sigiſmundus Sarmatiæ, Ludouicus Boemiæ Reges, in arce conueniſſent, *Dies fœderis promulgatu* atque interim de rebus magnis ſermo haberetur, fœderis promulgatio ad veſperam dilata. Quamobrem aecdoſus cæteris ſic res acta eſt. Cardinales Strigionenſ. Gurcenſiſque aderant, ſed Strigionenſi ob ætatem munus impoſitum, vt fœderis verba faceret. qui *Strigonienſ. verba pro fœdere.* ita exorſus eſt. *Sacratiſſime Cæſar, Sereniſſimi Reges, Feliciſſimus dies tandem aduenit, in quo inter vos perpetuum fœdus, immortaliſque amicitia confirmaretur. Itaque quod fauſtum & felix ſit, vobiſque, regnis veſtris, & Chriſtianæ reip. pro futurum, ſi pax, fœduſque vt inter vos tractata ſunt placent, & verbis nunc confirmate, & dextras inuicem complectimini.* Cum ergo lætis animis & annuiſſent & confirmaſſent, ita dextras coniunxerunt. Cæſaris dextram primus Vladislaus complexus eſt, inde Sigiſmundus, tertio Ludouicus Reges. Rurſus Vladislai dexrram Sigiſmundus frater & Ludouicus filius complexi ſunt. Tertio Ludouicus Sigiſmunduſque dextras con unxere. Tanto omnium applauſu hæc acta ſunt, vt neque cogitari, neque referri gaudium poſſit. Hæc paulo ſecretius. Inde vt omnes, qui auidiſſime expectabant, palam Cæſaris Regumque fœdus intelligerent, ex Podio Syngraphum

Formula initam fœderu.

graphum & Latine, & Germanice ſic recitatum eſt. *Quod fauſtum felixque ſiet Nobis, ac Chriſtiano orbi, Sacratiſſimi Maximiliani Imperatoris, Sereniſſimorumque Regum Vladulai Sigiſmundi, ac Ludouici, fœdus perpetuum, amicitiamque contra infideles, atque hoſtium communium internicionem initam confirmatamque denunciamus.* Quibus perlectis, ferit aurea ſydera clamor, tympana perſtrepunt, tubæ clangunt, ſenes, iuuenes, innuptæque puellæ; tum ciues, tum externi, feliciſſimo rerum exitu lætabundi per vrbem diſcurrebant; feſta vbique diuerſatum gentium gratulatio haberi videbatur. Poſtero die Cæſar, Regeſque mutuis inuicem muneribus certauerunt. Gurcenſem Sarmatiæ Rex Megaloptepes Scyphis Anaglipticis tribus, duobus crateris aureis, totidemque Zebellinorum quadragenis (ſic enim appellant) donauit; omneſque propterea Oratores, viroſque à ſecretis, amanuenſeſque Cæſareos, aut holoſericis, aut pecunia proſecutus eſt. Contra nulli aulicorum Pannoniæ, Sarmatiæque, quin prius à Cæſare baſilice donati fuerint, receſſere. Verum hæc proſequendi nec meum inſtitutum eſt, nec ſi vellem, præ multitudine munerum ac magnitudine compos incepti operis fierem. Tantum hoc tradendum memoriæ eſt, Cæſarem Mariæ Nepti Crucem (cuius ſuperius memini) viginti millium ducatorum elargitum eſſe. Regem vero Sarmatiæ zebellinorum pellibus trium millium ducatorum pretio Imperatorem donauiſſe. quis vaſa aurea, argenteaque? quis ſcyphos, gutturnios, Anciliaque toreutice figurata arte enumeret? quis veſtes purpureas, dibaphas, latoſque principum virorum clauos, puellarum patagia, militariaque paludamenta feliciter proſequatur. Quare ſit ſatis hoc in vniuerſum meminiſſe, Cæſarem qui & Reges ſuis aluit ſumptibus ſupra ducenta millia Rhenenſium impendiſſe. Itaque rebus auſpicatiſſime confectis, perendino die Imperator & Ludouicus Rex graui ambo armatura tecti nouam ciuitatem, quo cæteri Reges poſtridie venturi erant, petiere; illuc ſequente die cum omnes conuenirent, biduum inſumptum eſt, compoſitiſque examuſſim rebus, abeundi tandem vtrimque venia impetrata eſt. Vbi tot lachrymæ effuſæ ſunt, vt minus Niobem in Sypilo lachrymari crediderim. Nam Vladiſlaus Annam filiam, delicias ſuas, ſolatiumque ac ſenectutis præſidium relinquere grauiter ferebat. Illa effuſis iam deuicta lachrymis, non ſolum paterni doloris ac ſenii miſereſcebat; ſed & crebro fratris qui paulo ante dixerat, *malle mori quam ſine ſorore viuere*, ſingultu ac mœrore ita afficiebatur, vt tota in lachrymas euaneſcere videretur. Sic cum diu manſiſſent, datis mutuo dexteris Vladiſlaus, Ludouicuſque Reges, relicta apud Cæſarem Anna, in Pannoniam rediere; Sigiſmundus Viennam, vt inde paulo poſt in Sarmatiam abiret, reuerſus eſt.

Dona Caſ. Regumq.

AD LECTOREM.

QVOD pollicitus ſum ab initio, in parte me præſtitiſſe arbitror. Tamen non inficior, tanta rei magnitudinem, & vberius, & ſublimius dictionis genus popoſciſſe. Nam ea, quæ magnifice, excellenterque geſta ſunt, niſi eorum dignitatem, atque amplitudinem verborum cultu, atque ornatu proſequare, idem contingat neceſſe eſt, vt pro Elephanto Culicem depingas, atque ea dum leguntur magis riſum quam admirationem afferunt, ac tantum abeſſe arbitror, vt res illuſtres, inerudite, incompteque ſcribi debeant, vt etiam cultiſſimus in iiſdem ornatus requiratur. Alioqui & nos iudicio caruiſſe cenſeremur, & facta dictaque memoratu digna in tenebras à nobis conitici, nedum illuſtrari viderentur. Qua quidem in parte video complures errare, quippe qui magis vernaculis ſuis & iiſdem indoctis, non citra famæ iacturam conſulere, quam rerum præſtantia ſumma cum laude proſequi velint. Sed de hoc eruditi iudicent. Interim lectorem admonitum volo, ne minutiſſima quæque, à quibus non ignarus pedem retraxi, & iiſdem immorari, non niſi ingenio abutentis eſt, requiras. Nomina autem (vt alibi præfatus ſum) vt cuiuſquam lubido erit, reſarciendi, mutandive edicto publico libertas eſto. Nam ipſam rerum ſeriem, quam propriam quoruncunque Nomenclaturam proſequi maluimus.

Gaſpar Vrſinus Velius.

Quam bene Mæonius celebrauit Homerus Achillem,
Quam bene & AEnean cantat vbique Maro.
Tam canit Auſtriada bene Cæſaris acta Ricardus,
Scribendi graphice cultus vtraque via.

Felix

Felix Aeacides, felix Anchiſiades Tros,
Felix Auſtriades terque quaterque pius.
Contigerunt merito magnis, magno ore locuti
Vates, aeterni carminis artifices.

Ioachimi Vadiani Heluetij.

Caeſaris & Regum ſi quid monimenta merentur,
Quae Ricarde tuus tollit ad aſtra labor:
Iuſta tibi famae merces accedet, & addent
Priuato meritum grandia geſta decus.
Lecta adeo rebus componis verba, ſuoque
Quodcunque eſt nuſquam non ſinis eſſe loco.
Arte quidem: nam ſaepe ſolent parua illa videri,
Verborum incompta quae leuitate fluunt.

Rudolphus Agricola Iunior.

Hoc lege lector opus, non hoc eſt versus vllum,
Quodque animo poterit gratius eſſe tuo.
Siue ſtilum videas, ſeu geſta negotia regum,
Omnia vel Criticis ſunt placitura malis.
Ad malum ſiquidem vere exorditur ab ouo,
Et docte & proprie ſingula facta docet.

GRAVAMINA GERMANICAE NATIONIS, CVM REMEDIIS ET AVISAMENTIS AD CAESAREM MAXIMILIANVM, ET IMPERATORIS IPSIVS EDICTO.

GRAVAMINA CONTRA SEDEM ROMANAM, NOMINE NATIONIS Germanicae & ſacri Romani Imperij, decem.

I. QVOD ad ſeruandas bullas, pacta, priuilegia, & literas, ab anteceſſoribus abſque omni derogatione conceſſas, ſucceſſores Pontifices teneri ſe non arbitrantur; imo per crebras diſpenſationes, ſuſpenſiones, reuocationes ad cuiuſcunque etiam vilis perſonę inſtantiam contraueniunt.

II. Quod electiones Praelatorum, quandoque reiiciuntur.

III. Quod electionibus praepoſiturarum, quas quarundam Eccleſiarum capitula multo aere impetrarunt, contrauenitur. Spira ſcit & Haſela, cuius bulla de eligendo praepoſito eneruata eſt, eo adhuc ſuperſtite qui dederat.

IV. Quod beneficia & dignitates maiores, Cardinalibus & Protonotariis reſeruantur.

V. Quod expectatiuae gratiae abſque numero conceduntur, & multi interdum ad vnũ collatorem. Vnde ſurgunt quotidianae lites, & pecuniae dilapidantur. Tum illae, quae pro bullis gratiarum quae nunquam effectum ſortientur, expoſitae ſunt. Tum illae, quae pro litibus deducendis conſumuntur. Inde apud quoſdam ortum eſt prouerbium: *Quiſquis gratiam expectatiuam ab Vrbe extraxerit, centum aut ducentos aureos nummos in ciſtam ſimul ad ipſam gratiam reponat, quibus ad proſequendam litem opus habebit.*

VI. Quod annatae abſque dilatione, & ſine miſericordia, etiam Epiſcopis intra paucos annos mortuis, exiguntur. Interdum plus quam debeatur, extorquetur, propter noua officia, & nouos familiares. Exemplum de Moguntina & Argentinenſi eccleſiis.

VII. Eccleſiarum regimina minus dignis (Romae videlicet) committuntur, qui ad mulos magis, quam homines paſcendos & regendos eſſent idonei.

VIII. Indulgentiae nouę cum reuocatione aut ſuſpenſione veterum (laicis contra Clerum murmurantibus) ad corradendas pecunias conceduntur.

IX. Decimæ ſub prætextu expugnandorum Turcarum exiguntur, nulla expeditione ſubſequuta.

Cauſæ, quæ in Germania (in qua etiam docti & iuſti iudices ſunt) terminari poterant, ad tribunalia Romana indiſtinctè trahuntur. Quod ſanctus Bernhardus ad Eugenium Papam ſcribens, valde reprobare videtur.

REMEDIVM CONTRA GRAVAMINA NATIONIS Germanicæ.

SI Cæſareæ Maieſtati conſultum viſum fuerit, proponatur ſummo Pontifiei, & ſacro ſanctæ Eccleſiæ Romanæ, quod graue immo intollerabile ſit nationi Germanicæ, àmodo tantas expenſas & moleſtias pari; tantas pro confirmatione Archiepiſcoporum & Epiſcoporum inferre annaras, præſertim quę in quibuſdam epiſcopatibus ſucceſſu temporis auctę, in quibuſdam duplicatę eſſe dicuntur. Nam ſedes Moguntina (vt dicitur) olim ſolum dedit decem millia florenorum, quę cum quidā illic electus dare renueret, ſicque vſq; ad mortem ſuam peſiſteret, electus poſt eum, confirmationis cupidus ſe opponere timuit ſedi Apoſtolicę, offerens antiquam ſummam, puta decem millium florenorum. Is nec confirmationem imperrare potuit, niſi & reliqua decem millia ſimul redderet, quę adhuc extabant à ſuo prędeceſſore nondum perſoluta. Atque ſic cogebatur dare viginti millia florenorum, quę nunc indubie in regiſtrum Camerę ſignata ſunt, & vſque ad noſtram ætatem à ſingulis Archiepiſcopis exacta, & nedum viginti millia, ſed & viginti quinque, propter noua officia, & nouos pontificum familiares. Tandem excreuit ſumma, vſque ad viginti ſeptem millia. Quæ Archiepiſcopus Iacobus cogebatur nuper perſoluere, vt retulit Vicarius in ſpiritualibus Moguntinenſis. Sicque in vita vnius hominis ſepties viginti quinque millia à ſolo Archiepiſcopatu Moguntino pro confirmatione Archiepiſcopi Romam peruenerunt. Et cum Archiepiſcopus Iacobus vix quatuor annos ſediſſet in archiepiſcopatu, mox poſt eum electus dominus Vriel, ad minus quatuor & viginti aut viginti quinque millia coactus eſt perſoluere; quorum partem mutuo forſan accepit à mercatoribus, ſed vt illis ſatisfaciat, imponere coactus eſt ſubſidium aut exactionem in ſuos populos & pauperes agricolas, quorum aliqui nondum ſatisfecerunt tributo aut exactioni pro pallio à ſuo prædeceſſore Iacobo impoſitæ. Sicque non ſolum euiſcerantur noſtrates, & ad extremam inopiam rediguntur (qua de re Reuerendiſſimo domino Bernardino S. Crucis Cardinali & nuper Legato conſtat) verum etiam incitantur ad rebellionem, & quærendam vtcunque libertatem, & vbi poſſunt, inter ſe ſuſurrant de ſæuitia in clerum.

Admonendus etiam videtur ſummus Pontifex, quod per varia bella terrę Germanorū paſſim deſolatæ ſunt, ac per crebras mortalitates numerus viuentium diminutus. Sicque ob paucitatem cultorum, agri pro magna parte inculti iacent, & ipſa telonea diuerſis euentibus attenuata, & venæ minerales exhauſtæ ſunt, pereuntq; indies prouentus, ex quibus Archiepiſcopi & epiſcopi (aliis etiā honeſtis & neceſſariis impenſis grauari) ſedi Apoſtolicæ annatam perſoluere poſſint. Non ſine cauſa, Iacobus Archiepiſcopus Moguntinus iam fere moriens dixit, *ſe de morte ſua non adeo dolere, quam ob id, quod ſubditi ſui pauperes, iterum pro pallio grauem exactionem dare cogerentur.*

Mitius ergo ſummus Pontifex, velut pius pater, filiorum ſuorum amator, ac fidelis & prudens paſtor, cum filiis ſuis Germanicæ nationis agat, ne propediem vel in vniuerſos Chriſti ſacerdotes perſequutio ſuboriatur, vel inſtar Bohemorum plerique ab Eccleſia deficiant Romana. Mitius ſaltem agat, quoties Archiepiſcopus aut Epiſcopus ad paucos annos rexerit, ſicut de Epiſcopis Bambergenſibus accidit, quorum tres intra paucos annos mortui ſunt. Quid de aliis multis epiſcopatibus? Siquidem Germania (Ænea Syluio teſte) ſupra quinquaginta epiſcopatus habet. Quid de Abbatibus, quorum aliqui Romæ confirmantur? Eſto, quod in Germania maiores eſſent ex agris, ex mineris, ex teloneis obuentiones, indigeret tamen Cæſarea Maieſtas, & cæteri Principes, theſauro & neruo belli contra hoſtes, præcipue infideles, & ad conſeruandam in Germania pacem, atque ad iuſtitiam vnicuique miniſtrandam. Ad quod, conſiſtorium Regalis Cameræ cum magnis impenſis ſanctè inſtitutum, maxime deſeruit. Præterea opus habet Cæſarea Maieſtas pecuniis, ad comprimendos imperio rebelles, & ad exterminandos ſicarios atque latrones, quorum nonnulli Eccleſiis nocere, earum bona diripere, immo in clericorum perſonas ſæuire atque graſſari non erubeſcunt.

Demum

Denium natio noſtra non ſolum pro reparatione Eccleſiarum & monaſteriorum auro indiget & argento, ſed etiam pro hoſpitalibus, pro pueris expoſititiis, pro viduis, pro puerperis, pro orphanis, pro filiabus pauperum (ne ſtupro cadant) deſponſandis, pro domeſtica inopia laborantibus, pro annoſis & effœtis, pro valetudinariis, ac pro poſtulatis, quorum (proh dolor) plena eſt Germania; alioqui etiam populoſa, vti ſexum minimè faſtidiens muliebrem.

REMEDIVM PRO CIVITATIBVS IMPERII ET animarum ſalute.

SI ſolicitante Cæſarea Maieſtate, à ſede Apoſtolica impetraretur (quod Vriel Archiepiſcopus Moguntinus imperrauit) ne quis deinceps in ciuitatibus imperii ſimul poſſit habere canonicatus aut vicarias, in diuerſis eiuſdem ciuitatis Eccleſiis, ſed vt ſingulæ in ſingulas diſtributiones deſeruirent: Tum minuerentur lites. Reſpublica magis ſentiret commodum, plures docti, imperio & fidei vtiles promoueri poſſent, plures miſſæ legerentur, & omnis diuinus cultus alacrius & laudabilius peragetetur. Sicut de Baſilea & Spira exemplum adduci poſſet. In vtraque enim ciuitate, nullus ſimul in diuerſis Eccleſiis plures canonicatus aut vicarias ex ſanctiſſima conſuetudine poſſidere poteſt. Ideoque vtrobique religio & diuinus cultus egregie flotet. Et ſummi Pontificis (Æneæ Syluio teſte) intereſt curare, vt honoretur Deus, & illi laudes atque hymni canantur.

Expediret Rebuſpublicis & animarum ſaluti, ſi ſummus Pontifex immutabiliter ſanciret, vt in quolibet collegio duæ ad minus eſſent præbendæ, gratiis non ſubiectæ, ad quas duo Theologi aut vnus Theologus, & alter Canoniſta duntaxat promoueri poſſent.

Atque vt idonei puta Philoſophiæ, Canonum, & ſacræ paginæ docti, eo promptius curas ſubirent animarum, expediret, quod auctoritate Apoſtolica, monaſteria & collegia parochiis, quas ſibi incorporatas tenent, ſufficientia & certa emolumenta inferre cogerentur. Hoc enim (ſi Æneæ creditur) Papam decet curare, vt Euangelium Chriſti, quod eſt optimum animæ pabulum, omnibus ſyncere prædicetur, vt omnes errores, omnis blaſphemia eradicetur, vt bella ſopiantur, vt furta, rapinæ, incendia, homicidia, adulteria, ebrietates, crapulæ, contentiones, odia & rixæ de medio tollantur. Ad harum rerum perſuaſiones, Theologi & Canoniſtæ magis idonei, quam Curtiſani auari eſſe videntur. Immo & Theologi docti, concionibus apti, Summum Pontificem, reuerendiſſimoſque dominos Cardinales in honore & auctoritate, ſermonibus ſuis commodius tueri & conſeruare poſſent.

AVISAMENTA AD CAESAREAM MAIESTATEM.

SICVT regnum Franciæ Pragmaticam habet ſanctionem, cui in conferendis beneficiis innititur, ſic imperium Romanum habet concordata principum, vtque ea illæſa conſeruentur, intereſt Cæſareæ Maieſtatis. Raro tamen hactenus per ſummos Pontifices violata ſunt: & auditores Rotæ iuxta illud hucuſque fertur indicaſſe. Et ſi aliquis curialium per quancumque diſpenſationem conaretur illa infringere, quod Epiſcopus, vel Princeps vel ſenatus eiuſdem loci (principiis obſtando) in faciem ei concordata inculcaret, pie exhortans, ne contra veniat, quoniam audacia ſua ſuſtineri nequaquam poſſet, cum & Turcæ & Iudæi pacta fidemque ſeruent. Quis Curtiſanorum tam inſolens aut ſtultus eſt, vt contra voluntatem Epiſcopi, Principis, aut totius alicuius communitatis in aliqua ciuitate habitare præſumat.

Poſſet etiam Cæſarea Maieſtas, per literas aut oratores, facile in regno Franciæ experiri, quomodo illic beneficia conferantur, & quam auctoritatem in conferendis beneficiis habeat ſummus Pontifex. Secundum hoc poſſet moderamen fieri in imperio Romano, & frenum inexplebili auaritiæ Curtiſanorum adhiberi. Si præclaræ vniuerſitates, præcipue facultas Theologica Pariſienſis approbauerit modum illum, qui de diſponendis & conferendis beneficiis in Francia ſeruatur, nemo dubitet Cæſaream Maieſtatem & principes Germanos, ſi ſe iſti modo conformauerint, apud Deum tutos fore & excuſatos. Præſumendum enim eſt, quod tanti Prælati, tanti Doctores, tam probati viri, qui in regno Franciæ ac in ſtudio Pariſienſi viuunt, nihil approbent, quod contra Deum aut contra iuſtitiam committeretur.

Prouideat tamen Cæſarea Maieſtas, ne Archiepiſcopi Electores in hoc ſancto inſtituto à ſe diſſentiant, ſibique non adhæreant, propter cenſuras apoſtolicas quas timebunt, & populus interdictum diu non ſuſtinebit.

Prouideat etiam Cæſarea Maieſtas, ne Fratres Mendicantes contra ipſam prædicent, qui ſedi Apoſtolicæ libenter deferunt, timentes perdere priuilegia ſua, vtinam Chriſto & naturæ innixa; quamuis iuſtiſſimam cauſam dudum habuiſſent contra tantam auaritiam, tantoſque abuſus prædicandi.

Timeat Cæſarea Maieſtas, ne Papa mandet electoribus, vt ad electionem noui regis Romanorum procedant: Sicut contra Fridericum ſecundum Landtgrauius Thuringiæ, & Guilhelmus Hollandiæ comes iubente Papa fuerunt electi.

Timeat Cæſarea Maieſtas, omnes Prælatos Eccleſiarum, præcipue Præpoſitos, qui ex iuramento tenentur auiſare Papam.

Timeat Cæſarea Maieſtas, ne S. D. N. Papa, obedientiam à ſubditis auferat, & circumiacentes populos prouocet, vt in terras Cæſaris, ſeu archiducatus Auſtriæ irruant, quod iſti homines ſub colore obedientiæ Apoſtolicis mandatis præſtandæ, promptiſſimo animo ſint facturi.

Timeat Cæſarea Maieſtas cenſuras Apoſtolicas, à quibus S. D. N. Papa non abſtinebit.

Timeat Cæſarea Maieſtas, ne Papa argutiſſimis locis rudi populo perſuadeat contra Pragmaticam, ſeque excuſans, ſimplicium beneuolentiam captet, allegaturus, quod Eccleſiam ſancti Petri in Vrbe magnis impenſis inſtauret, & certis in locis contra Turcas ædificet, quodque bellis ſuis, nulli vnquam fecerit iniuriam: quoniam recuperet terras ad eccleſiam, ſiue patrimonium ſancti Petri pertinentes, ad quod ex officio teneatur. Circumſpiciat ergo & deliberet Cæſarea Maieſtas, qualiter ſapientiſſimo ſuo conſilio omnibus illis Romanorum ſubtilitatibus, (ſi neceſſitas exegerit) ſit reſponſura.

CONCLVSIO ET PIA EXHORTATIO AD CAESAREAM Maieſtatem.

NIHIL ſanctius, nihil Deo gratius, nihil ſempiterna memoria dignius efficere poterit Cæſarea Maieſtas, quam vt tantas Germanicæ nationis moleſtias & exactiones moderetur, vt Laicis clerum perſequendi occaſionem auferat, vt parochias (quarum aliquas Epiſcopatus Italicos Æneas æquare ſcribit) ex faucibus Curtiſanorum, concionari, conſulere & conſolari neſcientium eripiat; vt diuinum cultum augeat, vt auaritiæ & impietati Curtiſanorum frenum imponat; & ius patronatus Laicorum in vtriſque, & nominationes Canonicorum, collationeſque eccleſiaſticorum in ordinariis menſibus conſeruet; vt multorum Illuſtrium, nobilium, & ciuium filiis in Germania conſulat, qui in Vniuerſitatibus ab adoleſcentia diuinas & humanas literas diſcunt, vt & ipſi extra curiam Romanam, abſque inquietiſſimis vexationibus, ſumptuoſiſſimiſque interdum etiam indignis litibus, ad præbendas eccleſiaſticas aſcendant, qui & imperio Romano conſiliis, & toti Eccleſiæ orationibus ſuis opem ferre poſſint. Neque enim minima cauſa eſt, cur tantopere floreat Franciæ regnum, niſi quod tantos tamque præſtantes in omni bona doctrina viros multos habet. Si Cęſar hanc impietatem eneruauerit, ſi Germaniam tributo graui oppreſſam, in priſtinam libertatem vendicauerit, ſi doctis & honeſtis ad prębendas aditum fecerit, tum vero liberator Germanię, libertatiſque reſtitutor: tum vere Pater Patrię, perpetuo ab omnibus paſſim poterit appellari: nec minorem ſibi gloriam, Germanięque fructum afferet, quam ſi prouinciam aliquam bellicis ei viribus adieciſſet. Sicque non minores vni Maximiliano gratias debebit, quam his omnibus, qui translato ex Gręcis in Germanos imperio, multis ante temporibus regnauerunt.

P. RÆSTERISCVS, D. IACOBO WIMPHELINGIO, diuinarum literarum Licentiato. S. D.

REMITTO ad te, vir ornatiſſime, fido cum hoc commenſali meo, medullam illam Pragmaticæ, per quam ſcite ſynceréq; abs te exceptam, vna cum prudentiſſima Cæſareæ Maieſtatis inſtructione. Faxit Deus Optimus Maxim. vt aquila noſtra circumſpectiſſima oculatiſſimaque, ipſam è ſummo culmine

(perinde

(perinde vt lillatus princeps) eripiat, conſtruetque: ne ſi licet poſthac beneficiorum iſti harpagines, vniuerſam hanc noſtram Germaniam me[illegible]tus [illegible]centerent, eneruentque. Negotium ipſum, me Hercle, commodum, humanum atque diuinum ſummopere commendo. Nec non cum tuam etiam in re diligentiam, tum Cæſareæ Maieſtatis ad rempublicam in Germania zelum haud immerito maximi facio, mirificeque laudo. Nihil [illegible] ro[illegible]ius demendum in [illegible], adijciendumve (hac præſertim tempeſtate peſtifera, proindeque nobis inquietiſſima) [illegible] ratium duximus. Æneam Syluium de Germania ſitu propediem aut ipſe reducam, aut fido aliquo tabellione ad ſuum remittam authorem. Vale fauſtiſſime Raſleri, [illegible]oque tuo, tametſi ſcabro & inculto, [illegible]tare pro tua ſynceritate, vt ſoles. Datum feſtinanter & ex tempore, vrgente contubernali hoc meo probatæ vitæ viro, quem tuæ humanitati commendo. Calend. Decemb. Anno Chriſti M. D. XI.

SERENISSIMO ROM. CÆSARI AVGVSTO MAXIMIliano, Ia. Regius familiaris.

AVdiens nuper, ſacratiſſime Cæſar, Maieſtatem tuam Romæ adeundæ accinctam, ſcripſi Ioanni Collauro à ſecretis, vt Cæſaream Maieſtatem tuam de nonnullis commonefaceret, quæ ad ſplendorem nominis tui, Germaniæque decus non parum attinere videbantur, vt ea a ſacroſancta ſede Apoſtolica tecum referres. Nihil enim credidi impetrare te non poſſe, quod a Iulio II. Pont. Max. a tua Cæſarea Maieſtate ſalutando eſſes petiturus. Inter cætera vero Ioannem Collaurum de vno ſingulariter reddidi certiorem, quod fel. recordationis prædeceſſor tuus Henricus Romanus Cæſar, præbendam quandam (quæ ob id Regia vocatur) in Argentinenſi Eccleſia fundauerit, cuius omnes in Imperio Romano ſucceſſores iure fundationis proculdubio collatores fuerunt, & adhuc eſſe deberent, ſicut & hodie Cæſarea tua Maieſtas duarum ſimilium præbendarum, quas progenitores tui in templo Spirenſi de ſuo erexerunt, ius patronatus habet. Quomodo autem ab eo iure erga præbendam Argentinenſem (forte propter interregnum) Romanus Rex ceciderit, & ad Præpoſitum illic deuolutum ſit, prorſus ignoro. Hoc tamen multis perſuaſum eſt, Cæſaream tuam Maieſtatem, ius illud patronatus a ſummo Pontifice denuo in vtroque menſe ex æquitate facile conſequi poſſe, vt a modo ad Dei laudem & Eccleſiæ decus vir quiſpiam ſcientia & vitæ honeſtate conſpicuus, tuæque Maieſtati cognitus, non inutile quoddam beſtiæ aut coquinæ mancipium, ſed neque leno, neque catamitus, liber & alienus à ſcientiis & pietate, eidem præficeretur. Tuæ enim Maieſtati, vnà cumque tuis in Imperio Romano ſucceſſoribus, mores & merita perſonarum longe clarius, quam exteris gratiarum diſpenſatoribus poterunt eſſe manifeſta. Sed & hoc quoque Deo gratiſſimum, animabus ſalutiferum, tuæ autem Maieſtati in primis honorificum viſum eſt, ſi a ſacroſancta ſede Apoſtolica de quorundam abuſibus erudienda, inuiolabili lege impetrares, ne deinceps quicunque vel natali obſcurus, vel omnium bonarum literarum indoctiſſimus, contra diuinam naturalemque legem, contraque ſacratiſſimos canones, duo aut tria ſacerdotia ſub vno tecto, tres aut quatuor præbendas aut canonicatus in diuerſis collegiis intra eadem Romani Imperij mœnia ſitis, totidemque pinguiores parochias, qualicunque diſpenſatione (ne dicam diſſipatione) à ſummis Pontificibus eſſet conſecuturus, cum tot canonicatuum aut eccleſiarum parochialium quilibet alterius aut vtriuſque iuris ſacræve paginæ Licentiatum, imo Doctorem honeſto ſtatu nutrire poſſet, adeo vt ſinguli ſingulis eſſent contenti, & in animo tranquillo. Hac re vix aliquid Deo gratius, Germaniæque vtilius Maieſtatem tuam arbitror efficere poſſe. Taceo quod hoc pacto pii adoleſcentes, qui in gymnaſiis multo labore, bonarumque literarum amore, patrimonium ſuum expenderunt, parte eccleſiaſtica [illegible], cohæredes in hæreditate paterna ad rerum publicarum augmentum releuare, Chriſtoque ſeruire, & pro totius imperij ac Imperatoris ſalute preces effundere poſſent. Sic quoq; per ſingulas Eccleſias miniſtri inſtituerentur idonei ſacræ paginæ, ſacrorumque canonum docti, præbendas facilius conſequerentur, ac cæteri literis, virtutibus præditi, ad Chriſti patrimonium aſcenderent; occaſio deſideranda mortis alienæ tolleretur, neque eſſent tot lites, totque contentiones, cum magno rei familiaris per totam Germaniam detrimento, non eſſent tot fraudes; non vexarentur inſontes ab eis, qui nihil niſi contendere, acceptare, in[illegible] vexare norunt. Non quibus proximum circumueniendi maior aſtutia, aut ad litigandum facultas ſuppetit vberior, ſub inuolutionibus prærogatiuarum, antelationum, regreſſuum, & laqueis inſtrumentorum a propriis ſeruis ſcriptorum, tot fraudes, tot deceptiones permitterentur; adoleſcentibus, qui literarum ſtudio virtutumque operibus intendere deberent, non daretur anſa vagandi, nec per litium anfractus turbarentur. Non confunderetur eccleſiaſticus ordo, non ſine reſur vnus ſolus ad nullam rem Deo gratam, aut fidei noſtræ vtilem idoneus, turpiter occupare ſtalla & loca in omnibus Eccleſiis, intra eandem imperij ciuitatem ſitis, ſicque parochiæ per barbaros, quandoque mercenarios pro[illegible], ſalubrius per doctos conſuleretur; nec diminueretur diuinus cultus nec animarum ſuffragia omitterentur: non eſſent vacua ſtalla, non caſſarentur voluntates vltimæ, minus perderentur literæ monumentaque beneficiorum, non periret hoſpitalitas, non eleemoſyna, non domus & [illegible]

cætera eccleſiarum corruerent, non bona & [illegible] alienarentur. non [illegible] tantis murmuris & [illegible] vulgi in cunctos fere ſacerdotes, propter pau[illegible] auariſſimos ac inſatiabiles. [illegible] tanta ſacerdotiorum multiplicandorum cupiditas ſtomachum moueret. Nam [illegible] archa viro probatiſſimo hæc impietas admodum d[illegible]uit, qui nec ex[illegible] ad Vrba[illegible] in modum ſequentem perſcribere. Audiebam te ambitioni auitiquæ, quæ [illegible] creuit, frenum ponere, & vt vno aut paucis pro d[illegible]itate virtutis ac ſcientiæ beneficiis contenta eſſet edicere, iuſte, inqu[illegible] grauiterque. Nam quid rurſus, [illegible] vn[illegible] in[illegible] li-quem, parta forſan fæ[illegible]s artibus copia, nau[illegible]le [illegible] c[illegible]ere, multis h[illegible]c inde [illegible] penuria, fameque lab[illegible]rantibus. *Et ſapient[illegible]mus Gregorius Nazianzenus his verbis [illegible]u-latur:* Religioni ac doctrinæ noſtræ opprobrium naſcitur, quod ſacerd[illegible]tia ambitione potius & gratia quam meritorum iudicio deferuntur. *Et Franciſcus Picus Princeps [illegible]uſtris in Oratione ad Concilium Lateranenſium, lamentatur ſacras ædes & templa l[illegible]ibus catamitis & lupis fuiſſe commiſſa. Cætera ſunt plurima tibi, ſacratiſſime Cæſar, pro tua ſumma prudentia proculdubio cognita, quæ Cæſaream Maieſtatem tuam ad huiuſcemodi auaritiæ, cæterorumque vitiorum frenum & moderamen a ſacroſancta ſede Apoſtolica impetrandum permouere poſſent. Dominus Deus tuæ Cæſareæ Celſitudini ad fœlix imperij regimen, Chriſtianaque religionis amplificationem propitius opem ferre dignetur.*

MAXIMILIANVS IMP.

SVmmum Eccleſiæ paſtorem, & omnem clerum, exemplo chariſſimi patris noſtri, Friderici Romanorum Imperatoris tertij, hactenus venerati, non paruos dignicatum & eccleſiarum parochi[illegible] prouentus ex terrarum noſtrarum finibus, clericis & prælatis abſentibus clementer inferri p[illegible]. Quos etiam clam pro humana fragilitate delinquentes, cum Conſtantino prædeceſſore noſ[illegible] vde operire non dedignaremur. Verum cum ex noſtra largitate diuini cultus decrementũ profluat, vnde diuinæ laudis, pſalmorũ & miſſarum amplificatio debuerat profi[illegible]ci: noſtra intereſt, qui a[illegible] meri[illegible] in ſolium Romani imper[illegible] electi ſumus, vt inter cæteras maximas pacis & belli occupationes, vigilanter quoque circumſpiciamus, ne eccleſiæ pereant, ne religio labaſcat, ne diuinus cultus diminuatur, & ne animabus d[illegible]unct[illegible]rum, qui Eccleſiis & ſacerdotibus de ſuo patrimonio benefecerunt, contra vltimas ipſorum voluntate[illegible] tardius ſuccurratur. Quod manifeſtiſſime experti ſumus, & indies experimur, ex ineffabili atq; a nullo diſpenſabili quorundam auaritia prouenire, qui in beneficiis aſſequendis nullum finem con[illegible]unt, per quorum abſentiam (cum in vno ſolo perſonaliter reſideant, & diſtributiones deſeruiant) [illegible] cultus diminuitur, vltimæ benefactorum voluntates caſſantur, defunctorum animæ tardius ex igne purg[illegible]torio eripiuntur, ædificia labant, eccleſiæ decreſcunt, eccleſiaſtica libertas læditur, literæ & monumenta perduntur, hoſpitalitas & eleemoſynæ minorantur, patrimonia parentum & nerui rerumpub. ex crebris huiuſmodi auarorum colligationibus euaneſcunt; clerici pro doctrina ſua & virtute beneficiis digni, ſuaq; prudentia eccleſiis in temporalibus & Spiritualibus vtiles, à præbendis repelluntur, impediũtur, indigne vexantur, iniuſte eis lites mouentur, ſcandala laicis præbentur, ipſorumq; odium & murmur in reliquos honeſtos ſacerdotes excitatur atq; augetur. Eas ob res ex offi[illegible]io Cæſareæ Maieſtatis, ex amore incrementi cultus diuini, ex zelo reipublicæ hortamur & requirimus, ne quiſquã à modo in vna noſtrarũ, noſtriq; Romani imperij ciuitate Canonicatum aut vicariam poſſidens, in altera einſdẽ ci[illegible]atis [illegible]ia, al[illegible] præbendam occupet, niſi primã intra anni ſpatium in perſ[illegible]nam idoneam ac eccleſiæ vtilem ſit dimi[illegible]rus. Neq; alium in beneficiis aſſequendis per iniuſtas lites aut ambages indigne vexet, aut circumueniat, nec quemcunq;, qui non ſit de numero deſcriptorum familiarium (iuxta concordata Princ[illegible]pũ, & pacta nationis Germaniæ) falſo familiarẽ fuiſſe fingat, in ordinariorũ c[illegible]atorum [illegible]ræiudicium. Ne[illegible] laicis ius patronatus auferre tẽtet, nec exiles præbendas, pot[illegible]mũ vero curatas eccleſias penſion[illegible]bus [illegible]rauet. [illegible]c in adipiſcendis beneficiis & bullis, quacunq; fraude, dolo, falſis inſtrumentis, c[illegible]rru[illegible] teſ[illegible]bus, ſymonia etiam palliata vtatur. Neq; regreſſum aut alia ſacris canonibus inimica, contra [illegible]quum, hon[illegible]u, & rectam rationẽ i[illegible]etrare præſumant, ſub [illegible]œna criminis læſæ Maieſtatis & gr[illegible]mæ noſtræ offenſæ. Quam nõ ſ[illegible] ip[illegible] contra Deum & omne honeſtatẽ exorbitante[illegible] ſed & omn[illegible]orũ fau tores, auxilium, conſiliu, hoſp[illegible]tium & mutuũ dant[illegible], omneſq; nuntios, curſore[illegible] ſ[illegible]licit[illegible]to[illegible], n[illegible]tari[illegible]s, procuratores, fideiuſſores & reliquos amicos incidiſſe volumus, condi[illegible]nam pro tantis iniquitatibus & noſtri huiuſmodi mandati contemptu pœnam accepturos. Ex Oeniponte.

APPENDIX.

PRÆMIS[illegible] admonitionibus, nedum imperio, [illegible]d & Ecc[illegible]ſiæ ſalutaribus, ac ad [illegible]cem & concordiam deſeruientibus poſſet etiam inter alia multa adiungi, [illegible] P[illegible]ntifex certior reddi, de lapſu & ruina domorum, cęterorum[illegible]ue ædificiorũ ad Eccleſia[illegible] & ſacerdotia pertinentium, ſiquidem (exempli cauſa vnus ſupta trig[illegible]ta annos,

annos, ex parochia patriæ noſtræ ſummis Pontificibus hactenus deuotæ, multa & magna emolumenta in abſenti & in portatis, vt eorum verbis vtar, corraſit & aſſumpſit, nec tamen ad docendum populum ſuæ curæ creditum cancellos vnquam aſcendit, nec quicquam in domo egregium illic ædificauit. Argumento ſunt & publice teſtantur miſerabilia trium rei diuinæ miniſtrorum cubicula, quæ minimus fraticellus aut opilio forte aſpernaretur. Sed neque præſentias aut diſtributiones quotidianas in aſſe aut dupondio auxit, nec vnum verſatiam ſaltem ſimpſiſſe memoriam inſtituit, nec ad Bibliothecam templi parochialis minimum quidem libellum ex teſtamento legauit, nec eleemoſynam pro pauperibus fieri procurauit. Cæterum adijci poſſet, quod vnus Curtiſanus ineptus & barbarus, ad pſallendum & ad ſacrificandum non magis aptus quam onager, immo aſinus, palam a ſuo notiſſimo & amiciſſimo appellatus, in otio viuens, plura vtcunque conquirere poteſt ſacerdotia, quam eximie doctus, ad rem diuinam, ad contentiones, ad conſultandum, ſacroſanctamque Eccleſiam Romanam rationabiliter defenſandam, non mediocriter accommodatus. Præterea, quod piſtor, aut cocus, leno aut nebulo, imo (cum venia) catamitus, opimas præbendas & parochias occupans, plus emolumenti ex Chriſti patrimonio abſorbet, quam laborioſiſſimus & fideliſſimus magnæ parochiæ cuiuſpiam populoſæ rector, cum ſuis vigilantiſſimis adiutoribus, immo etiam capellanis, qui eoſdem adiutores in miniſtrandis ſacramentis, audiendiſque confeſſionibus occupatiſſimos, in horis canonicis, miſſis & vigilijs cantandis adiuuant & releuant. Huiuſcemodi releuamen & adiutorium per ſex capellanos in patria noſtra perpetuo continuandum ſperamus, poſtquam vnione facta ex benignitate ſacroſanctæ ſedis Apoſtolicæ, ius capellanias iſtas conferendi in conſules Reipublicæ noſtræ in vtriſque menſibus tranſlatum eſt, qui nullis à modo conferent, niſi eis qui perſonaliter reſidentes, diuinum officium impleturi, & vltimis fundatorum voluntatibus ſunt ſatisfacturi. Multum quoque ad inſtitutum Cæſareum conferre poſſe videtur Chriſtianiſſima Reuerendiſſimi domini Erhardi Leodienſis Epiſcopi admonitio habita in conuentu principum Auguſtano, Anno decimo octouo poſt milleſimum & quingenteſimum.

MAXIMILIANVS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA, ROMANORVM IMPERATOR SEMPER AVGVSTVS, HONORABILI, DEVOTO, NOBIS DILECTO, IACOBO WIMPHELINGO Seleſtadienſi, S. Theologiæ Profeſſori, famiبliari noſtro.

Honorabilis, deuote, dilecte, mittimus in præſentiarum ad te Secretarium noſtrum, cum Pragmatica ſanctione regni Franciæ, commiſimuſq; ei tibi noſtro nomine nonnulla referenda. Quæ cum ex mente noſtra proficiſcantur, cupimuſque omnino interueniente opera & induſtria tua, in talibus nobis ſatisfieri: ideo hortamur te, & per tuam in nos & ſacrum Romanum Imperium obſeruantiam, quam opuſculis & lucubrationibus tuis iamdudum habuimus compertam, requirimus, vt non modo Secretario noſtro indubitatam adhibeas fidem, ſed te eum in his, quem etiam non requiſitus à nobis præſtitiſti, exhibeas. Cupimus autem dictum Secretarium noſtrum (quoniam eius opera diutius carere non poſſumus) cum hoc voto noſtro ad te expeditum, quamprimum ad nos remitti.

Datum in oppido noſtro Imperiali Vberlingen, die XVIII. menſis Septembris, anno Domini M. D. X. Regni noſtri XXV.

INVICTISSIMO DOMINO NOSTRO IMPERATORI MAXIMILIANO, IACOBVS WIMPHELINGIVS SELEſtadienſis Humillimam commendationem.

VIctorioſiſſime Cæſar, lecta Cæſareæ tuæ Maieſt. epiſtola, moxq; accepta a Secretis eius inſtructione, totis ad id viribus me accinxi, vt id, quod Cæſarea tua Maieſtas deſiderat (quoniam cum Deo, & abſque conſcientiæ vulnere fieri poteſt) efficerem. Ab ineunte enim ætate omnem operam meam tuæ Maieſtati deinde Germanicæ nationi & ſacri Romani Imperij amplificationi deuoui atque dedicaui. Quamuis me non ignorem & illi tuto longe imparem ſciam, & multi ſint in aula tua, qui hoc munus abſolutius implere valeant, quibus maior eſt eruditio, maiorque rerum iſtarum communium experientia. Sunt & apud reliquos Principes, & apud Senatus Rerumpub. optimi doctiſſimi q; viri, qui Germaniam exornate, & ad pacem concordiamque vniuerſi Chriſtiani orbis, atque totius cleri ad Chriſtianam diſciplinam reducendi famam & gloriam percipere poſſent. In qua te non modo tua Maieſtas, ſed & tui in imperio prædeceſſores Carolus Magnus, eiuſque filius Ludouicus Pius, Otthones, deniq;, Conradi, Friderici, & Henrici, nouiſſime autem Sigiſmundus ſumma induſtria operam nauarunt, impellente ipſos ſanctæ bie zelo & charitate in Deum Opt. Max. & gratitudine in Chriſtum, pro ipſius in humanum genus beneficiis, præcipue autem amatiſſimæ paſſionis. Neque enim Chriſtus pauper pro nobis factus eſt, vt nos in omni rerum opulentia & luxu de ipſius patrimonio cupiditatem noſtram & ambitionem prodamus. Neque famem pertulit, vt nos ingurgitemur: neq; labores, caſtimoniam, & dira tormenta ſubiit, vt nos in otio, in laſciuia, inque omnibus delitiis & voluptatibus verſemur. Neque hi quibus res Eccleſiaſtica ſua debet incrementa, quantum ad ditionem temporalem attinet, huc reſpexiſſe videntur, vt in otio tantum clerici degerent, omnibus rebus ad vota fluentes, citra tamen laborem. Alia certe cauſa fuit, cur illi ſeque ſuoſque nonnunquam ſpoliantes, eccleſiam ditandam conſueuerint: nimirum vt commodius diuinis officiis vacare poſſent, abſque ſolicitudine defuturi victus, quem ex agris, nemoribus, pratis, ac aquis facile colligere liceret & vt pauperibus Chriſti, viduis, orphanis, & ſenibus, quos robur corporis prorſus deſtituit, ac ægrotantibus eleemoſynam liberius impertirent. Sic enim in Inſtitutionibus canonicæ profeſſionis, quas auſpicio Imperatoris Ludouici Pii conſcriptas putamus, & ab Epiſcopotum concilio comprobatas, ſic inquam legitur: *Res eccleſiæ (ſicut a ſanctis Patribus traditur, & in ſuperioribus capitulis continetur) vota ſunt fidelium, precia peccatorum, & patrimonia pauperum. Fideles namque fidei ardore, & Chriſti amore ſucenſi, ob animarum ſuarum remedium, & cœleſtis patriæ deſiderium, ſuis propriis facultatibus ſanctam locupletem fecerunt Eccleſiam, vt his & milites Chriſti alerentur, Eccleſiæ exornarentur, pauperes recrearentur, & captiui pro temporum opportunitate redimerentur. Quapropter vigilanti ac ſolerti cura prouidendum eſt his, qui res facultates adminiſtrant, ne eos in ſuos ſolummodo vſus conuertant: ſed magis, iuxta poſſibilitatem rerum Chriſto famulantium, immo eorum in quibus Chriſtus paſcitur & veſtitur, curam gerere penitus non negligant.*

*Reformatio Ludouici Pii Imp.

Subſcribit huius ſententiæ Proſper aſſerens, *viros ſanctos res eccleſiæ non vendicaſſe in vſus ſuos, vt proprias, ſed vt commendatas pauperibus diuiſiſſe. Nam hoc eſſe potius eſt do contemnere, non ſibi, ſed aliis poſſidere, nec habendi cupiditate Eccleſiæ facultates ambire, ſed pietate ſubueniendi ſuſcipere. Quod habet, inquit, Eccleſia, cum omnibus nihil habentibus habet commune, nec quidinde eis, qui ſibi de ſuo ſufficiunt, erogare debet, quando nihil aliud eſt habentibus dare quam perdere.* Hactenus aliena retulimus.

Proinde cum omnes Chriſti religionem profeſſos eidem ſeruatori noſtro gratos eſſe expediat, magis tamen id peculiares eius miniſtros, hoc eſt ſacerdotes ſacris initiatos, & de liberalitate tanta Imperatorum & procerum cæterorumque fidelium affatim refectos, vt ab aratro & manuum laboribus alieni ſimus, tanto tum beneficiorum decet ... vita populo bilem non moueat, nec ad obtrectationem ... præbeat anſam ſed vt ædificentur laici, amicitia mutua floreat, ... reuerendi Antiſtites cum clero pietati deditos ... ... quoque ſummum Pontificem, ſacroſanctamque Ro... ... filialis affectus, & in ſpiritualibus obedientia fulciatur. Qu... ... Cæſ...

Cæſar, celſitudini tuæ, quæ tam honeſto & ſancto negotio Chriſtianiſſime afficitur, non potui non morem gerere, collectis tumultuarie nonnullis, quæ dedita opera, & apud diuerſas eccleſias, & in conuentibus præſtantium virorum partim vidi, partim ex fide dignis audiui, quæ mihi, ſi tollantur, ad Germaniæ commodum, & ad diuini cultus amplificationem plurimum conducere videntur. Et eo ad id abſoluendum, tuæque Maieſtati in omnibus obſequendum promptior fui, primum quod nepotem meum Iacobum Spiegel, tuæ Maieſtatis Secretarium, ex labore meo maiorem tuam in ſe benignitatem aſſecuturum confiſus ſum, deinde quod ſub Imperio Rom. natus & alitus, merito vti natura, ſubditus tuæ inſeruio voluntati: poſtremo vt hac opera patriam meam Maieſtatis tuæ patrocinio commendatiorem facerem. Seleſtadium enim natale mihi oppidum, omnibus terris charius, in Alſatiæ meditullio ſitum, prouinciis Auſtriacæ ditionis paruo ſane interuallo cingitur. Quantum enim Briſages abſunt? quantum Sungauii? quantum vallis Albertica in Vogeſo? vt de minutioribus locis taceam. Si igitur Seleſtadium vel à Gallis, vel ab aliis hoſtibus (quod abſit) premi contingat, quis illi melius ſubuenire poſſit, quam princeps Auſtriacus? ſiquidem vicinus vicino Deus eſt. Et ſolet nonnunquam ingentis beneficii eſſe cauſa paruum obſequium in tempore exhibitum. Ex Argentorato. Calend. Nouemb. M. D. X. *Iacobus Spiegel.*

CAPITA OPVSCVLI.

Epitome in Proœmium Pragmaticum.
Additio ad pragmaticæ proœmium.
De electione.
De reſeruationibus.
De Parochialibus eccleſiis ſic prouideant ordinarij.
De numero Cardinalium. &c.

Reliqua vt nimis prolixa, hoc loco omiſimus, videat lector, cui iſta curæ, auctorem ipſum.

IACOBI VVIMPHELINGII SELESTADIENSIS, DE GERMANICÆ NATIONIS ET IMPERII GRAVAMINIBVS

contra ſedem & curiam Romanam, ad Æneam Syluium Senenſem tunc temporis Epiſcopum,

REPLICÆ.

Epiſtola autem, qua huic diſputationi cauſam primo dedit, ita habet.

MArtinus Meyr Cancellarius Moguntini præſulis domino Æneæ Cardinali Senenſi, patri optimo S. P. D. Cognoui ex literis amicorum te Cardinalem eſſe creatum, congratulor & tibi, qui pro tua virtute digna conſecutus es præmia, & mihi cuius amicus in ea dignitate conſtitutus eſt, in qua me meoſque neceſſarios aliquando iuuare poterit. Illud mihi moleſtum, quod in ea tempora incidiſti, quæ ſedem Apoſtolicam afflictura videntur, Nam domino meo Archiepiſcopo frequentes afferuntur de Romano Pontifice querelæ, qui neque Conſtantienſis, neque Baſilienſis concilii decreta cuſtodit, neque ſe pactionibus anteceſſoris ſui teneri arbitratur, nationemque noſtram contemnere & prorſus exhaurire videtur. Conſtat enim electiones prælatorum paſſim reiici, beneficia dignitateſque cuiuſuis qualitatis, & Cardinalibus & protonotariis reſeruari. Et tu quidem ad tres prouincias Teutonici nominis ſub ea formula reſeruationem impetraſti, quæ hactenus inſolita eſt & inaudita. Expectatiuæ enim gratiæ ſine numero conceduntur. Annaræ ſiue medii fructus, abſque vlla dilatione temporis exiguntur, & plus etiam quam debeatur, extorqueri palam eſt. Eccleſiarum regimina, non magis merenti, ſed plus offerenti committuntur, ad corradendas pecunias nouæ indulgentiæ indies conceduntur, Decimarum exactiones inconſultis Prælatis noſtris Turcorum cauſa fieri iubentur.

Cauſæ

cauſæ quæ tractandæ terminandæque in his partibus fuerant, ad Apoſtolicum tribunal indiſtinctè trahuntur; excogitanrur mille modi, quibus Romana ſedes aurum ex nobis, tanquam ex barbaris, ſubtili extrahat ingenio. Ob quas res natio noſtra quondam inclyta, quæ ſua virtute, ſuoque ſanguine Romanum imperium coemit, fuitque mundi domina ac regina, nunc ad inopiam redacta, ancilla & tributaria facta eſt, & in ſqualore iacens, ſuam fortunam, ſuam paupertem multos iam annos mœret. Nunc vero quaſi ex ſomno excitati optimates noſtri, quibus remediis huic calamitati obuiam pergant, cogitare cæperunt, iugumque prorſus excutere, & ſe in priſtinam vendicare libertatem decreuerunt. Erit hæc non parua iactura Romanæ curiæ, ſi quod cogitant, Germani Principes effecerint. Quantum itaque de tua noua dignitate lætor, tantum commoueor & angor tuo tempore hæc parari. Sed Dei fortaſſe alia eſt cogitatio, & illius profectò ſententia obtinebit. Tu interim bonum habeto animum, & quibus repagulis fluminis impetus coherceri poſſit, pro tua ſapientia cogitato; & vale optime. Ex Haſchaffenburga, pridie Kal. Septemb. 1457.

Hiſce literis AEneas Cardinalis reſpondit duabus epiſtolis, quæ inter ipſius epiſtolas leguntur, num. 338. 339. tum deinde libello peculiari, quam Germaniam inſcripſit. Ad quem poſtea iſtam Replicam Vvimphelingus compoſuit.

REVERENDISSIMO, INCLITISSIMOQVE PRINCIPI ALBERTO BRANDENBVRGIO, MOGVNTINÆ, ET MAGDEBVRGENSIS ECCLESIARVM ARCHIEPISCOPO DIGNISſimo, ſacroſancti Romani Imperij Principi Electori, ac per Germaniam Cancellario, eiuſdemque primati, domino magnificentiſſimo, colendiſſimoque Iacobus Vuymphelingius de Seletſtadio, ſacrarum literarum Licentiatus, ſe totum ſubiicit, atque commendat.

REuerendiſſime Pater, & Princeps excellentiſſime. AEnea Sylvio multis annis in Germania verſato, Germanicoque fauore, & Imperatoriæ maieſtatis intuitu ad dignitatem Cardinalatus aſſumpto, Martinus Maior Theodorici Erbacenſis prædeceſſoris tui epiſtolarum magiſter, nonnulla Germaniæ grauamina patefecit, quæ Principes imperij perferre nequirent. AEneas vt Italus, noſtrum veritus aurum ſuæ nationi ſubduci, Martini querelas multis verbis confutat, ac Germaniæ blandiens eius vrbes, templa, familias, nobiliſſimas præcipue domos, dulcibus præconiis exornat. Tuum in primis auum Albertum Brandenburgium (quem Teutonicum Achillem vocat) ſummis de prudentia & re militari laudibus afficit. Principum ac magnatum, ſiue comitum & Baronum filios, ad Epiſcopatus aſſumendos eſſe aſſeuerans. Noſtrates tamen etiam Pontifices, & eorum contribules tum luxus, tum ſacrilegij arguens, aurum noſtrum ſitire videtur.

Quod igitur Martinus, ſi ſuperſtes foret, indubie facturus erat, idoneis amicorum ſuaſu deſumpſi, Germanus pro Germano, Heydelbergenſis pro Heydelbergenſi, imperij filius pro imperio vt ſicuti Martino Aeneas, ſic ego Aeneæ per replicas (vti vocant) reſponderem. Quas nulli potius dedicandas quam ampliſſimæ tuæ magnificentiæ, excellentiſſime Princeps, indicaui: vt ſicut ab aurea Moguntia per Martinum Cancellarium conqueſtiones Germanorum exortæ ſunt, ſic ad eam mea qualiſcunque confirmatio, a ſacris litteris iureque pontificio nequaquam aliena, reuertatur. Quam tua magnificentiſſima paternitas, pro ineffabili tua virtute & doctrina, apud me clariſſimi cuiuſdam Comitis ore probatiſſimorumq; hominum litteris ſæpe prædicata, pie ſuſcipere, clementer audire, ac feli-

lici auſpicio tutari dignetur. Neque enim ad excitandam rebellionem Aeneæ reſpondebo, qui ſemper inobedientiæ oſor fui, quæ omnem eccleſiæ & imperij ordinem turbat, factiones ſuſcitat, diſciplinæ reſiſtit, & ſacris literis inimicam vendicat libertatem. Nec Aeneæ dicta refellere cœpi, vt cogitem ad almæ vrbis miniſteria reſtringenda: in qua ſi quiſpiam ex noſtratibus bonarum literarum cultor, apud honeſtum prælatum, vita ſua ac honori ſufficientiſſimum nactus ſacerdotium huc redeat, eiuſque fundationi & fundatoribus, totiuſque eccleſiæ ſaluti, pſallendo, ſacrificandoque reſpondeat, cenſuumque ac monimentorum curam habeat, ne (vti in patria mea) obliterentur, quiſnam illum non & adiuuare, & ſingulari amore proſequi dignaretur? ſicut neq; te clariſſime pater, non ab omnibus virtutum amatoribus coli, diligi & obſeruari, mihi vnquam perſuaderi poteſt: qui licet clariſſimus, clariſſimi Principis Electoris ſis filius, te tamen nec veſtis, neque muneris pontificij piget aut pudet, neque maiorem equorum, canum ferarum, & fiſci quam animarum & pauperum habes rationem. Animarum, inquam quæ vitiorum diſſimulatione ac ſynodorum defectu pereunt, in quibus ſanctiones prouinciales ſacro iuri unitæ, & a ſacroſancta ſede Apoſtolica confirmatæ repeterentur, admonerenturque a Latinis oratoribus. ſiqui ex Chriſti patrimonio viuunt, amaſias & nothos, pauperibus & conſanguineis præteritis, ſub Chriſtianæ ſepulturæ carentia, ex teſtamento nequaquam inſtituere hæredes. Pauperum inquam, quos diuinæ & pontificiæ literæ canunt, non ſolum ex eccleſiaſticorum (vt boni ſint diſpenſatores) abundantia paſcendos, ſed & pontificibus ſingulariter debere eſſe commendatos. Qui ſanctorum Patrum decretis & Euangelio fidem habent, noſtris contra Aeneam replicis haud ſeſe læſos arbitrabuntur, quibus omnes ſana doctrina, veraque Chriſti religione pollentes confidimus aſtipulari. Dominus Deus clariſſimam tuam Celſitudinem, ad felix eccleſiæ tuæ nobiliſſimæ regimen, ad ſacroſancti imperij Romani incrementum, ad totius cleri gloriam, & libertatem conſeruandam longæuum conſeruet. Ex Eremo 14. Kal. Iunij, anno virginei partus 15. poſt 1500.

RESPONSA ET REPLICAE AD AENEAM SYLVIVM. AD ſalutem & decorem ſacroſancti Romani Imperij, amore patriæ Germanicæque nationis.

GERMANIAM exaltatricem ſuam Æneas Syluius iure laudat: Italus vero ipſe nationi ſuæ vehementer (vt decuit) affectus, ne ad eam aurum ſegnius mittamus, nobis de culmine regio à Græcis in nos translato, mellitis verbis blanditur, quod maiores noſtri ſuo ſanguine & ope Romanis exhibita pepererunt, blanditurque de domeſticis noſtris eccleſiaſticiſque opibus ac ornamentis. Etſi Germania labore partis aut frugalitate floreret opibus, an quidquam ſuperuacanei poterit quotidianis vſibus supereſſe, ſi noſtra templa, ſi Dei cultum, ſi noſtras vrbes, ſi vias & Reſpublicas, ſi patriam ab hoſtibus, ſi xenodochia, ſi pupillos, ſi puerulos expoſitos, ſi viduas, ſi puerperas, ſi morbo Gallico ſiue puſtulis aut lepra infectos, ſi cæteros valetudinarios & mendicos, quorum porticus templorum plenæ ſunt, vti Chriſtiana pietas exigit, ſeruaturi ſumus? Quod Æneas religionem à ſuis ad nos profluxiſſe gloriatur, inquiens, *Roma vobis Chriſtum prædicauit verum Deum, cuius religio barbariem omnem generi veſtro deterſit.* Fatemur ingenue Chriſtum à clauigero, & diſcipulis eius ad nos Roma miſſis nobis prædicatum, at ab eodem, à quo omne datum optimum, ad fidem Roma ipſa illuſtrata eſt, quo Germania, ideoque non minus pro accepta religione ad gratitudinem (cuius nos Æneas vult memores eſſe) Roma Chriſto, quam Germania Romæ obnoxia eſſe videtur. Nam & Petrus natione Iudæus, ex Palæſtina veniens Romanis Chriſti fidem prædicauit. Eadem ergo radice, ne ingrati, acceptique à Iudæis beneficij immemores eſſe arguantur, aurum argentumque quotannis in Syriam, ſi Chriſtum profiteretur, eſſet tranſmittendum. At diceret Æneas, *Petrum ſedem Romæ non Hieroſolymis habuiſſe.* Cui reſponderi poſſet, eam prius Antiochiæ fuiſſe cathedram.

Veruntamen gratitudinem amplecti geſtimus, eam vero quæ non tam ſplendore ſeculari & externis ceremoniis, quam imitatione morum, caſtimonia, humilitate, modeſtia, diuitiarum & delitiarum contemptu, liberalitate in pauperes, cœleſtium rerum amore, & deuota commiſeratione in Chriſti crucem & paſſionem exhibetur: Atque his virtutibus ab eccleſiæ exordio, ab primis paſtoribus, aurum haud emulgentib. Germaniæ prædicatis (in quibus iuxta Roterodami Moriam verus eſt cultus, longeque cælitib. gratiſſimus)

ſimus) ingratitudinis vitium euadere confidimus. Fatemur enim nos Chriſto multa debere: quocirca illi templa, ſacella, aras, & cultum inſtauramus, & maiores noſtri ad eius honoris augmentum ſacerdotia fundarunt.

Addidit Æneas, *ante baptiſmi gratiam nihil immundius, nihil tetrius, nihil ſpurtius natione noſtra fuiſſe*; tanquam ſoli Germani anteChriſti fidem falſos Deos, obſcœnaque vitia ſectati ſunt. At non de Germanis ſatyrici Latini cecinerunt: Nec Paulus immaniſſima & exectabiliſſima Germanorum flagitia in 1. ad Romanos capite taxauit. Quod autem Æneas priſcis Germanis maximum de filiis Cacodęmoniſitatis crimen obiicit, id Cicero in oratione pro M. Fonteio Gallis tribuiſſe videtur. Et ſi Germani tum gentiles ab hac impietate dudum liberati ſunt, beneficium hoc (Ænea teſte) in Adrianum Cęſarem eſt referendum. Quotquot in nos magna & ſingularia beneficia à Romanis collata Æneas iactat, totidem & forte vix minora noſtrates Cęſares ope Germanorum in eos contulerunt. Carolus magnus quid egerit pro eorum ſalute; quid Otthones victorioſiſſimi: quid magnificus Sigiſmundus, quid Fridericus III. pacificus; quid pia eius proles Maximilianus, qui niſi Romam coleret, Iulius ſede ſua pulſus fuiſſet, quid reliqui multi Germani, ex tritis hiſtoriis pueri probe norunt. Neque nos religionem accepiſſe parui pendimus, pro qua nos Æneas Romæ multa debere contendit: licet è diuerſo nobis illa pro nobiliſſimæ excellentiſſimæque artis impreſſoriæ, per noſtratium, Argentinici cuiſpiam & Maguntini, ſagaciſſimam ac vigilantiſſimam induſtriam inuento nonnihil debere videatur. Hac enim atte omnes optimæ & fidei & morum doctrinæ, diuerſis etiam linguis conſcriptæ, in vniuerſum orbem propagantur. Hac arte literæ ſummorum Pontificum quæ mandata, quæ auctoritatem, quæ ſumme neceſſaria Romanæ ſedis religioniſque negotia continent, vna die à duobus aut tribus, ad dignitatem ſacroſan. ſedis Apoſtolicæ conſeruandam magis magiſque multiplicari ac diſſeminari poſſunt, quam à librariis ducentis tota hebdomade ſcribendo fatigatis. Cum itaque religioni, ſacroſanctæque Rom. Eccleſiæ maximum fructum atque leuamen attulerimus, cum Chriſtianam religionem in nullo vacillantes profiteamur, cum pro eo ſanguinem fundere (Ænea teſte) proni & parati ſimus; indigne pro noſtra ſinceritate, qua mandata (vt par eſt) recipimus, condonationes ſuſcipimus, vrbem petimus, æs mittimus, Barbari vocamur. Si enim iuxta Æneam religio barbariam detterſit, & nos religionem colimus & amplectimur, immerito & iniuſte fœdo barbarorum titulo, vt ſclaui & mancipia, à quibus aurum emulgendum ſit, contaminamur. Veruntamen Æneas illuſtriſſimam patriam noſtram, vrbeſque noſtras, & ſacras ædes munificis laudibus extulit, vt præconiis forte dulcibus illecti ad fideliſſimas, ſuæque nationi profuturas admonitiones benignius aures noſtras accommodaremus, & ad profundendam in exteros rem familiarem ſimus beneuolentiores.

Quapropter conſtitutionem Baſilienſis concilii (pro quo vel ipſe Æneas ad Agrippinos ſcripſerat) à ſapientiſſimis iuſtiſſimiſque patribus ſacroſancti ductu flaminis conditam eneruare ſtuduit, ne nos eidem ſicut cæteræ Chriſtianiſſimæ nationes, innixi, conſtrictis marſupiis ad expendendum aurum ſimus tardiores. Nempe ſanctio Baſilienſis Synodi ab Eugenio indictæ, ſtomachum Æneæ mouet, veluti ad hoc tendat, ne Germanica natio iuſſionibus Apoſtolicæ ſedis obedire, & ne quid pecuniarum ad Romanam curiam deferre cogatur. At ego neminem vel Pontificum, vel Principum noſtratium eſſe crediderim, qui prohibeat pecunias ſummo omnium noſtrum paſtori & patri debitas transferri. Pergunt nihilominus, illuc noſtrates quotidie peregrè, pro reſeruatis gratiis & diſpenſationibus aurum expenditur; cauſæ etiam profanę, nedum per appellationes illuc trahuntur. Condonationes, in quibus vel ſedes apoſtolica, vel ordo ſcriptorum parte ſua gaudet, nulla natio promptius ſuſcipit quam Germanica. Epiſcoporum & Abbatum quorundam noſtratium confirmationes nunquam vacuis ad nos manibus reductę ſunt. Quod ante hęc ſęcula noſtri pręſtitere maiores, quod legitimum eſt, quod iuſtum, quod tolerabile eſt, id à modo pręſtitum iri nemo noſtratium refragabitur. At plus ęquo à nobis emungi, Corinthiorum ſimiles nos facit, ad quos arguendos electionis vas intonabat, *Suſtinetis, ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit.*

Tametſi Bononia, Peruſini, Eccleſię vicarii & reliqui populi Eccleſię Roman. ſubiecti aut nihil aut quantum velint (quod Æneas lamentabiliter meminit) conferant, idcone nos noſtra immoderatius elargiri vlla lege cogemur? Quo autem Roma tot & fere innumeros miniſtros, diuerſiſque muneribus pręfectos habet (vt Æneas ait) quos indies

[illegible] multiplicati dicunt, eane de cauſa res familiaris Germanorum exhaurienda eſt? Operoſum ſane eſt Romam omnium cauſarum iure fori pertractandarum pondera ſolam ſuſtinere. At ſunt (præter imperatoriam iuriſdictionem) in noſtris quoque terris clariſſimæ metropoles, iuriſprudentia & integritate iudicum ſuffultæ, ad quas à noſtris cathedralibus (quæ proximam iudicandi ſedem habent) ſi quippiam ſe oppreſſum ratus fuerit, per appellationem refugium habere poſſet. Quemlibet autem noſtratium vel profanum proximo ſuo iudice contempto, pro re leuiſſima, ex vindictæ quandoque liuore, & propria in perſona (vti expertus ſum) ad Romanum tribunal trahi, æquum eſſe diuus Bernhardus * nequaquam iudicabat. In arduis tamen & grauiſſimis cauſis Romam appellandum, vbi ſuprema & maxima poteſtas, vbi ſumma prudentia iuſtitiaque viget) inficias ibit nemo. Quocirca ſi Cæſari, ſi noſtris reuerendiſſimis Archiepiſcopis, ſua iudiciaria poteſtas inconcuſſa maneret, ſacroſancta ſedes Apoſtolica tanto laborum pondere ac moleſtia nequaquam obrueretur. Nam neque Germanis ſtudium ac integritatem deeſſe, vltro Æneas illis aſtruit verbis: *Vidimus iudicia veſtra, & conſiliis veſtris quæ de repub. gerebantur ſæpe interfuimus: omnia & prudenter & grauiter adminiſtratis. Nec facile à recto tramite deflectimini, nec vobis ciuiles leges nec iura deſunt pontificalia, literæ quoque & omnium bonarum artium ſtudia apud vos florent.* Nec video cur nam lex Baſilienſis tantopere ſpernenda conculcandaq; ſit. Quippe quæ nihil (mea ſententia) continet, niſi quod Dei gloriam fouet, quod ratio ſuadet, quod æquitas poſtulat, quod naturæ lex ſuggerit, quod canones mandant, quod religioni & honeſto conſentaneum eſt. Commemorat enim quinam Eccleſias erexerint, ſacerdotia dotauerint, in eiſque idoneos miniſtros inſtituerint ad propagandam fidem, ad bonos mores, & exempla virtutum, ſicut & Clemens V. iuſtum eſſe conformiter decreuerat his verbis: *Cum eccleſiæ quibus præficiuntur perſonæ minus idoneæ, ſcientia moribus, vel ætate grauia propter hoc (vt docet experientia) perferant in ſpiritualibus & temporalibus detrimenta*, & reliqua. Quamobrem Clemens, vt bonus ouium Chriſti paſtor, prudenſque & fidelis ſacerdotiorum diſpenſator, Epiſcopis diſtricte iniungit, vt ſtatuta canonica ſuper præficiendis perſonis, & obſeruent, & faciant à ſuis obſeruari, ſi diuinam offenſam, & ſedis Apoſtolicæ debitam vitare velint vltionem. Nonne idem eſt noſtra ætate Deus? nonne eadem ſedes Apoſtolica, quæ fuit tempore Clementis, quorum offenſa & vltio ſit pertimeſcenda? Haud ab re igitur pia ſanctio ſynodi Baſilienſis (cui ſapientiſſimi ac præſtantiſſimi patres interfuere) narrat a ſanctis patribus ſanctos canones conditos eſſe, pro felici regimine ſtatus eccleſiaſtici; quodq, quandiu canones illi obſeruati fuere, in Dei eccleſia floruerit honeſtas, diſciplina, religio, pietas, charitas, & pax, & quod ex ambitione & auaritia, quæ patrum decreta contemnit, ſubſecutæ ſunt

Morum corruptiones atque deformationes.

Status Eccleſiaſtici dehoneſtationes.

Vſurpationes grauiſſimæ.

Præſertimque hæc fieri, per prælaturarum & dignitatum, aliorumque beneficiorum Eccleſiaſticorum reſeruationes, & per

Gratiarum ad vacatura beneficia expectatiuarum à iure valde exorbitantium multiplicationes, & per

Innumerabiles conceſſiones, grauiſſimaque & importabilia onera.

Quibus eccleſiæ & perſonæ eccleſiaſticæ afflictæ, oppreſſæ, & quaſi ad internecionem redactæ his diebus conſpiciuntur. Nam

Eccleſiarum & beneficiorum pecunias indigni extetique occupant.

Maiores dignitates, opulentioraque beneficia perſonis conferuntur incognitis & non probatis.

Pauci in eccleſiis reſident, quia cum ſint plurales, vbique reſidere, & præſidentias deſeruire non poſſunt, vultuſque commiſſi ſibi gregis non agnoſcunt.

Animarum cura neglecta, temporalia lucra ſolummodo quæruntur.

Chriſti cultus diminuitur.

Animarum cura negligitur.

Subtrahitur hoſpitalitas.

Eccleſiarum iura depereunt.

Ruunt ædificia.

Populi deuotio attenuatur.

Clerici ſcientiis & virtutibus effulgentes, qui in ædificationem plebis vacare poſſent, & qui pro animarum & eccleſiæ publicis forent conſiliis opportuni, diuinarum hu-

* In de conſider. ad Eugen.

manarumque ſcientiarum ſtudia deſerunt,propter promotionis ad beneficia ſpem deſo-latam.

Votum alienæ mortis oritur.

Lites infinitæ,contentiones & rixæ , rancores & odia inter Chriſti miniſtros ſuſcitantur,nutriuntur atque fouentur.

Pluralitatis beneficiorum execrabilis ambitio fouetur.

Pauperes clerici cum rerum ſuarum diſcrimine per calumnioſos cauilloſoſque opprimuntur.

Beneficia per litium anfractus iniuſte ſæpius occupantur.

Beneficia inofficiata relinquuntur.

Beneficia ſymoniace acquiruntur.

Iuuenibus bonæ indolis euagandi licentia præbetur, qui literis & virtutibus intendere deberent.

Prælatis & cæteris ordinariis collatoribus ius ſuum atque miniſterium aufertur.

Ordo Eccleſiæ hierarchicus confunditur.

Plurima aduerſus diuina atq; humana iura in animarum pernitiem , & eccleſiarum oppreſſionem & conculcationem perpetrantur.

Cum pace & venia Æneæ Syluii, diſcernant boni & æqui iudices, qui ſaltem enixe penſiculatunt,ſi non eccleſiis parrochialibus, ad quas gratiæ Apoſtolicæ & reſeruata ſe non extendunt,dum vacauerint,de idoneis paſtoribus celerius & maturius prouideatur, quam his quæ ſub reſeruatis aut gratiis cadunt : quippe quæ interdum propter diuerſos colliticantes,variaſque ipſorum ſolertias aut vafricias ad biennium aut triennium certo & idoneo paſtore caruerunt:cumque vix tandem aliquis colligātium,victor aliorum ex parochia aliqua vtcunque euaſerit,vel in ea perſonaliter non reſider,vel ſi reſidet nō prædicat,nec cancellos aſcendit,vt ſaltem pro ſummo Pontifice,& pro ſacroſancta Eccleſia Romana,proque Cæſarea Maieſtate,aut contra Turcas , ad Deum preces à populo fieri exhortetur.Non ſic vſu venit de Eccleſiis quibuſdam parochialibus, ad quas contentiones per gratias apoſtolicas aut reſeruata non aſpiranr,ad quas omnes,cum vacant , eueſtigio de idoneis rectorib. ſalubriter abſq; lite, abſq; multa pecuniarum effuſione,prouidendas vel vniuerſitates,vel Senatus,vel eccleſiarū tutores,vel deputati, vel capirula ſtatim deliberanr,& ad Dei honorem,animarumq; ſalutem bonos ac doctos viros eiſdem abſq; controuerſia & litibus præficiunr,qui perſonaliter reſidentes,per ſe ipſos Euangelium prædicāt, populum verbo & exemplo ædificant,ac ſuas oues in viam ſaluris vt veri paſtores dirigūt. De quo ſanctiſſimi in Chriſto patres,ſummiq; cunctorum fidelium paſtores & fructum ſpiritualem conſcientiarum ſuatū maiorem tranquillitatē & pacē animarum ſuarum coram Deo iuſtiſſimo iudice releuamen conſequuntur,quippe qui de animabus omnium Chriſti fidelium exactiſſimam domino Deo rationem in extremo & horrēdo iudicio ſunt redditur. Sicut & Iulius II, in exordio Bullæ ſuæ contra Ioannem Bentinolum annis (vtinam in Turcas conuerſis)Bononia pulſum ingenue confitetur: & Platina recenſet in Cæleſtino. Eſt etenim(Ænea teſte)Pontificis Maximi proprium munus , Chriſti oues vbique exiſtentes paſcere. Paſturam autem eam eſſe oporrer, quæ in caulas Domini, hoc eſt in viam ſalutis omnes (ſi poſſibile ſit) perducere conetur. Conuenit ergo Romanum Pontificem,magnum ſacerdotem,curare,vt Euangelium Chriſti,quod eſt optimum pabulum, omnibus ſincere prædicetur,vt omnes errores,omnis blaſphemia,omnis plantatio , quam Chriſtus non plantauit eradicetur, vt pellantur à finibus Chriſtianis impugnatores noſtræ religionis,vt ſchiſmata remoueantur,vt bella ſopiantur,vt furta,rapinæ,incendia , homicidia,adulteria,ebrietates,crapulæ,contentiones,ſimultates , odia rixæ de medio tollantur,vt pax & iuſtitia oſculentur,vigeatque concordia,vt honoretur Deus,& illi laudes atque hymni canantur.

Ad remouenda vero ſchiſmata,ad blaſphemiam,ad bella,ad furta,& cætera quæ recenſuit Æneas,flagiria diſſuadenda,ipſis ſummis Pontificibus efficacius cooperatores [illegible] non ephœbi,non malorū duces,non citationū inſinuarores,ſed iuris Pontificii [illegible] literarum periti , tum in concionibus, tum in expiandis in auriculari confeſſione [illegible] ſcientiis. Bononimirum ſpiritu lex Baſilienſium decreuerat , tertiam præbendarum partem ſacrorum literarum doctis eſſe conferendam Sciebant enim optimi patres doctos & exemplares Theologiæ profeſſores , ex ſacris literis , ſanctæ [illegible]

Gabr. Biel Eccleſiæ dignitatem tueri , & plebem ad officium inflectere [illegible]

D[illegible]

[illegible] præpoſitus Gabriel Biel, (ab ingenioſo Theologo Ioanne Ec[illegible]c vocatus in ſchiſmate Maguntino) ſubtiliter ſcribendo & conſtanter prædicando accuratiſſime fecit. Et extant hodie qui ſummi Pontificis maximam auctoritatem, reuerendiſſimorumque patrum Cardinalium gloriam ac omnem libertatem eccleſiaſticam ſcriptis, lectione, diſputationibus, piis monitis, concionibus rationabiliter defendere extollereque poſſent. Siquidem hac noſtra ætate ad obedientiam, ad pacem, ad virtutes populus ſacra doctrina, piis monitis, ſecretis conſiliis, ac bono vitæ exemplo & concionibus facilius inducitur, quam acrimonia, pompa, minis, terroribus, armis aut cenſuris. Sacroſanctæ igitur Romanæ eccleſiæ, ſummiſque pontificibus non ſolum in aula, in cubiculis, in penu, in coquina, in piſtrino, in equorum carceribus apud Tyberim, ſed etiam in Aquilone à diuinarum pontificiarumque literarum cultoribus poteſt fideliſſime vtiliſſimeque inſeruiri. Quicquid de aliis ſacerdotiis à Roma (quæ Ænea teſte ſacrarium eſt veritatis, & vnicum religionis domicilium) actum fuerit, circa tamen illa, quibus animarum cura cohæret, vt ſunt Decanatus, & parochiæ, tempeſtiuiſſima circumſpectiſſimaq; per bonos viros moribus & doctrina probatos, quorum Germania ſcatet, nedum in gymnaſiis, quorum non pauca poſt Æneam erecta ſunt, prouiſio & Deo gratiſſima, & ſummis pontificibus maxime decora, animabuſque mortalium ſalubertima eſſe videtur, ne ſit populus Domini ſicut oues abſque paſtore. Cum vtique honeſtius ſanctiuſque ſit, ouibus Chriſti in Chriſtiana vita fideliter inſtituendis, de bonis idoneiſque paſtoribus prudenter conſulere, quam barbaris & indoctis, ſolum paſtorum nomen habituris, de lana, lacte, Cerere & Bacho, auro, argento, in luxu ac otio paſcendis ex carnali affectu, aut vilis obſequii contemplatione prouidere. Et inuenirentur in Germania non turpium fabularum, ſed omnis nobiliſſimæ philoſophiæ, Chriſtianarumque literarum, ac iuris Pontificii apprime docti ſine tamen penſionibus, prouinciam parochiarum ſtudioſe regendarum, ſi vocarentur, onus ſubituri, quibus ad eas alioquin, ſicut neque ad canonicatus, nihil loci patere poteſt. Studii enim æſtuantes amore, iuuentutis florem vel in penetralibus, vel in mulorum carceribus apud exteros deliteſcendo ignauiter conſumere recuſarunt, ſiquidem eos genius ſuus à lucro traxit ad virtutem, à diuitiis ad diſciplinam, ab otio aut turpi miniſterio ad honorificas literas, quas ad ornatum animæ, ad conciliandam Dei gratiam, ad ædificationem morum, & inſtructionem ſimplicium, ad dignitatem ſacroſ. ſedis Apoſtolicæ tutandam, ad concionandum, ad patrocinia pauperum, adminiſtrandam iuſtitiam, & ad Chriſtianam religionem plantandam accommodatiſſimas eſſe cognorant. Quod ſi ingenio adhuc vegeto diſcuterent, ſi labores ruſticos perferrent, ſi ſcriptionibus, ſi gratiis, ſi reſeruatis, ſi penſionibus, auro quandoque numerato redimendis, intenderent, ad munus indies eccleſiaſticum, diuinis laudibus & animarum ſaluti, ſummiſque pontificibus ac toti eccleſiæ profuturum ſteriles forſitan efficerentur. Cum autem nullum Deo gratius ſacrificium ſit, rememoratione Dominicæ paſſionis, ſi docti & modeſti, ad ſacrificandum prompti præbendas acciperent, ſi plura ſufficientia ſacerdotia in plures ſacerdotes ſæpius quam vnus aut pauci ſacrificantes, iuxta veram iuſtitiam diſtributiuam diuiderentur, tum Pontifices Maximi, Cæſareaque Maieſtas plures ſortirentur pro ſua ſalute interceſſores, imo & excelſus reuerendiſſimorum patrum Cardinalium cœtus ac totius eccleſiaſticæ dignitatis ſplendor multorum doctrina excellentium, conſilio, eloquentia, & ſapientia felicius in ſua celſitudine conſeruari poſſet. Hoc eſt (ni fallor) quod lex Concilii Baſilienſis intendit, vt Euangelium Chriſti omnibus ſincere prædicetur, vt à multis honoretur Deus, vt à Deo laudes atque hymni decantentur: hoc eſt quod & nos ipſi volumus, vt multi ſint qui Deo ſeruiant, Deum laudent, ſinguli in ſingulis ſufficientibus ſacerdotiis Deum honorent, atque ſacrificent, vt & ſummi Pontifices & Imperatores totaq; Eccleſia de illo ſacrificio (quo nullum efficacius) fructum acquirat, hoſtes vincat, pacem & incolumitatem accipiat, gratiam hauriat, & gloriam conſequatur ſempiternam. Et quoniam Lex illa Baſilienſis religionem à Romanis acceptam cupit propagari, diuinum cultum augeri, animarum ſalutem procurari, officia à ſacerdotibus impleri, vltimas voluntates expleri, vitia euelli, virtutes inſeri, non vſque adeo veluti ſacrilega vltra Sauromatas explodenda eſſe videtur. Lex inquam, cuius editioni inter ampliſſimos conſtantiſſimoſq; alios patres, Iulianus S. Angeli Cardinalis, Cuſanus item noſter, & Ludouicus Arelatenſis (quem miraculis claruiſſe perhibent) inter[illegible] quam & totum Franciæ regnum doctiſſimis & integerrimis refertum ſuſcipit, amplectitur, fouet, eique innititur, ex eaq; ſecuritatem & innocentiam ſua opinione deſumens, primatem ſuum colit, ſeu patriarcham, quali nobiliſſima Germania non caret, cuius magna eſt aucto-

ritas, nam & ei vel archiepiſcopi obedientiam debent, *Retineat*, inquit Gregorius, *[illegible] ca ſedes proprium vigorem, at à te conceſſa alijs ſua iura non minuat.* Quæ quia mater eſt, non nouerca, & (vt Æneas reſtatur) tutus portus afflictorum, & dulce refugium miſerorum, ſciensque ex Gregorio ad Marianum Epiſcopum Rauennatem, non plus pecuniæ quam animabus ſtudendum (quoniam redemptor noſter à ſacerdotis officio non quærit aurum ſed animas) Chriſtianiſſimam & obſequentiſſimam Germaniam maternis tandem alis complectatur. Quæ cum (Ænea teſte) hoſpitalis ſit, humaniſſima ſit, & quæ pauperibus, quæ pueris & liberis (feminas non faſtidiens) plena eſt, leuiorem ei tolerabilioremque ſarcinam imponat, Gregorii magni exemplo, qui ſuſceptis à Patricio Galliarum quadringentis ſolidis immortales gratias egit. Germaniam ergo benigniſſima noſtra mater, & ſacroſancta ſedes Apoſtolica (apud quam ſumma conſtantia, ſumma veritas, ſumma religio) hac ſaltem pietate, largitionumque moderatione dignetur, vt Archiepiſcopis noſtris & Epiſcopis intra paucos annos è vita hac miſera ſublatis, mitius clementiuſque cum ſucceſſoribus agatur. Quod enim illi præſtant, idipſum plerumque à miſerrimis agricolis & ciuibus, cleroque, maxime rurali, corraditur & emungitur, quo perſæpe patresfamilias pro liberis educendis, ipſique ſacrificuli (quorum beneficia nonnunquam opulentiſſimis incorporata ſunt) pro vita ſuſtentanda opus haberent: ne ſeditio tandem vulgi ſæpe de hac re murmurantis, vt his auribus (Deum teſtor) audiui, in eccleſiaſticos ſuborriatur, neue Bohemicum virus (quod abſit) larius ſerpat. Haud abs re Leo II. Platina auctore, & Ludouicus Galliæ Rex inter Diuos relatus largitiones iſtas interdixerunt. Durũ

20000. fl. pro pallio. equidem eſt non quadringentorum, quibus Gregorius gratias agens ſatiabatur, ſed viginti, aut eo amplius, millium aureorum nummum exactione clero & plebi nuper impoſita, & ea quidem nondum diſſoluta, propter nouum Archiepiſcopum aliam & æqualem propediem popularibus & Chriſti miniſtris impoſitum iri. Potiſſime, cum veterem pro pallii vſu iam pridem præſtitam ſummam, decem duntaxat millium fuiſſe memoriæ proditum ſit, quæ quia à prædeceſſore reddita non eſt, ſucceſſor ſuam decem, & anteceſſoris æqualem diſſolui neglectam, tradere cogebatur. Quibus in ſcrinium ſeu regiſtrum ad poſteritatis memoriam forte conſignatis, viginti millia, vſque ad noſtram ætatem ab omnibus archiepiſcopis exigi dicuntur. Conſideret quoque pia mater noſtra, propter noua officia indies, vt fama eſt, excreſcentia, pro cõfirmationibus ſummam augeri; telonia principum Electorum declinari, prouentuſque diminui, propter bella & bellis equos multam rellurem iacere incultam; venas montium mineralium, quos Æneas, tanquam terrarum noſtrarum explorator, egregie recenſet, eſſe exinanitas: concordatiſq; Principum, quibus edendis Æneas adfuit, exemplo Caliſti, ipſo teſte, pia mater non contraueniat, Stygios regreſſus nonnunquam falſos & fictos, quod in me ipſo expertus ſum, ordinariis collatoribus intolerabiles enetuet: Peramplisſima reſeruata, curialibus etiam moleſta, non vſq; adeo & tam crebro Germaniam grauet, nec innumeras ad vnum collatorem gratias in terris eccleſiæ Rom. non ſubiectis concedat, quod non ſolum lex Baſilienſis, verum etiam Æneas ipſe illegitimum iudicauit. Lex enim prter damna in Procemio recenſita, alia etiã oriri incommoda narrat, ex multiplicatione gratiarum expectatiuarum. Primo, quod clerici in gratiis confiſi patrimonium & parentum opes exhauriunt. Secundo, quod ij quibus aut maior proximum circumueniendi aſtutia, aut ad litigãdum facultas ſuppetit vberior, beneficia ſibi vendicant. Tertio quod ſub inuolutionibus prærogatiuarum aut antelationum, & aliorum gratias eiuſmodi concomitantium plurimæ fraudes committuurur. Æneæ autem verba hæc ſunt: *Verum eſſe fatemur, huiuſmodi gratias non eſſe omnino probabiles, eiſque fortaſſe moderatius eſſet vtendum. Nam paſſim concedi quibuſuis hominibus, & ad vnam collationem multos concurrere, haudquaquam probamus. Nec ambigimus, diuum Caliſtum, ſi paululum à moleſtia Turcarum requieuerit, huic rei prouide occurſurum qui & hanc gratiarum conſuetudinem ab initio ſui pontificatus abolere voluit.* Ecce quomodo Æneas defert huic Baſilienſi conſtitutioni. Et ego nihil hic impium, nihil improbandum, nihil deteſtandum, nihil à ratione alienum video: Tametſi Ludouicus Delphinus, in ſacroſanctum conſilium Baſilienſe dirimendum, Platina teſte, cum maxima patriæ parentumque meorum iactura, ab Eugenio ſit laceſſitus. Impetrare igitur ſtudeat natio noſtra, de ſede Apoſtolica non male merita, ne concordata Principum caſſentur, ne preces regiæ in menſibus ordinariorum reiiciantur, ne ordinariis collatoribus per reſeruata, aut regreſſus ius ſuum auferatur, quod neque Æneas probauit. Cuius profecto hæc verba ſunt: *Sicuti indignum eſt ordinarios cuncta ſibi retinere, pari modo deteſtabile cenſemus Apoſtolicam ſedem vel nihil, vel parum illis dimittere.* Impetret quoque natio noſtra a matre ſua,

quæ

quæ ſubditos ſuos(iuxta Æneam)vt filios non vt ſeruos habet, ne ſeculares ſuo iure patronatus priuentur,per quod cæteri à ſacerdotiorum fundatione abſterreantur, ſicut in cathedralibus,aliiſque Germaniæ eccleſiis,à Regibus,à Principibus, a magnatibus, à procerib. à ciuibus rebus publicis ſacerdotia fundata ſunt, quorum merito gauderent eſſe patroni & collatores. Impetret quoque natio noſtra, ne familiares fuiſſe impune mentiri liceat eos,qui nunquam fuerunt,ne noſtrates gratiis & priuilegiis proximorum ſedis aut pontificis familiarium & alienigenarum innixi,principum(etiam electorum) filios in aſſequendis præbendis antecedant,cum non oriundos ex Germania Sixtus IIII. ad Germaniam habere expectatiuas prohibuerit. Impetret etiam,ne ſacerdotia pinguia poſſidentib. ſenio vel morbo confectis,iniquiſſime lites moueantur, ſub quarum pendentium typo verſipelles nullo iure freti in præmortuorum beneficia vel iura ſubrogentur,per quod afflictis addatur afflictio. Ne conſumptis & conſummatis gratiis precibusue regiis, in maximam aliorum pauperum iacturam denuo liceat vti. Ne canonicus diues per interpoſitam illuſtrem perſonam,gratiam ad aliam eiuſdem eccleſiæ præbendam impetret,eamq; tantiſper occupet,donec in ſuam vtilitatem conuertat: ne quiſquam duos aut tres canonicatus id diuerſis vnius & eiuſdem vrbis collegiis, & in cathedrali vicariam ſimul, omnium corpora rapiens & abſorbens(propterea nullum locum pro penſione alteri, quantumuis docto & bono, ceſſurus)ſecluſis officiis,dignitatibus,parrochiis,capellaniis, penſionibus in maximum Dei contemptum,animarum benefactorum, & rerum publicarum, ciuiumque & pauperum iacturam, (vt de pernitioſiſſimo ſcandalo taceam)vſurpet. Impetret quoque natio noſtra,ne per temerarias ac diuturnas lites tanti ſumptus & impenſæ excreſcant,quantis vel nouum ſacerdotium erigi,vel cenſus ad vitam, quantos beneficium; pro quo certatum eſt,iofert,emi potuiſſent. At ne in ſacerdotiis opulentiſſimus quiſque panem ab ore pauperum reſecans,tota vita pro nouis ſacerdotiis contendat, ac per fas & nefas irrtet: vti ex Philippo Agrippino Archiepiſcopo,ſuperiori menſe (heu) vita functo (qui & eccleſiæ & ſacroſancto Romano Imperio Princeps fuit vtiliſſimus)audiui; & pridem ex altero quodam prælato his auribus accepi,quoſdam auariſſimos,qui multas penſiones,multos canonicatus,multas eccleſias,innumeras capellanias poſſederant, multique pauperibus lites indignas mouerant; in ius traxerant,per concuſſionem à beneficiis eiecerant,ſi hodie adhuc ſuperſtites eſſent,propter fraudes & aſtutias quibus vſi ſunt, & iam demum in lucem prodeunt,flammis in cinerem, & fauillas eſſe exurendos. Quod ſi technas, mutuaſq; circumuentiones,quas alter de altero illius generis hominum,nouem pene luſtris,vltro me præſente & audiẽte conqueſtus eſt,ſcribere vellẽ vel poſſem, vtriuſque fermè inſtrumenti paginã æquarent. Quod grauius bellum nobiliſſimæ Germaniæ; ſacroſanctoque Rom. Imperio indici poſſet, quam ab auariſſimis vix vmbra fucati iuris quandoq; ſuffultis,iniuſtiſſimas & ſumptuoſiſſimas lites concitantib. quib. pauperes nonnunquam obruunt,& patriam exhauriunt? Quippe qui domeſticorum curam non habẽtes,ideóque infidelibus deteriores,ac fermè patriæ proditores,eam ad inopiã redigi flocci pendunt,dummodo ipſi multas pingues præbendas ac dignitates,in luxu;ocio, pompá victuri aſſequantur: per quorum inexplebilem auaritiam,& ambitioſiſſimam ſacerdotiorum,malis etiam artibus,coaceruationem (quam etiam Æneas in noſtratibus manifeſtiſſime taxat)profani ſua vitia,& equites,qui è ſella viuunt,ſuas rapinas attenuare,palliare, imo excuſare nituntur. Taceo de cõdonationib. quarum diuerſa in concionibus interpretatio,plebeculam vel perplexam,vel frequentia ad mala procliuem reddere poteſt. Earũdem vero & confeſſionalium non per duo aut per tria æra(vt Æneas refert)ſed hebdomadali ſumptu redemptorum ſuſpenſio,quam moleſta,quam amara ſit popularibus,perſæpe pudore ac metu perculſus ex eis intellexi.

Huiuſcemodi maioraque Germaniæ grauamina (quæ ad ſedem Apoſtolicam Æneas vult eſſe referenda)Bertoldus Hennenbergenſis,Pontifex & princeps Maguntinus ſapientiſſimus,cum ſæpe ac multum animo reuoluiſſet,audiens cum ſolido gaudio Franciſcum Senenſem ad ſumma ſedis Apoſtolicæ faſtigia pro meritis nuper exaltatũ, ſcienſque eum nobiliſſimæ nationi noſtræ vehementer affectum, mox propria manu pleraque conſignare cæpit,quorum ab eius ſanctitudine vel remedia vel leuamina, pro diuini cultus,noſtræ nationis incremento ſeſe impetraturum confidebat. Ego itaque inſtituti & voluntatis tanti Archiepiſcopi tantique Principis Electoris conſcius, ad reſpondendum Æneæ vice Martini laceſſitus ſum. Impulit & me amor Imperii ac nationis, amor ſtudii ſacrarum literarum,quarum ij qui cum labore & patrimonii detrimento docti eccleſiæque vtiles euadunt,ſacerdotia difficile conſequuntur. Impulit & me commiſeratio in

pauperes agricultores, quos Hebræi vexant quandoque ac tyranni premunt, quorumque egeſtatem Apoſtolici legati nuper experti ſunt. Affectus quoque me coegit in populum Dei (qui mandauit vnicuique de proximo ſuo) per rectores doctos & honeſtos ſalubriter prouidendum. Impulit & me Leonis X. moderni pontificis ſumma ſanctimonia, maxima iuſtitia, flagrantiſſimuſque religionis Chriſtianæ Zelus, quo iuxta munus proprium ab Ænea repetitum, ad fidem exaltandam ſua ſanctitas æſtuans, deſiderat non ſolum ephebos à ludi literarii magiſtris in bonis moribus, ac in his quæ ad religionem pertinent, (feſtis præcipue diebus) erudiri, diuturno poeticæ ſtudio prohibito, vt hoc ordine Chriſtiana diſciplina (Ioanne de Gerſon aſtipulante) felicius reparetur: verum etiam ad diuini cultus augmentum, animarumque ſalutem, nonnullos eccleſiaſticis reditibus in aliorum damnum aut ſcandalum repleri, conformiter ad conſtitutionem Baſilienſem indignum iudicauit. Quoniam pacto prudentius aut ſalubrius Leo noſter optimus maximus, piis in eccleſia moribus reducendis conſulere potuiſſet, quam luxum & auaritiam, ſuo ſanctiſſimo decreto, primum à ſtatu excelſiore digniorequе præditis eliminando. Populus enim (quem verba minus quam opera mouent) exempla virtutum, in clero frugali conſiderans, facilius omne honeſtum ſuopte ingenio amplectetur. Sicque priſca diſciplina reflorere poſſet, & à religione Chriſtiana, noſtriſque ſacris ſuſcipiendis infideles minus abſtraherentur, & pauciores è noſtris ad inferos properarent, vbi ductu Leonis in eccleſiaſtico, ſicut in Reipublicæ corpore, vt totum ſaluum ſit, quicquid eſt peſtiferum, fuerit amputatum. Nec omnibus tamen Æneæ locis (quorum pleriq; facile repelli poſſent) ſed paucis ſolum tumultuario & feſtinato per cæteras occupationes ſtylo reſpondimus, in nullius profecto contemptum aut iacturam; ſed vt Æneæ futurus lector ex noſtris reſponſis, veluti præmonitionibus, inſtar Vlyſſis à dulci Sirenis cantu caueat; ne ſuauiſſimis eius laudibus, quibus Germaniam proſequitur, facilem aurem præbens, atque delinitus, res aduerſas calamitatemque Chriſtianiſſimæ Germaniæ, indis ingraueſcentem negligens, ſalutis ac dignitatis propriæ nationis & patriæ, decoriſque ſacroſancti Romani Imperii amplificandi minorem habeat rationem.

SINCERA ADDITIVNCVLA AD REPLICAS, pro Martino Maiore, contra AEneam Syluium.

QVi Æneam ſedulo relegerit, ſuorumque verborum pondus accurate introſpexerit, mea reſponſa grauiter non feret. Imo Æneas, ſi ad nos redire, ætatiſque noſtræ mores cernere poſſet, nobis indubie adſtipularetur. Primum pro eximio ſuo in Germaniam amore, quam veluti patriam ſuam duxit: deinde pro zelo in Chriſtianam religionem, pro qua vel ſenio grauis bellum in Turcas mouere tentarat; poſtremo pro ſua laudabili frugalitate, qua ad cardinem orbis terrarum exaltatus, reſeruatumque ſuum excuſans, paucis ſe cõtentum eſſe poſſe Martino reſcripſit: & iam dudum à ſacroſancto Concilio Baſilienſi (cui & Abbas Siculus, Ludouicus Pontanus, Ioannes Lucas, cuiuſdam patroni mei præceptor interfuerunt) in auxilium Hildeboldi ſenioris indigne vexati, huc orator miſſus, vrbe perſpecta eiuſque collegiis, Diui ſe Thomæ præpoſituram, maiora non deſideraturus, exoptare cuidam dixit in põte Bruſcæ ſibi adſtãt. Weſtphalo, ex quo Ioannes, & Symler Breidenbachius ſeſe audiuiſſe mihi aliiſq; perſæpe retulerunt. Accedit huc, quod cum voto meo, de iu habitanda ad mortem Eremo fruſtratus eſſem, vitam in patrio ſolo finiturus, ſtatim loci ex cleri ſecularis paucitate pertæſus ſum. Nã etſi in pueritia & adoleſcẽtia mea plures illic honeſti ſacerdotes in baptiſmali ſacræq; cõmunionis templo Deũ coluiſſent, hoc tamen tempore, quo grandæuus patriam reuiſo, præter curatum, ſuoſq; myſteriorum diſpenſatores, vnum duntaxat ſacellanum gemens offendi. Licet enim Eccleſia plures habuerit capellanias à ſecularibus fundatas, illæ tamen interim (qua ſorte neſcio) ab opulentis & maiora ſacerdotia tenentib. obtentæ ſunt, qui dum in opimis alibi beneficiis, aut apud Tyberim pinguiora venaturi moram habuere, exiguis, quos in abſentia perceperunt, prouentibus contenti, ſacerdotia patriæ, quæ ſingula frugalem ſacerdotem ſuſtẽtare poterant, ad inopiã vergere neglexerunt: ſicq; beneficia patriæ diminuta, cultus Dei labefactatus, & parochia clero ſeculari deſtituta eſt. In patria (inquam) mea & quidem An. DCC. LXXV. populoſa, inque præclaro ſacroſancti imperii Romani vico, apud quem Carolus Magnus natalis Dominici diem (Regione teſte) cum principibus glorioſiſſime quondam cele-

celebrauit. Cuius calamitatis gratia ex Eremo in patriam accerſitus,cum honeſto ſenatu, aliiſque zelo Dei flagrantibus ad id nitimur, vt duæ aut tres ſacellaniæ ignauiter ad miſeriam redactæ,in vnam alimenta reſidenti,& cum Eccleſiæ rectore Deum honoranti,ſuppeditaturam ſacroſanctæ ſedis Apoſtolicæ fauore,& auctoritate conflari & coniungi poſſint. Cuius rei Gilhelmus Antiſtes noſter pientiſſimus,digniſſimique prælati, & capitulum ſuum fundamenta iecerunt. Quo minus vereor me bonis ac Chriſtianis viris bilem concitaturum,quando certo ſcient,me non animi morbo noua moliri, ſed iuſto diuini cultus,patriæq; amore. Martini Maioris querimonias pro Germania dudum ab eo factas,cum exaggeratione confirmaſſe. Vt enim de Deo terribili (qui maior eſt omni laude) taceam, non tamen minus æquum,minuſque decorum mihi viſum eſt , Germanum ſuæ,quam Italum Italicæ nationi & patriæ fuiſſe affectum. Quod autem Æneas haud ad gloriam noſtratium Epiſcoporum, hæc verba ſuo tractatui inſeruit : *Quod ſi vnum Romanus Pontifex,minus dignum presbyterio donauerit,ſupra mille inuenias rudes,ignaros,hebetes, & prorſus ineptos ab ordinariis eſſe promotos*:id ad honorem & excuſationem Antiſtitum Germaniæ nuper in Diatriba confutaui.

ORATIONES DVÆ,

ALTERA HABITA A LEGATIS LEONIS X. PP. CORAM INVICTISSIMO IMP. MAXIMILIANO,IN PRINCIPVM CONVENTV,PRO colligendis decimis in expeditionem contra Turcas,Anno M. D. XIX.

ALTERA VIRI CVIVSDAM CLARISSIMI ADHORTANTIS, ne Principes in Decimæ præſtationem conſentiant.

ORATIO LEGATORVM

BONI adſumus nuntii,Illuſtriſſimi principes,Leo pontifex Maximus poſt Apoſtolicam benedictionem , Romanum Chriſtianum , idemque veſtrum imperium occupatum à Turcis,reſtitutum vobis in veſtra ac Chriſtianæ reipublicæ virtute & opera cupit,diſponit,primum à vobis petit. Memoria ſiquidem cum repetimus maiorum veſtrorum gloriam,animi magnitudinem,& ea quæ fortiter ac ſtrenue geſſerunt pro Republica , ſi Eccleſiæ præſertim religioniſue cauſa ageretur , non poſſumus læti atque hilares nos ipſos continere. Cum non intra nos dicamus,non admiremur,non coniiciamus , non extimemus,ſed ipſis(vt aiunt)oculis conſpiciamus,quanto ſitis animo , quantis viribus ad Chriſti rempublicam ac religionē capeſſendam,priſcorum veſtigiis inſiſtentes accerſiti. Ita vt qui annis prope ſeptingentis Romanum imperium ereptum à Græcis, receptum à Gallis, ſumma fide Apoſtolicæ Eccleſiæ ſeruaſtis,idem quoque nunc ſit non modo non diffidendum,ſed quacunque orbis patet veſtra quoque virtute ac fide propagandum ,Italia omnis ſi quam ſpem reliquam habet,ſi quam victoriæ lucem videt,in Germanis videt. Germanos Chriſtiani huius belli auctores,ac duces,eoſdemque confectores ſibi pollicetur. Nullibi enim tanti Chriſtiani nominis ac fidei patrocinium,quantum in Cæſare & Germanis principibus,eſſe & reſidere arbitratur. Nec vos degeneres futuros ab Ottonibus,Henricis , & id genus aliis,in periculo præſertim religionis & imperii,ſibi perſuadet. Nolite itaq; pati; vt quam tantam de vobis opinionem conceperunt,irritam ac inanem fuiſſe poſtea fateantur;præſertim cum præſidere Deum optimum Maximum veſtris ductibus ſciamus. Cum enim cauſa hæc agitur, Dei cauſa agitur , cum in nefarium impurumq; Turcam acies inſtruitur,pro Deo pugnatur. Cum in hoc genus mortis itur,pro Deo cadimus. Feliciſſimæ profecto mortis genus , quo vita comparatur, & ea æterna. An forte timendum vobis eſt Germani,vt hoſtibus cedatis,qui ipſas quoque Romanas legiones,alias inuictas, profligaſtis? Etſi enim,qui imminet hoſtis, late dominetur , ne dicam regnet , licet Syriam & Ægyptum nuper ſubegerit,ſi tamen ad mentem reuocemus, cum quis pugnam manuſq; conſeruerit,nihil eſt quod vltra admiremur,quam ſi imbellis quilq; deuiciſſet. Cum Orientalibus quippe pugnatum eſt: ſinite , ſinite cum Germanis congrediatur,inueniet legitimos milites,experietur inuicti roboris viros,ſentiet omnipotentis Dei in vobis manum. *Proſequimini enim*(vt diuinum vſurpem oraculum)*inimicos veſtros , & corruent coram vobis. Proſequentur quinq; de veſtris centum alienos,& centum ex vobis decem millia. An forte abbreuiata eſt manus Domini , vt ſaluare nequeat ? In promptu eſt vnde conuertatur Deus & ignoſcat.* Dabunt ſiquidem tot millia hominum nomen in Chriſti militiam , ſignum crucis culpa

rum omnium expiatiuum, tanta multitudo ſuſcipiet, criminaque noſtra [illegible] ſanctum hoc opus largitionibus redimemus, vt procul dubio factus caro & frater noſter Deus, non ſæuiat in ſuos: qui cum non niſi dominus humani generis eſſet, pugnauit pro externis. *Agite quod veſtra intereſt, & venite, & arguite me, ſi deero vobis*, dicit Deus optimus Maximus. Bella non vſquequaque extincta, ne tam neceſſario diuoque operi impedimento ſint, ſomnum interdiu capere, & Apoſtolicis (vt par eſt) mandatis obtemperando, quinquennalibus induciis tolli rogamus. Ieſu Chriſti proprium admiramur, veneramurque opus, efficere in terra pacem bonæ voluntatis. Nobiſcum bene agitur, ſi aliquantula fiet quies iniquo animo retento. Bello autem ſuſcipiendo, quæ via, quiſue modus habendus ſit (licet quot capita, tot ſenſus) probata cum plurimorum ſapientum ac principum conſilio ſententia fuit, oportere imponere ſacris initiatis Decimas, plebeis quinquageſimas, cuique domui ſtipendium vnius militis, diuitibus annui cenſus, ac lucri viceſimam. Nec vos terret, Decimæ, viceſimæ aut quinquageſimæ inſuetum, nouumque nomen; horrenda quoq; nobiſcum (hæc affirmauerimus) ſi nuda occurrerent. Verum cum quinquageſimas, viceſimas, decimaſque non ſoluere, ſed deponere, idque tutiſſime, vt ea lege debeant, vt niſi definito tempore in expeditionis iſtius opus conferantur, illis qui depoſuerint reſtituantur, pium, ſanctum, optabileque cuilibet fore Chriſtiano cenſebitis. Quocirca trepidare timore, vbi non eſt timor, deſinant, ferentes expeditionem hac fucatam eſſe, auri ſacram ſubtegere famem. *Nos* (inquam) *Turcæ ſumus, quibus expellendis incumbitur, in nos expeditio tota ſæuiet*. Vacare & videte, quæſo, quam ſuperuacaneus eſt metus, ac timor iſte, percipite quam pie, quam ſancte, & cum ſacris initiatis, & populis vniuerſis agatur. Nolumus nos theſaurarii, aut exactoris officio fungi. Non eo tendimus, vt in noſtram poteſtatem æra redigantur. Veteres reuoluite hiſtorias, inquirite ſi vllo vnquã tempore ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales de latere legati, interdictis etiam à iure facultatibus ad Pontifices, eorumque rem pertinentibus, vt in præſentia cernitis, prodierunt? & animaduertite omni exceptione laudeque dignam maiorem Leonis P. M. pietatem, atque liberalitatem, ex propriis tot per regna legatis opportuna conferentem. Non quærit profecto veſtra, qui ſua pro vobis ſponte magnificeque largitur. Sed quid Pontificii animi argumentis immoramur, re ipſa comprobare operæ pretium eſt. Inuenite vos ipſi, inueniant metuentes ipſi modum quempiam, quo quicquid auri argentiue collatum fuerit, tutum adeo ſit, vt nec in exactorum cuſtodumue ſtipendia aliquid cedat, ſed integra vniuerſa, aut ad expeditionis huius vſum cedant, aut ad eos qui dederant, redeant. Nõ quærimus Germanum ærarium in Italiam transferre, at in Germanorum militum ſtipendia erogare cuncta ſummus pontifex vult, atque præcipit, nullum dolo fraudiue locũ relinqui, quia & vos clara luce videtis, quod Chriſtiana ſe Reſpublica, religio, regnum, tẽpla, vrbes, oppida, in veſtra ſe propugnacula contulerunt, veſtram opem implorant, veſtris genibus aduoluuntur. Si illos deſtituitis, vos ipſos Germani deſtituitis, quando omnes in Maximiliani aquilas reſpiciamus, nec aliunde quam à Romano imperio auxilium expetamus, quando res veſtra non minus quam aliarum regionum agatur. Contermina ſi quidem Turcis Germania præ aliis eſt. Italia enim, quamuis Turcarum claſſi magis ſit peruia, prius tamen quam in Italiam Turcarum copiæ terreſtri inuadant exercitu (in quo cõſtat vim omnem belli victoriæque ſitam eſſe) Germaniam oppetere oportet, niſi Carinthiam, Styriam, Croatiam & Vngariam Germaniæ mœnia eſſe inficiati fuerimus. Clemẽtiſſimus Leo pontifex, dici non poteſt quantis vigiliis in rem hanc incumbat. Non dies, neque noctes ab hac cogitatione auelli poteſt; non ſi comedat, aut bibat, aliud pectore agitat. Non ſua iam, ſed ſeipſum, ſanguinem & vitam pro Chriſtiana religione & imperio geſtit exponere. Supereſt, vt Cæſareus hic ſenatus expeditionẽ in Turcas indicat, efficiendamque ſuſcipiat. Expectat Romana eccleſia, vniuerſæ Chriſtianæ reipublicæ capita & membra, in sereniſſimum hunc conuentum ſuſpiciunt. Si definitur nunc nihil, ſi in alium conuentum differtur, confundemur omnes in expectatione noſtra. Cauete ne dilatio hoſti componendi cum Perſis, finitimiſque aliis tempus præbeat, Germanos principes linguatum morſibus exponat, Chriſtianiſq; populis deſperationem inducat. Animaduertite grauiſſime iſtum conuentum fundamen eſſe, ſuper quo tanta moles expeditionis erigenda eſt. Cunctantibus quippe vobis, Chriſtiani principes reliqui retrahent proculdubio animum, & manum ab hac expeditione; *ſi Germania* (aiunt) *cuius primum intereſt, quia Romani Imperij dignitate gloriaque illuſtratur, cui Eccleſiæ defenſio eſt tradita, verba dat, deque conuentu in conuentum definitionem transfert, quid nobis agendum ſit, diſcimus facile ab exemplo*. Sicque veſtra Chriſtianæ reipublicæ mora (quod abſit) ruinam pariet. Cauſabuntur multi

abſen

abſentum libertatem, *Iureiurando* (aiunt) *noſtris tenemur Eccleſiis, nil contra earum commoda illis inconſultis agere, non eſt nobis delegata poteſtas abſentes colligendi. Ibimus illos conſultum atque hortatum , referemus deinde altero in conuentu.* Verba (cum bona iſtorum venia dixerim) ſunt hæc non multum diſſidentia ab inficiis. Impoſſibilia à nobis petit nemo , fidem violari hortemus, quam & hoſti ſeruandam eſſe didicimus. Quod veſtra intereſt , & quod in veſtra ſitum eſt poteſtate, poſcimus decerni, ſcilicet nunc expeditionem in Turcas , definire modum comparandi nummos nullius cum iniuria. Iureiurando demum ſpontaneo præſentes aſtringi, *daturos ſe bona fide operam, vt heic definita executioni demandentur.* Non ſunt hæc contra iuſiurandi cultum. Non excedunt hæc veſtræ limites poteſtatis, non obſunt hæc abſentum libertati. Tollite itaque moras, ſemper nocuit differre paratis? Annō parata ſunt omnia ad expeditionem indicendam, quando vniuerſa oblata ſunt? Quid amplius enim à Romana Eccleſia exigitur? Quid vltra ab externis petitur, quando ſe , & ſua omnia dedunt? Felix initium sereniſſimi Caroli Regis, feliciore nos auſpicio trahat. Turcarum imperium ille adhuc adoleſcentulus nuperrime in Aphrica extinxit, pellite vos Europa. Nec longe adſunt Maxima quæq; præmia. Etenim cupidine gloriæ ardet animus, numquam honeſtior, numquam facilior ad ſummam gloriam via vobis patuit. Capeſſentibus quippe Germanis expeditionem in Turcas, ſi quæ à nobis dicta ſunt, fient , ſuprema vos belli auctores & duces gloria manet. Sin vero (quod Deus nolit) irrita eſſe contingat, parta iam vobis in dicta expeditione gloria, integro apud eos ſplendore fulgebit, nullo accepto incommodo. Si regnum appetitur, de propagando veſtro imperio agitur , ſi terrarū orbis non ſufficit , paratum vobis à conſtitutione mundi cœleſte regnum adeſt. Si in ius cauſa deducitur, aſtricti eſtis pro Chriſti nomine ac fide bellum inire, quādoquidem prior ipſe Rex Regum aereas proprio ſanguine ac cruce poteſtates debellauit, vt nos de perenni captiuitate in libertatem filiorum Dei referret. In manu igitur veſtra populorum libertas atque ſalus cum poſita ſit, exaudite benigniſſimi Principes , nos Apoſtolico nomine pro vniuerſa eccleſia ſupplicantes. Miſeremini ſimul tam vaſtæ multitudinis, abſque Baptiſmi gratia in æternæ mortis interitum præcipitis. Si quod vni ex minimis ſit factum, ſibi factum cenſet Chriſtus Dominus, quanti factum putatis illum, quod innumeris ſuis Eccleſiis tam ingens beneficium collatum fuerit. Vobiſcum igitur quia partiri curas, & rerum molem ſummus Chriſti ouium paſtor deſiderat, ab vtriſque par eſt, vt oues protegantur, & lupi arceantur, ab illo cruce, à vobis gladio, quo ſub vtraque protectione quietam & tranquillam vitam tranſigamus. DIXI.

DISSVASORIA.

SI vnquam Germaniæ principibus prudentia, conſilio, concordiaque pro defendendo honore & omnium vtilitate opus fuit , Alemani proceres excellentiſſimi , in primis indigere mihi viderentur hoc tempore , quo in prædam Romanæ auaritiæ deputantur, ac dedecoroſam ſeruitutem, ita blande propoſitam , vt illâ homines priuſquam intra viſcera penetrauerit, ſeſe captos non ſentiant, Eſt enim modus fallendi adeo vafer, vt his ceptis verſutiis (quid enim non excogitat auaritia ?) exiſtiment acuti homines fraudem à nemine poſſe deprehendi, præſertim à vobis Germanis ducibus , quos cibo ſemper refectos , & vino madidos arbitrantur, & publice declamant ; Et ob id ad decipiendum liberius aggrediuntur. Præbuerunt præterita tempora fallacibus hominibus conſtantiam in ſpe præſenti. Quando enim non eſt aſſenſum illorum malis artibus ? Cum ſaltem adfuerit , qui vel mediocriter didicit fraudi fucum adpingere. Conſtat profecto, nullam partem Chriſtiani orbis ab huiuſmodi prodigorum genere non eſſe callide tentatam, multos Reges & Principes fraudulenter deceptos. Sed ſingula ſecum reputanti occurret, nullam gentem ſæpius illuſam habitamque ludibrio, ac noſtram. Non ó inclyta Germania, ad libros relego, vt geſta hominum cognoſcas legendo, ſatis ampla , quæ memoria huius ętatis tenet. Quo magis vereor, ne inſcitia temporis præteriti ſucceſſum prębeat malo incumbenti, De quo breuem tibi Germania ſermonem ſubiiciam ; quanquam nil noui à me audies, quod per inclytos tuos principes non melius noris.

Quadriennium habitum Romæ conſilium, primum de republica Chriſtiana: quanquam legitime Iuriſperiti & Theologi diſputent: nondum erat finis, tamen de colligendis Decimis omnium aſſenſu decretum eſt. Volutus erat lapis ad locum ſuū. Placuit ergo reiecto reliquo negotio, tanquā parum vtili, inuocato ſancto Spiritu, concilium dimittere. Gratiæ agendæ Deo, per quem operationes noſtræ incipiuntur, & cœpta recte finiuntur. Porro impium eſt , quod Concilio placuit , id putare diſplicere Deo, quo hæc aguntur

audiunt.

auctore. De pace agitur inter Reges, qua firmata, viſum omnium [illegible] ſti coniunctis viribus bellum inferre Euo[illegible] c veſtigio quatuor legati [illegible] tum collegium & ob computum erratuerint ad nationes Chriſtianas, vt Reges & Principes ad expeditionem inſtigent, ipſi vero pecuniam mulgeant. Quibus forte dicebatur [illegible] In orbem vniuerſum, prædicate decentes. *Qui crediderit, & Decimas ſoluerit, ſaluus erit.* Quorum nuper, cum Bononiæ eſſemus, tres [illegible] edi vidimus tanta pompa atque apparatu, vt ſapientes ad eorum errorem allicerent. *Dilatate inclyti Germani imperium Chriſti in num. Frangi e viri hoſtis impuri ſunt. In hoc omnibus neruis incumbite, quo nomen Chriſti extendatur.* Res pia & ſancta eſt, vt a nemine poteſt deprehendi, niſi quis malit Turcæ, quam Chriſto ſeruire. Verum ſub hoc prætextu per hanc fictam pietatem, ſub hoc vmbrato nomine explorare imperitiorem populum, ſugere lac gentium, inebriari mammona Regum, dico ſcelus multo eſſe probabilius, quam quæ à Turca inferuntur. Non quod tanti faciam pecunia priuari (: quam ſceleratus citius quam probus habere poteſt:) ſed quod nullo pacto ferre debemus, quantum in nobis eſt, quod Angelus Sathanæ transfiguret ſe in Angelum lucis, & poculo pietatis propinet impietatis venenum; vt populus ſe rem ſacram facere Deo exiſtimet, auaritiæ ſacrificet, quæ mater eſt falſæ religionis. Falli, errare, labi, decipi, vbiq; turpe eſt, per religionem vero turpiſſimum: quam vnam nobis contra noxios mores contulit diuina bonitas. Hæc abſolutam artem pietatis nobis propenit. Primum, Deum amare omnibus viribus, proximum deinde vt nos ipſos. At quando illum amabimus, cum videmus eius ſacroſancta præcepta manifeſte pollui. Nec tamen occurrendo, ſed potius conniuendo opem ferimus impietati. An ille proximum ſyncere amat, qui in incommodo illius remouendo nihil eſt occupatus? Nolo amicum nihil ſollicitum de ſalute mea. Inimicus mihi habeatur, qui à me non propulſet iniuriam, ſi poteſt & tamen illa non legimus, non audimus, ſed quotidie fieri videmus, nullo hominum præ luctante, ſed vel patientes ad omnem ignominiam, quaſi non potius contumelia ſit Deo, quam obſequium, ſtulta patientia. Vtinam tam facile poſſint iſta euitari, quam reprehendi. Et principes noſtri nollent perpetuo conniuere; ſed tandem aliquam partem, ſi non totum, peruerſæ conſuetudinis præcidere. Quanto æquabilius res tam prophanæ quam ſacræ ſe haberent. Ego enim ſic exiſtimo, imperia his artibus melius retineri, quibus acquiruntur. At imperium Chriſtianum non armis, non gladio comparatum eſt, ſed pietate & optimis exemplis viuendi. Quæ poſtquam paſſim abierunt, omnia bona retro lapſa ſunt. Multa imperia perdidimus, quoniam artes, per quas parta erant, non retinuimus. Amiſſa eſt pietas, retinuimus nomen. Salutamur in vita Sanctiſſimi, & poſt mortem nemo nos dignatur nomine ſanctitatis. Ab hac parte paulatim cœpit proſerpere virus exitiale. Deinde cæteri proceres ſequuti ſunt non ſegniter. Ergo mirum non eſt, quod à nobis alienatur cœleſtis fauor, & nos non cognoſcit amplius, atque prædæ relinquit improbo hoſti. Pontifices vero Romani poſtquam cœperunt prophana eum ſacris coniungere, imo relictis ſacris ſolum prophana admirari, quam bene conſultum fuerit reipublicæ Chriſtianæ, quam bene placuerit ſuperis ipſorum inſtitutum, euentus comprobauit. Amiſſis externis, interna infinitis ſeditionibus conturbantur, Diuina deſpiciuntur, vendirur Chriſtus, lana ouium tondetur, de cuſtodia ſtudium nullum. Omitto Italiam, Hiſpaniam, Gallias, Orientem cum occidente, quantum pro palliis, ſimilibuſq; figmentis, ærare duorum Principum Friderici & Maximiliani, vna effudit Germania? Si Romæ vt inſtitutum eſt, in fiſcum collegiſſet, vel Germania (veluti par erat) in vnum contuliſſet, haberemus iam neruos Reipublicæ abunde ſufficientes bello Aſiatico. Nec opus foret orbem iam fatigare Chriſtianum, & nouis onerare (ne dicam exenterare) eum quotidie pauperes [illegible], & ex eo errore pauperes facere.

Prouenit Pontifici ex ſua terra vectigal, quantum nulli Regum Chriſtianorum [illegible] tamen Pallia emimus, & tamen aſinos auro onuſtos Romam mittimus, patibula Chriſti erigimus, munera prorogamus, aurum pro plumbo mutamus, negligentias (hem lapſus calamo) indulgentias paſſim admittimus. O auaritiam immenſam carentem fundo [illegible] canum impuriſſimorum neſcientium ſaturitatem, vt eſt apud prophetam Danielem. Certe emere pallia ſanctum duco, modo id proſit aut pietati, aut valeat ad conſeruandam [illegible]m vnitatem. Sed cum vtrumq; horum tot ſeculorum experientia [illegible] ſuſet, & pallia tantum extiterint ſimulata inſtrumenta perdidiſſimæ auaritiæ, ſurgat iam aliquis, aut nullam cauſam dandi proferat in medium, qui timeat pontificis [illegible]. Pro [illegible] Epiſcopus [illegible] concordi [illegible] ſtrum, puraque conſcientia electus, [illegible] ſed [illegible] medis aureorum emere Romanum cen[illegible] Non [illegible]

Pallia Romana empta.

[illegible]is Apoſtolus, qui nos deſerant, qui in faciem cædunt, qui [illegible] redigunt. Quandoquidem non Chriſtianam charitatem, ſed meram [illegible] præ ſe ferunt, foris facto fure in pellibus ouium, intus lupi rapaces agunt. Magnus [illegible] dolor eſt, [illegible] nefariam auaritiam totum mundum ſub vmbra religionis polluere. Quem enim locum quantumuis obſcurum illa contagione non contaminatum [illegible]das? Quæ reſpub. non multa amiſit? Qui princeps ius ſuum ſeruat integrum? Quæ ſacerdotum collegia non ſunt contaminata? Quis peſſimos mores (nomen apud noſtros maiores abhorrendum) induxit in Germaniam? & quæ honeſte nominari non poſſunt, docuit? Qui fœdarunt hominum ſocietates? Qui norunt egregie fallere, decipere, peierare, teſtamenta ſupponere, diuina & humana prophanare, miſcere lites, quietos perturbare, denique cœlum cum terra confundere? Nonne Romana, Itali[illegible] proluuie iſta ſentina ſeſe in orbem terrarum effudit. Adeo vt nec ſaltus & ſyluæ, vbi luſtra ferarum tantum eſſe dixeris, hoc malo careant. Epiſcopos merito ſacroſanctos eſſe dicimus, ſed prodeant, quibus eſt illæſa ſua auctoritas. Et hunc veluti bonum valde, & rarum merito ſuſcipiemus. Non ſunt longe petenda exempla. Sermoni meo concordant res veſtræ. Sed quid ego iſta commemoro, quæ declamationis exempla ſuperant? Ad inſtitutum ſermonem redeo. Turcam profligare vultis. Laudo propoſitum: ſed vehementer vereor, ne erretis in nomine. In Italia quærite, non in Aſia. Contra Aſiaticum quiſque noſtrorum Regum, pro finibus ſuis defendendis, per ſe ſatis eſt. Ad alterum vero [illegible], totus orbis Chriſtianus non ſufficit. Ille cum finitimis quoque tumultuans, nobis nondum nocuit. Hic vbique graſſatur, & ſanguinem miſerorum ſitit. Hunc Cerberum nullo modo ſedare poteſtis, niſi aureo fluuio. Nihil armis, nihil exercitu opus eſt. Plus valebunt Decimæ, quam equitum turmæ, & militum copiæ. Duplex mihi videtur via propoſita, [illegible] dum rem diligentius conſidero. Vnam quæ iubente ſuperſtitione, [illegible] petit: Altera renuentibus Pontifici fulmen minatur. Vtram vultis ingredimini. Sed o ſtultam & ſuperſtitioſam opinionem credentium, cœleſte numen, omnia æquis oculis intuens, ad nutum Florentinorum flecti & reflecti: iraſci non danti, & rurſum largienti placari. Non eſt Chriſti vicarii fulmen contemnendum, ſed non ſemper ad illius iactum pertimeſcendum, præſertim cum res agitur pro humanis affectibus. Chriſti indignationem vereor, Florentinorum non vereor. Iam vero Florentiæ negotium agitur, non Chriſti. Superiori æſtate ſumptu non debili bellum geſtum eſt contra Franciſcum ducem Vrbinatem, quo regno eiecto, ſed prius placato aurea gratia, Laurentius Medices in locum ſucceſſit. Ibi non ſatis prouidus fuit Iulius II. Quod non plus auri reliquit. Ergo [illegible] fuit quædam fraus noua, quicunque plura dare potuerint Cardinalium, hi [illegible] ſunt conſpiraſſe in necem Pontificis. Horum bona fiſco ſcribebantur. Subſequuta eſt diſcordia fratrum cordigerorum: quæ quantum lucri attulerit rabulis Florentinis, rem pro voluntate in omnes partes flectentibus, quid attinet narrare, cum fidem ſuperet largitio mendicorum. Non libet narrare erectas cruces Saluatoris per cuncta oppida, ad [illegible] propitias. Prætereo ſcenam de æde Petri, & riſus, & indignationis plenam. *Templum Domini templum domini, templum domini* clamat Propheta, ſed non eſt templum Domini. Laurentius ædificat, non Petrus. Lapides noctu migrant. Nihil ſic fingo, electiſſimi principes Romani imperii. Orbis quid ſollicitatur pro æde Petri, in qua duo tantum [illegible] operantur, & alter claudus, niſi quod nuper in frequentia peregrinorum concitabatur tumultus artificum, currebatur, clamabatur, videbantur ſtulti, & picti Angeli excip[illegible] largientium, ferenteſque in ſublime. Ridere poteratis mecum commoti ob præſtigias aucupii. Sic [illegible] olim venerabilis pater Cyprianus præ indignatione, viſo Chriſto pedibus & auribus aſininis depicto. Deflere libet fortunam ſeculi corruptiſſimi, ob ſupremam negligentiam Epiſcoporum atque Principum, permittentium populum ſuum ita nequiter decipi. Omnes illas artes inuenit fraus Florentina, & [illegible] fandiores excogitabit. Animaduertite modo. Quiſque modo dies nouam pariet curam. [illegible] ne corpus Pontificis craſſum immatura morte perturbet conſilia. Fugato duce Vrbinate, ſimilem fortunam minatur Principi Ferrarienſi. Quo pariter [illegible] conſtituemus, & Regem Thuſciæ ſalutabimus Laurentium Medicem ciuem Florentinum. Sed quia noſtra fortuna mutabilis eſt, & citius poteſt mori Leo decimus, quam iſta optatum finem conſequantur: & fieri poteſt, vt Leonis ſucceſſor diſcedere cogat Laurentium ex alienis regnis: Ideo contra aduerſum aduentum ducenda eſt vxor Laurentio in Gallia cuiuſdam potentis Ducis filia, emendumq; ibi principatus, parandum aduerſus fortuitos caſus præſidium, ſicut decet ſapientem virum dubiis regnis [illegible]. Facta emptio,

ſignaæ

ſignatæ tabulæ, datæ fideiuſſores. Saris diu Medices fuimus; Principum, Regumque fortuna ambienda eſt. Habetis iam breuiter caput Decimarum, & inſidias Turcæ, duce ſuperſtitione in viſcera veſtra lattocinatis. Quamobrem reſiſtite nefando conatui. Nolite aſſentiendo contaminari impietate: quod rectum eſt, quod ratio ſuadet ſequimini. Signatum eſt lumen vultus tui Domine ſuper nos, illud errare nolentes non ſinit. Memen-tote vos eſſe Germanos, hoc eſt populum ante alios naturâ liberiorem, ſicut hoſtes ve-ſtri de vobis ſcripſerunt. Nolite alicubi eſſe vectigales, ante omnes vero Florentinis. Pro-ferant ſe in iudicium noſtri Epiſcopi, indignum ſeruituris iugum à ceruicibus ſuis abii-cientes. Sed verentur omnes, muſſirant quidem, quod dicere non didicerunt, alii metu fulminis, non nulli ſpe noui honoris. Vnus omnium mihi venerabilis Laurentius * ſeſe erigit, qui ſæpenumero grauem imbrem conſilio & prudentia ſua à repub. Franconica a-mouit. Atque ideo coronâ aureâ merito laureandus: Auguſtiore vero, ſi hanc quoque tempeſtatem remouerit. Ad quem honorem ſtudium omne conuertat alacriter diuino monitu. Nos, qui ab eo ſacerdotum collegio decorati ſumus, audentius deprecari volu-mus, Oremus pro pontifice noſtro. Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, & bea-tum faciat eum in terra, & non tradat eum in manus inimicorum eius. In manus inimico-rum traditur, quando audire contemnit eum qui dicit: *Ego Dominus amans iudicium, & odio habens rapinam*, qui ſit in ſecula ſeculorum bene-dictus. Amen.

* *Laur. de Bibra. Epiſc. Herbipol.*

FINIS ORATIONIS VDALRICI (vt fertur) Huttoni.

IACOBI

IACOBI MANLII FRIBVRGENSIS, CÆSAREI HISTORIOGRAPHI ET CONSILIARII HISTORIOLA DVORVM ACTVVM ANNO M. D. XVIII. AVGVſtæ habitorum.

I. Inueſtitutæ Cardinalitiæ dignitatis Alberto Brandeburgico Archiep. Moguntino collatæ. II. Gladii & pilei per Pontificis legatum Maximiliano Imp. donati.

AD REVERENDISSIMVM IN CHRISTO PATREM, ET ILLVSTREM PRINCIPEM, FABRICIVM DE CARRETO, EX MARchionibus Finalis, Sacroſancti Militaris ordinis beatiſſimi Ioannis Baptiſtæ magnum magiſtrum Rhodi, &c. Iacobi Manlii Friburgenſis Briſgaudiæ doctoris, diui Maximiliani Cæſaris Auguſti Hiſtoriographi & Conſiliarii, &c.

EPISTOLA.

QVEMADMODVM fortiſſimi olim fratres Machabei, veri Dei cultores contra turpiſſimos idololatras diuiniq; cultus contemptores acerrime pugnare ſolebant: ita nunc ſtrenuiſſimi fratres militaris ordinis ſancti Ioannis Baptiſtæ præcurſoris Domini veræ fidei defenſores contra ſpurciſſimos Catholicæ Eccleſiæ hoſtes pugnare ſolent. Quo fit vt terra marique non altior fortuna eis arridere poſſit, quam cum duos gladios, quorum Saluator in Euangelio meminit, ſibi in auxilium venire ſenſerint. Quapropter Reuerendiſſime in Chriſto pater & princeps digniſſime, in omnipotentis Dei conſeruatoriſque noſtri, ac omnium cælitum laudem & honorem, ac deniq; nobiliſſimæ & bellicoſiſſimæ Germanicæ nationis decus, atq; perpetuam rei memoriam, tuæq; R. P. & optimorum fratrum tuorum gaudium atq; incrementum, hoc de præclariſſimo atq; in Germania rariſſimo munere, quo ſanctiſſimus Leo decimus Pontifex Maximus Diuum Cæſarem Maximilianum Romanorum Regem & Chriſtiani nominis Imperatorem Auguſtum, nec non Albertum miſeratione diuina ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ tituli S. Criſogoni presbyterum Cardinalem, Sanctæ Moguntinæ ſedis, & Magdeburgenſis Eccleſiæ Archiepiſcopum, ſacrique Romani Imperii per Germaniam Archicancellarium, Principem Electorem & primatem, Eccleſiæ Halberſtatenſis adminiſtratorem, Marchionem Brandeburgenſem, Stettenſ. Pomeraniæ, Caſuborum & Schlauorum Ducem, Burggrauium Nurembergenſ. ac Rugiæ Principem, ad Chriſtianæ Reipublicæ augmentum decorauit, familiari ſtylo hiſtoriam conſcribere placuit.

HISTORIA.

PATEAT igitur R. P. tuæ, vt feliciſſima poſt feſtum Pentecoſtes Dominica nona, quæ anni milleſimi quingenteſimi decimioctaui primus dies Menſis Auguſti erat, Apoſtolicæ commiſſioni ſatis faciendi cauſa. Reuerendiſſimus in Chriſto pater & dominus, dominus Thomas tituli S. Sixti presbyter Cardinalis, ſanctiſſimi Leonis decimi Pontificis Maximi Legatus à latere, vir quidem omni virtutum genere cumulatiſſimus, circa ſextam eiuſdem diei horam ante meridiem, in ciuitate Auguſtenſi Palatium vna cum [illegible] pedes exiens, & reuerendiſſimus in Chriſto pater & dominus Mattheus S. Angeli ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ Diaconus Cardinalis, Gurcenſ. Princeps, Coadiutor Salisburgenſ. ac Apoſtolicæ ſedis in Germania Legatus de latere, collega ſuus, Reuerendiſſimi in Chriſto patris & principis Alberti, noui Cardinalis, &c. ædes pedeſtres petierunt: quo per dictum principem comperto, mox illi ad fores vſque obuiam veniens eoſdem dulciſſime ſuſcipiens: & deinde omnes tres vna ſimul earundem [illegible], ibique ſuptanominati Reuerendiſſimi D. Legati a dicto Cardinali ſummi Pontificis nomine iuramentum, quale ſingulis ad Cardineum apicem [illegible] præſtari ſolet, receperunt. Quo [illegible] noui Cardinalis [illegible], palam voce alta ſanctiſſimi domini noſtri breue ad prælibatum Cardinalem [illegible] legit, cuius tenor de verbo ad verbum eſt, vt ſequitur.

LEO PAPA X.

DILECTE *filii noſter: ſalutem & apoſtolicam benedictionem, fraternitatem tuam* [illegible] *Brandenburgenſi proſapia & in Germania vetuſtiſſima magnique ponderis familia* [illegible] *cit, quaeque clariſſimorum progenitorum ſuorum ſancta veſtigia ſecuta de nobis* [illegible] *ctaq.* [illegible] *bene mereri ſemper ſtuduit, ad ſummum Cardinalatus honorem, quod nullus maior a* [illegible] *cõcedi poteſt, & ipſam per ſe digna, & chariſſimo in Chriſto filio noſtro Maximiliano E.* [illegible] *literas ipſius: & nuncios ſaepe ac vehementer commendatã promouere ſtatuen* [illegible] *d vt n* [illegible] *atq. rerum oportunitate faceremus. Ex quo noſtro deſiderio & tuae fraternitatis digni* [illegible] *magis conſultum videretur: ea nunc nobis viſa eſt huius temporis non ſolum commoda &* [illegible] *etiam laudabilis occaſio, in qua de expeditione ſanctiſſima contra ſalutiferae crucis hoſtes agendum* [illegible] *& fraternitas tua tanto honore ornata magis de nobis Chriſtianaq. religione propaganda be* [illegible] *m* [illegible] *poſſit. Itaque haec noſtra nunc de te promotio non ſolum grata, ſed etiam periucunda tibi longe m* [illegible] *ſe debet: quod circumſpectionis tuae fide, religione & deuotione erga nos & dictam ſede exigenti* [illegible] *tuis meritis & praeclaris virtutibus te ſolum non in magno numero Cardinalem creauimus. N* [illegible] *quo in bonorum omnium operum ſatore, & te ſpem locauimus: quod ſi ante hac de nobis ſancta Apoſtolica de & republica Chriſtiana bene mereri ſtuduiſti, iam iam eo maiore alacrioreue animo tuo officio atque noſtris piis deſideriis ſatiſfacere poteris, quo hoc ſacratiſſimo digni* [illegible] *imo munere ornatus eris. Te* [illegible] *tur ad omnipotentis Dei & totius curiae caeleſtis laudem & gloriam, perſonaq. tuae ornamentum, c* [illegible] *riſſimaeq. Marchionum Brandeburgenſ. proſapiae perpetuum decus & amplitudinem, hac die 24. Martii in conſiſtorio noſtro ſecreto de aliorum venerabilium fratrum noſtrorum S. R. E. Cardinalium conſilio pariter & aſſenſu in Cardinalem creauimus. Supereſt, vt tu qui ex Moguntinenſi* [illegible] *lector im* [illegible] *ert,* [illegible] *Magdeburgenſi eccleſiis Germaniae primas, in Eccleſia & agro domini magnus & diues eras atque e* [illegible] *, nunc Cardinalatus onere atq. honore decoratus, quid dignitas ea ſibi velit, quid Deus ipſe abs te p* [illegible] *ulet, intelligas: & ſedulo mediteris, quid te deceat: atq. etiam dilectum filium noſtrum Thomam t* [illegible] *Sixti presbyterum Cardinalem legatum noſtrum de ſanctiſſima & pernecessaria contra perfid* [illegible] *dei noſtrae hoſtes & Chriſtianorum ſanguinem deletionemq. ſitientes pertractaturum & noſtro nom* [illegible] *ne curaturum, eiuſque pias & optimas perſuaſiones & ſana conſilia, quae noſtra ſunt, audias ea quoq* [illegible] *executioni debita mandes: vt quae pulchrior totius orbis Europae pars iam parua conſpicitur non* [illegible] *diebus noſtris ab impiorum manibus ſeruetur, ſed illorum imperium ſaeuaque poteſtas vel ad ſan* [illegible] *m fidem conuertatur, vel eruatur. Qui vero nos & ſancta piaque vota noſtra ſequentur, ret* [illegible] *am viam ingreſſi, promiſſae felicitatis aeternae praemia conſequentur. Datum Romae apud Sanctum Petrum, ſub annulo piſcatoris die 8. May* M. D. XVIII. *Pontificatus noſtri anno ſexto.*

Lecto breui, reuerendiſſimi domini Legati vna cum venerabili [illegible] Felice Turphino Cer[illegible]iatum magiſtro, viro quidem moribus ac literis orn[illegible], ip[illegible] Cardinali cardineum rubri coloris habitum, quem vulgo cappam vocant [illegible] ruṅt Inſuper vnanimiter ſacellum aedeſque egredientes, & medio nouo Card[illegible] R tituli S. Sixti a dextris, & C. S. Angeli legati à ſiniſtris, ad incliti[illegible] beatiſſimaeque Mariae virginis Cathedralem eccleſiam Auguſtae ibant. His quoque ſic [illegible], cum [illegible] tera Caeſari dicata eſſet, ipſi ſiniſtram chori partem occupauerunt vbi nouus [illegible] primam, legatus vero tituli S. Sixti ſecundam, & S. Angeli Legatus tertiam occupauc[illegible] ſedes.

Cum itaque praefati C. P. Caeſaris aduentum prope eſſe perciperent, [illegible] C [illegible] Sixti [illegible] cum [illegible] relinque[illegible] maius eiuſdem chori altare acceſſit. Vbi mox [illegible] bran[illegible]ae gratia ſe (vt fieri ſolet) accinxit. Et inter accingendum Sacratiſſimus Caeſar [illegible] nonnulli principes tam Electores quam alii, ingenti comitatu dictae eccleſiae [illegible] tierunt. Cui ſane Caeſari ſumma quadam dexteritate, S. Angeli Legatus, & [illegible] Cardinalis obuios ſe d[illegible]. Caeſar vero hctos omni maior laude, poſtq[illegible] g[illegible] ſtibus ac moribus Moguntino principi tanquam nouo ſponſo congrat[illegible] eſſe [illegible] lari fronte ad [illegible] accipiens vnaque chorum ingreſſi Caeſar [illegible] mum (vt dele[illegible]) aureis ornamentis locum fulgentem occupauit. Se[illegible] Cardinalis M[illegible]us. Tertium autem illuſtriſſimus princeps Lud[illegible] latinus R[illegible], dux Bauariae princeps elector. Quartum illuſtriſſimus p[illegible] cus Dux Saxoniae, &c. princeps elector. Quintum illuſtris princeps Caſimirus [illegible] Brand[illegible]is. Sextum illuſtris princeps Fridericus [illegible] S[illegible] ſtris [illegible] Ioannes Albertus [illegible] Octauum [illegible] m[illegible]s de Leuchtenberg. N[illegible] illuſtris Lotharingiae [illegible] [illegible]es

In a[illegible]o vero latere ex oppoſito [illegible] R[illegible] end[illegible] S. [illegible]

[illegible] veto M[illegible]us [illegible] ad [illegible]num Cæſarem N[illegible] R. in Chriſto pater [illegible] Archiepiſcopus [illegible] Verdenſis [illegible] Dux & Braunſvvig & Lunenburg. [illegible] R. in Chriſto pater & princeps [illegible]pus Bambergenſis. [illegible] in Chriſto pater & princeps [illegible] Aichſtetenſ. Sextus R. in Chriſto pater princeps Chriſto [illegible] Auguſtenſis. Septimus R. in Chriſto pater illuſtriſque princeps Ioan[illegible] Ratiſponenſis Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ. Octauus R. in Chriſto pater & illuſtris princeps Arneſtus Adminiſtrator eccleſiæ Patauienſis Comes Palatinus Rheni vtriuſque Bauariæ dux. Nonus R. in Chriſto pater princeps[illegible] Hein[illegible] Ratzeburgenſis. Decimus & vltimus R. in Chriſto pater & princeps, Petrus Bonomus Epiſcopus Tergeſtinus, Cæſareæ Maieſtatis Conſiliarius. His itaque [illegible] eo quo [illegible] ſtendimus [illegible] locatis, ſedato populo, impoſito que ſilentio, R. [illegible] Sixti Legatus rem diuinam exorſus eſt. Domeſticus vero eius [illegible] ad altaris latus, vbi Euangelium legi ſolet, crucem: & a tergo Aulicus quidam ex illuſtriſſima V[illegible] familia enſem & Galetum ſeu galeam tenentes ſteterunt. In latere vero vbi epiſtola legitur, Magiſter domus ex legati fratre nepos, qui pro nouo Cardinali rubeum pileum erecta tenuit manu. Deinde perfecta [illegible], cum verum ſit quod idem nouus Cardinalis ab Apoſtolica ſede xx. [illegible] die menſis Martij proxime præterito Romæ in Cardinalium numerum receptus fuerit, Tituli ſancti Sixti Legatus eundem, habito prius ad ſacratiſſimum [illegible] Cæſarem & electores Imperii aliosque Principes ſermone, ad Altare vocauit. Cuius ſermonis tenor talis eſt.

Sereniſſime Cæſar. Leo X. pontifex Maximus Maieſtate tua [illegible] præclarum proindeque in terris rarum opus nunc efficit, ſiunt ſæpe cardines orbis egregio aliquo ſplendore fulgentes. Verum hominem inueniſſe vnum omni ex parte probatum non facile. Aſciuit ſiquidem in ſacroſanctæ Romanæ E[illegible] preſbyterum Cardinalem Albertum Moguntinæ eccleſiæ præſulem primatemque Germaniæ, gentis, fortunæ, corporis, animique bonis non mediocribus ornatum. Is namque, illuſtriſſimus genere, corpore [illegible] vero atque pulchro, ætate florida, ingenio, mentis acumine [illegible] diuitiis [illegible] ſtate, [illegible] præſtans. Continentia quoque, religionis eccleſiaſticæ & reformationis [illegible] ſplendet, vt luceat lux ſua coram omnibus hominibus. Accedit ad hæc quod [illegible] imperatoris [illegible] Pontificis vnus atque idem elector excellit, & vos pontificis & vos Cæſaris electoris gloria il[illegible] commune itaque ornamentum, decus atque beneficium communis [illegible] committitur. Sus[illegible] princeps, & obſeruandiſſime domine, & Cardinea [illegible] tui deb[illegible] ſuſceptum veni.

Eo itaque veniente, & humiliter flexis genibus coram altari conſtituto, idem Legatus [illegible] dignitas ea ſibi velit, quid Deus ab eo poſtulet [illegible] eum contra truculentiſſimos fidei noſtræ hoſtes Chriſtianum ſanguinem [illegible] ſitientes, ac ipſius ſummi Pontificis nomine pro virili parte curare deberet [illegible]. Et cum [illegible] ad ſingula propoſita ſe tanquam obedientiæ filium promptum [illegible] exhibuerit, Legatus caput eius pileo rubro decorauit: quo peracto nouus Cardinalis nouo apice inſignitus, in Faldiſterio ante altare, genu flexus perſtitit [illegible] diui Auguſtini & Ambroſii per cantores Cæſ. maieſtatis, qui & totam [illegible] concinnerunt, ſolenni ritu cum organis decantaretur; Deinde perlectis [illegible] & orationibus per Legatum ſedis Apoſtolicæ, nouus Cardinalis [illegible] & [illegible] maxima tam corporis quam mentis præſtantia de altari ante diui Maximiliani Cæſaris [illegible] principum conſpectum venit, vbi de multiplici eadem die exhibito honore per [illegible] virum Laurentium Zeochen vtriuſque iuris Doctorem [illegible] cancellarium, viua altaque voce gratias perſoluit hoc modo:

Maxime deceret, ſacratiſſime Cæſar, Reuerendiſſimi in Chriſto patre ac domini R. E. de latere legati, illuſtriſſimique principes, hominem ſumma eruditione [illegible] facundia præditum in hoc ſplendidiſſimo ac pene diuino veſtro conſpectu verba facere, [illegible] in quo [illegible] ea dicendi vis, ea loquendi copia, qua Maieſtati veſtræ, rei magnitudini, & loci huius [illegible] conueniret [illegible]. Ego autem cum nihil harum rerum in me agnoſcam iure [illegible] ne aut [illegible] dari poſſit, aut temeritatis incuſarer: ſi vel mea ſponte, vel me [illegible] hanc prouinciam [illegible]. [illegible] eum Reuerendiſſimi in Chriſto patris, illuſtriſſimi principis & domini domini [illegible] ſanctæ [illegible] ſedis & Magdeburgenſis eccleſiæ Archiepiſcopi, principis [illegible] lectæ denum [illegible] preſbyteri Cardinalis [illegible]

*præſentiar[illegible] agere debeam, etſi hoc meam imbecillitatem onere ſ[illegible] mi Demoſthenis & eloquen[illegible]ſimi Ciceronis oratio conſequi poſſit, tamen in [illegible] uerendiſſimarum Do. veſtrarum clementia confiſus non temerario auſu, [illegible] luntate: breui oratione ea perſtringam, quæ Reuerendiſſimi domini princip[illegible] Maieſtatem, dominationeſq. veſtras Reuerendi[illegible]imas grati animi te[illegible] perhibeant. Prius autem quam id quod mihi in mandatis eſt peragam, [illegible] tem ſubiicit, paucis exponam. Reuerendi[illegible]imum dominum [illegible] principem meum am[illegible] Cardineæ dignitatis apicem minime ambiuiſ[illegible]e. quoniam domin[illegible] ſua Reuerend[illegible] habuit, maximum & laborem & animi ſollicitudinem ſibi ad[illegible] tam d[illegible]nitat[illegible] m[illegible] Etiamq. pro tam locupleti tradito talento dandam ſibi e[illegible] rationem non ignoran[illegible] ſanctorum Apoſtolorum [illegible]cem ſuc[illegible]dere, eademq. ab [illegible] requiri quæ il[illegible] ſtiterunt, cum autem ſua amplitudo S. D. noſtri liberaliſſimum & pienti[illegible]imum [illegible] ſpexerit, in ea dignitate ſibi deleganda, pro qua ſacra Cæſarea maieſtas plus ſtuduit, quam dom[illegible] meus reuerendiſſimus animi, pro peculiari qua illum amplectitur clementia adiecit [illegible] volu[illegible] uerendiſſima paternitas hanc ſibi oblatam dignitatem, ſimulatque omnem curam & ſ[illegible]llic[illegible]tu[illegible]ne[illegible] li coniunctam modeſte agnoſcere ac amplecti, & tam officioſis amantibuſque votis obt[illegible]mper[illegible] re. Igitur pro hoc immortali beneficio in primis Deo vni & trino, poplite fl[illegible]xo, non quas d[illegible] ſed quas poteſt maximas agit gratias ſuaque nunquam ſatis laudatæ matri virgini, ac toti cæ[illegible]um cohorti: eius ſummi Dei clementiſſimam maieſtatem deuotiſſime implorans, quo his diuinis mu[illegible]eribus atq. ſuſcepti officii dignitati ad ſanctæ Catholicæ fidei ſua profectum ſatiſfaciat. atque ac p[illegible] eſt reſpondeat, propitius ſibi adeſſe velit. tum Beatitudini ſanctiſſimi domini noſtri & ſacræ [illegible]ſareæ Maieſtati veſtræ immortales dicit & habet gratias, quod D. ſuam reuerendi[illegible]imam hoc am[illegible] ſimo munere ornare dignatæ ſunt. Quicquid enim ſua reuerendiſſima D. vel honoris [illegible] tis ex hoc conſequuta eſt, id totum Sanctitati & Maieſtati veſtris [illegible] vobis reuerend[illegible]imis [illegible]omin[illegible] latere legatis, ac ſacroſancto ſenatui tribuit, quod D. ſuam reuerendiſſimam in ſ[illegible]endid[illegible]imum ordinem ſuum aſciri, alboque ſuo præclariſſimo conſcribi annuerint: offerens ſe omneque ſt[illegible]d[illegible]um ſ[illegible]m & beatitudini Pontificiæ, & ſacræ Cæſareæ veſtræ Maieſtati, veſtriſque dominationibus reueren[illegible] ſimis ex animo propenſum, precaturque vt Deus Opt. Max. & beatitudinem Pont[illegible] & ſac[illegible] veſtram Cæſaream Maieſtatem, vos atque ampliſſimos reuerendiſſimos dominos legatos, pro[illegible]o ſanctæ Eccleſiæ ſuæ beneficio & amplificatione dierum longitudine & omni bono replere at- 3
que poſt exutam carnem immortali corona pro ingentibus meritis & glorioſis actibus coronare dignetur*

Qua gratiarum actione finita Cæſareæ maieſtatis nomine per Reuerendiſſimum principem Petrum Bonomum ita reſponſum fuit.

Non erant, reuerendiſſime in Chriſto pater ac princeps illuſtriſſime, ſacratiſſimæ Cæſareæ Maieſtati a reuerendiſſima P.V. agendæ gratiæ, quod ea apud ſanctam Apoſtolicam ſedem huic [illegible] ſuæ dignitati partes ſuas adhibuerit, quodque ſe licet inuitam & detrectantem ad Cardinal[illegible]tus [illegible]cem ſuo ſtudio, ſua induſtria & auctoritate prouehi curauerit. Licet enim veſtra reuere[illegible] [illegible] ſingulari modeſtia eum honorem effugere, ac tanti cardinis ornamenta euitare conſtituit. Arbitratus eſt tamen Cæſar, non parum officii ſui intereſſe non id tantum perpendere quod erat modeſtiæ veſtræ reuerendiſſimæ P. proprium, quam quod erat imperialis ac Cæſarei culminis [illegible]are non quod [illegible]ſa mode[illegible]e renuebat. Sed quod religio, quod ſanctimonia, quod frugalitas, quod ceteræ d[illegible]tes & virtute eius expoſcere videbãtur, id totis viribus proſequi ac procurare nitcretur. [illegible]idquid [illegible]tur a ſanctiſſimo domino Leone X. Pontifice maximo, quidquid à ſacro Cardinalium collegio in reuerendiſſimam P.V. collatum eſt, id non ſtudio, non auctoritati ſacratiſſimæ Cæſareæ Maieſtatis, ſed [illegible]tutibus & meritis eius e[illegible] conceſſum. Ea igitur ſibi conceſſa merito dignitate in æuum felix ac ſ[illegible]pe perfruatur, non tantum pro ſuo honore: ſed pro vniuerſa Chriſtianæ reipublicæ commodo [illegible] in æterna laudem ac gloriam to[illegible]ius Germanicæ nationis: ſibi hoc de Cæſare perſuadeat, quod ſi etiam nullis pro[illegible]nitorum ſuorum ac [illegible]ſtri[illegible]ima ſua proſapia meritis inuitatus [illegible]ſſet, à quibus ſe maximis [illegible]ommod[illegible] honoribus exorna[illegible]m profitetur, poterat tamen ſolius veſtræ reuerendiſſimæ P. intuitu ad multo m[illegible]iora permoueri. [illegible]ui etiam in poſterum pro honore & dignitate ſua conſeruanda adaugendaque omn[illegible] opem, indu[illegible], [illegible] au[illegible]oritatem perpetuo pollicetur.

P[illegible] minus legatus quaſdam literas Apoſtolicas manibus ſuis in p[illegible] pro[illegible] & [illegible]æſari Auguſto honorificentiſſime tradidit: quæ tunc clara voce per ex[illegible] iuri[illegible] [illegible]acobum Spiegel Cæſareæ Maieſtatis ſecretarium & conſiliarium lectæ fuer[illegible] [illegible]arum tenor ita ſe habet.

CHARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTO MAXIMILIANO, in Romanorum imperatorem electo, ſemper Auguſto.

LEO PAPA X.

C... Chriſto fili noſter, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Venienti ad Maieſta... o filio noſtro Tho. tituli S. Sixti ſanctæ Romanæ eccleſiæ presbytero Cardinali noſtr... Apoſtolicæ de latere legato, ob eas cauſas quas ad vniuerſam ſalutem Chriſtianæ reſpub. pertinen... per alias noſtras literas, & eo ipſo Cardinali interprete tibi ſignificauimus, non putauimus alienum, enſem & pileum præclaro & ſolenni anniuerſario natali domini noſtri Ieſu Chriſti nocte noſtris manibus conſecratos idem legato tradere tibi conſignandos: quanquam non ſumus ignari, ma...tatem tuam hoc excellenti munere a Romanis pontificibus ſæpenumero iam honeſtatam fuiſſe: ſed cum argumentum huiuſce doni myſterium contineat eccleſiaſticæ poteſtatis, cuius tutela ac defenſio tibi præcipue incumbit, vt qui ſanctæ Eccleſiæ aduocatus exiſtis. voluimus nos quoque in hoc nunc munere noſtrum excitare · & virtutis tuæ iudicium & egregiæ in fidem Chriſti voluntatis teſtimonium: quum præſertim nullo vnquam tempore iuſtius quam hoc, quo Chriſtiana reſp. impiis conatibus crudeliſſimorum hoſtium in diſcrimen vocata tuam pietatem, ſapientiam, tuam auctoritatem animique magnitudinem maxime requirit, huiuſmodi ſacroſancta arma maieſtati tuæ data fuerint ac donata. Ac ſemper quide te pro amplitudine auctoritatis tuæ accinctu gladio e... decuit ſuper femur tuum: vt eſſes promptus ac paratus tum coercere improbos, tum bonis præſidio e..., vt e... t in tua præſtantiſſima dignitate, & tutela æquitatis, & iniuriæ pœna conſtituta. Sed nunc non tam eo accinctum eſſe quam cum diſtringi iam & vibrari oportet potentia tua dextera. Quæ enim non modo cauſſa verum etiam occaſio maior eſſe poteſt, quam ea qua nos non in mediocres aut de lon...inquo metus ſed in maximum & præſens periculum vocamur, non modo dignitatiſque noſtræ, ſed etiam ſalutis amittendæ: niſi concordibus animis principum tuoque imprimis Chriſtiana reſp. fuerit fulta præſidio. Hac vero nos vehementius Maieſtatem tuam aut ad hoc præclariſſimum opus ſu...ipiendæ in fidem tuam publicæ ſalutis hortati fuimus, aut illi tantam gloriam tantumue nomen optauimus quam ipſa non nobis ſolum ſed cuncto orbi Chriſtiano ſuam, operam, fidem auxilium & ...iteris & nuncius iam dudum pollicita eſt. Quibus quidem tuis promiſſionibus quam in ſpem & expectationem ab omnibus ventum ſit, quanta alacritas animorum in omnium fidelium cordibus fuerit conci...ata, libenter ſcriberemus, niſi Maieſtatem tuam nihil latere ſideremus. Quare cum res ita ſe hab...at, cape arma manu princeps fortiſſime: & ſacri gladii quem tibi mittimus, aciem aduerſus Dei ho...te atque tuos exercere appara dux belli ſanctiſſimi, defenſor gentium verum Deum colentium, v... r Barbararum. quibus enim titulis honoratior, aut quo genere curæ atque laboris illuſtrior e... pot..., quam ſi Auguſtam iſtam dignitatem qua polles, ac ſingularem virtutem, qua præditus es, in his rebus collocaueris, quæ maxime & Catholici Imperatoris pietatem poſtulant, & præſtantiſſimi ducis virtutem. Nos quidem, quod o...ficii noſtri & amoris erga Maieſtatem tuam fuerit nullum locum tempuſue prætermittemus teſtificandæ atque illuſtrandæ tum pietatis & magnanimitatis tuæ, tum noſtræ in te ſummæ perpetuæ beneuolentiæ, Erit autem tuæ illius nobis notæ, omnibus laudatæ ſapientiæ, animaduer... occaſione & opportunitate temporum periculoque (quod niſi obuiam eatur, omnibus imminet) dare operam & efficere, vt tua eximia virtus ac dignitas tibi glorioſa, orbi terrarum ſalutaris fu... ideatur. Datum Romæ, apud S. Petrum ſub annulo piſcatoris, die 5. May eſt 18. pontificatus noſtri anno ſexto.

Quibus literis perlectis Cæſar exhortatione legati ad altare domini tranſi... ibique ſacroſancta arma enſem videlicet & galerum ſeu galeam, quæ eccleſiaſticæ po...ſtatis miniſterium continent, velut fideliſſimus Catholicæ fidei Dux, tutor, & protector accepit. Legatus vero ad dictum Cæſarem orationem habuit talem:

Petrum Apoſtolum, sereniſſime Cæſar, conſtat gladios habuiſſe duos alterum omni ex parte ſuum, alterum ita ſuum vt à te educendus ſit. Idem nunc in ſucceſſore ſuo Leone 10. pontifice maximo ...ius in Terris vicario: cui data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra. Enſ... euangelicæ veritatis defenſorem nuncupatum, qui & Apoſtolicæ poteſtatis ſuper gentes & regna ſacrum ... miſterium, & diuinæ nihilominus in Ieſu Chriſto nato, quamuis ſecundum carnem paruulo quieſcentis, omnipotentiæ eſt Sacramentum, Maieſtati tuæ offert · vtpote de Romano & de apoſtolico trono, deque ſedente in illo optime merita: adhæc fortitudinis, magnanimi..., pietatis, rel...ionis, iuſtitiæ, ſapientiæque ſplendoribus effulgenti. Et iure quidem maieſtati tuæ en... debetur · tuus enim eſt: tuum eſſe ritus ille ſatis comprobat, quo tu Cæſar inter ſ...cra ponti...cia anniuerſario die natalis domi...ici ſi te contingat intereſſe, eductum hunc de theca gladium, g... aque hac adopertus, dum euangelium: Ioannis cantatur, euangelicæ veritatis aſſertor & tutor ...as. ...olus namque E...leſiæ defenſoris aduocatique nomen accepiſti. Tuum eſſe atque fore no...ra hac tempeſtas expoſcit: quando Chriſtianorum omnium oculi in te ſperant domine, vt a...as m...num tuam

colligere potui. Nolui tamen eam diutius in tenebris & abſcondito latitare, aliorum potius ſubituram quantumuis graue iudicium quam hanc Cæſaris Chriſtianiſſimam mortem, quæ nimirum omnibus Chriſtianis principibus exemplar ac perpetuum ſpeculum eſſe debet, non deferre in publicum. Maxime autem hoc tempore, cum omnis noſter debeat ceſſare luctus, omnes abeſſe lacrimæ, quod Dei Opt. Max. pietate ac prouidentia in locū huius, de quo loquimur, de mortui pij ac felicis Imp. Cæſ. Maximiliani Aug. communibus votis atque omnium ſuffragijs electorum principum Germanorum, potentiſſimus Carolus huius noſtri Cæſaris ex Philippo filio nepos, Hiſpaniarum Rex, atque Auſtriæ archidux &c. in Romanorum regem, mox Cæſar atque Imperator futurus, ſit electus. Cui electioni fauſtæ atq; (vt ſperamus) Reipub. Chriſtianæ omnium fructuoſiſſimæ, Reuerendiſſima D.V. vna cum alijs principibus atque Catholici regis commiſſarijs, tanta prudentia, fide, atq; dexteritate ingenij affluit, vt omnes qui diuinæ huic aduerſari voluerint electioni (fuerunt aūt hij quam plurimi & magni) cum ſumma confuſione ac perpetua nota diſceſſerint. Eam igitur orationem qualis ac quantulacunque ſit, D. V. Reuerendiſſimæ offero atque dedico, quod eius mandato ac iuſſu ac ſe præſente coram ſit habita, quoque tutior in lucem prodeat, atque aliorum ſubeat iudicium. Quis enim improbabit, quod a principe doctiſſima ac omnium rerum expertiſſimo fuerit approbatum? Approbauit autem eam ſane Reuerend. D. V. dum in oppido VVelſ fuiſſet recitata. Accipiat ergo eam ipſam Reuer. D. V. a familiari ſuo ſibi deuotiſſimo, atque iam diu antea perpetuo addicto. Sique aliquando per otium licuerit, (fit autem id raro, ob ingentia atque innumera negotia) vel horam in lectione eius abſumat. Quam & pro Reſpubl. Chriſtianæ communi ſalute atque ſua eccleſia Salzburgenſ. cui iam B. M. præeſt, proſpero ſucceſſu Deus Opt. Max. diu felicem ac ſoſpitem conſeruet. Cui & me ſumma humilitate commendo. Datum Auguſtæ Vindelicorum. M.D.XIX. die XII. Iulij.

NIhil minus futurum ſperaſſem vnquam, Illuſtriſſime princeps, Reuerendiſſimi domini, magnifici, nobiliſſimi ac præſtantiſſimi viri, quam vt vnus ego ex tot millibus hominum ſacratiſſimi diuinique Cæſaris Maximiliani acerbiſſimam mortem primus hoc in loco publico declamarem. Cuius etenim vitam deſideraſſem quam maxime, huius ego deplorabo mortem? Sed inanis eſt atque irridenda noſtra omnis humana prudentia atque cogitatio, quatenus velimus nobis certi quidquam incertiue polliceri. qui quod mortales ſumus, omni mutabilitati, corruptioni, atque imbecillitati ſubiecti ſumus. Itaque non poſſum non miſereri & conditionis humanæ, & mei ipſius, qui in id miſeriarum inciderim, vt eius ſim funus deploraturus, in cuius vita certiſſimum Reipubl. Chriſtianæ portum, mihi quoque firmum præſidium collocaram. Egone te laudaturus mortuum accedo, ſacratiſſime Cæſar Maximiliane, qui ob innumerabiles tuas diuinaſque virtutes dignus eras, vt non morte ſolum, ſed mortis etiam omni ſuſpicione ad longa tempora vacares? Nam quo magis animo ipſe mecum repeto ſingulares ac heroicas virtutes tuas, quam fueris videlicet mitis, placidus, lenis, prouidus, æquus, humanus, patriæ pater, magnanimus, pecuniæ contemptor, nemini magis quam tibi ipſi imperans, voluptates ſubiiciens, affectibus nullis prauis obnoxius, magna cogitans, pro nobis quibus imperabas ſollicitus, ad beneficentiam omnium promptiſſimus, ad vindictam lentus, propenſior ad iuſtitiam, facilis aditu, comis in congreſſu, cunctis (alioquin volentibus) blandus, ſtrenue bella agens, nullum tamen per te affectans, pacis amantiſſimus, cuius & tenax eſſes, & quidem natus viſus es ad bene merendum de genere humano, ac humani generis vt eſſes deliciæ. Hæc (inquam) quanto magis cogito, tanto reddunt attonitum magis, vt ab omni conſolandi oratione mentem deterreant. O quanta & quam grauis ad nos calamitas ex morte tua peruenit? Heu quam noſtri nos cogitatus, de tua diuturnitate fefellerunt? vt cuius vitam quam longiſſimam fore ſperaremus, ac communi deſideraremus voto, omnium repentina mors inopinate abſtulit. Sed quo feror? quo me meus præcipitem fert atque rapit intolerabilis dolor? Indulgebitis mihi pauliſper, Principes ac viri celeberrimi, vt quo poſſim conſolari alios, ipſe prius tantiſper mærori inſudem, quo menti parumper ſolatii adferatur. Quo pacto enim ſolabor alios, qui maxime omnium ſim mæſtus? Vnde vero conſolationem vel vobis vel mihi accipiam, non video, niſi ex vita, virtutibus, atque præclaris geſtis huius noſtri præclariſſimi Cæſaris: quæ & tales tantæque fuere, vt nequaquam nobis mors eius tantum attulerit mæroris, quantum hæ ipſæ conſolationis adferre. Hinc igitur initium ſumamus, quod cum Cæſar noſter Max. homo fuerit, ac princeps, & is Chriſtianus, quod videlicet in ſingulo horum talem ſe præſtiterit, ac ita ſe geſſerit, vt inde conſolationis, gaudii, ac ſpei ingentis nobis, imo & omnibus qui Chriſti nomen excolunt aut venerantur, accreſcere poſſit ad beat. Nos videlicet talem habuiſſe principem, qui non modo bene, Chriſtiane, innocentiſſime imperauerit, ſed & qui omnibus mortalibus qui in id faſtigii culminis ſunt aſcenſuri,

Virtutes Cæſ. Maximiliani.

Tria in Cæſare, princeps, Chriſtianus princeps, Chriſtianus homo.

ſuri,ſpecul[illegible] quo[illegible] imitentur,ſ[illegible]emq; ſibi præ oculis p[illegible] [illegible] [illegible]ſequemur igitur pro viribus ſingula,non quod æquabimus dictis noſtris fa[illegible] [illegible] tiſſimi Cæſaris,quæ innumera ſunt, ſed vt conſolationis mæſtiſſimis nobis [illegible] a mus quidpiam

Multum intereſſe puto,Princeps illuſtriſſime , Reueren[illegible] d[illegible] , magn[illegible] ac nobiliſſimi viri,vt quis ſe principem ſolum,aut quod & Chriſtianum ſe princ[illegible]pem g[illegible]rat. Multa etenim principi etiam [illegible]ixta approbatorum philoſophorum doctr[illegible]nam [illegible] ne dicam improbi vulgi,qu[illegible] omnia ad fortunam metitur [illegible]licent,imo [illegible] ipſo lauda[illegible] ap probantur,ſummis in cælum extolluntur laudibus , quæ Chriſtianum princip[illegible] qu[illegible] decent,ſed neque Chriſti [illegible]ex ei permittit. Quantum etenim Chriſtianus homo ab E[illegible]nico homine diſtat,tantundem Chriſtianus princeps ab Ethnico principe , & long[illegible] amplius diſtare debet. Neque enim putes,quiſquis fueris Chriſtianus princeps, d[illegible]t[illegible]m Chriſti profeſſionem , niſi forte leue putes ſacramentum quod æque cum alijs Chri[illegible]ianis in Baptiſmo iuraſti,renuntiare ſcilicet omnibus quæ Sathanæ placent , Chriſto vero diſpliceant: diſplicent vero Chriſto quæcunque ab Euangelicis decretis abhorrent. Id enim Chriſtus in Matthæo ita expreſſit: *Qui non eſt mecum*,inquiens,*contra me eſt* , *& qui non colligit mecum,diſpergit*. Non minus igitur Chriſti doctrina tibi quam ſacramenta cum cæteris Chriſtianis communis erit. Non in Iulij certe,aut Alexandri , ſeu etiam Octauiani Auguſti,ſed Chriſti Ieſu verba iuraſti. Chriſti igitur,non Iulij aut Alexandri , aut horum

I. cuiuſuis mores,regulæ,atque doctrina tibi imitanda. Chriſtiani igitur principis in primis cenſeo eſſe partes,vt Chriſti legem,Chriſti inſtituta,Chriſti diſciplinam calleat: iuxtaque

II. eam vitam mores,atque iudicia inſtituat. Puto & id principis Chriſtiani (maxime vero qui Imperium Chriſtianum gerat)partium eſſe , vt vnitatem Sanctæ Dei eccleſiæ conſeruet atque pro viribus tueatur. Et ſi quid ſeu in moribus,ſeu capite aut membri[illegible] lapſ[illegible]s fuerit minata,ſummo conatu ne virus ſerpat obſiſtat : Iuxta id quod á ſanctis ac vere or

III. thodoxis principibus actum atque traditum eſt. Tertio quoque loco muneris Chriſtiani principis eſſe puto , vt ſuam videlicet atque ſubditorum vitam ad Chriſti legem faciat atque inſtituat conformem. Quod ſi quid vel inſcitia,paſſione ſeu malitia in Euang[illegible]lium delinquatur,caſtiget,puniat,apponatque medelas,quantumque in ſe fuerit. Leges nullas,conſuetudinem item nullam , præſcriptiones aut id generis quidpiam inolere ſinat,quibus Euangelicæ legi fiat iniuria,memor omnium ſe rationem redd[illegible]turum , q[illegible]æ ſibi ſunt commiſſa,dum & ſibi crux ſua poſt Chriſtum ferenda eſt. *Qui enim crucem ſuam non baiulat poſt me,non eſt me dignus* , inquit CHRISTVS. Dices & quæ crux mea cum ſim potens princeps [illegible] Dicam & libere quidem. Hanc quiſquis fueris Chri[illegible]ianus princeps,ſcit[illegible] crucem tuam eſſe. Quod rectum eſt ſequi. Nulli vim contra ius æquumque inferre. Populum vltra æquitatem acius non expilare. Magiſtratus communes in po pul[illegible] perniciem non vendere. Muneribus non corrumpi. Reipublic. conſulere. In[illegible] non[illegible]quam,potius perferre quam magno ſubditorum periculo vlciſci. Neque priuato amore ſ[illegible]u vxoris,ſeu conſanguineorum , ſiue dilatandi imperium deſiderio , ad be[illegible]a inferend[illegible] [illegible]oueri. Sed Dei potius timor,iſque reſpectus potius , quod o[illegible]n[illegible]bu[illegible] æ[illegible]e mors i[illegible] ne[illegible]t,quod Deus iudex iuſtus , dictorum factorumque omnium exact[illegible]n habiturus [illegible]t rationem,ipſum moueant. Quod ſi ſubditos tibi vel læſeris , vel nihil eorum obmiſ[illegible]is,[illegible]b quæ ad internitionem ipſi deleantur ; quid obſecro tum Chriſto iudici [illegible]e ſpon[illegible]ebis: lice[illegible]ti *quod vni ex minimis meis feciſtis,mihi feciſtis*? Id (inquam [illegible] Ch[illegible]um principem lon[illegible]e quam priuatus amor ad parcendum atque nonnunquam iniurias proprias perferendas potius quam ad vindictam ſumendam,& moueat & per[illegible]uadeat. Quod ſi exigit iuſt[illegible]ordo rationis expoſtulet,vt bellum aſſumat aut indicat , ſi a[illegible]ter regnum aut ſ[illegible] ab iniuria tueri non poſſit,vitam etiam ipſam pro ſuis [illegible]onat. Quem admodum & plurimi egregij viri aliquando pro patria,pro pare[illegible]us , p[illegible]o le[illegible]ibus [illegible]uis fecere. Teſtes erunt Decij,Brutus Caſſius Cherea,Codrus Athenien[illegible]. Te[illegible]es The[illegible]cles at[illegible]e L[illegible]s & alij innumeri,quos enumerare ſuperuacaneum duxi,ſi tame[illegible] [illegible]at tium & B[illegible]em Lacedæmonios non obmiſero , qui voluntarie ad mortem pro [illegible]atria [illegible]e tra[illegible],q[illegible] p[illegible]r eos apud Xerſem ſc[illegible]us caduceat[illegible]ris contra [illegible]s g[illegible]n[illegible]m a[illegible]d Lace [illegible] fecti expiaretur. Quos tamen plurimum coll[illegible]u[illegible]atos a[illegible] propria Xe[illegible]es rem[illegible]t , p[illegible]aquam apud ipſum amore patriæ remanere noluiſſent. Nec arbitreris te C[illegible]pem agere,ſi hæc debitis loco ac tempo[illegible]e [illegible] non [illegible]ceri[illegible]. A[illegible]lan t[illegible]uando tibi perſuadere velit, *te* CHRISTI [illegible] [illegible] *incipes*,ne audias. Caue obſecro ab hiiſce hominibus [illegible] tibi en[illegible]m[illegible] n[illegible]n t[illegible]

Crux Chriſtiano principi poſt Chriſtum ferenda.

[illegible] O princeps, quæ te ſciſcet [illegible] faciant pro[illegible], [illegible] tur [illegible], [illegible] exploratum habeant in his rebus obiectati, quæ [illegible] legi atq; doctrinæ ſunt contraria. Cogitabis & longe præſtantius, quod quemadmodum ex [illegible] ſpurcoque ſemine, ſicut & cæteri mortalium es genitus, quemadmodum non ſecus ac alii mortalis es, ac in cinerem redigendus, eiſdem ſicut & cæteri [illegible] mentis in [illegible] tes Chriſtiano [illegible] re, neque ſingulare aut præcipuum quiddam tibi præ cæteris [illegible] & te vna cum aliis Chriſti doctrinam, Chriſti leges, Chriſti Euangelium ligare. Sed quid verbis opus. Nunquid non Chriſtus apud Matthæum, Chriſtianum principem plane [illegible] xit, cum inquit, *Principes gentium dominantur eis, & qui poteſtatem habent, exercent inter eos. Inter vos autem non erit ſic.* Dominari igitur ac poteſtatem exercere [illegible]. Ethnicorum ac gentium [illegible] pium eſt, non Chriſtianorum, quorum dominium adminiſtratio eſt, & regnum beneficium. Nec ob id te putes minus Chriſti lege ligatum, quod videas nonnullos, qui cum non modo Chriſtiani ſint ſed & ſacris (vt aiunt) initiati, atque [illegible] de pinguedine crucifixi alantur, nec tamen Chriſti doctrinam aut leges ſequuntur, immo neque approbatorum philoſophorum doctrinam ſuis moribus adæquant. Hæc (inquam) te aut admodum parum aut nihil moueant, quo minus te putes Chriſti lege obſtrictum. Qui enim de eo ſunt grege, male que ac perperam agunt, ipſi viderint. Tu quid te dignum ſit, cogita. Accedit quod & retroactis temporibus ac etiam hoc præſenti ſæculo plures ac præſtantiſſimi ex eo genere atque turba hominum fuerunt atque ſint, qui non obſtante omnium rerum abundantia atq; opulentia, Chriſti tamen legem adamuſſim & verbo & opere ſunt ſectati. Paucorum autem (ſi qui forte ſint) prauorum exempla te à ſalute propria, à virtutis via atque tramite non amoueant.

Remedia contra adulantiũ aſſentationes.

Aliorum celum te non excuſat.

Cumque iam quoad potuimus Chriſtianum principem depinxerimus, puta quod legem Chriſti calleat, quod vnitatem eccleſiæ pro viribus conſeruet, quod ſuam ac ſubditorum vitam iuxta euangelicam legem inſtituat, ſi quid vero in contrarium conſuetudinis inoleuiſſet, ſumma poteſtate abroget, quodque in eorum numero ſæpius recogitet ſeſe repoſitum, qui morituri ac omnium æquiſſimo iudici reſponſuri ſunt; reſtat videamus, quem qualemque Chriſtianum principem Cæſar noſter Max. ſe geſſerit. Et quidem (vt nõ niſi vera dicamus) Chriſti legem adamuſſim ſciebat, literas ſacras quantum decebat principem, ac ſi longis ſæculis diligentiſſimam dediſſet operam, adeo nouit, vt cum quouis homine etiam doctiſſimo ac exercitatiſſimo de his potuerit ſane conferre. Quid vel arcani vel myſterii in diuinis literis comprehenſum, quod ipſum latuiſſet? Volebat maieſtas ſua (dum adhuc viueret) neſcio quæ arcana, paucis aut nullis hactenus pandita in lucem prodere. Habito ſuper hoc nonnullorum doctiſſimorum hominum conſilio, inter quos & ille omnium literatorum ac literarum optimarum decus & gloria Conradus Peutinger Auguſtanus iuriſconſ. Maieſtatis ſuæ tum a conſilio atque arcanis ex præcipuis erat, adeo animus ille ſacri Cæſaris noſtri diuinorum ſcatebat [illegible], vt & alios effundere ſummo teneretur deſiderio.

Cæſ. Maximil. legẽ Chriſti ac ſacras literas ſciebat.

Conradus Peutinger Aug. I. C.

Quis vero Eccleſiæ Romanæ vnitatem hoc noſtro Cæſare conſeruauit magis? Ad hoc quippe omnis ſuus conatus, cogitatus item omnis, ne multa in Dei [illegible] ia orirentur [illegible]. Et vt pauca ex multis afferamus, eo tempore quo Iulius [illegible] undi Pont. Max. Reges Chriſtianos in Venetos pene omnes concitaſſet, ob id quod Veneti multas plurimaque oppida & caſtra ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, atque ſacri Romani imperii occupaſſent, noluiſſentque occupata reſtituere, iamque plane res Venetorum deploratæ eſſent & de ipſis actum; ex Cardinalibus nonnulli à Iulio II. Pont. Max. [illegible] atque concilium Piſis ei indixere, vt vel illic coram patribus iuxta iuris formam [illegible] vt [illegible] ebant) ad obiecta reſponderet, aut iuxta ſanctorum Patrum decreta [illegible] iudicium ac pœna ſu[illegible] ieretur. Et cum illic quam multa eſſent peracta, Cæſ. Maximilianus timens, ne ſchiſma omnium peſſimum in Eccleſia Dei ſuboriretur, omnes adhibuit vires, omnem denique diligentiam appoſuit, quatenus Iulius. II. Pont. ſummus in ſua ſede conſeruaretur, nullaque in Dei Eccleſia fieret ſciſſura. Quod & fœliciter ſucceſſit, [illegible] iuxta [illegible] ptatum obtinuit plane. Diſſipatum namque fuit concilium non modo Piſis, [illegible] bi eius fuerat initium, ſed & Mediolani atque Lugduni, ad quæ loca ſeſe hi qui à Iulio deſciuerant, ob bellorum motus contulerant. Eſt iudicio meo ſancta ſedes Apoſtolica huic ſacratiſſimo Cæſari, Auſtriæque familiæ perpetuo obnoxia, quod tantam calamitatem quanta [illegible] præ oculis verſaretur, tam prudenter, tamque modeſte auerterit. Nec dicere pudet, ſi Maximiliani conſilia, fauores, promptiſſimumque ingenium, tunc non affuiſſent, ſcand[illegible] utæ, ac [illegible] generis mala infinita exorta fuiſſent, quæ [illegible] multa ſæcula vix deleri poſſent:

Vnitatem Eccleſiæ conſeruauit Cæſar.

Concilium Piſis indictum Iulio.

Sedes Apoſtolica tenetur Cæſ. Maxim. & familiæ Auſtriæ.

ſent & [illegible] periculoſiora, quam vel tempore Regis [illegible] chum & Laurentium, aut inter Sergium & [illegible] eſſer, aut inter Benedictum IX. Silueſtrum tertium atque Gregorium [illegible] inter Paſchalem & ſibi aduerſarios tempore Henrici quarti vel inter [illegible] cium & Victorem ac ſequaces, tempore Friderici primi Barbaroſſæ, quod [illegible] nos ſedecim durabat; vel quod omnium fuit pernicioſiſſimum [illegible] draginta, quodque non niſi generali concilio Conſtantienſi expiari poſſet, [illegible] um habuit per Vrbanum ſextum atque Clementem ſeptimum. Nam magna [illegible] ſtiani populi Iulio II. Pont. Maximo adhærebat. Non conſequenter [illegible] ſatis conſentiebat: & eo maxime tempore, quo alias omnia in combuſtione [illegible] Chriſtianum populum. Vtebatur in his rebus Cæſar ſacratiſſimus opera atque induſtria prudentiſſimi ac pene omnium optimi principis Matthæi tunc Gurcenſis epiſcopi, nunc vero Cardinalis Salzburgenſ. tituli S. Angeli cuius & ingenium, fides atque in agendis rebus experientia eo tunc maxime enituit. Eum enim tum ſe præſtitit, quem ſummus pręæ cæteris mortalium ob rerum experientiam atque dexteritatem ingenii Iulius II. fuerit admiratus. Dignus vero vel ob hoc vt interim innumeras eius virtutes ac erga ſanctam Petri ſedem ergaque diuum Cæſarem noſtrum Max. merita obticeam quem ſanctæ ſedes Petri, ſacratiſſimus quoque Cæſar ad hunc eueheret celſitudinis gradum. Quod vero ſuorum, imo & ſui ipſius vitam diuinæ legi euangelicæque doctrinæ Cæſar conformem inſtituerit, quam nihilque contrarium (quantum in ſe eſſet) Chriſti legibus aut ipſe peregerit, aut vero aliis indulſerit, ſequentibus videamus. Diuinam vero legem dicimus quæ à Deo Opt. Max. rationali creaturæ primo quidem per manum Moyſi, demum per Ieſum Chriſtum tradita eſt ac pie conceſſa, qua & mortales ad aliqua facienda ſeu obmittenda voluit obligare, quo eos à morte perpetua præſeruaret, præſtaret vero eam obſeruantibus vitam perennem. Oportuit enim præter naturæ legem diuinam quoque mortalibus dari. Lex etenim naturæ (ſi nil ſuperaddideris diuini) longe eſt manca, atque hominibus ad perpetuam fælicitatem inſufficiens. Neque enim homines niſi ad naturalem finem dirigit cæcutientes quoque homines (in priuatis maxime actionibus) permittit, vt vix quid acceptandum quidue reſpuendum, in plærique rebus ea lege homines ſcirent. Nec ob ſingula ſcelera pœnam ſeu mulctam imponit, quin potius ne maiora ſubſequantur incommoda minora mala admittit, vt plærunque in matrimonii rebus, adulterii quoque ac concubinatus crimine & his ſimilibus facile videri poteſt. Secretiora hominum item facta, cogitatuſque peruerſos non curat. Lex vero diuina homines ad perpetuum ſuper naturalemq; finem in quem creatus eſt (fruitionem ſcilicet Dei Optim. qui ſummum bonum eſt) dirigit ac plane deducit, iter rectum monſtrans, ac media quibus eum finem prometeantur, mortalibus iubet atque deſignat. Hac ipſa lege diuina hominibus quoque plane conſtat, quid Dei intuitu quidque eius amore acceptandum, quidue reſpuendum. Ea lege diuina mortalibus manifeſtum fit, vt ſi ſcelera vel magna vel parua commiſerint, etiam ſi humanæ legis effugerint mulctam, non tamen Dei ſeuera iudicia ſe euaſuros. Sed nec ſecretiſſima fuerint delicta, ob id Deum iudicem effugies. De hac diuina lege Pſalmiſta loquens, ait, *Lex domini immaculata, conuertens animas, teſtimonium domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis.* Vbi ea quæ diximus, Regius propheta clare expreſſit. Hæc [illegible] diuina lex in duobus conſiſtit, tanquam omnium aliorum principiis, a quibus & ſingulæ leges dependent, cunctaque iuſta decreta defluunt. Quorum primum eſt vt Deum Optimum Maximum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, denique ex omnibus viribus noſtris diligamus. Secundum autem huic ſimile, quatenus proximum ſicuti & nos ipſos amemus. *Ex corde toto*, ob id dixit legiſlator, quod carnis amor maximopere a Dei [illegible] ac cultu (vel ipſa experientia teſte) nos retrahit atque retardat [illegible] illecebris initia ſint, ſenſus atque ſenſuale deſid[illegible] appe[illegible] tus [illegible] relinquas, iam iam de diuinis actum eſt. Cor autem [illegible] xta [illegible] Philoſophorum doctrinam fons ſit vitæ, ſenſuum atque appetitus. Non [illegible] nec inepte legiſlator dixit *vt DEVM ex toto corde diligamus* h[illegible] eſt, [illegible] prorſus ac omni ex parte ſenſibiles vires voluntati [illegible] [illegible] in eadem DEVM tendens, nulla in re abipſa ratione Deique le[illegible] [illegible] rerum [illegible] crebro abſque rationis ductu, ſoleat aberr[illegible] v[illegible] ntas, [illegible] *tex[illegible] diligamus*, hoc eſt, tota voluntate [illegible] hunc finem [illegible]. A[illegible] [illegible] vitæ eſt principium, vnde motus proficit, ex quo ab [illegible] [illegible] animata ſunt dicetnuntur. Animata etenim ſeipſa m[illegible] ue[illegible] quo[illegible]

[illegible]

Matthæus Card. Salzburgenſ.

Exodi. 20. Matth. 5. & alibi.

Aug. in de lib. arb.

Legis diuinæ perfectio.

Matth. Luc.

[illegible] Cum igitur voluntas [illegible] [illegible] ipse per animam legiſlator voluntatem deſignauit. [illegible] cum omnibus motibus atque operationibus ſuis in Dominum [illegible] amet, illum deſideret, in illo ſupra omne bonum [illegible] fugiat atque ſummopere deteſtetur. In omni opere den[illegible] DEVS [illegible] licet, cuius & voluntati vt pote omnium rectiſſimæ quæque in nullo aberrare poſſit, omnibus ſe ſubiiciat. Quando vero ex ſe om[illegible] rerum eſt [illegible] voluntas, cum [illegible] minus eius obiectum ſit cognitum bonum, (inuiſa enim amare poſſumus, incognita autem nequaquam) quo ratio ſeu intellectus voluntati in his omnibus continuo adſit, legiſlator denuo ſubiunxit, *Vt ex tota mente DEVM diligamus*: mente intellectum ſeu rationem deſignans, quæ ita ſcilicet in DEVM Opt. Max. vna cum voluntate feratur, vt nihil intelligat, nihil ſcire deſideret, niſi DEVM, aut quæ in DEVM ac diuina referri queant, vt ſcilicet neque altaneque, profunda ſapiamus, niſi quibus DEVS [illegible] atque glorificetur, ſimulque cum Apoſtolo Paulo quæ ſutium ſunt ſapiamus [illegible] ſuper terrâ. Finem autem abſque menſura ſeu termino amamus, vt qui ob ſeipſum ametur: quæ vero ad finem ſunt, eatenus amamus, quatenus ad finem ipſum proportionem habent. Neque enim in ſanitate ipſa, verum diætis ac medicina menſuram ponimus, ob idque legiſlator ſapienter adiecit, *Vt ex omnibus viribus* ad DEVM Optimum qui finis noſter & ob id abſque menſura amandus eſt, toto conatu, omnique [illegible] [illegible] nullæque ſint in nobis vires, ſeu intrinſecæ ſeu extrinſecæ fuerint, quæ non omnimode DEO obtemperent ac ſubiectæ ſint. Id autem vt hac in miſeriarum valle fiat, DEI donum, quod precibus ac lacrymis facile ab ipſo obtinetur, quodque DEI gratiam appellamus, nobis eſt perneceſſarium. Nec enim hoc DEI mandatum ex naturæ dotibu[illegible] poſſe arbitreris, ſed potius cum Aurelio Auguſtino dixerim, DEI gratiam in hoc requiri, non ſolum vt ipſa monſtrante quid faciendum ſit ſciamus, verum etiam vt præſtante ipſa faciamus cum Dei amore ac dilectione, quæ ſcimus facienda, quodque cum peregerimus, in nobis tum perfectis atque conſummatis glorificabitur DEVS, quemadmodum cauſa quælibet in ſui effectus perfectione laudem ac gloriam adquirit. Fiet autem id facile nobis volentibus. Quid enim facilius amore adquiritur? qui ſque lenius [illegible] id deſiderate quod ſuapte natura eſt optimum? Id quod etiam ſaluator in Matthæo dicit, *Iugum meum* inquit *ſuaue eſt, & onus meum leue.* Ex hoc itaque primo omnium legum ac mandatorum principio non modo quo pacto Deum, verum quo & nos ipſos [illegible] amare, ap patet. Perpetuo enim ordine ita illi vni affici tenemur, ac [illegible], idque totum quod viuimus, quodque agimus, ad eius gloriam ordinare, quatenus [illegible] tanquam ſuo operead inſtar ſuæ imaginis ac ſimilitudinis facto, glorificetur ac [illegible] DEVS, nomenque ſuum iugiter in nobis atque per nos ſanctificetur. Quo vero pacto proximus eſſet diligendus, non tam erat manifeſtum, vt cuius amor non [illegible] naturalis hominis quam ſui ipſius. Noluit legiſlator hoc in ambiguum reponi [illegible] hoc ſecundum mandatum ſeu mandatorum ſecundum principium dicens. *Proximum tuum diliges ſicut teipſum.* hoc eſt, ad eum quem teipſum diligis finem. Hon[illegible] DEI ac eius gloria [illegible] finis ſit, in perfectione vero effectus [illegible] artifex [illegible] nehil moretur, longe in hominibus perfectis [illegible] beatis DEVS amplius magnificabitur quam in ſceleratis impiiſque. Si igitur DEVM [illegible] gloriæ vſque quaque [illegible] eſſe oportet, pati fine quoque ad quem anhelamus [illegible] [illegible] ſupremam) proximum diligamus neceſſe erit: vt quemadmodum in [illegible], ita & [illegible] opus reluceat ſimul ac laudetur. Quid [illegible] principijs ſeu man[illegible] quid rationi conſonum magis? quid diuinis dari potuit [illegible] quibus & [illegible] & humanæ ſocietatis fœdera, ac demum legum [illegible] atque inſtitutio[illegible] *Hinc* (ait Veritas) *pendent lex omnis ac prophetæ.* Quicquid ig[illegible] his co[illegible] nat, ex hiſue reſultat, a quocunque homine [illegible] que etiam ſchola ſeu ſecta traditum ſit, fides CHRISTI ſu[illegible] acveneran[illegible] dum reputit. Quod [illegible] vero h[illegible] obſiſ[illegible] ac perpetuo [illegible]. Rationi itaque conſentanea hæc duo pri[illegible] Moyſi DEI manu [illegible] exhibita, quarum altera ad DEVM, altera ad proximum mortales [illegible] inſtituunt. Homo [illegible] communitatis [illegible] vt erga vnum [illegible] principem primo, demum erga ſuos conciues [illegible] At cum Chriſtianis [illegible] Reipub[illegible] Chriſtianæ pars [illegible] primo erga eum, qui [illegible]

Bonum cognitum obiectum voluntatis.

Auguſtin. Ex tota mente amare quid.

Auguſt. in de correpti. & gratia.

Quo modo proximus diligêdus.

Matt. 22

Fraterni rum docetur ratio

[illegible]omines regit & qui Chri[illegible]ianitatis vniuerſæ eſt caput, erga Deu[illegible] rector eſt ac gubernator, ergaque Ieſum Chriſtum Deum ac hom[illegible] [illegible]eſt. P[illegible]pport[illegible] vero iuſteque erga Deum Ieſum Chriſtum[illegible] vt diximus [illegible] omnibus viribus ipſum adamauerit. Primum vero atq[illegible] communi omnium principi inter multa quæ ei a ſubiectis debeantur [illegible]deli[illegible] inuiolata ipſi fides in omnibus obſeruetur, nec quiſquam ab illo ad ho[illegible]es vllo pa[illegible]

Primum præceptũ. ficiar. Pri[illegible]d[illegible]rco primæ tabulæ præceptum eſt *[illegible]num morta[illegible]olant Deu[illegible] vero neque [illegible]enerentur ſed neque admittant*, Ob nullumque comm[illegible]dum ad D[illegible] ſimos (quos vulgo Deos exiſtimarint homines) quoquo pacto d[illegible]uertant. P[illegible]

Secundum præceptũ. cundo loco re[illegible]erc[illegible]tia ac honor deb[illegible]tur id ſecundo primæ tabulæ mandat[illegible] p[illegible] curo inquit, *Nomen Dei tui in vanum non aſſume*. Deum etenim prorſus inuiſibile[illegible] mortales honorare cum deſiderent, in his maxime quæ ipſum repræſentant, cuiu[illegible]odi voces ſunt quæ ad eum deſignan[illegible]um ſeu laudandum ſunt inuentæ, honorare debe[illegible] [illegible]mnique quod huiuſmodi vocibus ſeu quibuſuis rebus aliis Deum repræſentantibu[illegible] in Dei dedecus ſeu ignominiam (qualia ſunt blaſphemiæ, periuria [illegible] vergeret abiicien-

Tertium præceptũ. dum. Principi quoque tertio ac poſtremo loco obſequium debitum præſtare tenemur. Id alterο primæ tabulæ mandato expreſſum eſt cum dicitur; *Memento [illegible] diem Sabbathi ſanctifi[illegible]* qu[illegible] externus qui ceremoniis & ſacramentis internuſque qui fide, ſpe & caritate peragitur, ſimul DEI cultus mortalibus DEO ſinceriſſime exhibendus demandatur. Quæcunque ad DEI Optimi Maximi cultum, obſeruantiam atque honoris exhibitionem pertinent, his tribus primis mandatis expreſſum eſt. At & proxim[illegible] [illegible]cuti nos ipſi à nobis diligendus cum ſit, deligere vero ſit alteri bonum velle, eique n[illegible] [illegible]lum: quo ei bonum velimus, primo mandato ſecundæ tabulæ legislator exprimit, cum

Quartum præceptũ inquit, *Honora patrem tuum ac matrem &c.* Quo omnis exhibitio honoris, beneficio[illegible] [illegible]um gratitudo, in pauperes pietas, ac id generis quæcumque proximo exhibenda ſunt, ſane depromuntur, mala vero proximo ne inferamus, opere, lingua, ac corde cauεamus oportet. Opere vero, non modo in propriam atque coniunctas perſonas, ſed & in res ſuas contigitas, ab omni iniuria proximi abſtinendum eſſe cenſuit DEVS, vt abſque quauis noxa atque iniuria nobiſcum viuere ac conuerſari queat, ob h[illegible]c alterum mi-

Quintum præceptũ. tem ſecundæ tabulæ mandatum ſubinfert, *Non occides*, inquit. Quo omnis iniuria in perſonam proximo inferenda inhibetur. Bella quoque & quæ ex bellis oriuntur, deuaſtationes, [illegible], ac id generis infinita, quæ proximo vitam adimere poſſent. Vxorem vero, quæ altera eſt ipſe maritus, proximi ne polluas, fœduſque inter eos [illegible] ne

Sextum præceptũ. violare præſumas, tertio loco ſubiungitur, *Non mœchaberis*: quo & omnis ſpurcitiæ atque pollutæ libidinis fræna mortalibus ſtringuntur. Cupit enim DEVS nos mund[illegible]

Matthæi

Septimum præceptũ qu[illegible] *beati mundo corde, eo quod DEVM ipſi videbunt.* Bona quæ fortunæ dicimus [illegible] [illegible] [illegible] item proxim[illegible] ne contra ius & phas contingeres aut deprauares

Octauum præcep[illegible] duobus inde mandatis [illegible]uit dicens, *Furtum ne facias*, *Falſum quoque teſtimonium c[illegible] proximum tuum non dicas*, quibus omnis fraus, omniſque illicitus contrahendi [illegible] [illegible], quibus proximus in fortunæ bonis lædi poſſet, prohibetur. Mendacium [illegible] omne, detra[illegible], ac id generis mala, altero mandato inhibentur. Tam vero lex hæc diui[illegible] ho[illegible]n p[illegible]t, vt non ſolum operis, vt reliquæ leges, ſed & mentis rect[illegible] [illegible]. Vn[illegible] & c[illegible]s inordinata deſideria, maxime autem circa vene[illegible] a[illegible]rtunæ bona, vt quæ homines etiam cogitatu delectent vehementer, duobus vltimis mandatis [illegible]ube[illegible]. Ex [illegible] igitur mandatis, omnia alia iura, leges item omnes aliæ de-[illegible] re[illegible]tur, iuſta quoque aut [illegible] omnia ex his ſunt iudicanda, Non [illegible] q[illegible] ad bonos mores pertinet illis contrariatur [illegible] repugnat, quin potius [illegible]præcu[illegible]a, [illegible], quæ impolluta ſunt, in hæc tanquam p[illegible]inc[illegible] pia reiiciuntur, [illegible] Quæ vero boni ac ſanctis moribus ſeu inſtitutis ſunt contrari[illegible] & [illegible] repugnant. Ob id & Chriſtiana religio, quæ hanc legem ampl[illegible] [illegible] obſeruat, quicquid de virtu[illegible] ac moribus philoſophi [illegible] [illegible], tacitus, vbertius, [illegible] iuſque complexa eſt quæ vero ab [illegible] [illegible]mana e[illegible], exquiſite ac cumulat[illegible] [illegible] [illegible]ſeu Euang[illegible] [illegible] [illegible]. Cum Chriſtiana enim vita ad nihil [illegible] ac d[illegible] [illegible] [illegible]ritate [illegible] terrenarumque affectionum [illegible] [illegible]tas [illegible] ducitur [illegible] [illegible] N[illegible]

autem vtrunque reſpiciunt; neminem tamen ad ſui obſeruantiam niſi volentem,ac ſua ſponte illa acceptantem, vel ligant vel obſtringunt. Neque enim id conſilium omnes obligat: *Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, &c.* Vt cælibem quis atque continentiſſimam ducat vitam, ſeu etiam religioſi alicuius patris obedientiæ ſe ſubdat, quo facilius ſcilicet à cupiditatis, gloriæ, faſtuſque omnis, necnon voluptatis & rerum exteriorum ſeſe affectibus procul amoueat atque emundet, conſilium eſt, non præceptum. Simul id quoque, vt diuino cultui quiſquam in perpetuum ſe dedicet, quotidie diuinas celebret laudes, ſæpiſſime oret, plurimaque alia peragat: ad quæ nemo aliam ob rem obligatur, niſi vt magnum perfectionis apicem caritatiſque peramplum augmentum attingat. Hæc (inquam) & his ſimilia neminem niſi volentem ligant, mirum tamen in modum auxilio ſunt mortalibus vehementer Deum amandi, ipſumque faciliter attingendi. Nam charitatis venenum eſt ſola cupiditas, quæ his ſane excludi videtur atque omnino abiici. Demonſtrauimus his (vt puto) paucis quidem, diuinam euangelicamque legem ordinate ſapienterque in cunctis procedere; ita vt nihil in compoſitum, nihil inordinatum admittat; nullamque philoſophorum, neque Platonis, nec Stoicorum, nec Epicureorum neque Pytagoricorum, ſed nec Peripateticorum ſcolam, nullam denique ſectam ſeu religionem aliam, imo vero legiſlatorem nullum, ſeu Mercurium Trimegiſtum qui Ægyptiis, ſeu Solonem qui Athenienſibus, ſeu Licurgum qui Lacedæmoniis, ſeu Phoroneum qui Argiuis, ſeu Pytagoram, qui Italis, ſeu etiam Numam Pompilium qui Romanis legem tulit, citaueris, eiuſmodi attuliſſe doctrinam, omni ex parte tam rationi conſonam, nihilque quam æquum & iuſtum admittentem: quinimo tantum ab hac noſtra diſtare, quam terræ centrum à ſummo diſtat cœli conuexo, quamue tenebræ ab ipſa clariſſima luce.

Co[n]ſilia non obſeruauit a[n]cto Cæſar.

Reſtat videamus quam Cæſ. Maximilianus (de quo ſermo eſt) hanc Dei Opt. legem ſeruauerit, ac ſuam ſecundum hanc vitam inſtituerit. Conſiliis quidem omnibus vſus non eſt, cum & mundo nonnunquam adhæſerit, in mundo conuerſatus fuerit, orbique imperauerit. Neque tamen adeo mundum illecebrem excoluit, vt mentem ipſius ſereniſſimam à Deo Opt. potuerit auellere. Si forte tamen aliquando, vt eſt inter homines praui inclinatio, atque à iuuentute ſenſus ad malum quam proni, non eſt malis immoratus Cæſar, neq; malo addictus, ſed quam primum ad ſe reuerſus Deum quam deuotiſſime & excoluit atq; in priſtinam reſtituit amicitiam. Præceptis diuinis ita ſe accommodauit, vt princeps an homo priuatus Deo quam maxime addictus eſſet, non facile dijudicaſſes. Quæ enim (vt per partes ſingula dicamus) ad Dei Opt. Sanctorumue cultum, ad diuini item nominis honorem attinent, nemo hoc Cæſare noſtro feruentius & perſoluit, attentiuſque peregit: quantæ fidei atque ſpei amoris quoque in Deum fuerit, paulo poſt dicemus. Diuinis ſingulis diebus interfuit, Myſteria diuina nullo die prætermiſit: aderat illis tanta deuotione, tam animo recollecto, vt nil niſi diuinum, nil præter Chriſti mortem, cuius myſteria in miſſa ſciebat tractari, pro tunc cogitaret. At ſi forte (vt fit) mens ſibi nonnunquam ſubriperetur, dilaberetur que prorſus ad alia, quibus forte tum deditus eſſet magna Imp. negotia, ſtatim vt perpendit ad ſe reuerſus iterum in Deum ferebatur. Nec id coniecturis, ſed vera experientia edoctus loquor. Vnde & militaribus fratribus S. Georgij inter cætera id quod quaſi præcipuum dedit ſtatutum, *vt quam attentiſſime ſingulis diebus diuinis interſint, nec quantumuis eis immineat negotium, ad alia quam di[illegible] eo tempore eorum mens feratur.* Teſtautur & deuotionem huius ſacri Cæſaris Sanctorum plurimi, in quos magno ac feruido ſemper ferebatur amore: præcipue in Diuum Andream, Georgium, atq; alios pleroſque, quorum & feſta tam exacte, tam ſincere ſingulis annis peregit vt putaſſes nil præter Sanctorum feſta ſibi fuiſſe menti. Diuum quoque Leopoldum Auſtriæ quondam ſanctiſſimum principem, conſanguineum ſuum ob præcipuam in eum deuotionem inter diuos referri curauit. Templa atq; monaſteria quamplurima deuotionem eius ac in Deum & ſanctos deuotum cultum teſtantur, quibus [illegible] ornamento fuit deuotio Cæſaris. Nominis vero diuini tam ſeruens Zelator, vt nu[illegible]quam vllo tempore vel Dei vel Sanctorum quiſquam blaſphemum a[illegible] In[illegible] nec vnquam in vanum nomen Dei aut Sanctorum aſſumpſiſſe, teſtes locupletiſſimi [illegible] qui viro die noctuque aſtiterunt. Sed nec blaſphemum vllum etiam ſi alias ſibi chariſſimus eſſet, apud ſe paſſus eſt, experti id plerique malo ſuo edocti. Ieiunia ab Eccleſia inſtituta pie ſemper ac religioſe obſeruauit. Non potuit tamen (vt dicebat) non commiſereri miſeræ plebeculæ Chriſtianæ, cui neque ad victum cibus, nec alia quæ ad ieiunium requirantur in Germania ac ſeptentrionali plaga ſuppeterent neceſſaria. In[illegible]

Præcepta Dei obſeruauit.

Cultum diuinum auxit atque dilexit.

Diuinis frequens interfuit

Militares fratres S. Georgii.

Patroni Cæſaris inter, aucti os

Feſta coluit anctorum. S. Leopoldū inter diuos refe[rri] cu[r]auit.

Templa & monaſteria Honoris diuini feruens zelator

Blaſphemum nunquā fuit.

Ieiunia obſeruauit

magnis apud Pont. Max. Leonem. X. precibns vt miſero miſertus popello, [illegible] hæc de ieiunio Chriſti, fidelibus præcepta atque mandata ſint in præcip[illegible] quam ſalutem occaſio, quatenus ieiunij tempus, quod quadrageſimale dicimu[s] [illegible] res diuideretur anni partes; ciborumque iuxta regiones haberetur exacta rati[o] atque [illegible] cretio, quo omnibus quos ligaret huiuſmodi præceptum, eſſet ieiunandi f[a]cultas. Verum inſtigatione quorundam id interruptum eſt conſilium, quo minus Pontifex aſſenſerit, quos Hypocritas nominare ipſe fuit ſolitus, vt qui magis propriæ gloriæ qu[a]m animarum ſaluti conſnluiſſent. In parentes piiſſimus fuit, vt qui ab ineunte ætate ardentiſſime & patrem Federicum tertium, ac matrem Leonoram Imperatores Aug. ſe[m]per veneratus ſit, coluerit atque ſummo proſecutus amore; vt Coriolani erga Ve[tu]riam matrem, Claudiæ Veſtalis, Cimonis Athenienſ. Antigoni Macedonum regis erga parentes amorem, aut æquauerit, aut certo longe exuperauerit. Amorem eius maxim[u]m erga parentes ſuos teſtantur monumenta, patri Federico in Wienna Pannoniæ, matri in ciuitate Noua, tanto apparatu, tantis ſumptibus conſtructa, vt cum per annos iam amplius quam viginri multi continuo adſint artifices, magnæque indies habeantur impenſæ, neque tamen ob magnitudinem atque excellentiam operis adhuc in finem perduci potuerunt. Continentiæ quoque incomparabilis ac pudicitiæ fuit, cum Mariam Burgundam Caroli clariſſimi illius principis Burgundionum filiam primo in vxorem duxiſſet, ita apud eam matrimonij iura conſeruauit, vt pauci admodum continentiores ipſo ſen puriores, nedum inter huius noſtræ ætatis, ſed neque vetuſti ſæculi principes facile reperiantur.

Maria Burgunda uxor Caſ. prima.

Poſtea vero quam ex ea filios duos ſuſcepiſſet, Philippum qui poſt tempus aliquod Hiſpaniarum Rex fuit deſignatus; atque Franciſcum qui iuuenis admodum ab hac luce migrauit, nec non Margaritam filiam, inter mulieres huius noſtræ ætatis fœminam omnium rariſſimam, aduerſa fortuna equi caſu collapſa diem obiit extremum. In cuius locum Blancam Mariam Mediolanenſem principem traduxit vxorem, quæ tamen abſque ſobole ex hoc ſæculo migrauit.

Blanca Maria uxor Caſ. ſecunda.

Vtranque adamauit vnice, caſtoque amore dilexit, puto quod neque Graccus Corneliam Rom. neque Iulia Pompeium Magnum adamauerit magis. Continentiæ (inquam) ac modeſtiæ talis ac tantæ, vt nullo vnquam tempore quiſquam audierit ab ipſo nec ingenuas, ſed neque inferioris ſortis virgines pollutas. Vt maiora interim taceam, matronarum pnta ſeu virginnm raptus, aut inceſtus, ſeu id generis multa, quibus (proh dolor) Reges nonnulli ac principes huius noſtræ ætatis (vt fertur) plęrique dant operam. Abhorruit ob mentis (puto) perpetuam puritatem, nedum veterum vt Neronis, Caligulæ, Tiberij, Arthoxerſis, Darij, filij quorum notæ hiſtoriæ atque polluta labia, ſed & quorumcunque ſuorum maxime, incontinentiam. Vnde ſi ex eis de adulterio aliquem notaſſet, ſemper toruis (vt aiunt) oculis, ac ſiniſtra mente reſpexit. Teſtantur & puriſſimam eius mentem, decreta fratribus militaribus S. Georgi per eum tradita, quibus ipſos inter cętera plurimum ad continentiam à venereque abſtinentiam adhortatur, oſtendens ac plane demonſtrans quot inde mala, quanta infamia, quam praua ſubinde exempla apud mortales oriantur.

Bella inuitus intulit Caſar.

In bellis inferendis tardus, vt qui damna irreparabilia, quę ex bellis euenire ſolent ſemper pręcogitarit: pertulit ob id à pleriſque iniurias multas per longa etiam tempora, maiori etiam quam humana nonnunquam patientia vſus, priuſquam bellum inferret. At vbi ſecus fieri non poſſet, magno animo bella & indixit & proſecutus eſt. In m[ise]ricordiam tamen ac pietatem ſemper procliuior, Vnde & ſępius victorias, quę iam in manibus haberentur & eſſent, cum ſe hoſtes recognoſcerent ad pedeſque proſtraſſent, elabi paſſus eſt. Multos exercitus & ſi fuderit ad internicionemque deleuerit, hoſteſque ſimul habuerit truculentiſſimos, nunquam tamen humanę conditionis ac fragilitatis immemor, omnibus quantum in ſe erat ad parcendum fuit paratus, vt viſus ſit cum Iulio Cæſare omnium præterquam iniuriarum memor. Experti ſunt id quamplurimi ſuorum hoſtium, quos enumerare facile eſſet, ſi aliorum contumeliis Cæſaris noſtri laudem quæreremus.

Faſtum mentis abhorruit.

Sed id neque inſtituti, neque noſtræ mentis propoſitum. Faſtum mentis ac elatum animum ſemper abhorruit, nec quoſuis quam ſuperbos magis habuit deſpectui. Gallos ego ob id atque Venetos apud ſe fuiſſe inuiſos crediderim, quod [illegible] erga omnes & ſint ſemperque fuerint animi elati. Nil in hoc Cæſare noſtro niſi modeſtiam, nil quod non ſummam modeſtiam redoleret ac præ ſe ferret. Habitus, inceſſus, geſtus, omnia in eo modeſtiam quandam redolebant.

Abſtinens ac temperatus.

Si quando tamen vel locus vel tempus expoſtularet, & principem magnanimum ſimul ac Imperarorem Romanum vultu & geſtu ſeſe magnanimiter demonſtrabat. Cibi atque vini temperatiſſimus, vt qui vltra ne-

ce-

ceſſarium naturæ nihil nec cibi nec potus ſumeret. Parciſſimi fuit potus, vt qui raro vltra quam ter in prandio aut cæna potum ſumpſerit: infra prandium vero ac cœnam quam rariſſime bibiſſe viſus eſt. Germanorum principum more bis in die cibum ſumpſit: determinatas horas cibum ſumendi non obſeruauit, verum iuxta importunitatem negotiorum differebat aut præueniebat horam conſuetam. Neque in ſe ſolum temperans fuit is Cæſar noſter, verum & eos maximo proſequebatur odio, quos vino ſe ingurgitaſſe notaſſet, Legem etiam ſeueram pluries contra eos qui intemperate nimis vino abuterentur, eſſentque immodeſtiſſimi, promulgari fecit, ac nonnunquam quos deliquiſſe comperiſſet, iuxta legem vel curia ſua depulit, vel alia pœna mulctauit. Diximus iam, quo pacto Cæſ. Maximilianus iuxta Chriſti doſtrinam ac Dei mandata vitam inſtituerit propriam. Nunc videbimus quid de aliis curauerit, quibus moribus ſeu inſtitutis vitam traducerent. Natura inditum eſt vt ſimile ſimili oblectetur, ſitque ſimilitudo in rebus ratio amoris, in animantibus ac aliis rebus id ſane videmus. Cumque Cæſar noſter adamuſſim iuxta CHRISTI legem vitam ac proprios mores inſtituerit, quodneque hoſtes Cæſaris negabunt, quodque CHRISTVS DEVS Opt. Maxim. hoc genere moriendi, quod Cæſari ab alto eſt conceſſum reſtatus eſt. Neque enim facile fiet, vt qui male viuant, tam bene, tam Chriſtiane, tamque religioſe, vt Cæſar hic, ab hoc ſæculo migrent. Quid niſi ipſe omnes percupierit iuxta CHRISTI legem & vitam atque mores inſtituiſſe, & ſi de priuatis id quam longiſſime conſter. Quoties enim in conuentibus Imperialibus, quos plures celebrauit, regulas, decreta, ac leges ſanxit, quibus ſancte atque inconcuſſe viuerent omnes. Nihil tamen indoluit magis vt ille optimus, quam quod toties verba fuerunt habita de neſcio qua Chriſtianorum reformatione atque priſtinæ innocentiæ Chriſtianæ normam reductione, cum tamen nullus vnquam ſubſecutus fuerit effectus. Sciebat Cæſar, pluries que replicabat, quod inanis eſt medela, ac plane fruſtra apponitur cura pedibus, niſi capiti, brachiis, ac cordi prius abunde fuerit prouiſum. Vnde vniuerſalem ſemper deſiderauit collapſorum morum reformationem; non quidem fictam, non verbis palliatam, cui nihil ſubſit operis, ſed ſynceram, ſed veram ac integram, quemadmodum & ſibi in Deum atq; eccleſiam mens erat vera, integra atque ſyncera.

Aliorum vitam iuxta Chriſti legem inſtitui curauit.

Multa decreta ac leges ſanxit i. dietis imperialibus. Reformatio verbalis.

At quia vir ſanguinum viſus eſt eſſe, cum quantumuis ex ſe vir pacis eſſet, tantus ſuo tempore quo præfuit Imperio Romano effuſus ſit ſanguis Chriſtianus; noluit forte DEVS Maximus ob id, ſicuti neque ab altero Dauid à Cæſare Maximiliano ſibi conſtrui templum: ſed cum Solomone id quo perficiatur ac plane in finem bonum deducatur, potentiſſimo regi Carolo Cæſaris nepoti ac filio reſeruatum eſt. Alieni æris nunquam cupidus, vt qui ſui eſſet largiſſimus ac in erogando profuſiſſimus. Si quando enim aderat copia (vt apud potentiſſimos principes crebro eſt) liberaliſſime erogauit. Maximo odio proſecutus eſt eos qui latrocinia exercerent: ſi quoſque deprehendiſſet, capitis ſupplicio affecit. Dici vix poteſt quam etiam eorum nomina nedum perſonæ ſibi fuerint inuiſa. Non minus abominatus eſt eos ac plane odio habuit, qui ſub ſpecie religionis hypocriſi laborarent, vtque hominibus placerent, parum quo Deum offendant ipſi timent: hos (inquam) nec videre neque coram audire voluit: aliquando in eos iocatus, *lupos ſub ſpecie ouina eſſe* dicebat. Nihil niſi apertum, nil niſi integrum atque ſyncerum amauit aut coluit. Principem quoque ſe geſſit optimum. Cum inter tyrannum enim ac bonum principem hoc interſit, quemadmodum Ariſtoteles * in ethicis atque politicis deſcribit, quod videlicet princeps bonus, omnibus conſulit, nihil ei antiquius, nil dulcius republica, animus in omnes pluſquam paternus, omnium vita charior quam ſua, nihil neque noctes neque dies agit nititurque quam vt omnibus ſit optime, apud eum præmia parata bonis, malis (modo ſeſe ad frugem melioris vitæ referant) venia, patriæ commodum, ſuum ducat eſſe lucrum, ſemper vigilat, quo cæteris liceret altū dormire, nuſquam ſibi otium, quo patriæ liceat in otio vitam agere, At tyrannus ſequitur quicquid in animo collibuerit, diuitias ſubditorum anhelat, vi atque armis imperium acquirit, atque conſeruare conatur. Cui ij omnes ſuſpecti qui prudentia, virtute, atque autoritate pollent, ſimiles ſibi ſceleſtiſſimos tum officiales tum conſiliarios parat ac deligit, & quos præpollere videt nititur ad internitionem vltimam delere. Et cum hæc (vt diximus) & boni principis & tyranni ſint partes, quis maiori animo, ingenio meliori, boni principis quā Cæſar noſter partes peregit? quis tyrannicas magis eſt auerſatus? Et quia res ſole clarior nihil his immorabor, ſi tamen id vnum non ſilueto. Quo enim nobis, qui ſub imperio ſumus eſſet quam optime, liceretq; altū dormire, hic Cæſar vigilauit ſemper,

Liberaliſſ. Cæſar.

Odio habuit latrones. Abominatus hypocriſim Cæſar.

** 8. ethi. 5. polit.*

Vigilantia Cæſaris. noctes atque dies pene vigilando abſumpſit, vt mirum etiam hoſtibus ac [illegible] ſum quod homo quiſpiam huiuſce ac tantas perferre potuerit vigiliarum moleſtias tribus aliquando vix horis, ad ſummum vero quatuor aut quinque quieti indulſit reliquam noctis partem in negotiis verſatus duxit inſomnem. Labores itineris quis enumeret? Cum tot tantique fuerint, vt vel gregario militi exitiales eſſe potuiſſent: paucæ enim in Germania prouinciæ, paucæ vrbes, quas pro temporum atque negotiorum opportunitate ipſe præſens non adierit. Nullum habuit vel temporum vel locorum diſcrimen: niues quales habet Germania maximas, etiam inter Alpes altiſſimas, vbi nonnihil periculi & ſibi & ſuis aliquando eſſet, ſuperauit crebro. Seu frigora ſeu calores forent immenſi, modo prodeſſe poſſet, ab itinere nunquam deſtitit: & quidem nonnunquam tanta velocitate iter emenſus eſt, vt tabellario fuiſſet ſupra quam ſatis. Experti ſunt quæ dico, qui eum ſequerentur.

Cum autem multa ſint quæ regem ſeu principem decorent, nihil tamen æque ac clementia: per eam enim non coniungit modo ſed deuincit ſibi populos non ſolum ſuos ſed & exteros. Reges enim Iſrael clementes ſunt, Alias in principe admiramur virtutes, hanc amamus atque obſeruamus vnice, quod in Pompeio Magno viſum eſt cum Armeniæ regem Tigranem in regnum reſtituiſſet, neque poſt cruentiſſima bella quæ cum populo Romano geſſerat, coram ſe diutius iacere ſupplicem paſſus eſt: ſed benignis eum adhortatus verbis, diadema in caput ipſius reponens & regnum & imperium reſtituit, æque pulchre iudicans & vincere reges & reſtituere. Verum quia pacis ac belli ſunt ſua tempora, præclaroſque principes pace liberalitas deceat atque (vt diximus) clementia, bello laborum tolerantia atque fortitudo; vtrobique Cæſar noſter Maximilianus ita *Clemëtia Cæſaris.* excelluit, vt in ambiguo ſit alterutrum fuerit præſtantius. Clementiam in eo atteſtantur, innumera ipſius benigniter acta, qui (vt prius diximus) omnibus etiam hoſtibus, modo voluerint, benefacere, delinquentibus quoque parcere ſi ad melioris vitæ frugem reuerti *Auſtriæ domus natiua humanitas.* voluerint conſueuerit. Natiua tamen hæc Auſtriæ domus virtus eſt, vt eius principes humanitate potius mites ac placidi quam ſeueritate auſteri ſint. Quod cum in aliis Auſtriæ principibus ſæpius fuerit viſum, in hoc tamen noſtro Cæſare peculiare erat, vt homines longe magis patrem atque parentem quam dominum in ipſo ſe habere teſtati ſint. *Liberalitas Cæſ.* Liberalitatis tantæ, vt nemo qui huic Cæſari honeſte integreue inſeruierit, non ſatisfact⁹ ac bene pro rei dignitate remuneratus ab eo diſceſſerit. Et vt verum dicam, eo vſque liberalitas huius viri ſactatiſſimi proceſſit, vt hoſtes ac æmuli prodigum eum fuiſſe fuerint perbelle iocati. Nec ſilentio tradere poſſum, quod cum ex magnatibus ſuis quidam aliquotiens eum admonuiſſet, ne tam profuſe ſua effunderet, ob id enim nonnunquam Maieſtatem ſuam & paſſam, paſſuramque æris inopiam: ſibi potius cordi ſeu exemplo eſſet Princeps quidam, quem tum referebat, qui cum rerum ac cen uum eſſet perexiguus, omnia tamen abunde apud eum eſſent, ob id vel maxime, quod non tam vbertim ſua effunderet, *Quin abi tu potius*, reſpondit Cæſar, *neq; poſthac de his mecum conferas. Meminiſſe enim te oportet, me Auſtriæ non alterius familiæ eſſe principem. Hactenus Auſtriæ principes longe liberalitate ſua plura quam alii, tenacitate ſeu manus auaritia ſua acquiſierunt.* At ille omnium maximo qui adeſſent riſu diſcedens, nunquam deinceps de his allocutus eſt Cęſarem. O vere magnanimum principis ac Imp. animum. Sit vel liberalitatis eius teſtimonium permaximum, quod cum aliquando Cæſar religioſis domibus, ſeu etiam priuatis perſonis aliqua dari dona iuſſiſſet, hi vero qui his prȩeſſent, aut negligentia aut alia ratione quadam in ſoluendo fuiſſent tardiores, nonnunquam etiam pertæſi, tanquam ſi nimis multa in huiuſmodi erogaret, idque reſciſſet Cæſar, pluries duplum dari iuſſerit, nonnunquam triplum. Nemo qui aliqua ſingulari arte, aut doctrina eſſet præditus, modo reſciret Cæſar, ab epiſcopo abſq; ſingulari munere diſceſſit. Poetæ, Oratores, ſeu cuiuſuis doctrinæ homines, ab eo quā multi & ad honores publicos euecti, & plurimis eorū abunde prouiſum. Teſtes huius erūt quā locupletiſſimi Reu. Dominus Card. Saltzburgen. Dominus Petrus epiſcopus Tergeſtinus, Dominus Georgius epiſcopus Vien. Dominus Ludouicus Marlianus epiſcop. N. medicus quondā Diui Cæſ. Regis Philippi atq; potentiſſimi Caroli Ro. atq; Hiſpaniarū regis, Dominus Petrus de Motta epiſcopus Pacen. Balthaſar prępoſit⁹ de Walrkirch, Paulus prępoſitus Vienen. Iacobus de Banniſis Decanus Trident. Sebaſtianus Sperantius præpoſitus Brixinen. Maximilianus Tranſiluanus Secretarius Ro. regis Caroli. N. Cancellarius Ro. ac Catholici regis, Conradus Peutinger Iuriſconſ. Eraſmus Roterodamus, Ioannes Reuchlin, Iacobus Spiegel, Stephanus Roſinus, Ioannes Stabius, Ioannes Cuſpinianus, Zaſius quoque noſter Friburgenſis. Hos omnes (vt plures alios taceam

Qui ob bonas literas à Cæſ. ad dignitates euecti.

& ſo

& fouit & ſingulari quadam animi beneuolentia proſecutus eſt. Militares, nobiles, exercituum ductores, qui eſſent bellorum gnari, plures ab hoc Cæſare caſtris, oppidis, & agris donati ſunt. Et vt ſummatim dicamus, hæc illa ſua liberalitas ex hoſtibus amicos, ex alienis pene domeſticos, ex infidis fidos fecit: paſſimque omnes etiam peregrinos ad ſe amandum atque colendum traxit. Militari diſciplina adeo excelluit, vt nemo ei ſuo tempore par fuerit, nedum ſuperauerit quiſquam. Diſciplinæ ſuæ militaris documenta ſatis humana nobis reliquit. In milite enim non philoſophorum auſteritatem, ſicuti nonnulli duri militaris modeſtiæ exactores, ſed ciuilem modeſtiam ac virtutem ad res gerendas requirebat. Quam obrem longinquo hoſte, liberiora militibus diſciplinæ fræna remittebat, vt poſtea propinquior factus, cum ita militum animos vireſque recreaſſet, promptioribus diligentioribuſque aduerſus hoſtem vteretur. Prælij aut expeditionis raro tempus militi prædicebat, vt horis omnibus eſſe præſto ſe debere atque in mediis deliciis, ſi iuberentur, deſcendendum in prælium ſcirent. Quæ norma & ei plurimas peperit victorias atque perpetuam gloriam, & hoſtes in magnas deduxit ſæpius calamitates. Militarem ſeditionem ſiue militum contumaciam, aut ſi quando accidit ad hoſtes defectionem (quæ militaris diſciplinæ venenum ſunt mortiferum) ſeuera animaduerſione caſtigauit. Et vt ſummatim perſtringamus, neque Iulio Cæſare, nec Octauiano Auguſto, inferior erat Cæſar hic in militari arte: qui & nouum genus bellandi, nouum quoque militum genus (quos *Landsknecht* appellant) ipſe inſtituit atque fouit primus. Bello vero tanta inſignitus claritate atque gloria, vt quicquid de hoc dixerim minus illud à laude & gloria ipſius eſſe videatur. Nam ſi enumerare voluero, quo inuicto labore iuuentutis annos militari puluere exercuerit, dies deficiet, frigora, æſtus, cæteraque incommoda quanta animi perſeuerantia pertulerit, non ſomnum, non quietem, non cibum, non potum, ſibi indulſerit; dum optimi ducis atque imperatoris munus ipſe expleret. Neque vero enumero quanto animo, tot periculoſa, tot horrida bella inter primos non ſolum adierit, ſed & nonnunquam anteierit. Gallos in iuuentute pene totiens proſtrauit, quotiens eis congreſſus. Fuit autem id ſæpius, poſteaquam Carolus Burgundiorum Dux diem obiiſſet vltimum, vellentque armis Galli nonnullas terras & prouincias, quæ hęreditario iure Maximiliano pertinerent, ſibi vendicare: quibus magno animo, maiorique fælicitate Cæſar glorioſiſſime reſtitit, atque ſępe ſæpius de ipſis triumphauit: euſque tum Gallos floccipendit, vt ſemel in pugna etiam atrociſſima lacertis denudatis bellum animoſe inferret, ad internitionemque exercitum Gallorum deleret. Multis tum annis nuſquam à caſtris ne quidem pedem digrediens, bella grauiſſima cum Gallis (vt diximus) Sicambris, Batauis, atque etiam Morinis geſſit, ſæpe eos profligauit atque confecit,

Donati militares viri à Cæſ. — *Diſciplina militaris.* — *Landsknecht.* — *Gallos ſæpe proſtrauit.*

Cum quidam ex principibus Germanis magnus quidem ac præpotens * non ſatis obedire Cæſari videretur, Maximiliani Cæſaris manu in ordinem eſt redactus. Bohemi quoque viri omnium bellicoſiſſimi, qui pluries ſola nominis ſui fama exercitus fugarunt, cum neſcio quid ſiniſtri aduerſus Cæſarem hunc molirentur, eſſentque auxilio his qui non ſatis obedire viderentur, parua militum manu accepta (neque enim exercitum ſuum, qui magnus eſſet, expectare voluit) apud Ratiſponam ab hoc Cæſare noſtro proſtrati ſunt atque profligati. Nemo eorum ſaluus remanſit, niſi quem innata clementia Cæſaris conſeruauit, quos & in verba ſua iurare coegit. Nemo poſthac Cæſarem magis dilexit, admiratus eſt quam viri Bohemi, quos & ob eximias ſuas virtutes ac integritatem animi Cæſar ſummo in pretio deinceps habuit, ipſiſque in bellis vſus, magnam eorum expertus eſt fidem. Veneti vero (qui ſe à multis iam ſæculis inuictos atque inſuperabiles eſſe exiſtimarent) cum Cæſarem Maximilianum quam maxime riderent, omniaque ipſius facta ſubſannarent, ita contudit ac fregit, vt niſi maioribus rebus occupatus (traductioni ſcilicet Caroli nepotis potentiſſimi in Hiſpaniam) iam plane eos confeciſſet, actumque proculdubio fuiſſet de his viris. Cum enim ipſi Veneti per longa iam tempora vniuerſam pene Italiam miris ſuis artibus ſubiugaſſent, animique eſſent quod reliquum erat Italiæ, atque (vt ipſi dicebant) Europæ (nam monarchiam ſibi pollicebantur) poſt hac occupandi, à nullo Cæſarum poſt Federici Barbaroſſæ tempora nedum expugnati, ſed neque aditi fuerunt; quos Cæſar noſter, cum non vulgaribus iniuriis eum affeciſſent, magno animo, maiorique prudentia aggreſſus, ad internicionem pene deleuit. Mirum vero de hoc Cæſare, quem præ cæteris mortalibus Veneti deſpectui habuerunt, quod eos ita expugnauerit, ita contuderit, vt ante eum nullus. Sed hæc DEI iudicia, quę ſunt abyſſus multa, ne glorietur ſapiens in ſapientia ſua, ſed neque fortis in

** Ruperius Palatinus. Bohemi victi.* — *Veneti à Cæſ. debellantur.* — *Dei opus.*

fortitudine : verum ſciant homines, quia omnis caro fœnum & tanquam flos agri quæ e marceſcit. Sintque omnes ſubiecti manui Dei, qui quos vult humiliat, quos vult exaltat. Principem igitur optimum nihilque tyrannidis olentem geſſit Cæſar.

Signa 4. Chriſtiani hominis.

Qualem autem ſe hominem Chriſtianum habuerit, reſtat videamus. Chriſtianum autem hominem ex his maxime agnoſcas, Si feruidi in Deum Maximum ſit amoris, Si fidei arcanis (quæ omnem humanum ſuperant intellectum) firmo adhæreat animo, Si ſpem atque omnem fiduciam in Deum diuoſque reponat, Si denique mortem ſuam præ oculis crebro habuerit. Nihil enim æque mundum contemni, quod maxime Chriſtianum decet, deſiderareque facit ac mortis continua imago. *Facile etenim* (inquit Hieron. *omnia contemnit, qui crebro cogitat ſe eſſe moriturum.* Quod hæc Cæſar noſter peregerit (ſi præ lacrimis potuero) iamiam dicemus.

Amor in Deum.

Amoris in Deum erat feruentiſſimi, iſque Dei amor ipſum inter aduerſa quibus pene per omnem vitam ſuam premeretur, tam patientem, tam mitem, tamque conſtantis animi fecit, vt cum altero Iob veræ patientiæ cunctis mortalibus viſus ſit à Deo datus exemplar. Hanc vero æquanimitatem ſuarumque aduerſitatum tolerantiam Dei amor, qui fortis eſt vt mors, in Cæſare noſtro operatus eſt. Inter proſpera quoque quæ plura ſibi contigere, tam modeſtum, tam ſui non oblitum is Dei amor reddidit, vt difficile fuerit cognitu, proſpera ne an aduerſa vteretur fortuna : tam ſibi ſemper idem, tam vniformis in omni fortuna. Et hoc Dei amore tam pius, atque in pauperes miſeroſue compatiens & largus ſibi animus, Xenodochia quoque decem quæ in pauperum Ieſu Chriſti vſum conſtrui, atque ex ſuo ære prouideri, vltimo teſtamento quam liberaliſſime iuſſit atque voluit, hunc etiam in Deum eius atteſtantur amorem.

Luc 7. Prouerb. 10.

Hincque arbitror emanaſſe vt cum (Chriſto atteſtante) *ei multa dimittantur, qui plurimum diligit, charitaſque multitudinem peccatorum cooperiat*, Si quando Cæſar vt mortalis, humaniſque paſſionibus ſubiectus nonnunquam deliquit, facile ſibi Deus id indulſerit, ob eximiumque illius in ſe amorem miſericorditer remiſerit : & cum *bene ſibi conſcia mens quaſi iuge ſit conuiuium*, quis hilarem ac ſemper lætum Cæſaris vultum admirabitur? Facile enim qui ſibi ab intra boni conſcius eſt, de foris ſubridebit. Qui enim DEVM diligunt, ſicut Sol ſplendet in ortu ſuo, ita ipſi fulgebunt.

Prouerb. 15.

Iudicũ 5.

Spes magna erat Caſ.

Spei quoque ingentis in Deum Optimum Maximum erat, vt qui inter aduerſa quibus crebro per omnem vitam (vt diximus) premeretur, etiam quibus humano conſilio aut ingenio reſiſti non poſſe videretur, magna fiducia dicere ſolitus fuerit; *ſpem in alium non poſui præterquam in te Domine.* Ob id inſanias ac vanitates falſas, in quibus nonnunquam homines ſpei quidpiam reponant, deriſui habuit.

Pſalmus.

Cum reſciret, *Beatum eſſe virum, cuius eſt nomen domini ſpes eius*, DEVM Optimum Maximum omnibus in rebus ſuis præpoſuit, rerumque ſuarum ſemper à diuinis ſumpſit initia.

Pſalmus.

Vnde & eum Deus nunquam dereliquit, ſed in finem vſque protexit. Affuit in tribulatione ſibi cum ad eum clamaret, ab hoſtiumque incurſibus miſericorditer liberauit atque defendit. Quis eum enim à tot tamque potentiſſimis, quos ipſe pertulit, hoſtibus liberaſſet, vt nec beneficio, nec gladio, ſeu alia quadam fraude per tot annos, quibus & regnis & imperio præfuit, circumueniretur? Cum & eos ipſe habuerit hoſtes, qui his malis artibus longe plus quam gladio bellare didicerint atque conſueuerint.

Pericula à quibus liberatus Caſ. diuina ope.

Quis iuuenili ætate, cum totiens inter Gallorum verſaretur impetus? quis in mari, cui aliquotiens etiam exigua manu ſe commiſit? quis inter Heluetiorum tumultus? quis à Geldrenſium fraude tot annis? quis inter Hungaros atque Bohemos? Et quod omnium eſt maximum) quis a Venetis & Gallo, per quos etiam nonnunquam (vt dicitur) proditiones ac id generis ſibi parata eſſent, niſi Deus Optimus Maximus, in quem ſpem ſuam repoſuit, eum conſeruauit atque protexit? Non enim manus noſtra, ſed brachium tuum & illuminario vultus tui domine Deus hæc fecit: quoniam complacuiſti in ſeruo tuo, qui ſpem ſuam non in homines aut creaturas quæ fallaces ſunt, ſed in te qui verax, qui fidelis, qui potens es, plene repoſuit.

Pſalmus.

Fidei magnæ fuit Caſ.

Diuinis deuote interfuit Cæſar.

Spes quoque quam habuit maximam in Deum, in vltimo quoque vitæ ſuę luce clarius patefacta eſt, vt paulo poſt dicturi ſumus. Fidei quoque fuit ſinceriſſimę, ac plane totus (vt dicunt) catholicus. Diuinis laudibus affuit frequens, Diuina myſteria ſingulis diebus videre & audire voluit, tantaque illis interfuit deuotione, tanta animi ſui recollectione, vt nil tum pręter diuina cogitaret : & ſi mens ſibi (vt fit) ſubripeteretur, in aliaque ferretur, ſtatim vt perpendit ad cor reuerſus, rurſus in DEVM, atque CHRISTI paſſionem (cuius eſſet deuotiſſimus contemplator) ferebatur. Nec id coniecturis refero, ſed certa experientia in hoc edoctus hęc dico. Et cum reſciret CHRISTVM dicentem, *Qui vos audit, me audit : quique vos ſpernit, me ſpernit.*

Luc. 10.

Dei

Dei miniſtros atque diuinorum ſacerdotes tanto habuit in honore, etiam ſi minimæ eſ-
ſent ſortis, quanto ante eum principes pauci. Teſtes erunt de hoc quotquot ei aſſuetunt
frequentes. Solebat Cæſar (cum per otium liceret) de diuerſis miſcere ſermones; at plu-
ries, etiam de diuinis, & eo libentius quo ſibi aut rariora aut ſolidiora afferrentur. De fide
autem & eius veritate: & ſi nullum (vt dicebat) ſcrupulum vnquam habuerit, magna ta-
men animi voluptate ſolida ſtabilia fundamenta illius auſcultabat. Recolo me ſemel ac
iterum apud Maieſtatem ſuam fuiſſe, ac inter cætera quibus me alloqueretur, etiam de
huiuſmodi fidei noſtræ veritate ac ſolidis fundamentis verba plura habuiſſe. Cumque
iuſſiſſet, hæc Maieſtati ſuæ tum adduxi, *Et ſi fides noſtra iamdudum & Ieſu Chriſti verbis at-
que factis, ſacratiſſime Cæſar, Apoſtolorum item ac innumerorum Martyrum ſanguine confirmata
ſit, atque cunctis mortalibus (qui obicem Deo non ponant) plane eius pateat veritas, multaque ſint
doctiſſimorum hominum in eam ſcripta: poſtea tamen quam Maieſtas veſtra ita iubet, pauca de his
ſubiungam. Si fides (inquam) noſtra ſacratiſſime Cæſar, vera non eſſet, Chriſtus Ieſus (prout aſſerit fi-
des hæc) Deus quoque non eſſet: ex ſola enim hac fide ipſum aſſerimus Deum. Ergo credere ac con-
fiteri ipſum fore Deum, ſumma eſſet blaſphemia, ac deteſtationis genus. Si igitur nos per Ieſum
Chriſtum obſecramus Deum patrem, quem cum ipſo & Spiritu Sancto credimus vnius eſſe
diuina natura, quomodo Deus tantum errorem ex ignorantia & ſimplicitate conceptum indecenter,
tanto tempore ſuſtinuit, atque hodie ſuſtinetur? & ſolita bonitate ſua, ſupplicantibus & illum tato
cordis affectu quærentibus non ſuccurrit, quatenus à tanto errore liberentur? maxime cum id in pri-
mis ab eo petamus, vt nomen ſuum ſanctificetur per nos: cuius maxime contrarium fieret ſi Ieſus
Chriſtus pro eodem Deo vna cum Patre & Spiritu S. adoratur, ipſe vero Deus non eſſet. Aut ſal-
tem cur (vt diximus) huic errori & impietati tantundem faueret Deus, dum plurima & ampliſſi-
ma dona quæ omnis naturæ excellunt limites ac poſſe, impartiens illos proculdubio clementer ex-
audit? Et vt id plane conſtet, Petrus Thabitam viduam oratione à morte ad vitam reuocauit,* Act. 9.
Paulus Euticum, Ioan. Euangeliſta Druſianam. Oratione deuota Theodoſius Chriſtianiſſimus Act. 20.
*Imp. Eugenium tyrannum profligauit, atque vna cum exercitu ſuo interfecit. Oratione Alexan-
der patriarcha Alexandrinus Arrium potentiſſ. hæreticum & vicit & confudit. Oratione diua* Eccleſ.
Maria Magdalena ſepties in die in aera à ſanctis Angelis eleuabatur, cæleſtiſque ſplendore illuſtra- hiſtor. 14.
batur. Dies me deficiet ſi enumerare voluero, quæ homines Dei oratione deuota impetrauerint. Di- Hiſto.
*uus Dominicus Hiſpanus precibus obtinuit fratrum ſuorum inediam depelli, pane è cælo ſibi allato.
Appollonius vir in heremo ſanctiſſimus cum nihil cibi adeſſet, fratribus nihilominus iuſſis vt* Diuus
menſam pararent, oratione abundantiam ciborum impetrauit. Et vt ſummatim dicamus, orantibus Domini-
Apoſtolis in nomineque Chriſti deprecantibus Spiritus Sanctus viſibiliter miſſus eſt. His donis cus.
quid maius, quidue glorioſius excogitari poſſet? Quare igitur Deus Optimus Maximus his Chriſti Appollo-
cultoribus tam magna conferret, qui ſummam ſibi per Chriſtum inferrent contumeliam ac blaſ- nius here-
phemiam. Fides igitur Chriſtianorum vera. Anima inſuper noſtra veritate in primū delecta- mita.
tur; nihilque adeo abhorret ac mendacium, in quo ex natura ipſius nullo pacto quieſcere Actus Apo-
poteſt. Chriſti autem fide falſa, abſurdior ac peſtilentior nulla abuſio inueniri poſſet: quomodo ſtolorum.
*ergo innumeri homines (præcipue vero iuſti ac ſapientes) in ipſa Chriſti crucifixi contemplatio-
ne vſque adeo exarſerunt, vt non ſolum humana omnia deſpiciant, ſed inediam, labores, æſtus, im-
properia, minas, verbera, carceres, ac demum ſæuiſſima quæque tormenta libenter etiam pertulerint
ſeu perferunt, ſed etiam ſi deſint, ardenter exoptentur? Id innumera atteſtantur & martyrum &
ſanctorum heremitarum, Antonii Pauli, ac aliorum geſta. Iacobus quoque interciſus id atteſtatur.* Ant. Pau-
Is enim cum omnia ſibi ob Chriſti confeſſionem præſcinderentur membra, ad cerque iam tortaris lus here-
manus ſæuiſſet, ipſe eleuata mente in cælum dixit; Domine Ieſu, ſi mille adhuc mihi eſſent corpora, mita.
omnia pro te vt cruciarentur, exponere paratus eſſem. O animum in Ieſu Chriſti amorem trans- Iacobus
formatum. Vnde igitur tanta animi firmitas ac quies, ſi fides vera non eſſet? Certe digitus Dei eſt hic. interci-
ſus.
*Ab exordio item noſtræ religionis ad hæc vſque tempora ex archiuis, atteſtationibus, & exem-
plis tam priſcorum quam recentum patrum & quotidiana experientia nouimus, quod hunc cul-
tum diuinum Chriſtianum extrinſecum, qui in ſacramentis ac ceremoniis conſiſtit, pie ac fideliter
exercentes, & qui pluries ſacramenta diuinaque myſteria aut tractant aut ſumunt, quam prius
non habuerant, perfectionem acquirunt, & indies admirabili ſanctitate fiunt diuiniores. At econ-* Cultus
tra qui ſine fide atque religione his familiariter aſſueſcunt, efficiuntur cæteris hominibus longe ne- Chriſtia-
quiores. Experientia enim etiam noſtris temporibus in pleriſque clericis atque religioſis id teſtatur. norum ex-
trinſecus.
*Si enim hi ipſi boni fuerint, nemo eis melior. Sin vero mali, nemo peior inuenitur. Illi enim poſtpoſitis
omnibus, deſpectaque præſentis vitæ fœlicitate, honoribus mundi, voluptatibus illicitis, ad id ge-
neris, ſoli Deo placere ſatagunt, lectionibus diuinis incumbentes, Deum ac Sanctos frequen-
tiſſime ſumma deuotione excolunt. E regione vero alii, ſuperbia, faſtu, auaritia, multiſque*

alijs vitiis obruti, eo deueniunt, impietatis, vt non modo emendare vitam nolint, ſed (quod [illegible]am peſſimũ atq; periculoſiſſimum eſt) quod quibus cæteri reſipiſcunt, admonitione ſcil. reprehenſione, adhortatione, ac bonis exemplis, ipſi magis atque magis exacerbentur. Hæc cum nemo negare poſſit (vtpote quæ præ oculis ſingulis videmus horis) quærenda eſt tam diuerſorum effectuum in eiuſdem ſortis hominibus, qui eadem ſacramenta contingunt, eiſdem vtuntur ceremoniis, ſufficiens cauſa. Duos enim contrarios effectus ab vna eademque cauſa prouenire, propter contrarias ſibique repugnantes materiæ diſpoſitiones, philoſophia non repugnat. Terra etenim ſolaribus radiis induratur, & glacies ſoluitur in liquorem. Arbor vero fixis humi radicibus, virtute cæli flores pomaq; producit, eadem rurſus euulſa pari influxu penitus exareſcit. Cum igitur hi duo effectus adeo ſibi ſint oppoſiti, vt alter eorum optimus ſit, in his, qui recte (vt diximus) ſacra myſteria venerantur; alter vero in his, qui ſacris abutuntur, ſit peſſimus, non poſſunt ab inani aut falſa (quæ nulla eſſet) prouenire cauſa. Cumq; id in alio genere hominum minus appareat, aliam eorum cauſſam dare non poſſumus, niſi diuerſum contrariumque in illis Dei colendi, habitum. Si enim Chriſtianæ religionis cultus exterior ab ipſo Deo non penderet, virtutemque ac diuinam virtutem in ſe hoc modo non contineret, quo inſtrumenta ſcilicet virtutem continent principalis agentis, nequaquam excellentiſſimum Chriſtianæ ſanctitatis effectũ producere, fouere, & conſummare poſſet. Per ſe enim hæc producere non poſſet: Chriſtiana enim vita (cũ ſpiritualis ſit penitus, in parteq; intellectiua conſiſtat, à corporeis inſtrumentis nequaquã peruenire poteſt. Quid enim ad excolendum animum, aquæ ablutio, oleiue, ac balſami delibutio, thuris fumigatio, panis ac parum vini ſeu calicis oblatio: quid denique altaria, togæ, ac huiuſmodi extrinſeca ſpirituale conferrent, niſi ſuperioris alicuius inſtrumenta eſſent. Nam ſi hæc humano commento vel diabolica fraude ad ſuperſtitioſum ritum introducta eſſent, nunquam à tam prauis & vanis illuſionibus tam ſancta vita proueniret. Dices forſitan, huius aut bonitatis in bonis, aut malitiæ in peruerſis, non cultum huiuſmodi cauſam eſſe, ſed virtutum exercitationem, & hominum credulitatem, quæ illum diuinum eſſe credunt. Hi enim cum vitia fugare conentur, bonis aſſidue operibus incumbentes eiuſmodi imaginatione ac exercitatione indies magis magiſq; proficiunt. Reſpondeas quæſo quiſquis fueris, Quare nam alij probitatis & diſciplinæ moralis ſtudioſi, qui aut hæc ſacramenta non colunt, aut ab eis per interuallum temporis abſtinent, longe ab illa integritatis meta differuntur? Profecto ſi huiuſmodi cultus inutilis aut falſus eſſet, quanto quis longius ab eius celebratione recederet, à ſe ipſo illum abiiciens, tanto in virtutum exercitatione moralium proficeret magis. Sacerdotes quoque ex eius irriſione ac contemptu non deteriores, ſed longe meliores efficerentur: cuius rei contrarium ſingulis diebus experimur. Quaſi addideris, Deũ ſummam eſſe veritatem, quantoq; eius luce quis magis perfunditur, tanto fit Deo propinquior: quanto autẽ mendaciis & errorib. magis impletur, tanto fit ab illo remotior. Scimus autẽ eos qui hæc myſteria pie ac religioſe frequentant, diuino cultu vehementer oblectari, vt ſæpe etiã extra ſe poſiti perſtent, attonitis membris immobiles. Horum etiã immutata facies radiis ſanctitatis elucens, ipſos cunctis amabiles ac venerabiles reddit. Immo & feroces animos aliorum non nunquam cum ſtupore, ac ſumma omniũ demiratione deponit & mitigat. Patet in Attila Hunnorũ rege potentiſſimo ac ſimul immaniſſimo, quẽ nulla arma, nullus exercitus, ſed beati Leonis Pont. Max. oratio ab Italia ac hominũ cæde abſtinere fecit. Sic diuus Benedictus Totilã Gotthorũ Imp. ſic Theodoſiũ S. Ambroſius Mediolanenſis ſua ſanctitate cõpeſcuit ac moderatos fecit. Vnde igitur hæc vis? vnde hæc extaſis? vnde ſedula & iocunda meditatio? vnde feruor ille igniti ſpiritus? & calida ſuſpiria, dulceſq; lacrimæ defluentes? atq; in hymnis & canticis ſuaue ſonãtis Eccleſiæ ineffabilis iubilatio? Profecto niſi hic cultus à Deo eſſet, ac ſubinde verus, nuſquam plura deliria ac mendacia reperirentur. Vir igitur præſertim ſapiens & perſpicacis ingenii, ex horum ſacramentorum meditatione iã mirabiliter ad rerũ diuinarum contemplationẽ non tolleretur, neq; tot ac tantis cæleſtibus deliciis repleretur. Ex mendaciis enim (vt paulo ante diximus) incertior fit obtuſiorque intellectus, & per ea a Deo ſemper amplius recedit. A contrario igitur effectu Chriſtianam fidem noſtram atq; eius cultum extrinſecum dicimus verum eſſe.

Chriſtianiſſimus fuit Cæſar
Gen. 15.

Fuit Chriſtianus fidelis, atque totus crucifixi domini ſeruus, vt merito *Chriſtianiſſimi Cæſaris* ſit adeptus nomen, Et quia Deo credidit, reputatum eſt ei ad iuſtitiam & fideli ſeruo ſuo oſtendit Dominus mirabilia ſua. Maiora enim atque plura ſub hoc Cæſare ſigna miranda, quibus hæc ſancta fides eſt roborata Dominus oſtendit, quam ſub vllo quouis Cæſare. Cruces, atque ſingula pene paſſionis Chriſti inſignia M. D. III. è cœlo in veſtes ac hominum corpora viſibiliter ac in proſpectu cecidere.

Tunica domini.

Tunica Domini inconſutilis per hunc Cæſarem in ciuitate Treuerenſi, cum illic conuentum ageret principum, cum innumeris Sanctorum reliquiis anno ſalutis M. D. XII reperta eſt.

Sanguis ex ſpina coronæ profluxit 1518.

In oppido Werd ſex miliaribus Germanicis ab Auguſta diſtante, ſpina coronæ Domini, quæ per Cæſarem magna deuotione illic in cœnobium S. Crucis ordinis diui Benedicti fuiſſet deportata, in die Veneris ſancti, anno penultimo ætatis ſuæ in præſentia plurium fide dignorum per Cæſarem ad hoc quam diligentiſſime deputatorum

Baltha

Balthaſar videlicet Wolff præfecti in Werd, Abbatis S. Crucis, Erhardi Almauer ſacellani Cæſ. Prioris atque conuentus dicti cœnobij (qui & id literis atque ſigillis ſuis, quas penes me iuſſu Cæſaris conſeruo, teſtati ſunt: taceo plures alios vtriuſque ſexus, qui idipſum ſuis viderunt oculis) ſanguinem ſudauit. Et ſi omnia enumerare voluero, prolixior ero quam mei ſit inſtituti. Sed hæc ſat ſint teſtimonii, quod Dominus ſeruum ſuum, qui ſibi toto corde crederet, grandem atque magnum effecit, Fide enim tanquam alter Moyſes grandis eſt effectus.

Paulus apoſtolus Hab. 11.

Quod vero præ oculis habuerit mortem Cæſar noſter, poſt hac dicturi ſumus: neque proferemus in medium, niſi quæ certo certius conſtant. Anno quinto priuſquam diem obierit vltimum, quantumuis in magnis verſaretur, & Imperij & regnorum negotiis, eſſentque ſibi tum Gallus tum Veneti quam moleſtiſſimi, ſarcophagum cum omni ea ſuppellectili, quæ mortuo ad ſepeliendum foret neceſſaria, per ſe quam diligentiſſime ordinauit. Eo enim tempore in Inſprugk regio oppido Tirolis, cum palatium ampliſſimum ac plane Cæſare dignum fabricaret, neſcioque quid erroris artifices commiſiſſent, ad Matthæum (quem ſeniorem appellant) qui primus eſſet inter eos qui cubiculo præſunt, ſecretius in aurem ſuſurrans dixit: *Nihil hi faciunt quod gratum ſit. Ego vero domum mihi conſtruam, quæ placeat*, eaque die ſacrophagum cum ea qua diximus, ſuppellectili fieri iuſſit. Et clanculo quidem, ne ad hominum oſtentationem id feciſſe videretur. Secretiſſime apud ſe quinque illis annis, vbicunque locorum eſſet, etiam dum Mediolanum contra Gallos proficiſceretur, quam diligentiſſime ſingulis noctibus ſemper conſeruauit ac reponi iuſſit. Arbitrabantur quidem homines, etiam quibus rerum magnarum demandata eſſet cura, theſaurum aliquem illic detineri ac conſeruari? alij nonnihil librorum quibus hiſtoriæ veteres continerentur, alii aliud magni quidpiam eo deferri. Cæſar vero ſibi conſcius, in quem ſecum deferret vſum, vt ſemper hilaris erat, ſubridendo *in rei cuiuſdam ſibi omnium chariſſimæ vſum id ſecum deferri dicebat.* Quis obſecro ſimile inter priuatos, ne dicam Reges & Imperatores vnquam fecit? Quis tam ſedulo ac frequens mortem ante oculos repoſuit, vt neque dies neque noctes ſepulchrum ſibi abeſſe voluerit. Vnicus quem ego meminerim, Saladinus Ægypti atque Syriæ rex, & is quidem Sarracenus, cum morti proximus eſſet, mandauit in ſui funeris pompa quatenus interior lineus amictus, quo indui ſolebat, haſtæ prælongæ impoſitus per caſtra portaretur; & is qui eum deferret, magna voce diceret omnibus: *Saladinum Aſiæ domitorem ex tantis opibus quantas pepererat, vnum hunc lineum amictum ſecum in morte deferre.* Sapienter quidem, ſed ſero, humanæ miſeriæ commonitus. At Cæſar noſter non ſemel tantum, vt Saladinus, ſed iugiter, non mortui proximus, ſed quinque annis priuſquam diem obierit, mortis ſuppellectilem (vt dixi) diligentiſſime parari fecit. Tam bene, tamq; Chriſtiane mortuus eſt, vt ſi ex fine ſit metienda vita reliqua, bona fuerit ne an mala. Non dubium quin ex hoc mortis genere facile Cæſaris vitam fuiſſe optimam ac ſane Chriſtianiſſimam diiudicabimus. Dij boni, quanta patientia, quanto ordine, quam prouide mortuus eſt Cæſar. Poſteaquam enim in anno ſalutis M. D. XVIII. circa initium anni inſignem conuentum celebraſſet prouincialium, cui in oppido regio Tirolis Inſprugk adeſſent ex hæreditariis ſingulis Auſtriæ terris nobiles ac ſenatores, multaque illic futura, quæ ſe mortuo pro pace ac conſeruatione patriæ atque prouinciarum Auſtriæ neceſſaria forent, iam diſpoſuiſſet, Auguſtam Vindelicorum petiit, illic principes electores, cæterique Germaniæ principes, primates. Epiſcopi, prælati, reſpublicæ ac innumeri nobiles conuenerant. Aderant quoq; Pont. Max. Leonis x. legatus Cardinalis: Regum item Hiſpaniarum, Franciæ, Hungariæ, Poloniæ, atq; Bohemiæ Oratores. Celebrauit dietam omnium celeberrimam, multa rebus imperij præuidens, ac de futuro Romanorũ rege deligendo cũ electoribus conſultans. Adeo hercle vt ex his duab. dietis pene conjecturari liceat, Cæſarem noſtrũ mortem ſuã iamdudum præſciuiſſe, tã enixe circa ea inſterit, quæ ſe mortuo Imperio atq; prouinciis neceſſaria forent. De bello quoq; in Turcas aſſumendo, deq; bellorum apparatu, atq; (vt dicunt) bellorum neruo multa per Cæſar. & principes, in primiſq; per legatum ſanctiſſimi D.N. Cardinalẽ S. Sixti tractata fuerunt. Auguſta (poſteaq̃ conuentus ille principũ eſſet diſſolutus) diſcedens Inſprugk reuerſus, demũ oppidum Kopffſtain petiit: illic per aliquot moratus dies cũ magiſtratu, qui prouinciæ Tirolis præeſt, nonnulla commentatus. Adiit illico eũ magnæ apud ſe fidei cocus peculiaris, qui à cibis decoquendis pro Cæſare eſſet primarius, cuiuſq; fidem per annos amplius quam XXXVIII. inconcuſſam ſemper fuiſſet expertus: veniam à Cæſare petiit, quo ſibi vxorem ac liberos qui eſſent in Inſprugk inuiſe-

Mortem Cæſ. continuo habuit præ oculis.

Sarcophagum apud ſe conſeruauit.

Saladinus moriturus

Bene & Chriſtiane mortuus Cæſar.

Prædixit mortem ſuam Cæſ.

inuiſere liceat, Iam enim ſe eis abfuiſſe diebus quamplurimis: ſi vero Maieſtati [illegible] ſum eſſet, ſe ad curiam quantotius reuerſurum. Cui tum Cæſar reſpondit. *Nec tu ſane domum hoc tempore aſcendes, ſed mecum potius perges ſepulturæ me traditurus.* Abhorrente viro dictum, longeque aliter imprecante, *Quin tu optime Cæſar*, inquiens, *per longos atque multos nobis viuas annos. Ita erit vt dixi*, reſpondit Cæſar, *tu mecum deſcendes, meque ſepulturæ trades, nam breui moriturus ſum.* Affuerunt multi, cum hæc diceret Cæſar, qui hæc ex ore Cæſaris audierunt. Is quoque idem, cui magiſter Ioannes nomen eſt, publice ac coram magnatibus multis, & mihi quidem lachrimis multis, ſæpe ſæpius reſtatus eſt. Per Heni itaque fluuium nauigio Cæſar deſcendens, ad Wels oppidum Auſtriæ peruenit: illic aucta, aut certe cœpta infirmitas. Per dies aliquot dum adhuc in Auguſta eſſet Cæſar, priuſquam aduerſa valetudine laboraret, vocauerat ad ſe Carthuſienſem, ex Friburgo Briſgaudiæ, dominum Gregorium Reiſch, magnæ famæ ac doctrinæ hominem, quo ſe in oppido Wels conueniret: illuc cum veniſſet, ſtaretque coram Cæſare perhumane ab eo ſuſceptus, *Bono*, inquit, *pater veniſti omine atque tempore, qui mihi auxilio aderis quo cælos petam.* Reguli vero nonnulli, qui tum forte Cæſari aſtarent, ſubriſerunt, nihilminus quam Cæſaris mortem fore propinquam credentes. At Cæſar conſtantiſſime affirmauit, *breui ſe moriturum.* Somnus inde ſibi per dies ac noctes ademptus, valetudoque aduerſa indies aucta. Adhibiti medici doctiſſimi, domeſtici primo, deinde etiam externi ex Vienna Pannoniæ. Qui licet omnem ſuam operam quam diligentiſſime apponerent, nihil tamen profecerunt. Conuentum tum prouincialibus Auſtriæ è nouo indixit, vt ſi quid imperfectum anno altero in Inſprugk eſſet relictum, illic ad finem deduceretur. Sed indies valetudine creſcente nihil actum. Nec tamen etiam lecto decumbens à publicis curis abſtinuit, maxime autem quæ concernerent bellum aduerſus Turcas aſſumendum. Aduenerant ex Croatia oratores viri magni contra Turcas, qui ceruicibus ſuis imminerent, ſubſidia atque auxilia ſubnixe poſtulantes. Quibus perbenigne reſpondebat, ſe eis non defuturum, pecunias ſubminiſtrans, ſpe plenos ac bono animo abſoluit. Quo ſe Chriſtianum verum atque deuotum oſtenderet, ſemel atque iterum peccata ſua Chriſtiano ritu ac more confeſſus eſt. Die enim XXVIII. Menſ. Decembr. Ex monaſterio Gleinck ord. Benedicti fratrem ad ſe accerſiri fecit, cui & magna humilitate ac ſumma peccatorũ ſuorum cognitione deuote confeſſus eſt. Demum infirmitate iam plane plurimum aucta, Die VIII. Ianuarij, ſecundo eſt confeſſus. Sequenti vero luce, quæ erat IX. dies Ianuar. corporis ac ſanguinis Chriſti ſacramentum tanta ſuſcepit deuotione, tantis lachrimis ac reuerentia, vt ex circumſtantibus affuerit nemo (aderant autem quamplurimi, nam voluit ſuos adeſſe omnes) qui non collacrimans cum magna deuotione diſceſſerit. Teſtamentum non obſtante graui qua laboraret infirmitate, per ſe confecit atque perfecit, adhibitis viris Deum timentibus, ac plæriſque nobilibus qui id exequi curarent. Multa illic (vt audio) ordinauit, quæ ſi (vt ſane ſpero) dabuntur executioni, Deo Opt. Max. laus, hominibus vero (maxime autem pauperibus) vtilitas ingens inde ſequetur. XI. die Ian. ſummo etiam diluculo, vti Chriſtianus ac optimus Catholicus, extremæ vnctionis ſacramentum per ſeſe deuotiſſime expetiit atque poſtulauit. Quo deuotiſſime ſumpto coram ſe, per religioſum virum Abbatem monaſterij Kremſminſter, qui tum ſemper Cæſari adhæreret, diuinis celebratis, Chriſti ſacramentum maxima, qua præ infirmitate potuit, reuerentia deuotiſſime inuiſit: Crucis per ſe ſigno facto, omnibus qui tum aderant valedixit. Cumque à lachrimis nemo aſtantium ſe continere poſſet (quis enim tam ferret animi durique cordis, qui tali ac tanto principe tam grauiter decumbente, ſibiq; tam paterne valedicente ſe à fletu contineret.) Aderant ex magnatibus ſuis plærique, qui cum & ipſi irremediabiles emitterent lachrimas, eoſque Cæſar coram vidiſſet ipſos alloquitur: *Quid me ploratis*, inquit, *cum ſim mortalis, moriturum hominem? Ite potius, virorum officia peragite: lachrimæ enim huiuſce mulierculas decent, non tales quales vos eſtis viros.* O vocem principe dignam, o generoſum magnanimum, fortemque animum. Neque inter mortis anguſtias quid viros deceat oblitum. Extaſes deinde plures paſſus, vt ab his qui aſtarent, nõ nunquam pro mortuo iam haberetur. Accenſam interim iuxta Chriſtianum morem candelam, ſibique vti morituro allatam, ad ſe reuerſus, ſua ſponte manu prehendit. Clericis qui tum aderant, ſibique momentis ſingulis aſtarent, vt ſe Deo, Virgini glorioſæ, diuo Georgio vti patrono vnice à ſe amato commendaret, exhortantibus: contraque inuiſibiles hoſtes fortiter dimicaret, quemadmodum dum licuiſſet contra viſibiles ſuos hoſtes ſæpius feciſſe, reſumptis viribus, clare (quantum poterat) reſpondit: *Id toto corde ac animo & deſidero & depoſco.* Poſt pauxillum temporis ad circumſtantes clericos ſubiunxit:

Gregorius Reiſch.

Medici.

Conuentus prouincialium.

Oratores ex Croatia.

Confeſſus Cæſar.

Euchariſtiæ ſacramentum ſumpſit.

Teſtamentum confecit.

Abbas de Krembſminſter.

Valedicit omnibus Cæſar moriturus.

Extaſes patitur.

iunxit : *Singula ne perfeci, quæ Chriſtianum hominem moriturum decent, an quidpiam adhuc reſtat vt faciam?* O Chriſtianum hominem. O vere religioſam menrem. Reſpondentibus his qui aſtabant, *Omnia plene per Maieſtatem veſtram ſunt peracta.* Statim ex[...] o brachio candelam, quam hactenus in manu reſeruauerat benedictam, aſtantibus reſtituit. Hora inde eius diei ſeptima orationes publice vt poſtulauerat coram ſe habitæ. Voluit autem vt Pſalmi (quos dicunt pœnitentiales) Orationes item diuæ Brigittæ tum alta voce legerentur. Mortem ac paſſionem Domini Ieſu Chriſti, iuxta id quod Euangeliſtæ deſcribunt, fecit coram ſe continuo recitari; nec voluit vt ea lectio vnquam intermitteretur. Aderant tum Maieſtati ſuæ quamplures: maxime autem ex clero, Abbas de Krembſminſter, Carthuſienſis, Friburgenſis, Sacellani quoque domeſtici pene omnes; præcipui vero dominus Thomas Krieger, atq; dominus Wilhelmus Waldner, qui paſſionem & Chriſti mortem crebro coram eo recitabant. Hora octaua infirmitas plurimum aucta, vt vires iam pene deficerent. Ad Georgium Vogel, qui à cubiculo eſſet, Cæſar tum dixit: *Pergã ego ſane pauco ab hinc tempore.* Et quo perget Maieſtas veſtra? Georgio reſpõdente; *Ad Deum optimum, Dominum meum Ieſum Chriſtum pergam,* reſpõdit, *Nam ad id iter (Dei munere ac gratia) plene ac perfecte ſum paratus.* O ſincerum animum. O fiduciam ingentem quam in Deum repoſuiſti, Cæſar Chriſtianiſſime. Obdormiuit deinde pauliſper, qualis iamiam morituris poteſt adeſſe ſomnus, hora tertia poſt noctis medium, cum Chriſti paſſio alte coram ſe recitaretur, deuentumque eſſet ad id, vt Ioannes Euangeliſta dicat Chriſtum inclinato capite ſpiritum emiſiſſe, Cæſar Deo altiſſimo animam deuotiſſime commendans, poſt pauxillum temporis & ipſe ſpiritum emiſit. Patientiæ tantæ in omni ea infirmitate fuit, vt nedum verbo, ſed nec geſtu, aut nutu quicquam impatientiæ oſtenderit. Diſcretionis tam enixe vt vſque in vltimum tempus vitæ omnes agnoſceret, perciperetq; plane quæcunque ſibi a circumſtantibus dicerentur. In vltima quoq; mortis hora dum ex clero multi ſibi aſtarent, ſigno admonuit ne circa ſe ſtarent, ſed ſederent potius. Nam ea, dum viueret, ſemper ſibi conſuetudo erat, vt nullum ex ſacerdotibus coram ſe ſtare, ſed ſemper præ modeſtia ſibi aſſidere fecerit. Deuotione vero tanta mortuus eſt, vt à nemine facile vnquam exprimi poſſe crediderim. Pudicitiæ talis ac tam ingenuæ, vt & in hora mortis vltimiq; agonis, illius non fuerit oblitus, panneolo quem manibus tum forte moriens geſtaret, pudenda (ne à quoquam ſe mortuo videri poſſent) obtexit. Deo, matri genitrici, ſanctiſq; ſuis patronis, S. Georgio ac diuo Andreæ, frequentiſſime ſimul ac deuotiſſime plurimum ſeſe moriens commendauit. Mortuus eſt infra tertiam & quartam horas die XII. menſis Ianuarij, Anno ſalutis M. D. XIX. Poſteaquam vixiſſet annos LIX. menſ. IX. dies vero XIX. Regnaſſetque annis XXXIII. Tali quidem moriendi genere, vt Chriſtiano homini vltra id ad bene ac Chriſtiane moriendum non facile quidpiam addi poſſet. Sepulturæ locum delegit in ciuitate Noua Auſtriæ, in capella ſumptuoſiſſime à Federico tertio parte illic in caſtro ampliſſimo conſtructa. Credo, ob id illic eum delegiſſe ſepulturæ locum, quod in eo Caſtro ſit genitus, in ea capella per ſacramentum baptiſmi regeneratus. Mater quoque Leonora Imp. Aug. quam vnice dilexit, in ea etiam ciuitate ſepulta. Inhibuit autem (dum adhuc viueret) ne præter communem hominum ſepeliendi modum ſibi pompa adhiberetur. Balſamo noluit condi, cum tamen principibus Germaniæ, maxime autem Auſtriæ, id ſit conſuetum atq; commune. Neq; voluit ob pudicitiam illam innatam (crediderim ego) exẽterari, ſed iuſſit, vt corpus mortuum calce repleretur. Sacco quintuplici & diuerſo eſt inuolutus, ſubque ſigno crucis quod militares fratres S. Georgij deferunt, ſepulturæ traditus. Corpus mortuum biduo cunctis cuiuſcunque ac quantumuis infimæ ſortis hominibus paſſim (priuſquã ſacco obtegeretur) palam vt conſpiceretur permiſſum. Ita enim iuſſerat viuens, quatenus homines vel ſuo exemplo viderent, cogitarentque, cuiuſcunque ſtatus eſſent ſe mortales fore, quamque nec diademata, nec opes, nec regna, aut imperia, à morte præſeruare hominem queant.

Qui affuerint tum Cæſari.

Vox ſpei plena.

Patientia magna.

Modeſtia.

Mortuus die 12. Ian. An. 1519.

Sepultura locus.

Et ſi omnia quæ in Cæſaris morte ac vita plane ſint miranda, id tamẽ præ cæteris admirandum magis, quod cũ Cæſar noſter natus ſit Anno M. CCCC. LIX. vixerit quoq; LIX. annis, menſ. IX. diebus XIX. Obieritq; anno Chriſti M. D. XIX. Regnauerit vero 33. annis, quod omnes ſcil. numeri huius Cæſaris in nouenarium, qui in ſe ter reductus ternarium cauſat, qui omnium eſt perfectiſſimus, terminẽtur. Hoc enim numero (ternario ſcil.) inquit Ariſtot. ſacrificamus Diis. Habet certo certius is numerus annorum, menſium, atque dierũ Cæſaris aliquid in ſe diuini. Quid vero illud ſit, Deo manifeſtum, nobis vero abſconditũ, niſi his forte quib. Deus releuare dignatus. Id tamẽ plane ſperamus, ꝙ ex huius Cæſaris familia, ſalus atq; protectio cum incremento ſanctæ fidei Catholicæ, ac ſanctæ eius Ecclesiæ

Quid ſperandum ex Cæſ. familia.

cleſiæ ſalute,ſit futura. Quod Deo relinquimus, cuius altitudinem diuitiar[illegible] ſapientiæ & ſcientiæ comprehendere nemo poteſt. Vt vero tandem orationis noſtræ finem faciamus, dicimus Cæſarem noſtrum glorioſiſſimum Maximilianum vt mortuum non eſſe deflendum, ſed potius tanquam viuo maximopere congratulandum, viuunt etenim virtutes Cæſaris clariſſimæ,viuetque per eas Cæſar perpetuo. Nullum enim ſæculum eſt futurum, quod non admirabitur vitam innocentiſſimam, atque Chriſtianiſſimam mortem huius Diui Cæſaris. Quid prudentiam, fortitudinem, magnificentiam, liberalitatem, iuſtitiam, temperantiam, modeſtiam, religionem maieſtatemve commemorem? Putabunt tum felices ſeſe principes, cum Maximiliani facta, geſta, atque virtutes eximias poterunt imitari.

Nepotes ac neptes.

Viuunt inſuper nepotes Maximiliani, nepteſque clariſſimi, & quidem tam glorioſe, vt neſciam ſi glorioſius vllum viuendi detur genus. Europam pene vniuerſam repleuit ſobole ſua Cæſar: Regna etenim Caſtellæ, Arragoniæ, Legionis, Granatæ, Nauarræ, Siciliæ, Neapolis: Principatus item ampliſſimos, Sardiniæ, Valentiæ, Cathaloniæ, Tholetæ. Inferioris Germaniæ pene totius, ſuperioris vero tertiæ partis hæreditario iure, Carolus nepos Catholicus ac potentiſs. Rex potentiſſime poſſidet illiſque plane dominatur. Quid quod Romanum Imperium ipſum expectat? Vbi Europa, Affrica, atque ipſa Aſia, depulſo Turca immaniſſimo ipſum præſtolatur futurum ſui dominum.

Ferdinandus.

Ferdinandus quoque inæſtimabilis ingenij ac indolis Hiſpaniarum princeps num non viuit? Elizabetha quoque quæ Regi Daciæ potentiſſimo eſt nupta: Maria Hungariæ Regi Ludouico deſponſata: Leonora Portugalię Regi copulata: Caterina vero (quæ omnium ætate minor eſt) adhuc potentiſsimo cuidam reſeruatur principi. Quis igitur diceret Cæſarem non viuere, qui tot tantaque & regnorum & virtutum ſuarum incomparabilium præclariſsima atque chariſſima poſt ſe pignora reliquit? Viuat igitur Cęſar Maximilianus nobis Germanis perpetuo, nullaque ſit ætas, quæ Maximiliani nomen non celebret, veneretur atque excolat. Viuant apud Aſſyrios Semiramis, Ninus, Aſcades, quod ſi cupiant, & ſuus Sardanapalus. Habeant & Latini Ianum, Saturnum, Ænæam, Aſcanium, Albam, Siluium atque Numitorem. Apud Hebręos quoque viuant Dauid, Salomon, Ioſias, Ezechias, atque Oſeas. Venerentur Medi Aſtyagem ſuum, Cyaxarem & Arſacem. Viuant Romanis Romulus, Numa Pompilius, Tarquinij, Scipiones atque Fabij ſui. Excolant Perſę ſuos Darios, Xerſes, Cambyſes, cum Artharxerſe. Afficiant honore perpetuo Macedones, Antigonos, Demetrios, Philippos, & Alexandros. Habeant & Gręci Themiſtoclem, Epaminundam, Cimonem. Glorientur Galli vt ſolent in Clodoueis, Ludouicis, Pipinis & Carolis ſuis. Placeant & Saxonibus Vitikindus atque Othones ſui. Admirentur Sueui Federicos, atque ſuum Philippum, vnicus tamen Maximilianus Cæſar nobis Germanis immo Chriſtianis perpetuo viuat, ſitque vnus pro decem millibus. Cuius beneficio quoad vixit, pie, ac ſingulari quadam beneuolentia & humanitate gubernabamur. At mortuus tales nobis poſt ſe reliquit filios hæredes, vt non tam ipſius videamur deſtituti ſolatio, quam perpetuam per potentiſſimum Carolum Regem Hiſpaniarum principem atque Ferdinandum affuturam ſperemus nobis conſolationem, quietem ac diuturnam pacem.

DIXI.

AD

AD AVGVSTOS PRINCIPES, CAROLVM, IMP. ROMANORVM ELECTVM, ET FERDINANDVM GERMANVM, POST MAXIMILIANI CÆS. OBITVM.

ORATIO GEORGII SAVROMANI.

Ad Lectorem.

Magnus Haldenberger Lanſperga.

Perlege, quid ceſſas? Oratio culta placebit,
Et ſua Germano palma repoſta Ioui.

GEORGIVS SAVROMANVS OPTIMIS AC ILLVSTRISSIMIS PRINCIPIBVS, FRANCISCO SFORTIÆ BARRI Duci, & Bernardo Gleſſio, Epiſcopo Tridentino S. P. D.

POSTQVAM *Diis ita viſum eſt, vt Cæſari, cui iampridem Italia triumphos, plauſus, & lætos honores meditabatur, præter omnium expectationem & voluntatem parentandum fuerit: non alienum & à temporum & ab amicorum rationibus duxi, tanti luminis occaſum atq; tam graue orbis terrarum deſiderium quoquomodo teſtari. Quod quidem cum nullis honeſtioribus lachrymis, quam his ipſis quæ penitus ex animo viua voce emanant, neque vnquam exareſcunt, fieri poſſe exiſtimarem, ſubito mecũ orationis ſuſcipiendæ conſilium, fortaſſe haud quaquam improbandum inii, ſi quid modo conſilii aut bonæ mentis in tanta communis doloris magnitudine eſſe potuit, quæ vel ſummi ingenii vires debilitare & facile obruere potuiſſet. Vtcumque Cæſaris manibus, more veterum intſimus inferias, & hac oratione parentauimus, qua demortui res geſtas, quæ iam ab omni inuidia & adulationis ſuſpicatione abeſſe debent, modicis quidem ſed longe veriſſimis & iuſtiſſimis laudibus perſtrinximus, ne poſthac vlla de eo ſuſpicio vel tenuiſſima in eorum animis relinquatur, qui ſæpe (quæ horum temporum eſt maleuolentia) fortunam in culpam conuertere ſolent. Auxit ſuſceptam orationem conſtans adhuc illius in Auguſtæ conuentu electionis fama, ad cuius ſpem Italia atque omnes Cæſariani tantis ſtudiis conflagrarunt, vt prope id prius votis declararint quam quicquam promulgatum fuerit. Quorum & hic nunc nonnulli orationem mæſto dolore & recenti lætitia ac deſiderio redundantem, atque ſimul vniuerſæ Italiæ vicem apud Reges ſuos lugentem mihi pene inuito extorſerunt. Hanc ego vobis, Principes ornatiſſimi inſcripſi, qui ſuperioribus annis hac Romam tranſeuntes me tum huius vrbis gymnaſiarcham, nulla non amoris & beneuolentiæ ſignificatione coram complexi eſtis, ne ea nunc me vobis abſentibus vſquam interim ex animo effluere patiatur. Atque vt ſplendore veſtro illuſtrata, eius rationem facilius tantorum Regum iudiciis probemus, quorum Auguſtiſſimum conſpectum cum veſtra opera forte ſubierit, ſi cætera non admodum probanda videbuntur, certe ſtudium & pietas non omninò improbabitur.* Valete Bononiæ Kal. Februar. M. D. XIX.

ORATIO.

SI quando antea in rebus humanis animaduerſum eſt, Mortales vno eodemque tempore, & ſummo dolore, & pariter gaudio affici, atque eorum animos diuerſis ac prorſus repugnantibus ſenſibus fluctuare conflictarique, id potiſſimum hoc tempore videri debet, quo vos Auguſti Principes, in celſiſſimam fortunæ & honoris ſedem, tot gentium vocis atque populorum adclamationibus ſublati, & ad imperii orbiſque terrarum gubernacula tractanda moderandaque nuper rite lecti, atque deſignati eſtis; Et rurſus, quo Maximilianum Cæſ. auum veſtrum, quo ſol vno neminem vnquam principem meliorem vidit, neminem pietate præſtantiorem, importunis paulo ante fatis nobis ereptum deſideramus. Non quia aut Reſp. Chriſtiana eodem funere elàta ſit, aut nobis eam orbatam & penitus gubernatore ſpoliatam reliquerit: verum quoniam alieniſſimo tempore à nobis digredi viſus eſt. Etenim quo cum maxime egentibus & forte laborantibus rebus, ſapientia & officio ſubuenire potuiſſet, tum quod facile nunc tandem omnis anteactæ vitæ ſuæ fructus, non tam per ſeipſum quam per vos nepotes ſuos percipere debuiſſet. Quos

Cæſar alieno tempore vita functus.

Cæſaris animus in Turcas.

haud dubie eo vberiores tuliſſet, quo iam pridem in præclaram atque d[illegible]m illam contra Turcas expeditionem ardentiori ſtudio incubuerat. Quid enim [illegible] bonus ille recuſabat, quod ad id pertinere videretur, vt id non ſummis laboribus ac etiam vitæ dimicationibus experiretur? atque nuper adeo quid erat antiquius erat, quam ea de re ad orbis terrarum principes in conſilio referre, Reges ipſos ad communem concordiam omnibus rationibus cohortari, finitimas ſollicitare nationes, populorum animos vndique præhenſare, exercitus cogere, arma expedire, & quacunque terrarum obuolitare, omniaque per ſe obire. Itaque non iam illum vel in extremo ſpiritu vis byemis, non itinerum difficultas, non ætas, non denique morbus ipſe ingraueſcens, atque illa ipſa, quæ ei perſpicue interitum maturaſſe videntur, retardarunt, quominus omnibus cogitationibus, omnibus & corporis & animi neruis contenderet, vt tandem aliquando, quemadmodum iam antea plæraque è deuictis maximis & fortiſſimis nationibus ac ferociſſimis gentibus immortalia trophæa conſtituiſſet, ſic poſtremo vndique cæſis fuſiſque immanibus Chriſtiani nominis hoſtibus atque abunde vltus ſanguinem maiorum noſtrorum, clariſſimos triumphos in oculis Italiæ, in ipſo illo celeberrimo orbis terrarum theatro duceret. Verum inuidit hoc nobis quædam fatalis & nimis crudelis neceſſitas, atque animos interim noſtros ad optimam ſpem erectos improuiſa & indigniſſima clade funeſtauit, ac ſubito miſerabilem in modum proſtrauit. Quamobrem ſi cuiuſquam antea principis funus mœrore & luctu publico proſequendum fuit, quantum nunc nobis in tanto Reip. vulnere lachrymarum profundendum eſſet, quantum in eo mœroris exhauriendum, qui ſe nunquam ſatis de imperio Chriſtiano bene meritum putaſſet, niſi etiam tum cum ei in tranquillo & periucundo ocio adquieſcendum erat, tantaque fœlicitate & gloria floreret, omniumque regum & heroum fauore circumfunderetur, vt vel nutu cuncta regere poſſet, vltimum ſpiritum in communi omnium ſalute, in complexu Reip. exhalaſſet.

Mors boni principis haud lugenda.

Sed cum nemo vnquam ſapiens mortem fortis & boni principis lugendam exiſtimauerit; quantopere nobis cauendum eſt, ne committamus, vt aut parum grati erga eum fuiſſe, aut minus fortiter eiuſmodi caſum tuliſſe videamur, Non quod æquo animo à quoquam ferendus ſit; ſed (quod optimum quenque conſolari debet) illi nihil acerbitatis per mortem accidiſſe; immo potius illius animum recti & æqui conſcientia, lubenter & vltro è cuſtodia vinculiſque corporis, ad illud diuinorum animorum concilium cœtumque euolaſſe, præſertim cum id fati agentis neceſſitate, & potius Deorum immortalium ad meliora vocantium voluntate, quam caſus alicuius, aut fortunæ violentia eueniſſe ſciamus: nihilque iam per vos nepotes eius relictum ſit, quod nobis incommodo, detrimentoque noſtro admodum dolendum putemus, ſiquidem quicquid & in eo mali erat, veſtra ſucceſſione mitigatum, & abunde compenſatum eſt. Proinde feramus vtcunque, quod nobis amplius reuocare integrum non eſt, & plane ſic animati ſimus, ac ipſe ſi adeſſet, qui nulli vnquam fortunæ ſuccubuit, qui in nulla calamitate ne animum quidem demiſit: neque eius manes ſqualenti mœrore & triſtibus lachrimis, ſed potius exquiſitiſſimis quibuſuis honoribus, monumentis, grataque memoria, in qua mortuorum vita poſita eſſe ſolet, proſequamur. Ac in ea parte Reipublicæ Chriſtianæ in primis gratulemur, quod ille non ſolum effecerit, vt ſe viuente nobiſcum feliciter ageretur, ſed etiam per vos poſteritati proſpexerit, vt quam diutiſſime bonis & optimis principibus nobis perfrui liceret. Quapropter mihi in præſentia hæc qualiſcunque non tam publico, quam meo priuato nomine ſuſcepta eſt oratio. Cur enim & nobis non liceat, quod adeo tacitis iudiciis probamus, clara etiam aliquando voce teſtari? Quandoquidem omnes eam ſententiam tenere debemus, vt in Imperij veſtri ſalute ac fœlicitate, ſalutem quiſque ſuam & vitæ tranquillitatem contineri, atque inde pendere arbitretur, Vel ſi id ad communem tantum ſalutem pertinet, non quauis etiam præcipue chariorem æſtimare, nemo (credite mihi) hoc tempore aut à rebus publicis ita animo abhorret, aut ſuas priuatas ita negligit, qui dum intelligit, (quis autem iam non intelligit) quam præclarum de omni republica in illa ſapienti electione ad bene ſperandum ſignum ſublatum ſit, quamque ſalutare rebus humanis tandem ex imperii veſtri faſtigio ſydus affulſerit: qui non protinus omnem dolorem à ſe excludat, cui non lachrymæ vltro exareſcant, quiue non penitus ex animo recreetur, factumque illud ſubinde gratulatione & plauſu proſequatur. Cuius rei vel ego vobis maxime locuples teſtis videri poſſum, qui & ſi neſcio fortunæ an facundiæ tenuioris ſim, nequaquam tamen facere potui, quin hoc iuuenili ardore ſuccenſus, meam, & al[illegible]m quoque ſententiam, ac ſimul ſpem, quam toto pectore concepimus, oratione ſim[illegible] quidem,

Propoſitio.

ſed

ſed (niſi fallor) ingenua & planè ſyncera recudere ſtatuerim. Verum antequam eo prolabatur oratio, oſtendendum mihi prius videtur, electionem illam Maximiliani Cæſaris meritis eſſe debitam; cum communi omnium ſaluti neceſſariam fuiſſe, tum fructuoſam futuram, ſi ejus inſtituti, & ſupremæ voluntatis rationem habendam quamprimum duxeritis. Vnde quod proprium huius orationis eſſe debet, vtrinque per ſe vltro exiſtet. Nam commemoratione rerum ab eo geſtarum vos facilè ſolabimur, omneſque lachrymas recenti adhuc dolore profluentes abſtergemus; & ſimul animos veſtros iam ſua ſponte ad eius imitationem niteures excitabimus. Neque enim vereor vos Principes humaniſſimos eo æmulandi ſtudio, quo olim Alexandrum Macedonem, exarſuros, quem veteres paternas laudes parum æquo animo admiſiſſe commemorant: ſed multo eas lubentius quam veſtras proprias agnituros. Et quia auitæ ac cum veſtris communes ſunt, & quod vltro iure quodam hæreditario in vos redundare videantur; nec aliunde vobis exemplar, ad cuius imaginem viuendi rationem inſtituatis, & omnes vitæ veſtræ actiones formetis, petendum ſit. Atque vtinam mihi eſſet ea fœlicitas ingenij, tantaque dicendi vis & copia, vt res eius geſtus ſi non admodum verborum & orationis inſignibus exornare, ſaltem pro dignitate abunde enarrare poſſim. Nihil equitem in votis optatius haberem, quam me eo totum conferre, & quicquid ſtudii ac induſtriæ eſſet, in tam Auguſto & perenni fonte conſumere. Nunc vero quando virtutibus illis nulla oratio par inueniri poteſt, riuulos tantummodo aliquos ab ipſo capite & fonte ducere, atque eos ſummis (vt dicitur) labellis delibare mihi in animo eſt. E quibus eluceſcat, res eius geſtas, nuſquam cum fortunæ artibus, quo nihil in Imperatore præſtabilius fieri poteſt, coniunctas fuiſſe.

Electio quibus ex cauſis fructuoſa ſit.

Alexander Macedo.

Fecerat enim (vt iam inde exorſus orationis meæ proficiſcatur) Virtus tandem Maximiliani Cæſaris & diuina illa in rebus gerendis animi moderatio, vt mortales, qui antea longe maximam vim in Fortuna eſſe vel ſecundas ad res vel aduerſas arbitrabantur, quique nihil tam in Imperatoribus requirendum quam fortunæ ergà eos propenſum fauorem perpetuamque blandientis quaſi matris indulgentiam ſtatuebant; nunc ſane multorum conſpiratione atque tacito quodam conſenſu eius auctoritatem labefactari & dignitatem obſoleſcere paterentur. Porro quam paulo ante rerum humanarum reginam diuinis prope honoribus coluiſſent, iam eandem vllo vſquam in numero putarent, plærique vix virtutis miniſtram aut pediſſequam quanpiam agnoſcerent: Alii, ſi optio daretur, iratam atque plane aduerſantem quam ſecundam experiri glorioſius ducerent. Quanquam ea multa ſæpe ingentiaque cum virtute, penes quam nam foret rerum ſumma, certamina edidiſſe viſa eſt, & plærunque victoria poſt veteres illos & optimos quoſque Romanos ſeu Græcos ſiue Germanos Imperatores, à fortuna ſtetiſſe, qui nullas omnino res arduas fortunæ auſpiciis, ſed ſolo virtutis ductu gerendas putarunt: quæ nunc ea inprimis de cauſa apud vos viuunt, ſemperque quotienſcunque fortium virorum mentio orietur, æterna in laude verſabuntur. Nam quotus deinde quiſque non auerſatus virtutem, ſolum arridentis fortunæ ipſius inſidiis res magnas aggredi auſus eſt? Quos tantum abeſt cum illis conferam, equidem vt vix in laude aliqua ponendos exiſtimauerim, Quid enim indignius videri poteſt, quam eam quæ etiam cæca ab vniuerſa antiquitate fingitur, ducem rerum gerendarum extitiſſe, in ipſos Imperatores imperium habuiſſe, atque vltro in tantarum laudum communicationem veniſſe? Eam (inquam) quæ fere ſemper obſcurorum, ignauorum & (quod præcipue deteſtandum) improborum hominum impenſius quam bonorum votis fauit & eorum gloriam aluit. Cuius prætetea cum illecebras inſidioſas, ſucceſſus fallaces, tum quoque conſtantiam laudis commendatione nonnunquam caruiſſe animaduertimus. Quippe plærosque magnos Imperatores, & alioqui omni poſteritate dignos, quorum fortuna ob diuturnam, & nimiam erga eos facilitatem veluti dormientium rete trahere viſa eſt, non aliunde verum illum ſolidæ laudis fructum percipere nequiuiſſe, niſi quod nunquam alteram & vertentem experti è vita deceſſerint, in qua nimirum fortes & iuxta ſapientes ab imbellibus & temerariis tanquam in aliqua gladiatorum arena non obſcure dignoſci ſolent. At virtutis cum ſemper alia ratio fuerit, quod nullis vnquam aut ignauis, aut improbis ad eam aditus patuit, quodque bonos ſolum bonis cumulare, honoribus complecti, immortalitatiſque gloria fouere ſolet; non ſocordiæ, temeritati, corruptioni, fauori, largitionibus, popularibuſue auris obnoxia, pauci admodum mortalium ad eam curſum tenuerunt: Ita vt iampridem ab omnibus pene rurſus deſtituta & neglecta, haud multum abfuiſſe videatur, quin fortunæ penitus concedere & victa manus dare coacta ſit, ſi non ocyus per Maximilianum Aug. dignitatem ſuam recuperare atque pri-

Narratio.

Maximil. laus à fortuna contempta atque victoria.

Fortuna cæca.

Per Maximilianum fortuna victa ſuperior.

ſtinum omnem ſplendorem recipere cœpiſſet. Nihil certe (vt omnium iam fert ſententia) poſt hac Virtuti à Fortuna reliqui factum eſſet. Cum enim conſilia, res, rationeſque illius, ab ineunte ætate animo & cogitatione paulo altius complectimur, non ſolum nihil vnquam ab eo domi militiæque ſuſceptum inſtitutumque intelligimus, in quod fortuna motam illam poteſtatem ſuam oſtentare potuerit, quin id antea animo prouiderit, ſeque aut ad fortiter excipiendum, aut ſapienter declinandum præparauerit: verumetiam viderut in prælíis ipſis (vbi illa eximia auctoritate pollere creditur) ſemper ſimul vna eademque victoria & hoſtes & fortunam ſuperaſſe. Quæ quidem non tam à fortitudine & rei militaris ſcientia, quam ex interioribus animi & ſapientiæ fontibus naſcatur, indeque omnis principium & originem ducat neceſſe eſt, eius ſola vere & proprie victoria vocari poterit, aliorum caſus & euentus fortuitus. Cuius quod illuſtrius (ne ſuperiorum temporum memoriam repetamus) argumentum ſumi poteſt, quam quod ætate hac noſtra, qua ille rerum gubernacula fœliciſſime moderatus eſt, vidérimus interim tot Reges & principes fortunatiores quã prudentiores, temere demum in pericula perlatos, aut amiſſis exercitibus in hoſtium veniſſe poteſtatem aut in acie turpiter cecidiſſe, alios tumultu & ſeditione militari oppreſſos, alios ſuorum ciuium fœda conſpiratione propriis & auitis regnis excluſos, alios inſidiis exceptos & crudelem in modum è medio ſublatos. Quoniam ipſe iam inde vſque a teneris (vt aiunt) vnguiculis, non vt illi ad magnum fortunæ ſplendorem, ſed verum virtutis cultum educatus & quaſi in ipſis cunis, formatus fuerit; atque pubertatis annos egreſſus (in quo flexu ætatis, natura profundere ſolet omnes adoleſcentiæ cupiditates, præſertim in eo faſtigio vbi facile licet quod libet, ipſæque ob potentiam & omnium rerum affluentiam minus compreſſæ conſtrictæque eſſe conſueuerunt) rum multi vndequaque ad deprauandam parati obrepere, qui ſplendore falſi honoris obiecto, ſæpenumero aciem bonæ indolis perſtringunt, & plærunque flebilem adhuc ætatem illam, iam fortunæ blandimentis ineſcatam, iam adulationibus obrutam, variis voluptatum illecebris à recto deuocant, generoſumque illum [principis] animum, alìorſum quam oportet ducunt ac violenter deflectunt; eos ille tanquam ſcopulos aliquos in illo annorum decurſu prætervectus, ſemper in bonorum & fortium conſuetudine adquieſcere contenderit, deditus optimis diſciplinis, iiſque artibus quibus principes ad vſum rerum publicarum, ad capeſſendum imperium, ad honorem, gloriam, dignitatem inſtruuntur. Quamobrem quam primum paulum roboris animi eius ornamentis acceſſit, tantum de ſe ſubito, apud omnes populos adultæ iam virtutis ſpecimen præbuit, vt eorum principum, quorum ea poteſtas eſt iudicio, quo nihil fieri poteſt rectius aut exactius, ac non modo omnium ampliſſimorum imperii ordinum conſenſu, ſed mîro totius orbis terrarum adplauſu, viuente adhuc patre & id minime ambiente, imo potius (quæ illius erat modeſtia & animi candor) repugnante, Imperator renunciari meruerit, ne tum fortaſſis quod aliquando fortunæ arbitrio ſubiacere videbatur, eos diutius ſpe dubia torqueret. Voluerunt ſcilicet principes prudentiſſimi, in ea parte Fortunæ varietatem & petulantiam, ſapientia & certa inuenta ratione anteuertere, Maximilianum tempore ab eius procacitate vindicare, atque vniuerſo humano generi mature conſulere. Imperator itaque declaratus, quod tempus pueritiæ extremum, principium habuit bellorum atque imperiorum maximorum, in quibus virtutes quoque eius Imperatoriæ longe lateque in omnium gentium ora ſeſe diffudere. Adoleſcens enim, nec dum integra ætate, patrem Fredericum tertium iam annis grauem omni Imperii & curarum mole alleuans, ſtatim famam indolis eius expectatio, expectationem omnium de ſe ſuſceptam virtus admiratioque vicit. Quin (quod mirum auditu) ſolus iam tum eos gloriæ fructus percepit, qui antea vix aliis Imperatoribus prope acta decurſaque ætate obtigerunt. Proinde nouem continenter annis nuſquam è caſtris ne quidem pedem digrediens, bella illa grauiſſima cum Gallis, Eburonibus, Sicambris, Batauis, atque Morinis, nationibus acerrimis, quæ olim toties Romanorum arma fatigarunt, totque finitimorum Regum opes attriuerunt, eius tum prima militiæ rudimenta videri poterant, non ſolum non profligauit, ſed ita confecit, vt gentes illæ quamuis efferæ nunc pacatæ omnes conquieſcant, & illius victoria Imperioque veſtro lætentur. At quibus in bellis quemadmodum plæraque illuſtria eius facta non modo ante aliorum res geſtas eximie lucent, ſed inter ſe etiam mirifice certant, ſic non facile eſt conſtituere plus ne pietatis aut admirationis apud poſteritatem ſint habitura. Atque adeo ante alia, an quod Carolo Belgarum Rege rebus geſtis quidem florentiſſimo, ſed tum neſcio quo miſero funeſtoque fato à Leucis & Heluetiis oppreſſo, infœlix qui ſibi pauloante illud fortaſſe animo præſa-

Regibus fortunatis quæ acciderint.

Max. educatio.

Electio Imp.

Max electus Imp.

Max. quando bellum gerere cœperit.

Bellum cum Gallis, &c.

Caroli Belgarum filiam duxit.

præſagiens vnicam filiam Maximiliano vxorem deſtinauerat, prius patriæ eius ſe vindicem quam generum præſtiterit, dotaleque regnum iam antea à Gallis occupatum parua ſubito manu, at magnis animis ingentique ſpiritu irruens victis & fuſis innumerabilibus hoſtium copiis liberauerit, ac regias nurus indigniſſima fortuna proſtratas, è ſqualore, lachrymis, & crudeli ſeruitute ſubleuauerit? An quod Friſios populos illos bellicoſiſſimos armis adortus poſt tam multa egregia & plane immortalia à ſe edita facinora, eos Imperio veſtro, qui antea nihil niſi effrænatam libertatem & arma fremebant, adiecerit?

Friſios domicit.

Vel quod Morinos finitimorum ſcelerata coniuratione excitos, & ei iam ingentibus viribus rebellantes tanta virtute, aſſiduitate, conſilio, poſt longam tandem & memorabilem obſidionem fregerit, eoſque æternis non tam armorum quam clementiæ vinculis aſtrinxerit? In quo vno quoque illo bello nondum facile liquet, vtrum ei honorificentius fuerit, num quod populos ferociſſimos atque vrbes munitiſſimas in deditionem receperit, an quod præter omnium expectationem ſibi à cæde temperauerit, illiſque qui eum adoleſcentem patri ciuili conſpiratione ademerant, & rurſus qui ab eius amplexibus filium vnicum patris pignus aliquandiu diuellere non dubitauerant, ignouerit.

Morinoi.

Adoleſcês à Morinis captus.

Vnde adhuc in omnium memoria & admiratione extat præclara illa & ſane regia vox, qua rogantibus plæriſque, Cur male de ſe meritos non ocyus male deperderet, reſpondiſſe ferunt, *Quin parcendum eſſe, vt rurſus victis ſæpius ignoſcere ſibi integrum eſſet.* Sed ne omnium eorum bellorum ſeriem retexere videamur, quibus laudibus poſteriora illa bella redundarunt, traducto fere eodem tempore protinus in Pannonias exercitu, quo multarum gentium difficillimis prælis victor, tot pene victoriis, quot paſſibus itinera illa virorum fortium virtute & dextera vndique obuallata, tantiſque armorum ſtudiis paſſim flagrantia, peruaſit, atque citerioris Pannoniæ auitum patriumque principatum, patri eius per alienorum inſidias à gentium illo terrore Matthia rege ademptum, maiori gloria, quam alii poſſederant recuperauit.

Bellum in Pannonias tráſfert.

Matthias Rex.

Et rurſus ne virtus militaris, quam ipſe plane ad priſtinum decus tam diuturna exercitatione excitauerat, ocio elangueret, atque eius militibus vſquam ab armis reſpirandi locus foret. Non tum Cæſar Fortunam ipſam aperte prouocaſſe videtur, dum bellum cum Heluetiis longe omnium atrociſſimum, quod nemo vnquam ante eum auſus eſt, tanto ſtudio ſuſcepit, vt ad eorum ſedes, qui antea ob loci naturam, & alpium quædam quaſi clauſtra, & rupium repagula auii, inacceſſi, & ex omni aditu clauſi credebantur, penetrauerit, victriceſque Imperii aquilas eo vnde toties Romanæ quondam rerum dominæ repreſſæ fugatæque fuerant, intulerit.

Bellum Heluetiânum.

Quod quidem bellum quamuis diu magnis vltro citroque luctibus funeribuſque redundauit, ei tamen haud dubie immortalitatis gloriam ſummopere augebit, quid id non ſolum tanta animi magnitudine tam conſtanter, in alieniſſimo loco, inter alpium anguſtias, niuium oppoſitus, torrentium & rapaciſſimorum fluuiorum veluti obices, rem prope contra rerum naturam geſſerit: verum quod populos & nationem plane factam & natam ad libertatis propugnationem, reique bellicæ ſcientiſſimam, quam alii Imperatores refutandam potius bello, quam laceſſendam putauerunt, domuerit, eique pacis & perpetui fœderis conditiones dixerit, imperioque parere aſſuefecerit.

Heluetii.

At ne tum quoque poſt tot grauiſſimos exhauſtos Martis labores & ærumnas, feſſa Virtus Fortunæ cedere, & veluti in curſu lampada tradere videretur, eique aliquando parta quies eſſet, an non (quæſo) bellum etiam illud, bellum exemplo grauius excepit, quod cum principe Palatino Rheni ipſius tyranno opibus & armis inſtructiſſimo, eo prope inuito gerendum fuit. Inuito, dico: ſemper enim pro natura ſua, quantum nemo alius princeps, à ciuili ſanguine abhorruit. Sed quando id ita caſus tulerat, & hominis præpotentis importunitas & inſolentia indies magis ac magis progrederetur; Fortunæ & tempori ſeruiendum fuit: opinor, vt inde quoque nomini eius aliquid claritudinis accederet. Nam breui eum non minus inſigni induſtriæ eius fama, quam armorum laude, ad pœnitentiam compulit, ad officium reduxit.

Bellum cũ Palatino.

Vide Anſtrad. Riccard Bartolini.

Quis vero ignorat, quanta id temporis in imperio procella excitata; quam facile eius prudentia & vigilantia conſederit: quandoquidem bellum (vt ſæpe ſolet) ex bello natum maximum: quia ille ſtipendiorum largitate, & ingentium præmiorum ſpe, & profuſione, finitimas gentes vndique in eum exciuerat, atque poſtremo virtute & diſciplina militari florentiſſimum Boemorum exercitum conflauerat, qui cum niſi Cæſar commiſſo acerrimo prælio memorabile admodum ediddiſſet documentum, quanti exteris in fines Germanos arma ferre conſtaret, ſalus & fortunæ nonnullorum ſæpe non in leue diſcrimen adductæ eſſent. Verum ipſe tantum ex eo bello laudis ductando exercitum, inſtruendo acies; pro primis ſignis neſcio melior dux imperando; an

miles pugnando reportauit, quantum vix alij ex longiſſimis quibuſque bellis non ſolum non ſperare, ſed ne quidem optare auſi fuiſſent. Mittam interea quoties influentes in *Turca.* Italiæ fines Turcas repreſſerit: quoties ſociis & fœderatis vrbibus opem laturus cum capi- *Sequani.* tis dimicatione aduolauerit: quoties ad Sequanos per ferrum & ignem, totque confertiſſimas hoſtium telorumque acies penetrauerit. Et rurſus quanta celeritate quam infe- *Panno. Vladuslaus.* ſto agmine Pannonias repetiuerit, cum Rex Vladislaus (quo nemo natus erat melior, iuſtior, aut ſanctior princeps) ſine hærede regnum relicturus videretur; & eum tanquam diſceptatorem & ſimul ſucceſſorem accerſiuiſſet, quia pleroſque regni proceres ad id largitione & pernicioſis factionibus anhelare comperrum eſſet. In qua expeditione præter militarem laudem, animi eius quoque æquitas inſigniter emicuit. Nato enim regi in ipſo rerum motu præter omniū ſpem diuinitus filio Ludouico (cuius nunc adoleſcentis virtus tantum ſuperare cœpit ætatem, vt breui vnus & idem eius annorum & imperiorum progreſſus futurus videatur) eum ipſum inquam Cæſar primum hanc lucem aſpicientem, coram regni hæredem vltro agnouit, ſumma pietate pronunciauit, auctoritate armata conſtituit, confirmauit, atque (quod pauci admodum feciſſent) pedem non dubitanter ex tot regnorum quaſi poſſeſſione retulit, ſimul omnem exercitum prouinciæ innoxium reduxit. Etenim Cæſar bella illa, non facile dixerim difficiliora an iuſtiora, ita ſemper ſuſcepit, non vt regnandi cupiditate ea inuaſurus videretur; ſed quia prouocatus recuſare non liceret, non prædæ ſtudio, non quæſtus aut præmiorum aliqua ſpe, non vt finibus eius aliquid accreſceret, nec quia humanum ſanguinem vt plærique iam principes ſitiret, latrocinia (me hercle) non bella molientes, quos poſteri non immerito piratarum aut ne- *Italorum tyranni.* fariorum prædonum nomine, ex cauſis bellorum, & eorum rebus geſtis, potius quam iuſtos & æquos bellatores cenſebunt. Præclari enim iſti Imperatores, præterquam quod ſemper ab initio iniuſtas bellorum cauſas prætexunt, aut nonnunquam ne quidem de more bello indicto, tanta impietate & furore, in Italiam (vtpote quæ ante alias maxime prouincias finitimorum incurſionibus patet) aut in ſuorum agros feruntur, vt non tam cum mortalibus quam tectis, aruis, & rebus prorſus inanimis, ferro & flammis digladiari videantur; quaqua verſum populabundi, nulla ſociorum populorum habita ratione, incendentes, perinde ac ſi rerum natura tum quoque abolenda eſſet. Iam quoties ab illis legatos, fœciales, & Regum caduceatores (quorum ſanctitas apud veteres etiam nec verbis aut vultu lædebatur) non tantum contra ius gentium violari, ſed etiam per contumeliam plane enecari vidimus? Quinetiam quot icta ſubinde rumpi fœdera, vt noua graſſandi cauſſa oriretur? quoties dedititios poſt datam acceptamque fidem aut protinus crudeliter obtruncari, aut aſſiduis exactionibus, omnibus fortunis, quæ plærunque ſpiritum & ſanguinem ipſum nobis ſuppeditare videntur, exhauriri: Atque in eum modum quot miſeros, antequam periiſſent, perire iam vidimus. Quid inquam vidimus. An non quotidie his oculis videmus, & multa truculentiora? vt iam non ab re miremur ſuperos tam diu in tantis hominum ſceleribus conniuere, & præſentium fraudium *Max. obſeruantiſſ. legum.* pœnas in diem reſeruare. Ipſe quidem Cæſar etſi ſacrarum legum, quarum conditor erat, catenis ſolutus eſſet, voluit tamen vltro legibus viuere, & ſemper ſe arctiſſime earum religioni obſtrictum videri: ac præcipue in eo cæteris principibus exemplo eſſe, non minus iura belli ſancta ac inuiolata cuſtodiri quam pacis oportere. Vnde arma illa ſemper plena officij, plena quocunque penetrarunt pietatis, eo potiſſimum ſpectarunt, vt ſuorum contumeliam propulſarent. Ratus haud minus princeps eſſe à ſuis quam à ſe ipſo iniurias arcere, ſuperbos deprimere, ſubleuare calamitoſos, lapſos erigere, lenire ira- *Max. mundi arbiter.* torum animos, & iuſta imperia detrectantium ad officium reuocare. Quippe qui communis vniuerſorum diſceptator, conſtituendarumque mundi rerum diuinitus arbiter, quos officiis inter ſe conciliare nequiret, armorum vi compelleret, omnia diſſidentia membra incongruentis ſpiritus cogeret, concordia orbem terrarum colligaret. *Cæſar Dei imago.* Nam quis vnquam Imperatorum, Dei illius Opt. Max. cuius in terris imaginem & perſonam gerebat, verius dignitatem & decus ſuſtinere, quam ipſe nuper viſus eſt? Cum omnia ita bellis turbari, & armis fremere, non ſolum hinc apud Gallos, Britannos, illinc apud *Initium belli Veneti.* Heluetios, Inſubres, iſtinc apud Hiſpanos Luſitanos, Germanos & Sarmatas, cœperant. Sed in arce ipſa orbis terrarum Italia, in religionis noſtræ ſacrario, in Chriſtianæ Reip. viſceribus & medullis, tantum incendium cōflari alique, vt breui omnia collidi, & machina ipſa mundi in antiquum ac confuſum chaos mox labefactari, atque omnibus compagibus diſſolui videretur. An non quemadmodum Deus rerum princeps & architectus, elementis quibus hæc omnia conſiſtunt temperiem, motum, & ſuum cuique curſum, inæquabili

quodam

quodam firmamento contulit, atque ea quamuis natura diuerſa commiſcuit, & æternis vinculis conglutinauit; ſic ipſe Cæſar in tanta rerum diſiunctione ac perturbatione, vndique fluitantibus & laborantibus rebus humanis ſubuenit, omnibus æquabilitatem reſtituit, & Reges qui tanquam elementa inter ſe concurrere confundique videbantur, partim auctoritate & armis ad concordiam reduxit, partim comitate & beneuolentia in mutuam gratiam & amorem repoſuit. Primum quidem Venetos, qui nimia potentia ad ſociorum exitium intempetantius abutebantur, & veluti agitata procellis maria vltra littora in proxima quæque efferueſcebant, erumpebant, cunctaque miſerabili finitimorum ſtrage inundabant, icto cum Pont. Max. Iulio II. fœdere eos repreſſit, & in notos Adriæ ſinus compulit. Iam vero & Pontifice magnitudine & mole Imperij laborante, mox ei abſens quidem & tanquam aliud agens, temperamentum circa omne Chriſtianæ Reipublicæ detrimentum attulit. Ludouico quoque Gallorum Rege interim, qui belli ſocius fuerat, grauius atque inſolentius in Italiæ ceruicibus debacchante, Hiſpanis atterendum, tum deinde Heluetijs debellandum tradidit, & incredibili ac pene diuino artificio Italiæ libertatem archirectatus eſt. Quo pulſo, rurſus Heluetios nimio rerum ſucceſſu ferocientes, ſuarum alpium finibus circumſcripſit. Donec tandem (vt id aliquando dicam, quod omnes boni ſentiunt) Cæſar ſuarum rerum iactura, Italiæ iam latus damni naufragium amolitus, pacem gentium atque rerum conſtituit. O clementiam & virtutem admirabilem atque omnium linguis, literis, monumentiſque decorandam. Quis verius vnquam ſalutem hominum quæſiiſſe videri debet, ipſe Gallum vt communi ſeruiret tranquillitati, a communium hoſtium iugulis auertit. Eundem multis ei bellorum offenſionibus obnoxium, Henrico Britannorum Regi iamiam illius regno & populis excidium intentanti conciliauit, eiuſque in gratiam poſuit. Vſque adeo iniuriarum oblitus, vt hoſtes nouis officiis demereri cogitaret, illis ſalutem daret, quibus ſua multa fuiſſet.

Veneti. *Iulius pont. max.* *Lud Gallorũ Rex.* *Heluetii.* *Henr. Angl.*

An non cum ad extremum ventum eſſet, & Iulius Pont. iam vtrinque deploratis rebus alio cogitaret, vt, amuis ad partem adhæſiſſet, ſibi victoriam, aliis exitium attuliſſet? An non niſi ocyus Gallum è medio victoriæ curſu retraxiſſet, omnia inclinabant, procumbebant? Quotus quæſo quiſque te continuiſſet, & non hanc ſuam occaſionem omnia turbandi aduerſariorumque vires labefactandi ratus, aut labenteis in præcipitium propuliſſet, aut ſaltem eam mortalium cladem lætis & conniuentibus oculis aſpexiſſet, quo minori deinde negocio inimicos & iuxta amicos oppreſſiſſet omneſque demum in poteſtatem ſuam redegiſſet? Sed noluit clementiſſimus Imperator tantum illorum temporum indignationem, & inuidentis alicuius Nemeſis furorem, & grauiſſimam, vt ſi quando antea, in res humanas iram progredi. Commodum ſubuenit, eam repreſſit, Italiam præcipitantem excepit, corruere non ſiuit, fulſit, ſuſtinuit, hodieque per vos ſuſtinet. Atque omne incendium ſapientia potius extinguere, quam armis & ferro rem in diſcrimen adducere maluit. Quas igitur victorias, cum illo eius tam diuino facto conferam? ſuas ne illas ſuperiores, præclaras quidem, ſed ſaltem vni aut alteri fructiferas prouinciæ. Huius ſalutares fructus ad omnes peruenerunt, omnes ſaluos præſtiterunt. An veterum illorum Imperatorum & Cæſarum, à quibus hoc nomen Imperij & decus ad vos demigrauit, triumphos aut trophæa, fæde ciuili ſanguine madentia, comparem? Abſitâ nobis, quiquam ei præter militare ſtudium cum illis commune exiſtimem: & ſi magna quidem plæraque (vt re vera magna ſunt) longe tamen alia factorum ſuorum ratio eſt. Nam illorum bona pars largitionibus, vi, armis, factionibus, inſidiis, & nonnunquam per ſcelus & flagitium ad principatum ſibi aditum aperuerunt: ipſe nobis cælitus datus princeps, & omnium mortalium liberis ſuffragiis Deo inſpirante conſtitutus erat. Illi hominum cædibus regna fundabant, ſuorum ciuium ſanguine firmabant, metu & formidine muniebant: Ipſe firmiſſimum ſemper principum munimentum hominum erga eos beneuolentiam exiſtimans, quantum fines regnorum ſuorum, tantum & mortalium in ſe amorem propagauerat. Vt ſane nunc in dubium veniat, vtrum eum plus ſui amarint, an exteri, an victi ſuſpexerint, cum quibus eorum etiam confeſſione fœlicius iam agitur quam ſi eos nunquam viciſſet. Veterum prætera illorum virtutes in plæriſque æquabant vitia, & in multis (vt eorum teſtantur monumenta) eminebant, ſuperabant. Denique quicquid aggrediebantur, fortunæ quodam flatu ad ea ferebantur, quæ ſi ſecunda cadebant, protinus mentis impotes voluptatibus diffluebant: ſi aduerſa, penitus animo frangebantur, & plærunque (quod plurimorum exitus nobis documento fuerint) Fortunæ protſus impares aut ſe Imperij

Max. incomparabilis.

abdicabant, aut è propriis regnis profugi, ſibi manus deſperanter afferebant, ſibique ipſis vitam ferro aut veneno exhauriebant, & omnem tandem vitæ ſplendorem alicuius facinoris turpitudine commaculabant. Ipſe vero omnes virtutes ſine labe, ſyncere & puriter complexus, in fortuna ſecunda temperatus, in aduerſa erectus, nuſquam de ſtatu ſuo declinauit, nunquam ne tranſuerſum quidem vnguem loco ceſſit: imo quo illa in eum grauior & infeſtior incubuit, tanto præſentiori animo eam tulit, aut maiori impetu repulit.

Freder. 3. Nempe illa quod de eo periculum non fecit? Patri eius Frederico paternum principatum ademerat, vt ei armis rurſus, qui aliis ex teſtamento obuenire ſolet, redimendus eſſet. Eum

Brugis. Sponſa ad empta. Brugis adoleſcentulum impiorum ciuium ſceleri obiecerat, vt & à ſuis aliquando vinciri & contra hoſtibus victis ignoſcere diſceret. Iam vero florenti ætate, & animum paulum lætioribus adiicienti, ei nonam nuptam & ſimul regnum dotale auferens, in hoſtium detulerat poteſtatem, vt quod aliis vltro dotis nomine cedere ſolet, ei per tot rerum diſcrimina petendum eſſet. Scilicet vt pro genialibus gaudiis, pro laſciuis puellarum choreis cruenta Martis prælia conſererentur, vt claſſica eius hymenæum canerent, vt loco nuptialis pompæ fulgentes ære acies, ordines militares & paſſim triumphi ducerentur, nec prius ſponſum, quam victorem inclytum ageret. Probanda certe ſi vſquam alibi in ea parte, quod omnia ea ad eius laudem pertinere viſa ſunt, ſi non mox deinde ſibi nimium de eo

Philippus. permiſiſſet, omnemque inuidiam in vnico illo eius filio Philippo, quem honoris amplitudiniſque gratia nomino, patre veſtro exprimere voluiſſet. Sinite hoc loco, Principes optimi, me aliquantiſper cum immiti atque implacabili nouerca illa expoſtulare, & facti illius acerbitatem viciſſim apud vos, quoquomodo illius diei recordatione in inuidiam vocare, quo equidem credo Solem ipſum mæſtiſſimum & ſane inuitum mortalibus luxiſſe, neque antea quicquam vidiſſe vnquam in terris aut grauius aut indignius. Quis enim tum fuit tam inhumanus, quis tam agreſti aut duro pectore? qui non ex florentiſſimi illius adoleſcentis tam immaturo interitu acerbiſſimum hauſerit dolorem; cum è ſinu, è complexu eius paterno abſtraheretur, qui ea indolis præſtantia, ea morum ſuauitate, illis diuinis corporis & animi dotibus, ad imperium non natus ſed plane de cœlo de-

In Fortunam inuehitur. miſſus videbatur. Cum terris eriperetur indigniſſime à ſæuienti fortuna, in quem prius ipſa tot ornamenta contulerat, vt iam ei addi nihil poſſit atque extra omnem eius aleam crederetur. In quem præterea omnes boni non dubias ſpes collocauerant, fore, vt per eum cum immortalitatem quandam adipiſceremur, tum nobis propediem prorſus aurea illa ſæcula reſtituerentur. Ignari illius liberalitatem non alio ſpectare, niſi vt tandem quale nunquam antea, impotentiæ ſuæ ederet exemplum. Ergo & tuum illud Fortuna fuit facinus, tuum ſcelus? Quis tibi deinceps mortalium fidem habere velit? Hæc ſunt ludibria tua. Siccine iuuat in rebus humanis laſciuire? Quæ (malum) iſta maleuolentia, optimis quibuſque grauiſſime inuidere, & ſubito data exprobrare ac repetere munera? At vtinam tua ſolum tuo iure repetiiſſes, nobiſque illo, omnibus tuis inſignibus nudato, & veluti exautorato, frui diutius permiſiſſes. Et non ſimul fatales illas, quas antiqui haud iam fal-

** Parcæ.* ſo fingunt ſorores, * ad tam acerbum ac flebile funus concitaſſes. Cui certe illachrymarunt omnes exteri populi, quod etiam fleuerunt hoſtes, quo indoluere certatim prouinciæ, & totus denique orbis terrarum graui preſſus deſiderio, vix ſibi adhuc à lachrymis temperaret, niſi pauloante (quæ eius viciſſitudo eſt) omnes in ſpem vocaſſet, breui tantam patris iacturam per vos Principes clariſſimos, liberos eius, reſtitutum iri. Sed ne forte ve-

Redit ad Max. teris doloris cicatrices recenti renouare & hac commemoratione refricare videar, quis itaque tanto animo filii mortem, & eius filii qui magis in funere è luctu puer, quam alii in longæua vita claruit, tulit? Quid Cæſare magis exercitum dici aut fingi poteſt? Cui vnquam fuerunt in tanto faſtigio eiuſmodi bella cum Fortuna pugnanda, qui ſe non ei poſtremo ſummiſerit, qui ſe non ſupplicem ad eius pedes abiecerit? quam ipſe demum ſolus tumultuantem poſſe comprimi, & quantumuis volucrem & inconſtantem, quaſi vinculis nectere docuit. Quippe bellum hoc recens Venetum, cuius claſſica adhuc in au-

Bellum Venetum plenum perfidia. Quibus auſpiciis bellum hoc geſtũ fuerit. ribus atque eorum clangor in intimis hominum ſenſibus hæret, tametſi hactenus difficile diiudicatu fuerit, quod eo nullum poſt hominum memoriam, æque inexecrabile, totque regum ac principum (dicam enim libere quod ſentio, & quod mecum ſentiunt omnes) non tam armis quam perfidia implicitum à quoquam geſtum eſt; nihil tamen ex eo ſibi caſus aliquis fortuitus decerpit, nuſquam fortuna in iſtius ſocietate gloriæ ſe offert. Ei quicquid id eſt cedit, ſuam eſſe fatetur hanc diu quidem virentem lauream: ſed quo ſerius adoleſcentem, eo gloriæ fertiliorem futuram. Geſſit nimirum hoc bellum, vt ſuo iure, ſic ſua propria virtute, ſuis armis & opibus, non regis, non Cæſaris nomine, ſed

vt prin-

vt principis priuati: ſi quid modo priuati in principibus fingi aut cogitari poteſt. Sed noua quadam belli gerendi ratione, vt hoſtium vires citra aliorum quantum fieri poſſit, offenſionem affligeret, & eorum opes ſubinde cunctatione attenuaret: veruntamen ſimul vellet nollet, & Cæſaris dignitatem, & innocentium ſalutem ex omni parte tueri videretur. Cum enim in hoc bello tam diuturno, tam longe lateque diuiſo, & diſperſo, nullo non aperto prælio victor extiterit, parta victoria vti noluerit, quin etiam nonnunquam eam vltro è manibus dimiſerit, abiecerit, fugientes ſæpe hoſtes aut perſequi noluerit, aut pulſos & ſeptis incluſos, iamque deditionem facturos obſidionem ſoluerit, ac etiam vt ſæpe ſolent generoſi leones, fortaſſe imbellem & ignobilem prædam peroſus victor, vltro Italia exceſſerit, & ita exceſſerit, vt ſine vllo mortalium & agrorum incommodo iter faceret, tantaque innocentia exercitus duceret, vt ne arbor, ne viticula pene vſquam deſideraretur: quid aliud voluiſſe videri debet, quam Italiæ ſalutem & bonorum incolumitatem. Porro illorum tyrannis cum multorum iamdudum fortunis coniuncta, & penitus cohærens, qui fieri potuiſſet, quin tanta ruina vno eodemque caſu bonam partem Italiæ ſecum in eandem traxiſſet calamitatem? Noluit committere vſquam illud, quod iam adeo multi probarunt, ipſe quoque probaſſe videretur. *Pereant amici, dum vna inimici intereant.*

Prouerbialiter.

Qua voce nihil fieri poteſt (vt ille inquit) inhumanius, nihil principe homine indignius. Neque vnquam putauit lauream illam magnis florentem periculis, longo temporis interuallo, viriditatem amittere, modo hoſtes ſeorſum à bonorum calamitate, quoquo modo mulctaret. Quamquam erat quodam tempore tanta hominum animis offuſa caligo, vt eius inſtituti rationem & manſuetudinem nonnulli non intelligerent, alii diſſimularent aut non agnoſcerent. Fuit enim, fuit iamdudum huius ſæculi labes quædam & macula, Virtutis fructus fortibus atque bonis inuidere, eorumque gloriæ florem carpere, & impiis obtrectationibus infringere. Quin etiam multorum adhuc tanta eſt inuidia, vt non deſint qui ea, quæ in priſcis laudibus proſequantur, eadem in noſtri temporis hominibus nonnunquam multo illuſtriora aſpernentur, ac in finitima quæcunq; virtutum vitia maligne detorqueant, aut eis omnino lucem adimant. Etenim ipſe (ita me Dii ament) quoties his auribus hauſi, eos qui cum aperte virtutibus obtrectarent, iam liberalitatem Cæſaris nobis vitio vertere, iam clementiam probro dare, iam iuſtitiæ æquabilitatem, mali conſulere & deteſtari non verentur.

Quæ vitio data Max.

At illi neſcii tum fortaſſe Iouem ſero quidem diphthæram, illam quam antiqui omnia hominum facta continere crediderunt, ſed aliquando non ſine magno mortalium malo intueri, non ſine fulminibus maleuolorum nomina excutere. Nunc vtinam reuiuiſcerent veteres, illi ipſi Fabricij, Maximi, Pauli, Marcelli, Scipiones. Equidem credo (abſit inuidia verbo) alios potius quam plæroſque ciues ſuos verum genus & Romanum ſanguinem agnituros. Viderent enim quo imperii ſui dignitas & gloria commigraſſet: quibus gentibus ſplendor ille luceret, atque ea de re æquiori forte animo occaſum imperii ſui tolerarent. Dicerent dolenter quidem, ſed paulo incorruptius ſententiam, vtra gens plus à maiorum moribus degenerauiſſet, vtra remotius à veterum & eorum inſtitutis receſſiſſet, apud quoſnam eſſet minus deprauata virtutis, integrior fides, viuendi conſuetudo ſyncerior, religio ſanctior, apud quos diſciplina ipſa militaris cultior.

Romani non Romani. Germanorum laus.

Puderet fortaſſe Alexandros & Cæſares plæroſque fortunæ ſuæ, quam olim tantopere admirabantur, & tanquam vnicam filiolam exoſculabantur; ſi eam virtutis non comitem amplius, ſed miniſtram & mancipium quoddam intuerentur: atque (niſi fallor) ſummum acciperent dolorem, quod eis hoc temporis veſtro imperio, quando æquo pulchrum vinci ac vincere fuiſſet, naſci non contigiſſet. Enimvero illi faterentur, hac ætate non ſolum ſui ſimiles eſſe, ſed quos etiam libenter imitari non ob fortunæ artes at virtutis verum decus, vellent & iure optimo poſſint, quin reor interim non tam obſtupeſcerent ad nonnullorum ingentia facta & præclara inuenta, quam animo perhorreſcerent ad tam infractum robur, & tantam adhuc in eis qui ſuarum legionum quondam toties firmamentum fuerant, laborum tolerantiam, vitæ contemptum Fidem non quandoque in vno aut altero vſque ad aras, ſed omnium ad perſpicuam mortem, ad apertiſſimum interitum, promptam ac paratam; audientes inſuper machinas & tormenta bellica Iouis fulmina imitantia, à quibus primum excogitata, ſolum eorum virtuti & animo, præ omnibus gentibus inferiora. Pigeret haud dubie eorum plæroſque Imperatores, in tanta viciſſitudine rerum, tot olim labores in veſtibulo Alpium incaſſum recidiſſe, tantum Romani ſanguinis nequicquam ac Rheni ripas exhauſtum eſſe. At eſto, hæc iam plætique diſſimulauerint, mirabitur ea tanto magis aliquando poſteritas. Non enim erit hæc inter eos qui naſcentur, ſicut inter nos eſt,

Cæſaris laus. eſt, diſſenſio atque tanta animorum diſtractio. Nempe iudicabunt ſine odio, ſine inuidia, & cupiditate. Nemo in Cæſare iracundiam, nemo implacabilitatem aut crudelitatem requiret. Omnes vno ore animi eius moderationem, conſultam cunctationem, in ſumma poteſtate rerum omnium modum, certatim laudibus ad cœlum efferent. Atque eum, vt in aliis bellis Imperatorum fortiſſimum, ſic in iſto vno, in quo multorum ſcelus & furorem cedendo quam reſiſtendo (ne omnibus ſine diſcrimine obeſſet) frangere maluit, certe omnium ſapientiſſimum prædicabunt. Vulgo iam quidem a- *Fab. Max.* pud omnes bonos eum Fabium Maximum, ob hanc inſignem belli adminiſtrationem, celebrari audimus: cuius quondam cunctatio & prudentia, Hannibalis iuueniliter exultantis emolliuit audaciam inſolentiamque fregit, & qui nunquam vanis rumoribus ſalutem ciuium ſuorum præuertit. Quod ſi eius facta diligentius expendere, & huius tenebricoſiſſimi belli latebras atque inextricabiles nodos diſcutere & penitus eruere vellemus: quantum ſe vndique ſapientiæ eius lumen offunderet? quæ conſiliorum exactiſſimæ rationes oborirentur? quam longo interuallo Fabium illum à ſe poſt terga omnium iudicio, relinquere videretur? Non enim temerarium iuuenem, magis generoſos quam vtiles ſpiritus præ ſe ferentem, eum viciſſe animaduerteremus, ſed eos hoſtes vectigales feciſſe, qui antea vix naturam & conditionem vt vinci poſſent habere videbantur.

Proinde quod omnium quidem ſententia admirabilius, quæ & quanta interim dum hoc ipſum bellum adminiſtrauit, geſſerit; quod difficillima itineta, tam corpore, quam animo indefeſſus, ſumma celeritate (quando & id ad præſtantem pertinet Imperatorem) confecerit: quot ſæpe aduentu ſuo iam labanteis Reſp. erexerit, vacillantes populos in officio retinuerit, quoties feſſis rebus ſuccurrerit: quot ſeditiones apud Heduos, & Pannones atque in ipſa ſua Germania reſtrinxerit. Dederunt enim non pauci, inflammati inuidia operam, quæ nimirum (vt Solis radii) altiſſima quæque ardentiſſime ferire ſolet, vt ei per ſuorum aut finitimorum clandeſtinas factiones, aliquando parum fœlicia tempora inciderent. Quæ ſemper ab eo ſapienter præuiſa, ſumma conſtantia ſuſtentata, incredibili virtute depulſa, non modo non imminuerunt clariſſimam eius gloriæ exiſtimationem, ſed etiam honeſtarunt atque cumularunt. Age vero ad hæc non inter poſtremas laudes connumerandum, quod nemo eo interea ſæpius de Reipubl. Chriſtianæ ſalute & commodo ad orbis terrarum principes in concilio retulerit, nemo eo crebris Regum congreſſibus clarior extiterit. Non ſolum enim ad eum, vt olim ad Auguſtum Cæſarem ferunt, omnes fere principes terræ munera & legatos miſiſſe, verum ipſi Reges, principes, tetrarchæ, dynaſtæ, ad eum ab vltimis Britannis, è Pannoniis, & penitiſſima Scythia ſummo ſtudio contenderunt, vt rotam Auguſto eius cõſpectu colloquioque fruerentur, vt eum communem omnium patrem certatim conſalutarent: quos ipſe non ſolum liberalibus inuicem officiis deuinciendos, ſed perpetuis propinquitatis & neceſſitudinum vinculis obſtringendos, gentique ſuæ arctiſſime copulandos cenſuit. Gnarus ea tandem eſſe iuſta, diuturna, certaque & firma Imperia, quorum in poſſeſſionem vi ſanguinis & iure quodam hæreditario inducimur.

Cætera quemadmodum violenta, ſic lubrica, fluxu atque odioſa. Hæc itaque cum quis audit, nullum eum interea bellum geſſiſſe; ſi bellorum molem ac ſeriem reuoluit, nullam earum rerum curam potuiſſe habere exiſtimat. Magni hoc certe fuit hominis, tot vndique circumfrementibus fluctibus atque procellis armorum, nunquam de ſana mente deturbatum eſſe, non animo concidiſſe ac ſemper rectum in omnia & inconniuentem vultum tenuiſſe: verum in hoc ancipiti bello Veneto animum viciſſe, iracundiam cohibuiſſe, victoriæ ferocitatem temperaſſe, id non ſummi herois, ſed potius DEI alicuius iudicandum eſt. Quapropter hic mihi dicenti ſplendor ex improuiſo eius numinis oboritur, & quaſi luminibus aciem animi perſtringit, quo minus me plura dicere parantem, ſpetem tantam gloriæ altitudinem verbis aut oratione poſſe conſequi. Mittam itaque in præſentia has tantas, incredibileſque virtutes, atque eo lubentius, quod quaſi maioribus theatris omnibus propoſitæ ſunt, & per ſe nitent. Tum cætera quoque ſtudia illa regia tacite exiſtimanda relinquam, tot exquiſitiſſimarum artium ornamenta, etiam illarum quæ in vmbra ſine ſummo ocio non facile diſcuntur; tam diuerſarum linguarum ſcientiam, vt omnibus populis ſine interprete iura dixerit & reſponderit, tamque propenſum erga bonas & liberaleis literas amorem. Quas ipſe viciſ- *Germani de ſ. Max. beneficiis.* ſim non minus regio ſplendore illuſtrauit, quam eum ipſum ornarunt, ſemperque quoad in hominum vſu erunt, ornabunt, cui certe tantum debent, quantum vel omnis poſteritas

ritas eo celebrando promereri vnquam poterit. Nam quando natura ita comparatum eſt, vt omnes maxime velint ſuos imitari principes talesque videri, quales ipſi ſint; atque ob id ſæpe à magis hominibus obſeruatum ſit, qualeſcunque ſummi ciuitatum viri fuerint, tales & ciuitates fuiſſe, quam facile ſui imitatione factum eſt, vt Germania, quæ antea nihil niſi horrentia Martis ſtudia colebat, nihil niſi arma tractabat, nuper in ea non aliter rectæ ingenuarum literarum diſciplinæ efflorеſcere, eximiaque ingenia excitari cœperint, quam vt fruges aeris temperie liquidioreque cœlo vberius prouenire ſolent. Vnde iam illud audimus crebris vbique, quod olim de Alexandro Magno, vſurpari ſermonibus, *excellentis ingenii & virtutis viros non tam ſub Maximiliani tempora quam propter Maximilianum extitiſſe.* mittam & peculiares & quaſdam quaſi domeſticas ac proprias eius virtutes, vitæ innocentiam, in omnibus rebus temperantiam, pudorem, voluptatum abſtinentiam: & miram quandam morum ſuauitate temperatam bonitatem, atque erga omnes liberalitatem, iam Regibus ac præpotentibus viris inuſitatam. Quarum virtutum optimi teſtes ſunt plærique Chriſtianæ Reipublic. ſenatores & viri patritii, qui Cæſari longa & intima conſuetudine deuincti, tandem eius interceſſione in ſacroſanctum patrum ſenatum cooptati ſunt. Sunt etiam teſtes tot exulum millia, quos Italia aut vndecunque terrarum profugos liberaliſſime in regia ſua alebat, fouebat, ſpe ſimul & re ſuſtentabat atque locupletabat. Quocirca non cum paucis eorum plærunque præclarius actum eſt, quam ſi nunquam exulauiſſent; illudque Themiſtoclis vere & ex animo dicere poſſint, *Perieramus niſi periiſſemus.* Relinquam denique quod primus Germaniæ veterem rei militaris diſciplinam, quantum temporum ratio paſſa eſt, reſtituerit: primus Imperatorum eam vndequaque latrociniis purgauerit. Nec iam attingam religionis noſtræ dignitatem per eum toties amplificatam, nouoſque & ampliſſimos ordines orthodoxæ fidei contra Turcas propugnatores fundatos atque inſtitutos. Hoc ſolum nos in præſentia contenderimus, per Maximilianum Auguſtum, qui quantum nemo alius Rex temporum bellorumque motibus iactatus eſt, tandem perfectum eſſe, vt mortales Fortunam ſine Virtute parum aut nihil, Virtutem vero ſine Fortuna plurimum poſſe intelligant. Laudarint alii Reges, quod in perpetua rerum fœlicitate nunquam cum aduerſa fortuna ſint conflictati. Hunc a laboribus, ab ærumnis, a fortunæ & inuidiæ telis commendabimus, & ei non prius de deuictis hoſtibus quam de vtraque fortuna acriter ſuſtentata quam de inuidia fortiter profligata, denique quam de ſeipſo, de victoria illa pulcherrima, qua toties ſeipſum vincere voluit, æterna trophæa erigemus, atque hunc vnum eſſe ſemper clara voce ipſo orbe terrarum exaudiente prædicabimus, à quo in ſummo rerum faſtigio, nihil vnquam nec temere nec crudeliter factum ſit. Quæ cum ita ſe habeant, atque omnes eius ætatis gradus iis & propriis ornamentis redundauerint, ſoluſque omneis boni & perfecti Imperatoris numeros per labores pluſquam (vt aiunt) Herculeos, tam pacis quam belli artibus abſoluerit, quid dubitandum, quin ei maius atque auguſtius ipſa Fortuna præſens ſemper numen affuerit, & nuper manifeſto & claro lumine in frequentiſſimo illo orbis terrarum conuentu, inter mortales cœtus verſatum ſit, in quo de expeditione in Turcas ſuſcipienda diuinum conſilium initum eſt, & quo ſimul ipſe & Principes electores, vos in Imperii ſocietatem admittere, tam certis animis, tamque conſentientibus ſenſibus deſtinauerunt, vt prius prope id ab omnibus, quam fama ipſa ea de re ad nos aduolauerit, intellectum ſit. Quid vero iam quæſo vſquam aliud ſpei in tanto tamque communi Reipublicæ periculo, quod vndequaque à ſæuiſſimo Turcarum tyranno imminebat, nobis reliquum erat, niſi vt illi ampliſſimi conſilii Principes electores, penes quos eſt ſumma iſtic rerum poteſtas, quorumque maxime intereſt, Rempubl. ſaluam eſſe in tempore more veterum de Romanorum Rege, tanquam de dictatore, in rebus dubiis decernendo cogitarent, non tam conſilium quam præſentiſſimum rebus humanis remedium afferentes. Debebatur id quidem iam dudum diuinis & immortalibus Cæſaris meritis, atque omnes principes iam pridem nihil antiquius habebant, quam vt eam bene merendi rationem, qua ſola ei ſoluendo videri poterant, non tam dignã gratiam & mercedẽ, quam ſempiternã virtutũ ſuarũ teſtificationem tandem admitteret. Verũ ille ab omni ambitione alienus, & omniũ datorum beneficiorũ immemor tergiuerſari, atq; vt ſolent beneuoli & liberales creditores, vltro ſtatũ diẽ iamque cedentem rurſus diffundere, & creditũ proferre ſolebat; vel quia adhuc officia cumulare officiis cogitaret, vel ꝙ nullã aliã virtutis mercedem præter illam laudis & gloriæ deſideraret. Ad intellectum hoc eſt ab optimis gratiſſimis principibus, qui quamprimum fieri potuit, ad eum de conſilii ſententia inuitum, & moras ſubinde ex mora ne-

ſten

Peculiares Max. virtutes

Ordines

ctentem, planeque ſubterfugientem de vobis principibus Imp. deligendis r[illegible] certe non tantum occulto inſtinctu, ſed aperto & violento iuſſu atque impulsu. Nam quid fieri potuiſſet opportunius, quid optatius, quid omnium ſaluti ſalubrius? Verebamus antea, ne Deus nobis iratus grauius aliquid, & nuper ſane de humani generis exitio ſtatuiſſet. Siquidem non obſcure agnoſcebamus adeſſe tandem deam illam vltricem ſcelerum noſtrorum, quibus iam eos facile æquaremus, quos antea ea de cauſa Deo magis, quam nos inuiſos ſperabamus, vel pleraque etiam vitia noſtra quam apud ipſos Turcas grauiora & atrociora. Etenim æque iam dudum apud nos, vt illos conſpiciebamus nullum amplius mortalibus Dei metum aut reuerentiam, nullum religionis cultum, aut fidei ſanctitatem; iam iuxta ſacra ac prophana tractari, templa cum diuis dilapidari & tanquam ſub haſta paſſim venundari; mortales impune & ferro, & fœnore contrucidari, aliena aperte rapi, virgines & pueros certatim pro libidine cuiuſque ex parentum amplexib. ad opprobrium diuelli; ipſos ſacrorum antiſtites cupiditate, ambitione, libidine longè ante alios flagrare: nihil integri, nihil vſquam ſancti eſſe; bonos mores vbiuis locorum, quauis gentium, ſed maxime apud eos, quos nobis æqui rectique imaginem præbere par eſſet, exoleuiſſe. Quamobrem quid non metuendum erat? vix bella domeſtica atque inter nos pluſquam ciuilia conquierant, & tempeſtatum illarum turbines remiſerant. Nec dum recentium vulnerum cicatrices obduruerant, aut aliqua in parte obductæ erant. Ecce iam rurſus vndique arma prorumpere, & veluti rebus humanis iudicium indictum eſſet, omnia ſilere, cuncta trepidare, atque ob oculos obſeruari, communium fortunarum noſtrarum direptiones, raptus coniugum, cędes liberorum, incendia, vaſtitas, ruinæ. Nullum nobis belli auertendi aut quoquomodo ſuſtinendi conſilium erat, nulla vſquam declinandi ratio, nulli ſuſcipiendi duces. Reges, & principes mutuo ardentes odio, partim cupiditate & inuidia, partim ambitione & diſcordia diſtrahebantur. Plena itaque omnia erant deſperationis, plena terroris, iamque vincebat timorem dolor. Quid inquam faciundum erat? ad ſuperorum auxilium, vt fit in rebus perditis, ad Deorum immortalium templa ſupplices confugiebamus: ſed non erat per quos Deum placari, aut quorum interceſſione tantum malum amoliri poſſe ſperaremus. Latebras procul circumſpiciebamus, fugam quærebamus quæ ipſa exitum non habebat. Dandæ dandæ nimirum ceruices erant crudelitati nefariæ. Quis ergo vobis tum Principes electores, quis tibi Maximiliane Cæſar hanc mentem dedit? quis tandem labanti Reip. Chriſtianæ obtulit diuinos adoleſcentes? quis nobis hæc duo fulmina Imperij? Deus, qui cum omnia ad interitum noſtrum immani illi tyranno paterent, non vſqueadeo genus Chriſtianum exoſum habuit, vt tantum vellet diuo ſui nominis hoſti de nobis licere. Nos ſubito reſpexit, placati ſigna animi dedit, & hac vna vtriuſque ad commune Imperium vocatione teſtatus eſt & omnibus declarauit, quid furori illius opponendum, quæ ratio nobis belli propulſandi ineunda eſſet. Iam quidem antea homines non dubiis Deorum immortalium ſignificationibus, non more veterum ex alitis volatu, non ſiniſtro oſcinis cantu, aut ſoliſtimis tripudiis, ſed certis ſyderum decretis, vos ſceptro auito & ſolio deſtinatos eſſe, animis præſumpſerant, & vt id quam primum fœlix fauſtumque fieret certatim vota nuncupabant, volebantque vos omnino Imperij inſignibus exornari. Quod volebant, id procul dubio Deus inſtinxerat: nunc vt fieret, eo tempore perfecit, quo nobis id maxime optandum erat, & vtrinque nobis non prius dedit, quam te Carole tot pulcherrimorum Hiſpaniæ regnorum, te vero Ferdinande tot florentiſſimorum populorum acceſſione, ornatos, auctos, cumulatos tales haberemus, qui iunctis viribus hoſtium effrænato furori, non ſolum reſiſtere, ſed ſupplicia, cruciatus, probra, ſeruitutes, & omnia dedecora, quæ illi in nos iamdudum male cogitabant atque ſubinde crudeliter meditabantur, in eorum capita retorquere facile poſſitis. Quis enim ignorat, aut tuam Carole, aut tuam Ferdinande potentiam? vterque opulentus, populoſus, vterque Diis charus, vterque imperat iis populis, * qui olim etſi à Romanis rerum dominis triumphati, nunquam tamen debellati ſunt; atque à quibus cruenta quidem inſignia victoriæ, nunquam vero victoriam retulerunt, verum qui eis plurimum ſemper præter alias nationes negocii exhibuerunt, antequam illos fœderatorum aut ſociorum nomine agnoſcerent. Vterque earum nationum legitimus Rex eſt, quibus nunc ætate noſtra in re bellica, terra mariue res gerenda ſit, omnium iudicio longe primæ deferuntur. Altera naualibus bellis, altera terreſtribus ac ſtatariis pugnis exercitaſſima, vtraque ad vtrunque vbi res poſcit, promptiſſima. Cuius vtinam iam tot fortia in ſanguine Chriſtiano documenta non dediſſent. Sed quando id non eorum, ſed hoſtium culpa accidit, quæramus & ex noſtris malis contra

Digreſsio ad Carol. & Ferdin.

Germania, Belgia, Hiſpania.

com-

communem hoſtem gloriæ & virtutis, exiſtimationem; quandoquidem vehementer ad bella adminiſtranda pertinere obſeruatum eſt, quid hoſtes de aliis ſentiant, intelligent illi aliquando rem ſibi futuram, non cum mollibus Phrygibus & Aſiaticis, non cum fugacibus Perſis, aut Arabe vnguentis delibuto; ſed qui vel fortiter vincere vel pulchra per vulnera mortem oppetere velint. Atq; imprimis Reip. Chriſtianæ gratulemur, quod Maximilianus Cæſar, cui etiam poſtquam vita exceſſit, quotidie tã multipliciter obligamur, duas fortiſſimas nationes quæ fere vniuerſam Europam ſecum trahent, ad tam arduam expeditionem ſuſcipiendam coniunxerit, quarum alterutra fortaſſe non dubiam victoriam feciſſet. Nunc quando cum induſtria opibus, dexteritate Hiſpanorum, Germana fides, virtus, atque robur coiuit, & quaſi in vnum corpus conſpirauit, Diis bene iuuantibus, & vobis principibus vigilantibus, certiſſima futura eſt. Sed vt tandem eo vnde iamdudum *Regreſſus.* noſtra defluxit oratio redeat, atque in eo finiat; cum tot ac tanta aui veſtri in omneis ſint merita, eique vitam ipſam quam viuimus, ſpiritum quem ducimus, quemque Deorum *Comparatio.* benignitate & Imperij veſtri præſidio, in poſterum ducemus, acceptum feramus; atque adeo etiam illud, quod ſapientes de mundi (vt ſic dixerim) infantia ſenſiſſe animaduertimus, quodam tempore rerum naturam tuliſſe, anteaquam terra nondum concretis inter ſe corporibus coaluiſſet, nec iuſtum pondus ac magnitudinem in ſe concepiſſet, vt rerum omnium moles, veluti æſtu diu multumque iactaretur, tandem poſt longos errores, vim æquabilem nacta, tanquam anchoram iaceret & cæteris quoque rebus firmamentum & fixam ſedem præberet; ſic prope modum quod aui veſtri opera factum ſit, vt orbis & ipſa moles Imperii huc illuc diu iactata, poſtremo & maiorum & eius potiſſimum virtute coaleſcens, atque ex omni parte iam ſuis viribus nitens, ſe in familiam veſtram *Auſtriæ domus.* contulerit, & ad immortalem Auſtriæ domum adhæſerit, idque ipſe vobis tanquam pulcherrimam hæreditatem, cum tam illuſtribus titulis, & ipſo Auguſti nomine teſtamento reliquerit, quantopere nobis conſiderandum eſt, ei meritam gratiam debitamque referamus, quod à nobis omnibus honoribus, qui poſt mortem, vita honeſte glorioſeque functis tribui poſſunt, ac perpetua & perhonorifica virtutum ſuarum ſemper recordatione, tum à vobis Principes ornatiſſimi, ſumma pietatis commendatione fiet, ſi eius (vt facitis) vltimæ voluntati & ſupremo inſtituto, quo nihil poſt hanc lucem illi gratius aut acceptius eſſe poteſt, animum quam primum adieceritis. Quod autem inſtitutum ei fuiſſe *Vltima voluntas Max.* antiquius omnium iudicio videri debet, quam vt recepta Italia & libertate reſtituta in Turcas bellum ſuſciperet. Hoc certe volebat, hoc vt ei aliquando liceret, omnibus votis expetebat: hoc vobis non teſtamento, ſed omnium hominum tacitis indiciis ſcriptum, omniumque animis ſculptum reliquit, quod etiam tot ſæpe magnis & difficillimis in Italiam expeditionibus, & nunc maxime his vltimis conatibus, clara quodammodo voce teſtari viſus eſt. Neque enim credendum, eum nobis quidquam aliud recenti & ſalutari illa electione innuiſſe, quam quos Italiæ Reges creaſſet, eos vellet & aliquando eſſe. Intelligebat nimirum prudentiſſimus Imperator, expeditionem in Turcas, niſi ſimul Italiam recuperaſſet, & tandem à grauiſſimo tyrannidis iugo vendicaſſet, plane inutilem & fortaſſe multis perniciosam futuram. Nam præterquam quod ea diutius non ſine multorum exiſtimationis labecula à ſacroſancto Imperio diuulſa eſſe poſſit, videbatur etiam id *Italia ab Imperio diuiſa factionibus tumet.* ſuſcepti in Turcas belli ratio poſtulare; quoniam ea maxime ante alias prouincias illorum excurſionibus expoſita & vndequaque obuia eſſet, atque nulla non in parte factionibus & diſcordia inteſtina laboraret. Quamobrem hoſtis facile in eam irripere, & prima quauis impreſſione ita ad eam adhæreſcere poſſit, vt eius deinceps non facilis nec incruenta foret recuperatio: quin inde tanquam ex munitiſſima arce adiacentes finitimorum fortunas aſſiduis eruptionibus eſſet labefacturus & concuſſurus. Tenebat porro memoria, quotienſcunque ea labes quotam Italiæ partem contigiſſet, quanto deinde rurſus labore & quam multo noſtrorum ſanguine, inde depulſa fuiſſet. Et crebro (opinor) ea de cauſa, ei maiorum in mentem veniebat, quorum virtutum imagines ſubinde ob oculos occurſare ſolebant, Othonum illorum, Henrici, atque Conradi, atque ipſius Ca- *Othones, Henrici, Conradi, Carolus.* roli magni, qui quondam veſtri Imperij author fuit, cuius nunc vt alter veſtrum nomen refert, ſi virtutem vterque breui præſtabit, quod eorum Imperatorum nemo in Affricam, in Aſiam tranſmiſiſſet, nemo in Parthos, aut ipſos Turcas, niſi prius in Italia rerum potitus mouiſſet. Non quia eam tam Imperii perpetuum decus & firmamentum, quam exterorum bellorum propugnaculum quoddam exiſtimarent; vnde frumentaria ſubſidia, vnde ſupplementa, atque vbi opus foret, bellorum nerui ſubminiſtrarentur. Italia quæ tametſi ſemper (neſcio quo ſuo infelici fato) rebus nouis ſtudens ſæpenumero ſe

exterarum gentium & factionum ſtudijs, ab Imperio diſiunxerit, & caput iuſtis ſceptris ſubduxerit; rediit tamen ſi per eorum Imperatorum officiis, ſubſidio, crebro & armis ad officium, atque quantum per finitimorum ei incurſiones licuit, in Imperio veſtro lubentius, quam in cuiuſuis alterius acquieſcere voluit. Nunc vero tam domeſticorum, quam exterorum tyrannorum immani dominatu ita oppreſſa iacet, vt nullo non in membro debilitata, nullo non articulo luxata, propediem niſi per vos ſubuentum fuerit, ingenti gemitu atque ruina collapſura videatur. Maxima quidem eius paulo ante mortalium pars, quibus nondum penitus dulce quondam Imperij nomen ex animo excidit, & quibus adhuc iuſta Imperij cordi ſunt, ſpes ſuas in auum veſtrum omnes defixerant, certumque habebant breui fore, vt eis tandem per eum tam diu deſiderata libertas redderetur. Quod iam cum vident, in tanto temporum motu, atque rerum conuerſione, crudeli quodam fato interceptum eſſe, & ſe vndique nouis calamitatibus circumueniri, examinati & veluti doloris fluctibus obruti, animis paſſim conciderunt. Itaque nunc vniuerſa in Ita-

Italia condolet. lia, vna vbique voce, quoniam eis nec libere dicere nec lugere licet, gemitur. Audiretis vtinam clementiſſimi Principes, eorum occultas querimonias, & grauia ſuſpiria. Aſpicetetis vtinam tot bonorum lachrymas, tot innocentium vulnera, tot diras Cæſarianorum proſcriptiones, tot nobiliſſimarum familiarum diſtractiones, tot denique principes auito principatu deiectos, fortunis, & liberis omnibus mulctatos, quibus ne quidem exilij iam

Epilogus ad Carol. & Ferdinand. locus in Italia vſquam relictus eſt. Verum quidquid ijs in rebus, tam egenis adhuc ſpei ſupereſt, id omne paulo ante in vos collocarunt; in vos omnes animorum oculorumque contuitus conuluerunt; vos Auguſtos appellant, implorant, & deprecantur calamitatem ſuam; vos libertatem Italiæ vno ore flagitant; vos duo lumina in tantis rerum tenebris cæciſque nubibus & procellis, tanquam in medio mari naufragantes illa gemina & ſalutaria periclitantibus ſydera adorant: vobis vota concipiunt, vos abſentes Reges ſuos ſalutant, & qui Maximilianum vultu, ore, moribus, animo, inſtitutiſque refertis, certatim animis requirunt. Quapropter cum prudentiæ, fidei, pietatiſque veſtræ ſit, Auguſti Principes, omnibus gentibus declarare, quam memores, quamque grati ſitis, inſiſtite per Deos immortales auitis veſtigijs, ſubleuate eos, quorum calamitas ab Imperio veſtro ſeiuncta eſſe non poteſt, prohibete à ſcelere, a contumelia, à ſeruitute, morte ipſa, tantum nobiliſſimorum exulum numerum, qui vltro Cæſaris partes ſecuti, extorres ſe chara patria, coniugibus, dulcibuſque liberis priuarunt: & incumbite toto animo & ſtudio omni in eam rationem, qua non ſolum ſalus & libertas Italiæ, Reip. Chriſtianæ auctoritas, ſacroſancti nomen Imperij, & vtriuſque nationis honor & dignitas, eorum etiam omnium ſecuritas defendetur. Nunquam enim amplius Scytharum, Parthorum, immaniſſimarumque gentium illarum colluuio in Italiam cogitabit, neque inſidias in Chriſtianos meditabitur, ſi Italiam factionibus & diſcordia inteſtina liberatam, veſtræ poteſtatis intellexerit. Abſoluite telam, quam auus veſter & pater Philippus iamdudum contexendam exorſi ſunt: atque prouidete veſtri conſilij prudentia, ne hoſtes quibus cum Cæſar tot ab hinc annis grauiſſima bella geſſit, pacis & induciarum nomine bellum inuolutum tegant. Bella ſiquidem illa affecta, & pene confecta ſunt, ſi extrema perſequi volueritis: ſin minus, verendum, verendum inquam eſt, ne aliquando inſtauratas maximi belli reliquias ac renouatas audiatis. Etenim quoties iam res hoſtium abſciſſas, ſe efferre & ad renouanda bella reuiреſcere vidimus: quos nunc attritos & tot cladibus pene exangues, perfacile eſſet ſine illorum incommodo & periculo, ad quos hactenus Cæſar reſpectum habuit, in poteſtatem veſtram redigere, ac penitus comprimere. Magnus eſt vobis, Principes fortiſſimi, vbique campus, magnus vbique curſus ad laudem apertus, præſertim qui id ætatis tanto animi impetu, vincendi cupiditate, atque mentis ardore ad gloriam exarſiſtis, vt iam tanquam in herbis, incredibili omnium admiratione ſignificetis, quæ virtutis veſtræ maturitas, & quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ.

Nullus vero (credite) vobis vſquam amplior aut glorioſior patet, quam in Italia, quam in hac luce hominum, in oculis ipſis orbis terrarum, quam in hac arce regum ac nationum exterarum, in qua olim Imperij maieſtas primum adoleuit, eius ſplendor, primum eluxit; qui fortaſſe nunquam tam late radios ſparſiſſet, niſi ei in ea, diuino quodam ab initio conſilio, domicilium obtigiſſet, vnde commode omnibus gentibus & populis iura dici cunctaque regi poſſint. In Italia inquam, in qua denique ſemper maxime maiorum veſtrorum virtus & decus, tanquam in theatro totius orbis terræ plauſu floruit, atque vbi poſt hoc breue & plenum ſudoris & ærumnarum vitæ curriculum, in quo nos tot vndique fata circumſtant, immortalitatē conſecuti ſunt. Qui nunc vbicunque

in æ

in æterna illa domo, beatorum conſpectu & conſuetudine fruuntur, non modicam certe & ex eo voluptatem percipiunt, quod iam antea (qui eorum eſt diuinus animi ſenſus) intelligant, Imperii dignitatem, quæ iamdudum ipſorum in terris ſtudiis late propagari, & radices agere cœpit, iam tandem vberrimos ex nepotibus ad communem omnium ſalutem immortalis gloriæ fructus ſit prolatura.

IACOBVS SPIEGEL, IOANNI LVCÆ VIRO NOBILI, ac optime merito, S. D.

VNVS & alter interceſſit dies, quo tu enixe cupis, ſi quæ in pium pij Maximiliani obitum epicedia apud me forent, tu horum eſſes particeps. Laboraui magis ac magis, vt deſiderio tuo aliqua ex parte ſatisfaciam. Inter cætera vidi multa, quæ & ſi bono conſilio à viris grauibus ſcripta ſint ac exſcribenda, chalcographis minime videbantur. Verum ne tu plane repulſam videare pati, θρηνῳδίαν, ſiue lamentationem Petri Ægidij Delphi, viri etiam primis adſcribendi, ac diui Cæſ. Maximiliani Aug. laudum præconis vocaliſſimi, nuper, inter funeralia eius præponere effuſam, ad te mitto. Philippi item Brettani * orationem funebrem, quæ luculenta ſatis, & affectum vt mouet penitiſſime, ita & gloriæ famæque Maximil. eſt buccina. Ea omnia tu fronte læta ſuſcipies, tibique hæc vera ſeruabis funeralia. Ægidii carmen viuidam venam in promptu habet; ac lamentationem integre mouet. Acceſſit D.D. Io. Geyler Keyſerſpergij, olim à ſacris huius vrbis nobiliſſimi, epiſtola ad Auunculum meum, quam inter chartaceam meam ſuppellectilem (iam aulicis leuatus moleſtiis) inter legendum forte reperi; qua viuentem adhuc Cæſarem indicat. Quam ego ſupprimere nolui.

** Melanchthonis. Hæc deſiderantur.*

D. Keiſerſpergius

Scilicet vltima ſemper
Expectanda dies homini eſt, dicique beatus
Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.

Ouidius.

Alias huius enchiridij apendices tu in triumphatorem fœlicem, patrem patriæ Cæſ Maximil. eodem vultu lege, lecta ſpero placitum iri. Pauxillum ſcholiorum adiunxit, vt carmen id lucernam olens, tibi elucidarius redderetur: quum tibi Græca non admodum ſit lingua familiaris, neque niſi meliore ſydere natis placeat. Vale, & D. Iacobo Villingero (dum fuerit integrum) me commendes. Ex Argentorato, Calendis Maij, Anno Chriſtiano M. D. XIX.

PETRVS ÆGIDIVS D. IACOBO TVTORI, IVRECONS. AC INSIGNIS Antuerpien. oppidi Aduocato, præceptori vnice obſeruando

S. D.

QVAM grauem & acerbam plagam, ex diui Maximiliani Cæſ. interitu animo acceperis, Tutor amiciſſime, nemo eſt mortalium qui expertius nouit, quam ego. Præſertim quem ſic viuum veneratus ſis, vt credam hoc vno nihil tibi poſt Deum Optimum Maximum fuiſſe charius. Equidem quum nihil ſit Deo ſimilius, bono principe, quiſnam ex tot principibus noſtro Imperatori, tum bonitate, tum manſuetudine conferendus? qui omnium fuit & optimus & clementiſſimus, & (ſi fas ſit dicere) Deo ſimilimus. Impiæ ſane ingratæque mentis exiſtimo, ſi talem nobis heroem ademptum non lugeamus, tam ſapientem, tam iuſtum, tam omnium virtutum generibus expolitum. Itaque quum nuper poſt tot funereos Regum honores, tot lugubres ciuitatum apparatus, tot exequiarum pompas, gratiſſima omnium Antuerpia iuſta illi magnificentiſſime perſolueret; ſcripſi Threnodiam ſub perſona Genij maieſtatis Imperatoriæ, cum præficis D. Maximilian. mortem lachrymantis, additis aliquot Epitaphiis, quæ tibi tametſi non bona, tamen hoc nomine placere debent; quod in gratiam Imperatoris quantum in nobis fuit, effuſa ſunt, à quo non mirum, ſi tu ſæpenumero humaniſſime acceptus, non indonatus diſceſſiſti, quum fuerit in omnes tam beneuolus, tam mitis, tam benignus, vt neminem vnquam triſtem vel anxium à ſe dimiſerit; quemadmodum tute non minus feſtiuiter quam diſerte narrare ſolebas; quamquam ille orbem vniuerſum morte ſua triſtiſſimum, afflictiſſimumque reliquit. Verum excutiendum eſt iſtud animi vulnus, quod ex nimio dolore nobis incuſſum eſt. Meminiſſe enim debemus, hanc eſſe conditionis humanæ ſortem, quæ quo magis omnibus æqualis, eo fortiore animo perferenda eſt. Nam quem nos ex hoc carcere ploramus ereptum; is nunc pro ſumma, qua præditus erat pietate, re-

natus apud ſuperos, in diuorum numerum relatus eſt. Bene vale ſuauiſſime Tutor, & me quod ſemper feciſti, amare perge. Antuerpiæ. VI. Calendis Aprileis. Anno Chriſti M. D. XIX.

Petri Ægidij θρηνῳδία, ſiue lamentatio, qua Genius diui Maximiliani Cæſ. inter præficas in pompa funerali, mortem eius deplorat.

Primi treis verſus ſunt Choriambici Aſclepiadei tetrametri.
Quartus trimeter Gliconicus.

GENIVS.

O me, me miſerum, quis lachrymas meas,
Quis planctus, gemitus? quiſue vlulamina
Sedabit mea? vah, fluminis in modum
Exundant oculi graueis.
Quo me proripiam, ter miſerum & quater?
Ecquo? quo ſugiam? vah, mea lumina
Me ſallunt, perit, lux tenebræ mihi,
Et nox atra dies mihi.
En me deſtituunt organa ſenſuum,
Vire deficiunt, mens alacris cadit,
Et greſſus titubant, cor tremit, algidus
Sudor corpore profluit.
Clauſis ſpiritibus viſcera congelant,
Venæ non ſaliunt, angitur halitus,
Et vox aridulis languida faucibus
Hærens guttura deſerit.
Ah tecum moriar, maxime Cæſarum,
Et te ad ſydereos vſq; polos ſequar.
Poſtquam te Lacheſis ſuſtulit improba,
Vltra viuere non licet.
Dictum eſt, interii. nunc vbi maximus
Ille? ille Æmilianus ſacer occidit.
Heu me, mille (Proh dolor, ô neſas)
Mors hac vna mihi parat.
O qualem miſeri perdidimus virum:
Orbati patria heu patre nos ſumus
Quod terris potuit noxa vel Eumenis
Inferre omen acerbius?
Et quis non doleat, non grauiter ferat,
Damnoſum capitis tam venerabilis
Occaſum? cecidit gloria principum,
Et flos nobilium ſimul.
Nam quis ſplendidior, quiſue benignior,
Et quiſnam integrior, quis melior fuit,
Ecquis tam ſuperis æquiparabilis,
Cæſar quam fuerat meus?
O quis tam vigilans, tam bene perſpicax?
Quis tam munificus, dapſilis, & pius,
Aut quis tam patiens? quis tolerantius
Sortem pertulit aſperam?
Cui tam larga fuit promptaq; dextera?
Quis ſic pauperibus fauit & indigis?
Quis tot diſtribuit munera egentibus,
Qui plureis alimonias?
Quis feruentius & religioſius
Ex tot Chriſtigenis regibus aureis,

Sic

Sic quondam coluit numina? deditus
Noſtræ quis fidei magis?
Quid? quod barbarica preſſa tyrannide
Tot regna, & populos reddere liberos
Eniſus, rabidis bella parauerat
Chriſti nominis hoſtibus.
Sed mors inuidiæ filia lurida,
Tam ſanctum vetuit propoſitum exequi,
Conantem imperium tollere Turcicum,
Mors hunc è medio rapit.
Orbis quadrifidi lux fuit & caput,
Vrbis Romuleæ perpetuum decus,
Et princeps hominum, vidit ab igneo
Nil ſol clarius æthere.
Vt mittam proauos, vt ſileam genus,
Vt ceras, titulos, ſtemmata, imagines,
Auguſtus fuerat, magnus & inclytus,
Regum & magnanimum parens.
Quid nunc commemorem munera corporis?
Vultus perplacidos? membra decentia?
Quid corpus ſolitum, mobile, ſtrenuum,
Nec torpore iacens pigro?
Nil natura potens, finxit amœnius,
Nil perfectius, & nil ſpecioſius.
Quid plura? abſoluit dotibus omnibus
Nil vnquam cumulatius.
Maieſtate fuit perſimilis Ioui,
Titaniq́; coma par fuit aurea:
Aſpectu nitidum vicit & Heſperon,
Cæleſtemq́; Cupidinem,
Linguam Atlantiades melliſluam dedit,
Qua dulcem poterat vincere Neſtorem
In labris habitans Suada corallinis
Prompſit flexanimos ſonos.
Et Pallas validum ſenſibus imbuit
Pectus mirificis, addidit indolem
Virtus eximiam, vos Etheoclides
Riſum, lumina, gratias.
Marti conſimilis robore bellico,
Sed clementior & ſanguinis abſtinens.
Nulli vnquam nocuit, profuit omnibus.
Vindex haud fuit, aut ferox.
Sanctis fœderibus, concilio & fide,
Bellonæ rabiem ſæpe cohercuit.
Hoſteis ſæpe feros, & ſine cædibus,
Et vicit ſine ſtragibus.
Olim & Caſtalio fonte Aganippides
Rores Ambroſios in pueri oſculum
Stillarunt, amor hic fluxerat in viros
Lauru & carmine nobileis.
Mecum ô vos igitur turba biuerticis
Parnaſſi, miſeras fundite nænias,
Promant luctiſonas plectra monodias,
Et cantus miſerabileis.
At vos ante alios quis manibus ſacris
Cæſar contribuit ſerta virentia.
Nunc triſteis elegos, nunc epicedia
Vos (inquam) edere condecet.

Quis tam marmoreus, tamue adamantinus,
Qui mecum haud lachrimet, lugeat, & fleat?
Nimirum columen, præſidium, & ſalus
Sacri concidit Imperii.
O iactura grauis, naufragium nocens.
Qui tranquillus erat ſoſpite Cæſare
Mundus, nunc rapidis fluctibus æſtuans,
Turbat ſingula funditus.
Quantum Parca furens, quantum erat obſecro
Paulo ſerius, vt ſtamina Cæſaris
Truncaſſes? nimirum es, heu nimis inuida,
Et mortalibus æmula.
Iam pacatus erat mundus, & aurea
Hoc ſub pacifico Cæſare ſæcula
Florebant, ſophiæ dogmata, littera
Criſtas extulerant bonæ.
Peſſum nunc abeunt pax, ſimul ocium,
Et tranquilla quies, Mars gladios atrox
Strictos exacuit, cladibus omnia
Commiſcent furiæ truces.
A te virus edax liuida nunc vomit,
A te contemerat barbara litteras,
A te iniuſta bonos opprimit, impij
Aſſiſtunt cacodæmones.
Sed quo progrediar? mens abit, occidi,
Heu vos exanimem tollite præficæ,
Sub terras miſerum condite, mortuo
Sum cum Cæſare mortuus

SCHOLA SPIEGELLIANA.

Vos Etheoclides.) Gratiæ, quæ græcis Charites dicuntur, Etheoclides, quia ſtatuerit eis primum templum Etheocles rex Orchemeniorum. Gratias tres poſuit Heſiodus, referente Seneca lib. de beneficiis, Aglaen, Euphroſinen, & Thaliam. Finguntur ſe complecti arctiſſimo nexu, Pinguntur & hilares, quoniam dantes accipienteſque hilares eſſe debeant. Virgines, quoniam dandum eſt ſine ſpe munerationis. Iuuenes præterea, quia beneficiorum memoria apud gratos nunquam conſeneſcat.

Monodias,) μονῳδία, breuis eſt laus defuncti, quæ apud veteres in defunctorum funeribus ad tibiam cantari ſolebat à præfica.

Stabius. Reiſch. Spieſheymer.

Cæſar contribuit ſerta virentia,) Vt prætercam Ioannem Stabium, Stirianum, Thomam Velocianum Auſtriacum, Ioannem Cuſpinianum Francum orientalem, ac complures alios eruditos, ſat erit hos recenſuiſſe; qui ſub id temporis quo ego in aulicum munus adſcitus fui, in venerandum cœtum immortalium vatum, Maximilianeo calculo probati diſceſſere.

Vlricus de Hutten, eques Germanus.
Richardus Bartholinus Peruſinus.
Ioachimus Vadianus Heluetius.
Caſpar Vrſinus Sleſita.
Richardus Sbrulius Foroiulianus.
Ioannes Danticus Polonus.
Ioannes Pinicianus.
Vrbanus Regius Germanus.
Alexander Braſſicanus Sueuus.

Epicedia,) ἐπικήδιον, carmen funebre, quod & Seruius in Bucolicis epicedium vocat: & habetur cadauere nondum humato. Epitaphium vero ipſi ſepulchro inſcribitur.

Qui tranquillus erat ſoſpite Cæſare mundus.

Quando enim vnquam Germania fuit pacatior, quam ſub Maximiliano eſſe vidimus? *Quoties ſub Carolis* (vt Philippus ille Bretranus tam eloquenter quam vere dixit) *vniuerſa commota & labefactata eſt ſeditionibus inteſtinis? Dabimus aliquid Othonum fœlicitati, & gentiliciæ laudi: ſemper enim Saxonia pacis amans fuit. Certe Francorum Henricos tragica etiã mala afflixerunt, quum aliquandiu pars Germanorum filio, pars patri ſtuderet: vt reliqua prætercam. Ab eo vero tempore quo imperauerunt Sueui, quæſo quid fuit in Sigiſmundum vſq; læti in vniuerſa Europa, nedum Germania? Prudenter Fridericus primus, qui belli molem in Italiam, ac deinde Aſiam vertit. Qui hunc ſecuti ſunt, omnia infœliciter, regnum pariter vindicarunt, Philippus Sueuus, Otho Saxo, deinde Adolphus Naſſaenſis, & Albertus Auſtrius, poſt hos Ludouicus Bauarus, & Fridericus Auſtrius. In hæc, ne quid deeſſet mali, quot pontifices vrbis Romæ diſſidia, quot item Germaniæ deuotiones inciderunt, quibus ſemper aduerſa fuit huius regni tranquillitas, ne ſua in Italia tyrannis minueretur? Nam præter id quod aliquoties vniuerſa Germania diras pontificias pertulit, non raro priuatim quoq; vrbes ac ditiones aliquot deſecratæ ſunt, ita nunquam non bellorum ſemina miniſtrabant pontifices Germanis: quæ hoc imperante nulla fuerunt. Nunquam Germania vniuerſa commota eſt, nunquam labefactata hoc imperante religio: quæ niſi admirabilis quædam ſapientia, & plane cœleſtis, integra & ſalua conſeruare non potuit. Et hunc principem ereptum terris non doleat Germania?* Hæc ille. | Philip. Bretanus

Literæ criſtas extulerant bonæ.)

Quæ multis ab hinc annis mortuæ iacebant, orbe prope vniuerſo bellico furore occupato. Nihil enim æque contrarium eſt ſtudiis, quam Mars. Vnde non abs re cum Pallade acerbis odiis pugnat apud Homerum. Quare vel hoc diuum munere, Maximilianea tempora maxime fœlicia cenſenda ſunt, quibus tot literarum theſauri, iam tempeſtate multa abditi, in lucem prodiere beneficio Roterodami, Capnionis, Birckheymeri, Zaſii, Budei, Copi, Vadiani, aliorumque, quos recenſere alterius fuerit operis. Quod autem Cæſar & fouerit literas, eumque doctis frequenter diſſeruerit, quum de eo tota aliorum extent teſtimonia, meum vero ceu mutuum addere, eſſet abſurdum forte & obſcurum.

Peſſum nunc abeunt.) Huic ſubſcripſit ſententiæ ille in vniuerſo literario orbe nobilis Peutingerus in epiſtola ad me recens ſcripta: *Audio apud vos peſtem graſſari. O miſera Germania, quæ Maximiliano viuente, pace atque tranquillitate fruebaris, tota nunc tumultuaris. Erat pax vbi Cæſar, ibi bellum & dira lues.*

Ate virus edax liuida nunc vomit.)

Homerus Aten deam facit (vt magnus ille Eraſmus adnotatum reliquit in Chiliadum opere ſane aureo) quæ noxias ac turbas ſolet immittere rebus mortalium, atque ipſam quidem acribus oculis ac præuelocibus pedibus. Cæterum poſt eam multo interuallo conſequi Litas deas, quæ quod Aten turbauerit ſarcire moliantur. Has & ſtrabis oculis fingit, & pedibus claudis, illud nimirum innuens, offenſas eſſe citas, reconciliationes vero tardas. Propterea, quod iniuriæ meminiſſe ſolent homines. Quod (vt Auunculus meus in adoleſcentia adnotauit) vulgo trite iactatur verſiculo:

Puluere qui lædit ſcribit, ſed marmore læſus.

INVICTISSIMI IMP. CÆS. DIVI MAXIMILIAni Auguſti, epitaphia, per eundem Petrum Ægidium.

Auſtrius hic iaceo Cæſar Maximilianus,
Qui genitore ſatus Friderico Cæſare, matre
Luſitana olim, quam dixerunt Leonoram | a VVimpheling.
Vxores geminas duxi, quarum altera Carli
Vnica Burgundi Maria eſt, iuuenilibus annis
Filis ducta mihi, primo quæ enixa Philippum,
Et mox Margaritam, Franciſcum deinde tenellum:
Magna mihi fuerat ſoboles ventura, ſed ô ſors
Liuida, fœcundam rapuit mors ſæua parentem.
Inde, velut turtur viduatus coniuge, vidi
Bella, ſimultates, rixas, populiq; tumultus.
Poſt ducis Anguigeri Maria altera iuncta cubili
Filia Blanca meo, quam poſtquam fata tuliſſent;
Cælebs poſtrema deduxi tempora vitæ:

Quantus eram bello, quantus victricibus armis,
Non referam, quantus fuerim virtute, togaque,
Talia commemorent quibus eſt laus nulla ſuperſtes,
De me poſteritas, & viuax fama loquatur.

Aliud epitaphium, Iambico trimetro.

Hoc oſſa nobilis cubant ſub marmore
Maximiliani Caſaris clariſſimi.
Nil ſanctius, nil clarius, nil dignius
Hoc vidit orbis vniuerſus principe.
Quid ſeculi attinet prioris Caſares
Referre? ſolus iſte vicit ſingulos
Benignitate, comitate, gratia,
Ac cateris heroicis virtutibus
Quid plura lector poſtulas? nempe omnium
Hic maximus Caſar quieſcit Caſarum.

Aliud de eodem Cæſare epitaphium.

En pacis bellię potens, ter maximus hic eſt
Caſar, & ingenio clarus & eloquio,
Eximia pietate nitens, virtute refulgens,
Quo nil poſſedit mundus amabilius.
Qui imberbis dextro nudatis Marte lacertis
Exigua fudit Gallica caſtra manu.
Vt taceam Heluetios, Morinos, forteiſque Boemos:
Semper enim caſo victor ab hoſte redit.
Qui tam pacatis tot bellis, totą ſubactis
Gentibus, in Turcas verterat arma truces,
Sed pax deſpiciens cælo ſublimis ab alto
Bella futura, virum ſuſtulit ad ſuperos.

IO. GEYLER DE KEYSERSPERG, ECCLESIÆ ARGENTINENSIS *à concionibus ſacris, D. Iacobo Wimphelingo Theologo.*

S. P. D.

IN Conſtantia dies XI. manſi, vt recepto nuncio à Regia Maieſtate, intelligere poſſem quo ad eam diuertere deberem. Interea Argentinam nuncium miſerat cum quinquaginta florenis, qui me non reperit: mihi autem ſignificauit, vt mox è Conſtantia in fauces alpium Iuliarum, quod noſtra lingua *Fieſſen* appellatur, me reciperem, Quo dum veniſſem feria ſecunda ante Magdalenæ, die ipſa Magdalenæ Rex in eccleſia S. Magni, vbi diuina audierat, me acclamauit vbi eſſem. Ego autem in cella eius monaſterij, delitèſcebam. Vocatus ergo ante fores eccleſiæ, me ſalutauit, & excepit, & vt patientiam haberem voluit. Itaque craſtina Magdalenæ, dominica ſcilicet, poſt prandium me vocauit, & ita familiariter confidenterque mihi ſoli cum ſolo, cor ſuum aperuit, ita vt ipſe mirarer, quod homini ignoto, cum quo nullos vnquam ſermones, neque familiaritatem miſcuerat, tantum confideret. Plane omnem maieſtatem ſepoſuit. Et quum aliquando byrretum de capite ob refrigerium, quia æſtus erat, ponerem; putans id per me ſibi in reuerentiam fieri, operire caput cogebat. Duo ſubſellia in ſacratiſſimo loco æqualia poni iuſſit: ibi conſedimus: & locutus eſt, quæ mihi plane loqui non licet. Neque temere me vocauit: voluit autem vt nemini patefacerem, ſed quaſi ſub ſecreto confeſſionis retinerem. Finito itaque colloquio, ſed & dialogo inter nos ſcriptis incepto, S.R. maieſtas ſcripto ſententiam ſuam poſuit, & vt ego è regione reſponderem voluit. Quo facto, alterum diem ſtatuit, vt in id ipſum rediremus. Latinus bonus, ſed ſcripto melior quam verbo. Inter loquendum quum fieret de ſuis æmulis ſermo, inquit: *Dudum putridus ſi hac & hac,* &c. Interea prædico omni die feſtiuo in eodem loco, vbi dicunt Regiam Maieſtatem iam aperte, iam occulte intereſſe. Scripſit autem & mihi D. meus Auguſtenſis, & inſtanter rogauit, ne redeam Argentinam, niſi prius eum propter cauſas quas patefecit, inuiſerim. Hoc efficier, ne tempeſtiue ſicut paraueram, redire poſſim. Vale & Deum pro me ora. Ex Fieſſen ſecunda Auguſti. Anno Chriſti M. D. III.

IACOBVS WIMPHELINGVS THEOLOGVS, IACOBO SPIEGEL, nepoti, iureconſ. S. D.

SI non ex animo dolerem, Iacobe nepos chariſſime, vicem patriæ noſtræ, totiuſq; Germaniæ, ob caſum Cæſaris, fibra (vt aiunt) ſane cornea merito iudicaret: quum nemo Romanum Imperium clementius & iuſtius mihi gubernaſſe videatur. Quam pie vero & chriſtiane viuis exceſſerit, nedum ex teipſo qui præſentiſſimus aderas, ſed & clariſſimis ſummæ auctoritatis & fidei magnatibus intellexi. In primis ex generoſo D. Ioanne Bartholomæo de Titionibus comite Decianæ, cuius eloquentiam magis admiret quam humanitatem & ſapientiam prorſus ignoro, cuius magnificentia ſupra quatuor luſtra fertur Cæſareæ maieſtati inſeruiuiſſe. Cum vero multorum præſtantiſſimorum teſtimonio, nulla virtutum Maximiliano defuerit, nihilominus fuere (vt iis auribus audiui) qui cenſebant in aula ſua, doctos & prudentes fuiſſe deſiderandos. Tanquam Cæſarea ſua Maieſtas ſolos cantores, aucupes, venatores, tibicines ſibi habuerit familiares. An non ſumma prudentia & eloquentia prædirus eſt generoſus iſte comes de Titionibus? An non eloquentiſſimus fuit Ludouicus Brunus, mihi familiariſſimus? Petrum Bonomum epiſcopum Tergeſtinum, ſcripta produnt ſua. Collaurum Iureconſ. fama ſuperſtes, vt Sperantium eruditi commendant. Ioannem Stabium doctorum ſchola celebrat. Peutingerum, ſtudiorum ſtudioſorumque omnium cultorem præcipuum, vniuerſa literaria reſp. iampridem recepit. Nonne Matthæus Langius Cardinalis, doctrinam cum facundia coniunxit, doctoſque in precio habet & fouet? Quis legum notitia, & omni dicendi genere, morumque ſuauitate, & fide integra præſtantior fuit Con. Sturtzelo, epiſtolarum magiſtro, meo præceptore atque patrono? Quis in omni philoſophia, & in diuinis literis acutior Gregorio Rieſchio Carthuſiano? quo nedum alioqui conſultore vſus eſt, ſed & vt animæ ſuæ mederetur, dudum priuſquam eam exhalaret, deſiderantiſſime longo viarum interuallo accerſiuit. An vero Cæſareæ maieſtati in ſuis Viennenſ. & Friburgiano gymnaſiis, inque Oeniponto & Enſisheymio iureconſulti defuere? Quamuis Imperator in conſultando nullis obnoxius ſit legibus, ſed eas interpretandi atque moderandi ſummam ac plenam habeat auctoritatem. Vt interim taceam, pio Cæſari noſtro Maximiliano tam mirificam, nec de Mithridate minorem linguarum peritiam fuiſſe. Regum legatis, oratoribuſque ſuo cuique patrio ſermone, imo etiam Cardinalibus à Roma miſſis, latino per ſeſe reſpondere potuit. Quis vero in ſacris literis eruditior Petro de Mota? Quis vel ſapientia, vel integritate vnquam excelluit Iacobum de Banniſſis? Mœrorem vero meum temperat, quod Cæſar hanc vitam cum illa perpetua & beata commutatit: tantoque minus lugeo, quod firmiter confido & ſpero, ſicut apud ſuperos beatitudinem, ita & in terris ſummam ei gloriæ & famæ dignitatem perpetuo manſuram, vt obſtruatur os loquentium iniqua, & ponant cuſtodiam ori ſuo, ſi qui detrahere conſueuerunt: quos (ni deſtiterint) iudicabit Deus iuſtus iudex. Hæc, mi fili, pro qualicunque conſolatione tua legere velis, tumultuarie & obiter à me conſcripta. Vale, ex communi patria noſtra, quæ iuſta Cæſari fideliter perſoluit, ſicut & iſtam vrbem Argentinam glorioſiſſime illi inferias ſoluiſſe intellexi. Iterum vale, & Paſſetenum ac Gebuilerum noſtros, nomine meo reſaluta.

Io. Barth. Titionius Comes.
Brunus.
Bonom.
Collaurus.
Sperãtius.
Stabius.
Peutingerus.
Cardin. Gurcenſ.
Sturtzelus.
Rieſchius.
P. Mota, nunc Epiſcopus Pacenſ.
Banniſius.

ORATIO GERMANIÆ.

SVMME Deus, voſq; ſummi terræ meæ Principes, ad Romanum & meum aſpirare fertur imperium, qui à moribus meis diſſidet, quem natura editis montibus à me diſiunxit: cuius maiores nedum meipſam, ſed & meos principes, & ipſam aquilam per ludos ſcænicos ſæpe ludibrio habuere: qui terras meas iampridem vaſtarunt, multoſq; tum apud meam Baſilæam meos Heluetios neci dederunt: quorum ſuperbiam ac libidinem magnanimi Siculi amplius ferre nequeuntes, nullo ſexus habito diſcrimine, ipſos vna hora trucidarunt: qui iuſtitiã ac fidem nonnunq̃ frigide ſeruant. Nam in primũ meum chalcographũ, qui libros in eorũ terris vendidit, precio apud ſe vi detento, tyrannidẽ exercuerunt: Qui in Cæſarem meũ pium & iuſtum, orationẽ ſpurciſſimam, gloriæq; ſuæ & famæ detractricẽ (cuius caput eſt, *Inſolentis dimiſſiq; animi*) ex ſummo liuore, cũ ſua ipſorũ ignominia diſſeminarunt. Quorum vnus Friderico pacifico Cæſari, ſponſam Leonoram præripere & abſtrahere molitus eſt: quorũ alter pij Maximiliani filiã, ſeſe dignã appetiit, & pro conſtantia maiorũ abiecit: eiuſdemq; ſponſam ex Britãnia per terras ſuas ad me proficiſcẽtem

rupta

rupta fide publica pellexit, præripuit, abduxit. Dij prohibete nefas, prohibete & vos ſupremi Antiſtites & duces mei, ne de hac gente, & ex tali maſſa quiſpiam regno meo potiatur: quum extent de meo, hoc eſt, Germanico ſanguine, qui mihi & meis non ſuperbe & contumelioſe dominari, ſed ſanctè & modeſte abſque tyrannide præeſſe non poſſint; quique à populis meis malint amari quam timeri.

Dialogus Maximiliani Cæſ. & Cardinalis Gurcenſis.

CARD. *O lux, ô noſtræ Germanæ gloria gentis,*
Quo fugis, & quo nos deſtituis miſeros?
MAX. *Quæ mihi tam mollem rumpunt lamenta ſoporem?*
Parce precor lachrymas fundere, quiſquis ades.
CARD. *O qui fortunæ fueras pars maxima noſtræ,*
Cæſar perpetuo tu mihi flendus eris.
MAX. *Tune ibi es Matthæe, mea ſolatia vitæ?*
Agnoſco vocem, candide Lange tuam.
CARD. *O Cæſar, fœlix genitor, quo viuis in orbe?*
Sentio in hoc ſacrum numen adeſſe loco.
MAX. *Magnus eram mundo, riſus fuit, optima nunc me*
Regna poli clemens iuſſit habere Deus.
CARD. *Ergo colis ſuperûm ſine ſollicitudine campos:*
Diue pater, ſed nos anxia cura premit.
MAX. *Pone graues curas, ſenior prope deſeret auras,*
Et tibi rex cœli regna ſuperba dabit.
CARD. *Nunc etiam curæ tibi ſum? ſit gratia Chriſto,*
Sit tibi: cœlicolis Maxime Cæſar adi.

Dialogus Maximiliani Cæſ. & Vatum.

MAX. *Qui gemitus? & quæ lachrymæ? namq; audio ab imo*
Et mea ſunt fletu buſta rigata pio.
VATES. *Adſumus ô Cæſar, vates tua cura, dolentes.*
Viuis adhuc: an te triſtior vmbra tenet?
MAX. *Viuo equidem, nec me cruciant loca terra baratri,*
Æthereæ ſedis regna beata colo.
VAT. *Ergo vales, requie optata, fatiſque benignis,*
Anxia nec te vltra prælia ſollicitant?
MAX. *Vani hominum ſunt conatus, res pendet ab aſtris,*
Vnica conſilium diſpulit hora meum.
VAT. *O fœlix anima ſuperis inuecta choreis,*
Quem chorus Aonidum debet habere patrem?
MAX. *Succeſſor regni ſupereſt, mea magna voluptas,*
Carolus, à vobis ille canendus erit.
Viuite, ſed memores noſtri, memoreſque futuri
Iudicii vates. Iamque Valete, abeo.
VAT. *I decus eximium, cœli noua ſtella, refulge,*
Atque ferant populi vota, preceſq; tibi.
Sit requies cineri, tumulo violaria creſcant.
Perpetuum ſpiret ver tibi, Cæſar aue.

Epitaphium eiuſdem Max. Cæſ.

Maximiliane taces? te ne hæc monumenta recondunt?
Ah tantum licuit mors truculenta tibi?
Non ſat erat natum nobis rapuiſſe Philippum
Te ni etiam magnus concideret genitor.
Pax tecum, tecum arma ruunt, ô maxime Cæſar,
Fracta eſt imperii pulchra corona tui.
Non tamen extincta eſt virtus atq; inclyta fama,
Quæ celebrat toto nomen in orbe tuum.

Io. Pinicianus.

INDEX RERVM HVIVS OPERIS MEMORABILIVM, DVPLICI NVMERO PAGINARVM ET LINEARVM CONSCRIPTVS.

A.

Acarnania ducatus quomodo ad Turcos peruenerit. 54.45
Achaia Ptolomaus quas fines poſuerit. 54.35
Achilles Teutonicus quis & cur ſic appellatus. 78.57
Adam Molines Secreti Regis in Anglia ſignaculi cuſtos obtruncatur. 85.2
Adam omni crimine liber. 69.33
Additiuncula ſincera ad Replicas pro Martino Maiore, contra AEneam Syluium. 390.30
Adulphus Comes de Naſſau, quot annis imperarit. 13.31
Aelius Adrianus Imp. quot annis vixerit & Imperarit. 2.50
AEneas Picolomineus à quo Cardinalis factus. 103.8
AEnea Syluij de Gregorio Heinburgenſe iudiciũ. 120.10
AEneatores perſtrepero clangore moleſti. 329.41
AEthiops Iacobo Appiano, ex concubina naſcitur. 97.57
AEtiaca pugna inter Caſarem Auguſtum & M. Antonium vbi commiſſa. 55.13
Ager circa Halberſtadium optimus, 69.35
Alanorum ferocitas à Sycambris compaſcitur. 75.58
Alaricus Rex Gothorum Romam capit. 7.24
Albani & Romani à quo originẽ habeant. 75.49
Albania olim Macedonia portio fuit. 55.32
Albertus Bauaria princeps, puellam balnei cuſtodem perdite amat. 79.47
Albertus, nactus imperium, reuertitur in Hungariam. 39.10. *vbi mortuus.* ibid.39
Albertus Dux Auſtria quot annis imperarit. 13.39
Albertus Marchio multis praliis interfuit. 78.42. *In militaribus ludis, nunquam equo deiectus eſt.* ibid.50
Albertus Epiſcopus Moguntinus, à Phriſiis interfectus. 73.1
Albertus Imp. quot annis imperarit. 15.5
Albertus Dux Monipolenſis Daciam & Noruegiam bello laceſſit. 71.41. *victus, à fœmina in triumphum ducitur.* ibid.43
Albertus nobiliſſimus Francorum comes capitur. 77.50. *occiditur.* 78.3
Alberti II. Imperatoris dicta memorabilia. 178.26
Albis Bohemia fluuius celebris. 72.27
Alexander Seuerus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.54
Alfonſi Regis mirabiles rerum curſus. 107.23
Alfonſi Regis Neapolitani eruditio inſignis. 111.25
Alfonſus Rex quomodo Neapolim vrbem ceperit. 110.10
Alfonſus rex Picentium in deditionem Eccleſia compellit. 103.46
Alfonſus Plumbinum oppidum fruſtra oppugnat. 98.26
Alfonſi Arragonum & Sicilia Regis claſſis, Genuam oppugnat. 87.50
Alfonſi Regis clariſſimi, res geſta inſigniores, breui Cathalogo numerantur & percenſentur. 111.8
Alfonſus Portugalia princeps expeditionem in Turcos ſuſcipit. 86.40
Alfonſus Rex Friderico III. Imperatore maior. 180.36
Alfonſi moderatio inſignis erga Antonium captum. 110.30
Alfonſus rex, Franciſco Sfortia bellum indicit. 95.18
Aloiſius de Auagaris comes, proditionis reus, in quatuor partes diſcerpitur. 284.22
Alſatia, olim Heluetia dicta. 80.45
Altenburgum arx in Miſnia, ex qua Saxonia ducis filii abducti. 70.19
Aluari de Luna, fortuna varia. 85.50. *alacri vultu ceruicem gladio prabet.* 86.8
Amaſis fluuius in VVeſtphalia celebris. 74.17
Amedeus Sabaudia Dux primus, fit Epiſcopus. 81.47
Amurates Turcorum primus in Graciam tranſiit. 45.1
Amurates cum centum millibus Hungariam ingreditur. 46.38
Amurates Theſſalonicam vrbem Venetis eripit. 45.39
Amurates regnum filio committens, ſolitariam vitam eligit. 48.43
Amurates ab otio reuocatus, in bellum contra Huniadem proficiſcitur. 49.17. *moritur.* ibid.30
Anaſtaſius II. Imp. quot annis imperarit. 9.32
Anaſtaſius Imp. quot annis imperarit. 8.10
Anna Boemia Regis filia à Caſare Maximiliano coronatur. 360.27
Anna Regina pulchritudo ingens. 348.21
Anellus quidam, faber Camentarius Neapolim ciuitatem Alfonſo Regi prodit. 102.30
Anthenor Italiam petiturus, Liburniam permeaſſe dicitur. 56.29

Antoninus Commodus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.10
Antoninus Verus imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.7
Antoninus Pius, imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.55
Antonius Candola, in carcerem coniectus, & quomodo liberatus ſit. 108.57
Antony Campani ad Iacobum Cardinalem Papienſem epiſtola. 147. 25. ſecunda. ibid. 50. Tertia. 148.10.&c.
Antonius Caracalla Baſſianus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.37
Antonius Candola Venetos & alios Italiæ principes fruſtra, contra Alfonſum regem irritare conatur. 110.55
Apollonius fraternæ contentionis auctor, ex Turingia exterminatur. 70.8
Appellatio à Cenſura Py papæ II. interpoſita pro parte Sigiſmundi ducis Auſtriæ. 121.1
Apophthegmata Imperatorum Romanorum Rudolphi, Caroli IV. Sigiſmundi, Alberti, Friderici III. per Poggium Florentinum, Æneam Sylvium, & Henricum Bebelium conſignata. 175.20
Aquinus in Noruegia regnans diuinus homo. 71.36
Aquiſgranum ciuitas eſt Teutonica. 77.14
Arbor apud Orcades inſulas, fructus anatarum formam habentes producens. 85.23
Arcadius Imp. quot annis regnarit. 7.20
Arces ab Alfonſo Rege reparatæ & extructæ. 111.47
Arcis Saltzburgenſis deſcriptio. 349.2
Arethuſa & Agauippe flumii, Turcis ſubiecti. 53.25
Argenti mineræ in Saxonia vbi, & à quo inuentæ. 70.43
Armilaus Venetus, iaculo transfoditur. 91.27
Arnoldi de Lalaing. præpoſiti D. Mariæ Brugenſis, ad Paulum Beuſt, Rectorem Papienſem epiſtola. 155.25
Arnulphus Imp. quot annis imperarit. 10.46
Arx Mediolanenſis diruta, reparatur. 91.10
Arx Bambergenſis natura & arte munitiſſima. 77.44
Aſiſina ciuitatis ſtatus miſer. 103.22
Athenæ ciuitas, hodie parui oppidi ſpeciem gerit. 53.45
Attici & Iones iidem populi. 53.40
Auguſtini patritij, Cardinalis Senenſis legati in Germania Secretarij, ad Iacobum Cardinalem Papienſem epiſtola. 143.40
Aulicorum epiſcopi Gurcenſis laus. 330.48
Aurelianus Imp. quot annis imperarit. 5.7
Auſtrales fidem Friderico Imperatori datam non ſeruant. 60.22
Auſtria quomodo inter albertum, Sigiſmundum & Fridericum Imperatorem diuiſa. 61.54
Auſtria quos fines habeat. 59.40
Auſtriæ commendatio. 230.40
Auaro in aurum nulla poteſtas eſt. 51.17
Auerſani a Renato deficientes, Alfonſum admittunt. 108.50
Auiſamenta ad Cæſaream maieſtatem. 375.40

B.

Baden nouæ ciuitatis deſcriptio. 327.52
Baiazetis ſucceſſus proſperi. 45.9. eius ſtatus infelix & miſer. ibid 23
Bauarij vnde dicti. 79.16
Baldaſius pedeſtrium copiarum ductor nobilis, ex altiſſimis feneſtris præcipitatus, perit. 95.48
Bambergenſis Eccleſia à quo fundata. 77.40
Balthicum mare vnde originem ducat. 63.48
Baptiſta blaſius Cremonenſis aſtronomus clarus. 91.43
Baptiſta Connetulus multis vulneribus confoditur Bononiæ. 93.39
Bartholomæi Liſitæ Ducis, naufragium & interitus. 331.16
Bauariæ fines & deſcriptio. 79.8
Beati Rhenani ad Matthiam Schirerium epiſtola. 292.10
Bellum inter Ludouicum & Carolum Mantuanes Marchiones, fratres, de imperio, ingens. 92.7
Belli contra Moſchos cauſa. 331.38
Bellum Prutenorum cum fratribus Teutonici ordinis. 67 40
Bellum inter Polonos & Prutenos quo anno geſtum. 67.19
Bellum inter Venetos & Sigiſmundum Auſtriæ Archiducem, primum. 216.20. ſecundum. 217.15. Tertium. 219.28. Quartum. 220.4. Quintum. 220.13. Sextum, ibid.25
Bellum inter Albertum principem & ciuitatem Norimbergenſem, biennio durans. 78 35
Bellum Leodienſium cum Duce Burgundorum Carolo. 132.44
Belli ſeruilis in Pannonia deſcriptio & cauſa, 332.10. eius duces. ibid.33
D. Bernardinus, vbi natus, & vbi ſepultus ſit. 107.4.7
Berengarius II. Imperator, quot annis imperarit. 11.7
Berengarius IV. Imp. quot annis imperarit. 11.23
Berengarius Imp. quot annis imperarit. 10.57
Berongarius III. Imp. quot annis imperarit. 11.15
Beſſarion Cardinalis Nicenus Pontificis apud Bononienſes vicem gerit. 93.52
Bibliotheca Nicolai V. pontificis Maximi. 101 3
Biſtricium oppidum in Tranſyluania Ioanni Hunnadi dono datum. 42.19

Byzan-

Byzantium qui primo condiderint. 43.35
Byzantium altera Roma. 43.48. cur Conſtantinopolis dicta. ibid.51
Blondus Flauius, à N. o o. V. papa negligitur. 0.34
Bohemia deſcriptio & fines. 72.22
Bohemia papa minus contemnit. 119.33
Boioariæ portio Noricum appellatur. 78.16
Bolomerus in lacu quodam circa Gebennam, ſaxo ad collum ſuſpenſo demergitur. 82.15
B no ... idsorum mater, & ſe ... itionum altrix appellatur. 93.27
Borſius primus in ... lenſis ... milia dux appellatur. 92.24. 106.57
Boſphorus Thracius ... bi. 47.28
Brachius Peruſinus, apud Aquilam Marſorum urbem, ... o ſuperatur.
Brixienſis clades. 283.40
Brixia ciuitatis ampliſſima expugnatio quando facta. 286.15
Brixienſium in Gallo ſaeuitia. 281.58
Brixienſium in Gallos crudelitas. 281.57
Brūſuica ciuitas, quinque fora & prætoria habet. 69.38
Buda, Regum Hungariæ ſedes. 39.12
Bulco Dux Sileſiæ Epicureus. 62.33
Bur... & Coxoni fratrum Leodienſium facinus audax. 133.45

C.

Cacius Mons, vulgo de Raleberg vbi. 51.45
Cæſar Martinengus ab Alfonſo Rege bis victus. 109.12
Cæſar & Reges muneribus inuicem certant. 372.7
Caius Caligula Imperator, quot annis vixerit & imperarit. 1.40
Calapinus Chriſtianos ſuperat. 45.27
Colathis ab Alfonſo expugnantur. 199.8
Calceator poſt viſam Romam ad conſuendas ocreas redit. 58.53
Calixtus pontifex Max. Mahumetis fratrem in palatio cuſtodiuit. 49.40
Calixtus III. papa, natione Hiſpanus, animum ad delendam Turcorum legem & gentem conuertit. 102.5
Caminenſis epiſcopatus non minor Moguntina. 68.42
Carnuſa, Contemptor Chriſtianæ & Mahometicæ rel... ionis, vt Chriſtianus moritur 55.37
Cancellary apud Florentinos eruditi tres. 96.8
Capiſtranus honoris & gloriæ appetens 52.20
Cardinales à Calixto creati 102.17
Carinthiæ regionis fines. 57.26
Carinthy quomodo principes ſuos inueſtire ſoleãt. 57.30
Carniola duplex, ſicca & irrigua. 7.13
Carolus ... n... a ad Mediolanenſ... tran...t. 89.44
Carolus Martellus, Caroli Magni auus extitit. 77.3
Carolus IV. Imp. quot annis imperarit. 14.3
Carolus Magnus Weſtphalos ad fidem conuertit. 74.31
Caroli Suetiæ Regis ſcelera punita. 72.10
Carolus III. Craſſus, imp. quot annis imperarit. 10.40
Carolus II. Caluus, imp. quot annis imperarit. 10.34
Carolus Magnus imp. quot annis vixerit & imperarit. 10.11
Caroli burgundorum ducis ſaeuitia & crudelitas ingens. 134.38
Carolus & Carn ... tus, fratres de regno Suetiæ dimicant. 71.56
Caroli II. imperatoris dicta memorabilia. 175.50
Carpenonum a Rege Alfonſo oppugnatur. 110.25
Carthago a Genſerico VVandalorum Rege capitur. 7.32
Carus Imp. quot annis imperarit. 5.27
Caſimirus Rex pol... nia pru... iam ingreditur cum exercitu. 67.45
Caſimirus Lituaniæ dux fit Rex poloniæ. 63.33
Chriſtianorum ad Varnam de bello cum Amurate deliberatio. 47.30
Caſparis Vrſini Vel... , Si... ſtani, de conuentu Poſnonienſi, narratio poetica. 345.10. eiuſdem in Cæſarem precantem carmen. 347.20
Chriſtianorum de Turcis victoria. 46.46
Chriſtophorus baioariæ Dux, fit Rex Noruegiæ. 71.51
Ciliæ comitatus Stiriæ. 58.43
Claſgefurtium oppidum, & conſuetudo quam contra furtum habeat. 58.15
Claudius cæſar, quot annis vixerit & imperarit. 1.52
Claudius ſ... ũdus imp. quot annis imperarit. 4.55
Craconia ob ſcholam liberalium artium celebris. 62.53
Crudelitas ruſticorum in ... quitem quendam Gallum. 281.50
Cocceius Nerua imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.36
colonia Agrippina vnde & à quo ſic vocata. 76.29
Colucij eloquentia commendatur. 96.13
Comitis Ciliæ fuga miſerabilis, & reditus fauorabilis fuit. 62.32
Comitiorum imperij ſub Friderico III. imp. apud Ratiſponam celebratorum, narratio. 143.20
Concilium germanicum Treueris celebratur. 284.39
Concilium Piſis celebrandum indicitur. 272.30
Concilium Florentinum celebr... 94.6
Concilium Conſtantienſe ſub Sigiſmundo Imperatore celebratur. 13.49

Conci-

Concilium generale in Alemania conuocandum. 25.13
Conradus Rauſes Friderici Saxoniæ Electoris filios clam abducit. 70.15
Conradus Imp. quot annis imperarit. 11.4
Conradus II. Imp. quot annis imperarit. 12.40
Conradus Friderici II. filius, quot annis regnarit, & cur Imperator non dicatur. 13.15
Conradus I. Imp. quot annis imperarit. 12.9
Conradi VVengeri de bello inter Venetos & Sigiſmundum Auſtriæ Archiducem geſto narratio. 215.1
Conſtans Imp. quot annis vixerit & imperarit. 6.15
Conſtantinopolis obſidio & expugnatio. 49. 35. quo anno facta. 51.30
Conſtantinus II. Imp. quot annis regnarit. 9.2
Conſtantinus Pogonatus III. imp. quot annis imperarit. 9.6
Conſtantius Imp. quot annis vixerit & imperarit. 6.20
Conſtantinus V. Copronymus, imp. quot annis imperarit. 9.48
Conſtantius imp. quot annis imperarit. 5.48
Conſtantinus Magnus cur non in Troade Regiam ſedem extruxerit. 43.42
Conſtantinus VI. Imp. & Hirene quot annis imperarint. 9.5
Conuiuium pro animarum qualitatibus inſtructum. 58.2
Conuiuium Regum aliquot & gurcenſis. 340.12
Conuiuim gurcenſis, & eius eloquentia. 353. 17. 36
Copiæ Tamerlanis, Xerxis & Darij exercitus maiores fuerunt. 45.19
Coſmus medicus prudentia & auctoritate apud Florentinos clarus. 95.51

D.

Dania germaniæ portio eſt. 71.18
Danorum & Dragularum inter VValachos factiones. 42.50
Decius imp. quot annis imperarit 4.28
Delphinus Viennenſis Dominus & Princeps Flandriæ vocatur. 84.37
Diocletianus imp. quot annis vixerit & imperarit. 5.43
Domitianus imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.30
Domitius Nero, quot annis vixerit & imperarit. 1.56
Ducum Saxoniæ cum Brunſuicenſibus de electoratu diſſenſio, quomodo ſopita. 69.48

E.

Eccleſiæ pontificales in Pruſſia erectæ. 66.35
Electores imperii in quem finem, & qua de cauſa inſtituti. 288.30
Encomiaſtica ad Fridericum III. imperatorem & Maximilianum Regem Romanorum Quinti AEmyliani Cimbriaci, poetæ & comitis Palatini. 190.12
Epirus vbi incipiat, & eius fines 54.54
Epiſcopus Herbipolenſis, Francorum Dux habetur. 77.36
Epiſtola pij Papæ II. ad epiſcopum Baſilienſem. 120.20
Epiſtola incerti auctoris de laudibus Caroli Burgundiæ Ducis. 135 10
Epiſtola Iani Franc. Vitalis Panormitani ad Matthæum Longum, Epiſcopum Gurcenſem. 298. 30.
Epiſtola Friderici III. Imperatoris ad Nicolaum V. pontificem Max. de amiſſione vrbis Conſtantinopolitanæ. 182.25
Epiſtola Friderici III. imperatoris ad Carolum Francorum Regem. 181.40
Epiſtola de honoribus illuſtriſſimo & reuerendiſſimo Gurcenſi, Cæſareo, totius Italiæ vicario vrbem ingredienti habitis. 292.35
Epiſtola Friderici III. Imperatoris, ad AEneam Cardinalem Senenſem ſcripta. 184.20
Epiſtola Ioannis Carmers, ordinis minorum in vrbe Vienna, ad Cæſarem Maximilianum. 190.30
Epiſtola Michaelis Coccinij ad Iacobum de Banniſiis Cæſareæ Maieſtatis ſecretarium, &c. 167 20.
Epiſtola Iohannis Cuſpiniani præfecti Viennenſis, ad Iacobum Villingerum, Cæſaris Maximiliani theſaurarium. 304.10
Epiſtola Pii II. papæ ad communitatem Conſtantienſem ſcripta dua. 116.18. & 36
Epiſtola Iacobi VVimphelingij, ad Maximilianum Rom. Imperatorem. 380.1
Epiſtola Iq. Regij familiaris, ad ſereniſſimũ Rom. Cæſarem Auguſtum Maximilianum. 377.11
Epiſtola P. Ræſteriſci ad Iacobum VVimphelingium diuinarum literarum licenciatum. 376. 55
Epiſtola Iacobi VVimphelingii ad reuerendiſſ. inclytiſſimumq́; principem Albertum Brandenbrrgium, Moguntinæ & Magdeburgenſis eccleſiarum Archiepiſcopum. 382.30
Epithalamium Iaſonis Mayni iureconſulti, ad Maximilianum Romanorum Regem, & Auguſtum Blancham Mariam, eius ſponſam. 222.20
Eques & Princeps ex lanifice. 93.49
Equites aurati ex aulicis Epiſcopi Gurcenſis creati. 331 33
Equuleus hermofroditus, ante portam Senenſem inter pariendum expirat. 27.33
Erfordia Moguntino Epiſcopo ſubiecta. 68 3
Eſtenſis familiæ erga imperatores fides. 233. 5

Eugenii papæ commendatio & elogium inſigne. 22. 48
Eugenius papa per quem Romam rurſus introductus. 22.17
Eugenius papa Roma expulſus, iterum recipitur. 29.24. moritur. ibid. 40
Eugenius Papa bellum cum Turcis inſtaurari iubet. 47.9
Eugenius papa 17. Cardinales facit. 94.24
Eugenius papa 17. Marchiam recuperat. 103.46
Examites latro inſignis, & eius ſocietas admodum magna. 41.35

F.

Fabrianenſes, de rebellione ſuſpectos ciues, ſupplicio afficiunt. 106.56
Facinus priuati cuiuſdam hominis audax. 70. 15
Factiones apud Senenſes duæ. 96. 42
Falconum & Coruorum non longe ab vrbe Leodio pugna mirabilis. 93. 8
Fames apud Mediolanenſes magna. 90.43
Fanum in agro Leodienſi, cæſorum oſſibus plenum. 93.24
Fanum ab Alfonſo Rege fruſtra oppugnatum. 104. 52
Faramundus fit Rex Francorum 76.10
Ferdinandi Alſonſi Regis filii encomium. 95.20
Feſtum transfigurationis Dominicæ, à quo inſtitutum. 102.35
M. Flauius Conſtantinus Magnus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 6.10
Flochetus milites armatos in quadrigis fœno oneratis abſcondit. 83.4
Florentia cur ſic dicta, cum olim diceretur Fluentia. 94.5
Florentini in legendis Cancellariis quid ſpectent. 96. 5
Florentini quibus conditionibus cum Alfonſo Rege pacem fecerint. 95. 11
Florianus Imp. quamdiu imperarit. 5.16
Fœdus inter Imperatorem Maximilianum & Bohemiæ, Pannoniæ, Sarmatiæque Reges confirmatur. 361, 50
Folianum oppidum incenſum, ſolo æquatur. 95. 42
Forcheim niueo pane famoſum oppidum. 78.25
Formicarum maiorum & minorum, in agro Bononienſi prælium mirabile. 92.50
Forum Iulium ad ditionem Cæſaris Maximiliani reducitur. 274.58
Francia in duas partes diuiſa. 77.10
Franci potentiam & imperium ſuum mirabiliter augent. 76.14
Franci origine ſua ſunt Troiani. 75.44
Franci vnde dicti. 76.2
Franciſcus Sfortia Romam exercitu petiturus, retrocedit. 99.34
Franciſcus Sfortia amore cuiuſdam puellæ flagrans, ſibi multas moleſtias creat. 103. 30
Franciſci Foſcari Ducis Venetorum filius, fortunam experitur variam. 91.21
Franciſcus Cardinalis Senenſis à papa ad comitia Ratiſponam mittitur. 145.43
Franciſcus Sfortia Placentiam expugnat. 89. 25. inito cum Venetis fœdere, in vrbem Mediolanenſem exercitum ducit. ibid.36. Ducatum Mediolanenſem obtinet. 89. 50
Franciſcus Dux Venetus benemeritus, ingratitudinem ciuitatis experitur. 91.39
Franciſcus Barbarus vir eruditus moritur. 91. 28
Franciſcus Martorellus Regi Alfonſo charus. 96. 51
Franciſcus Sfortia quibus fuerit moribus, & eius elogium. 104.37
Franciſci Piti ad Maximilianum Cæſarem epiſtola. 242.20
Francofordia ad Mœnum emporium nobile. 77.37
Francofordia ad Oderam, emporiũ diues. 68.46
Franconiæ fines & deſcriptio. 77.25
Franconia quibus Dominis ſubiecta. 78.10
Fratres Teutonici Pruſſiam apud Fridericum Imperatorem II. eoxrant. 66.20
Friburgum nobile oppidum in Othlandia, quomodo ad Sabaudienſes peruenerit. 81. 4
Friderici Vrbinatium principis commendatio. 106. 24
Friderici III. Imperatoris epiſtolæ aliquot. 181. 35
Friderici III. Imp. & Caroli Ducis Burgundiorum Treuerim congreſſus. 155. 1
Fridericus & Leonora vino moderate vtuntur. 178.56.179.2
Fridericus Marchio Brandenburgenſis, hæreditatem inter filios diuidit. 78.30
Friderici III. Imperatoris ad Eugenium IV. Papam epiſtola. 18.3
Fridericus II. Imp. quot annis vixerit & imperarit. 13.10
Fridericus III. Imperator cur Romam venerit. 141.57. Quid ibi effecerit. 142.50
Friderici & Wilhelmi Ducum Saxoniæ, fratrum diſſenſio. 69.51. quomodo ſedata. 70. 5
Fridericus I. Imp. quot annis imperarit. 12.47
Friderici comitis in Stiria mores propter interfectam concubinam varij. 58.46
Fridericus Imperator ex præſenti periculo diuinitus liberatur. 59.9
Friderici Saxoniæ ducis filii clam abducti. 70. 20
Fridericus Imperator & Leonora eius coniunx magnifice ab Alfonſo excipiuntur. 111. 5
Friderici III. Imperatoris Elogium. 61.37

Fri-

Friderici III. Imperatoris apophthegmata. 178.32
Fridericus Marchio Brandenburgenſis Regnum Poloniæ oblatum recuſat. 63.25
Fridericus III. Imp. quot annis imperarit. 15.28
Friderici Auſtriaci, Imperatoris elogium. 20.37

G.

Galeatius Baldaſinus ob fortitudinem commendatur. 98.13
Galerius Imperator, quot annis imperarit. 5.57
Galli a francis bello ſupprimuntur. 76.56
Gallienus Imp. quot annis imperarit. 4.50
Gallorum in Italiam ingreſſus. 276.26
Gallus Hoſtilianus, quot annis imperarit. 4.33
Gandauenſes aduerſus Philippum Burgundiæ Ducem rebellantes, comprimuntur. 84.27
Genſericus Rex Wandalorum, Romam capit. 7.49
Genua ciuilibus diſcordiis imperium maris amiſit. 87.19
Genuenſes Alfonſo Regi bellum inferunt. 111.13
Georgius Deſpotes Seruiæ apud Hungaros exulat. 45.48. *Errorem ſuæ gentis relinquere, & religionem mutare non vult.* 46.10. *eius exitus.* ibid. 23
Georgius Heimburgenſis cur ad concilium appellarit. 119.38
Georgius Rex Seruiæ bellis in Pannonia capitur. 332.53
Gerardus Gambacurta, Alfonſum Regem mendicando ſequitur. 95.45
Germanicæ nationis laus. 113.51
Germani cur conſilio & ingenio aliis inferiores. 113.56
Germani Romanis oratoribus ſimillimi. 326.38
Germaniæ querela, quod principes bellum Cæſaris Maximiliani contra Venetos non adiuuent. 290.1
Germaniæ ad principes ſuos de bellis ciuilib. querela. 257.10
Germanorum diſcordia & ignauia reprehenditur. 287.54
Germani inferiores quouſque procedant. 77.31
Germanicæ nationis grauamina, cum remediis & auiſamentis ad Cæſarem Maximilianum. 373.30
Gerſius Weſtphalus ne Electores Fridericum III. Imperatorem facerent Francofurti diſſuadere conatur. 178.48
Gethæ à Romanis deleti & ſubacti. 42.45
Giſbertus Corrigenſis, in ſenatu Senenſi trucidatur. 97.20
Giſchra Boemi, virtus & fortitudo. 40.14
Gordianus Imp. quot annis imperarit. 4.16
Goſtus princeps Neumurſi mortuus triumphat. 289.54
Goſtus Dux Neumurſi occiditur à peditibus Hiſpanis. 287.23
Goſtus princeps Neumurſi, Bononiam ſine omni lætitiæ ſigno ingreditur. 281.25
Goſtus princeps, contra Venetos proficiſcitur, relicto Bononiæ præſidio. 282.32
Granata regnum quo anno a Chriſtianis occupatum. 86.22
Græci ad conſenſum cum Latinis in articulo de Spiritus Sancti proceſſione perducuntur. 94.13
Gratianus Imp. quot annis regnarit. 6.48
Grauamina contra ſedem Romanam, nomine nationis germanicæ, & ſacri Romani imperij, decem. 373.35
Grauaminum nationis germanicæ remedium. 374.10
Georgius Lollius, & Franciſcus patricius, ſtudiorum communione coniunctiſſimi. 97.36
Gregory Heimburch appellatio à Papa variis modis ad concilium futurum. 125.15
Gregory Deſpoti Seruiæ perfidia. 49.4
Guarinus Veronenſis vir doctrina & eruditione admirabilis. 92.41
Guido Vrbinatium princeps, agnati ſui filium pro ſuo nutriri iubet. 106.20
Guncium oppidum Hungariæ, latronibus purgatur. 40.27
Gurcenſis ad oſcula pedum pontificis admittitur. 296.15
Gurcenſis in ſuos Aulicos mira dilectio. 326.3
Gurcenſis Poſonium vulgo Presburgium vocant, ingreditur. 329.32
Gurcenſis Epiſcopus quomodo pontificem allocutus ſit. 269.27. *diſcedit à pontifice re infecta.* 270.1
Gurcenſis Patauium ingreditur. 325.15
Gurcenſis prudentia, in Cæſarianis exercitibus & negotiis, obeundis. 347.54
Gurcenſis Cardinalis in Ratiſponam ingreſſus. 324.27

H.

Hæreſis græcorum de proceſſione Spiritus S. damnata. 43.56
Hæreſes & ſectæ in Lituania. 64.15
Halberſtadenſis ciuitatis deſcriptio. 69.20
Hannibal Bentivolius à Baptiſta Connetuli, cuius filium ex baptiſmo leuauerat, ſatellitibus obtruncatur. 93.34
Haſſiæ fines. 75.27
Haſſiæ montes quomodo Ptolemæo vocentur. 74.17
Hellas ſiue græcia, olim Attica vnde dicta. 53.34
Heluetiorum virtus. 279.22
Heluius pertinax imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.19
Henrici comitis Goritiæ ruſticitas ſeruilis. 58.20

Henricus Pomeraniæ Dux, adoptatur à Regina Noruegiæ in filium. 71.47
Henrici Bebelij egloga triumphalis de victoria Cæſaris Maximiliani contra Bohemos. 251.10
Henrici Bebelij poetæ Laureati de victoria Maximiliani regis Romanorum in Boemia, ad omnes Germaniæ principes paræneticon Hecatoſtichon. 255.10
Henrici Glareani p. L. ad Maximilianum Romanorum Imperatorem, panegyricon. 213.30
Henricus IV. Imp. quot annis imperarit. 12.29
Henricus II. imp. quot annis imperarit. 12.15
Henricus I. imp. quot annis regnarit. 11.57
Henricus III. imp. quot annis imperarit. 12.20
Henricus VI. imp. quot annis imperarit. 13.49
Henrici VII. imperatoris apophthegma. 175.40
Henricus imp. quot annis imperarit. 11.10
Henricus rex Noruegiæ, è Gothia propulſatur. 72.5
Henricus V. imp. quot annis imperarit. 12.56
Heraclius imp. quot annis imperarit. 8.53
Hermolai Barbari ad Carondeletum ſupremum regis Romanorum ſecretarium epiſtola. 185.10
Hermolai Barbari legati Veneti, ad Fridericum III. imperatorem, & Maximilianum regem Rom. oratio gratulatoria. 185.1
Hieronymi Nogarolæ comitis, ad Maximilianum imperatorem, pro Vicentinis oratio carmine heroico habita. 301.25
Hieronymus Pragenſis vir apprime doctus, Huſſitarum initio fugit hæreſim. 64.22
Hiſpania in quinque reges diuiſa. 85.40
Hiſpaniæ reges, Gothorum duces fuerunt. 231.3
hiſtorica narratio de ciuitatis Leodij excidio. 129.10
Hiſtria an rectè Italiæ adiuncta ſit à veteribus. 56.46, unde dicta. ibid. 49
Hodæporicum reuerendiſſimi Dn. Matthæi S. Angeli Cardinalis Gurcenſis, per Ricardum Bartholinum Peruſinum editum. 321.1
Hollandiæ fines & deſcriptio. 73.24
Honela fluuius Brandeburgum in duas partes diuidit. 68.47
Honorius imp. quot annis imperarit. 7.24
Horatius Romanus Homeri poemata, carmine latino vertit. 100.44
Hoſtia, ex quibus cruor ſua ſponte promanauit, ubi recondita. 70.56
Hugo Senenſis diſputatione omnes Græcos philoſophos vincit. 92.34
Hungari oblatas pacis conditiones à Turcis accipiunt. 47.1
Hungarorum duo, doctrina & eruditione clari. 42.29
Hungaria an rectè Pannonia dicatur. 38.7
Hungariæ optimates fere omnes ad Polonos deſciunt. 40.13
Hunniades ducit exercitum in Turcos. 49.2. ſuperatur. ibid. 27
Huſſitas quatuor reges extirpare non potuerunt. 72.41
Hydria vna ex his in quibus vinum à Chriſto factum, ubi reperiatur. 69.11

I.

Iacobus Epiſcopus Ferretanus, in cuius gratiam rubeo galero donatus. 102.57
Iacobi Candolæ interitus ex Catharri profluuio. 108.46
Iacobi Piccolominei Cardinalis papienſis, de Friderici III. imp. in Italiam profectione, & honorifico Romam aduentu narratio. 140.20
Iacobus Appianus, concubinam vt videt prægnantem, Florentinos ac Senenſes, vt partum de ſacro fonte leuant inuitat. 97.53
Iacobi Cardinalis Papienſis ad Campanum epiſtola. 147.1
Iacobus Reinaldus Vrſinus, regi Alfonſo fortiter reſiſtit. 98.9
Iacobus Caynanus proditionis ſuſpectus, interficitur. 105.46
Iacobus rex Scotiæ à ſuis interficitur. 85.20
Iacobus Marchio Badenſis, cur filios ſuos ad ſtudiũ literarum compulerit. 80.23
Iacobus Picininus Senenſes oppugnat. 97.8
Iacobus Marchianus, Budenſium concionator ſublimis à populo tumultuante rapitur. 39.20
Iacobus Picininus reprimitur. 102.12
Iacobi Wimphelingij, de Germanicæ nationis & imperij grauaminibus contra ſedem & curiam Romanam, ad Aeneam Syluium Senenſem tunc temporis epiſcopum, replica. 381.30
Illyricæ gentes quomodo hodie vocentur. 55.56
Imperator cur plerunque Germanus eligatur. 77.19
Imperator pedibus conculcatus perit. 50.50
Imperium gentis Hungariæ, ipſa Hungaria latius eſt. 38.15
Imperij Romani diuiſio facta. 10.2
Incendium Poſonij magnum. 333.10
Inimicitia inter Carolum regem, & filium eius Ludouicum Delphinum, quomodo exorta, & ſedata. 82.40
Ioanna virgo Lotharingenſis, regnum Franciæ, ex Anglicorum eripuit manibus. 82.35
Ioanna Alfonſi ſoror & coniunx, Arragonum & Valentiæ regnis iura dixit. 86.19
Ioannis Franciſci Sforciæ frater, in Aſculo obtruncatur. 105.57
Ioannes Vintimilius Auſidam oppidum in deditionem accipit. 105.18
Ioannes Vitelliſcus patriarcha, milites ſuos relinquens, ſibiipſi fuga conſuluit. 108.7
Ioannes Vitellicus, Alexandrinus patriarcha Romæ moritur. 99.13

Iohannes Huniades agrotus, non vult Domini- cum corpus ad ſe deferri. 40.40
Ioannes Antonius princeps Tarentinus captus, qua conditione dimiſſus ſit. 107.45
Iohannis Cuſpiniani praefecti vrbis Viennenſis, Diarium, de congreſſu Caſaris Maximiliani Aug. & trium Regum, Vladislai Hungariae, Ludouici Bohemiae & Sigiſmundi Poloniae, in vrbe Vienna facto, &c. 304.1
Ioannes Weyuoda a Turcis profligatus. 347.40
Iohannes Huſs in Conſtantienſi ſynodo combuſtus. 72.39
Iohannes Segebienſis Alcoranum conuertit in noſtram linguam, & refutauit. 82.22
Ioannes comes Armeniaci, cur paterna haeredita- te priuatus. 82.32
Ioannes ſecundus Portugaliae rex galeas ſuas, vl- tra columnas Herculis mittit. 86.52
Ioannes Cardinalis Hoſtienſis, vbi mortuus. 86.13
Ioannis Huniadis nomen apud Turcas admodum terrificum. 46.44
Ioannes Dantiſcus Regis Poloniae Secretarius, vir doctus, &c. 333.34
Ioannis Viconitij contra Fridericum Imperato- rem perpetratum ſcelus. 59.6
Iohannes Capiſtranus, Baronem quendam cum ſubditis ſuis ad Romanam Eccleſiam conuer- tit. 62.2
Ioannes Huniades fugam arripit. 48.16. *capitur à Deſpoto Seruiae.* ibid. 30
Ioannes Huniades Auſtriam vaſtat. 59.55
Ioannis Dantiſci ad Richardum Bartholicum e- piſtola verſibus heroicis ſcripta. 341.10
Ioannis Dantiſci, de praefectione ſereniſſimi Polo- niae Regis Sigiſmundi, poſt victoriam Moſco- uiticam, in Hungariam carmen. 236.1
Ioſias captus vinctuſque Romam mittitur. 106.5
Iouinianus Imp. quot annis vixerit & impera- rit. 6.33
Iſabella coniunx Renati Lotharingiae Ducis con- tra Alfonſum regem, à Papa auxilium accipit. 107.40
Itali cur conſilio, prudentia, & ingenio alias na- tiones ſuperent. 113.7
Italianus Forlanus ſecuri percutitur. 105.36
Italia gallicas ſaltandi ineptias deteſtatur. 178.45
Italiam Galli, Hiſpani, Veneti, & Pontifex Roma- nus, cum Germanorum ſanguine Germaniae e- ripere conantur. 288.40
Italicum imperium ad Germanos quando deuolu- tum. 288.27
Iubilaeo anno, ſub Nicolao V. celebrato, 200. ho- mines conculcantur. 100.28
Iudaei ex Bauaria exterminantur. 79.43
Iulian⁹ Cardinalis à latrunculis interficitur. 48.26
Iulianus Didius, quot annis vixerit & imperarit. 3.23
Iulianus Imp. Apoſtata, quot annis vixerit & imperarit. 6.28
Iulius pontifex Max. Gurcenſem Epiſcopum ad ſe mitti à Caſare petit. 268.30
Iulius pontifex in ardentiſſimam febrem incidit. 273.34
C. Iulius Caſar primus Romanorum Imperator, quot annis vixerit & imperarit. 1.20
Iuſtinianus imp. quot annis imperarit. 8.27
Iuſtinianus II. imp. quot annis imperarit. 9.24
Iuſtinianus II. imp. quot annis imperarit. 9.10
Iuſtinus Minor imp. quot annis imperarit. 8.33
Iuſtinus Maior, imp. quot annis imperarit. 8.17

L.

Labacum oppidum Sclaui Lublanam vocant. 57.20
Ladislai regi Hungariae corpus vbi reconditum. 41.4
Lapides pauperibus eleemoſyna dantur in Scotia. 85.29
Latini Graecos omnium doctrinarum genere ſu- perant. 92.36
latrones 550. vno praelio capti, abducuntur. 60.57
laureacum oppidum vetuſtum, nunc Enſium vo- catur. 348.44
Leo Iſaurus. imp. quot annis imperarit. 9.43
Leo Imp. quot annis imperarit. 7.57
Leo IV. Imp. quot annis imperarit. 9.51
Leodienſe Schiſma. 93.20
Leodienſium miſeria ingens. 114.23
Leodienſium cum epiſcopo ſuo Ludouico diſſidiu, & eius cauſſa. 129.20
Leodienſes Epiſcopum, Leodium venire cogunt. 132.24
Leodium à Carolo Burgundorum Duce obſidetur. 133.36. *expugnatur.* 134.10
Leonardus Venetorum legatus Mediolani confo- ditur. 90.47
Leontius imp. quot annis imperarit. 9.4
Leonora Portugaliae regis filiae elogium. 20.2
Leopoldi Auſtriae Ducis corpus vbi colatur. 326.14
Lex de lata ſuper morte hominis ſententia, ante 30. dies non exequenda, quam habuerit occa- ſionem. 52.46
Libertatis Capitanei apud Genuenſes. 87.21.30
Liburniae fines quos Plinius ſtatuat. 56.32
Licinius Valerianus Imp. quot annis vixer & imperarit. 4.41
Lipzig vrbs, Emporium a ues. 68.56
Litera Credentiales, & inſtructio Amb ſſiato- ris Regis Poloniae ſuper irruptione Turcorum in ſuum dominium. 235.1

Lituanorum veterum ſuperſtitiones & idolatria. 64.33
Lituani faciei & capitis pilos deponere prohibentur. 63.52
Lituania paluſtris regio, & eius deſcriptio. 63.40
Liuonia per q... ad fidem conuerſa. 65.42
Lotharius Imp. quot annis imperarit 10.22
Vgonis Imp. quot annis imperarit. 11.20
Lotharius III. Imp quot annis imperarit 12.33
Lubeca duodecim habet conſules. 69.42
Lucenſes cum Florentinis fœdus in quinquaginta annos faciunt 96.19
Ludouicus Marchio Mantuanus princeps eruditus & exercitatus. 91.55. patria extorris atque egenus moritur. 92.10
Lud. Bauarus patrē bello petiturus, febre percuſſus moritur. 79.38
Lud. Pius. Imp. quot annis vixerit & imperarit. 10.18.
Lud. Landgrauius Haſſiæ, cur ad imperium vocatus, id recuſarit. 75.29
Lud. Delphinus Viennēſis in agro Baſilienſi, magnam Suitenſium ſtragem edit. 80.50
Ludouic. III. Imp. quot annis imperarit. 10.55
Lud. II. Imp. quot annis imperarit. 10.26
Lues magna in caſtris Ferdinandi Regis Alfonſi filii. 95.38
Luneburgenſibus cur à Nicolao pontifice max. ſacris interdictum. 70.52

M.

Macedoniæ fines. 52.33
Macedonia noſtro tempore Turcis ſubiecta. 53.1
Maffæus Vegius epitaphium ſcribit patriarchæ Conſtantinopolitano. 94.16
Magdeburgenſes veri ſunt Saxones. 68.7
Magiſter quidam Teutonicus ſeipſum eligit. 68.9
Magiſtri Teutonici ordinis in Pruſſia ſedes. 66.41
Mahometes Chriſtianos ſub imperio ſuo degentes affligit. 45.46
III. vrbem Cōſtantinopolim oppugnat. 49.46
Mahometi vaticinium de ſua ſecta. 28.29
Mahometus in Arabia ſectam ſuam facit. 8.51
Mahumetes ſtrangulatum Amuratis patris ſui filium, matri tradit. 49.36
Maiores domus in Francia. 76.48
Manichæorum hæreſis vbi vigeat & qualis ſit. 56.10
Manuel Appianus à Plumbricenſibus ad imperium vocatur. 98.37
Marchia duæ apud Brandeburgenſes. 68.13
Marchia Brandeburgenſis, Burggrafio Nurenbergenſi dono datur. 38.58
Margarita Regina Noruegiæ, bellum gerit. 71.41
tribus regnis imperat. ibid. 45
Maria regina puella nouem annorum laus. 327.43
Marianus Socinus, ſcientia iuris tota Italia clarus. 97.39
Marieburgum Pruſſiæ in locum vbi quercus olim munita fuerat extructum. 66.40
Martinus bonus auxiliator, negotiator Carus. 76.39
Martinus Bohemus, Norimbergenſis, incognoſcendo ſitu terræ peritiſſ. 86.56
Martinus Papa in Traiectenſes anathemata cur promulgauit. 73.44
Matrimonii adiutores in Lituania. 64.9
Matthia Coruini Hungariæ & Bohemiæ regis, oratorum, ad principes imperii pro auxilio contra Turcos ferendo imploratio. 166.10
Matthæi Cardin. Gurcenſis hodœporicū. 322.40
Matthiæ Mechouita Doctoris vaticinium. 306.20
Mauritius Imp. quot annis imperauit. 8.43
Mauſoleum Friderici, ante eius obitum inceptum & poſtea abſolutum. 326.56
Mauſoleum Friderici Roman. Imperatoris quale. 327.10
Maximinus Imp. quot annis imperarit. 4.3
Maximiliani Romanorum regis familia & propago, 223.10. eius nominis explicatio & ratio. 223.30
Maximilianus Imp. Friderici III. ſucceſſor. 15.30
Maximiliani Imperatoris priuilegium erectionis collegii poetarum & mathematicorum in Vienna. 237.50
Maximilianus Cæſar Viennam ſine pompa ingreditur. 309.54
a regibus Bohemiæ, Vngariæ & Poloniæ ſalutatur. 355.4
Maximiliani Cæſaris humanitas ſumma. 355.1
Maximiliani Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti, ad Iacobum VVimphelingū epiſtola. 379
Mediolani ducatus ad imperatorem Maximilianum & Germaniæ principes, querela, & petitio vt a Francica ſeruitute ad imperii libertatem vindicetur. 259.20
Mediolanenſe dominium multi affectant. 88.47
Mediolanum libertatis auidus, ſeruitutis iugum reſpuit. 88.56
Mediolanenſium motus & tumultus varii. 92.10.
Mediolanenſis Reſpub. à nobilitate ad plebem deflectit. 89.52
Megarenſes cur ab Apolline caci nominati. 43.38
Melicum monaſterium ſitu & propugnaculis muniſſimum. 351.36
Merſburgium, olim Martinopolis cur dicta. 68.55.
Meſſalina Claudii Cæſaris vxor libidinoſa. 1.50
Michael Rylagi, magna militum ſtipatus caterua, proficiſcitur Budam. 41.6
Michaelis Coccinii Tubingenſis de bello Maximiliani Imp. cum Venetis geſto narratio. 167.10

Miſna ciuitas, Miſnenſium caput. 68.52
Mœnum Ptolomæus quomodo appellarit. 77.29.
ubi oriatur. ibid. 32
Mons aureus à Franciſco Sfortia expugnatur. 105.43
Montecaſtellum cur ab Alfonſo rege non expugnatum. 94.40
Moranos Sigiſmundus Cæſar, Alberto genero ſuo donat. 61.54
Munera epiſcopo Gurcenſi à regibus Poloniæ & Pannoniæ data. 331.54

N.

Naualia Romæ inſtituta. 102.8
Naufragium aulicorum in Lyco. 323.45
Naues inſolitæ magnitudinis, inſtar arcium. 111.46
Nauigatio Cardinalis Gurcenſis per Danubium. 324.9
Nauigatio Cæſaris & Gurcenſis per Danubium. 351.20
Neapolis à rege Alfonſo obſeſſa. 108.26
Neapolis urbs ab Alfonſo capitur. 110.15
Nero duas ex Phriſia legatos Romam venientes, ciuitate donat. 73.16
Neſtor princeps in Fauentio, ab Alfonſo rege extra communem pacem factus eſt. 106.50
Neythartis oſſa Viennæ recondita, & de eo fabula quædam. 327.18
Nicolaus V. pontifex maximus, Eugenio ſuccedit. 100.17. huius Elogia. ibid. 20
Nicolaus Picininus ad ſingulare certamen vocatur. 104.8. Eius eum Franciſco Sfortia, inimicitia vnde extiterit. ib. 26. Eius elogiũ. ib. 30
Nicolaus Perotus, polibium latinum fecit. 100.46
Nicolaus de Cuſa Cardinalis Magdeburgum venit. 118.22
Nicolaus Picininus apud Angleriam prælio vincitur. 94.20
Nicolaus papa V. moritur. 101.54
Nicolaus Eſtenſis princeps Ferrarienſis adulterii coniugis vindicare cogitur. 92.18
Nicopolis à Cæſare Auguſto condita cur ſic dicta. 55.16
Nomina principum, ducum, comitum, procerum & oratorum, qui cum Maximil. Cæſare, & regibus Bohemiæ, Vngariæ atque Poloniæ apud Viennam conuenerint. 356.10
Norinberga quo pertineat dubitatur. 78.13. vnde diues facta. ibid. 21
Nubes mirabili ventorum impetu inter Florentiam & Senam pugnare inuicem videntur. 96.23

O.

Octauianus Auguſtus cenſum à Turcis accipit. 44.32
Octauianus Auguſtus Cæſar, quot annis vixerit & imperarit. 1.28
Oddo dux gentis in Vrbino, populari tumultu interficitur. 106.12
Odera fluuius Germaniæ celebris. 62.21
Olympus, Pieris & alij montes nobiliſſimi Turcis parent. 53.3
Opilius Macrinus Imp. quot annis vixerit & imperarit. 3.43
Oratio legati regis Poloniæ ad Maximil. Rom. imperatorem. 235.20
oratio Pandulphi Collenutij iureconſulti & equitis, ad Max. regem. Rom. 228.50
oratio extemporalis ad Maximilian. Romanorum regem, nomine vniuerſitatis Heidelbergenſis, à Pallante Spongel theologo habita. 221.40
oratio in Venetos inuectiua, Ludouici Heliani, in conuentu germanorum principum apud Auguſtum habita. 261.20
oratio Iacobi Motzis theologi legati Cæſarei coram sereniſſ. Alfonſo portugaliæ rege, pro filia eius Leonora Friderico Cæſari deſponſanda. 15.40.
Eiuſdem ad virginem Leonoram oratio. 16.35
oratio acclamatoria Michaelis Apoſtoli Byzantini, ad Fridericum III. Imp. rogatu Ariſtonymi Byzantini habita. 33.1
oratio pro vicario Cremonæ N. ad Frider. III. imper. penes Lauretum habita. 30.25
oratio gratulatoria Thadei Quirini patricii Veneti, ad Frid. III. Imp. nomine ſuæ reipub. 28.55
orotio ſuaſoria ad Nicolaum V. pont. max. ut Cæſarem Fridericum in Turcos paſſagium parantem, modis omnibus iuuare velit. 25.35
oratio legati Cæſarei pro coronatione Frider. regis Rom. ad Nicolaum V. pontificem max. 21.45
oratio gratulatoria ad Alfonſ. regem portugall. ſuper conuitio Friderici Imp. & Leonoræ. 18.1
oratio in conuentu inuictiſſimi Maximil. Cæſaris ſemper Auguſti, ſereniſſimorum Vladislai, Ludouici, patris & filij, ac Sigiſmundi, Pannoniæ, Bohemiæ ac Sarmatiæ regum, per Riccardum Bartholinum habita. 361.20
oratio Maximil. Cæſ. ad reges Bohemiæ, Vngariæ & Poloniæ. 359.37
orationes duæ, vna habita à legatis Leonis X. p.p. coram inuictiſſimo imp. Maximiliano, in principum conuentu, pro colligendis decimis in expeditionem contra Turcas, Anno 1519. Altera viri cuiuſdam clariſſimi, adhortantis, ne principes in decimarum præſtationem conſentiant. 391.20
Orbis nouus à quibus apertus & inuentus. 8.7
Othonis epiſcopi Moguntini perfidia. 77.52
Othoman nimis abſcuri nominis vir, quomodo clarus factus. 44.50
Otto I. imp. quot annis imperarit. 11.35
Otto II. imp. quot annis imperarit. 11.42
Otto III. imp. quot annis imperarit. 11.50

Otto IV. Imp. quod annis regnarit. 13.3

P.

Padium oppidum vnde nomen habeat. 327.57
Panegyris R. D. Matthæo Longo, epiſcopo Gurcenſi, Cæſareæ Maieſtatis vicem gerenti, per Ianum Franciſcum Vitalem, Panormitanum ſcripta. 299.10
Panegyricus Vincentij Longini D. & poetæ L. ad Maximilianum Rom. regem, pro inſtituto & erecto poetarum & mathematicorum in Vienna collegio. 239.1
Papienſes ſe Franciſco Sfortiæ dedunt. 89.18
Paſſagium quid. 26.13
Patauium à quibus populis conditum. 75.51
Patauij ſitus & deſcriptio. 225.23
Paulus Vergerius vir doctus vbi mortuus. 42.23
pax inter Alſonſum regem & papam Eugenium quibus conditionibus facta. 110.38
pax inter Alfonſum regem & Genuenſes, quibus conditionibus facta. 110.47
Peleponneſi deſcriptio. 53.54
Peleponneſi laus. 34.50
Peneus fluuius nobiliſſimus, & ei⁹ deſcriptio. 53.8
Periurium fraude non ſoluitur. 78.5
Perpetua puella ob adulterium à Blanca Franciſci Sfortiæ vxore interficitur. 103.41
Peſta villa ſpeciem gerit. 40.31
Petrus Arrago, Alfonſi regis frater, Caietam obtinet 107.32
Petrus Fregoſius, nobilitati Genuenſium odio habitus. 87.41. omnes aduerſarios vrbe pellit. ibi. 40
Petrus infans in Portugalia, ſagitta in incertum miſſa transfoditur. 86.33
Petrus Alfonſi regis frater tormento ictus perit. 108.29
Philippi Mariæ hæreditas dilaniatur. 89.1
Philippus Maria dux Mediolanenſis Alfonſum regem cum duobus fratrib. captum, dimittit. 88.14. Eiuſdem res geſta, & fortuna varia. ibi.17. omnibus contemptui habetur. ibid. 22. Eius mores & corporis conſtitutio. ibid.31
Philippus Burgundiæ dux contra Turcos in Helleſpontum claſſem mittit. 47.11
Philippus de Arabia imp. quot annis imperarit. 4.20
Philippicus Bardanes Imp. quot annis imperarit. 9.28
Phocas Imp. quot annis imperarit. 8.47
Phriſia vere libera eſt. 73.4. lignis caret. ibid.11
Phriſiæ deſcriptio & fines. 72.54
Picentium à Franciſco Sfortia occupatur. 103.26
Picininus a Franciſco Sfortia ſuperatur. 105.7
Pierij Valeriani ad Petrum Criſpum, Laurentij Campegij ſecretarium epiſtola. 292.40
piperis quantitas magna in Flandriam vehitur. 87.8
Pipinus Caroli Magni pater vincit regem Longobardorum. 9.47
Pius II. papa, virus maledictionis in oratorem Sigiſmundi ducis Auſtriæ effundit. 119.32
Pij papæ II. epiſtola ad Norbergenſes, qua Gregorius Heimburg denunciatur excommunicatus. 124.10
Plumbinum nobile oppidum vbi ſitum. 97.46
Poloniæ fines. 62.52
Polonia regnum in quatuor partes diuiſum. 63.5
Poloni deuictis Teutonicis fratribus victoria potiuntur. 67.18
Pomeraniæ oppida nomine digna. 68.38
Pomeratium ab Alfonſo diripitur. 94.36
pons Ratiſponæ ſuper Danubium à quo extructus. 324.50
Pomponij Melæ de Hiſtro flumine error. 56.49
potentia vincit ſacros canones. 73.54
Princeps tonſus mentum & caput prodit. 63.50
Praga regum Bohemiæ ſedes. 72.32
Princeps Corinthiæ quibus ſolennitatibus ad gubernationem inauguretur. 57.32
principes boni per interualla. 219.24
princeps quid in repub. 229.47
principatus res laborioſa. 230.2
priuilegium cum tendit ad noxam concedentis reuocari poteſt. 289.4
Probus de Pannonia Imp. quot annis imperarit. 5.23
prognoſticon M. Antonij Torquati, de euerſione Europæ, ab anno 1480. vſque ad annum 1538. &c. 169.10
Protaſius fit epiſcopus eccleſiæ Olomucenſis. 62.6
protonotarius Carpenſis, libidinis ſuæ pœnas dat. 106.15
prouinciarum limites pro dominantium potentia ſæpe commutantur. 43.4
Pruſſia frumenti & pecorum ferax regio. 66.12
Pruſſia quando ad Poloniæ reges peruenerit. 67.20. fratribus Teutonicis redditur. ibid. 22
Pruteni olim Bructeri vocati. 74.29
Pruteni arma aduerſus fratres Teutonicos accipiunt. 67.40
putei ſalſi in Reychenhal deſcriptio. 349.42
puteolos rex Alfonſus per deditionem accipit. 109.24

Q.

Quinti Aemiliani Cimbriaci poetæ, & com. pal. Encomiaſticon ad Fridericum, & Maximilianum regem Roman. 192.25. Eiuſdem Encomiaſticon ſecundum ad Cæſar. Fridericum & Maximilianum. 190.45

Rainaldi

R.

Rainaldi vxor Alfonſo regi tributum annuum promittit. 98.30
Raimundi Cardinalis Gurcenſ. ad Iaſonem Maynum epiſtola. 228.30
Religionem damnatam imbuiſſe periculoſum admodum eſt. 46.16
Regis Sarmatici encomium, & de Moſchis victoria. 329.58
regum Turcicorum liberi infelices. 48.47
regum Francorum quis primus Chriſtianus factus ſit. 76.26
regum Hungariæ, Sarmatiaq; ad Maximilianum Imp. literæ. 352.30
rei alicuius ſceleris in Weſtphalia olim etiam ignari damnationis ſuæ puniebantur. 74.47
Reychenhall ducum Bauariæ oppidum, à vetula quadam incenditur. 349.36
Religio principis decus. 232.19
Remedium pro ciuitatibus imperii, & animarum ſalute. 375.10
Renatus ex captiuitate dimiſſus, Sulmonenſem agrum incendio vaſtat. 108.10. Eius cũ Alfonſo, de loco ad præliandũ eligẽdo diſcordia. ib. 15
renatus ex capta Neapoli quomodo euaſerit. 110. 20
reſponſa & replicæ ad Aeneam Syluium ad ſalutẽ & decorem ſacroſancti Romani imperii, amore patriæ, germanicæq; nationis. 383.30
rex in philoſophia & theologia apprime doctus. 111. 28
Rheni tractus, flos eſt Germaniæ. 80.2
Rhodiorum militum magiſtri, de ſeruata vrbe ſua & inſigni victoria contra Turcas, ad Fridericum III. Imp. relatio. 158.10
Richardi Bartholini ad Bernardum S. Mariæ in porticu Diaconũ Cardinalem epiſtola. 322. 20
Ricardi Bartholini Perufini ad Sigiſmundum Poloniæ regem carmen. 334.1
Riphæos montes nullibi reperiri. 330.5
Robertus Bauarus Imp. quot annis imperarit. 14. 23
Rodolphi Agricolæ ad Antonium Scrofineum epiſtola. 155.10
Rodulphus imperator, quot annis imperarit. 13. 24
Roma ſine pontificis curia non tam vrbs quam deſerta ſpelunca videtur. 99.22
Romanam eccleſiam quis primum conſtituerit caput omnium eccleſiarum. 8.46
Roſtochium ob ſcholam celebre. 68.39
Rudolphi principis Sagoriæ cum Caſimiro Poloniæ rege, apud Coninitium pugna memorabilis. 67. 47. morte ſua victoriam obtinet. 68. 3
Rudolphi Roman. regis dicta notatu digna. 175. 30
Ruſticus quidam præmium quod intereſſendo ſacris meruerat, vendidit. 59.26
Ruthenis gens barbara argento non ſignato vtuntur. 65.36

S.

Salinæ vberrimæ apud Luneburgium. 70.46
Salzburga metropolis Bauariæ eſt. 72.34
Saltzburgium oppidum. 348.48
M. Saluius Otto Imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.10
Sarmatæ, Pannones, Bohemi, Moſchi, Tartari, &c. quales populi. 330.57
Sarmatarum cultus varij. 329.15
Saxoniæ deſcriptio & fines. 68.18
Scandauia, Suetiæ inſula celebris. 71. 26
Scanderbegij elogium. 55.43
ſcholæ Viennenſis de poteſtate pontificis max. ſententia. 60.8
ſcylla & charybdis in Danubio. 325. 48
ſeditio Vratiſlaua excitata. 62.28
ſelandrini ſunt vltimi germanorum ad Septentrionem & occidentem. 73.1
Sena vrbs ſecundum in Etruria locum obtinet. 96. 38
Senenſes Florentinis bellum indicunt. 97.1
Senenſes bellum aduerſus Hildebrandinum comitem gerunt. 97.3
Septimius Seuerus Imp. quot annis vixerit, & imperarit. 3.31
Sepuſium olim Gepidæ occuparant. 45.35
Sergius Galba imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.4
Sibinienſes Turcos in Tranſyluania victores vſq; ad internecionem delent. 42.18
Siculi in Tranſyluania, cur nobiles dicantur. 42.2
Sigiſmundi ducis Auſtriæ, à cenſura Pii II. papæ, appellatio. 118.1
Sigiſmundus dux Auſtriæ cur Nicolaum de Cuſa ceperit, & à pontif. max. fulmine percuſſus ſit. 119. 20
Sigiſmundus Malateſta ab Alfonſo rege deficiens, ad Florentinos tranſit. 94.47
Sigiſmundi Auſtriæ ducis ad Conſtantiam ciuitatem Alemaniæ aduentus. 113.1
Sigiſmundus imp. quot annis imperarit. 15. 2
Sigiſmundus rex Hungariæ a Calapino ſuperatus. 45. 26
Sigiſmundi Caroli IV filius quot annis in Hungaria regnarit. 13. 34. in vincula cur coniectus. ib. 39.
Sigiſmundi Poloniæ regis confidentia erga Cæſarem Maximilianum. 312.31
Sigiſmundus Malateſta princeps ſceleribus inſignis. 106.35
Sigiſmundi imp. apophthegmata. 176. 26
Sigiſmundi Poloniæ regis in Presburgium ingreſſus. 328.57
Sileſiæ fines. 62.23

Sinio-

Simonetus monachus Italiam pacatam reddit. 121.40
Simulachrum crucifixi, à Turcis iterum cruci affixum. 51.23
Sixti IV. papæ, ad Philippum comitem palatinum Rheni, electorem epiſtola. 161.45
Synderonia à Turcis diripitur. 45.47
Soſulſi dux in Anglia potens. 84.49. *obtruncatur.* ibid.57
Somerſeti princeps ab Eboracenſe principe captiuo, interficitur. 85.9
Spreua fluuius Tiberi æqualis. 68.47
Stabius hiſtoricus & mathematicus celebris. 311.10
Stauroſtichon Iohann. Franciſci Pici Mirandulæ, heroicum carmen de myſteriis dominicæ crucis nuper in Germaniam delapſis. 242.10
Stella ſereno cœlo in die viſa. 333.29
Stephanus Romanus eques, Nicolao V. papæ inſidias ſtruit. 101.15. *ſuſpenditur à papa.* ibidem, 31.
Stephanus belli ſumptus quod in Chriſtianos geſſit ex Chriſtianis petit. 56.24.
Stiria quæ olim Valeria dicta eſt, fines. 58.37
Studia bonarum artium florent maxime ſub Nicolao V. pont. max. 100.50
Sueuia libera, & eius priuilegium 215.57
Sueuorum ſtrages & profligationes memorabiles tres. 278.3
Suidrigal Lituaniæ princeps per inſidias interficitur. 63.58
Suitenſium in victos hoſtes crudelitas & rabies magna. 80.40
Superbia mahometis confuſa. 52.12
Suſatenſes, à Colonienſi eccleſia deficiunt. 74.59.
Suſatum ad Cliuenſium opem confugit, relicto Coloniæ epiſcopo. 74.55

T.

Tacitus imp. quamdiu imperarit. 5.13
Talbotus fidem dat, ſe aduerſus Francos arma non ſumpturum. 83.26. *Eius exitus & mors.* 84.6.
Tamber lanes Scytharum Rex Baiazetem ſuperat & vincit. 45.17
Templum S. Leonardi multis cathenis refertum. 323.20.
Templi D. Mariæ in Oetingen, & Clinodiorum in ea deſcriptio. 350.22
Tentatio ſatanæ ſuperata. 59.17
Terræmotus in regno Neapolitano ingens. 112 56
Teruiſium ciuitas ab hoſtibus munitur. 275.7
Teutones in Tranſyluania cur Sibenburgenſes vocentur. 41.58
Teutonicum nomen Hungaris exoſum. 39.14
Thebarum ciuitas in Bœotia cui iam pareat. 53.25.
Theodoricus Rex Gothorum, Romam obtinet. 8.4
Theodorici Archiepiſcopi Colonienſis origo. 75.8
Theodoſii imperatoris iracundia in perniciē multorum innocentium vergens. 52.42
Theodoſius magnus imperator quot annis imperarit. 7.4
Theodoſius minor imperator quot annis regnarit. 7.30
Theodoſius Atramitenus Imp. quamdiu imperarit. 9.37
Theſſali quibus nominibus ab Homero vocentur. 53.16
Thomas Fregoſius dux Genuenſis in carcerem conicitur 87.29
Thraciæ deſcriptio & fines. 43.22
Traiectum an in Hollandia ſitum. 73.26. *Non pertinet ad Galliam.* ibid.33
Traiectenſis principatus fines. 73.29
Tranſyluania quibus populis inhabitetur. 41.57
Tranſyluania neruos regii fiſci continet. 168.21.
Troiani populi incenſa vrbe ſua in tres turmas diuiſi ſunt. 75.48
Troia à Turcis poſſidetur. 44.20
Troilus & Petrus Brunorus, in vincula cur coniecti 105.2
Tiberius Nero imp. quot annis vixerit & imperit. 1.35
Tiberius III. imperator, quot annis imperarit. 9.17.
Tiberius II. imp. quot annis imperarit. 8.39
Titus Veſpaſianus imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.25
Tumultus ingens in ciuitate Bononia. 271.12
Turcorum incrementa. 44.40
Turcorum origo & reges ordine ſeſe ſubſequentes. 166.37
Turcorum acies frangi & vinci poſſe, quis primus monſtrarit. 40.19
Turci an recte Teucri dicantur. 44.20. *vbi olim ſedes patrias habuerint.* ibid.28
Turingi an Saxonibus in Germania priores. 68.36.

V.

Valens Imp. quot annis imperarit 6.46
Valentinianus imp. quot annis vixerit & imperarit. 6.32
Valentinianus II. Imperator quot annis imperarit. 7.2
Valentinianus III. imp. quot annis imperarit. 7.39.
Fl. Valerius Martianus imp. quot annis imperarit. 7.51

Varius Heliogabalus imp. quot annis imperarit. 3. 48.
Varnenſis pugna & cladis deſcriptio. 48.15
Vaticinium de Franciſco duce Veneto. 91.40
Vaticinium eremita de Eugenio papa. 92.55.
Venceslaus Bohemia rex in vincula conii̇citur. 38 34.
Vatuininum Calixti Papa. 102.36
Venetiarum ciuitas extruitur. 7.42
Veneti Imperatorem Fridericum multo honore proſequuntur. 91.30
Veneti cum Franciſco Sfortia pacē faciunt. 91.6
Veneti vnde dicti 73.52.
Veſpaſianus quot annis vixerit & imperarit. 2.19
Vienna olim Flauium appellata, ſedes eſt principū Auſtriæ digniſſima. 59.47
Vincentius & Oſmundus inter ſanctos relati. 102. 31.
Viſtula Sarmatiæ & Gernsaniæ terminus. 66.5
Vitellius Imperator, quot annis vixerit & imperarit. 2.14
Vtuerbienſes motus varii. 28.44
Vitoldus Lituaniæ Dux regiam coronam accipit. 13 50.
Vladislaus rex Poloniæ fit Chriſtianus. 63.12
Vladislai caput haſtæ infixum per Græciam atque Aſiam circumfertur. 48.21
Vladislaus Poloniæ rex, in Hungariam protractus rex Hungarorum ſalutatur. 40.1
Vladislai Pannoniæ regis commendatio. 330.27
Vladislaus poſthumus Vngariæ coronam accipit. 39.56.
Vlpius Traianus imp. quot annis vixerit & imperarit. 2.43
Vlricus Enzingerus, ab Alberto in vincula conii̇citur. 61.3
Vmbriæ ciuitates ſeditionibus non carent. 103.17
Vradislauiæ epiſcopatus aureus. 62.27
Vrbetellum à Picinino occupatur 97.21
Vrſa ex manibus principis panem accipit. 63.54
Vrſini cum Euerſo comite bellum. 102.45
Votum ducis Britanniæ liberorum ſuſcipiendorum cauſa factum. 84.2

W.

Walachia quibus finibus terminetur. 42.32
Walachi in Tranſyluania vnde genus ſuum ducant. 42.7
Walachia olim Flaccia vnde dicta fuerit. 42. 48
Wenceslaus Caroli IV. filius imperator. 14.4
Wenceslai regis Bohemiæ dicta memorabilia. 176.2.
Weſtphaliæ deſcriptio & fines. 74.15
Weſtphalia fallaces facilius quam ſtultos gignit. 75.6.
Weſtphali quomodo veteribus appellati. 74.21
Weſtphalici Scabini, & eorum iudicia. 74.42
Wilhelmus Rothomagenſis Calixto papæ charus 102.52.
Wilchelmus dux Auſtriæ ex polonia eiicitur. 63. 10.
Witoldus Chriſto potius quam ſibi populum vult deeſſe. 65.21
Witoldus Lituaniæ princeps in magna apud ſubditos auctoritate. 63.42
Wittenberg caput eſt principatus, ex quo ius eligendi Imperatorem Saxoniæ ducibus competit 72.40.
Wolffgangi corpus Ratiſponæ ſine miraculis 324. 45.

X.

Xantus Herculis Bentiuoli filius fit princeps Bononiæ. 93.42

Z.

Zeno imp. quot annis imperarit, 8.6
Zuccarum vbi conficiatur. 86.48

FINIS.

A01 1475236

g. 30. 2.

9·30·2·